OECONOMIA
BIBLIORVM,
SIVE
PARTITIONVM THEOLOGICARVM
LIBRI QVINQVE:

QVIBVS SACRAE SCRIPTVRAE DISPOSITIO, seù artificium & vis, atq; ratio in tabulis, velut ad viuum exprimitur, & ità ob oculos ponitur, vt non modò absolutissimam complectantur vniuersæ Theologiæ SVMMAM, atque Methodum, sed Commentarij etiàm vice haberi queant.

Opus magno studio, & labore congestum, & ad solidam Diuinarum literarum cognitionem, artemq; cælestis philosophiæ rectè perdiscendam accommodatissimum: Quod non iniuria quis, vel auream Catenam, vel Clauem dicat totius doctrinæ Christianæ.

AVTHORE
D. GEORGIO EDERO I.C. FRISING. DIVORVM IMPP. FERDINANDI Augustissimæ memoriæ I. & nunc Cæsaris Maximiliani II. Consiliario Aulico Imperiali.

His adiecimus etiam, cùm propter Argumenti similitudinem, tùm vt studiosus Lector, quis sacræ scripturæ sit vsus, viuum habeat exemplar, Partitiones CATECHISMI Catholici Tridentini, eodem D. GEORGIO EDERO Authore.

VENETIIS,
Ex officina hæredum Melchioris Sessæ.
MDLXXII.

ILL.^mo AC REV.^mo
D. IO. ANTONIO FACINETIO
A NVCE EPISCOPO NEOCASTREN.
APVD SERENISS. VENETORVM REMP. ORATORI PONTIFICIO.

VI suam in emendandis, aut explicandis, ad faciliorem'q; intelligentiam reddendis veterum scriptis operam ponunt, praeclare agere mihi videntur. Qui vero sacros praecipue libros ornandos sibi sumunt, est cur ipsis plurimum debeamus. Cum enim in ijs Christianae religionis forma contineatur, & ex ijs tanquam e fontibus sitientes hominum mentes bibant, opera danda nobis est, vt & emendati in lucem prodeant, & vero aliqua elucidatione faciliores ad intelligendum fiant. Quod cum antea a viris doctis multis in libris factum sit: nouissime in D. Aurelij Augustini operibus imprimendis, quatenus in me fuit, diligenter fieri curaui. Eaq; tibi inscripta voluimus, tanquam tibi multis nominibus debita. Nunc vero cum aggrederer opus eximium de Partitionibus Biblicis, in quo omnia, quae in Biblijs leguntur, ita distincte, itaq; plane partiuntur, vt vno adspectu ob oculos legentium appareant, committendum mihi non putaui, vt alium patronum haberent, quàm te. Tu enim ijs eris pro centum millibus, tu eas hilari, benignoq; vultu accipies, ac fouebis, opus denique ipsum, pro tua eximia sapientia examinabis, probabisq;. Quis enim acutior te ipso? Quis in perpendendis huiusmodi scriptis tuam aequare possit subtilitatem? Quod cum ipsum magnum sit, maius tamen in te apparet, qui tot districtus negotijs, & ijs negotijs, quae plurimum vtilitatis Reip. Christianae afferunt, dū Legatus apud Serenifs. Venetorum Remp. conspirationem in communem hostem tuo praecipue interuentu factam videmus, libros tamen, veteres tuos amicos, quibus plurimum debes, cuique ipsi debent plurimum, nunquam dimittis, immo tantum tibi a summis curis ocii

 surripis,

surripis, quantum otioso homini sperare non liceret. Praestat hoc virtus, & tuum de hominibus bene merendi studium. Non enim ita legis, vt nihil scribendũ tibi sit, immo, & legis, & assidue scribis, scribisq́ ea, quae cum apparebunt, nomen tuum illustre per se, & satis apud omnes notum, immortalitati commendabunt. Quod quanquam tu non appetas, omnes tamen te extollunt, debitisq́ laudibus ornant, qui in Concilio Tridentino eximium tui specimen edideris, indiesq́ maior tua laus, splendidiorq́ effulgeat. Non immerito igitur tibi doctorum vigiliae deferuntur, qui eas & facias plurimi, & tuo nomine illustriores reddas. Accipe nunc a me Partitiones Biblicas a Georgio Edero conscriptas, summo viro, & in hac scribendi facultate cum paucis conferendo. Non dubito lectores plurimum vtilitatis ex ijs capturos, si opus attente considerabunt. Praecipuum fuit apud me, eritq́ semper, cum potero, vt meis typis libros eos diuulgem, qui probentur a tui similibus. Id si assequor, foelicem me existimabo; sin minus, voluntas tamen, ad praeclara propensa, repudianda non videtur. Te interim Deus opt. max. seruet incolumem: vt ex te promas ea, quae nunc tuo inclusa pectore, suauitatis, & vtilitatis reddent omnibus plurimum. Venetijs, Idibus Sext. M D LXXII.

Amplitudinis tuae studiosiss.

Dominicus Nicolinus.

SVMMIS CHRISTIANAE REIPVB. MONARCHIS, ET PRINCIPIBVS,

SANCTISSIMO ET BEATISSIMO PATRI, AC D. N. DOMINO PIO V. PONTIFICI MAXIMO:

Catholico inprimis, eidemq; potentissimo Principi, ac D. Domino Maximiliano II. Romanorum Imperatori &c. Hungariæ Bohemiæq; Regi &c. Archiduci Austriæ &c. Veræ, auitæq; Religionis Protectori &c. Dominis suis clementissimis,

SALVTEM, ET FELICITATEM IN CHRISTO Iesu precatur, immortalem.

VO'D apud plerosq; omnes, qui Lucubrationes suas sub Principis alicuius viri nomine, & patrocinio in lucem edere student, in solenni more positum videmus, vt tàm scriptionis, quàm dedicationis suæ causas diligenter exponant, Beatissime PATER, IMPERATOR inuictissime, id mihi rem neque tritam, neq; vulgarem adgressuro, sed scripturæ Diuinæ methodum quandam, sub vestra potissimũ tutela edituro, nulla ratione, aut prætermittendũ, aut dissimulandum esse sentio. Nam etsi de innata illa, & apud omnes peruulgata SANCTITATIS, ac MAIESTATIS vestræ clementia, & humanitate liberaliter mihi pollicear omnia, quæ ab optimis, & prudentissimis Principibus fideli subdito sunt expectanda, nec in re per se honesta opus longa sit excusatione: ex eo tamen, quod alijs, qui me multis nominibus antecellunt, in pari studio plerunque accidere solet, vt in hominum linguas, reprehensionesque incurrant, facilè animaduerto, non defuturos qui laborem hunc meum, quantumuis candidè susceptum, citius etiam sibi carpendum sumant, quàm vel vtcunque cognôrint. Alijs enim hæc opera mea ideò fortassis videbitur superuacanea, quòd faciendi plures libros nullus sit finis, & dum ad scribendum nimia facilitate, ac temeritate plerique proruunt, nihil ferè effecerint aliud, nisi quòd fidei Catholicę dogmata non pauca, etiam incertiora apud multos sint reddita, quàm aliàs ferè vllo vnquàm fuerint tempore: Nonnulli etiam indignum esse clamitabunt, res Diuinas ab alijs tractari, quàm ab ipsis sacræ Theologiæ professoribus, nec me hominem aulicum, Iuris titulotenus consultum, & iam per annos viginti versatum in foro, falcem meam in segetem alienam mittere debuisse. Alij demùm, quibus nisi, quod ipsi fecerint, placet nihil, suspicabuntur, nescio quid, cur hoc opus non vni, nec alijs, quàm vobis supremis Reipub. Christianæ Monarchis nuncupare voluerim. Quæ cogitatio cum multos exagitare, & me non improbis tantum odiosum, sed apud alios etiam temeritatis reum efficere possit quidem, iuxta præclaram D. Petri sententiam, illis omnibus, quantum in me situm est, paratus sum eius, quæ in me est, spei simplicem quidem, at puram tamen, atque veram reddere rationem. Nam primùm si quis sapientis verba, quibus studium plures scribendi libros, inter cæteras vanitatum numerat vanitates, accuratius expendat: facilè intelliget, eum neque salutarem fidei doctrinam, neq; necessariam veritatis defensionem vnquàm aut vetare, aut repræhendere, sed inutiles, & noxias tantùm contentiones, & quiduis con-

ſcribendi libidinem, caſtigare atque coercere voluiſſe. Deindè ſi temporum quoquè aliqua eſt habenda ratio, tria fortaſsis aſsignari queant, quibus Eccleſia librorum copia, aut carere potuiſſe, aut non vſqueadeò indiguiſſe videatur: Vnum quo hominum tanta fuit pietas, vt per ſe quiſq; ſibi quod fieri vellet, id ipſe etiam præſtaret alijs: Alterum, quo multitudinis credẽtium cor vnum, & anima erat vna in Domino: Tertiũ, quo apud omnes ſua conſtabat ſacræ ſcripturæ authoritas, eiuſq; vigebat ſana, & catholica interpretatio. Quòd ſi inter nos quoque eadem eſſet in fide vnitas, in moribus pietas, & in doctrina integritas: ſuperſedendum certè à tot ſcribendis libris potius videbatur, quàm vt vel margaritæ mitterentur ante porcos, vel maleſana, & importuna alioqui ingenia ad nouos ſubindè furores concitarentur: Præſertim cùm tot iam ante ſanctorum Patrum præclara egregiaque de rebus ad ſalutem neceſſarijs extent monumenta, vt nihil penè dici poſſit amplius, quod non ſit dictum priùs. Verùm cum longè alia nunc ſint tempora, alij mores, & ſtudia planè diuerſa, nunquàm propè Eccleſia Catholica doctorum hominum ingenijs, opera, induſtria perindè atque nunc in tanta rerum omnium perturbatione, indiguiſſe videtur. Porrò ſi roget aliquis, quæ illa tanta ſit ſcribendi neceſſitas, cùm D. Paulo teſte, oporteat eſſe hæreſes, nec vlla fuerit ætas, quæ non aliquid ſemper tulerit mali: is mihi perpendat, quæſo, quàm multæ, quàm variæ, quàm pernicioſæ extremis hiſce temporibus in Eccleſia Dei graſſentur ſectæ, quæ in tot, tamq; diuerſas diſſectę ſunt particulas, vt de grauiſſimis etiam Chriſtianę religionis capitibus tot penè ſententiæ ſint, quot non modò prouincię, aut vrbes, ſed quot omninò ſunt tecta, & quot propemodum ſunt homines. Nullius autem ſecta tàm, vel impia eſt, vel abſurda, & ab omni ratione aliena, quàm non illius ſtudioſi pro ſe quiſque incredibili tutentur peruicacia. Quàm verò facinus hoc fuerit indignum, dum aduerſarij tot furioſis clamoribus, tot exitioſis ſcriptionibus, tot abominandis erroribus totum implent orbem terrarum, nos intereà oſcitabundos ad impias quaſque blaſphemias reticere, ac tacendo tantùm non victos illis dedere, illorumque impietati non ſolum non ire obuiam, ſed propè etiam conceſſiſſe videri? cum potius in contrarium nitendum eſſe, vt confundantur, & erubeſcant, qui dicunt nobis, Euge euge, vbi eſt Deus eorum, ipſe nos moneat Chriſtus. Neque enim myſterio caret ſingulari, quòd is in monte Olíueti, Iuda proditore cum armata furioſorum hominum turba, ipſi peſſima quæque machinante, tam acriter diſcipulos dormientes à ſomno excitauit. Ea enim re proculdubio nos docere voluit æquum non eſſe, vt ſectarum authoribus, ſtudijs tàm improbis in Eccleſiæ perniciem inhiantibus, in vtramuis aurem dormiant, illi qui Chriſti fideles, & dici velint, & haberi. Oportet quidem eſſe hæreſes, vt qui probati ſunt, manifeſti fiant in nobis, quemadmodum neceſſe eſt, vt veniant ſcandala: at nihilo minus committendum non eſt, vt noſtra ignauia, & negligentia increſcant, ſed ſummoperè connitendum eſt, vt modis omnibus hæreſes extirpentur. Auferte malum ex vobiſipſis, ait Apoſtolus: & in Apocalypſi angelus Pergami eccleſiæ à Deo repræhenditur, quòd tolelàrit apud ſe Nicolaitas hæreticos, quos profligatos oportuit: itemq; angelus Thyatiræ eccleſiæ, quòd permiſerit mulierem Iezabel, quæ ſe prophetiſſam diceret, docere, & ſeducere ſeruos Dei. Etſi verò pia mater Eccleſia ſuos ſemper habuerit aduerſarios, fuit tamen id non raro eo tolerabilius, quòd ei cum vno, aut altero plerunque homine veſano eſſet negocium, cuius conatus quantunuis improbi, vſqueadeò nihil obfuerunt vniuerſitati, vt ipſa Eccleſia Catholica veluti lilium inter ſpinas, eo & ſpecioſior, & auguſtior exiſteret ſemper, quò eſſet infeſtius, & impotentius oppugnata. Hoc autem infelici ſeculo non tantùm innumeræ graſſantur ſectæ, neque ſolùm quotquot vlla fuerunt tempeſtate hæreſes iam olim damnatæ, turmatim omnes, veluti ab Orco reuocatæ ſunt, ſed quotidiè nouæ ſparguntur blaſphemiæ, & errores prophani. Cogimur hodiè non alio quàm ſacroſancti Euangelij loco habere, quod palàm docetur, Fidem amitti per quodlibet peccatum mortale, Deum peccati eſſe authorem: Opera noſtra ad ſalutem nobis plus obeſſe, quàm conducere: iuſtum in omni opere bono peccare: Adulterium Dauidis, æquè opus Dei eſſe, ac conuerſionem Pauli: Nullum eſſe peccatum mortale, niſi ſolam incredulitatem: Sacramenta non conferre gratiam, Miſſam cultum eſſe idololatricum: Chriſtum in cruce deſperaſſe, ac ob id

eſſe

esse damnatum: Ordinem Ecclesiasticum Antichristi esse regnum: & principes Catholicos, idolorum cultores. Quæ quidem omnia a nouis noui euangelij præconibus non impunè tantùm, sed magno etiàm multorũ applausu hodiè pro puro puto Dei verbo miseris obtruduntur. Omitto hìc, & prudens sciensque prætereo, alia monstra penè innumera, quæ inter pios ne quidem nominari conueniat. Sed inquiet aliquis, Quis te horum constituit iudicem? aut quis tibi hanc fecit alios dãnandi potestatem? Ego verò nullas iudicis mihi sumo partes, sed iudicãt illos ipsa scripta diuina, iudicant sacri Apostolorum Canones, iudicant Oecumenica sanctorum Patrum concilia, ac vniuersa iudicat Ecclesia: quam dum illi temerè negligunt atq; contemnunt, ab ipsius præpotentis Christi se disiungunt corpore, & a propria damnantur conscientia. Quanuis autẽ vnus idemq; sempèr hæreticis omnibus propositus hic sit scopus, vt orthodoxam Romanæ, & Catholicæ Ecclesiæ fidem, & vnitatem penitus extinctam, & dissipatam velint, fraudes tamen, & machinæ, quibus illi, quantùm in se est, id efficere conantur, mille inter se modis differunt. Nullorum verò impudentia, & improbitas fuit minùs tolerabilis, quàm illorum, qui Ecclesiæ Romanæ, & scripturam sacram ipsam, & germanam eius interpretationem, fraudulentèr è manibus excutere conantur. Quorum alij libros aliquot scripturæ Diuinæ a sacro excludunt Canone: Quidam falsas obtrudunt versiones, ex quibus suas instruunt hæreses, & impia fulciunt dogmata: Multi scripturam totam frustatìm in mutilatas discerpunt sententias, quas nomine specioso Locos vocant Communes: quibus nouas indunt appellationes, anteà neque in templis, neque in scholis vspiàm auditas. Plerique ius sibi sacras interpretandi literas pro sua libidine violenter vsurpant, quæ potestas semper vnius fuit Ecclesiæ Catholicæ, cuius doctor & magister est Spiritussanctus. Patrum deniquè scripta hi omnes, qui se nouos appellant Euangelicos, sic lacerant atque deprauant, vt nullus ferè bonus sit author, quem non prophanis, & impuris manibus suis contaminarint atque corruperint. Quibus artibus effectum est sanè, vt recepta hactenùs sacrorum Bibliorum translatio, multis in locis iamdudùm explosa, & sanctorum patrum doctissimi commentarij exulare iussi sint: horum verò loco impiæ quotidiè spargantur nugæ, & blasphemiæ, quas nusquàm non pro vero venditant Euangelio, idque adeò impudentèr, vt illorum ex numero quidam deploratæ cæcitatis, & amentiæ, non sit veritus palàm scribere, ad eruditionem spiritualẽ, & sapientiam illam Ecclesiæ peculiarem, & mundo ignotam, de gratia Christi, & iustitia fidei rectè intelligendam, longè plùs conducere vnicum Luteri in Epistolam ad Galatas Commentarium, quàm omnia Hieronymi, Basilij, Cyrilli, Origenis, Nazianzeni, Epiphanij, Hilarij, & plerorunque Patrum opera in vnum conflata. Mirum est profectò, cur eundem ipsum, quem iamdudùm inter se Alij Eliam, alij Ioannem Baptistã, alij Euangelistam, alij prophetam, alij plus quàm prophetam, virum Dei, & Sanctum dicere non dubitarunt, tandèm non etiàm ipsis præferant Euangelistis, & Apostolis, cùm is, dum viueret, doctrinam suam ne ab angelis quidem voluerit iudicari, persuadere nimirùm hominibus volens, carnalia sua dogmata esse supra angelos, supra Ecclesiam, & tantùm non supra scripturam ipsam, immò id solum habendum pro Euangelio, quod is sibi Euangelium somniasset furore suo plus quàm satanico. Atque hinc sanè stupenda, & execrabilis illa in ipsum Spiritumsanctum profecta est blasphemia, qua turpissimè sibi mentita est profligata iniquitas, Euangelium verum hactenus semper sub scamnis delituisse, at nunc demùm ab ipsis in lucem esse prolatum atque restitutum. Nam primùm, quid obsecro tandèm est, si non hæc est blasphemia insignis, superiorum ætatum Ecclesiæ hanc inexpiabilem inurere notam, quòd illa nunquàm verum habuerit Dei verbum? Deindè cùm eadem ipsa Ecclesia pro syncero Dei verbo sacra semper venerata sit Biblia, quid hoc aliud est dicere, quàm in Biblijs non contineri purum putum Dei verbum? Quasi verò vanus, aut fallax fuerit Christus, quando se discipulis suis spiritumsanctum missurum promisit, qui eos doceret omnem veritatem: aut quasi ipsa Ecclesia, quam suo proprio acquisiuit sanguine, a Christo Domino, & sponso suo aut deserta fuerit, aut illusa, aut quasi denique Maiores nostri, quotquot ab Apostolorum temporibus hactenùs extitère, nunquàm veram tenuerint fidem, aut religionem. Qua quidem in sanctissimos Maiores nostros, & omnium secu-

lorum Christianos homines intoleranda prorsùs contumelia nihil neque atrocius dici, neque indigniùs fingi potuit, vel excogitari. Iam verò & si modis omnibus detestanda sit hæc tanta, tamq; immanis dementia, multò tamen magìs illud dolendum est, atq; miserandum, quòd mala iam grassantia non pauci, aut dissimulare, aut certè non sentire videantur, quod non leue quidem extremæ, ac penè desperatæ miseriæ, & infelicitatis nostræ est argumentum. Nam quando ægrotum aliquem ea vis morbi occupat, vt iam ipse ægritudinem non sentiat suam, id medici plerunquè certissimum volunt esse mortis imminentis indicium, atque signum. Cùm itaque abominatio illa, quam Saluator noster tandèm venturam esse prædixit, vt vbi ipse in hunc redierit mundum, vix aliquam reperturus sit fidem, iam nunc præ foribus esse conspiciatur, ac tanta vbiquè ferè sit cõfusio, vt si fieri possit, ipsi etiàm seducantur electi, satìs (opinor) patebit cuiuis, nos iam in ea incidisse tempora, in quibus necessitate, ac vi quadam impelli videamur, vt quisquis saluam, & integram velit religionem Christianam, stultis quidem, vt ait Sapiens, iuxta stultitiam, improbis verò secundùm malitiam suam respondeat, & Ecclesię Catholicæ vnitatem, tot miseris laceratam modis, quacunque potest ratione tueatur. Sed perget Momus: Quorsùm ista, quæso? quid sibi tam longa vult querela? aut quod tu hoc opere malis istis omnibus adfers remedium? Dicam sanè, & breuitèr dicam. Proxima est, atq; efficacissima ad resipiscentiam via, redire vndè fueris digressus. Hæc enim dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum: Habeo aduersum te pauca, quòd charitatem tuam primam reliquisti: Memor esto itaque vndè excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Certus est in Ecclesia Catholica scripturæ diuinæ Canon, & genuina semper fuit eiusdem interpretatio. Quin & regula rectæ interpretationis certa fuit semper & indubitata, magisterium videlicet Spiritus Sancti, qui nec falli, nec fallere potest vnquàm. Dum Maiores nostri sacrum hunc amplexi sunt Canonem, quandiù Patrum inhæsere vestigijs, & in illis permansere Traditionibus, quas ordinaria successione ab ipsis acceperant Apostolis, tamdiù etiàm sana, & integra fuit fidei doctrina. Sed postquàm homines importuni, & in res nouas auidi, ipsos fontes deserere, priuatasque opiniones suas sectari cœperunt: ex vno mox in alium deuoluti errorem, in eum tandèm inciderunt labyrinthum, ex quo se facilè extricare non possunt. Nec illis remedium alium etiamnùm relictum video vllum, quàm vt hac grauissima angeli cælestis admonitione excitati, diligentèr aduertant, vndè exciderint, & prima faciant opera: hoc est, vt relictis suis adinuentionibus, ad fontes, ad sacrosancta videlicet redeant Biblia, & in approbatis sanctorum Patrum acquiescant sententijs, & interpretationibus. Ad quam rem ego has collegi rerũ in sacris Biblijs compræhensarum Partitiones: Quibus diuinæ scripturæ dispositio, & veluti summa quædam in tabulis exprimitur, & ob oculos ponitur, vt non modò illius scripturæ suam quandam peculiarem methodum complectantur, sed in non paucis etiã commentarij vice haberi queant. Nec est quòd librorum aliquis mihi obijciat multitudinem: Quò enim plures extant in sacras Literas Commentarij, quibus legentium animos fortassè distrahi, atque memoriæ vigorem tanta rerum copia debilitari posse existimant, eò magis necessaria hæc nostra iudicari debet Oeconomia, cuius ille non postremus scopus est, vt quæ disiuncta videntur, & propè infinita, in pauca & certa redigãtur capita. Videmus enim hac tempestate, à sacrorum librorum lectione plurimos, vel hoc potissimum nomine deterreri, quòd ĩter tot egregios, immò præclaros, ac Diuinos commentarios, vix vllus tamen extet liber, quantùm quidem ego aduertere potui, qui totius scripturæ summam quandam, & methodum per singulas partes, perpetuo quodam ductu, atq; vno in corpore, ad oculum quasi ostenderet, ac repræsentaret. Cuius rei causa, & me aliquandiù ab his studijs remoratum fuisse, diffiteri non possum. Atque hoc illud est, quod olim optimos mouit principes, quando iam eò vsque multorum progressa erat quiduis scribendi, & commentandi licentia, vt esset quasi infinita librorum moles, publico vt cauerent edicto, nè quis porrò vllos sacras in leges scriberet commentarios, nisi vel notas, aut breuia quædam paratitla, quæ summatim rerum imprimis necessariarum capita tantùm præcipua, veluti sedes, ac genera causarum perstringerent, eorumque cùm ordinem, tùm continuationes exprimerent. A quibus pręceptis cum me

in hoc

in hoc opere toto, quàm fieri potuit, minimum discessisse sperem, est quod mihi pollicear, fore vt si quando similis cautio, etiàm in Diuinis exponendis Literis, videatur adhibenda, nè quis posthàc superfluos scribat commentarios, hæc ipsa Oeconomia, quæ eiusmodi continet rerum sacrarum, hoc est, titulorum, siuè Locorum Communium, quasi paratitla, nihilominùs & in scholis, & in templis suum habitura sit locum, ità sanè, vt hic liber vnus haud secùs atquè directorium quoddam, multorum vicè cõmodè legi possit, & haberi. Quòd si cui hæc opera mea non adeò prestans videbitur, aut magnifica, quàm ipsius argumenti tam præclari postulat ratio atq; dignitas, mihi sat erit, quòd inutilis nulli, multis verò etiàm commoda, & opportuna esse queat. Ac vt nulla mihi pro his laboribus alia debeatur gratia, id saltem sperare licebit, neminem futurum neque tam iniquum rerum æstimatorem, nec vsqueadeò ab omni humanitate alienum, qui non vel tantum mihi concedat, me propter hoc tam pium Ecclesiæ iuuandæ studiũ, nullius viri boni dignum esse inuidia, vt qui neminem suo honore defraudare, omnibus autem quantùm in me fuit, prodesse voluerim. Atque hactenùs quidem illis primùm, qui mihi librorum scribendorum licentiam obijcere poterant, abundè satisfactũ esse puto. Longè minùs verò negocij nobis erit cum illis, qui res ad fidem, & religionẽ pertinẽtes, nõ nisi à Theologis rerũ sacrarũ peritis, tractari volunt. A quibus ego vsque adeò nihil dissentio, vt idem affirmauerim semper, quod illi sentire videntur, immò quod sanctissimi Patres, & maximè D. sensit Hieronymus, cuius grauissima extat ea de re querela: Quod medicorum est, inquit, promittunt Medici, tractant fabrilia fabri. Sola scripturarum ars est, quàm sibi passim omnes vendicant. Sic etiam illis haud facilè me opposuero, qui rerum theologicarum tractationem Aulicis hominibus nõ admodùm conuenire autumant. Quin illud etiàm addere ausim, Religionis causam tum quidem non potuisse non miseram, & calamitosam videri, quandò ea temerè in forum contentiosum protrudi, & à leguleijs quibusdam in disceptationem, & controuersiam vocari cœpit. Sed hæc tum demùm videntur habere rationem, quotiès homines rerum Diuinarum imperiti, propria authoritate, seù potiùs temeritate quadam, non verentur noua & perniciosa subindè cudere dogmata. Cæterùm si quis ea, quæ certam ac firmam semper habuerunt interpretationem, vel sanctorum Patrum, atque Conciliorum authoritate certa tueri, vel in ordinem, & Methodum quandam redigere studeat, id à nullius vel mediocriter docti ac pij viri, nedùm Iuris periti, officio prorsùs alienum, vel etiàm absurdum esse puto: maximè cùm tanta sit harum facultatum coniunctio, Sacræ, inquam, Theologiæ, & saluberrimæ Iuris prudentiæ, eius præsertim, quæ à Christianæ disciplinæ Regula, & piè ac religiosè viuendi ratione, Ius dicitur Pontificium, siue Canonicum, vt neutrius cognitio perfecta sinè alterius ope adquiri posse videatur. Quo quidem nomine, multi insignes, & præstantes viri, qui cum Iuris cognitione etiàm rerum Diuinarum coniunxerunt inuestigationem, præclarè ferè semper de Ecclesia sunt meriti: id quod doctissima illorum post se relicta testantur scripta, & perpetua ingeniorum monimenta. Ego certè, vt citra inuidiam quod res est fatear, prius Theologiæ, quàm Iuris prudentiæ operam dare cœpi, ac licèt consilium hoc paulò pòst, casu nescio quo, mutare fuerim coactus, nunquàm tamen in totum Diuina deserui studia, sed sacra sempèr anteposui prophanis: in reliquis studijs non alio vnquàm versatus sum animo, quàm vt essent mihi ad rerum Diuinarum cognitionem ac ęternam salutem consequendam, quædam quasi adminicula, seù instrumenta. Neque etiàm cuiquàm mirum videri debet, si ego annum nunc agens quadragesimum propè quintum, ad ea me conuertam studia, quæ non senectutem tantùm iucundam, sed mortis etiàm expectationem mihi reddere possint expeditiorem. Satìs enim diù, & plùs satis mihi molestissimum hoc rixarum forensium saxum voluisse videor: quarè quod reliquum fuerit à publicis occupationibus ocij, id totum in religionis Catholicæ defensionem impendere decretum est. Quod vt faciam, non solùm quasi voti me quædam mouet religio, sed ipsa etiàm miseræ, & afflictissimæ Ecclesiæ propè cogit necessitas. Defenduntur nunc maximis sæpe viribus homicidæ, adulteri, periuri, seditiosi & pacis publicæ hostes aperti: nec vllum crimen ferè est tantum, quod non suos inueniat aduocatos, & Patronos: vna Ecclesia Catholica est relicta illa orphana, cuius calamitate ità, vt par erat, afficiuntur pauci, in

quam

quam infestissimis, & armis, & animis incurrunt multi, & quam nunc maior ferè pars Europæ nostræ deseruisse videtur. Sed ne posthàc mihi Catholicę vnitatis oblatret hostis aliquis, me falcem in segetem mittere alienam, priusquàm alia religionis antiquæ adgrederer patrocinia, hoc præmittere volui quasi specimen, vt iudicent illi, an sacra scriptura mihi planè messis sit aliena. Vtvt sit autem, neminem mihi bonum iure succensere posse sat scio, si contra tam varias horum temporum sectas, illius veræ, & & vnicæ Ecclesiæ suscipiam aliquãdò defensionem, in qua natus, in qua religione Christiana initiatus, in qua nutritus, in qua educatus sum, in qua omnia mea, & ponere, & conseruare, in qua, & pro qua tuenda etiàm mortem ipsam oppetere sum paratus, in qua denique sola vnicuique vera speranda est salus. Atque hæ mihi satis iustæ videntur meæ cùm scriptionis, tum editionis esse causę, quas, nisi inuidia corruptus, iure nemo possit reprehendere. Hoc autem posito causę meę veluti firmamento, erit tandèm eo infirmior etiàm ratio illorum, qui id porrò vitio mihi vertere videntur, quòd vestrę potissimum Sanctitati, ac Maiestati has lucrubationum mearum primitias præ cæteris consecrare voluerim. Quod vt facerem, nulla me duxit, vel commodi priuati cura, vel vanę gloriolæ aucupandæ studium, vel alterius rei cogitatio ambitiosa: sed illa potissimùm impulit reuerentia, & obseruantia singularis, qua Magistratum suum optimus quisque, & colere debet, & complecti. Deo nanque primùm, ac deindè vobis etiàm primitiæ illorum debentur operum, quæ ex Dei benignitate, & vestro patrocinio fideli cuique obueniunt. Ac vt aliam huius dedicationis causam habuissem nullam, poterat vel hæc mihi sola iustissima esse defensio, quòd publicè intersit, & referat maximè, nè liber vllus, in religionis præsertim negocio, sinè vestro nutu, vel auspicio in hominũ manus emittatur. Quod vtinàm rectiùs hodiè perpenderent illi, qui quod furiosè somniant, mox ab omnibus legi, ac vt idolum aliquod adorari volunt: haberemus proculdubiò in omni Rep. Christiana, & concordiæ plus, & omnis generis perfidiæ minus. Ad hec cùm mihi optimè sim conscius, hoc opus totum, cuius ego non tam author sum, quàm collector, per seipsum esse eiusmodi, quod ad magni ac prepotentis illius DEI pertineat gloriam, & communem Reipub. Christianæ spectet vtilitatem, in spem erigor non vulgarem, nec (vt opinor) vanam, S. ac M. V. id officij genus, quod non tam mea, quàm vestra mihi causa susceptum est, ingratum videri haud posse. Nota est enim, Beatissime Pater, atque toti orbi cognita Pietas tua singularis, qua dies noctesque nihil aliud meditari, nihil prius, aut antiquius habere videris, quàm vt restaurata illa vitæ ac morum sanctimonia, quam in primitiuæ Ecclesię hominibus suspicimus, & veneramur, ipsa religio reflorescat: castigatisq; malis moribus, profligatisque hęresibus, orbis Christianus ad pacem, & tranquillitatem reuocetur: fiatque tandèm, quemadmodùm olìm fuisse legimus, multitudinis credentium cor vnum, & anima vna in Domino. Id quod abundè satis testantur virtutes tuę preclarę, & innumerę, conatusque sanctissimi ac laudatissimi, quos indiès posteritati, & immortalitati commendant illi, qui nostrorum temporum conscribunt annales, & quæ ipsis etiàm aduersarijs videntur esse terrori. Quanto autem studio, & pietate, Inuictissime Cæsar, tua quoque Maiestas in hoc iam diù tota sit, vt integra, & inuiolata sit Catholicæ religionis synceritas, & fidei, animorumque optatissima coniunctio, & concordia restituatur, & confirmetur, vberrimè declarant tot, ac tanti tamque heroici labores, quos huius conciliandę concordię causa ea perfert infracti animi constantia, vt in spem non dubiam adducamur, Maiestatem tuam voto suo minimè frustratum iri: præsertìm cùm huius rei cura vsqueadeò discruciari videatur, vt nõ raro lachrymas illi exprimat, atquè ipsam etiàm corporis valetudinem afficiat: quin & in illam subindè vocem cogat prorumpere, tanto quidem principe, & Catholico Imperatore dignissimam, quòd si sanctissima illa veræ, & Catholicæ religionis vnitas atque concordia, proprij sanguinis effusione tibi redimenda, & recuperanda esset, te nihil vnquàm tibi parciturum. Facit profectò vestrum vterque officium optimo principe dignissimum, ac Deo quidem gratum, toti verò Reipub. Christianæ his maxime exulceratissimis temporibus perquàm necessarium. Tuę nanq; Pater Beatissime, Sanctitati istius ouilis cõmissa est cura, quo nihil Deus Optimus Maximus, neq; in cœlo, neque in terra charius habuit, pro quo Christus Dominus preciosissimum

ſiſſimum ſuum voluit fundere ſanguinem, quod Spiritusſanctus vſq; gubernat,& ſanctificat. Tuæ,inquam,curæ,ad quam pleraque myſteria illa diuina, quæ ſub Aaronico latitant ſacerdotio, quod tui nobis Pontificatus typum quendam exhibuit, immò ad quam Chriſti ipſius,veri & primi Eccleſiæ ſuæ Pontificis,dicta pertinent,& facta. Tuæ verò,Auguſtiſſime Cæſar,Maieſtati veræ illius Catholicæ religionis pia demandata eſt tutela,atque defenſio,quam à Chriſto primùm,& Apoſtolis eius,ac deindè etiàm à ſuccedentibus inuicèm Eccleſiæ paſtoribus per manus veluti traditam accepimus, & quã in hodiernum vſq; diem,veram,integram,& incorruptam, quicquid de moribus obgãniant aduerſarij,ſola Romana Eccleſia non abſque ſingulari præpotentis Dei beneficio conſeruat,ac profitetur: Tuæ,inquam,protectioni,cuius figuram quandam nobis præbet dux Iſraelitici populi inſignis ille Ioſue: quem præ cæteris maximè decet eam propugnare religionẽ, pro qua tot ſanctiſſimi Pontifices,tot potentiſſimi Reges,& Principes,tot omnium ordinum,& ætatum, tot vtriuſq; ſexus inuicti martyres proprium ſanguinem fundere non dubitarunt. Vobis deniquè hęreſum extirpatio grauiſſimè demandata eſt,adeò vt ſangninem ouium ſuarum Deus veſtris ex manibus ſeueriſſimè ſit exacturus. Atque hoc certè eſt vnum,cur ſeditioſis quibuſdam hominibus,qui vineam Domini depaſcuntur,non veſtra tantùm ſanctiſſima Monarchia, ſed omnis penè Magiſtratus authoritas tàm ſit exoſa, vt neque in Eccleſiaſtico,neque in politico regimine Romanum nomen ampliùs ferre poſſe videantur. Non enim religionis aut Iuſtitiæ diuinæ tanta eſt ſitis,quam ſceleratis ſuis prætexunt conatibus, ſed vel Monarchiam vtranque ſublatam,vel certè vinculum illud ſanctiſſimum, quo Imperium Romanum cum Romana,id eſt,vera & Catholica Eccleſia coniunctum eſt, omninò cupiunt diſſipatum ac diſſolutum,vt ſic tandèm eo liberius prophanos ſuos errores ſimplicioribus obtrudere, & impunè graſſari queat,donec vniuerſam euertant religionem. Quæ illorum deplorata nequitia,& effrenis audacia vtinam nõ adeò nota iam ſit ac manifeſta, vt eius exempla, iam Vrbi, & Orbi cognita,non tàm referenda,quàm plangenda atq; etiàm ſeuerè comprimenda ſint. Norunt enim illi optimè,ac toties iam re ipſa ſunt experti,neq; Eccleſiæ dignitatem abſque Imperij præſidio,neque Imperij vires ſinè Eccleſia concordia ſatis conſtare,ſeque tueri poſſe. Cùm enim duo hęc totius Reip. Chriſtianæ capita,& luminaria magna ſic inter ſe, vt anima cum corpore, ſint coniuncta: quàm miſeranda, quæſo,tum erit eius Reip. facies,ſi quod homines quidam improbi, & ſeditioſi non obſcurè machinari videntur,quędam inter ea,in religione præſertìm,exiſtat diſſenſio? Satìs apertè id in vtranq; partem teſtantur infinita penè hiſtoriarum exempla, & varij rerum maximarum euentus. Quàm diù enim hi duo Monarchę inter ſe concordes fuerunt,tàm diù etiam Reip. ſtatus ſaluus manſit,& incolumis. Vbì verò vel paululum ab hac diſceſſum eſt concordia,in extremum ſæpè diſcrimen Reſp. adducta eſt. Neq; enim temerè eſt,quod Chriſtus hac de re multò antè pronunciauit: Omne regnum,inquiens, in ſe diuiſum,deſolabitur: notumque eſt illud Saluſtianum, Concordia res paruas creſcere,diſcordia etiàm maximas dilabi. Nunquàm verò vana,aut ocioſa erit ampliſſima illa promiſsio Diuina, contra hanc veſtram atque adeò totius Eccleſiæ Catholicæ ſanctiſſimam concordiam,nec inferi quidem portas vnquàm præualituras: quod non ignorans malus dæmon, per ſuos adminiſtros vaſa perditionis,nihil tàm ſtudet, quàm religionis diſſidia excitare,quibus nihil poteſt Reip. eſſe pernicioſius. Ad eam verò vnitatẽ in Rep. Chriſtiana arctiùs retinendam, Deus Optimus Maximus Eccleſiæ ſuæ primùm veram patefecit religionem, ſacris contentam Biblijs: Deindè nè hominibus peruerſis vlla relicta eſſet licentia,verba illa,quibus diuina expreſſa eſt voluntas, in alienos atq; impios detorquendi ſenſus, grauiſſima authoritate ſacrarum literarum adhibita eſt interpretatio: Cuius iudicium & poteſtatem omnem Pater dedit filio, filius Apoſtolis, Apoſtoli legitimè ſuccedentibus ſibi Epiſcopis: quorum opera vera religio hactenùs conſeruata,& ad nos vſque perducta ac propagata eſt. Idque Spiritusſancto hauddubiè efficiente,quem Chriſtus Eccleſiæ ſuæ,& promiſit,& miſit,manſurum cum illa in ęternum. Teſtantur id ſatis ſuperque tot illius ſtupenda, nec vnquàm ſatìs prędicanda miracula, tot illuſtra ſanctorum Martyrum trophæa, tot denique ſanctiſſimorum Patrum ſcripta doctiſſima,quibus catholica fides mirificè hactenùs, & illuſtrata, & propugnata eſt. Ob

est. Ob id enim Christus quosdam quidem dedit Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores, & Doctores, ad consummationem Sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec omnes occurramus in vnitatē fidei &c. Quę vnitas, dubio procul, certissimam, & infallibilem habet voluntatis diuinæ, & cognoscendæ, & interpretandę promissionem. Vnde D. Augustinus non veritus est dicere: Ego verò Euangelio non crederem, nisì me Catholicę Ecclesię commoueret authoritas. In qua Ecclesia, quę illum ad mortem vsque retinuerint, idē ipse disertis testatur verbis: Multa sunt, inquit, quæ in Ecclesiæ gremio me iustissimè teneant. Tenet consensio populorum atque gentium: tenet authoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas post resurrectionem Dominus commendauit, vsque ad præsentem Episcopatum successio sacerdotum: Tenet postremò ipsum Catholicæ nomen, quod non sinè causa inter tam multas hæreses sic ista Ecclesia sola obtinuit, vt cùm omnes hæretici se Catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino alicui, vbi ad Catholicam conueniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel domum audeat ostendere. Ab hac Catholica Ecclesia, vt idem Augustinus habet Epistola. 152. quisquis fuerit separatus quantunlibèt laudabilitèr se viuere existimet, hoc solo scelere, quòd à Christi vnitate disiunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum: nec habebit Deum patrem, qui Ecclesiam noluerit habere matrem. Quæ cùm ità sint, & in rebus arduis etiàm pius laudandus sit conatus, omni qua possum animi submissione oro, & obsecro, vestra Sanctitas atque Maiestas, hanc voluntatis meæ subiectissimæ significationem ea, vt suscipiant, clementia, qua honestas bonorum virorum occupationes semper accipere soletis. Deindè si grata cuique illa debet esse opera, quæ ad Dei maximè spectat gloriam, non ingratum vobis sit opus hoc, non tàm meum, quàm sanctissimorum Patrum, ex quorum Diuinis lucubrationibus est collectum: quod quidem, vt Saluatoris nostri ipsa prima fronte humanam prę se fert imaginem, ità totum ad diuinæ Maiestatis eius pertinet laudem, & honorem: Si deniquè illorum imprimìs iuuandi ac fauore prosequendi sunt labores, qui non priuato, sed publico, & vestro maximè student commodo, vestrum quæso aduersùs obtrectatorum liuidos morsus, & virulentas calumnias defendendum suscipite Ederum, filium deuotissimum, eundemque subiectissimum seruitorem, qui pro Ecclesiæ Catholicæ amabilissima pace, pro sanctissima vestra authoritate, & pro iustisimo vtriusque imperio, si sit opus, etiàm extrema quęque perpeti, tàm promptus est, atque paratus, quàm id ab homine syncerè Catholico, & pietatis, & fidelitatis ratio postulare videtur. Deus Opt. Max. Sanctitatem, ac Maiestatem vestram ad totius orbis Christiani perpetuam Salutem diutisimè tueatur, & conseruet incolumes. Quibus infimus ego, & me ipsum, & fortunam, atque studia mea, ad pedum vsque oscula, quàm humilimè cupio esse commendata. Data Viennæ Austriæ IX. Calend. Febr. Anno salutis. M D LXVIII.

Contra epistolā Manichęi c. 5

Ibi. c. 4.

Sanctitat. ac Maiestat. V.

Obsequentissimus & humilimus seruitor, & cliens

Georgius Eder.

PRO-

PROLEGOMENA AD LECTOREM STVDIOSVM.

DE SACRAE SCRIPTVRAE METHODO: ET PRIMVM, DE HVIVS OECONOMIAE perscribendæ occasionibus.

ETSI Iuris illius Ciuilis, quod Romani olim Principes ex antiquissimis virorum prudentum responsis & oraculis, in vnam ac perpetuam quandam consonantiam redigi curauerunt, tanta sit prudentia, vt nihil eo ipso quibusdam aut dignius videatur, aut diuinius: ego tamen huius siue artis, siue sapientiæ penetralia vix dum ingressus, facilè animaduerti, cognitionem eius, absque Theologiæ Sacrosanctæ studio, non mancam tantùm, minusq; vtilem, sed plerunq; etiam vanam esse atq; perniciosam. Cùm enim Legum Politicarum omnium & anima, & scopus præcipuus ferè ac penè solus, æquitatis sit ratio: æquitas autem vera, in Dei potissimùm ac proximi versetur amore: non videbam profectò, quomodo aut æquitas sine charitate subsistere, aut humana illa Philosophia, nomen suum tam gloriosum, tamq; superbum, sine hac Diuina scientia vllo vnquam pacto rectè posset tueri. Est enim imbecilla admodum acies rationis illius humanæ, cui tantoperè ciuilis innititur prudentia, atque adeò deprauata miserè est natura hominis, nisi diuini numinis vero illustretur lumine. Porrò si cæcus cæcum ducat, quid aliud futurum arbitrari licet, quàm vt turpiter ambo in foueam, hoc est, in tenebras Cimmerias perniciosissimorum incidant errorum?

Scientias omnes sacra Theologia lógè esse inferiores.

QVibus rebus diligenter expensis, prius ego Diuinarum literarum, quàm Iuris prudentiæ studia, duxeram mihi esse capessenda. Ac licet me paululum progressum, ab his vtcunq; feliciter cœptis, non tam ratio constans, aut voluntas aliqua firma, quàm partim iuuenilis consilii imbecillitas, partim verò sumptuum necessariorum inopia, & melioris fortunæ captandæ blanda quædam expectatio, ad Iuris peritorum abstraheret scholas, sic tamen legum admiratus sum prudentiam, vt potiorem semper Diuinarum literarum haberem cognitionem: Sic legi Iurisconsultorum placita, vt interim tamen sacræ scripturæ præcepta neutiquam mihi negligenda putarem: Sic etiamnum in forensibus versor consiliis, vt legum peritiam ad retinendam rerum politicarum æquabilitatem, imprimis quidem vtilem, sed rerum diuinarum pietatisq; studium ad consequendam animæ salutem, longè magis putem esse necessarium.

Theologiam Iuris prudentiæ meritò anteferendã.

VErum ab eo ipso tempore, quo cum speciosa boni & æqui arte illa, veram cœlestis Philosophiæ doctrinam coniungere cœpi, atque sic prophanis sacra præponenda esse didici, nulla in re neque frequentius occupatus, neque diutius fui solicitus, quàm vt, quæ facultatis vtriusq; summa esset, certa quadam via tenerem atque Methodo. Nam etsi rerum non tantùm humanarum, sed earum etiam, quæ mentibus nostris cum ipsa simul insitæ sunt natura, perpauca primùm & exigua quidem fuerint initia: vbi tamen hæc eadem in publicum produci, ac singula diligentius discuti cœperunt: ibi tum infinitis ferè sapientum opinionibus, ita paulatim sparsa pleraq; sunt & confusa, vt quid in disciplina quauis primum, aut quid vltimum esset, vix pauci rectè possent intelligere. Quamobrem necessaria sunt omnino studiosis præcepta illa communia, quibus variè lateq; diffusa, ad certa quædam capita & proprios suos fontes reducuntur.

Methodũ in alijs disciplinis omnibus, ita in sacris ẽt literis vtiliter adhiberi.

SIc veterum Iurisprudentum consulta, populo quondam Romano, de rebus ambiguis longo tempore proposita, in tantam excreuisse legimus varietatem atque multitudinem, vt versuum tricies centena essent millia, qui libris vix tribus millibus contineri poterant. Et quidem apud Ciceronem Crassus de legum ciuilium atque boni & æqui confusione iterum restituenda, & in artem redigenda, primo de Oratore libro tale post se reliquit iudicium: Si enim aut id mihi, inquit, facere licuerit, quod iam diu cogito: aut alius quispiam aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit, vt primùm omne ius ciuile in genera digerat, quæ perpauca sunt: deinde eorum generum quasi quædam membra dispertiat, tum propriam cuiusq; vim definitione declaret, perfectam artem iuris ciuilis habebitis, magis magnam atq; vberem, quàm difficilem atq; obscuram.

Consilium de Theologia in Methodum redigenda.

QVibus sanè uerbis optimus ille huius rei artifex, perfectissimam, non tam Iurisprudentiæ, quàm alterius cuiuscunq; disciplinæ in artem redigendæ rationem tradidit, qua nihil neque ad memoriam iuuandam commodius, neque ad res maximas propriè explicandas efficacius excogitari potuisset. Vt enim quæ confusè traduntur, nec intelligi exactè, neque diu memoria teneri possunt: ita quæ ordine discuntur, & facilius percipi, & hærere firmius, atque sic paulatim in naturam quasi abire solent, vt nulla ferè vnquam ægritudine possint euelli. Nec etiam aliunde nobis rerum tam mul arum artes propè innumeræ, quas prisca secula quondam omnino putarunt esse infinitas, à Maioribus nostris per

Methodi vtilitas.

manus veluti traditæ, ac Dei beneficio nunc factæ sunt finitæ, quàm quòd optimi & doctissimi quique viri, id vnicè studuerunt semper, vt quæ in omni doctrinarum genere essent præcipua, ea Methodica ratione in certa capita colligerent, ad quæ cætera referri possent omnia, quæcunque illis de rebus, quas sibi uti necessarias tractandas quisque statuisset, vel antè fuissent dicta, uel etiamnum dici posse uiderentur.

Theologiã sua quadã Methodo explicari & posse, & debere.

QVod cùm hoc nostro imprimis seculo, in omni propè genere scientiarum à multis, maximis uiris tentatum, à quibusdam magna etiam cum laude sit perfectum, soleo sæpe non absque dolore admirari, cur scripturæ diuinæ nunc penè soli, prorsus eueniat contrarium. Nam quantum in aliis disciplinis hucusque insudatum est ferè semper, ut certa essent professionis uniuscuiusq; placita: tantùm hodie in id pleriq; vnum ex professo, & data quasi opera incumbere uidentur, ut nouas in dies de rebus etiam certissimis excitent controuersias, quibus omnia penè in dubium uocare, & incerta reddere nituntur, quorum in Ecclesia catholica semper fuit interpretatio & authoritas: cùm tamen illud ipsum in hoc augustissimo Diuinarum literarum campo, multo rectius quàm in vlla alia doctrina fieri & possit & debeat, vt videlicet certissima ratione constare omnia existimentur, quæ in sacro Bibliorum corpore sparsim sunt tradita. Quis enim tam est in spiritum sanctum blasphemus, vt eum, in tradendis cœlestis doctrinæ mysteriis, singulari neget vsum fuisse artificio? Aut cur non potius quod res est fateatur, diuino scilicet instinctu sic sanctam ab eo traditam esse scripturam, ut non modò peculiari quadam arte & ratione nos ad præpotentis Dei perduceret cognitionem, sed vt ipsa aliarum artium omnium suo quodam modo forma esset atq; regula? quod tamen non aliter accipi velim, quàm vt receptus apud Theologos hisce de rebus loquendi modus habet.

Oeconomiæ huius perscribendæ occasio.

POsteaquàm ergo ad meum mihi vsum in præcipuos vtriusq; Iuris titulos ad Methodum iam olim à Crasso apud Ciceronem præscriptam, & ab optimo Imperatore Iustiniano quàm diligentissimè obseruatam, breuissima quædam collegissem paratitla, eaq; commodis ad hanc rem partitionibus sic fueram complexus, ut non tantum uiuam germanæ ac veræ Iuris prudentiæ imaginem, sed absolutissimam uniuersi orbis Christiani Politiam exhibere uiderentur, cœpi hinc etiam de sacrorum Bibliorum artificio summatim explicando diligentius inquirere. In qua cogitatione cùm, vt par est, diu multumq; versatus essem, en mihi non fortuitò, sed quod constanter credo, non absque Dei quodam nutu, in manus venit libellus reuerà aureus, conscriptus primùm probatissimæ eruditionis & sanctitatis uiro Petro Aureolo, posteà verò à doctissimo viro Iacobo Vuimphelingo, magno Germaniæ Theologo D. Ioanni Eckio dicatus: qui quod toties mihi euenire optaueram, prima statim fronte pollicebatur, Compendium videlicet Bibliorum, hoc est, vtriusque testamenti, atque adeò totius sacræ scripturæ Epitomen.

Libellus Petri Aureoli de Cõpendio Bibliorũ.

Libelli eiusdẽ artificium atq; dispositio.

QVo semel atque iterum perlecto, magna cum voluptate cognoui, diuinum hunc virum illud prorsus ipsum, quod olim apud Ciceronem Crassus de ipsa Iuris prudentia proposuit, in hac nostra Theologia Christiana, non tantùm pari dexteritate conatum, sed maiori etiam cum laude assecutum fuisse, quàm ab vllo ferè potuerit expectari. Nam sacrosanctum illud diuinæ scripturæ corpus ferè totum in suas primùm partes, ipsas deinde partes in certos libros, hos in capita siue genera, capita verò in versiculos tanquam generum species, & tandem versiculos in singula sæpe paulò grauioris ponderis verba, tanquam specierum differentias, tanto artificio partitus est, vt tam huius terrenæ, quàm illius æternæ & immortalis Ecclesiæ formam atque adeò Bibliorum non summam tantùm comprehendisse, sed etiam artem quandam tradidisse videretur. Mirabar profectò vehementer, vtilissimum hoc opus adeò nostris hominibus esse incognitum, quòd ferè nullam anteà audiuissem neque authoris, neque libelli tam excellentis fieri mentionem. Qui dignissimus erat, meo quidem iudicio, vt eum exercitatissimus aliquis Theologus, quasi postliminio reductum in perfectiorem paulò restitueret formam, & summis illustraret eloquentiæ viribus.

Vt ipsius Aureoli Compendiũ, ab authore in tabulas fuerit redactũ

Quã operam præstiterit in supplẽdis ijs, quæ ipsi Aureolo ad pleniorẽ sacræ scripturæ Methodum deesse videbãtur.

CVm itaq; ob id fortassè, huius scripti & lectionem & elucidationem negligi coniicerem, tum quòd stylus ingratam quandam redoleret, non dico barbariem, sed simpliciorem paulò illius ætatis dictionem: tum quòd distinctiones illæ, quibus perpetuo quodam vtitur ductu, in oratione continua nec vsqueadeò sint gratæ, neque à quibusuis facilè percipi ac intelligi queant: ego, ne tantus thesaurus diutius latitaret, totum hunc librum in breues, ac, vt spero, dilucidas tabulas congessi. In quibus etsi authoris vsque secutus sim filum, non tamen parum multa commodiori à me ordine ad præsentem Ecclesiæ statum accommodata, pleraque etiam adplicatis vbique ferè ipsis sacræ scripturæ & verbis & sententiis copiosius reddita, omnia verò purius multo, quàm erant anteà, esse tradita & explicata, me etiam tacente, facilè ipsa probabit veritas, & æquus quisq; Lector iudicabit.

VNum, quod ego tum temporis desiderabam, illud erat, quòd hic author Partitiones suas à Salomonis ferè auspicatus sit libris, quos vulgò appellarunt Sapientiales: Pentateuchi verò codices quinque, & historiæ sacræ libros, inter ipsa quidem numeret diuinæ legis volumina: sed de propriis istorum partibus, aut partium earundem membris, nec vllum quidem verbum fecerit, contentus solã eorundem indicasse significationem generalem. Quãuis autem suspicari minimè deceat, nostrum hũc aureum Aureolum, aut tam fuisse vecordem, vt laborem etiam in his partibus excolendis subterfugeret: aut adeò

adeò imperitum, ut quod in plerisque potuit, non etiam posset in aliis præstare monumentis: aut ita posteris hanc felicitatem inuidisse, ut nollet tantum bonum orbi Christiano esse communem: sed uero longè uideatur similius, singulari hoc ab eo factum fuisse consilio: uel quòd sibi in tanta actionum humanarum uarietate, quæ in historicis continetur libris, tam stricta ordinis ratio minimè uideretur esse necessaria: uel quòd existimaret lectorem pium atq; diligentem, artificium illud diuinum, quo præcipua edisseruit capita, in reliquis minori posse negocio addiscere: uel quòd etiam aliis ea de re altius cogitandi, aliquam relinquere uoluerit ansam: mihi tamen Reipu. Christianæ plurimùm interesse uisum fuit, ut isti etiam libri ab eo prætermissi, simili quadam industria tractarentur.

QVod maluissem equidem ab aliis rerum Theologicarum peritioribus tanta factum esse dignitate, quanta ab ipso Aureolo cætera mihi pertractata uidentur. Sedenim quando nunc id oneris in me potissimùm recidit, ne prius à semel cœpto desisterem opere, quàm id locis non paucis multo esset absolutius, & ego non stupida prorsus mihi assecutus uiderer coniectura, quos ille in tradendis Partitionibus suis secutus esset authores, inter quos celebriores inueni Glossæ ordinariæ compilatores, & alios patres sanctos, qui scripturam sacram doctissimis suis illustrarunt Commentariis, eorundem insistens uestigiis, primùm antedictos Pentateuchi & historiæ Biblicæ libros, eodem ferè partitus sum modo & ordine, quo ille explicauit & prophetas & Apostolos. Deinde quia de libri cuiusq; Biblici argumento, authore, partibus, ordine, collocatione, usu, fide, intentione & authoritate, inter uiros doctos etiam & catholicos uariæ sæpe & plerunq; utiles minimeq; contentiosæ incidunt disputationes, singulis sacræ scripturæ & partibus & libris, ex præclarissimis & probatissimis sanctorum Patrum monumentis, pia sanè ac utilia quædam prolegomena siue paratitla, quæ doctissimus eorum penè omnium, quæ de illis rebus solent quæri, continent decisiones. Atq; sic omnis scriptura sacra tribus nobis absoluitur libris, quorum primus de legis antiquæ partibus, secundus de ipsius Euangelii summa, tertius de doctrinæ apostolicæ traditionibus est institutus. *Totius œconomiæ distributio in tres libros separatos.*

POrrò cùm hæc quoque scientia diuina, ut aliæ disciplinæ pleræq; omnes, sua quædam habeat principia, sine quorum cognitione ad fastigium eius summum nemo facilè unquam posit peruenire, de his ipsis Theologiæ Principiis & elementis, librum Bibliorum tractationi præmisimus singularem, qui ad ipsam scripturam sanctam utilissimam continet Isagogen, id est, quandam siue præcognitionem, siue introductionem generalem, quæ ueram monstret uiam, ad consequendam solidam diuinarum literarum notitiam atque scientiam. Denique ut nihil, quod ad perfectissimam pertinet Theologiæ Methodum, à quouis iure posit desiderari, his etiam quintum subiecimus librum, qui locorum huic professioni communium succinctam proponit distributionem, hoc est, totius doctrinæ Christianæ compendiariam tradit summam, ex toto illo Bibliorum corpore collectam, quæ uerum nobis, non istarum tantùm Partitionum, sed totius scripturæ diuinæ legitimum ostendat usum, qui potissimùm ex rerum sacrarum applicatione ad Ecclesiæ gubernationem perspicitur. Intereà mihi neque uolenti, neque speranti hoc opus, in hanc neque propositam anteà, neque expectatam, iusti uoluminis magnitudinem excreuit. Quod opus sanè non eo susceperam animo, ut mox in publicum ederetur, sed ut doctissimorum hominum id prius subiicerem calculo. *Nouus liber ab authore collectus de principijs theologiæ. Alius liber authoris de Summa doctrinę christianæ.*

INter quos ut non uberioris tantùm fidei, sed gratæ etiam memoriæ causa nominem saltem aliquos, præcipuus est reuerendissimus Princeps & Dominus D. Vrbanus Episcopus Gurcensis, S. Rom. Cæs. Maiestatis Consiliarius &c. Viennensis Ecclesiæ administrator, uir singulari pietate conspicuus, & uitæ sanctimonia uerè illustris, ac uerbi diuini Præco præ cæteris, quos habet Germania, ad miraculum usque potens atq; disertus. Alter est Reuerendissimus item Dominus, D. Christianus nouæ ciuitatis Austriæ Episcopus dignissimus, propter summam pietatem, & rerum sacrarum, ac eloquentiæ diuinæ peritiam incomparabilem, decus & ornamentum Episcoporum singulare. Ad hos accessit testis oculatissimus magnus ille felicis recordationis athleta Reuerendus D. Matthias Zittardus, optimorum Imperatorum Ferdinandi gloriosissimæ memoriæ primi, ac posteà Augustissimi Cæsaris nostri Maximiliani II. optimus & Ecclesiastes & orator diuinus, Catholicæ ueritatis propugnator, quamdiu uixit, acerrimus. Neque hic mihi cùm propter egregiam hominis doctrinam, tum propter fraternam, quæ mihi cum illo est, amicitiam, prætereundus est Reuerendus Dominus Matthias *Bertmein-* sacræ Theologiæ Doctor, Viennensis cleri & præpositus & Cancellarius &c. Brixinensis Ecclesiæ Cathedralis Canonicus, uir auitæ religionis & antiquæ pietatis tenacissimus. Quorum omnium suffragiis etiam alii tam pietate quàm eruditione clarissimi aliquot uiri subscripserunt, quos hic tum breuitatis, tum modestiæ gratia præterire cogor: quibus sanè, ut citra iactantiam quod res est fatear, labor hic qualiscunq; tantoperè probari uisus est, ut ex illis me non pauci, neque semel ad editionem operis hortarentur necdum perfecti. *Vrbanus episcopus Gurcẽsis. Christianus episcopus Neapolitan. Matthias zittardus. Matthias Bertmein.*

EGo uerò etsi metuerem, ne mihi hoc studium, his maximè temporibus, apud multos plus & inuidiæ & æmulationis posit conciliare, quàm uel æstimationis uel authoritatis, tamen ut tam honestis obtemperarem consiliis, non me illorum tantùm, quos sciebam integerrimos, mouit authoritas, sed animi etiam mei propriæq; conscientiæ testimonium. uidebam enim nihil in hoc opere positum, quod nũ cùm ipsis sacræ Theologiæ studiosis, tum in uniuersum omnibus ueræ & Catholicæ religionis *Cur passus fuerit author has partitiones prodire in publicum.*

 amantibus,

amantibus, omni loco & tempore futurum sit vtilissimum: Tum me illud etiam solatur plurimùm, quòd nulla hic neque periodus, neque sententia, sed & vix vlla sit vocula, quæ non vel ex sacris Bibliis, vel sancti aut Catholici alicuius viri monumentis sit desumpta, & cui non modò authorum, sed etiam locorum, ex quibus singula sunt veluti mutuò accepta, vbique ferè sit annexa demonstratio. Quòd verò ad ipsos pertinet istarum partitionum fontes & authores, equidem verè ac (si sit opus) sanctè possum affirmare, me in eis colligendis nullius omnino vsum fuisse consilio, qui non cum fidei orthodoxæ, tum sanctimoniæ perspectæ inter Ecclesiæ Catholicæ doctores integerrimum haberet testimonium: nisi quandoq; sic hominis alicuius hæretici fiat mentio, vt eius indicentur errores, quo cautius ab eorum fermento pius sibi Lector possit præcauere. Epilogus. Atque hæc omnia eiusmodi esse videntur, vt iis diligenter expensis, facilè æquus æstimet lector, quæ mea ab ineunte ætate de toto hoc studio Theologico fuerit sententia, quo, vt ita dicam, fato, quibusve occasionibus in hoc scriptionis genus inciderim, quorum studiis & vigiliis in argumenti huius tractatione sim adiutus, quid in toto opere sit meum, quid alienum, & quæ me tandem impulerint causæ, vt simplicissima hæc Theologiæ rudimenta in lucem venire sim passus. Etsi verò iterum atque iterum esset optandum, quòd eximius aliquis Theologus hunc laborem suscepisset, qui hanc ipsam Theologiæ Methodum suis numeris omnibus rectius absoluere potuisset. Verùm quando celebriores illi Theologi, sunt hoc seculo turbulentissimo studiis magis necessariis occupati, quàm vt eiusmodi Tyrociniis commodè incumbere queant, non puto illos mihi iurè succensuros, quòd eos aut hoc tædio, quod mihi deuorandum fuit, subleuare, aut certè stimulum adhibere voluerim hæc fusius aliquando pertractandi.

Nam etsi hac diligentia mea quantulacunq; aliud efficiam nihil, quàm vt doctior aliquis rerum sacrarum interpres, hac mea simplici descriptione excitatus, tandem perfectam nobis sacræ scripturæ Summam atque Methodum efformet, operam hanc satis me feliciter posuisse arbitrabor. Interea verò Deum Opt. Max. id precor solùm, & ex animi viribus oro atque obsecro, vt hic labor, suo imprimis auspicio & susceptus, & confectus, sic Ecclesiæ suæ gratus sit ac vtilis, vt ego hinc laudem venor aliam profectò nullam, quàm solius Dei immortalis æternam gloriam, & verum sacrorum studiorum profectum. Qua in re si quid mihi in foro magis, quàm in choro, vt dici solet, versato imprudentius fortè exciderit, quod minus videatur Catholicum, id non solùm pertinaciter tueri nolim, sed potius & me, & hoc opus vniuersum, atque adeò omnem animæ meæ salutem Catholicæ illi subiicio Ecclesiæ, cuius primarium in terris pastorem, Romanum Pontificem, sacrosancta œcumenica Concilia & profitentur, & reuerenter agnoscunt.

ARGVMENTVM OPERIS.

Corpus vtriusq; testamenti totum his Partitionibus in iustos primum tomos distribuitur: deinde tomi in certos libros: libri in sua capita siue tractatus: Capita verò in versiculos, hoc est, præcipua rerum Theologicarum genera, quæ vulgò Locos vocant Communes: ac ipsi denique uersiculi, non raro in singula penè uerba, quæ uarias eorum generum continent species atque differentias, eo artificio secti, membraq; singula tam breuiter, tamq; dilucide & connexa sunt, & explicata, ut uel hinc protinus quiuis, non tantum quid omnino sit hæc ipsa, in qua uitæ & salutis nostræ posita est authoritas, sacra uidelicet scriptura: sed etiam quæ certa ad eam sit uia, & quis tandem uerus eius in Ecclesia sit usus, absque negocio quidem magno, sed non sine fructu maximo, & videre possit & cognoscere.

Partitio eiusdem generalis.

IN HVIVS tam præclari, tamq; latè patentis argumenti tractatione
- Habetur ratio
  - Prima
  - Secunda
  - Tertia
  - Eorum quæ pertinēt ad
    - Principia Theologiæ,
    - Methodum vniuersæ scripturæ diuinæ,
    - Regulam fidei Catholicæ.
- Vel, ut postea dicetur explicatius, hoc opus totum uersatur circa
  - Necessariam præparationem, qua veluti claue tradita, rerum diuinarum studiosis eo facilior pateat aditus ad altiora cœlestis Philosophiæ mysteria.
  - Explicationem Ordinis & Artificii, Quibus sacra scriptura omnis
    - Primùm edita,
    - Deinde etiam à Maioribus nostris propagata.
    - In perpetuum denique à nobis retinenda sit atq; custodienda.
  - Summā doctrinæ Christianæ, quæ consistit in
    - Recta in Deum fide. Siue in
      - Vero vnius veri Dei cultu,
    - Honesta conuersatione, Siue in
      - Disciplina morum.

Cur

Ad lectorem studiosum.

Cur author in his ipsis artificii Theologici demonstrationibus, tabulis uti maluerit, quàm oratione continua.

SI ulla in re perniciosa est fucata battologia, in rebus proculduio sacris est perniciosissima. Veritatis enim, quæ totius sacræ scripturæ & basis est & scopus, simplex est oratio. Quàm autem dictionis temperantia siue moderata dicendi ratio, Deo sit grata, satis apertè præclara illa Sapientis docet sententia, quæ in diuinis Prouerbiis recitatur: In multiloquio non deerit peccatum: qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est. Dum etiam Saluator noster ipse Christianorum sermonem non fucatum, neq; sesquipedalibus uerbis phaleratum, sed syncerum & rectum esse uoluit: Sit sermo, inquit, uester, est est, non non: quod autem his abundantius est, à malo est. Hinc rectè D. Hieron. grande dixit esse periculum in Ecclesia loqui, ne fortè interpretatione peruersa de Euangelio Christi, hominis fiat Euangelium: aut quod peius est, diaboli. Ac eam quidem ob causam Maiores nostri, ne pios lectores rebus onerarent non necessariis, excogitauerunt rationem, qua res latissimè patentes, in unam contrahuntur quasi tabulam: cuius ductu quodam naturali, quæ & quot rei cuiusq; non tantùm partes, sed etiam quæ singularum partium essent differentiæ, facilè quiuis uel unico mox intuitu cognoscere posit.

Proue. 10.
Matth. 5.
Hieron. in cap. 1. ad Gal.

MAximè uerò illi tunc eiusmodi tabulis usi uidentur, quoties artium præcepta dilucidius paulò tradere, ac methodo quadam ad captum animorum magis rudium, quàm ad ostentationem ingeniorum, explicare conati sunt. Siue enim disciplinam aliquam ex fundamentis construere quis studeat, quam Methodum uocant synthedicam: siue compositam in partes, quæ Methodus est analytica, resoluere cupiat, accommodatissimæ semper sunt tabulæ, quibus capita artis cuiusq; necessaria, à non necessariis & inutilibus distinguuntur quæstionibus. Ipsæ autem distinctiones, siue artificium illud, quo singula singulis connecti solent, ex oratione continua aut ægrè admodum, aut magno sæpè discernitur cum labore: quod alioqui à lectore non omnino segni aut stupido, etiam primo statim adspectu deprehendi facilè, & perfectè potest diiudicari.

Tabularũ vsus.
Methodus duplex.

POrrò cùm duo sint tabularum genera: unum, quo præcipua tantùm indicantur rerum causarumq; ueluti capita: alterum, quo singulis capitibus accommodatæ etiam adhibentur explicationes: nos hic secundo genere ob id potius uti maluimus, quàm primo, quòd illo doctis tantùm uideatur esse consultum, ut quæ prius habuerunt cognita, uel memoria teneant percepta, uel reuocent oblita: hoc uerò instruantur etiam illi, qui rerum hic comprehensarum anteà fuerant omnino ignari. Continent itaq; hæ tabulæ non tantùm indicem generum, hoc est, locorum Theologiæ communium, sed singulorum etiam generum complectuntur distributionem in suas species, ac singularum penè specierum proprias explicant differentias. Quibus ubique ferè integræ adiectæ sunt sacræ scripturæ definitiones atq; sententiæ, eo quidem ordine, quo singula inter se connexa sunt: ac ita prorsus, ut has perlegens tabulas, unam quandam & perpetuam narrationem legere uideatur. In quam cogitationem ideò lubentius hic intendimus, ut si quem tabulæ delectent minus, is hæc omnia citra ullum propè negocium ad continuam, si lubet, orationem queat reducere. Quibus omnibus diligenter expensis, eadem opera lector studiosus id etiam sentiet, ut spero, facillimè, nihil ferè in his tabulis, neq; ut neglectum aut obmissum desiderari, neq; ut superfluum aut ociosum posse reiici. Id quod tum quisq; cognoscet rectius, si & quæ totius Oeconomiæ huius intentio, & quis Partitionum in ea positarum uerus sit usus, penitius intelligat.

Duo tabularum genera.
Nihil ferè in hoc ope r, quod ad Methodũ attinet, aut prætermissum aut superfluũ esse.

De Oeconomiæ huius scopo & intentione.

EArum rationum, quibus me ad Oeconomiæ huius & collectionem & editionem non tam uoluntate ductum, quàm Ecclesiæ Catholicæ necessitate quadam impulsum fuisse sentio, scopus fuit is ferè unicus, ut Partitionum siue distinctionum in ea comprehensarum commoditate non ipsos tantùm Theologiæ Tyrones, sed aliarum quoque disciplinarum alumnos, cùm ad diligentiorem & religiosam sacræ scripturæ lectionem, tum ad magis seriam inuitarem rerum ad animæ salutem pertinentium tractationem, hoc est, ad eam excitarem doctrinam, quæ aliarum omnium facilè princeps est & caput. Nam quanto augustior est præ cunctis humanæ philosophiæ partibus diuinæ scripturæ maiestas, tanto equidem mirandum est magis, nullum disciplinæ genus, hac quidem tempestate à plerisq; excoli minus, quàm id, quo uera diuinarum rerum asciscitur notitia, & uitæ immortalis æterna paratur gloria. Sic enim non paucos uidemus esse comparatos, ut doctrinæ magis studeant, quàm pietati: atq; hinc docti potius, quàm uel pii, uel religiosi, & uideri uelint, & haberi. Vnde permulti illis perdiscendis artibus, quas Maiores nostri ratione quadam dixerunt liberales, maximos impendunt labores, qui tamen quod liberalem deceat animum, ne extremis quidem digitis attingunt.

Scopus huius operis est, allicere studiosos ad sacræ scripturæ religiosam lectionem.
Multi, docti magis q̃ pij vide ri volunt.

ALiqui tanquam oracula diuina, rerum naturalium causas suspiciunt, qui, quod omnium est turpissimum, totius naturæ ignorant authorem, ipsum uidelicet Deum, qui in B. Apostoli & Euangelistæ Ioannis Apocalypsi rerum omnium & principium se dicit & finem. Pars maxima uocis non tantùm humanæ, sed rerum etiam inanimatarum delectatur harmonia, quorum tamen sæpe mores improbi per omnem dissonant uitam. Omnes aũt uim Romanæ illius eloquentiæ, ueluti dominã ac rectricem rerum

Peruersa hominum studia.
Apoca. 1. 21. 22.

publicarum admirantur: cùm sint paucissimi, qui vbi aut pro religione, aut pietate disserendum esse summa Ecclesiæ afflictissimæ postulat necessitas, vel de rei veritate mutire ausint, vel etiam quod sentiunt, liberè velint eloqui. Denique nulla in rebus humanis disciplina momenti tam est exigui, quæ non suos in maxima copia & alumnos habeat, & exornatores.

Paucos esse q. Theologiæ dent operam, & quibus id fiat ex causis.

SOla verò ars artium illa, & scientiarum omnium præstantissima, quæ Dei Opt. Max. voluntatem mortalibus patefacit, & diuinarum rerum cognitionem veram profitetur, ac ob id nomine conuenientissimo sacra dicitur Theologia, est nunc ea, quam vix millesimus quisq; iudicat dignam, cui vel minimam tribuat operam, nisi hoc vel obiter fiat, vel horis tantùm subcisiuis: non quidem vt meliorem mentem aut sanum intellectum ex sacra scriptura capiat, sed potiùs vt illius scripturæ interpretationem, per fas & nefas, & qua-id-cunq; possit ratione, ad suum sensum detorqueat. De quibus omnibus rectè admodùm magnus ille gentium doctor D. Paulus conqueritur: Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes. Eius verò pestis duæ mihi causæ inter cæteras videntur esse præcipuæ: præpostera studiorum nostrorum obseruatio, & opinio de tota hac doctrina peruersa. Nam si verum fateri liceat, quæ nunc quæso apud plerosq;, licet Christianos, alia in hunc vsq, diem studendi ratio obseruatur, quàm quæ olim ab ethnicis vsurpata est hominibus?

2. Tim. 3.

Præpostera studendi ratio.

PRimum ipsi Christianorum infantuli, quos ad se statim duci iubet Christus, & quorum gratia is quoque factus est puer, ad Aesopi aniles fabulas perducuntur, quibus totam malè consumunt pueritiam. Deinde facti iam ephebi, linguas à prophanis discunt authoribus, mores ex obscœnis poetarum formant figmentis, reip. rectè administrandæ prudentiam ex ethnicorum monumentis petunt: In quibus vbi diu multumq; fuerint versati, tandem etiam viri in spinosis illis philosophorum altercationibus plerunque inutilibus ita consenescunt, vt se illinc per omnem posteà vitam extricare nequeant. De ipsa interim Theologia tam altum ferè apud quosdam est silentium, vt vel nulla eius omnino habeatur ratio, vel non nisi diebus festiuis aliqua tantùm Euangelii legatur particula: adeò vt ex multis vix reperiatur vnus, qui per annos vitæ suæ quantumuis diuturnæ omnes, vel semel & obiter saltem, ea qua decet animi pietate & religione, integra Biblia perlegerit: Cùm non ista tantùm omnia, putà rerum ad bene beateq; viuendum vtilium cognitionem & præcepta morum, quæ foris plerunq; admodum dissolutè quæruntur, affatim habeamus domi, hoc est, nusquam neque tractentur grauius & sanctius quàm in sacro illo Bibliorum corpore, neque aliundè hauriri possint largius atque vberius, modò tamen adsit animus purus & syncerus, quàm ex his ipsis inexhaustis diuinæ sapientiæ fontibus. Quo nomine vel solo hac ipsa scriptura diuina, quæ in se Thesaurum continet tam virtutum quàm scientiarum incomparabilem, totus hic orbis Christianus non habet ferè aut diuinius aut preciosius quicquam: sine quo thesauro nemo neque verè doctus dici potest, neque beatus. Quid enim scire is se iactare poterit, qui ipsum Christum ignorat, qui ipsissima via est, & veritas, & vita? Aut quid, quæso, homini proderit quantumlibet Christiano, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ patiatur detrimentum?

Ioan. 14.
Matt. 16.

Pietatis fundamenta ex fontibus potius quàm vel ex riuulis ethnicorũ, vel ex lenocinijs verborum esse petenda.

QVæ cùm ita sint, & vita vnius Christi vel sola, exemplar omnis & Sapientiæ & pietatis proculdubio sit perfectissimum, quod qui hactenus imitati, aut pro virili saltem exprimere conati sunt, illi nunc vt sancti & cohæredes Christi coluntur in cœlis, optandum sanè est vehementer, vt nos quoque sapiamus tandem vel semel, efficiamusq; vt pubes Christiana veræ pietatis rationem & scopum ex sacris posthac potius doceatur literis, pro suo tamen captu & modulo, quàm vel ex turbidis ethnicorum riuulis, vel ex fucatis verborum lenociniis, quæ incautæ iuuentuti sub specioso eloquentiæ pallio ita nunc à quibusdam solent obtrudi, vt mox velut absurdum & indignum non sine nausea reiiciant, quicquid non vel Demosthenis, vel Ciceronis redoleat eloquentiam: sicq; sermonis elegantiæ & puritati studeant, vt morum vitæq; puritati prorsus nullam nauare velint operam.

Opiniones falsæ de sacræ scripturæ lectione.

EX qua sanè tam peruersa & docendi & discendi ratione, de hac ipsa nunquam satis prædicata rerum Theologicarum sapientia, à quibusdam absurdissimæ conceptæ sunt opiniones. Cùm enim quæ diuinis continentur scriptis, plerunque verborum præ se ferant simplicitatem, plurima verò sub simplicis literæ cortice, maxima habeant recondita mysteria: innocentissimæ huic sacrarum rerum doctrinæ eam quasi notam inurere non verentur, quòd eius cognitio non tantùm difficilis sit, sed etiam obtineri vix possit. Cuius rei timore etsi vanissimo permultos à lectione sacrarum literarum vel in primo statim limine deterritos, vel à medio sæpè cursu constat esse reuocatos. Alii contrà humili simplicitate illa dictionis offensi, prius eam veluti rem leuissimam & per se abundè satis manifestam, negligere, atque adeò fastidire incipiunt, quàm mysteriorum sub ea verborum facilitate comprehensorum vllum gustum perceperint. Vtriq; certè in grauissimo & pernicioso sunt errore. Quantùm enim illi animos studiosorum in detestabilem desperationem coniiciunt, tantùm hi scripturam ipsam sacrosanctam indignissimum pertrahunt in contemptum.

Vtriusq; sententiæ reprehensio.

ATque sic mali huius, quantùm equidem intelligo, prima quidem fuit causa neglecta vera studendi ratio, cui deinde successit, nunc nimiæ difficultatis, nunc facilitatis opinio falsa, quæ tandem omnia maximus & perniciosissimus ille insecutus est contemptus. A quibus calumniis vt falsissimis, ita etiam improbissimis, quomodo sanctissima hæc Theologia, quæ ad nostram imprimis, vtilitatem

tilitatem præscripta est atque doctrinam, iustissimè vindicari & debeat, & possit, id planissimum faciet hæc ipsa totius Biblicæ scripturæ dispositio & Oeconomia: in qua viuo veluti ostenditur exemplo, immò re ipsa demonstratur, in tota scilicet scriptura sancta nihil aut tam esse obscurum, quod non aliquo saltem modo explicari possit: aut adeò difficile, quin labore & industria reddatur facilius: aut ita humile siue depressum, sub quo non diuina latitent mysteria: quæ sine præceptoris manuductione fideli, rectè nunquàm possunt neque tradi aut doceri, neque perfectè perspici. Sic itaque huius Oeconomiæ Partitiones institutæ sunt, vt habeant diuinarum literarum studiosi quasi artem quandam seu viam atque compendium, quibus rebus & obscura pleraque faciliùs intelligere, & difficilia commodius inuestigare, atque etiam ex iis, quæ prima fronte videntur minutissima, ingentem multiuariæ possint & sapientiæ & pietatis colligere thesaurum. Alius totius operis scopus & intētio.

De operis huius fructibus.

LOngum esset hic operis huius vtilitates omnes enumerare. Sunt enim eæ cum diuinæ scripturæ fructibus omnino communes: cuius hæ tabulæ Summam quandam atque Methodum complectuntur. Cum enim pietas, vt piè admodum à D. Paulo dictum est, ad omnia sit vtilis, sacræ autem scripturæ vis omnis ferè in pietatis maximè studio versetur, facilè pius quiuis per se intelligit, rerum diuinarum tractationem, quibus prima debetur pietatis cura, non tantùm ad vitam rectè instituendam, sed etiā ad consequendam immortalitatis gloriam magnas habere opportunitates. Quarè nobis hoc loco, cæteris obmissis, id solum breuissimis perstringere visum est operæprecium, quid diligens Partitionum in hoc opere comprætensarum discussio, sacræ Theologiæ studiosis & publicè, in Ecclesia videlicet ac scholis, & priuatim domi, pro Christiana religione syncere imbibenda, commodi sint allaturæ. 1. Tim. 4.

Quis harum partitionum vsus esse possit in scholis.

AD scholas hoc docendi genus, quo in his colligendis Partitionibus vsi sumus, quàm maximè pertinere, non inficior: quin illud etiam concedo facilè, me in hoc opere toto id spectasse primum, vt quæ optima sit scripturam sanctam & docendi & discendi ratio, aliqua certa à me formula traderetur. Perfectior autem doctrinæ Christianæ forma tradi haud potest, quàm est illa, qua ipsi primum Apostoli, ac deinde etiam viri Apostolici patresq; sancti & eruditi ad hæc nostra vsque tempora, in diuinis interpretandis literis & semper & vbique vsi sunt penè omnes. Ex quorum æternis, & sanctissimis monumentis nos huc ea tantum transtulimus præcepta, quæ ad Summam, atque Methodum diuinæ pertinent scripturæ, & quorum cognitio ad faciliorem Theologiæ notitiam plurimum conducere videtur.

I.

PRimum, vt intelligant rerum sacrarum studiosi, quæ sint ipsius scripturæ partes, quo ordine sacri Bibliorum editi sint libri, & quo artificio singula inter se cohæreant, quæ ad humani generis salutem in illis, ueluti Thesauro quodam amplissimo, sunt recondita.

II.

DEinde, vt ordinis ratione perspecta, id porrò, vel citra negocium aduertant, quæ propria sit partis cuiusque natura, quæ causæ, & qui effectus: ex quibus tandem liceat earum rerum, quæ ad perfectionem Christianam sunt necessariæ, non exignam assequi scientiam.

III.

POstremò, vt ueram inde colligant diuini cultus rationem, siue communem quandam formulam, qua Deus piè recteque sit colendus, & ad quam referri possint aliquo modo omnia, quæ de rebus diuinis humano generi sunt reuelata.

ATque hæc talia sunt ac tanta, sine quorum obseruatione singulari, neque ipsi sacræ Theologiæ professores munus suum pro dignitate tueri, neque literarum diuinarum studiosi egregium aliquem fructum ex suis studiis & laboribus, quantunuis alioquì arduis ac improbis, vnquàm percipere possint.

Quid ecclesiæ conferat harum Partitionum dispositio.

PRæterea non vulgaris erit harum Partitionum vsus, ad sacras Conciones piè recteque formandas. In quibus tria maximè sunt spectanda, quæ in bono & idoneo requiruntur Concionatore.

I.

QVorum principem locum illud sibi meritò vendicat, vt quæ primo aut secundō, quæve illo aut alio loco tradenda discendaque sunt, & ipse intelligat ecclesiastes, & fidelis populus per manus veluti accipere atque tenere possit.

II.

Alterum est, ut quæ cum ipsius scripturæ diuinæ, tum sanctorum Patrum de singulis Christianæ fidei articulis, qui extremis hisce temporibus ab hominibus inquietis in controuersiam rapiuntur ferè omnes, uera & Catholica sit sententia, breue quoddam habeamus ueluti promptuarium, unde firma Ecclesiæ dogmata, quoties id ratio exegerit necessaria, non aliter quàm ex penu quodam uberrimo possimus in medium producere.

III.

Tertium est, si quando aut lectio prophetica, aut Apostoli diuini Epistola aliqua pro concione publicè sit edisserenda, ut eius, quam sancti patres in iis rectè tradendis secuti sunt, sententiæ certam quandam habeamus regulam atque compendium.

Quæ quidem omnia in his tabulis, ueluti quodam in speculo tam proponuntur luculenter atque disertè, ut illis adiutus quasi præceptis, immò uiuis ueræ & antiquæ pietatis exemplis facilè quis magna cum dignitate ac omnium laude in Ecclesia Dei uersari queat.

Vt earundem Partitionum præsidio rectè quis studio etiam priuato, non vulgarem possit rerum diuinarum adquirere cognitionem.

Etsi uerò hæc non contemnenda sint istarum Partitionum commoda, maiora tamen existimanda sunt illa, quæ ex earum lectione frequenti, ad eos præcipuè redundare possunt emolumenta, qui extra scholas sæpè, & absque præceptoris idonei copia in his sacris & arduis alioqui studiis uersari coguntur. Nam si quis huius Oeconomiæ partes eo ordine & artificio, quo hic distributiuæ sunt & explicatæ, uel semel tanta perlegerit diligentia, quantam ipsius rei dignitas, hoc est, rerum diuinarum requirit indagatio, uberrimos proculdubio & amplissimos sentiet harum lectione fructus, ex quibus haud aliter, quàm ex uiua totius scripturæ diuinæ imagine, hæc quæ sequuntur, omnia unico ueluti intuitu, ac per se quidem facilè depræhendere poterit atque discernere:

I.

Quæ totius scripturæ diuinæ sit summa.

II.

Quæ habeat principia, quem ostendat progressum, & in quem finem tendat ac scopum.

III.

Quot eius partes, & quæ singularum partium uis sit atque differentia.

IIII.

Quot & quibus uniuersa scriptura sancta libris contineatur.

V.

Vt hi libri olim ferè fuerint amissi.

VI.

Cuius opera iterum sint restituti.

VII.

Quo ordine primum à Spiritusancto dictati seu reuelati, atque per prophetas & Apostolos præscripti fuerint.

VIII.

Quam authoritatem ueteris testamenti libri habuerint apud Hebræos, qui apud illos certi habiti fuerint semper, & quos illorum aliqui inter apocripha scripta numerauerint.

IX.

Quos ex his Catholica in suum Canonem receperit Ecclesia.

X.

Quis noui testamenti sit Canon, hoc est, qui libri ab omnibus semper pro uero habiti fuerint Euangelio, quosve aliqui temere oppugnarint, & quod Catholicæ Ecclesiæ de utriusque testamenti libris iam olim fuerit iudicium.

XI.

Quibus rationibus occurrendum illorum sit calumniis, qui diuinos aliquot libros, quantum in se fuit ex sacro canone & ab Ecclesia excludere improbe conati sunt.

XII.

Certam & firmam esse sacram scripturam eiusq; authoritatem sanctam & inuiolabilem.

XIII.

A quibus singuli sacrorum Bibliorum libri uel scripti sint, uel restituti.

XIIII.

Vbi, quando, per quos, & qua occasione singuli editi fuerint libri sacri.

XV.

Quod & quale cuiusque sit Argumentum.

Quomodo

XVI.

Quomodò hi libri non temporum tantum serie, sed argumentorum quoque ratione inter se cohæreant.

XVII.

Quæ libri vniuscuiusque summa sit,& quæ non tam authoris, quàm ipsius Spiritus sancti, veluti totius scripturæ Magistri,ac eius interpretis Ecclesiæ Catholicæ præcipua fuerit intentio.

XVIII.

Quæ potissima sint libri seu argumenti cuiusq; capita, ad quæ reliqua omnia plerunque referri aut debeant, aut possint.

XIX.

Quid singula,cum ad fidei regulam, tum ad morum disciplinam sint profutura.

XX.

Quæ vera semper eorum interpretatio, & quis Catholicus dogmatum fidei ubique fuerit consensus. Quod tum rectè intelliget quisq;, si illorum Patrum adhibuerit scripta, quorum aperta hic singulis ferè in tabulis adducuntur testimonia.

XXI.

Quibus, vt decet diligenter expensis, tum alia etiam multa intelliget impiger harum Partitionum lector præclara diuinarum literarum mysteria, quæ nunc vix dignè satis prædicari, aut verbis rectè concipi possint.

XXII.

Vnum certè hoc spero certissimum fore, vt qui hos libros vel semel tantum aperuerit, ac vnicam perlustrauerit tabulam, is eleganti, quæ hic continetur,inuitatus harmonia, etiam plura legere & velit, & gestiat.

XXIII.

Hic enim operis huius vsus erit non postremus, vtsi quis aliquem sacrorum Bibliorum perlegere cupiat,is primùm perbreues has in eundem librum editas peruideattabulas, ex quarum diligenti inspectione,non id tantum consequetur,vt absq; vllo ferè commentario alio,summam quandam illius percipiat: sed tanta etiam afficietur voluptate, ut non prius à cœpto desistere uelit opere, quàm totum librum perlegerit, uberiorem illius expositionem ex sanctis deinde patribus petiturus.

XXIIII.

Neque uerò hæc ideò minus vera esse videri debent, quòd tam diligens artificii huius demonstratio, non pari ratione,in omnibus sacræ scripturæ libris obseruata sit.Nam in quibusdam,ut in historicis,singula persequi, operis erat penè infiniti, neque admodum necessarii, cum ipsa historia rectius disponi haud queat,quàm vt in ipsis descripta est autographis,cuius nos hic summa tãtùm veluti digito demonstrauimus capita,quæ in singulis ætatibus & imperiorum mutationibus celebriora, & notatu magis digna videbantur.

XXV.

In propheticis certè & Apostolicis scriptis, necessaria quæque doctrinæ Christianæ fundamenta tanto digesta sunt artificio,ut nihil ferè quod ad methodum à nobis institutam pertinet sit prætermissum. Ac ut maximè quædam alicubi desiderentur, ea tamen eiusmodi plerunque sunt, quæ asiduus lector, horum præceptorum ductu, etiam per se posit inquirere.

XXVI.

Maximè verò tunc unusquisque sacræ Theologiæ studiosus harum tabularum vsum intelliget esse amplissimum, si non contentus fuerit eas semel tantum perlegisse, sed secundò etiam atque tertio repetere non grauetur, ita vt omni die unius libri examinet artificium atque dipositionem.

XXVII.

Deinde id etiam operæprecium erit,ut qui hasce Partitiones iterum atque iterum diligentissimè perlegerit, statim ipsum adgrediatur Bibliorum textum, eumque cum hisce conferat tabulis,ac singula illo perlegat ordine, quo hic ex sanctorum Patrum sententia sunt perscripta. Quòd si hoc modo primum unoquoque triduo, deinde biduo, ac postremò singulis diebus integrum reuoluerit librum unicum, intra biennium tota Biblia,paruo quidem labore,at fructu ferè incomparaibli,poterit absoluere.

XXVIII.

Atque hac ratione futurum est dubio procul,ut non artificium tantum atque Methodum quandam rerum diuinarum percipiat, sed illud etiam consequatur commodum, ut quoties aliqua de rebus in diuinis libris traditis incidat dubitatio, facilius posit diiudicare, ubi iis de rebus in Biblicis agatur scriptis,quidve de illis ibidem statuatur.

XXIX.

Breuiter,si dimidium facti,qui bene cœpit, habet: non parum habebit is, qui hanc studendi rationem secutus fuerit: aut si quæ sibi ad perfectam diuinæ huius scientiæ Methodum deesse uidebuntur,minori negocio ea poterit cognoscere.

Nec

XXX.

Nec est sanè, quòd me quispiam nimis gloriosè aut arrogantius de hoc opere pronunciare suspicetur, cum & sciam optimè, & fatear libenter, præcepta quæ hic continentur omnia, non à me inuenta uel excogitata, sed ex optimis quibusq; sanctorum patrum monumentis collecta esse atque congesta, eorum maximè, quos spiritu diuino afflatos fuisse, & Catholicum consensum habuisse, dubitare nemo neque debeat, neque possit.

XXXI.

Breuiter quando uix ardentius aliquid ab huius scientiæ studiosis desiderari uidemus, quàm modum quendam ac rationem compendio ad eius cognitionem perueniendi, erit hæc non tam Bibliorũ, quàm totius ferè Theologiæ Oeconomia, uel eo saltem nomine, ut spero, gratissima, quòd non tantum modum quendam de rectè formando Theologico studio præscribat: sed eo etiam ipso modo & ordine, qui huic doctrinæ sit commodissimus, locis non paucis sacram edisserat aperiatq; scripturam.

ORDO GRADVVM, QVIBVS NON TANTVM ad perfectam ascendimus Theologiam, sed etiam ad vitam & salutem pertingimus æternam.

VERBVM DEI EST SApientia & intelligentia nostra. Deuter.4. Porrò per	Verbum	Peruenitur ad	Intellectum.
	Intellectum		em.
	Rem		Rationem.
	Rationem		Viam.
	Viam		Veritatem.
	Veritatem		Vitam.

DE

Ad lectorem studiosum.

DE REBVS AD COMPARANDAM DIVINARVM literarum scientiam necessariis, ex Hugon. lib. 3. Didascal.

TRIA SVNT S. Theologiæ studiosis necessaria,	Natura,	Quibus efficitur ut	Facilè audita percipiant, & percepta firmiter retineāt.
	Exercitatio,		Labore & sedulitate naturalem sensum excolant.
	Disciplina.		Laudabiliter viuentes, mores cum scientia componāt.

ITEM EX GALENO.

GALENVS IN STVDIOSO homine septem desiderat necessaria ad omnium rerum inquisitionem & cognitionem:

- Primum scilicet, ingenium sagax & docile.
- Deinde, assuefactionem & exercitationem ab ineunte ætate in omni disciplinarum genere.
- Tertiò, assiduitatem.
- Quartò, vt præceptores audiat præstantissimos & celeberrimos.
- Quintò, inexplebile desiderium veritatis.
- Sextò, cognitionem eius Methodi & normæ qua verum discernitur à falso.
- Vltimò autem, exercitium & vsum eiusmodi Methodi.

CATALOGVS AVTHORVM, EX QVIBVS OECONOMIA Bibliorum collecta est.

A

Ambrosius Catharinus.
Ammonius Alexandrinus.
Athanasius.
Augustinus.
Ambrosius.
Anselmus. Areta.
Alphonsus de Castro.
Albertus Nouicampian.
Antonius Fonseca.

B

Beda.
Bernardus.
Bartholomæus Caranza.

C

Canones Apostolorum.

Concilium: Nicænum. Carthaginense. Laodicense. Constantinopolitanum. Toletanum. Ephesinum. Calcedonense. Florentinum. Tridentinum.

Catechismus Romanus.
Clemens.
Cyrillus.
Compendinm Theologicæ veritatis.
Cornelius Iansenius.
Claudius Guiliandus.
Cælius Pannonius.
Chrysostomus Lauellus.

D

Dionysius Areopagita.
Dionysius Rikel Carthusianus.
Dominicus Soto Segobiensis.

E

Epistolæ Decretales.
Euthymius.
Epiphanius.
Eusebius Cæsareens.
Enchiridion Coloniense.

F

Franciscus Sonnius.
Franciscus Ruitzius.
Felicianus Ninguarda.

G

Gregorius Nazianzenus.
Glossa Ordinaria.
Gratianus.
Gregorius Papa.
Gelasius.
Gotfridus Viterbiens.
Gilbertus Pictauien.
Gerardus Matthisius Gelriens.

H

Hieronimus.
Hilarius.
Hippolytus.
Hugo de S. Victore.
Hadrianus Cardinalis.

I

Iustinus Martyr.
Isidorus.
Iosephus.
Ioannes Damascenus.
Ioannes Hentenius.
Irenæus.
Iunilius.

Innocen-

Auth. hoc in ope. vsorũ catalogus.

Innocentius III.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Ludouicus Viues.
Iacobus Faber Stapulensis.
Iacobus Peres.
Ioachimus Perionius.
Ioannes Driedo.
Ioannes Viguerius.
Ioannes Hofmeisterus.
Ioannes Gropperus.
Ioannes Hesselias.

L

Lactantius.
Leo I.
Ludouicus Carbaiala.
Laurentius à Villauicentio.

M

Marcus Marulus.
Melchior Canus.
Michael Medina.
Nethodus Confessionis.

N

Nicephorus Calistus.
Nicolaus Lyranus.

O

Origenes.
Oecumenius.

P

Petrus Aureolus.
Petrus Lombardus.
Petrus Comestorius.
Petrus de Natalibus.
Petrus à Rosenhaim.
Petrus Canisius.

R

Remigius.
Ruffinus.
Rabanus.
Rainerius Snoius.
Richardus à S. Victore.
Rupertus Abbas Tuitiensis.

S

Sanctes Pagninus.

T

Tertullianus.
Theophylactus.
Theodoretus Cyrens. Episcopus.
Ticonius Alexandrinus.
Thomas Aquinas.
Thomas de Vio Caietanus.
Toring.

V

Victorinus.
Vincentius Lirinensis.

VV

Vuilhelmus Durandus.
Vuilhelmus Damasi Lindanus.

Præ cæteris verò bonam huius operis partem D. Petro Aureolo acceptam referimus.

CHRI-

PARTITIONVM THEOLOGICARVM

LIBER PRIMVS,

CONTINENS ISAGOGEN DE SACRÆ SCRIPTVRÆ Partibus in genere,

SIVE DE PRINCIPIIS Theologiæ.

D. AMBROSIVS SVPER EPISTOLAM AD ROMANOS, IN PRINCIPIO.

PRINCIPIA RERVM QVÆRENDA SVNT, VT NO-*titia earum possit haberi. Tunc demum enim facilius poterit causæ ratio declarari, si eius origo discatur.*

ET D. CHRYSOSTOMVS IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS CAPIT. VI. HOMIL. IX.

VBIQVE ENIM DIFFICILIA, INQVIT, SVNT PRINCIPIA, Et exordia. Hæc ergo primum constituamus, & omnia facilia erunt, atque, leuia.

DE TOTIVS OPERIS DISTRIbutione Generali. TABVLA I.

REBVS, QVAE AD VERAM pertinent Methodū, in disciplina quauis rectè constituendam, omnibus diligēter perpensis, commodiùs nos totius sacræ scripturæ corpus partiri vix posse arbitror, quàm si —

- Primùm operi suscepto ISAGOGEN, hoc est generalem pręmittamus introductionem, & quandam quasi præcognitionem, quæ nobis prima commonstret sacræ theologiæ principia, sine quorum intellectu ad solidam diuinarum literarū cognitionem nemo facilè vnquàm possit peruenire.
- Deinde ipsam aggrediamur œconomiæ explicationem, id est, veram atq; perfectam sacrę scripturæ artem, atque scientiam. Quæ Methodicā continet totius Bibliæ distributionem, In —
  - Legem,
  - Euangelium, &
  - Doctrinam Apostolorum.
- Postremò, ex toto illo sacræ scripturæ corpore, loco cuiusdam veluti Epilogi, per breuem colligamus librorum vtriusque testamenti summam, atq; totius Doctrinæ Christianæ compendium.

DE SVBDIVISIONE eiusdem in specie. TAB. 2.

EX HAC PARTITIONE quinq; resultant libri. Quorum —

- Primus est de sacra scriptura in genere, quam haud absurde Theologiam dixeris Methodicam.
- Secundus, De lege, quæ in veteri continetur testamento.
- Tertius, De Euangelio, quę prima noui Testamenti pars est.
- Quartus, De doctrina Apostolorum, secunda scilicet noui testamēti parte.
  - (Secundus, Tertius, Quartus:) Hi tres Libri historicam absoluunt Theologiam.
- Quintus, De Prædictarum Partitionum vsu, & idonea sacræ scripturæ applicatione ad incidentes subindè in Ecclesia Dei controuersias; quam vulgò scholasticam vocant Theologiam.

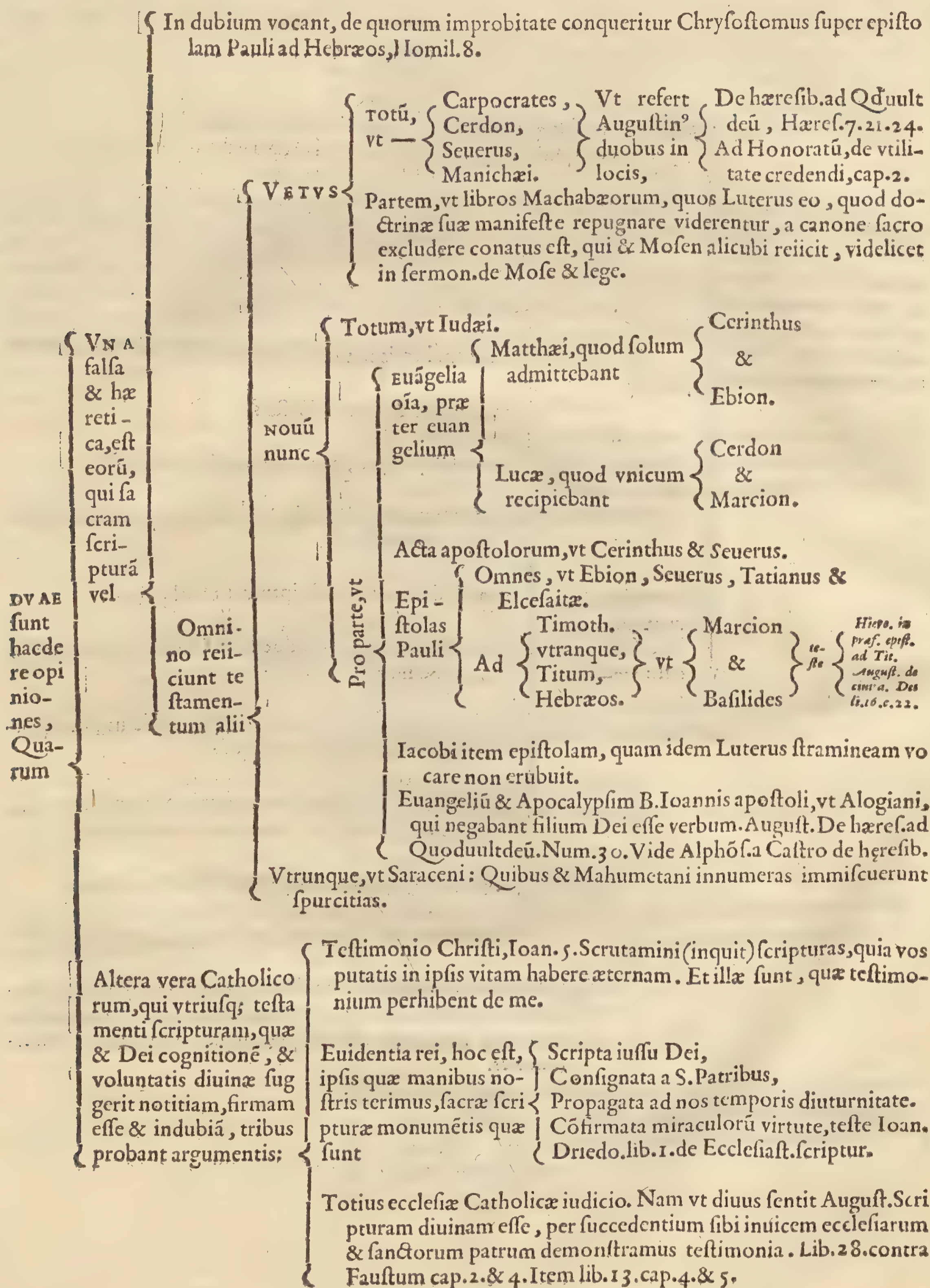
DE PARTITIONE SACRAE SCRIPTVRAE in genere. Tabula. 3.

PRIMA HVIVS operis pars præcipua, continet sacræ scripturæ quasi elementa seu principia, quæ pertinent ad explicationem aut

- Substantiæ, seu naturæ, de qua solent quæri decem.
  - An sit?
  - Quæ sit?
  - Vnde sit?
  - Quid sit?
  - Quibus constet gradibus?
  - Quæ eius sint causæ?
  - Quæ differentiæ?
  - Quæ vis atque potestas?
  - Quis verus sit sacræ scripturæ Canon?
  - Quot hic canon habeat partes?
- Circunstantiarũ, quarum præcipuæ sunt vndecim:
  - An necessaria sit de fide doctrina aliqua?
  - Cur eam literis mandari oportuerit?
  - An certa sit scriptura sancta?
  - An ne scripta sint, quæ oportuerit, omnia?
  - Ad quam partem philosophiæ sacra scriptura referri debeat, aut possit?
  - Quanta diuinæ huius scripturæ sit authoritas?
  - Itane obscure tradita sit doctrina Christiana, vt intelligi omnino non possit?
  - An vero ita difficilis verus eius sit intellectus, vt a paucissimis tantum possit assequi?
  - Quibus rebus sacræ scripturæ cognitio, non facilis tantum, sed plana etiam fieri queat & iucunda?
  - Quid cuique conferat sacrorum librorum lectio?
  - Quæ vera sacræ scripturæ laus sit atque commendatio?

QVIBVS tandem omnibus in libri huius primi epilogo pro excitandis ad frequentiorem sacrarum literarum lectionem, studiosorum hominum animis piæ aliquot subiiciuntur exhortationes.

PARS ISAGOGAE PRIMA, DE HIS QVAE AD substantiā sacræ pertinent scripturæ,& primū de quęstione, An sit? Tab. 4.

DVAE sunt hac de re opiniones, Quarum

- VNA falsa & hæretica, est eorū, qui sacram scripturā vel
  - In dubium vocant, de quorum improbitate conqueritur Chrysostomus super epistolam Pauli ad Hebræos, Homil. 8.
  - Omnino reiiciunt testamentum alii
    - VETVS
      - totū, vt — Carpocrates, Cerdon, Seuerus, Manichæi. Vt refert Augustin⁹ duobus in locis, De hæresib. ad Qduultdeū, Hæres. 7. 21. 24. Ad Honoratū, de vtilitate credendi, cap. 2.
      - Partem, vt libros Machabæorum, quos Luterus eo, quod doctrinæ suæ manifeste repugnare viderentur, a canone sacro excludere conatus est, qui & Mosen alicubi reiicit, videlicet in sermon. de Mose & lege.
    - Nouū nunc
      - Totum, vt Iudæi.
      - Pro parte, vt
        - Euāgelia oīa, præter euangelium
          - Matthæi, quod solum admittebant — Cerinthus & Ebion.
          - Lucæ, quod vnicum recipiebant — Cerdon & Marcion.
        - Acta apostolorum, vt Cerinthus & Seuerus.
        - Epistolas Pauli
          - Omnes, vt Ebion, Seuerus, Tatianus & Elcesaitæ.
          - Ad Timoth. vtranque, Titum, Hebræos. vt Marcion & Basilides teste Hiero. in præf. epist. ad Tit. August. de ciuit. Dei li. 16. c. 22.
        - Iacobi item epistolam, quam idem Luterus stramineam vocare non erubuit.
        - Euangeliū & Apocalypsim B. Ioannis apostoli, vt Alogiani, qui negabant filium Dei esse verbum. August. De hæres. ad Quoduultdeū. Num. 30. Vide Alphōs. a Castro de hęresib.
    - Vtrunque, vt Saraceni: Quibus & Mahumetani innumeras immiscuerunt spurcitias.
- Altera vera Catholicorum, qui vtriusq; testamenti scripturam, quæ & Dei cognitionē, & voluntatis diuinæ suggerit notitiam, firmam esse & indubiā, tribus probant argumentis;
  - Testimonio Christi, Ioan. 5. Scrutamini (inquit) scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam habere æternam. Et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me.
  - Euidentia rei, hoc est, ipsis quæ manibus nostris terimus, sacræ scripturæ monumētis quæ sunt
    - Scripta iussu Dei,
    - Consignata a S. Patribus,
    - Propagata ad nos temporis diuturnitate.
    - Cōfirmata miraculorū virtute, teste Ioan. Driedo. lib. 1. de Ecclesiast. scriptur.
  - Totius ecclesiæ Catholicæ iudicio. Nam vt diuus sentit August. Scripturam diuinam esse, per succedentium sibi inuicem ecclesiarum & sanctorum patrum demonstramus testimonia. Lib. 28. contra Faustum cap. 2. & 4. Item lib. 13. cap. 4. & 5.

DE SECVNDA QVAESTIONE, QVAE vera sit scriptura. Tabula. 5.

- SACRAE scripturæ nomine
  - CONTINENTVR propriè tantum ea, quæ per spiritum Dei inspirata, & per eos qui spiritu Dei sunt locuti, administrata sunt: qualia censeri debent, quæ in sacro canone, hoc est, in libris veteris & noui testamenti comprehensa sunt. Et huic scripturæ competit soli, Quòd sit
    - PVRA, hoc est, absque vllius falsitatis commixtione edita.
    - STABILIS, Quia verum Dei verbum.
    - INTEGRA, id est, omnia ad salutem demonstrans necessaria, aut Per
      - Seipsam plano sermone,
      - Ecclesiam Catholicam sana interpretatione. Driedo lib. 1. cap. 1. de ecclesiasticis scripturis & dogmatibus.
  - EXCLVDVNTVR sub falsis aut suspectis nominibus edita.
    - EVANGELIA quędam, vt
      - Andreæ,
      - Thomæ,
      - Bartholomæi,
      - Nicodemi, & similia.
    - LIBELLVS de saluatoris nostri infantia.
    - ITINERARIVM Petri apostoli, quod appellatur S. Clementis.
    - ET id genus alia, qua paulo post suo numerabimus loco. Dist. 15. Ca. Sancta Rom. eccle.

DE QVAESTIONE TERTIA, HOC EST, de sacrę scripturæ origine. Tabula. 6.

PERVENIT ad nos sacra scriptura
- Reuelatione & inspiratione diuina, quæ facta est in lege
  - Antiqua p Deũ patrẽ ĩ veteri primum testamento vbi dictum est
    - Moisi: Perge igitur, & ego ero in ore tuo, doceboq́; te quid loquaris. Exod. 4.
    - Hieremiæ: Ecce dedi verba mea in ore tuo, ecce constitui te hodie super gentes & regna, vt euellas & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices. Hier. 1.
    - Ezechieli: Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel: & audies de ore meo verbum, & annuntiabis eis ex me. Ezechiel. 3.
  - Noua per Christum omnibus hominibus. Nemo enim nouit Christum Dei filium, nisi Pater; neque Patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Matth. 11.
- Traditione apostolorum, apostolicorumq́; virorum, hoc est, sanctorum patrum & scriptorum ecclesiasticorum monumentis, quos & ipsos spiritus sancti instinctu, sua ferè scripsisse constat. Hinc D. Paulus ad Galatas. 1. Euangelium, inquit, quod euangelizatum est à me, non est secundum hominem: neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi.

DE QVARTA QVAESTIONE, QVID sit scriptura. Tabula. 7.

QVARTA QVAESTIO explicatur definitione
- Rei, per quam sacra scriptura à reliquis literarum secernitur monumentis.
- Nominis, quæ diligentem inquirit rationem eorum, quæ sacrarum literarum continentur appellatione.

DE NOMINIS DEFINITIONE, SEV VARIIS sacrę scripturę appellationibus. Tabula. 8.

NOMINIS ratio per se plana est. Nec enim aliud ferè sonat S. Scripturæ vocabulum, quàm scriptum de Deo rebusq; diuinis testimoniũ. Quod dicitur modo —

- BIBLIA, cum totum illud significatur opus, quo libri tam veteris, quàm noui testamenti continentur omnes.
- LIBER
  - DOMINI, in quo veteris tantum instrumenti comprehenduntur volumina.
  - VITAE, scriptus —
    - INTVS, quantum ad intellectum mysticum & latentem.
    - FORIS, quo ad sensum literæ historicum, planum & patentem. De quo Apocalyp. 5.
- VERBVM Dei vel Sermo & Doctrina, ab ipso Deo humano generi de rebus diuinis promulgata. Quod alias etiam mandatum vel præceptum dicitur diuinum. Psal. 118.
- TESTAMENTVM: nam vt clausum & infirmum est testamentum, quamdiu viuit testator: ita Lactantio teste, Lex etiam vetus fuit —
  - INFIRMA, quia neminem ad perfectum duxit vnquam. Heb. 7.
  - CLAVSA, ob prophetias & figuras, quæ ante mortem Christi vix intelligebantur. Luc. 24. Nonne cor nostrũ ardens erat &c.
- INSTRVMENTVM distinctius D. August. contra. 2. epist. Pelag. lib. 3. cap. 4. dici putat, quàm testamentũ, Vel
  - QVIA sacris scripturis instruitur quisq; ad salutem, quid credere, quid sperare, quid agere debeat. Ioan. Driedo. lib. 1. cap. 1.
  - QVOD scriptura authentica probatissimis scriptoribus ac testibus sit obsignata, nec vlla falsitate suspecta.
- LEX diuina
  - GENERALITER
    - Mandatum, Iustificationes, Præcepta, Testimonia. Iudicia. — Quæ (vt pulchrè distinguit glossa nu. 18. ca. vers. Hæc ergo accipies)
      - Conueniunt genere,
      - Differũt specie.
  - SPECIALITER pars aliqua eorum, quæ in lege scripta sunt d. glossa nume. 18.
- Canon seu regula, Vel quia —
  - Recte ducat, nec vnquam aliorsum trahat.
  - Regat, & quasi normam viuendi præscribat.
  - Distortum prauumq; ad modum regulæ corrigat.
  - (the three lines above:) Driedo.
  - Ad sacram scripturam tanquam ad Lydium lapidem fidei ac vitæ Christianæ documenta probanda sint. Carbaialus de restitut. Theologiæ, cap. 12.

DE VERA ET SPECIFICA SACRAE scripturæ definitione. Tabula 9.

DEFINITIO, qua sacræ scripturæ explicatur natura & substantia, alia est

- **PROPRIA**, siue stricta, quæ est aut
  - **EXPLICITA**, qua sacræ scripturæ dicuntur eloquia diuini spiritus, loquentis per Prophetas & Apostolos sibi inuicem succedentes, quę communi totius Ecclesiæ consensu, in numerum & ordinem sacri Canonis recepta sunt. Ioan. Diedo.
  - **IMPLICITA**, hoc est, in breuem quandam summam contracta. Atque sic re vera nihil aliud sacra est scriptura, quàm ratio & sermo de Deo, quæ vno nomine dicitur Theologia.
- **LARGA** & ampla, ita vt rectius eam descriptionem dicas, quàm definitionem, quali antiquissimus olim Theologus Hugo in suo vsus est tractatu de Arca Noæ: Sacra, inquit, scriptura liber est vitæ, cuius

	est
ORIGO	Aeterna,
ESSENTIA	Incorporea,
SCRIPTVRA	Indelebilis,
ADSPECTVS	Desiderabilis,
DOCTRINA	Facilis,
SCIENTIA	Dulcis,
PROFVNDITAS	Inscrutabilis,
VERBA	Innumerabilis.

Et vnum tantum verbum, Omnia. Hugo de S. Victore, vbi supra.

DE REVELATIONIS DIVINAE GRADIBVS, ſeu de varijs Sacræ Scripturæ authoribus, Quæſtione huius partis quinta. Tabula. X.

D. CHRYSOSTOMVS ſuper Epiſtolam ad Hebræ.Homil.8. docet,ex reuelatione ſacrarum literarum imprimis DEI in nos cognoſcendam eſſe miſericordiam. Vbi diuinæ illius prouidentiæ,qua ſcriptura ſancta ad nos vſque propagata eſt, hos facit veluti gradus. Nam—

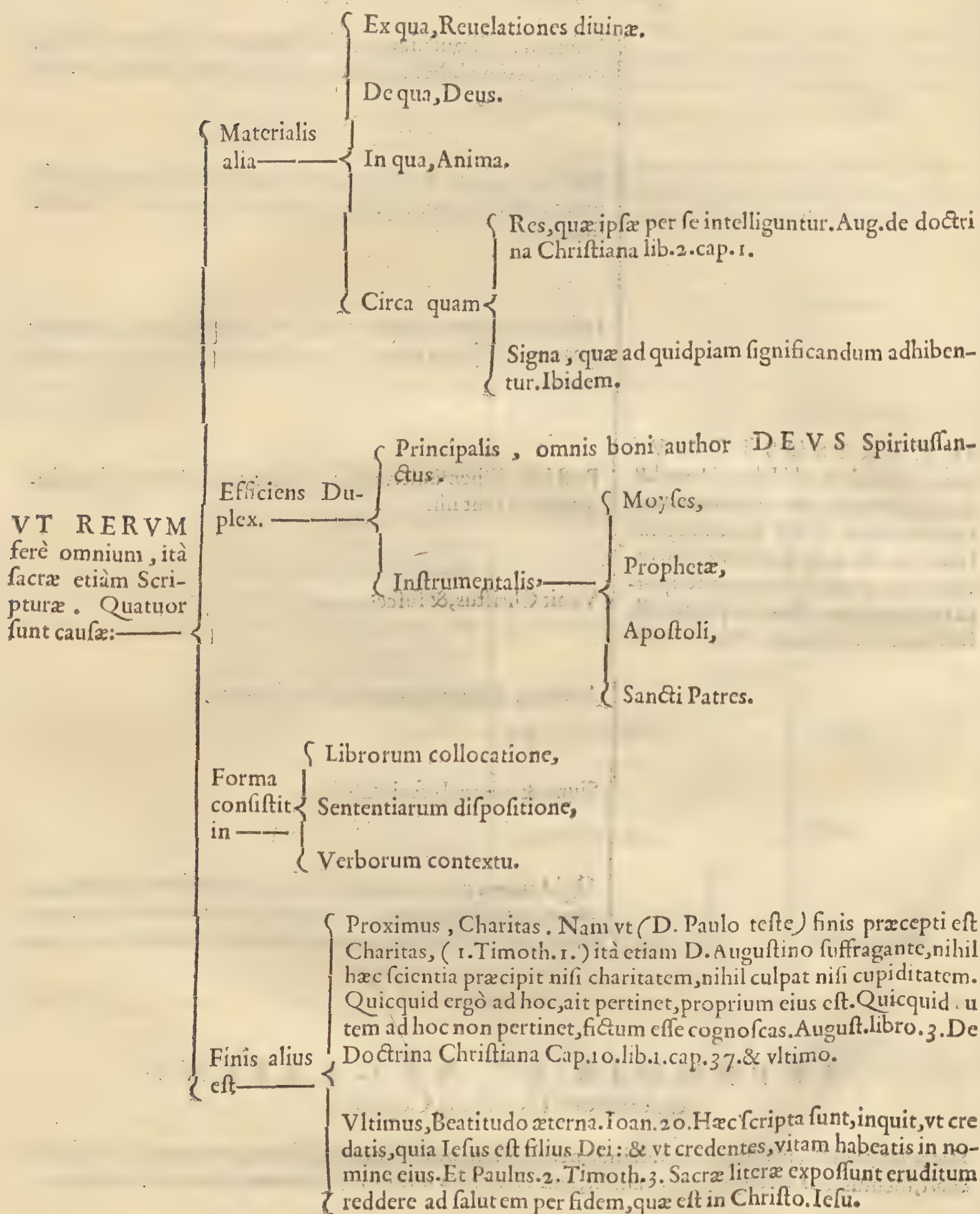
- Primùm inſpirauit,inquit,Moiſi,& tabulas lapideas ſcripſit, detinuit eum xl.diebus in monte, & iterum totidem, vt daret illi legem.
- Poſt hæc autem Prophetas miſit, qui innumera mala paſsi ſunt: irruit bellum, quoſuis ſuſtulit & trucidauit, incenſi ſunt libri,
- Inſpirauit iterum alium virum, vt mirabiles illas ſcripturas repararet: Eſdram dico, & ex reliquiis illarum componere fecit.
- Poſt hæc diſpenſauit,vt interpretaretur eas Septuaginta: interpretati ſunt illi.
- Venit Chriſtus,& ſuſcepit eas.
- Apoſtoli diſſeminauerunt eas per omnes.
- Signa & miracula fecit Chriſtus.
- Quid autem poſt tam negocioſam diligentiam? Scripſerunt etiàm Apoſtoli,ſicut & Paulus dicit: Ad admonitionem noſtram ſcripta ſunt,in quos fines ſeculorum deuenerunt.—

APPENDIX EX AVGVSTINO de ciuitate Dei lib.xj.Capite.3.

Hic prius,inquit, per Prophetas,deinde per ſeipſum, poſteà per Apoſtolos,quantum ſatis eſſe iudicauit,locutus,etiàm ſcripturam condidit,quæ Canonica nominatur,eminentiſsimæ authoritatis.

DE QVAE-

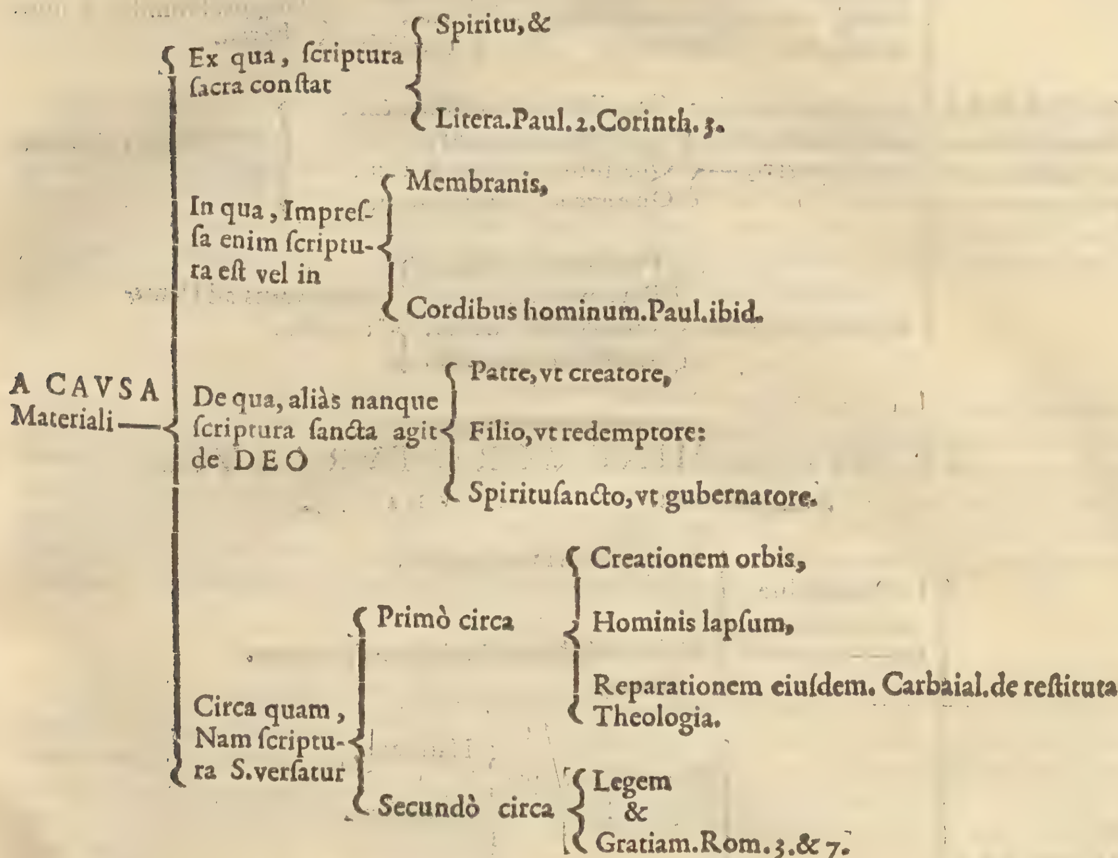
DE QVAESTIONE SEXTA, ID EST, DE quatuor Sacræ scripturæ Causis. Tabula. XI.

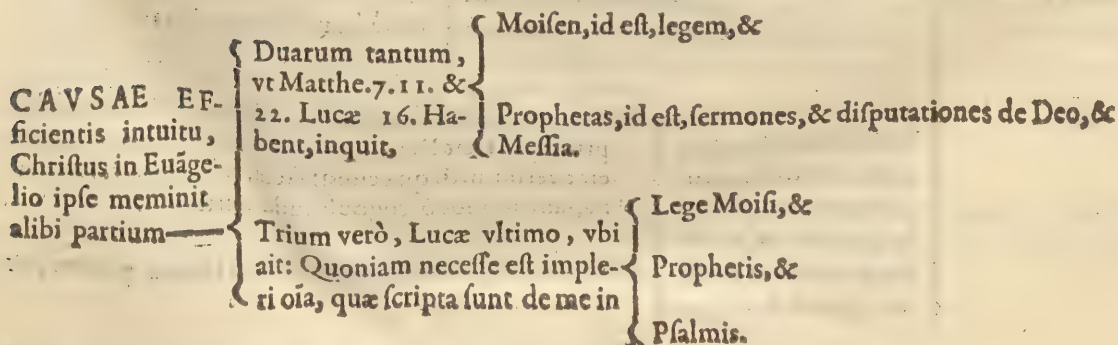
VT RERVM ferè omnium, ità sacræ etiàm Scripturæ. Quatuor sunt causæ:

- Materialis alia
  - Ex qua, Reuelationes diuinæ.
  - De qua, Deus.
  - In qua, Anima.
  - Circa quam
    - Res, quæ ipsæ per se intelliguntur. Aug. de doctrina Christiana lib. 2. cap. 1.
    - Signa, quæ ad quidpiam significandum adhibentur. Ibidem.
- Efficiens Duplex.
  - Principalis, omnis boni author DEVS Spiritussanctus.
  - Instrumentalis,
    - Moyses,
    - Prophetæ,
    - Apostoli,
    - Sancti Patres.
- Forma consistit in
  - Librorum collocatione,
  - Sententiarum dispositione,
  - Verborum contextu.
- Finis alius est
  - Proximus, Charitas. Nam vt (D. Paulo teste) finis præcepti est Charitas, (1. Timoth. 1.) ità etiam D. Augustino suffragante, nihil hæc scientia præcipit nisi charitatem, nihil culpat nisi cupiditatem. Quicquid ergò ad hoc, ait pertinet, proprium eius est. Quicquid autem ad hoc non pertinet, fictum esse cognoscas. August. libro. 3. De Doctrina Christiana Cap. 10. lib. 1. cap. 37. & vltimo.
  - Vltimus, Beatitudo æterna. Ioan. 20. Hæc scripta sunt, inquit, vt credatis, quia Iesus est filius Dei: & vt credentes, vitam habeatis in nomine eius. Et Paulus. 2. Timoth. 3. Sacræ literæ expossunt eruditum reddere ad salutem per fidem, quæ est in Christo. Iesu.

DE VARIIS SACRÆ SCRIPTVRÆ DIFFErentijs, à Causarum qualitate desumptis, quæstione huius partis septima, & primùm de causa materiali. TABVLA 12.

A CAVSA Materiali —
Ex qua, scriptura sacra constat
Spiritu, &
Litera. Paul. 2. Corinth. 3.
In qua, Impressa enim scriptura est vel in
Membranis,
Cordibus hominum. Paul. ibid.
De qua, aliàs nanque scriptura sancta agit de DEO
Patre, vt creatore,
Filio, vt redemptore:
Spiritusancto, vt gubernatore.
Circa quam, Nam scriptura S. versatur
Primò circa
Creationem orbis,
Hominis lapsum,
Reparationem eiusdem. Carbaial. de restituta Theologia.
Secundò circa
Legem
&
Gratiam. Rom. 3. & 7.

DE DIFFERENTIIS SCRIPTVræ à causa efficiente. TABVLA 13.

CAVSAE Efficientis intuitu, Christus in Euãgelio ipse meminit alibi partium —
Duarum tantum, vt Matthe. 7. 11. & 22. Lucæ 16. Habent, inquit,
Moisen, id est, legem, &
Prophetas, id est, sermones, & disputationes de Deo, & Messia.
Trium verò, Lucæ vltimo, vbi ait: Quoniam necesse est impleri oĩa, quæ scripta sunt de me in
Lege Moisi, &
Prophetis, &
Psalmis.

DE SCRIPTVRARVM DIFFERENTIIS à causa formali. TABVLA 14.

A' CAVSA formali tria notari possunt exẽpla,
- Scriptura S. in vtroq; testamento, &c.
  - Monendo, Promittendo, Minando, est Recta, Alta, Terribilis. — Gregor. Homilia 6. super Ezech.
- In Libris omnibus Sanctis intueri oportet,
  - Quæ ibi æterna intimentur,
  - Quæ facta narrentur,
  - Quæ futura prænuncientur,
  - Quæ agenda præcipiantur. — Augusti. lib. 1. de Genesi, cap. 1.
- In Sacra scriptura
  - Prohibentur mala,
  - Præcipiuntur bona,
  - Concedũtur media,
  - Suadentur perfecta. — Hieronymus ad Demetriadem.

DE DISCRIMINE SCRIPTVRARVM. à causa finali. TABVLA 15.

A' FINALI causa sunt hęc tria sacrarum literarũ discrimina,
- In Diuinis literis constituuntur
  - Bonis præmia vitæ æternæ,
  - Malis verò damnationis pœna perpetua. Ioan. 5.
- Sacra scriptura consistit partìm in
  - Speculatione, qua inquirit Dei
    - Naturam,
    - Potentiam,
    - Proprietatem.
  - Praxi siue actione earum rerum, quæ sunt necessariæ ad
    - Mores,
    - Benè beateq; viuendi rationem.
- In scripturis Sanctis, id est, legitimis, propheticis, euangelicis, & Apostolicis, authoritate canonica prędi-tis, Quædã sic sunt
  - Posita, vt tantùm sciantur & credantur, vt est, quòd in principio fecit Deus cœlum & terrã, & quòd in principio erat verbum, & quæcunq; facta, vel diuina, vel humana, tantummodò cognoscenda narrantur.
  - Iussa, vt obseruentur & fiant: vt, Honora patrem, & & matrem, &c.
  - Prohibita, nè fiant, vt, Non mœchaberis, &c. Augustinus in præfatione speculum.

QVID SACRA SCRIPTVRA à Gentilium prophanis differat literis.

Augustinus.

QVANTO minor est auri, argenti, vestisque copia, quam de Aegypto secum ille abstulit populus, in comparatione diuitiarum, quas posteà Hierosolymæ consecutus est, quæ maximè in Salomone rege ostenduntur, tanta fit cuncta scientia, quæ quidem est vtilis collecta de libris gentium, si diuinarum scripturarum scientiæ comparetur. Nam quidquid homo extra didicerit, si noxium est, ibi damnatur: si utile est, ibi inuenitur. Et cum ibi quisque inuenerit omnia, quæ utiliter alibi didicit, multò abundantius inueniet ea ibi, quæ nusquam omnino alibi, sed in tantummodo scripturarum mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur. cap. ult. lib. 2. De doctrina Christiana.

Idem.

NON ergò illæ innumerabiles & impiæ fabulæ, quibus uanorum plena sunt carmina poetarum, ullo modo nostræ consonant libertati: Non Oratorũ inflata & expolita mendacia, Non denique ipsorum Philosophorum garrulæ argutiæ, qui uel prorsus Deum non cognouerunt, uel cum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt. Absit omnino, vt istorum uanitates & insaniæ mendaces, uentosæ nugæ ac superbus error, rectè liberales literæ nominentur, hominum scilicet infelicium, qui Dei gratiam per Iesum Christum Dominum nostrum, qua sola liberamur de morte corporis huius, non cognouerunt, nec in eis ipsis quæ uera sunt, senserunt. Ad Memorium Epistola 131.

Isidorus:

QVID prodest mundanis proficere doctrinis, & inanescere in diuinis? caduca sequi figmenta, & cælestia fastidire mysteria? Cauendi igitur sunt tales libri, & propter amorem sanctarum scripturarum uitandi. Gentilium dicta exterius uerborum eloquentia nitent, interius uacua uirtutis sapientia manent. Eloquia autem sacra exterius incompta uerbis apparent, intrinsecus autem mysteriorum sapientia fulgent. Vnde & Apostolus: Habemus, inquit, thesaurum istum in uasis fictilibus. In lib. 3. cap. 13. de summo bono.

Idem:

IDEO libri sancti simplici sermone conscripti sunt, ut non in sapientia uerbi, sed in ostensione spiritus homines ad fidem perducerentur. Nam si dialectici acuminis uersutia, aut Rhetoricæ artis eloquentia editi essent, nequaquàm putaretur fides Christi in Dei uirtute, sed in eloquentiæ humanæ argumentis consistere: nec quenquam crederemus ad fidem diuino inspiramine prouocari, sed potius uerborum calliditate seduci. Ibidem.

Idem:

OMNIS secularis doctrina spumantibus uerbis resonans, ac se per eloquentiæ tumorem attollens per doctrinam simplicem & humilem Christi euacuata est, sicut scriptum est: Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Ibidem.

DE OCTAVA PRIMAE PARTIS QVAESTIONE, quæ ſcripturæ S. vis ſit atque poteſtas. TAB. 16.

QVAE DIVInæ huius ſcientiæ uis ſit & efficacia, cognoſci poteſt ex—

- Vero ſacræ ſcripturæ uſu: Qui conſiſtit
  - Non tantum in uero eius ſenſu & intellectu, qui medullam ac radicem exprimit rationis. Hieron. in cap. 1. epiſtolæ ad Galatas.
  - Multò minus in
    - Verbis,
    - Superficie, aut
    - Foliis ſcripturarum
  - Sed potius in exercitio ſeu perfectione uoluntatis, quæ his literis expreſſa eſt. Huc reſpiciens D. Paulus, non auditores legis iuſtos eſſe apud Deum, ſed factores legis iuſtificari docet. Rom. 2.
  - Quin etiam ut D. teſtatur Auguſtinus, Homo fide, ſpe & charitate ſubnixus, eaque inconcuſsè retinens, non indiget ſcripturis niſi ad alios inſtruendos, adeò ut per hæc tria multi etiam in ſolitudine & ſinè Codicibus uiuant. lib. 1. De doctrina Chriſtian. cap. 39.
- Effectibus, qui tot ſunt, quot non tantũ libri, ſententiæ aut uerba, ſed quot omnino ſyllabæ, literæ, & puncta. Vt tamen paucis complectamur multa, Sacra ſcriptura parit inprimis—
  - Notitiam diuinæ uolũtatis:
  - Notitia, Timor, Reuerentia, Amor, Odium peccati, Contritio, Pœnitentia, Peccatorum remiſsio, Conſolatio, Conſcientiæ tranquillitas autẽ parit
    - Timorem.
    - Reuerentiam.
    - Amorem.
    - Peccati odium.
    - Contritionem.
    - Pœnitentiam.
    - Remiſsionẽ peccatorũ.
    - Conſolationem.
    - Tranquillitatem conſcientiæ.
    - Spem uitæ æternæ conſequendæ.
  - Spes denique credentium nunquam confundit, ſed ſaluos facit omnes. Rom. 5.
- VTILITATIBVS. D. enim Paulus 2. Tim. 3. Sacram ſcripturam vtilem eſſe dicit ad—
  - Doctrinam, quæ uerſatur circa dogmata, quæ de rebus diuinis aut aſſeruntur, aut comprobantur.
  - Redargutionem, quæ ad cõfutationem falſorum pertinet dogmatum.
  - Correctionem, qua reprehenduntur uitia, ut faſtus, ambitio, auaritia, deſidia, hæreſes &c.
  - Inſtitutionem, quæ eſt ad iuſtitiam. ut perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus. 2. Tim. 3.

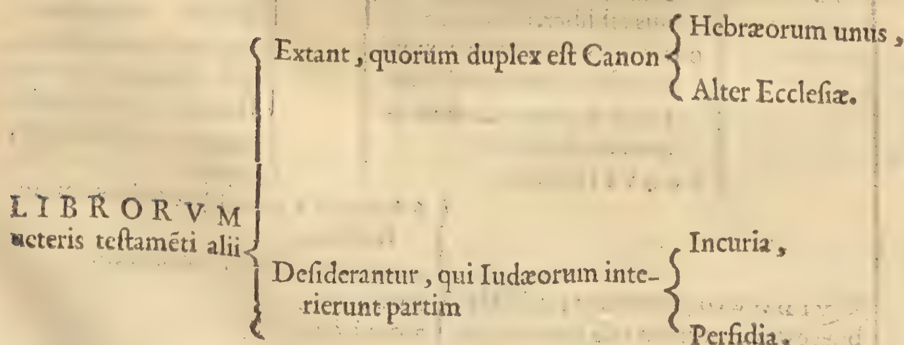
DE

DE QVAESTIONE PRIMAE PARTIS NONA, quis verus Sacræ Scripturæ ſit Canon. TABVLA 17.

CANON ORDO ſeu regula dicitur Doctrinæ Chriſtianæ. ordo autem librorum, quibus Sacra continetur ſcriptura, eſt duplex:

- Prior ueteris teſtamenti, quo continentur libri De— { Sapientia, Bonitate, & Iuſtitia } DEI.
- Alter libros noui continens teſtamenti, De ſtatu populi Chriſtiani, collecti in { Fide, Spe, Charitate. } Driedo. lib. 1. cap. 1. De ſcripturis Eccleſiaſticis.
- Vtranque deſignauit—
  - Hieremias 21. Conſummabo ſuper domum Iſrael teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum, quod feci cum Patribus eorum in die, qua eduxi eos de terra Aegypti.
  - Sapiens, Et hoc quod continet omnia, ſcientiam habet uocis. Sapientiæ 1.
  - Auguſtinus lib. 1. De Geneſi cap. 1. Omnis ſcriptura, inquit, bipartita eſt, ſecundum id quod Dominus Matth. 13. ſignificat, dicens ſcribam eruditum in regno Dei, ſimilem eſſe Patrifamilias proferenti de theſauro ſuo noua & uetera: quæ duo etiam dicuntur teſtamenta.

DE PRIMO SACRAE SCRIPTVRAE ORDINE, qui libri ueteris ſint teſtamenti. TAB. 18.

LIBRORVM ueteris teſtamẽti alii

- Extant, quorum duplex eſt Canon { Hebræorum unus, Alter Eccleſiæ. }
- Deſiderantur, qui Iudæorum interierunt partim { Incuria, Perfidia. }

DE HEBRAEORVM CANONE, EX PROLOGO D. Hieronymi Galeato. TAB. 19.

HEBRAEI, VT in Prologo Galeato D. refert Hieronymus, triplicem faciunt Sacrorum librorum ordinem

- PRIMO ordine continentur 5. lib. Moisis, quos Hebræi propriè Thorat, id est, legem appellant, vt sunt
  - Genesis,
  - Exodus,
  - Leuiticus,
  - Numeri,
  - Deuteronomium.
- SECVNDVM ordinem faciunt Prophetarum, cui asscribunt libros octo.
  - IESVM Naue, qui apud eos Iosue dicitur.
  - IVDICVM, cui compingunt librum Ruth, eo quòd historia eius, Iudicum facta fuerit tempore.
  - SAMVELEM, quem nos primum & secũdum dicimus Regum.
  - MALACHIM, qui tertio & quarto Regum continetur uolumine.
  - ESAIAM.
  - HIEREMIAM.
  - LIBRVM 12. Prophetarum.
- TERTIVS Hagiographa possidet: Et
  - PRIMVS incipit à Iob.
  - SECVNDVS à Dauid, quem quinque incisionibus & vno Psalmorum volumine compræhendunt.
  - TERTIVS est Salomonis, tres libros habens: Prouerbia, quæ illi parabolas appellant:
  - QVARTVS, Ecclesiastes:
  - QVINTVS, Canticum Canticorum:
  - SEXTVS est, Daniel.
  - SEPTIMVS, Verba dierum, siue significantius Chronicon totius diuinæ historiæ. Qui liber apud nos PARALIPOMENON inscribitur. Et apud Hebræos unus est liber.
  - OCTAVVS, ESDRAS: qui & ipse similiter apud Græcos & Latinos in duos libros diuisus est.
  - NONVS Hester.

  Atq; sic,
  - Si ut positi sunt, numeres: fiunt pariter veteris legis libri 22. iuxta totidem Hebræorum literas:
  - Sin, quod aliqui fieri debere putant, librũ Ruth (adiectum alias libris Iudicum) & Threnorum librum (inter Hieremiæ scripta compræhensum) suo loco, hoc est, inter Hagiographa collocemus, 24. habebimus libros, qui signantur per 24. seniores, adorantes agnum in Apocalypsi, cap. 5.
- QVIDQVID præter hos est, id Hebræi extra Canonem esse statuebãt, & uno nomine dicebant Apocrypha, id est, ĩcerta scripta, inter q̃ illi numerãt
  - SAPIENTIAM, Quæ Salomonis inscribitur.
  - LIBRVM IESV filii Sirach.
  - IVDITH.
  - TOBIAM.
  - QVIBVS addunt
    - Esdræ posteriores duos,
    - Librum Enoch,
    - Libros Machabæorum.

DE

DE ECCLESIASTICO VETERIS TESTAMENTI Canone, ex commentariis D. Michaelis de Medina. TABVLA 20.

PARTIVNTVR Ecclesiastici Authores sanctos & diuinos libros in quatuor classes: Quarum

PRIMA eorum est, qui ad leges & status Mosaici præcepta pertinent: qui numerantur quinque, 1. Genesis est, 2. Exodus, 3. Leuiticus, 4. Numeri, 5. Deuteronomium.

SECVNDA acies, totius illius Mosaici seculi historiam septendecim libris complectitur. In his primus numeratur, Iosue: secundus, Iudices: tertius, Ruth: quartus, Regum primus: quintus, Regum secundus: sextus, Regum tertius: septimus, Regum quartus: octauus & nonus, Paralipomenon primus & secundus: decimus, Esdræ primus: vndecimus, Esdræ secundus, qui Nehemias inscribitur: duodecimus, Tobias: decimustertius, Iudith: decimusquartus, Esther: decimusquintus, Iob: decimussextus, Machabæorum primus: decimusseptimus, Machabæorum secundus.

POST has tertius ordo & acies eorum librorum constituitur, quibus humanæ vitæ siue diuinitus, siue iuxta rectæ rationis libramen agendæ, quod apud gentes maximè curarunt philosophi, præcepta clauduntur: Hos, quòd vitam humanam prudenter instruere, sit vera sapientia, Sapientiales vocamus. Sunt verò quinque numero, inter quos, inueterato iam ordine priorem locum Prouerbia Salomonis obtinent, secundum Ecclesiastes, tertium Cantica Canticorum, quartum Salomonis sapientia, quintum Iesu filii Sirach monitorius, quem Ecclesiasticum vocant.

QVARTA deniq; ac postrema, non authoritate, sed ordine, acies Canonicorum librorum veteris testamenti, prophetica eius seculi vaticinia, quæ pro eius gentis Charitate Deus, quoties opus erat, eidem populo indulgebat, amplectitur. Hos à re contenta Prophetales vocamus, quos Hebræis quidem dissimiliter, decem & octo hoc ordine numeramus. Primum, quòd uel à Dauid compositos, ut quibusdam Græcis ac Latinis placuit, aut à diuersis authoribus, ut cum Hebræis sapientibus plerique omnes credunt, psalmos in vnum aceruum congestos complectatur, Psalterium vocarunt: Secundo loco reponuntur prophetiæ siue sermones Isaiæ, tertio Hieremias ponitur, quarto Baruch, quinto Ezechiel, sexto Daniel, septimo Oseas, octauo Amos, nono Michæas, decimo Ioel, vndecimo numeratur Abdias, duodecimo Ionas, decimotertio Nahum, decimoquarto Abacuk: Decimumquintum locum obtinet Sophonias, decimumsextum Aggæus, decimumseptimum Zacharias: Tandem Malachias, in quo eius ueteris seculi propheticus spiritus videtur extinctus, memoratur postremus. D. Michael de Medina, lib. 6. De recta in Deum fide, Cap. 3.

DE VTROQVE SIMVL, TAM HEBRAEO scilicet, quàm Ecclesiastico, Canone. TABVLA 21.

SVNT QVI VETEris testamenti libros, tum Iudæis tum Christianis sacros, diuidant in

- LEGVM, quæ à numero librorum & Pentateuchus, id est, quinarius dicitur, & complectitur
  - Genesin,
  - Exodum,
  - Leuiticum,
  - Numeros,
  - Deuteronomium.
- PROPHETAS
  - PRIORES, inter quos cōtinētur
    - Iosue,
    - Liber Iudicum,
    - Samuel, q. primus & secūdus est Regū.
    - Malachim, qui tertius & 4. est Regum.
  - POSTERIORES, per quos intelligūt Prophetas
    - Maiores, hi numerantur,
      - Esaias,
      - Hieremias,
      - Ezechiel.
    - Minores, q. à numero duodecim vocātur, hi sunt:
      - Hoseas,
      - Iohel,
      - Amos,
      - Abdias
      - Ionas,
      - Michæas,
      - Nahum,
      - Habacuc
      - Sophonias,
      - Haggæus
      - Zacharias,
      - Malachias.
- HAGIOGRAPHA, quòd veluti de sanctis rebus à sanctis viris prodita sint, & sequētes cōplectūtur vndecim libros. Quorū
  - PRIMVS est Paralipomenon, id est, Prætermissorum, qui ab Hebræis Verba dierum dicitur. Et hunc Latini in duos distinxerunt libros, qui apud Hebræos est unus.
  - SECVNDVS est hymnorum seu Psalmorum;
  - TERTIVS, Prouerbia:
  - QVARTVS, Iob:
  - QVINTVS, Ruth:
  - SEXTVS, Ecclesiastes:
  - SEPTIMVS, Threni:
  - OCTAVVS, Cantica Canticorum:
  - NONVS, Esther:
  - DECIMVS, Daniel:
  - VNDECIMVS, Esdras.
- LIBROS ECclesiasticos, qui recepti sunt ab Ecclesia, vt sunt
  - SAPIENTIAE liber, (quem quidam suspicantur esse Philonis Iudæi) Concil. Carth. 3. Florent. Trident. Aug.
  - ECCLESIASTICVS, (quem putant esse Iesu filii Sirach) Aug. in speculo, & lib. 2. de Doct. Christ. Concil. Carth. &c.
  - LIBER Tobiæ, Isido. 6. etym. ca. 1. Aug. de doct. Gelas. conc. sup.
  - IVDITH.
  - MACHABAEORVM duo. August. lib. 18. de ciuitate c. 36. item in speculo & de docti. Christ. concil. eadem. Innocent. Gela.
  - Duæ Historiæ quæ Danieli annexæ sunt
    - Vna de Susanna
    - Altera de
      - Belo &
      - Dracone.
  - CANTICVM 3. puerorū. Baruch cum epist. Hieremiæ. & Mardochæi somniū. Conc. Florēt. & Trident. sess. 4.

DE

DE LIBRORVM VETERIS TESTAMENTI Partitione, Tab. 22.

ETSI Gloss. Ecclesiastici 11. ex sententia D. Augustini, Omnes diuinæ scripturæ libros, propter perpetuum, qui in illis est, consensum, unum dicat esse librum, differunt tamen inter se.
- Authoritate,
- Argumento,
- Tractatione, siue ratione docendi.

QVOMODO AVTHORITATE SACRI INTER se differant libri. Tab. 23.

IVXTA Hebræorum, ut dictum est, Canonem, Librorum sacræ scripturæ dicuntur alii

- CANONICI siue authentici, de quibus constat, quòd Spiritusancto dictante à sacris authoribus editi sint, ut sunt, quos suprà memorauimus, penè omnes, exceptis tantùm paucis non Canonicis.
- NON CANONICI seu non authentici: quos idcirco apocryphos nominabant, quòd non solùm de eorum authoribus, sed fide etiam dubitabatur. Cuiusmodi sunt.
  - HISTORIAE
    - Tobiæ, &
    - Iudith.
  - SALOMONIS
    - Sapientia &
    - Oratio eiusdẽ
  - LIBER Ecclesiasticus IESV filii Sirach.
  - PROPHETA Baruch.
  - EPISTOLA Hieremiæ.
  - CANTICVM trium puerorum.
  - HISTORIA item
    - Susannæ &
    - Belis.
  - SOMNIVM Mardochæi.
  - EZRAE lib.
    - Tertius &
    - Quartus
  - MACHABAEORVM Quatuor, quorum duos priores Latinos, alterum ex Hebræo, alterum ex Græco, Græcos uerò omnes 4. habemus, ait Medina libro 6. capite 2.

HODIE NONNVLLOS ETIAM LIBROS, QVI ab Hebræis numerantur inter Apocryphos, esse Canonicos & Authenticos, ex ecclesiastico probatur vsu. ex Medina.

VALET apud integros Christianos, semperq; valuit multum ecclesiasticus usus, præsertim sanctorum patrum authoritate probatus, quo ex his libris, quemadmodum & ex aliis sanctæ scripturæ uoluminibus, in diuinis officiis, ad instructionem fidelium lectiones assumuntur. Cur enim sanctos Pontifices, qui huius sancti ministerii institutores creduntur, Ambrosium dico, Gelasium, Gregorium, Leonem &c. incertas & Apocryphas doctrinas, quibus nihil magis formidarunt & oderunt, instituendis populis proposuisse credamus, præsertim cùm multa essent in sancta scriptura volumina, quæ illorum loco legi potuissent? Sunt autem in hoc genere tot testimonia, tum in totius anni liturgiis, tum in Canonicarum Horarum lectionibus, capitulis, antiphonis, responsoriis &c. vt huc non nisi cum maximo lectoris tædio deducantur.

SEQVVNTVR in martyrum, confessorum, virginum & viduarum Missis, sub titulo libri Sapientiæ, tum ex ipso Sapientiæ libro, tum ex Ecclesiastico, penè omnes lectiones. Ex Machabæorum libris, factum illud Iudæ memorabile, quo pro his, qui ceciderant in prælio, oblationes Hierosolymas miserat, quemadmodum & Epistola Paulina recitatur in defunctorum liturgia: Tobiam, Iudith, & Hester per mensis Septembris Dominicos dies, quemadmodum librum Sapientiæ per eos, qui celebrantur in Augusto, & Libros Machabæorum per mensem Octobrem, Epistolam Pauli ad Hebræos per tres ferias maioris hebdomadæ, ex vetusta ecclesiastica consuetudine, legi, cum multorum Episcoporum concilio docet Gelasius C.Sancta Rom.ecclesia, distinct.15.

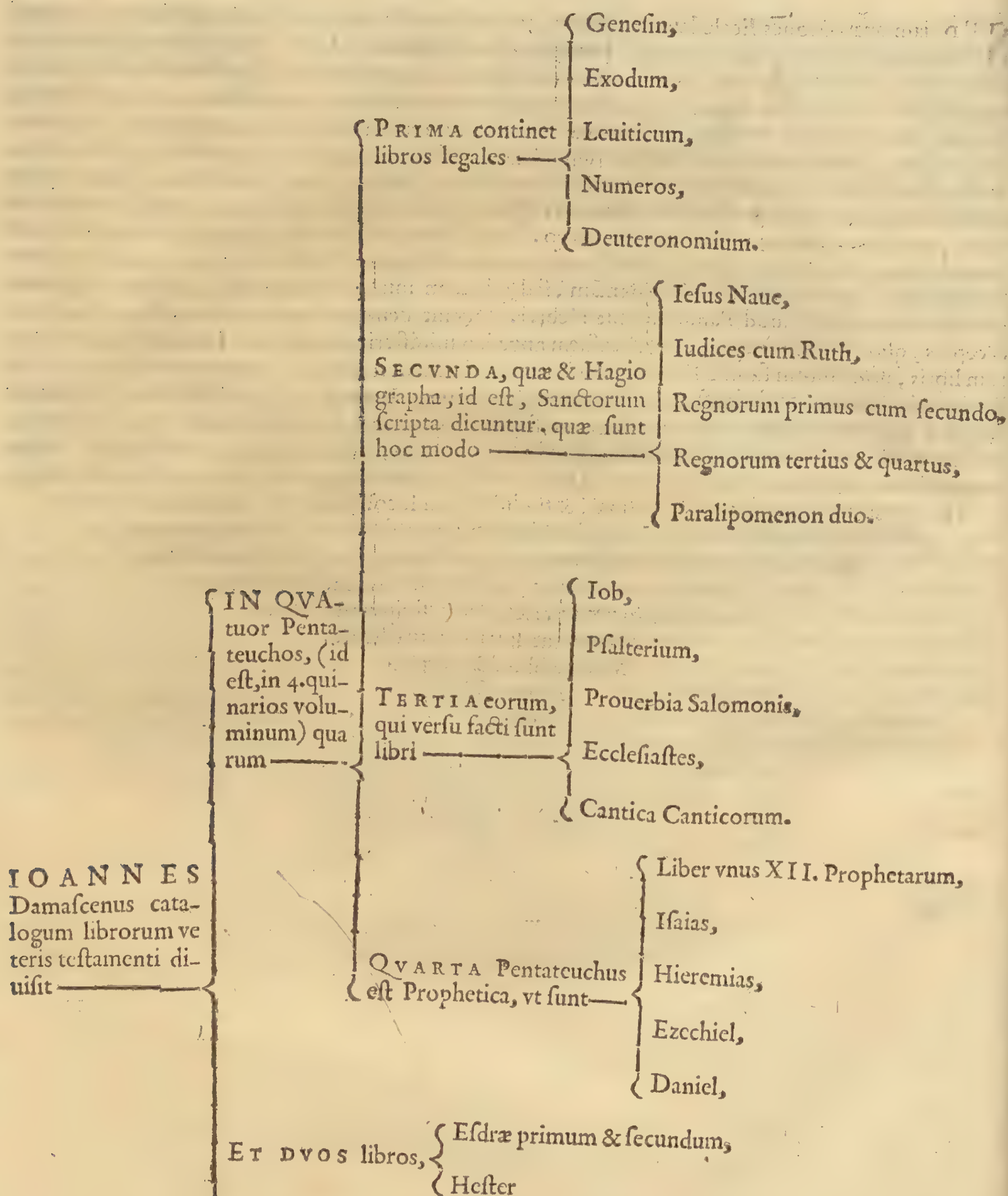
APOCALYPSIS Ioannis, tres epistolæ sub nomine & titulo Ioannis Apostoli, Iacobi, Petri prima ac secunda, necnon & epistola Iudæ Apostoli, sub horum titulis, per quinque illas hebdomadas, quæ Pentecosten & festum resurrectionis interiacent, quasi diuinæ scripturæ, ad instructionem fidelium, ab Ecclesia leguntur. Librum Baruch Sabbatho sancto, & Susannæ historiam sabbatho post Dominicam tertiam Quadragesimæ, adulteræ historiam eodem sabbatho, Vltimum Marci capitulum ipso sancto Dominicæ Resurrectionis die, quasi sanctæ scripturæ portiones, quibus tanta mysteria confirmari oportebat, proponit Ecclesia. Atque hæc quidem, quæ pro istorum voluminum diuinitate asserenda tum ex Conciliis & patribus, tum ex vsu Ecclesiastico protulimus, tanta sunt argumenta, vt neminem, quamuis hæreticum, & ecclesiasticæ doctrinæ infensissimum hostem, eis nisi cum manifesto leuitatis indicio, resistere posse appareat.

D.Michael de Medina, lib.6. De recta in Deum fide, cap.10.per totum.

QVAE RATIONES ECCLESIAM PERMOVERINT, vt hos libros veteris testamenti, Catalogo diuinorum librorum asscriberet. ex eodem.

SED iam quæ rationes Ecclesiam impulerint, vt eos libros de quibus in tabula vigesimaprima, quasi Canonicos coleret, paucis accipies. Inuenit in libro Sapientiæ, IESV Saluatoris nostri mortis & passionis non tam Prophetiam, quàm expressam historiam, Sap. 2. Inuenit in Ecclesiastico libro præter augustissima illa præcepta viuendi, quæ Deum authorem non obscure prætendunt, nomine diuinæ sapientiæ, diuini verbi processum, & humanæ carnis, quam assumptura erat, manifestum oraculum, aliaq; multa, quæ vniuersis Ecclesiasticæ reipublicæ partibus, martyribus, virginibus, confessoribus, & ante hos ordines, Apostolis ipsis conuenire probantur, Eccl. 24. Inuenit in Tobia clarius, quàm alibi scripturarum, alterius vitæ fieri rationem. Vitam, inquit, illam expectamus, quam Deus daturus est iis, qui fidem suam nunquàm mutant ab eo. Tob. 2. Inuenit in eodem præter admirandum illum prouidentiæ ordinem, quo, quorsum iusti nonnunquàm affligantur, instruimur, non modò angelicos Spiritus esse, contra Saducæorum insaniam, sed etiam in ministerium nostrum cœlitus supremos quosque descendere, quod Paulus scribit Hebr. 1. Inuenit demùm in eo, non modò nuptias DEO acceptas, quod hæretici negant, sed & easdem angelico ministerio honoratas. Inuenit in Machabæorum libris, non tantùm futuræ Resurrectionis fidem, sanctissimi Ducis testimonio confirmari, sed & Purgatorias pœnas, & defunctorum parentationes statui. Inuenit in Iudith historia, sanctissimæ Virginis quæ iuxta diuinum oraculum caput serpentis contriuit, expressissimum typum. Genes. 3. Inuenit in Baruch Prophetia, quemadmodum in Ecclesiastico, sapientiæ figura, irrefragabile diuinæ incarnationis oraculum. Hic est, inquit, Deus noster, & non reputabitur alius ad eum. Baruch. 3. Hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Quo magis miror, librum hunc, cum Epistola Hieremiæ, inter Apocrypha reiici à quodam ex nostris, leuissimo argumento, quòd scilicet non sit in Hebraico Canone, quasi verò Ecclesiasticas scripturas Hebraico Canone aut lingua metiri liceat. Medina lib. 6. De recta in Deum fide, cap. 16. Ludouic. Carbaial.

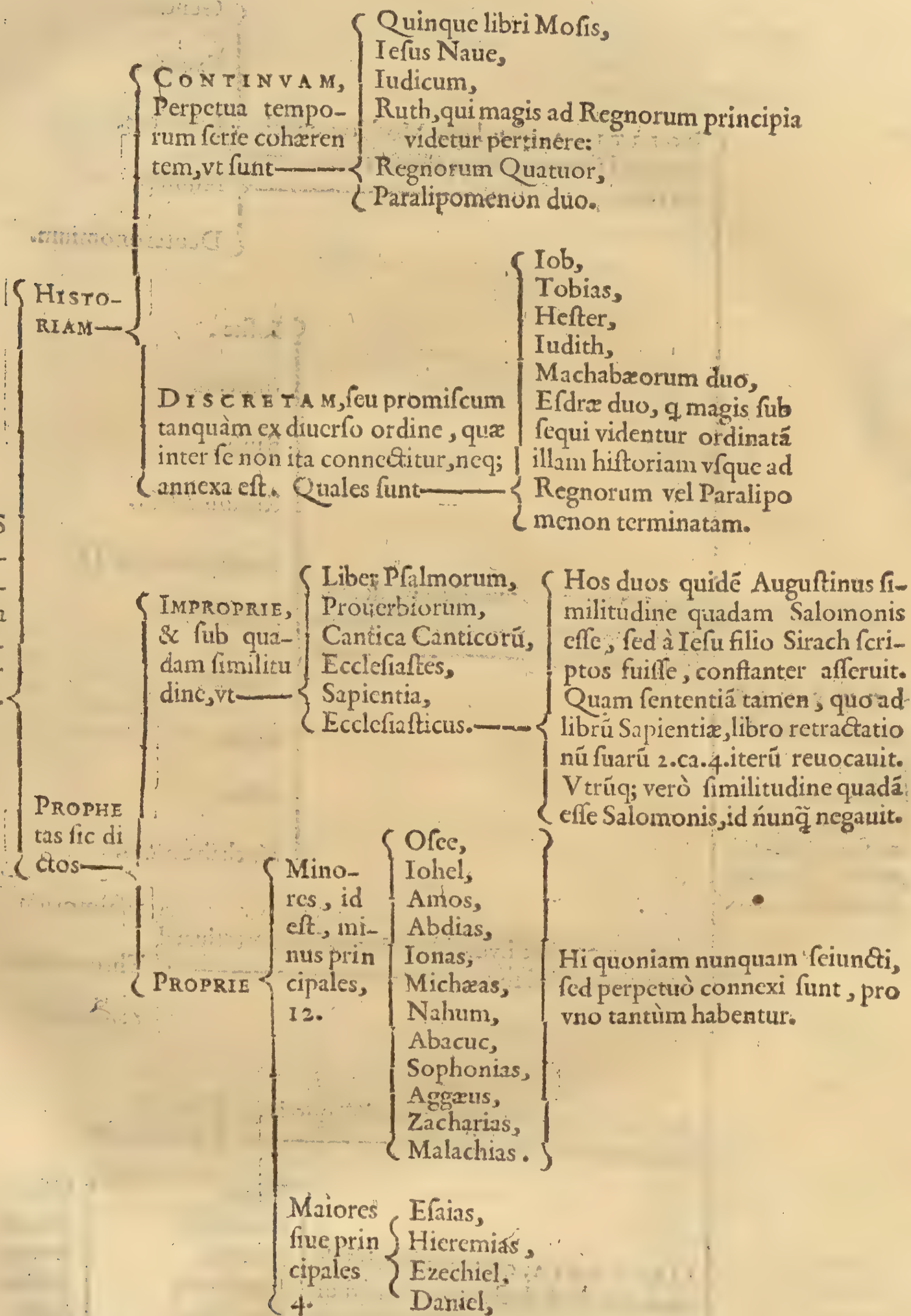
VT ARGVMENTO BIBLICI DIFFERANT LIBRI, & primùm de Partitione veteris testamenti, ex Damasceno. Tab. 24.

QVI autem omnium virtutum doctrina referti sunt, inter hoc est Sapientia Salomonis & Sapientia Iesu, quam pater Sirach composuit Hebraicè, interpretatus est autem Græcè nepos Iesu & filius Sirach. Studiosi quidem hi libri, pulchriq; & honesti, sed non numerantur in Propheticis libris, neque ponebantur in Arca. verba sunt ipsius Damasceni, lib. orthodoxæ fidei 4. cap. 18.

ALIA

ALIA PARTITIO LIBRORVM VETERIS testamenti, ex doctrina D. Augustini & 4. Concilij Carthag. Tab. 25.

His 44. libris, vt idem ait Augustinus, totius veteris testamenti terminatur authoritas. In quibus omnibus, timentes Deum & pietate mansueti, quærunt voluntatem Dei: & in quibus inueniuntur omnia, quæ continent fidem moresq; viuendi, spem scilicet atq; charitatem. ibid. cap. 9.

QVOMOD

QVOMODO TRACTATIONE VETERIS legis differant libri. Ex compendio Petri Aureoli. Tab. 26.

VETERIS testamenti explicatio pro diuersa docendi ratione varia est, & in sex diuiditur partes: Quarum alia est

- POLITICA, quæ legis Mosaicæ continet quasi summam, vt in Pentateucho: cuius veluti partes sunt,
  - Genesis,
  - Exodus,
  - Leuiticus,
  - Numeri,
  - Deuteronomium.
- CHRONICA, quæ sacram describit historiam, & decem absoluitur libris: videlicet
  - Iosue,
  - Iudicum,
  - Ruth,
  - Regum IIII.
  - Paralipomenon II.
  - Esdræ IIII.
  - Tobiæ,
  - Iudith,
  - Esther,
  - Machabæorum.
- POETICA siue hymnidica, & quasi decantatiua: cuius partis libri sunt III.
  - Psalmorum,
  - Threnorum,
  - Canticorum.
- DIALECTICA, & disputatiua: quo in genere versantur libri duo:
  - Iob, &
  - Ecclesiastes
- ORATORIA, quæ prophetica dicitur, seu quasi declamatoria, & diuiditur in homilias siue sermones
  - Esaiæ,
  - Hieremiæ,
  - Baruch,
  - Ezechielis,
  - Danielis,
  - Et in libros XII. prophetarum,
    - Osee,
    - Iohelis,
    - Amos,
    - Abdiæ,
    - Ionæ,
    - Michææ,
    - Nahum,
    - Abacuc,
    - Sophoniæ,
    - Aggæi,
    - Zachariæ,
    - Malachiæ,
- ETHICA, siue moralis, de qua in tribus agitur libris, scilicet
  - Prouerbiorum,
  - Sapientiæ,
  - Ecclesiastico.

SEQVI-

SEQVITVR ADHVC ALIA LIBRORVM VETERIS testamenti Partitio uulgaris, ex sententia Latinorum Theologorum, eodem ferè modo & ordine, quomodo suprà ecclesiasticus partitus est Canon. Tab. 27.

LATINI THEOlogi communiter corpus utriusq; testamenti, Quadrifariam diuidere solent in libros scilicet

- LEGALES, quorum nomine appellant 5. libros Mosis,
  - GENESIN,
  - EXODVM,
  - LEVITICVM,
  - NVMEROS,
  - DEVTERONOMIVM.
  - Quibus in nouo testamento correspondent 4. Euangelia,
    - Matthæi,
    - Marci,
    - Lucæ,
    - Ioannis.
- HISTORIALES, sub quorum appellatione comprehendunt libros decem & septem:
  - IOSVE,
  - IVDICVM,
  - RVTH,
  - REGVM IIII.
  - PARALIPOMENON II.
  - ESDRAE cum Nehemia,
  - TOBIAE,
  - IVDITH,
  - HESTER,
  - IOB,
  - MACHABAEORVM lib.2.
  - Quibus correspondent Acta Apostolorum.
- SAPIENTIALES, quales sunt vi.
  - PSALTERIVM,
  - PROVERBIA Salomonis,
  - CANTICA Canticorum,
  - ECCLESIASTES,
  - SAPIENTIA,
  - ECCLESIASTICVS,
  - Quibus respondet epistolæ
    - Pauli quatuordecim,
    - Canonicæ septem.
- PROPHETALES, faciunt xvi.
  - ESAIAM,
  - HIEREMIAM, cum Baruch
  - EZECHIELEM,
  - DANIELEM,
  - DVODECIM Prophetas minores.
  - Quibus respondet Apocalypsis.

DE CONCILIATIONE DVBIORVM, QVAE EX varietate prædictarum differentiarum suboriri posse uidentur. TABVLA. 28.

EX TOT tamque uariis librorum ueteris testamenti differentiis duæ nascuntur difficultates, Quarum est
- VNA de numero,
- ALTERA de collocatione.

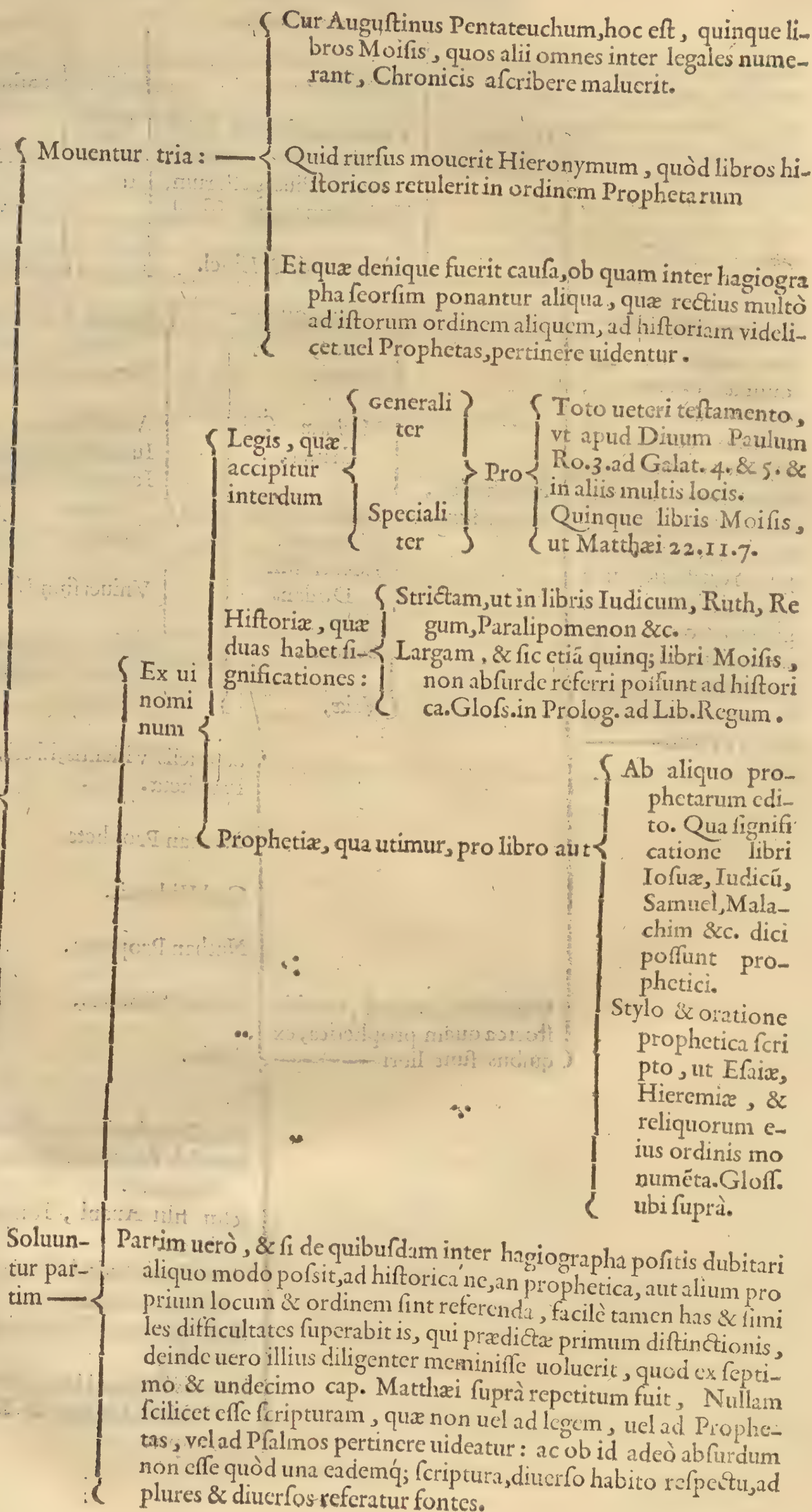
} LIBRORVM.

DE PRIMA DIFFICVLTATE, QVAE ORITVR ex varietate Numeri. Tab. 29.

VETERIS TESTAMENTI libros alii
- SEORSIM ponunt atque singulatim disiungunt in uniuersum omnes, connumeratis etiam particularibus, qui alioqui sub aliis veluti generalioribus contineri videntur: & horum aliqui numerant
  - xlv. Idq; iuxta communẽ supputationem, quæ in Ecclesiastico habetur Canone, ut Concil. Florent. & Trident. sess. 4.
  - xlvi. Qui Threnos siue Lamẽtationes Hieremiæ, ab ipsius seiungũt Prophetia, atq; sic priorem numerũ uno augent libro.
- Libros particulares aliquos sub generalibus compræhendunt capitibus: Et libros faciũt modò
  - xliiii. Iuxta Partitionem Augustini, eo quòd is libri Baruch prorsus nullam ibi fecerit mentionem. In cæteris autem conuenit cum Florentini & Tridentini Concilii sententia.
  - xxii. } vt secundum Hebræos Hieronymus. Qui
    - Duodecim Prophetas in unũ contraxit uolumen.
    - Pro Regũ autem Quatuor, ponit tantum duos.
    - Obmissis penitus iis, quæ dicuntur Iudæis Apocrypha.

    } Atque sic,
    - Si historia Ruth, Iudi cũ libro, & Threnorũ liber, prophetiæ iungatur Hieremiæ, xxii.
    - Sin uero singuli pro singulis accipiãtur tractatib. 24 fiũt Libri.
  - xxiiii.

DE SECVNDA DIFFICVLTATE, QVAE EX diuersitate ordinis siue collocationis oritur. Tab. 30.

DE LIBRORVM veteris testamenti collocatione

Mouentur tria:

Cur Augustinus Pentateuchum, hoc est, quinque libros Moisis, quos alii omnes inter legales numerant, Chronicis ascribere maluerit.

Quid rursus mouerit Hieronymum, quòd libros historicos retulerit in ordinem Prophetarum

Et quæ denique fuerit causa, ob quam inter hagiographa seorsim ponantur aliqua, quæ rectius multò ad istorum ordinem aliquem, ad historiam videlicet uel Prophetas, pertinere uidentur.

Ex ui nominum

Legis, quæ accipitur interdum: generaliter / Specialiter — Pro: Toto ueteri testamento, vt apud Diuum Paulum Ro.3. ad Galat. 4. & 5. & in aliis multis locis. Quinque libris Moisis, ut Matthæi 22.11.7.

Historiæ, quæ duas habet significationes: Strictam, ut in libris Iudicum, Ruth, Regum, Paralipomenon &c. Largam, & sic etiã quinq; libri Moisis, non absurde referri possunt ad historica. Gloss. in Prolog. ad Lib. Regum.

Prophetiæ, qua utimur, pro libro aut: Ab aliquo prophetarum edito. Qua significatione libri Iosuæ, Iudicũ, Samuel, Malachim &c. dici possunt prophetici. Stylo & oratione prophetica scripto, ut Esaiæ, Hieremiæ, & reliquorum eius ordinis monumẽta. Gloss. ubi suprà.

Soluuntur partim — Partim uerò, & si de quibusdam inter hagiographa positis dubitari aliquo modo posit, ad historica'ne, an prophetica, aut alium proprium locum & ordinem sint referenda, facilè tamen has & similes difficultates superabit is, qui prædictæ primum distinctionis, deinde uero illius diligenter meminisse uoluerit, quod ex septimo & undecimo cap. Matthæi suprà repetitum fuit, Nullam scilicet esse scripturam, quæ non uel ad legem, uel ad Prophetas, vel ad Psalmos pertinere uideatur: ac ob id adeò absurdum non esse quòd una eademq; scriptura, diuerso habito respectu, ad plures & diuersos referatur fontes.

QVI LIBRI VETERIS TESTAMENTI NVNC desiderentur. TABVLA. 31.

SVNT PRAETER iam numerata legis diuinæ uolumina, quæ modò manibus terimus, & alia multa, quæ vel eius gentis frequẽtibus excidiis, uel temporũ iniuria, vel demum (quod magis est credibile) quòd ad ecclesiastici regni gubernationem, & ciuium salutem necessaria non essent, prorsus interciderũt. Quæ sunt, Partim

- Historica, vt liber
  - Bellorum Domini, — Numerorum 21.
  - Iustorum, — Iosue 10. & 2. Regum 1.
  - Verborum dierum Salomonis, id est, rerũ sub regno illius gestarum, — 3. Reg. 11.
  - Verborum Regum Israel, — 3. Reg. 14.
  - Regum Iuda & Israel. — 3. Reg. 15.
  - (Qui citantur)
- Prophetica, qualia sunt
  - Asariæ fili Obed, Ad — Regem Asa & omnem Iudam & Beniamin. 2. Paralip. 15.
  - Anani, Ad — Eundem. 2. Paralip. 16.
  - Michææ filii Zemla. Ad — Achab regem Israel, & Iosaphat regẽ Iuda. Reg. 3. Reg. 22.
  - Iazielis filii Zachariæ, Ad — Iosaphat & omnem Israel, 2. Paralip. 20.
  - Eliezer filii Dodan. Ad — Eundem Iosaphat, 2. Paralip. 28.
  - Oded, Ad — Vniuersum Israel, 3. Reg. 12.
  - Semeiæ, Ad — Roboam regem Iuda, 4. Reg. 14.
  - Vriæ, Ad — Contra Hierusalem & terram Iuda, Hiere. 26.
- Promiscua, hoc est, tam historica quàm prophetica, ex quibus sunt libri
  - Samuelis Videntis, id est, Prophetæ.
  - Nathan Prophetæ.
  - Gad Videntis.
    - 1. Paralipomenon ultimo.
  - Nathan Propheta,
  - Achias Silonites,
  - Addo.
    - Qui scripserunt Historiam salomonis, 1. Paralip. 29. 2. Paralip. 9.
  - Ozai Prophetia, 2. Parilip. 33.
  - Ionadab Rechabitæ statuta, Hieremiæ 35. & 4. Regum. 8.
  - Ichu filii Ananl, Iosaphat historia. 2. Paralip. 20.
  - Oziæ Regis Iudæ historia, ab Isaia filio Amos scripta, 2. Paralip. 36.
  - Descriptiones Hieremiæ Prophetæ, 2. Machab. 2.
  - Ioannis Hyrcani liber dierum, 1. Machab. ult. D. Mich. Medina lib. De recta in Deum fide 6. cap. v.

DE EISDEM SCRIPTIS QVAE IN SACRORVM Bibliorum Scriptura commemorantur quidem, sed nusquam inueniuntur, Sententia diui Athanasii.

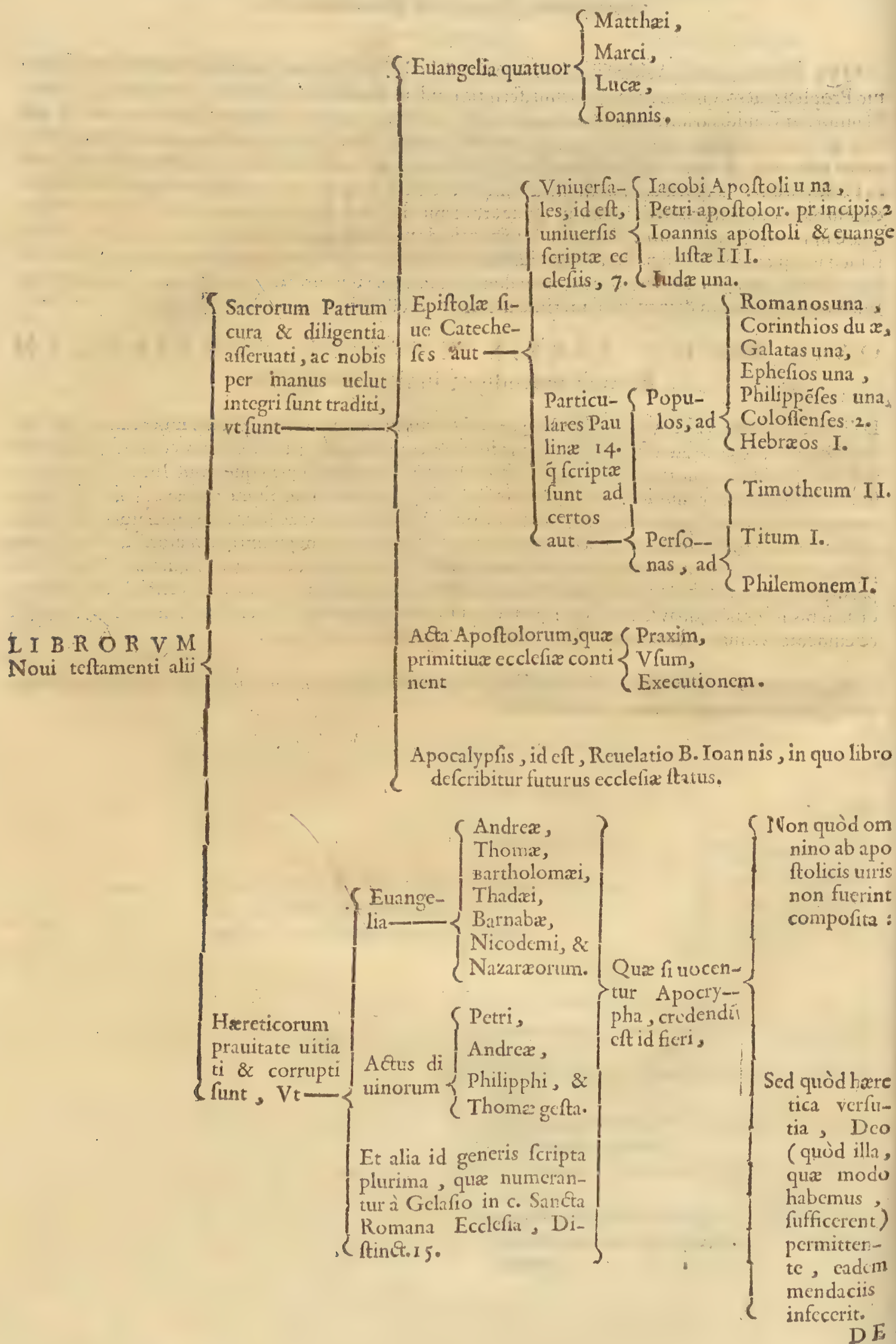
QVI Nathan, Addô, Achiæ Silonitæ, Semei & Iehu in libr. Regum, libri esse scribuntur, non habentur. Prophetæ uerò, qui quæ prophetarunt, scriptis quidem mandarunt, sed non inueniuntur, hi sunt: Psalmorum Dauidis trium millium numerus fuisse, in Paralipomenis scribitur: quibus tamen CL. tantum ab amicis Ezechiæ regis selecti, reliqui verò absconditi sunt. Quinque millia parœmiarum à Salomone edita esse, scriptura in Paralipomenis tradit: nunc uerò non sunt nisi ecclesiasticæ illæ, & Cantica Canticorum. Ex pluribus, quæ mysticæ sunt, selectas esse scriptum est, cum & quinque millia Canticorum Salomonis fuerunt. Et loquutus est de arboribus à Cedro quæ in Libano est, ad Hysopum vsque quæ è muro nascitur. Locutus est etiam de iumentis, de uolucribus, de reptilibus, & de piscibus. Et hæc tamen nusquam in Hebraicis literis reperiuntur. Iosephus Prophetam Ezechielem duos prophetiæ libros scripsisse narrat. Nos uerò iam unum duntaxat inueniri scimus. Itaque hæc omnia per impiorum Iudæorum amentiam & incuriam interiisse manifestum est. Athanasius in fine Synopsis.

QVID DE HIS LIBRIS CVIQVE SENTIENDVM sit atque tenendum, iudicium Origenis.

DE HIS libris, qui in uetere illo statu ecclesiæ citantur nec in nostris Bibliis inueniuntur, sic inquit Origenes: Operosum est; si uelimus nunc inquirere, quàm multorum librorum commemoratio fiat in scripturis diuinis, quorum lectio nulla nobis omnino est tradita, sed neque apud Iudæos quidem usum huiusmodi reperimus lectionum, quæ siue propterea, quòd aliqua supra humanam intelligentiam continebant, placuit Spirituisancto ferre de medio: siue quòd essent de scripturis, quæ uocantur Apocryphæ, pro eo quòd multa in eis corrupta, & contra fidem ueram inueniuntur a maioribus tradita, non placuit eis dari locum, nec admitti ad authoritatem. Supra nos est, pronunciare de talibus. Illud tamen palam est, multa, uel ab Apostolis, uel ab Euangelistis exempla esse prolata, & nouo testamento inserta, quæ in his scripturis, quas Canonicas habemus, nunquam legimus: in Apocryphis tamen inueniuntur, & euidenter ex ipsis ostenduntur assumpta. Origenes Homil. 1. in Cantic.

HACTENVS de ueteris testamenti Canone, posthac de ordine illorum agendum erit uoluminum, quæ nouum constituunt testamentum.

DE SECVNDO SACRAE SCRIPTVRAE ORDINE, Qui libri noui sint testamenti, Tab. 32.

- LIBRORVM Noui testamenti alii
  - Sacrorum Patrum cura & diligentia asseruati, ac nobis per manus uelut integri sunt traditi, vt sunt
    - Euangelia quatuor
      - Matthæi,
      - Marci,
      - Lucæ,
      - Ioannis.
    - Epistolæ siue Catecheses aut
      - Vniuersales, id est, uniuersis scriptæ ecclesiis, 7.
        - Iacobi Apostoli una,
        - Petri apostolor. principis 2
        - Ioannis apostoli & euangelistæ III.
        - Iudæ una.
      - Particulares Paulinæ 14. q̃ scriptæ sunt ad certos aut
        - Populos, ad
          - Romanos una,
          - Corinthios duæ,
          - Galatas una,
          - Ephesios una,
          - Philippẽses una,
          - Colossenses 2.
          - Hebræos I.
        - Personas, ad
          - Timotheum II.
          - Titum I.
          - Philemonem I.
    - Acta Apostolorum, quæ primitiuæ ecclesiæ continent
      - Praxim,
      - Vsum,
      - Executionem.
    - Apocalypsis, id est, Reuelatio B. Ioannis, in quo libro describitur futurus ecclesiæ status.
  - Hæreticorum prauitate uitiati & corrupti sunt, Vt
    - Euangelia
      - Andreæ,
      - Thomæ,
      - Bartholomæi,
      - Thadæi,
      - Barnabæ,
      - Nicodemi, &
      - Nazaræorum.
    - Actus diuinorum
      - Petri,
      - Andreæ,
      - Philipphi, &
      - Thomæ gesta.
    - Et alia id generis scripta plurima, quæ numerantur à Gelasio in c. Sancta Romana Ecclesia, Distinct. 15.
    - Quæ si uocentur Apocrypha, credendũ est id fieri,
      - Non quòd omnino ab apostolicis uiris non fuerint composita:
      - Sed quòd hæretica versutia, Deo (quòd illa, quæ modo habemus, sufficerent) permittente, eadem mendaciis infecerit.

DE

DE LIBRORVM NOVI TESTAMENTI Partibus atque differentijs. Tabula 33.

VT VETERIS, SIC noui etiam testamenti libri differunt.
- AVTHORITATIS præiudicio,
- RATIONE argumenti,
- GENERE Doctrinæ.

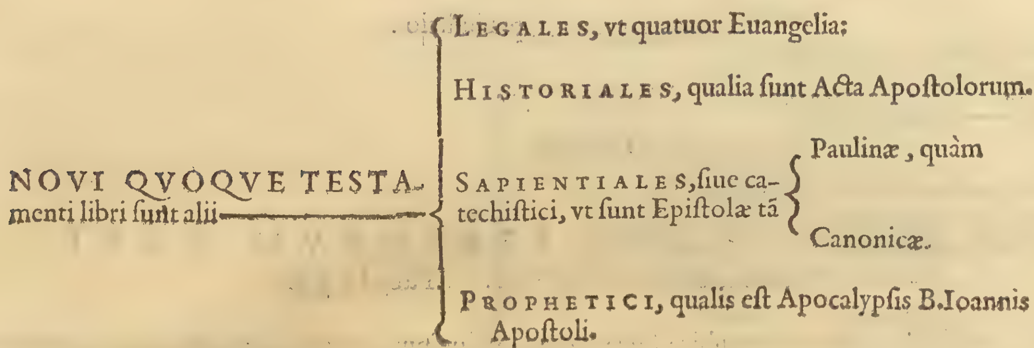
DE PARTITIONE LIBRORVM NOVI testamenti ab authoritate. Tabula 34.

EX HOC fonte noui testamenti libros dicūt esse alios
- CERTOS, & indubios siue Canonicos, quibus à nemine contradicitur, quales sunt iam numerati omnes, exceptis tantùm aliquibus controuersis.
- INCERTOS atq; dubios, de quibus à nonnullis dubitatum est, & inter Apocrypha scripta numerabant, Vt
  - Apocalypsis Ioannis,
  - Epistola Pauli ad Hebræos,
  - Iacobi Canonica,
  - Petri posterior,
  - Ioannis duæ postremæ,
  - Epistola item Iudæ.
  - ET quædam aliæ scripturæ partes, quarum & Authoritas & Authores vocantur in quæstionem, vt sunt
    - Marci Euangelistæ ca.16.
    - Historia adulteræ Ioan.8. Medina d. lib.6.cap.7.

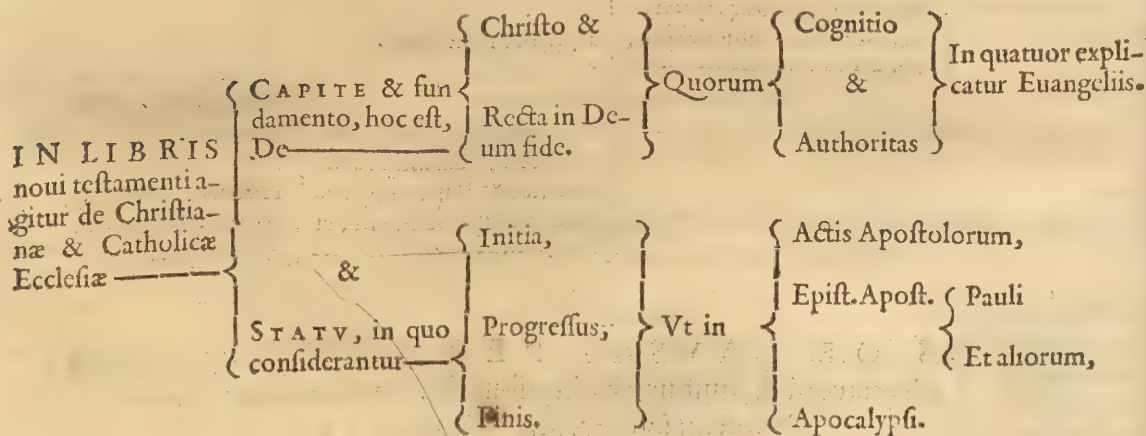
QVAS OB CAVSAS PER ECCLESIAM illi etiam libri, quibus ab aliquibus fuit contradictum, in Canonem sint recepti. Tabula 35.

HODIE SVprà nominati libri, tam veteris q̃ noui testamēti oēs Canonici sunt, & authenticiq́; tā propter
- SANCTIMONIAM mysteriorum in illis contentam. Lex enim Domini immaculata est. Psal.18.& eloquia eius casta, Psal.11.
- DOCTRINæ Christianæ
  - Veritatem,
  - Vnitatem,
  - Certitudinē:
  - Vtpotè in qua nihil est
    - Neq; contrarium, Epipha.contra Audianos. Et August.de ciuitate Dei. lib.18. cap.41.
    - Neq; superfluum. Matth.5. Iota vnum aut vnus apex non præteribit.
- AVTHORITATEM Ecclesiæ inconuulsam, quæ tanta est, vt D. Augustinus ci, qui præter eas, quas Catholica receperit Ecclesia, aliquas scripturas, vel authenticas habendas esse crediderit, vel saltem vt authenticas veneratus fuerit, anathema dicere non sit veritus. Sermone 129. De tempore. & 1.Concil. Tolet.cap.21.

VT DIVERSITATE ARGVMENTI, NOVI Testamenti differant libri. Tabula 36.

A GENERE DOCTRINAE, QVAE OBSERVANDA sit differentia. Tabula 37.

DICTIONIS QVOQVE SPECIE, NON NOVI tantùm, sed vtriusq; omnino testamenti libros inter se differre, ex sententia Iunilij antiquissimi rerum sacrarum scriptoris ostenditur. Tabula 38.

SPECIES dictionis, qua Sacra concepta est scriptura, sunt Quatuor:

- HISTORICA, quæ continetur in lib. 17.
  - GENESIS 1.
  - EXODI 1. Leuitici 1.
  - NVMER. 1. Deutero. 1.
  - IESV Naue 1. Iudicum 1.
  - RVTH 1.
  - Reg. secundum
    - Heb. 11.
    - Nos 1111.
  - EVANGELIORVM 4.
  - ACTVVM Apostolorum 1.
  - Quibus adiungunt
    - Paralipomenon 11.
    - Iob 1.
    - Ezræ 1.
    - Iudith 1.
    - Hester 1.
    - Machabæorum 2.
- PROPHETICA, quæ suscipitur in libris decem quoque & septem:
  - PSALMORVM CL. lib. 1.
  - ISAIAE 1. Oseæ 1.
  - IOHEL 1. Amos 1.
  - ABDIAE 1. Ionæ 1.
  - MICHAEAE 1. Nahum 1.
  - SOPHONIAE 1. Abacuc 1.
  - HIEREMIAE 1. Ezechi. 1.
  - DANIELIS 1. Aggæi 1.
  - ZACHARIAE 1. Malach. 1.
  - Cæterùm de Ioannis Apocalypsi apud orientales aliquando dubitatum fuit.
- PROVERBIALIS, qualis accipitur in duobus libris
  - SALOMONIS Prouerb. lib. 1.
  - ECCLESIASTIS lib. 1.
  - IESV filii Sirach lib. 1.
  - Adiungunt
    - Librum qui vocatur Sapientiæ,
    - Cantica Canticorum.
- SIMPLICIS Doctrinæ, ad quam pertinent libri Canonici XVII. id est,
  - Ex epistolis Pauli Ad
    - Romanos 1.
    - Corinthios 2.
    - Galatas 1.
    - Ephesios 1.
    - Philippenses 1.
    - Colossenses 1.
    - Thessalonicen. 2.
    - Timotheum 2.
    - Titum 1.
    - Philemonem 1.
    - Hebræos 1.
    - Adiungunt alias apostolorũ Epistolas Canonicas, id est,
      - Iacobi vnam,
      - Petri secundam,
      - Ioannis duas reliquas,
      - Iudæ vnam.
  - B. Petri prima,
  - B. Ioannis prima,

QVIS TANDEM EX HIS OMNIBVS CERTVS sacræ scripturæ colligendus sit Canon, & primùm de veteri testamenti Canone. Tabula 39.

NVMERVS LIbrorum veteris Testamenti, secundum Ecclesiasticum Canonem hic est ——

GENESIS,
EXODVS,
LEVITICVS,
NVMERI,
DEVTERONOMIVM,
IOSVE,
LIBER Iudicum,
RVTH,
REGVM vnus,
10. REGVM secundus,
REGVM tertius,
REGVM quartus,
PARALIPOMENON primus,
PARALIPOMENON secundus,
ESDRAE primus,
NEHEMIAS, qui & Esdræ secundus,
TOBIAS,
IVDITH,
ESTHER,
20. IOB,
LIBER Psalmorum,
PROVERBIA Salomonis,
ECCLESIASTES,
CANTICA Canticorum,
LIBER Sapientiæ,
ECCLESIASTICVS,
Esaiæ Prophetia,
Hieremiæ,
Baruch,
30. Ezechielis,
Danielis,
Oseæ,
Ioelis,
Amos,
Abdiæ,
Ionæ,
Michææ,
Nahum,
Abacuc,
40. Sophoniæ,
Aggæi,
Zachariæ,
Malachiæ,
Machabæorum primus,
45. Machabæorum secundus.

Libros Ezræ Tertium & Quartū, Machabæorū Tertiū item & Quartū — Ecclesia, quòd in his nulla appareant diuinitatis vestigia, tanquam apocryphos ac nothos seu spurios abiecit. Medina.

QVIBVS libris sacris apud Iudæos olim tanta habita est reuerentia, vt iuxta illos nullo modo sederent, sed in altum supra se ponerent, ne à quouis indignius tractarentur: secuti in hoc præceptum Moysis, qui Deuteronomii 31. sic ait: Tollite librum istum, & ponite eum in latere arcæ fœderis Domini Dei vestri. Nicolaus de Lyra, in Lucæ cap. 4.

DE CANONE NOVI TESTAMENTI Ecclesiastico. Tabula 40.

LIBRI CANONici noui testamenti sunt hi —

- EVANGELIVM secundum Matthæum.
- Euangelium secundum Marcum.
- Euangelium secundum Lucam.
- Euangelium secundum Ioannem.
- Acta Apostolorum.
- EPISTOLAE
  - PAVLI ad Romanos:
  - Ad Corinthios prima:
  - Ad Corinthios secunda:
  - Ad Galatas:
  - 10. Ad Ephesios:
  - Ad Philippenses:
  - Ad Colossenses:
  - Ad Thessalonicenses prima:
  - Ad Thessalonicenses secunda:
  - Ad Timotheum vna:
  - Ad Timotheum secunda:
  - Ad Titum:
  - Ad Philemonem:
  - Ad Hebræos.
- Catholicæ.
  - 20. Iacobi vna:
  - Petri prima:
  - Petri secunda:
  - Ioannis vna:
  - Ioannis secunda:
  - Ioannis tertia:
  - Iudæ vna:
- 27. Apocalypsis.

DE SVMMA LIBRORVM VTRIVSQVE Testamenti. Tabula 41.

LIBRORVM vtriusq; testamenti, iuxta opinionem —

- GLOSSAE I. Paral.ca.23.& 25. sunt —
  - VETERIS testamenti XLV.
  - NOVI XXVII.
  - Summa LXXII.
- QVORVNDAM, testamēti quidem
  - VETERIS XLVII.
  - NOVI XXVII.
  - Summa LXXIIII

Sed recepta magis est, immò ab Ecclesia approbata, glossæ opinio, —
- Cum propter sacra ibi huius numeri 72. explicata mysteria,
- Tum quia Esdræ 3.& 4. nō sint Canonici.

QVID EX HIS LIBRIS TAM VETERIS quàm noui testamenti omnibus, Christiano lectori sit quærendum. Ex Augustino.

IN HIS omnibus libris timentes Deum & pietate mansueti quærunt voluntatem Dei. Cuius operis & laboris prima obseruatio est, nosse istos libros, etsi nondum ad intellectum, legendo tamen vel mandare memoriæ, vel omnino incognitos non habere. Deinde illa quæ in eis apertè posita sunt vel præcepta viuendi, vel regulæ credendi, solertius diligentiusq; inuestiganda sunt. Quæ quanto quisq; plura inuenit, tanto est intelligentia capacior: In iis enim quæ apertè in scriptura posita sunt, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem moresq; viuendi, spem scilicet atq; charitatem, de quibus libro superiore tractauimus. Tum verò, facta quadam familiaritate cum ipsa lingua diuinarum scripturarum, in ea quæ obscura sunt, aperienda & discutienda pergendum est, vt ad obscuriores locutiones illustrandas, de manifestioribus sumantur exempla, & quædam certarum sententiarum testimonia, dubitationem de incertis auferant. In qua re memoria valet plurimùm: quæ si defuerit, non potest his præceptis dari. August. De Doctrina Christia. lib. 2. cap. 9.

De

DE PRAEFATAE COLLOCATIONIS librorum vtriuſque teſtamenti, authoribus. Tabula 42.

PRAENOMINATI ſacræ ſcripturæ libri ante annos mille, non dico primùm recepti, (cùm longè antiquior illorum ſit authoritas) ſed in eũ ordinem, quo in hodiernum vſque diem in Catholica retinentur Eccleſia, Sunt—

- DIGESTI per—
  - CANONES Apoſtolorum. Canone 84.
  - CONCILIA quatuor—
    - LAODICENSE ca.59. In quo licet de libris Tobiæ, Iudith, Sapientiæ, Eccleſiaſtici, Machabæorum & Apocalypſi nulla fiat mentio, vel quia dubium adhuc aliquod de illis fuerit, vel quia ſancti Patres iudicium de re tam graui, in aliud tempus differre voluerint, non tamen oportet ſemper dubitare, nec ab vnius Concilii authoritate negatiuè argumentari licebit, cùm ſufficiat hos libros à ſequentibus Conciliis, & paulò pòſt totius Eccleſiæ Catholicæ conſenſu approbatos eſſe.
    - Carthaginenſe tertium, quod ſub Aurelio celebratum eſt, cap.47. In quo ſupradicti libri, vnà cum illis qui in Laodicenſi fuerant obmiſsi, omnes inter Canonicos libros numerati fuerunt.
    - Florentinum ſub Eugenio, in quo illi ipſi libri omnes confirmantur vt Canonici.
    - Tridentinum Catalogum texuit eorum librorũ, quos præcedentia adprobarunt Concilia, eodem planè ordine & numero quo hic ſunt poſiti. Quam ob rem poſt tot ſacra ſanctorum Conciliorum decreta, de authoritate illorum librorum amplius dubitare, ſaluo pudore, nemini licebit.
- REPETITI, & ſemper inter Canonica ſcripta poſiti, Ab—
  - INNOCENTIO Primo, in epiſtola ad Exuperium Toloſanum epiſcopum, ſub finem.
  - Gelaſio Papa Romæ cum LXX. Epiſcopis, diſt.15.
  - B.Damaſceno, in 4. De orthodoxa fide libro. c.18.
  - Origene, In expoſitione Pſalmi primi, & in lib. commentarior. ſuper Matthæum, teſte Euſeb. lib.6. hiſt. Eccleſiaſt.
  - Auguſtino, lib.2. De doct. Chriſtiana c.8.
  - Hieronymo, in Prolog. ſuper librum Regum.
  - Ruffino, in Expoſitione Symboli.
  - Euſebio, lib.3. cap.25. lib.4. cap.26. lib.5. cap.8. li.6. cap.18. vel 25.
  - Iſidoro Hiſpalen. lib.6. Etymologiar. & lib. de Eccleſiaſticis officiis 1. cap.12.
  - Nicephoro Calliſto, lib.5. cap.16.
  - Nicolao Lyrano, in Biblia de libris Canonicis.
  - Ioanne Driedone, de Eccleſiaſticis ſcripturis lib.1.
  - Michaele Medina, lib.6. De recta in Deum fide.
  - Melchiore Cano, lib.2. De locis Theologicis.
  - Et aliis rerum Eccleſiaſticarum ſcriptoribus quàm plurimis.
- APPROBATI, non modò longiſsima temporis præſcriptione, & vſu ſanctorum Patrum communi, ſed penſato totius Eccleſiæ Catholicæ iudicio. Cui qui reſiſtit, & Dei ordinationi, & Spiritus ſancti Cenſuræ reſiſtere videtur.

QVAENAM SCRIPTVRAE ETIAM HODIE dicantur Apocryphæ. Tab. 43.

LIBRI QVI etiam hodie habentur Apocryphi, sunt Testamenti Aut

- Veteris, Vt
  - Enoch Patriarchæ, oratio Ioseph, Testamentum Moisis, Assumptio Moisis, Abraham, Eldad & Modad, Eliæ Prophetæ, Sophoniæ Prophetæ, Zachariæ Patris Ioannis, Baruch, Ambacum, Ezechiel & Daniel falso inscripti.
  - Athanasius in synopsi de diuinis scripturis, circa finem.
- Noui, qui numerantur partim
  - Ab eodem Athanasio in hæc uerba, Noui instrumenti quibus contradicitur, sunt hi: Circuitus Petri, circuitus Ioannis, circuitus Thomæ, Euangelium Thomæ, Doctrina Apostolorum, Clemẽtina. Athanasius in Synopsi circa finem.
  - Per Gelasi. Papam in c. sancta Romana Ecclesia. dist. 15. ut sunt
    - Itinerarium nomine Petri, quod appellatur Sancti Clementis, libri 8.
    - Actus nomine Apostolorum Andreæ, Philippi, Petri & Thomæ.
    - Euangelia Thaddæi, Thomæ apostoli, (quibus vtuntur Manichæi) Barnabæ, Bartholomæi, Andreæ, & quæ falsauerunt Lucianus & Hircius.
    - Liber de infantia Saluatoris, De natiuitate Saluatoris, & de Sancta Maria, & de obstetrice Saluatoris. Liber qui vocatur Pastoris, & libri omnes quos fecit Leuticius discipulus diaboli.
    - Item libri qui appellantur fundamentum, thesaurus, de filiabus Adæ, vel Genesis. Pentametrum de Christo, Actus Theclæ & Pauli, Leporius, & liber prouerbiorum ab hæreticis transcriptus, & S. Sixti nomine signatus.
    - Reuelationes quoque, quæ appellantur, Pauli, Thomæ, Stephani: & libri qui appellantur, transitus S. Mariæ, Pœnitentia Adæ, & alius liber Diogenis, nomine gigantis, qui post diluuium cum Dracone ab hæreticis pugnasse perhibetur.
    - Testamentum Iob (alias Iacob) De pœnitentia Origenis, De pœnitentia Cypriani. Libri item qui appellantur Iamnæ & Mambræ, sors Apostolorum, Lusanæ, Canonum Apostolorum, & liber Physiologus ab hæreticis conscriptus, sed B. Ambrosii nomine præsignatus.
    - Historia Eusebii Pamphili, & opusculũ Tertulliani siue Africani, &c. Quæ omnia sunt Apocrypha.

CENSVRA D. ATHANASII DE APOCRYPHIS.

Ex his veriora quædam, & Spiritus Dei instinctum resipientia, transumpta, & ut legantur, selecta sunt. Hi omnes cognitionis gratia expositi sunt, peruerse uerò scripti, nothi ac reprobi. Et nullus istorum, maximè Apocryphorum, approbatur aut utilis est, præsertim noui instrumenti, sed omnes ab illis, qui supra digesti, & a uetustis sapientibus ac Patribus approbati sunt, diuersi quiddẽ habent, digni qui abscondantur magis, quàm qui legantur, etiam alii, & qui inter illos Euangelia quoque uocantur, extra quatuor illa, quæ tradita nobis sunt. Sæpè allegat. cap. sancta Romana Ecclesia, Distinct. 15.

EPILOGVS

PRIMAE HVIVS ISAGOGAE PARTIS: DE QVIBVSDAM ALIIS SACRAE SCRIPTVRAE partitionibus, quæ prædictis & pleniores, & vsui quotidiano magis sunt accommodatæ. quarum prima hæc est: TABVLA 44.

QVAEcunque de rebus diuinis unquã literis sunt prodita, sunt Vel—

- Canonica, id est, authentica, de quorum authoritate nemini vnquam licet vel tantillũ dubitare, & quibus in omnibus religionis ac fidei controuersiis plena semper & ubique adhibenda est fides: Quo in numero & ordine habendi sunt dubio procul libri, tam ueteris, quàm noui testamẽti omnes, ut suprà in ecclesiastico nominati sunt Canone.
- Hagiographa, id est, Sanctis de rebus à sanctis uel collegiis uel ecclesiarum gubernatoribus edita: Quorum alia—
  - Plenã quoque & indubiam merentur fidẽ
    - 4. synodi: Nicena, Constantinopolitana, Ephesina, Chalcedonensis, Contra hæresim Arrianam, Macedonianã, Nestorianam, Eutychianam.
    - Et in uniuersum omnia Concilia sacra, quæ hactenus à Patribus sanctis instituta, & in Spiritusancto legitimè celebrata sunt. c. Sancta Romana. Dist. 15.
    - Epistolæ Decretales, quas beatissimi Papæ diuersis temporibus, ab vrbe Romana, pro diuersorum Patrum consultatione dederunt. ibidem.
  - Minoris sunt fidei, quàm Scripturæ sanctæ & Concilia generalia, ut sunt opuscula Cypriani, Athanasii, Gregorii Nazianzeni, Ioannis Chrysostomi, Basilii, Hilarii, Augustini, Ambrosii, Hieronymi, Prosperi, Leonis, & in summa omnium orthodoxorum Patrum, qui in nullo à S. Romanæ Ecclesiæ consortio deuiarunt, nec ab eius fideli prædicatione seiuncti sunt, sed communionis ipsius gratia, Dei vsq; ad vltimũ uitæ suæ participes fuerunt. De quorum sententiis, salua religione, licet interdũ dubitare, nec eis aliter adhibenda est fides, quàm si cũ Sacra scriptura, & Oecumenicis cõueniunt Cõciliis. d. c. Sancta Ro. & D. Aug. ad Hiero.
- Apochrypha, id est dubia, non Canonica neque Authentica. Quæ sunt duplicia, Aut enim
  - Dubitatur De — Veritate scriptorum, & de authore nonnunquã. Cuius classis sunt illa quæ etiam hodie diximus pro Apocryphis haberi. Vt Enoch Patriarchæ, oratio Ioseph: Euangelia itẽ Thomæ, Andrææ, Nicodemi: Liber de infantia Saluatoris, & itinerariũ Petri. Quibus adde epistolam Iesu ad Abagarum, passionem Georgii, Quirici & Iulitæ, &c.
  - Constat & de authore & falsitate scriptorũ, ut sunt opuscula hæreticorum
    - Iouiniani & Galli, Montani & Priscillæ & Maximillæ, Fausti Manichæi, Philateria omnia, quæ non ab angelo, ut illi confingunt, sed magis à dæmone, conscripta sunt.
    - Hæc & his similia, quæ Simon Magus, Nicolaus, Cerinthus, Marcion, Basilides, Ebion, Paulus etiam Samosatenus, & Bonosus, qui simili errore defecerunt: Montanus quoq; cũ suis obscœnissimis sequacibus: Apollinaris, Valẽtinus siue Manichæus, Faustus, Sabellius, Arrius, Macedonius, Eunomius, Nouatus, Sabatius, Calixtus, Donatus, & Eustachius, Iubianus, Pelagius, Iulianus & Latien. Cœlestinus, & Maximianus, Priscillanus ab Hispania, Lampedius, Dioscorus, Eutychius, Petrus & alius Petrus, ex quibus vnus Alexandriam, alius Antiochiam maculauit, Acacius, Constantinopolit. cum consortibus suis, nec non & omnes hæreses, quas ipsi, eorumque discipuli schismatici, docuerunt vel scripserunt, quorum nomina minimè retinemus, non solum repudiata, uerum etiam ab omni ecclesia Rom. eliminata, atque cum suis authoribus, authorumque sequacibus sub anathematis indissolubili vinculo in æternum confitemur esse dannata. d. c. Sancta Rom. dist. 15.

Ioan. Viguerius instistitut. Theologiæ, De Doctrinis & dogmatibus.

DE

DE ALIA SCRIPTVRAE PARTITIONE, quæ prioris est summa quædam aut compendium.

Tabula 45.

VT IVS Romanũ, sic Doctrina Christiana aut
- SCRIPTIONE constat, & diuiditur in
  - LEGEM,
  - Senatusconsulta,
  - Principum placita,
  - Magistratuum edicta,
  - Respõsa prudentum.
  - Id est, in
    - Vtriusq; testamenti diuinam scripturam.
    - Sanctorum Conciliorum definitiones.
    - Summorum Pontificũ Constitutiones.
    - Episcoporum, quos nobis Deus præfecit Pastores, Decreta.
    - Sanctorum Authorum interpretumque communem CONSENSVM. Medina De rect.in Deum fide.lib.5. cap.vltimo.
- SINE scriptura seruantur, quam Partem mores dicunt Ecclesiasticos, siue traditiones Ecclesiæ. Multa enim, vt Diuus ait Augustinus, non inueniuntur in Apostolorum literis, neq; in Conciliis posteriorum: & tamen quia custodiuntur per vniuersam Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita & mandata creduntur. August.De Bapt.contra Donatist.lib.2.cap.7.

DE SENTENTIARVM SIVE ARGVMENTORVM, quæ ex præfatis colliguntur scripturis, differentia.

Tabula 46.

ARGVMENTOrum quæ ex prædictis petuntur Scripturis, sunt alia
- NECESSARIA: Qualia sunt, quæ sumuntur ex
  - BIBLIA,
  - Conciliis Oecumenicis,
  - Constitutionibus Pontificum, per Ecclesiã approbatis.
  - De quorum veritate, cùm à Spiritu sancto sint dictata, non licet dubitare.
- PROBABILIA, quæ ex Sanctorum Patrum ducuntur opusculis, De quibus Augustinus duas tradit regulas:
  1. EGO, inquit, solis eis scripturis & libris, qui Canonici appellantur, didici hunc timorem honoremq; referre, vt nullum eorum scribendo errasse audeam credere, aut si aliquid in eis offendero, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud existimem, quàm mendosum esse Codicem, vel non esse assecutum interpretem quod scriptum est, vel minimè intellexisse, non ambigam.
  2. ALIOS autem ità lego, vt quantalibet sanctitate, quantave doctrina polleant, non ideò verum putem, quia ipsi ità senserunt: sed quia mihi per alios authores, aut Canonicas scripturas, vel probabiles rationes, quòd à vero non abhorreant, persuadere potuerint. Augustinus in Epistola ad D.Hieron.quæ recitatur in c.Ego.9.distinct.
- FALSA, quæ hæreticorum aut dictis continentur, aut scriptis: De quibus agitur
  - IN c.Quidam autem hæretici.24.q.3.
  - IN c.Sancta Roma.Eccl.15.dist.
  - IN c.Damnamus, extr.De summa Trinitat.& fide Cathol.
  - IN c.vnico.eod.tit.in 6.
  - IN Clem.1.etiam.eodem tit.
  - ITEM in Cle.ad nostrum. de hæret. in qua damnantur errores Begardorum.
  - ET in aliis locis & Conciliis generalibus.
  - Tales Doctrinas publicè vel priuatim asserere nõ licet, nec etiã legere aut tenere libros, eas cõtinentes, propter periculum, quod qui amat, peribit in illo, Eccl.3.

DE PRAEMISSARVM PARTITIONVM VSV & adplicatione, ad communem Ecclesiæ vtilitatem.

Tabula 47.

PARTITIONUM præmissarũ atq; adeò totius primæ huius Isagogæ Partis vsus consistit in

- ADPLICATIONE, ad solutiones quæstionum Theologicarum. Nam in causis Ecclesiasticis definiendis, aut
  - RECVRRENDUM est
    - Primò ad scripta noui vel veteris Testamenti.
    - Secundò, ad Canones Apostolorum & Conciliorum.
    - Tertiò, ad Decreta & Decretales Epistolas Romanorum Pontificum.
    - Quartò, ad dicta sanctorum Patrum.
    - Quintò, ad exempla Sanctorum.
  - SI AVTEM nec hoc modo veritas inuenitur, congregandi sunt Sapientes, & inuocandum diuinum auxilium: tunc enim quid agendum sit, Dominus reuelabit, iuxta illud: Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio illorum sum. Matthæi 18. Viguer, vt suprà.
- SANO DE scripturis diuinis iudicio, quod continetur his ferè quinque uelut i regulis:

  I.
  NON sine causa tam salubri vigilantia, Canon Ecclesiasticus constitutus est, ad quem certi Prophetarum & Apostolorum libri pertinent, quos omnino iudicare non audemus, & secundum quos de cæteris literis uel fidelium, uel infidelium liberè iudicemus. August. lib. 2. Contra Crescon. c. 31.

  II.
  NOVVM & uetus testamentum recipimus in illo librorum numero, quem sanctæ Ecclesiæ tradit authoritas. August. Ser. 191. De tempore.

  III.
  POTVIT enim fieri, ut Apostoli uel Euangelistæ, Spiritu S. repleti, sciuerint quid assumendum ex illis esset scripturis, quidve refutandum, nobis autem non est absq; periculo, aliquid tale præsumere, quibus non est tanta spiritus abundantia. Orig. in Prolog. super Cantica Canticorum circa fin. cum de Apocryphorum citationibus loquitur.

  IIII.
  VNDE Euangelium apud nos esse, docet Ecclesia, non hominum eorum solùm qui nunc sunt Christiani, sed Ecclesia illa, quæ Matthæi temporibus, ad hoc usq; tempus certa successionum serie declaratur. Etiamsi haberemus apud nos verorum Euangelistarum Codices descriptos suis ipsorum manibus, illos non alio argumento cognosceremus tales esse, quàm ex Ecclesiarum sibi inuicem succedentium testimonio. Quod sanè testimonium est spiritus sancti loquentis in Dei Ecclesiis & Prophetis. Sic ferè Aug. 28. contra Faustum Manich. cap. 2. & 4.

  V.
  TENEBIT igitur vnusquisq; hunc modum in scripturis Canonicis, vt eas quæ ab omnibus accipiuntur Ecclesiis Catholicis, præponat eis, quas quædam non accipiunt. In eis uerò quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas, quas plures grauioresq; accipiunt, eis, quas pauciores minorisq; authoritatis Ecclesiæ tenẽt: Si autem alias inuenerit à pluribus, alias à grauioribus haberi, quanq; hoc inuenire non possit, æqualis tamen authoritatis eas habendas puto. August. lib. 2. De doctrina Christiana, cap. 8.

ATQVE hæc quidem de prima Isagogæ Parte, hoc est, De sacræ scripturæ natura & substantia, saltem ad gustum aliquem diuinæ huius scientiæ præparandũ indicasse sufficiat. Superest nunc ut de grauioribus paulò ipsius scripturæ circunstantiis, dicamus ea, quæ nos ad vberiorem ducant Doctrinæ Christianæ cognitionem.

DE ALT-

DE ALTERA ISAGOGAE PARTE, QVAE AD EXPLICATIONEM PERTINET circunſtantiarum ipſius Scripturæ diuinæ: & primùm de ea quæſtione, num humano generi neceſſaria fuerit de Doctrina aliqua. Tabula 48.

CIRCA hanc primam quæſtionē —

DVBITATVR rationibus tribus

1. FRVSTRA inueſtigantur ea, quorum ratio captum excedit humanū. A qua curioſitate nos ſcriptura ipſa dehortari uidetur, dū nè altiùs ſapiamus quàm oportet, tam fideliter nos D. monet Paulus Rom. xi.

2. PERFECTA Dei ſunt operá Deuteronom. 32. ac ea naturæ bonitate præditi ſunt, non ipſi tantùm homines, ſed alia etiam animalia omnia, ut quæ ſibi ſint neceſſaria, ex innata quadam ui, ipſa per ſe poſſint efficere. Qui autem, quantùm ex ſe poteſt, facit, is ſecundum gloſſam Matth. 4. ſuper illud, ſi filius Dei es &c. ſatisfeciſſe uidetur.

3. AC vt maximè aliquid deſit naturæ, Chriſtus tamen ſe Apoſtolis ſuis, quid dicto aut facto opus eſſet, daturum promiſit: Dum ſteteritis, inqt, ante Reges & præſides, nolite cogitare quid loquamini &c. Matth. 10.

DICITVR, neceſſariam eſſe Doctrinam fidei, utpotè ſinè qua —
- Deo placere poſſit nemo, Ad Heb. xi.
- Sed perpetuò condemnatus ſit omnis infidelis. Marc. ult.

RESPONDETVR ad dubitandi ratiōes tribus modis

- ET ſi homo ex ſua natura, quæ ſupra eum ſunt, perueſtigare nequeat: Spiritus ſancti tamen gratia prælucente, doctrinæ quibuſdam ueluti præceptis, ad ueram Dei notitiam rectè perduci poteſt.
- SIC licèt perfecti ſint homines, quo ad ſtatum naturæ, multa tamē deſunt eis ad eam, quæ ſurſum eſt, perfectionem ex hac uita conſequendá. Quæ in hac cœleſti doctrina omnia uberrimè docentur.
- DAT quidem Spiritusſanctus non ipſam tantùm eloquentiam, ſed omnes omninò uirtutes, non tamen ob id inutilis, ſed potiùs eò magis neceſſaria eſt doctrina, quæ gratiæ illius & modum explicat, & quādam demonſtrat quaſi uiam.

APPENDIX EX SENTENTIA DIVI AVGVSTINI.

HINC Auguſtinus lib. 4. de doctrina Chriſtiana cap. 16. ſuper eadem controuerſia huiuſmodi tulit ſententiam: Quiſquis autem dicit, hominibus non eſſe præcipiendum, quid uel quemadmodum doceant, ſi Doctores ſanctus efficit ſpiritus: poteſt etiam dicere, nec orandum nobis eſſe, quia Dominus ait: Scit Pater ueſter, quid uobis neceſſarium ſit, antequàm petatis ab eo. Et tamen orandum eſſe monet Matthæi 6.

DE QVAESTIONE SECVNDA, Quæ sit causa, cur Deus doctrinam fidei literis mandari uoluerit. Tab. 49.

HVIVS dubitationis —

CAVSAe sunt tres —

PRIMA, quòd ex D. Pauli sententia, lex ipsa diuina omnibus hominibus ex vi quadam naturali sit indita. Cùm enim gentes, inquit, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt: eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: quia ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum. Rom. 2. Quod tamen de præceptis tantùmodò morum, & nõ fidei Regulis, quæ supra naturam sunt, intelligendum esse, sancti asserunt doctores.

SECVNDA, qua homines, præsertim Christianos, à Deo doceri cõstat ex cap. 31. Hieremiæ, ubi Deus ipse per ós Prophetæ populo suo loquitur in hæc verba: Et pangam, ait, uobiscum fœdus nouum, dando leges meas in mente eorum, & in corde eorum perscribam eas, & erũt omnes à Deo docti.

TERTIA, quòd Deus ante editas legis tabulas nec ueteris testamẽti Patribus, neq; in nouo testamento ipsis Apostolis in scriptis aliquid tradiderit unquàm, sed primùm illis, Noæ, Abrahæ, eiusq; posteris: Iob item & Moisi ipse coràm proprio ferè semper locutus est ore. Deindè Apostolis se pro literis Spiritussancti gratiam daturum esse promiserit.

SOLVTIO ferè una, scripturam uidelicet in defectum naturæ corruptæ subrogatam, ut patet ex cõmuni sententia patrũ: —

AVGVstini —

IN lib. 1. de doctrina Christiana c. 39. Homo itaq;, ait fide, spe & charitate subnixus, eaq; incõcussè retinẽs non indiget scripturis nisi ad alios instruendos. Itaque multi per hæc tria etiam in solitudine sine Codicibus uiuunt.

DE Ciuitate Dei lib. 11, ca. 3. Scripturæ, inquit, fidẽ habemus de his rebus, quas ignorare nõ expedit, nec per nos scire idonei sumus.

ORIGENIS, qui super illud Exodi: Proiecit de manu tabulas, ubi sacras literas, secundas uocauit tabulas. Lib. 1. cont. Cels.

CHRYsostomi —

SVPER illud Matthæi, Ecce Centurio &c. cap. 8. Scripturæ, inquit, ad præiudicium peccatorum factæ sunt, non ad necessitatem sanctorum: Quia rectis & fidelibus scripturæ necessariæ nõ sunt, sed iniustis. Magistra enim omnis iustitiæ, ipsa natura est hominum.

IN principio operis imperf. Commentarior. in Euangelium Matthæi, quæ ita exorsus est: Oportuerat quidem nihil nos indigere auxilio literarum, sed tam mũdam habere uitam, ut librorũ uice gratia Spiritussancti suppeteret nostris animabus, & sicut atramẽto illi, ita corda nostra inscripta essent à spiritu. Quia uerò hanc à nobis excussimus gratiam, agè uel secundam nauigationem amplexemur.

DE TERTIA QVAESTIONE,

An certa sit scriptura sancta. Tab. 50.

NON ipsam tantum scripturam Canonicam esse certam, sed ea etiam, quæ diuinis literis sunt expressa, vera esse atque firma, probatur

A DIGNITATE.

AVTHORIS, qui proculdubio Spiritus est sanctus, eo potissimùm nomine in hunc mundum demissus, vt nos omnem veritatem doceret.

Antiquitate.

NVLLA enim scriptura vel doctrina in toto mundo antiquior est, quàm ea quæ in monumentis ueteris testamenti compræhensa est.

Prænunciatione Prophetica.

SOLVS enim spiritus diuinus futura præuidere nouit. Ioannis 16. Et quæ ventura sunt, annunciabit vobis.

Euentu infallibili.

EORVM, quæ per totam scripturam unquàm prædicta fuere August. de ciuitate Dei lib. 12. cap. 10.

Consensu.

NON tantùm scriptorum, sed doctrinæ etiam constanti & perpetuò. Qui licèt loco & tempore essent disiuncti atque disfiti, re ipsa tamen ita conueniunt, ut ex uno eodemq; spiritu, illos omnes omnia scripsisse, animaduertere liceat. Idem August. de ciuit. Dei lib. 18. cap. 41.

Integritate scribentium.

AVG. de ciuitate Dei lib. xi. ca. iii. Et Richard. De Trinitate ca. 2. A summæ sanctitatis uiris, inquit, hæc nobis sunt tradita.

Conuenientia & æqualitate.

SEV. ut Scholastici dicunt Theologi, à rationabilitate. Quid enim rationi conuenit magis, quàm Deũ tanquàm summum omnium diligere bonum, & proximum sicut seipsum? In quibus duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ. Matthæi. 22.

Inconuenientia errorum.

QVOS singuli sibi hæretici somniarunt, & contra scripturam ex proprio commenti sunt figmento. Quid enim turpius est, quàm secta Mahumetica, quæ suis asseclis fœlicitatem promittit porcinam, γαστριμαργίαν scilicet & fœtidum coitum? Et sic de similibus.

Martyrio & persecutionibus.

EORVM, qui pro hac fide, quæ in sacris continetur Biblijs, mortem oppetere non dubitarunt. Quãto enim Religio Christiana, cum à Iudæis & hæreticis, tum à tyrannis acriùs fuit oppugnata, tanto uberius creuit, & in immensum aucta est numerum, Iudæis interim in sua pertinacia per totum orbem miserè disiectis.

Miraculorum uirtute & potentia.

QVIBVS doctrina Christiana multifariàm, multisq; modis confirmata est. Et si verò miraculũ aliud prorsus haberemus nullum, hoc tamen unum, stupendum & potentissimum esset miraculum, quòd totius orbis amplitudo, ad religionem carni & sanguini repugnantem, absque ullis miraculis fuisset subiugata. August. de ciuit. Dei lib. 22. cap. 5.

Inconuulsa Ecclesiæ Catholicæ authoritate.

CVIVS tanta uis est, ut D. Augustinus se nec Euangelio crediturum fuisse testetur, nisi illum Ecclesiæ moueret authoritas. August. contra Epistolam Manichæi, cap. 5.

Testimoniis aduersariorum.

HOC est, eorum qui extra catholicæ Ecclesiæ sunt gremium. Sic enim Iosephus, etsi Iudæus, de Christo tamen in 18. Antiquitatum suarum libro amplissimum protulit testimonium: Fuit, inquit, iisdem temporibus IESVS sapientissimus vir. Et paulò post: Christus, ait, hic erat. Vbi etiam doctrinam eius narrat, & resurrectionem confitetur apertè.

Perseuerantia.

DVRABIT enim in perpetuum sacra scriptura, nec vnum Iota, aut unicus saltem de lege Domini peribit apex, donec omnia fiant. Matthæi. 5.

DE QVARTA QVAESTIONE, AN SCRIPTA sint quæ oportuerit omnia. Tab. 51.

ETSI D. AVgustinus in Epistola ad Madaurenses dicat, scripturam sanctã cõtinere omnia, quæ ad veram salutem pertinent: solet tamen hac de re interdum.

- DVBITARI, propter ea quæ habent.
  - IOANnes apostolus, &
    - Capite.16.in hæc verba: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò: cũ autem venerit ille spiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem.
    - In fine Euãgelii sui his uerbis: Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.
  - D. AVGVSTINVS in quæstione super Leuiticum, cap.31. Nõ omnia, inquit, sunt scripta, quæ Deus locutus est eis, per quos nobis sancta scriptura eius administrata est.
- DISTINGUI duobus modis
  - PRIMO loquimur, uel de iis, quæ
    - Remota sunt à sensibus nostris, & ab intellectu infirmitatis humanæ. Augustinus ad Orosium contra Priscillianistas ca.11. De quibus Ecclesiasticus in 3.capite dicit: Altiora te nè quæsieris, & fortiora te nè scrutatus fueris.
    - In ipsis scripturis ita sunt posita, ut eorum nobis mandata sit cognitio. De quibus talis traditur regula: Quæ tibi præcepit Deus, illa cogita semper. d.ca.3. Eccl. Et Augustin. ad uerbum in citato priùs loco.
  - SECVNDO, Quorundam cognitio ad salutem
    - Non est necessaria, & ea cõsultò sunt obmissa.
    - Est necessaria, & ea proculdubiò perscripta sunt omnia.
- RESPONderi ex sententia
  - SALOMONIS, omnia in mensura & numero & pondere esse constituta, Sap. 11.
  - DOctorũ scholasticorũ:
    - Primùm, Apostolis Ioan.16. Non nouam doctrinã, sed prioris explicationem fuisse promissam. Vndè est, quod dici solet, Legem
      - In ueteri testamento proponi,
      - In Euangelio impleri,
      - Per apostolicas traditiones declarari,
      - Ab apostolis impfecta expoliri,
      - Quædam etiã relicta esse discutienda.
    - Deindè, & si mundus libros, qui de rebus à Christo gestis scribi poterant, capere posset diuinitatis tamen mysteria omnia intelligere non potuisset, ita ut unicum illud dictum, Verbum caro factum est, in hodiernum usq; diem multi perfectè adhuc capere nõ potuerint. Gloss. Ord. in fine Euangelii Ioannis.
  - ORIGENIS in homilia de arca Noæ, qui dicit: In nulla sciẽtia omnia esse explicata, sed illa tantũ, ex quibus reliqua omnia sufficienter possint elici.
  - AVGVSTINI de Genesi ad literã li.5.ca.8. Quia.n.nõ omnia, inqt, scripta sunt, quemadmodũ post primã illam rerum conditionem tẽpora cucurrerint, seq; secutæ sint administrationes creaturarũ, quæ primitùs factæ, sextoq; illo die consummatæ sunt: sed quantũ satis iudicauit spiritus, qui inerãt scribenti ea, quæ non solùm ad rerum factarũ notitiam, sed etiã ad futurarum præfigurationem ualerent.
  - CHRYSOSTOMI in Genesim homil.3. Meritò, inquit, thesauro cuipiam confertur diuinarum scripturarum lectio. Nã sicut ex illo quisquis uel paruam micam capere potest, multas sibi parat diuitias: ita & in sacra scriptura, etiam in breui dictione uariarũ sentẽtiarum uim, & incredibiles diuitias inuenire licet. Et non solũ thesauro similia sunt diuina eloq: sed fonti quoq; largis perennibusq; scaturienti fluẽtis &c.

DE QVAE-

DE QVAESTIONE QVINTA NVM AD ALIQVAM Philosophiæ partem referri debeat aut posſit ſacra ſcriptura. Tabula. 52.

SVNT HVIVS diſputatiõis duo, quæ ſimul coincidunt, capita:

VNVM, an S. ſcriptura, hoc eſt, ipſa Theologia, ſit ſcientia. Et ex communi S S. patrũ calculo conſtat eam eſſe

- NON TANtùm ſcictiã, tum quia
  - STABILIS eſt earum rerum perceptio & comprehenſio, quæ ex certis conſtantibusq; principiis manifeſta connexione iunguntur.
  - Origo eius eſt diuina, Principia certa, ratio firma, authoritas inſuperabilis, cognitio perfecta, finis optimus & perfectio ſumma: quæ eſt vita æterna. Lud.Carbaial. De reſtituta Theolog.
- SAPIENTIAM, eo quòd earum rerum ſuppeditat notitiam, quæ diuinæ ſunt & certæ. Sic enim poſt Platonem D.Auguſtinus in lib.14.De Trinitate cap.1.veram definiuit ſapientiam, rerum ſcilicet diuinarum cognitionem. Et Apoſtolus Paulus 1.Cor.2.Theologiani difertis verbis vocat ſapientiam. Loquimur, inquit, ſapientiam quæ in myſterio eſt abſcondita, quam nemo Principum huius ſeculi nouit.
- ATQVE ſic eo ipſo, quòd ſapientia eſt doctrina hæc cœleſtis, etiam ſcientia dici debet: cùm ſapientia, vt in 6. Ethicorum habet Ariſtoteles, ſcientiam in ſe includat. Licet econtrà ſcientia, quæ rerum propriè eſt humanarum, ſapientia dici non poſsit. Ludouicus Carbaial. De reſtituta Theologia cap.4.& 5.

ALTERVM, quo id quæritur, ad quam Philoſophiæ partem diuina pertineant eloquia: Qua de re ſemper tenenda eſt communis hæc Doctorum Scholaſticorum ſententia, Theologiam ſcilicet nulli ſcientiæ ſubalternari, id eſt, nulli Philoſophiæ parti ſubiectam, ſed ſupra omnem mundanam ſcientiam eſſe poſitam, cùm ſit

- DONVM Dei perfectum,
- VIRTVS Spiritus S.æterna,
- LVMEN rationis & intellectus cœleſte,
- REGVLA veritatis firma, & infallibilis fidei ratio,
- VIA ſalutis æternæ certiſsima. Doctores Scholaſt.in Procem. ſententiarum.

DE SEXTA QVAESTIONE, QVAE ET QVANTA sit S. scripturæ Authoritas. Tab. 53.

S. SCRIPTVRæ authoritas, quã Augustinus li. de Ciuitate Dei 11. cap. 3. dicit esse eminentissimam, est

- POSITA in eo, vt firma fide teneantur omnia, quæ in sacro continentur Canone, vnde Augusti. lib. 2. contra Donatistas De baptismo cap. 3. Quis nesciat, inquit, sanctam scripturam Canonicam tam veteris quàm noui testamenti, certis suis terminis contineri, eamq; omnibus posterioribus Episcoporum literis ità præponi, vt de illa omnino dubitari & disceptari non possit: vtrum verum, vel vtrum rectum sit, quidquid in ea scriptum esse constiterit. Et D. Chrysost. in Epistola Pauli ad Galatas, super illud: Sed etiamsi ego, aut angelus de cœlo &c. Scripturis plus fidei adhibendum ait esse, quàm angelis vel mortuis reuiuiscentibus.
- ADQVISITA
  - PRIMVM, ex eisdem penè locis & causis, ex quibus certitudo eius probata fuit.
  - DEINDE per summam, quæ in ea est
    - Prudentiam,
    - Castitatem,
    - Religionem,
    - Veritatem.
  - QVAE omnia Augustinus in lib. De vtilitate credendi ca. 6. scribens ad Honoratum, his complexus est verbis: Testor Honorate conscientiam meam, & puris animis inhabitantem Deum, nihil me existimare prudentius, castius, religiosius, quàm illæ sunt scripturæ omnes, quas testamenti veteris nomine Catholica Ecclesia retinet. Quidquid enim est in scripturis illis, altum & diuinum est. Inest omnino veritas, & reficiendis restaurandisq; animis, crede mihi, accommodatissima disciplina, & planè ita modificata, vt nemo non inde haurire posit, quod sibi satis est: si modò ad hauriendum deuotè & piè, vt vera religio poscit, accedat.
- NECESSARIO hactenus custodita, atque adeò in posterũ etiã tuenda, tum
  - PROPTER virtutem & sapientiam in diuinis literis comprehensam. Si enim iuxta Apostolum Paulum, Christus Dei virtus est & Dei sapientia, Rom. 1. & 1. Cor. 1. Qui nescit scripturas, nescit Dei virtutem, (D. ait Hieron.) eiusq; sapientiam. Breuiter, ignorantia scripturarum, Christi est ignorantia.
  - AD consequendam fidei integritatem: Titubabit enim fides, si diuinarum scripturarum vacillet authoritas. Porrò fide titubante, etiam ipsa languescit charitas. Verba sunt Augustini in lib. 1. De doctrina Christiana, cap. 37.

DE QVAESTIONE SEPTIMA.
Itane obſcurè tradita ſit ſacrarum literarum Doctrina, vt præcepta eius intelligi omnino non poſſint? Tab. 54.

OBSCVRAM ESSE SACRAM ſcripturam

IN TOTVM negari non poteſt, Nam & D.Petrus in ſua Epiſtola teſtatur: Non ſicut voluit homo, locutum eſſe ſpiritum: ſed ſicut voluit ſpiritus, locutum eſſe hominem. Et Auguſt.ad Voluſian.Epiſtola 3.ita quædam obſcurè dicit eſſe poſita, vt acutiſsimis maximum negocium faceſſant, &c. Vnde ſcripturam ſanctam in aliquibus eſſe obſcuram, ad longum probat Medina lib.7. De recta in Deum fide, per multa capita.

SED omnino eam dicere eſſe clauſam, hoc eſt, ita obſcurè traditam, vt nullo pacto intelligi poſsit: id verò non tantùm falſum, ſed impium etiam eſſet & blaſphemum. Quæ enim blaſphemia poſsit eſſe maior, quàm tantæ obſcuritatis accuſare eum, quem tota Eccleſia veritatis agnoſcit eſſe magiſtrum, ſpiritum ſcilicet ſanctum? A quo, non vt nobis eſſet incognita, diuina promulgata ſunt eloquia, ſed potius vt eorum myſteria intelligeremus, & vitam in eis haberemus æternam.

DE CAVSIS, CVR OBSCVRE QVAEDAM ſint ſcripta. Tabula 55.

QVOD IN SACRIS LITEris aliqua videntur obſcurè tradita, id ratione fit

IMPRIMIS naturali, vt ſcilicet ordo ſeruetur in Eccleſia inter profeſſores & diſcipulos, inter Doctores item vel Magiſtros, & auditores.

INTERDVM etiam ſingulari Dei prouiſum eſt cōſilio.

PLERVNQVE autem hominum id accidit vitio.

QVAE ILLA RATIO SIT NATVRALIS. Tabula 56.

EXPLICATUR duobus in locis
- A DIVO Paulo ad Hebræos quinto, vbi alios dicit pascendos esse lacte, alios verò cibo asserit opus habere solidiore. Quasi diceret: Spiritum sanctum, dum sacras dictaret literas, omnis & ætatis & conditionis hominum singularem habuisse rationem, atq; eo dictante, quæ ad salutem sunt necessaria, sic perscripta esse omnia, vt tantum quisq; ex earum lectione fructus & vtilitatis haurire posset, quantum impiger & industrius lector ipse vellet.
- PER Chrysostomũ super Matth. capi. 23. homil. 44. Vbi ponit duas rationes:
  - PRIMAM, Quia Deus alios voluit esse
    - Doctores,
    - Discipulos:
    - Ad quos dixit,
      - Loquimini sacerdotes in cordibus populi, Isaiæ 40.
      - Interroga Patrem tuum, & dicet tibi: Presbyteros tuos, & annunciabunt tibi. Deut. 32.
  - SECVNDAM, nè
    - Non tam vtilis inueniatur,
    - Quàm contemptibilis: Quod futurum est, si ab illis intelligatur, à quibus nec custoditur.

QVOD IPSIVS DEI IN TRADENDA scriptura fuerit consilium. Tabula 57.

ET PIA, ET VERO admodum similis est sanctiss. Patrum coniectura, qua diuinam prouidentiã scribi quædam obscurius voluisse autumant, ob causas Quatuor:
- Ad excitandam legentium industriam.
- Ne facilitate nimia vilesceret.
- Vt tam prudentum, quàm simpliciorum habeatur ratio.
- Quo ad se trahat in vniuersum omnes.

DE PRIMA CAVSA,
Sententia Augustini, quæ habetur in suo de vera religione opusculo, cap. 17.

SI IN scriptura, inquit, sacra tantùm essent quæ facilimè intelligerentur, nec studiosè quæreretur, nec suauiter inueniretur veritas. Quæ, vt alio in loco idem asserit Augustinus, in sacræ scripturæ libris certa semper est, nec vsquam deesse potest: etsi non facilè, propter magnitudinem rei, intellectus quærentibus occurrat. De prædestinat. & gratia cap. 1.

DE SECVNDA CAVSA,
sententia eiusdem. ex lib. 2. de doct. Christ. cap. 6.

ITA obscurè quædam dicta sunt, vt densissimam caliginem obducant. Quod totum diuinitus prouisum esse, non dubito, ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio reuocandum, cui facilè inuestigata, plerunque vilescunt. Magnifice igitur & salubriter spiritus sanctus ita scripturas sanctas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret. Nihil enim ferè de obscuritatibus illis eruitur, quod non planissimè dictum alibi reperiatur.

DE TERTIA CAVSA,
D. Gregorius Papa ad Leandrum sic ait.

SACRA scriptura sicut mysteriis sapientes exercet, sic superficie simplices refouet. Habet enim in publico, vnde paruulos nutriat: & seruat in secreto, vnde mentes sublimium in admiratione suspendat: quasi quidam quippe est fluuius, vt ita dixerim, planus & altus: in quo & agnus ambulet, & elephas natet. In epist. ante libros moral. cap. 4.

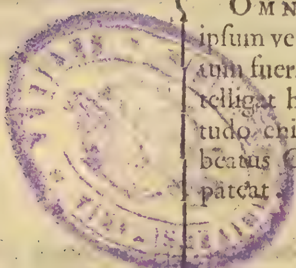
IDEM IN MORALIBVS,
Lib. 20. cap. 1.

OMNEM scientiam atq; doctrinam sacra scriptura ipso etiam locutionis suæ more transcendit: vt taceam quòd vera prædicat, quòd ad cœlestem patriam vocat, quòd à terrenis desideriis cor legentis reuocat, quòd dictis obscurioribus exercet fortes, & paruulis humili sermone blanditur.

DE QVARTA CAVSA,
alia Augustini sententia, qua præmissa concluduntur omnia.

MODVS autem ipse dicendi, quo scriptura sancta contexitur, quamuis omnibus accessibilis, paucis tamen penetrabilis. Nam quæ aperte continet, quasi amicus familiaris sine fuco ad cor loquitur indoctorum atque doctorum: Ea verò quæ in mysteriis occultat, nec ipsa eloquio erigit superbo: quò non audeat accedere mens tardiuscula & inerudita, quasi pauper ad diuitem: sed inuitat omnes humili sermone, quos non solùm manifesta pascat, sed etiam secreta exerceat veritate, hoc in promptis, quod in reconditis habens. Sed ne aperta fastidirentur, eadem rursus operta desiderantur: desiderata, quodammodò renouantur: renouata, suauiter intimantur. His salubriter & praua corriguntur, & parua nutriuntur, & magna oblectantur ingenia.
Augustinus in Epistola 3. ad Volusianum.

VT HOMINVM ACCIDAT VITIO, quòd obſcura interdum ſacra ſit ſcriptura.
Tabula 58.

EX PARTE LEgentium ſanctas ſcripturas, duobus modis accidit obſcuritas:

OMNI quidem vitiorum genere. Nam ſi cor, quo creditur ad iuſtitiam, ipſum vel vitiis diffluat, vel ſecularibus curis nubilum, vel carnis implicatum fuerit ſordibus, quid (quæſo) mirum eſt, ſi quæ ſunt ſpiritus non intelligat homo carnalis? Caſsian.lib.5. De inſtitut.cœnobior.cap.34. Pulchritudo enim diuinæ veritatis, vt in præfatione theſauri ſui pulchrè dixit beatus Cyrillus, ſic latet, vt ſolis integro animo & ſyncerè inquirentibus pateat.

IMPRIMIS verò faſtu & vana propriæ prudentiæ perſuaſione. Inter omnia enim vitia, quibus animus humanus plerunque obfuſcari, & à vero abſtrahi ſolet, non eſt ferè vllum, quod in Theologiæ ſtudioſo æquè ſit graue, aut pernicioſum, quàm turpiſsima illa elatio animi & ſuperbia, non Deo tantùm inimica, ſed hominibus etiam odioſa. Nihil enim prorſus habet ſpiritus diuinus cum ea, quæ inflat, ſapientia commune. Nec vnquam ſe Chriſtus hominibus patefecit elatis, niſi vel ad terrorem, vel ad confuſionem: humilibus autem ad gratiam & conſolationem perſæpe. Deus nanque ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Atque hinc ſanè illud eſt, quòd Saluator noſter ipſe Patri ſuo cœleſti tanto triumpho tantas aliquando egit gratias, quòd diuini verbi ſui myſteria à ſeculi huius abſcondiſſet ſapientibus, & ea ſuis tam benigne reuelaſſet paruulis. Matthæi. 11.

EPILOGVS.
De obſcuritate ſcripturarum, ex Gregorio.

NEC igitur clauſa eſt, vt paueſci debeat: nec ſic patet, vt vileſcat: Sed vſu faſtidium tollit, vt tanto plus diligatur, quanto amplius meditatur. Gregorius in Moralib.lib.20.cap.1.

DE OCTAVA QVAESTIONE, AN ITA difficilis sacræ scripturæ sit cognitio, vt à paucis possit assequi. Tabula 59.

NON MINVS NEcessaria est huius quàm prioris quæstionis discusio. Nā etsi clausa non est sacra scriptura, si tamen ita difficilis eius sit cognitio, vt à paucis possit assequi, idē pœnè erit ac si omnino esset clausa. Variæ autem sunt hac de re sententiæ ——————

NONNVLLI enim ea, de qua diximus, obscuritate deterriti, de sacrarum literarum difficultate prius conqueri, ac sæpe etiam animum despondere incipiunt, quàm ullum fecerint periculum.

ALII contra tam facilem sibi somniant sacræ scripturæ cognitionem, ut pristina eius explicandæ perdiscendæq; ratione pœnitus explosa, ui quadam temeraria, & illotis (quod aiunt) manibus, in hæc sacra prorumpentes, liberam omnibus uelint esse interpretationem eorum, quæ hic diuinitus sunt tradita, ac circulatorum more alios, quod ignorant ipsi, docere prius, quàm discere, præsumant.

QVERELA D. HIERONYMI CONTRA eos, qui vano facilitatis prætextu, nimium sacris abutuntur literis.

AGRICOLAE, inquit, cæmentarii, fabri metallorum, lignorum cæsores, lanarii quoque & fullones, & cæteri qui uariam supellectilem, & uilia opuscula fabricantur, absque Doctore, esse non possunt quod cupiunt. Quod Medicorum est, promittunt Medici: tractant fabrilia fabri. Sola scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vendicant. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent, antequàm discant. Alii adducto supercilio, grandia verba trutinantes, inter mulierculas de sacris literis philosophantur. Alii discunt, proh pudor, à fœminis, quod viros doceant. Et ne parum hoc sit, quadam facilitate verborum, immò audacia, edisserunt aliis, quod ipsi non intelligunt. Taceo de mei similibus, qui si fortè ad scripturas sanctas post seculares literas venerint, & sermone composito aurem populi mulserint, quidquid dixerint, hoc legem Dei putant: nec scire dignantur, quid prophetæ, quid Apostoli senserint. Sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia. Quasi grande sit, & non vitiosissimum docendi genus, deprauare sententias, & ad voluntatem suam scripturam trahere repugnantem. Hieron. in Prologo Bibliæ, cap. 6. ad Paulinum.

QVAE VERA SIT HAC DE RE THEOLOGORVM sententia. Tabula 60.

MEDIA AVTEM INTER ista duo veluti extrema sententia, D. est Augustini, in Epistola ad Volusia. Vbi literas sacras —
- NON quidem vsqueadeò difficiles esse, quin ex iis studio & diligentia tantum quisq; possit assequi, quantum ei ad salutem vtile sit atq; necessarium:
- ITA tamen esse, vt re uera sunt, sublimes censuit, quod homini etiam solerti, ad eas probè perdiscendas, uix integram ætatem sufficere existimarit.

VERBA IPSIVS AVGVSTINI, EX QVIBVS distinctio ista desumpta est.

TANTA est, inquit, profunditas Christianarum literarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab incunte pueritia usq; ad decrepitam senectutem, maximo ocio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere: non quòd ad ea quæ necessaria sunt saluti, tanta in eis perueniatur difficultate: sed quòd cùm quis ibi fidem tenuerit, sine qua piè rectéq; non creditur, tam multa, tamq; multiplicibus mysteriorum umbraculis opaca, intelligenda proficientibus restant: tantaq; non solùm in uerbis, quibus ista dicta sunt, sed etiam in rebus quæ intelligendæ sunt, latet altitudo sapientiæ, ut annosissimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi hoc contingat, quod eadem scriptura quodam loco habet: CVM CONSVMMAVERIT HOMO, TVNC INCIPIET, Eccl. 18.

QVIBVS REBVS SACRAE SCRIPTVRAE cognitio, non facilis tantùm, sed plana etiam fieri queat & iucunda. Tabula 61.

FACILIS FIT sacræ scripturæ cognitio tribus ferè modis —
- IVSTA & idonea interpretatione
  - Rerum & Verborum.
- STVDIO atque diligentia, quæ consistit in —
  - Lectione,
  - Meditatione,
  - Oratione,
  - Exercitatione,
- ORDINE doctrinæ, seu uia docendi discendiq; ratione quadam atque Methodo.

DE INTERPRETATIONE SCRIPTVRARVM.

TABVLA. 62.

QVAE DE INTERPRETAtionæ ſcripturæ ſanctæ quæri plerunque ſolent, referri poſſunt ferè omnia ad hæc potiſſimum capita quinque.

- An ſit licita.
- Ex quibus cauſis fuerit introducta.
- Quotuplex ſit eius ratio, atque differentia.
- Quis harum differentiarum vſus.
- Ad quos interpretandæ ſcripturæ ſanctæ ius pertineat & authoritas.
- Ecquis in ſacris ſcripturis rectè interpretandis ſeruandus ſit mos.

AN SIT LICITA SCRIPTVRAE INTERPRETATIO.

TABVLA 63.

LICITA EST: QVIA ſcriptum legimus

- Iſaiæ 57. Viam facite, præbete iter, declinate de ſemita, & auferte offendicula de via populi mei.
- Eccleſiaſtici 24. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.
- Lucæ 3. Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius.
- Epheſ. 4. Ob id enim Dominus, prçter Apoſtolos, Prophetas & Euangeliſtas, quoſdam dedit etiam Doctores, vt hi ſacros illorum libros interpretarentur.
- 1. Cor. 12. Alij per ſpiritum datur prophetia, alij interpretatio ſermonum.
- 1. Cor. 14. Prophetæ duo, aut tres dicant, & cæteri diiudicent, &c. Interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant.

EX QVIBVS CAVSIS ORTA SIT SCRIPTVRAS interpretandi necessitas. TABVLA 64.

NON TANtũ licita, sed etiam necessaria est scripturarum interpretatio, tum propter

- Multiplicẽ scripturæ sensum: Nam vt D. Paulus in 1. ad Hebræ. testatur cap. 1. Multifariàm multisque modis locutus est DEVS
  - Patribus olim in Prophetis,
  - Nobis in nouissimis diebus in filio.
  - Per
    - Parabolas,
    - Figuras,
    - Aenigmata,
    - Tropos.
      - Quibus plena est sacra scriptura. Epiphan. contra Orig. hær. 64.

- Augustinus in tractatu super Ioannem 18. Neque enim inquit, natę sunt hęreses, & quędam dogmata peruersitatis illaqueantia animas, & in profundum pręcipitantia, nisi dum scripturę bonę intelliguntur non benè: & quod in eis non benè intelligitur, etiam temerè, & audactèr asseritur.

- Hæreses vitandas: quam causam introducendę interpretationis, pręcipuam fuisse testantur antiquissimi authores ———
  - Vincentius Lirinensis aduersùs hęreses in princip. vbi tali vtitur pręoccupatione: Sed forsitan, inquit, requirat aliquis: Cùm sit perfectus scripturarum Canon, sibiq; ad omnia satis superq; sufficiat, quid opùs est, vt ei ecclesiasticę intelligentię iungatur authoritas? Quia videlicet scripturam sacram pro ipsa sui altitudine non vno eodemq; sensu vniuersi accipiunt: sed eiusdem eloquia alitèr atque alitèr alius atque alius interpretatur, vt penè quot homines sunt, tot illinc sententię erui posse videantur. Alitèr nanque illam Nouatianus, alitèr Sabellius, alitèr Donatus exponit: alitèr Arrius, Eunomius, Macedonius: alitèr Photinus, Apollinaris, Priscillianus: alitèr Iouinianus, Pelagius, Cęlestius: alitèr postremò Nestorius: Atque idcircò multùm necesse est propter tantos tam varij erroris anfractus, vt prophetice, & apostolicę interpretationis linea, secundum ecclesiastici, & catholici sensus normam dirigatur. Ibidem.

QVOTV-

QVOTVPLEX SIT SCRIPTVRÆ sensus. TABVLA 65.

DVPLEX EST Scripturarum significatio —

- Vna verborum
  - Propria, quando sic accipiuntur verba, vt sonant veluti si dictio fermentum accipiatur pro temperamento, quo miscetur panis, vt eo fiat sapidior.
  - Translata, quando in alium transferuntur sensum, vt cum vox eadem, scilicet fermentum, accipitur pro doctrina, aut sana, Matth. 13. aut falsa, vt Matth. 16. Cauete à fermento pharisæorum, &c.
- Altera rerum. Habet enim hoc Sacra scriptura præ cæteris humanæ philosophiæ scriptis peculiare, quod non, vt in alijs disciplinis, verba tantum suas habeant tam proprias, quàm figuratas significationes, sed ipsæ etiam res, per voces indicatæ, adhuc aliud, & maius quidpiam significēt. Vt in eo quod Saluator noster de sua dixit persona Io. 15. Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est, vos palmites &c. Vbi dictiones, vitis, agricola, palmites: Personam Christi, Dei Patris, & Apostolorū, atq; adeò fidelis cuiusuis statum significāt.

DE VARIIS INTERPRETATIONVM speciebus. TABVLA 66.

INTERPRETAtionis species ponunt alij —

- Duas, iuxta communem interpretationis Diuisionem.
- Tres, vt
  - D. Hieron. ad Hedibiam quæst. 12.
  - S. Hugo Victori. in lib. 3. de claustro animæ cap. 8.
- Quatuor, vt D. August. duobus in locis.

DE PRIMA INTERPRETATIONIS diuisione. TABVLA 67.

VT SCRIpturæ sensus alius verborū est, & alius rerum, ita etiam interpretatio eiusdē alia —

- Historica est verborum, qua primariæ vocum inuistigantur significationes, & ob id communiter literalis dicitur, seù Grammatica, vt exempli gratia, vox illa Hierusalem. iuxta grammaticam interpretationem, ciuitatem significat, olim in Iudæa Metropolitanam.
- Mystica rerum, hoc est, Spiritualis, qua singularum non tantum vocum, sed rerum etiam signatarum, inquiruntur significationes: & est triplex —
  - Allegorica, cum facta, vel sententiæ alijs rebus similitudinem habentibus accommodantur: & sic Hierusalem Ecclesiam magnificat militantem vt in Apocalyp. cap. 21. Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem.
  - Tropologica, siue moralis, quando ex verbis colliguntur actiones, seù officia hominis Christiani, quid vnumquemque agere deceat. Qua ratione Herusalem ponitur pro anima fideli. Vnde Esa. 52. dicitur: Consurge &c. induere vestimentis gloriæ tuæ Hierusalem.
  - Anagogica, qua præter verborum significationem elicitur aliquid, quod ad cœlestem pertinet conuersationem, & hoc pacto Hierusalem accipitur pro Ecclesia triumphante, vt Gala. 4. Illa quæ sursum est Hierusalem, libera est, quę est mater nostra. Lyra prol. 1. in bibl.

DE SECVNDA INTERPRETATIONIS Diuisione. TABLA 68.

SECVNDO modo interpretatio diuiditur secundùm

- D. Hieronymum ad Hedibiã, in hæc verba: Triplex in corde nostro descriptio, & regula scripturarum est
  - Prima, vt intelligamus eas iuxta historiam in qua eorum quæ scripta sunt, ordo seruatur.
  - Secunda, iuxta tropologiam, in qua de litera ad maiora consurgimus, & quidquid in priori paulò carnalitèr factum est, iuxta moralem interpretamur locum, & ad animæ nostræ emolumentum conuertimus.
  - Tertia, iuxta intelligentiam Spiritualem, in qua Spirituali theoria, ad sublimiora transimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine, & cælestibus disputamus, vt præsentis vitæ meditatio, vmbra futuræ sit beatitudinis.
- S. Hugonem De S. Victore in d. lib. 3. De claustro animæ, vbi ait, In refectorio Sacræ scripturæ tres sunt mensæ:
  - Historialis,
  - Mistica,
  - Moralis.

QVIBVS REBVS HAE TRES INTER SE conueniant, aut discrepent mensæ. TABVLA. 69.

MENSæ prædictæ siue interpretationes scripturarum, partìm

- Conueniunt scopo. Nam vt super Psal. dicit Cassiodor. Quidquid in tota scriptura vel
  - Docetur, / Præcipitur, / Promittit, } est { Veritas, / Bonitas, / Felicitas. } Nam Deus est { Veritas / Bonitas / Felicitas } sinè { Fallacia. / Malitia. / Miseria.
- DIFFErũt secũdũ eundẽ Hugonẽ in d. li. de claustro animæ, quatuor modis.
  - Primo Mensa { Prima / Secunda / Tertia } Competit { Simplicibus / Doctoribus / Vtrisque.
  - Secundo in mensa { Prima / Secunda / Tertia } Cibus est { Grossior. / Subtilior. / Dulcior.
  - Tertio mensa { Prima / Secunda / Tertia } Continet saporem { Exemplorum. / Mysteriorum. / Morum.
  - Quarto mensa { Prima / Secunda / Tertia } Pascit { Miraculis. / Figuris. / Verbis.

DE TER-

DE TERTIA INTERPRETATIONIS partitione. Tabula 70.

QVADRVPLIcem S. ſcripturæ interpretãdæ rationem ponit Auguſtin. duobus in locis

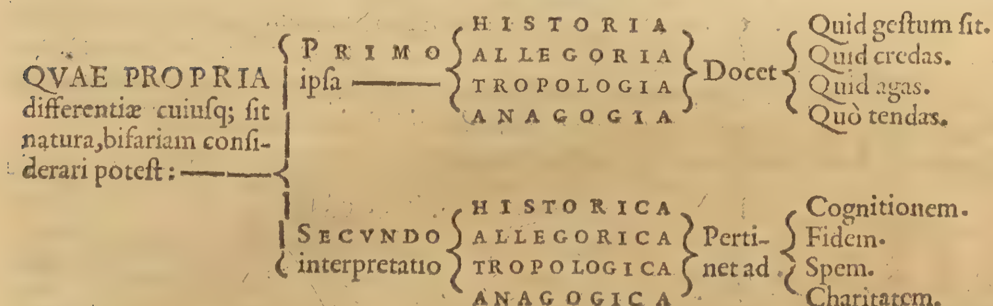
- AD LONGUM in libro de vtilitate credendi, ca. 3.
  - PRIMA eſt ſecundùm hiſtoriam, cùm uidelicet docetur, quid ſcriptum aut quid geſtum ſit; quid non geſtum, ſed tantummodò ſcriptum, quaſi geſtum ſit: Veluti cùm Chriſtus Matth. 12. citat ex 1. Samuel. 21. quòd Dauid comederit panes propoſitionis.
  - SECVNDA eſt, ſecundum αἰτιολογίαν, cùm oſtenditur, qua de cauſa aliquid dictum, uel factum ſit. Exemplum Matth. 19. Chriſtus prohibens repudium uxoris, niſi interueniente fornicatione, prudenter etiam exponit cauſam, ob quam libellus repudii Iudæis anteà conceſſus fuerat: Moiſes, inquit, permiſit cum uobis propter duritiam cordis ueſtri.
  - TERTIAM uocat ſecundùm ἀναλογίαν, qua utriuſq; teſtamenti congruentia oſtenditur.
  - QVARTAM ſecundùm Allegoriam, cùm docetur non ad literam accipienda eſſe, quæ ſcripta ſunt, ſed figuratè intelligenda: Quomodo 1. Cor. 10. Apoſtolus hiſtoriam Exodi notat Allegoriam fuiſſe populi Chriſtiani, & patribus omnia contigiſſe in figuris.
- BREVIVS in lib. De Geneſi ad literam, imperfec. c. 2. ſecundum
  - HISTORIAM, cùm ſiue diuinitus, ſiue humanitus res geſta commemoratur.
  - ALLEGORIAM, cùm figuratè dicta intelliguntur.
  - ANAGOGIAM, cùm ueteris & noui Teſtamentorum congruentia oſtenditur.
  - αἰτιολογίαν, cùm dictorum factorumq; redduntur cauſæ.

APPENDIX.

HAEC omnia in Sacrarum ſcripturarum lectione imprimis annotari & obſeruari debere, diligenter is idem monet Auguſt. in lib. De uera religione cap. 50. in hæc uerba: Diſtinguamus, inquit, quam fidem debeamus hiſtoriæ, quam fidem debeamus intelligentiæ, quid mandemus memoriæ, uerum eſſe neſcientes, ſed credentes tamen. Et ubi ſit uerum, quod non uenit & tranſit, ſed ſemper eodem modo manet. Quis ſit modus interpretandæ Allegoriæ, quæ per Sapientiam dicta creditur in Spiritu ſancto: utrum à uiſibilibus antiquioribus ad uiſibilia recentiora eam perducere ſufficiat, An uſque ad animæ affectiones atque naturam, an uſque ad incommutabilem æternitatem: An aliæ ſignificent geſta uiſibilia, aliæ motus animorum, aliæ legem æternitatis: an aliqua inueniantur, in quibus hæc omnia inueſtiganda ſint. Et quæ ſit ſtabilis fides, ſiue hiſtorica & temporalis, ſiue ſpiritualis & æterna, ad quam omnis interpretatio authoritatis dirigenda ſit. Et quid proſit ad intelligenda & obtinenda æterna, ubi finis eſt omnium bonarum actionum, fides rerum temporalium. Et quid interſit inter Allegoriam hiſtoriæ, allegoriam facti, & allegoriam Sermonis, & allegoriam Sacramenti. Et quomodo ipſa locutio diuinarum ſcripturarum, ſecundùm cuiuſque linguæ proprietatem accipienda ſit. Habet enim omnis lingua ſua quædam propria genera locutionum, quæ cùm in aliam linguam transferuntur, abſurda uidentur.

QVAE

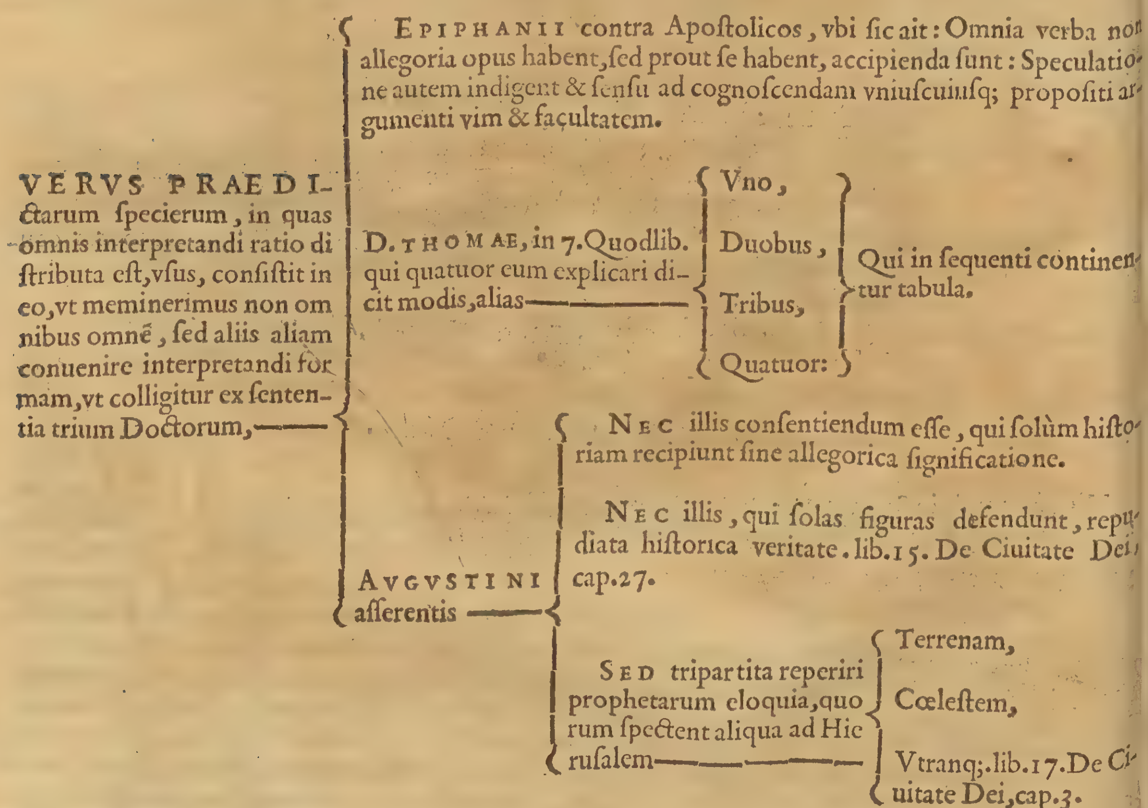
QVAE CVIVSQVE SPECIEI SINT propria. Tabula 71.

QVAE PROPRIA differentiæ cuiusq; sit natura, bifariam considerari potest:

- PRIMO ipsa — HISTORIA, ALLEGORIA, TROPOLOGIA, ANAGOGIA — Docet: Quid gestum sit. Quid credas. Quid agas. Quò tendas.
- SECVNDO interpretatio — HISTORICA, ALLEGORICA, TROPOLOGICA, ANAGOGICA — Pertinet ad: Cognitionem. Fidem. Spem. Charitatem.

QVIS PROPRIVS ISTARVM DIFFERENTIARVM sit vsus. Tabula 72.

VERVS PRAEDICTARUM specierum, in quas omnis interpretandi ratio distributa est, vsus, consistit in eo, vt meminerimus non omnibus omnẽ, sed aliis aliam conuenire interpretandi formam, vt colligitur ex sententia trium Doctorum,

- EPIPHANII contra Apostolicos, vbi sic ait: Omnia verba non allegoria opus habent, sed prout se habent, accipienda sunt: Speculatione autem indigent & sensu ad cognoscendam vniuscuiusq; propositi argumenti vim & facultatem.
- D. THOMAE, in 7. Quodlib. qui quatuor eum explicari dicit modis, alias — Vno, Duobus, Tribus, Quatuor: — Qui in sequenti continentur tabula.
- AVGVSTINI asserentis —
  - NEC illis consentiendum esse, qui solùm historiam recipiunt sine allegorica significatione.
  - NEC illis, qui solas figuras defendunt, repudiata historica veritate. lib. 15. De Ciuitate Dei cap. 27.
  - SED tripartita reperiri prophetarum eloquia, quorum spectent aliqua ad Hierusalem — Terrenam, Cœlestem, Vtranq;. lib. 17. De Ciuitate Dei, cap. 3.

QVAE CVIQVE MAXIME CONVENIAT interpretatio. Tabula 73.

AD QVOS SACRAS INTERPRETANDI literas Ius pertineat atque potestas. Tabula 74.

HOC IVS pertinere ad

- DOCTORES Ecclesi. Catholicæ, constat
  - AVTHORITATE
    - SAPIENTIS Eccl.8.Non te prætereat narratio seniorum:ipsi enim didicerunt à Patribus suis, quoniam ab ipsis disces intellectum,& in tempore necessitatis dare responsum.
    - D. AVGVST. lib.1. De moribus Ecclesiæ Catholicæ, ca.1.Quis enim mediocriter sanus,inquit,non facilè intelligat,scripturarum expositionem ab his petendam esse, qui earum Doctores se esse profitentur:fieriq; posse, immò id semper accidere,ut multa indoctis uideantur absurda, quæ cùm à Doctoribus exponuntur,eo laudanda uideantur elatius,quo abiectius aspernanda uidebantur : & eo accipiantur aperta dulcius, quo clausa difficilius aperiebantur?
  - RATIONE
    - PRIMVM, Quia nulla patet uia cõuincendi hæreticũ, si cuiq; liceat sacrã scripturã pro suo arbitrio interpretari.
    - DEINDE, antiquos sapientes fuisse nemo negat:Ecclesiæ fuisse magistros , certò constat : à Deo fuisse Ecclesiæ datos, Christi erga Ecclesiam prouidentia manifestat : datos esse,ut Apostolorum,Prophetarum,Euangelistarumq; oracula exponerent, Paulus innuit Ephe.4.Ab uno Pastore tam multos , atq; diuersis & locis & temporibus fuisse destinatos,sententiæ unitas & concordia monstrat . Canus lib.7.de locis Theolog.cap.3.
    - IAM, ut rectè is infert ibidẽ , si sancti omnes, dum illas interpretarentur , errarunt : Deo authore errat Ecclesia, cùm Doctores sibi à Christo datos sequeretur,& in sacrorum Codicum intelligentia , eorum uestigiis insisteret.
- ECCLESIAM ipsam Catholicam, probatur
  - TESTIMONIO Christi, quo ipse nobis Doctorum sententiis inter se discrepantibus , (quod Alphonsus de Castro lib.1.aduersus hær.ca.4.etiam sanctis posse contingere affirmat) atque in omnibus adeò motis De scriptura sancta controuersiis , ad Ecclesiæ iudicium recurrendum esse, tam sedulò monet atq; præcipit.
  - RATIONE euidentissima : qua enim lege credimus Ecclesiæ dicenti , hanc uel illam scripturam esse diuinam: eadem lege nos credere conuenit,eidem dicenti , hunc aut illum esse sensum sacræ scripturæ uerum . Vide Augustinũ contra Epistolã Manichæi, quam Fundamenti uocãt,ca.5.
  - AVTHORITATE Patrũ, quorum hic duos tantùm testes , ut omni exceptione maiores,ita etiam ualidissimos adduxisse sufficiat, Videlicet
    - ORIGENEM in Procem. lib. 1. Peri Archon : Illa sola credenda est ueritas, quæ in nullo ab Ecclesiastica traditione discordat.
    - Augustinum
      - AD Emeritum contra Donatis.Epist.164.Hoc , inquit, obseruandum est, quod obseruat Ecclesia Dei.
      - Epistola 59.ad quæst.Paulin.In scripturis sanctis interpretandis, etsi multa dici possint, quæ improbãda nõ sunt, tamen in his eligendum,quod omnis uel penè omnis frequentat Eccle.quæst.5.

QVIS

QVIS OPTIMVS SIT SACRAS SCRIpturas interpretandi modus. Tabula 75.

SACRAS Scripturas rectè interpretādi regulas tradiderūt —

TYCONIUS quidā, qui scripsit olim cōtra Donatistas, integrū fecit lib. quē uocauit Regularum, & in 7. diuisit regulas —

- PRIMAM – De – Domino nostro Iesu Chr̄o & eius corpore
- SECVNDAM – Corpore Domini bipartito.
- TERTIAM – Promissis & lege.
- QVARTAM – Specie & genere.
- QVINTAM – Temporibus.
- SEXTAM – Recapitulatione.
- SEPTIMAM – Diabolo & eius corpore.

Explicationem istarum Regularum, ne toties eadē repetere necesse sit, studiosus lector ipse uidere poterit apud

- Glossam in Prologo Bibliæ.
- Pagninū in sua Isagoge ad S. literas.
- Ioan. Driedonem de Scriptura Ecclesiastic. lib.3.cap.3.
- Augustin. lib.3. De Doctrina Christiana cap. 30. Vbi eas nec quidē inutiles, non tamen per omnia satisfacere putat.

AVGVSTINVS in lib.2.de doctrina Christiana cap.7. ponit 7. gradus, quibus ad uerā quisq; sapientiam peruenire queat: Quorum

- PRIMVS est, timore Dei conuerti ad cognoscendam eius uoluntatem.
- SECVNDVS, mitescere pietate, neque contradicere diuinæ scripturæ.
- TERTIVS, diligere Deum propter Deum,& proximū propter Deum:& illum quidem ex toto corde,& ex tota anima,& ex tota mente diligere,proximum uerò sicut seipsum.
- QVARTVS, per fortitudinem esurire & sitire iustitiam.
- QVINTVS, consilio misericordiæ animā purgare tumultuātem.
- SEXTVS, diligere inimicos: qua re ipse purgatur oculus,quo Deus uideri potest.
- SEPTIMVS, ipsa est sapientia, ad quam cùm pertigerit homo,pacatus ea tranquillusq; perfruitur.

EXTANT præterea cùm in ipso Bibliæ Corpore,tum in antiquorum Patrum monumētis,De vera Sacras Scripturas interpretandi ratione varia hincindè præcepta, quæ studiosus quisque facilè animaduertere & colligere poterit.

EX recentioribus quoq; non multò ante vir dum viueret doctissimus, & non absq; summa honoris præfatione nominandus,Pater Reuerendus D. Ioannes Hoffmeisterus, post Franciscum Ruitzium Vallisoletanum, vnum in libellum complures collegit sacras scripturas interpretandi ueluti Canones: ex quibus exempli tantùm gratia, has generales & per breues asscripsimus Regulas,ex quibus quidem,quàm vsus eiusmodi regularum,ad sacras scripturas rectè intelligendas & vtilis sit & necessarius,facilè quiuis intelligat.

REGVLA PRIMA.

SCRIPTVRA diuina nihil temerè uel fortuitò loquitur, sed & syllaba & apiculus unicus recõditum habet Thesaurum. Chrysost. hom. 10. in Genesim.

REGVLA II.

HVIVS Thesauri mysteria non in legendo, sed in intelligendo consistunt. Hieron. in Epistola aduersus Luciferian. circa finem.

REGVLA III.

NEQVE opus habet diuina scriptura, vt intelligatur humana sapientia, sed reuelatione Spiritus. Chrysost. in hom. 21. in Genesim.

REGVLA IIII.

VERBA eius sic proculdubiò sunt intelligenda, quomodò ea sancti intellexerunt. Augustin. De verbis Domini, Sermo. 18.

REGVLA V.

Hinc nobis non nisi ad certam regulam loqui fas est, nè verborum licentia etiam de rebus, quæ hic significantur, impiam gignat opinionem. August. de Ciuitate Dei lib. 10. cap. 23.

REGVLA VI.

TERMINI enim nobis sunt positi, & fundamenta & ædificatio fidei, & Apostolorum traditiones & scripturæ sanctæ, & successiones doctrinæ, & vndiquaque veritas Dei munita est. Epiphanius contra Melchisedechianos. Hæresi. 55.

REGVLA VII.

QVISQVIS autem uoluerit transgredi terminos sanctæ Dei Ecclesiæ, & spem traditionis Propheticæ & Apostolicæ fidei ac doctrinæ, ab vno argumento exigui ac breuis sermonis, vel exiguo temporis momento in Sapientiæ transgressione constitutus, eo de cæterò ad multa uaniloquia & periculosas opiniones, & ad inconuenientes ac peregrinas quæstiones, & nunquàm finiendas genealogias, iuxtà Apostoli dicta, ratiocinatio conuertetur. Epiphan. contra Dimœritas hæresi. 77.

REGVLA VIII.

SANCTAE enim scripturæ non temerarios & superbos accusatores, sed diligentes & pios desiderant lectores. Augustinus contra Adimantum cap. 3.

REGVLA IX.

LICET uero pauca sint DOMINI uerba, magna tamen, & non numero, sed pondere sunt æstimanda: nec ideo contemnenda, quia pauca: sed ideò quærenda, quia magna. Augustinus Tractat. 37. in Euangelium Ioannis.

REGVLA X.

IN ipsa porrò lectione, Dei non tantùm uerba, sed diuina etiam facta considerari debent.

REGVLA XI.

DOMINI enim nostri Iesu Christi facta, non sunt tantummodò facta, sed signa. Si ergo sunt signa, præter id quòd mira sunt, aliquid profectò significant. Augustinus Tract. 49. in Euangeliũ Ioannis.

REGVLA XII.

AD dicta quòd attinet: Quæcunq; Deus in diuina scriptura dicit, ea credere oportet quòd sunt: quomodo uerò sunt, ipsi soli cognitum est. Epiphan. contra Audianorum hæresim. 70.

REGVLA XIII.

IN vtrisque, hoc est, in ipsis Christi & dictis & factis, diuina quædam sunt mysteria, quæ nec uerbis exprimere, nec mente concipere possumus: Superat enim diuina res & uerba & ingenium nostrũ. Vnde fit, vt multa, non ut dicuntur, sed ut rebus conuenit, intelligantur. Cyrill. in Euangelium Ioannis libro. 1. cap. 4.

REGVLA XIIII.

SVNT etiam aliqua, quæ Deus occulta esse uoluit, & ea non sunt scrutanda. Quæ autem manifesta fecit, non sunt neganda, nè & in illis illicitè curiosi, & in his damnabiliter inueniamur ingrati. Ambrosius De uocatione Gentium, lib. 1. cap. 7.

REGVLA XV.

ATQVE sic quæ humanam excedunt rationem, fide tantum indigent. Ioannes Chrysosto. in 1. Cor. homil. 4.

REGVLA XVI.

VBICVNQVE autem Sacra scriptura sparsim per diuinos libros, motus in Deo animæ, seu humana membra describit, id est, caput, capillos, oculos, palpebram, nares, os, labia, &c. Hæc & alia his similia, non carnaliter iuxta historiam, à rectè intelligentibus sentienda sunt: ut à Iudæis, & à plerisque hæreticis carnaliter sapientibus, qui Deum corporeum atque localẽ opinantur: sed spiritualiter omnia de ea intelligenda & confitenda sunt. Augustinus De essentia diuinitatis, non longè ab initio.

REGVLA XVII.

TVM itaque, qui uult intellectum eorum, quæ in scripturis Propheticis scripta sunt, capere, diligenter oportet attendere uel dicentium personas, uel ad quos, uel de quibus sermo fit personis. Origenes in cap. Rom. 2.

REGVLA XVIII.

EX causis item dictorum assumenda est intelligentia dicendi: quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus. Hilar. lib. 4. De Trinitate.

REGVLA XIX.

POST hæc cauendum est, ne figuratam locutionem, id est translatam, quasi propriam sequamur, aut propriam quasi figuratam accipiamus. August. lib. 3. De doctrina Christiana cap. 5. & 10.

REGVLA XX.

QVIDQVID in sermone diuino neque ad morum honestatem, id est, ad diligendum Deum & proximum, neque ad fidei ueritatem, id est, agnoscendum Deum & proximum propriè referri potest, figuratum esse cognoscas. Augustinus ibidem cap. 10.

REGVLA XXI.

SI quæ porrò sunt dubia, per ea quæ certa sunt, interpretari debent. Lyran. in Iudic. 2. In verbo, Igitur non ego pecco.

REGVLA XXII.

FACILIVS nanq; in scripturis quod quæritur, agnoscitur, si ex pluribus locis, quæ de eadem re scripta sunt, proferantur. Origenes in Numer. Homil. 19.

REGVLA XXIII.

VNDE rectè monet Augustinus, inhærendum esse his quæ in scripturis sunt apertissima, ut ex his reuelentur obscura, aut si mens nondum est idonea, quæ possit ea uel demonstrata cernere, uel abstrusa inuestigare, sine ulla hæsitatione credantur. Augustinus de peccator. merit. lib. 3. cap. 4.

REGVLA XXIIII.

SIC etiam secundum ea quæ scripta sunt, tractare debemus & ea quæ non scripta sunt. Origenes in Matthæi cap. 22. tractatu 23.

REGVLA XXV.

NAM & Apostoli etsi omnia intelligerent, pauca tamen exposuerunt, ut ad easdem regulas, cætera posteris intelligenda relinquerent. August. contra Adimantum cap. 12.

REGVLA XXVI.

QVA in re nos quidem non uerborum seriem, sed rerum pondus examinare debemus. Ambros. lib. 8. in Luc. cap. 18.

REGVLA XXVII.

QVOTIES ergo scripturæ diuinæ utendum fuerit testimoniis, sensum magis ex ea capiemus, quàm verba. Quod in euangeliis frequenter factum inuenitur. Origenes Rom. 3.

REGVLA XXVIII.

QVANDO enim de re constat, non opus est certare de nomine. Augustinus De origine animæ, Ad Hieronymum epist. 28.

REGVLA XXIX.

AD utrunque, hoc est, tam ad rerum, quàm uerborum cognitionem pertinet, quando locum scripturæ aliquem rectè intelligere uolumus; tria diligenter cõsideranda sunt: Tempus, quando scriptũ sit, quod scriptum est: Persona, quæ dicit, uel per quam, aut de qua dicitur: Et res, propter quam aut de qua scribitur. Sic enim absque errore sensum poterimus inuestigare. Cyrillus in Thesauro lib. 8. cap. 2. & libro 9. cap. 4.

REGVLA XXX.

QVIBVS diligenter perpensis, proxima cura hæc erit, ut in tanta multitudine uerorum intellectuum, qui de paucis uerbis eruuntur, & sanitate Catholicæ fidei muniũtur, id potissimum deligamus, quod certum apparuerit eum sensisse, quem legimus. Si autem hoc latet, id certè, quod circũstantia scripturæ non impedit, & cum sana fide concordat. Si autem & scripturæ circũstantia pertractari & discuti non potest, saltem id solum, quod fides sana præscribit. Aliud est enim, quod potissimum scriptor senserit, non dinoscere: aliud autem, à pietatis regula errare. Si utrunq; uitetur, perfectè se habet fructus legentis: si uerò utrunque uitari non potest, etiam si uoluntas scriptoris incerta sit; sanæ fidei cõgruam non inutile est tenuisse sententiam. August. de Genesi ad literam, lib. 1. cap. 21.

REGVLA XXXI.

AT uerò si ultra hanc diligentiam adhuc occurrerit aliquid, quod absurdum uideatur, non licet tamen dicere, Author huius libri non tenuit ueritatem: Sed, aut Codex mendosus est, aut interpres errauit, aut tu non intelligis &c. August. contra Fastum lib. 11. cap. 5. & 6.

REGVLA XXXII.

PRAETEREA pius lector id etiam vel imprimis aduertere & perpendere debet, ueram Sacræ scripturæ elucidationem consistere non tantum in propria ipsius expositione, sed etiam in sancta operatione. Gloss. in proœm. Bibliæ.

REGVLA XXXIII.

HINC diuinæ scripturæ non solum præcepta Dei continent, sed etiam uitam moresq; iustorum, ut si fortè occultum est, quemadmodum accipiendum sit quod præcipitur, in factis iustorum intelligatur. August. De mendacio ad Consentium cap. 15.

REGVLA XXXIIII.

PORRÒ etsi multa uerba sint in Scripturis diuinis, quæ possunt trahi ad eum sensum, quem sibi unusquisque spontè præsumpsit, non tamen id fieri oportet: non enim sensum quem extrinsecus adulteretis, alienum & extraneum debetis quærere, aut quoquomodo ipsum ex scripturarum authoritate confirmare, sed ex ipsis scripturis sensum capere ueritatis. Clemens epistola 5. de communi uita.

REGVLA XXXV.

OPTIMVS enim lector est, qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis potius, quàm imponat: & retulerit magis, quàm attulerit, neq; cogat id uideri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum. Hilarius de Trinitate lib. 1.

REGVLA XXXVI.

AD hæc pius lector illud etiam obseruare debet, in S. scilicet scripturis interpretandis, etsi multa dici possint, quæ improbanda non sint, tamen in his eligendum, quod omnis uel penè omnis frequentat Ecclesia. August. in Epistola 59.

REGVLA XXXVII.

SI autem semel aut bis lecta nondum intellexerimus, non improbemus, non detrahamus, sed perseueremus, excitemus, interrogemus. Ioan. Damasc. lib. 4. cap. 18. Orthod. fidei.

REGVLA XXXVIII.

OMNIVM uerò consultissimum est, non plus sapere, quàm oportet sapere: sed sapere ad sobrietatem, & unicuiq; sicut Deus diuisit mensuram fidei. Rom. 12.

REGVLA XXXIX.

DENIQVE, nemo ad cognitionem ueritatis magis appropinquat, quàm qui intelligit in rebus diuinis, etiam si multum proficiat, semper sibi superesse quod quærat. Nam si se ad id in quod tendit, peruenisse præsumit, non quæsita reperit, sed in inquisitione deficit. Leo Sermone 9. de natiuitat. Christi.

REGVLA XL.

CONSIDEREMVS itaque non quantum sciamus, sed quantum ignoremus. Victorin. lib. Didasc. Et Diuum imitemur Augustinum, qui se in scripturis sanctis plura ignorare, quàm scire fatetur. In Epistola ad Ianuarium 119. circa finem &c.

REGVLA XLI.

SAPIENTER autem dicit homo tanto magis uel minus, quanto in scripturis sanctis magis minusve profecit. Non dico in eis multum legendis, memoriæq; mandandis, sed benè intelligendis, & diligẽter earum sensibus indagandis. Sunt enim qui eas legunt, & negligunt, legunt, ut teneant: negligunt, nè intelligant. Quibus longè sine dubio præferendi sunt, qui uerba earum minus tenent, & cor earum sui cordis oculis uident. Sed utrisq; ille melior, qui & cùm uolet, eas dicit, & sicut oportet, intelligit. August. libro. 4. De Doctrina Christiana. cap. 5.

APPENDIX DE VERSIONIBVS BIBLIORVM S. scripturæ, quæ illæ & quot sint, ex HEBRAEO in Græcum factæ, & qui fuerint interpretes, ac quando sacram scripturam interpretati sint, ex Athanasio. Tabula 76.

PRIMA uersio est LXXII. interpretum. Hi, cùm Hebræi essent, seni electi ex unaquaq; tribu, diuinam scripturam sub Ptolemæo Philadelpho interpretati sunt, ducentis triginta annis ante incarnatiõe Domini nostri Iesu Christi.

ALTERA est Aquilæ, qui cùm Sinopæ Ponti ortus, & Græcus esset, Hierosolymis baptizatus est. Posteà uerò reprobato Christianismo, Iudæis sese coniunxit, & diuinam scripturam peruersa ratione uertit, sub Hadriano Rege, trecentis triginta post LXX. uersionem annis.

Tertia

TERTIA est Symmachi. Hic cùm Samaritanus esset, nec populo suo acceptus propter ambitionis morbum haberetur, ad Iudæos sese recepit, ac secundò circuncisus est. Et vt Samaritanos subuerteret, vertit & ipse diuinas literas, sub Seuero Rege annis post versionem Aquilæ LVI.

QVARTA Theodotionis Ephesii est. Hic cum primum hæresi Marcionis Pontici fauisset, posteà assectatoribus hæresis illius succensus, & ipse sacram scripturam, sub Commodo Rege, eo ipso tempore, quo Symmachus, ad subuersionem prædictæ hæresis, interpretatus est.

QVINTA interpretatio cùm abscondita fuisset, Pithis inuenta est, & sub Antonio Rege Caracalla dicto, in Iericho à quodam ex illis, qui Hierosolymis pietati vacauerant, conflata.

SEXTA & ipsa Pithis inuenta est, & antea sub Alexandro Mammeæ filio, Nicopoli septentrionali à quodam Origenis familiari composita.

SEPTIMA & Postrema S. Luciani magni religiosi & martyris est, qui & ipse, cùm in prædictas versiones, & Hebraicos libros incidisset, & diligenter quæ vel veritati deerant, vel superflua aderant, inspexisset, ac suis quoque locis correxisset, versionem hanc Christianis fratribus edidit, quæ sanè post ipsius certamen & martyrium, quod sub Diocletiano & Maximiano Tyrãnis sustinuit, libro videlicet propria ipsius manu scripto compræhensa, Nicomediæ sub Constantino Rege magno, apud Iudæos in pariete armarii calce circunlito, quo custodiæ gratia posita fuerat, inuenta est. Athanasius in Synopsi diuinæ scripturæ circa finem. De his translationibus Vide Euthymium in præfatione ad Psal. & Glossam in præfat. Bibliæ.

DE TRANSLATIONE D. HIERONYMI.

NOVISSIMÈ superueniens B. Hieronymus peritus in tribus linguis, Hebraica, Græca, & Latina, primò correxit translationem LXII. interpretum in Latino cum asteriscis & obelis. Posteà verò transtulit immediatè Bibliam de Hebræo in Latinum sine asteriscis & obelis. Et hac translatione nunc vbiq; vtitur tota Romana Ecclesia, licet non in omnibus libris. Et ipsius translatio meritò cæteris antefertur, quia est verborum tenacior, & perspicuitate sententiæ clarior. In præfatione Bibliæ De Canonicis & non Canonicis libris. Isidor. de off. Eccles. lib. 1.

APPROBATIO EIVSDEM PER CONcilium Tridentinum.

INSVPER eadem Sacrosancta Synodus considerans non parum vtilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex multis Latinis editionibus, quæ circunferuntur, sacrorum librorum, quænam pro Authentica habenda sit, innotescat: statuit & declarat, vt hæc ipsa vetus & vulgata editio, quæ longo tot seculorũ vsu in Ecclesia ipsa probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, aut expositionibus, pro Authentica habeatur, & quòd eam nemo reiicere quouis prætextu audeat vel præsumat. Decretum secundum sessionis quartæ.

CONCLVSIO LOCI HVIVS COMMVNIS De Sacræ scripturæ interpretatione, ex eodem Concilio Tridentino.

PRAETEREA ad coercenda petulantia ingenia decreuit, vt nemo suæ prudentiæ innixus, in rebus fidei & morum, ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinentium, sacram scripturam ad suos sensus contorqueat, aut contra eum sensum, quem tenuit & tenet Sancta mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu & interpretatione Sanctarum scripturarum, aut etiam contra vnanimem consensum Patrum, ipsam scripturam Sacram interpretari audeat, etiam si huiusmodi interpretationes nullo vnquàm tempore in lucem edendæ forent. Qui contrauenerint, per ordinarios declarentur, & pœnis à iure statutis puniantur. In d. Decret. 2. Session. 4.

QVOMODO STVDIO, AC DILIGENTIA facilior sacra fiat scriptura. Tabula. 77.

VT NIHIL EST tam difficile, quod non inuestigando fiat facile, ita pie super Ecclesiasticum monet Hieron. Scripturarum notitiam non ociosis dari aut vota facientibus, sed laborantibus. Eum autem laborem, qui sacris impenditur literis, studiũ dicere solemus, quod consistit in

- LECTIONE, in qua illa debet obseruari ratio, quam Lucæ 1. D. præscripsit Ambrosius: Legimus (inquit) aliqua,
  - Nè negligantur,
  - Nè ignoremus,
  - Vt teneamus,
  - Vt euitemus.
- MEDITATIONE, quæ frequens est cogitatio, inuestigans rei vniuscuiusque
  - Modum,
  - Causam,
  - Rationem.
- ORATIONE, nam Sacræ scripturæ intellectum vt haberent, multi magis profecisse leguntur per orationem, quàm per studii simplicis exercitationem. Hierony. ad Paulinum, & post eum Glossa Apocalyp. 5.
- EXERCITIO pietatis, quo proficimus, & eorum sæpè consequimur cognitionem, quæ abdita alioqui videri possunt & abstrusa. August. lib. 1. De moribus Ecclesiæ Catholicæ cap. 1. De vera item innocentia cap. 3. & cap. 37.

SANCTI ISIDORI IVNIORIS EPISCOPI Hispalensis aureæ de singulis, quæ ad sacrum pertinent studium sententiæ: & primum

DE LECTIONE.

I.

GEMINVM confert donum lectio sanctarum scripturarum: siue quia intellectum mentis erudit, seu quòd à mundi vanitatibus abstractum hominem ad amorem Dei perducit. Excitati enim illius sermone, subtrahimur à desiderio vitæ mundanæ, atque accensi in amore sapientiæ, tanto vana spes mortalitatis huius nobis vilescit, quanto amplius legendo spes æterna claruerit. Isidorus libro 3. sententiarum de summo bono, cap. 8.

II.

Prou. 4. NEMO potest sensum Scripturæ sacræ cognoscere, nisi legendi familiaritate, sicut est scriptum: Ama illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cùm eam fueris amplexatus. Idem d. lib. 3. cap. 9.

III.

QVANTO quisque magis in sacris eloquiis assiduus fuerit, tanto ex eis vberiorem intelligentiam capit: sicut terra quæ quanto amplius excolitur, tanto vberius fructificat. Ibidem.

IIII.

Exod. 19. QVANTO amplius ad quamlibet artem homo conscendit, tanto magis ad hominem ars ipsa descendit, sicut in lege scribitur: Moises ascendit in montem, & Dominus descendit. Ibidem.

DE MEDITATIONE

I.

OMNIS profectus ex lectione & meditatione procedit. Quæ enim nescimus, lectione discimus: quæ autem didicimus, meditationibus conseruamus. Isidorus lib. 3. sententiarum, cap. 8.

II.

MEDITATIO autem legis est, non solum in legendis scripturis, sed in his etiã quæ scripta sunt, faciendis. Hieron. super Psal. 1.

DE ORATIONE.

I.

ORATIONIBVS mundamur, lectionibus instruimur: vtrunque bonum est, si liceat: si non liceat, melius est orare, quàm legere. Isidorus d. lib. 3. sententiarum, cap. 8.

II.

QVI vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare, frequenter & legere. Nam cùm oramus, cum Deo loquimur: cùm verò legimus, Deus nobiscum loquitur. Ibidem.

DE EXERCITIO PIETATIS.

LECTOR strenuus potius ad agendum quæ legit, quàm ad sciendum erit promptissimus. Minor enim pœna est, nescire quid appetas: quàm ea quæ noueris, non implere. Sicut enim legendo scire concupiscimus, sic sciendo recta quæ didicimus, implere debemus. Isidorus ibidem.

DE ORDINE DOCTRINAE, SIVE DE RATIONE atq; methodo compendiò perueniendi ad veram sacrarum literarum cognitionem. Tabula 78.

STVDENDI RATIO in Theologia omnis atq; Methodus, consistit in —
- COGNITIONE earũ scientiarũ, quæ futuro Theologo sunt necessariæ.
- OBSERVATIONE ordinis, quo sacri legendi sunt libri.
- STVDIO & cura retinẽdi, atque in vsum publicum vertendi ea, quæ ex sacris quisque hauserit fontibus.
- SPECVLATIONE finis, ad quem hæc studia omnia sũt referẽda.

DE DOCTRINARVM PARTITIONE IN GENERE, Ex lib. 2. Augustini de Doctrina Christiana. Tabula 79.

DVO sunt genera doctrinarum —
- VNVM earũ rerũ, quas instituerũt homines: quæ sũt partim —
  - SVPERSTITIOSÆ, nẽpe quidquid institutũ est ab hominibus ad faciẽda & colẽda idola, vel ad colendam sicut Deũ creaturam, uel ad consultationes & pacta q̃dam significationum cũ Dæmonibus placita atque fœderata. Ex quo genere sunt —
    - Haruspicum & Augurum libri.
    - Omnes ligaturæ atq; remedia, quæ fiunt: vel in —
      - Præcantationibus,
      - Quibusdam notis, quas characteres vocant.
      - Rebus suspendendis atque alligandis.
      - Hæc mitiori nomine vocãt Physicã.
    - Inanes obseruationes, ut si membrum aliquod salierit: si iunctim ambulantibus amicis, lapis aut canis, aut puer medius interuenerit, & id genus penè innumera.
    - Genethliaci siue natalium dierum consideratores, qui vulgò Mathematici uocari uolunt. Nam quisque liber cùm ad huiusmodi Mathematicum ingressus fuerit, dat pecuniam, ut seruus inde exeat aut Martis, aut Veneris, aut potius omniũ siderum.
    - Prædictiones euentuum ex constellatione, idest, ex notatione siderum.
  - NON superstitiosæ, id est, non cum Dæmonibus, sed cum ipsis hominibus institutæ, sunt omnia: quæ ideo ualent inter homines, quia placuit inter eos vt valeant. Eorum quædam sunt —
    - Superflua & luxuriosa, cuius generis sunt —
      - Illa signa, quæ saltando faciunt histriones.
      - Picturæ atque statuæ, cæteraq; huiusmodi opera simulata: nisi cùm interest, quid eorum qua de causa, & vbi, & quando, & cuius authoritate fiat.
      - Millia denique fictarum fabularum & falsitatum, quarum mendaciis homines delectãtur, humana instituta sunt. Et nulla magis hominũ propria, quæ à seipsis habent, existimanda sunt, quàm quæq; falsa & mendacia.
    - Commoda & necessaria qualia sũt —
      - Omnes penè philosophiæ partes: præsertim —
        - Politica hominũ instituta. — Leges, Mores, Distinctio, Pacta. Significationũ genera innumerabilia, Pondera, Mensura, Numeri. — Rerum / Personarũ.
        - Physica.
      - ARTES —
        - Liberales — Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Arithmetica, Geometria, Musica, Astronomia.
        - *Mechanicæ, quibus aliquid fabricatur, vel* —
          - *Quod remaneat post operationem artificis ab illo effectum, vt Domus, scamnum, aut vas aliquod.*
          - *Quæ ministerium quoddam exhibent operanti Deo, sicut medicina & agricultura.*
          - *Quarũ omnis effectus sit actio sicut, saltationũ, cursuum, et luctaminũ.*
- ALTERVM earum quas animaduerterunt iam peractas, aut diuinitus institutas: vt sunt —
  - VERITAS connexionum & ORDO Rerum. — *Quæ non instituta sunt ab hoĩbus, sed notata. Aug. d. c. 19. vsque in fin. lib. 2. De doctrina Christiana.*

DE ARTIBVS ATQVE SCIENTIIS AD THEOLOGIAE studium vel necessariis, vel conducentibus, Sententia D. Augustini ex eisdem libris, De Doctrina scilicet Christiana, & primum De PHILOSOPHIA Gentilium in genere.

PHILOSOPHI autem qui vocentur, si qua fortè vera & fidei nostræ accommoda dixerunt, maximè Platonici, non solùm formidanda non sunt, sed ab eis etiam tanquàm iniustis possessoribus, in vsum nostrum vendicanda. Sicut enim Aegyptii non solùm idola habebant & onera grauia, quæ populus Israel detestaretur & fugeret, sed etiam vasa atque ornamenta de auro & argento & vestem, quæ ille populus exiens de Aegypto, sibi potius tanquàm ad vsum meliorem clanculò vendicauit, non authoritate propria, sed præcepto dei, ipsis Aegyptiis nescienter commodantibus ea, quibus non benè vtebantur: sic doctrinæ omnes Gentilium, non solum simulata & superstitiosa figmenta, grauesq; sarcinas superuacanei laboris habent, quæ vnusquisque nostrum, duce Christo, de societate Gẽtilium exiens, debet abominari atque deuitare, sed etiam liberales disciplinas vsui veritatis aptiores, & quædam morum præcepta vtilissima continent, de que ipso vno deo colendo, nonnulla vera inueniuntur apud eos. Quod eorum tanquàm aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis diuinæ prouidentiæ, quæ vbique infusa est, eruerunt, & quo peruersè atque iniuriosè ad obsequia dæmonũ abutuntur, cùm ab eorum misera societate, sese animo separat, debet ab eis auferre Christianus ad vsum iustum prædicandi euangelii.

VESTEM quoque illorum, id est, hominum quidem instituta, sed tamen accommodata humanæ societati, qua in hac vita carere non possumus, accipere atque habere licuerit, in vsum conuertẽda Christianum: nam quid aliud fecerunt multi boni fideles nostri? Nonne adspicimus quanto auro & argento & veste suffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus Doctor suauissimus, & martyr beatissimus? quanto Victorinus, Optatus, Hilarius? Vt de viuis taceam, quanto innumerabiles Græci? Quod prior ipse fidelissimus dei famulus Moises fecerat, de quo scriptum est, quòd eruditus fuerit omni sapientia Aegyptiorum. Augustinus lib. 2. De doctrina Christiana cap. 40.

DE ARTIBVS HVMANIS IN GENERE.

QVAMOBREM videtur mihi studiosis & ingeniosis adolescentibus & timentibus deum, beatamque vitam quærentibus, salubriter præcipi, vt nullas doctrinas quæ præter ecclesiam Christi exercentur, tanquàm ad beatam vitam capessendam securè sequi audeant, sed eas sobriè diligenterque diiudicent. Et si quas inuenerint ab hominibus institutas vanas, propter diuersas voluntates instituentium, & ignotas propter suspiciones errantium, maximè si habeant etiam cum Dæmonibus initam societatem, per quarundam significationum quasi quædam pacta atque conuenta, repudiẽt penitùs & detestentur: alienent etiam studia à superfluis & luxuriosis hominum institutis.

ILLA verò instituta hominum, quæ ad societatem conuenientium valent, pro ipsa huius vitæ necessitate non negligant. In cæteris autem doctrinis, quæ apud gentes inueniuntur, præter historiã rerum vel præteriti temporis, vel præsentis, ad sensus corporis pertinentium, quibus etiam vtiliũ corporalium experimenta & coniecturæ annumerantur, & præter rationem disputationis & numeri, nihil vtile esse arbitror. In quibus omnibus tenendum est, NE QVID NIMIS. & maximè in iis quæ ad corporis sensus pertinentia voluuntur temporibus, & continentur locis. August. de doctrina Christiana libro. 2. cap. 39.

DE LITERIS ET NOTIS.

MAXIME assumendæ sunt literarum figuræ, sine quibus legere non possumus: linguarumque varietas, quantum satis est. Ex eo genere sunt etiam notæ, quas qui didicerunt, propriè iam notarii appellantur. Vtilia sunt ista, nec discuntur illicitè, nec superstitione implicant: nec luxu eneruant, si tantum occupent, vt maioribus rebus, ad quas adipiscendas seruire debent, nõ sint impedimento. August. lib. 2. De Doctrina Christiana. cap. 26.

DE TROPIS.

SCIANT autem literati, modis omnibus locutionis, quos Grammatici Græco nomine Tropos vocant, authores nostros vsos fuisse & multipliciùs atque copiosiùs, quàm possunt existimare vel credere, qui nesciunt eos, & in aliis ista didicerunt. Quos quidem Tropos qui nouerunt, agnoscunt eos in literis sanctis, eorumque scientia ad eas intelligendas aliquantum adiuuantur. Agust. lib. 3. De Doctrina Christiana. cap. 29.

De

DE DIALECTICA.

In iis quæ ad rationem animi pertinent, regnat disciplina disputationis & numeri. Disputationis disciplina plurimùm ualet ad omnia genera quæstionum, quæ in literis sanctis sunt penetranda & dissoluenda. August. lib. 2. De doctrina Christiana. cap. 31.

SOPHISTICE.

Tantum ibi cauenda est libido rixandi, & puerilis quædam ostentatio decipiendi aduersarium. Sũt enim multa quæ appellantur Sophismata, falsæ conclusiones rationum, & plerunq; ita veras imitantes, vt non solùm tardos, sed ingeniosos etiam minus diligenter attentos decipiant. ibidem.

DE VTRAQVE.

Veritas sententiarum in sanctis libris ecclesiasticis inuestiganda est. Regula connexionum, quid consequens, aut non consequens, aut repugnans sit, etiam extra Ecclesiam disci potest. Quanquàm natura ipsa homines instruxit, vt ingeniosus citius videat conclusionẽ non esse ratam, quàm præcepta eius capiat. Vtilissima tamen est hæc notitia, tum aliis nominibus, tum ad soluenda & explicanda ambigua signa: Siquidem veris certisq; sententiis, cùm incertæ vera connexione iunguntur, etiam ipsæ certæ fiãt necesse est. Quumque ingenia his reddantur exercitatiora, cauendum, nè reddant etiam maligniora, & inflatiora: hoc est, vt qui didicerunt ista, ament decipere verisimili sermone atque interrogationibus: aut aliquid magnum, quo se bonis atq innocentibus anteponant, assecutos putent. Ibidem iuncto ca. 32. 33. 34. 35. & 37.

DE RHETORICA ET ELOQVENTIA.

Qvod etiam de Rhetorica tenendum, nè ipsa spectacula ueritatis magis delectent, quàm veritas in iudicando & disputando. Sunt etiam quædam præcepta uberioris disputationis, quæ iam eloquẽtia nominatur. Quæ nihilominus uera sunt, quanuis possint eis etiã falsa persuaderi. Sed quia & vera esse possunt, non est facultas ipsa culpabilis, sed ea male vtentium peruersitas. d. lib. 2. De doctrina Christiana, cap. 36.

DE ARITMETICA, GEOMETRIA, Musica, & Poëtice.

Nvmerorvm etiam imperitia, multa facit non intelligi, translatè ac mysticè posita in scripturis. Ac numerum & Musicam plerisque locis in sanctis scripturis posita honorabiliter inuenimus. Augustinus de doctrina Christiana lib. 2. cap. 16. Siue autem in seipsis considerentur numeri, siue ad figurarum aut sonorum, aliarumve motiõnum leges adhibeantur, incommutabiles regulas habent, neque vllo modo ab hominibus institutas, sed ingeniosorum sagacitate compertas. Idem d. lib. 2. cap. 38.

DE ASTRONOMIA.

Siderum autem cognoscendorum non narratio, sed demonstratio est: quorum perpauca scriptura commemorat. Et quanquàm siderum cognitio per seipsam superstitione quosdam non alliget, non multùm tamen ac propè nihil adiuuat tractationem diuinarum scripturarum, & infructuosa intentione plus impedit. Et quia familiaris est perniciosissimo errori fatua fata cantantium, commodius honestiusq; contemnitur. Augustinus lib. De doctrina Christiana, cap. 29.

DE LINGVARVM COGNITIONE.

Latinae quidem linguæ homines, etiam duabus aliis ad scripturarum diuinarum cognitionem habent opus, Hebræa scilicet & Græca: ut ad exemplaria præcedentia recurratur, siquam dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas.

Qvanqvam & Hebræa uerba non interpretata sæpè inuenimus in libris, uel quia propter sanctiorem authoritatem seruata est antiquitas, ut in Amen & Halleluia: vel quia transferri in aliam linguã non potuisse dicuntur, vt Racha & Osanna. Augustinus de doctrina Christiana. 2. cap. 11.

Qvoniam verò aut ignotum verbum facit hærere lectorem, aut ignota locutio, si ea veniãt ex alienis linguis, aut quærenda sunt ab earum linguarum hominibus, aut linguæ eædem, si & ocium est, & ingenium, ediscendæ, aut plurium interpretum consulenda collatio est.

Si autem ipsius linguæ nostræ aliqua uerba locutionesque ignoramus, legendi consuetudine audiendique innotescunt. Nec vlla sunt genera verborum locutionumque magis mandanda memoriæ, quàm quæ ignoramus: vt cùm peritior occurrerit homo, aut talis lectio, quæ vel ex præcedentibus, vel consequentibus, vel vtrisque ostendat, quam vim habeat, adiuuante memoria facilè possimus discere. Idem in d. lib. 2. cap. 14.

DE PHYSICA

DE PHYSICA ET GEOGRAPHIA.

EST etiam narratio demonstrationi similis, qua non præterita, sed præsentia indicantur ignaris. In quo genere sunt, quæcunque de situ locorum, naturisq; animalium, lignorum, lapidum, herbarum, aliorumve corporum scripta sunt. Nanque rerum ignorantia facit obscuras locutiones, cùm ignoramus vel animantium, vel lapidum, vel herbarum naturas, aliarumve rerum, quæ plerunque in scripturis similitudinis alicuius gratia ponuntur. Exod. lib. 2. cap. 29.

DE HISTORIA.

QVIDQVID de ordine temporum transactorum indicat historia, plurimum nos adiuuat ad sanctos libros intelligendos, etiamsi præter ecclesiam puerili eruditione discatur. Nam & per Olympiadas, & per Consulum nomina sæpè multa quæruntur à nobis, & ignorantia consulatus, quo natus est Dominus, & quo passus est, nonnullos coegit errare, vt putarent, quadragintasex annorum ætate passum esse Dominum: Quia per tot annos ædificatum esse templum, dictum est à Iudæis, quod imaginem Dominici corporis habebat. d. libro. 2. capite 28.

DE OFFICIO DOCTORIS CHRISTIANI, ex eodem Augustino.

DEBET igitur diuinarum scripturarum tractator & Doctor, defensor rectæ fidei ac debellator erroris, & bona docere, & mala dedocere: atq; in hoc opere sermonis conciliare auersos, remissos erigere, nescientibus quid agatur, quid expectare debeant, intimare. Vbi autem beneuolos, intentos, dociles aut inuenerit, aut ipse fecerit, cætera peragenda sunt, sicut causa postulat. Si docendi sunt qui audiũt, narratione faciendum est. Si tamen indigeat res, de qua agitur, vt innotescat. Vt autem quæ dubia sunt, certa fiant, documentis adhibitis, ratiocinandum est.

SI uerò qui audiunt, monendi sunt potius quàm docendi, ut in eo quod iam sciunt, agendo non torpeant, & rebus assensum accommodent, quas veras esse fatentur, maioribus dicẽdi uiribus opus est. Ibi obsecrationes & increpationes, concitationes & coërcitiones, & quæcunque alia ualent ad commouendos animos, sunt necessaria. Et hæc quidem cuncta quæ dixi, omnes ferè homines in iis, quæ loquendo agunt, facere non quiescunt.

SED cùm alii faciant obtusè, deformiter, frigidè: alii acutè, ornatè, uehemẽter: illum ad hoc opus vnde agimus, iam oportet accedere, qui potest disputare uel dicere sapienter, etiam si non potest eloquenter, ut prosit audientibus: etiamsi minus prodesset, quàm si & eloquenter posset dicere. Qui uerò affluit insipienti eloquentia, tanto magis cauendus est, quanto magis ab eo in iis quæ audire inutile est, delectatur auditor: & eum, quoniam disertè dicere audit, etiam uerè dicere existimat. Augustinus de doctrina Christiana. lib. 4. capite quarto & quinto.

QVO ANIMO THEOLOGIAE STVDIOSVM, præditum esse conueniat.

SED hoc modo instructus diuinarum scripturarum studiosus, cùm ad eas perscrutandas accedere cœperit, illud Apostolicum cogitare non cesset: scientia inflat, Charitas ædificat. Augustinus libro 2. de doctrina Christiana capite 41. Et contra Adimantum capite tertio: sancta scriptura, inquit, nõ temerarios & superbos accusatores, sed diligentes & pios lectores desiderat. Omnia enim quæ leguntur in scripturis sanctis, ad instructionem & salutem nostram intentè oportet audire: Maximè tamen memoriæ commendanda sunt, quæ aduersus hæreticos ualent plurimùm. Augustinus super Epistolam Ioannis tractatu 2.

EADEM DE RE EIVSDEM AVGVSTINI sententia.

AD COGNITIONEM diuinarum scripturarum talis homo accedat, qui de sanctis libris tam sanctè & ueraciter existimet, ut nolit aliqua eorum parte delectari per officiosa mendacia, potiusque id quod non intelligit, transeat, quàm cor suum præferat illi ueritati. epistola octaua ad Hieronymum.

QVO ORDINE SACRA LEGENDA sint volumina. Tabula 80.

OPTIMVS disciplinarum omnium magister est ordo: Quo sinè nemo vnquàm perfectam Theologiæ assequi poterit artem. Quarè nì & oleū perdere velimus & operā, hoc ordine sacrarum literarū legendi sunt authores:

- PRINCIPIÒ libri canonici, non semèl nec oscitantèr, sed vehementi attentione sunt euoluendi, atque illo perlegendi sunt ordine, quo in canone ecclesiastico sunt collocati: vtpotè ex quibus hauriendum fundamentum Prophetarum & apostolorum, & dogmata catholicæ perdiscenda sint fidei.
- DEINDÈ illi legendi sunt libri, in quibus præcipua capita, siue loci communes vniuersæ Theologiæ, ex ipsis Sacræ scripturæ fontibus dilucida ac certa Methodo explicantur. Quales sunt:
  - CLEMENS,
  - DIONYSIUS,
  - ORIGENES,
  - CYPRIANVS,
  - AVGVSTINI opuscula:
    - De vera religione.
    - Enchiridion ad Laurentium.
    - De ecclesiasticis dogmatib.
    - De fide ad Petrū Diacon.
    - De doctrina Christiana.
    - De spiritu & litera.
    - De natura & gratia.
    - De peccatorum meritis & remissione.
    - De fide & operibus.
    - De perfecta iustitia.
  - LIBELLVS sentētiarū Prosperi ex opibus D. Augus.
  - IOANNES Damascenus,
  - PETRVS Lombardus,
  - IOANNES Roffensis,
  - CARDINALIS Hosius,
  - IOAN. Viguerius, & similes.
- POST hæc ad eos libros legendos cōuertat animū, quibus Ecclesiarum Praxis cōtinetur, quiq; ad gubernationē Ecclesiasticā informant. Cuius generis sunt:
  - INPRIMIS historiæ Ecclesiasticæ.
  - VITAE sanctorum martyrum, Pontificum & illustrium confessorum.
  - DEHINC Canones in Conciliis & synodis diuersis euulgati.
  - SIMVLque Pontificum atque eximiorum Theologorum de variis quæstionibus responsa.
  - QVIBVS addas licet ex his congestos libros decretorum.
  - PRAETEREA qui inscribuntur De officio Episcoporum, presbyterorum, diaconorum: Necnon de ordinatione seu reformatione ecclesiarum.
  - POSTREMÒ, in quibus ratio dispensandi sacramenta, & quidquid ad ritus cæremoniasque statas ac solennes pertinet, explicatur.
- DENIQVE tam nouos quàm veteres legat in Sacram scripturam editos commentarios. Non quòd hi postremo loco sint habendi, sed quòd ex præcedentium cognitione, facilior ad eos paretur aditus. Nā & hi aut sacras enarrāt literas, aut explanāt locos communes, aut aliqua scribunt ad institutionem & ædificationē ecclesiarum. Quo loco habendi sunt:
  - QVATVOR doctores Ecclesiæ Latinæ:
    - Hieronymus,
    - Augustinus,
    - Ambrosius,
    - Gregorius Magnus.
  - ALII sacrarum literarum interpretes, &:
    - Græci:
      - Basilius Magnus.
      - Origenes,
      - Chrysostomus,
      - Gregorius Nazanzenus,
      - Cyrillus.
    - Latini ex:
      - Vetustioribus:
        - Cyprianus,
        - Hilarius,
        - Beda presbyter,
        - Bernardus.
      - Neotericis:
        - Rupertus Tuitien.
        - Dionysius Riccelius,
        - Thomas Caietanus,
        - Ioannes Eccius.

QVIBVS REBVS FACILLIME RETINERI & publicum ad vsum accommodari possint ea, quæ ex sacra quisq; perceperit lectione. Tab. 81.

VERVM Sacræ scripturæ vsum tum rectè vnusquisque assequetur, si —

- PRIMVM locos ex sacra scriptura colligat communes, qui tanquàm elementa & communia quædam sunt Principia Theologiæ, quibus diligenter asscribat, quidquid usquàm vel legerit, vel audiuerit memoria dignum, ut cùm usus poscat, ex iis ueluti promptuario quodam uberrimo iterũ possit repetere. Sũt autem loci huiusmodi: Sacra scriptura, Deus, Trinitas, creatura, Angelus bonus, angelus malus, Homo, Ecclesia, lapsus hominis, Peccatum originale, Arbitrium, voluntas hominis, Lex Peccatum, Mors, Damnatio æterna, Euangelium, Christi incarnatio, Passio, Mors, Resurrectio, Pœnitẽtia, Fides, Iustificatio, Charitas, Bona opera, Spes, Sacramenta, Sacrificia, Circuncisio, Agnus Paschalis, Baptismus, Eucharistia, Cæremoniæ, Traditiones diuinæ, Leges ecclesiasticæ, Functiões ecclesiasticæ, Magistratus, Resurrectio vniuersalis, Iudiciũ extremũ, vita æterna: & alii eius generis loci complures, sinè quibus ægrè quis ad altiora progredi, immò sinè quorum aliquãta cognitione, nihil unquã certe de quæstionibus in Theologia propositis constituere poterit.
- DEINDE vtilissima illa amplectatur scholasticæ disciplinæ exercitia siue ꝓgymnasinata: Quorũ alia —
  - PVBLICA, ut sunt —
    - Disputationes,
    - Declamationes.
  - PRIVATA, in quibus se etiam intra parietes q̃s potest exercere: inter quæ præcipua ferè hæc sunt: —
    - Epistolæ,
    - Tractatio thematum per causas & quæstiones,
      - An sit,
      - Quid sit,
      - Qualis sit.
    - Inuestigatio artificii.
      - Dialectici
      - Rhetorici
      - In bonis authoribus.
    - Paraphrasis,
    - Epitome,
    - Dialogus,
    - Cõmentatio, &
    - Sermo extemporalis.
    - De quibus omnibus vide librum tertium de rectè formando Theologiæ studio, restitutum per D. Laurentium à Villauincentio.

DE DVPLICI STVDIORVM SACRAE lectionis fine. Tabula 82.

DVO SVNT SACRORVM studiorum fines, omnibus his, qui Theologiæ nauant operam, propositi: —

- VNVS, ut ipsi uera pietate proficiant, & meliores quotidiè euadant & sanctiores, ac ita ueram immortalemq; beatitudinem, apud immortalem tandèm adipiscantur Deum. De quo diuus Paulus 2. Timoth. 3. Pastores ecclesiæ sub Timothei persona his monet uerbis: Permane in iis quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris, & quòd ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem quæ est in Christo Iesu.
- ALTER, docere alios, salubria dare consilia, atq; ex verbo DEI uiam monstrare, qua hi quoq; ad salutem perueniãt. Nam qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Daniel 12. cap.
- VTRVNQVE simul idem quoq; Paulus in priori ad Timotheum epistola, vnica complexus est sententia: Attende lectioni, inquit, exhortationi, doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cũ impositione manuum presbyterii. Hæc meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende enim tibi & doctrinæ, insta in illis. Hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt. 1. Timoth. 4.

DE EODEM EX AVGVSTINO TABVLA 83.

FINIS SAcræ ſcripturæ conſiſtit in { FIDE, SPE, & CHARITATE } QVIBVS omnis militat & { Scientia, Et Prophetia. } Auguſtinus libro primo de doctrina Christiana capite trigeſimoſeptimo.

ET PAVLO POST.

QVAPROPTER, inquit, cùm quiſque cognouerit, finem præcepti eſſe charitatem de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta, omnem intellectum diuinarum ſcripturarum ad iſta tria relaturus, ad tractationem illorum librorum ſecurus accedat. d. lib. 1. cap. 40.

QVID CVIQVE CONFERAT SACRORVM librorum lectio. TABVLA 84.

SCRIPTVRAM ſanctã omnibus eſſe accõmodatã, nec q̃ri poſſe ad ſaluté quidquã, quod non totũ nunc in ſcripturis ſit adimpletũ, pulcherrimè declarat Chryſoſtomus ſuper Matth. ca. 22. Homilia. 42. operis imperfecti, p inſignia aliquot Exépla {

VIRTVTVM. nam {
- QVI ignarus eſt, inquit, inueniet ibi quod diſcat.
- QVI contumax eſt & peccator, inueniet ibì futuri Iudicii flagella quæ timeat.
- QVI laborat, inueniet ibi glorias & promiſsiones vitæ perpetuæ, quibus ampliùs excitetur ad opus.
- QVI puſillanimis eſt & infirmus, inueniet ibi mediocres iuſtitiæ cibos: qui & ſi pinguem animam non faciunt, tamen mori non permittunt.
- QVI magnanimus eſt & fidelis, inueniet ibi ſpirituales eſcas continentioris vitæ, quæ perducant eum propè ad angelorum naturam.
- QVI percuſſus eſt à diabolo, & vulneratus eſt in peccatis, inueniet ibi medicinales cibos, qui eum per pœnitentiã reuocent ad ſalutem.
}

VITIORVM {
- VT QVID enim ibi ſcriptum eſt, quòd Achan propter furtum laminæ aureæ ſit lapidatus, niſì vt habeant fures quod timeant?
- VT QVID ibi filii Iſrael, q. fornicati ſunt cum filiabus Noabitarum, percuſsi refugerunt in Beelphægor, niſì vt habeant fornicatores quod perhorreſcant?
- VT QVID concupitores carnis, caſtigati ſunt in deſerto, niſi vt nemo delicias concupiſcat?
}

POENITENtiæ. {
- VT QVID enim Dauidem arguit Nathan & ſuſcepit, niſì vt adulteri & homicidæ pœnitentiæ remedium non deſperent?
- RAAB meretrix ſanctificata eſt, vt meretricibus ſpes daretur.
}
}

QVAE VERA SACRAE SCRIPTVRAE LAVS sit atque commendatio. TAB. 85.

Vera Sacrae scripturæ Lavs æstimatur ex
- Dignitate,
- Avtoritate,
- Vtilitate,
- Divina, quæ sub ea latet, eloquentia.

DE SACRAE SCRIPTVRAE DIGNITATE

EX IOSVE.

Non recedat volumen legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt custodias & facias omnia, quæ scripta sunt in eo. Tunc diriges vitam tuam, & intelliges eam. Non declines à uerbis legis huius ad dexteram vel ad sinistram, vt intelligas cuncta quæ agis Iosuæ 1.

EX DEVTERONOMIO.

Interroga de diebus antiquis, qui fuerunt ante te, ex die quo creauit Deus hominem super terram, à summo cælo vsque ad summum eius, si facta est aliquandò huiuscemodi res, aut vnquàm cognitum est, vt audiret populus uocem Domini loquentis de medio ignis, sicut tu audisti & uidisti Deut. 4.

EX PROVERBIIS.

Ivsti sunt omnes sermones mei, non est in eis paruum quid, neque peruersum: recti sunt intelligentibus, & æqui inuenientibus scientiam. Prouerb. 8.

EX PSALMIS.

Eloqvia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplùm. Psalm. 11

Lex Domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis

Ivstitiae Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum domini lucidum, illuminans oculos.

Timor Domini sanctus, permanens in seculum seculi: iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa

Desiderabilia super aurum & lapidem preciosum multùm, & dulciora super mel & fauum. Psalm. 18.

Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.

Mirabilia testimonia tua Domine: ideò scrutata est ea anima mea.

Aeqvitas testimonia tua in æternum: & omnes uiæ tuæ ueritas.

Principium verborum tuorum veritas: in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ. Psal. 118.

EX EPISTOLA PETRI.

Et habemus firmiorem Propheticum sermonem, cui benè facitis, attendentes, quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris: hoc primùm intelligentes, quòd omnis prophetia scripturæ, propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquandò Prophetia: sed spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. 2. Petr. 1.

EX HIERONYMO.

Oro te frater charissime, inter hæc viuere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihilque aliud quærere, nonne tibi videtur iam hic in terris regni cælestis habitaculum? Hieronymus ad Paulinum.

EX AVGVSTINO.

Imperatoris sacram nemo sinè periculo sui sanguinis contemnit, sed omnes suscipiunt cum tremore & ueneratione, & adorant vilissimam chartulam atramento scriptam, & velut diuinos adorant apices. Scripturæ diuinæ leguntur, verba Dei tonãt, ipse Dominus admonendo præsens præsentibus loquitur, & nõ auditur: aut fastidiosè homines audiunt, aut (quod peius est) sedentes fabulis vacant. Imperator longè positus, de chartula loquitur, & tremitur, & quasi præsens in illa charta adoratur. Testamentum dominicum recitatur ab aliquibus hominibus, & contemnitur. Ipsum Prophetæ clamant, Apostoli prædicant, Euangelia loquuntur, per seipsum hominibus confabulatur, & non auditur. Augustinus in tractatu de arbore scientiæ boni & mali.

COMMENDATIO SACRAE SCRIPTVRAE ab Authoritate.

EX DEVTERONOMIO.

LEGES verba legis huius coram omni Israel, audientibus eis, & in omni populo congregato, tam viris quàm mulieribus, paruulis & aduenis qui sunt intra portas tuas, vt audientes discant, & timeant Dominum Deum vestrum, & custodiant, impleantque omnes sermones legis huius. Deut. 31.

EX PROVERBIIS.

OMNIS sermo dei ignitus, clypeus est omnibus sperantibus in se. Prou. 30.

EX PSALMIS.

Omnia mandata tua veritas.
In æternum domine verbum tuum permanet in cælo.
Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud. Psal. 118

EX EVANGELIO MATTHAEI.

ET quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros: exeuntes foràs de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus uestris. Amen dico uobis tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicii, quàm illi ciuitati. Matth. 10.

EX AVGVSTINO.

Cedamus & consentiamus authoritati sanctæ scripturæ, quæ nescit falli, nec fallere. Lib. 1. de peccatorum meritis. cap. 22. Et lib. 2. super Genes. ad literam. cap. 5. Maior est huius scripturæ authoritas, inquit, quàm omnis humani ingenii capacitas.

EX EODEM.

Adest domini gratia & misericordia, & non sinit peruertere scripturam suam. Quia circunsepsit veritate sua omnes sententias suas, & liberauit, vt quisquis indè aliquid præscindere voluerit, aut inducere malè legendo, vel interpretando, ille qui cor habet, quod præcisum est, iungat scripturæ, & legis superioria vel inferiora. & inueniet sensum, quem ille volebat malè interpretari. August. de verba domini serm. 49.

EX EODEM.

O domine, ista tua scriptura vera est, quoniam tu verax & veritas edidisti eam. Et iterùm: O homo, quod scriptura mea dicit, ego dico. Et tamen illa temporalitèr dicit: uerbo autem meo æterno tempus non accidit, quia æquali mecum æternitate consistit. Libro confessionum 13. cap. 29.

EX EODEM.

Cùm essemus infirmi ad inueniendam liquida ratione veritatem, & ob hoc nobis opùs esset authoritate sanctarum literarum, iam credere cœperam, nullo modo te fuisse tributurum tam excellentem illi scripturæ per omnes iam terras authoritatem, nisi & per ipsam tibi credi, & per ipsam te quæri voluisses. Confessionum lib. 6. cap. 5.

LAVS SACRAE SCRIPTVRAE AB VTILITATE.

EX DEVTERONOMIO.

ET nunc Israel audi præcepta & iudicia, quæ ego doceo te, vt faciens ea, uiuas, & ingrediens possideas terram, quam dominus deus Patrum uestrorum daturus est uobis. Deu. 4.

EX EODEM.

SCITO ergò hodiè, & cogitato in corde tuo, quòd dominus ipse est deus in cælo sursùm, & in terra deorsùm, & non sit alius. Custodi præcepta eius atque mandata, quæ ego præcipio tibi, vt benè sit tibi & filiis tuis post te, & permaneas multo tempore super terram, quam dominus deus tuus daturus est tibi. Ibidem.

EX EVANGELIO IOANNIS.

Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: Et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me: & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Ioan. 5.

EX D. PAVLO.

Testificor coram Deo, & Iesu Christo, qui iudicaturus est viuos, & mortuos, & per aduentum ipsius, & regnum eius: Prædica verbum: insta opportunè, importunè: argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina. Erit enim tempus cùm sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi Magistros prurientes auribus: & à veritate quidem auditū auertent, ad fabulas autem conuertentur. Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac Euangelistæ, ministerium tuum imple, sobrius esto. 2. Timoth. 4.

EX AVGVSTINO.

Hortor, vt valeo, vt literarum verè certeque sanctarum studio te curam non pigeat impendere. Syncera enim & solida res est, nec fucatis eloquijs ambit ad animum, nec vllo linguæ tectorio inane aliquid, ac pendulum crepitat. Multùm mouet non verborum, sed rerum auidum, & multùm terret, factura securum: præcipuè Apostolorum linguas hortor, vt legas: ex his enim ad cognoscendos prophetas excitaberis, quorum testimonijs vtuntur Apostoli. Augustin⁹ ad Volusian. epist. 1.

EX EODEM.

Rogo vos, discite Sacram scripturam, sæpè legite, quia omni melle dulcior est, fortior vino, lenior oleo, sublimior auro, argento purior. Præcipuè in Deum prouocat, & Deum diligere inuitat, corda illuminat, linguam purificat, cōscientiam probat, animam sanctificat, fidem roborat, Diabolum reijcit, peccata spernit, animas frigidas calefacit, lumen scientiæ ostendit, tenebras ignorantiæ expellit, tristitiam seculi extinguit, lætitiam Spiritus sancti accendit, sitienti potum tribuit, de insipientibus sapientes facit, primos de nouissimis ponit, magnos de minimis, nobiles de ignobilib⁹ efficit, naturam frenat, prohibet leuitatem, temperat dolorem, confert spem, coronat senem, docet iuuenem, mitigat dedignantes, reuocat errantes, instruit ignorātes, sanat ægros, roborat infirmos, brutos facit sensatos, somnolentos excitat, ociosos increpat, laborātes lætificat, pigros incitat, credentibus gratiam dat, Reges humiliat, humiles exaltat, honores multiplicat. Quamobrem qui hanc diligit, & diligentèr legem implet, in Regno cœlorum maximus vocabitur, & in præsenti Ecclesia præmia, & munera obtinebit. August. De laudibus Sacræ scripturæ, Sermo. 38. ad Fratres in Eremo.

EX COMMENTARIIS CHRYSOSTOMI in primum cap. Genesis.

Meritò thesauro cuipiam confertur diuinarum scripturarum lectio. Nam sicut ex illo, quisquis vel paruum frustum capere valet, multas sibi parat diuitias, ità, & in sacra scriptura, etiàm in breui dictione variam sententiarum vim, & indicibiles diuitias inuenire licet. Et non solùm Thesauro similia sunt Diuina eloquia, sed fonti quoq; largis perennibusq; scaturienti fluentis.

ET PAVLO POST.

Magna enim est huius Thesauri abundantia, & larga huius fontis vbertas. Vndè etiàm qui ante nos fuerunt, pro viribus aquas hausere, & similiter, qui post nos futuri sunt, idem attentabūt, neq; sic totum euacuare poterunt, sed magis interìm augescunt flumina, & increscunt. Hæc enim spiritualium fluminum natura est, vt hoc magis scaturiant, & accrescat spiritualis gratia, quo quis magis indè haurire studet. Propter hoc, & Christus dicebat: (Ioan. 7.). Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuentis.

HIERON. AD DEMETRIADEM.

Finem iungo principio, nec semèl monuisse contentus sum, Ama Scripturas sanctas, & amabit te sapientia: dilige eam, & seruabit te: honora illam, & amplexabitur te: Hæc monilia in pectore, & in auribus tuis hæreant: Nihil aliud nouerit lingua, nisi Christum: Nihil possit honorare, nisi quod sanctum est.

LIBRI PRIMI FINIS.

PARTITIONVM THEOLOGICARVM LIBER SECVNDVS,

CONTINENS OECONOMIAM VETERIS TESTAMENTI, LEGIS

SCILICET ANTIQVÆ, & eiusdem partium.

D. PAVLVS AD ROMANOS III. Et ad Galatas III.

SCIMVS AVTEM, QVONIAM QVAECVNQVE LEX loquitur, ijs qui in lege sunt, loquitur, vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo, quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati. Atque hinc scriptura conclusit omnia sub peccato, vt promissio ex fide IESV CHRISTI daretur credentibus. Prius autem quàm veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ reuelanda erat. Itaque Lex Pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur.

QVO ORDINE ATQVE METHODO SINGVLA HVIVS DOCTRINAE capita sint pertractanda. TAB. I.

METHODI VIS ferè omnis ex ordine potissimum perspicitur. Ordinis autem ratio, quantum ad institutam attinet Oeconomiam, consistit præcipuè in

- Perpetua & continua librorum vtriusque testamenti serie.
- Propria libri atque adeò loci cuiusque significatione.
- Diligenti cum Authoris, tum loci atque temporis inuestigatione.
- Commoda & idonea argumenti narratione.
- Artificiosa generum in suas partes distributione.
- Dilucida partium subdiuisione.
- Breui rerum præcipuarum epilogo seu epitome.

Quæ ratio diligéter obseruãda est tã in

- Toto Bibliæ corpore, quàm in
- Singulis sacræ scripturæ voluminibus.

ARGVMENTI LIBRI HVIVS AD PRAECEDENTEM Continuatio.

Præfatis hactenùs, quanta fieri potuit breuitate, ijs veluti Principijs, quæ in genere cùm ad diligentem omnium sacræ scripturæ, & causarum & partium inuestigationẽ, tum ad necessariam doctrinæ Christianæ præcognitionem pertinere videbantur, proximum porrò est, vt quod à principio nos facturos recepimus, ipsum nunc adgrediamur opus, Oeconomiam scilicet Bibliȩ, ac tandèm vberiorem singularum partium suscipiamus enucleationem: Ita tamen, vt non tam scripturam hic totam explicare voluisse, quàm totius scripturæ rectè explicandȩ perdiscendæque rationem quandam atque Methodum tradere videamur.

DE SIGNIFICATIONIBVS Bibliæ. TABVLA. 2.

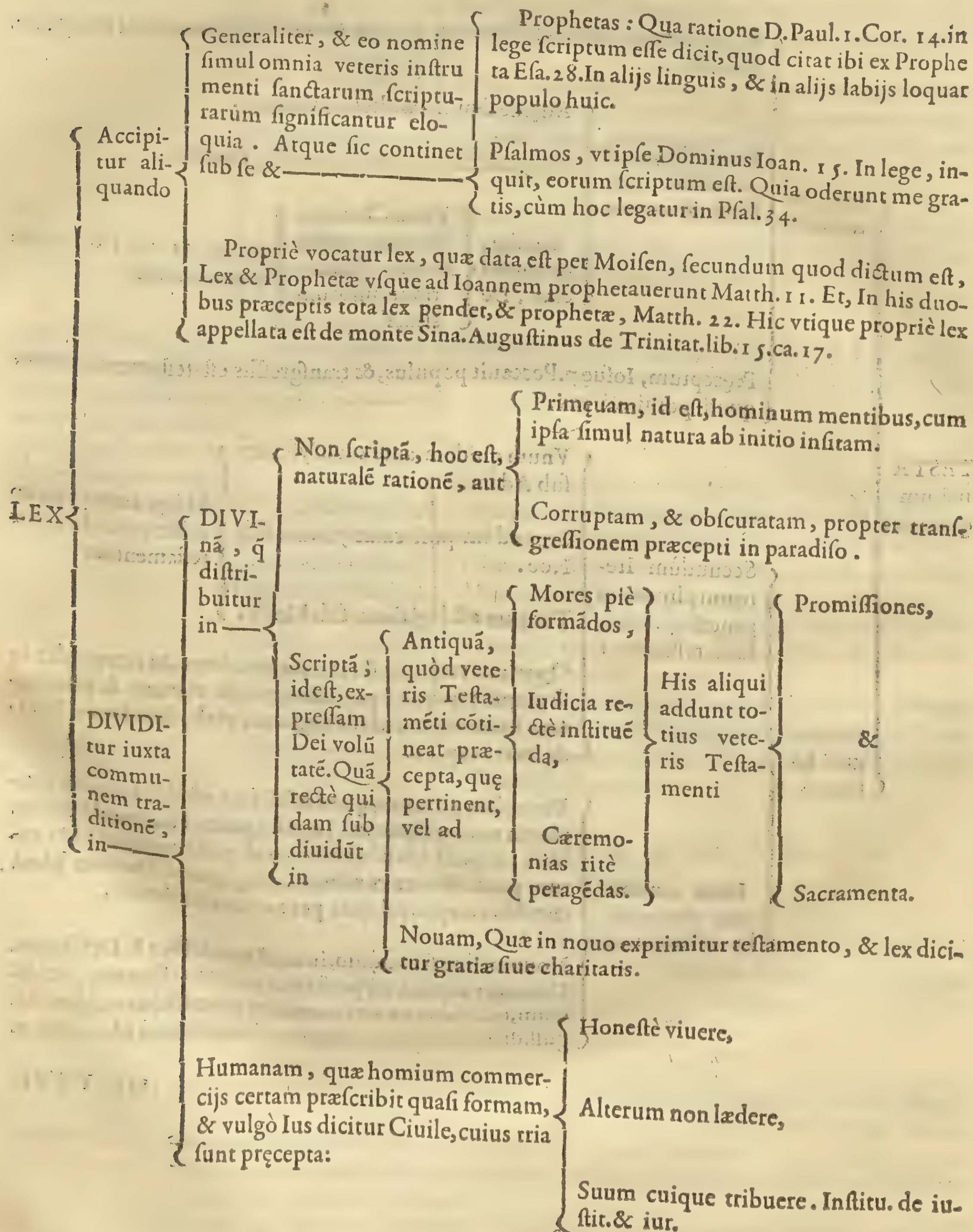
SACRAM SCRIPTVRAM totam, atque adeò libros, qui in canonem recepti sunt, omnes, vno nomine appellari Biblia, iam suprà ostensum fuit. Ipsa autem Biblia accipiuntur interdùm pro

- Lege: Lex enim vniuersalis, D. Augustino teste, continet omnia quæ de vnaquaque re legitimè pręcipiuntur, lib. 4. Quęstion. 33. sup. Numer. vndè D. Paulus, vt ait Chrysostomus Homil. 7. in Epist. ad Roma. totum vetus testamentum legem appellare consueuit, prȩsertim ad Galat. 4. Hæc enim sunt duo testamenta, inquit, vnũ quidem in monte Sina.
- Testamento, Quo nomine non (vt apud Iureconsultos) illud tantum continetur, quod non valet nisi testatoribus mortuis: sed olìm omne pactum & placitum, testamentum vocabant. Nam Laban & Iacob testamentum fecerunt, quod vtiquè etiàm inter viuos valeret, Genes. 31. Augustinus in Psal. 82.

DE PAR-

DE PARTITIONE LEGIS.

TABVLA 3.

- **LEX**
  - Accipitur aliquando
    - Generaliter, & eo nomine simul omnia veteris instrumenti sanctarum scripturarum significantur eloquia. Atque sic continet sub se &
      - Prophetas: Qua ratione D. Paul. 1. Cor. 14. in lege scriptum esse dicit, quod citat ibi ex Propheta Esa. 28. In alijs linguis, & in alijs labijs loquar populo huic.
      - Psalmos, vt ipse Dominus Ioan. 15. In lege, inquit, eorum scriptum est. Quia oderunt me gratis, cùm hoc legatur in Psal. 34.
    - Propriè vocatur lex, quæ data est per Moisen, secundum quod dictum est, Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem prophetauerunt Matth. 11. Et, In his duobus præceptis tota lex pendet, & prophetæ, Matth. 22. Hic vtique propriè lex appellata est de monte Sina. Augustinus de Trinitat. lib. 15. ca. 17.
  - DIVIDItur iuxta communem traditionē, in
    - DIVINĀ, q̄ distribuitur in
      - Non scriptā, hoc est, naturalē rationē, aut
        - Primęuam, id est, hominum mentibus, cum ipsa simul natura ab initio insitam.
        - Corruptam, & obscuratam, propter transgressionem præcepti in paradiso.
      - Scriptā; id est, expressam Dei volūtatē. Quā rectè quidam sub diuidūt in
        - Antiquā, quòd veteris Testamēti cōtineat præcepta, quę pertinent, vel ad
          - Mores piè formādos,
          - Iudicia rectè instituēda,
          - Cæremonias ritè peragēdas.
          - His aliqui addunt totius veteris Testamenti
            - Promissiones,
            - &
            - Sacramenta.
        - Nouam, Quæ in nouo exprimitur testamento, & lex dicitur gratiæ siue charitatis.
    - Humanam, quæ homium commercijs certam præscribit quasi formam, & vulgò Ius dicitur Ciuile, cuius tria sunt pręcepta:
      - Honestè viuere,
      - Alterum non lædere,
      - Suum cuique tribuere. Institu. de iustit. & iur.

DE TESTAMENTO, ET EIVS PARTIBVS in genere. TABVLA 4.

TESTAmetum quoque

- Dicitur vel
  - PACTVM, Genes. 9. Statuam pactum meum vobiscum. & ibi Chrysosto. Homil. 7.
  - Promissio, vt est promissio quæ facta est
    - Adę, de semine mulieris, Genes. 3.
    - Noę, de diluuio non reiterando, Genes. 9.
    - Abrahę, & semini eius, De
      - Terra Chanaam
      - Venturo Messia
      - Futura liberatione filiorum Israel
      - Genes. 12. 15. 18. & alijs multis in locis.
  - Pręceptum, Iosuę 7. Peccauit populus, & transgressus est testamentũ meum quod posui ad eos.
- Distinguit bifariàm
  - Secundùm Irenęum, humano generi 4. data sunt testamẽta:
    - Vnum quidem ante cataclysmum sub Adam.
    - Secundum post cataclysmum sub Noe.
    - Tertium est legislatio sub Moise.
    - Et hęc omnia vno nomine vetus dicuntur testamentum.
    - Quartum verò, quod renouat hominem, & recapitulat in se omnia: quod est per Euangelium eleuans & pennigerans homines in cœleste regnum. verba sunt Irenæi lib. 3 de hæres. cap. 11.
  - Iuxta communem diuisionẽ, in testamentum
    - Vetus, siue primum, quod nihil ferè est aliud, quàm prophetia noui testamenti. August. contra. Faustum Manichę. lib. 15. cap. 2. Ideò sic dictum, vel quòd temporalium rerum promissiones contineat. Aug. contra Faustum Manichæ. lib. 4. cap. 2. vel quia per nouum aboleatur.
    - Nouum, siue secundum, iuxta. August. lib. 18. De Ciuitate Dei, cap. 54. quod est perfectio veteris testamenti, sic dictum, quòd æternæ vitę contineat promissionem. Idem August. dicto loco contra Faustum Manichæum lib. 4. cap. 2.

DE VETERI TESTAMENTO IN SPECIE.

TABVLA 5.

PRAETER EA, quæ de veteri hacten⁹ dicta sunt testaméto, adhuc non inutilitèr quæri posse videntur tria,

- 1. Quid significet. Nam veteris testamenti nomine continétur
  - Propriè, Lex Dei, quæ data est per Moysen. Aug. lib. 18. De Ciuitat. Dei cap. 11. & Retractat. 1. cap. 22.
  - Largè, lex Moysis, & omne vetus instrumentum, quæ D. Hieronymus, scribens Algasiæ, elementa mundi vocari dicit, quòd ijs quasi elementis, & religionis exordijs Deum discamus.
- 2. Quæ ex veteri testamento obseruanda sint, vel relinquenda. Loquimur enim de his, quę pertinét, vel ad
  - Mores corrigendos, & illa mandata proculdubiò obseruanda sunt: De his enim dictum est, Mādatum Domini lucidum, illuminans oculos. Psal. 18.
  - Cęremonias legis, & ritus sacrificiorum. Et ea omninò sunt relinquenda. Hierony. lib. 2. aduersus Pelagian.
- 3. Cum veteris Testaméti multa, pręsertim cęremonialia sint abrogata, cur libros nihilominus antiquæ legis Ecclesia retineat omnes. Id quod tribus fit de causis,
  - Primum, non ad consequendas illas temporalium rerum promissiones, sed ad intelligendas in eis noui Testamenti prænunciationes: veteris quippè testificatio, fidem nouo conciliat. August. contra Faustum Manichæ. lib. 4.
  - Deinde, nè Prophetiā extinguamus: Quia in illis contenta, in vmbra facta sunt futurorum. August. contra Faustum lib. 32. cap. 9.
  - Postremò, Quia vetus testamentum, vt anteà quoque dictum fuit, rectè intelligētibus Prophetia est noui Testamenti. suprà tab. 4. ex August. contra Faustum lib. 15. cap. 2.

DE VETERIS TESTAMENTI Authoribus.

TABVLA 6.

VETERIS Testaméti Libri sunt

- Scripti primùm iussu omnipotentis Dei, & Spiritussancti instinctu editi, Per
  - Moysen, & Prophetas. — Vt de singulis pòst suo patebit loco.
- Amissi in expugnatione Babylonica,
- Restituti per Esdrā scribā velocissimū.
  - (Amissi … Restituti:) Nicephorus lib. 4. cap. 15. Euseb. lib. 5. cap. 8. Athanasius in Synopsi de Diuina scriptura.
- Asseruati, & in summo precio habiti ab Hebræis, quorum beneficio ad Christianam peruenerunt Ecclesiam.
- Recepti in Canonem, Conciliorum aliquot præcellentium authoritate, atq; vnanimi totius Ecclesiæ consensu.
- Approbati in nouo Testamento per Christum, & Apostolos. Qui pro confirmatione doctrinæ Euangelicæ, ex eisdem veteris instrumenti Libris integras sæpè produxerunt sententias.

DE ARGVMENTO LIBRORVM veteris Testamenti in genere. TAB. 7.

IN LIBRIS veteris Testamẽti agitur de statu populi Dei, hoc est, Ecclesiæ Catholicę per omnes eius partes, & ętates. Habet enim Ecclesia ætates ferè quinq;—

- Infantiam, hoc est, initium à primis illis Parentibus nostris, Adam & Eua, vsq; ad tempora Noæ.
- Pueritiam, à Noæ vsq; ad tempora Abrahæ, & sub Abrahamo, vsque ad Moysen.
- Adolescentiam, à tempore Moysis, quo Ecclesia sub lege, veluti adolescens sub tutoribus, & magistro degebat, vsque ad inductionem populi Israelitici in terram promissionis per—
  - Iosue, & sequentes iudices,
  - Reges,
  - Prophetas.
- Iuuentutem, ab inductione præfata, vsq; ad Saluatoris nostri Domini Iesu Christi aduentum. Quo tempore licèt à cura Pædagogi nondũ exempta esset Ecclesia, accepit tamen à Prophetis, qui tum extiterant, clarissimas de Christo eiusque regno, & vniuersis adeò fidei nostræ mysterijs reuelationes.
- Perfectam ætatèm. Vbi enim venit plenitudo temporis, de qua Paulus ad Galat. in 4. agit capite, misit Deus filium suum vnigenitum, natum ex muliere, natum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret. Qui tandèm Ecclesiam sibi congregauit talem, qualis in veteris Testamento pręfigurata, et adumbrata erat in—
  - Sinagoga,
  - Tabernaculo,
  - Sacerdotio.

DE VE-

DE VETERIS TESTAMENTI PARTIBVS.

TABVLA 8.

TRACTATIO veteris Testamẽti omnis, in sex diuiditur Partes: in quibus illa, de qua in præcedẽti tabula dictũ est, Ecclesia instruitur

- LEGIBVS, vt in quinque libris Moisis
  - Genesi,
  - Exodo,
  - Leuitico,
  - Numeris,
  - Deuteronomio.
- Exemplis virtutum & vitiorum desumptis ex historijs
  - Iosue,
  - Iudicum,
  - Ruth,
  - Regum quatuor,
  - Paralipomenon 2.
  - Esdræ duobus,
  - Tobiæ,
  - Iudith,
  - Esther,
  - Iob.
- Forma laudandi Deum, in quem finem Dauid suos edidit Psalmos.
- Præceptis diuinæ Philosophiæ, hoc est, rectã in Ecclesia Dei versandi scientia, in quinque videlicet libris Sapientiæ: Quales sunt
  - Prouerbia Salomonis,
  - Ecclesiastes,
  - Cantica Canticorum,
  - Liber Sapientiæ,
  - Ecclesiasticus.
- Rerum futurarũ Reuelationibus diuinis, qbus popul⁹ Dei peccator ad pęnitentiã inuitatur modò
  - Comminatione pœnarum,
  - Promissione Beneficiorum.
    - De quibus promiscuè agitur in libris Prophetarum
      - Maiorum
        - Esaiæ,
        - Hieremiæ cũ Baruch,
        - Ezechielis,
        - Danielis.
      - Minorum
        - Osee,
        - Iohelis,
        - Amos,
        - Abdiæ,
        - Ionæ,
        - Michęę,
        - Nahum,
        - Abacuk,
        - Sophonię,
        - Aggęi,
        - Zacharię,
        - Malachię.
- Pręparatione ad crucem, & ratione consolandi afflictos. Quod fit in 2. libris Machabęorum.

PARS VE-

PARS VETERIS TESTAMENTI PRIMA.

DE LEGIBVS DIVINIS.

TABVLA. 9.

LEGES DIuerso tẽpore hominibus datę—

Prima, in Paradiso ante peccatum, prohibitione ligni.

Secunda, post præuaricationem, & expulsionem ex Paradiso, de humani generis multiplicatione.

Tertia, Noæ ante diluuium de fabricanda Arca.

Quarta, post diluuium de Diuisionibus gentium.

Quinta, Abrahæ de circuncisione, & immolatione filij.

(Hæ leges significãtur per V. viros, quos Christus Ioan. 4. sedens apud fontem dixit habuisse mulierem illam Samaritanam. Gloss. Ibid.)

Sexta, Moisi in monte Sinai. Hæc intelligitur per sextum illius Samaritanæ virum, qui tamen nõ verus erat maritus. Vnde Saluator noster mulierem illam, hoc est, Ecclesiam Catholicam, ab illo putatiuo marito, id est, à lege literæ, quæ nullam contulit salutem, ad verum mittit virum, quæ lex est spiritus & gratiæ, in nouo Testamento compræhensa, à quo spiritualem virtutum concipiat prolem.

Septima, est illa ipsa lex Spiritus, & Euangelium gratiæ per Iesum Christum, quæ etiam lex fidei dicitur, & peccatum (quod per legem Moisis non aufertur, sed ostenditur tantum) etiam abluit & tollit. Rom. 8. & ibi Gloss.

Hic de sexta tantum lege, quę (vel quia Moisi à Deo prius reuelata, vel quia ab ipso Mose populo deinde Iudaico fuerit proposita) vno nomine lex appellari solet Mosaica.

DE LEGE

DE LEGE MOSAICA, IN SPECIE

TABVLA 10.

LEGIS MOsaicæ appellatione rerum ſacrarũ ſcriptores bifariam vti conſueuerunt:

- In genere, pro toto legis volumine, quod quia in partes quinque eſt diuiſum, communiter Pentateuchum dicere ſolent.
- In ſpecie, pro lege Decalogi, quæ (vt patet ex 19. Exodi capite) data fuit
  - A Deo per miniſterium Angelorum.
  - Moyſi, & per eum filiis Iſrael, atq; adeo omnibus hominibus ſub ipſius Dei caſtris militantibus. Sed non niſi prius
    - Sanctificatis & Mundatis.
  - In monte Sinai.
  - Non ſtatim poſt peccatum, vt experti homines arbitrij libertatem ad ſalutem non ſufficere, eo minus ſuperbirent, & legis neceſſitatem eo procliuius agnoſcerent. Gloſſ. ad Galatas 3. Sed poſt duo tandem millia annorum à principio mundi, die ſcilicet quinquageſima ab exitu Iſrael de Aegypto, quæ tertia fuit menſis Iunii, teſte Auguſtino quæſtione ſeptuageſima in Exodum.
  - Cum
    - Clangore Buccinę,
    - Tonitu & fulgure in nube denſiſſima,
    - Strepitu vehementi.
    - Habentur hæc omnia dicto cap. 19. Exod.
  - Nè aut
    - Proprijs viribus nimium attribuerent, d. gloſſ. ad Galat. 3.
    - Aliquid ſibi defuiſſe quærerētur. Auguſtinus Pſal. 57.
  - Vt qui reuocari à peccatis ratione non poterant, pœnarum minis, atque terroribus coercerentur. Auguſtinus capite tertio, De vtilitate credendi, ad honoratum.

DE PEN-

DE PENTATEVCHO, HOC EST, DE QVINque libris Moisis,& primum de varijs eius typis. TABVLA II.

ETSI HISTORIA Moisis per se vna sit & indiuidua, commodioris tamen vsus gratia, per partes quasi distincta est, in libros quinque: Qui significantur per Quinque
- Vectes, tabulas tabernaculi continentes, quibus Ecclesia ab omni præseruabatur impetu. Exod. cap. 26. & 40.
- Columnas tabernaculi, Exod. 27.
- Viros, qui Iudæis in auxilium de cœlo apparuerunt, in æquis, frenis aureis decoris, 2. Machab. 10.
- Panes illos, de qbus fragmētorū 12. collecti sunt cophini, Luc. 9.
- Porticus piscinæ, Ioannis 5.

DE AVTHORE PENTATEVCHI.

TABVLA 12.

PENTATEVCHI
- Author est Moises, Theologorum omnium antiquissimus.
- Quod autem nomen suum libris à se scriptis nusquàm addiderit, id Franciscus Ruizius Vallisoletanus ideo factum esse putat, quòd is scripserit præsentibus, atq; sic illi superuacanea fuerit præsentiæ suæ declaratio. In lib. de regulis intelligendi sacras scripturas, reg. 151.
- Restaurator Esdras. Hieron. aduersus Heluidium: Siue Moisen, inquit, dicere volueris authorem Pentateuchi, siue Esdram eiusdem restauratorem operis, non recuso. Idem quoque sentit D. Augustinus de mirabilibus sacræ scripturæ, lib. 3. cap. 33.

DE MOISE ET VARIIS EIVS NOMINIBVS.

TABVLA 13.

MOISES ID NOMinis ab euentu sortitus est, eo quòd de flumine sit saluatus. August. de tempore Serm. 88. Aquam enim Moi Aegyptij vocant, †esis verò saluatus: Inde Moises, id est, ex aqua saluatus. Iosephus libr. 2. antiquitat. capi. 9. Aliàs etiam dictus est ——————

†ises

- Mared, id est, Rebellans.
- Iared, id est, Descendens, quòd de monte descenderit.
- Pater Iedor, id est, Sepium, quòd quasi quadam sepis lege circundederit populum.
- Heber, id est, Iunctor, eo quod populum Dei seruitio iunxerit.
- Pater Socho, id est, Prophetiæ, eo quod ipse sit doctor Prophetarum.
- Icuthiel, id est, Sperans in Deum, eo quòd spem habuerit liberandi populum de Aegypto, siue quòd spe parentum de aquæ periculo liberatus sit.
- Pater Zanoha, id est, Gubernator, eo quòd magnam populo in eremo gubernationem exhibuerit, siue quòd doctrina sua quotidiè gubernaret. Hieron. in Quæst. in Paralipom.

DE ORIGINE MOISIS.

Natus est tempore captiuitatis Aegyptiacæ ex matre Iochabet, (non illa quidem quæ propriè fuit filia Leui, sed de alia, de tribu eiusdem Leui profecta. Lyranus in cap. 2. Exodi) & patre Amram. Fuit autem Moises ab Abraham. Erat enim Ammiramis filius, qui fuit ex patre Chaat, qui natus est, de Leui: Leui verò de Iacob, qui fuit ex Isaac filio Abraham. Iosephus Antiquitatum Iudaicarum lib. 2. cap. 9.

DE

DE VITA ET MORIBVS, REBVSQVE AB EO præclarè gestis remissiuè.

Quæ de Moisis educatione miraculosa, forma præcellenti, moribus heroicis, studijs præclaris, prudentia singulari, rerum gerẽdarum dexteritate inaudita, ac vita eius tota omnibus numeris absoluta, in sacris literis singulatim explicata sunt, ea omnia D. Gregorius ille frater Basilij Magni, & episcopus Nyssenus, in breuissimam collegit summam, quam veluti formulam viuendi cuilibet Christiano commodam atque perfectam, inter cætera eius opera præclara post se perscriptam reliquit. Quem librum vel semel legisse, per omnem vitam profuerit plurimùm.

DE MORTE EIVSDEM.

Refert Augustinus alicubi, non posse deesse qui credant, si non desunt qui asserant, Moisen adhuc viuere: quia scriptum sit, eius sepulcrum non inueniri, Deut. 34. & apparuerit cum Domino in monte, vbi & Helias fuit, Matthe. 17. quem mortuum legimus non esse, sed raptum 4. Reg. 2. Quasi verò Moisis corpus non potuerit alicubi sic abscondi, vt prorsus homines lateret vbi esset, atque inde ad horam diuinitus excitari, quando cum Christo Helias & ipse sunt visi: sicut ad horã multa sanctorũ corpora surrexerunt, quando passus est Christus, & post eius resurrectionẽ apparuerunt multis in sancta, sicut scriptum est, ciuitate. Augustinus in Euangel. Ioan. tractatu 124.

VBI MORTVVS SIT, ET QVANDO.

Mortuus est Moises anno ætatis suæ 120. oculis necdum caligantibus, nec dentibus motis, aut genis concisis, super montem Nebo, & sepeliuit eum Dominus in valle terræ Moab contra Phogor: & nullus hominum cognouit sepulcrum eius vsque in hodiernum diem, Deut. 34. Quod glossa ibidem à Deo ideo factum esse dicit, nè Iudæi colerent Moisen tanquàm Deum, propter magnitudinem & multitudinem signorum. Vnde & virgam, in qua signa fecerat, vt plurimi putant, ne adoretur, secum abstulerat. Quoniam & serpentem quem fecerat, filij Israel postmodum adorabant. Omnis autem illius ætas in tres quadragenarias partes diuiditur. Quadraginta enim annis, in Aegypto in domo Pharaonis ab infantia literas didicit. xl. annis exul ab Aegypto in domo sacerdotis Madiam fuit. Et 40. annis per desertum ducatum populo præbuit August. de mirabilibus sacræ scripturæ lib. 1. cap. 35.

DE LAVDIBVS MOISIS, ECCLESIASTICVS. Cap. 45.

Dilectus Deo & hominibus Moises, cuius memoria in benedictione est. Similem illum fecit in gloria sanctorum, & magnificauit eum in timore inimicorum, & in verbis suis monstra placauit. Glorificauit illum in conspectu Regum, & iussit illi coram populo suo, & ostendit illi gloriam suam. In fide & lenitate ipsius sanctum fecit illum, & elegit eum ex omni carne. Audiuit enim eũ, & vocem ipsius, & induxit illum in nubem. Et dedit illi cor ad præcepta, & legem vitæ & disciplinæ, docere Iacob testamentum suum, & iudicia sua Israel.

DEVTERONOM. VLTIMO.

Et non surrexit vltra Propheta in Israel sicut Moises, quẽ nosset Dñs facie ad faciem, in oĩbus signis atq; portẽtis, q̃ misit p eũ, vt faceret in terra Aegypti Pharaoni & oĩbus seruis eius, vniuersęq; terræ illius, & cunctã manũ robustã, magnaque mirabilia, quę fecit Moises coram vniuerso Israel.

DE ARGVMENTO ET PARTIBVS PENTAteuchi.

TABVLA 14.

IN QVINque libris Moisis agitur de qualitate——
{ Domini | Ministri | Corporis | Populi | Epilogi }
Legem { Statuentis: | Proponentis, | Continentis: | Recipientis: | Explicantis. }
vt in { Genesi, | Exodo, | Leuitico, | Numeris, | Deuteronomio. }

GENESIS
LIBER PENTATEVCHI PRIMVS, DE CREATIONE cæli & terræ.

DE CONTINVATIONE.

TABVLA. 15.

VETERIS ILLIVS, quæ in his libris describitur, Ecclesię status est quintuplex: alius enim fuit tempore——————
{ Patriarcharũ, | Ducum, | Iudicum, | Regum, | Pontificum, }
De { Primo | Secundo | Tertio | Quarto | Quinto }
Agitur in libr. { Genesi, | Reliquis Pentateuchi libris & in Iosue, Iudicum, & Ruth, Regũ & paralipo. Esdræ. }

ALIA CONTINVATIONIS RATIO.

Legis diuinæ summam traditurus scriptor Pentateuchi Moises, eius primum ostendit latorem, Quo, cognito eo, facilius quisq; intelligat, quid cùm de ipsa lege, tum de eius authore Deo & credere & sentire debeat. Deũ aũt homo neq, rectius cognoscere, neq; facilius apprehendere poterit, q̃ ex operibus creationis, & ordine rerũ creatarũ sapientissimo, qui in hoc primo describitur libro.

DE RATIONE NOMINIS. TABVLA 16.

GENEsim —
- Grammatici ortum dicunt, seù natiuitatem August. in Categoriis cap. 21.
- Theologi accipiũt pro libro —
  - Cœli, & terræ, quòd Deus in illis alia omnia nobis intuenda reliquerit, vt sic omnes creaturas simul comprę̃hẽdat tam in cęlo quàm in terra: vt Chrysost. in 2. cap. Geneseos homilia duodecima. Cuius principium olim ante annum tricesimum à nemine legebatur. Hieron. in procem. in Ezechielem.
  - Iustorum, Augustinus de ciuit. Dei lib. 23. cap. 38. Hieron. in Ezechielem cap. 5. Sed in Quæstion. Hebraicis super Regum lib. idem Hieronymus tractans id, quod ait, Ecce scriptum est in libro iustorum: Liber, inquit, iustorũ liber Samuelis est, vbi continentur prophetæ iusti, Samuel, Gad, & Nathan.

VBI, ET QVANDO SCRIPTVS SIT HIC LIBER.

Scriptus est liber Geneseos, in lingua Hebraica, nõ in principio aut statim post Adam, neq; omnibus hominibus, sed Iudæis tantùm, & post multas tandem generationes. Chrysost. ad populum Antiochenum Homil. 7. tunc scilicet, cum creuisset error eorum, qui de mundi creatione dubitabant. Augustinus in lib. Quæstion. veteris testam. cap. 3.

SVMMARIVM GENESIS, EX D. HIERONYMO ad Paulinum. TABVLA. 17.

IN Genesi agitur De
- Creatura mundi, Genes. 1.
- Exordio generis humani, cap. 2.
- Diuisione terræ, cap. 10. & 11.
- Confusione linguarum, cap. 11.
- Descensione Hebræorum vsq; ad Aegyptum, cap. 12. &c.

EXPLICATIO SVMMARII EX ATHANASIO TABVLA 18.

PRIMVS liber Mosis cõtinet
- Ordinem creationis cæli & terræ: Die nanque —
  - Primo facta est lux.
  - Secundo firmamentum, quod Deus cælum vocauit.
  - Tertio congrægatæ sunt aquæ, visaq; arida, & collectiones aquarum vocatæ maria, arida verò terra, terraque germinauit herbam fœni & omne lignum.
  - Quarto processit sol & luna, & vniuersus astrorum chorus.
  - Quinto facta est volucrum, piscium, & cæterorum, quæ in aquis agunt, generatio.
  - Sexto quadrupedia, & bestię & serpẽtes, & iumenta, homoque ad imaginem & similitudinem Dei formatus.
  - Septimo requieuit ab operibus, dieiq; benedixit septimo.
- Transgressionem Adæ, illiusq; è paradiso eiectionem.
- Cædem Abelis, factam per fratrem suum proprium.
- Translationem Enoch.
- Fabricationem Arcæ.
- Diluuium factum temporibus Noæ.
- Structuram turris.
- Diuisionem linguarum.
- Dispersionem nationum.
- Egressum Abrahæ ex Chaldęa.
- Legem de circuncisione latam.
- Sodomorum subuersionem.
- Iusiurandum promissionis Dei Abrahæ factæ.
- Generationem Isaac, Iacob, & qui ex illo sunt, Patriarcharum.
- Venditionem Ioseph, & miraculosam eius liberationem.
- Athanasius in synopsi de diuinis scripturis.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Ex præfationibus Anton. Fonsecæ ante commentaria Thomæ Caietani in Pentateuchum.

Primus liber exponit originem, & causas rerum omnium. In quo voluit Moyses fidelis Propheta Domini mundo ostendere, in natura rerum aliquod numen, & aliquam Diuinam naturam subsistere. Quòd Deus vnus sit, aduersus eos, qui multos Deos introduxerunt: Quòd hic mundus sit creatus, aduersus eos, qui eum statuerunt sempiternum: Quòd hunc gubernet, cōtra nonnullos, qui fato, & stellis omnia subijciunt, mundumq; prouidentia Dei destituūt: Quòd vindex malorum sit, & omnia propter hominem creauerit.

Describit præterea hominis ortū, qualis fuerit ab initio, quomodò lapsus sit, quomodò ab vno nati sint omnes: perq; terras sparsi flagitijs nefarijs, diluuio tandèm ab irato Deo obruti fuerint. Rursus, qui in illo seruati, omnibus Regnis dederint initium.

Postremò Abraham, Isaac, Iacob, & Ioseph sanctorum Patriarcharum, qui ante legem tabularem vixerunt, vitę describuntur, mores, illustria dicta, facta, & religio, & quomodò de terra Chanaan descenderunt in Aegyptum. Atq; propter hos aliosq; viros beatos, dictus est à quibusdam hic liber primus, LIBER IVSTORVM, totiès in scripturis repetitus.

DE PARTIBVS GENESIS. TAB. 19.

GENEsis describit ipsius Dei, legem statuentis,
- Summam omnipotētiam, ab
  - Opere creationis, De quo agitur in cap. 1. 2. 3. 4. & 5. — Vndè dicitur Creator,
  - Studio generis humani conseruādi, quod pręstitit in liberatione Noę à periculis diluuij, cap. 6. 7. 8. & 9. — Vndè dicitur Seruator,
  - Multiplicatione gentium, & veræ religionis propagatione, quę linguarum beneficio sparsa fuit per orbem, cap. 10. & 11. quis non ità multò pòst extinctam propemodùm. — Vndè dicitur Auxiliator.
- Immensam beneuolentiā, & amorem erga humanum genus ineffabilem, Ex
  - Segregatione Abraham à generatione praua, & peruersa, & hoc quo ad
    - Locum vndè iussus est exire,
    - Signum circuncisionis,
    - Factū oblationis filij.
    - — A cap. 12. vsq; ad ca. 25.
  - Præseruatione, & custodia Isaac, quem seruauit, & defendit inter illas nefarias nationes, à cap. 25. vsq; ad cap. 29.
  - Præelectione, & multiplicationē Iacob, à cap. 29. vsq; ad cap. 39.
  - Exaltatione Ioseph, à cap. 39. vsq; in finem Genesis.

DE ALIA, HVIC NON ABSIMILI, SED VBERIORE tamen, Partitione Genesis, ex sententia Bedæ præsbyteri in lib. Quæstion. super Genesim in principio. TABVLA 20.

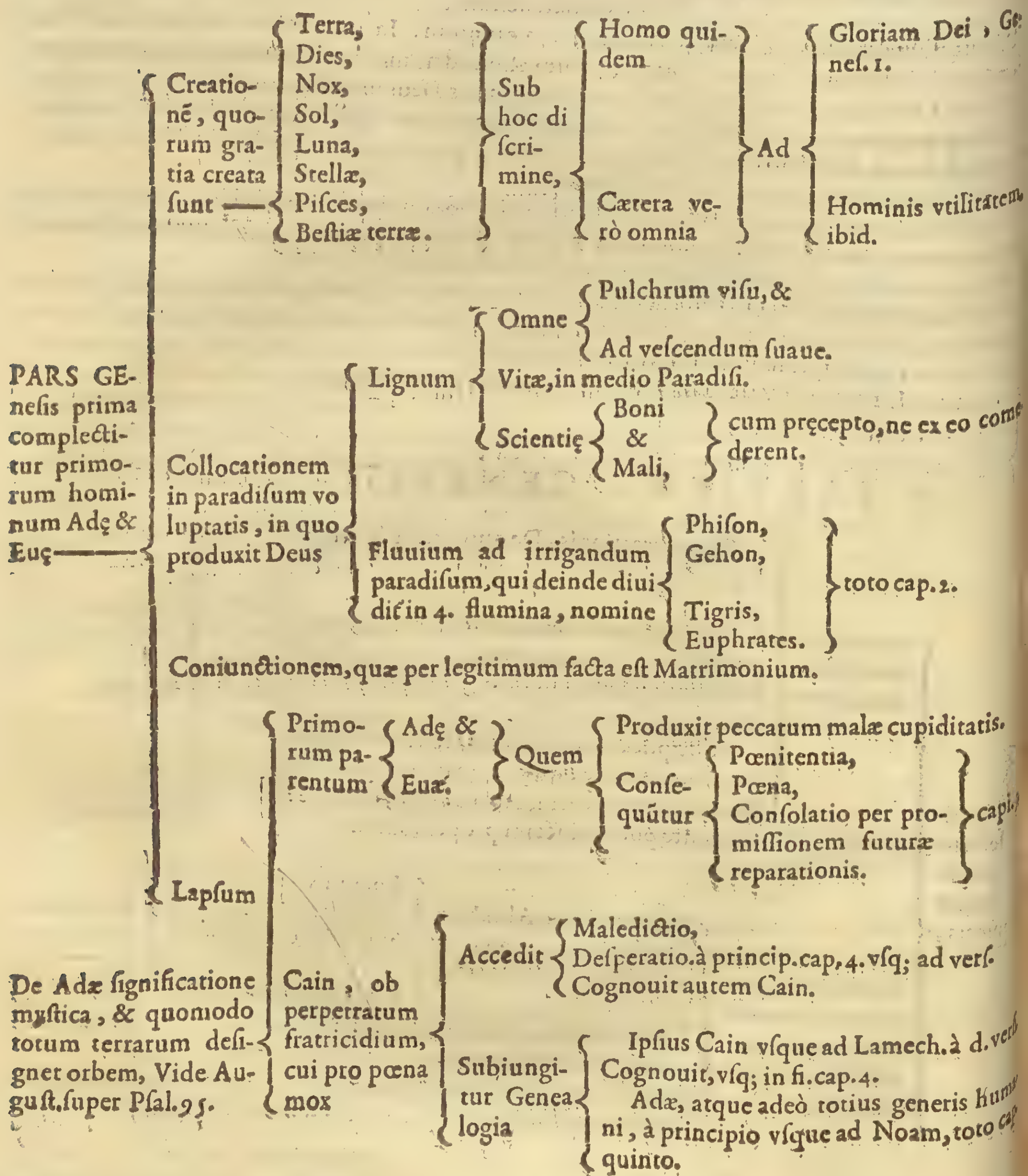
GENESIS CONTInet electionem populi ministério Patriarcharū, siue rerum in Ecclesia Dei gestarum seriem, tempore Patriarcharum

Adę,	A capite	Primo,	Vsq; ad caput	Sextum,
Noę,		Sexto,		Duodecimum,
Abraham,		Duodecimo,		Vigesimumquintū,
Isaac,		Vigesimoquinto,		Vigesimumoctauū,
Iacob,		Vigesimooctauo,		Tricesimūseptimū,
Ioseph.		Tricesimoseptimo.		Quinquagesimum.

DE PRI-

DE PRIMA PARTE GENESIS.

TABVLA 21.

- PARS GEnesis prima complectitur primorum hominum Adę & Eué
  - Creationé, quorum gratia creata sunt
    - Terra, Dies, Nox, Sol, Luna, Stellæ, Pisces, Bestiæ terræ.
      - Sub hoc discrimine,
        - Homo quidem
        - Cætera verò omnia
          - Ad
            - Gloriam Dei, Genes. 1.
            - Hominis vtilitatem. ibid.
  - Collocationem in paradisum voluptatis, in quo produxit Deus
    - Lignum
      - Omne
        - Pulchrum visu, &
        - Ad vescendum suaue.
      - Vitæ, in medio Paradisi.
      - Scientię
        - Boni & Mali,
          - cum precepto, ne ex eo comederent.
    - Fluuium ad irrigandum paradisum, qui deinde diuidit in 4. flumina, nomine
      - Phison, Gehon, Tigris, Euphrates.
        - toto cap. 2.
  - Coniunctionem, quæ per legitimum facta est Matrimonium.
  - Lapsum
    - Primorum parentum
      - Adę & Euæ.
        - Quem
          - Produxit peccatum malæ cupiditatis.
          - Consequūtur
            - Pœnitentia, Pœna, Consolatio per promissionem futuræ reparationis.
              - cap. 3.
    - Cain, ob perpetratum fratricidium, cui pro pœna mox
      - Accedit
        - Maledictio, Desperatio. à princip. cap. 4. vsq; ad vers. Cognouit autem Cain.
      - Subiungitur Genealogia
        - Ipsius Cain vsque ad Lamech. à d. vers. Cognouit, vsq; in fi. cap. 4.
        - Adæ, atque adeò totius generis humani, à principio vsque ad Noam, toto cap. quinto.

De Adæ significatione mystica, & quomodo totum terrarum designet orbem, Vide August. super Psal. 95.

DE SE

DE SECVNDA GENESIS PARTE.

TABVLA 22.

Recensentur in hac parte ea, quæ acciderũt circa diluuiũ, partim.

- Ante diluuium, vt sunt
  - Cavsa diluuii, humani scilicet cordis malitia. capite 6. vers. Videns autem Dominus.
  - Comminatio siue prædictio diluuii, vers. Cumq; vidisset deus. codẽ.
  - Arcae Noæ instructio, in qua Noè vir iustus cum suis conseruaretur. vers. Fac tibi arcam de lignis, eod. cap. 6.
- In ipso diluuio
  - Instante confitemur
    - Noæ ingressus in arcam, cap. 7. vers. Fecit ergò &c.
    - Aquarum accessio. vers. Anno sexcentesimo.
    - Diluuii ipsius excessus & inundatio. vers. Factumque est diluuium 40. diebus super terram.
    - Omnis creaturæ extra arcam viuentis interitus. vers. Consumptaque est omnis caro. dic. cap. 7.
  - Recedente.
    - Arca mense septimo requieuit. cap. 8. vers. Requieuit arca.
    - Explorat Noe siccitatem terræ, vers. Cumque transissent 40. dies. eod.
    - Terra arefacta, euocatur ex arca cum præcepto, vt crescant & multiplicentur. eod.
    - Liberatus Noè,
      - Aedificat altare,
      - Offert,
      - Adorat Deum.
      - Vers. Egressus est ergò Noè.
    - Paciscitur Dominus cum Noe, diluuium ampliùs nõ futurum. Vers. Odoratusque est Dominus. d. cap. 8.
- Post diluuium describuntur Noæ
  - Benedictio ca. 9. vers. Benedixitq; Deus Noæ, &c. vnà cum
    - Confirmatione matrimonii. vers. Crescite. eod.
    - Concessione ciborum. vers. Et omne quod mouetur. eod.
    - Gladii potestate. vers. Quicunque effuderit. eod.
    - Inuentione vini. vers. Cepitque Noe. d. cap. 9.
  - Mvltiplicatio seminis: Quæ pars continet
    - Propagationem generis humani ex
      - Noe & Filiis eius
    - Inita
      - Regnorum & Monarchiarum
    - toto. cap. 10.
  - Divisio gentium, vbi etiàm
    - Agitur de
      - Structura turris Babylonicæ, cap. 11. vers. Venite, faciamus nobis ciuitatem.
      - Confusionem linguarum, vers. Venite igitur, descendamus &c. eod.
    - Repetitur Genealogia Noæ
      - A Sem vsq; ad Abraham
      - Vers. Hæ sunt generationes Sem. dict. cap. 11.

DE SIGNIFICATIONIBVS NOAE.

Noe Latinè dicitur iustus, vel requies. Vndè parentes eius dixerunt, Quia hic faciet nos re quiescere ab operibus & à tristitia, & à terra cui maledixit Dominus Deus. Ambros. de arca & Noe. cap. 2. Et significat eos, per quos Ecclesia regitur: sicut per illum in aquis arca gubernata est, quæ figuram gestabat Ecclesiæ. Augustinus libo secundo Quæstionum Euangelicarum, cap. 44.

DE TER-

DE TERTIA GENESIS PARTE, QVOMODO Abraham ex imperfecto ductus sit ad perfectum. TAB. 23.

In tertia parte describitur fides Abrahæ
- Inchoata, ratione
  - Dei cui pstitit
    - Obedientiã, parendo vocationi diuinæ de terra sua, pro qua accepit
      - Benedictionem. cap. 12. in princip.
      - Promissionem
        - De Christo
        - &
        - Terra Chanaam.
    - Deuotionem, dum ædificauit Deo altare, inuocauitq; nomẽ Domini. vers. Apparuitque Domus Abraham. eod.
    - Constantiã in fide, qua superauit famis necessitatẽ, impetrauitq; vt sibi cõiunx, in aulã Pharaonis rapta, restitueretur, Pharaone interim à Deo pcusso. vers. Facta est aũt fames. d. ca. 12.
  - Proximi, rebus in
    - Sedis: orta. n. contentione inter suã & fratris sui Lot familiã de iure pascendi, benignè cũ fratre terrã diuisit in duas partes, scilicet
      - Iordanem & Canaã
      - Quam inhabitauit
        - Lot
        - Abraham
          - Accepitq; Abraham secundo promissionem de uenturo Christo cap. 13. per tot.
    - Aduersis: cùm enim Lot bello Sodomitico fuisset abductus, Abraham persequens hostes, reduxit eum liberatum. Quos è bello redeũtes humanitèr excipit Melchisedech Rex Salem & sacerdos Dei, cui vicissìm Abrahã ex omnibus dedit decimas. tot. cap. 14.
  - Suiipsius
    - Petitione prolis, ad quã promittuntur ei
      - Isaac, & ex eo numerosa posteritas, quæ vt affligenda sit in terra aliena, ità expleto tẽpore sit magno cumulo restituenda & amplificanda.
      - Terra Canaã, tertio et q̃rto pmittitur. cui pmissioni credidit Abrahã, & reputatũ ẽ ei ad iustitia. c. 15.
    - Regenda vxore, cuius rogatu prolis suscipiẽdæ causa, i tà vsus est ancilla sua Agar, nè illa sibi in Dominã suã vllũ sumeret imperiũ, sed humiliata, eius se subiiceret imperio & volũtati. ca. 16.
- Proficiens, quam exhibuit iterùm
  - Deo, suscipiẽdo symbolũ circũcisionis, vt sit signum fœderis inter deum & semẽ Abrahæ cum tota sua familia cap. 17. Vbi etiàm
    - Mutantur nomina
      - Abræ, Sarai in Abraham, Saram.
    - Confirmantur promissiones De
      - terra Canaan. 15.
      - Isaac. c. 17.
  - Proximo operibus
    - Corporalibus, dũ Dei angelos suo recipit hospitio, qui ei excidiũ prædicunt Sodomorum cap. 18. à princip. vsque ad vers. Dixitq; dominus: Num celare potero.
    - Spiritualibus, orãdo p liberatione Lot & aliorũ à periculis subuersiõis Sodomorũ. Quæ vt acciderit, ad lõgũ exprimitur p t. c. 19
  - Sibiipsi, respectu
    - Coniugis, quam timore regis Abimelech simulã sororem suã, eamq; secundò raptam, Dei beneficio iterùm recuperat, cap. 20.
    - Filii Isaac, quẽ, vi sitãte domino, Sara ĩ senectute sua
      - Cõcepit ac Peperit
      - Inito fœdere ĩter Abimelech & Abraham
      - tot. ca. 21.
- Perfecta, adhuc erga
  - Deum, à quo tẽtatus, immolauit ei filiũ suũ Isaac: Qđ adeò placuit Deo, vt Abrahæ Xpm pmitteret saluatorẽ, & multiplicationẽ seminis sui, sicut stellas celi. c. 22.
  - Proximũ scilicet
    - Vxorem, quam piè sepeliuit in agro, quem emit à filiis Heth. cap. 23. per totum.
    - Filiũ, cui pari pietate, per seruũ suũ seniorẽ fidelẽ, in uxorẽ impetrat virginẽ pulcherrimã & uiro incognitam Rebeccã filiam Bathuel, c. 24.
  - Et seipsum
    - Secundam ducendo vxorem Ceturam.
    - Distribuendo hæreditatem suam inter filios,
      - Legitimum Isaac, ca. 25. & Concubinarum Ismael &c. ibid.
      - vbi ẽt
        - Describuntur genetationes
          - Isaac &
          - Ismael.
        - &
        - Vendit Esau primogenita.

ABRA-

ABRAHAM QVOMODO PATER MVLTARVM dicatur eſſe gentium ex Auguſtino.

BEATVS Abraham, pater multarum gentium à domino dictus eſt. Omnes enim gentes, quæ in Chriſtum credunt & crediture ſunt filii ſunt Abrahæ, imitando fidem, non naſcendo per carnem. Nam ſicut Iudæi per infidelitatem degeneres, facti ex filiis Abrahæ filii diaboli, & progenies viperarum ſunt in Euangelio appellati: ità è contrario omnes gentes, quæ Chriſtum fideliter credunt, Abrahæ filii effici meruerunt: Auguſtinus ſermone 54 de Tempore.

DE MVTATIONE NOMINIS ABRAHAE ex Ambroſio.

MVTAT DEVS Abrahæ nomen litera addita, vt de Abram vocaretur Abraham, hoc eſt, de patre vano, ſicut habet Latina interpretatio, uocaretur pater ſublimis, pater electus: vel de patre, fieret & pater filii. Vanus erat, cùm Deum neſciret: electus factus eſt, poſtquam cognouit Deum. pater erat, cùm de ancilla prolem haberet: Sed pater filii nõ erat, quia non erat ei filius, qui non erat legitimo ſuſceptus coniugio. Ambroſ. libr. 1. de Abraham cap. 4.

QVA RATIONE CHRISTIANI EX SEMINE DIcantur Abrahæ.

HIC ſecundùm meritum filius eſt Abrahæ, qui fidem ſequitur, per quam Deo dignus extitit Abraham. facti ſumus enim filii Abrahæ, imitando fidem, D. ait Auguſtinus, non naſcendo per carnem. Sicut Iudæi degenerando exhæredes, ſic nos imitando adoptati. Auguſtinus ſuper Ioannem tractatu 49. Fides ergò Abrahæ, ſemen eſt Abrahæ: proindè qui pertinent ad credulitatis ſimilitudinem, ipſi pertinent ad hæredum promiſsionem. Auguſtinus de vera innocentia, cap. 133.

VT IMITANDVS SIT ABRAHAM.

SI QVAE es anima mea, quæ cupis ſequi veſtigia fidei Abrahæ, exi de terra & de cognatione tua: relinque populum tuum & domum patris tui, id eſt, fideliter renuncia diabolo, pompis & angelis eius: & ſequere viam rectam, quæ te perducat in terram, in qua diteſcas & emineas, & efficiaris ſocius Abrahæ. Sed cùm iſta omnia feceris, ſi uirtus charitatis (quæ omnia credit) eſt in te, adhuc Deus tentabit te, & tẽtatum, coronabit te. Expetit à te ſacrificium dilecti tui: quid à te expetii? quod Abrahæ illi dictum eſt, Da mihi unicum filium tuum. Tibi dicit ſapientia: Fili, da mihi cor tuum. Ipſe eſt dilectus vnicus. Quid metuis offerre cor tuum? offer ſacrificium contritionem cordis Domino Deo tuo: & dic ei cum propheta, Holocauſtis non delectaberis Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non ſpernis: nihil metuas tali ſacrificio oblato: & deo acceptum erit, & quod obtuleris, integrum permanebit. Pſ. 50.

DE PAR-

DE PARTE GENESIS QVARTA.

TABVLA 24.

Proponuntur de Patriarcha Isaac Quatuor:

1. MATRIMONIVM cum Rebecca, cui licet sterili Dominus ad deprecationem Isaac prædicit, ex vtero eius duos populos egressuros: Quorum
   - Vnus alterum superaret, &
   - Maior seruiret minori.
   - cap. 25. vers. Hæ quoque. vsq; in fin.

2. GENEALOGIA: nam Rebecca duos peperit ei gemellos. Quorũ
   - QVI primus egressus est Esau, rufus erat, & totus in morem pellis hispidus.
   - ALTER egrediens, plãtam fratris tenebat manu, & idcircò appellatus est Iacob.
   - Quibus adultis, factus est
     - *Esau vir gnarus venandi & homo agricola.*
     - *Iacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis, cui Esau vendidit primogenita sua.*
   - Quẽ amabat
     - Isaac,
     - Rebecca.

3. PROBATIO fidei, in
   - ADVERSIS: Nam orta in terra fame, in Aegyptum regionem frugibus tam abundantem, cadere statuerat: verùm quandò id Deum nolle intelligeret, in terra potiùs peregrinatus est intermedia, quantumuis sterili in terra scilicet Geraris, id est, aduenæ appropinquantis, à principio ca. 26. vsque ad uers. Seminauit autem Isaac.
   - PROSPERIS, quibus vsqueadeò non est abusus, vt in loco accepti benedictionis ædificaret altare, inuocaretque nomen Domini. à d. vers. Seminauit autem. vsque in fin. cap. 26.

4. CVRA posteritatis, & studium conferendi benedictionem filio Esau. Circa quam contigerunt tria:
   - 1. IACOB matris consilio benedictionem præripit fratri Esau.
   - 2. INDIGNABVNDVS Esau, de interficiendo fratre consultat.
   - 3. MTER id rescifcens, à se amandat filium Iacob.——
   - ca. 27.

ISAAC

ISAAC VNDE SIC DICTVS FVERIT.

ISAAC filius Abrahã Patriarchæ, qui natus eſt ei in ſenectute, cùm eſſet ſterilis mater eius. Atq; hinc Iſaac interpretatur riſus. Riſerat enim & pater, quandò ei promiſſus eſt, admirans in gaudio. Riſerat & mater, quod poſteà negauit angelo. Sed poſt partum ait, Riſum mihi fecit Deus. Auguſtinus lib. de ciuitate Dei, cap. 31.

DE NOMINIS EIVS INTERPRETATIONE MYSTICA. ex Ambroſio.

ITAQVE ipſo nomine figuram & gratiam ſignificat: Iſaac etenim riſus Latinè ſignificatur. Riſus autem, inſigne lætitiæ eſt. Ambroſ. lib. de Iſaac, cap. 1. in principio.

DE DVOBVS FILIIS ABRAHAE. ex eod.

ABRAHAM duos habuit filios: vnũ de ancilla Iſmael, & vnum de libera Iſaac. Sed quidem qui de ancilla, ſecundùm carnem natus eſt, quia iuxta conſuetudinem natus eſt. Iſaac uerò non ſecundùm cõſuetudinem, ſed ſecundũ prouidentiam Dei virtute natus eſt, quippe cùm Sara & anus eſſet, & ſterilis. In typum enim Chriſti natus eſt Iſaac. ideò hæc per allegoriam aſſerit dicta, vt aliud ex alio ſignificent perſonæ Iſmael & Iſaac. Iſmael enim Iudæorum ſignificat natiuitatem, vel eorum qui ſerui ſunt peccati: Iſaac verò Chriſtianorum, quia in libertatem naſcuntur. Liber enim fit, qui accipit remiſsionem peccatorum. Hæc enim ſunt duo teſtamenta.

ET NON MVLTO POTS.

SED quid dicit ſcriptura? Eiice ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Iſaac. Hæc uerba Saræ ſunt, quæ typum habet Hieruſalem cæleſtis, de promiſsione generans Iſaac: vt eiecto filio ancillæ, id eſt, Iudæo populo incredulitatis cauſa abiecto, (ſerui enim peccati ſunt, quibus data remiſsio peccatorum non eſt) hæres ſit filius liberæ illius Hieruſalem ſupernæ, qui eſt populus nouus regni cælorum. Itaque non ſumus ancillæ filii, ſed liberæ. qua libertate nos Chriſtus liberauit. Fuimus igitur ancillæ filii, dum peccatis eramus obnoxii: ſed accepta remiſſa peccatorum à Chriſto, liberati ſumus. Ambroſ. in epiſtolam ad Galat. cap. 4.

QVIS NOBIS POPVLVS PER NATIVITATEM ſignificetur Iſaac.

RECTè ſignificat Iſaac, per repromiſsionem natus filios gratiæ, ciues ciuitatis liberæ, ſocios pacis æternæ. Vbi ſit non amor propriæ ac priuatæ quodammodò voluntatis, ſed communi eodemque incommutabili bono gaudens, atque ex multis vnum cor faciens, id eſt, perfectè facta concors obedientia charitatis. Auguſtinus de ciuitate Dei lib. 15. cap. 3. Reliqua hoſtiæ hiſtoriæ myſteria videnda ſunt in lib. D. Ambroſii de ipſo Iſaac & anima.

DE QVINTA PARTE GENESIS. TAB. 25.

DESCRIbitur status Iacob

- INCIPIENTIS, in
  - PATRIS obedientia, c. 28. ubi narrantur tria:
    - 1. Quomodo Patris iussu profectus in Mesopotamiam ad Laban pro vxore. in principio.
    - 2. Vt receperit oraculum diuinũ, dum scalam uidit in somnis, de venturo christo. uers. Igitur egressus Iacob.
    - 3. Qualiter uouerit Iacob Domino se lapidem, quem erexerat in titulum, uocaturum demum Dei. uers. Surgens ergo.
  - PROLIS multiplicatione, cap. 29. cuius occasione scriptura recitat
    - Aduentum Iacob in domum Laban, in principio.
    - Pactum eiusdem cum Laban, quo se obstringit ei seruiturum 7. annos pro filia Rachel. ver. Et postq̃ im pleti sunt dies. eodem.
    - Laboris præmium, promissum scilicet coniugiũ. uers. Dixitque ad Laban. eodem.
    - Coniugii fructus
      - Liæ. uer. uidens autem Dominus eodem.
      - Rachelis, cap. 30.
  - ADQVISITIONE bonorum temporalium. Nam inito cum Laban pro pastione ouium pacto, ditatus est Iacob ultra modum, & habuit greges multos, ancillas & seruos, camelos & asinos, uers. Nato autem Ioseph usque in fin. d. cap. 30.
- PROFICIĒTIS, in perferēdis malis sibi illatis à
  - LABAN, qui eum Dei iussu in patriam fugientem cum uxoribus & liberis suis, insecutus est, atque de ablatis clàm per coniugem suam Rachel idolis, cum eo expostulat. toto cap. 31.
  - ESAV, quem timuit ex
    - Auditu: cum enim intelligeret Iacob, in occursum sibi uenire fratrem Esau cũ quadringẽtis viris, tunc
      - Præmisit primũ ante se legatos, qui eum muneribus placarent, cap. 32. à principio usque ad uers. Dixitque Iacob.
      - Posteà oratione ad Deum facta, luctatus est cum Angelo, superiorque fit, & pro Iacob dictus est Israel. uers. usque in fin.
    - Aduentu, ex quo ita perculsus est, ut pronus in terram cadens septies oraret, donec appropinquaret frater. Sed ab eo tam fraterne est exceptus, ut inita inter eos gratia, unusquisque magna cum tranquillitate tum lætitia, rediret ad sua. tot. cap. 33.
  - SICHEM filio Hemor, per raptum filiæ suæ Dinæ, quæ à dicto Sichem fuerat oppressa: ex qua re grauissima deinde secuta est cædes Sichimitarum cap. 34. per tot.
- PERFECTI. nam
  - COMmendatur à
    - Pietate, qua abiecit & infodit idola. cap. 35. in princip. meruitq́;
      - Confirmationem mutati nominis Iacob in Israel. ver. Apparuit autem iterum. eodem.
      - Promissionem terræ Canaan. vers. Ego Deus. eodem.
    - Patientia in ferēda
      - Morte
        - Deboræ nutricis Rachelis. uer. Eodẽ tẽpore.
        - Coniugis Rachel. ver. Mortua est ergo. eod.
      - Iniuria Ruben, qui dormiuit cum Bala concubina patris sui. uers. Cumque habitaret. eodem.
    - Veneratione Patris Isaac, quam ante obitũ in ciuitate Mambre uisitauit, & mortuũ sepeliuit. vers. Venit etiam. usque in fin. d. cap. 35.

SECERNITVR ab Esau. Cuius genealogia describitur. cap. 36. tum
- Filiorum, in principio.
- Nepotum. uer. Hæ sunt autem generationes, &c.

IACOB

IACOB QVIS FVERIT, ET VNDE sic dictus.

ISAAC duos habuit filios, Iacob & Esau, quorum primus ab utero maledictus, scilicet Esau, Iacob autem electus: ideò sic dictus, quia cùm frater eius Esau prior egrederetur, plãtam fratris sui tenebat manu, Genes. 25. Vir fuit simplex, habitans in tabernaculis: sed cum haberet spiritum Dei, emit primogenita fratris sui edulio lentis, & præripuit benedictionem fratri suo, unde rectè dictus est supplantator. Genes 25. & 27.

DE EIVSDEM IACOB NOMINIS mutatione, ex Augustino.

QVID sibi uult, quòd cùm Abraham prius uocaretur Abram, Deus illi mutauit nomẽ, & dixit: Non uocaberis Abram, sed Abraham? & ex illo non est uocatus Abram, sed solummodo Abraham. Iacob autem quando accepit aliud nomen, eadem uerba audiuit: Non uocaberis Iacob, sed Israel: & tamen postea semper & Iacob uocatus est, & Israel. Hoc ideo, quia nomen Abrahæ, in hoc seculo explicandum fuit. Hic est enim factus Pater multarum gentium, unde nomen accepit. Nomen autem Israel, ad alterum seculum pertinet, ubi uidebimus Deum. Populus ergo Dei, populus Christianus, in hoc tẽpore & Iacob est, & Israel: Iacob in re, Israel in spe. August. Sermone 40. de uerbis Domini. Gen. 17. Gen. 32.

HVNC PATRIARCHAM QVATVOR HABVISSE uirtutes Cardinales, probat Ambrosius his uerbis.

QVID sapientius sancto Iacob, qui Deum uidit facie ad faciem, & meruit benedictionem? Quid iustius, qui ea quæ acquisierat, oblatis muneribus, cum fratre diuisit? Quid fortius, qui cum Deo luctatus est? Quid modestius, qui modestiam ita & locis & temporibus deferebat, ut filiæ iniuriam mallet prætexere coniugio, quàm uindicare, eo quòd inter alienos positus, amori potius consulendum, quàm odia colligenda censebat? Ambrosius lib. de Officiis, cap. 25.

DE SOMNII, QVOD HABVIT, INTERpretatione, ex eodem.

ET profectus est Iacob, & dormiuit: quod est quieti animi indicium: Et uidit Angelos Dei ascendentes & descendentes, hoc est, Christum præuidit in terris, ad quem Angelorum caterua descendit atque ascendit, obsequium proprio Domino pio præbitura seruitio. Et uenit ad puteum, ut biberet de suis uasis, & de puteorum suorum fontibus, & superfluerent ei aquæ de suo fonte. Fons enim uitæ est in manibus iusti. Ambrosius lib. 2. De ipso Iacob & uita beata, cap. 4.

QVID CVIQVE IN VITA PATRIARCHAE HVIVS Iacob sit imitandum, eiusdem D. Ambrosii sententia.

IMITEMVR ergo Patriarcham Iacob, odorem eius, uirtutem eius, laborem eius. Sicut enim Abrahæ opera facere debemus, ut filii eius appellari iure mereamur: ita etiam exercitia atq; certamina sancti Iacob subire debemus, ut Deus Iacob, Deus noster esse credatur. Nam si opera Iacob, uel (quia illum æquare nõ possumus) studia operis eius ac fidei non agnoscat in nobis, quomodo quasi DEVS Iacob nos iuuare dignabitur? Ambrosius super Psal. 45. Apud quem plura de tota Patriarchæ istius historia uide in libro de ipso Iacob & uita beata.

DE SEXTA GENESIS PARTE. TABVLA 26.

DE descensu in Aegyptú.

- **IOSEPH, Deque eius**
  - **VENditione**
    - **PRINcipaliter DE**
      - Occasione c. 37. Quæ fuit triplex.
        - Fratrum accusatio, in principio.
        - Patris erga ipsum Ioseph dilectio. vers. Israel autem: eodem.
        - Futurorũ pṽisio. vers. Accidit quoq;. eodẽ
      - Cõditiõe uẽditi. vers. Cumq; fratres. Quæ depræhẽditur ex
        - Obedie͂tia, ĩ uerbo, Præstò sũ. ibid.
        - Diligentia, in uerbo, Fratres meos quæro. ibid.
      - Forma uẽditiõis & ordĩe. ver. Qui cũ vidisset. vsq; ĩ fi. c. 37.
    - **INCIdẽter De**
      - Nuptiis Iudæ cum filia hominis Cananæi, uocabulo Sua, cuius primogenitus HER, nequã fuit in cõspectu Domini. ca. 38. à princ. vsq; ad vers. Quã cùm uidisset Iudas.
      - Incestu Iudæ cum nuru sua Thamar, ex qua duo progeniti sunt filii,
        - Phares, &
        - Zara, à d. ver. Quam cùm &c. vsque in fin. cap. 38.
  - **EXALtatione per**
    - Phutipharem, ibiq; De
      - Incarceratione eius iniusta, quã ꝓpter continentiam suã, & negatum heræ suæ stuprum fuit perpessus. toto ca. 39.
      - Adq; sita ibi mẽtis illustratione & cognitiõe occultorũ, cuius beneficio paulopòst liberatus est à ꝑiculo uitæ. c. 40.
    - Regem Pharaonem. ca. 41. ubi Ioseph
      - Interpretatur Pharaoni insomnia DE
        - Septem bobus
          - Crassis,
          - Macilentis.
        - Et totidem spicis
          - Plenis,
          - Tenuibus.
      - Et regis iussu, qui mutato nomine uocauit eum Saluatorem mundi, dominus fit totius Aegypti.
- **FRAtrum Ioseph, qui fuit duplex**
  - **PRIMVS** decẽ fratrũ, Qui
    - Descendunt in Aegyptum pro emẽdis alimẽtis, relicto domi apud Patrem fratre minore. c. 42. à princ. usq; ad uers. Cumq; adorassent.
    - Agnoscuntur à fratre Ioseph, q̃ tum princeps erat terræ AEGYPTI, ab eoq; tentantur aliquousque, & in carcerem coniicitur Simeon, facta comminatione, eum antea non egressurum, q̃ minimum ei adducant fratrem Beniamin. d. uers. Cumq; adorassent.
    - Redeunt ad patrem, petentes Beniamin. uers. At illi portãtes. Et hæc est Catastrophe somnii, quod se Ioseph uidisse narrauit fratribus suis, suprà cap. 37.
  - **Secũdus** Beniamĩ cum fratribus. Vbi describitur secunda huius ꝑfectionis.
    - Prosperitas, dum
      - Redeunt cum fratre Beniamin ad Ioseph cum muneribus incolumes. cap. 43. à princ. usque ad uers. Eduxitq; ad.
      - Educitur è carcere Simeon. d. uers. Eduxitq; ad eos.
      - Epulãtur cũ Ioseph ver. Rursũq; lota facie. vsq; ad fi. d. c. 43.
    - Cõcomitãs aduersitas. Rursus. n. tẽtãtur frẽs Ioseph, & clã intruso minimo frĩ cyatho, accusãtur furti. Ex q̃ re ĩ grauissima cõiiciũtur ꝑicula, vt sic eliceretur amor eorũ ĩ patrẽ & Beniamin. toto. c. 44.
    - Manifestatio fraternitatis. Nã postq̃ satis tentati erant, Ioseph se cognoscendum ꝓbet fratribus suis, mittitq; ꝓ patre. c. 45. ꝑ tot.
- **PATRIS Ioseph, ipsius scilicet Iacob, cũ omnib. q̃ habuit. Vbi agitur De**
  - NVMERO descendentium, & occursu Ioseph in aduentum patris. c. 46.
  - Receptione eorundem & inhabitatione terræ Gessen. Vbi cum Iacob annum attigisset 147. & nunc sibi mortem imminere uideret, iuramento adigit filium Ioseph, ut funus suum sepeliat in terra Canaam. cap. 47.
  - BENEDICTIONE Iacob, qua fausta interpretatur
    - Nepotibus ex Ioseph, adoptãs sibi
      - Effraim &
      - Manassen — cap. 48.
    - & Filiis: Quibus &
      - Prædicit futura, deq; altissimis mysteriis uaticinatur. à princ. c. 49. vsq; ad ver. Et bened. eis.
      - Et eos in spem erigit uitæ immortalis. à d. uer. usque in fin. cap. 49.
  - SEPVLTVRA & exequiis Iacob. cap. 50. Vbi etiam Ioseph
    - Remittit fratribus deprecantibus iniuriam sibi illatam.
    - Moritur, expletis 110. uitæ suæ annis: & cõditus aromatibus, repositus est in loculo in Aegypto. in fi. cap. 50.

SVM-

SVMMA HISTORIAE IOSEPH.

IOSEPH filius Iacob ferè iunior,filius ſenectutis,& dilectiſsimus inter omnes fratres ſuos. Qui cùm fratres ſuos de peſsimo accuſaſſet crimine, conati ſunt eum interficere, & vendiderunt eum Iſmaelitis, à quibus rursùs venditus eſt in Aegypto. Geneſ. 37. Emit eum Phutiphar Eunuchus Pharaonis, princeps exercitus. Geneſ.39.fuitq́ue Dominus cum eo, & erat vir in cunctis proſperè agens, habens gratiam apud dominum ſuum, pulchra facie & decoro adſpectu. Tentus eſt porrò in carceribus duobus annis,atque è carcere ſublatus, apperuit Pharaoni ſomnium, & promotus ab eo eſt in Principem Aegypti. Erat autem triginta annorum,quandò ſtetit in conſpectu Phararonis,& Princeps effectus eſt. Geneſis 41.

DE DIVINIS IPSIVS IOSEPH ET CORPOris & animi dotibus.ex Auguſtino.

ERAT Ioſeph corpore caſtus,& mente pudicus.Fulgebat in eo ſpecies corporis,ſed plùs fulgebat animi pulchritudo. Et cùm multis ſpecies corporis obeſſe ſoleat ad ſalutem, ſancto viro nocere non potuit,quia eam animi pulchritudo gubernauit. Caro enim eius,ancilla animæ fuit, & anima dominium ſuum fideliter tenuit,cui in nullo caro dominari potuerit.Rogatur quidem à Domina ſua & muliere impudica,ut cum ea concumberet,qui acquieſcere noluit,quia dominium animæ non amiſerat nec in conditione ſeruili: Vndè calumnia appetitus, in carcerem miſſus eſt: ſed vir ſanctus carcerem illum, palatium deputauit: immò ipſe in carcere,etiam in palatio erat: quia ubì fides, caſtitas & pudicitia,illic palatium Chriſti eſt,illic templum Dei,illic habitaculum Spirituſſancti.Si quis ergò vir de ſpecie corporis ſibi blanditur,vel ſi qua mulier de carnis ſuæ pulchritudinè gloriatur, ſequantur exemplum Ioſeph,ſequantur exemplum Suſannæ: Sint corpore caſti,ſint mente pudici: & tales non ſolùm hominibus, ſed etiàm Deo erunt ſpecioſi. Tria etim ſunt in Eccleſia exempla caſtitatis,quæ imitari ſinguli debent, Ioſeph,Suſanna,& Maria.Viri Ioſeph imitentur,mulieres Suſannam,virgines Mariam.Auguſtinus in ſermone quodam.

DE EISDEM, EX AMBROSIO.

QVID de Ioſeph loquar,qui vtiquè habebat cupiditatem libertatis, & ſuſcepit ſeruitii neceſsitatem? Quàm ſubditus in ſeruitute,quàm in uirtute cōſtás,quàm benignus in carcere,ſapiens in interpretatione,in poteſtate moderatus,in ubertate prouidus,in fame iuſtus,ordinem laudis rebus adiungens,& opportunitatem temporibus,æquitatem populis officii ſui moderatione diſpenſans?Ambroſ.li.1.officiorum, cap.24.

DE SENSV HISTORIAE HVIVS SPIRITVALI, ex eodem Auguſtino.

QVOTIES lectiones vobis fratres chariſsimi de teſtamento veteri recitantur, non hoc ſolùm debetis attendere quod ſonat in uerbo,ſed quod intelligitur & ſap it in ſpiritu. Eccè audiuimus quòd B.Iacob genuerit filium,& vocauerit nomen eius Ioſeph,& eum plùs quàm reliquos filios ſuos dilexerit.Hoc loco beatus Iacob figuram habuit dei Patris,ſanctus quoque. Ioſeph typum geſsit domini Saluatoris.Diligebat ergò Iacob filium ſuum,quia deus Pater dilexit vnicum ſuum,ſicut ipſe dixit: Hic eſt filius meus dilectus.Miſit Iacob filium ſuum,vt de fratribus ſuis ſolicitudinem gereret: & deus Pater miſit vnigenitum ſuum,vt genus humanum peccatis languidum,viſitaret. Ioſeph, dum fratres ſuos quæreret,errabat in eremo:& Chriſtus genus humanum requirebat,quod errabat in mundo.Ioſeph fratres ſuos quærebat in Sichimis:Sichima interpretatur humerus. Semper enim peccatores dorſum magìs,quàm faciem, ponunt in faciē iuſti.Humeri enim retrò ſunt.Sicut enim fratres Ioſeph inuidia percuſsi,fraterne dilectioni dorſum magis quàm facies offerebant, ità infelices Iudæi, veniente ad eos ſalutis authore, inuidere potiùs quàm diligere maluerunt.

INVENIT autem Ioſeph fratres ſuos in Dothaim. Dothaim interpretatur defectio.Vere in grādi defectione erant,qui de parricidio cogitabant. Videntes ergò Ioſeph fratres ſui, de morte illius tractauerunt: Sicut videntes Iudæi verum Ioſeph dominum Chriſtum,& vt eum crucifigerunt,vno omnes conſilio ſtatuerunt.Ioſeph expoliauerunt fratres ſui tunica polymita & talari, & Iudæi Chriſtum per mortem crucis,expoliauerunt tunica corporali.Ioſeph exutus tunica,mittitur in ciſternam, id eſt,in lacum: & Chriſtus expoliatus carne humana, deſcendit in infernum. Ioſeph poſteaquàm de ciſterna leuatur, Iſmaelitis,id eſt,gentibus venditur:& Chriſtus poſteaquàm de inferno,regreditur,ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur.Ioſeph per conſilium Iudæ triginta argenteis diſtrahitur, & Chriſtus per conſilium Iudæ Iſcariotis eodem numero venūdatur.Ioſeph deſcendit in Aegyptum,& Chriſtus in mūdum. Ioſeph à penuria frumenti ſaluat Aegyptum,& Chriſtus à fame uerbi Dei liberat mundum.

Nisi Ioseph fratres sui uendidissent, defecerat Aegyptus: nisi Iudæi Christũ crucifixissent, perierat mundus. Interpretatur Ioseph augmentatio siue ampliatio. Sed in illo Ioseph ampliationem non habuit, nisi sola Aegyptus: in nostro uero Ioseph augmentum habere meruit uniuersus mundus: Ille Ioseph erogauit triticum, noster erogare dignatus est uerbum. Nos ergo qui nullis præcedentibus meritis tanta bona per misericordiam ueri Ioseph Domini nostri Iesu Christi consecuti sumus, ad quos nõ umbra ueteris Testamenti, sed ipsa ueritas uenit, quãtum possumus, cum Dei gratia laboremus, vt quod nobis contulit iudicatus, integrum inueniat iudicaturus. Augustinus sermone 81. de Tempore.

DE SENSV EIVSDEM HISTORIAE ALLEGORICO, uerba præfati Augustini.

Secundum uero allegoricam rationem, Ioseph in se typum Domini gessit, quod prius cognoscimus in eo, quòd tunicam multicolorem habuit: & Dominus ac Saluator noster Ecclesiam ex variis gentibus congregatam, uelut indumentum uestis accepit. Est & alia uarietas tunicæ huius: habet enim Ecclesia diuersas & uarias gratias, habet martyres, habet confessores, habet Sacerdotes, habet ministros, habet virgines, uel uiduas, habet operarios iustitiæ. Sed uarietas ista non est colorum, sed gratiarum. Ioseph distractus à fratribus, ab Ismaelitis comparatus est: & Saluator noster distractus à Iudæis, à gentibus comparatus est. Denique Ismaelitæ, qui Ioseph comparauerunt, diuersa secum odoramenta portabãt, ut exinde ostenderetur, quòd uenientes Gentes ad fidem Christi, diuersis odoribus iustificentur, toto mundo fragrantes. Augustinus in Sermone quodam.

ET LIBRO XII. CAP. XXVIII. contra Faustum.

Christvs, inquit, in Ioseph innuitur, qui persequentibus & uendentibus fratribus, in Aegypto post labores honoratur. Didicimus enim labores Christi in orbe gentium, quem significabat Aegyptus, per uarias passiones martyrum: & nunc uidemus honorem Christi in eodem orbe terrarum, erogatione frumenti sui sibi omnia subiugantis. Plura de historiæ huius fructibus, uide apud Ambrosium in libro De ipso Ioseph.

EPILOGVS GENESIS,

EX PRAEFATIONIBVS ANTE Caietanum.

Complectitvr Genesis historiam bis mille trecentorum & nouem annorum: nempe ab exordio mundi usque ad mortem Ioseph. Tantaq; est huius libri dignitas, ut ex illo cum Apostoli, tum Christus ipse, in Nouo Testamento uigintiseptem testimonia apertè & ad uerbum citauerint: eiusdem uero sententiæ extant citata testimonia plus octo & triginta.

EXODVS

LIBER PENTATEVCHI SECVNDVS. De exitu filiorum Israel ex Aegypto.

CONTINVATIO.

Qvem in modum Ecclesia dei Patriarcharum ministerio primùm collecta fuerit, diligenter hucusque ostensum est. Nunc quomodò Ducum, Moisis uidelicet, eiusq; successoris Iosuæ, opera dehinc & aucta, & à periculis grauissimis liberata sit, eadem pertractabitur fide atque diligentia. Ex præfationibus ante Caietanum in Pentateuch.

VEL

Post ostensam legislatoris dignitatem, rectè hic sequitur tractatio de conditione ministri, per quem deus Opt. Max. legem suam humano generi proponere voluit.

VNDE SIC DICTVS SIT HIC LIBER.

Secvndvs liber Moisis, ideò dictus est Exodus, quòd earum præcipuè rerum contineat historiam, quæ filiis Israel in exitu de Aegypto memoria contigerunt dignæ: estque inter reliquos Pentateuchi libros ferè præcipuus, cùm proptèr insignia quæ hic describuntur facta, tum quia sub figura rerum præteritarum futurum exprimit Ecclesiæ statum. Vide Rabanum in præfat. in Exod.

ARGVMENTVM EX PRAEFATIONIBVS ante Caietanum.

In eo tractat Moises de Institutione Reip.Israelis. Nã cùm Abrahamo aliisque Patriarchis promisisset Dominus,se multiplicaturum semẽ ipsorum,ut fieret gens maxima populusque celeberrimus: cumque populus consistere non possit,nisi certis legibus & magistratibus, certaque religione fuerit constitutus & ordinatus,ideò in hoc libro Moises legum publicarum,magistratuum,& religionis institutioné tradit:& quo pacto ex multis virorum millibus,Iudæorum gens in vnum legitimum corpus à deo constituta sit,nimirùm eam ob causam, vt certus esset populus, in quo promissiones de Christo, vsque ad eius aduentum,conseruarentur.

Et licet huius libri historia multa complectatur, ingressum scilicet populi Israel in Aegyptum cum septuaginta Iudæis, eiusque egressum cum sexcentis millibus: vt ostenderet re ipsa comprobari, iam inceptas dei promissiones de multiplicando semine Abrahæ:Item quomodò contra Amalechitas pugnarint,cælitùs depluto pane pasti sint,referatque duodecim primas populi mansiones, vsque ad desertum Sinai: Illud tamen commemoratur præcipuè,admirabilis illa & omnibus seculis decantata liberatio Israelitarum ex Aegypto,per quam mundo ferè vniuerso gloria dei nostri cognita fuit:quam & ipse deus effecit,vt suam orbi ostenderet fortitudinem.

Tradit & magnam illam ac gloriosam promulgationem decalogi,quæ,excepto euangelio, maxima & clarissima inter omnes res diuinas in terra fuit:in qua aperta est dei nostri voluntas,& quid ipse à nobis requirat,qui salutem nostram meditabatur.Et certè si sua rebus vocabula dare uolueris,hunc librum Catechismum Christianismi potiùs,quàm Exodum,diceres,cùm nihil aliud doceat, quàm dei legis veram religionem,mores sanctos,cæremonias & ritus.

QVAE LIBRI HVIVS SIT VTILITAS.

Exodi historia,futuræ Christianæ plebis allegoria fuit. August.ad Honoratum de utilitat.credendi.cap.3.Et si diligentèr stationes eas mansionesque castrorum,& conditiones locorũ,quæ Exodo continentur,retractemus,magna in ipsis cælestis itineris mirabilia cernemus.

DE PARTIBVS EXODI IN GENERE. TAB. 27.

DVO SVNT, DE QVIBVS IN HOC libro scriptura promiscuè tractare uidetur, De——
- Vocatione Moisis, à 3. capitis princip. usque ad ca.19.
- Secvnda, hoc est,spirituali,hominis creatione,à 19.cap.usque in fin.

DE VOCATIONE MOISIS, PRIMA EXODI PARTE. TAB. 28.

AD MOISIS uocationẽ spectãt, quæ in hoc lib.tractantur De——
- Miraculosa præseruatione in scirpo,cap.2.
- Persecutionibus & profligatione ex Aegypto,circa finem cap.2.
- Mandato diuinitùs accepto,3.& 4.cap.
- Prodigiis & miraculis,quibus decem plagæ illatæ sunt Aegypto, itemq; mitigatæ,à cap. usque ad cap.14.
- Magnificentia, qua is idem coràm populo fuit glorificatus. à cap.14. usque ad cap.19.

DE SECVNDA SIVE SPIRITVALI hominis creatione. TABVLA 29.

QVAE HIC de exitu scribuntur filiorũ Israel, ea (ut in fine Exodi rectè monet glossa) duplici intelligi possunt ratione:

- PRIMO secundũ historiã De
  - Corporali exitu filiorum Israel ex terra Aegypti.
  - Liberatione populi Dei per
    - Transitum maris rubri.
    - Submersionem Pharaonis cum omni suo exercitu.
  - Pugnæ Israelitarum cum Amalech.
  - Lege data in Monte Sina.
  - Constructione tabernaculi & uasorum eius, deque Sacerdotum —
    - Vestibus
    - &
    - Vnctione.
- SECVNDÒ mysticè: Per illa.n.spiritualiter intelligũtur
  - SPIRITVALIS sanctorum hominum ex vera Aegypto, id est, hoc mundo & uitiorum tenebris exitus.
  - Baptismus sanguine Christi consecratus, in quo Diaboli uitia submerguntur, & animæ fidelium liberantur, nempe à potestate Satanæ.
  - Victoria Christi & suorum, & Diaboli confusio.
  - Informatio hominis, ut à terrenis subleuatus, cœlestibus discat subijci disciplinis.
  - Ecclesia præsens & diuersæ personæ fidelium diuersis officiis deputatæ, sicut uasa diuersis usibus deputata erant, uel officiis, & sacramentorum & orationum sacratarum suauissima odoramẽta. Glos. ibidem.

DE SECVNDAE PARTIS EXODI subdiuisione. TABVLA. 30.

D. HIERON. IN EPISTOla ad Paulin. libri huius summam his paucissimis complexus est uerbis: Patet, inquit, Exodus cum —

- DECEM plagis, cap. 7.8.9.10.11.& 12.
- Decalogo, cap. 20.
- Mysticis diuinisque præceptis, cap. 21.22. & 23. &c.

DE DECEM PLAGIS. TABVLA 31.

INDVXIT DOminus contra Pharaonem Plagas Decem:
- PRIMAM, qua fluminis vndam mutauit in sanguinem. cap.7.
- Secundam, qua ranas in tota Aegypto produxit.cap.8.
- Tertiam, qua cyniphes. eodem.
- Quartam, qua muscam caninam. eodem.
- Quintam, qua mortem iumentorum. cap.9.
- Sextam, qua hulcera turgentia & vrentia hominibus & iumentis immisit.eod.
- Septimam, qua grandinem & ignem flammantem deiecit. eodem.
- Octauam, quá locustam induxit. cap. 10.
- Nonam, qua triduanas vniuersæ Aegypto tenebras, dempta tellure filiorum Israel, intulit. eodem.
- Decimam, qua omnes Aegypti primogenitos, ab homine usque ad iumenta, occidit, cap.12.

DE PRAECEPTIS DIVINIS. TABVLA 32.

TRIPLICIA sunt, de quibus in hoc libro agitur, præcepta:
- MORALIA, ab ipsa lege naturæ dictata.
- Iudiciaria, quibus præscribitur forma iustitiæ inter homines obseruandæ.
- Cæremonialia, quibus exprimitur ratio Deũ extrinsecus colendi.

Cap.
- XX.
- XXI.&c.
- XXV.&c.

Interim tamen præcepta hæc nonnunquam inter se permiscentur hisce capitibus, &c.

DE PRAECEPTIS MORALIBVS. TAB. 33.

PRAECEPTA moralia sunt, quæ ipsa dictat ratio: Quorum finis est charitas: Ipsa autem charitas est tum
- DEI, cui debemus
  - Fidelitatem,
  - Reuerentiã,
  - Obsequium siue seruitia
  - Quæ tria illa spectãt primæ tabulæ pcepta
    - Non habebis deos alienos corã me.
    - Non assumes nomẽ Domini DEI tui in vanum.
    - Memẽto vt diẽ sabbati sanctifices.
    - His aliqui addũt quartum: Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinem: sed hoc sub primo cõtinetur.
- PROXIMI, ad reliqua pertinẽt secundæ tabulæ præcepta.
  - HONORA Patrem tuum & matrem tuam, ut sis lõgæuus super terram.
  - Non occides.
  - Non mœchaberis.
  - Non furtum facies.
  - Non loqueris contra proximum tuum falsum testimoniũ.
  - Non concupisces domum proximi tui.
  - Non desiderabis.
    - Vxorem,
    - Seruum,
    - Ancillam,
    - Bouem,
    - Asinum,
    - Omnia quæ illius sunt. Exod.20.
    - Qui Deo asscribũt 4.præcepta, ex his duobus unum tantum faciunt præceptũ.

DE PRAECEPTIS IVDICIALIBVS. TABVLA 34.

PRAECEPTA IVDIcialia ad retinendã in Republica hominum societatem pertinẽt. Suntq; re verà aliud ferè nihil, q̃ determinationes secundæ Partis Decalogi, hoc est, eorum præceptorũ, quæ ad officia pertinent erga proximum exercenda. Quibus præscribũtur formulæ ĩ Glos. ĩ pœm. in epistolam Pauli ad Hebræ. Vt sunt in summa formulæ——

- CONTRActuum
  - Emptionis, cuius exemplũ ponitur in principio. cap. 21. De
    - Seruo empto,
    - Filia in ancillam vendita.
  - DEPOSITI, c. 22. vers. Si quis commendauerit amico.
  - MVTVI, eod. vers. Qui à proximo suo &c.
  - COMMODATI, ibidem.
  - VSVRARVM, eod. uers. Si mutuum dederis &c.
  - PIGNORIS, eod. vers. Si pignus à proximo.
- POENArum, quæ infligun tur hominibus facinorosis vel propter——
  - Damna, in quibus seruatur pœna talionis, q̃ est reddere——
    - Animam, Oculum, Dentem, Manum, Pedem, Adustionem, Vulnus, Liuorem
    - Pro
      - Anima, Oculo, Dente, Manu, Pede, Adustione, Vulnere, Liuore,
  - DELICTA ex
    - Maleficio
      - Idololatriæ, c. 20. vers. Qui immolat Dis, occidetur.
      - Homicidii, cap. 21. vers. Siquis per industriam &c.
      - Furti, eod. vers. Qui furatus fuerit &c. & ca. 22. in principio.
      - Stupri, cap. 22. vers. Si seduxerit quis virginem.
      - Coitus contra naturam, eod. vers. Qui coierit cum iumento, morte moriatur.
    - Quasi maleficio, vt est pœna——
      - Malè indicantis
      - Muneribus corrupti. d. glo. ibi.
      - De quibus agitur in principio. cap. 23.

DE PRAE-

DE PRAECEPTIS CAEREMONIALIBVS.

TABVLA 35.

- CAEREMONIALIA praecepta, sunt determinatiões primæ patris Decalogi, hoc est eorum quæ ad ipsius DEI respiciunt cultum: Quorum alia pertinent ad———
  - SACRAMENTA, vt sunt
    - CIRCVNCISIO mariũ,
    - VNCTIO Regum.
    - De quibus agitur in
      - Genesi, &
      - Libris Regum.
  - SACRIFICIA, Quorum exempla sunt
    - Immolatio agni Paschalis, cuius ritus traditur cap. huius libri. 12.
    - Iuge sacrificium, & similia, De quibus agitur in Leuit. cap. 6. in principio.
    - Quæ erant figura pfecti illius sacrificii Xpi in cruce offerẽdi. glos. Matth. 5.
  - RITVS varios, quorum hoc in libro aliq tãtùm referuntur, qui spectant ad cultũ dei
    - VERVM De
      - Primitiis offerendis, hic Exod. cap. 25. in principio.
      - Confectione tabernaculi. eodem.
      - Situ & forma
        - Arcæ,
        - Propitiatorii,
        - Cherubin,
        - Mensæ.
        - Sacrorum vasornm,
        - Candelabri,
        - Lucernarum,
        - Veli,
        - Tentoriorum,
        - Altaris,
        - Atrii,
        - Olei lucernarum.
        - Quæ omnia
          - Explicantur Exodi. ca. 25. 26. & 27.
          - Repetuntur. ca. 35. 36. 37. 38. 39. & 40.
      - Ornatu Aaronis & filiorum eius. cap. 28.
      - Modo consecrandi Sacerdotes, rituque pro eis offerendi. cap. 29.
      - Altari thymiamatis, & labio seu labro æneo. cap. 30,
      - Præcepto Sabbathi. cap. 31.
    - Falsum, ob cuius detestationem Moises duas Decalogi lapideas fregit tabulas. cap. 32. Quas ei Dominus.
      - Tradiderat scriptas digito Dei. cap. 31. in fine.
      - Restaurauit ad
        - Pœnitentiam populi. cap. 32.
        - Intercessionem Moisis. cap. 34.

DE PRAE-

DE PRAECEPTORVM DIFFERENTIIS.
TABVLA 36.

TRIPLICIA illa præcepta, Moralia scilicet, iudicialia & Cæremonialia, duobus differunt inter se modis:

- PRIMO
  - MORALIA, præsertim illa, quæ in diuino cōtinentur Decalogo, cùm nihil sint aliud, quàm communes sententiæ, ex naturalibus ductæ rationibus, perpetua sunt & immutabilia.
  - IVDICIALIA verò & cæremonialia, per nouam Euangelii legem, nō tantùm mutata, sed penitùs etiàm sublata, & quod amplius, obseruatio illorum vt pestis est prohibita. Vndè D. Paulus ad Gal. 5. Si circuncidamini, inquit, nihil vobis proderit Christus.
- SECVNDÒ
  - CAEREMONIALIA
    - Præceptum de obseruatione Sabbathi, de quo agitur Exodi cap. 20. & 31.
  - IVDICIALIA uerò & Moralia Reducuntur ad Duo illa naturæ præcepta,
    - Diliges Dominū Deū tuum ex toto corde tuo, & proximum tuū sicut teipsum. Le. 19. Deute. 6. Matt. 22. Mar. 12.
    - Quæcunque vultis ut faciant uobis homines, ità & vos facite illis. Matt. 7.

DE VSV PRAECEPTORVM LEGALium.
TABVLA 37.

EORVM QVAE scripturis sunt præcepta, seruantur quædam ——

- IN veteri tantùm testamento, vt Sabbathū & oblatio hostiarum: quorum obseruatio, vt dictum est, hodiè penitùs est sublata.
- TOTO vitæ huius tempore, vt in futuro suam consequantur mercedem. Quo illud pertinere videtur, quod Luc. 16. cap. dicitur: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.
- TAM in hac quàm in futura vita. Vt, Non habebis Deos alienos, Deutero. 5. & similia.

EPILOGVS EX PRAEFATIONIBVS ante Caietanum in Pentateuchum.

COMPLECTITVR Exodus historiam. 14. annorum, incipiēs à morte Ioseph vsque ad diem quo Moises completo tabernaculo, in monte Sinai illud erexit, vnxit & consecrauit cum omnibus vasis suis: Nam à morte Ioseph vsque ad egressum de Aegypto, intercesserunt anni 140. & ab egressu vsque ad consecrationem tabernaculi, intercessit annus vnus, Exod. 12. & 40. Cæterum si rectè attendas, reperies vigintiquinque testimonia à Christo & Apostolis ex hoc libro ad uerbum desumpta: eiusdem verò sententiæ, 19. duntaxàt.

LEVITI

LEVITICVS LIBER,

PENTATEVCHI TERTIVS.

CONTINVATIO.

QVAESTIONIBVS de legis cùm authore, tum ministro absolutis, commodè nunc subiicitur ipsarum legum diuinarum tractatio. In qua sacrificiorum ritus, & hostiarum diuersitas ac sacerdotum ministeria describuntur. Origenes Homilia 1. in Leuiticum.

NOMINIS INTERPRETATIO EX PRAEFATIONIBVS ante Caietanum:

HVIC (Exodo) pulchrè subnectitur liber tertius, qui à Leuiticis ministeriis, quæ instituit, nomen obtinuit: & appellatus est Leuiticus. Hebræis verò dicitur Vaicra, hoc est, ET VOCAUIT: quòd hactenùs à constitutione mundi tam magnifica & gratiosa vocatio hominibus non contigerit. Inuenitur quidem Deum vocasse de cælis, de nube, & de rubo ardenti: sed hic vocat ex domicilio, quod maiestate sua & gloria impleuit: & quod sibi vnicè in terris delegerat, vt inter homines habitaret. Caietanus in Leuiticum.

QVID REI, EX ATHANASIO.

QVAE huius argumenti summa sit, ex ipsa nominis patet explicatione. Continet enim hic liber, vt verbis diui vtar Athanasii, peculiaritèr vniuersam Leuitici muneris dispositionem, quo scilicet pacto ex tribu Leui ad sacerdotium electi sint & vncti Aaron atque illius filii: Et quid discriminis sit inter sacrificia & oblationes, & qualis sit vniuersi tabernaculi cultus. Atque sic libro isto in summa De uero Dei agitur cultu. Athanasius in Synopsi.

DE CONSECRATIONE SACERDOTIS AARON & filiorum eius. TABVLA 42.

IN CONSECRATIONE sacerdotum, Aaron scilicet & filiorum eius, obseruanda sunt tria

- 1. RITVS, quo vsus est Moises in consecratione sacerdotum, Qui
  - STATIM vt iusserat Dominus, obtulit Aaronem & filios eius: vestiuitque eos tunicis lineis, & cinxit balteis, eisque imposuit mitras.
  - POST hæc vnxit & consecrauit eos oleo.
  - CONSECRATOS denique, dies & noctes in templo manere, ac Domini custodias obseruare præcepit. tot. cap. 8.
- 2. VSVS, quo executus est Aaron officium suum, quandò
  - PRIMVM obtulit pro
    - Se, & Populo
      - Vitulum, cuius sanguinem obtulerunt ei filii sui.
  - DEINDE etiàm populo benè precatus est.
  - QVAE tandem omnia Domini approbauit gloria quæ tum manifestò apparuit. cap. 9.
- 3. POENA ET INTERITUS filiorum Aaronis, male sacra administrantium
  - NADAB & ABIV.
    - QVI cum vino paululũ obruti, minus reuerẽter sacra peregissent, igne cœlitus extincti, extraque castra filiorum Israel sepulti, atq; ob id etiã sacerdotibus ad sacra ingredientibus & vinum & omne quod inebriare potest, interdictum fuit. cap. 10. per totum.

LEGIBVS EDVLIORVM, HOC EST, DE discrimine ciborum, ex Synopsi D. Athanasii. TAB. 43.

INTER cibos mundos & immundos ita discernitur, quòd animalia omnia sunt aut—

- GRADIENTIA, ut iumenta, quorum alia—
  - VNGVLAS habent diuisas, & ruminatione comesta regerunt: quæ habentur mũda, ut sunt uitulus, ouis, capra, ceruus, caprea, bubalus, pygargus, tragelaphus, camelopardalis, & quæ alia sunt hmõi.
  - RVMINANT quidem, vngulam verò non diuidunt: qualia sunt Camelus, lepus, & chœrogryllus. } Et sunt immunda.
  - FINDVNT ungulam, non autem ruminant, ut sus. } Et sunt immunda.
- VOLATILIA, quæ sunt aut—
  - PROHIBITA, ut— Aquila, gryphes, haliætus, uultur, miluus, coruus, passer, noctua, larus, accipiter, nicticorax, cataractes, ibis, porphyriõ, cygnus, herodius, charadrius, uespertilio, & quæ his sunt consimilia. Item uolatilia repẽtia, quæ 4. ingrediuntur pedibus, omnia sunt immunda.
  - PERMISSA, quæ crura habent pedibus sublimiora, ita ut illis de telluris superficie saliant, qualia sunt bruchus, attagen, locusta, lacerta, & quæ his sunt similia.
- AQVATICA, & horum—
  - QVAE pinnulas habent & squamas munda sunt, ut triglá, scarus, glaucus, cestreus & similia.
  - QVAE uerò alterutris istarum carent, immunda nec edenda esse, sacra dicit scriptura: qualis est sepia, quæ pinnulas quidem habet, sed squamas non habet.
- REPENTIA, ut— Serpens, Mustela, Crocodilus, & similia. } Quæ immunda sunt omnia.

DE LEGIBVS PVRIFICATIONIS. TAB. 44.

NON BRVta tãtum animalia reddũtur, vt dictũ est, immunda, sed contaminãtur sæpe etiam—

- IPSI homines, aut—
  - SINGVLI & priuati, & hoc 5. modis— Puerperio, Lepra, Emanatione seminis, Fluxu sanguinis, Et maximè idololatria. } De horum qualitate & purgãdi ritu tractatur in cap.— 12.13.& 14. / A princip. 15. usq; ad vers. Mulier, quæ redeuntem. / Ad vers. Mulier, vsq; in finẽ ca. 15.
  - TOTVM Reip. corpus, de cuius quasi cura seu reformatione agitur cap. 16.17.& 18.
- RES quoq; inanimatæ, ut— Sanctuarium, Tabernaculum, Altaria, Et uasa templi. } Quæ expiantur iuxta formam præscriptam. cap. 16.

APPENDIX.

QVAE hic interseruntur à cap. 17. usque ad cap. 23. pertinent (vt dictum est in genere) uel ad—

- PRAECEPTA — MORALIA, IVDICIALIA.
- OPERAS & obsequia fidelium.

DE LE-

DE LEGIBVS SOLENNIORVM.
TABVLA 45.

SOLENNITAS veteris legis pertinebat partim ad
- FERIAS DOMINI quales sunt
  - Sabbathum, qui dies est septimus dictus requiei.
  - Phase, id est, transitus, quæ est 14. mẽsis primi, qua immolatus est agnus paschalis.
  - Azymorũ, per 7. dies post phase proximos.
  - Pentecoste, dies quinquagesimus ab oblatione primitiarum.
  - Festum tubarum, quæ est prima dies mensis septimi.
  - Feriæ tabernaculorum 7. diebus, à 15. mensis septimi.
  - Sabbathum terræ, id est, annus septimus, dictus requietionis: Quo omnis terra iussa erat quiescere.
  - Iubileus, id est, annus quinquagesimus.
  - Quarum ratio indicatur cap. 23. 24. & 25.
- Panes Propositionis, quorum ritus explicatur cap. 24. post principium
- Promissiones factas seruantibus mandata Dei. / Pœnas transgressoribus paratas. — Quæ numerantur in spe[cie] cap. 26.

DE LEGIBVS VOTORVM.
TABVLA 46.

VOTA
- FIVNT vel de PERSONIS / REBVS Offerendis.
- REDIMVNTVR tum VOTA / DECIMAE Aestimatione precii aut Totius, / Partis.
- De quibus omnibus [ulti]mo agitur huius libri [ca]pite.

EPILOGVS EX PRAEFATIONIBVS ante Caietanum.

IN HOC libro videre licet, quàm deceat, sanctos, doctos & integros esse sacerdotes. In hoc item omnia Euangelii mysteria, licet typis inuoluta; ipsius Christi sacerdotium & sacrificium, adeoque tota redemptio & omnes Christi virtutes, continentur.

Sunt qui dicant, hunc librum complecti historiam primi & secundi anni, dum pararetur tabernaculum: & postmodum eo erecto, sacrificia inciperent, populusque ad iustas cæremonias à Domino per Moisen edoceretur. Alii verò sentiunt tempus unius mensis duntaxat continere, ab erectione tabernaculi, usque ad diem, quo præcepit Dominus Moisi numerare populum. Nam calendis primi mensis anni secundi, erectum est tabernaculum Exod. 40. Hinc Dominus vocauit Moisen de tabernaculo testimonii, ut traderet illi holocaustorum ritus, usque ad Calendas mensis secundi anno altero egressionis ab Aegypto: Quo tempore iussit Dominus Moisi numerare summam filiorum Israel Numero. 1. Huius libri tredecim locos ad verbum, & totidem sententias citarunt tum Euangelistæ, tum Paulus ipse.

NVMERI LIBER PENTATEVCHI QVARTVS, de ordine filiorum Israël.

CONTINVATIO.

Cvm parùm sit, in Ecclesia leges esse, nisi etiam sint, qui eas recipiant ac tueantur: ideo Moises post expositum legum catalogum, populum, cui has leges præscripserat, in certos distribuit ordines atque classes.

DE LIBRI HVIVS TITVLO ET INTENTIONE.

Vtrvnqve uerbis breuissimis in sua Synopsi indicauit Athanasius: Numerorum liber, inquit, uocatur propterea, quòd in se totius populi numerum complectitur, recensita iussu Domini unaquaque Iudæorum tribu. Et Isidorus: Liber Numeri, inquit, appellatur, quia multitudinis Israeliticæ perfectorum uirorum computationem tenet & numerum: profectiones quoq;, mansionesq; à finibus Aegypti usque ad mortem Moisis. Sunt autem quæ hoc in libro continentur, mysticè intelligenda ferè omnia, de consolatione uidelicet prædicationis Euangelicæ.

Moisis enim intentio in hoc opere præcipua est ea, nobis populi Christiani describere profectum, siue ascensum à terra in cœlum, per 12. tribus Israel & 42. mansiones. Vt autem per tribus Israel populus Christianus, ita per mansionum progressum, uirtutum signatur profectus. Nec malè huc quadrat dictum Salomonis illud, quo innumeros dicit esse eos qui pereunt, saluandos uero omnes, esse numeratos, Eccl. 1. Hinc D. Hieron. ad Paulinum, libri huius attingens rationem, in hæc prorumpit verba: Numeri uero nonne totius arithmeticæ, & prophetiæ Balaam, & 42. per heremum mansionum mysteria continent?

ARGVMENTVM EX PRAEFATIONIBVS ANTE CAIETANVM.

Describit hic liber gesta à secundo anno usq; ad mortem Moisis, historiamq; totam à mansione in monte Oreb, usque ad mansionem in campestribus Moab è regione Hierico. Referuntur in eo egregia uariorũ motuum, tumultuumq; in Repub. & populi rebellis exempla. Indicatur, quæ sors, quis euentus eueniat seditiosis. Ostenditur & mira conditio eorum, qui præsunt Reip. vtque in toleranda & à suis, & ab exteris illata iniuria omnium hominum patientissimus & cõstantissimus fuerit Moises: qui tamen & ipse non caruit suis uitiis. Multa itidem ponuntur in hoc libro, quæ ad politiam pertinent & religionem. Ad finem propè describuntur uaria bella, & leges quædam copiosius explicatæ in campis Moabiticis. Caietanus in Leuitic.

DE PARTIBVS LIBRI NVMERORVM. TAB. 47.

ORDINES siue Numeri, in quos populus Israel distributus fuit, sunt octo ——

1. Pvgnantivm siue bellatorum, à princip. vsque ad cap. 7.
2. Oblatorum, & quid singuli principes obtulerint. cap. 7.
3. Ministrorum { Leuitarum / Sacerdotũ } Eorumq; officia, à c. 8. usque ad cap. 13.
4. Exploratorum, à cap. 13. usque ad cap. 16.
5. Peccatorum { Chore, / Dathan, / Abiron, & / Scortantium cum Madianitidibus. } A cap. 16. usque ad ca. 26.
6. Genitorum in deserto, à cap. 26. usque ad cap. 33.
7. Mansionum, cap. 33.
8. Præsidiorum, à cap. 34. usque in finem.

DE NV-

DE NVMERO ET ORDINE PVGNATORVM.
TABVLA 48.

POSTEAQVAM populus Dei, cum legibus, tum iudiciis & cæremoniis instructus, atque nunc tãdem ad terram promissam educẽdus, eoq; nomine cum barbaris gentibus, eam occupantibus, multa & grauissima bella forent suscipienda, Deus opt. Max. pericula ei in hoc itinere obuentura diuinitus præuidens, iussit summã uniuersam cõgregationis filiorũ Israel, per cognationes & domos suas & nomina singulorũ, quidquid sexus esset masculini, à 20. anno & supra, virorum fortium ex Israel, numerari. Quod diligẽter executum fuit per Moisen & Aaronem. Nam —

- PRIMVM cõstituti sũt ex tribubus Belli duces & principes, nẽpe de tribu —
  - RVBEN, Elisur filius Sediur.
  - SIMEON, Salamiel filius Suri Saddai.
  - IVDA, Nahason filius Aminadab.
  - ISACHAR, Nathanael filius Suar.
  - ZABVLON, Eliab filius Helon.
  - IOSEPH filiorum Ephraim, Elisama filius Amiud.
  - MANASSE, Gamaliel filius Phadassur.
  - BENIAMIN, Abidan filius Gedeonis.
  - DAN, Achiezer filius Amizaddai.
  - ASER, Phegiel filius Ochran.
  - GAD, Eliasaph filius Duel.
  - NEPHTALI, Ahira filius Henan.
  - Per hos principes mysticè 12. intelliguntur Apostoli, & eorũ successores: sicut per Moisen & Aaronem rectè ipsum intelligimus CHRISTVM.
- DEINDE —
  - NVMErãtur ex omni populo ad arma ferenda idonei —
    - Turmatim,
      - Non omnes homines: nec enim numerati sunt —
        - Mulieres, Serui, Alienigenæ — Propter — Sexus fragilitatem, Degenerationẽ, Barbariẽ. — Vt nõ ... ad bellũ ap... ita n... om... diui... numeris su... dign...
        - Pueri, nec infra annũ 20. existẽtes, exceptis — primogenitis, Filiis sacerdotum aut Leuitarum.
      - Sed tantum Israelitæ, masculi ultra 20. annũ agentes, & ad pugnã apti ex tribu —
        - Prima 46500.
        - Secunda 59300.
        - Tertia 74600.
        - Quarta 54400.
        - Quinta 57400.
        - Sexta 40500.
        - Septima 322 0.
        - Octaua 35400.
        - Nona 62700.
        - Decima 41500.
        - Vndecima 45650.
        - Duodecima 53400.
        - Sũma, se... centa tri... millia qu... genti qui... quaginta per quo... oẽs signi... cantur cre... dentes.
    - Seorsim, utputa —
      - De tribu Leui Moises & Aarõ secũdũ uocẽ Domini à mẽse uno & supra numerarunt 22000.
      - Primogenitos uero masculos, in omnibus aliis tribubus solus numerauit Moises, & inuẽtus est illorũ num. 22273. Hæc omnia in 1.2.& 3. tractantur capit.
  - DESCRIbũtur —
    - Stationes siue classes
    - Et officia.
    - Per singulas tribus. à cap. 1. usque ad cap. 5.
  - ELICIVNTVR ex castris —
    - Leprosi,
    - Qui semine fluunt,
    - Polluti super mortuo.
    - cap. 5.
  - PRAESCRIbuntur —
    - Leges, &
    - Modus benedicendi.

DE NVMERO ET ORDINE OBLATORVM.

TABVLA 49.

PERFECTO iam tabernaculo, & excubiis ad eius custodiam distributis, vt perfectio proposita, ipsius dei susciperetur auspicio, oblata sunt sacrificia pro felici successu. Eorũ autem quæ oblata fuerunt, duplex erat ordo: Nam

- IPSO die quo vnxit Moises tabernabulum, xii Principes tribuum obtulerunt in conspectu tabernaculi
  - SEX plaustra tecta
  - CVM bobus xii.
    - Ità vt penderent
      - Singuli bouem,
      - Bini plaustrum.
        - Ex his distributa sunt
          - Gersonitis plaustra duo, & 4. boues.
          - Meraritis 4. plaustra & 8. boues, iuxta ordinem ministerii sui.
- IN DEDICATIONE quoque altaris, per dies 12. continuos, singulis diebus singuli principes obtulerunt
  - ACETABVLVM argentum pondo centum triginta siclorum.
  - PHIALAM argẽteam, habentẽ 70. siclos iuxta pondus sanctuarii.
    - Vtrunq; plenũ simila cõspersa oleo in sacrificium.
  - MORTARIOLVM ex decẽ siclis aureis, plenum incenso.
  - BOVEM de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum.
  - HIRCVM pro peccato.
  - ET IN hostia pacificorum,
    - Boues 2.
    - Arietes v.
    - Hircos v.
    - Agnos anniculos v.
  - Summa oblatorum fuerunt in dedicatione altaris,
    - Acetabula argẽtea 12 / Phialæ argenteæ 12.
      - Siclorum 400. põdere sanctuarii.
    - Mortariola aurea 12.
      - simul auri sicli 120
    - In hoc locausta,
      - Boues 12.
      - Arietes. 12.
      - Agni anniculi 12.
    - Hirci pro peccato duodecim,
    - In hostiam pacificorum,
      - Boues 24.
      - Arietes 60
      - Hirci 60.
      - Agni anniculi 60.

DE NVMERO ET ORDINE MINISTRORVM. TABVLA 50.

QVANDO uero parum sit sacrificia esse instituta, nisi etiam sint, qui his rectè seruire posſint: ideo Dei iuſſu in miniſterium tabernaculi & ſacerdotum ordinati & conſecrati ſunt —

- LEVITAE in hunc ferè modum, qui habetur Numer. octauo. Nam —
  - PRIMVM electi & ſegregati ſũt —
    - Ex tribu Leui,
    - A uigintiquinque annis & ſupra
    - In locum primogenitorũ.
  - DEINDE adſperſi aqua luſtrationis, raſis pilis & mundatis ueſtibus, oblati ſunt Domino.
  - POST hæc p̃ſentati ſunt —
    - Populo, q̃ eis imponeret manus.
    - Aaron, & filiis eius, à quo in cõſpectu Domini eleuati & oblati ſunt.
  - OFFEREBATUR pro eis
    - Simila oleo cõſperſa pro libamine,
    - Bos in holocauſtum.
  - ATQVE ſic demũ ab omni populo ſegregati, applicati ſunt tabernaculo, ut ingrederẽtur & miniſtrarent in tabernaculo uſque ad annum 50. ca. 8.
  - Horũ erat —
    - Numerus 8580. capit. 4 in fin.
    - Officia —
      - Seruire Deo,
      - Curam agere templi & vaſorum,
      - Et orare pro populo, cap. 7.
    - Victus, decimæ, cap. 5.
- Porrò ad onus populi ſuſtentandum additi ſunt Moiſi ſeptuaginta uiri, —
  - Congregati ex ſenioribus populi Iſraelitici,
  - Quorum ætas Moiſi cognita, & eruditio fuerat perſpecta,
  - Iuſſi ire unà cũ Moiſe ad oſtium tabernaculi fœderis, cap. 11.
  - Hi —
    - Sunt illuminati ſpiritu, q̃ erat in Moiſe.
    - Prophetarunt, nec ultra ceſſauerunt.
- SVMMVS ſacerdos erat Aaron. ſcriptum eſt enim: Aaron autem & filios eius conſtitues ſuper cultum ſacerdotii. Externus qui adminiſtrandum acceſſerit, morietur. Numer. 3.

DE NVMERO ET ORDINE EXPLORAtorum. TABVLA 51.

IVSSIT DOMINVS mitti uiros duodecim, de ſingulis ſcilicet tribubus ſingulos, qui conſiderarent terram, quam eis ſe daturum promiſerat. Fecit autem Moiſes quod Dominus imperauerat, atq; ex deſerto Pharan uiros principes exploratum miſit 12. uidelicet de tribu

RVBEN, Sammua filium Sechur.
SIMEON, Saphat filium Huri.
IVDA, Chaleb filium Iephonæ.
ISACHAR, Igar filium Ioſeph.
EPHRAIM, Oſee filium Nun.
BENIAMIN, Phalti filium Raphu.
ZABVLON, Geddiel filium Sodi.
IOSEPH, ſceptri Manaſſe, Gaddi filium Suſi.
DAN, Ammiel filium Gemalli.
ASER, Zathur filium Michael.
NEPHTALI, Nahabi filiũ Vapſi.
GAD, Guel filium Machi.

De quorum relatione, & turbis ex ea motis, uide ca. 13. 14. & 15.

DE NVMERO ET ORDINE PRAEVARI-cantium. TABVLA 52.

CVM AVTEM populo dei aduerſarius & hoſtis eius perpetuus diabolus, hanc felicitatē inuideret, ſuis dolis & fraudibus effecit, vt multi ex ſuprà numeratis principibus & hominibus facti fuerint partìm

- REBELLES, aduersùs Moiſen & Aaron. Quales fuerunt
  - CORE filius Iſaar.
  - DATHAN atque Abiron.
  - HON quoquè filius Pheleth de filiis Ruben.
    - Cuius criminis cauſa, dirupta terra ſub pedibus eorum: & aperi[…] os ſuum, deuorauit illos cum tabe[r]naculis ſuis & uniuerſa ſubſtan[tia] eorum: Deſcenderuntque viui in in[…]fernum, operti humo &c. Core au[…]tem & CCL viri igni cœleſti conſu[m]pti ſunt.
  - ALIIQVE filiorum Iſrael CCL viri proceres ſynagog[…] & qui tempore conſilii per nomina vocabantur. cap.1[6]
- INCREDVLI. Murmurauit enim omnis multitudo filiorum Iſrael ſequen[ti] die, contra Moiſem & Aaron dicens: Vos interfeciſtis populum Domini. Quam ob cauſam 14700. viri percuſsi ſunt, & igni abſumpti. eodem. Permu[lti] etiàm ob ſimile murmur ab ignitis ſerpentibus extincti ſunt, cap. 21.
- MARIA quoquè ſoror Moiſis murmurans, punita eſt lepra. cap. 12. virgaq[ue] Aaronis germinauit, in ſignum rebellium filiorum Iſrael. cap. 17.
- QVIN ipſe etiam Aaron, cùm factus eſſet incredulus, prohibitus eſt intra[re] terrā Aanaan, quam Deus filiis dederat Iſrael: Sed iuſſus ire in montem H[or] ibi occubuit, & ſucceſsit ei filius ſuus Eleazar. cap. 20.
- BALAAM, dum accerſitus à Balac rege Moabitarum, peruerſa meditat[ur] & aſinam, quæ os eius Domino aperiente locuta eſt, cædit, ab angelo pri[mùm] corripitur, poſteà ob conſilium datum in exitium filiorum Iſrael, ab ipſis c[æ]ditur. cap. 22. & 31.
- EX filiis Iſrael plurimi cum filiabus Moabitarum fornicantur, & ab iis inuita[]ti, illarum diis ſacrificant. Eam ob cauſam vehementèr concitata ira diuina, [...] 24. millia ex illis occidit. cap. 25.

DE NVMERO ET ORDINE DE NOVO genitorum in deſerto. TABVLA 53.

EXTINCTIS PROPTER varia peccata iis, qui ſuprà numerati fuerunt, Moiſes & Eleazar ex præcepto diuino iterum numerauerunt omnẽ ſummam filiorum Iſrael de nouo genitorũ in deſerto, à 20. annis & ſuprà per domos & cognationes ſuas, cunctos qui poſſent ad bella procedere. De ſtirpe

RVBEN	43730
SIMEON	22200
GAD	40500
IVDA	76500
ISACHAR	64300
ZABVLON	60500
MANASSE	52700
EPHRAIM	32500
BENIAMIN	45600
DAN	64400
ASER	53400
NEPHTALIM	45400

Summa filiorum Iſrael de nouo numeratorum, Sexcenta millia & mille ſeptingenti triginta. cap. 26.

DE NVMERO ET ORDINE MANsionum. TABVLA 54.

Vt totius processus ab Aegypto vsq; ad Iordanem, terminū scilicet terræ promissæ, per breuem haberemus quandam quasi summā, descripta sunt loca, in qbus filii Israel suas habuerunt mansiones: nō quidem omnia, sed tantum ea, in quibus illis contingerunt aliqua notatu digna. Mansiones verò præcipue filiorū Israel, qui egressi sunt de Aegypto per turmas suas in manu Moisis & Aaronis, quas descripsit Moises iuxta castrorum loca, quæ iussu Domini mutabāt, sunt 42. videlicet,

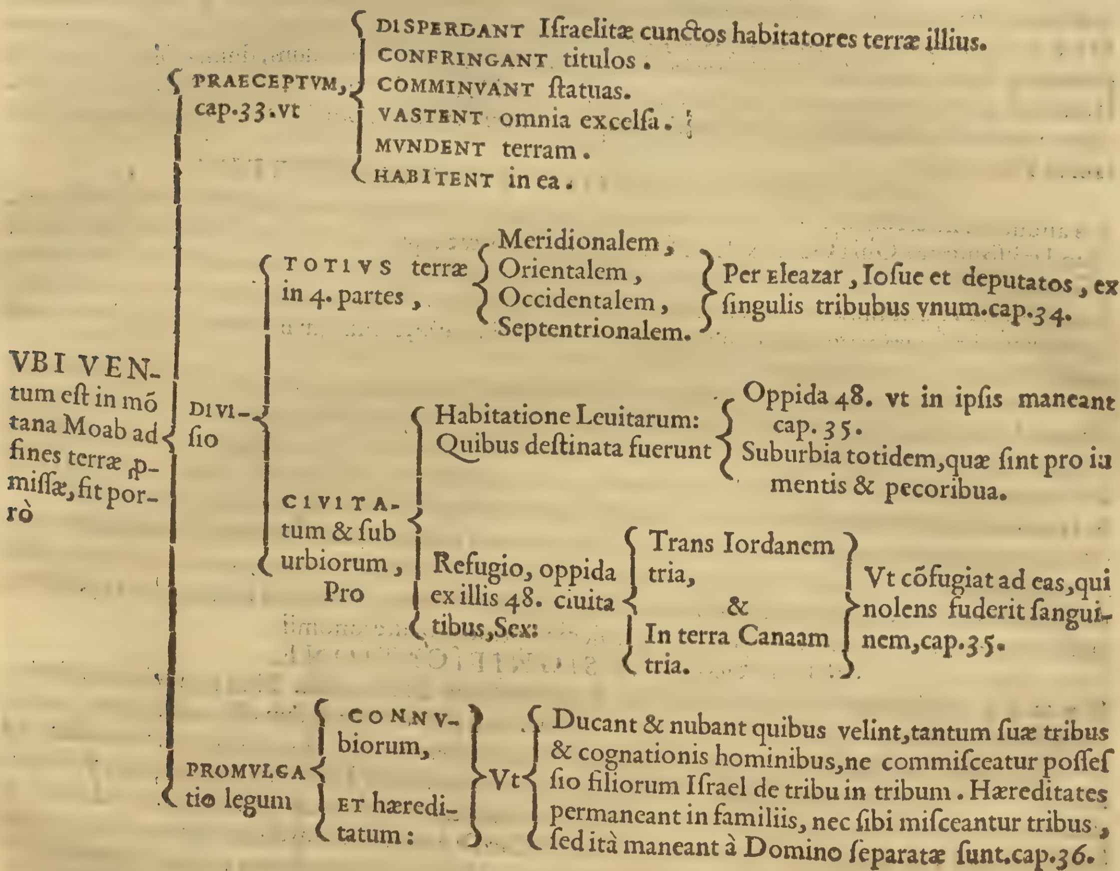
- **Ante transitum maris rubri, 4.**
  - Ramesse, i. cōmotio turbulenta, vel vt Hier. tonitruū gaudii.
  - Socoth, idest tabernacula siue tentoria.
  - Etham, id est, fortitudo atque perfectio.
  - Phihahiroch, id est, os nobilium.
- **A mari rubro vsq; ad mōtem Sinai, 8.**
  - Marath, id est, amaritudo.
  - Elim, id est, arietes fortesque; ubì erant 12. fontes aquarum & palmæ 70.
  - Mare rubrum, quod Hebraicè dicitur Iam Suph.
  - Eremus Sin; eremus enim omnis vsq; ad montem Sinai, dicitur Sin.
  - Daphca, id est, pulsatio.
  - Alus, id est, fermentum.
  - Raphidim, i. visio oris fortium, vel vt Hier. Sanitas fortium.
  - Solitudo Sinai.
- **A monte Sinai vsque ad Cades, 21.**
  - Sepulcra. Concupiscentiæ.
  - Hazeroth, id est, atria.
  - Rethma, id est, Sonitus aut iuniperus.
  - Remmon-phares, id est, mali Punici diuisio.
  - Lebna, id est, lateres.
  - Ressa, id est, freni.
  - Ceelatha siue Caaltha, id est, Ecclesia.
  - Sepher, id est, pulchritudo.
  - Harada, id est miraculum.
  - Maceloth, id est cœtus.
  - Thaath, id est pauor.
  - Thare, id est, pastura, siue, vt Hiero. abactor seu depulsor.
  - Methca, id est, dulcedo.
  - Hesmona, id est, festinatio.
  - Moseroth, id est, vincula siue disciplina.
  - Bene-iaacan, id est, filli necessitatis seu stridoris.
  - Mons Gadgad, id est, nuncius, expeditio, vel concisio.
  - Letebàtha, id est, bonitas.
  - Hebrona, id est, transitus siue transitio.
  - Asion-gaber, id est in lingua viri, siue delationis hominis.
  - Cades, id est, mutata siue translata.
- **A Cades vsq; ad Cāpestria Moab, 9.**
  - Mons Hor, id est, mons montis siue vertex.
  - Salmona, id est, imaguncula.
  - Phunon, id est, os oris.
  - Oboth, id est, magi, siue Pythones, vel tagare grandes.
  - Ie-abarim, id est, acerui lapidum transeuntium.
  - Dibon-gad, id est, fortitèr intellecta tentatio.
  - Helmon deblathàm, contemptus plagarum siue opprobrium.
  - Montes Abarim contra Nabo, id est, montes transeuntium.
  - Campestria Moab supra Iordanem contra Hiericho.

DE ISTORVM OMNIVM MYSTICA interpretatione.

Per hoc autem quòd populus Israel exiens de Aegypto, venit ad terram promissionis per 42. mansiones, intelliguntur mysticè 42. generationes, per quas Dei populus ab Abraham Patre fidei nostræ venit ad Christum Matth. 1. Christus autem est hæreditas illa, quæ nobis tam in veteri quàm in nouo testamento promissa est. De singularum porrò mansionum significatione spirituali, vide elegantem libellum D. Hieronymi ad Fabiolam de 42. mansionibus. Item apud Bedam in Quæstion. super librum Numer.

DE NV

DE NVMERO ET ORDINE præſidiorum. TAB. 55.

VBI VENtum eſt in mõtana Moab ad fines terræ ꝓmiſſæ, fit porrò

- PRAECEPTVM, cap. 33. vt
  - DISPERDANT Iſraelitæ cunctos habitatores terræ illius.
  - CONFRINGANT titulos.
  - COMMINVANT ſtatuas.
  - VASTENT omnia excelſa.
  - MVNDENT terram.
  - HABITENT in ea.
- DIVIſio
  - TOTIVS terræ in 4. partes, Meridionalem, Orientalem, Occidentalem, Septentrionalem. Per Eleazar, Ioſue et deputatos, ex ſingulis tribubus vnum. cap. 34.
  - CIVITAtum & ſuburbiorum, Pro
    - Habitatione Leuitarum: Quibus deſtinata fuerunt
      - Oppida 48. vt in ipſis maneant cap. 35.
      - Suburbia totidem, quæ ſint pro iumentis & pecoribus.
    - Refugio, oppida ex illis 48. ciuitatibus, Sex:
      - Trans Iordanem tria, & In terra Canaam tria.
      - Vt cõfugiat ad eas, qui nolens fuderit ſanguinem, cap. 35.
- PROMVLGAtio legum
  - CONNVbiorum, ET hæreditatum: Vt
    - Ducant & nubant quibus velint, tantum ſuæ tribus & cognationis hominibus, ne commiſceatur poſſeſſio filiorum Iſrael de tribu in tribum. Hæreditates permaneant in familiis, nec ſibi miſceantur tribus, ſed ità maneant à Domino ſeparatæ ſunt. cap. 36.

EPILOGVS.

COMPLECTITVR hic liber Hiſtoriam trigintanouem annorum. Nam omnia fere continet, quæ ſub Moiſe ſunt facta, vſque ad vndecimum menſem anni quadrageſimi ab egreſſu de Aegypto. Vnum duntaxat locum huius libri in Ioanne citatum reperi, ſententias vero decem & octo, tum in Ioanne, tum in aliis.

Ante Caietanum in Pentateuchum.

DEVTERONOMIVM, LIBER PENTATEVCHI VLTIMVS, QVEM epilogum ſiue epitomen dicunt eſſe legis Moſaicæ.

CONTINVATIO.

APVD Rabinos dictus eſt hic liber Meſue, id eſt repetita lectio. Nam, vt dicunt, nihil habet fere aliud, quàm memoriam rerum ante dictarum: idque eorum cauſa faſtum eſt, qui leges traditas, memoriæ non mandauerant. Nam multi cum iuuenes & pueri eſſent, eo tempore quo ex Aegypto egreſsi ſunt, non ſatis eas intellexerant: Alii verò, dum lex daretur, nondum nati & in lucem editi erant.

ADDITVR itaq; superioribus velut Enchiridion,& cõpendium totius philosophiæ cælestis,& quasi commentarius & explanatio Decalogi. Etenim prætermissis illis,quæ ad Leuitas & Sacerdotes pertinent, tantùm ea docentur, quæ uulgo & populo erant necessaria. Itaq; si proprie ad nostrum usum librũ hunc uelis appellare, rectè appellaueris explanationẽ decalogi copiosissimam & elegantissimam. DOCET siquidẽ omnes ex decem præceptis bene uiuere,instituitq; internum consciẽtiæ regnum,prophanamq; simul politiam. Tradit præterea egregium cæremoniarum modum, diuina sanè æquitate & sapientia: ut nihil sit in uniuerso genere uitæ,quod non hic sit sapientissime dispositum. Atq; hac ratione uoluit Dominus librum hunc à suis,semper tractari manibus. Fonseca ante commentaria Caietani in Pentateuch.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO, EX BEDA.

AB aliquibus interrogari solet, si aliquis ordo sit, qui hunc ordinem voluminum legis significaret. Quod ità soluitur: Quia Genesis istam sententiam significat, qua dicitur: Lex Domini immaculata, conuertens animas: Exodus, Sapientiam præstans paruulis: Leuiticus vero,demonstrans, Præceptum Domini illuminans. Numerus vero, Iudicia Dei vere iustificata. Hæc autem quatuor volumina, quatuor euangelia figurant eodem numero. Deuteronomium vero,totum euangelium: quia Deuteronomium nouata lex interpretatur.

SED sciendum est,quomodo supradictus ordo,huic ordini voluminum conueniat. Quod ità dicendum est,quòd idcircò sententia prima Genesi coaptatur: Quia Genesis enũciat,omnia verbo Dei esse creata,quæ idcircò lex est,in illa quoq; animarum conuersio,id est, à vita ad mortem,vt Adam intelligitur, & à morte ad vitam,vt Noe. Exodus,Sapientiam præstans paruulis,adimplendo, quod Abrahæ, Isaac & Iacob,de terra repromissionis Deus promisit. Omnes enim,in Dei comparatione, paruuli sunt. Leuiticus autem,præceptum lucidum illuminans,discernendo inter munda & immunda animalia. Numeri vero,iudicia Dei vera sunt,maximè in Prophetia Balaam,in benedictionibus,maledictionibusq;. Beda sup. Leui. in Princip. Quòd autem Deuteronomium secunda lex,vel iteratio legis dicitur: significat quòd nouum testamentum veteri succederet. Idem in princip. Deuteronomii.

DE NOMINIS SIGNIFICATIONE.

GRAECA est ista huius libri appellatio,quæ Latinè redditur Lex secunda. Non quòd duæ sint leges vt existimare videntur ii,qui legem aliam à Deo,aliam verò per Moisen datam esse contendunt, ex eo quòd suprà in Numeris in singulis ferè capitulis repetatur hæc clausula, Locutusque est Dominus ad Moisen: hic autem à principio statim Moises locutus esse dicatur. Sed quòd sit quasi iteratio vel repetitio quatuor librorum præcedentium siue Epitome totius legis Mosaicæ. Augu. lib. 1. De mirabilibus Scriptur. cap. 35. & Quæst. 49. super Deuteronomium. Sic D. quoq; Hierony. hunc librum alibi iterationem præteritorum, aduersus Pelagian. lib. 1. circa finem, alibi verò meditatorium vocauit euangelii, id est, legis euangelicæ præfigurationem, Ad Fabiolam de 42. mansionibus circa finem, & ad Paulinum hoc lib. cap. 7. Vbi is illud etiam affirmare videtur, Etsi pauca dicta sint prius, quæ non hic repetantur, ità tamen singula hic esse pertractata,quasi noua sint omnia. Sic enim intelligit hunc locum Isidorus Etymolog. 8.

DE LIBRI HVIVS AVTHORE, TAB. 56.

DE HVIVS LIBRI authore triplex fuit opinio:

- VNA eorum, qui Moisen hunc librum non scripsisse, sed dictasse tantum,& verba eius postea Iosue aut alios, ex memoria repetita in vnum volumen collegisse autumant, ex eo, quòd in principio nullius scriptoris, sed verborum tantum Moisis,& in fine, mortis ipsius fiat mentio.
- ALTERA hanc rem ità distinguentium, Quòd Esdras & principium scripserit huius libri,& finem: reliqua verò esse Moisis.
- TERTIA verò est eorum,qui hanc controuersiam sic dirimere student: Quòd totus hic liber scriptus sit à Moise,excepto vltimo tantum capite, quod scriptum dicunt à Iosue post mortem Moisis. Et hæc, vt communior, ità dubio procul etiam verior est opinio, vt quæ probetur ex ipsa scriptura infra cap. 31. vbi dicitur expressè: Scripsit itaq; Moises legem hanc, & tradidit Sacerdotibus filiis Leui, qui portabant arcam fœderis Domini. Et paulo post: Postquàm autem scripsit Moises verba legis huius in volumine atque compleuit, præcepit Leuitis qui portabant arcam fœderis Domini, dicens: Tollite librum istum &c. Gloss. in principio Deuteronom.

VBI ET QVANDO HIC LIBER SCRIptus sit. TABVLA 57.

DEVTERONOmii liber scriptus est
- A MOISE, cap, 31. hoc ipso libro.
- AD omnem populum Israel.
- TRANS Iordanem.
- ANNO ab egressu filiorum Israel de Aegypto 40, die 1. mensis vndecimi.

} Cap. 1. & Gloss. hic eodem libr.

DE EIVSDEM LIBRI AMISSIONE & recuperatione.

DEVTERONOMII volumen, D. Ioan Chrisost. in cap. Matth. 2. Hom. 9. scribit, loco quodam defossum, ac pene deletum, post multum temporis fuisse repertum. Quod quibus accederit modis, fusius explicatis idem 1. Cor. 2. Homil. 7. Liber. Deuteron. inquit, vix tandem repertus in ruderibus. Siquidem magna librorum copia periit, & pauca ex priori captiuitate volumina superfuerunt, quod ex reliquiis plane constat. Et quid ego captiuitatem memoro? Nam & ante captiuitatem multa abolita sunt librorũ volumina, cum Iudæi in vltimam prolapsi sunt impietatem: Quod in calce quarti Regum manifeste deprehenditur. Chrysost. ibidem.

DE ARGVMENTO. TABVLA 58.

ARGVMENTVM huius libri explicare videtur Hieron. in fin. illius Epistolæ ad Fabiolam de 42 mansionibus, in hæc verba: Succedit Deuteronomium secunda lex, Meditatorium euangelii, ibiq; breuiter disci mus,

- QVAE inter Pharan & Tophel & Laban & Hazeroth & loca aurea, abiecto Iuda infelicissimo, vndecim dierum via de Horeb, per viam montis Seir, vsque ad Cadesbarne Moises populo sit locutus, & extremum canat canticum, in quo apertissime Synagoga proiicitur, & Ecclesia Domino copulatur.
- BENEDICVNTVR filii Israel.
- ET rursus in Simeone Iudas miseranter excluditur.
- ASCENDIT Moises in montem Nabo, in verticem Phasga, qui est contra Hiericho, & ostendit ei Dominus omnem terram Galaad vsque ad Dan & Nephtalim, & Ephraim & Manassen, & vniuersam terram Iuda, vsque ad mare magnum contra Austrum, & regionem campestrem Hierichuntis, ciuitatis Palmarum, vsq; Segor. &c. Quis potest nosse tanta mysteria? Hactenus Hieronymus mansione 42.
- BREVITER complectuntur 4. hi libri, Exodus scilicet, Leuiticus, Numeri & Deuteronomium, acta populi Israelitici, ab egressu ex Aegypto in desertum, vsque ad ingressum terræ promissæ.

DE EODEM BEDA.

IN DEVTERONOMIO nanque, quæ est secunda lex, narrantur ea, quæ in Pharan & Obeth, Laban & Aseroth vsq; Cadesbarne fuerunt populo dicta à Moise, mandata videlicet atq; promissa, maledictiones peccatorum, & promissiones beatitudinis. Ibi canit canticum Moises, ibi dat benedictionem filiis Israel, ibique, terra repromissionis conspecta, moritur atque sepelitur.

NONNVLLI autem Hebræorum quatuor tantum libros legis computant, id est, Genesim, Exodum, Leuiticum, & Numeros: Deuteronomium autem, repetitionem eorundem librorum, & quasi quoddam legis meditatorium dicunt, ea duntaxât ratione, pro eo quòd illa quatuor proprias rerum gestarum cõtinent causas, iste vero omnium. Beda.

DE PRAECIPVIS DEVTERONOMII partibus. TABVLA 59.

CONTINET hic liber repetitionem, siue summam & Epitomen

- ITINERIS & laborum ab Israelitis perpessorum, à princip. usque ad cap.4.
- FOEDERIS & præceptorum { Iudicialium, Cæremonialium, Moralium. } à cap.4. vsq; ad cap.27.
- OFFICIORVM Ecclesiasticorum, qualia in Deuteronomio per discursum hincinde repetuntur.
- BENEDICTIONVM siue promissionum diuinarum, quæ filiis mandatis Dei obtemperantibus paratæ sunt. / MALEDICTIONVM siue pœnarum, quæ in legum transgressores constitutæ sunt. } à cap.27. vsque ad c.33. Et Leuit.26
- PRAEDICATIONVM, in qua parte Moises, iam moriturus, benedicens filiis Israel, quæ cuilibet tribui futura erant, breuiter exposuit atque prophetauit. cap.33.
- QVIBVS peractis, ipse dein Moises { Moritur, Defletur ab Israelitis, Sepelitur à Deo, Substituitur ei Iosue. cap. 34.

AD hæc enim veluti capita generalia, quæ perpauca sunt, referri possunt ferè omnia, quæ non tantum in hac Deuteronomii epitome ex quatuor libris prioribus repetuntur, sed etiam quæ in toto ferè continentur Pentateucho.

DE PARTIVM ISTARVM SVBDIVISIONE remissiuè. TABVLA 60.

DE PARTIBVS his Deuteronomii

- TRIBVS prioribus, in præmissis libris tantum est dictum, quantum ad rerum huius libri intellectum sit satis.
- RELIQVIS vero, Benedictionibus putà, maledictionibus, atque prædictionibus propheticis, in locis paulo ante citatis, tam absoluta & succincta habetur tractatio, vt neque commodius, neque perfectius tradi aut comprehendi posse videantur, quàm ibi posita sunt & explicata, cap. videlicet huius libri 28.29.30.31.32.& 33.

EPILOGVS.

COMPLECTITVR historiam duorum mensium anni quadragesimi, ab egressu ex Aegypto, nouissimæq; mansionis tempus in campis Moabiticis, vbi & Moises seruus Dei moritur, & sepelitur. cap.34. Eaq; est huius libri Maiestas, vt in nouo testamento quinquagies, & eo amplius in testimonium adferatur.

PARS VETERIS TESTAMENTI SECVNDA, DE HISTORIA SACRA,

HOC EST,

De viuis virtutum vitiorumque exemplis, & primum

QVOMODO HAEC PARS BIBLIAE, cohæreat cum superiori.

ID duobus in locis pulchrè admodum D. ostendit Augustinus. Nam in Quæstionibus ex vtroque testamento, cap. 119. Tantam dicit prouidentiam esse Domini circa nos, vt errare nos nolens, & legem & exẽpla bonorum operum daret, quibus modesta & tranquilla agi posſit vita cum Dei timore. Et in libro de vera religione cap. 25. Diuina prouidentia, inquit, non solum singulis quaſi priuatim, ſed vniuerso generi humano, tanquàm publicè consulit. Quid cum singulis agatur, Deus ſcit, qui agit: atque ipſi, cum quibus agitur, ſciunt. Quid autem agatur cum genere humano, per historiam commmendari voluit, & per prophetiam.

DE VTILITATE S. HISTORIAE, ſententia D. Ioanuis Chryſostomi.

SIVE de rege loqui voles, ecce Rex: ſiue de militibus, ſiue de re familiari, ſiue de publicis ciuilibusq; negociis, videbis in ſcripturis horum omnium magnam copiam. Huiuſmodi commemorationes maximam adferunt vtilitatem. Impoſsibile eſt enim, impoſsibile inquam eſt, animum in hoc genus historiis verſantem, à cupiditatibus ſuperari. Chryſoſt. in homil. 1. De Dauid & Saule.

QVOMODO LEGENDA SIT HISTORIA, ex D. Hieronymo.

HISTORIA vt veritatis fundamentum amanda, magis tamen ſequenda ſpiritualis intelligentia. Hieronym. ad Euſtachium virginem, circa finem.

QVOT LIBRIS CONSTET HISTORIA ſacra. TABVLA 61.

SACRA HIstoria Decem & ſeptem continetur libris: videlicet,

- IOSVE,
- IVDICVM,
- RVTH,
- REGVM 4.
- PARALIPOMENON 2.
- ESDRAE 2.
- THOBIAE,
- IVDITH,
- ESTHER,
- IOB,
- MACHABEORVM 2.

QVAE TOTIVS ILLIVS HISTORIAE, QVAE HIS 17. continetur libris, sit summa. TAB. 62.

OSTENDITUR his libris, Deum re vera præstitisse omnia, quæ Israelitis Deutero. 27. 28. & 29. legem eius vel

- OBSERVANTIB. promisit in sũma
  - TERRAM fluentem lacte & melle.
  - DEFENSIONEM laborantium.
  - HVMILIVM erectionem.
  - EXALTATIONEM iustorum.
  - AVXILIVM in periculis.
  - CONSOLATIONEM in afflictionibus,
  - DE hostibus triumphum.
  - Quæ illis obtigisse pbantur in lib.
    - Iosuæ,
    - Iudicum,
    - Ruth,
    - Reg. 1. 2. & 3. vsq; ad c. 12. Par. 1. & 2. vsque ad cap. 10.
    - Esdræ 2.
    - Tobia, Iudith,
    - Esther, Iob.
    - Machabæorum 2.
- TRANSGREDIENTIBUS comminatus est potissimum duo:
  - Expulsionem & Captiuitatem.
  - De quibus agitur
    - à dicto c. 12. lib. 3. Regum vsque ad finem.
    - Paralipomenon secundo, à dicto cap. 10. ad finem vsque.

IOSVE,

IOSVE, LIBER BIBLIAE SEXTVS, PARTIS SECVNDAE PRIMVS, De rebus gestis filii Nauæ.

CONTINVATIO.

SECVNDVM veteris Ecclesiæ statum, supra in duo diuisimus tempora: vnum Moisis, alterum Iosuæ. Cum ergo, quis ecclesiæ illius status fuerit sub ducato Moisis, hucusque sit dictum, proximum est, vt de illa nunc dicamus Reip. forma, quæ sub Iosue, secundo populi Israelitici Duce, fuit obseruata.

CVR HIC LIBER HOC NOMINE sit inscriptus.

EA volumina, quæ deinceps ad Esdram vsq; sequuntur, non prorsus ab illis sunt conscripta, quorum inscriptiones proferunt, & de quibus tractant. Feruntur autem à Prophetis, qui singulis temporibus vixerunt, esse scripta. Distinguendum est itaq; inter illorum inscriptiones. Præsens liber, inscriptionē habet, Iesus Naue, propterea quòd ipse Iesus Naue, Moisis successor, populi dux factus est, cuius isto volumine historia & res gestæ continentur. Athanasius in Synopsi. Iesus autem hic dicitur Naue, ad differentiam alterius Iesu filii Sirach, & Iesu filii Iosedech. Prius dictus Osee Num. 13. seu Anses, sicut Augustinus habet De Quæstion. ex nouo testamento, cap. 80. vel, vt Ambrosius in epistola ad Roman. cap. 9. Auxes.

IOSVE QVIS ET QVALIS FVERIT.

FORTIS in bello Iesus Naue successor Moisis in Prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei. Vir in quo fuit spiritus Dei, qui hostes Domini percussit, Eccle. 46. Iste est, qui filios Israel introduxit per Iordanem in terram promissionis: qui item 31. Reges terræ percussit, & deleuit de terra nomen eorum, Ios. 3. & 12. Mortuus est, annos habens 110. sepultusq; in finibus possessionis suæ, in monte Ephraim. Iosuæ vlt.

DE EODEM, EX IOSEPHO.

ILLE vero (Moises) ex multitudine pugnacem eligens iuuentutem, super eos instituit Iesum Naue filium, de tribu Ephraim, valde robustum, & ad labores tolerandos fortissimum, ad cogitandum & loquē dum simul nimis idoneum, qui nosset decenter Deum & Moisen doctorem colere pietate, essetq; apud Hebræos aptus. Iosephus lib. 3. cap. 2.

DE LIBRI HVIVS AVTHORE.

QVIS libri huius scriptor fuerit, certò non constat. Magister tamen historiæ Scholasticæ, ipsum Iosue eius autumat esse authorem. Cui suffragatur etiam Ioann. Driedo De script. & dogmat. ecclesiast. lib. 1. Sic & Iosue, inquit, post Moisen omnia verba, quæ locutus est ad ipsum Dominus, scripsit in volumine legis Domini, quemadmodum legitur Iosuæ vltimo. Alii Eleazarum filium Aaronis sacerdotem, qui comes & socius Iosuæ fuit, hæc omnia posteritatis causa in literas retulisse putant.

ARGVMENTVM.

ORIGENES homil. 1. in lib. Iesu Naue indicat nobis: Hic liber, inquit, gesta non tam Iesu Naue, quàm Sacramenta Iesu Domini nostri depingit. Et Hierony. ad Paulin. Veniam ad Iesum Naue, qui typum Domini non solùm gestis, verùm etiam nomine præfert. Idem affirmant Augustinus contra Faust. cap. 31. lib. 16. cap. 19. & Ambrosius Psal. 47. in fin.

DE HV-

DE HVIVS LIBRI SCOPO ET INTENtione. TABVLA 63.

CONTINET probationẽ primæ promiſsionis à
- IORDANIS diuiſione,
- MVRORVM Hiericho ſtupenda colliſione,
- QVINQVE Regum captiuitate,
- TOTIVS terræ depopulatione.

DE HISTORIAE IOSVAE PARTIBVS. TABVLA 64.

AGITVR hoc libro de
- INGRESSV filiorum Iſrael in terram promiſsionis, à principio vſq; ad cap.6.
- SVBVERSIONE regnorum impiorum, cap.6.
- DIVISIONE terræ ſanctæ, ca.13.14.&c.
- DVCIS
  - ORDINATIONE & OBITV. Cap.23.&24.

DE PRIMA PARTE. TAB. 65.

De ingreſſu ſcilicet filiorum Iſrael in terram promiſſam.

IN PRIMA parte
- ORDINATVR acies. cap.1.
- MITTVNTVR exploratores. cap.2.
- INGREDIVNTVR Iſraelitæ in terram promiſſam ſiccis pedibus per Iordanem. Vbi deſcribuntur facta in
  - INGRESSV cap. 3.
  - EXITV cap.4. Iordanis.
  - STATV, cap.5. ibique De
    - Circunciſione,
    - Paſchæ celebratione,
    - Confortatione populi.

DE IMPIORVM REGNORVM SVBVERSIONE, ſecunda parte Ioſuæ. TABVLA 66.

- DESCRIbuntur in hac parte
  - ADQVIſitio terræ,
    - HIERIcho
      - Principaliter, cap.6.
      - Incidenter, de anathemate Achan, propter quod lapidatur, cap.7.
    - HAI, cap.8. Cuius occaſione cœperunt alii ſeſe
      - Communire,
      - Dedere.
      - Cap.9.
  - SVBuerſio
    - QVINQVE Regum ſimul cōgregatorū, Regis ſcilicet
      - Ieruſalem
      - Hebron
      - Ierimoth
      - Lachis
      - Eglon
      - Quos percuſsit Ioſue, & interfecit eos atque ſuſpendit ſuper 5. ſtipites, cap.10.
    - REGVM 26. Quorum debellati ſunt alii tempore
      - Moiſis, ultra Iordanem,
        - Seon Rex Amorrhæorū, Og Rex Baſan.
        - Quorū terrā Moiſes in poſſeſſionē dedit Nume.21.
          - Rubēitis,
          - Gaditis,
          - Mediæ tribui
          - Manaſſæ.
      - Ioſue
        - Gazer.
        - Dabir.
        - Gader
        - Herma
        - Hered
        - Lebna
        - Adullam
        - Maceda
        - Beth-el
        - Taphua
        - Opher
        - Aphec
        - Saron
        - Madan
        - Aſor
        - Semeron
        - Acſaph
        - Thenac
        - Mageddo
        - Cedes
        - Iathanam
        - Carmeli
        - Dor
        - Galgal
        - Therſa
        - Quorum terram Ioſue tradidit in poſſeſsionē filiis Iſrael, ſingulis partes ſuas, tam in montanis quàm planis atque campeſtribus.
  - Oēs Reges citra Iordanem cū Rege Hiericho & Hai, 31 Cap.11 & 12.

DE DI-

DE DIVISIONE TERRAE SANCTAE, tertia Iosuæ parte. TAB. 67.

CIRCA DIVISIOnem terræ ſanctæ conſiderantur tria:

- LIMITES terræ diſtribuendæ. cap. 31.
- PERSONAE diuidentes
  - ELEAZARVS ſacerdos,
  - IESVS Naue,
  - DE vnaquaque tribu vnus.
  - } cap. xiiii.
- PARTES aſsignatæ
  - TRIBVbus.
    - Iudæ. cap. 15.
    - Filiorum Ioſeph, cap. 16.
    - Dimidiæ Manaſſæ, cap. 17.
    - Filiorum Beniamin, cap. 18.
    - Sex reſiduarum tribuum, cap. 19.
  - Fugitiuis, Ciuitates refugii. cap. 20.
  - Sacerdotibus & Leuitis. Quibus à tribubus aliis, pro ſuſtentatione ſua ſeparatæ ſunt ciuitates cum ſuburbanis, ca[p. 21.]

DE INSTITVTIONE PRINCIPIS PARTE IOSVAE vltima. TABVLA 68.

INSTRVITVR Dux, quantum ad tria tempora,

- BELLI, cap. 22.
- PACIS, cap. 23.
- MORTIS
  - Ioſuæ,
  - &
  - Eleazaris.
  - } cap. 24.

EPILOGVS.

COMPLECTITVR hic liber à morte Moiſis, vſque ad obitum Ioſuæ, annos 32. Tam diu enim Ioſue ex quorundam ſententia præfuit imperio. Moritur itaque anno mundi 2525. Ab exitu Aegypti.

IVDICVM LIBER, BIBLIAE SEPTIMVS, SECVNDAE VERO partis ſecundus:

De ſucceſſoribus Ioſuæ.

CONTINVATIO.

ABSOLVTA ſecunda eccleſiæ & reip. Iſraeliticæ forma, ducum ſcilicet authoritate, commodiſsimè nunc tertius ſequitur illius reip. ſtatus, de iudicum poteſtate.

ALIA ORDINIS RATIO.

DICTVM eſt hactenus de ingreſſum filiorum Iſrael in terram promiſsionis: in ſequentibus vero, de progreſſu ſeu gubernatione agitur populi ingreſsi. Nec ſanè myſterio caret hæc iudicum diſtributio ſingulari. Sicut enim poſt Chriſtum apoſtoli, ita poſt Ioſue noſtri ſuccedunt iudices. Gloſſ. hic.

DE LIBRI HVIVS NOMINE.

A MATERIA proculdubio hic liber id ſortitus eſt nominis. Iudicum enim vocatur propterea, quòd poſt mortem Ieſu Naue, populum ſuum Deus à relictis Chananæorum gentibus preſſum, per iudices ſeruauit. Quorum hoc volumine ſingulorum & facta continentur, & tempora. Athanaſ. in ſynopſi.

DE AVTHORE.

SVNT qui putent iudicum quenque per ſe annotaſſe & in acta redegiſſe ea, quæ ſuo tempore populo acciderunt memorabilia. Quis autem acta illa omnia in vnum redegerit volumen, incerta eſt ſententia. Alii nanque id Samuelem, alii veriſimilius Ezechiam præſtitiſſe putant. Gloſſ. ad librum Ioſuæ. Ioannes Driedo in lib. 1. de eccleſiaſt. ſcriptur. cap. 3. Samueli potius hanc laudē aſſcribere videtur. Poſt mortem Ioſuæ, inquit, ſcripta ſunt geſta iudicum & principum in terra ſancta. Quorum hiſtorias ſparſas & diuiſas, ſecūdum ſucceſsionis ſeriem nunc pridem editas Samuel collegiſſe creditur in vnum volumen, quod vocamus Iudicum.

DE ARGVMENTO.

HABET hic liber probationem ſecundæ promiſsionis, Deum ſcilicet firmiſsimum ſemper & certiſsimum fuiſſe populi ſui defenſorem. vt enim peccantem populum in manus tradiderat nationem, ità reuerſis pro defenſione 14. ſubſtituit Iudices, qui eos de vaſtantium manibus liberarent, Iudic. 2. Et ſic, vt dictum eſt, initium ſumit ab hoc libro tractatio de gubernatione populi Iſraelitici, quæ facta eſt primum per iudices. Petr. Aureol.

QVOTVPLEX FVERIT GVBERNATIONIS illius forma. TABVLA 69.

DEVS OLIM populum Iſrael tribus gubernauit modis: Per
- IVDICES, à Ioſue vſque ad Saulem Regem.
- REGES, à Saule vſque ad tranſmigrationem Babylonis.
- PONTIFICES, à reditu captiuitatis Babylonicæ, ad tempus propè Chriſti, quando Ioannes Hyrcanus, qui deſcendit de Machabæis, primus impoſuit ſibi Diadema regium. Lyranus hic in princip.

DE PRIMA REIP. ISRAELITICAE ADMINIſtrandæ ratione.

ETSI DEVS Opt. Max. pro diuina ſua prudentia, abſque vllo medio ipſe regere poſſet omnia, ad ſeruandum tamen vniuerſitatis decorum atque ordinem, ea quæ ſunt inferiota, per ſua voluit regere inſtrumenta. Sic populum Iſrael rexit primum per Iudices, tanquàm per miniſtros idoneos & decentes, qui propter virtutis excellentiam creſcenti tum Eccleſiæ, quidam eſſent quaſi mediatores. Horum pietate Deus in diebus eorum flectebatur miſericordia audiebatque afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vaſtantium. infrà eod. cap. 2.

DE POTESTATE IVDICVM.

IVDICES illi qui ad tempus vſque Saulis tenebant gubernacula, non regebant per modum imp ſeu alicuius dominii: ſed tantum per modum miniſterii,exhortationis,& conſilii. Deus enim retin rat ſibi iſtud dominium. Vnde cum filii Iſrael,vt infrà 8. habetur cap. liberati eſſent per Gedeone manibus Madian,& ei dicerent: Dominare nobis tu,& filius tuus,& filius tui: Reſpondit, Non do nabor veſtri,nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur Dominus. Atque hinc etiam l eſt,quòd Moiſes & Ioſue non numerentur inter Iudices,quòd illi non iudicarint tantum, ſed rexe etiam populum Dei. Ex Lyrano.

DE IVDICVM NVMERO, ORDINE ET IMPERIO, ex Athanaſio. TABVLA 70.

IVDICVM quos Deus in defenſionem populi Iſraelitici ſuſcitauit, fuerũt xiii.	OTHONIEL.	Quorũ res geſtæ deſcribuntur hoc lib.c.	iii.	Iudicarũt Iſraelẽ Annos	xl.
	Ahod ambidexter.		Eod.		lxxx.
	Samgar filius Anath.		Eod.		i.
	Debora cum Barac filio Abinoem.		iiii.		xl.
	Gedeon, qui & Ierobaal dictus eſt.		vi. vii. viii.		xl.
	Abimelech, filius Gedeonis ex concubina.		ix.		iii.
	Thola filius Phua.		x.		xxiii.
	Iair Galaadites.		Eodem		xxii.
	Iephte Galaadites.		xi.		vi.
	Abeſan Bethleemita.		xii.		vii.
	Ahialon Zabulonites.		Eod.		x.
	Abdon Pharatonites.		Eod.		viii.
	Samſon de ſtirpe Dan, Vſq; ad Eli ſacerdotem.		13.14.15. & 16.		xx.

Qui populum iudicare incepit Anno mundi 2811.

EPILOGVS.

SVMMA { IVDICVM, xiii. / ANNORVM, cccc. xi. } Athanaſius in ſynopſi:

Hieronymus ad Paulin.

IN IVDICVM libro,quot principes populi, tot figuræ ſunt.

RVTH, LIBER BIBLIAE OCTAVVS, PARTIS SECVNDAE TERTIVS,

De historia fœminæ illius Moabitidæ nomine Ruth, vel De rebus gestis populi Israelitici, sub principatu Eli sacerdotis vt vult Iosephus.

CONTINVATIO.

SECVNDVM Hebræorum Partitionem, quam in prologo Galeato D. explicat Hieron. hic liber non separatus, neq; distinctus est liber, sed coniungitur cum libro Iudicum. Quem tamen D. Augustinus ad Regnorum magis principia pertinere existimauit, Libro de doctrina Christiana 2. cap. 8.

INSCRIPTIONIS RATIO.

NEQVE hic liber ab authoris, sed fœminæ illius nomine sic inscriptus est, cuius historia hic contexitur. Est autem Ruth genere Moabitida, castitate honesta, relicta cognatione paternaque superstitione, ad pietatem ac verum Dei cultum conuersa, Bethleem Iudæ cum socru sua incunctanter concessit. Vbi & Booz ex tribu Iuda, matrimonio coniuncta est, ex qua posteà Dauid originem hoc ordine sumpsit: Booz ex Ruth sustulit filium Obed, Obed vero genuit Iesse, Iesse Dauidem. Athanasius hic in Synopsi, & Iosephus lib. 5. cap. 14. per totum.

QVOMODO RVTH TYPVM GERAT ECCLESIAE, ex Theophylact.

RVTH alienigena fuit, coniuncta autem Booz: ita & ecclesia ex gentibus alienigena existens, & à testamentis extraria, oblita autem populi sui, & cultus simulacrorum & diaboli patris sui, cui iuncta erat, nupsit Dei Theophyl. super Matth. cap. 1.

DE AVTHORE.

AFFIRMANT aliqui incertum esse, quis hanc historiam consignarit: Ioannes tamen Driedo eius authorẽ esse scribit, qui libri scriptor fuerit Iudicũ, id est, Samuelẽ libro 1. De ecclesiast. scriptur. cap. 4.

ARGVMENTVM.

VEL ex præmissis facilè, quæ huius libri ratio sit atque summa, patere poterit. Describitur enim hic seorsim Ruth. Quæ, vt Hieronymus asserit in epist. ad Paulinum, Esaiæ explet vaticinium, dicentis: Emitte agnum Domine Dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion, hoc est de Ruth gentili. Gentes enim lapides pro Deo colebant, & ob id à Deo deserti erant. Ad Hierusalem, vel potius ad Ecclesiam, quæ est in contemplatione tanquàm speculationis filia.

DE SCOPO ET INTENTIONE. TABVLA. 71.

DEVM placidissimum semper oppressis fuisse omnibus, probat ex
- Peregrinatione Elimelech.
- Reuersione Noemi,
- Desponsatione Ruth. Petr. Aureolus.

DE LIBRI HVIVS PARTIBVS. TAB. 72.

SVNT HVIVS LIBRI 4. tantum capita, in quibus agitur de ipsius Ruth
- Conuersione ad Iudaismum, cap. 1.
- Vita & moribus, cap. 2.
- Occasione futurarum nuptiarum, cap. 3.
- Contractu matrimonii inter ipsam Ruth & Booz, per cesionem propinquioris, cap. quarto toto.

EPILOGVS.

FACTA videtur hæc historia anno centesimo septuagesimo post exitum ex Aegypto, anno mundi 2613.

REGVM LIBRI, HOC EST, HISTORIA DE SECVNDA IVDAICAE, ADMINISTRANDÆ reipub.forma, Siue, de gubernatione populi Israelitici ministerio Regum.

CONTINVATIO.

Bene post Iudicum, sequitur liber Regum: Quoniam nunc sunt præsules Ecclesiæ, postmodum Regnum: seu quia præcedet iudicium, sequetur imperium sempiternum. Quam connexionem hic approbat glossa 1. Regum in principio.

Tituli explicatio.

Regvm nominantur isti libri ob id, quòd Regum cum Iuda tum Israel, & facta contineant, & annos. Athanasius in Synopsi.

De authore, ex Ioan. Driedone.

Dvbia est sententia, quis horum librorum sit author. Alii enim Ezechiam, alii Esdram eos edidisse dicunt. Alii autem Samuelem collegisse gesta Eli, Saul & Dauid in primo libro Regum recitata, vsque ad obitum illius, Nathan & Gad prophetæ scripsisse videbantur, propter id quod dicitur in fine primi Paralipomenon: Gesta Dauid regis priora & nouissima scripta sunt in libro Samuelis Videntis, & in libro Nathan prophetæ, & in volumine Gad. Ex qua sententia consequens esse videtur, Samuelem conscripsisse gesta Dauid, & ita edidisse eundem primum librum Regum, saltem vsque in cap. 25. Vbi Samuel moritur. Deinde Gad & Nathan scripsisse partes sequentes, à dict. cap. 25. vsque in finem libri secundi.

Sed hoc non placet: Siquidem libri secundum Hebræos inscribuntur huius vel illius, non semper ob id, quòd is vel ille fuerit libri illius author, sed interdum ob aliam causam. Nam secundum Hieronymum & cæteros, primus & secundus Regum apud illos inscribuntur esse Samuelis, & tamen est manifestum, non ambos esse editos à Samuele.

Vnde Isidorus & alii antiquissimi patres tradunt, Samuelem scripsisse primam partem primi libri Regum, Dauid autem scripsisse sequentia vsque ad calcem secundi libri. Post mortem autem Dauid, cæterorum Regum Israel gesta, in tertio & quarto libris Regum scripta (quæ & sparsa fuerant per singulorum regum historias) à diuersis prophetis, secundum seriem successionis descripta, alii Esdram, alii Hieremiam in vnum volumen collegisse tradunt. Sed quòd Hieremias id fecerit, esse verosimilius ex eo coniicitur, quòd vltimi libri Regum, & libri Hieremiæ, similis est finis. Ioan. Driedo lib. 1. cap. 3. De scriptur. Ecclesiasticis.

ARGVMENTVM. AB. 73.

AGITVR IN his lib. de regno Israel
- Vnito, in libro Samuelis, id est, Regum
  - Primo, &
  - Secundo:
- Diviso, in libro Malachim, id est, Regum
  - Tertio, &
  - Quarto.

DE PARTITIONE VOLVMINIS REGVM.

Tabvla 74.

REGVM LIbri distinguuntur secundum
- Hebraeos in libros Quatuor, videlicet
  - Primum:
  - Secundum,
  - Tertium,
  - Quartum.
- Nostros, id est, Græcos & Latinos, in volumina duo:
  - Samuelis.
  - &
  - Malachim.

VOLV-

VOLVMEN MALACHIM, HOC EST, Regum hiſtoriæ pars ſecunda. De Regno Iuda & Regno Iſrael diuiſo.

De ratione nominis.

Rectivs hunc librum Malachim, id eſt, Regum, quàm Malachot, id eſt, Regnorum dici, teſtis eſt Hieronymus in prologo Galeato. Non enim (vt is inquit ibidem) multarum gentium deſcribit regna, ſed vnius Iſraelitici populi, qui tribubus duodecim continetur: a materia ſic dictus, eo quòd Regum cō plectatur hiſtoriam. Gloſſ. ſuper epiſtolam D. Hieronymi ad Paulinum.

AVTHOR.

Qvae in hoc continentur volumine ſub ſingulis ſcripta ſunt Regibus. Quis vero illa omnia in hoc vnum collegerit uolumen, nondum ſatis cōſtare putant. Alii enim (vt dictum eſt) Eſdram hanc hiſtoriam contexuiſſe, alii Hieremiam eius authorem eſſe, colligunt ex eo, quòd vltimi Regum & libri Hieremiæ idem fere ſit finis. Gloſſ. in dict. epiſtola Hieron. ad Paulinum.

ARGVMENTVM.

Describvntvr his libris Regnū Iuda & Regnum Iſrael. Per regnum autem Iuda deſignatur paucitas fidelium; per regnum Iſrael, multitudo hæreticorum. Vnde Hieron. ad Paulinum ſic ait: Si hiſtoriam reſpicias, verba ſimplicia ſunt; Si in litera ſenſum latentem, eccleſiæ paucitas, & hæreticorum contra eccleſiam bella narrantur.

SCOTVS. Tabvla 78.

DECLARATVR in hoc volumine effectus primæ comminationis, Deum ſcilicet fuiſſe validū eiectorem populi Iſraelitici ex decurſu Regū
- Ivda 19.
- Israel 18.

à cap. 12. tertii Regum, vſque in finem Quarti.

PARTITIO. Tab. 80.

DISTRIBVITVR hoc volumen in duos lib. Regum poſteriores, videlicet
- Tertivm
- &
- Qvartvm

In quibus agitur de regno filiorum Iſrael
- Inſtaurato & florente,
- Declinante & cadente.

REGVM LIBER PRIMVS, BIBLIAE IX, SAMVELIS PRIMVS, partis secundæ Quartus.

De regno per electionem. TABVLA 77.

IN LIB. Regum primo agitur De

- OCCASIONIBVS gubernationẽ Iudicũ transferẽdi in arbitrium Regum, malitia scilicet filiorum
  - HELI, cap.2. quorũ peccata punita sunt
    - Debellatione populi.
    - Captiuatione Arcæ, c.4. Quæ capta
      - Circunducitur, cap.5.
      - Reducitur, cap.6.& 7.
  - SAMVELIS, qui erant auari. Propterea Israelitæ petunt Regem, &
  - Deus orantem Samuelem docet Ius Regis, c.8.
- INITIO Regum, siue de Regno
  - SAVLIS labili, in quo considerantur
    - Institutio, cap. 9.
    - Vnctio, cap. 10.
    - Confirmatio, cap. 11. Cui subiungitur increpatio S muelis, qua agitur populum ingratitudinis, quòd petie Regem, cap.12.
    - Reprobatio: Saul enim inobediens præcepto Dei, abiicitur ab ipso propter
      - Diffidentiam, cap.
      - Iuramentum, cap.
      - Cupiditatem, & ela në ex victoria, cap.
  - DAVIDIS stabili, in qua parte describuntur.
    - Inunctio Dauidis, cap.16. Quæ nõ ideo facta est, vt sta sed tum demum possideret, cum sic visum esset Deo. autem tolerauit Saulẽ in possessione Regni vsque ad tem suam, vt ex persecutione Dauid, malitia Saulis in innotesceret, & Dauidis innocentia atque patientia p baretur.
    - Aemulatio & inuidia Saulis, propter victoriam qua liath occiditur à Dauide. cap.17.& 18.
    - Persecutio manifesta, Qua Saul
      - Inuasit
        - Ipsum Dauidem, cap.19.
        - Filium eius proprium Iona cap.20.
      - Eiecit Dauidem ex Regno, cap.21. & 2
      - Insecutus est eundem variis modis, cap 24.25. & 26.
      - Profligauit eum exilium, cap. 27.
    - Mors Saulis, & exaltatio Dauidis, c.28.29.30.& 31.

REGVM LIBER SECVNDVS BIBLIAE X, SAMVELIS SECVNDVS, Partis secundæ quintus.

De regno per successionem. TABVLA 78.

DIVIDItur hic Liber IN
- Procœmium, quomodo Saulem defleuerint.
- HISTOriam successoris Saul
  - DE facto, Isboseth filii Saul, quē instituit Abner princeps militiæ, cap.2. Huius regnum
    - Debilitatur ex
      - Rebellione suorum,
      - Confœderatione Abner cum Dauid. c. 3.
    - Destruitur omnino ex morte eiusdem, c.4.
  - DE iure, nimirum Dauidis iamdudum iuncti à Samuele, & à DEO electi cuius describitur
    - Electio, & in Regem inunctio in Hebron super Iudam tantum, cap.2.
    - Innocētia in p̄spis, ob quam in Regem euectus fuerit. In qua parte ipsius describuntur
      - Confirmatio super totum regnum, cap.5.
      - Deuotio erga Deum in
        - Deducenda arca, cap.6.
        - Aedificanda domo Domini, capit.7.
      - Fortitudo in debellandis aduersariis, ca.8.
      - Pietas erga proximum, domum scilicet Saul propter Ionathan amicum suum, ca.9.
      - Gratitudo pro accepto beneficio, cap.10.
    - Insolentia quæ in illo repræhensa & punita est. Vbi etiā ostēditur eius pœnitentia & patientia in aduersis. Peccauit autem Dauid tribus modis, Per
      - Luxuriam ca.11. propter quam punitus est
        - Occultè occisione pueri, cap.12.
        - Manifestè capit.13.
      - Negligentiam, cap. 21.
      - Superbiam, cap.24.
      - De horum variis pœnis agitur a.13. vsq; ad c. 21.
- EPILOGVM, qui continet
  - GRATIARVM actionem Dauidis pro liberatione à multifariis periculis, cap.22.
  - PROPHETIAM Dauidis de futuris: cui subiicitur catalogus fortium virorum, cap.23.

EPILOGVS TOTIVS voluminis Samuelis.

LIBER Samuelis habet annos ab Eli vsque ad Dauidis mortem, 120. Nam Eli 40, Samuel cum Saule 40, & Dauid annos 40 regnarunt.

VOLVMEN SAMVELIS, QVAE PRIMA PARS est historiæ Regum de regno Israel vnito.

QVIS HVIVS VOLVMINIS SIT AVTHOR.

PATET hoc ex iis, quæ suprà ex Ioanne Driedone sunt adducta, Sortitus est enim hic liber id nomi ab eius authore Samuele. Sed quæritur, cum Samuel primi Regum 25. describatur mortuus esse, pr quàm fierent ea, quæ in secundo Regum libro recitantur gesta, cur D. Hieronymus dicat Samuelis Cui quæstioni sic respondet ipse Driedo. Priores Regum libros inscribit Samuelis, non quòd ipse il bos scripserit, sed quòd illorum duorum Regum, Saul inquam & Dauid, quorum gesta in his libris d scribuntur, ipse Samuel Propheta extitit, qui & vtrunque in regem vnxit. Ipse enim Samuel & vates Propheta & sacerdos fuit & Iudex populi. Niceph. lib. 2. c. 4. Eius natiuitas describitur, 1. Reg. 1.

DE SAMVELIS STATV ET CONDITIONE, ex Ecclesiastico.

DILECTVS à Domino Deo suo Samuel Propheta, renouauit imperium, & vnxit principes in ge sua, Eccl. 46.

DE EODEM, EX IOSEPHO.

SAMVEL filius Helchanæ viri Leuitæ, ex coniuge Anna, quæ cum esset sterilis, suis precibus à D hunc impetrauit filium. Quem ideo parentes eius uocauerunt Samuelem, quasi à Deo postula Qui pleno iam anno duodecimo prophetauit. Nam & cladem prædixit Israeliticam, & filiorum Eli cerdotis perditionem. Iosephus lib. 5. cap. 15. ex 1. & 3. cap. 1. Reg. 1.

HISTORIAE HVIVS SCOPVS ET INTENTIO. TABVLA 79.

INTENDIT PROBARE quartā promissionē, euectionem scilicet filiorum Israel in regnum, vt apparet in	SAMVELE, à princip. 1. Reg. vsque ad cap. 17.
	DAVIDE, per totum primum & secundum Regum: & pri partim etiam secundum Paralipomenon.
	SALOMONE, à principio tertii Regum, vsque ad c. 12.

ARGVMENTVM. TABVLA 80.

CONTINENTVR hoc volumine libri 2. Regum:	PRIMVS	DE Regno Israel per	Electionem,
	SECVNDVS		Successionem.

XI, MALACHIM PRIMVS, secundæ partis Sextus.

De florentis regni Dauidici statu sub imperio Salomonis. TABVLA 81.

IN REGNO Salomonis consideranda sunt tria:

- VNITAS
  - ADQVISITA
    - Electione, cap. primo.
    - Confirmatione, cap. secundo.
  - AVCTA & stabilita virtutibus .s. (cap.3.)
    - Deuotione erga Deum.
    - Sapientia in iudiciis.
    - Magnificentia in familiis.
    - Sanctimonia in cultu Dei & in ædificiis.
    - Opulentia in diuitiis.
  - ORNATA gloria, qua clarus & conspicuus fuit
    - Familiis & subiectis, capite quarto.
    - Aedificiis, cap. 5.
      - Templi, ca. 6. vbi etiam de eius
        - Dedicatione, ca. 8.
        - &
        - Remuneratiõe ædificantium, capite nono
      - Curiæ, siue palatii regalis, cap. 7.
    - DIVITIIS & opulẽtia, quæ consistebat in
      - Amplitudine sumptuum,
      - Multitudine prouentuum,
      - Magnitudine effectuum, cap. 10.
- DECLINATIO, quæ secuta est ex
  - TRANSGRESSIONE Salomonis, peccato videlicet
    - Luxuriæ,
    - &
    - Idololatriæ.
  - MORTE ipsius Salomonis, cap. 11.
- DIVISIO, quæ contigit tempore Roboã, qui consilium secutus est iuuenum, propter quod regnũ Dauid diuisum est in regnũ Iuda, & in regnũ Israel. Hoc autẽ loco agitur
  - PRINCIPALITER De regibus Iuda duarũ tribuũ Israel,
  - ACCESSORIE de regibus 10. tribuũ Israel, eis cõregnãtibus. Atq; sic quo ad hunc librum attinet, agitur de
    - Roboam & Ieroboam sibi conregnante, cap. 12. 13. & 14.
    - Abia & Asa, & Regibus Israel eis conregnantibus, cap. 15. & 16.
    - Iosaphat & Achab partim secum regnãte. Qui reuocatur à peccatis
      - Signis cælestibus, c. 18. & 19.
      - Victoriis mirabilibus, c. 20.
      - Diuinis comminationib. c. 21. & 22.

REGVM LIBER QVARTVS, BIBLI[AE] XII, PARTIS SECVNDAE VII.

De cadentis regni statu, sub imperio Regum Iuda & Israel.

TABVLA 82.

QVAE HOC vltimo regum habentur libro, sub bimembri continentur partitione: Agitur enim de Regno

- IVDAE & Israel, eorumque defectione simul. Quæ pars complectitur acta sub
  - IORAM. de
    - Morte & descensione ad inferos Och[oziae] impii, cap. 1.
    - Ascensu Eliæ ad cælos, miraculis Elisæ[i], [e]xaltatione Iehu propter virtutis con[stan]tiam, à cap. 2. vsque ad cap. 11.
  - ATHALIA, dict. cap. 11.
  - IOAS, cap. 12. & 13.
  - AMASIA, cap. 14.
  - AZARIA, cum actis Ioathan, cap. 15.
  - ACHAZ, & eius
    - Præuaricatio, cap. 16.
    - Totius regni Israelitici exterminatio, [quae] præuaricatione illa consecuta est, c[ap. 17.]
- IVDAE & eius destructione per se: vbi ponuntur ea, quæ gesta sunt sub
  - EZECHIA, cap. 18. 19. & 20.
  - MANASSE & Amon, cap. 21.
  - IOSIA & Ioachaz, c. 22. & 23.
  - IOACHIM, eiusq; filio, c. 24.
  - SEDECHIA, c. 25.

EPILOGVS MALACHIM.

ANNOS complectuntur duo libri Malachim à Regno Salomonis vsque ad captiuitatem Ba[byloni]cam quadringentos vigintiquinque.

EPITOME RERVM GESTARVM SVB REGIBVS Iudæ, ex ſynopſi diui Athanaſii. TABVLA 83.

DAVID.

POST interitum Saulis,qui annos regnauit Dauid ſuper vniuerſum Iſraelẽ & ipſe annos xl.in Hebron ſeptem,deinde ſuper omnem Iſraelem & Iuda xxxiii.& fecit quod rectum erat corde perfecto.ſub hoc erant Prophetæ, Samuel,Nathan, Gad.

SALOMON FILIVS DAVID.

ET IPSE ſuper omnem populum regnauit annos xl,& fecit quod malum erat. Sub iſto erant Prophetæ Nathan & Gad.

ROBOAM FILIVS SALOMONIS.

REGNAVIT annos xvii,& fecit quod malum erat: Sub hoc ſciſſum eſt regnum. Manſerunt autem cum ipſo in Hieruſalem tribus duæ Iuda & Beniamin: in Samaria vero reliquæ decem.Habuit ſub ſe prophetas,Ahian Siloniten,& Semeiam,& Addo.

ABIA FILIVS ROBOAM.

ANNOS regnauit iii.Cor huius non erat perfectum,ſicut Dauidis,ſed ambulauit in peccatis Patris ipſius.Sub hoc vixit Addo Propheta.

ASA FILIVS ABIAE.

QVADRAGINTA vnum regnauit annos, & fecit quod rectum erat: veruntamen adhuc manebant excelſa. Sub iſto prophetæ erant,Azarias filius Oded,& Anani.

IOSAPHAT FILIVS AIAE.

REGNAVIT annos xxi,& fecit quod rectum erat: attamen adhuc erant excelſa.Tandem vero culpari meruit, quòd amicitiam iunxerat cum Ochozia rege Iſrael, & in ſtructura nauium ſocius illi fuerat. Sub hoc erant Prophetæ Elias,Eliſæus,Michæas,Iehu filius Zacharia,& Eliezer Dodahu de Mareſa.

IORAM FILIVS IOSAPHAT.

ANNOS regnauit octo,& fecit quod malum erat. Habuit enim vxorem filiam Adhab. Sub hoc erant Prophetæ Elias & Eliſæus.

OCHOZIAS FILIVS IORAM.

VNICVM regnauit annum,& fecit quod malum erat.

ATHALIA REGINA.

MATER ipſius Ochozia regnauit annos ſeptem.

IOAS FILIVS OCHOZIÆ.

REGNAVIT annos xl.Iſte occidit Zachariam. & donec Ioiada vir prudens viueret, à quo inſtruebatur:fecit quod rectum erat.Hunc interfecerunt ipſius ſerui in domo Mello. ſub iſto prophetauit Zacharias filius Ioiadæ.

AMASIAS FILIVS EIVS.

VIGINTINOVEM annos regnauit,& fecit initio regni quod rectum erat,ſed non ſicut Dauid. Nã adhuc populus immolabat in excelſis,& lucos non excidit. Sub hoc prophetarunt Prophetæ quidam, quorum tamen nomina ſcripta non ſunt.Poſteaquàm verò eos,qui in monte Seir habitabãt, percuſsit, in ſuperbiam elatus,ſimulacra eorum quos percuſſerat, coluit: ob quam cauſam & in manus hoſtium traditus, percuſſus eſt.

AZARIAS, QVI ET OZIAS.

ANNOS regnauit 52.& primum quod rectum erat, fecit,ſicut & Pater ipſius,excelſa tamen non ſuſtulit.Vbi vero rerum ſucceſſu potiri cœpit,elatus eſt animo,voluitque per ſeipſum immolare in templo, quod ſolis Sacerdotibus licebat.Quapropter & lepra percuſſus eſt,poſtquàm audiſſet, Non tuum eſt, Ozia,immolare Domino,ſed Sacerdotum filiorum Aaron, qui ad hæc ſanctificati ſunt.Sub hoc prophetauit Eſaias.

IOATHAM FILIVS AZARIAE.

REGNAVIT annos ſedecim,& fecit quod rectum erat;quemadmodum pater eius, veruntamen excelſa non eſt demolitus: & ſub hoc erat Eſaias.

ACHAZ FILIVS IOATHAM.

TOTIDEM regnauit annos,& fecit quod malum erat:& ſub iſto prophetauit Eſaias: deinde & Oded.

EZE-

EZECHIAS FILIVS EIVS.

ANNOS regnauit 29. & fecit quod rectum erat, ficut Dauid, perfectè. Iſte demolitus eſt ſerpentem æneum, quem ſuſpenderat Moiſes: Sub hoc quoque prophetauit Eſaias. Iſto regnante, Sennacherib & Rapſaces Aſſyrii Dominum blaſphemauerunt, qui quidem poſtea percuſſi ſunt, tum autem vna nocte cæſi ſunt ab angelo de illorum exercitu millia centum octogintaquinq;. Ezechias vero cum ægrotaret, vt iam moriturus eſſet, ad prorogationem vitæ annos accepit quindecim.

MANASSES FILIVS EZECHIAE.

QVINQVAGINTAQVINQVE annos regnauit, & malum fecit. Quæ nanq; Ezechias pater eius demolitus fuerat, ipſe reſtituit: Alter Ieroboam factus eſt Iudæ, vt huius gratia idem acciderit Hieruſalem quod Samariæ. Huius enim gratia repræhenſus eſt, quod peccare fecerat Iudam, ob quam cauſam & in Babylonem captiuus abductus eſt. In captiuitate tamen conſtitutus, quemadmodum in Paralipomenis ſcriptum eſt, pœnitentiam egit, atque ità emendatum Deus in Hieruſalem reduxit: vbi & regnum recuperauit. Poſtquam vero pœnitentiam egiſſet, & populum, vt Deo ſeruiret, docuiſſet, tandem mortuus eſt. In ciuitate tamen Dauid non eſt ſepultus, ſed in horto ſuo, horto Ozam.

AMON FILIVS MANASSE.

DVOS regnauit annos, & fecit quod malum erat, ſicut pater eius Manaſſes, & occiderunt illum ſerui ipſius, ſepultusq; eſt in horto Ozam, in quo ſepultus eſt & pater ipſius.

IOSIAS FILIVS AMON.

REGNAVIT annos triginta vnum. Hunc populus regem creauit, cum annos octo natus eſſet, & quod rectum erat, ambulans in omni via Dauid, nec declinans neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram. Vniuerſos quippe lucos ſuccidit, & cuncta ſimulacra ſuſtulit, cum annorum eſſet ſedecim: Legem ro Dei quæſiuit, & cum neglectam inueniſſet, legi curauit, ac Paſcha celebrandum præconis voce promulgauit, celebrauitque, ſicut ſcriptum eſt. Iſtum occidit Pharao Nechao ad Euphratem, cum lut amicus ad eum veniſſet. Sub hoc fuerunt Prophetæ Ieremias, Sophonias, & Olda prophetiſſa vxor Sellum.

IOACHAZ FILIVS IOSIAE.

MENSES regnauit tres, & fecit quod malum erat. Tranſtulit hanc Pharao Nechao. Sub hoc quoque prophetauit Ieremias.

ELIACHIM ALTER FILIVS IOSIAE.

QVI & Ioachim nominatus eſt, regnauit annos xi. & fecit quod malum erat.

IOACHIM, QVI ET IECHONIAS FILIVS Eliachim.

SIMILITER menſes regnauit tantum tres, & fecit quod malum erat, translatusque eſt in Babylonem.

MATHANIAS FILIVS IOSIAE.

HVNC Nabuchodonoſor conſtituit Regem. Sedechiamq; mutato nomine vocauit, regnauitque annos 11. & fecit quod malum erat. Sub iſto quoque erat Ieremias. Ad hunc uſq; durauit regnum Iuda, ſub quo diſſipatum eſt, ſicut & Regnum Samariæ. Vrbs nanque Hieruſalem capta, & vniuerſi in Babylonem captiui, ablatis quoque templi uaſis, abducti ſunt.

EPILOGVS.

REGES itaque in Hieruſalem à Dauide uſque ad captiuitatem Babylonicam fuerunt 21. præter Athaliam Reginam, quæ & ipſa (ſicut dictum eſt) poſt Ochoziæ filii mortem ſeptem annos regnauit. Athanaſius in Synopſi De ſcripturis diuinis.

EPITO

EPITOME RERVM GESTARVM SVB REGIBVS Israel, qui regnarunt in Samaria. TABVLA 84.

IEROBOAM FILIVS NABATH.

HIC cum rediisset ex Aegypto, diuiso regno, regnauit in Samaria. Tam insigniter autem, quod malum erat, fecit, vt similis illi non fuerit. Veritus enim nè facta defectione subuerteretur, duos aureos vitulos fecit, populumque seduxit, dicens: Hi sunt Dii tui, qui reduxerunt vos ex Aegypto. Instituit etiam populo dies festos ac sacerdotes, atq; ità peccare fecit & aberrare Israelem. Ipsum enim omnes posteri Reges imitati sunt. Regnauit autem annos 22. Sub hoc erat Propheta Achia Silonita, & qui contra ipsum & altare ipsius clamauit.

Nadad filius Ieroboam.

REGNAVIT annos duos, & fecit quod erat malum. Nec amplius post illum de gente ipsius quisquam regnauit.

Baasa de alia stirpe, & Ela filius eius.

ANNOS regnauit 24. & fecit quod malum erat, nec de huius stirpe posteà quisquam regnauit præterquàm filius eius Ela duobus annis, fecitque malum.

Zambri, & Amri alterius generis.

DIEBVS septem regnauit, & quod malum erat, fecit. Cui succeßit Amri princeps militiæ, & regnauit 12. annos, & operatus est nequiter super omnes qui fuerunt ante eum.

Acuab filius Amri.

VIGINTIDVOS regnauit annos, & præ cæteris, quod malũ erat, fecit. Sub hoc Prophetæ erant Elias Elisæus, Michæas, & qui Regi Achab de Syria & filio Ader prophetauit, & qui proprio iussu percussus ac vulneratus, Regem Achab redarguit. Et præterea seorsùm habitantes multi Prophetarum filii.

Ochozias filius Achab.

REGNAVIT annos duos, & fecit, quod malum erat. Sub hoc quoque erat Elias Elisæus. Quinquagenarios enim illius igne cælitus in verbo Domini percußit Elias.

Ioram alter filius Achab.

ANNOS regnauit 12. & fecit quod malum erat. Post hunc nemo amplius de hac stirpe regnauit. Sub isto assumptus est in cælũ Elias. Elisæus vero perdurauit vsque ad Ieroboam filium Ioas Regem Israel. Erant autem sub istis etiam filii Prophetarum.

Iehu de alia stirpe filius Iosaphat.

VIGINTIOCTO regnauit annos. Hic genus Achab sustulit, statuamque illius contriuit, & Prophetas Baal per insidias occidit. Et hactenus quidem fecit quod rectum erat, promißionemque accepit, quòd 4. ipsius filii sessuri essent super thronum Israel: veruntamen legem Domini non seruauit toto corde. Neque enim à peccatis Ieroboam abstinuit propter vitulos aureos.

Ioachaz filius Iehu, & Ioas.

SEPTENDECIM annos regnauit, fecitq; quod malum erat. Ierusalem expugnauit, & templi aurum & vasa abstulit. Huic succeßit Ioas filius eius, qui regnauit annis 16. fecitq; malũ in conspectu Domini.

Ieroboam filius Ioas.

REGNAVIT annos 41. & fecit quod malum erat.

Zacharias filius Ieroboam.

MENSES regnauit 6. & operatus est malum. Hactenus posteritas Iehu in quartam generationem durauit.

Sellum ex alia progenie filius Iabis.

DIES tantum regnauit 30. & quod malum erat, operatus est.

Manahen ex alio genere filius Gadi.

DECEM annos regnauit, & operatus est quod malum erat.

Phaceia filius Manahen.

ANNOS regnauit duos, & fecit quod malum erat. Sub hoc prophetarunt Esaias & Osee.

Phacee de alia stirpe filius Romeliæ.

REGNAVIT annos 20. Hic occidit Phakeiam, & fecit quod malum erat. Sub hoc quoque erant Esaias & Osee Prophetæ.

Osee aliunde natus, filius Ela.

NOVEM regnauit annos. Iste occidit regem Phakee, & operatus est malum. Veruntamen non sicut qui ante ipsum regnarunt. Sub isto Osee finitum est Regnum Samariæ. Tunc enim cessauit ac perdita est Samaria. Quam deinceps Assyrii inhabitarunt, ex quibus orti sunt hæretici Samaritæ. Athanasius in Synopsi.

EPILOGVS. TAB. 85.

- SVMMATA tempora eorum, qui
  - HIEROSOLYMIS à tempore Dauidis vsque ad Sedechiam regnarunt, cōstituunt
    - ANNOS quadringentos.
    - REGES, dempta Athalia, eiusdem stirpis, videlicet Dauid, viginti unum.
    - Ex his fecerũt quod erat
      - Rectum, 9.
      - Malum, 12. excepta Athalia.
  - IN SAMARIA A Ieroboam vsque ad Osee regna, sunt
    - ANNI 241.
    - REGES VNIVERSI decem & nouem.
    - Horum
      - Octo regnum inuaserunt.
      - Omnes verò secundum peccatum Ieroboam, quod malum erat, fecerunt.

PARALIPOMENON,

HOC EST,

SVPPLEMENTVM HISTORIAE SACRAE, SEV TOTIVS penè veteris instrumenti Epitome.

CONTINVATIO.

CVM huius uoluminis eadem ferè sit materia, quæ est prioris, scilicet Regum, idemq; (ut mox patet huius sit, qui illius est finis, rectè post principales illos libros, quibus Regum acta descripta sunt, hi quuntur ueluti accessorii, in quibus supplentur ea, quæ illic omissa uideri poterant. Differunt tamen quòd in Regum libris de regno utroque, hoc est, tam Israel quàm Iuda, hic tantum de Iuda Re agatur. Glossa hic in Prologo D. Hiero. 1.

RATIO NOMINIS.

GRAECA est huius uoluminis inscriptio Paralipomenon, quæ Latinè redditur, liber prætermi rum. Isidorus lib. 6. Etymolog. At iuxta Hebræum, aliqui Latinè uerterunt, uerba dierum. Hinc Hiero in Prologo galeato significantius hunc librum dici putat chronicum totius diuinæ historiæ, id est, te poraneum, vel Chonica chronicorum, eo quòd totum complectatur tempus ab Adam vsque ad ptiutatem Babylonicam factam sub Sedechia, in qua terminatur vltimus liber Regum, sicut & secun Paralipomenon. Gloss. in 1. Prol. D. Hieron.

AVTHOR.

HOS libros quis contexuerit, à quibusdam incertum creditur. Alii enim autumant ab Esdra, alii ab Hi remia conscriptos: Rabbi tamen Salomon scribit Esdram in unum collegisse uolumen singulorum Re gum historias sparsas, & à diuersis prophetis secundum seriem succesionis scriptas. Ioan. Driedo lib. 1. De Scriptur. Ecclesiast. cap. 3.

ARGVMENTVM.

PARALIPOMENON liber, instrumenti veteris Epitome, tantus ac talis est, vt absque illo si quis scientiam scripturarum sibi voluerit arrogare, semetipsum irrideat. Per singula quippe nomina, iunctu rasque verborum, & prætermissæ in libris Regum tanguntur historiæ, & innumerabiles explicantur E uangelii Quæstiones. Hieron. ad Paulin. cap. 7.

SCOPVS. TABVLA 86.

EFFECTVM OSTENDIT ſecundæ comminationis, Deum ſcilicet fuiſſe fortiſsimum Regum expulſorem: & captiuitatem populi ſub regibus Aſſyriorum & Chaldæorum
- Teglat phalaſar,
- Salmanasar,
- Nabvchodonosor.

A fine Regum quarti, vſque in fin. Paralipomenon 2.

DE PARTITIONE PARALIPOMENON in genere.

Apvd Hebræos Paralipomenon liber vnus eſt, & apud illos vocatus Dibre haiamim, ideſt, Verba dierum, qui propter magnitudinem apud nos diuiſus eſt in libros duos. Hiero. hic in Prolog. 1. In quorum primo habetur omnium tribuum Genealogia, ab Adam vſque ad reges ſecundum tribus & populos & gentes: In ſecundo vero exponuntur geſta Regum.

PARALIPOMENON PRIMVS, BIBLIAE XIII. PARTIS SECVNDAE OCTAVVS.

De Regno Dauidis. TABVLA 87.

DAVIDIS in hoc libro recenſentur
- Genealogia per duas generationes: Ab
  - Adam vſque ad Iacob, cap. Primo,
  - Iacob vſque ad Tranſmigrationem Babylonis, cap. Secundo cũ ſequentibus
- Electio, cap. 10.
- Vnctio, cap. 11. iunctis auxiliis quibus regnum fuit adeptus, cap. 12.
- Gvbernatio ſiue diſpoſitio regni, cap. 13.
- Virtvtes,
  - Prvdentia in rebus agendis, cap. 14.
  - Pietas in fouendo cultu diuino, cap. 15. 16. & 17. Ex quo conſecutus eſt
    - Ampliationem Regni, cap. 18.
    - Defenſionem ab inimicis, cap. 19. & 20.
- Svperbia, cap. 21.
- Res gestae & cura circa
  - Cvltvm Dei, cap. 22.
  - Ministerivm domus Domini, cui præfecit
    - Leuitas, cap. 23.
    - Sacerdotes, cap. 24.
    - Cantores cap. 25.
    - Ianitores & Sacriſtarios, cap. 26.
  - Gvbernationem populi, 27. 28. & 29.

PARALIPOMENON SECVNDVS LIBER BIBLIAE XIIII. SECVNDAE partis nonus. TAB. 88.

DE regno Salomonis
- INTEGRO & vnito, in quo nobis 2. proponuntur insignia:
  - PIETAS in diuinis, præſertim cura circa ædificationem templi, à principio vſque ad cap. 8.
  - MAGNIFICENTIA in humanis. c. 8.
    - Quibus rebus pa rauit ſibi
      - Famam & noīs gloriam.
        - Cap. 9.
- DIVISIO, cap. 10. vbi deſcribuntur tempora ſiue res geſtæ ſub temporibus
  - ROBOAM filii Salomonis, cap. 11. & 12.
  - ABIAE, cap. 13.
  - ASA, cap. 14. 15. & 16.
  - IOSAPHAT, cap. 17. 18. 19. & 20.
  - IORAM, cap. 21.
  - OCHOSIAE, cap. 22.
  - IOAS, cap. 23. & 24.
  - AMASIAE, cap. 25.
  - OZIAE, cap. 26.
  - IOATHAN, cap. 27.
  - ACHAZ, cap. 28.
  - EZECHIAE, cap. 29. 30. 31. & 32.
  - MANASSAE, cap. 33.
  - IOSIAE, cap. 34. & 35.
  - FILIORVM eius, cap. 36.

DE SCRIPTIS PROPHETARVM, QVORVM in libris Paralipomenon ſubinde facta eſt mentio;

TABVLA 89.

HISTORIAS

Hiſtorias	Scripſerunt
DAVIDIS	Samuel, Nathan & Gad.
SALOMONIS	Nathan & Abia.
ROBOAM	Semeias & Addo Prophetæ.
ABIAE	Addo propheta.
ASAE	Habentur in lib. Sermonum de Regibus Iuda.
IOSAPHAT	Iehu Propheta filius Hanani.
IOAS	Relata ſunt in ſcripturá regnorum.
AMASIAE	Sunt in libro Regum Iuda & Iſrael.
OZIAE	Eſaias Propheta.
IOATHAN	Sunt in lib. Reg. Iuda & Iſrael.
ACHAZ	In lib. habentur Reg. Iuda & Iſrael.
EZECHIAE	Eſaias Propheta filius Amos.
MANASSAE	Relata ſunt in Sermonem Videntium.
IOSIAE	In lib. ſunt Regum Iuda.
IOACHIM	In lib. habentur Reg. Iuda & Iſrael. Athanaſius in Synopſi.

ESDRAE LIBRI QVATVOR,

DE TERTIA REIP. IVDAICAE FORMA, SIVE de gubernatione populi Iſraelitici miniſterio Pontificum.

CONTINVATIO.

POST iudicum Regumq; imperium, rectè nunc de Pontificum agitur poteſtate. Hoc autem opus quadripartitum, prioribus duobus libris ob id ſtatim adiectum aliqui putant, quod finis ſecundi Paralipomenon, idem ſit cum principio Eſdræ. Hieron. in lib. de Hebraic. Quæſtio. Alii vero hos libros propheticis ſcripturis de ipſa captiuitate Babilonica fere omnibus poſtponere, & Malachiæ libro adnectere volent, vt Auguſtinus De Ciuitat. Dei lib. 18. cap. 36. & Hieron. tam in prolog. galeato, quàm in epiſt. ad Paulin. Sunt etiam qui his libris præponant Tobiam, eo quòd hiſtoria eius præceſſerit. Gloſſa in principio Eſdræ.

Eſdras quis fuerit, ex Gloſſ.

ESDRAM tradunt quidam eſſe Malachiam Prophetam, quia plura quæ in eius libro continentur, hic commemorat, dicens: Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & leges requirentur ex ore eius, Mal. 2. Alii aſſerunt eſſe Ioſedec patrem Ieſu ſacerdotis magni, Eſdram vero eſſe ſacerdotem, virum inclytum & glorioſum Gloſ. ord. 1. Paralipomenon 6. Quem alibi etiam cum ſcriptura velocem appellat ſcribam & Sacerdotem, qui tempore Nehemiæ reparauerit libros veteris teſtamenti per Chaldæos combuſtos. Gloſſa in præfat. Hieron. ad lib. Regum, & 2. Machabæorum 2. Is etiam promptiores inuenit literarum figuras, quàm antea Hebræi habuerunt. Gloſſ. & Beda Eſdræ 7.

De eodem, ex Ioſepho.

ERAT autem in Babylone vir iuſtus, & gloria magna poſitus apud multitudinem, primus populi Sacerdos nomine Eſdras, qui cum legum Moiſis integram haberet experientiam, Xerxi regi amicus factus est. Quem in literis ſuis lectorem nominat Legis Dei, deditq; ei plenam veræ religionis inſtituendæ facultatem, ſic ei ſcribens inter cætera: Sed etiam tu Eſdra, ſecundum Dei ſcientiam cenſores ordina. Et Syriæ & Phœniciæ tuam legem ſcientibus indicent, eamque diſcendam ignorantibus trade. Et ſi quis de gente tua, Dei ſui legem vel Imperatoris tranſgreſſus fuerit, puniatur, & vel morte condemnetur vel pecuniis &c. Atque hunc Eſdram contigit poſt gloriam quam apud Deum habuerat, in ſenectute veneranda finire vitam, & in Hieroſolyma multa ſepeliri liberalitate. Ioſeph. lib. 11. cap. 5.

SCOPVS. TABVLA. 90.

EFFECTVM CONTINET QVINTAE promiſsionis, Deum ſcilicet ſuos nunquàm dereliquiſſe, ſed propitium fuiſſe reductorem filiorum Iſrael, & defenſorem in captiuitate, SVB
- CYRO,
- DARIO,
- REGIBVS Medorum.

PARTITIO. TABVLA. 91.

ESDRAE LIBRI AB Hebræis in vnũ contracti ſunt volumen. Nõnulli in 4. partiũtur libros. Quorum alii ſunt
- CERTI, authentici, & canonici
  - PRIMVS, qui propriè dicitur Eſdræ,
  - SECVNDVS, Nehemiæ.
  - Sæpè tamen hæc confundi ſolent, & vterque dicitur Eſdræ.
- INCERTI & apocryphi,
  - TERTIVS & QVARTVS

ESDRAE PRIMVS LIBER, BIBLIAE XV, PARTIS secundæ decimus.

Ratio nominis & authoris.

AB authore hoc nomen obtinuit. Esdras enim iste cum & sacerdos esset & lector, reditum filiorum Israel ex Persia ad Hierusalem descripsit. Athanasius in synopsi. Esdras autem qui interpretatur adiutor, clarus habetur in Babylone anno 7. Darii Mnemonis magni Artaxerxis, qui facultatem dedit illi, vt cum populis & sacerdotibus illic relictis, redire in Hierusalem volentibus, ascéderet in terram sanctam, ad explenda omnia ad Dei cultum in templo iam ædificato pertinentia, prohibens etiam uectigalia imponi sacerdotibus, dans eisdem per Esdram potestatem constituendi iudices ac Præsides, qui reos iudicent, siue in mortem, siue in exilium, siue in carcerem, siue in condemnationem substantiæ eorum, 1. Esdræ 7.

Adhuc de eodem Esdra, ex Augustino.

ESDRAS magis rerum gestarum scriptor est habitus, quàm Propheta. Et infra, nisi fortè Esdras in eo Christum prophetasse intelligendus est, quòd inter quosdam iuuenes orta quæstione, quid amplius ualeret in rebus, cum Regem vnus dixisset, alter uinum, tertius mulieres, quæ plerunq; regibus imperarent, idem tamen tertius Veritatem super omnia demonstrauit esse victricem: consulto autem euangelio, Christum agnoscimus esse Veritatem. Augustinus de ciuitate Dei lib. 18. cap. 36.

ARGVMENTVM.

SCRIPSIT hunc librum Esdras de rebus gestis filiorum Israel, priusquam ex Babylone in Hierusalem ascenderet Nehemias.

PARTITIO. TABVLA 92.

AGITVR HOC libro de:
- REDVCTIONE populi sub Iesu filio Iosedec, à principio vsque ad cap. 7.
- INSTRVCTIONE reducti populi per Esdram legis Doctorem, cap. 7. & inde vsque in finem.

ESDRAE SECVNDVS LIBER, BIBLIAE XVI, PARTIS SECVNDAE xi, dictus Nehemiæ.

Et nominis, & authoris ratio quæ sit.

Et hic liber ab authore suo sic est inscriptus. Athanas. in Synopsi. Quem Nehemias scripsit de rebus Iudæorum & de ædificatione ciuitatis Hierusalem, sub suo seculo gestis. Nehemias autem, qui Latinè dicitur consolator à Domino, clarus habetur sub eodem Dario Mnemone, anno regni eius 20. quo Babylone venit in Hierusalem, sub Eliasib Pontifice, habens à Rege facultatem reædificandi muros Hierusalem.

Rationis redditio.

Sortitvr autem hic liber secundus, nomen Esdræ ob duas causas. Prima est, quia liber ille continet ea, quæ sub vtrisque simul sunt gesta. Deinde, quia secundum Hebræos, duo isti libri in vnum librum seu volumen connectuntur, qui apud Græcos & Latinos, in duos libros diuisus est, vt patet ex Prologo Galeato. Vnde & ipse Hiero. in prologo Esdræ: Apud Hebræos, inquit, Esdræ Nehemiæque sermones in vnum volumen coarctantur.

Iterum de Nehemia, ex Iosepho.

Nehemias Iudæus, Xerxis Persarum regis pincerna, qui accepit à Rege potestatem, vt muros Hierosolymæ reædificaret, ac reliquam partem templi perficeret: Quos labores per annos sustinuit duodecim & menses quatuor. Ac vbi multa bona & laudibus digna, cum summa fecisset magnificentia, ad senectutem perueniens, defunctus est, vir benignus & natura iustus, atque munificentissimus erga propriam gentem: qui in sui memoriam æternam, muros Hierosolymitanos reliquit. Iosephus lib. 11. cap. 5.

Quòd Nehemias in sacris literis habeat testimonium, ex Ecclesiastico.

Et Nehemias in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros euersos, & stare fecit portas & seras, qui erexit domos nostras. Eccl. 49.

Beda de eodem, Nehemiæ 5.

Atqve vtinam aliquis in diebus nostris Nehemias, id est, consolator à Domino veniens, mores nostros compescat, & præcordia nostra ad amorem diuinum accendat, & manus nostras à propriis voluptatibus auertens, ad construendam Christi conuertat ciuitatem. Ibid. & Glosa ordinar.

De eiusdem significatione mystica.

Nehemias interpretatur Latinè consolator Dominus, vel consolator à Domino, qui cum renouauerit muros Hierusalem, & populum Dei ab hostium insultatione liberatum, in diuinæ legis obseruantia sublimauerit, profecto constat, quia & opere, & persona sua non inconuenienter mediatorem Dei & hominum, hominem Chistum Iesum designet, qui se ad consolationom pauperum spiritu missum insinuat, cum ascensurus in cælum, discipulis ait. Ego rogabo patrem, & alium paracletum, hoc est consolatorem dabit vobis. Ioan. 14. Beda in Nehemiam, in princip.

ARGVMENTVM.

Continet historiam de reædificatione muri per Nehemiam, qui fuit missus tanquàm Dux à latere Regis ad reædificationem ciuitatis.

PAR-

PARTITIO. TABVLA 93.

NEHEMIAS à Rege missus, venit in Hierusalem,
- PRIMO ad reædificationem ciuitatis Hierusalem, in quo aduentu
  - VENIT primo ad ciuitatem, cap. 1. & 2.
  - MVRO circunducto muniuit eam, à ca. 3. vsque ad cap. 7.
  - EANDEM portis clausit & vectibus, cap. 7.
  - CIVITATE clausa, mensem septimum celebrauit festiuum cap. 8.
  - POPVLOSAM reddidit, cap. 11.
  - DEDICAVIT eam ministerio Sacerdotum, cap. 12. Vbi consequenter etiam Genealogia Sacerdotum & Leuitarum describitur.
- SECVNDO, ad malorum in eius absentia ortorum, correctionem, cap. 13.

ESDRAE TERTIVS ET QVARTVS LIBER, PARTIS SECVNDAE XII, & XIII.

De titulo & vtriusque authoritate.

DICVNTVR hi libri propterea tertius & quartus, quia apud Græcos & Latinos superior liber Esdræ diuidebatur in duos. Hierony. in Prolog. Galeat. Sunt autem Apocryphi, teste Hieron. in prolog. Esdræ: nec in Ecclesiasticum canonem recepti, quemadmodum ex Tridentino concilio, Florent. Carthagin. & aliis manifestum est.

Pauca tamen in gratiam Lectoris de his subiiciemus.

ARGVMENTVM CVM PARTITIONE. TABVLA 94.

CONTINET repetitionem alibi descriptorum, hoc ordine:
- PRIMO, Quædam alibi scripta repetit, cap. 1. & 2. lib. 3.
- SECVNDO, Quæ huius libri sunt propria, subiungit, cap. 3. & 4.
- TERTIO, redit ad repetitionem eorum, quæ alibi scripta sunt, ca. 5. & seq.
- QVARTO describuntur visiones Esdræ, toto lib. 4.

SVMMA

SVMMA EORVM, QVI EX CAPTIVITATE redierunt Hierosolyma. TABVLA. 95.

EX CAPTIuitate asscenderũt Hierosolymã
- HOMINES
  - DE tribubus Iuda & Beniamin cum Leuitis, in vniuersum numero quadragintaduo millia, trecenti & sexaginta.
  - SERVI & ancillæ septem millia, trecenti trigintaseptem.
  - CANTORES ducenti quadragintaquinque.
- CAMELI quadringenti trigintaquinque.
- ASINI sex millia, septingenti viginti. 1. Esd. 2. 2. Esdræ 7. & 3. Esd. 5.
- AEDIFICATORES autem erant Zorobabel, & Iesus filius Iosedech, & Nehem...
- ESDRAS vero cum esset dexter in cognitione legis, legem proferebat & le...bat, disponebatque cuncta ad templum pertinentia, & Leuitas quoque ex...ge ipse designabat. Præterea & alienigenas vxores abiici curauit ab illis, ...eas tempore captiuitatis duxerant. Abiecerunt enim illas omnes, & mun...sunt, & Pascha (sicut scriptum est) & ieiunium legitime seruarunt. Athana... in Synopsi.

PARASCEVE AD RELIQVORVM LIBRORVM historialium explicationem, & quæ illorum sit summa. TAB. 96.

LIQVIDAM faciunt hi libri Quintum & postremam promissionem, quam supra attigimus, Deum scilicet præcipuum fuisse adiutorem populi Israelitici in tempore captiuitatis. Adstitit enim
- TOBIAE,
- IVDITHI & vniuerso populo,
- HESTER & toti populo,
- MACHABAEIS & omni populo,

SVB captiuitate
- Assyriorum,
- Nabuchodonosor, Chaldæorum, seu Assyriorum secunda,
- Medorum,
- Græcorum, Petr. Aur...lus.

TOBIAE LIBER, BIBLIAE XVI PARTIS SECVNDAE XIIII: ID EST,

historia de vita & moribus Tobiæ, in qua proponitur exemplum crucis in matrimonio.

RATIO INSCRIPTIONIS.

TOBIAE vocatur hic liber propterea, quòd historiam illius habet. Erat autem hic de tribu Nephtalim in captiuitate constitutus in ciuitate Niniue, misericors, & timens Dei. Athanas.

Quo tempore facta sit historia Tobiæ.

PRAECESSIT autem Tobias historiam Iudith, vt dicunt, plus minus ducentos vigintique annos.

AVTHOR.

INCERTI est authoris, & inter Apocrypha à Iudæis numeratur hic liber. Hebræi enim secarunt eum à catalogo diuinarum scripturarum, & manciparunt his, quæ hagiographa memorant. Hieronym. hic in præfatione ad Chromatium. Cum itaque liber iste eorum, quos illi vocant apochryphos, veteris testamenti sit primus, non infrugiferum fuerit de apocryphis hic pauca interserere.

APO

APOCRYPHA SCRIPTA QVAE DICANTVR.
TABVLA 97.

SCRIPTA Apocrypha dicuntur duobus modis:

- IMPROPRIE, extra canoné Hebræorũ tãtum posita, vt sunt Liber: Tobiæ, Iudith, Ecclesiasticus, Sapientiæ, Baruch, Machabæorum. — Quæ tamen à sequentibus ecclesiis recepta, & tandem sæpius approbata sunt, ac inde ecclesiastici hi libri dici cœperunt.
- PROPRIE, ab ecclesia nondum recepta, vt sunt euangelia: Andreæ apostoli, Thomæ, Bartholomæi, Nicodemi, Libellus de infantia saluatoris, Itinerariũ Petri apostoli, quod vocatur Clementis. — Et id genus alia. Quæ ecclesia hactenus semper de falsitate habuit suspecta. de quibus libr. 1. tab. 43.

QVIS HVIVS DIFFERENTIAE SIT VSVS.

CVM ergo duplex sit Canon, Hebræorum vnus, alter Ecclesiæ, ea quæ propriè dicuntur apocrypha, huius instituti non sunt: sed de illis tantum hic nobis sit sermo, quæ in Hebræorum canone siue catalogo non sunt compræhensa. Qua in re nè quis temere impingat, quæ hic notandæ sunt regulæ.

Regula prima.

ETSI apocrypha omnia extra canonem sint posita, non tamen sequitur, si liber aliquis in Hebræo. Canone non sit expressus, eum mox apocryphum esse dicendum. Dist. 15. ca. Sancta Rom. & Medina lib. 6. De recta in Deum fide. Cuius ratio in sequenti redditur regula.

Secunda regula.

AN liber aliquis sit canonicus, necne, ad solius ecclesiæ pertinet iudicium. Illius enim authoritas certa regula est, ad libros vel in sacrarum literarum numerum recipiendos, vel etiam ex eo numero reiiciendos. Quam regulam tenuit Irenæus lib. 3. aduers. hæres. cap. 2. 3. & 4. & Augustin. lib. contra Faust. 13. cap. 4. & lib. 28. cap. 2. & 4. Et secundo lib. de doctrina Christiana cap. 8. Hæc eadem definitur à concilio Toletano 1. in hæc verba.

Decretum concilij Toletani.

SI quis dixerit vel crediderit alias scripturas esse Canonicas, præter eas quas Catholica recipit Ecclesia, anathema sit.

Iudæorum obiectiones contra librum Tobiæ.

IN libro Tobiæ illud tolerari non posse aiunt, quòd eius historiæ capite tertio Sara Raguelis filia, in Rages ciuitate Medorum fuisse dicatur, cum peractis iam nuptiis capite nono, Raphael in Rages ad Gabelum pecuniæ debitorem, à Tobia mittatur. Ab ea (aiunt) vrbe missus est Raphael, in qua Saram Raguelis filiam matrimonio susceperat: susceperat autem eam in Rages ciuitate Medorum: Non igitur in Rages potuit mitti, aut Sara non fuit Rages, qua in vrbe tertio illo capite fuisse refertur.

Responsio Michaelis Medinæ.

SED hæc calumnia facile ex editione septuaginta euanescit, in qua tertio illo cap. non in Rages, sed in Ecbatanis Mediæ, Sara memoratur fuisse, quæ ciuitas nono capite ponitur, atque ita in Chaldaico originali scriptum fuisse: itaque Hieronymum conuertisse, fuisseque vitio scriptorum, vnam pro alia ciuitate intortam, non est dubitandum. Neque vero mihi placet eorum responsio,

responsio, qui ideo Hieronymum vrbem illam, in qua Sara fuisse scribitur, Rages appellasse credunt, quòd ad Rages vrbis in qua Gabelus agebat, pertineret dominium, quemadmodum Mediolanum non ipsam urbem solam, sed & quæ sunt Mediolani territorii, appellare assueuimus &c. aut quòd esset illi vrbi finitima. quo pacto ea quæ parum distant, eodem nomine vocare solemus. Primum quidem, quòd hic modus loquendi sit omnino improprius, nec sanctæ scripturæ familiaris. Deinde quòd ipsa historiæ ratio locum certum, non autem integrum dominium aut regionem, insinuare videtur. Postremo, quòd vt plurimum hæc loquendi licentia authori historiæ licuisset, non tamen licuit Hieronymo, qui optimi ac fidelis interpretis, cuius est originalem sensum exprimere, præstabat officium. Sunt vero multa in hac nostra vulgari versione similia, quæ non interpretis vitio, sed scriptorum incuria irrepsisse credendum est. Medin. De recta in Deum fide lib. 6. cap. 14.

LIBER TOBIAE AN ET CVR HABENDVS sit authenticus. TAB. 98.

NON hunc tantum librum, sed eius ordinis etiam reliquos, Iudith, Sapientiam, Ecclesiasticum, duosque Machabæorum, quos Hebræi à catalogo suo excluserant, nunc & Canonicos esse & authenticos, probatur authoritate
- AVGVSTINI, lib. 2. de doctrina Christiana cap. 8.
- ISIDORI, 6. Etymologiarum, cap. 1.
- INNOCENTII primi, in epistola ad Exuperium Tolosanum episcopum.
- GELASII Papæ, cum concilio 70. episcoporum.
- CONCILII
  - Carthaginen. tertii, quod etsi prouinciale, ab alijs tamen confirmatum fuit. 20. distinct. de libellis.
  - Florentini sub Eugenio 4.
  - Tridentini sub Paulo 3.

QVO TEMPORE CONTIGERIT HAEC HISTORIA.

TOBIAE historiam ex ipsa scriptura planè cognoscimus esse completam in diebus Salmanazar & Sennacherib Assyriorum regum, qui secundum successionem regnarunt sub temporibus Ezechiæ regis Iuda. Sub cuius regno x. tribus per Salmanazar fuerunt ex Samaria translatæ in Medorum montes: ante captiuitatem duarum tribuum in Babylonem, accidit anno 135. aut circiter. Driedo de script. ecclesiast. lib. 1. part. 2. cap. 3. Ante destructionem verò ciuitatis, anno 131. Ludouic. Carbaialus de recta Theologia cap. 14.

De argumento.

VITAM & mores describit Tobiæ, vt ex eo nostros quoq; mores rectè formare & instituere queamus. Vnde D. August. in lib. De quæstion. ex vtroque testamento cap. 119. Dei ergo famulus, inquit, factus Tobias post legem exemplum nobis datus est, vt quæ legimus, quomodo fiant sciamus: & si tentationes aduenerint, à Dei timore non recedamus, neque auxilium aliunde, quàm ab ipso speremus.

PARTITIO. TAB. 99.

HVNC LIBRVM in duas secuerunt partes, in quibus describi aiunt
- VITAE rationē ipsius Tobiæ laudabilē & honestam, à princip. vsq; ad
- CONSOLATIONES diuinas circa filii sui
  - MISSIONEM in Rages ad Gabelum, à cap. 4. vsque 10. cap.
  - REVERSIONEM, & quæ sibi deinceps contigerint, cap. 10. 11. & 12.
  - ET futurum reip. statum, cap. 13. & 14.

HISTORIAE HVIVS SVMMA.

CVM prædicta partitionis ratio propter nimiam breuitatem, nonnihil sit obscura, lubuit totius historiæ huius summam ex D. Athanasio huc ascribere. Isti, inquit, Tobiæ studium erat sepeliendi mortuos ex Iudæis. Huius gratia delatus ad regem Achirelem, fuga sibi consuluit. Regressus è fuga, cum mortuos aliquot sepelisset, extra septa obdormiuit, & cum pro more suo apertos haberet inter dormiendum oculos, albuginem illis contraxit, & ab eo tempore visum amisit.

ERAT autem in Ecbatanis filia Raguelis cognati ipsius, nomine Sara. Hanc dæmon Asmodeus non permittebat vt nuptiis potiretur. Occiderat enim iam septem adolescentes, qui illam sponsam ceperant. Propter hanc causam cum uehementer contristata, precibus se dedisset, misit illi Deus adiutorem

liatorem Raphaelem archangelum. Tobias igitur cum filio ſuo Tobiæ mandaſſet, ne ſibi aliundè vxorem, quàm è tribu & cognatione ſua ſumeret, decem illi talentorum chirographum dedit, præcepitque vt abiret, & peteret ea.

FILIVS autem cum nec viam noſſet, nec hominem ad quem erat proficiſcendum, egreſſus eſt, vt viæ ſibi ducem quæreret, & Dei prouidentia incidit in Raphaelem, qui hominis inſtar foris ſtabat, precioque illum conduxit, eo quòd ſe viæ huius gnarum diceret. Comitatus itaq; illum eſt angelus in ſpecie hominis, qui Azarias diceretur. Cum autem ad Tigridis vſque fluenta perueniſſent, volebat Tobias in illa lauandi gratia deſcendere, & mox piſcis quidam grandis inſultum in illum faciebat. Angelus vero iuſsit illi, vt piſcem hunc appræhenderet, & in fruſta ſecaret, eq; illo epar, cor, & bilem deſumeret & ſeruaret.

ROGANTE poſteà puero, in quem illa vſum profutura iudicaret, reſpondit: Epar & cor incēſa, dæmonia fugant, bilis vero oculorum albuginem repurgat. Huius itaque conſilio & cooperatione, Tobias iſto ſuffitu dæmonium fugauit, & in ſuperiore Aegypti parte, per angelum ligauit, atque ità Saram filiam Raguelis in vxorem accepit. Cum autem apud vxorem hæreret, Azariam tanquàm hominem in Mediam miſit, & cum per illum decem talenta recepiſſet, ad patrem vnà cum illo & vxore ſua reuerſus eſt.

REVERSVS vero, oculos patris felle piſcis obliniit: quo facto, deciderunt ab illis ſquamæ, & mox viſum recepit ſenex. Is cum cæcus fieret, annorum erat 58. cum vero viſum reciperet, 66. Tum demum angelus ſeipſum manifeſtauit, quod non homo eſſet, ſed angelus à Deo miſſus, vt ipſis & Saræ opem adferret. Vbi verò ſenex factus fuiſſet Tobias, filio ſuo mandauit, vt in Mediam abiret, propterea quòd futurum eſſet, vt Niniue ſecundum verbum Ionæ prophetæ, ſubuerteretur.

ET viribus deſtitutus, mortuus eſt annorum 158. filius vero eius in Mediam migrauit, vbi tandem ſepultis ſocero & ſocru, & de Niniuæ ſubuerſione percepta fama, mortuus eſt annorum 107. Hactenus Athanaſius.

Quæ ex hac hiſtoria ſint perdiſcenda.

EA ſummatim perſtringit Ambroſius in lib. de Tobia, cap. 24. in hæc verba, Tobias tibi dicit: Luxuria mater eſt famis, in quo continentiam docet. Dicit etiam, Mercedem omni homini, qui penes te operatus fuerit, redde eadem die, & non maneat apud te merces hominis. Dicit tibi, Noli vinum bibere in ebrietate. Dicit tibi, De pane tuo communica eſurientibus. Vide quid te fœnerare cupiat. Et de veſtimētis tuis nudos tege. Ex omnibus quæ abūdauerint tibi, fac eleemoſynam. Omni tempore benedic Dominum. In his itaq; fœnus æternum, & vſura perpetua.

IVDITH LIBER, BIBLIAE XVIII. PARTIS SECVNDAE XV. DE LIBERATIONE Iſrael à perſecutione Holofernis.

TITVLI SIGNIFICATIO.

HOC NOMINE vocatur iſte liber ob eam cauſam, quòd hiſtoriam de Iudith continet, quomodò per illam Deus filios & populum Iſrael, ab Holopherne impugnatos & obſeſſos ſaluauerit, Holophernem vero percuſſerit. Athanaſ.

DE AVTHORE.

PHILO teſtatur, Ioachim filium Ioſuæ ſacerdotis magni, geſta Iudith ſcripſiſſe, & anniuerſariam liberationis memoriam quotannis agendam inſtituiſſe tradit, ſub rege Priſco Artaxerxe Aſſuero: qui à lxx. Nabuchodonoſor appellatur, qui & regni ſui anno xiii. audiens Holophernem principem militiæ ſuæ à Iudæis occiſum, publico edicto vetuit templum erigi: Quod filius eius, nomine Darius Longimanus, anno regni ſui primo iterum relaxauit, regnauitque annos xxxvii. Cui ſucceſsit Darius Nothes, regnans annos xix. Ioann. Driedo de eccleſiaſt. ſcriptur. lib. 1. cap. 3. part. 2.

De hiſtoriæ huius tempore, fide & authoritate.

QVAE in hoc continentur libro, geſta fuerunt tempore Cambyſis filii Cyri, poſt liberationem à captiuitate Babylonica anno Zorobabelis 37. mundi vero 3463. Gloſſ. Tu copioſius de his omnibus conſule Carbaialum de reſtituta Theologia cap. 15. per tot. & Ioan. Driedonem in citato prius loco. Quæ non incommodè ad verbum huc aſcribi poterant omnia, niſi nobis verendum fuiſſet, ne ſi perſequi ſingula conaremur, in molem hoc opus creſceret penè infinitam.

An authenticus hic sit liber.

ETSI Hieron. in prologo galeato Hebræorum canonem secutus, hunc librum inter Apocrypha c... cauerit, & hic in prologo Iudith verbis affirmet disertis, authoritatem eius, ad roboranda illa, qu... contentionem veniunt, minus idoneam iudicari: fatetur tamen is idem, Synodum Nicenam cum hunc librum in numero sanctarum scripturarum legitimè computasse. Et Augustinus huius histori... scursum exponit penè totum, ad populum in sermone 228. & 229. de tempore.

Obiectiones Iudæorum contra librum Iudith.

SIMILI calumnia Iudith librum sugillant, qua Tobiam. Quomodo, aiunt, cum Iudith historia p... Babylonicam captiuitatem acciderit: quo tempore, quòd totius Asiatici imperii summa esset apud ... sas, neque apud Medos, neque apud Babylonios, vlla erat regni potestas, aut Arphaxat regnare po... in Media, aut Ecbatanas in robur fortitudinis suæ ædificare, aut Nabuchodonosor rex Assyriorum Holophernem cum exercitu miserit, eidem præualere?

Responsio Michaelis Medinæ.

VERVM hunc nodum non minori opera Christiani scriptores, quàm præcedentem dissoluunt. N... enim, vt isti putant, de Nabuchodonosore primo aut secundo, qui ambo Persicum præcesserunt im... rium, sed de Artaxerxe siue Assuero Prisco Cyri filio, qui post patrem, cum duodecim annis Nabu... donosoris cognomento regnasset in Niniue, tyranno illo Arphaxat, qui post Cyri apud Scythas int... cionem, Ecbatanarum vrbe refecta, Medorum regnum occupare moliebatur, excluso, paternam re... rauit monarchiam: vnde exaltatum cor eius fuisse describitur, & ad vniuersas gentes, quo in illius i... rium, quod iure paterno acquisiuisse videbatur, concederent, legatos misisse.

FVIT vero hic Artaxerxes, vel gentis consuetudine, apud quam, ut antea docuimus, πολυωνυμία in p... ribus, præcipuè uero regibus, familiaris erat, uel ut multis nationibus & regnis, ipsis nominibus, qu... antea suos reges appellare solebant, placidus haberetur, τετράνυμος. Nam præter nomen Cambysis nomine apud historicos Græcos est celebris, Artaxerxes Persico nomine & Assuerus Medico, & ... mum Nabuchodonosor Assyrico aut Babylonico fuit appellatus.

QVOD ne Iudæi Christianorum cōmentum existiment, sanctarum scripturarum testimonio prob... mus: Ecce ego, inquit apud Hieremiam Dominus, assumam Nabuchodonosor regem Babylonis se... meum, & ponam thronum eius super lapides istos, quos abscondi, & statuet solium suum super ... veniensq; percutiet terrā Aegypti: quos in mortem, in mortem: quos in captiuitatem, in captiuitat... quos in gladium, in gladium. Loquitur uero de lapidibus, quo saucto prophetæ sub muro lateric... porta domus Pharaonis in Taphnis abscondere iusserat.

ET RVRSVS verbum quod locutus est Dominus ad Hieremiam prophetam, super eo, quod uentu... set Nabuchodonosor rex Babylonis, & percussurus terram Aegypti &c. Constat autem, Aegyptum ... ad hunc Cambysem Cyri filiū, aut successorem, qui superstitionis tædio in eādem exercitum con... nunquam fuisse subuersam. Quanquàm antea idem Nabuchodonosor, qui Hierosolymā succendi... fluuium Euphratem superato Nechao Aegypti Pharaone, eiusdem tentarit imperium. Hic solus cl... (vt historiæ docent) non modo Aegyptum domuit, sed celeberrimum & toti orbi venerabile Io... Ammonis templum, omnemque Aegypti superstitionem subuertit.

EX HIS aperte colligitur, quare Philo in breuiario temporum, Iudith historiam sub Cambyse c... tigisse commemoret, quòd idem nimirum Cambyses cum Nabuchodonosor isto Niniuita, Assuero, Artaxerxe fuerit, qui propter occisum à Iudæis Holophernem & Samaritarum prauas suggestiones ... plum, quod Cyrus indulserat, ædificari prohibuit. Medina de recta in Deum fide, lib. 6. cap. 15.

ARGVMENTVM.

CONTINET historia ista fortissimum matronæ constantissimæ factum, quo illa populum Isr... ab impii Holophernis crudelissimi tyranni persecutionibus miraculosè liberauit. In cuius la... dem Origenes Iudicum cap. 7 homil. 9. ità prorumpit: Quid ego illam magnificam, inquit, & omni... fœminarum nobilissimam memorem Iudith? Quæ iam perditis penè rebus, non dubitauit sola succu... rere, seque suumque caput immanissimi Holophernis neci sola subiicere: & processit ad bellum no... armis, neque in equis bellicis, aut in subsidiis militaribus freta, sed virtute animi & confidentia fidei, consilio simul & audacia hostem peremit: & quam viri perdiderant, fœmina reddidit liber... tatem patriæ. Orig.

PART...

PARTITIO. TABVLA 100.

DESCRIBITVR hoc libro perſecutionis ab Holopherne Iſraelitis illatæ—
- OCCASIO, à princip. vſque ad cap.v.
- IPSA perſecutio, à cap.v. vſque ad cap.viii.
- LIBERATIO, à cap.viii. vſque in finem.

SVMMA HISTORIÆ IVDITH, EX Synopſi Athanaſii.

NABVCHODONOSOR Aſſyriorum rex cum bellum gereret aduerſus Arphaxad Regem Medorum, paſsim ab omnibus gentibus, ad Aegyptum vſque auxilia petierat. Cum vero nemo auxilium miſiſſet, ſed omnes contradixiſſent, poſteaquàm victoriam eſſet conſecutus, & Arphaxad bello ſuperaſſet, bellũ intulit illis, qui nihil auxilii miſerant, miſitq; Holophernem aduerſus eos magno exercitu. Hic alias quidem gentes omnes bello cepit, & idola ipſorum confregit: Iſraelitæ vero ſeſe communiebant, nec obediebant Holopherni, neque minis illius perturbabantur.

SCRIPSIT autem ſacerdos Ioiachim ciuibus Bethuliæ, vt viam Holopherni obſtruerent. Per ipſorum enim territorium ducturus erat exercitum. Illi, quod iuſsi erant, viam Holopherni obſtruxerunt. Holophernes igitur aciem belli aduerſus eos direxit. Achior vero princeps Ammonitarum, conſilium dederat Holopherni, ne genti Hebræorum bellum inferret, propterea quòd à Deo protegerentur. Ille indignatus, miſit eum ad Bethulianos, interitum illi comminatus, ſi quando Hebræos vinceret. Achior itaq; in Bethulia refocillabatur, Holophernes vero ciuitatem obſidebat, & iã aquas illius occupauerat.

HIC Iudith, cum ſiti iam periclitaretur populus, & principes ciuitatem tradituri eſſent, depoſitis viduitatis veſtibus, (maritum enim mortuum lugebat, & continuo ieiunabat) ſeipſam inſtar ſponſæ ornauit, & multis adhortata primores ciuitatis, ne ciuitatem, ſicuti iam ſtatuerãt, poſt quinque dies traderent, ad Holophernem egreſſa eſt, & tertia poſt exitum die, ſua illum ſapiẽtia decepit, & clam ignorantibus hoc illius militibus, capite truncauit.

QVO facto, fugerunt Aſſyrii, Iſraelitæ vero vndequaque concurrentes, in fugam datos trucidarunt, atque ita liberati, hoſtiumque ſpoliis direptis, Iudith victrici, quæcunque Holophernis fuerant, tradiderunt. Ipſa vero Iudith Hieroſolymam profecta, omnia obtulit Domino, indeq; domum reuerſa, pietatis exercitium retinuit, & ad mortem vſque in viduitate perdurauit. Nemo enim illi nuptias perſuadere potuit. Mortua eſt autem poſtquàm in viduitate honeſtè vixiſſet, ætatis anno 105. Athanaſ.

HESTER LIBER, BIBLIAE XIX. PARTIS SECVNDAE XVI. DE CRVCE Eccleſiæ, & miranda eius liberatione.

Et nominis & temporis reddita ratio.

SIC VOCATVR hic liber propterea quòd hiſtoriam de Heſter complectitur. Athanaſ. in ſynopſi. Quæ hiſtoria Suſæ in Perſia accidit, poſt reditum ex Babylonia tempore Aſſueri. Nam poſt Darium Nothum Magnus ſucceſsit Artaxerxes, Aſſuerus, Darius Mnemon, Darii & Pharaſtidis filius, ſub quo hiſtoria Heſter fuerat completa. Et ita Eſther poſterior eſt Iudith annis 74. & vltra. Neque his obſtat ætas Mardochæi: nam iuxta Philonis ſententiam ipſe vixit annis 198. Quis autem ille fuerit Aſſuerus, ſub quo hæc geſta fuere, cupidum eius rei lectorem iterum remittimus ad Ioã. Driedon. de eccleſiaſtica ſcriptur. lib. 1. cap. 3. Communiter Aſſuerus cenſetur eſſe Artaxerxes Cyri ſucceſſor in Perſia.

AVTHOR.

ANCEPS eſt inter doctores etiam catholicos de authore hiſtoriæ huius opinio. Sunt enim qui ab Eſdra deſcriptam eſſe putent, inter quos eſt Iſidor. libr. 6. Etymologiar. Euſebius alium poſteriorem quendam ipſam edidiſſe docet, exiſtimans hiſtoriam illam poſt mortem Eſdræ contigiſſe: Alii eum huius libri authorem fuiſſe exiſtimant, qui fuerit Iudith, Ioachim ſcilicet ſummum Iudæorum pontificem. Ioann. Driedo de ſcriptur. eccleſiaſt. dict. lib. 1. cap. 3. par. 2.

ARGVMENTVM.

NVDA hic & ſimplex narratur hiſtoria, Quomodo ſcilicet per nobiliſsimam hanc fœminam Deus vniuerſam Iudæorum gentem iamiam perituram ſeruauerit, & Aman, qui excidium illius inſidioſè machinabatur, percuſſerit. Athanaſ. in ſynopſi.

PARTITIO. TABVLA 101.

AGITVR hoc libro de ipsius Esther { EXALTATIONE, cap.1.& 2. / LIBERATIONE, ab inde vsque in finem.

SVMMA EX SYNOPSI D. ATHANASII.

ARTAXERXES rex abiecta vxore sua, aliam in regno suo, quæ omnium esset honestissima & f- mosissima, quam in uxorem acciperet, quæsiuit. Et inuenta est Hester natione Iudæa. Illi cognatus er- nomine Mardochæus, & ipse in captiuitate, quæ sub Sedechia erat, in eodem cum illa loco constitutu-

REX autem quendam ex aula sua, nomine AMAN, in sublime euexerat, iusseratque illum ab omnib- adorari. Hic cum à Mardochæo, propter Deum, quem ille colebat, non adoraretur, indignè tulit: & cognouisset quòd Iudæus esset, Regi ARTAXERXI persuasit, ut edicto iuberet, uniuersos in regno suo I- dæos uno dei mensis duodecimi penitus ac funditus perdi.

HOC cõperto, Mardochæus luctum induit & ieiunauit, atque ante Hester prouolutus, ut ipsa op- ferret, precatus est. Hester itaque, præmissis ieiunio & precationibus ad Deum, regali se mũdo orna- & inuocata etiã (erat autem illicitum inuocatis accedere regem) extra temporis opportunitatem, a- gem ingressa est, sperans precationem opportunitatis loco futuram.

CVM insolentiã facti admiratus esset rex, illa in terram præ metu prostrata est. At regis commoti- DEVS in suauem affectum & mãsuetudinem immutauit, ita ut è solio surgens coniugem prostra- erigeret, & metum ponere hortaretur, immo optionem daret petendi quicquid uellet. Illa, ut rex e- Aman ad conuiuium suum uenire dignaretur, non semel, sed secundo quoque petiit.

AMAN præ gaudio effusus ac gestiens, quod dignus haberetur à regina uocari ad conuiuium, a- amplius aduersùs Mardochæum erigebatur, curabatque lignum sublime collocari, uolens in co- quenti die suspendere Mardochæum.

REX uero bona quadam prudentia motus, noctem illam duxit insomnem: & cum dormire ne- ret, iussit sibi commentarios actorum suorum legi: cumque legerentur, uentum est ad eum locum quo conscriptum erat beneficium, Regi à Mardochæo factum. Duos enim Eunuchos regi insidia- prodiderat, & conuicerat coram rege. Hic rex approbans Mardochæi erga se animum, quærebat, qu- digno illum honore, pro hoc beneficio afficeret.

CVM autem manè ad eũ ingrederetur Aman, quærit ab illo rex, quonã & quali honore dignus fo- qui Regem beneficio afficeret. Ad hoc AMAN, cum arbitraretur se eum esse, de quo rex quærebat, di- esse dixit, qui alter rex uocetur. Rex igitur Mardochæum isto honore celebrari, & AMAN ante illius f- ciem præcedere iussit. Hester vero opportunitatem nacta, pro Iudæis orauit.

AMAN cum regẽ mœrore affectum, & ira commotũ propter indignum contra Iudæos facinus - set: illo absente, Reginæ supplicauit, ad genua illius procumbens, & adblandiens. Rex cum regressu- deret AMAN genua reginæ contingere, suspicatus quòd id turpitudinis gratia faceret, iussit eum in li- quod Mardochæo parauerat, suspendi, & edicto statuit, ut Iudæi omnes securitate fruerentur, hoste- ro eorum ab ipsis interimerentur.

NVMERVS autem eorum qui occisi sunt, fuit 65000. factique sunt illis festi dies quartusdecimus quintusdecimus mensis duodecimi, qui uocatur ADER. Dicitur autem illa dies ipsorum lingua Phu- Quapropter & Iudæi in illa AMAN incendunt, & festum diem agunt salutis ipsorum memoriale- Athanasius.

IOB LIBER, BIBLIAE XX.

PARTIS SECVNDAE XVII. DE AFFLI-ctionibus & conſolationibus iuſtorum.

TITVLVS.

Iob inſcriptus eſt hic liber, quoniam hiſtoriam illius complectitur, quid perpeſſus ſit, tentatus à diabolo, & quomodo vicerit, ac piè illatas plagas tolerauerit, rurſus omnia duplicata receperit, illuſtriorq; quàm fuerat antea, factusq;, iterum x liberos adeptus ſit: vixit enim poſt plagas acceptas annos adhuc clxx. Athanaſius in ſynopſi. Eius hiſtoria olim legebatur in conuentu Eccleſiæ in diebus ſanctis, in diebus ieiunii, in diebus abſtinentiæ &c. Origen. non longè à principio in Iob.

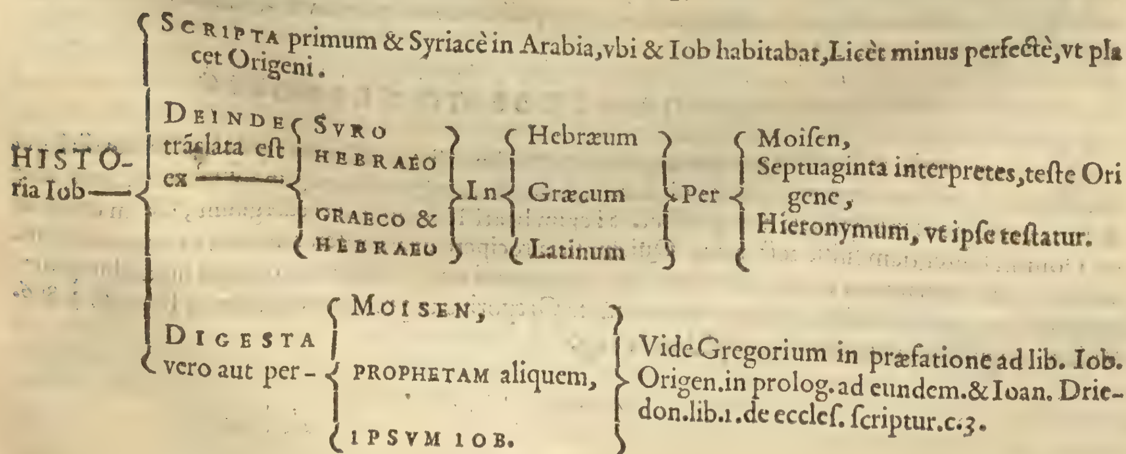
QVIS FVERIT ILLE IOB, CVIVS RES GESTAE hoc libro deſcriptæ ſunt.

Origenes vulgarem editionem ac opinionem ſecutus, ſic ait, de Iob loquens: In regione Anſitide morabatur, illic natus, ex ipſis fuit, & inter eos vixit. Auſitæ genus ſunt Eſau, poſteritas Edom. Nam Auſitæ & Minæi, & Euchæi, & Themanitæ & cæteræ omnes tribus, erant ex cognatione atque proſapia Eſau, filii Iſaac, qui & Edom cognominatus eſt. Et tunc vniuerſæ tribus, Idumæi vocitatæ ſunt, ex nomine Eſau ita nuncupatæ. Nunc vero omnes vno nomine Arabi appellantur, non ſolum Idumæi, ſed & Ammonitæ & Moabitæ. Origen. in lib. Iob poſt principium.

Hvic ſententiæ vulgò ſuffragantur ferè omnes: & quidam ex gentilibus Ariſtæus, in Iudaica hiſtoria refert, Iob etiam filium fuiſſe Eſau, habitaſſeque in Idumæa & Arabiæ finibus, iuſtitia & diuitiis præcipuum, tentatumque diuinitus magnis calamitatibus. Hinc Auguſtinus lib. de ciuit. Dei 18. cap. 47. huius Iob, quem virum vocat ſanctum & mirabilem, honeſtiſsimam facit mentionem: Qui nec indigena, inquit, nec proſelytus, id eſt, aduena populi Iſrael fuit: ſed ex gente Idumæa genus ducens, ibi ortus, ibidem mortuus eſt: Qui diuino ſic laudatur eloquio, vt quòd ad iuſtitiam pietatemq; attinet, nullus ei hominum ſuorum temporum coæquetur.

Sed Hebræi quos imitatur Hieronym. in libro de quæſtionibus Hebraicis, dicunt Iob non (vt volunt aliqui) de genere Eſau, qui eſt de Abraham, ſed de Huz, qui eſt de Nachor fratre Abrahæ, deſcendiſſe, quemadmodum docet hiſtoria Geneſis 22. Quòd Nachor frater Abrahæ ex Melcha vxore genuit Huz primogenitum, à quo Hebræi dicunt fuiſſe eum, qui dicitur in libro Iob: Vir erat in terra Huz nomine Iob, &c. Ibid.

DE LIBRI HVIVS AVTHORE. TABVLA 102.

QVO TEMPORE GESTA SIT haec hiſtoria.

Qvibvs autem ſeculis geſta ſint ea, quæ ſcribuntur in libro Iob, non oportet curioſius inquirere, niſi quatenus ad intellectum eiuſdem hiſtoriæ & ſcripturarum conducat. Ioann. Driedo de ſcriptur. Eccleſiaſt. lib. 1. cap. 3. Etſi vero ſcriptura in Geneſi, enarrans geſta longè ante Moiſis tempora, eiuſdem Iob meminerit, non tamen indè ſequitur, quòd is longè ante Moiſis tempora extiterit. Sed iuxta opinio

nem Origenis, temporibus Patriarcharum & Moisis vixisse perhibetur. Orige. in Ezechiel. Homil. 4. Ex
enim quintus ab Abraham ex posteris Esau, vt habet Athanasius in synopsi.

AD QVAM PARTEM BIBLIORVM HIC liber referri debeat. TABVLA 103.

HIC LIBER, si spectes	VERBORVM contextum,	Refertur ad	Psalmos,
	VIM argumentorum,		Dialecticam sacræ scripturæ tractationem habetque dialogi seu familiaris colloq... speciem,
	RERVM gestarum seriem,		Historiam.

ARGVMENTVM.

LIBER Iob, patientiam & reliquas virtutes ipsius commendat: disputationem quoque Iob cum a-
micis habitam, continet: qui licèt ad consolandum venissent, iniuriosi tamen & contumeliosi in Iob f-
runt. Nam audientes quòd Iob in grauissima afflictione constitutus malediceret dici natiuitatis suæ,
quoque innocentem à Deo tam acerbè affligi assereret, ipsum arguunt impatientiæ, arrogantiæ, blasp-
miæ, multorumque aliorum criminum: propter quæ contendunt ipsum meritò à Deo afflictum, c-
Deus (vt impiè volebant) hic tantum malos flagellet: ideoque vt Iob se ob sua peccata à Deo affligi
gnoscat, & ab illis resipiscens, ad Deum se conuertat, iustitiæ quoque diuinæ humiliter se subiiciat, m-
tis rationibus exhortantur: Dei potentiam, sapientiam, iustitiam & bonitatem asiduè ad hæc comm-
dantes: item quòd Deus in præsenti vita tantum malis mala, & bonis bona dispenset. Quamobrem
resipiscenti liberationem à flagellis & bona quæque promittunt.

AT Iob constanter suam tuetur iustitiam, & in præsenti vita vniuersa æque euenire iusto & imp-
sed veram iustorum retributionem post hanc uitam esse expectandam asserit, nempe futuram resu-
ctionem: quam quidem, teste Hieronymo ad Paulinum, sic prophetat, vt nullus de ea vel manifestius,
cautius scripserit. Tum demum ipsius Iob à Deo correptionem & restitutam felicitatem, amicos q-
que per ipsius orationem DEO reconciliatos hic liber explicat.

EX BEDA.

SANCTVS Iob vir summæ patientiæ & virtutis, Deiq; testimonio approbatus, multa de Christo D-
mino prophetauit: cuius etiam ipse personam figuraliter gessit: quod & ipso nomine declaratum e-
Nam Latinè Iob, dolens interpretatur. Multa etiam de Ecclesiæ mysteriis, peccatorum quoque felici-
te præsenti, necnon & diaboli uirtute atque potentia obscurè locutus est. Isti autem tres amici I-
eos figurant qui intus sunt, & Christianitatis nomine palliantur: de quibus vel maximè sunt hæretici-
da in princip. comment. in Iob.

NOTATO QVÆDAM EX BEATO GREGORIO.

QVAEDAM verba responsionum Iob imperitis lectoribus aspera resonant: quia sanctorum dicta p-
intelligere, sicut dicuntur, ignorant: & quia animũ dolentis & iusti in semetipsis assumere nesciunt, id-
doloris uerba benè interpretari non possunt. Si enim beati Iob responsa redarguunt, falsam etiam
co Domini sententiam fuisse testantur. Qui duplicia recipere quæ amiserat meruit, ex remuneratio-
edocuit quia nequaquam vitium, sed virtus fuit omne quod dixit. Assertioni quoque huic adiungitur
quòd ipse pro amicis delinquentibus intercedit. ita Gregorius in prolog. moralium in Iob cap. 5. & 6.
Vide & Augustinum concione 4. in psalmum 103.

PAR-

PARTITIO. TABVLA. 104.

CONTINET hic liber Capita in genere duo:

- **DESCRIPTIONEM** fortunæ Iob
  - **PROSPERAE**, cap.1.uſq; ad uerſ. Quadam autem die &c.
  - **ADVERSAE**, quo ad bona
    - Externa, à citato verſic. vſque in fi.d.cap.1.
    - Corporis, cap.2. per totum.
- **DISPVTATIONĒ**, quæ ſumitur ex argumētis, partim
  - **PROBABILIBUS**, / **APPARĒTIBUS**, / **QVAESTIŌIBUS** captioſis, / **NECESSARIIS**.
  - Et dicitur: Dialectica, / Sophiſtica, / Tentatiua, / Demōſtratiua.
  - Cuius generis hoc loco ē, quæ fit inter
    - Ipſum Iob & tres eius amicos: Quæ diſputatio nouem cōtinet reſpōſiones Iob. & 8. replicationes amicorum. ad 9. enim tacuerunt, à cap.3. vſque ad cap.23.
    - Heliu, Cui Iob nō reſpondit, à cap.32. vſque ad cap.38.
    - Dominum & Iob variis modis tentatum. à cap.38. vſque ad cap.42.
    - Dominum & amicos Iob, vbi ipſe Dominus definiuit eos recta non locutos, à cap.24. vſq; in finem.

Hinc licet expendere, cur hūc librum aliqui dicant eſſe dialecticum.

TERTIA PARS VETERIS TESTAMENTI: DE LAVDIBVS DIVINIS, ſiue de antiqua Deum laudandi forma.

CONTINVATIO.

CVM vis omnis, non ſacræ tātum ſcripturæ, ſed totius etiam religionis catholicæ ſumma, in vero conſiſtat veri Dei cultu, prima ſanè & ferè præcipuam ſemper piorum ſacrificiorum, ſacrorumque rituum fuit in Eccleſia Dei cauſa, quibus ipſa religio in hunc vſque diem proculdubio propagata eſt, atque conſeruata. Eorum porro ſacrificiorum, quibus ſancti Patres in veteri vtebantur teſtamento, duo fuerunt genera: Vnum, quo populi quotidiana expiabantur peccata: alterum, quod in laude verſabatur diuina. POSTQVAM ergo veteris teſtamenti ſacrificia & ritus in his obſeruati, in libris Moiſis in eo præſertim, qui ob id dicitur Leuiticus, primum inſtituti, deinde vero hiſtoriarum exemplis multifariè illuſtrati fuerint, & approbati, adpoſitè admodum illis hic nunc laudis ſubiiciuntur ſacrificia. Iam & ſi non vna ſit Deum rectè laudandi fōrma, celeberrima tamen ferè ſemper fuit ea, quæ in ſacrorum Pſalmorum conſiſtit decantatione. Vnde aliqui partem hanc Bibliæ hymnidicam ſeu (vt illorum vtamur verbo) decantatiuam, alia ratione haud abſimili poeticam appellare conſueuerunt.

DE SACRA POESI ET EIVS PARTIBVS. TABVLA 105.

VT POETICA prophana rectè à quibuſdam diuiditur in
- **CARMINA**, / **DRAMATA**, / **ELEGIAS**:
- **ITA** cantus eccleſiaſticus alius eſt
  - Lætitiæ, / Amicitiæ, / Luctus atque doloris.
  - Quibus correſpōdēt
    - Pſalmi, / Cantica canticorum, / Threni.
    - De q. buſagitur in lib.
      - Pſalmorū, / Cantici cāticorum, / Hieremiæ prophetæ.

HIC nunc de Pſalmis tantum: de reliquis ſuo agendum erit loco. Licèt enim hoc ipſum pſalmorum volumen, à quibuſdam inter propheticos referatur libros, nobis tamen rectius hic liber ſeorſim poni viſus eſt, eo quòd ſaluator noſter Pſalmos ipſe à reliquis ſacræ ſcripturæ partibus ſeiunxerit. Lucæ 24.

PSALTERIVM DAVIDIS, SIVE LIBER PSALMORVM, LIBER Bibliæ vigeſimusprimus.

Ratio inſcriptionis, ex commentariis Bedæ.

INTITVLATVR autem hic liber apud omnes tam Hebræos, quàm Græcos atque Latinos, totius reſpe-ctu, liber hymnorum, Soliloquiorum de Chriſto. Hymnus eſt propriè laus Dei metricè ſcripta. Con-enim, totum pſalterium in Hebræo metricè compoſitum eſſe. Vndè propriè in Hebræo dicitur lib- hymnorum. Apud nos vero & fortaſsè apud Græcos, nõ ſeruat, impediente translatione, metrum. D- tur tamen apud nos recte liber hymnorum: quia licet non teneat metum, tenet tamen id quod eſt præ- puum, ſcilicet, quod in omni parte, tam apud Hebræos, laude Dei eſt conſpicuum.

LIBER vero ſoliloquiorum de Chriſto, non ideo dicitur Pſalterium, quòd de ſolo Chriſto apud a- quos in omni parte ſua loquatur, cum etiam interdum (vt ſuperius oſtendimus) de corpore, id eſt de E- cleſia, loquatur: ſed quia præcipuè & maximè de eius diuinitate vel humanitate loquitur, ideo dicam- quod emphaticè ſic nominetur, ſicut in Euangelio, Iudæorum pater Abraham vocatur, non quia n- ſit pater in fide multarum gentium credentium: ſed quia ipſi præcipuè in eius paternitate gloriaban- cum carnalis pater eorum eſſet. Poteſt etiam, ſi quis altius ſpeculetur, Pſalterium dici de ſolo Chri- loqui: Quia vbi etiam de corpore loquitur, ex magna coniunctione corporis & capitis, vt ſuprà di- mus, de ipſo Chriſto per membra loquitur. Beda ibid.

De uerborum ſub hac inſcriptione contentorum ſignificatione.

PSALTERIVM D. Hieronymus ad Dardan. de diuerſis generibus muſicorum, vno verbo dixit laudat- rium. Eſt enim organum ſiue inſtrumentum muſicum, ad hymnos diuinos præparatum. Baſil. Magn- in Pſal. 29. in principio. Hinc venit dictio Pſalmus. Hieron. in proœmio Pſalmorum. Quem Baſilius dict. loco ſic definiuit: pſalmus, inquit, ſermo eſt muſicus, quando concinnè aptéque ſecundum harm- niæ rationem, ad organum pulſatur. Atque ſic differt à cantico, quod eſt vox concinna, quæ cum h- monica modulatione redditur ſine organi ſono & concentu.

De eodem, ex Hilario.

IN hoc libro eo organo prophetatum eſt, Græcè Pſalterio, Hebraicè Nabla nuncupato, quod vnum o- nium muſicorum organorum rectiſsimum eſt, nihil in ſe vel peruerſum continens vel obliquum. N- que quod eſt inferioribus locis in ſonum concentus muſici commouetur, ſed in formam Domi- corporis conſtitutum organum, ſine vllo inflexu deflexùve, directum eſt organum ex ſupernis comm- tum & impulſum, & in cantionem ſupernæ & cæleſtis inſtitutionis animatum, non humili & terre- ſpiritu, vt cætera terræ organa, perſonum. Hilar. in prologo in pſalmorum explanationem.

DE VA-

DE VARIIS SACRARVM CANTIONVM ET organorum ſpeciebus atque differentiis, ex Euthymio in Præfatione in Pſalterium. TABVLA 106.

PSALTES

DEVS eſt, qui canitur.

PSALMVS

POEMA eſt, & carmen, quod de eo canimus, ſiue quod ſimul cum Pſalterii inſtrumento ſuaui voce profertur.

PSALMODVS

POETA eſt, qui hæc conficit carmina.

PSALTODVS EST

CHORVS canentium Pſalmos.

DIAPSALMA

MVTATIONEM ſententiæ aut cantus ſignificat, aut pauſam ſeu interiectionem quandam pulſationis, vel fulgorem atque illuminationem diuini ſpiritus, quæ tunc canentibus apparebat: ſcribebantur enim omnia hæc ab eis diligenter.

ODE SEV CANTICVM

VOX quædam eſt muſica cum harmonia, ſolo ore prolata. Quanquam impropriè ipſum etiam canticum ſæpenumero Pſalmus dicatur. Eſt autem canticum Pſalmo antiquius. Moiſes quippe cantici author fuit, ſicut Dauid Pſalterii, quo antea ad demulcendos tantum greges vtebantur. Sed Dauid huiuſmodi inſtrumentum ſapientius coaptauit, & illius vſum ad Deum tranſtulit.

HYMNVS

EST diuinæ gloriæ extenſior atque amplior quædam laus.

CONFESSIO

ETIAM amplum quoddam teſtimonium eſt & fides, qua aut bona quæ recipimus fatemur, aut mala quæ commiſimus.

ORATIO

PRECES ſignificat, & votum promiſsionem, omniaque ad Deum pertinent.

CANTICVM AVTEM PSALMI

TVNC eſt, quando muſice per organicum inſtrumentum prius diſponitur, & deinde conſequitur vox ore emiſſa, quæ ſecundum occupat locum.

PSALMVS VERO CANTICI

DICITVR tunc, quando eius quod nunc diximus, fit contrarium.

DIFFERENTIA PSALTERII A CITHARA. TABVLA 107.

DIFFERVNT Pſalterium & cithara, quòd —
- PSALTERIVM ex ſuperiore parte habet teſtudinem, illud ſcilicet concauum lignum, cui chordæ innitentes reſonant:
- CITHARA ex inferiore parte idipſum lignum cauum & ſonorum habet. Auguſtin. in Pſalm. 32. & 42.

DE PRINCIPIBVS CANTORVM, ſiue Choris præfectis.

CANTORVM quatuor erant principes, quatuor choris præfecti, ob totidem mundi climata, ad quæ Pſalmorum voces peruenturæ erant. Vnuſquiſque autem chorus ex duobus & ſeptuaginta cantoribus conſtabat, vt quidam retulerunt ſe apud Hebræos legiſſe, iuxta proportionem ac numerum linguarum, quæ in Babylonicæ turris ædificatione confuſæ, ſeu potius diuiſæ fuerunt. Euthymius in præfa. Pſal.

Qua de cauſa Dauid choros Cantorum inſtituerit.

VT magnitudo ſonitus organorum & vocum populi cor, & delectatio terrori mixta, compungeret. In præambulis, quæ habentur ante Enarrationes Remigii in pſalmos.

Quid hæc omnia, iuxta Anagogen & sensum moralem significent, ex Euthymio.

PSALMVM tunc canimus, quando corpus nostrum, quasi psalterii instrumentū, intendimus, & per bona opera quodammodo ipsum palpantes, bonas ac concinnas actiones perficimus, quanquàm ad altiores contemplationes nondum ascenderimus.

ODEN vero aut canticum canere tunc dici possumus, quando absq; vllis operationibus, veritatis tantum mysteria contemplamur, effecti iam in ea re admodum exercitati: & canticum Psalmi, quando præcedentibus bonis actionibus, in contemplationem deuenimus, iuxta quod dicitur: Concupisti sapientiam? serua mandata, & Dominus eam tibi ministrabit.

PSALMVM etiam Cantici tunc verè canimus, quando contemplatione, occulta quædam quæ ad mores pertinent, nobis reuelante, nos in eorum operationem procedimus. Hac ratione fortassis Psalmi primo loco, & deinde cantica collocata sunt, cum deceat vt per actiones ad cōtemplationē accedamus. ET alii quidam cantorum, tuba, tympano, organo, cymbalis, lyra, aut cithara dulcè ac suauiter canebant. Dauid vero regium Psalterii instrumentum tenebat. Tubæ, syringæ, ac fistulæ inflantur, lyra & cithara intenduntur, cymbala & tympana pulsantur, & alia quæcunque sonum potius habent, quàm uocem. PSALTERIVM vero (quod etiam alicubi cynniram, & citharam, & liram appellant) ad id genus instrumentorum pertinet, quæ intenduntur. Est tamen instrumentum hoc rectum, & supernè causas habet, vnde emittat voces: ea nimirum ratione, vt addiscamus & nos recti consistere, supernaque ac cælestia meditari: atque vt hoc pacto efficiamus spirituale Psalterium, consentiente intra nos in vnum anima & corpore, ipsoque sancto spiritu, veluti peritissimo quodam artifice, pulsante nos ac percutiente. DECEM vero claui, in ipsius Psalterii brachio circunuoluti, intendebant chordas, easque remittebant ad ipsius modulantis arbitrium ac concentum. Et dextera quidem manus plectrum tenebat, sinistra vero desuper contrectans & circunferens clauos, grauem aut acutam, seu etiam mixtam vocem reddebat: decem præterea chordas vocibus sibi inuicem contrariis habebat. Ex quo docemur, oportere nos, ex decem sibi mutuò aduersantibus chordis, ex quinque nimirum animæ potentiis, & ex quinq; corporis sensibus, harmoniacum & concinnum cantum in hac vita Deo præludere. Euthymius in d. præfatione in lib. Psalmorum.

Adhuc de Mystica siue spirituali istorum interpretatione, ex Basilio Magno in Psalmum 29.

DIVO Basilio teste, Psalterium figuratè est corporis nostri structura. Psalmus vero ipsæ actiones corporis, quas veluti debitas exoluimus in gloriam Dei, cum sic decore ad præscriptum verbi Dei nosipsos componimus, vt nihil conficiamus, quod in ipso corporis motu appareat inconcinnum. Canticum est, quodcunque contemplatione simplici theologicaque comprehenditur.

AD IDEM AVGVSTINVS.

AVGVSTINVS vero in Psalmo 42. apertius hoc mysterium explicat, in hæc verba: Sed quia Psalterium istud Organum dicitur, quod de superiore parte habet testudinem: illud scilicet tympanum & concauum lignum, cui chordæ innitentes resonant: Cithara verò id ipsum lignum cauum & sonorum ex inferiore parte habet: discernenda sunt opera nostra, quando in psalterio sint, quando in cithara: vtraque tamen placita Deo, & suauia eius auditui.

QVANDO ergo ex præceptis Dei aliquid agimus, iussis eius obtemperantes, & obaudientes, ad implenda præcepta eius, ubi facimus & non patimur, psalterium est. Faciunt enim ità & angeli, nec tamen aliquid patiuntur. Cùm autem aliquid patimur tribulationum, tentationum, scandalorum in hac terra, quia non patimur, nisi ex inferiore parte, id est, ex eo quòd mortales sumus, ex eo quòd primæ nostræ causæ quiddam tribulationum debemus: & quia patimur multa ab eis, qui non sunt desuper, cithara est. Venit enim sonus suauis ex inferiore parte: patimur & psallimus, vel potius cantamus & citharizamus. Augustin. ibidem. Hinc Germani zitarn dicunt pro flere.

De libri huius, quem dicimus Psalterium, authore: ex Euthymii Præfatione in Psalmos.

AIVNT quidam, Psalmos non solius esse Dauid, sed quosdam Idithum, alios filiorum Core, alios item Asaph, Ethan & Eman Israelitæ, unum Moisis, & alios Salomonis. Quod manifestum esse asserunt ex inscriptionibus, eosque post captiuitatem dicunt ab Esdra fuisse in unum collectos. Multi etiam Psalmi pro inscriptione habent tantum Alleluia, & alii inscriptionem sine authore, alii etiam omni prorsùs carent inscriptione. Quam ob causam totum hoc opus, non Psalmos Dauid, sed indefinitè, librum Psalmorum appellari aiunt, vt in Actibus Apostolorum legimus, atque indicari

quòd totus Psalmorum liber, soli Dauid ascribendus non sit. Nam quòd Psalterium appellamus hanc Psalmorum collectionem, impropriè id dicimus: Quia Psalterium propriè organi quoddam genus est, quod apud Hebræos dicitur Nabla, à psallendo sic dictum, quemadmodum oratorium ab orando. Sed huiusmodi appellatio, ad Psalmorum librum postmodum translata est. Qui tamen uel ea etiam ratione denominationem hanc sortitus est, quia Psalmos continet.

ALII vero, quibus ego consentio, asserunt Psalmos omnes, à Dauide fuisse compositos. Cæterum inscriptiones Idithum, filiorum Core, Asaph, Eman & Ethan, hoc tantum volunt significare, quosque instituerat, vt uariis organis Deum laudarent, & quorum organorum genera aperte postremus omnium Psalmus connumerat, quòd his, inquam, viris vnusquisque Psalmorum, iuxta nominum inscriptionem, priuatim ad psallendum sit traditus, cum alii Psalmi ab vniuersis cantoribus, atque in commune canerentur. Illi igitur Psalmi, qui priuatim ab aliquo eorum decantati sunt, cantoris sui inscriptionem retulerũt.

DE EODEM, EX LVDOVICO VIVE.

TABVLA 108.

HAC DE re Ioan. Ludouicus Viues in lib. D. August. de ciuit. Dei 17. ca. 14. ex sententia Iacobi Peres varias recitat fuisse opiniones

- NAM HEbræos
  - ANTE Origenem hanc quæstionem inter se non habuisse ambiguã, sed ita & credidisse cunctos, & literis prodidisse, omnes Psalmos Dauidis esse authoris.
  - POSTEA vero quàm Origenes cœpit ostendere, quæcunque in Prophetis continentur, ad Christum iam natum pertinere, multum irritauit Iudæos ad veteribus cõtrarias opiniones. Quorum dixerunt aliqui, ipsum Dauid fecisse Psalmos
    - Omnes, quemadmodum superiores Iudæi docuerant.
    - Nouem duntaxat.
    - Omnes, qui ipsius nomine præscribuntur.
    - Cæteros
      - Qui habẽt titulos præfixos, spiritu prophetico cõscriptos à sanctis uiris.
        - Filiis Coræ,
        - Asaph,
        - Ethan,
        - Idithum.
      - Qui non habẽt, eos ab aliis viris sanctis conscriptos esse, qui tamen ignorentur.
- ISTIS opinationibus posteriorum suam adiecit Rabbi quidam Salomon Gallus homo insigni impudentia, isque decem Psalmistas est commentus, uidelicet
  - Melchisedech,
  - Abraham,
  - Moisen,
  - Filios Core,
  - Dauid,
  - Salomonem,
  - Asaph,
  - Idithum,
  - Ethan,
  - Eman.
- PORRO
  - Origenes, Ambrosius, Hilarius, Augustinus, Cassiodorus, Psalmos unius esse Dauidis tradiderunt.

QVAE S. PATRVM SIT HAC DE RE sententia. TABVLA 109.

APPARET etiam hic esse discrepantiā inter

HIERONYMVM, cuius hæc extant ad Sophronium verba: Psalmos omnes e testamur authorum, qui ponuntur in titulis, Dauid scilicet, Asaph, & Idithum, rum Core, Eman Ezrahitæ, Moisis & Salomonis, & reliquorum quos Esdras p volumine comprehendit.

AVGVSTINVM asserentem, vt apparet, contrarium in d.c.14.lib. de ciuitate De vbi sic statuit: Mihi autem credibilius videntur existimare, qui omnes illos cen quinquaginta Psalmos eius (Dauidis scilicet) operi tribuunt.

QVIN ipse etiam Augustinus dictæ suæ sententiæ apertè contra dicere videtur: idq; vbi agit — De titulo Psalmi primi: Non enim omnes mi (inquit) à Dauid editi sunt. Ipse enim uid ex omni populo quatuor Principes sp sancto mundatos elegit, quorum nomina Asaph, Eman, Ethan & Idithum: vt in qu cunque diuinus spiritus intrasset, hymnum caneret. Dauid ergo solus nouem Psalmos proprio cecinit: Reliqui autem, ab illis 4 pibus, iuxta titulorum inscriptionem sunt

DISCREPANTIAE ISTIVS CONCILIATIO.

VERVM rectius has sententias intuenti, facilis erit solutio, si quis perpēdat, Psalmorum aliquos a quidem, iussu & mandato Dauidis scriptos, ab eo tamen dispositos fuisse atque editos. Nam & Ch Matthæi 22. Iudæis obiecit, quòd Dauid in Spiritu dixerit Dominum suum. Quod testimoniu 109. sumptum est Psalmo, Dixit Dominus Domino meo &c. Quem tamen Psalmum non à Dau ctum, sed sibi ab alio ascriptum fuisse, vel ex ipso constat titulo. Atque sic saluari potest commun ctorum Ecclesiasticorum sententia, Psalmos nimirum omnes, opus esse ipsius DAVID. Cui suffraga statur Ioannes Ludouicus Viues multa argumenta, quæ adducta sunt per eum, quem diximus, co tatorem Iacobum Peres, quibus is probat hanc opinionem esse ueriorem.

Alia solutio ex Athanasio.

SOLI Dauidi Psalmorum liber inscribitur propterea, quòd ille primus spiritum psallendi à Deo a pit, primusq; Psalmos composuit & scripsit, & prædictos Psalmistas, vtpotè Asaph, Idithum, Ema filios Core, ipse ex sacerdotibus selegit ac instituit, stationem quoque locorum illis, & ordinem m diæ, ac tempus psallēdi matutinum & uespertinum determinauit, & ita ordinauit, ut alii aperto, alii so tabernaculo, alii à dextris, alii à sinistris starent: atque ita quidam Deo psallerent, laudemq; ac hy uoce canerent: quidam vero confessionem ac laudem præluderent, illi in musicis instrumentis, cith nablis, ac cymbalis, isti in tubis sublimè personarent. Athanas. in Synopsi.

De Dauidis origine, statu, & conditione, ex Iosepho.

OBETH habuit filium Iesse, ex quo Dauid, qui regnauit, & principatum suis filiis per uiginti & una nerationes uirorum longo tempore dereliquit. Iosephus lib. 5. cap. 14. Qui ex Pastore ouium in Re electus & inunctus est. Puer quidem colore rubeus, & pulcher adspectu. De quo tacitè dixit Samu Iesse: Hic est qui DEO placuit ad regnandum. Idem lib. 6. cap. 10. Cum filium suum Salomonem mon set de omnibus rebus & amicis, & de his quos nouerat pœna dignos, defunctus est, cum uixisset an 70. Ex quibus regnauit 7. annis in Hebron super tribum Iuda, & menses sex: in Hierosolymis autem gnauit super prouinciam uniuersam annis trigintatribus. Hic enim fuit vir optimus, & omni uirtute nus, quam esse oportet in regibus, quibus tantarum gentium committitur salus: fortis, qualis non alius. Idem Iosephus lib. 7. c. 16. & ultimo.

De eodem, ex Ecclesiastico.

ET quasi adeps separatus à carne, sic Dauid à filiis Israel, cum leonibus lusit quasi cum agnis, & in sis similiter fecit, sicut in agnis ouium in iuuentute sua, Eccl. 47.

QVO TEMPORE PSALMI IN ECCLESIA cantari cœperint.

Hac de re extat ſententia Auguſtini lib.confeſſionum 9.cap.7.in hæc verba: Tunc(tempore ſcilicet Iuſtinæ & filij eius Regis Valentiniani)Hymni & Pſalmi vt canerentur ſecundũ morem Orientalium Partium, nè populus mœroris tædio contabeſceret,inſtitutum eſt: & ex illo in hodiernum retentum,multis iam ac penè omnibus gregibus tuis(Deo enim loquitur)& per cætera orbis imitantibus. Auguſtinus.

ARGVMENTVM.

Ex præfatione cuiuſdam recentioris in commentarios Auguſtin. in Pſalm.

Pſalmi per modum laudis compræhendunt, quidquid in Sacra ſcriptura continetur. Vndè & hic Pſalmorum liber Regiſtrum eſt totius Sacræ ſcripturæ: & conſummatio totius Theologicæ paginæ. Vide Dionyſij Eccleſiaſticam Hierarchiam in Contemplatione de Synaxi.

EX PROLOGO IPSIVS AVGVSTINI. eiuſdem operis.

Pſalmorum liber, quæcunque vtilia ſint, ex omnibus continet Futura prædicit, veterum geſta commemorat, legem viuentibus tribuit, gerendorum ſtatuit modum. Et vt breuitèr dicam, communis quidam bonæ doctrinæ theſaurus eſt, aptè ſingulis neceſſaria ſubminiſtrans. Liber Pſalmorũ, theſaurus doctrinę Chriſtianæ.

EX HILARII PROLOGO IN PSALMOS.

Sunt enim vniuerſa allegoricis & typicis contexta virtutibus per quæ omnià vnigeniti Dei filij in corpore & gignendi, & patiendi, & moriendi, & reſurgendi, & in æternum conglorificatis ſibi qui in eum crediderint, regnandi, & cæteros iudicandi, Sacramenta panduntur.

EX EPISTOLA HIERON. AD PAVLINVM, De omnibus diuinæ hiſtoriæ libris.

Dauid Simonides noſter, Pindarus, & Alcæus, Flaccus quoque, Catullus, atque Serenus, Chriſtum lyra perſonat: & in decachordo Pſalterio ab inferis excitat reſurgentem.

SVMMA TOTIVS PSALTERII QVAE SIT, ex Baſilij Magni procemio in Pſal.

Pſalmorum liber quiduis ex omnibus in ſe cõplectitur, quod vſui ſit omnibus. Futura certiſſimis præcinit oraculis, hiſtoricam continet narrationem, leges ſancit vitæ ſanctius inſtituẽdæ, cuique agenda præſcribit & ſubmonet. Vtque ſemel omnia, liber hic bonæ omnis doctrinæ vberrimũ quoddam eſt & commune promptuarium: Vulnera animarum perſanat, quantalibet vetuſtate occalluerint: vulneri recens inflicto celerẽ citamque adfert emendationem: diutino item morbo affectum priſtinæ aſſerit ſoſpitati: quod verò incolume eſt & integrum, tuetur interim ac ſeruat. Deniquè omnem prorſus, vitioſe affectionis intẽperiem, quoàd eius fieri poteſt, ab animis noſtris reuellit ac ſubmouet, quantiſcunque modis per vitæ iſtius corruptam conſuetudinem inualuerint, idque cum peramœna quadam deductione, ac moderata iucunditate animorum, quæ & menti honeſtas inſerat cogitationes. Hæc Baſilius. Promptuarium.

QVIS SCOPVS, EX PRAEFATIONE Euthymij in Psalmos. TABVLA 110.

SCOPVS huius operis primus, tractare DE

- PROPRIIS ærumnis ac laboribus.
- ANTIQVITATIBVS Iudaicis & alijs vetustioribus, quæ continent.
  - GENERATIONEM & gesta Pat[riar]charum,
  - Peregrinationes,
  - Migrationes,
  - Descensum in Aegyptum,
  - Seruitutem,
  - Exitum ex Aegypto,
  - Legem datam,
  - Tabernaculum,
  - Sacerdotium,
  - Numeros,
  - Deuteronomium,
  - Iesum Naue,
  - Distributionem promissæ terr[æ]
  - [Iu]dices, &c.
- REBVS naturalibus & vniuerso Dei opificio.
- CRVCIS dispensatione.
- PROPHETIA earum rerum, quæ post Christi in cœlos ascensionem contigerunt.
- THEOLOGIA Trinitatis.
- INTELLECTVALIBVS creaturis, de angelis, dæmonibus, & anima, eiusque [par]tibus & potentijs.
- MORVM disciplina & institutione.
- COGITATIONIBVS, de dæmonum insidijs, de sanatione passionum, deque [...] gna aduersus illas.
- MANDATIS & præceptis diuinis. Euthymius in Præfatione in Psalmos.

INTENTIO QVAE, EX AVGVSTINO.

Eleganter hoc declarat D. Augustinus in prologo suo ad Psalmos: Quoniam quidem Spi[ritus] sanctus, inquit, videns obluctantem ac resistentem ad virtutis viam humani generis animum ad delectationes vitæ huius magis indignari, quàm ad virtutis rectum iter erigi, delectabil[ibus] modulis cantilenæ, vim suæ doctrinæ permiscuit: vt dum suauitate carminis mulcetur auditu[s, di]uini sermonis pariter vtilitas inseratur. Augustinus.

DE PARTIBVS PSALTERII. TABVLA 111.

PSALTErium diuiditur in.

- LIBROS quinque:
  - PRIMVM, à principio vsque in Psalmum quadragesimum.
  - SECVNDVM, à 40. vsque ad 71.
  - TERTIVM, à 71. vsque ad 88.
  - QVARTVM, ab 88. vsque ad 105.
  - QVINTVM, à 105. vsque in 150.
  - Quod inde colligi[tur,] quia toties reperiatur [in] Psalmis hæc clausul[a] Fiat fiat. Augustinus [in] Psalmum 105.
- PSALMOS centum & quinquaginta, Cuius numeri rationes & mysteria ac[...] (vt omnia) explicat D. Augustin. in Psalmum 150.

IVDICI[...]

IVDICIVM DE HAC PARTITIONE HILARII.

Hanc partitionem reijcit D. Hilarius in principio Prologi ſui ad Pſalmos. Sed nos, inquit, ſecundum apoſtolicam authoritatem, librum Pſalmorum & nuncupamus, & ſcribimus. Ita enim in Actis apoſtolorum dictum meminimus: Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum: Fiat domus eius deſerta, & epiſcopatum eius accipiat alter. Ergò neque ſecundum quoſdam Hebræos, quinq; libri, neq; ſecundum plurimorum ſimplicitatem, Pſalmi Dauid dicendi ſunt: Sed ſecundum apoſtolicam authoritatem, liber Pſalmorum eſſe noſcendus eſt. Hilar. Act. 1. Pſalm. 108.

EADEM DE RE SENTENTIA D. HIERO. ad Sophronium.

Scio quoſdam putare, ait, Pſalterium in 5. lib. eſſe diuiſum, vt vbicunq; apud Septuaginta interpretes ſcriptum eſt, Fiat fiat, finis librorum ſit, pro quo in Hebræo legitur, Amē Amen. Nos autem Hebræorum authoritatem ſecuti, & maximè Apoſtolorum, qui ſemper in nouo teſtamento, Pſalmorun librum nominant, vnum aſſerimus Pſalmorum volumē. Quæ ſententia ipſa etiam probatur ab Auguſtino, in Pſalmum. 150.

DE PSALMORVM DISTRIBVTIONE in genere. TABVLA 112.

VARIAE sunt Psalmorũ Diuisiones, sed hic in genere sufficiat obseruasse duas,—

- Vnam, à causa formali desumptã, qua Psalmorum alij dicũtur
  - Alleluia, siue iubilei, qui cordis vberiùs exprimunt iubilum, & Dei laudem prorumpunt: vt sunt, Lauda anima mea Dominum, L[audate] Dominum de cœlis, &c.
  - Cantica, qui ore à Leuitis & sacerdotibus canebantur, vt est vi[dere] in canticis 15. graduum, ideò sic dictis, quòd Dauid dum ascen[de]ret ad domum Domini per 15. gradus, in quolibet gradu vnum [ex] ijs, & in fine cecinit, Ecce nunc benedicite Domino, &c.
  - Intellectus, qui in futurum profundius aliquid de Deo specul[an]tur, vt est Psalmus, Misericordias Domini, &c.
  - Psalmi absolutè, sic dicti, quòd in organo exteriori, vt cithara [&] Psalterio, canerentur.
  - Tituli, qui personam Christi propiùs præ se ferunt in titulo: q[ua]lis est, Eripe me Domine, &c. Psal. 139.
  - Orationes, qui feruentiori animo pronunciãtur, vt sunt, E[xaudi] orationem meam, &c. De vultu tuo iudicium meum, & similes.
- Alteram, à fine deductam. Psalmi enim omnes cãtari solent, aut ĩ Persona —
  - CHRISTI,
  - ECCLESIAE,
  - PROPHETAE,
  - Quibus ferè semper
    - Confitemur
      - Beneficia accepta
      - &
      - Delicta cõmissa.
    - Petimus bona
      - Corporis
      - &
      - Animæ.
    - Repetimus, seu recitamus
      - In laudem,
      - Pro gratiarum actione.
    - Hiero[nymus] in proœ[mio] Psalmo[rum]

DE SING[VLIS]

DE SINGVLORVM PSALMORVM PARtitione in specie.

ET SI huius quoque rei inuestigatio per se vtilissima sit atq; pernecessaria, longior tamẽ eius est tractatio, quàm quæ suscepto conueniat operi, quo viam tantum exactioris sacræ scripturę tractationis demonstrare institutum est. Tot enim sunt Psalmi cuiusq; Partes, quot non tantum versus, sed etiam quot omnino verba, & quot penè syllabæ. Ad hæc si diligens lector illa, quæ de Psalmorum differentiis ac circunstantijs huc collecta sunt, diligentius paulò & iudicio exactiori perpendere voluerit, futurum arbitramur, vt per se singulos Psalmos in proprias classes collocare, ac vnumquẽq; in suas veluti partes distribuere possit. Denique si quis pleniorem adhuc Psalmorum omnium desideret cognitionem, is eam ex solidissimis D. Augustini commentarijs, & aliorum in singulos penè editis lucubrationibus, his maximè adiutus principijs, abundè & intelligere & consequi poterit.

IN PSAL-

IN PSALMIS QVÆ SINT CONSIDE- randa. TABVLA. 113.

IN PSALMORUM lectione pro faciliori eorum intelligentia duo in genere sunt obseruanda——

- NVMERVS & ordo, qui magni sacramenti continet secretum. August. in Psalm. 150. Vbi iterũ duo respicienda sunt tempora——
  - Vnum Hebræorum, apud quos discretus fuit nu- merus Psalmorum, sed ijdem sine ordinis anno- tione conscripti sunt. Esdras enim, vt antiquæ tra- tiones ferunt, incompositos eos, & pro authorum ac temporum diuersitate dispersos, in volumen vn collegit & retulit.
  - Alterum 70. interpretum, qui eos in numerum que ordinem redegerũt, singulis quibusque nu- ris pro efficientia sua & absolutione perfectis, p ctorum & efficientium psalmorum ordinem de tantes. Hilarius in Prolog. ad Psalm. Vt nunc Psa sint centum & quinquaginta.
- TITVLI & inscriptio, quę ab alijs dicuntur causæ siue claues, per quas ingredimur Psalmorum intellectum. Hiero. in Procem. ad Psal. Sunt autẽ Psalmorum tituli diuersi: Dicuntur enim alij————
  - In finem. Est autem finis, cuius causa cætera su ipsum autem nulli, alij causam suam præstat. O nem enim omnia, nihil vero aliud post finem. (que his est Christus.)
  - Psalmus, qui est, cùm, cessante voce, pulsus tum organi continentis auditur.
  - Canticum, quod est, cùm cantantium chori bertate sua vtens, neque in consonum orga strictus obsequium, hymno canoræ tantùm ve exultat.
  - Canticum Psalmi, quod est, cùm organo pr nente, subsequens & æmula organo vox chori nentis auditur, modum Psalterij modulis voci tata.
  - Psalmus cantici, qui est, cùm, choro ante can humanæ cantationis hymno ars organi consor tis aptatur, vocisque modulis præcinentis pari terium suauitate modulatur.
  - Aut aliàs dictiones habentes, quæ aut res gesta cundum historiam significẽt, aut tempora, aut d aut aliud aliquid complexe sint. Hilarius in Prolo in Psalmos.

EXPLICATIO TITVLORVM, ex eodem loco Hilarij. TABVLA 114.

IN FINEM.

Hic titulus quotiès reperitur præfixus, Pſalmum ad Chriſtum Saluatorem noſtrum, non alitèr, quàm in finem legis directum eſſe intelligi debet, Rom. 10. Finis enim eſt, cuius cauſa cętera ſunt: ipſe autem nulli alij cauſam ſuam præſtat. Ob finem enim omnia, nihil verò aliud poſt finem. Nanq; ad finem tenditur, ſed in fine definitur. Ita finis & anteriorum perfectio eſt, & ex ſe nihil in aliquid aliud protendens, propria in ſemetipſo ipſa poſſeſſio eſt. Ob finē omnia.

Pſalmi igitur qui inſcribuntur, in finem, tituli intelligendi ſunt, vt ex perfectis, atque abſolutis bonorum operum doctrinis & ſpeciebus exiſtant: Quia ad ea, quæ dicuntur, fidei ſe noſtræ curſus extendat, & in his nullo vlteriore procurſu, ipſo ſuo optatę & adeptæ beatitudinis fine, requieſcat. Hilarius.

PSALMVS.

In eo Pſalmo, in quo tantùm pſalmus inſcribitur, fidelium operum & religioſorum geſtorum, aut doctrina, aut confeſſio continetur, cùm propheta, commemorando quę egerit, ad doctrinam nos geſtorum ſimilium inſtituit, motu corporei organi noſtri ad pios officiorum vſus temperato. Idem.

CANTICVM.

At verò cùm Canticum in titulo ponitur, ſcientia in eo ſpiritualis, & intelligentia cœleſtis arcani, quam quis per cognitionem ſapientiæ conſequitur, exiſtit, cùm commemoratis fidei operibus, ſolam doctrinam perfectæ de Deo cognitionis oſtendit. Non enim ſtatim omnis ſcientia in bono opere eſt, neq; rurſum omne opus bonum veram ſcientiam conſequitur. Idem.

CANTICVM PSALMI.

Ob quod & illud, quod in tertio ſuperſcriptionum genere eſt, Canticum pſalmi, cùm bonorum operum efficientiæ ſcientia & doctrina coniungitur. Priùs enim in bonis operibus viuendum eſt, vt perfecta poſſet ea, quæ deinceps ſuccedit, diuini ſacramenti eſſe cognitio, ſecundùm id quod dictum eſt: Deſideraſti ſapientiam? ſerua mandata, Dominus prœſtabit tibi eandem. Præſtat ergò Dominus Sapientiam his, qui per meritum operum, gratiam intelligentiæ conſequuntur. Ex his ergò operum doctrinæq; ſtudijs pſalmi illius, qui Canticum pſalmi ſuperſcribitur, erat cauſa noſcenda. Idem. Eccl. 1.

PSALMVS CANTICI.

Vbi autem eſt pſalmus cantici, illic per cognitionis ſcientiam, vſus boni operis tractatur, cùm deſideratam nobis fidelium geſtorum efficientiam pręſtet anterior de Deo adepta cognitio. Idem.

EPILOGVS TITVLORVM.

Hæc igitur muſicæ artis quadrifaria diuerſitas, Pſalmorum eſt diuerſitati coaptata, vt Pſalmus per organi corporei motum in commemoratione geſtorum ſit: Canticum verò per ſapientiæ cognitionem habeat in ſe doctrinæ ſcientiam. Canticum verò Pſalmi eſt, cùm præeunte geſtorum merito, cognitio præſtatur: Pſalmus deinde cantici, cùm per adeptæ ſcientiæ cognitionem, fidelium geſtorum opus inchoatur & geritur. Hilarius in d. prologo.

TITVLI EX AVTHORVM NOMINIBVS, aut rerum geſtarum ſignificationibus.

Aliæ verò ſuperſcriptiones, quę aut res geſtas ſecundùm hiſtoriam ſignificant, aut tempora, aut dies, aut aliquid aliud complexæ ſunt, vel ex interpretatione nominum, vel ex comparatione geſtorum, vel ex conſimilium ſpecie, ex quibus rebus Pſalmus conſiſtat, oſtendunt: vt ſicubi eſt Pro die ſabathi, aut Pro occultis filij, aut Pro die octaua, per corporalem ſuperſcriptionum ſignificantiam,

tiam, spiritualis psalmi intelligatur editio,vel cùm illius Dauid, vel illi Dauid,vel Absalon, Saul,vel Doëg in titulo sub gestorum historia prænotantur, in eo per nominum qualitates, li,vel illius Dauid,aut per nominum virtutes,vt est Absalon,& prophetiam, quæ in psal consequantur. Hilarius in prologo super psalm.

DE PSALMIS SINE TITVLO.

Non omnes psalmi præfixas habent causas,vel inscriptiones, sed leguntur aliqui sine titul De quibus Hilarius,in Prologo suo ad psalmos,sic ait: De his autem psalmis, qui sine autho nominibus sub diuersis superscriptionibus habentur,antiquorum virorum ista traditio est ex eo psalmo,cuius author in superscriptione ꝓponitur,qui deinceps sine authorũ superscrip ne succedunt,eius esse existimandi sunt,qui anterioris psalmi author inscribitur, vsq; in eu mum,quo nomen authoris alicuius præferatur. Hilarius.

DE HORVM INTELLECTV, ex eodem loco.

Eos verò, is idem ait Hilarius, qui sine inscriptione vlla significationis alicuius habeant est primus,vel secundus,& cęteri complures alij,intelligendum est ex doctrina Spiritus sanct spiritualem cognitionem generalis scientiæ fuisse cantatos: vt vnusquisq; ex his secundum suæ synceritatem, rationem intelligentiæ spiritualis expeteret.

QVIS SIT TITVLORVM PRAEFATORVM in Psalmorum explicatione vsus.

Scriptura Psalmorum mysteria in titulis ponere,& frontem psalmi sublimitate sacrament corare solet,vt sciamus,qui intraturi sumus,cùm tanquàm super postem,quid intùs agatur rimus,vel cuius domus sit,vel quisnam illius prædij sit possessor. Sunt enim,vt dictum morum tituli veluti claues,per quas in psalmorum intellectum ingredimur. Augustin.

DE VIRTVTE ET LAVDIBVS Psalmorum Basilius Magnus.

Psalmus igitur,animi lætitia,tranquillitas animarum,pacis caduceus, cogitationũ tumul tium,ac fluctuantium moderator,animi commotionem mitigat: Lasciuiam refrenat psalm amoris conciliator,diffidentium compositor,inimicorum recôciliator est. Et paulò pòst: Psal item Dæmonum fugator, angelici auxilij præbitor, securitas in timoribus nocturnis, & re diurnorum laborum,infantium tutela,iuuenum præsidium, senum cõsolatio,mulierum competentissimus,in solitudine dulce diuersorium præbet, fora moderatur: incipientibus tutio,proficientibus augmentum,absolutis firmamentum,Ecclesiæ vox. Insuper celebritate strat: tristitiam,quæ ex Deo est,operatur,lachrymas è corde lapideo prouocat. Psalmus de officium est Angelorum,administratio cœlestis,spirituale thymiama. Quid enim nó inde non fortitudinis magnificentiam? nõ iustitiæ seueritatem? non modestię decus,atq; orna tum? non prudentiæ perfectionem? non pœnitentię modum? non patientię mensuram demùm omnia,quæ possis bona excogitare? Hic & perfecta reperitur Theologia, vaticinium primis venturi Christi, futuri iudicij terror,resurrectionis spes,supplicij metus, gloria sio,mysteriorum reuelatio,omnia deniq;,vt in magno communiq; promptuario, in psalm libro condita reperiuntur. Basilius in Prologo ad Psalm.

DE PSAL

DE PSALMORVM APPLICATIONE.

TABVLA 115.

DVPLEX EST psalmorum applicatio. Fit enim vel ad

- Summa illa, de quibus in precedenti dictum est schemate, siue genera, siue capita. Quod qua ratione dummodè fieri queat, ex ipsa psalmorum inscriptione, siue titulis citra negociũ ferè cognosci poterit.
- Varias hominum affectiones, atq; necessitates. Qua de re magnus ille Athanasius integrum scripsit opusculum, quod Rainerij Snoij Goudani paraphrasibus in Psalmos Dauidicos adiunctum circunfertur.

CANTVM ECCLESIASTICVM qualem esse deceat.

Cantus Ecclesiasticus plenus sit grauitate: nec lasciuiam resonet, nec rusticitatem. Sic suauis, vt non sit leuis: sic mulceat aures, vt moueat corda: Tristitiam leuet, iram mitiget, sensum literæ non euacuet, sed fœcundet. Vndè, vt refert Augustinus lib. 10. Confess, ca. 33. Athanasius Episcopus Alexandrinus, tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem Psalmi, vt pronuncianti vicinior esset, quàm canenti.

PARS VETERIS TESTA-MENTI QVARTA, DE DIVINA Philoſophia, ſiue Sapientiæ cœleſtis ſtudio, atque diſciplina.

CONTINVATIO.

Tam manifeſta eſt huius tractatus ad præcedentes cohærentia, vt per ſe facilè obuia, & cogni- eſſe queat. Neq; enim alium ferè in finem, aut lex ipſa Dei populo tam ſeuerè præcepta, aut hi- ſtoriæ ſacræ exempla ita diligenter inculcata, aut diuinæ laudes adeò copioſè, tantaq; cum ma- ſtate ſunt decantatæ, quàm vt ex illis generalia quædam benè beatèq; viuendi colligerentur q- præcepta, & regulæ: Quæ dictorum factorumq; omnium diuinas continent rationes, quas ar mam legum dicere ſolemus. Cùm ergo hucuſq; de legum corpore, tam diſertè in ſuperiorib Bibliæ Sacræ libris tractatum ſit, non abſurdum eſt, vt tandem etiam de ipſarum legum anima catur, ſcilicet ratione. Sacrarum autem rerum rationes ex diuina petuntur philoſophia, potiſſimùm in ſequentibus hiſce continetur libris, quos Maiores noſtri ob id dixerunt pientiales.

DE PHILOSOPHIAE DIVINAE PARTIBVS.

TABVLA 116.

LIBRORVM qbus diuina traditur Sapientia, ſunt Quinq; —
- Prouerbia,
- Eccleſiaſtes,
- Cantica Canticorum,
- Sapientia,
- Eccleſiaſticus,

Quorũ p̃cepta pertinẽt ad —
- Philoſophiam
  - Moralem,
  - Naturalem,
  - Theoricam ſiue contempla-
- Iudicia inſtruenda,
- Populi vniuerſi inſtitutionem.

QV-

QVIS HORVM LIBRORVM sit Author.

Augustinus in libro De Ciuit. Dei 17.cap.20.hos libros magna ex parte regi tribuit Salomoni. Vbi de ipso Salomone, Dauidis filio loquens, sic ait: Prophetasse etiam ipse (Salomon) reperitur in suis libris, qui tres recepti sunt in authoritatem Canonicam, Prouerbia, Ecclesiastes, & Canticum canticorum. Alij verò duo, quorum vnus Sapientia, alter Ecclesiasticus dicitur, propter eloquij nonnullam similitudinem, vt Salomonis dicantur, obtinuit consuetudo. Non autem esse ipsius, non dubitant doctiores, eos tamen in authoritatem, maximè occidentalis antiquitus recepit ecclesia.

DE ORIGINE, VITA, ET MORTE SALOMONIS Epitome, ex varijs authoribus in hoc redacta veluti compendium.

Salomon interpretatur Pacificus, Augusti. De Ciuitate Dei lib.17.cap.8. Quod nominis ei indidit Propheta Nathan, Filius fuit Dauid ex Bethsabea, Iosephus lib.7. antiq.cap.7. Imperauit in diebus pacis, cui subiecit Deus omnes hostes, vt conderet domum in nomine suo, & pararet sanctitatem in sempiternum, quemadmodum eruditus est in iuuentute sua. Et impletus est quasi flumen sapientia, & terram retexit anima sua, Eccl.47. Cœpit autem regnare Patre adhuc viuente: & bonis initijs malos habuit exitus. Quippe secundæ res, quæ sapientum animos fatigant, huic magis obfuerunt, quàm profuit ipsa sapientia, etiam nunc & deinceps memorabilis, & tunc longè lateq; laudata. Augustin. De Ciuitate Dei lib.17.cap.20. Nam irrationabili constrictus amore, vxores Principum insigniumq; virorum filias duxit 70.& 300.habuit concubinas. Morituus tandem valde longæuus: qui regnauit quidem annis 40. (aliàs octoginta) vixit autem quatuor & nonaginta, & sepultus est in Hierosolymis, cunctos felicitate & prudentia atq; diuitijs excellens Reges. Iosephus d.lib.8.cap.7.

ALIVD TESTIMONIVM DE SALOMONE & eius libris, ex Athanasio.

Salomon filius Dauidis, cum regnum Patris sui accepisset, à Deo petijt, vt sapientiam acciperet magis quàm diuitias & hostium vltionem. Hanc cùm esset adeptus præ omnibus mortalibus, qui ante & post ipsum fuerunt, Sapiens, ac propter ea, quæ faciebat & dicebat, admirabilis factus, tria millia parabolarum, & quinq; millia carminum prolocutus est, disputauitq; de omnibus, tam de ijs quæ ex terra proueniunt, quàm de omnis generis animantibus. Scripsit libros Canonicos tres, Prouerbia videlicet, Ecclesiasten, & Canticum canticorum, & alterum præter istos, non Canonicum, quæ Sapientia Salomonis dicitur. Athanasius in Synopsi.

PROVERBIORVM SALOMONI

LIBER, BIBLIÆ XXII, QVARTÆ PARTIS Primus, De Morali Philosophia.

RATIO COLLOCATIONIS, QVAM vocant continuationem.

Qui ſapientiam ſcire deſiderat, eum ab eruditione morali incipere oportet, & intelligere illud quod ſcriptum eſt; Concupiſti ſapientiam? ſerua mandata,& Dominus eam dabit tibi. hoc Magiſter hic,qui primus homines diuinam Philoſophiam docet, operis ſui exordium Prouerbiorum poſuit libellum,in quo moralis traditur locus. Origenes in Prolog.ad Cantica.

SVMMA.

Quæ hoc continentur libro,vno nomine dicta vocantur ſapientum,hoc eſt, ſententię ſiue ſermones,nullam ſophiſmatum fallaciam habentes,neq; per probabilitatis ſpeciem ſeducentes, exactè veri,nec ſecundum Dialecticem protaſin dicti,ſed tanquam qui ab ipſis ſint cogniti, velut ipſorum ſententia prolati. Athanaſius hic in tituli explicatione.

QVOTVPLICIA SINT, QVÆ HVC PERTINENT, Sapientum Dicta. TABVLA 117.

SAPIENTVM Dicta, quantum huic conuenit loco, ſunt ferè triplicia:	Prouerbia, ſiue parœmiæ: Parabolæ,quas Latini ſimilia ſiue ſimilitudines dicere ſolent: Aenigmata, hoc eſt,obſcurè dicta.	Quę promiſcuè huic libro periuntur inſerta.

DE PROVERBIIS.

Prouerbiorum nomen, de eo quod vulgariter dicitur,apud externos compoſitum eſt, & de plerunq;, quę in triuijs dicuntur. Oemos enim apud illos via dicitur. Vndè parœmia definitur verbum iuxta viam,vſu multorum tritum,& quod à paucis ad plura ſimilia transferri poteſt. Apud nos verò Prouerbium eſt ſermo vtilis,ſub vmbra figuraq; idonea expreſſus,multum & grauitatis complectens,in receſſu quoq; multum altę ſententiæ contegens. Baſilius Magnus huius lib.princip.Homil.12.variarum rerum.

DE PARABOLIS.

Parabolę ſunt ſermones,qui velut imagines ſunt eorum quę dicuntur. Ex ipſis nanque per ſimilitudinem, quod dicitur,intelligitur: vt,ſicut venti, nebulæ & pluuiæ, ità qui gloriatur in dono mendaci. Athanaſius hic in ſynopſi.

DE AEN

DE AENIGMATE

Aenigmata verò sermones sunt obscuri, qui ita cautè sunt positi, vt mœrore afficiant si quis in illos incidat: propterea quòd nihil manifesti habeant, & ne quidem suspicionem aliquam sensus prębent: vbi verò diligenter inquisiti fuerint, sensum quem habent, indicant. Quales sunt, Sanguisugæ tres sunt filiæ dilectione dilectæ. Et hæ tres & quarta non dicunt, satis est. Infernus & amor mulieris, & terra quæ non saturatur aqua, & aqua & ignis nunquàm dicunt, satis est. Et iterùm: Tria sunt, quæ cognitu mihi sunt impossibilia, & quartum non cognosco: Via alquilæ volantis, & via serpentis supra petram, & via nauis in mari euntis, & via viri in adolescentia: & quæcunque eiusmodi sunt ęnigmata. Nam licèt aliorum cogitationem moueant, alia tamen significant: & obscura quidem sunt, absconditum verò sensum habent. Idem Athanas. ibid. Prou. 29.

QVARE PROVERBIORVM TANTVM NOMINE hic liber sit inscriptus.

Prouerbia dictæ sunt huius libri sententiæ, quòd hoc nomine etiam reliqua contineri videantur. Nam & Christus Prouerbium in genere, occultiorem & obumbratum appellauit sermonem, qui cùm obscuritate tegatur, non facile ab audientibus percipiatur. Cyrillus in Euangel. Ioan. lib. 11. cap. 8. Atque hinc prouerbium etiam accipitur pro obscuritate, vt idem Cyrillus ibidem cap. 11. Et Origentes in prologo ad Cantica: Prouerbia attitulauit hunc libellum, inquit, quod vtiquè nomen significat, aliud quidem palam dici, aliud verò intrinsecus indicari. Quo illud etiam pertinet, quod Hieron. in cap. 12. Ecclesiasticis dixit, huius libri occultas esse sententias. Iohã. 16.

QVIS HVIVS LIBERI SIT AVTHOR.

Salomonem huius libri esse authorem, id paulo ante ex Augustini commentarijs de Ciuitate Dei ostensum est, & probatur etiam testimonio Iosephi, qui sic scribit de Salomone: Composuit libros de canticis & modulationibus quinquies mille: parabolarum atque similitudinum fecit libros tria millia. Per vnumquodque enim arboris genus parabolam duxit, ab hyssopo vsque ad cedrum. Eodem modo de iumentis, & de reliquis terrenis, nec nō aquatilibus & aereis animalibus disputauit. Nullam nanque naturam ignorabat, inexaminatamque præterijt, sed de omnibus philosophatus est, & disciplinam proprietatum eorum eminentèr exposuit. Præstitit autem ei Deus, vt etiam contra dæmones, ad vtilitatem hominum & eorum curas edisceret, & incantationes instituit, quibus ægritudines soleant mitigari: modos etiam coniurationum, quibus obstricti dæmones, ne denuo redeant, effugantur, instituit. Iosephus. lib. 8. cap. 2.

QVOT

QVOT SALOMON SCRIPSERIT LIBROS

TABVLA 118.

AVthor huius libri dictus est modo
- Salomō, id est, Pacificus,
- Idida, id est, Dilectus,
- Ecclesiastes: Concionator.

Iuxta quē numerum tria scripsisse fertur volumina;
- Prouerbia,
- Canticū canticorū,
- Ecclesiastem,

Ad
- Paruulos,
- Maturos,
- Perfectos.

De quib. Hieron. in epistola ad Paulin. Salomon, inquit, pacificus & amabilis Domini,
- Mores corrigi...
- Naturam doc...
- Ecclesiam iun... & Christum, sanc... rumque nuptiar... dulce canit epi... lamium.

DE LIBRI EIVSDEM ARGVMENTO.

Prouerbiorum liber, instructio morum est quædam, necnon animi perturbationum corre... Denique vitæ in vniuersum documentum, frequentes ac breues eorum, quæ sunt agenda, co... nens præceptiones. Basilius Magnus in principium Prouerbiorum, Homil. 12. ex diuersis.

SCOPVS.

In prouerbijs paruulum docens, & quasi de officiis per sententias erudiens: Vnde & ad fili... eius sermo crebro repetitur. Hieron. in primum caput Ecclesiastis.

PARTITIO.

TABVLA. 119.

PROVERBIOrum collectionē diuidit Lyranus in Partes tres:
- Primam, à princip. vsq; ad capi. 10.
- Secundam, à capit. 10. vsque ad cap. 25.
- Tertiam, à capit. 25. vsque in finem.

Non quòd tres sint libri, sed quod tria hic inueniātur principia & præfationes:
- Vnum, cap. 1.
- Alterum, in cap. ...
- Postremū, in cap...

Al...

ALIA ET COMMODIOR PARTITIO.

TABVLA 120.

MAGIS verò ad rem facit illa diuisio, qua totum hunc librum in quatuor distribuũt partes, in quibus Salomon—

- Sapientiam introducit ipsam, vt Dominam
  - Exhortantem paruulos ad studium sapientiæ, cap. 1.
  - Reuocãtem à desiderio mulieris extraneæ ad amorem suũ. c. 2
  - Promittentem multa bona, à cap. 2. vsque ad cap. 8.
  - Gloriantem de sua dignitate, atque excellentia, cap. 8.
  - Inuitantem ad conuiuium paratum, cap. 9.
- Ipse varia tradit tam virtutum præcepta, quàm cautelas vitiorum. Ordine alio vsqueadeò strictè non obseruato, quàm vt spiritus eloqui dabat illi. à cap. 9. vsque ad cap. 25.
- Inter cap. 24. & 30. inseruntur alia capita quinque, quæ ab ipso Salomone hoc libro primùm non compræhensa, sed ab ore eius in membranis & schedulis excepta, longoq; tempore post, Regis Ezechiæ iussu, à sapientibus, hisce parabolis, veluti corpori, adiecta sunt.
- Vltimis verò duobus capitibus, tricesimo videlicet & xxxj, stylo quodã amatorio omnes homines in vnum veluti corpus colligere studet.

QVIS PROVERBIORVM SIT VSVS.

Prouerbiis vtimur, cùm non palam, quod volumus, ostendere cupimus. Omnia enim quę prouerbialiter dicuntur, alium verba sensum significare videntur, alium ex ipsis verbis veritas parturit. Cyrillus in Thesaur. libro quinto, capite quarto.

ECCLE-

ECCLESIASTES,

LIBER BIBLIAE XXIII.

PARTIS QVARTAE Secundus,

DE PHILOSOPHIA NATVRALI.

VENETIIS,

Apud Dominicum Nicolinum.

MDLXXII.

ECCLESIASTES, LIBER BIBLIAE XXIII, PARTIS QVARTAE SECVNDVS,

De Philosophia naturali.

CONTINVATIO.

Cvm intellectu & moribus quis profecerit, proximum est, vt veniat etiàm ad naturalis intelligentię disciplinam, atq; ibi rerum causas, naturasq; distinguens, cognoscat vanitatem vanitatum relinquendam, ad æterna autem & perpetua properandum: & ideò post Prouerbia ad Ecclesiasten peruenitur, qui docet (vt diximus) visibilia omnia, & corporea, caduca esse, & fragilia: quæ vtiq; cùm ita esse depræhenderit is, qui sapientiæ studet, sinè dubio contemnet ea, ac despiciet. Orig. in Prolog. ad Cantica Canticorum.

NOMINIS RATIO.

Ecclesiastes propriè concionator dicitur. Quod nominis hic liber ideò sortitus est, quia Salomon in eo quasi tumultuantis turbæ suscepit sensum, vt ea per inquisitionem dicat, quæ fortassè per tentationem mens imperita sentiat. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 4.

ALIA LIBRI HVIVS DESCRIPTIO.

TABVLA 121.

VOCANT HVNC LIBRVM aliqui, Soliloquium Salomonis, in quo ipse loquitur interdùm in Persona —
- Sapientis, vt in hoc dicto: Cogitaui à vino abstrahere animam meam, vt transferrem animum meum ad sapientiam, &c.
- Stulti, cùm inquit: Vadam, & affluam diuitijs, & fruar bonis.

AVTHOR.

Et hunc librum ſcripſit Salomon. Athanaſ. hic. Et patet ex ijs, quæ paulò ante ex Auguſtini commentario de ciuitate Dei lib. 17. cap. 20. adducta fuere.

ARGVMENTVM.

In hoc ſecundo Salomonis libro de contemptu vaniſsimi huius agitur mundi. Nam vt in principio Prouerbiorum ſcribit Baſilius Magnus, ideò Eccleſiaſtes attingit Phyſiologiam, nobisque in hac vita vanitatem palàm oſtendit, vt in ijs quæ citò prætereunt, minimè ſit homini inuigilandum: neque item animi curas in rebus vanis collocandum. Et Orig. hic in Procemio: In hoc, inquit, libro Salomon naturalem complectitur Philoſophiam, multa de rebus naturalibus diſſerens, & inania ac vana ab vtilibus neceſſarijsque ſecernens, relinquendam vanitatem monet, & vtilia rectaque ſectanda.

SVMMA.

Summa præſentis libri eſt, mundi huius cognoſcere & contemnere vanitatem. Bernard. ſup. Cantic. ſermo. 1. Hoc eſt, contemnendum eſſe totum mundum cum omni eius concupiſcentia, ſoli adhærendum Deo.

SCOPVS.

In Eccleſiaſte verò maturæ virum ætatis inſtituens, ne quidquam in mundi rebus putet eſſe perpetuum, ſed caduca & breuia vniuerſa quæ cernimus. Hieronym. in Eccleſiaſt. in princip.

PARTITIO.

TABVLA 122.

RES MVNDI HVius vniuersas, vanitati subiectas esse probare nititur Salomon, ab enumeratione præcipuarum rerum, quas mũdus magni facere solet, ac loco quasi omnium, decem ponit vana, videlicet—	Studium scientiarum, cap. 1. Qui addit scientiam, addit & laborem Appetitum deliciarum, cap. 2. Desiderium longioris vitæ, cap. 3. Ambitionem authoritatis, præeminentiæ atque dominationis, c. 4. & 5. Cupiditatem diuitiarum, in medio capitis quinti, & in sexto per totum. Artem diuinandi, seu præscientiam futurorum, cap. 7. Venationem laudis & famæ, cap. octauo. Sectationem fortunæ, in medio capitis octaui, & per tot. cap. 9. Robur virium corporis, in medio cap. 9. & in 10. per totum. Speciem floridæ iuuentutis, cap. 11. & 12. vbi sic concludit: Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ. Item: Deum time, & mãdata eius obserua: Hoc est omnis homo.

CANTICVM CANTICORVM

LIBER BIBLIÆ XXIIII. QVARTAE partis tertius, de rerum cœlestium contemplatione, siue de adhęrendo Deo.

CONTINVATIO.

Inter libros Salomonis, rectè hoc volumen nouissimum tenet locum, vt tunc ad eum veniat, cùm & moribus quis fuerit defæcatis, & rerum corruptibilium, atq; incorruptibilium scientiam distinctionemq; didicerit, per quæ in nullo possit ex his figuris, quibus sponsæ ad sponsum cœlestis, id est, animæ perfectæ amor ad verbum Dei, describitur, ac formatur, offendere. Orig. hic in prologo.

AD QVAM PARTEM PHILOSOPHIÆ pertineat.

Totus contemplatiuus est hic liber, in quo amorem cœlestium, diuinorumq; desiderium instituit animæ sub specie sponsæ, ac sponsi, charitatis & amoris vijs perueniendum docens ad conspectum Dei.

NOMINIS RATIO, SIVE INSCRIPTIO.

Canticum hoc loco epithalamium, siue carmen significat nuptiale, de coniunctione Christi & ecclesiæ. Canticum autem dicitur canticorum, quòd alijs canticis omnibus præferatur. Lyra. Vnde Origen. in Homilia priori in Cantica: Beatus, inquit, qui intelligit cantica, & canit ea, multò beatior ille, qui canit cantica canticorum.

CANTICVM QVID DIFFERAT A' PSALMO.

Vtrum autem omne canticum Psalmus sit, an potiùs omnis Psalmus canticum, an sint quædam cantica, quæ non possint dici Psalmi, & quidam Psalmi, qui nō possint dici cantica, quæri potest, sed animaduertendæ scripturę sunt, nè fortè canticum lętitiam indicet. Psalmi autem dicuntur, qui cantantur ad Psalterium, quo vsum esse Dauid prophetam, in magno mysterio prodit historia. August. in Psalm. 4.

ALIA DIFFERENTIA.

Psalmus ad corpus, canticum refertur ad mentem. Hieron. lib. 3. in epistolam Pauli ad Ephes. ca. 5. Hinc cantare & psallere dicimus, id est, verbo & ore laudare. ore quippe cantatur, manu autem psallitur. Augustin. in Psalm. 104. Sic canticum cantare nouum, est Deum in nouitate spiritùs adorare. Basilius Magnus in Psalm. 32.

QVOTVPLICIA SINT CANTICA.

Cantica fidelium, ex sententia diui Bernardi in sententijs, sunt quatuor. Victoriæ, quod submerso canitur Pharaone, Exod. 15. Adhortationis, quod terram promissionis concinunt intraturi, Num. 3. Lætitiæ, quod de susceptione filij cantat Anna, 1. Reg. 2. Fortitudinis, quod Dauid cantat de manu Saulis ereptus. Bernard. ibid.

DE EODEM, SENTENTIA ORIGENIS:

Multa autem in sacris scripturis sunt cantica. Habemus integrum volumen, de canticis canticorum scriptum. Eccè & in hoc libro habemus canticum, & in Numeris canticum scriptum, & in Deuteronomio, & in Exodo, & in primo Regnorum libro. In primo Paralipomenon, & alijs multis locis inuenies cantica diuina esse descripta. Origen. in 5. Iudicum cap. Homil. 6.

AVTHO-

AVTHOR.

Ex præmissis satis constat, etiam hunc librum esse Salomonis. Testatur id etiam Orig.hic in prolog.circa finem.Et locutus est Salomon,inquit, tria millia parabolarum, & erant cantica eius quinque millia.Ex his ergò 5.millibus canticis, volunt videri hoc vnum esse canticum,quod habemus.Sed vsquequò, vel vbi cantata sint, non solum ad vsum,sed ne ad notitiam quidem peruenit ecclesiarum Dei.Orig.ibid.

ARGVMENTVM.

Describitur in hoc loco mutuus Dei & populi Israelitici amor. Sub populi autē Israelitici perseuerantia in fide, ex mente Lyrani & communi doctorum calculo, Christi intelligitur Ecclesia Quæ ob fidei puritatem & integritatem sponsa dicitur sponsi sui,Domini scilicet ac Saluatoris nostri Iesu Christi.Lyra.in hunc librum.

SVMMA.

Cantica canticorum,animę perfectionis modum demonstrant.Sponsi nanq; ac sponsæ concordiam continent, hoc est, animæ cum Deo verbo familiaritatem. Basilius Magnus in principio Prouerb.

SCOPVS.

Ad extremum iam consummatum virum, & calcato seculo præparatum, in cantico canticorū sponsi iungit amplexibus.Nisi enim prius reliquerimus vitia,& pompis seculi renunciantes,expeditos nos ad Christi aduentum parauerimus, non possumus dicere, Osculetur me osculo oris sui,&c.Hieron.super Ecclesiasten, in princip.

GENVS ORATIONIS

Oratio huius libri tota est figurata.Augustin.de Genesi ad literam lib.8.cap.1.Et in speculo ex canticis, Hic liber, inquit, totus amores sanctos Christi & ecclesiæ figurata locutione commendat, & prophetica pronunciat altitudine &c. Atque hinc forsan est, ꝙ Ori genes hæcipsa canticorum cantica, ante annum tricesimum non legenda putarit. Verum vt prosequitur in citato loco Augustinus, & si difficilimus sit hic liber, possumus tamen facile aduertere, quantum sit diuina illa & diuinitus inspirata charitas appetenda; quantique pendenda.

PARTI-

PARTITIO TABVLA 123.

CANTICA Salomonis in decẽ diuiduntur Dramata, in quibus agitur De

- Peregrinatione patrum
  - Thare,
  - Abraham,
  - ISAAC,
  - Iacob,
  - Capite. 1. in princip.
- Multiplicatione populi, verſ. Dum eſſet rex. eod.
- Oppreſſione eiuſdem ab Aegyptijs, verſ. Ecce tu pulchra es eod.
- Defenſione Dei & apparitione, quæ Moiſi facta eſt in Rubo. capit. 2. verſ. ſicut malus inter ligna.
- Exitu Israel de Aegypto in genere, verſ. Dilecte mi. eo. In ſpecie verò de
  - Egreſſione, verſ. Surge, propera amica mea eod.
  - Præceſſione nubis in columna, verſ. Ecce iſte venit ſaliens eod.
  - Legislatione verſ. Sonet vox tua. eodem.
  - Debellatione Amalech, ver. Capite nobis vulpes, eod.
- PEREGRINAtione per deſertũ 40. annis, capi. 3. & ibi De
  - Circuitione, quam fecerunt propter peccatum murmurationis. ver. Surgam, & circumibo ciuitatem. eod.
  - Vocatione populi nouiter generati ad ingreſſum terræ ſanctę. ver. capilli tui ſicut greges. cap. 4.
  - Contemplatione terræ ſanctæ. verſ. Veni de Libano. eod. vbi continetur inuitatio DEI ad terram ſanctam.
- Introductione, cap. 5. verſ. Veniat dilectus meus vbi etiã explicatur, quo modo primò cœperint comedere de fructibus terræ ſanctę. vnde dicitur: Comedi fauum cum melle meo &c. eod.
- Delectatione & exaltatione Synagogæ, verſ. Ego dormio. eo. c. 5. ac ibi De
  - Perſecutione & liberatione populi Iſraelitici ſub temporibus iudicium, verſic. Percuſſerunt me. eodem.
  - Clamore populi, & reuerſione ad Deum, verſ. Adiuro vos filiæ Hieruſalem. dicto capit. 5. & cap. 8.
- Eruditione & ſapientia plebis Iſraeliticæ. verſ. Ego murus. d. cap. 8.
- Vltima verò ſponſæ eſt, de ſponſi æterni habitatione in populo, Iſrael, relictis cæteris gentibus. Verſic. Fuge dilecte mi. in fine cantici.

SAPIEN-

SAPIENTIAE LIBER,

BIBLIAE XXV. QVARTAE PARTIS QVARTVS, De secunda parte moralis Philosophiæ, hoc est, De officio Magistratuum. Tabula. 124.

Quot sint moralis Philosophiæ partes.

IN MORIBVS hominũ recte formandis sacra scriptura fungitur officio interdum	PARENTIS, MAGISTRATVS, PRAECEPTORIS,	Vt in lib.	Prouerbiorum, Sapientiæ, Ecclesiastici.	In quibus instituitur	Priuatus quisque vt filius, Magistratus, Vniuersus populus.

CONTINVATIO.

In volumine Prouerbiorum Salomon sub persona patris erga filium communia edidit præcepta, quid homo quiuis aut imitari, aut fugere debeat. Hic vt princeps Magistratus instruit, quid imperando ac iudicando præ oculis habere debeant.

TITVLVS.

Propterea hic liber Sapientiæ sortitus est nomen, quia in eo Christi aduentus, qui est sapientia patris, & passio eius, euidenter exprimitur.

QVAE D. OLIM AVGVSTINI DE LIBRI huius authore fuerit sententia.

In libr. 2. de doctrina Christiana capit. 8. Augustinus de libri huius authore ita scripserat: Nam illi duo libri, inquit, vnus qui Sapientia, & alius qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur. Nam Iesus filius Sirach, eos scripsisse constantissime perhibetur.

VT AVGVSTINVS HANC SENTENTIAM retractarit.

Quam sententiam postea in secundo retractationum libr. cap. 4. iterum retractauit his verbis: In secundo sane libro, de authore libri, quem plures vocant Sapientiam Salomonis, quòd etiam ipsum, sicut Ecclesiasticum, Iesus Sirach scripserit, non ita constare, sicut a me dictum, postea didici, & omnino probabilius comperi, non esse eius libri authorem. Augustinus.

QVIS ERGO VERVS SIT HVIVS DOCTRINAE author.

Liber qui Sapiẽtiæ Salomonis inscribitur, apud Hebræos nusquam est. Quin & ipse stylus Græcam eloquentiam redolet: & nõnulli scriptorum veterum hunc esse Iudæi Philonis affirmant. Ita Hieron. in præfat. in libros Salomonis ad Chroma. & Heliod. Philonem autem hunc esse quidam putant non eum qui sub Nerone claruit, de quo vulgo apud Græcos dicitur: Aut Plato Philonem sequitur, aut Platonem Philo. qui & in laudem religionis Christianæ apud primitiuam Ecclesiam obseruatæ conscripsit nonnulla, quemadmodum testatur Hieron. de viris illust. sed alium quendam Philonem vetustiorem, peritissimum linguæ Græcæ, supra centum & 60. annos ante Christi ortum, sub temporibus Oniæ pontificis Iudæorum. Driedo lib. 1. de Ecclesiast. scripturis. capit. 3. part. 2. Ex qua sententia duæ nascuntur Quæstiones.

QVESTIO PRIMA.

Primum quærit hoc loco acutiſsimus Theologus Ioan.Driedo,ſuper eo quod Hieron.dicit:Sapie-
tiam quæ vulgo Salomonis inſcribitur,& librum Ieſu filii Sirach, non eſſe Salomonis,cum tamen
tus antiquorum patrum chorus,vt Irenæus,Tertullianus,Cyprianus, Origenes in ſuis libris plane af-
rant, Salomonem dicere ea, quæ in eiſdem libris continentur, recitantes ex Sapientia & Ecclesiaſti-
teſtimonia, tanquam diuinas ſententias, & tanquam dictas à ſapientiſsimo Salomone ex Dei ſpiri-
loquenter

SECVNDA QVESTIO.

Deinde,qua ratione Auguſtinus in lib.2.de doctrina Chriſtiana capit.8.conſtantiſsime tradat, il-
los duos libros,quorum vnus eſt Sapientia,& alter Eccleſiaſticus inſcribitur,non Salomonem, ſed I-
ſum filium Sirach ſcripſiſſe,cum longe ante Euſebius doceat,quod omnis antiquorum chorus, libr-
attitulatum Sapientiæ,Salomonis eſſe dixerit? Driedo lib.1.cap.2.

RESPONSIO AD VTRANQVE.

Salomoni frequentius attribuitur hoc opus, nó quod ab ipſo Salomone ſit confectum vel edi-
ſed quod ſententias contineat Chriſti veri Salomonis,ab eo prolatas, qui eſt vel Salomon ipſe fi-
Chriſtum,vel perſonam gerit illius.Is eſt enim frequens in ſcripturis vſus,vt is qui loquitur,in pe-
na alterius loquatur.De Auguſtini retractatione dictum eſt.Driedo cap.4.dict.lib.1.

AN SIT AVTHENTICVS.

Inter canonicas & ſanctas ſcripturas numeratur à concilio 3.Carthag.Innocentio I.ad Exup. G-
ſio cum concilio 70.Epiſcoporum,Iſidoro lib.6.etymolog.Concil.Floren.& Trident.B.Auguſt.li-
de doctr.Chriſtiana cap.8.Hic in ſuo de ſanctorum prædeſtinatione libro, cap.14.illud ei libro
teſtimonium: Quæ cum ita ſint,inquit,non debuit repudiari ſententia libri Sapientiæ,qui meruit
cleſia Chriſti,de gradu lectorum eccleſiæ Chriſti, tam longa annoſitate recitari, & ab omnibus C-
ſtianis,ab Epiſcopis vſque ad extremos laicos fideles,pœnitentes,cathecumenos,cum veneratione
uinæ authoritatis audiri.Auguſt.

TESTIMONIA PATRVM EX SALOMONIS libro, qui Sapientia dicitur,deſumpta.

Eſt ingens eorum librorum, quos inter apocryphos nonnulli poſuerunt,diuinitatis teſtimonium,
quod eoſdem Eccleſiaſtici doctores ſine vllo diſcrimine, pro Eccleſiaſticis dogmatibus adduxe-
Neq; enim ea apocryphis authoribus,quos nullius authoritatis credebant,voluiſſent ſancire. Sunt
in hoc genere per ſanctos authores loci multi diſperſi, qui curioſi lectoris ſtudio notari pote-
Medina de recta in Deum fide,lib.6.cap.9.

PAT

PATRES AVTEM QVI HVIVS LIBRI authoritatem approbarunt, hi ſunt. Tabula. 125.

DIONYSIVS

Apostoli Pauli diſcipulus, libro de eccleſiaſtica Hierarchia cap. 2. vſurpat ex eo quaſi ex diuina ſcriptura illud: Acuet diram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos ſap. 5. & cap. 4. de diuinis nominibus, amator factus ſum formæ illius, ſap. 8.

ORIGENES

Adamantius, ſanctarum ſcripturarum obſeruator grauiſsimus, in eius libri citatione eſt tam frequens, vt eos omnes locos huc velle pertrahere ſit opus immenſum.

BASILIVS

Sanctarum ſcripturarum integerrimus cultor, contra Apologeticum Eunomii, & in Pſal. 37. vſurpat illud: In maleuolam animam non intrabit ſapientia. Item in eodem apolog. Omnia in ſapientia feciſti. ſap. 9. In epiſtola vero. 141. coercet hæreticos illo eiuſdem libri teſtimonio: ſpiritus domini repleuit orbem terrarum. Et libro de ſpiritu ſancto cap. 30. appellat propheticum oraculum illud, prudens in tempore tacebit, ſap. 8.

CIRILLVS ALEXANDRINVS

Patriarcha, cuius & ſanctitas & eruditio non Græciæ modo, ſed & Latio fuerunt venerandæ, lib. 2. contra Iulianum apoſtatam, ſub nomine diuinæ ſcripturæ adducit illud: Et delectabar per ſingulos dies, ludens coram illo omni tempore &c. ſap. 8.

IOANNES CHRYSOSTOMVS

Conſtantinopolitanus Patriarcha, in vaſtiſsimo illo ſuorum librorum pelago, tam frequens eſt in petendis ex hoc libro ſapientiæ ſub nomine ſanctæ ſcripturæ ſententiis, vt ſi huc adducendi fuiſſent loci, multas chartas implerent.

HILARIVS

Pictauienſis epiſcopus, cuius eruditionem & ſacrarum literarum peritiam, olim non ſolum galli, ſed vniuerſæ per orbem Chriſtianum prouinciæ ſenſerunt, dum pſalmum centeſimum decimumoctauum exponit, ex hoc libro illa verba vſurpat: magna ſunt iudicia tua domine, ſapien. 17. Idem in Pſal. 136. adducit illud: ſpiritus domini repleuit orbem terrarum, ſap. 1. Et in pſalm. 127. vſurpat illud, Salomonis nomine: Quæſiui ſapientiam mihi accipere ſponſam.

CYPRIANVS

Carthaginenſis epiſcopus, eloquentia, eruditione, Martyrii gloria & antiquitate celebris, multa ex eodem libro, diuinæ ſcripturæ nomine, deſumit, ex quibus pauca adducemus. Epiſtolarū libro primo, epiſtola nona, & libro tertio ad Quirinum, vſurpat illud, Qui abiicit diſciplinam, infelix eſt, ſap. 3. lib. 2. de habitu virginum, illud: Quid nobis profuit ſuperbia? ſap. 5. Tractatu. 1. aduerſus Demetrian. illud: Stabunt iuſti in magna conſtantia, ſap. 5. libro tertio ad Quirin. tractat ſub ſapientiæ Salomonis titulo, penè totum huius libri cap. 13. In eodem adducit illud, Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter, ſap. 1. libro de exhortatione ad martyrium, illud: Et ſi coram hominibus tormenta paſsi ſunt &c. ſap. 3. In eodem lib. illud: Omnia idola nationum æſtimauerunt Deos, ſap. 15. Libro item de ſingularitate clericorum, illud: Qui enim cuſtodierunt iuſtitiam, iuſtè iudicabuntur, ſap. 6. Item illud: Quis enim hominum ſcire poterit conſilium Dei? Sap. 9. Quin & illud eod. lib. Deprimit terrena habitatio ſenſum multa cogitantem, ſap. 9. Aduerſus Iudæos illud: Contumelia & tormento inrerrogemus eum, ſap. 2. Et alia multa.

AVGVSTINVS,

Cvivs & eruditio & in dinoscendis scripturis diligentia fuit semper illustris, ita est in hoc li- adducendo perpetuus, vt si omnia huc adducenda essent testimonia, iustum conficerent libr- Sufficit hic, pauca pro multis inserere. Lib. 3. Contra literas Petiliani, cap. 26. vsurpat illud: Spi- sanctus disciplinæ effugiet fictum. Libro de præscientia Dei ad Dardan. cap. 3. illud, Spiritus dom- repleuit orbem terrarum, Sap. 1. Item in libro de essentia Dei, illud: Auris zeli audit omnia & cl- mendacio, cap. 5. illud: Os quod mentitur, occidit animam suam, sap. 2. In soliloquio, illud: Inu- diaboli mors intrauit in orbem terrarum, lib. 4. de Genesi ad literam, cap. 3. 4. & 5. illud: Omnia in m- sura, numero & pondere disposuisti, Sap. 11. Et illud: Multitudo sapientium, sanitas est orbis terra- Sap. 6. Libro item quarto de Trinitate, cap. 20. illud: Iustus si morte præoccupatus fuerit, & c- aliis pene infinitis. Hæc ex Medina.

ARGVMENTVM.

Agitvr in hoc libro sub iustitiæ & sapientiæ nomine summatim de omni virtutum genere, ... iustitiæ, quàm sapientiæ vocabulo vniuersaliter accepto. Gloss. hic circa principium.

SCOPVS.

Reformatio est iudiciorum, vt magistratus subditis suis bene præsint. Quos in princi- statim his alloquitur verbis: Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. Quærite de domino in boni- & in simplicitate cordis quærite illum, cap. huius libri. 1.

PARTITIO.

Tabula. 126.

Diuiditur autem totus hic liber in partes tres: Quarum——
- Prima exhortationem continet, ad excitandum vnumquemq; ad ze- amorem iustitiæ capessendum, a princip. vsque in finem cap. 6.
- Secunda originem explicat sapientiæ, a cap. 7. vsque ad cap. 10.
- Tertia virtutis vtriusque, tam iustitiæ scilicet, quàm sapientiæ, effectus clarat, ac vtilitates, a d. cap. 10. vsque in finem.

CAPITA EXHORTATIONIS.

Tabula 127.

Primæ partis, quæ exhortationem continet ad iustitiam, sex sunt capita, in quibus——
- Præmittit introductionem ad sapientiam generalem, cap. 1.
- Enumerat ea, quæ a stultis & insipientibus contra sapientiæ studium obi- ciuntur, cap. 2.
- Quibus respondet in 3. cap.
- Recenset laudes sapientiæ, cap. 4. ab eius emolumentis, quibus e regione o- ponit insipientiæ incommoda, cap. 5.
- Præmissa omnia veluti per epilogum repetit, & in vnum colligit aceruum cap. 6. Vbi tandem sic concludit hanc partem: Si ergo delectamini s- sedibus & sceptris o Reges populi, diligite sapientiam, vt in perpe- tuum regnetis.

DE ORIGINE SAPIENTIAE.
Tabula. 128.

HVIVS PARTIS initium ſumitur a fine ſexti capitis, vbi ſapiens rationem explicat originis: & diuiditur in tria vicißim capita.
- Oſtendit ſapientiam rem eſſe inæſtimabilem, & ob id nec auro, nec argento comparandam, cap. 7.
- Requirit in ſapientiæ ſtudioſo feruorem atque perſeuerantiam, cap. 8.
- Docet, opus eſſe ſapientiæ ſtudioſo deuota precatione ad Deum, a quo vt bona omnia, ſic etiam ipſa venit ſapientia. cap. 9. Vbi etiam forma continetur precationis.

DE EFFECTV SEV FRVCTIBVS
& emolumentis ſapientiæ. Tabula. 129.

IN HAC parte Salomō ſapientiæ vtilitates demonſtrat exemplo
- Perſonarū priuatarū, ſcilicet
  - ADAE,
  - NOAE,
  - ABRAHAE,
  - LOTH,
  - IACOB,
  - IOSEPH,
  - MOISIS.
  - In quibus mirabiles claruiſſe cum iuſtitiæ tum ſapientiæ effectus, declaratur toto cap. 10.
- Totius populi Iſraelitici, cui in memoriam reuocat ſapiētiæ quatuor in eū collata beneficia.
  - Aquæ & fontis propter
    - Iuſtitiam conceſſa filiis Iſrael, cap. 11.
    - Iniuſtitiam & idololatriam negata Chananæis, cap. 12. 13. 14. & 15.
  - Carnis & panis & mannæ, cap. 16.
  - Diei & lucis, Nam filii Iſrael iuſtitiam
    - Derelinquentes, denſißimis circundati ſunt tenebris, cap. 17.
    - Arripientes, iterum adepti ſunt beneficium lucis, cap. 18.
  - Columnæ & nubis, cap. 19.

ECCLESIASTICVS,

LIBER BIBLIAE XXVI. PARTIS QVARTAE vltimus, De tertia moralis Philosophiæ parte, in qua (vt dictum est) Iesus Sirach fungitur officio præceptoris.

CONTINVATIO.

Post Magistratuum institutionem, commode nunc populi corriguntur mores: vt sic mutua concordia inter omnes reip. Christianæ partes tueri & conseruari queat.

TITVLI EXPLICATIO.

Librum Iesu filii Sirach, dicit se Hieronymus apud Hebræos reperisse, non Ecclesiasticum, vt apud Latinos, sed Parabolas prænotatum: cui iuncti erant Ecclesiastes & Canticum canticorum: vt Salomonem non modo librorum numero, sed & materiarum genere coæquaret. Raban. hic in prolog.

QVID DIFFERAT HAEC INSCRIPTIO. ab Ecclesiaste.

Ecclesiasticus, congregator vel collector interpretatur, sicut ille (scilicet Ecclesiastes) concionator: sed Ecclesiastes ad Christum refertur, Ecclesiasticus verò ad quemlibet prædicatorem. Idem Rabanus ibidem.

AVTHOR.

Secundum sententiam Ioannis Damasceni veteris Theologi Græci, Iesus pater Sirach, composuit Hebraicè librum istum: Nepos autem eius etiam vocatus Iesus filius Sirach, eundem librum transtulit in linguam Græcam. vide ipsum Damascenum lib. 4. cap. 18.

QVANDO SIT SCRIPTVS.

Ex traditione veterum, vt Eusebii, Hieronymi, Augustini & aliorum, certo cognoscimus, Iesum filium Sirach edidisse librum illum ante Natiuitaté Saluatoris nostri annos fermè ducentos, paulò post tempora Iudæ Machabæi & fratrum eius, & id quidem, vt ex præfatione, quam is, per quem fertur libri compositus est, eidem libro præscripsit, intelligitur, sub temporibus Ptolemæi Euergetis, qui regnauit in diebus Simonis Magni pontificis Oniæ filii, cuius & ipse meminit in vltimo libri sui capite. Ioan. Driedo de scriptor. ecclesiast. lib. 1. cap. 3.

AN SIT AVTHENTICVS.

Iudæi hunc librum non recipiunt, quia in eodem Domini passio manifeste probatur. Glossa ordinaria hic in prolog. galeat. circa finem in vers. Igitur sapientia &c. Verum a sanctis patribus eum æque ac Sapientiæ librum, in numerum & ordinem librorum sacrorum receptum atque numeratum esse, primum liquet ex eo, quòd illi sententias huius libri allegarint in suis libris vt sacram scripturam. Deinde probat hoc ipsum Augustinus verbis paulo ante recitatis ex libro. 2. de doctrina Christiana cap. 8. vbi de Sapientia Salomonis & hoc libro differens, sic ait: Qui tamen quoniam authoritatem meruerunt, inter propheticos numerandi sunt. Denique, quòd eadem concilia, iidemq; pontifices Maximi quibus Sapientiæ liber inter canonicos numeratus est, Ecclesiasticum etiam recensuerint.

S. PATRES

S. PATRES QVI HVIVS LIBRI TESTIMOnijs tanquam authenticis vsi sunt. Tabula. 130.

CYPRIANVS

De laude martyrii, allegat illum locum, Fili, accedens ad seruitutem Dei &c. Eccl. 2. In libro de singularitate clericorum, illud ex eodem: Qui spernit modica, paulatim decidit, &c. Eodem libro illud: Cum saltatrice noli esse assiduus, nè audias illam, Eccl. 5. Item illud: De vestimentis procedit tinea, & de muliere iniquitas viri, Eccl. 42. In Epistola ad Quirinum, illud: Qui baptizatur à mortuo, quid prodest lauatio eius? Eccle. 34. In eadem Epistola, illud: Initium sapientiæ timor Domini, cap. 1. & illud: Multum iurans, replebitur iniquitate. Eccle. 23. In epistolarum libr. 3. epistola. 11. adducit illud: Ex tota anima tua time Deum, & sacerdotes eius sanctifica, Eccl. 7. Libro item epistolarum. 1. epistola. 3. illud: Sepi aurem tuam spinis, Eccl. 15. Et pluribus aliis in locis multò plura.

HILARIVS

In Psal. 67. vsurpat illud: Initium sapientiæ timor Domini, Eccle. 1. libr. 12. De Trinitate, illud: Ante secula fundata sum, Eccle. 24.

AVGVSTINVS

Primùm tractatu 9. in epistolam Ioannis, adducit illud: Initium sapientiæ timor Domini, Eccles. 1. Contra Faustum lib. 22. cap. 53. illud: Fili, concupiscens sapientiam, conserua iustitiam, Eccle. 1. contra epistolam Parmeniani lib. 3. illud: Non contradicas verbo veritatis vllo modo &c. Eccle. 4. In libro. 50. homiliar. 13. homil. illud: Non tardes conuerti ad Dominum, Eccle. 5. De salutaribus documentis cap. 6. illud: Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit tibi vnus. Eccle. 6. De speculatione peccatoris, cap. 3. 4. & 5. illud: Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis, Eccles. 7. lib. de amicitia, cap. 5. illud: Amicus fidelis medicamentum est vitæ, Eccles. 6. De sancta virginitate illud: Quanto magnus es, humiliate in omnibus, Eccles. 3. De conflictu vitiorum & virtutum, cap. 3. illud: Timẽti Deum benè erit in extremis, Eccles. 1. Homiliarum libr. 5c. humil. 9. illud. Beatus diues, qui post aurum non abiit, Eccle. 31. De salutaribus documentis, cap. 53. illud: Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu Patris sui, Eccle. 34. De spiritu & anima cap. 11. illud: Melior est iniquitas viri, quàm benefaciens mulier. Eccle. 42. Et similia alia hincinde multa: Lege Medinam.

ARGVMENTVM

Syluam continet hic liber optimarum sententiarum, quas Iesus Sirach, vt ipse hic in procemio suo testatur, ex variis libris congessit. Vndè etiàm propter summam virtutum, quas tractat, excellentiam, πανάρετος id est, omnium virtutum quasi receptaculum appellatur. Cuius tanta claritas, tantaque Latinitas est, vt ipse sibi commentator sit. Rabanus in prolog.

SCOPVS.

Correctio est morum, vt homines in vniuersum omnes, iustitiæ & sapientiæ præceptis instructi, atque adeò omnium virtutum præsidio adiuti, gratiam habeant in præsenti, & gloriam in futuro videant seculo. Et Ecclesiasticus in procemio suo ipse hunc librum se illis scripsisse testatur, qui volunt animum intendere & discere, quemadmodùm mores debeat instituere is, qui secundum legem Domini vitam agere proposuerit.

PARTITIO, Tabula. 131.

IN HOC LIBRO tria maxime sunt obseruāda:
- Encomia siue commendationes sapientiæ, } Promiscuè principio ... que ad c...
- Præcepta siue sententiæ prudentum, tam de sapientiæ, quàm aliis virtutum speciebus.
- Exempla sapientum, a d. cap. 44. vsque in finem.

DE SAPIENTIAE DIVINAE ENCOMIIS & laudibus. tabula. 132.

ENCOMIA SAPIENTIÆ non vno traduntur in loco, sed ipsis virtutum præceptis sparsim sunt inserta. Præcipue vero sapientiæ commendationes, quarum in hoc libro peculiaris habetur tractatio, sunt nouem. Quæ attinguntur in Capite——
- Primo, in versi. Omnis sapientia a Domino &c.
- Medio cap. 4. versi. Sapientia filiis suis vitam inspirat.
- Sexto, in versi. Fili, a iuuentute tua excipe doctrinam.
- Circa finem 14. versi. Beatus vir qui in sapientia morabi...
- Vigesimoquarto, versi. Sapientia laudabit animam suam.
- Circa medium 32. versi. Qui timet Deū, accipiet doctri...
- Principio cap. 36. versi. Miserere mei Deus.
- Tricesimonono, versi. sapientiam omnium antiquorum ... quiret sapiens, &c.
- Circa finem. 42. commendat sapientiam
  - In genere, versi. Memor ero ... tur operum Domini.
  - In specie vero, capitu. 43. per... tum.

DE PRAECEPTIS.

SENTENTIAE PRUDENTUM, SIVE LOCI communes explicantur hoc libro L I I. Tabula. 133.

QUORUM

PRIMUS EST DE

Timore Dei, De quo agitur circa medium cap. 1. versi. Timor Domini gloria &c. usque in fin.

II. DE

Patientia, toto cap. 2. quod incipit, Fili, accedens ad seruitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem.

III. DE

Pietate erga Parentes, in princip. cap. 3. usque ad versi. Fili, in mansuetudine opera tua perfice.

IIII. DE

Humilitate. d. cap. 3. à loco citato, usque ad versi. Ignem ardentem extinguit aqua, &c.

V. DE

Eleemosyna & commiseratione erga Pauperes, à fin. cap. 3. usque ad medium quarti, versi. scilicet, Sapientia filii.

VI. DE

Veritate & iustitia, à d. loco usque in finem cap. 4.

VII. DE

Detestatione peccati, & conuersione ad pœnitentiam, à princip. cap. 5. usque ad versi. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei.

VIII. DE

Taciturnitate, à d. versi. Esto mansuetus, usque in fin. cap. 5.

IX. DE

Amicitia vera, quæ cum virtute sit coniuncta, a prin. cap. 6. usque ad versi. Fili, a iuuentute tua excipe doctrinam.

X. DE

Prudentia gubernandi familiam. cap. 7. per totum. Vbi varia traduntur officia. Patrisfamilias, tam erga domesticos, quam extraneos.

XI. DE

Tranquillitate & concordia, toto cap. 8. incipiente: Non litiges cum homine potente.

XII. DE

Castitate & pudicitia, a princip. cap. 9. usque ad versi. Non derelinquas amicum tuum.

XIII. DE

Constantia, maxime in amicitia retinenda, inde usque ad versi. In manu hominum artificum opera laudabuntur, & principes populi in sapientia, eod.

XIIII. DE

Prudentia administrandi Remp. d. versi. In manu, cap. 9. & tot. cap. 10.

XV. DE

Pœnitentia, per tot. cap. 12. quod incipit, Si benefeceris, scito cui benefeceris.

XVI. DE

Affabilitate & societate honesta, toto cap. 13.

XVII. DE

Liberalitate, a primo vers. cap. 14. Beatus vir qui non est lapsus, usque ad versi. Beatus vir qui in sapiẽtia morabitur.

XVIII. DE

Fiducia in Deum, cap. 16. 17. & partim 18. usque ad vers. Fili, in bonis non des querelam.

XIX. DE

Suauiloquentia seu lingua curiali, à præfato uersiculo usque in finem. cap. 18.

XX.

fuſpitio fugienda

Non facinora tantum,ſed leuem etiam culpam , atque adeo facinorum ſuſpicionem omnem eſſe fugiendam,a princip.cap.19.vſque ad uerſi.Eſt prudentia nequitia.

XXI.

Inter prudentiam ueram & falſam eſſe diſtinguendum,a d.uerſi.uſque in finem ciuſd.c.19.

XXII.

Vt cauendum ſit ab omni peccato,cap.21.a principio : Fili , peccaſti ? non adiicias iterum &c. uſque ad uerſi.Non erudietur,qui non eſt ſapiens in bono.

XXIII.

In uerbis & geſtibus ſeruandum eſſe modeſtiam & maturitatem,indè uſque in finem d.c.21.

XXIIII.

Pro ſtrenuitate cõtra pigritiam,agitur cap.22.uſque ad uer.Confuſio patris eſt de filio indiſciplinato

XXV. DE

Diſciplina filiorum,ab allegato uerſ.uſque ad uer.Pungens oculum,deducet lachrymas.

XXVI. DE

PROHIBITA CONtumelia uerborum, tam erga—
- Amicos,ad uerſi.Pungens,uſque in fin.cap.22.
- Quam in Deum,c.23.a principio uſque ad uer. Eſt & alia loque…
- Et quoſcunque homines,uſque ad uerſi.Homini fornicario,… capit.23.

XXVII. DE

Fornicatione,a fine cap.23.uſque ad uerſi.Sapientia laudabit animam ſuam,cap.24.

XXVIII. DE

Muliere bona,& mala,circa finem cap.24.iuncto cap.25.& 26.per totum.

XXIX.

Diuitias uix abſque iniquitate comparari , cap.27.a principio, Multi deliquerunt propter inop… uſque ad uerſi.Qui denudat arcana amici,eod.

XXX. DE

Amore proximi & fide amicorum,ad uerſi.uſque in finem cap.27.

XXXI. DE

Vindicta prohibita,cap.28.per tot.Vbi etiam agitur de lingua tertia & nequam.

XXXII. DE

Gratitudine & ingratitudine,cap.29.a principio,Qui facit miſericordiam,vſque in finem.

XXXIII. DE

Liberorum educatione atque correctione,cap.30.a principio uſque ad uerſi.Melior eſt pauper &…

XXXIIII. DE

Auaritia & cupiditate lucri,a dict.uerſi.in finem cap.30.& in cap.31.uſque ad uerſi. Super menſa…

XXXV. DE

Temperantia & ſobrietate,a præfato loco uſque in finem d.cap.31.

XXXVI. DE

Officiis ſenum atque iuuenum præſidentium,cap.32.a principio uſque ad uerſi.Qui timet Deum… cipiet doctrinam.

XXXVII. DE

Inſtitutione patrumfamilias,quales eſſe debeant erga filios,uxorem, ſeruos & amicos,cap.33.a… Audite me magnates,uſque in fin.

XXXI…

XXXVIII. DE

Augurio ex somniis & aliis præstigiis prohibitis, cap.34. à principio, Vana spes & somnia extollunt imprudentes: vsque ad vers. Spiritus timentium Deum quæritur.

XXXIX ADHVC DE

Vanitate eorum, qui spem suam in somniis potius, vel in prudentia, quam in Deo ponere consueuerunt. à prædicto vers. vsque ad vers. Miserere nostri, cap.36.

XL DE

Viri & vxoris legitima coniunctione atque societate, circa finem dict. cap.36. vers. Omnem escam.

XLI. DE

Consilio & consiliario bono, quanti sint facienda, cap.37. à principio vsque ad vers. Fili, in vita tua. circa fin.

XLII DE

Sanitate corporali tuenda per abstinentiam, à fine cap.37. vsque ad vers. Fili, in mortuum produc lachrymas, cap.38.

XLIII DE

Præparatione ad mortem, quomodo fieri debeat. à citato loco vsque ad vers. Sapientiam scribe in tempore vanitatis.

XLIIII. DE

Artificum operis, earumque vtilitatibus, à d. vers. vsque ad cap.39. Quod octauam continet Sapientiæ commendationem.

XLV DE

Miseria vitæ humanæ, cap.40. à principio, Occupatio magna creata hominibus. vsque ad vers. Omne munus.

XLVI. DE

Armis & quibusdam quasi remediis cõtra prædictam miseriam: à vers. præfato vsq; in finem d.c.40.

XLVII. DE

Mortis recordatione amara, cap.41. a principio vsque ad vers. Noli metuere iudicium mortis &c.

XLVIII. DE

Remediis contra timorem mortis, à prædicto loco vsque ad vers. Curam habe de bono nomine. eodem.

XLIX DE

Boni nominis adquisitione & honestæ famæ conseruatione, & quibus ea rebus parari queant, à præallegato vers. Curam habe: vsque ad versic. Veruntamen in his, eod.

L DE

Verecundia, ubi deceat, uel non deceat, à d. uers. finali cap.41. usque ad uers. Non pro his omnibus confundaris, cap.42. Ac ibi de differentia inter uerecundiam ueram & confusionem.

LI. DE

De quibus rebus non sit erubescendum. Inde usque ad uers. Filia patris abscondita. eodem.

LII. DE

Crimine stupri, ab illo loco usque ad uersic. Memor ero. eodem cap.42. Nam cætera quæ ibi & in toto cap.43. sequuntur, ut in præcedenti dictum est schemate, ad nonam pertinent Sapientiæ commendationem.

DE EXEMPLIS SAPIENTVM.

Tabula. 134.

IN TERTIA parte ecclesiasticus nos ad Sapiētiæ virtutumq; omnium studium allicere conatur, exemplis sanctorum Patrum veteris testamenti. Quorum omni ferè tempore aliqui his virtutibus ornati fuerunt, vt —

- ANTE legem
  - ENOCH,
  - NOE,
  - ABRAHAM,
  - ISAC,
  - IACOB, &
  - DVODECIM Patriarchæ.
  - De quibus agitur in cap. 44.
- Sub lege
  - MOISES,
  - AARON,
  - PHINEES,
  - Cap. 45.
- Post legem tempore scilicet Iudicum,
  - IOSVE,
  - CALEPH,
  - SAMVEL, &
  - CAETERI Iudices,
  - Cap. 46.
- Tempore Regum
  - NATHAN,
  - DAVID,
  - SALOMON,
  - Cap. 47. Vbi etiã fit mentio de —
    - Roboam & Hieroboam, qui d[...] serunt legem.
    - Helia, Elisæo, Ezechia, & E[...] cap. 48.
    - Tandem de Iosia, Ieremia, Eze[...] le, & duodecim prophetis a[...] in cap. 49. vsque ad fin.
- Post Reges
  - ZOROBABEL,
  - IESVS sacerdos magnus,
  - NEHEMIAS, &
  - Simon filius Oniæ,
  - Circa fin. cap. 49. vsque ad fin. cap. 5[...]

EPILOGVS ECCLESIASTICI.

Tabula. 135.

TANDEM seipsum introducit Iesus filius Sirach —

- Scribentem doctrinam sapientiæ, in fin. cap. 50.
- Orantem, in princip. cap. 51. vers. Confitebor tibi Domine Rex &c.
- Laborantem pro sapientia adquirenda, circa medium eiusdem vers. Cum a[...] iunior sum, quæsiui sapientiam &c.
- Inuitantem ad sapientiam, vers. Appropiate ad me indocti, vsque in finem Ec[...] siastici.

PARS

PARS VETERIS TESTAMENTI QVINTA, DE RERVM FVTVRARVM reuelationibus diuinis.

ORDINIS SIVE COLLOCATIONIS ratio.

ITA Deus Opt. Max. suam hactenus instruxit Ecclesiam, vt nihil quidem homini, quod ad consequendam perfectam pertineat salutem, vlla ratione deesse queat. Sed hoc Maiestati suæ diuinæ videbatur parum, nisi etiam eorum, qui à præmissarum legum obseruatione, quoquo modo cecidissent, singularem haberet curam. Tanta est enim diuinæ naturæ suæ bonitas atque clementia, vt nullo vnquam tempore mortem velit peccatoris, sed magis, vt conuertatur & viuat. Ezechiel. 18. & 33.

HANC suam voluntatem humano generi per Sacrosancta prophetarum aperuit oracula. Nam etsi peccatorum pertinacia eousque diuinam adigat iustitiam, vt pœnam toties meritam decernere cogatur, non facilè tamen suam exequitur sententiam, sed inuitat prius per prophetas suos ad pœnitentiam omnes, antequam puniat. Origen. in Hieremiam homilia. 1. Et hoc duobus ferè modis, pœnarum comminatione, nisi resipiscant: & promissione beneficiorum, si in viam redire studeant.

ATQVE hic mos erat apud Iudæos vetus, vt prophetæ diuinitus afflati prædicerent illis quæ imminerent, siue bona essent, siue mala, authoritate licet pari, voto tamen & consilio longe diuerso: Bona quidem, vt eueniant: mala verò, vt auertantur. Nam sic & Christus ipse gehennam minatur, nè gehennam inferat. Quare nos, & inquit D. Chrysostomus, verba terreant prolata, sed rerum non contristet austeritas. Chrysost. homil. De Iona Propheta.

ALIA CONTINVATIO.

HACTENVS actum est de lege, hic nunc de legum interpretibus dicendum erit. Sunt enim prophetæ interpretes legis, vt apostoli interpretes sunt vtriusque & legis & prophetarum.

PARTITIO. TABVLA 136.

TRIA hoc loco erunt explicanda;
- QVID sit Prophetia.
- PROPHETAE qui dicantur.
- QVAE sint eorum scripta.

DE PROPHETIA, ET PRIMVM, quid ſit prophetare.

PROPHETARE, nihil aliud eſt, quàm rerum futurarum præuidere ac pandere euentus. Chr-ſoſt. De verbis Eſaiæ, Vidi Dominum, homil 2. Quæ uerba quem myſticum habeant ſenſum, non-nus eleganter quam piè D. explicat Bernardus: Non conſiderare, inquit, quæ videntur, ſed quæ videntur, ſine dubio prophetare eſt: ambulare in ſpiritu, ex fide viuere, quæ ſurſum ſunt quærere, quæ ſuper terram, obliuiſci quæ retro ſunt, & extendi in anteriora, ex magna parte prophetare. Alioqui, quonam modo conuerſatio noſtra in cœlis eſt? Bernardus in Sermone 2. ad fratres de ſ-tudine & baſsitudine cordis. Atque hinc eſt, quod D. Paulus dixit, præſtantius eſſe prophetare, linguis loqui, 1. Cor. 14. & ibi Ambroſ.

PROPHETIA QVID.

PROPHETIA eſt facultas illa præuidendi ac prædicendi futura. Quæ ob id in ſacris li-communiter dicitur viſio. Hieron. lib. 3. in Oſeam, cap. 12. Et in prophetam Amos in principio. -uiter prophetiam dicit Auguſtinus, quidquid in ſcripturis ſacris Chriſtum & futuram ſignificat -cleſiam. Auguſtinus contra Adimantum, cap. 15. in fine.

ALIA DEFINITIO.

CASSIODORVS Prophetiam dicit eſſe diuinam inſpirationem, rerum euentus immobili-tate denuntiantem. Nicolaus de Lyra in præfatione ad Pſalmos. Dicitur etiam oraculum, id eſt, -quium vel reſponſum diuinum. Gloſ. in prolog. Eſaiæ.

QVIBVS MODIS FIAT HAEC inſpiratio. TABVLA 137.

FIT AVTEM inſpiratio dicta Aut
- GRATIA, vt in Moiſe, & in cæteris bonis.
- PERMISſione, Vt in
  - SIBYLLA Vate
  - INFIDELIBVS philoſophis.
  - Qui multa diuino inſtin-ctu prædixerunt. Beda, præfat. ad pſalmos.

ORIGO.

SPIRITVSSANCTI donum eſt Prophetia, quæ non humana voluntate allata, ſed diuinit-minibus à Deo conceſſa eſt & infuſa, Rom. 12. 1. Cor. 12. 2. Pet. 1. Nihil enim loqui poteſt pr-Dei, niſi quod Deus in os eius poſuerit, vt docet Michæas 3. Reg. 22. Vnde os prophetarum, -runque ipſius dicitur Domin. Hieron. in Quæſtion. Hebraicis in lib. Regum.

QVOT MODIS CONTINGAT hæc infuſio.

PROPHETIS ſuis Deus olim, aut in viſione, aut per ſomnium loquebatur: Soli autem Moiſi -cie ad faciem locutus eſt. Num. 12. Siquis inter vos, inquit, propheta fuerit, in viſione apparebo -aut per ſomnium loquar.

AN DIVIDATVR PROPHETIA

ETSI Origenes dicat, Prophetias non eſſe diuiſas, ſed quaſi ex vno ſpiritu, quaſi ex vna anima & ex una uoce, conſenſu uidelicet operante in eis, ſunt dictæ & ſcriptæ. Origen. in Matthæum tract. 6. Sunt tamen, ut iam dictum eſt, uaria prophetandi genera: quorum unum eſt ſomniorum, qualia in Daniele. Hierony. lib. 4. in Hierem. cap. 23. ubi ait: Sunt hodie quoque ſomniatores in Eccleſia, maxime in noſtro grege, qui errores ſuos Domini iactant prophetiam.

DIVISIO PRIMA, EX BEDA.

TABVLA 138.

PROPHETIA est diuina inspiratio, qua rerum euẽtus demonstratur aut per

- VISIONES, Vt
  - EZECHIELI,
  - DANIELI,
  - BEATO Ioanni
  - In ecstasi positis diuina inspiratio per quasdam imagines futura præmonstrauit.
- FACTA, vt in immolatione Abraham, qui monitus à Deo, proprium immolauit filium, qui Christi fuit figura.
- DICTA, vt quod in Moise de Christo legitur: Suscitabo de fratribus vestris Prophetam, tanquam me, ipsum audite, & vt
  - Psalterium, &
  - Quorundam dicta prophetarum, Bed. in prolog. Psalterii.

SECVNDA DIVISIO, EX ORIGENE.

TABVLA 139.

EST PROphetia alia
- VETERIS,
- NOVI

Testamenti
- Illa fit per verba, Hæc dicit Dominus.
- Hæc fit ad
  - Aedificationem,
  - Exhortationem,
  - Consolationem.
  - 1. Cor. 14. & Orige. in c. 12. epistol. ad Romanos.

TERTIA DIVISIO, EX CHRYSOSTOMO.

TABVLA 140.

PROPHETIA alia est ex
- PRAESCIENTIA, vt hæc: Ecce virgo concipiet &c. Esa. 7.
- IVDICIO operũ: vt, Adhuc 40. dies, & Niniue subuertetur: subintelligimus, nisi pœniteat. Ion. 3.

Differunt duobus modis:
- Tum quòd
  - Prior sit immutabilis:
  - Altera vero mutari soleat, secundum quod verba sonant, nõ secundum intellectum.
- Tum quòd
  - Illa impleatur Dei solummodo operatione, vt ꝙ virgo pareret.
  - Hæc impleatur hominum administratione siue cooperatione, vt pœniteat, & sic fiat iustus. Chrysost. Matthæi 1. homilia 1. operis imperfecti.

EADEM DIVISIO LATIVS EXPLICATA per D. Anselmum. TABVLA 141.

Alia prophetia est ex—

- PRAEDESTINATIONE Dei, quod necessarium est omnibus modis e… nire, vt sine nostro impleatur arbitrio: vt est, Ecce virgo concipiet &c. Esa…
- PRAESCIENTIA Dei, cui nostrum admiscetur arbitrium, & cooperante g… tia consequimur præmium, vel ab ea iustè relicti, tormentum.
- NON ex præscientia, sed est quædam quasi comminatio more humano fa… cut illud, Morieris tu, & non viues, Esai. 38. Item, Adhuc XL. dies, & Nin… subuertetur, Ion. 3. Quod intelligendum est, nisi corrigantur, Anselmus Matthæi cap. 1.

QVARTA DIVISIO. TABVLA 142.

Adhuc alia Prophetia est De

- Præterito, vbi de casu primi angeli dicitur: Quomodo de cœlo cecidisti Luci… qui mane oriebaris? Esa. 14.
- Futuro, vt, Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui. Esai. 3.
- Præsenti, Cuius exemplum est in verbis Apostoli. 1. Cor. 14. Occulta cordis… manifesta fiunt. Vbi spiritus non prædicit, quod futurum est, sed quod est… dit. Anselmus 1. Cor. 14.

QVA RATIONE PROPHETIA PRAETERITO AVT præsenti tempori posit accommodari. TABVLA. 141.

Pro decisione huius non ineptæ dubitationis, notãdum est, quod innuit hac de re, B. Gregor. super Ezechielẽ hom. 1. Duplicẽ videlicet esse Prophetiæ significationem.—

- Propriam & strictam, quando prædicuntur futura. Ea enim est Prophetiæ p… ra, multo ante tempore prædicere, quæ certo euentura sunt Chrysost… Esaiam.
- Largã, quando nõ tantum prædicuntur futura, sed produntur occulta. Et sic prophetiæ tẽpora sunt tria, vt rectè dicatur, Prophetiam aliam esse De tempore
  - Futuro, vt, Ecce virgo concipiet & pariet filium. E…
  - Præterito: vt, In principio creauit Deus cœlum & ter… Vbi de illo tempore dixit homo, quo non erat hom… Genes. 1.
  - Præsenti: Quando apostolus Paulus in proximè citato l… co dicit, Occulta eius manifesta fiunt &c. Et hæc dici… prophetia, non quòd prædicat ventura, sed quia pro… occulta. Anselm. vbi suprà.

QVO-

QVOMODO OCCVLTORVM INTERPRETATIO, dici possit Prophetia.

EIVS rationem idem Gregorius reddit eam: Rem quippe, ait, quamlibet, sicut ab oculis nostris in futurum subtrahunt tempora, ità ab oculis nostris in præsenti subtrahit causa. De hac Prophetia, hoc est, de interpretatione scripturarum, dicit Ecclesiasticus: Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam, Eccl. 24.

PROPHETIA QVID DIFFERAT A' DIVINATIONE.

ALIVD apud scripturas diuinas Prophetia, aliud diuinatio habetur. Prophetia enim ex instinctu Spiritussansti proficiscitur, diuinatio autem dæmonum fit ministerio. Origen. sup. Num. cap. 22. homil. 13.

DE SPIRITV PROPHETICO.

AVGVSTINVS in lib. De Genesi ad literam 12. cap. 9. disertè probat, Prophetiam ad mentem pertinere potius, quàm ad nudam visionem. Proinde, inquit, quibus signa per aliquas rerum corporalium similitudines demonstrantur in Spiritu, nisi accessisset mentis officium, vt etiam intelligerentur, non erat Propheta: magisque propheta erat qui interpretabatur, quod alius vidisset, quàm ipse qui vidisset. Vnde apparet, magis ad mentem pertinere Propheticam, quàm ad istum spiritum, qui modo quodam proprio vocatur spiritus, vis animæ quædam mente inferior, vbi corporalium rerum similitudines exprimuntur. Itaque magis Ioseph propheta, qui intellexit, quid significarent septem spicæ & septem boues, quàm Pharao, qui eas uidit in somnis. Illius enim spiritus informatus est, ut uideret: huius mens illuminata, ut intelligeret.

QVOS AFFICIAT SPIRITVS PROPHETIAE.

HABERE prophetiam, & malis contingere potest: Inuenimus enim Saulem Regem habuisse prophetiam. Persequebatur sanctum Dauid, & impletus est spiritu Prophetiæ, & prophetare cœpit. Augustinus in Epistolam B. Ioan. tractatu. 7.

QVOMODO AFFICIAT.

TABVLA 144.

Spiritus Prophetiæ, vt D. scribit Augustin⁹, afficit aut
- Scientes, & quidē alios per
  - Informationem Spiritus, duobus modis: Aut per
    - SOMNIVM, sicut non solum plerique sancti, sed & Pharao & Nabuchodonosor: uterque uidit quod nemo eorum intelligere ualebat, sed tamen uterque uidere poterat.
    - Demonstrationem, in ecstasi, quod nonnulli stuporem interpretantur, sicut Danieli demonstratum est, quod non intelligebat. Et Petro illud vas summissum de cœlo quatuor linteis: Nā & ipse, quid illa demonstratio figuraret, postea cognouit.
  - FRVCTVM mentis ad intelligentiam aut
    - CVM hæc ipsa, quæ demonstrantur imaginibus, quid significent, & quo pertineant, reuelantur: quæ certior prophetia est: nam magis ipsam Apostolus uocat Prophetiam, sicut Ioseph meruit intelligere, quod Pharao non nisi uidere: & Daniel exponit regi, quod ille cernit & nescit.
    - QVANDO uero, ita mens afficitur ut non rerum imagines coniecturali examinatione intelligat, sed res ipsas intueatur, sicut intelligitur sapientia & iustitia, omnisque incommutabilis & diuina species, ad prophetiam de qua nunc agimus, non pertinet.
  - VTRAQAE inspiratione, idest, vtroque munere Prophetiæ donantur hi, qui & rerum imagines in spiritu vident, & quid valeant, simul intelligunt: aut certe manifestis locutionibus in ipsa demonstratione informantur, sicut in Apocalypsi quædam exponuntur.
- NESCIENTES autem afficit prophetiæ spiritus, sicut Caiphas cum esset Pontifex prophetauit de Domino, quòd expediret vnum mori pro tota gente, cum aliud in verbis quæ dicebat, attenderet, quæ non se a seipso dicere, nesciebat. Augustinus ad Simplicianum de solutione quarundam Quæstion. lib. 2. quæstion. 1.

QVO TEMPORE AFFICIAT.

Tabvla 145.

Vt non vno modo, ita nec sp Prophetiæ Spiritus, Prophetæ attingit animũ, sed attingit aliquando ex —
- Præsenti, nec tamen ex futuro.
- Futuro, nequaquàm verò ex præsenti.
- Præsenti, & futuro.
- Præterito, præsenti, & futuro.
- Præterito, non autem ex futuro.
- Futuro, nec tamen ex præterito.
- In præsenti, ex parte, & ex parte non.
- In futuro, ex parte, & ex parte non.

Exemplum singulorum de apud Gregorium sup Ezechielẽ in principio. partim in præfatione N lai de Lyra ad Psalmos.

QVIS PROPHETIAE SIT FINIS.

Prophetica oracula non in hoc edebantur, vt Iudæi futura vtcunque prænossent: sed vt per ea didicissent, lucrum luculentum reportarent, ac proinde redderẽtur modestiores, timore perculsi pheticæ comminationis, & pollicitatione bonorum ad obeundam virtutem efficerentur alacriores ut vtraq; ex parte edocerentur & potentiam Dei, & erga eos ipsius prouidentiam. Et ne existimarent quæ futura prædicebantur, ea temere aut fortuito casu euentura, sed vt certisime scirent, Dei hæc premo fieri Decreto. Chrysost. in Esai. cap. 7.

QVANDO COEPERIT.

Tempore primi templi Prophetæ discurrebant per Iudæam, populum a malis retrahendo. Tempore vero secundi templi, non leguntur habuisse nisi Aggæum, Zachariam, & Malachiam, qui prophetauerunt tempore ædificationis templi secũdi. Sed postea populus Iudaicus caruit prophetis ciuiliter per 300. annos & amplius, vsque ad tempus Ioannis Baptistæ, Qui cœpit prædicare pœnitentiam & Christi enuntiare aduentum. Lyranus in Esa. cap. 35.

QVANDIV DVRAVERIT.

Prophetia, vt tradunt Iudæi, cessauerat ante finem secundi templi per 42. annos: quod tempus concurrit cum passione Christi. Burgensis in addit. ad Lyran. 1. in c. 1. ad Hebr.

DE GRADIBVS PROPHETIAE, ex Lyrano. Tabula 146.

Ex praedictis sanctorum Patrum sententiis, colliguntur prophetiæ quatuor quasi gradus:

- Primvs, quando cum visione alicui communicata datur visionis intelligentia, sicut Hieremias vidit ollam succensam, & facies eius à facie aquilonis, habetur Hierem. 1. cap. Per quam visionem intellexit significari exercitum regis Babylonis venturum ad comburendam ciuitatem Hierusalem.
- Secvndvs, quando non fit talis visio seu apparitio, sed auditur vox instruens de aliquo supernaturali, sicut 1. Reg. 3. Samuel audiuit vocem Domini sibi loquentis, nec tamen uidit aliquam effigiem sibi apparentem.
- Tertivs, quãdo non solnm auditur uox instruens, sed etiam cum hoc apparet persona aliqua loquens, Aut —
  - Hominis sancti, sicut 2. Mach. 15. habetur cap. quod Onias iam defunctus apparuit Iudæ Machabæo, dicens de Hieremia propheta similiter apparente: Hic est qui multum orat pro populo &c.
  - Angeli, quales sunt ueteris ac noui testamenti reuelationes ferè omnes.
  - Dei, ut Esa. 6. ubi dicitur: Vidi Dominum sedentem super solium excelsum &c.
- Qvartvs, quando sine apparitione alicuius figuræ uel signi sensibilis capitur ueritas intelligibilis, de occultis per diuinam reuelationem, quo modo factæ sunt reuelationes Dauidi. Lyranus in præfatione ad librum Psalmorum.

De f ra

DE PROPHETIS.

QVID PROPHETA SIT.

Propheta Dei, iuxta sententiam Augustini, aliud est nihil, quàm enunciator verborum Dei, hominibus qui Deum vel non possunt, vel non merentur audire. Augustinus super Exodum quæstione 17.

VNDE SIC DICTVS.

A præuidendo nomen habet propheta. vt enim Prophetias visiones appellari dictum est, ita Prophetæ videntes dici consueuerunt, 1. Reg. 9. Hieron. lib. 3. In Osee, cap. 12. Et in prophetam Amos, in princip.

ALIA ETYMOLOGIA.

TABVLA 147.

PROPHETA secundum nominis interpretationem, dicitur quasi procul fans, quia denunciat ea, quæ procul à natura seu remota sunt a cognitione humana: Idq; propter difficultatem
- Rerum cognoscendarũ, quæ nascitur ex
  - Eminentia rerum diuinarum.
  - Occultis mysteriis, quæ soli Deo sunt cognita.
  - Distātia
    - Loci
    - Temporis
      - Præsentis,
      - Præteriti,
      - Futuri.
- Personæ cognoscentis mysteria prophetiæ.
- Modi intelligendi & cognoscendi signa prophetica.

Exempla, quibus illustratur hæc tabella, vide in præfatione Nicolai de Lyra in psalmos.

[PR]OPHETARVM APPELLATIONE qui contineantur.

Prophetarum appellatione continentur non veri tantùm prophetæ, sed etiàm falsi: Hic nunc de veris post etiam de falsis dicendum erit.

QVOT MODIS DICATVR ALIQVIS Propheta. TABVLA 148.

PROPHETA iuxta Britonem in prologum Galeatũ ad verb. secundũ ordinem prophetarum dicitur tripliciter:
- Officio, quando aliquis eligebatur, qui in dubiis consuleret Dominum, sicut Moises & Iosue.
- Missione, sicut ille quem mittebat Dominus, ad denunciandum quæ ei inspirauerat, vt Ionas.

  Hi propriè dicuntur prophetæ.
- Gratia, sicut ille qui per inspirationem notitiam aliquorum dabat, quæ nec natura, nec disciplina aliqua dari poterat, sicut Dauid & Daniel. Hi quia nec electi fuerũt, neque missi, inter prophetas non numerabantur.

VERI PROPHETÆ QVI.

TABVLA 149.

VERI prophetæ sunt omnes, qui à DEO missi sunt & instructi, vt futura prædicerent, quales nō illi tantum sunt,

- QVI libros de suis visionibus reliquerunt,
  - ESAIAS, Hieremias, Baruch, Ezechiel,
  - DANIEL, Osee, Iohel, Amos,
  - ABDIAS, Ionas, Michæas, Nahum,
  - ABACVC, Sophonias, Aggæus,
  - ZACHARIAS, Malachias,
  - De his tātum in hac quinta agitur parte.
- SED etiam quorū non extant quidē monumēta, & ob id inter prophetas non numerant. (Vides super August. de ciuit. Dei lib. 17. cap. 1. sed tamen habent sua in sacris literis testimonia, vt
  - Patriarchæ
    - Adam, primus & homo & propheta. Qui mysterium Christi vidit in sopore.
    - Enoch.
    - Noe.
    - Abraham Gen. 20.
    - Isaac.
    - Iacob &c.
  - DVCES, Reges, & alii, vt
    - Moises.
    - Aarō Ex. 7
    - Septuaginta seniores Numer. 11.
    - Samuel.
    - Dauid.
    - Nathan.
    - Gad.
    - Salomon.
    - Abdias.
    - Addo.
    - Elias.
    - Elisæus.
    - Hanani.
    - Iehu filius. Hanani.
    - Iahaziel.
    - Semeias.
    - Azarias filius Obed.
    - Vrias &c.
  - Horū tempora, vitā, propheti-as, & res gestas studiosi ex priuata lectione ipsi obseruarī poterunt.
- Et quidem
  - Hi oēs ty[...] fuerūt Ch[...]sti. Hieron. [...] Hieremia[...] cap. 11.
  - Longè [...] adhuc p[...] res fuisse [...] phetæ [...] tet & eo [...] quòd [...] ptura te[...] tur, Abd[...] pphetas [...] tum ab[...] disse in [...] lūca, n[...] derent [...] Iezabel [...] mina [...] Reg. 18.

QVOTVPLICES SINT PROPHETAE.

TABVLA 150.

PROPHETAE ex sententia D. Augustini contra Faust. Manichæum lib. 19. capit. 2. sunt triplices. Alii enim sunt

- Iudæorum: veri enim Prophetæ ex Iudæorum tantum prosapia. Augustin. in epistola ad Ro. inchoata. Oportebat enim vt ex illa gente orirentur Christi prænunciatores, ex qua gẽte carnem assumpturus erat, quem prænunciabant. Et hi
  - Parentes habuerũt
    - Matrem, Sapientiam. Origen. in Hieremiam Homil. 11.
    - Patrem, Deum spiritum sanctum. Idem in Euangel. Ioan. Tom. 30. in fin.
- Gentium, de quibus siquis ambigat, inquit Augustinus, audiat Paulum, qui scribens ad Titum de Cretensibus, dicit: Dixit quidam proprius eorum Propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri &c.
- Veritatis, nã & hanc habere suos prophetas, significant
  - Tam Christus Matth. 23. Ecce ego mitto ad vos prophetas & sapientes & scribas, & ex illis occidetis & crucifigetis &c.
  - Quam idem Paulus Ephes. 4. Ipse Dominus constituit primum Apostolos, deinde Prophetas.
  - Atque hi reuera ꝑphetæ noui sũt testamenti, non quòd Iudæorũ omnes fuerint falsi, sed quod Christũ, quem illi prædicabant, hi digitis demonstrauerint, vt Ioan. Ecce agnus Dei. Io. 1.

ALIA DIVISIO.

TABVLA 151.

PROPHETARVM porrò alii sunt testamenti

- Veteris, quales solos sancta scriptura nuncupat eos, qui prænunciauerunt aduentum Christi, vel ad quos sermo factus est de aduentu Christi. Rupert. Abb. in c. 1. Oseæ. Licet enim omnia sancta Moises & prophetæ conscripserint, tamen ad comparationem Prophetiæ, in qua Saluatoris aduentum prophetarũt, humilia sunt cætera. Hieron. in commentar. in Michææ. c. 4.
- Noui, non qui vaticinantur futura, quales in ueteri legimus testamẽto, sed qui infideles & imperitos arguant atque diiudicent. Hieron. libr. 2. in epistolam ad Ephes. ca. 4. Qui etiam doctores & interpretes scripturarum dici solent, sicut prophetia interdum facultatem significat interpretandi sacras scripturas, 1. Cor. 14. Quin etiam vt Moises olim optabat omnes prophetare, Num. 11. ita Chrysostomus hanc appellationem ad omnes homines quodammodo extendere videtur, dum ait: Prophetæ dicuntur, non tantum qui prophetarunt de Christo, sed etiam qui interpretantur ea, quæ de Christo ab antiquis fuerant prophetata, id est, Doctores ecclesiarum. Sed & omnes Christiani prophetæ dicuntur, qui in regnum, & in sacerdotium, & in prophetiam unguntur. Nec enim potest quis propheticos interpretari sensus, nisi habeat spiritum prophetiæ. Chrysost. Matth. 7. hom. 19. operis imperfect.

PROPHETARVM NOVI TESTAMENTI subdiuisio.

Prophetas ergo duplici genere intelligamus, & futura dicentes, & scripturas reuelantes. Quam sint & apostoli prophetæ, quia primus gradus omnia subiecta habet. Ambro. 1. Cor. 12.

TYPVS PROPHETARVM.

Sicut Moises olim legem, sic Helias prophetam significabat. Chrysostomus in Marcum homil. Porrò vt prophetæ per Heliam significantur, Hieron. in Malachiam cap. 4. circa finem: ita prop quilibet personam gerit Heliæ, August. lib. 2. De doctrina Christiana cap. 16.

PROPHETA ET VATES QVID DIFFERANT.

Hoc vatis proprium est, mente commoueri, & necessario compelli, & trahi tanquam furiis p tum. Propheta autem non eiusmodi est, sed sobria mente, & modesta, & firma, quæ loquitur vt decet, nouit, Chrysost. 1. Cor. 12. homil. 29.

QVO IN LOCO PRAE CAETERIS CELEBRES fuerint prophetæ.

Non est quidem prophetia alligata loco, sed omnibus ferè communis. Hieron. tamen in Esa lib. 5. cap. 22. tradit, Sion seminarium fuisse prophetarum, in qua extructum templum, & vi Domini multiplicatæ sunt. Hebræi in ea sunt hæresi, quòd omnes prophetæ fuerint in monte & ibi à Deo acceperint prophetias suas, sicut Moises legem. Sed hoc falsum esse, vel inde consta terit, quòd Esaias. 60 c. annis post fuerit primum natus, quem demum secuti sunt Hieremias, Eze Daniel, Aggæus, Zacharias, & alii. Lyran. in Esaiæ. 48.

QVO TEMPORE CELEBRES FVERINT Prophetæ.

Prophetæ non solum fuerunt ante Christi aduentum, sed etiam post Christi Ascensionem. D phetis porrò, qui post Ascensionem fuerunt, scribit Paulus. 1. Cor. 12. Et quosdam constituit in Ec sia, primum quidem apostolos, deinde prophetas: (de quibus non dictum est,) Lex & prophetæ v ad Ioannem: sed de iis qui primum Christi aduentum prophetauerunt: Quos qui vult nosse, apostolorum legat. Et illud. 1. Cor. 14. Prophetæ duo vel tres loquantur, &c.

CVIVS INSTINCTV DOCVERINT PROPHETAE.

Non vt Montanus cum insanis fœminis somniat, prophetæ in Ecstasi sunt locuti, vt nesc quid loquerentur: & cum alios erudirent, ipsi ignorarent quid dicerent: Sed iuxta Salomone loquitur in Prouerbiis, Sapiens intelligit quæ profert de ore suo, & in labiis suis portabit scie etiam ipsi sciebant quid dicerent. Hieron. in prolog. Commentarior. in Esaiam. Vbi hanc sente multis probat argumentis. Ex quibus tandem manifestum euadit quod dixit B. petrus: Non enim luntate humana allata est aliquando prophetia: sed spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti D mines. 1. petr. 2.

QVOMODO PROPHETAE VIDERINT DEVM.

Deum viderunt prophetæ, non in substantia: sic enim nemo vidit eum vnquam. 1. Ioan. 4. Sed figuris. Chrysost. de incomprehensibili Dei natura, homilia quarta.

QVOT SINT VISIONVM GENERA. Tabula. 152.

TRIA SVNT visionum genera:
- Corporale, quo videmus cœlum & terram, & huiusmodi.
- Spirituale, quo sicut in somnis, imagines rerum videmus & hominum.
- Intellectuale, quod est in ratione, per quod creatorem cognoscimus, & spiri sancto reuelante intelligimus quodlibet. Glossa ordinaria Esa. cap. 1.

VT PRO

VT PROPHETARVM VISIONES SINT multiplicatæ. Tabula. 153.

DEVM, TESTE Chrysost. in Genes. ca. 12. homilia. 32. vidit
- Esaias sedentem, Esa. 6.
- Daniel, vt antiquum dierum, Daniel. 7.
- Zacharias autem aliter eum contuitus est, Zachar. 1.
- Sed & Ezechiel aliter, vnde dicebat: Ego visiones multiplicaui, hoc est, vnicuique apparui pro sua dignitate. Ezechiel. 1.

CVR PRAEMISSI SINT PROPHETAE.

Præuidens Dominus Iesus Christus impios quosdam futuros, qui miracula eius calumniarentur, magicis artibus ea tribuendo, prophetas ante præmisit. Nunquid enim si magus erat, & magicis artibus fecit, vt coleretur & mortuus, magus erat antequam natus? Prophetas audi o homo mortue, & vermescendo calumniose. Prophetas audi, lege: audi qui ante Dominum venerunt. August. in Euang. Ioann. Tractat. 35. cap. 8.

DE OFFICIIS PROPHETARVM. Tabula. 154.

OFFICIORVM, quæ ad prophetas pertinent, studiosi ex priuata lectione per se varia colligere poterunt: Præcipua tamẽ ex quibus cætera etiã pendere videntur, hæc sunt:

- Arguere populum de peccato, eumq; ad pœnitentiam excitare. Exod. 23 nume. 14. 1. Reg. 2. 12. & 13. Esa. 2. 58.
- Prædicere futura, siue læta sint, siue tristia. Orige. in libr. Regnor. homil. vnica post princip. An autem & quando prospera nuntient, vel tristia prophetæ, ex titulis eorum deprehendi dicit Hieron. lib. 4. in Hiere. cap. 23. vbi hac de re tradit regulas duas:
  - Vbicunque graue est, quod Dominus cõminatur, & plenum ponderis ac laboris & importabile, in titulo quoque ἆρμα, hoc est, pondus siue assumptio dicitur.
  - Vbicunque autem prospera Dominus pollicetur, siue post comminationem meliora promittit, ibi visio dicitur, vel certe verbum Domini.
- Orare pro populo, vt eueniant bona & prospera. Augustinus in quæstion. ex veter. testam. cap. 46.
- Docere eundem &
  - Verbo, & opere.
    - Illis enim prophetica fuit
      - Non tantum lingua,
      - Sed etiã
        - Vita, Augustinus contra Faust. Manichæum, lib. 22. cap. 24.
        - Facta, quæ omnia sunt mystica. Augusti. eodẽ cap. 8.
      - Vt sic verba & opera eorũ nobis sint exemplo.
- Consolari afflictos, & promissionibus mitigare pœnarum rerumq; aduersarum seueritatem, vt. 1. Reg. 12. Osee. 11.

PROPHETARVM SCOPVS.

PROPHETARVM scopum Christum esse, D. Augustin. declarat super Ioann. tractat. hæc verba: Lege libros, inquit, Propheticos omnes, non intellecto Christo, quid tam insipidum & tuum inuenies? Intellige ibi Christum, non solum sapit quod legis, sed etiam inebriat, mutans tem à corpore, vt præterita obliuiscens, in ea quæ ante sunt, extendaris. Quod clarius exprimens Bernard. in epistola 106. in hæc prorumpit verba: Propheticæ lectionis sensus, Christus est: quem citius sequendo, quàm legendo, consequi potes. Quid enim quæris uerbum in uerbo, quod iam factum, præsto est oculis? Iam enim de latibulo prophetarum, egressus est ad oculos piscatorum.

DE PSEVDOPROPHETIS.

NON OMNES ESSE PROPHETAS, QVI SE ostentant Prophetas, ex Origene.

ATQVI, inquit, si aliquis quidem propheta est, prophetat; Sin verò quis prophetat, non continuò etiam est propheta. Nam & Balaam prophetauit Num. 23. Perspicuum tamen est, quòd propheta non erat: Augurem enim fuisse, scriptum est. Origen. in Euangel. Ioan. tom. 30.

PSEVDOPROPHETA QVIS DICATVR.

PSEVDOPROPHETAM à vero propheta præcipuè uocatio distinguere uidetur. Re enim Pseudoprophetæ sunt illi, qui sibi hoc munus non uocati arrogant, & genuinum propheticum sum, sub specie ueri subuertere nituntur. De quibus Deus alibi ipse conqueritur: Non misi eos, non præcepi eis: uisionem mendacem, & diuinationem fraudulentam, & seductionem cordis sui prophetant uobis, Hiere. 14. Item cap. 23. Non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad illos, & ipsi prophetabant. Et iterum Ezechiel. 13. Vident uana, & diuinant mendacium, dicentes: ait Dominus, cum Dominus non miserit eos, & perseuerauerunt confirmare sermonem.

ALIA INTER VERVM ET FALSVM Prophetam differentia.

PROPHETAE ueri à falsis differunt: Quia ueri, si quid de suo spiritu dicunt, per spiritum sancti, citius illud corrigunt: Falsi autem & falsa denunciant, & in sua falsitate perdurant. Gregor. in Ezechiel. homil. 1. & Hieron. in 4. Commentar. in Ezechiel. cap. 13. Cum prophetarum, inquit, secundum regulam scripturarum bonis malisq; commune sit, in eo differunt, quòd boni Prophetæ se dicuntur sapientes, mali autem stulti & insipientes. Hieron.

PSEVDOPROPHETARVM ORIGO.

TABVLA 155.

EX PATRE DIABOLO sunt Pseudoprophetæ, qui ubique disseminauit zizania. Nam cum essent	PROPHETAE, APOSTOLI, CHRISTVS, DOGMATA sana.	Ipse sub hotũ specie excitauit	Pseudoprophetas, Pseudoapostolos, Pseudochristos, Corrupta dogmata.	De quibus Chrysost. Lucam, cap. De Lazaro cione

PSEV

PSEVDOPROPHETAE QVI ET QVOT SINT.

TABVLA. 156.

FALSORVM PROphetarum semper infinitus ferè fuit numerus: præcipui verò, quorum in sacris literis fit mentio, sunt
- Baal quadringenti quinquaginta,
- Lucorum quadringenti, } Qui se omnes vni opponebant Eliæ. 3. Reg. 18.
- Sedechias cum aliis quadringentis, qui bellum consulunt Regi Achab contra Ramoth Galaad, dissuadente Michæa solo Dei propheta. 3. Reg. 22.
- Prophetæ Samariæ, & prophetæ Hierosolymitani, Hiere. 22.
- Hananias, Hierem. 28.
- Achab & Sedechias, Semeia Nehelamites, Hierem. 29.

CVR DEVS PERMITTAT FALSOS PROPHETAS in Ecclesia grassari.

Causam cur in Ecclesia Dei nouæ subinde nascantur hæreses, diuinus Moises docet imprimis hanc esse, quòd diuina eius maiestas sic suos tentare soleat, vt palam fiat, vtrum diligant eum, an non, in toto corde & in tota anima sua, Deutero. 13. Et B. Paulus. 1. Corint. 11. Oportet (inquit) hæreses esse, vt hi qui probati sunt, manifesti fiant. Qua de re latius apud Vincentium Lirinensem contra nouationes.

PSEVDOPROPHETARVM IMPOSTVRAS, quantumuis signis & portentis phaleratas, semper tamen esse fugiendas. TABVLA. 157.

CVM NVLLA VERAE religioni pestis sit perniciosior quã falsa doctrina, ideo Deus ipse tam solicite & paterne hortatur filios suos fideles & pios omnes, vt sibi à fœtido caueant Pseudoprophetarum fermento: idque
- Cum in veteri testamento per os ministri sui Moisis: Si surrexerit in medio tui prophetes, inquit, aut qui se somnium vidisse dicat, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit quod locutus est, & dixerit tibi: Eamus & sequamur Deos alienos, (quos ignoras) & seruiamus eis: non audies verba prophetæ illius aut somniatoris, quia tentat vos Dominus Deus vester, &c. Deute. 13.
- Tum in nouo, ex ore dilectissimi filii sui Saluatoris nostri Domini Iesu Christi, dicentis: Surgent enim Pseudochristi & Pseudoprophetæ: & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem ducantur (si fieri potest) etiam electi. Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere, &c.

QVI SPIRITVS SINT EX DEO.

Regulam huius rei nemo nec breuiorem, nec commodiorem vnquam statuere poterit, quàm beatus apostolus Ioannes in prima sua epistola post se scriptam reliquit: Charissimi, inquit, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt: Quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc (autem) cognoscitur spiritus Dei: Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum (tunc venturum) in carne (iam) venisse, ex Deo est: & omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, &c. Sed dicas, Pelagiani & Donatistæ olim, & nouæ sectæ modo confitentur Christum in carne venisse, & tamen non sunt ex Deo: quia aliis erroribus perniciosis tenentur. Respondet Ambrosius Catharinus, quòd si considerentur verba dilecti iuxta profundiorem sensum, agnoscemus totam in eis fidem nostram comprehendi: vt quicunque in vno quouis articulo pertinaciter errauerit, non verè confiteatur hunc, Christum videlicet in carne venisse. Qui enim credit Christum, etiam doctrinam eius euangelicam, & quæcunque ipse vel per seipsum docuit esse credenda, vel

1. Ioan. 4.

mandauit obseruanda: aut per apostolos, & succeßiue per eos qui in Ecclesia potestatem & aucto-tatem ab ipso per spiritum sanctum accipiunt, reuerenter ac syncera fide recipit & confitetur, non solum corde, sed etiam opere.

FALSVS PROPHETA QVOMODO A VERO sit dinoscendus.

Quamuis Chrysost.in epistola Pauli ad Corinth.priorem, cap.12.homil.29. hoc iudicium p. esse difficilimum, quis nimirum mundo, & quis immundo loquatur spiritu, tum quòd prophetiæ dicta in futurum plerunque sint concepta, nec ante id tempus facile cognosci queat, quisnam pro-tet, aut quis mentiatur: tum quòd etiam pseudoprophetæ suadent signo, eadem facientes in simula-tione, quæ faciunt fideles in veritate. Nam quandoq; castitati student, & ieiunia celebrant, & elee-synas faciunt, & omnem ecclesiasticum supplent canonem. Chrysost.in Matth.cap.24.homil. Vtcunque tamen se ex hac difficultate extricare poterit, quisquis spiritus malos à bonis diiudicare dicerit, & duas B.Vincentii Lirinensis obseruauerit quasi regulas.

REGVLA PRIMA.

Moises postquam à falsis prophetis cauendum esse docuisset, ipse hanc quæstionem mouit in verba: Quòd si tacita cogitatione responderis, quomodo poßum cognoscere verbum, quod Do-nus non est locutus? & statim subdit: Quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, & id-euenerit, hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui propheta confinxit, & id-non timebis eum. Deut.18.

SECVNDA REGVLA.

Contra vero, etsi interdum eueniant quæ falsi prædixerint prophetæ, non tamen sequitur eos-pterea veros dici prophetas, aut eorum doctrinam ob id solum, vt veram, mox esse amplectendam, maxime si expresso Dei repugnet verbo, eiusdem scripturæ probatur authoritate, quæ hic iam c-Deuter. cap. adducta fuit, vbi expresse dicitur: Si prædixerit signum & portentum, & euenerit quod-cutus est, non audies verba prophetæ illius. Ratio est, quia pseudo ille propheta Deos docuerit nos, & tentat vos Dominus Deus vester. Vincentius Lirinensis.

Quamobrem hac in re nos cautos esse volens, Ille, inquit, est verus & germanus Catholicus, qui ritatem Dei, qui ecclesiam, qui Christi corpus diligit: qui diuinæ religioni, qui catholicæ fidei præponit, non hominis cuiuspiam authoritatem, non amorem, non ingenium, non eloquentiam, non philosophiam: sed hæc cuncta despiciens, & in fide fixus & stabilis permanens, quicquid vniuersali-ter antiquitus ecclesiam catholicam tenuisse cognouerit, id solum sibi tenendum credendumque cernit: quicquid vero ab aliquo deinceps vno, præter omnes vel contra omnes sanctos nouum inauditum subinduci senserit, id non ad religionem, sed ad tentationem potius intelligat p-re. Ita ille.

PSEVDOPROPHETARVM NOTAE, SIVE mores hæreticorum.

Eos ita descripsit Paulus: Erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, pa-tibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, im-mites, sine benignitate, proditores, proterui, tumidi, & voluptatum amatores magis quam Dei: habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Quemadmodum au-Iamnes & Mambres restiterunt Moisi, ita & hi resistunt veritati, homines corrupti mente, rep-circa fidem. Quorum insipientia manifesta erit omnibus. 2.Timoth.3. Nec minus luculenter Vin-tius: Hoc apud omnes hæreses quasi solenne est ac legitimum, vt semper prophanis nouitatibus g-deant, antiquitatis scita fastidiant, & per oppositiones falsi nominis scientiæ, à fide naufragent. S-apud suos, siue alienos: siue priuatim, siue publice: siue in sermonibus, siue in libris: siue in conuiuiis, siue in plateis: nihil vnquam pene de suo proferunt, quod non etiam scripturæ verbis adumbrare n-nentur. Sciunt enim fœtores suos nulli ferè cito esse placituros, si nudi & simplices exhalentur, idcirco eos cœlestis eloquii velut quodam aromate adspergunt: vt ille qui humanum facile desp-ret errorem, diuina non facile contemnat oracula, &c.

FALSORV

FALSORVM PROPHETARVM POENAE.

Malis prophetis diuina scriptura non vno in loco pessime minatur. Nam in Hieremia cap.14. hæc dicit Dominus de pseudoprophetis, qui prophetant in nomine meo, quos ego non misi: in gladio & fame consumentur prophetæ illi: & populi quibus prophetant, erunt proiecti in viis præ fame & gladio. Sic Ezechielis.13. Dominus falsos prophetas ipse est allocutus: Quia locuti estis vana, inquit, & vidistis mendacium, ideo ecce ego ad vos: Et erit manus mea super prophetas, qui vident vana, & diuinant mendacium. In consilio populi mei non erunt, & in scriptura domus Israel non scribentur, nec in terram Israel ingredientur. Denique Moises Deut.13. &.18. falsum prophetam interficiendum esse statuit.

DE LIBRIS PROPHETICIS.

PROPHETARVM APPELLATIONE QVI LIBRI contineantur.

Sicut legis appellationem aliquando vniuersaliter cum prophetis & Psalmis, interdum vero & proprie, præter psalmos & prophetas eam tantum quæ per Moisen data est, accipere solemus: ita etiam communiter prophetæ simul cum psalmis, proprie vero per se absque psalmis hoc nomine appellantur. August. de Trinita. lib.15. cap.17.

AN DAVID FVERIT PROPHETA.

Non solum propheta fuit Dauid, sed prophetis aliis non paucis potior habetur & excellentior. Nicolaus de Lyra in præfatione super Psalterium.

QVA RATIONE PSALMORVM LIBER INTER prophetas numerari possit, aut non possit. TABVLA. 158.

LIBRVM Psalmorū ponunt—	Hebræi	Inter	Haggiographa	Vtraq; opinio suos habet defensores. Conciliatur autē ista controuersia hac distinctione, quòd aliquis propheta dicatur vel	Actu, & non officio, vt Dauid, Iob, & alii complures.	Dauid ergo inter prophetas	Primo modo numerari & potest, & debet.	Matthias Doringius in primum caput Hieremiæ.
	Latini		Libros propheticos. Nicolaus de Lyra in præfatione Psalmorum.		Officio, & nō actu, vt multi summi pontifices, & sic Helchias.		Secundo autē modo & tertio nō potest.	
					Vtroque modo, actu scilicet & officio, vt Esaias, Hieremias.			

AN EXTENT OMNIA PROPHETARVM scripta.

Non extare omnia de rebus gestis prophetarum scripta, aut quæ ab illis fuere composita, satis clare ostendit Chrysosto. in Matth. cap.2. homil.9. Multa, inquit, ex propheticis periere monumentis, quod ex historia Paralipomenon videre licet. Desides enim cum essent iudæi, & crebro in impietatem laberentur, alia quidem perdiderunt negligenter, alia vero tum incenderunt, tum conciderunt. Et hoc quidem Hieremias, illud vero author quarti libri Regum asserunt: Quoniam post multum temporis vix Deuteronomii volumen sit repertum, defossum quodam in loco ac pene deletum. Si autem priusquam barbarus miles grassaretur, adeo libros neglexerunt, multo magis, barbaris ingruentibus, id factum est.

NVM ILLA SALTEM QVAE EXTANT PROPHETARVM oracula, sint integra.

Non omnes integræ extant conciones propheticæ, sed tantum fragmenta & selecta aliquorum capita, quæ iudicata sunt ecclesiis maxime profutura, & ex quibus reliqua possint intelligi. In de recte formand. Theolog. studio restituto per Laurentiũ à Villauicentio, lib. 2. cap. 13. obseruat.

AN VNO EODEMQVE TEMPORE SVA prophetæ ediderint oracula.

Nequaquam: Liquet enim, vt D. hac de re scribit Chrysostomus, non vno & continenti tempore prophetas sua oracula edidisse omnia: sed pro diuersa qualitate temporis (dum numine adspirabantur) quasdam enuntiabant incisiones, quæ tandem conscriptæ, librum vnum, sua omni parte absolutum, perfecerunt. Chrysost. in Esaiæ. 2. caput.

VTRVM EODEM ORDINE PROPHETARVM conciones sint scriptæ, quæ fuerunt habitæ.

Nec id quidem. Nam Origenes in Cantica canticorum homilia. 1. Prophetica dicta non temporibus, sed ratione dicit esse pensanda. Quod clarius edisserens D. Hieron. Notandum est, inquit, in prophetis, maximeq; in Ezechiele & Hieremia, nequaquam regum & temporum ordo seruari, sed præpostere quod iuxta historiam postea factum sit, prius referri: & quod prius gestum sit, post. Aliud enim est historiam, aliud prophetiam scribere. Hieron. in Hierem. cap. 21. Et in scriptis propheticis præcipua ratio habetur eorum, ad quos instituta est prophetia, quid auditoribus & lectoribus debeat proficere. Gloss. ord. Hieremiæ. 25. in princip.

CVR IN PROPHETIS PLERAQVE TAM obscure sint tradita.

In prophetis, inquit, D. Hieron. difficultas est, vt non facile pateat sanctum canibus, & margaritæ porcis, & prophanis sancta sanctorum, Hieron. in Nahum cap. 3.

QVAE RES PROPHETARVM SCRIPTA FACIANT obscura, ratio prima.

Inter multas & varias causas, quæ tam obscura faciunt atq; difficilia prophetarum oracula, præcipua fere hæc est: Quia prophetia omnis ænigmatibus & præcisis sententiis inuoluitur. Dum enim de alio loquitur, transit ad aliud, ne si ordinem scripturæ conseruet, non sit vaticinium, sed narratio. Hieron. in Nahum. 2. Cuius generis est, quòd in eo ipso propheta Nahum, ad finem capitis primi dicuntur læta ad Iudam: protinus vero cap. 2. dicuntur tristia, sed ad Niniuen referenda.

RATIO SECVNDA.

Sic Chrysost. in Matth. cap. 2. homil. 8. Hanc dicit esse quasi legem prophetiæ, vt multa sæpe dicantur quidem, sed in aliis impleantur, vt illud quod de Simeone & Leui dicitur: Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel. Hoc enim non ipsis, sed in eis etiam factum est, qui de illorum stirpe processerunt. Gen. 49.

TERTIA RATIO.

Aliam huius rei rationem reddit Euthymius in Psal. 117. vt nimirum ipsæ prophetiæ, vmbra quadam ac velamine obtegantur, ne si apertius traderentur, maius sacris literis immineret ab infidelibus periculum.

QVAE IN PROPHETARVM LECTIONE IN PRIMIS sint aduertenda. Regula prima.

In prophetis historiæ veritas quærenda primum, deinde allegoria. Hieron. in Zachar. lib. 3. cap. Hoc est, post historiæ veritatem spiritualiter omnia sunt intelligenda. Idem in procem. Commentar. in Esaiam. Quam sententiã latius explicans in Esa. lib. 4. cap. 11. Prudens & Christianus lector, inquit, hanc habeat repromissionũ prophetalium regulam, vt quæ Iudæi & nostri, immo nõ nostri, Iudaizantes carnaliter futura cõtendunt, nos spiritualiter iam transacta doceamus, ne per occasionem istiusmodi fabularum & inextricabilium (iuxta apostolum) quæstionum, Iudaizare cogamur. Hieronym.

SECVNDA

SECVNDA REGVLA, EX IOAN. DRIEDO.

Sed hic obseruandum est, ne in vniuersum omnia prophetarum dicta & facta, ita referamus ad tempora futura, vt interim negligamus historiæ veritatem, quam propheta nunc vt præsentem, nunc vt præteritam insinuat. Mos est prophetarum, spiritu prophetico transire de litera ad spiritum, & recitare historiam rerum tam præsentium, quàm gestarum, velut vmbram, typum seu figuram eorum, quæ futuræ sunt. lib. 3. de ecclesiasticis scripturis, tractatu. 2. cap. 5.

TERTIA REGVLA D. GREGORII.

Inter cætera prophetiæ miracula, hoc quoque mirandum habent libri prophetarum, quòd sicut in eis res verbis, ita nonnunquam verba rebus exponuntur: vt eorum non solum dicta, sed etiam res gestæ prophetiæ sint. Grego. 22. Moralium cap. 21. & super Ezechiel. homil. 11.

EORVM PROPHETARVM ORDO ET NOMINA, quorum monumenta ad nos vsque peruenerunt. TABVLA. 159.

Prophetarum libri alio ordine sunt

EDITI, vt	POSITI IN CANONE, vt
ABDIAS.	ESAIAS.
IONAS.	HIEREMIAS.
AMOS.	BARVCH.
MICHAEAS.	EZECHIEL.
OSEAS.	DANIEL
ISAIAS.	OSEE.
IOHEL.	IOHEL.
NAHVM.	AMOS.
ABACVC.	ABDIAS.
SOPHONIAS.	IONAS.
HIEREMIAS.	MICHAEAS.
DANIEL.	NAHVM.
EZECHIEL.	ABACVC.
AGGAEVS.	SOPHONIAS.
ZACHARIAS.	AGGAEVS.
MALACHIAS.	ZACHARIAS.
	MALACHIAS.

DE TEMPORIBVS PROPHETARVM.

Temporum inuestigationem ad intelligenda prophetarum oracula non vtilem tantum, sed etiam necessariam docet Hieron. his verbis: Proinde qui nescit tempora eorum quæ dicta sunt, quæ ve euenerunt, qui poterit homini contentioso demonstrare Prophetiæ certitudinem?

PROPHETARVM LIBROS NON TANTVM IPSIS philosophis, sed etiam nomine philosophorum esse antiquiores.

Augustinus vero de ciuit. Dei lib. 18. cap. 37. propheticam authoritatem Græciæ sapientum ac philosophorum scriptis probat longe esse antiquiorem. Tempore, inquit, nostrorum prophetarum, quorum iam scripta ad notitiam fere omnium gentium peruenerunt, philosophi gentium nondum erant, qui hoc etiam nomine vocarentur, quod cœpit a Samio Pythagora, qui eo tempore, quo Iudæorum soluta est captiuitas, cœpit excellere atq; cognosci. Multo ergo magis cæteri Philosophi post prophetas reperiuntur fuisse. Quam sententiam multis argumentis confirmant Iosephus contra Apionem, Eusebius in Euangelica præparatione, & Iustinus martyr ad gentes.

QVAE FVERINT ILLA TEMPORA, SVB QVIBVS prophetarum cœpit doctrina. TABVLA. 160.

- PROPHETarũ iuxta doctrinã Hiero. in Hierem. in principio, & Gloss. Hier. 1. alii prophetarunt
  - Ante captiuitatẽ decem tribuum Israel, siue duarũ tribuum Iudæ & Beniamin, vt
    - ESAIAS,
    - OSEE,
    - IOEL.
  - Post captiuitatem, vt
    - DANIEL,
    - AGGAEVS,
    - ZACHARIAS.
  - Imminente captiuitate, vt
    - HIEREMIAS in terra Iuda,
    - EZECHIEL in Babylone.

- Vltimi
  - Aggæus,
  - Zacharias,
  - Malachias.
- Intermedii omnes inter
  - Legem
  - Et Christum. Gre Nazianzenus in A logetico.

VNDE COGNOSCERE LICEAT, QVO TEMPOR Prophetarum quisque suo perfunctus fuerit officio.

Ea de re Ludouicus Viues talem tradidit regulam: Nusquam certius, inquit, colliguntur temp quàm ex ipsis eisdem prophetis, si sub quibus scripserint, testificentur. Ideo, cum eorum testimon veluti syngraphas habuerimus, aliorum adducere superuacaneum fuerit. Vide hac de re, ac de va sis Prophetarum temporibus pulchre multa apud August. de Ciuitate Dei. lib. 18. cap. 27. cum tibus & scholiis Ioan. Ludouic. Viuis.

LIBRORVM PROPHETICORVM DIVISIO secundum materiam subiectam. TABVLA 161.

- EPIPHANIVS IN lib. de mensuris & ponderibus, (Pag. mihi. 611.) libros prophetarum à priscis testatur partitos fuisse in. 9. speculationes, seu potius in locos communes: nempe in
  - DOCTRINAS,
  - SPECVLATIONES,
  - EXHORTATIONES,
  - MINAS,
  - LVCTVS,
  - CONSOLATIONES,
  - PRECES,
  - HISTORIAS,
  - PRAEDICTIONES.

DE PRAEDICTIONVM PARTITIONE.

TABVLA. 162.

PRAEDICTIONUM porro quadruplices sunt differentiæ:
- Primo, aliæ sunt De
  - Reiectione legis secundum carnem,
  - Nouo testamento legi successuro.
- Secundo, aliæ iterum sunt De
  - Depositione prioris populi,
  - Vocatione Gentium.
- Tertio, aliæ De
  - Promissionibus ad patres factis,
  - Christo peculiariter,
  - Ecclesia.
- Quarto, nonnullæ sunt Contra
  - Prouincias & certas personas,
  - Omnes in vniuersum impios. Villauicent. De Theolog. stud. recte formando, lib. 2. cap. 13. obseruat. 7.

ALIA PROPHETICORVM LIBRORVM diuisio.

TABVLA. 163.

PROPHETARVM, qui primi fuerunt verbi diuini Doctores, dicuntur alii
- Maiores, ob magnam sententiarum plenitudinem.
- Minores, quòd non tanta sit in eis sententiarum plenitudo, vt ait Petrus Aureolus.

DE PROPHETIS MAIORIBVS, AC PRIMVM quare sic dicantur.

TABVLA. 164.

PROPHETARVM primo aliqui dicuntur maiores, vel quia
- Cæteris sunt principaliores, & Spiritus sanctus illis adfuit in magna latitudine & plenitudine sententiarum, vt habet idem Aureolus.
- Prolixiora volumina condiderunt, comparatione scilicet eorum, quorum sermones sunt breues. August. De Ciuitate Dei, libr. 18. cap. 29.

QVI ET QVOT HVIVS CLASSIS SINT prophetæ.

TABVLA. 165.

QVATVOR SVNT prophetæ, qui à Patribus numerantur inter maiores.
- Esaias, id est, Salus Domini,
- Hieremias, id est, excelsus Domini, cui adiunctus est amanuensis eiusdem Baruch, id est, Benedictus.
- Ezechiel, id est, robur vel imperium Domini,
- Daniel, id est, iudicauit me Dominus.

QVO ORDINE HI PROPHETAE INTER se cohereant. TABVLA. 166.

MAIORES prophetæ secundum ipsius captiuitatis & exilii, cuius denuntiãdi gratia missi fuere prophetæ, tempus distinguũtur. Eius autem tẽporis quinque sunt partes, nempe

- Præconceptæ atque definitæ, quo Deus Israelitas propter peccatorum multitudinem atque pertinaciam eiiciendos statuit de terra sancta. Id quod sic futurum esse ex iussu diuino denuntiauit Esaias.
- Executionis præfatæ diffinitiuæ, in quod tempus incidit Hieremias.
- Transmigrationis primæ Babylonicæ, quo tempore in Chaldæa prædicauit, & consolatus est captiuos Ezechiel.
- Desolationis, quo tempore ab Hieremia missus est Baruch.
- Reuocationis, quo Deus populi sui misertus, captiuos reducere dignatus est in terram promissionis. Ac eo quidem nomine missus fuit Daniel, Qui denuntiauit destructionem regni Chaldæorum, & introductionem Regni Medorum, ac deinde etiam Regni Græcorum. Hæc ferè Petrus Aureol.

Quæ quidẽ omnia contigerũt sub temporib⁹ Regũ, partim

- Oziæ, ... chaz & ... chiæ.
- Iosiæ, ... chim, ... dechiæ.
- Ioachi...
- Sedec... qui ... reges ... fuere.
- Cyri R... Persar...

PROPHETIA ESAIAE, LIBER BIBLIAE. XXVII. PARTIS QVINTAE. primus.

QVIS HVIVS LIBRI SIT AVTHOR.

Libri quatuor Prophetarum maiorum, & duodecim minorum, singuli suorum authorum nominibus sunt inscripti. Ioan. Driedo. Quod hic semel pro semper annotasse conuenit, ne in sequentibus idem toties repetere sit opus.

ESAIAS QVIS FVERIT.

Esaias, cuius Prophetia duodecim prophetis, iuxta numerum versuum, aut maior est, aut ... filius fuit Amos, vt patet ex primis huius Prophetiæ verbis. Hieron. in Prolog. Commentar. in E... August. De Ciuitat. Dei lib. 18. cap. 27. Amos autem pater Esaiæ, non vt pleriq; autumant, tertius decim Prophetarum est, sed alius, diuersisq; apud Hebræos scribuntur literis. Idem Hieron. Ep... princip. Dicitur fuisse auunculus ipsius Manassæ ex parte matris. Vnde illum generis nobilitatem ... xisse ferunt. Gloss. 4. Reg. 21. circa finem.

QVALIS FVERIT.

Vir nobilis & vrbanæ erat eloquentiæ, nec habens quidquam in eloquio rusticitatis admi... non tam propheta, quàm euangelista dicendus. Ita enim vniuersa Christi ecclesiæq; mysteria ... quidum prosecutus est, vt non cum putes de futuro vaticinari, sed de præteritis historiam te... Hieron. in prolog. ad Esaiam. Cui Augustinus tale dedit testimonium, quòd euangelii vocatio... gentium prænuntiator præ cæteris fuerit apertior. August. lib. Confess. 9. cap. 5.

QVO IN LOCO PROPHETAVERIT.

Prophetauit autem Esaias in Hierusalem & Iudæa, hoc est, tribubus Beniamin & Iudæ. Hieron. Prolog. in Esaiam.

QVANDO FACTA FVERIT HAEC PROPHETIA.

Texuit Esaias hoc oraculum, decem tribubus necdum in captiuitatem ductis, hoc est, sub Ozia, Ioathan, Achaz, Ezechia regibus Iuda, Esai.cap.1.in princip.& Hiero.in Prolog. Tempore enim Regis Oziæ cœpit prophetare. Licet autem & tempore Manassæ filii Ezechiæ prophetauerit, nullam tamen de illius tempore fecit mentionem: tum quia pessimus fuit in cultu idolorum, & in occisione & persecutione innocentum, vt habetur.4.Re.21. Tum quia ab eo occisus fuit, eo quòd peccata ipsius & populi arguebat. Lyra in Esa.cap.1.

QVOS HABVERIT CONTEMPORANEOS.

Vno atq; eodem tempore, Esaiam, Osee, Ioel, & Amos prophetasse, ex Regibus, qui ponuntur in titulo, cognoscimus. (Sic enim Esaias suam auspicatur prophetiam: Visio Esaiæ filii Amos, quam vidit super Iudam & Hierusalem, in diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, Ezechiæ Regum Iuda &c.) Sed principium verbi Domini fuit in Osee filio Beeri. Hieron.hic in principio.

AD QVOS FACTA SIT ISTA PROPHETIA.

Prophetauit Esaias contra Iudæam & Hierusalem. Deinde etiam contra gentes, videlicet Babylonem & Philistæos & Damascum. Visionem vidit contra Aegyptum, contra Idumæam, contra Phalanga Sion, contra Tyrum, & contra Quadrupedia in solitudine. Exponit & exodum Sennacherib, & arrogantiam Rapsacis, & vtriusq; casum ac perditionem, &c. Deniq; etiam de Eunuchis prophetauit & gentibus, & in calce de die Iudicii. Athanas.in Synopsi.

QVIBVS DE REBVS.

De vtroq; agit regno, id est, X. tribuum Israel, & duarum Iuda & Beniamin, nunc commixtim, nunc separatim. Et cum interdum ad præsentem respiciat historiam, & post Babyloniæ captiuitatem, reditum populi significet in Iudæam: tamen omnis eius cura de vocatione gentium, & de aduentu Christi est. Hieron.in Prologo ad Esaiam.

FVSIOR HVIVS ARGVMENTI EXPLICATIO, ex eod. Hieronymo.

Nullus, inquit, me putet, voluminis istius argumentum breui cupere sermone comprehendere, cum vniuersa Domini Sacramenta præsens scriptura cōtineat: & tam natus de virgine Emanuel, quàm illustrium patrator operum atque signorum, mortuus ac sepultus, & resurgens ab inferis, & Saluator vniuersarum gentium prædicetur. Quid loquar de Physica, Ethica & Logica? Quicquid sanctarum est scripturarum, quidquid potest humana lingua proferre, & mortalium sensus accipere, isto volumine continetur. Hieron.in proœm.Commentar.in Esaiam.

DE EODEM, EX AVGVSTINO.

Esaias inter illa, quæ iniqua arguit, & iusta præcepit, & peccatori populo mala futura prædixit, etiam de Christo & Ecclesia, hoc est, de rege, & ea, quam condidit, ciuitate multo plura quàm cæteri, prophetauit: ita vt à quibusdam Euangelista, quàm propheta, potius diceretur. Augustinus De Ciuita. Dei.lib.18.cap.29.

DE SEVERITATE VITAE.

Hic propheta corporis castigatione plerisq; iam superatis, nudus & discalceatus ad tertium annum incessit. Origen.contra Celsum lib.7.

DE MORTE EIVSDEM.

A Manasse rege Iuda, vt Hebræi ferunt, serra lignea serratus, & in duas partes dissectus est. Vnde quod ad Hebræos.xi.de sanctorum suppliciis legitur, serrata sunt, ad Esaiam referri solet. Hieron.in Esa.lib.15.cap.57. Sic Eusebius: Manasses impius, inquit, Esaiam interfecit, statuamq; suam posuit quinque facies habentem. Sepultus est sub Quercum Rogel, iuxta transitum aquarum, quas olim Ezechias Rex iacto obstruxerat puluere. Idem Hieron.in suo ad hunc librum argumento, vt refert Ioan. Ludo. Viues in August. De Ciuitate Dei lib.18.cap.24.

DE CAVSIS, CVR SIT OCCISVS ESAIAS, ex Origene primum.

Exod.33. Esa.6. Aiunt Esaiam ideo esse sectum à populo, quasi legem præuaricantem, & extra scripturas annun- tem. scriptura enim dicit, Nemo videbit faciem meam, & viuet. Iste vero ait, Vidi Dominum Sabaoth. Moises, aiunt, non vidit, & tu vidisti? Et propter hoc eum secuerunt, & condemnauerunt eum vt im- pium. Non enim sciebant, quia duabus alis velauerunt faciem Dei Seraphim. Vidit dominum, fa- ciem non vidit Esaias: nec Moises vidit. Posteriora vidit, vt scriptum est, Moises. Origenes in Esa. Homilia. 1.

DE EISDEM, EX HIERONYMO.

Esa.1. Exod.33. Esa.6. Hebræi dicunt, duas ob causas interfectum Esaiam: Quòd Principes Sodomorum & populum Go- morrhæ eos appellauerit, & quòd Domino dicente ad Moisen, Non poteris videre faciem meam, ausus sit dicere: Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum, & eleuatum &c. Hieron in libr. 1. cap. 1. Hoc autem quòd viderit Dominum, scripsit Esaias eo contigisse anno, quo mortuus Rex Ozias. Idem Hieron. in Quæstion. seu tradition. Hebraicis in Paralipomenon.

QVAE IN HAC PROPHETIA SINT obseruanda.

Ea tradit Hieron. in Procemio suorum Commentariorum in Esaiam his verbis: Vnde post histo- veritatem, inquit, spiritualiter accipienda sunt omnia: Et sic Iudæa & Hierusalem, Babylon & Phili- stiim, Moab & Damascus, Aegyptus & desertum mare, Idumæa & Arabia, ac vallis Sion, vel vallis vi- nis, & ad extremum Tyrus, & visio quadrupedum, intelligenda sunt vt cuncta quæramus in sensu, in 1.Cor.3. omnibus his quasi sapiens architectus Paulus Apostolus iaciat fundamentum, quod non est aliud præ- ter Christum Iesum.

PARTITIO. TABVLA. 167.

PROPHETIA Esaię diuiditur in duos principales tractatus,
- Tragicum, qui multifarias continet exprobrationes & comminatio- bus Propheta præcipue populum Iudaicum perstringit, & a pe- dine abstrahere studet, à princip. huius lib. vsq; ad cap. 40. Alias oraculum triste dicitur & flebile.
- Comicum, qui crebras habet tum exhortationes, tum consolationes, cap. 40. vsq; in fin. libri. Et lætum appellatur nuntium. Petrus Aureol.

TRACTATVS PRIMVS. TABVLA. 168.

DIVIDITVR in quinq; Partes. Perstringit enim Propheta suis comminationibus gentem modo
- Iudaicam, nempe regnum duarum tribuum Iudæ & Beniamin, idq; per cim capita.
- Finitimam totam: Vbi vicinis nationibus in vniuersum omnibus, varia- natur pœnas & aduersitates, per xi. capita.
- Vniuersam mundi machinam simul & summatim, per 4. capita.
- Reliquas X. tribus & simul etiam duas ante dictas coniunctim, per dem capita.
- Rursus gentem Iudaicam, id est, duas tribus separatim, per capita octo trus Aureol.

PARS PRIMA ADVERSVS DVAS tribus regni Iudaici. TABVLA. 169.

IN PRIMA PARTE huius ꝓphetiæ Esaias duplicẽ videtur habuisse respectũ: vnum videlicet ad populum Iudaicum, & alterum ad Christum. Vnde capita sub ea comprehensa partim

- Ad populũ referuntur Iudaicum. Atq; sic sub hoc veluti mẽbro tractatus primi, continentur
  - Exprobratio flagitiorum, propter quorum multitudinem & atrocitatem, legis antiqua fit euacuatio & abrogatio, cap. 1. &. 2. Vbi inter cætera dicitur: Ne offeratis vltra sacrificium frustra &c. Et, Incensum abominatio est mihi &c.
  - Nouæ legis introductio, & noui gregis electio, cap. 2. Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini &c.
  - Comminatio multiplicis supplicii, præcipue ob necem Christi, cap. 3. &c.
  - Noui gregis ab iis pœnis præseruatio, cap. 4.
  - Pœna populo comminata, iusta ostenditur, cap. 5.
  - Impositio officii prophetici, & purgatio labiorum eius per calculum, quem Seraphin forcipe tulerat de altari. Quæ iuxta Hebræum, visio Esaiæ prima est, cap. 6. vers. In anno quo mortuus est &c.
  - Liberatio populi Israelitici, & speciatim Achaz, de manibus duorum Regum, Rasin scilicet Regis Syriæ, & Phacee filii Romeliæ Regis Israel, cap. 7. &. 8.
  - Liberatio item Regis Ezechiæ de manu Sennacherib Regis Assyriorum, à duobus filiis suis interfecti, cap. 9. &. 10.
  - Gratiarum actio & Canticum laudis, cap. 11. &. 12.
- Ad Christũ, Cuius respectu populo prædicit
  - Abolitionem legalium sacrificiorum, rituum, &c. cap. 1.
  - Euangelii substitutionem, & gentium vocationem, cap. 2.
  - Destructionem Hierusalem & Synagogæ, cap. 3.
  - Ecclesiæ nouæ ædificationem, cap. 4.
  - Compositionem cantilenæ de synagoga repudiata, cap. 5.
  - Destinationem filii Dei, cap. 6. ibi, Vade, & dices populo huic.
  - Eiusdem filii incarnationem, conceptionem, & natiuitatem ex virgine, cap. 7. Ecce virgo concipiet & pariet.
  - Discipulorum & credentium collectionem, & aliorum scandalum & offensionem, cap. 8.
  - Passionem Christi, & regni eius inchoationem, cap. 9.
  - Conuersionem filiorum Israel ad Christum, cap. 10.
  - Resurrectionem Christi gloriosam, & Ecclesiæ ex diuersis populis adunationem sub vno pastore Christo, cap. 11.
  - Sacramentorum efficaciam, & gratiarum diffusionem per totam ecclesiam, cap. 12. Confiteor tibi Domine, &c. Vbi dicitur, Haurietis aquas de fontibus Saluatoris.

PARS COMMINATIONVM SECVNDA aduersus finitimas nationes. TABVLA. 170.

SECVNDA pars Comminationum, decem continet onera, Quibus propheta minatur,
1. Babyloniis, quorum destructio facta est per Cyrum & Darium, cap. & 14. Vbi interiectis quibusdam de Christo, inuehitur in Nabuchodono. Regem Babylonis.
2. Philistæis, circa finem cap. 14. ibi, Ne læteris Philistæa omnis tu, &c.
3. Moabitis, cap. 15 & 16. iterum interiecta prophetia de Christo venturo Ruth Moabitide, à princip. cap. 16. vsque ad vers. Emitte agnum Domine.
4. Damasco & Syris, tot. cap. 17.
5. Aethiopibus & Aegyptiis, cap. 18. 19. & 20. Vbi iterum multa interserit propheta de Christo.
6. Assyriis, siue rursum Babyloniis, cap. 21.
7. Idumæis, circa finem eiusdem cap.
8. Arabibus, in eod. cap. ibi, Onus in Arabia &c.
9. Hierosolymis, maxime Principibus & Præpositis templi, cap. 22. C vallis &c.
10. Tyriis, cap. 23. Onus Tyri &c.

PARS COMMINATIONVM TERTIA, aduersus totam mundi machinam. TABVLA. 171.

PRAENVNTIAT excidium totius orbis terrarum, agitq; de
- Iudicio extremo, totius terræ dissipatione, & sententia proferenda in dæmones & homines malos.
- Iustitia diuina, quam prædicat, adhibita etiam gratiarum actione.
- Præmio siue gloria bonorum, cap. 26.
- Suppliciis damnatorum, cap. 27.

PARS COMMINATIONVM QVARTA, aduersus duas, itemq; x. tribus Israel coniunctim. TABVLA. 172.

HAEC PARS cōminando dicit, Væ
- Populo Israelitico, id est, X. tribubus cap. 28. Væ coronæ superbiæ &c.
- Genti Iudaicæ, id est, duabus tribubus, cap. 29. Væ Ariel.
- Reliquiis, quas Nabuzardan voluit esse sub manu Godoliæ, volentibus debellante Hieremia descendere in Aegyptum, cap. 30. Væ filii desertores.
- Eis qui descendunt in Aegyptum, cap. 31. Væ qui descendunt. Vbi iterum propheta se vertit ad Christum, ac de eo multa identidem vaticinatur.

PARS COMMINATIONVM QVINTA aduersus Gentem Iudaicam, id est, duas tribus seorsum. Tabula 173.

In postrema tractatus primi parte, propheta procedit duobus modis:

- Primo, obscurè & propheticè, De
  - Ezechia & eius perfectione, sub cuius figura agit de Christo, cap. 32.
  - Sennacherib, & eius destructione, cap. 33.
  - Romanis, & Iudæorum ab illis facta vastatione sub Tito & Vespasiano, & hoc (vt dicunt Magistri Iudæorum) sub figura Idumææ & Bosræ, cap. 34.
  - Ecclesiae propagatione & florido statu, cap. 35.
- Secundo, dilucidè, & ferè historicè, introducens
  - Sennacherib superbientem, cap. 36.
  - Ezechiam
    - Ad Deum clamantem, & Dominum illum eripientem, cap. 37.
    - Infirmum conualescentem, cap. 38.
    - Vanè gloriantem, ostendendo Babyloniis diuitias suas. Vnde Esaias comminando concludit, Captiuitatem futuram, & omnia deportanda in Babylonem.

TRACTATVS ESAIAE SECVNDVS, QVI consolatorius est, & populo Israel nunciat liberationem. Tabula 174.

Cum populus Iudaicus in afflictionibus suis etiam à Regibus suis esset derelictus, introducit Propheta personam Christi, populi sui miserentis, ac ita pro consolatione afflictarum mentium, agit in summa De liberatione populi facta per

- Christum
- Cyrum,
- Iterum per Christum,

A

- Peccato,
- Exilio,
- Peccato.

DE LIBERATIONE CHRISTI, PRIMA SECVNDI tractatus Parte. Tabula 175.

In hac prima Parte inuehitur subinde propheta in idololatriam, idque ne putent homines cultum Christo impensum, esse idololatriã, quod hodieq; Iudæi sentiunt. Agit verò De

- Praecursore Ioanne Baptista, & eius prædicatione, cap. 40. vers. Vox clamantis in deserto.
- Vnione naturam in Christo, & humanitatis assumptione ex semine Abrahæ, c. 41. vers. Et tu Israel serue meus, semen Abrahæ.
- Incarnati verbi conuersatione, cap. 42. vers. Non clamabit &c.
- Vocatione testium, scilicet Apostolorum, cap. 43. vers. Educ foras populum cæcum &c.
- Spiritusancto, Apostolis in die Pentecostes diuinitus inspirato, cap. 44. vers. Effundam Spiritum meum &c.

DE CYRI LIBERATIONE, pars secunda. Tabula. 176.

OSTENDIT propheta, quomodo liberatio facta sit per Cyrum, nimirum non ex sua aut idolorum virtute, sed potentia diuina quæ Cyro vsa sit ceu instrumento. Itaque commemorat hic —

- Diuinæ liberationis organum seu instrumentum, Regem scilicet Cy[rum] cuius tamen occasione se vertit ad ipsum Christum, cum ait: Rorate desuper &c. Item, Tantum in te est Deus, & non est præter te D[eus] cap. 45.
- Liberatorem præcipuum, scilicet Deum. Vnde ait, Ego feci, & ego [fe]ram, cap. 46.
- Liberationis modum, qui consistit in destructione Babylonis & regu[m] cap. 47.
- Causam huius prædicationis, ne scilicet Iudæi liberationem suam asc[ribe]rent idolis, cap. 48. vers. Prædixeram tibi ex tunc.

ITERVM DE CHRISTO, PARTE secundi tractatus Tertia. Tabula 177.

REDIT ITERVM ad liberationem Christi Esaias, ac deinceps quasi Euágelista & Apostolus, expromit mi steria fidei nostræ, quæ ad Christum potissimum pertinét, de quo dum agit, isthæc duodecim prosequitur: —

- Infantiam & absconsionem Saluatoris, quam per annos fere trigint[a] ignotus latuit, cap. 49.
- Multifarias iniurias & persecutiones in hoc mundo perpessas, cap. 50. Corpus meum percutientibus dedi &c.
- Sapientiam & doctrinam siue prædicationem Christi, cap. 51. & 52. [di]cit, Audite me, qui sequimini quod iustum est &c.
- Passionem & mortem, atque in his omnibus summam patientiam & [tole]rantiam, circa fin. cap. 52. vers. Ecce intelliget seruus meus, & p[er] cap. 53. Vbi dicitur: Non est species ei neque decor.
- ECCLESIAM, & ipsius formationem ex latere Christi, cap. 54. & 55. vbi etiam
  - Ostendit, Ecclesiam non arctari ad vnum aliqu[em po]pulum, sed sparsam esse per vniuersum o[rbem] cap. 56.
  - Præcepta habet moralia, quibus Ecclesia in[st...] cap. 57. & 58.
- Gloriam & resurrectionem, cap. 59. & 60. ibi, Ecce non est abbreu[iata ma]nus Domini.
- Famam & existimationem, per totum orbem diffusam, idque apo[stolorum] prædicatione.
- Nominis Christiani, noui sanè & gloriosi, impositionem, quo creden[tes] [nomi]nantur, cap. 62. vers. Et vocabitur tibi nomen nouum, quod os D[omini] nominauit &c.
- Assensionem triumphalem, & gloriosum ingressum in cœlum, ca[p.] Quis est iste qui venit &c.
- Iudæorum nequitiam & excæcationem, circa medium 63. vers. Mise[ratio]num omini recordabor. Vbi reducit in memoriam beneficia D[ei] puc illud, quo educti sunt Iudæi ex Aegypto, & beneficium adu[entus] Christi, cap. 64.
- Reuersionem Iudæorum ad Christum & eius misericordiam, cap. 65.
- Iudicium extremum, ac ibi iterum de bonorum præmiis & pœnis malo[rum] cap. 66.

PROPHETIA HIEREMIAE, LIBER BIBLIAE XXVIII. partis quintæ Secundus.

HIEREMIAS VNDE SIT ORIVNDVS.

HIEREMIAS & Sacerdos & Propheta. Author operis imperfecti in Matth. cap.22. homil.41. Tertullian.aduerſ. Gnoſticos. Auguſtinus eum Gentium dixit prophetam,in lib.De quæſtion.ex veter.teſtam.c.44.Anathothites fuit,& de genere Sacerdotum.Greg.1.Re.cap.13.Eſt autem Anathoth viculus,tribus ab Hieroſolymis diſtans millibus. Hieron.hic in Prolog.

QVIS EIVS FVERIT PARENS.

PATER Hieremiæ,Helkias ſacerdos ille magnus,qui librum legis inuenerat tempore Ioſiæ.Hieron.in quæſt. Hebraicis in 1.Paralipomenon:& ipſe propheta fuit. Quod patet ex primis huius prophetiæ verbis: Filii Helciæ &c.Tradunt enim Hebræi,cuiuſcunque prophetæ pater aut auus ponatur in titulo, ipſos quoque prophetas fuiſſe. Hieron. in Sophon. in princip. & Gloſſa hic cap.1. in princip. Regula, quorũ prophetarũ parentes fuerint prophetæ.

NATIVITAS EIVS.

SACERDOS ex ſacerdotibus,& in matris vtero ſanctificatus,virginitate ſua Euangelicum vtrũ Chriſti Eccleſiæ dedicans.Hieron. hic in Prolog.& in Apologia aduerſus Ruffin.Auguſt. epiſtola 57. Vnde in Sermone de natiuitate S.Ioan.Bapt.quem quidam D.Bernardo,alii alteri adſcribunt,ita legimus:Et Hieremiæ quidem admiranda ſanctificatio: Quia & ſi in peccato conceptus eſt,naſcitur tamen ſine peccato.Ante enim quàm exiret de ventre,ſanctificatus eſt,nec poterat naſci non ſanctus, qui in vtero matris erat ſanctificatus, &c.

QVANDO ACCEPERIT SPIRITVM PROPHETIAE.

SACRA ſcriptura teſtatur ipſa,Hieremiam & Danielem ſpiritum prophetiæ percepiſſe adhuc pueros,Hiere.1.& Daniel. 13.

QVIBVS ET QVID PROPHETAVERIT.

PROPHETAVIT in Hieruſalem,De futura ſiccitate,& contra gentes Aelam. Repræhendit iniuſtitias Hieruſalem in multis.& de aduentu Regis Babylonii,ad excidendum terram Aegypti, & aduerſus Babylonem &c. Athanaſ.in Synopſi,vbi fuſius hinc agitur.

VBI PROPHETAVERIT.

IN Iuda tantum & in Beniamin prophetauit,& ciuitatis ſuæ ruinas quadruplici planxit alphabeto,(id eſt,quatuor lamentationibus, quarum ſinguli verſus,ſingulis reſpondent Hebræorum literis.) Hieron. in præfatione in Hieremiam.

QVIBVS TEMPORIBVS PROPHETAVERIT, ſententia Origenis.

INTER Eſaiam & Hieremiam interceſſerunt anni 150.Hieron.in Eſaiam lib.9.cap.30. in princi. Cœpit autem prophetare in diebus Ioſiæ filii Amon regis Iuda,vſque ad annum tertiumdecimum regni eius: Deinde prophetauit in diebus Ioachim filii Ioſiæ Regis Iuda, vſque ad conſummationem vndecimi anni Sedechiæ filii Ioſiæ regis Iuda,ita vt eius prophetia per tres Reges contexta ſit vſque ad captiuitatem Hieruſalem in quinto menſe.Origen homil.1.in Hieremiam.

DE EODEM AVGVSTINVS.

HIEREMIAS propheta de maioribus eſt,ſicut & Eſaias.Prophetauit autem regnante Ioſia in Hieruſalem,& apud Romanos Anco Martio,iam propinquante captiuitate Iudæorum. Tetendit autem prophetiam ſuam vſque ad quintum menſem captiuitatis,ſicut in eius literis inuenitur. Prophetauit ergo non ſolum Anci Martii,verum etiam Tarquinii priſci temporibus. Auguſtin. De ciuitate Dei lib.18. cap.33.

EADEM DE RE TESTIMONIVM HIERONYMI.

HIEREMIAS cum esset adhuc puer, prophetare cœpit anno 13. Iosiæ filii Amon Regis Iu-
prophetauitq; in Imperio eius annis decem & nouem: & postea sub Ioachin filio eius annis xi. Sub
Sedechia, qui vltimus fuit Regum Iuda, annis xi. vsque ad 5. mensem, quando à Babylonijs capta
Hierusalem. Ac per hoc ab exordio prophetiæ suæ, vsque ad captiuitatem Hierusalem, in qua &
captus est, prophetauit annis 41. præter illud tempus, quando ductus est in Aegyptum. Ibique pro-
phetauit in Taphnis, vt hoc ipso volumine continetur. Hiero. lib. 1. in Hiere. c. 1. in princ.

QVI HVIVS PROPHETAE FVERINT contemporanei.

SOPHONIAS & Hieremias contemporanei fuerunt. Athanasius in Synopsi. Augusti. De Ci-
Dei lib. 18. cap. 33.

QVO GENERE MORTIS INTERIERIT Hieremias.

IOSEPHVS lib. 10. c. 10. testatur, Hieremiam in cœno fuisse demersum. Diuus porrò Hie-
in summario siue argumento in Hieremiam, & Author operis imperfecti in Matth. cap. 22. Homil.
dicunt eum post multas iniurias tandem apud Taphnas in Aegypto à populo lapidibus obru-
occubuisse.

DE SEPVLTVRA EIVS MIRACVLIS CELEBRI.

IACET verò in eo loco sepultus, quo dudum Pharao Rex habitauerat. Et quoniam postula-
sua de fugatis ab eodem loco serpētibus, Aegyptios à tactu aspidum facit esse securos, magna cum
religione Aegyptij venerantur. Idem Hieron. hic in summario.

DE LIBRIS HIEREMIAE COMBVSTIS, ex Iosepho.

PROPHETA Hieremias omnes prophetias suas conscribens, ieiunante populo, & in Eccle-
congregato, in templo mense nono quinti anni Regis Ioachin, relegit librum, quem de futu-
ciuitati & populo temploque conscripsisse videbatur. Audientes itaque principes, tulerunt li-
brum: iusseruntque eum, & scribam Baruch, de medio tolli, ne quibusdam fierent manifesti. Ip-
verò librum portantes, regi dederunt. Qui præsentibus amicis iussit scribam suum relegere, &
diens quæ scripta noscebantur in libro, iratus Rex dirupit eum, & igne cremauit: & requisitos Hie-
miam & Baruch, iussit ad se puniendos adduci. Illi siquidem eius tunc iram declinauerunt. Ios-
Antiq. lib. 10. c. 8.

DE EISDEM LIBRIS ITERVM RESTITVTIS.

POSTQVAM autem combusserat Rex volumen, & Sermones quos scripserat Baruch ex o-
remiæ, factum est verbum Domini ad Hieremiam, dicens: Rursus tolle volumen aliud, & scribe
omnes sermones priores, qui erāt in primo volumine, quod combusit Ioachin Rex Iuda &c. Et
lò post: Hieremias autem tulit volumen aliud, & dedit illud Baruch filio Neriæ scribæ: qui scripsit
eo ex ore *Hieremiæ* omnes Sermones libri, quem combusserat Ioachim Rex Iuda igni: & insuper
ti sunt sermones multò plures, quàm antea fuerant, Hierem. 36. cap. circa finem.

DE GENERE ORATIONIS, QVA HAEC prophetia est perscripta.

SERMONE quidem hic propheta, apud Hebræos Esaia & Osee & quibusdam aliis propheti-
detur esse rusticior, sed sensibus par est, quippe qui eodem spiritu prophetauerit. Hieron. in prol.
Hieremiæ: Et in procemio lib. 6. in Hierem. Qui quantum in verbis, ait, simplex videtur & facilis
tum in maiestate sensuum profundissimus est. Compasione certè hic Hieremias inter prophetas
betur præcipuus. Gregorius Nazianzenus in oratione ad subditos timore perculsos.

PROPHETIA HIEREMIAE IN quot diuidatur libros. Tabula 178.

DVO SVNT HVIUS Prophetæ volumina:	Concionum propheticarnm vnum: Alterum Threnorum, siue lamentationum.	Quibus adiici- Oratio Hierem- Sac-

SACRARVM CONCIONVM HIEREMIAE partitio. TABVLA. 179.

ETSI AVTHOR COMPENDII Biblici Petrus Aureolus hunc librum in sedecim distribuerit partes, faciliorem tamen eius explicationem futuram esse iudicauimus, si has conciones diuideremus in ea, quæ contigerunt partim
- Ante publicationem iniunctæ prophetiæ.
- In ipsa prædicatione seu executione legationis.
- Post factam executionem.

Atque sic in
- Antecedentia,
- Adiuncta,
- Consequētia.

PRIMA PARS PROPHETIAE ex antecedentibus. TABVLA. 180.

ANTECEDENTIA prædicationem Hieremiæ, explicant

- Conditionem & qualitatem Legati, hoc est, ipsius prophetæ Hieremiæ legalitatem atque sufficientiam, cap. 1. vers. Priusquàm te formarem, noui te.
- Formam siue tenorem mandati, sub his verbis: Tu ergo accinge lumbos tuos, & surge, & loquere ad eos, eodem.
- IVSTIFICATIONEM decretæ pœnæ. Qua demonstratur, causam huius legationis, licet seuerioris, fuisse iustam atq; pernecessariam. Id quod probat Ab
  - Ingratitudine iudæorum, & culpa grauissima in Deum, cap. 2.
  - Summa clementia Dei, sub figura sponsi contempti, volentis sponsam etiam ipsum spernentem, ad se recipere, cap. 3.
  - Facilitate veniæ consequendæ, cap. 4. vers. Si conuerteris Israel, &c.
  - Præuaricatione omnium, vt nec facile inueniretur vnus qui faceret iudicium, cap. 5. Circumite vias Hierusalem, &c.
  - Peruersione sacerdotum & prophetarum, cap. 6. vers. A propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum, &c.
  - Prophanatione templi & sacrificiorum, cap. 7. vers. Nolite confidere.
  - Mendaciis & impietate scribarum & hominum doctorum, cap. 8. vers. Vere mendacium operatus est stylus mendax scribarum, &c.
  - Interiecta lamentatione, cap. 9. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum?
  - Cæcitate & ignorantia iudæorum, qua versi erant ad idololatriam, cap. 10. Audite verbum.
  - Pacto Domini cum filiis Israel, quod iudæis reducit in memoriam, vt ex his omnibus illorum culpa aggrauetur &c. cap. 11.
- Difficultatem atque periculum huius legationis, vers. Tu autem Domine, d. cap. 11. & cap. 12. per tot. Vbi conqueritur propheta de malis, quæ præuidit se ex hac legatione subiturum. Cuius rei occasione addita etiam his inuenies multa de passione Christi.

SECVNDA PARS HVIVS PROPHETIAE ex adiunctis. TABVLA. 181.

PRAEDICATIONIS munus adgreditur propheta
- Contra Hierusalem & iudæam,
- In rectores vrbis eiusdem.
- Aduersus eos, qui aliis in Babylonem transmigrantibus, remanserant in Hierusalem.

PRAEDICATIO PRIMA. TABVLA. 182.

IN PRAEdicatione prophetiæ primæ consideranda sunt
- Forma sub metaphoris
  - Lumbaris linei, quod computruit, cap. 13.
  - Sermonum siccitatis, cap. 14.
  - Moisis & Samuelis, qui etsi alias exauditi sint, nunc tamen exaudiri possint, cap. 15.
  - Eunuchi & hominis sterilis, cap. 16.
  - Styli ferrei & adamantini lapidis, cap. 17.
  - Figuli & confracti vasis, cap. 18.
  - Lagunculæ & testei vasis, cap. 19.
- Effectus, qui alius ferè non erat, quàm quòd propheta persecutioni fuit subiectus, atque sic pro beneficio prædicationis accepit iniurias, cap. 20.

PRAEDICATIO SECVNDA. TABVLA. 183.

HVIVS quoq; prædicationis duplex habetur ratio:
- Vna circa formam, qua prophetizat contra
  - Vrbem Hierusalem, cap. 21.
  - Regem, cap. 22.
  - Malos prophetas atque doctores, cap. 23. Vbi agit[ur] ... aduentu Christi. vers. Ecce dies venient.
- Altera circa effectum, qui est duplex:
  - Primò enim narrantur quædam ita euenisse, vt prædixerat Hieremias, maxime quo ad primam transmigrationem Iechoniæ & principum eius in Babylonem: ibique prospera promittuntur transmigrantibus, remanentibus vero aduersa, cap. 24. & 25.
  - Iterum persecutiones fert propheta ob veritatis prædicationem à
    - Populo, cap. 26.
    - Falsis prophetis, ... & 28.

TERTIA PRAEDICATIO. TABVLA. 184.

HIC VERO cōsiderātur quinque
- Consolatio, quam præmittit propheta tertiæ prædicationi ad egressos in Babylonem, à cap. 29. vsque ad cap. 34. Vbi multa itidem de Christo habentur.
- Ipsa prophetia, qua prædicitur captiuitas Sedechiæ, & remanentibus in Hierusalem desolatio, cap. 34.
- Additio de libro Hieremiæ primum confecto, deinde combusto, ac tandem rursum refecto, per tot. cap. 35. & 36. Et fit in cap. 35. mentio obedientiæ Rechabitarum erga Ionadab de non bibendo vino.
- Tertia prophetæ persecutio, qua capitur & incarceratur, cap. 37. & 38.
- Historia de captiuitate Hierusalem & combustione templi atque muri, cap. ... Vbi etiam agitur de liberatione Hieremiæ.

PARS TERTIA CONCIONVM HIEREMIAE ex consequentibus. Tabula 185.

HAEC PARS tria cõtinet mẽbra:

PRIMO enim narratur, quanta beneuolentia Hieremias populum secum vna liberatum,& reliquias superstites, contra consilium descendentes in Aegyptum vsque,prophetando sit prosecutus,a cap. 40. vsque ad cap.46.

DEINDE hæc Prophetia etiam ad alias protenditur nationes,vt puta contra — Aegyptios, Palæstinos, Moabitas, Ammonitas, Babylonios. à cap. 46.vsque ad cap.50.

TANDEM lamentatur propheta pro conclusione — Combustionem templi, & Deprædationem vasorum. cap.52.

PROPHETIAE HIEREMIAE PARS ALTERA,

siue lamentationes Hieremiæ, quæ Grçcè dicuntur Threni.

CONTINVATIO. Tabula. 186.

DVPLEX EST continuãdæ huius partis cum præcedentibus ratio:

VNA remota, a triplici sacræ scripturæ poeseos differentia, qua ante vbi de Psalmis agi cæptum fuit,omnem sacræ scripturæ cãtum, in Psalmos, Cantica & Threnos,siue Lamentationes partiti sumus. Cum ergo de Psalmis & canticis, suo dictum sit ordine, æquum fuit vt,nacta occasione tam opportuna,tandem etiam vel semel ageretur de Threnis.

ALTERA propinqua, quæ cum materia suscepta omnino cohæret. Hactenus enim de futura actum fuit clade, hic de præsenti agitur calamitate: ac vt se pœnam antea longe decretam prædixisse testaretur inuitum,sic eo vehementius nunc deplorat irrogatam.Ex mente Glossæ hic in principio.

DE LIBRI HVIVS TITVLO.

HIC liber apud Hebræos est sine nomine, nisi quod a prima dictione, qua incipit, vocant cum Echa,id est,Quomodo.In commentariis tamen appellant eum Cinoth, id est, Lamentationes: LXX autem,Threnos, quod etiam Lamentationes siue fletus significat. Atque hunc ipsum librum, iidem Hebræi, putant esse eum, quem Ioachin rex Iuda,ab initio legisse,& mox in ignem proiecisse dicitur,Hier.36.

QVAE SIT HVIVS LIBRI SVMMA.

DEPLORAT propheta ruinam peruersi populi,& subuersionem perfidæ ciuitatis, quæ semper contraria Domino suo sentiebat,& præceptis suis aduersabatur,ingrata beneficiorum Dei, Prophetas eius ipsumq; hæredẽ nouissime trucidabat. Vnde in manus hostiũ tradita, deuastata est ita,vt quæ prius diuersis gentibus & prouinciis imperabat,postmodum dura seruitute premeretur. Hieron. in Threnor. cap. 1. statim in princip.

DE HORVM MYSTICA INTERPRETATIONE

MYSTICE autem plangitur anima fidelis hominis,quæ quondam plena fuit numerositate virtutum,& imperabat diuersis affectibus,dominans concupiscentiis carnis:postea autem a malignis spiritibus flammis libidinis succensa, destituta angelorum solatio,& carens diuino consortio,tot seruit sceptris dedita,quot vitiis.Idem ibidem.

DE GENERE ORATIONIS.

Lamentationes Hieremiæ in Hebræo, scriptæ sunt metris, id est, versibus, quorum singuli per ordinem, à singulis auspicantur Alphabeti literis. Quale genus carminis tum forte, tempore scilicet Hieremiæ, vsitatum fuit: sic vt primus versus inciperet à prima litera Aleph, secundus à Beth, tertius à Gimel, & sic de cæteris. Quibus Paschasius hunc Prophetam non ob id vsum fuisse testatur, vt metris vel ornatu luderet, sed quòd sapientia humana vltro diuinæ seruiat sapientiæ. Gloss. in Lamentat. Hiere. cap. 2. in princip.

QVOT LIBRI HVIVS SINT PARTES.

TABVLA. 187.

DIVIDITVR hic liber in duas partes, videlicet in
- Quatuor planctus siue Lamentationes & totidē capita, quibus Propheta deplorat destructionem.
  - Ciuitatis Hierusalem, quæ erat caput regni.
  - Israel & totius regni.
  - Aut
    - Populi
    - Christi
    - Secundum sensum
      - Iudaicum
      - Literalem.
  - Sanctuarii & templi.
- Orationem Hieremiæ ad Deum, quo eius implorat auxilium & misericordiam, vt afflictis opituletur.

De quibus agitur in cap.

SVBDIVISIO.

Singula capita totidem constant versibus, quot sunt literæ apud Hebræos, quæ (vt dictum est) singulæ singulis præponuntur versibus. Atque hinc est, quòd D. Hieron. dixit in prologo Hierem. hunc Prophetam ciuitatis suæ ruinas quadruplici planxisse alphabeto. Idem in epistola ad Paulinum de libris sacris, huius libri hisce meminit verbis: Et quadruplex diuersis metris nectit alphabetum. Et in proœm. in Ezechiel. de Hieremia loquens, sic ait: Qui in Lamentationibus suis sub typo Hierusalem... mundi quadruplici plangit alphabeto.

AN LITERAE SINGVLIS VERSIBVS PRAEFIXAE hoc loco aliquid significent.

Refert hic Lyranus quosdam in ea fuisse opinione, quòd existimarent literas, quibus Lamentationes Hieremiæ distinctæ sunt, ad significandam versuum sententiam huc esse appositas. Quam opinionem falsam esse aliquot docet rationibus & argumentis. Interim tamen negari non potest, Hebræorum literas per se positas, suas habere interpretationes, nec earum connexiones omnino esse otiosas, sed sua habere mysteria. Hieron. in proœm. Lamentationum. Quæ vel semel rectè intellexisse, cuius magni sit momenti, & operæ valde precium, ea quàm fieri potest breuissime, ex sanctorum patrum in hunc librum commentariis, huc asscribere lubet.

De I

DE INTERPRETATIONE LITERARVM Hebraicarum. Hieron. in procem. Lamentationum ad Eusebium. Tabula 188.

LITERARVM APVD Hebræos sunt xxii.

LITERARVM APVD Hebræos sunt xxii.	Interpretantur
ALEPH,	Doctrina,
BETH,	Domus,
GIMEL,	Plenitudo,
DALETH,	Tabularum,
HE,	Ista,
VAV,	Et,
ZAIN,	Hæc,
HETH,	Vita,
TETH,	Bonum,
IOD,	Principium,
CAPH,	Manus,
LAMED,	Disciplinæ, siue cordis,
MEM,	Ex ipsis,
NVN,	Sempiternum,
SAMECH,	Adiutorium,
AIN,	Fons siue oculus,
PHE,	Os, (oris)
ZADE,	Iustitiæ,
COPH,	Vocatio,
RES,	Capitis,
SIN,	Dentium,
THAV,	Signa.

DE CON-

DE CONNEXIONE SIVE DE ORDINE intelligentiæ iſtarum literarum, ex eod. Hieron.

TABVLA. 189.

CONNEXIONES literarum Hebraicarũ ſunt ſeptem: Quarũ eſt

- Prima literarum quatuor,
  - Aleph, doctrina / Beth, domus, / Gimel, plenitudo / Daleth, tabularum:
  - Doctrina domus, plenitudo tabular. Quòd videlicet, doctrina eccleſiæ in domus Dei eſt in librorum reperi plenitudine diuinorum.
- Secũda quatuor,
  - He, iſta / Vau, & / Zain, hæc / Heth, vita
  - Iſta & hæc vita. Quæ enim alia poteſt vita ſine ſcientia ſcripturarum, per quæ etiam ipſe Chriſtus cognoſcitur, qui eſt credentium?
- Tertia duarum,
  - Thet, bonum / Iod, principium.
  - Bonum principium: Quia quanuis nunc ſciamus vniuerſa quæ ſcripta ſunt, tamen ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus, & nunc per ſpeculum videmus in ænigmate. Cum autem meruerimus eſſe cum Chriſto, & ſimiles angelis erimus, tunc librorum doctrina ceſſabit.
- Quarta duarum,
  - Caph, manus / Lamed, cordis ſiue diſciplinæ.
  - Manus cordis, ſiue diſciplinæ. Manus intelliguntur in opere: cor & diſciplina interpretatur in ſenſu: Quia nihil facere poſſumus, quæ prius facienda ſint, fecerimus.
- Quinta trium,
  - Mem, ex ipſis / Nun, ſempiternum / Samech, adiutoriũ.
  - Ex ipſis ſempiternum adiutorium explanatione non indiget, ſed manifeſtius eſt, ſcripturis æternis miniſtrari.
- Sexta trium,
  - Ain, fons / Phe, oris / Zade, iuſtitiæ.
  - Fons ſiue oculus oris iuſtitiæ, ſecundum quod in tertio numero expoſuimus.
- Septima quatuor
  - Coph, vocatio / Res, capitis / Sin, dentium / Thau, ſigna.
  - Per dentes articulata vox promitur ſignis ad caput omnium, qui eſt Chriſtus itur: per quem venitur ad regnum ſempiternum.

HVIVS CONNEXIONIS VSVS.

Ex quibus Hieron. infert: Verum hæc idcirco inſeruimus, vt inſtruant lectorem, quò ſciat, non fruſtra iuxta ſeriem literarum à Propheta hæc eſſe edita, ſed vniuerſa quæ ſcripta ſunt, ad Chriſti & Eccleſiæ pertinere ſacramenta.

DE PRIMO ALFABETO SIVE lamentatione Hieremię.

ARGVMENTVM.

PRIMI Threni ciuitatis, potissimum Hierusalem, deplorant excidium, quæ antea, Dauidis maxime tempore & Salomonis, Domina fuerat gentium sibi subiectarum, vt habetur 2. Regum & 3. at nūc facta fuerat quasi vidua, hoc est, dignitate Regni & Sacerdotii destituta. Vide hinc glos. ordinariā.

PARTITIO LAMENTATIONIS PRIMAE.

TABVLA 190.

EIVS LAMENTAtionis duo sunt membra:
- Primò seipsum alloquitur Propheta, & summa quasi cum admiratione ipsius vrbis Hierusalem, quæ in uastissimum creuerat Regnum, miserandam deplorat desolationem, à principio usque ad uers. O uos omnes qui transitis &c.
- Deinde ciuitas ipsa lamentatur seipsam, à d. uers. O uos omnes usque in fin. cap. primi.

MEMBRVM PRIMVM.

TABVLA 191.

HAEC PARS vndecim habet versus, Quibus (vt dictum est) urbis ipsius Hierusalem deplorat iacturā atque amissionem pristinæ
- Authoritatis, cap. 1. vers. Quomodo sedet sola &c.
- Lætitiæ & iocunditatis, uers. Plorans plorauit &c.
- Securitatis. uers. Migrauit Iuda.
- Celebritatis & solemnitatis multiplicis Domini, uers. Viæ Sion lugēt &c.
- Pacis & tranquillitatis, vers. Facti sunt hostes eius &c.
- Fortitudinis & bellicæ probitatis, vers. Egressus est à filia Sion &c.
- Prosperitatis & rerum omnium affluentiæ, uers. Et recordata est Hierusalem dierum &c.
- Laudis & famæ, uers. Peccatum peccauit Hierusalem, &c.
- Pulchritudinis atque formæ. uers. Sordes eius in pedibus eius &c.
- Diuini cultus & sanctitatis cæremoniarū, uers. Manum suam misit hostis.
- Satietatis & saturitatis, uers. Omnis populus quærens panem. eod. cap. 1.

SECVNDVM MEMBRVM LAMENTATIONIS primæ.

TABVLA 192.

SECVNDVM membrum quatuor habet partes, in quibus ciuitas
- Deplorat magnitudinem et immensitatem miseriæ suæ, idque quatuor uersiculis, quorum primus est, O uos omnes qui transitis etc.
- Lamentatur implacabilitatem iræ diuinæ, uers. Idcirco ego plorans, et sequenti.
- Confitetur suam culpam et laudat iustitiam DEI, uers. Iustus est DOMINUS etc.
- Solatur seipsam, atque diuinam sibi affuturam sperat clementiam, uers. ultimo.

LAMENTATIO HIEREMIAE SECVNDA.

IN hac lamentatione secunda, Propheta admirando quæritat, quomodo pulcherrima habitatio Sion, et inclyta Israelitarum gens, quæ angelico ministerio suffulta, per ipsius DOMINI ducatum, de terra Aegypti per mare rubrum translata est, et in deserto multis miraculis, ac diuinis solatiis, diutissime per Moisen et Aaron educata, ita ut uocabulo scabelli pedum DOMINI, propter statutum diuini cultus, qui in ipsa plebe tunc præcipuus erat, meritò nuncuparetur: nunc de summa felicitate, in maximā miseriam, in die furoris DOMINI, et uindictæ in eam prolatæ, quasi de cœlo in terram proiecta et conculcata sit. Hieronymus in Lamentat. cap. 2. in principio.

DIVISIO

DIVISIO SECVNDAE LAMENTATIONIS.

TABVLA 193.

A CAPIT. THRENORVM secundo incipit secunda Lamentatio: in qua propheta terræ Iſrael atque adeò totius regni deſtructionem deplorat. Diuiditur autem hic planctus in quatuor partes. Nam

- Primo Propheta, ſicut homo deſolatus, loquitur ad ſe ipſum, cap. 2. verſ. Quomodo obtexit caligine &c. in ſ
- Secundo ſermonem conuertit ad terram atque regnum Iſrael, verſ. Cui comparabo te &c. eod.
- Tertio vtile & ſalutare adhibet remedium ſiue conſilium verſ. Clamauitt cor eorum ad Dominum, &c.
- Quarto inſtituit orationem, piumq; texit oraculum verſ. Vide Domine, vſque in fin. cap. 2.

DE PRIMA SECVNDAE LAMENTATIONIS parte. Tabula 194.

HIC PLANCTVS SIVE ſoliloquium duodecim continet partes, in quibus propheta intuetur priorem regni Iſrael ſtatum: atque in ea contemplatione percurrit duodecim felicitatis gradus, quibus hoc regnum alia regna antecellere videbatur. Nam &

- Fertilitate ſoli hoc regnum præcipuum erat: adeò vt diceretur terra ſancta, terra promiſsionis, terra inclyta, & terra lacte atq; pinguis. d. c. verſ. Quomodo obtexit caligine &c.
- Alia regna ſuperabat principum nobilitate atque præſtantia: ps enim Dauid regnabat in Iſrael. verſ. Præcipitauit Dominus, nec pepercit.
- Militum robore præ cæteris valebat plurimum. verſ. Confregit in ira furoris ſui omne cornu Iſrael &c.
- Venuſtatis & amœnitatis eorum quæ gignit humus, laude regnis facilè omnibus præripiebat. verſ. Tetendit arcum quaſi inimicus &c.
- Vrbes habebat munitiſsimas & fortia caſtella ac pro verſ. Factus eſt Dominus velut inimicus.
- Locus ipſe rerum ſacrarum dignitate ſanctiſsimus erat. hoc regno ſolo Dei reſidebat tabernaculum. verſ. Et uit quaſi hortum tentorium ſuum &c.
- Sacrificiorum quoque frequentia aliis præcellebat, & D ibi fuit erectum. verſ. Repulit Dominus altare ſuum &
- Auxerat huius regni dignitatem atque præſtantiam ip Metropolitanæ, Hieruſalem ſcilicet, nobilitas & exc quæ iſtius regni caput erat atque ſolium. verſ. Cogitauit minus diſsipare murum.
- Nullibi amplior fuit cœtus hominum doctorum, diuinitia atque prophetiæ dono illuſtrium. Nullum enim a gnum receperat legem Dei, habebatve prophetas D Defixæ ſunt in terra: item in verb. Reges eius & prin
- Regni huius populus, honore atq; reuerentia aliis dig tum ob ſenes & virgines vtriuſque ſexus, tum ob moniam &c. verſ. Sederunt in terra, conticuerunt ſenes
- A multitudine infantium commendabatur hoc regnum Opt. Maxim. præ cæteris nationibus multiplicante ſe liorum Iſrael ſicut Abrahæ promiſerat Geneſ. 15. verſ. runt præ lachrymis oculi mei &c.
- Annonæ & victus copia, ac cæteris naturæ beneficiis, vi nus huic populo euſque plerunque prorogatus fuit, benedictionem diuinam filios viderent filiorum. verſ. bus ſuis dixerunt, Vbi eſt triticum?

SEC

SECVNDA PARS LAMENTATIONIS SECVNDAE.
TABVLA 195.

EA PARS PROPHETIÆ, in qua propheta ſermonem ſuum dirigit ad populum Iſrael, quinque obtinet verſiculos, in quibus ipſi populo quinque ob oculos ponit. Nimirum
- Vt conſideret magnitudinem pœnæ & miſeriæ ſuæ. verſ. Cui comparabo te? dict. cap. 2.
- Originem ſuæ culpæ & malitiæ: Quæ origo fuerunt prophetæ non aperientes filiis Iſrael iniquitatem ſuam, vt eos ad pœnitentiam prouocarent. verſ. Prophetæ tui viderunt tibi falſa &c.
- Quam nemo è vicinis gentibus ipſi compatiatur. verſ. Plauſerunt ſuper te &c.
- Exultationem & gaudium gentis aduerſariæ & nationis inimicæ. verſ. Aperuerunt ſuper te os ſuum inimici.
- Hoc non eſſe factum caſu, ſed potius ſecundum præfinitionem iuſtæ ſententiæ Dei. verſ. Fecit Dominus quæ cogitauit &c.

SECVNDAE LAMENTATIONIS PARS TERTIA.
TABVLA. 196.

PRO REMEDIO ET conſilio his malis adhibendo, propheta populum Iſrael ad Deū recurrere monet. à quo vt eo facilius & auxilium conſequantur, & ſalutem, ſex res docet eos obſeruare. Quæ ſunt,
- Orare cum clamore. verſ. Clamauit cor eorum. eod. cap. 2.
- Plorare. eod. verſ. in verb. Deduc quaſi torrentem.
- In plorando perſeuerare, eod. verſ. in verb. Non des requiem.
- Noctu in oratione vigilare. verſ. Conſurge, lauda in nocte &c.
- Cor ſuum humiliare, & ſicut aquam effundere. ibidem in verb. Effunde ſicut aquam cor tuum &c.
- Leuatione manuum ad Deum, & aliis geſtibus ipſum placare. eod. verſ. Conſurge, in verb. Leua ad Dominum manus tuas.

QVARTA PARS LAMENTATIONIS SECVNDAE.
TABVLA. 197.

IN VLTIMA PARTE lamentationis ſecundæ, propheta textum ponit precationis ad Deum: qua nititur diuinam permouere miſericordiam, allegando
- Diuinam magnificentiam, & vtilitatem propriam. verſ. Vide domine & conſidera, quem vindemiaueris ita &c. d. cap. 2.
- Infelicitatem multam iam perpeſſam, videlicet Quòd
  - Mater comederit filios.
  - Propheta & ſacerdos occiſi ſint in ſanctuario.
  - Nulli ætati pepercerit gladius.
- Hoſtium & aduerſariorum immanitatem atq; malitiam. Quo magis Deus compatiatur. verſ. vocaſti quaſi ad diem ſolennem. vſque in finem cap. ſecundi.

PLANCTVS HIEREMIAE TERTIVS.

ARGVMENTVM.

Hæc pars primum calamitatem gentis Iudææ, ſeu potius humani generis deflendo pronuntiat: Deinde ſacramentum Dominicæ incarnationis ac paſsionis manifeſte exprimit: vbi Iudæorum perſecutio, & innocentis Christi pœna, ac mors deſcribitur. Hieron. in procem. 2. lib. Commētar. in Lamentation. & in ipſo libro Commentar. 2. in cap. 3. ſic ait: Conqueritur ergo populus fidelis paupertatem ſuam in correptione indignationis Domini: Quia plurimos à ſtatu rectę fidei, & ſtudio bonorum operum in tenebras erroris, & vitiorum barathrum cernit deuolui. Multi enim ſunt vocati, pauci vero electi. Dicit autem idem Hieron. hoc alphabetum trimetro ſcriptum, & à ternis literis, ſed eiſdem, ternos verſus incipere. Hieron. in d. Procem. Matt. 20.

X PARTITIO

PARTITIO LAMENTATIONIS TERTIAE.

TABVLA. 198.

HVIVS LAMENTAtionis duplicem tradunt intellectum:
- Vnum, quòd deploret hoc in loco propheta ipsius populi captiuitatem & afflictionem, vel suam ipsius in carcere & lacu constituti.
- Alterum literæ magis consonum & appositum, quòd Christi lugeat passionem.

SECVNDVM PRIMVM INTELLECTVM.

TABVLA. 199.

PROPHETA induit personam, modo
- Depingentis & deplorantis suam miseriam, cap. 3. à vers. 1. Ego vir videns, ad vers. Et dixi, Recordare paupertatis &c.
- Expectantis & implorantis Dei auxilium atque clementiam. à d. vers. Recordare vsque ad vers. Pars mea Dominus &c.
- Confidentis firmiter & expectantis Dei beneuolentiam. à d. vers. Pars mea ad vers. Quis est iste qui dixit &c. Vbi ad longum ostendit, bonum esse causa opprobriis saturari, nec ideo minus sperandum esse.
- Reprobantis falsum iudicium atque sententiam eorum, qui hæc casu potius populo, quàm Dei ordinatione & iusta animaduersione contigisse autumant, à d. vers. Quis est iste, vsque ad vers. Scrutemur vias nostras &c.
- Confitentis & pœnitentis super iram, malitiam & culpam. à d. versi. Scrutemur vsque ad uersi. Inuocaui nomen tuum Domine &c.
- Adspicientis seu inuenientis atque iamiam captantis consolationem diuinam à d. uersi. Inuocaui usque in fin. Lamentationis tertiæ.

IVXTA SECVNDVM INTELLECTVM.

TABVLA. 200.

CONVERTIT se ad Christum, ac illius acerbissimã iuxta & indignissimam deplorat passionẽ. Quã sexdecim persequitur articulis, quibus agit de
- Denudatione seu spoliatione, qua exuerunt eum omnibus uestimentis & ornatu, cap. 3. uers. Ego uir uidens &c.
- Captiuitate & uinculis, quibus noctu à cohorte & tribunis alligatus est. Me minauit & adduxit in tenebras &c.
- Vexatione, qua per totam noctem in domo Annæ & Caiphæ fuit à Iudæis tus. vers. Tantum in me vertit &c.
- Pedum suorum confessione. vers. Circumædificauit aduersum me &c.
- Vociferatione, qua clamauit in cruce, nec tamen exaudiri visus est. vers. cum clamauero.
- Illusionibus & blasphemiis. versi. Vrsus insidians factus est mihi &c.
- Cibatione & potatione, ex vino myrrhato cum felle mixto. versi. Repleuit amaritudinibus &c.
- Solitudine & destitutione siue defectione omnium, excepto latrone, de conuersione agit in versi. Memoria memor ero &c.
- Colaphis & verberibus. vers. Dabit percutienti se maxillam.
- Effusione lachrymarum in cruce, vers. Oculus meus afflictus est.
- Morte, sepultura & lapidis obuolutione. vers. Venatione ceperunt me &c.
- Eiulatione & fletu mulierum. vers. Inundauerunt aquæ.
- Descensione sua ad limbum. vers. Inuocaui nomen tuum de lacu &c.
- Resurrectione sua. vers. Appropinquasti in die &c.
- Malitiosa Iudæorum machinatione, qui post resurrectionem dederunt pecuniam militibus, vt dicerent corpus Iesu à discipulis eius sublatum esse. Vidisti Domine iniquitatem illorum aduersum me.
- Sumpto propter illud peccatum à Iudæis supplicio, quo in hodiernum diem affliguntur. vers. Persequeris in furore tuo &c.

LAMENT

LAMENTATIO HIEREMIAE QVARTA.

ARGVMENTVM.

In hoc alphabeto, quod sicut primum & secundum, Sapphico metro decurrit, vt in cæteris casum populi Iudaici, atque vastationem vrbis lamentabili voce propheta historialiter deplorat: spiritualiter autem lapsum animæ fidelis, atque ruinam in peccatis miserabiliter plangit. Hieron. in procem. libr. 3. Commentar. in Lamentat. Hierem.

Idem dicto lib. 3. cap. 1. in princip.

Licet hæc historialiter, inquit, vrbis Hierosolymitanæ destructionem, & templi concremationem videantur sonare, vbi totus ille ornatus veterum dissipatus est, & ad nihilum redactus: tamen altiori sensu templi mystici deiectionem significat, quod quotidie in reproborum vita & moribus obfuscatur atque destruitur.

PARTITIO QVARTAE LAMENTATIONIS.

TABVLA. 201.

PLANCTVS QVARTVS, quo propheta templi & diuini cultus luget desolationem, in tres diuiditur partes:
- Deplorat templi & diuini cultus desolationem: à princ. cap. 4. vsque ad vers. Non crediderunt Reges &c.
- Inquirit causam huius desolationis, & inuestigat rationes. à dict. vers. Non crediderunt.
- Prædicit lætabundus futuram consolationem. vers. Gaude &c.

PARS PRIMA LAMENTATIONIS QVARTAE.

TABVLA. 202.

IN PRIMA PARTE, HOC est, in ipsius templi deploratione, propheta luget quatuor:
- Apparatum, quo ipsum templum erat instructum atque exornatum, d. cap. 4. vers. 1. Quomodo obscuratũ est aurum, &c.
- Cœtum atq; frequentiam eorum, partim nobilium &c. qui in illud ingredi consueuerant. vers. Filii Sion inclyti &c.
- Nazaræorum ritus atque cœlibatum, quo oblectabatur. vers. Candidiores Nazaræi &c.
- Structuræ atque totius fabricæ statum flammis penitus absumptum. vers. Compleuit Dominus furorem suum &c.

SECVNDA PARS QVARTAE LAMENTATIONIS.

quæ malorum istorum reddit causas.

TABVLA. 203.

CAVSAS AVTEM HVIVS desolationis templi ostendit fuisse has:
- Effusionem sanguinis iusti & innocentis prophetarum, Zachariæ, Esaiæ & aliorum. vers. Propter peccata prophetarum eius.
- Præstolationem humani, puta Aegyptiaci, auxilii potius quàm Dei. vers. Cum adhuc subsisteremus.
- Mortem & interfectionem Christi. vers. Spiritus oris nostri Christus.

LAMENTATIONIS QVARTAE PARS TERTIA.

TABVLA. 204.

CIRCA CONSOLAtionem duo facit propheta;
- Ironice loquitur ad nationes vicinas & Idumæos. verſ. Gaude & læ-re filia Edom &c.
- Veriſsime conſolatur iudæos de reditu à captiuitate Babylonis. C tamen iuxta literam rectius accipiemus de conuerſione iudæ ad fidem Ieſu Chriſti, quæ erit ſub finem mundi. verſ. vltimo. C pleta eſt iniquitas tua.

PARS THRENORVM SECVNDA, id eſt, Oratio Hieremiæ.

ARGVMENTVM.

Poſt lamentationem ergo (quæ literis Hebraicis ſecundum ſeriem earundem literarum q plicem, opportunis locis, vt diximus, prænotata eſt) ſequitur oratio prophetæ, quæ vaſtat vrbis Hieruſalem, & caſum populi iudæorum hiſtorialiter deplorat: Et ſpiritualiter ruinam rum fidelium, & vaſtationem, quam paſſæ ſunt à nequitiis ſpiritualibus, flebiliter comm Ad extremum vero, ipſius Domini opem & miſericordiam ſubuenire afflictis humiliter dep Hieron. hic in procem.

ORATIONIS HIEREMIAE ARTIFICIVM ſiue Methodus. TABVLA. 205.

CAPVT HOC quintum, & huius voluminis vltimum, orationem prophetæ continet pro populo afflicto. In qua ita progreditur;
- Deum ad clementiam & miſericordiam admodum pie commo Recordare Domine, capite quinto.
- Exponit multiplicem calamitatem & afflictionem iudæorum. verſ. H tas noſtra.
- Recitat iniurias multifarias, ab aduerſariis illatas captiuis. verſic. M Sion &c.
- Deplorat priſtinam dignitatem atque conſolationem, quòd defecer pientia cum rerum omnium excellentia & iucunditate. verſ. Sene runt de portis.
- Agnoſcit culpam, & iuſtam fatetur punitionem. verſ. Væ nobis q cauimus.
- Prædicat diuinam maieſtatem, in æuum omne permanſuram. verſ. Tu Domine in æternum &c.
- Iterum confugit ad benignitatem diuinam, quam pro celeri implorat reductione & reditu. verſi. Quare in perpetuum obliuiſceris &c. conuerſione ad fidem Chriſti. verſi. Conuerte nos Domine &c.
- Contemplatur diuinam ſeueritatem, atque inde cernit non ita celeri admitti preces. verſ. Sed proiiciens repuliſti nos, iratus es contra hementer d. cap. 5. & vltimo.

PROPHETIA BARVCH, LIBER BIBLIAE. XXIX. QVINTAE PARTIS TERTIVS.

CONTINVATIO.

Si ordinem respiciamus temporum, hic liber proximum obtinet locum post historiam Tobiæ, quæ temporibus Ezechiæ contigit. Fuit autem Baruch scriba Hieremiæ, & librum hunc, dempta epistola Hieremiæ, post Hierosolymorum destructionem conscripsit, adiunxitq; ad verba Hieremiæ, quæ antea scripserat. Vide Lyranum in cap. 1.

BARVCH QVIS FVERIT.

Filius erat Neriæ filii Maasiæ, hic cap. 1. & à tempore Ioachim filii Iosiæ, scriba siue notarius fuit Prophetæ Hieremiæ. 36. Hiere. Refert hoc ipsum beatus etiam Augustinus de ciuitate Dei libr. 18. cap. 33.

MYSTICA HVIVS NOMINIS INTERPRETATIO D. Hieronymi.

Baruch, in lingua nostra benedictus dicitur, qui erat filius Neri, qui interpretatur lucerna mea, dicente propheta: Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis ardens, Psal. 118. Neri quoque pater Baruch, filius Maasiæ, id est, facturæ & operis Domini. Animaduertamus ergo, quantis virtutum priuilegiis discipulus Baruch Hieremiæ ministrauerit, dicente Dauid: Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat, Psal. 100. Hieron. in 32. cap. Hieremiæ.

QVO TEMPORE PROPHETAVERIT.

Hierusalem per Chaldæos iam destructa descendit cum Hieremia Baruch in Aegyptum, post interfectionem scilicet Godoliæ, Hier. 43. atque tunc scripsit ea, quæ per quinque habentur huius libri capita. Nam epistolæ illius, quæ in sexto continetur capite, Baruch non author, sed scriptor tantum fuit ante Hierosolymæ excidium. Vide Lyranum in Baruch cap. 1. & 6.

IVDICIVM DIVI HIERONYMI DE PROPHETIA Baruch, in præfatione ad Hieremiam.

Libellum autem Baruch, qui vulgo editioni Septuaginta copulatur, nec habetur apud Hebræos, & ψευδόγραφον epistolam Hieremiæ, nequaquam censui disserendam. Quibus verbis aperte indicat, id quod communiter dicitur, librum istum, qui Baruch nomine prænotatur, in hebræo canone non haberi, sed tantum in vulgata editione, similiter & epistolam Hieremiæ. Propter notitiam tamen legentium hic scripta esse, quia multa de Christo nouissimisq; temporibus indicant, vt habet præfatio in Baruch.

CENSVRA DE EODEM, IOAN. Ludouici Viuis.

Sed Ioannes Ludouicus Viues, vir nostra ætate doctissimus, in Augustin. De ciuitate Dei lib. 18. cap. 33. hunc librum in ecclesia receptum esse testatur, in hæc verba: Hieremias, inquit, in libro suorum vaticiniorum, Baruch scribam & ministrum fuisse suum significat: cuius extat breuis prophetia, quam ecclesia recepit, quoniam de Christo & postremis temporibus pleraq; continet. Viues.

SANCTI PATRES, QVORVM TESTIMONIIS hic liber probatur Authenticus. TABVLA. 206.

EPIPHANIVS.

Baruch prophetiæ, sub nomine ac titulo Hieremiæ prophetæ, quasi nullam inter vtrunq; differentiam constituens, meminit Epiphanius contra hæresim trigesimam, quæ est Ebionæorum, illo quo de Christo inquit: Homo est, & quis cognoscet eum?

AMBROSIVS.

Meminit eiusdem Ambrosius in Psalm. 118. Sermone. 18. illo loco, Proficiscimini &c.

CYRILLVS.

Item Cyrillus Alexandrinus lib. 10. contra Iulianum Apostatam, illo loco, In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.

PARTITIO PROPHETIAE BARVCH.

TVABLA. 207.

DIVIDITVR hic liber in
- Prophetiam ipsius Baruch,
- Et epistolam Hieremiæ.

DE PARTIBVS PROPHETIAE BARVCH.

TABVLA. 208.

HVIVS prophetiæ hę feresunt partes:
- PRIMO OMNIVM propheta commemorat populi captiui in Babylone studium placandi Deū per
  - Oblationem & sacrificia, à princip. cap. 1. vsque ad Et dicetis Domino Deo &c.
  - Confessionem omnium peccatorum suorum & iram diuinæ. à dict. loco vsque ad versic. Auerte iram a nobis, cap. 2.
  - Orationem & supplicationem feruentem. inde vsque ad vers. Audi Israel, cap. 3.
- Deinde subiicit propheta salutarem admonitionem, ab illo loco, Audi Israel, vsque Obliti estis &c.
- Postea habet querelam siue lamentationem ciuitatis Hierusalem sub figura desiderantis reditum captiuorum. vers. Obliti enim estis. vsque ad versi. Animo circa finem cap. 4.
- Quibus tandem pro consolatione adiicit, Promissionem iocundam, regalem diuinam mox Hierosolymæ aduenturam. a d. vers. vsque in finem cap. 5.

DE EPISTOLA HIEREMIAE ET EIVS PARTIBVS.

TABVLA. 209.

IN HAC EPISTOLA quæ habetur in 6. & vltimo huius libri capite Hierem. instruit captiuos in Babylone. Quæ in tres subdiuiditur partes. In quibus
- B) Prohibetur idololatria, versic. Nunc autem videbitis vsque eod.
- A) Narratur captiuitatis huius causa, à princip. cap. 6. vsque ad Nunc autem &c.
- C) Detegitur idolorum falsitas & ignominia. versi. Nam lignorum polita à fabro &c. eod.

PRO-

PROPHETIA EZECHIELIS, LIBER BIBLIAE XXX, QVINTAE PARTIS Quartus.

QVIS FVERIT HIC PROPHETA.

EZECHIEL, quem Gregorius Nazianzenus in oratione ad Hieronem inter Prophetas admirandum dicit & subtilissimum, in Apologetico verò magnorum vocat inspectorum, & misteriorum ac visionum interpretem) & Propheta erat & Sacerdos. Author operis imperfecti in Matthæum. 22. Homil. 41. Interpretatur autem hoc nomen Ezechiel, fortitudo Dei. Gregor. in Ezechiel. Homil. 2.

CVR EI FRONS DATA FVERIT adamantina.

DATA ei fuit frons adamantina, quòd dura quæ ventura erant, locuturus esset, Ezech. 3. Vnde & sibi & aliis dicitur fuisse durus, Gregor. in 1. Regum cap. 9. lib. 4.

VBI PROPHETAVERIT.

SIMVL cum Daniele in captiuitate fuit populi Iudaici in Babylone, quod ex eius scriptis aperte colligitur. August. in Psal. 64. & in lib. 18. De ciuitat. Dei, cap. 34. ac ibi etiam Viues.

QVANDO PROPHETAVERIT.

SECVTVS est Hieremiam, & prophetare cœpit anno quinto transmigrationis Iechoniæ: qui idẽ annus regni erat Sedechiæ. Hieron. in Hierem. lib. 5. cap. 29. tricesimo ætatis suæ anno. Idem Hiero. hic in Prolog. Absoluit autem Prophetiam suam annis 20. Gregor. in Ezechiel. homil. 13.

DE MYSTICA EIVS AETATIS interpretatione.

NON frustrà in trigesimo anno prophetat Ezechiel. Nam & nomen eius figura Christi est. Interpretatur quippe Ezechiel imperium Dei. imperium autem Dei, nullus est nisi Christus Iesus. Filius quoque Buzi scribitur, quod interpretatur contemptus. Si venias ad hæreticos, & audias eos spernentes, & pro nihilo ducentes creatorem, & insuper etiam criminantes, videbis iuxta illos contemptissimi creatoris filium Dominum nostrum Iesum Christum. Origenes in Ezechiel. Homil. 1.

DE PROPHETIS SIBI CONTEMPORANEIS.

CONTEMPORANEVS ei fuit, vt dictum est, Daniel, & confirmat hoc idem Augustinus de ciuitat. Dei, lib. 18. cap. 34 In ipsa porro captiuitate Babylonica, inquit, Daniel & Ezechiel prophetauerunt prius, alii scilicet duo ex maioribus prophetis.

QVIBVS PROPHETAVERIT.

PATET hoc ex verbis D. Hieron. quibus auspicatus est suum in hunc prophetam prologum. Ezechiel propheta, inquit, cum Ioachim Rege Iuda captiuus, ductus est in Babylonem, ibique eis, qui cũ eo captiui fuerant, prophetauit pœnitentibus, quòd ad Hieremiæ vaticinium se vltro aduersariis tradidissent, & viderent adhuc vrbem Hierosolymam stare, quam ille casuram esse prædixerat. Hæc Hierony. Prophetauit etiam contra Prophetas Israelis, & contestatus est Hierusalem de iniquitatibus & peccatis ipsius. Vide hinc plura apud Athanas. in Synopsi.

QVID PROPHETARIT.

EVNDEM fere habet concionis suæ scopum, quem habuit Hieremias. Nam & Hierusalem prædicit vastationem atque abductionem populi, & causas monstrat huius mali, ac sedulo suos concaptiuos, ad seriam hortatur pœnitentiam, vt ex infra posita patebit tabula.

DE GENERE MORTIS.

Author operis imperfecti in Matthæum, cap.23.Homilia.46.refert, hunc Prophetam sup[er] des tractum, excerebratum esse.

DE PROPHETAE HVIVS DIFFICVLTATE.

Huius prophetæ difficultatem Hebræorum probat traditio. Nam nisi quis apud eos ætatem S[acer]dotalis ministerii, id est, tricesimum annum impleuerit, nec principia Geneseos, nec Canticum [canti]corum, nec huius voluminis exordium & finem legere permittitur, vt ad perfectam scientiam [my]sticos intellectus, plenum humanæ naturæ tempus accedat. Hieron. in Procœmio libr. 1. Comm[ent.] in Ezechielem.

PARTITIO PROPHETIAE EZECHIELIS.

TABVLA. 210.

OPVS huius prophetæ, septem habet partes:

- Oraculum ingens de præpotente Deo, sedente super thronum positum super [fir]mentum, quod imminebat quatuor animalibus, quibus quatuor monarchiæ [indi]cabantur, cap. 1.
- Missionem Ezechielis Prophetæ, demandatumq; illi grande munus prædicandi, [à] vers. Fili hominis, mitto ego te, & toto. 3. cap.
- COMMINATIONEM iudicii, & pœnarum, quæ nuntiat iudæis obuentura, videlicet
  - Obsidionem & famem Hierusalem, cap. 4.
  - Captiuitatem atque dispersionem populi, cap. 5.
  - Depopulationem ac desolationem regionis, cap. 6. & [7.]
  - Enumerationem abominationum atque scelerum, [quæ patra]bant Hierosolymæ & in templo, cap. 8.
  - Euersionem ciuitatis ac templi combustionem, cap. [9.]
  - Animaduersionem in principes, reges & prophetas [falsos, cap.] 12. & 13.
  - Exclusionem omnis de ferendo remedio consol[ationis,] cap. 14.
- MVLTITVDINEM PECcatorum vrbis Hierusalem, atque totius iudaici populi, quibus tot tantaq; supplicia commeruere, cap. 15. Quæ innuit sub parabolis
  - Vitis, cap. 15.
  - Sponsæ deformis, cap. 16.
  - Aquilæ grandis, cap. 17.
  - Vuæ acerbæ & agrestis, cap. 18.
  - Leænæ & leonis, cap. 19.
  - Saltus & nemoris comburendi, cap. 20.
  - Gladii elimati, cap. 21.
  - Scoriæ stanni, ferri & æris, cap. 22.
  - Duarum vnius fœminæ filiarum, cap. 23.
  - Ollæ æneæ, & pinguis animalis, cap. 24.
- Denuntiationem excidii etiam aliarum nationum
  - Ammonitarum,
  - Tyriorum,
  - Aegyptiorum.
  - à ca[p.] ... vs[que] ... ca[p.] ...
- Promissionem futuræ cõsolationis, & populi captiui ab exilio reuocationem, à ca[p.] ... vsque ad cap. 40.
- Structuram solennis tabernaculi & noui templi, à cap. scilicet. 40. vsque in finem [Eze]chielis.

PROPHETIA DANIELIS, LIBER BIBLIAE XXXI, QVINTAE PARTIS Quintus.

DE DANIELIS ORIGINE, EX EPIPHANIO.

DANIEL Propheta ex tribu quidem fuerat Iuda, genere optimatum, Regiæ administrationis filius, adhuc infans pusio, è Iudæa in Babylona perductus est. Prognatus autem in Bethebero superiore haud procul à Hierosolymis. Epiphanius de prophetarum vita & interitu.

DE EADEM, EX HIERONYMO.

DANIEL fuit de genere Dauid, si tamen, vt Hebræis placet, de semine regio fuit. Hieron. in Danielem post principium, & de filiis fuit Iuda, non sacerdos, sicut in fine Belis fabula continet. Idem in Daniel. cap. 2.

DE VOCATIONE EIVS AD MVNVS prophetandi.

QVONIAM, inquit Augustinus, cùm esset spiritu Dei plenus, & prophetiæ munere condonatus, quæ hominibus cæteris fiebant incognita, ipsi Deus demonstrabat. Augustinus De mirabilibus sacræ scripturæ, lib. 2. cap. 30. Quæ desumpta videntur ex Antiquitatibus Iosephi, lib. 10. cap. 12. Vbi sic ait: Præcipue tamen Daniel sapientia erat idoneus, & ad somniorum interpretationes expertus, eique reuelabatur aperte diuinitas.

DE FORMA HVIVS PROPHETAE, ET moribus eiusdem.

VIR adspectu quidem aridissimus, ac squalore obsitus, in fauore autem ac gratia Domini perquam speciosus. Epiphanius De prophetar. vita. De cuius vita, pietate, ieiuniis & aliis dotibus præclaris si quis plura nosse cupiat, Ioan. videat Chrysosto. De incompræhésibili Dei natura, Homi. 3. Gregor. certe de illo loquens in Moralibus in Iob, lib. 1. cap. 13. Quid per Danielem, inquit, (cuius mira abstinentia describitur) nisi continentium vita figuratur?

DE EIVS SAPIENTIA ET AVTHORITATE.

MAXIMO in pretio habitus est sapientiæ nomine à Balthasare vltimo Chaldæorum Rege, & deinde apud Darium Medum gratiosissimus, vt in libro ipsius Danielis & Iosephi de Antiquitatibus 10. legimus. Ioan. Lud. Viues super August. de Ciuit. Dei lib. 18. c. 34.

DE NOMINIS SVI MVTATIONE.

EX Daniele Balthasar vocatus est. Et hoc nomen illi inditum fuit, vel (vt Iosephus refert, lib. 10. c. 12.) à Rege Nabuchodonosor, vel (vt putat Ioannes Lud. Viues in Augu. de ciuit. Dei, lib. 18. c. 34.) ab eunucho regio, cui puerorum erat demandata cura. Hoc certum est, illum in Babylonia Balthasarem fuisse dictum. Origenes in Numer. cap. 31. homil. 25. Ab archangelo autem Gabriele, vir dici tur desideriorum, siue amabilis & Dei amore dignus, Daniel. 9. & ibi Hieronym. Quo nomine etiamnum in hodiernum diem apud sanctos Patres appellari solet. Origen. in epistola ad Rom. lib. 6. cap. 8.

VBI ET QVANDO PROPHETAVERIT.

IVXTA sententiam Sacræ historiæ communem, Daniel tempore captiuitatis prædicauit in Babylone. Cui etiam suffragatur B. August. Quo, inquit, tempore (captiuitatis putà Babylonicæ) Daniel, quem in primordio captiuitatis vnum de obsidum numero posuimus, in Babylone ex Iudæorum stirpe, illustri fama clarebat. August. De mirabilibus Sacræ scriptur. lib. 2. cap. 30.

QVID ET QVIBVS PROPHETAVERIT.

FIDEM populo prædicauit Iudaico, cui cōtemporaneus suus prophetauit Ezechiel: ab impiis quidem prædicit destructionem, piis vero certam promittit, ac digito quasi demonstrat liberationem. Quo autem hoc faciat ordine, & qua occasione, infra scripta latius declarabit Partitio.

GENVS MORTIS, EX EPIPHANIO.

Tunc igitur Babylone ex hac vita discessit Daniel vir sanctus in pace. Et humatus est in angusta cauerna honoribus magnis. Extat monumentum ipsius vsque ad hoc seculum nostrum, in Babylone cunctis notissimum. Epiphanius De prophetar. vita & interitu, in vita Danielis, in fine.

DE SCRIPTIS DANIELIS, ET AN. LIBER eius sit authenticus.

D. Hieronymus Porphyrium negare dicit hunc librum esse Danielis, in præfatione Commentar. in Danielem. Porrò in Apologia aduersus Ruffinum ait se non negasse Danielem esse prophetam, quem statim in fronte prologi prophetam esse confessus sit: sed quid Hebræi dicerent, & quibus argumentis suam niterentur probare sententiam, voluisse monstrare: & docuisse lectorem, ecclesias Christi hunc prophetam, iuxta Theodotionem legere, & non iuxta Septuaginta translatores. Et post pauca: Quòd autem refero, inquit, quid aduersum Susannæ historiam, & hymnum trium puerorum, & Belis Draconisq; fabulas, quæ in volumine Hebraico non habentur, Hebræi soleant dicere: qui me criminatur stultum, se sycophantam probat. Non enim quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicere soleant, explicaui. Hæc Hieron.

ALIVD D. HIERONYMI DE HOC LIBRO testimonium.

Illud in præfatione commoneo, nullum prophetarum tam aperte dixisse de Christo. Non enim solum scribit eum esse venturum, quod est commune cum cæteris, sed etiam quo tempore venturus, docet, & reges per ordinem digerit, & annos enumerat, ac manifestissima signa prænuntiat. Idem.

DE GENERE ORATIONIS, ET QVO STYLO editus sit hic liber.

Liber Danielis usque ad capitulum octauum, Chaldaico Syriacoq; sermone conscriptus est. Cætera quæ sequuntur usque ad finem uoluminis, Hebraice leguntur. Hiero. in Daniel. cap. 7. in fine.

DE TRANSLATIONIBVS EIVSDEM.

Hieronymus in dicta Apologia aduersus Ruffinum tradit quatuor huius libri in promptu esse editiones, Aquilæ, Symmachi, Septuaginta, & Theodotionis. Ex quibus ecclesiæ receperunt Theodotionis interpretationem, qui utique post aduentum Christi incredulus fuit: illa interim, quæ illis. LXX. ascribitur uiris, posthabita: eo quòd à ueritate multum discordet, & ob id recto iudicio sit repudiata. Vide Hieron. in præfatione commentar. in Danielem, & in alia præfatione in ipsum Danielem.

CAVSA, CVR. LXX. INTERPRETVM editio a vero aberrauerit.

Idem Hieron. in prologo huic lib. præfixo monet, Danielem maxime & Esdram Hebraicis quidem literis, sed sermone Chaldaico conscriptos. Iam an ipsi. LXX. noluerint Chaldaicæ linguæ lineas in translatione seruare, an uero sub nomine eorum, ab alio non satis Chaldæam linguam sciente editus sit liber, ignorare se dicit: se tamen ecclesiæ iudicium secutum confitetur. In citato prius lib. aduers. Ruffinum.

PARTITIO PROPHETIAE DANIELIS.

TABVLA. 211.

PROPHETIAE HVIVS pars alia est iuxta Hebræos —
- Canonica, quæ in Hebræorum Canone inter sacros numeratur libros.
- Apocrypha, quæ non itidem in Hebræorum Canone comprehensa est.

PRIMAS

PRIMAE PARTIS SVBDIVISIO.

TABVLA. 212.

IN PARTE huius prophetiæ prima, fiunt in summa hæc tria:

- Ostenditur Danieli collatum
  - Donum intellectus & sapientiæ, cap. 1. vers. Dedit autem Deus Danieli.
  - Vt possit intelligere
    - Somnia, cap. 2.
    - Visiones, cap. 3.
    - Audita, cap. 4.
    - Scripta, cap. 5.
- Probatur sanctimonia Danielis, dum iussu Regis, quòd eum adorare nollet, in lacum leonum proiectus, saluus & incolumis euadit, cap. 6.
- Expromitur prophetia de
  - Successione quatuor monarchiarum & regnorum sub specie quatuor bestiarum, itemq; de regno Christi tanquam quinto, cap. 7.
  - Destructione regni Medorum, & erectione siue introductione regni Græcorum sub figura arietis & hirci, cap. 8.
  - Reductione Iudæorum ex captiuitate, & ibi, tam de aduentu quàm morte Christi sub mysterio. 70. hebdomadarum, cap. 9.
  - Deuastatione regni Græcorum, & persecutione Machabæorum, vbi etiam agitur de Antichristo, cap. 10. & 11.
  - Resurrectione & Iudicio supremo, cap. 12.

DE SECVNDA HVIVS PROPHETIAE PARTE.

TABVLA. 213.

HIERONYMVS IN dicto Prologo in Danielem, huius partis dicit esse

- Hymnum trium puerorum,
- Historiam Susannæ,
- Belis & Draconis fabulas.

De quibus agitur in cap.

- III.
- XIII.
- XIIII.

DE VARIIS ADVERSVS HAEC SCRIPTA Calumnijs.

Multa aduersus hunc librum scripsit impius Porphyrius. Vt autem eius calumniis per Eusebium, Apollinarium & Methodium abunde sit occursum, vide ipsum Hierony. in vtroque Prologo, tam in Danielem, quàm in suos super eo commentarios.

QVOD D. HIERONYMI DE HIS PARTIBVS fuerit Iudicium.

Quæ vero ipsius hac de re sententia fuerit Hieronymi, id abunde satis, grauissima eius declarat aduersus Ruffinum Apologia, vbi sic ait, quemadmodum etiam paulo supra commemoratum est: Quod autem refero, quid aduersum Susannæ historiam, & hymnum trium Puerorum, & Belis draconisq; fabulas, quæ in volumine Hebraico non habentur, Hebræi soleant dicere: Qui me criminatur stultum se sycophantam probat. Non enim, quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicere solcant, explicui &c. Atque sic intelligenda est etiam D. Augustini de his capitibus sententia, cum ait: De lacu vero iterum & Abacuc translato in Belis & draconis fabula, idcirco in hoc ordine non ponitur, quòd in authoritate scripturæ diuinæ (secundum Hebræos videlicet) non habentur. August. de mirabilibus sacræ scripturæ, lib. 2. cap. 32.

ADHVC ALIA DE EISDEM SCRIPTVRIS testimonia, & primum de Hymno trium Puerorum, ex Concilio Toletano.

Trium puerorum hymnum, in quo vniuersa cœli & terræ creatura Deum collandat, vt docet Concilium Toletanum quartum, Ecclesia tota Catholica per totum orbem diffusa celebrat. Vide etiam hic duas B. Chrysost. homil. Tom. 1.

DE HISTORIA SVSANNAE, TESTIMONIVM Origenis.

Historiam Susannæ, Hebræi de Catalago diuinorum voluminum desecarunt. Nos autem & suscepimus & opportune contra eos proferimus. Augustinus certe hanc historiam, atque adeo totum caput. 13. Danielis exponit Tractat. 36. in Euangelio Ioannis.

DE BELIS DRACONISQVE HISTORIA.

Mersio Danielis in lacum leonum, adducitur ab Ambrosio sermone. 18. in Psal. 118. Medias [illegible] recta in Deum fide, lib. 6. cap. 9.

DE MINO-

DE MINORIBVS PROPHETIS, ET PRIMVM, QVARE HOC NOMINE APPELLENTVR.

TABVLA. 214.

RELIQVI DEHINC PROPHETARUM, communiter dicuntur Minores, — Propter breuitatem voluminum, vt ait Augustinus in speculo de Prophetis minoribus: & quòd eorum sermones sint breues, in eorum comparatione, qui maiores vocantur. Idem Augustinus De ciuitate Dei, lib. 18. cap. 29.

Verisimile est enim, pro Concionum vel magnitudine vel breuitate, Prophetas alios Maiores, alios vero dictos fuisse minores, potius quàm à gratia vel abundantiori vel minori. Constat enim, posteriores Prophetas, quales aliqui sunt, etiam ex minoribus non minus luculentas habuisse reuelationes de Christo, quàm priores. Vide Augustinum de ciuitate Dei, lib. 18. cap. 29. & in speculo de prophetis minoribus.

DE NVMERO ET ORDINE PROPHETARVM minorum.

TABVLA. 215.

PROPHETAS minores esse duodecim, inter omnes cõuenit. Non idem tamen corũ est apud omnes ordo: sed aliter eos numerant —

- SEPTVAGINTA interpretes, qui ponunt —
  - Primum Osee.
  - 2. Amos.
  - 3. Micheam.
  - 4. Ioel.
  - 5. Abdiam.
  - 6. Ionam.
  - 7. Nahum.
  - 8. Abacuc.
  - 9. Sophoniam.
  - 10. Aggæum.
  - 11. Zachariam.
  - 21. Malachiam.
- HEBRAEI, qui collocant prophetas minores hoc ordine, quos Hiero. sequitur: — Quos nos iuxta interpretationẽ D. Hieron. in prolo. cõmẽtari. in Ioel, possumus dicere
  - 1. Oseam. — 1. Saluatorem.
  - 2. Ioel. — 2. Incipientem.
  - 3. Amos. — 3. Portantem.
  - 4. Abdiam. — 4. Seruum Domini.
  - 5. Ionam. — 5. Columbam.
  - 6. Micheam. — 6. Quẽ quasi, aut, quẽ velu(ti.
  - 7. Nahum. — 7. Consolationem.
  - 8. Abacuc. — 8. Amplexãtẽ, siue luctãtẽ.
  - 9. Sophoniã. — 9. Arcanum Domini.
  - 10. Aggæum. — 10. Festiuum, siue solennẽ.
  - 11. Zachariam. — 11. Memoriam Domini.
  - 12. Malachiam. — 12. Nuntium meum.

NOTA.

Ex his posteriores ad tempus Christi appropinquantes, habuerunt clariores reuelationes de Christo, quàm priores. Gloss. 1. Reg. 3.

DE NVMERO ET ORDINE REGVM ISRAEL ET IVDÆ TABVLA. 216.

REGVM NOMINA SVNT ALIA

DECEM TRIBVVM,	DVARVM TRIBVVM.
HIEROBOAM.	ROBOAM.
NADAB.	ABIA.
BAASA.	ASA.
HELA.	IOSAPHAT.
ZAMRI.	IORAM.
AMRI.	OCHOZIAS.
ACHAB.	ATHALIA.
OCHOZIAS.	IOAS.
IORAM.	AMASIAS.
IEHV.	OZIAS, SEV AZARIAS.
IOACHAZ.	IOATHAN.
IOAS.	ACHAZ.
HIEROBOAM.	EZECHIAS.
ZACHARIAS.	MANASSES.
SELLVM.	AMON.
MANAHEM.	IOSIAS.
PHACEIA.	IOACHAZ.
PHACEE.	IECHONIAS, qui & Ioachim.
OSEE.	IOACHIN.
	SEDECHIAS.

DE VARIIS TRIBVVM APPELLATIONIBVS

Deq; earum in prophetis minoribus vſu Regulæ tres.
Ex Prologo in lib.12. Prophetarum.

PRIMA REGVLA.

QVOTIESCVNQVE ad X.tribus tenditur prophetia, ſub his nominibus deſignantur, id eſt,
- Ephraim.
- Samaria.
- Iſrael.
- Ioſeph.
- Iezrael.
- Bethel.
- Bethauen.
- Et interdum Iacob.

SECVNDA REGVLA.

QVANDO AVTEM AD DVAS loquitur tribus, ſub his nominibus ſermo profertur, id eſt,
- Iuda.
- Hieruſalem.
- Beniamin.
- Domus Dauid.
- Et interdum Iacob.

TERTIA REGVLA.

Aliquoties Iſrael ad totas duodecim tribus refertur.

QVOD LIBER. XII. PROPHETARVM MINORVM, vnum ſit volumen.

Volumen duodecim prophetarum minorum, vnus eſt liber: vel, vt eſſent apud Hebræos totidem quot ſunt literæ Alphabeti: vel ſecundum Iſidorum propter ſermonum breuitatem. Vnde etiam notatum fuit, dicuntur Minores, quòd breues ſint, & ſibi inuicem ea cauſa connexi. In expoſitione Prologi ad librum Oſeæ.

MINORVM PROPHETARVM OFFICIA distributa. TABVLA. 217.

PROPHETARŨ, quos minores dicere solemus, alii funguntur ferè officio —

- COMMINANTIS captiuitatem &c. Vt sunt —
  - OSEE,
  - IOEL,
  - AMOS,
  - MICHAEAS.
  - Qui cõminãtur
    - Vtriq; regno, Israelitico & Iudaico.
    - Duabus tantum tribubus, seu (vt ait Hieronymus) Regno Iudaico.
    - Non istis duobus tantũ Regnis, sed vicinis etiam Regnis omnibus.
    - Regno principaliter israelitico, eoq; alteri Regno fuerit causa erroris.
- CONSOLANTIS, quo ad Iudæos, (Reliquis enim nationibus fuerunt & hi minaces) Quorum similiter sunt quatuor:
  - ABDIAS,
  - IONAS,
  - NAHVM,
  - ABACVC.
  - Qui prophetias, suas texunt cõtra
    - Regnum Idumæorũ, qui nati erant de Esau, & æmuli Israelitarum.
    - Niniuen & Regnum Assyriorum.
    - Eosdem, à pœnitentia ad prædicationem Ionæ suscepta, iterum declinantes, & x. tribus in captiuitatem abducentes.
    - Nabuchodonosor & Regnum Chaldæorum, à quibus captæ sunt duæ tribus reliquæ.
- REVOCANTIS à captiuitate Babylonica. Quorũ itidem sunt quatuor:
  - SOPHONIAS,
  - AGGAEVS,
  - ZACHARIAS,
  - MALACHIAS.
  - Qui prædicauerunt liberationẽ. Et quidem
    - Primus, Futuram.
    - Secundus vero & tertius præsentem, & ob id exhortantur populum ad exitum è Babylone, & instaurationem Hierosolymæ.
    - Quartus præteritam, hortans ad studium pietatis.

HIERON. AD PAVLINVM.

Duodecim prophetæ in vnius voluminis angustias coarctati, multo aliud quàm sonant in litera, præfigurant.

PROPHETIA OSEAE, LIBER BIBLIAE XXXII, QVINTAE PARTIS Sextus.

DE PROPHETAE HVIVS ORIGINE.

Osee propheta filius Beeri, in Belomoth, vel secundum Glossam in Botschemetz, de prosapia tribus Isachar progenitus. Epiphan. De vita & interitu prophetarum. Cuius nominis interpretationem Origenes annotauit his verbis: Oseas filius Beeri, inquit, interpretatur seruatus: Beeri autem vox sonat puteos. Efficitur enim quilibet eorum, qui seruantur, putei filius, quia sapientia Dei ex profundo scaturit &c. Hierony. vt dictum est, interpretatur cum Saluatorem, in Prolog. Comment. in Iohelem.

HVNC PROPHETAM NON VERBO TANTVM prophetasse, sed eius etiam facta, fuisse prophetica.

Quòd Oseas Dei iussu fornicariam duxerit in vxorem, in eo figuram gerit Christi: qui Patris iussa exequens, ex gentium fornicatione accepit in corpore suo Ecclesiam. Gloss. hic cap. 1. post principium. Quare autem Deus Opt. Max. interdum ea, quæ speciē habent mali, fieri aut præcipiat, aut permittat, vide elegantem disputationem D. Hiero. in prolog. Commentar. in nostrum hunc Oseam. Qui cum eo ipso propheta sic concludit: Quis sapiens, & intelliget ista? intelligens, & cognoscet ea?

VBI ET QVANDO PROPHETARIT.

TABVLA. 218.

IN IVDAEA & Hierusalē prophetauit in diebus Regū
- IVDA: OZIAE, IOATHAN, ACHAZ, EZECHIAE. Id est, Fortitudinis Domini, Consummationis atque perfectionis, Virtutis, Imperii Domini.
- Israel, Ieroboam, id est, moræ vel temporalitatis, filii Ioas, Regis Israel, cap. hic in princip. & ibi Hierony.

SVPPVTATIO HORVM TEMPORVM, ex commentar. Hieron. in hunc Prophetam.

Azarias, qui vocatur & Ozias, de stirpe Dauid, regnauit in Hierusalem super duas tribus, quæ appellabantur iuda, annis. 52. Cui successit in Regnum filius eius Ioathan: Qui & ipse regnauit annis sedecim. Cuius anno vndecimo decem tribus, quæ appellabantur Israel, captæ sunt à Salmanasar rege Chaldæorum, & in Medorū montibus collocatæ. Post Achaz regnauit filius eius Ezechias annis... Eo autem tempore, quo Ozias regnare cœpit super iudam, duodecimum annum super Israel regnabat Hieroboam pronepos Iehu, cui Dominus repromiserat vsque ad quartam generationem sobolem filius regnaturam, eo quòd percussisset duos Reges impios iuda & Israel. Hieronymus in 1. cap. Oseæ.

DICTORVM VTILITAS PRIMA.

Hæc ideo hic obseruanda esse, tradit idem Hieron. vt intelligamus Osee prophetam, & ante captiuitatem Israel, & post captiuitatem eius vaticinatum, & tam vicinam, quàm præsentem & præteritam & denuntiasse venturam, & luxisse ingruentem, & inemendationem iudæ retexuisse præteritam. Idem loco memorato.

SECVNDA VTILITAS.

Deinde, vt perspicuum fieret, prophetante Osee regnum X. tribuum esse finitum: quod à primo Rege Hieroboam vsque ad vltimum Osee permansit, annis ducentis & quinquaginta. Idem.

SYNCHRONI

SYNCHRONI OSEAE QVI FVERINT.

Contemporanei eius fuerunt Esaias, Iohel, Amos, Abdias, Ionas, & Michæas. Hæc omnia ferè Hieron. in Oseam, cap. 1. post principium.

QVID ET QVIBVS PRAEDICAVERIT.

Iudæos prædixit in vltimo tempore ad Christum redituros. Prophetauit autem contra decem tribus de eorum fornicatione & de interitu Samariæ, pauca de duabus loquens reliquis. Gloss. in principio capitis. 1.

QVOD SIGNVM DEDERIT DE ADVENTV Christi.

Prædixit porrò Dominum cœlitus venturum in terram. Cæterum hoc fore indicium aduentus eius: Si quercus illa in Selom findatur à seipsa in portiones bis senas, & fierent totidem quercus: & accidit ita. Epiphanius de prophetar. vita &c.

DE MORTE ET SEPVLTVRA.

Vitam cum posuisset in pace, propria terra humatus est. Epiphanius ibidem.

PROPHETIAE EIVS PARTITIO.

TABVLA. 219.

OSEAE PROPHETIA ETSI difficile potest continuari, respectu tamen ipsius prophetæ, in quinque distribuitur partes, eo quòd is hanc prophetiam ediderit sub persona modo
- Vatis, futura in seipso ante, quàm fiant, præsignificantis, cap. 1, 2. & 3.
- Iudicis, & in iudicio contendentis cum eis, contra quos prophetabat, à cap. 4. vsque ad cap. 8.
- Præconis, seu tubæ sonitu clangentis, cap. 8. & 9.
- Patris, expostulantis cum filiis ob declaratam erga accepta beneficia ingratitudinem, à cap. 10. vsque ad cap. 14.
- Amici, familiariter & amanter consulentis, cap. 14. & vlt.

SVB PERSONA VATIS.

TABVLA. 220.

PRAEDICIT filiis Israel
- Pœnam venturum super Israel & domum regiam, sub primo portento filii nati de fornicaria; à loco illo, Vade, sume &c. cap. 1. vsque ad vers. Et concepit adhuc &c.
- Captiuitatem { Duarum quidem tribuum temporalem, / Decem vero perpetuam, } Sub portento secūdo, De filia quæ vocata est, Sine misericordia. d. vers. Et concepit, &c.
- Cæcitatem atque duritiem cordis vtriusque gentis, sub tertio portento, De filio qui dictus est, Non populus meus vos: Quod hodie licet cernere in iudæis vsque ad versic. Et erit in loco vbi dicetur, eodem.
- Illuminationem reliquiarum ex iudæis, videlicet apostolorum & iudæorum in Christum credentium. à d. versi. vsque in fin. cap. 1.
- Captiuitatem prædictam fuisse iustam, interpellat iudicium eorum, qui salui facti, & misericordiam consecuti sunt, à principio cap. 2. vsque ad versi. Propter hoc ecce ego &c.
- Prosequitur illuminationem reliquiarum promissam, à d. versic. propter hoc, vsq; in finem, cap. 2.
- Aperit aliam conuersionem filiorum Israel, quæ tum demum sit futura, cum plenitudo gentium intrauerit, sub portento de muliere adultera &c. cap. 3. Vbi concluditur, Futuros quidem filios Israel per multos dies sine Rege, sine sacrificio & sine altari: sed tandem reuersuros ad Dominum Deum, & Dauid Regem suum, scilicet Iesum Christum. Ibidem. Rom. 11.

SVB PERSONA IVDICIS.

TABVLA. 221.

PROSEQVItur propheta octo prædicationis suæ membra, in quibus

- INTRODVCIT
  - Dominum volentem ſubire iudicium, iuſte ne an iniuſte populum, tam grauiter multisq; modis peccantem, puniſ ſtatuerit, à princip. cap. 4. vſq; ad verſi. Veruntamen &c.
  - Populum iudicium eiuſmodi ſubire nolentem, dicto verſi. Veruntamen.
- Iudicio ſic recuſato propheta X. tribubus cõminatur ſupplicium propter duo peccata
  - Ignorantiæ & oblitæ legis Dei. verſic. Noctes ſeci tacere &c. eodem.
  - Idololatriæ, verſic. Fornicati ſunt &c. vſque in finem. cap. 4.
- Ingreditur iudicium, excluſo toto populo, cum cœtu Sacerdotum, Principum & Maiorum. à princip. cap. 5. vſque ad verſi. Ruet etiam Iudas &c.
- Etiam duabus reliquis comminatur tribubus, conſilium ſuum negligentibus, ab eo loco, vſque ad verſic. Ephraim in deſolatione erit &c. eod.
- Reprehendit Iſraelitas, quòd afflicti non confugiant ad Deum, ſed ſubſidium vanum & inutile, quærant à Rege Aſſyriorum. Inde vſque ad verſic. Vadens ad locum meum, &c. eodem.
- Oſtendit eos olim ad Chriſtum reuerſuros, & eius opem imploraturos. à d. verſic. Vadens, vſque in finem cap. 5. & per totum ferè. 6. Vbi etiam de Chriſti æterna generatione, temporali natiuitate, & reſurrectione habentur nonnulla.
- MISERICORDIAM
  - Promittit duabus Tribubus,
  - Negat eandem decem reliquis.
  - Circa finem cap. 6.
- Reddit eius rei rationem, cur nimirum miſericordia illis præſtita, his vero negata ſit. Quæ eſt, quòd nulli ex regibus Iſrael ad Deum reuerſi ſint, cum tamen reges iuda ad eum redierint. Per totum cap. 7.

SVB

SVB PERSONA PRAECONIS.

TABVLA. 222.

Describit
- duas
  - culpas
    - Transgresionem legis, à princip. cap. 8. usque ad uers. Ipsi regnauerunt.
    - Assumptionem regis Hieroboam, & omnium eorum qui regnarunt deinceps in 10. tribubus contra voluntatem diuinam, d. vers. Ipsi regnauerunt &c. Vbi etiam deridet vitulum, quem fecerunt Deum. eod.
  - Poenas,
    - Persecutionem factam ab Asyriis tempore Phul, Theglatphalasar, Salmanasar & Sennacherib. vers. Deuoratus est Israel. eod. Quæ pœna correspondet assumptioni regis.
    - Aliam persecutionem illatam ab Aegyptiis. versic. Qui multiplicauit &c. usque in fin. cap. 8. Quæ correspondet transgressioni legis.
- Sex mutationes filiorum Israel, de statu prospero in aduersum, vt de
  - Opulentia & lætitia, in famem & tristitiam, ac sterilitatem opulentiæ contrariam, à princip. cap. 9. usque ad vers. Scitote Israel &c.
  - Sapientia & prophetia, qua præditus fuit populus Israel, in stultitiam & amentiam. d. vers. Scitote.
  - Sanctitate quam in pluribus habuit in peccata & spurcitias. Vers. Quasi vuas in deserto &c. eod.
  - Fœcunditate filiorum, in sterilitatem. versi. Ephraim quasi auis auolauit &c. eod.
  - Dignitate, in ignominiam & opprobrium. vers. Ephraim, vt vidi eodem.
  - Prælectione, in abiectionē. vers. Abiiciet eos &c. ni fin. d. cap. 9.

SVB PERSONA PATRIS.

TABVLA. 223.

Arguit ingratitudinē filiorum Israel, erga collata illis beneficia, præsertim quatuor:
- Possessionem terræ uberrimæ, cap. 10. per tot.
- Eductionem atq; liberationē ab Aegyptiaca seruitute, per tot. c. 11.
- Protectionem Iacob patris sui, in peregrinationē illius in Mesopotamiam Syriæ, toto cap. 12.
- Conservationem totius populi in deserto & solitudine, per cap. xiii. integrum.

SVB PERSONA AMICI CONSVLENTIS.

TABVLA. 224.

Prophetiam suam tandem concludit, dum
- Exprimit suam indignationem contra filios Israel, quòd Deum suum dereliquerint, uers. 1. cap. 14.
- Suam subdit consolationem uers. Conuertere Israel. eod.
- Cui deinde adiicit promisionem diuinam, uersic. Sanabo. contritionem eorum. eod.
- Animum legentis excitat ad attentionem diligentem eorum, quæ hoc libro sunt proposita, uersi. Quis sapiens. d. cap. 14. & ultimo.

PROPHETIA IOHELIS, LIBER BIBLIÆ XXXIII, QVINTAE partis VII.

QVIS ET VBI NATVS FVERIT IOHEL.

Iohel propheta filius Phatuel, de tribu Ruben natus dicitur in agro Bethoron, vbi etiam in pa-ce mortuus est & sepultus. Hic in prologo, & Epiphan. De vita & interit. Prophetar.

QVO TEMPORE FLORVERIT.

Avgvstinvs de ciuit. Dei. lib. 18. c. 27. dicit se huius & Ionæ Prophetæ tempora non in illorum scriptis, sed in Chronicis inuenire potuisse, Iohelem tunc prophetasse, cum iã regnaret Ioatham. Quod tempus Hieronym. extendit etiam ad Achaz, Ezechiam & Ieroboam. Tempora quoque, in quibus prophetauit, eadem debemus accipere, quæ & in Osee legimus, in diebus scilicet Oziæ, Ioathan & Achaz & Ezechiæ Regum Iuda, & in diebus Ieroboam filii Ioas regis Israel. Hieron. in 1. cap. Iohelis. Sed Nicolaus de Lyra sequitur opinionem Rabini Salom. qui Iohelem putat tempore poti-mum Ioram Regis prophetasse Israel.

AD QVOS HAEC PROPHETIA fuerit instituta.

Sicvt in Osee sub nomine Ephraim ad decem tribus confertur vaticinium, quæ vel Samaria vel Israel sæpè memorantur: sic in hoc Propheta omne quod dicitur, ad tribum Iuda, & ad Hierusalem pertinere credendum est, & nullam omnino Israelis, id est, decem tribuum, in hoc fieri mentionem. Hieron. in commentar. cap. 1.

SVMMA EIVS PROPHETIAE quæ sit.

Describit terram duodecim tribuum, æruca, brucho, locusta, rubigine vastante, consumptam, & post euersionem prioris populi effusum iri spiritumsanctum super seruos Dei & ancillas, id est, super centum viginti credentium nomina, & effusum iri in cœnaculum Sion. Qui centum viginti ab vno vsque ad quindecim paulatim & per incrementa surgentes, quindecim graduum numerum efficiunt, qui in Psalterio mysticè continentur. Prologus in hunc Prophetam tertius.

PARTITIO PROPHETIAE IOHELIS.

TABVLA. 225.

Dvas hic Ppheta ſumpſit ſibi partes, in quarũ

- Prima minatur —
  - Toti regioni Iudææ ſdeuaſtationem, cap. 1. per tot.
  - Sion & Regiæ ciuitati
    - Obſidionem, cap. 2. verſic. Canite tuba in Sion &c.
    - Perturbationem verſic. ante faciem eius. eod.
    - Depopulationem & captiuitatem. verſic. Vrbem ingreditur. eod.
- Secunda conſolatur iterum, —
  - Hortando ad pœnitentiam. verſicul. Nunc ergo dicit Dominus &c. dict. capit. 1.
  - Repromittendo —
    - Beneuolentiam & abundantiam poſt reditum de captiuitate, verſi. Zelatus eſt Dominus. eod.
    - Spiritusſancti gratiam in filios Iudæorum effundendam. Quod debet referri ad apoſtolos poſt conuerſionem populi prioris. verſ. Erit poſt hæc. eod.
    - Vindictam diuinitus exercendam in iudicio in omnem gentem, cap. 3. in principio.
    - Bonis gloriam, malis pœnam à iudicio æternam, verſ. Et erit in die illa. vſque in fin. c. 3. & vltimi.

PROPHETIA AMOS,

LIBER BIBLIAE XXXIIII, QVINTAE partis VIII.

AMOS VNDE SIT ORIVNDVS.

Amos propheta, è Thecue oppido oriundus eſt, de tribu Zabulon. Epipha. de vit. & interi. prophet. Quem Deus de grege caprarum ſumptum, ſpiritu ſuo inſtruxit, & ad propheticam dignitatem extulit. Baſil. Magn. epiſtola. 55. Sic enim de ſeipſo. in 7. fatetur capite, paſtorem ſe vel armentarium fuiſſe, in de diuinitus ablatum atque miſſum, vt Dei populo prophetaret. Auguſtinus de doctrina Chriſtiana, libr. 4. cap. 7. Non eſt ergo, vt ſupra monuimus, Pater hic Eſaiæ: quanquam & ille propheta extiterit. Hieron. hic & aliis pluribus in locis. Sed is eſt, quem ablatum de numero paſtorum, miſit Dominus vt in Samaria prophetaret. Idem hic in prolog.

AMOS CVR SE PROPHETAM eſſe negarit.

Quod autem Amaſiæ ſacerdoti Bethel in d. c. 7. De ſeipſo loquens, reſpondit: Non ſum propheta, neque filius Prophetæ, ſed armentarius ego ſum, vellicans ſycomoros: id eum B. Gregor. libr. 2. Moralium, cap. 41. in Iob, ideo feciſſe putat, vt oſtenderet prophetiæ ſpiritum tum ſibi deeſſe ſenſiſſe, cum hæc diceret.

QVO TEMPORE PROPHETAE officio functus fuerit.

Prophetare cœpit ſub Ozia, quando & Eſaias prophetiæ ſuæ habuit exordium, ut ait Hieronym. in Eſai. lib. 3. cap. 7. Ita enim de ſuo tempore ſcribit ipſe 1. cap. Et refert hoc idem Auguſt. de ciuitat. Dei libr. 18. cap. 27. vbi ait, Amos quoque in diebus Oziæ regis ſe propheta ſſe ſcribit. Prophetauit tamẽ etiam ſub Ieroboam filio Ioas regis Iſrael. Hieron. in 1. c. Amos. Porro in prologo 3. dicitur, eum aliquantulum exorſum eſſe ante Iſaiam.

CONTRA

CONTRA QVOS PROPHETAVERIT.

Prophetauerit in gentes, ait Hieronym. quæ lectione, id est, ipsa operis narratione comprehensæ sunt in d. prolog. Videlicet contra Damascum, Gazam, Ascalon, Azotum, Accaron, Tyrum, Idumæam, Theman, filios Ammon & Moab: Athanasius in synopsi. Maximè enim contra x. tribus locutus est, interserens pauca de duabus. Et est hic Amos primus, qui prophetauit contra Israel, dicens: Israel autem captiuus ducetur de terra sua. Hieron. in Esaiam lib. 3. c. 7. ex sententia Hebræorum.

DE QVIBVS REBVS PROPHETAVERIT.

Imperitum Hieron. scribit hunc prophetam fuisse sermone, sed non scientia: Ad Pammachum hic in prolog. Cõmentar. vt qui ruborum mora distringens, repentè propheta effectus sit. Idem ad Heliodorum de vita solitaria. Denunciat autem gentibus prædictis iram Dei, ob causas, quas memorauit Hieron. hic in prolog. 1.

DE PROPHETAE HVIVS MORTE.

Hunc Amasias sacerdos frequenter plagis afflixit, tandem filius eius Ozias, vecte per tempora transfixit. Post hæc semiuiuus in terram suam euectus, post aliquot dies dolore vulneris expirauit: sepultusque est cum patribus suis. Epiphan. de prophet. & in prolog. 3. in Amos.

PARTITIO PROPHETIAE AMOS.

TABVLA 226.

HAEC PROPHETIA ferè tota versatur in minis: In qua propheta vltionem minatur

- PRIMVM
  - Damasco,
  - Gazæ, vel Philistæis,
  - Tyro,
  - Edom,
  - Filiis Ammon.
  - cap. 1.
- DEINDE
  - Moab,
  - Iudæ, id est, duabus tribubus.
  - Israel, id est, decem tribuum populo.
  - ca. 2. & sequentib.
- RVRSVS specialiter filiis Israel propter peccatum
  - Idololatriæ, cap. 3.
  - Impœnitentiæ, cap. 4.
  - Iniustitiæ, violentiæ & rapinæ, cap. 5.
  - Lasciuiæ & superbiæ, cap. 6.
  - Malitiæ & affectatæ ignorantiæ, cap. 7.
  - Auaritiæ, cui delicto pro pœna præmittit visionem vncini pomorum, cap. 8.
- POSTREMO
  - Comminatur Israelitis in peccato obstinatis negationem misericordiæ Dei. cap. 9. Vidi Dominum.
  - Aliis duabus tribubus, præsertim reliquiis in Christum credituris, promittit misericordiam. ibid.
  - Introducit Christum & in eum credituros, dum ait: In die illo suscitabo tabernaculum Dauid, &c.

PROPHETIA ABDIAE, LIBER BIBLIÆ XXXV, QVINTAE partis IX.

DE PROPHETAE HVIVS ORIGINE.

ABDIAS propheta, qui interpretatur seruus Domini, ex famulatu Dei nomen accepit. Hieron. in epistolam Pauli ad Titum post principium. Originem duxit ex Sichen, agroq; Betachamar. Epiphan. de vita prophet. Secundum doctores Hebraicos & Latinos, dispensator domus Achab regis Israel. Lyranus hic in princ. Post, relicta aula, Heliæ se adiunxit diuinatori, & eius factus est discipulus, cuius gratia, plurimum sustinens, seruatus est. Idem Epiphan. ibidem. Paruus est hic propheta, versuum supputatione, non sensuum: Alioqui ea videt, ea audit, quæ prophetali digna sunt seruitute. Hieronym. in cap. 1. huius, alludens ad nomen Abdiæ, quod vt diximus, significat seruum Domini.

QVOMODO AD PROPHETIAE munus peruenerit.

CVM Iezabel ad necem vsque persequeretur prophetas Domini, Abdias centum ex his pauit in specubus, qui non curuauerunt genu Baal: & de 7. millibus erant, quos Helias arguitur ignorasse: Pro quo pietatis officio gratiam accepit prophetalem, & de duce exercitus, fit dux Ecclesiæ. Tunc in Samaria paruum gregem pauerat, nunc in toto orbe Christi pascit ecclesias. Hieron. cap. 1. hic in princip. & in Epitaphio Paulæ ad Eustoch. Vt vel hinc intelligere liceat, verissimum esse, quod saluator noster Christus apud Matthæ. in 10. dixit capite: Qui prophetam recipit in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Eius autem pars magna in Hieremiæ volumine continetur. Idem Hieron. hic d. cap. 1.

QVO TEMPORE DOCVERIT.

HVIVS prophetæ tempus D. Augustin. de ciuit. Dei lib. 18. cap. 31. neque ex suis, nec aliorum scriptis chronicis satis liquere asserit, his uerbis: Tres, inquit, prophetæ de minoribus, Abdias, Nahum & Abacuc, nec sua tempora dicunt ipsi, nec in Chronicis Eusebii & Hieronymi, quando prophetarint, inuenitur. Abdias enim positus est quidem ab eis cum Michæa, sed non eo loco ubi notantur tempora, quando Michæam prophetasse ex eius literis constat. Quem Eusebii locum ita hic super Augustinum explicat Ioannes Ludou. Viues: Abdiam Eusebius Michææ coniungit, regno Iosaphat. de Abdia recte: de Michæa vero contra suum Michææ ipsius testimonium, quod Augustinus annotauit. Quippe Michæas se uisionem uidisse perhibet sub Regibus Ioathan, Achaz & Ezechia, multo posterioribus Iosaphat. Fuit ergo hic propheta vetustior quouis superiorum ætate Iosaphat regis Iuda, rege Latinorum Tyberino Syluio.

ADVERSVS QVOS PROPHETAVERIT.

VISIONEM annunciat contra Idumæam & finem eius, & contra gentes, quæ Israeli insultabant. Prædicit enim futurum, vt domus Esau à posteris Iacob expugnetur. Athanas. in synopsi.

QVO GENERE MORTIS interierit Abdias.

SVVM autem diem obiens, in agro Betachamar cum patribus suis capulum obtinuit. Epiphanius de uita Prophet. Sepulchrum eius est in Samaria, vbi etiam Helisæus & Ioannes Baptista sepulti sunt. Hieron. in Epitaphio Paulæ ad Eustoch.

ARGVMENTVM.

Complectitur D. Hieron. huius prophetiæ summam, paucis hisce verbis ad Paulinam de diuinis sacræ scripturæ libris. Abdias, ait, qui interpretatur seruus Domini, personat contra Edom sanguineũ, terrenumq; hominem: fratris quoque Iacob. semper æmulum, hasta percutit spiritali.

QVIS

QVIS HORVM VERBORVM SIT SENSVS.

SENSVM istorum verborum latius explicat prologus, quem quidam D. Hieronymo tribuunt. Iacob, inqnit, Patriarcha fratrem habuit Esau, qui ob ruborem corporis sui Edom Hebræa lingua appellatus est, quod Latinè sanguineus dicitur vel rufus. Is memoratum fratrem suum, (qui Israel nomen acceperat) graui odio commotus, interimere conatus est. Qua de causa omnes qui populum Israel, id est, filios patriarchæ Iacob, prædicti Esau odium imitati, persecuti sunt Esau & Edom appellati sunt. Hæc ibi. Atque sic à Iacob Israelitæ, id est, viri videntes, & ab Esau siue Edom, Idumæi ... appellati. Idumæa autem caro est, quæ pugnat aduersus spiritum, vt quibusdam placere ... D. Hieronym.

PARTITIO PROPHETIAE ABDIAE.

TABVLA 227.

VNICVM HABET hæc Prophetia caput in quo Propheta Abdias—

- INVEHITUR in Idumæos propter eorum
  - Superbiam & arrogantiam, vers. Superbia cordis tui extulit te &c.
  - Scientiam vanam & mundanam, versic. Non est prudentia in eo &c.
  - Inuidiam & malitiam erga fratrem suum Iacob, versi. Propter interfectionem &c.
- PROMITTIT filiis Iacob, quantum ad tribum Iuda, durationem perpetuam, & Iesu Christi Saluatoris præsentiam in monte Sion, versi. ... in monte Sion erit saluatio &c.

PROPHETIA IONAE.

LIBER BIBLIAE XXXVI, PARTIS quintæ decimus.

DE ORIGINE, STATV, ET CONDITIONE IONAE.

IONAS propheta, qui columba interpretatur & dolens, teste Hieronym. in cap. 1. Ionæ, patria fuit ex terra Cariathamaum, haud porro ab Azoto vrbe Græcorum mari vicina. Epiphan. de vita prophet. Filius Amathi prophetæ, id est, veritatis, qui fuit de Geth, quæ est in Opher. Tradunt autem Hebræi, hunc esse filium uiduæ Sareptanæ, quem Helias propheta mortuum suscitauit. Porrò Geth, in secundo Sephorim milliario, quæ hodie appellatur Diocæsarea, euntibus Tiberiadem, haud grandis est uiculus. Vbi & sepulchrum eius ostenditur. Quòd autem additur, quæ est in Opher, ad distinctionem aliarum eius nominis Geth fit urbium. Hieron. in procemio in Ionam. Et Augustin. de mirabilibus sacræ scripturæ, libr. 2. cap. 17.

QVO TEMPORE IONAS DONVM acceperit Prophetiæ.

TEMPORIBVS Ieroboam regis Israel, filii Ioas, Ionam prophetam fuisse, quartus liber Regum indicare uidetur. Traduntq; Hebræi, Osee & Amos & Esaiam ac Ionam, iisdem prophetasse temporibus. Hieronymus ibidem.

QVIBVS ET QVID PROPHETAVERIT.

Concionatus est Niniuitis, quibus futuram vrbis prædicauit subuersionem, quam pœnam vt effugiant, hortatur illos ad pœnitentiam, vt videre licet per totum hunc librum.

SVMMA TOTIVS PROPHETIAE.

Ad prophetam Ionam factum est verbum Domini, vt abiret in Niniuen, ibique prædicaret quòd post triduum subuertenda esset Niniue. Ille vero prædicationem hanc fugiens, nauem conscendit: ex qua postea, cum vrgeret tempestas, eiectus & à cete marino deuoratus est. Post tres autem dies eiecit cete Ionam viuentem, atq; ita secundo factum est ad eum verbum Domini. Quo facto, abiit, & prædicauit in Niniue. Illi audita hac prædicatione, pœnitentiam egerunt, & amouit ab illis Dominus iram suam. Athanas. in Synopsi.

SCOPVS HISTORIAE HVIVS QVIS SIT. Et de sensu eius mystico.

Ionas autem propheta non tam sermone Christum, quàm sua quadam passione prophetauit: profectò apertius, quàm si eius mortem & resurrectionem voce clamaret. Vt quid enim exceptus est ventre beluino, & die tertio redditus, nisi vt significaret Christum de profundo inferni die tertio rediturum? Augustinus de ciuit. Dei lib. 18. cap. 30. Sic enim Saluator noster hanc prophetiam Iudæis ipse interpretatus est, atque pro signo suæ resurrectionis certissimo, eorum obiecit incredulitati. Matthæi 12. & Lucæ 11. Sicut enim Ionas, inquit, fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.

PARTITIO PROPHETIÆ IONÆ.

TABVLA 228.

DESCRIBIT Ionas
- SEIPS[VM]
  - DOMINI Imperio resistentem, a principio capitis primi vsq; ad vers. Dominus autem misit &c.
  - Eam ob causam in mare proiectum, à d. loco vsq; in finem cap. 1.
  - De vtero ceti magno miraculo prodeuntem. tot. cap. 2.
  - Diuino mandato & imperio tandem obedientem, cap. 3. a princip. vsq; ad vers. Et crediderunt viri Niniuitæ &c.
  - De non impleto oraculo suo dolentem, & quasi de mendacio erubescentem. à prin. cap. 4. vsque ad vers. Et præparauit Dñs Deus.
- REGEM & populum Niniuę, prophetę dictis commotos, egisse pœnitentiam, d. cap. 3. vers. Crediderunt. vsq; in finem eiusdem.
- Dominum sub quodam portento & iudicio lenientem & demulcentem, sub signo scilicet hederæ viridis, quæ percussa exaruit, à d. vers. Et præparauit vsque in finem capit. quarti & vltimi.

PROPHETIA MICHAEAE, LIBER BIBLIÆ XXXVII, PARTIS QVINTÆ vndecimus.

DE PERSONA MICHAEAE.

Michæas Morasthites, qui interpretatur humilis & cohæres Christi, Propheta de tribu Ephraim oriundus. Epiphan. de vit. Prophetar. Qui tanto ardore complexus est suos, vt anathema esse optaris pro fratribus. Hieron. in Michæam lib. 1. cap. 2.

QVO TEMPORE IN NVMERVM ADSCITVS sit Prophetarum.

Et si hic Propheta coætaneus fuerit eorum, qui sub Ozia rege prophetarunt, vt sunt Osee, Amos & Esaias, Hieron. tamen in cap. huius libri 1. à principio statim tradit, Michæam Oziæ temporibus non prophetasse, sed filii eius Ioathan, post quem regnauit Achaz, Ezechia in patris Achaz imperium succedente: Sub quo decem tribus ab Assyriis in captiuitatem ductæ sunt. Concordat cum hac supputatione August. de ciuit. Dei lib. 18. cap. 27. Michæas, inquit, etiam eadem suæ prophetiæ commemorat tempora post dies Oziæ.

AD QVOS PERTINEAT HAEC PROPHETIA.

Prophetauit contra Hierusalem & Samariam, & contra prophetas populi seductores, & contra Achab. Athanas. in synopsi.

QVID PRAEDIXERIT.

Prænunciauit etiam aduentum seruatoris, dicens: In posterioribus diebus illustris erit mons domus Domini. Athanas. ibid.

DE PROPHETIAE HVIVS MORTE.

Michæas, quem in maxillam percussit Sedechias filius Canan. 3. Regum 22. quum plurima deli[illegible]gnasset ille Achab regi Israel, ab eiusdem filio, cui nomen Ioram, præcipitatus occubuit, eo quod de iniquitatibus suis, progenitorumq; suorum, quas perpetrauerant, redarguisset. Is mortis carcere liberatus, in Marathi propria terra plane solitarius, tumulum iuxta Polyandrium sortitus est. Et est quidem monumentum ipsius, in hodiernum vsque tempus, nobilissimum. Epiphanius de vita & interitu prophetar.

PARTITIO PROPHETIAE MICHAEAE.

TABVLA. 229.

DIVIDItur hæc prophetia in duas partes, videlicet in

- COMMINAtiones, quibus cõminatur filiis Israel propter
  - Peccatum
    - Idololatriæ commissum in Deum, ca. 1. versi. In scelere.
    - Calumniæ & iniustitiæ erga proximum, in princi. cap. 2.
    - Incredulitatis & contumaciæ erga cœtum prophetarum, versi. O Israel. eodem.
  - Culpam Principum, cap. 3. in princip.
  - Imposturas & seductiones Pseudoprophetarum. vers. Hæc dicit Dominus. eodem.
  - Communia delicta, tam principum, quàm prophetarum atque sacerdotum. vers. Audite hoc principes. d. cap. 3. vbi propheta in hæc cõcludit verba: Propter hoc causa vestri Siõ quasi ager arabitur, & Hierusalẽ quasi aceruus lapidũ erit, & mõs tẽpli ĩ excelsa syluarũ.
- CONSOLationes à promissionibus diuinis sumptas. Quibus iterũ solatur eundẽ populũ, dum prædicit illi
  - SALVTEM atq; redemptionẽ Christi fore vniuersalẽ, id est, omnibus cõmunem, cap. 4. Vbi agit de
    - VOCAtione
      - Gentium, vers. Et erit in nouissimo.
      - Iudæorum multorum, vers. In die illa.
    - Regni Christi potestate, id est, Ecclesia primitiua futura in Sion, vbi Apostoli cum aliis spiritum sanctum receperunt, ibidem.
    - Exilio Chaldæorum & Babyloniorum, quod cõsilio diuino neglecto subire coacti sunt, vers. Dole & satage &c. d. cap. 4.
  - NOBILItatem Christi, tot. ca. 5. Ibiq; agit de
    - Patientia Christi, vers. In virga &c.
    - Eiusdem ortum in Bethleem, vers. Et tu Bethleem &c.
    - Generatione Christi à patre æterna, versicul. Et egressus eius à principio &c.
    - Eius matre Virgine, vers. Propter hoc &c.
    - Apostolorum
      - Vocatione, vers. Et suscitabimus &c.
      - Dispersione per orbem, vers. Et erunt reliquiæ &c.
      - Triumpho, ver. Et erit in die illa &c.
  - LEGIS Christi suauitatem, cap. 6. Quo loco Propheta
    - Commemorat partim beneficia diuina, versicul. Popule meus.
    - Excludit legis antiquæ onera, uersi. Quid dignum offeram.
    - Substituit nouæ legis suauia consilia, uersic. Indicabo tibi homo.
    - Aperit filiis Israel & scelera sua, & flagella, uersic. Audite tribus.
  - SCANDAlum & occæcationem Iudæorum. c. 7 In qua parte Michæas
    - Miratur Iudæorum nequitiam, malignitatem & cæcitatem, uers. Non est botrus.
    - Suam declarat fidem & credulitatem. uersic. Ego autem ad Dominum.
    - Orat feruenter Christum, ut reuertatur ad suum gregem & hæreditatem suam. uers. Pasce populum tuum &c. ubi concludit, Dabis ueritatem Iacob, misericordiam Abraham &c.

PROPHETIA NAHVM, LIBER BIBLIAE XXXVIII. PARTIS QVINTAE duodecimus.

CVIVS SIT PROPHETA NAHVM.

Nahum propheta (qui consolator interpretatur) natus erat ab Elkesi, trans Iordanem fluuium, versus Begabar, de tribu Simeon. Atque hic est propheta ille, qui post Ionam ostentum ac prodigium dedit super Niniue, quod ab aquis dulcibus igneq; terreno, olim vastaretur. Id quod tandem contigit, quippe eam ex terræ motu igne vndiq; ambiente, mox etiam aqua de solitudine superueniens sublimiores etiam omnes vrbis locos occupauit. Epiphan. de vit. prophet.

HELKESAEVS QVIS FVERIT, EX HIERONYMO.

Quidam putant Helkesæum patrem esse Nahum, & secundum Hebræam traditionem, etiam ipsum prophetam fuisse, cum Helkesæi vsque hodie in Galilæa viculus sit paruus quidem, & vix ruinis veterum ædificiorum indicans vestigia: sed tamen notus Iudæis, & mihi quoq; à circunducente monstratus. Hieron. in procem. huius prophetæ ad Paulam & Eustoch.

QVO TEMPORE PRAEDICAVERIT.

Quòd D. Hieron. hic in Prologo, hunc prophetam ex traditione Hebræorum ante aduentum regis Assyriorum, qui populum Israel captiuum in suas regiones transtulerat, fuisse confirmat: id glossa eiusdem prologi, non ita intelligendum esse monet, quòd tum etiam prophetauerit: Sed prophetasse illum potissimum tempore Ezechiæ, eo scilicet, quo etiam Michæas prophetasse perhibetur. Iosephus autem libro antiquitatum. 9. cap. 12. scribit, hunc fuisse tempore Ioathan regis Iuda. Expirauit autem in pace, & in Begabar sedibus ille suis placidus in morte quiescit. Epiphan.

QVID ET QVIBVS PRAEDICAVERIT.

Argumento conuenit hic liber cum prophetia Ionæ, quòd vterque de Niniue Assyriorum metropoli, quæ nunc vocatur Ninus, texat vaticinium. Nam vbi Niniuitæ, accepta clementia diuina, qualis pœna per Ionam prædicta, tam benigne fuerat remissa, ita essent securi, vt in antiqua & longe grauiora relaberentur vitia, hic propheta spiritu perfusus sancto, eisdem Niniuitis ac omnibus Israel persecutoribus, iudicium Dei & interitum denuntiat venturum. Quomodo autem sint impleta, quæ prædixit illis Nahum, ex ipso contextu cognoscere licebit.

DE PROPHETIAE HVIVS TITVLO.

Inscribitur hæc prophetia Onus Niniuæ, eo quòd eam, aduersus quam videtur, premat, nec sinat eleuare ceruicem. Hieron. hic ad Paulam & Eustochium. Sunt autem quatuor in duodecim prophetarum volumine, è quibus tres in principio λῆμμα, id est, Pondus, titulum habent, Nahum, Abacuc, & Malachias. Zacharias in medio & circa finem bis habet hunc titulum. Hieron. in prologo in prophetam Abacuc ad Chromatium.

DE SENSV HVIVS PROPHETIAE MYSTICO.

In procemio in hunc prophetam B. Hieron. hanc prophetiam secundum ἀναγωγὴν texi ait de consummatione mundi, in consolationem sanctorum, vt quæcunque in mundo vident, quasi prætereuntia & caduca contemnant, & præparent se ad iudicii diem, vbi vltor aduersum veros Assyrios futurus Dominus est.

PARTITIO PROPHETIAE NAHVM.

TABVLA. 230.

TRIA potissimũ exequitur in hoc libr. propheta Nahum, Nam &

- MINATVR
  - In vniuersum omni nationi legem diuinam transgredienti pœnam, à princip. cap. 1. vsque ad versi. Bonus Dominus.
  - IN SPECIE,
    - Regi Assyriorum Sennacherib mortem, d. versic. Bonus Dominus &c. Quæ secuta est tempore Ezechiæ, quo liberata fuit Hierusalem.
    - Niniuæ ciuitati depopulationẽ, tot. cap. 2. vbi propheta introducit—
      - Nabuchodonosor
        - Proficiscentem contra Niniuen, versi. Ascendit qui &c. eod.
        - Oppugnantem eam, versic. Ascendent muros eius &c.
      - Niniuen & Regem Assyriorum succumbentes atque fugientes, versi. Et Niniue quasi &c. eod.
      - Iterum Nabuchodonosor eius opes diripientem, versi. Diripite argentum, eodem.
- Causam huius mali assignat, multitudinem fornicationum, atque ita culpam omnem in ipsam transfert ciuitatem Niniuen, cap. 3. vsque ad versic. Et erit: omnis qui viderit &c.
- Prædicit Niniuen omnibus gentibus fore ludibrio, quæ antea cunctis fuerat terrori, d. versi. Et erit &c. Vbi sic concluditur hæc prophetia: Regni Assyriorum gloriam, sicut locustæ auolant, transituram.

PROPHETIA ABACVC, LIBER BIBLIÆ XXXIX. PARTIS QVINTÆ XIII.

VNDE ORIVNDVS SIT ABACVC.

Abacuc propheta ex agro Bexzochar, è tribu Simeon oriundus. Epiphan. de vita prophet. Qui vel ex eo, quòd amabilis Domini est, vocatur amplexatio: vel quòd in certamen & luctam, & vt ita dicam, amplexum cum Deo congreditur: amplexantis, id est, luctantis sortitus est nomen. Hieron. hic in prologo ad Chromatium.

QVO TEMPORE PROPHETAE OFFICIO functus fuerit.

Eo tempore fuit Abacuc, quo iam duæ tribus, quæ vocabantur iuda, ductæ erant in captiuitatem, vt probatur ex historia Danielis cap. 14. vbi Abacuc propheta missus, ac ab angelo deportatus fuit cum cibo ad Danielem in lacum leonum, qui erat in Babylone. Atque vel hinc patet, tunc vaticinatum esse Abacuc, cum iuda & Beniamin iam in captiuitatem abiissent, à Nabuchodonosore ductæ, in quem & Babylonem hæc sua diriguntur vaticinia. Ioannes Ludou. Viues partim sup. Augustin. de ciuit. Dei lib. 18. cap. 31. Vide Hieronymi prologum in hunc prophetam.

QVID ET QVIBVS FVERIT VATICINATVS.

Prophetia eius est contra Babylonem Nabuchodonosor regem Chaldæorum: vt quomodo prior propheta Nahum, quem Abacuc sequitur, vaticinium habuit contra Niniuen & Assyrios, qui vastauerunt decem tribus, quæ vocabantur Israel: ita Abacuc prophetiam habeat aduersus Babylonem & Nabuchodonosor, à quibus iuda & Hierusalem, templumq; subuersa sunt. Hieron. in eodẽ prologo.

DE MORTE ABACVC.

Cum de aduentu Domini non pauca vaticinatus esset, biennium antequam populus à Babylone rediisset, mors eum occupauit, & magnis honoribus in agro suo sepultus est. Epipha.

PROPHETIAE HVIVS SVMMA.

Summam huius prophetiæ D. August. de ciuitate Dei, lib. 18. cap. 31. his paucis complexus est verbis: Abacuc, inquit, de quo alio, quàm de Christi aduentu, qui futurus erat, intelligitur dicere. Et respondit Dominus ad me, & dixit: Scribe visum aperte in buxo, vt assequatur, qui legit ea: Quia adhuc visio ad tempus, & orietur in fine, & non in vacuum: Si tardauerit, sustine eum: Quia veniens veniet, & non morabitur.

PARTITIO PROPHETIAE ABACVC.

TABVLA. 231.

CONTINET hic liber tria, nempe

- Querelam prophetæ, admodum cõfidenter ex Deo perquirentis, cur sinat pios ab impiis opprimi, & adeo crescere viribus regem Nabuchodonosor, cap. 1. idque duas ob causas. Sic enim
  - Regem illum & eius exercitum fore inuictum, versi. Adspicite in gentibus. eodem.
  - Suam potentiam illum non Deo, sed suo asscripturum idolo, ...
  - Ter mutabit spiritus eius. ibid.
- RESPONSVM DIVINUM, cap. 2. per totum. In qua parte propheta
  - PARAT se ad audiendum diuinum responsum, versi. Super custodiam.
  - Promittit illud responsum fore luculentum, versi. Et respondit mihi Dominus.
  - Prædicit destructionem regni Chaldæorum, versi. ...
  - Et quomodo vinum. eod. cap. 2.
  - DISCVRRIT per vitia, quibus hoc regnum meruit excindi, qualia sunt
    - Violentia, qua alia regna oppressit, vers. Væ ei qui multiplicat.
    - Auaritia, vers. Væ qui congregat.
    - Cædes & malitia, versic. Væ qui ædificat.
    - Ebrietas & crapula, in qua Rex Balthasar est interfectus, vers. Væ qui dat potum.
    - Idololatria, versi. Væ qui dicit ligno. d. cap. 2.
- GRATIARVM ACTIONEM prophetæ cantico cõprehensam, tot. cap. 3. in quo prophetiam texit de
  - INCARNATIONE & prædicatione Christi, cum designatione
    - Temporis, versic. In medio annorum.
    - Loci, versic. Deus ab austro.
    - Modi, versic. Operuit cælos &c.
  - PASSIONE eiusdem, versi. Splendor eius.
  - Destructione mortis, & Christi resurrectione, versi. Ante faciem eius.
  - Spoliatione inferni, versi. Egredietur diabolus.
  - Conuersione totius orbis, à ritu gentili & peruerso ad Christum, versi. Aspexit & dissoluit.
  - Iudicio extremo, versi. Suscitans suscitabis.
  - Liberatione populi à captiuitate Chaldaica, causa venturi Christi, & destructione regis Babylonis, versi. Egressus es in salutem populi.
  - Nomine & titulo Christi, vers. Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. d. cap. 3. & vltimo.

PROPHETIA SOPHONIAE, LIBER BIBLIÆ XL, PARTIS QVINTÆ decimusquartus.

DE SOPHONIAE ORIGINE.

Sophonias Propheta Sarabathides, siue à monte Sarabatha, è tribu ac prosapia erat Simeon, teste Epiphan. Qui nomine prophetico & gloriosa Maiorum suorum stirpe generatus est. Habuit enim Patrem Chusi, auum Godoliam, proauum Amariam, atauum Ezechiam, omnes prophetas: iuxta regulã qua aiunt, omnes Maiores quos in titulo nominat propheta aliquis, etiam Prophetas fuisse: & talem quadrigam ipse velut extremus auriga compleuit. Hieron. fere cap. 1. commentariorum in hunc Prophet. in princip.

VNDE HOC NOMINE FVErit appellatus.

Nomen Sophoniæ alii speculam, alii arcanum Domini transtulerunt. Siue igitur specula, siue absconditum Domini interpretetur, vtrunque Prophetæ conuenit. Dicitur enim ad Ezechiel: Fili hominis, speculatorem te posui domui Israel. Idem ibidem.

DE MYSTICA HORVM NOMInum interpretatione.

Filius erat Chusi, qui interpretatur humilitas, vel Aethiops meus. Habebat quoque auum Godoliam, qui dicitur magnitudo Domini: & proauum Amariam, qui & ipse vertitur in Sermonem Domini: & atauum Ezechiam, qui sonat fortitudinem Domini. De fortitudine itaque Domini, natus est sermo Domini: & de sermone Domini, nata est magnitudo Domini: & de magnitudine Domini, natã est humilitas: vt cum peruenerit aliquis ad perfectũ, dicat: Non sum dignus uocari Apostolus, 1. Cor. 15. Et illud in Psal. Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Psal. 130. Hieron. ubi supra.

QVO TEMPORE HIC PROPHETA fuerit celebris.

In diebus Iosiæ filii Amon Regis Iudæ, se prophetasse Sophonias testatur ipse cap. huius lib. 1. Vide August. De ciuitat. Dei lib. 18. cap. 33. Atque sic patet eum ante tempus Prophetasse captiuitatis Babylonicæ. Lyranus in d. cap. 1.

QVID ET QVIBVS CONCIOnatus sit.

Prophetauit in Hierusalem & vniuersa Iudæa, prædixitque diem, in quo demolienda essent omnia idola & nemora, futurusque esset fletus multus ac planctus. Prophetat autem & de seruatore, & de resurrectione eius, quam nostri gratia fecit. Deinde & contra Gazam, & Ascalon, & Azoton, & Accaron, & contra Moab & Ammon, & Damascum, & Niniuen, & Aethiopas. Athanas. in Synopsi.

DE EIVS MORTE.

Vitam cum morte commutauit in Apocalypsi Domini, & solitarius in aruo suo funeratus est. Ephiphan.

PARTITIO PROPHETIÆ SOPHONIÆ.

TABVLA 232.

QVINQVE habet hæc prophetia partes:

- COMMINATIONEM generalem ad omnes populos, cap. 1. versic. Congregans congregabo:
- CASTIGATIOnem specialẽ ad
  - Habitatores Hierusalem & Iudæos, uersicul. Et extendam, eodem.
  - Sacerdotes, versic. Et disperdam. eodem.
  - Reges & Principes, versic. Et erit, in die hostiæ.
  - Habitatores omnes, vers. Et erit in die illa.
  - Latitantes, versic. Et erit in tempore illo.
  - Quibus addit magnitudinem & acerbitatem tribulationis. Ibi, Iuxta est dies magnus. vsque in fi. d. c. 1.
- EXHORTATIONEM ad Pœnitentiam, cap. 2. versicu. Quærite Dominum, quærite iustum.
- EXTERMINIVM etiam aliarum gentium, tot. c. 2. putà
  - Philistinorum, præsertim ciuitatum
    - Gazæ,
    - Ascalonis,
    - Azoti,
    - Accaronis.
    - Vers. Quia Gaza. eod.
  - Moabitarum & Ammonitarum, versicu. Audiui opprobrium Moab. eodem.
  - Aethiopum, vers. Sed & uos Aethiopes, eodem.
  - Assyriorum & Babyloniorum, uersi. Et extendet manum super &c. usque in finem cap.
- CONSOLATIOnem maximam ad futurã liberatæ ciuitati Hierusalem ca. 3. per tot. Qua in parte Propheta
  - Ab exprobratione incipit, ut ostendat illos consolatione indignos. uers. Væ prouocatrix. eodem.
  - Deinde præsentiam Christi promittit, uers. Dominus iustus in medio eius. eod.
  - Iudæos malos ad præsentiam Christi occæcatum iri prædicit, uers. Nesciuit iniquus.
  - Quosdam Iudæos ostendit credituros, uers. Dixi: attamen timebis me, &c.
  - Multas gentes Iudæis in Christum credentibus adiungendas docet. uers. Quapropter expecta me, eod.
  - Tandem huius nouæ Hierusalem, quæ est Ecclesia, ex gentibus & Iudæis collecta, gloriam & exultationem prædicit, uers. Lauda Sion. usque in fin. cap. 3. & ultimi.

PROPHE-

PROPHETIA AGGAEI, LIBER BIBLIAE XLI. QVINTAE PARTIS Decimusquintus.

VNDE SIC DICTVS SIT AGGAEVS.

Aggæus, qui (vt refert Epiphanius) etiam dum iuuenis ad prophetiæ munus vocatus est, & re & nomine festiuus siue solennis interpretatur & lætus. Hiero. in Prolog. Commentarior. in prophetiam Ioelis, & in Epistola ad Paulin. de diuinis sacræ scripturæ libris.

QVANDO FLORVERIT.

Quo tempore Aggæus in ordinem cooptatus fuerit prophetarum, breuissime ostendit August. De ciuitate Dei lib. 18. in principio statim cap. 35. Vbi sic ait: Restant tres minores prophetæ, qui prophetauerunt in fine captiuitatis, Aggæus, Zacharias, Malachias. Glossa Lyrani hoc loco dicit eum prophetasse post reditum captiuitatis Babylonicæ regis Darii anno secundo, mense eiusdem anni sexto, cap. 1. Aggæi.

QVID ET QVIBVS PROPHETAVERIT.

Sermo sibi fuit præcipue ad Zorobabel & Iesum filium Iosedech, & deinde ad totum populum, qui erat in Iuda & Hierusalem, quibus præcepit vt reædificarent templum Domini. Gloss. Lyrani hic in principio, cap. 1.

DE SCRIBENDAE HVIVS PROPHETIAE occasione.

Occasio huius prophetiæ describitur ad longum in 2. Paralipomenon. Nam ibi Nabuchodonosor rex Chaldæorum, Sedechiam regem Iuda, propter violatam fidem & factam ab eo discessionem, cum omni populo in Babyloniam duxit captiuum, temploq; accenso, totam destruxit ciuitatem Hierusalem. Mortuo autem Nabuchodonosore, & filio eius Balthasare, vt in Danielis. 5. habetur capite, interfecto, Darius Medus successit in regnum vna cum Cyro rege Persarum.

Is vero Cyrus primo regni sui anno, cum vasis à Nabuchodonosore ablatis, misit in Hierusalem circiter quinquaginta millia Iudæorum, quibus præfecit Zorobabel filium Salathiel, & Iesum filium Iosedech, eisq; præcepit, vt templum Domini iterum ædificarent. Illi præcepto Regis incumbendo, altari extructo, fundamenta iecerunt templi. 1. Esd. 3. Verum cum interea Cyrus vita decederet, eiq; Artaxerxes in regno succederet, gentibus quæ erant circa Hierusalem, mandauit ne templum instaurari permitterent. 1. Esd. 4. & 5. Quam ob rem opus susceptum, vsque ad annum Darii filii Hystaspis secundum, mansit imperfectum.

Quo anno Aggæus & Zacharias prophetæ, nec Regis curantes edictum, nec populorum adiacentium timentes inimicitias, & Zorobabelem & totum hortati sunt populum, vt templi reædificationem prosequerentur, atque ad finem vsque perducere studerent, eo quòd tempus, quo Hieremias templum reædificandum esse prædixerat, iam adesset. Glossa in 1. cap. huius prophetæ.

ARGVMENTVM EX D. HIERONYMO in Epist. ad Paulinum.

Aggæus festiuus & lætus, qui seminauit in lachrymis, vt in gaudio meteret, destructum templum ædificat, Deumq; Patrem inducit loquentem: Adhuc vnum modicum est, & ego commouebo cœlum & terram, & mare, & aridam, & mouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus. Aliam de occasione huius prophetiæ narrationem vide in Prologo D. Hierony. in hunc ipsum Prophetam.

ISTORVM OMNIVM SVMMA.
TABVLA. 233.

OMNIA AVTEM quæ in textu huius prophetiæ continentur, pertinent vel ad
- Reuerſionem populi,
- Aedificationem templi,
- Renouationem ciuitatis,
- Obſeruantiam ſacerdotum,
- Interitum Regnorum gentium externarum. d.gloſſ. ſuper Epiſtolam Hieron.ad Paulin.

DE GENERE MORTIS, quo interijt Aggæus.

Aggæus, qui vt oculis ſtructuram templi Hieruſalem vidit, ita primus omnium cecinit ibi Alleluia, quod eſt, Laudibus efferamus viuentem Deum, Amen amen, (quod, Fiat Fiat, interpretatur) eodem loci vitam finiuit, & humo prope Sacerdotes, cum honore & gloria conditus eſt. Proinde etiam dum hodie pſallimus, Alleluia, qui hymnus Aggæi & Zachariæ perhibetur. ita Epiphanius.

PARTITIO PROPHETIAE AGGAEI.
TABVLA. 234.

QVAE CONTINENtur in hoc propheta, in quatuor diuiduntur membra: In quibus
- Reprehenditur torpor & negligentia eorum, qui poſtquam de Babylonia rediiſſent, magnifica ſibi extruebant ædificia, templi vero inſtaurandi prorſus nullam habebant curam. à princip.cap.1.vſq; ad verſi.Et nunc hæc dicit Dominus.
- DEO HANC INCVRIAM diſplicuiſſe, duplici confirmat ſigno:
  - Quod ex templi neglectu ſecuta ſit paupertas & inopia, d.verſi.Et nunc.
  - Ex inſtauratione vero templi, rerum omnium ſint habituri copiam, verſi.Aſcendite in montem. eod.
- Exhortatur populum ad ædificationem templi, verſic.Et dixit Aggæus, vſque in fin.cap.1.
- PROMITtitur
  - FILIIS Iſrael
    - Chriſtus, à princip.cap.2.vſque ad verſic. In viceſima. in verb.Veniet deſideratus cunctis gentibus.
    - Succeſſus bonus & copia rerum temporalium, ſi templum inſtaurent, d.verſic. In viceſima.eod.
  - Zorobabeli, Chriſtum ab eo deſcenſurum. verſi.Aſſumam te, vſque in fin.cap.2.

PROPHETIA ZACHARIAE, LIBER BIBLIÆ XLII, PARTIS QVINTÆ Decimussextus.

DE GENERE ET PARENTIBVS ZACHARIAE.

Propheta hic seipsum describit, dum se mox in principio huius Prophetiæ Zachariam nominat, filium quidem Barachiæ, nepotem vero prophetæ Addo, cap. 1. hic. Neq; ambigi dicit quidam, quin hic Addo is sit, qui iuxta Paralipomenon librum, missus est ad Ieroboam, filium Nabath, sub quo altare diruptum est, & manus Regis aruit, rursumq; ad preces illius restituta est. 3. Reg. 13. *2. Par. 12. fit mentio Addo videntis.*

Verum vt in August. de ciuit. Dei lib. 18. cap. 35. scribit Ioan. Ludouicus Viues, in neutro Sacrarum literarum loco, nominatur Addo. Nam in lib. Regum subticetur nomen prophetæ, in Paralipomenon nuncupatur Semeias: & propheta qui illis temporibus vixerit, non potuit ne atauus quidem esse hominis Iudaici Babylone captiui. Ita Viues; cum quo Gloss. Lyrani hoc loco concordat.

DE NOMINVM ISTORVM interpretatione.

Zacharias, interpretatur memoria Domini: Barachia, benedictio Domini: Addo, testimonium eius. Quoniam ergo populus, qui ab ædificatione templi defecerat, adhuc domini habebat memoriam, & propter memoriam benedictionem, & ob benedictionem testimonium, idcirco ad eum Zacharias filius Barachiæ, filii Addo, mittitur. Hieron. in 1. cap. Zachariæ.

QVOD PLVRES IN SACRIS LITERIS HOC nomine sint appellati.

Plures in sacra scriptura esse Zacharias, refert Hieron. in Matth. lib. 4. cap. 23. circa fin. Alius enim fuit Ioiadæ, alius Barachiæ, & alius pater Ioannis Baptistæ. Estq; inter Doctores sacros aliquanta controuersia, quis ex his omnibus ille fuerit Zacharias, quem Iudæi, vt Matthæi 23. obiecit illis Christus, inter templum occiderunt & altare: tum quibus ex causis fuerit occisus. Quibus de rebus diuersi diuersa sentire videntur. Quæ si quis plene cognoscere cupiat, poterit videre ea, quæ Origenes, Hieron. & Anselmus in cap. Matt. 23. perscripserunt. Chrysostomum vero in cap. Matth. 1. homil. 1. & in Sermone de natiuit. Ioan. Baptistæ, ex Luc. cap. 1.

QVO TEMPORE FVERIT CLARVS.

Hunc prophetam Aggæus duobus præcessit mensibus. Cum enim Aggæus anno Darii 2. mense vero sexto, die prima eiusdem mensis prophetare incepisset: Zacharias mense octauo eiusdem anni fudit vaticinium. Vnde recte iuxta ordinem duodecim prophetarum ille decimus, & hic vndecimus ponitur. Hieron. in 1. cap. huius.

DE EIVSDEM PROPHETAE EX HAC vita discessu.

Decessit vltima senectute in Iudæa, & proxime cum Aggæo Propheta humatus est. Epipha. De vita & interit. prophetar.

QVAE

QVAE PROPHETAE HVIVS FVERIT Doctrina.

Eandem quoque habuit cum Aggæo prouinciam atque legationem. Vterq; enim missus fuit, vt populum Dei ad templi animaret reparationem. August. De ciuitat. Dei lib. 18. cap. 35. de Zacharia loquens, Zacharias, inquit, De Christo prophetauit & Ecclesia, dum ait: Exulta valde filia Sion, iubila filia Hierusalem: ecce Rex tuus veniet tibi iustus & Saluator: ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ; & potestas eius à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad fines terræ &c.

Zac. 9.

DE VISIONIBVS ZACHARIAE, & totius prophetiæ Summa.

Zacharias memor Domini sui, multiplex in Prophetia, Iesum vestibus sordidis indutum, & lapidem oculorum septem, candelabrumq; aureum cum totidem lucernis, quot oculis, duas quoq; olivas à sinistris lampadis cernit, & dextris: & post equos varios, & rufos, & albos, & dissipatas quadrigas ex Ephraim, & equum de Hierusalem, pauperem regem vaticinatur, & prædicat sedentem super pullum asinæ filium subiugalis. Hieron. hic in argumento. Vide etiam Synopsim Athanasii.

QVIS PROPHETIAE HVIVS fuerit effectus.

Effectus vtriusq; & Aggæi & Zachariæ concionum, breuiter describitur in Prologo Zachariæ præfixo, his verbis: Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedech, & principes ciuium, inchoaueruntq; ædificare domum Dei, quæ est in Hierusalem. Quibus cum adessent Prophetæ, adiuuerunt eos sua exhortatione.

PARTITIO PROPHETIÆ ZACHARIÆ. TABVLA 235.

PROPHETIA Zachariæ quatuor respicit tépora, Nimirum —

- PRAESENS tempus, scilicet instaurationis templi, cap. 1. 2. 3. & 4.
- FVTVRVM, videlicet inhabitationis in Hierusalem, cap. 5. 6. 7. & 8.
- MACHABAEORVM, cap. 9. & 10.
- ROMANORVM, à cap. 11. vsq; in finem totius Prophetiæ.

TEM-

TEMPVS ÆDIFICATIONIS.

TABVLA 236.

CONTINET Prophetias, quæ pertinent ad confortationem.

- Totius populi, tot. ca. 1. Quo in loco
  - ADMONENTVR omnes, nè ſint increduli, verſ. Ne ſitis ſicut Patres veſtri.
  - Promittitur conſolatio, verſ. In die viceſima.
  - Explicatur, eadem conſolatio qualis ſit, verſi. Et dixit ad me,
  - Prædicitur 4. regnorum, quæ Iudæos vexarũt, deſtructio, verſ. Et leuaui oculos meos, vſque in finem cap. 1.
- Ad ciuitatis & tẽpli Hieruſalem ędificationem, ca. 2. per tot. Vbi
  - Præmittitur apparitio Angeli metiri volẽtis locum, in quo Hieruſalem debeat ædificari. In principio.
  - Introducitur apparitio alterius angeli ꝓhibentis Hieruſalem metiri. verſ. Et ecce angelus.
  - Vocantur filii Iſrael toto orbe diſperſi ad habitandũ in Hieruſalem reædificata. ver. O, o, fugite de terra.
  - Oſtenditur, filiis Iſrael etiam alios populos adiungẽdos. ver. Et applicabuntur gentes. Quæ omnia non tam de ipſa ciuitate Hieruſalem, quàm de regno Chriſti & tota Eccleſia ſunt intelligenda. vſque in fi. cap. 2.
- Ieſu Sacerdotis magni, qui venerat de Babylone ad ædificandũ templum, cap. 3. Ibiq; Propheta
  - Intuetur.
    - Ieſum in veſte ſordida, & Satanam ſibi aduerſantem, pro eo quòd vxorem duxerat alienigenam. in principio.
    - Culpam ipſi Ieſu remiſſam. verſi. Qui reſpondit.
  - Audiuit promiſsionem ampliſsimam factam ipſi Ieſu. verſ. Et conteſtabatur angelus.
  - Conuertit. Prophetiam ad Chriſtum naſciturum ex Zorobabele, verſi. Audi Ieſu Sacerdos magne. vſque in fin. cap. 3.
- Zorobabelis Ducis regni primarii. Per tot. cap. 4. Et ibi
  - Inquiritur myſterium aurei candelabri, quo ſignificabatur robur Spiritusſancti, cuius virtute, & non robore exercitus, templum reſtitui deberet. ver. Et reſpondi.
  - Prædicitur Chriſtus naſciturus ex Zorobabele. verſ. Quis tu mons magne.
  - Petitur expoſitio duarum oliuarum, quæ deſignabant duos filios olei, Zorobabelem ſcilicet & Ieſum ſacerdotem magnum. vſque in fin. cap. 4.

TEMPVS INHABITATIONIS,

TABVLA 237.

IN DVO partitur capita principalia, quæ explicant
- Prophetiã eorũ quæ infra tempus Zorobabelis & Machabęorum futura sint. In qua parte prędici quatuor, videlicet
  - Idololatriã abolendam, cap. 5. Quam abolitionem tres declarãt visiones,
    - Vna de volumine maledictionis, in principio.
    - Altera de amphora & impietate sedente super ea, quæ significat idololatriam, vers. Et egressus
    - Tertia duarum mulierum, decem scilicet tribuum Israel, & duarum Iuda, quæ illam impietatem transtulerunt secum in Babylonem, ac ibi eam reliquerunt. Ad ver. Vsque in fin. cap. 5.
  - Medorum monarchiam à Græcis distinguẽdam, capit. 6. sub figura quadrigarum quatuor, quarum
    - Prima cum equis rufis,
    - Secunda cum nigris,
    - Tertia cum albis,
    - Quarta cũ varii coloris equis,
    - Significat monarchiã
      - Assyriorum,
      - Medorum,
      - Græcorum,
      - Romanorum, in princip.
  - Principatum Iesu magni illius sacerdotis, futurum esse gloriosum, & post eum cõsequentes, etiam alios Sacerdotes, fore Duces vsque ad tempora Machabæorum, vers. Et sumes aurum & argentum, vsque in fin. cap. 6.
  - Populi pacem atq; prosperitatem, cum explicatione quæstionis: An, quemadmodum filii Israel tempore captiuitatis per annos 70. quinto quoquo mense, diem illam, qua capta erat Hierusalem, ieiunarunt: ita etiamnum post reditum sit eodem tempore ieiunandum, cap. 7. à versi. Loquere ad omnem populum, vsque in finem eiusdem.
- Promissiones eorum, quæ de pace & prosperitate filiorum Israel, in 7. capite breuius tacta fuerunt per totum caput octauum. Vbi eis promittuntur,
  - Futura sanctitas, vers. Zelatus sum Sion.
  - Aetatis longæuitas, vers. Adhuc habitabunt senes.
  - Bonorum temporalium abundantia & prosperitas, vers. Vinea dabit fructum suum.
  - Benedictio & celebritas, vers. Et erit.
  - Quæ tandem omnia ad Christi refert tempora, à quo ista Prophetia captura sit effectũ, ver. Vsquequo, &c. Vbi caput hoc 8. ita concludit Propheta, Apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium fimbriam viri Iudæi.

TEMPVS MACHABÆORVM.

TABVLA 238.

PROPHETIA huius temporis habet duo capita, in quibus agitur De Machabæorum—

- Probitate, in cap. videlicet 9. Ob quam
  - Promittitur eiſdem victoria contra finitimas ciuitates—
    - Tyri,
    - Sidonis,
    - Gazæ,
    - Aſcalonis, &
    - Reliquarum.
    - Verſ. Onus verbi Domini.
  - Deinde, nè Machabæum propter hanc virtutem habeant pro Deo, redit propheta ad Chriſtũ, ac eius aduentum deſcribit 4. modis:—
    - Non fore illum bellatorem, neque ſuper equum, ſed ſuper aſinam ingreſſurum, verſ. Ecce Rex tuus.
    - Nec habiturum arcum, aut quadrigam, verſ. Et diſperdam.
    - Sed pace adquiſiturum dominium, verſi. Et loquetur pacem.
    - Non denique liberaturum populum per ſagittam & arcum, vt falſo expectant iudæi, ſed per ſanguinem proprium ſuos redempturum, verſ. Tu verò in ſanguine teſtamenti. vſque in fin. d. cap. 9.
- Proſperitate capi. 10. In qua parte Propheta—
  - Promittit futuram illo tempore bonorum omnium copiam & abundantiam, verſ. Petite pluuiam &c.
  - Contra verò aliorum execratur idololatriam, quam, Antiocho duce, multi in Iſrael, tam Sacerdotes quàm alii, receperant. verſ. Quia ſimulacra. Item, Super paſtores iratus eſt furor meus.
  - Prædicit iudæos, qui, dum Machabæi rerum potirentur, aufugerunt, iterum fore congregandos. verſ. Sibilabo, & congregabo eos. Vſque in fin. cap. 10.

TEMPVS ROMANORVM.

TABVLA 239.

CONTINET destructionē Hierusalem, simul ac dispersionem iudæorum per vniuersum orbem, & captiuitatem eorum æternã, quæ in hodiernũ vsq; durat diē. In qua parte agitur De

- PECCATO pastorum & Sacerdotum, quorum malitia & inuidia Christus circunuentus & interfectus est, Cuius rei causa post à Roman. capta est Hierusalem. Quam propheta per totum cap. vndecimum.
  - PRIMVM deplorat, vers. Pasce pecora &c.
  - Deinde ponit eius causam, quæ fuit venundatio Christi, sub parabola duarum virgarum, quæ designabãt duo pacta, quæ Deus iniit cum filiis Noæ, & cum patre Abraham, vers. Et assumpsi mihi duas.
  - Ostendit, Christi doctrinam negligentibus dandum esse Antichristum. vers. Et dixit Dominus ad me. vsq; in fin. cap. 11.
- Persecutione fidelium & congregatione iudæorum, quæ post destructionem Hierusalem à Romanis secuta est, tot. cap. 12. Vbi etiam agitur De
  - Collectione Ecclesiæ primitiuæ, In princip.
  - Protectione eiusdem diuina, ver. In die illa, dicit Dominus.
  - Planctum piorum super passione & morte Christi. vers. Et erit. Vbi sequitur, Plangent eum. eod.
- Iudæorum & infidelium dispersione, cap. 13. per totũ. Ac ibi etiam prædicit
  - Sacramentorum efficaciam, versic. In die illa erit.
  - Cessationem pseudoprophetiæ & idololatriæ, vers. Et erit in die illa, dicit Dominus. &c.
  - Fideles veritatem & fidem suam zelaturos, ita vt configant etiam filios suos, si eos inuenerint infideles. vers. Et erit cùm prophetauerit, &c.
  - Passionem Christi, à qua arguit, falsos prophetas illos longè iustius pati, quàm Christum. vers. Framea, suscitare super pastorem meum. vsque in fin. d. cap. 13.
- Fine & consummatione seculi. cap. 14. In quo Zacharias consequenter agit De
  - Obsidione Hierusalem facta per Romanos, In principio.
  - Aduentu Domini ad iudicium, versic. Et egredietur Dominus.
  - Die iudicii extremi, versi. Et veniet Dominus, & in die illa non erit lux, sed frigus & gelu.
  - Gloria sanctorum & Hierusalem cœlesti, vers. Et erit in die illa exibunt.
  - Pœna damnatorum, vers. Et hæc erit plaga.
  - Fidelium congregatione, quæ est Ecclesia, ad quam multæ gentes sint conuersuræ. versic. Sed & iudas pugnabit.
  - Conuersione Romani Imperii ad Roma. Ecclesiam, versic. In die illa erit, quod super frenum &c. Id quod tempore contigit Constantini.
  - Sanctitate ac deuotione gentium ad fidem conuersarum, vers. Et erunt lebetes in domo, vsq; in finem ca. 14. & huius Prophetiæ vltimi.

FRO-

PROPHETIA MALACHIAE, LIBER BIBLIÆ XLIII, QVINTÆ PARTIS Decimusseptimus & vltimus.

DE PROPHETAE HVIVS FAMILIA ET ORIGINE.

MALACHIAS propheta è tribu Zabulon emicuit. Hic post reditum populi de Babylone, natus perhibetur in Sopha, in terra nempè Zabulon. Ob vitæ autem, qua præditus erat, sanctimoniam &, quam præ se ferebat, mansuetudinem, Malachil (id est, angelus) dici cœpit. Epiphan. De vit. Prophet. Hieronymus porrò eum non a forma angelum, sed ab annunciando dici scribit: Vt angelus dicatur, non quasi formosus, sed annuncians Dominum. Vndè etiam scriptura hoc in loco Sacerdotes Dei omnes, angelos Dei esse testatur, Idem hic, & in prologo ad prophetam Iohel.

EADEM DE RE OPINIO ORIGENIS.

ORIGENES, cùm in hunc prophetam scriberet, significationem dedit se putare, eum reuera fuisse angelum, iuxta id quod de Ioanne dicitur. Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam. Sed hoc nostri doctores omninò non recipiunt, quòd angelus de cælo veniens, susceperit corpus humanum, nè animarum ruinas de cælo suscipere cogamur. Gloss. hic ex Hieronymo. Neque etiam nomina, cùm in alias linguas veniunt, ex etymologia mutanda sunt. Nemo enim Platonem vocat latum, aut Aristotelem optimum perfectum, vel Iosue seruatorem, vel Athenas Mineruas. Sed relinquuntur nomina, vt cuiq; in proprio sunt imposita sermone. Ludouicus Viues super August. De ciuit. Dei, lib. 18. cap. 35.

HEBRAEORVM DE HOC PROPHETA iudicium.

HEBRAEI autem hunc ipsum Prophetam Malachiam, existimant Esdram esse Sacerdotem: tum, quòd omnia quæ in illius libro continentur, etiam hic propheta commemorat, dicens: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirunt ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est: tum, quòd vtriusque & tempus, & titulus conueniat vtrique. Hieron. hic in prolog. ad Minerium & Alexandrum monachos. Videndus est omninò de hac opinione Augustinus, De ciuit. Dei lib. 18. cap. 35. & lib. 20. cap. 25.

QVOMODO HIC PROPHETA TITVLO CVM Esdra conuenire possit, cùm titulum omninò nullum habeat.

QVEMADMODVM de Psalmis dici solet, qui titulos non habent, eorum esse credendos, quorum priores Psalmi nominibus prænotati sunt, ita & * Malachi, id est, Esdras, post Aggæum & Zachariam, qui sub Dario prophetarunt, fuisse credendus est. Et propterea titulum seu inscriptionem non habere, quia liber eius sit pro titulo. Hierony. in præfat. Malachiæ ad Miner. & Alexandr. monachos.

VANDO EDITA SIT HAEC Prophetia.

MALACHIAS cæteris prophetis posterior, qui fuit post reditum è Babylone, ac post ciuitatis instaurationem, deque rebus nostris, aperte vaticinatus est. Etenim posteaquàm rediissent, ac restituta ciuitate templum extruxissent, hanc illis præsentem narrat desolationem, ac futuram

denunciat ſacrificiorum ſublationem. Hieron. aduerſus Iudæos orat. 2. Id quod idem Hieron. hic in Prolog. ad Miner. ſub Dario Hyſtaſpe factum eſſe teſtatur.

AD QVOS HAE CONCIONES FVErint perſcriptæ.

Ad Iſrael ſiue ſuper Iſrael, & non contra Iſrael, locutus eſſe dicitur. Quod Hieron. in 1. huius prophetiæ capite aliquid putat habere conſolationis. Aliud eſt enim, quandò verbi gratia, ad illum vel illum ſcribimus: aliud, quandò contra illum & illum: Quia in altero pars amicitiæ, in altero inimicitiarum aperta eſt confeſsio. Hieron. in Malach. cap. 1.

QVID DOCVERIT MALACHIAS.

Onvs ſiue pondus dicit graue, quo Iſraeli exprobrat tranſgreſsiones eius, & accuſat illum neglectarum decimarum, & omiſſæ communicationis cum pauperibus. Prophetauit etiam de die iudicii & illuſtratione ſeruatoris, Heliamque ante aduentum eius mittendum prænunciat. Athanaſ. in Synopſi.

DE HISTORIAE HVIVS PERSCRIBENDAE occaſione, ex prologo in Malachiam in Biblijs.

Leuit. 21. & 22. Devs per Moiſen populo Iſrael præceperat Sacerdotes tabernaculi ſui omni corporali vitio liberos, hoſtias omni vitio vacuas ſibi offerre. Quibus leges ſuas ad populum regendum ob hoc dederat, vt per Sacrificiorum oblationem, internuncii Dei & hominum facti, populum præceptis cæleſtibus facerent obedire. Sed quia tanti muneris gratiam contemnentes, ſupradictus populus ac Sacerdotes, ſacrificia vitio deturpata, ipſi criminibus atque impietatibus maculati, Deo offerre cœperunt: ideò per Malachiam prophetam Deus populum ſuum Iſrael increpans repræhendit, ac diem iudicii venturi prænunciat, vt paulò antè fuit oſtenſum.

QVAE EIVS SIT SVMMA.

Malachias apertè & in fine omnium Prophetarum dicit de abiectione Iſrael & vocatione gentium. Non eſt mihi, ait, voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum: & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Ibidem.

DE PROPHETAE HVIVS MORTE atque ſepultura.

Ante diem adhuc iuuenis, Propheta hic noſter fato eſt functus, iuxtaque maiores ſuos in proprio agello repoſitus eſt. Epiphan. De vita Prophetarum.

PARTI-

PARTITIO PROPHETIÆ MALACHIÆ.

TABVLA 240.

INGRATITVDINEM cum exprobratione { Dilectionis Dei, Liberationis à captiuitate, Restaurationis vrbis ac templi Hierusalem. } à princip. capit. 1. vsque ad vers. Dicit Dominus.

IMPIETATEM atque sacrilegium, quo pro oblatis Deo animalibus supponebant viliora. d. vers. Dicit Dominus. eod.

OB quam impietatem minatur illis amissionem sacerdotii & sacrificii: ac eius rei occasione de vocatione gentium agit: Sacerdotio item & sacrificio Christiano, vers. Non est voluntas mihi.

IMPVDENTIAM sacerdotum, qui oblatis non contenti, ob murmurabant, dicendo, Eccè quale præmium habemus pro labore nostro, vers. Eccè de labore, vsque in fin. cap. 1.

TRANSGRESSIONEM pacti Dominici, initi inter Deum & Leui. Dum autem mentionem facit Leui, intelligit Aaron, Phinees, Moisen & filios eius cap. 2. in princip.

MISSVS FVIT hic propheta, vt populo Iudaico annunciaret peccata sua. Quod dum facit, repræhendit in eis—

SVPERBIAM & contemptum tam sacerdotum, quàm aliorum, vers. Nunquid non pater eod.

LASCIVIAM & voluptatem, cui vsqueadeò erant dediti, vt vxores ex captiuitatis molestia factas deformiores, commutarent pulchioribus, sicut apparet in lib. Esdræ. vers. Transgressus est Iuda. hic eod. cap. 2.

DESPERATIONEM: cùm enim gentes exaltari, & se pressos viderent, prouerbii loco in ore habebant impium illud dictũ, quod in conspectu Dei, mali in eodem essent precio quo boni. versic. Laborare fecistis Dominum. vsque in fin. cap. 2.

FALSAM esse hanc opinionem, ostendit ex aduentu Christi, qui redditurus sit cuius secundum opera sua. cap. 3. in princip.

AVARITIAM atque diffidentiam, quòd temporibus paulò difficilioribus abstinerent ab immolatione & sacrificiis. vers. Reuertimini ad me. eod.

BLASPHEMIAM in iustitiam diuinam. Obloquebantur enim Deo, quòd malos non modò non statim puniret, sed etiam peræmiis afficeret, bonis interim sæpe afflictis. vers. Inualuerunt super me. vsque in fin. cap. 3.

CVI blasphemiæ opponit— { Diem iudicii, in quo nulli bono malè, nec malo cuiquam sic benè futurum. cap. 4. in princip. Ac demùm agit de præcursore aduentus vltimi & iudicii extremi, scilicet de propheta Helia, versic. Eccè ego mittam vobis Heliam vsque in finem dicti cap. 4. & vltimi. }

EPILOGVS PROPHETARVM.

TABVLA. 241.

VETERIS testamēti prophetæ, qui diuino afflati sunt spiritu, & quorū monumenta ad nos vsq; peruenerūt, sunt xvii.

Qui	prophetarunt	De	Tempore
IONAS,	Niniuitis.	Subuersione vrbis.	Oziæ regis anno 15. Ieroboam 30. Mundi 3150.
OSEAS,	Contra Samariā, id est, decem tribus Israel.	Earum fornicatione, & interitu Samariæ.	Oziæ 18. Ieroboam 33. Mundi 3153.
ABDIAS,	Contra Idumæos, & oēs pseсutores filiorum Israel.	Venturis super eos calamitatibus.	Tempore regis Iosaphat, anno Oziæ 22. mūdi 3157.
AMOS,	Contra gētes finitimas.	Ira Dei super illas vētura, & captiuitate 10. tribuū.	Anno Oziæ 23. mundi 3158.
ESAIAS,	In Iudæam & Hierusalē, id est, tribui Beniamin & Iudæ.	Impœnitētium ira pœnitentium verò gratia.	Ante captiuitatem sub Ozia anno 28, mūdi 3163.
IOEL,	Eidē tribui Iudæ & Hierusalē.	*Terra 2. tribuum, ante Sp. S. effusionem, æruca, bruco, locusta consumenda.*	Anno Oziæ 34. mundi 3169.
MICHAEAS,	Contra Hierusalem & Samariā.	Aduentu Saluatoris.	Circa annum Ioathan 3, mundi 3190.
NAHVM,	Assyriis & præcipuè Niniuitis relapsis.	Iudicio & interitu illis obuenturo.	Eodem tēpore quo & Michæas.
ABACVC,	Contra Babylonem & Nabuchodonosor.	Aduētu Domini & Babylonici regni subuersione.	*Circa annum Manassæ 37, mūdi 3283, quo tempore 2. tribus erant in captiuitate.*
HIEREMIAS,	Ciuitati Hierusalem.	Futura siccitate, & aduentu regis Babylonii.	Decimotertio anno Iosæ, mundi 3316.
BARVCH,	Populo in captiuitate Babylonica existenti.	Inuocatione nominis diuini, et spe futuræ liberatiōis.	Hierusalem iam per Chaldæos destructæ.
SOPHONIAS,	In Hierusalem & vniuersa Iudæa.	Idolorū destructione.	Iosiæ anno 20, mūdi 3323, adhuc ante capti. Babylo.
EZECHIEL,	Cōcaptiuis suis cū Iechonia in Chaldęā abduct.	Deuastatione Hierusalē & abductione populi.	Iechoniæ vel Ioachim anno 5, mundi 3350.
DANIEL,	Eidem populo Iudaico, cui & Ezechiel.	Destructiōe impiorum, & piorum liberatione.	Tpe capti. Bab. circa ann. Nabuch. 23, mundi 3361.
HAGGÆVS,	Toti populo, qui erat in Iuda & Hierusalem.	Reædificatione templi, quam illis seriò præcipit.	*In fin. capti. Babylon. post reditum Darij, anno Zorobabelis 18, mundi 3444.*
ZACHARIAS,	Eisdē quibus & Aggæus.	*Eadem quoque de re, scilicet de reædificatione templi, & aduentu Christi.*	Duos tantū mēses post Aggæum.
MALACHIAS.	Ad Israel.	*Futura sacrificiorum sublatione, & Helia aduentu Christi præcursore.*	*Eisdē temporibus quibus & Zacharias post reditum à Babylone, & instaurationem ciuitatis.*

PARS

PARS VETERIS TESTAMENTI SEXTA ET VLTIMA, DE PRAEPARATIONE ad crucem, & viuo quodam afflictos consolandi velut exemplo, quod continetur in duobus libris Machabæorum.

ORDINIS RATIO QVAE SIT.

Libros Machabæorum omnino esse historicos, ac ob id eos, materiarum attenta similitudine, ad secundam potius testamenti partem, quàm ad vllam aliam referri & posse & debere, nullum est reuerà dubium: verum si quis temporum obseruet ordinem, meritò hos libros post scripta prophetica positos esse deprehendet, cùm ea historia, quæ in hoc describitur volumine, post captiuitatem Babylonicam, quæ prophetarum scriptis continetur, annis acciderit ferè trecentis & quadraginta octo. Is enim fuit annus, quo Iudas Machabæus, Dei præsidio fusis tyranni illius copiis, templum iterum recuperauit, anno scilicet 3. postquàm ab Antiocho idolum in eo positum fuerat, ante natum Christum 152.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO.

Cum illa quæ in præcedentibus libris, de corrupta hominis natura, deq; tam variis ecclesiæ illius antiquæ casibus, & grauissimis rerum penè omnium mutationibus sunt perscripta, eò proculdubio pertineant omnia, vt animus humanus, neque in secundis rebus nimium efferatur, nec protinus deijciatur in aduersis, sed regia semper & quasi media tam erga Deum, quàm proximum incedat via: rectè hic liber, cæterorum omnium veluti epilogus, in hunc postremum reseruatus est locum, vt qui vtriusq; excessus optimum contineat temperamentum. Quod ex variis rerum humanarum afflictionibus, atq; diuinis conflatum est consolationibus. Nam sicut plerunq; vtilis est ad retinendam æquabilitatem tentatio, vt agnoscamus militiam esse hominis vitam super terram, Iob 7. ita etiam ad tuendam in fide constantiam, necessaria semper est consolatio, nè videamur derelicti. Fidelis enim est Dominus, qui non patietur nos tentari supra id, quod possumus, sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possimus sustinere. 1. Cor. 10. cap.

DE MACHABAEORVM LIBRIS ET HISTORIA in genere, & primùm vndè sic dicti.

Vel à Iuda Machabæo, primo Iudæorum post captiuitatem Babylonicam duce, cuius hic nobiles describuntur triumphi, sic dicti sunt: vel à septem fratribus Machabæis, qui sub Antiocho rege, pro sacris legibus dira tormenta passi sunt.

DE PRIMA HVIVS INSCRIPTIONIS RATIONE.

Interpretatur autem Machabæus, protegēs vel protectio. Protegebat enim Iudæorum castra gladio suo, 1. Machab. 3. Ex cuius nomine hi libri nuncupati sunt Machabæi. Brito ad Glossam in prolog. 1.

PRO EADEM SENTENTIA OPINIO Gotfridi Viterbiensis.

Machabæus, inquit, interpretatur nobilis vel triumphans. Ipsi Machabæi filii Matathiæ fuerunt quinque: Ioannes, Simon, Iudas Machabæus, Eleazar, & Ionathas. Machabæi isti quot triumphos gesserint aduersus gentem Persarum, & de circunfinitimis nationibus, & quomodo pro legis obseruantia sint occisi, manifesta narrat historia. Idem Viterbiens. in fin. lib. 13.

DE SECVNDA EIVSDEM INTITVLATIONIS ratione.

Machabæi 7. fratres, ab vna matre, Machabæa nomine, geniti, custodientes legem, patris traditionem, non manducantes carnem porcinam, ob hoc ab Antiocho rege sæuissimo in Antiochia, martyrii gloria coronati sunt, atq; sepulti cum magna veneratione ibi quiescunt. prolog. 2. in libros Machab.

DE

DE HORVM NOMINIBVS EX IOSEPHO.

TABVLA. 242.

NOMINA 7. fratrum Machabęorũ, sunt —
- MACHAbæus,
- ABER,
- MACHIR,
- IVDAS,
- ACHAS,
- ARETH,
- IACOB.

De quorum
- Suppliciis
- Et constantia matris

Agitur
- In libro 2. Machabæorum, cap. 7.
- Apud
  - Iosephũ in libello de imperio rationis.
  - Ambros. lib. 2. de Iacob & vita beata, cap. 11. & 12.
  - Grego. Nazianz. in oratio. de Machab.
  - Bernardum epist. 98.
  - Chrysostom. in sermone de Machab.
  - Euseb. Emisenum serm. de 7. Machab.

VNDE ORTI FVERINT MACHABAEI.

Modim vicus iuxta Diospolim, vndè fuerunt Machabæi: quorum hodieq; ibidem sepulcra monstrantur. Hieron. de locis Hebraicis in litera M, circa fin.

VBI NVNC SINT SEPVLTI.

Sed nunc ad Coloniam Agrippinam translati referuntur, vbi in Ecclesia sanctimonialium, ad Machabæos dicta, coluntur.

DE MACHABAEORVM FESTO, ET SACRO eius mysterio.

Machabæorum 7. fratrum festum in ecclesia celebratur, idq; propter singulare mysterium. Nam per numerum septenarium, vniuersitas significatur, cùm totidem diebus totum reuoluatur tempus. Hinc per 7. hos fratres, pro lege Mosaica durissimè cruciatos, vniuersitas præfigurata fuit martyrio eorum, qui pro lege Christiana sunt passi. Per matrem autem ipsorum, quæ singulos hortabatur, vt cruciatus pro lege fortiter tolerarent, sancta mater significatur ecclesia, quæ filios suos hortatur vbique, pro lege Christi & iustitia constanter grauia sustinere. Sic per hoc, quòd ipsa etiam passa est mater, significatur, quòd ecclesia patiatur in filiis, sicut & Christus, eorum pater, pati dicitur in illis. Lyranus in 2. Machab. 7.

MACHABAEORVM LIBRI AN SINT AVTHENTICI.

De rationibus, ob quas hi libri non à iudæis tantum, sed ab aliis etiam in dubium sunt vocati: & quibus ad eas fundamentis, pro asserenda illorum authoritate, sit respondendum, ad longum pertractant Ioannes Driedo lib. 1. cap. 3. part. 2. D. Melchior Canus episcopus Canariensis, lib. 2. cap. 9. 10. & 11 & D. Michael Medina, de recta in Deum fide, lib. 6. cap. 9. 12. & 13. Quos hac de re diligenter euoluere, & vtile videtur, & necessarium.

D. AVGVSTINI DE HIS LIBRIS CENSVRA.

Et hanc quidem scripturam, quæ appellatur Machabæorum, non habent iudæi, sicut legem & prophetas & psalmos, quibus Dominus testimonium perhibet, tanquàm testibus suis, dicens: Oportebat impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, & prophetis, & psalmis de me, Luc. 24. sed recepta est ab ecclesia non inutiliter, si sobriè legatur vel audiatur, maximè propter illos Machabæos, qui pro Dei lege sicut veri martyres à persecutoribus tam indigna atq; horrenda perpessi sunt: vt etiam hinc populus Christianus aduerteret, quoniam non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, pro quibus passus est Christus: si tanta patientissimè pertulerunt pro lege, quam dedit Deus per famulum hominibus illis, pro quibus nondum tradiderat filium. August. contra secundam Gaudentii epistolam lib. 2. cap. 23. Item de ciuit. Dei lib. 18. cap. 36. Machabæorum libros, inquit, non iudæi, sed ecclesia pro canonicis habet, propter quorundam martyrum passiones vehementes atque mirabiles, qui antequàm Christus venisset in carnem, vsque ad mortem pro Dei lege certauerunt, & mala grauissima atque horribilia pertulerunt. Ita Augustinus. Quid multis? de librorum horum authoritate canonica habemus totius orbis Christiani consensum, in generali Tridentina synodo sess. 4. explicatum. Nec mirum cùm etiam olim inter canonicos libros & scripturas sanctas commemorati sint ab iisdem conciliis & S. patribus, qui Tobiam, Sapientiam & Ecclesiasticum in sacrorum voluminum catalogum retulerunt.

Rom. 8.

CATA-

CATALOGVS PATRVM, QVI IN REBVS fidei sua ex his libris adduxerunt argumenta.

TABVLA 243.

B. DIONYSIVS

Atheniensis, Pauli apostoli discipulus, dum angelicarum virtutum signa, quibus in sancta scriptura apparuerunt, enumerat, apparitionem equitis cataphracti, qui Heliodorum oppressit, adducit, 2. Machab. 3.

CYPRIANVS

Libro 3. ad Quirinum, eius loci meminit: Abraham nonne in tentatione inuentus est fidelis, 1. Machabæor. 2. Meminit quoque in eodem illius: Iustum est, Deo subditum esse. ibidem. Libro etiam de exhortatione martyrii, latè tractat historiam matris, & 7. filiorum, & Eleazaris, 2. Machabæor. 6. & 7. cap.

AVGVSTINVS

Contra literas Petiliani lib. 1. cap. 92. ex priori libro Machab. citat illud: Abraham in tentatione fidelis inuentus est, 1. Machab. 2. Et illud: Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonum, ibid. Ex secundo libro, De anima & origine eius allegat illud: Nescio qualiter in vtero meo apparuistis, 2. Machab. 7. Et contra Gaudentii secundam epistolam, lib. 2. cap. 23. illud: Razias vir amator ciuitatis, 2. Machab. 14.

QVAE TOTIVS HISTORIAE HVIVS SIT SVMMA, ex Cypriano.

Quid in Machabæis beatorum martyrum grauia tormenta, & multiformes 7. fratrum pœnæ, & confortans liberos mater in pœnis, & moriens ipsa quoque cum liberis? Nonne magnæ virtutis & fidei documenta testantur, & nos ad martyrii triumphum suis passionibus adhortantur? Cyprianus epistola 6. lib. 4.

DE CRVCE ET PERSECVTIONIBVS PIORVM, sententia diui Pauli.

Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, Act. 14. Ac iterum: Omnes, qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. 2. Tim. 3.

DE VARIIS PERSECVTIONVM GENERIBVS.

TABVLA 244.

DVO SVNT persecutionũ genera: { Vnum, quo publicus turbatur Ecclesiæ status. | Alterum, quo singuli tentantur homines. }

DE PRIVATIS SINGVLORVM TENTATIONIBVS.

Quàm diù in corpore viuimus, aut à diabolo, aut à sensuum nostrorum concupiscentia molestias pati necessè est. Propterea quidem in Ecclesiastico est scriptum: Fili, accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & in timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Eccl. 2. Marulus lib. 3. euangelistarii, cap. 16.

DE TRI-

DE TRIBVLATIONVM CAVSIS.

TABVLA 245.

QVINQVE SVNT (inquit Beda) differentiæ causarum, pro quibus in hac vita molestiis corporalibus affligimur: Aut enim ad—

- Merita augenda per patiētiam iusti corporis infirmitate grauatur, sicut B.patres Iob & Tobias,& innumeri martyres in vtroq; testamento.
- Virtutū custodiam, nè superbia tentante dispereant sicut Apostolus Paulus,cui,nè magnitudine reuelationem extolleretur, datus est stimulus carnis suæ angelus satanæ qui eum colaphizaret.2.Cor.12.
- Peccata nostra intelligenda & corrigenda,sicut Maria soror Aaron in eremo ob verba temeritatis & superbiæ lepra percussa est.Num.12.
- Dei gloriam,sicut cæcus natus in euangelio, qui neque ipse peccauit, neq; parentes eius, sed vt manifestarentur opera Dei in illo. Ioan.9. Sicut Lazarus,cuius infirmitas non fuit ad mortem,sed pro gloria Dei, vt glorificaretur filius Dei per eam.Ioan.11.
- Damnationis æternæ inchoationem:quod reproborum est proprium, sicut Antiochus & Herodes,2.Mac.9.Act.12.Bed.in 2.c.Marci.

CVM QVIBVS HOSTIBVS PVGNANDVM SIT MILITI Christiano,siue de tribus tentationum modis. TABVLA 246.

TENtamur, aut à—

- DEO, vt probemur, sic tentati sunt —
  - Abraham,vt obedientissimū sibi ostenderet.
  - Filii Israel 40.annos per desertum deducti, vt manifesta fieret illorum constantia in obseruandis Dei mandatis.
  - Quæ tentatio, probationis est, non malitiæ,neque præcipitationis.
- DIABOLO, vt vincamur, & præcipitemur.Nam hic est—
  - Pharao ille teterrimus, qui nos vetat exire de Aegypto, & Moisen sequi in desertum.
  - Leo rugiens, qui circuit quærēs quē deuoret.
  - Fur & latro,qui non venit, nisi vt furetur & mactet.
  - Lupus rapax, Dominico ouili semper insidians.
  - Qui nunc —
    - Promissis allicit,
    - Minis terret,
    - Assentatione illuditur,
    - Verberibus compellit.
- CARNE, vt mancipia fiamus diaboli. Perpetuus enim est inter hæc duo conflictus,videlicet inter —
  - CARNEM, cuius opera sunt —
    - Fornicatio,
    - Immunditia,
    - Luxuria,
    - Idolorum seruitus,
    - Veneficia,
    - Inimicitiæ,
    - Contentiones,
    - Aemulationes,
    - Item —
      - Iræ,
      - Rixæ,
      - Dissensiones,
      - Sectæ,
      - Inuidiæ,
      - Homicidia,
      - Ebrietates,
      - Comessationes, & his similia,ad Gal.5.
  - ET spiritum, cuius fructus sunt —
    - Charitas,
    - Gaudium,
    - Pax,
    - Patientia,
    - Longanimitas,
    - Bonitas,
    - Benignitas,
    - Mansuetudo,
    - Fides,
    - Modestia,
    - Continentia,
    - Castitas.ad Galat.5.

Marcus Marulus libro 3. euangelistarii, capite 17.& sequentibus.

DE PER-

DE PERSECVTIONVM VTILITATE.

Non sunt condignæ paßiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Paulus ad Rom. 8. Et ad Corinthios: Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem nõ videntur, æterna. Aurem certè cordis tribulatio aperit, quam sæpe prosperitas huius mundi claudit. Gregor. in Moralib. 2. Cor. 4.

NON SEMPER, NEC OMNES PRODESSE PERSEcutiones, sed eas tantùm, quæ patienter suscipiuntur & iniustè.

Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustè. Quæ enim est gratia, si peccantes & colaphizati suffertis? Sed si benè facientes patienter sustinetis, hæc est gratia apud Deum, 1. Petr. 2. Et in cap. quarto: Nemo autem vestrum, inquit, patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem vt Christianus, nõ erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine.

CVR INTERIM ETIAM PATIANTVR IVSTI, sententia Glossæ ordinar.

Ne indignemini, si mali in hoc mundo floreant, & vos patimini, quia non est Christianæ religionis, in mundo exaltari, sed deprimi: mali nihil habent in cœlo, vos nihil in mundo. Sed spe illius boni, ad quod tenditis, quidquid in via contingerit, gaudere debetis. Glossa super illud, Omne gaudium existimate fratres. Hinc D. Paulus: Et in nullo terreamini, ait, ab aduersariis, quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis. Et hoc à Deo: Quia vobis donatum est pro Christo, non solum vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini, ad Philip. 2. Iac. 1.

QVID PIO HOMINI CONSIDERANDVM, si etiam iustos in hac vita affigi videat.

Quum recognosco Iob in sterquilinio, Ioannem esurientem in eremo, Petrum extensum in patibulo, Iacobum decollatum ab Herodis gladio: cogito, qualiter Deus in futuro cruciabit, quos reprobat, qui ità durè affigit quos amat. Gregor. in Moralib.

TRIBVLATORVM PRECES CVR NON semper exaudiantur.

Intelligat homo medicum esse Deum, & tribulationem medicamentum esse ad salutem, non pœnã ad damnationem. Sub medicamento positus, vreris, secaris, clamas, Non audit medicus ad volũtatem, sed audit ad sanitatem. Augustinus super Psal. 21. expositione 2.

TENTATIONES ET PERSECVTIONES homini Christiano ad salutem esse necessarias.

Tentationes vincere possumus: nè autem tentemur, efficere non possumus. Vndè D. Paulo non fuit à Domino dictum, Non tenteris: sed, sufficit tibi gratia mea, 2. Cor. 12. Alioqui saluator noster ipse sub crucem suam inuitat in vniuersum omnes: Si quis vult post me venire, inquit, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me &c. Mathæi. 16.

QVOT MODIS DICAMVR CRVCEM TOLLERE.

Duobus modis crux tollitur, cùm aut per abstinentiam affigitur corpus, aut per affictionem proximi affigitur animus. Gregor. homil. 32. super illud euang. Si quis vult venire. Sed hæc de piorum cruce & persecutionibus, præcipuo huius partis scopo præfata sufficiant; nunc iterùm ad susceptam redeamus artificii & œconomiæ demonstrationem.

DE HISTORIÆ HVIVS PARTIBVS.

TABVLA 247.

HISTORIA MAchabæorũ secatur primùm in duos libros, { Primum & Secundum. } Scriptus est autem, teste Hieronymo, { Prior Hebræis, Alter verò Græce. qđ ex ipsa quoque phrasi probari potest, } Hiero. in prologo galeato.

MACHABAEORVM

LIBER PRIMVS, BIBLIÆ XLIIII, SEXTÆ partis primus. De prælijs inter Hebræorum duces & gentes alias, siue de liberatione populi Iudaici, sub Matathia, Iuda, Ionata & Simone.

DE PRIMI HVIVS LIBRI AVTHORE, DRIEDO.

De Machabæorum libris sciendum est, quòd Machabæorum gesta ac facta, in his libris descripta, habebantur olim tanquàm verissima apud veteres Hebræos, etiam ante Christum, quamuis non ab initio cum supputationibus temporum digesta fuerant & ordinata, sicut sunt collecta postmodùm in duo hæc volumina, non ab eodem, sed à duobus diuersis authoribus, nobis quidem incertis: cuius inditium hoc est, quòd primus (si Hieronymo credimus) hebraicè, secundus græcè scriptus inuenitur. Item secundus epitome, id est, compendium siue breuiarium quoddam est cuiusdam voluminis magni editi à Iasone Cyrenæo, quemadmodum dicit eiusdem libri author in capit. 2. Ab Iasone, inquit, Cyrenæo quinque libros compræhẽsos, tentauimus vno volumine breuiare. Quis autem fuerit abbreuiator, quibus item temporibus scripserit librum istum, certò non constat: nisi fortè fuerit Iosephus, qui (vt inquit Hieron. in lib. de viris illustribus) conscripsit librum valde elegantem, in quo Machabæorum digesta sunt martyria. Et plura quæ ibi sequuntur. Ioann. Driedo de scriptur. Ecclesiast. lib. 1. cap. 3. Part. 2.

DE EODEM, D. MICHAEL A MEDINA.

Machabæorum priorem, à quopiam scriba eorum, qui Sanedrim constituebant, vel à toto eodem concilio, qui annales digerendi curam agebant, fuisse editum, communiori doctiorum sententia tenetur. Secundam verò epitomen illorum quinque librorum, quos Iason Cyrenæus, eorum temporum scriptor ediderat, fuisse, ex eiusdem 2. cap. colligitur: quæ epitome facta fuerit à Simone Machabæo sacerdote maximo, in epistolæ modum, admittẽdum fratribus per Aegyptum dispersis, vt solennia pro beneficiis receptis illic contenta concelebrarent. Neque verò Iason, neque scriba ille, neque Simon Machabæus tantæ potuerunt esse vetustatis, vt à totius illius seculi hominibus, eorum scripta in ordinem diuinorum voluminum redigerentur, quanuis vel propter authorum sanctitatem, vel gestorum gloriam, vel styli veritatem venerabiles essent. D. Michael Medina de recta in Deum fide lib. 6. cap. 11.

ARGVMENTVM PRIMI MACHABÆORVM libri. TABVLA 248.

DESCRIBIT hic liber —
- Prælia inter { Hebræorum duces, Gentesq; Persarum,
- Pugnam Sabbatorum.
- Et nobiles Machabæi triumphos.
- Fœdus quoquè amicitiarum cum Romanorum ducibus atque legationum. hic in prologo. secundo Bibliorum.

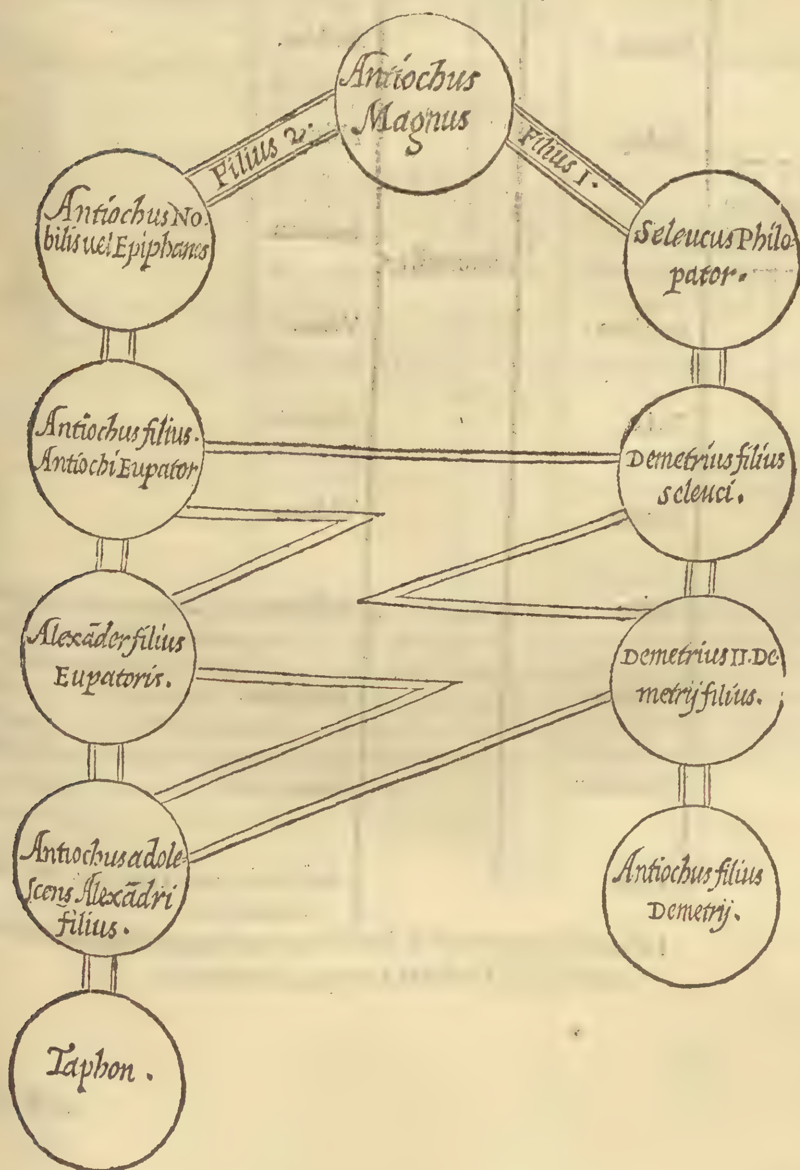
ARGVMENTI HVIVS DECLARATIO, ex Lyrano.

Ad euidentiam autem historiæ, aliquid est hic præmittendum, ex prædicti regni (Syriæ videlicet) successione. Sciendum igitur, quòd post mortem Alexandri Magni, eius monarchia in quatuor regna fuit diuisa, Macedoniæ, Asiæ, Aegypti, & Syriæ, sicut Danielis. 8. fuerat prophetatum. Hic principaliter agitur de regno Syriæ, & occasionaliter tantum de regno Aegypti. Lyranus in Machab. 1. in principio.

PROCESSVS REGNI SYRIAE, EX EODEM.

Sciendũ igitur, quòd mortuo Alexandro Magno, primus regnauit in Syria Seleucus, & alij quatuor post ipsum, & sextus fuit Antiochus Magnus, qui duos habuit filios, scilicet Seleucũ Philopatorem, qui sibi successit in regno tanquam primogenitus, & Antiochum Epiphanem, qui traditus fuit Romanis obses, & audita morte patris, & inertia Seleuci sui fratris, venit in Syriam, & ab aliquibus ciuitatibus receptus fuit, & tandẽ Syriæ regnũ obtinuit. Propter quod inter posteros eius, & posteros fratris sui, de Sytiæ regno longa fuit cõcertatio: ità vt nunc vna, nũc altera pars præualeret, & Syriæ regnum de vna posteritate transiret ad aliam: Quemadmodum hic transitus & commutatio, in sequenti arbore, per lineas transuersim ductas, apertius ostenditur. Idem eodem in loco.

EPITOME REGVM, QVI PERPETVO AFflixerunt Iudæos.

ORDO SVMMORVM SACERDOTVM ad eos vſque, quorum in libris Machabæorum fit mentio, & primò eorum, qui fuerunt ante captiuitatem Babylonicam.

TABVLA 249.

ANTE CAPTIuitatem Babylonicam post Regnum Dauidis

PRIMVS Sadoch, qui fuit Pontifex templi, quod ædificauit Salomon.

Huic Sadoch	Succeſſit	Achimaas eius filius.
Achimaæ		Ioram.
Iorę		Auxieramus.
Auxieramo		Nideas.
Nideæ		Sudeas.
Sudeę		Hilus.
Hilo		Ioathan.
Ioathan		Vrias.
Vriæ		Nerias.
Neriæ		Odeas.
Odeę		Sellum.
Sellum		Helchias.
Helchiæ		Zara.
Zaræ		Ioſedech, qui captiuus in Babyloniam deductus eſt.

Iſti ſiquidem omnes in Pontificatum filij patribus per ordinem ſucceſſerunt. Gloſſ. Ordinar. in cap. 3. Machab. 2.

ORDO PON-

ORDO PONTIFICVM POST CAPTIVITATEM Babylonicam. TABVLA 250.

POST CAPTIVITATEM Babylonicam

SVMMO pontifici Iosedech	Successit	Iesus eius filius, sub quo templum reædificatum est.
IESV		Ioachin filius.
IOACHIMO		Ioannes filius.
IOANNI		Filius Iaddus, sub quo Alexander rex Macedonũ Hierosolymā venit.
IADDO		Onias filius.
ONIAE		Simon filius, cognomento Iustus.
SIMONI		Eleazarus eius frater, qui Ptolomæo Philadelpho petente, 70. interpretes ad interpretandam legem diuinam transmisit.
ELEAZARO		Manasses eius auunculus.
MANASSAE		Onias II. Simonis Iusti filius.
ONIAE II.		Simon Oniæ filius, sub quo Iesus Sirach Sapientiæ librum composuit.
SIMONI		Onias tertius, eiusdem Simonis filius.

Sub quo pontifice omnia hæc, quæ de Simone præposito templi narrantur, facta sunt, regnante Syriæ & Asiæ Seleuco Philopatore, cui successit in regnum Antiochus Epiphanes. Simon autem præpositus templi Hierosolymorum, ad Appollonium Phœniciæ ducem confugiens, multis ei muneribus repromissis, Sacerdotiũ sibi vendicare cœpit. Quo Seleucus audito Heliodorum mittit ad negocium peruidendum, qui cùm in Iudæam peruenisset, iniquè diiudicans, & multa per peram gerens, diuinis aduersum se signis deterretur, & ad Seleucum reuertitur. Onias autem sacerdos curauerat, vt Simon profugus fieret &c. dict. gloss. in 2. Mach. 3.

DE PARTIBVS LIBRI MACHABÆORVM primi. TABVLA 251.

IN LIB.I. res explicantur geſtæ pro tuenda libertate populi Iudaici maximè Syriæ ſub 4. ducibus ——
- Mathathia, capit. 1. & 2.
- Iuda, à cap. 3. vſque ad 9.
- Ionatha, à 9. cap. vſque ad 13.
- Simone, à cap. 13. vſque in finem lib. primi.

SERIES RERVM SVB MATATHIA PRO DEfenſione populi geſtarum contra Antiochum Epiphanem.

TABVLA 252.

QVAE SVB Matathia geſta ſunt, duobus cõtinentur capitibus, in quorum
- Primo agitur de perſecutionibus Antiochi. Qui—
  - Primùm Aegyptum & Hieruſalem ſuæ ſubiecit ditioni, cap. 1. verſ. Et paratum eſt reg.
  - Deinde exuſta Hieruſalem, Dei tollit legem, ac in locum eius ſua obtrudit impia dogmata, ac idolum erigit ſuper altare Dei, idq; ſub mortis pœna colendum præcipit, verſ. Et conuertit Antiochus.
  - Denique huic idolo repugnantes, morte plectuntur & ignominia afficiuntur: pueri verò circũciſi, à ceruicibus per domos ſuſpendebantur vniuerſas. verſ. Et apud quemcunque.
  - Pii verò multi in id conueniunt, ſe potiùs morituros, quàm cibis coinquinari immundis. verſ. Et multi de pop.
- In ſecundo verò capite narrantur tria, ——
  - Zelus Matathiæ & filiorum eius, atque adeò totius populi fœderati ſtudium pro tuenda lege Dei: qui idolis ſacrificare magna conſtantia pernegans & recuſant. verſi. Hi viderunt mala.
  - Conſilium Iudeorum quo ſe etiam ſabbatho defenſuros ſtatuunt. verſ. Et dixit vir prox.
  - Exhortatio Matathiæ morituri ad populum, pro antiquæ religionis retinendæ conſtantia. verſ. Et appropinquauerunt dies.

DE

DE REBVS SVB IVDA MACHABÆO, secundo Iudæorum Duce gestis, quæ in sex proximè sequentibus continentur capitibus.

TABVLA 253.

DESCRIBVNtur quatuor insignes Iudæ Machabæi expeditiones bellicæ. Contra

- Antiochũ Epiphanẽ: ex quo bello quatuor celebres reportauit victorias nimirum aduersus
  - Apollonium, quem occidit. verſ. Et cognouit iudas. cap. 3.
  - Seron principem Syriæ, qui & ipſe cum toto exercitu profligatus & contritus eſt. Ibidem. verſi. Et audiuit.
  - Gorgiam, cuius inſidiis in ipſo occurrit tempore, ex cuius exercitu, vſque ad tria ceciderunt millia virorum, cap. 4.
  - Lyſiam, quem magna profligauit dexteritate, cœſis quinque millibus de eius exercitu. Eodem cap. verſi. Quibus ille auditis.
  - Quibus conſecutis, pro gratiarũ actione
    - Templum purificat,
    - Altare dedicat,
    - Inſtituit Encœnia.
- Gentes finitimas, quas Iſraelem perdere tentantes, auxiliantibus fratribus Simone & Ionatha, non tantum ad extremum vſque profligauit, vt in principio 5. habetur cap. ſed etiam hæc memoria præſtitit digna:
  - Ciuitatem Ephron euertit ob denegatum tranſitum, cap. 5.
  - Expugnauit filios Eſau: verſi. Et exiuit iudas. eod.
  - Idola gentium igne exterminat atque ſuccendit. verſic. Et declinauit iudas. d. cap. 5.
- Antiochum Eupatorem, Epiphanis illius filium. Qui
  - Venit in Iudæam
    - Peditum centum millibus.
    - Equitum viginti millibus. verſ. Et cognouit Lyſias. cap. 6.
  - Vnico cum iuda conflictu, 600. amiſit viros. verſi. Et appropinquauit, eod.
  - Ex conſilio Lyſiæ init cnm iuda pacem, quam tamen mox iterum violauit. verſ. Et audiuit Lyſias. d. cap. 6.
- Demetrium filium Seleuci quo tempore iudas
  - Nicanorem interfecit, quo viſo, milites eius proiiciunt arma, & aufugiunt. tot. cap. 7.
  - Pacem init cum Romanis. cap. 8. per tot.
  - Tandem ex conflictu cum Bacchide & Alchimo Demetrii ducibus, ſtrenuè peracto, & ipſe cecidit. cap. 9.

RERVM A IONATHA TERTIO iudæorum Duce gestarum summa. TABVLA 254.

DVCATVS Ionathæ, qui fratri suo in cap.9. vers. Et congregati sunt, &c. substituitur, in quatuor distinctus est tempora, totidem Regum Syriæ, nimirum

- Demetrii, sub quo Ionathas tria præclara præstitit facta:
  - Sumit à Iambris pœnas propter captum ab illis fratrem suum Ioannem, vers. Et cognouit Ionathas d.cap.9.
  - Bis graui conflictu oppugnatus ab Alchimo & Bacchide, semper euasit victor incolumis. versi. Et anno 153. eodem.
  - Pacem componit cum Bacchide, eiq; restituit omnem captiuitatem, versi. Et cognouit Ionathas. vsque in finem cap.9.
- Alexandri filii Antiochi Eupatoris, quo tempore cupit Demetrius inire pactum cum Ionatha, quod is refellens, fœdus paciscitur cum Alexandro, cap.10. Qui sic fœderati, pro defensione mutua duo suscipiunt bella:
  - Vnum Alexander pro Ionatha contra Demetrium, in quo is idem Demetrius etiam interimitur, cap.10. versi. Et congregauit Rex &c.
  - Alterum Ionathas pro Alexandro contra Demetrium præfati Demetrii filium, in quo bello deuictus est illius Dux Apollonius cum toto exercitu, ex quo octo ferè millia virorum occubuerunt. versi. In anno 165. vsque in fin. d.cap.10.
- Demetrii II. qui cum Ionatha fœdus confirmans, iudæam liberã permittit ca.11. Sub quo Rege, Ionathæ 4. contigerũt memoria digna;
  - Demetrium confœderatum liberat ab Antiocho Alexandri filio, quem in eum excitauerat Tryphon. vers. Tryphon autem erat &c. eodem.
  - Sed Demetrius liberatus, ictum prius fœdus turpiter violat. versi. Et mentitus est omnia, quæ dixit eodem.
  - Expulso Demetrio, pacem iuit cum Rege nouo Antiocho. vers. Post hæc autem. eodem.
  - Exteras debellauit gentes. vers. Et exiit Ionathas, vsque in fin. d.cap.11.
- Antiochi filii Alexandri, cuius temporis acta describuntur cap.12. Et sunt quæ Ionathæ historiam respiciunt, potissimum tria:
  - Primò, confirmandi cum gentibus fœderis gratia Ionathas legatos mittit Romam, & ad Spartiata. d.cap.12. mox à principio.
  - Principes Demetrii compellit in fugam, vers. Et audiuit Ionathas, quoniam regressi sunt Principes. eod.
  - Tryphon Ionathan prætextu simulatæ subiectionis & amicitiæ, dolo inducit, vt cum paucis militibus ingrederetur Ptolemaidam: Quo facto, ciues clauserunt portas, & comprehenderunt eum: & omnes qui cum eo intrauerant, gladio interfecerunt, vers. Et cum cogitasset Tryphon. eod. Quem postea Tryphon noua excogitata fraude, vna cum filiis, in obsides pro eius liberatione cum pecuniis missis, interficit, cap.13. Vsque ad vers. Tryphon autem &c.

DE ACTIS SIMONIS, QVARTI POPVLI Iudaici Ducis post captiuitatem Babylonicam. TABVLA. 255.

QVAE A' Simone pro Iudaici populi salute gesta fuerunt, pertinent vel ad

- DEFENSIONEM & prosequutionem eorum quæ à Ionatha fuerant incepta, ca. 13. Vbi post initã cũ Demetrio pacem
  - Expugnat Gazam, versi. In diebus illis adplicuit Simon ad Gazam. eod.
  - Arcem Sion occupat: vers. Qui autem erant in arce. eo.
  - Ioannem filium constituit Ducem, vers. Et videns Simõ Ioannem &c. d. cap. 12.
- Renouationem fœderum cum
  - Spartiatis & Romanis, cap. 14. Vbi prædicatur summa sub hoc Duce Simone in Israel quies.
  - Antiocho vltimo Demetrii filio: Quod tamen Antiochus non multo post temerè iterum & iniustè violauit. cap. 15. Pro qua leuitate tamen & is tandem à filijs Simonis profligatur. cap. 16. à principio.
- Mortem, Nam in medio vltimi huius cap. 16. scribitur, quomodo Ptolemæus Abobi filius, Simonem cum duobus filijs interfecerit in conuiuio. vers. Et Ptolemæus, vsque in finem huius primi Machabęorum libri.

MACHABEORVM LIBER SECVNDVS BIBLIAE XLV, SEXTAE partis secundus, De tribulatione populi Iudaici, & liberatione eiusdem per Iudam Machabęum.

CONTINVATIO.

In historijs scribitur, in secundo Machabæorum libro historiam non continuari, sed tantũ repeti primo libro dicta. Brito in prologum lib. I. Machabæorum. Vbi docet nihil aliud esse secundũ Machabæorum, quàm Epistolam, quam scribunt Iudas Machabæus & senatus Iudæorum Hierosolymæ, ad illos Iudæos, qui hincinde in diuersis Orientis regionibus dispersi erant. Idem ex sententia Rabani dicit, quòd secundus liber, etsi nonnihil diuersam à priore habeat narrationem, eadem tamen sit historiæ veritas. Nec tamen ob id ociosa est hæc narratio: nam præter prioris testimonia, multa narrantur hic, ibi non compræhensa.

DE LI-

DE LIBRI HVIVS SECVNDI AVTHORE, & quid eius narratio differat à priori.

Secundus liber historiæ Machabæorum, licèt breuior sit priori eiusdem operis libro in historica narratione, antiquiora tamen quodammodò continet tempora. Habet quoq; diuersam à priore narrationem, sed tamen historiæ non destruit veritatem: qui licèt multa prioris libri contineat testimonia, tamen plura interserit, quæ in illo non reperiuntur. Scriptus enim ab his videtur, qui morati sunt in terra Iuda, ad eos qui in exteris fuerunt regionibus. Gloss. Ordin. in princip. lib. secundi.

EADEM DE RE SENTENTIA MEDINAE.

Falluntur Iudæi, dum duos Machabæorum libros vnam, & eandem historiam existimant, cùm prior integram vsq; ad Ioannis Sacerdotium narrationem contineat, posterior verò sola Iudæ facta, nec omnia recenseat. Sunt illi duo libri duorum authorum: Prior ab eius gentis Concilio, quod annales conficiendi curam gerebat, compositus; Posterior à Simone sacerdote maximo, ex quinq; libris in epistolæ modum coactus. D. Michael Medina lib. 6. De recta in Deum fide, cap. 13.

ARGVMENTVM.

Secundus liber Machabæorum de ciuitatis Hierusalem desolatione, per Antiochum facta primum, narrationem contexit: De Heliodoro quoq; volẽte templum spoliare, & diuina correptione flagellato, de signis cœlestibus in aere circa Hierusalem apparentibus commemorat. Insuper de templi violatione iussu Antiochi facta, Iudæorumq; compulsione ad legis præuaricationem, de passione septem fratrum Machabæorum, & matris ipsorum, de Iuda Machabæo fortitèr resistente Antiochi ducibus prosequitur: de plaga quoq; diuino iudicio illata Antiocho, de sera eius pœnitentia, ac misera morte, de templi emundatione per Iudam facta, de occisione Iudæorum, qui idolorũ donaria sub tunicis absportauerãt, atq; SACRIFICIO PRO DEFVNCTIS OBLATO: deniq; de Nicanoris morte, & eius capite in Hierusalem delato, rem gestam refert.

DE HVIVS LIBRI PARTIBVS.

TABVLA 256.

DVAS hic liber habet partes,
- Procœmiũ, in quo Iudæi Hierosolymitani eos, qui in Aegypto habitabãt,
  - Hortantur ad obseruationẽ festorum
    - Scenopegię, id est, Tabernaculorum, cap. 1. ver. Et nunc frequentate.
    - Ignis, qui datus est, quandò Nehemias ædificato templo, & altari, obtulit sacrificia. versic. Et diem ignis. eodem.
  - Instruunt de materia huius libri, cap. 2. vers. De Iuda verò Machabæo. Vbi dicit ea, quæ à Iasone Cyrenæo quinque libris comprænhensa fuerant, se in hoc breue coegisse compendium.
- Narrationem siue contextum totius historiæ De actis Iudæ Machabæi, & sociorum eius, à cap. 3. vsq; in finem libri secundi.

DE RE

DE IPSIVS HISTORIÆ PARTITIONE in Genere. TABVLA 257.

AGITVR IN HAC Hiſtoria de—

- Iuda Machabæo & fratribus.
- Templi magni purificatione,& de aræ dedicatione.
- Præliis, quæ pertinent ad Antiochum Nobilem, & eius filium Eupatorem.
- Illuminationibus, quæ de cœlo factæ ſunt ad eos, qui pro Iudæis fortiter fecerunt, ita vt quantumuis pauci vniuerſam vindicarent regionem.
- Iis ſummatim quæ ab Iaſone Cyrenæo quinque libris comprehenſa ſunt,cap.2.verſ.De Iuda verò Machabæo &c.

ALIA PARTITIO IN SPECIE, SIVE VBERIOR iſtorum omnium per ſingulas partes diducta explicatio. TABVLA 258.

TOTO HOC libro de liberatione agitur templi, facta per—

- Oniam, ex cuius hiſtoria obſeruandi ſunt hi veluti gradus:—
  - Templi honor & dignitas, in qua prius fuerat, ſumma:quæ deſcribitur à Princip.cap.3.vſque ad ver.Simon autem.
  - Contemptus eiuſdem templi maximus, d.verſ.Simon autem.eod.cap.
  - Pœna pro eodem contemptu cœlitus inflicta, verſ. Heliodorus autem. eodem.
  - Eiuſdem pœnæ mitigatio per orationem Oniæ, verſ. Tunc verò ex amicis. Vſque in fin.cap.3.
  - Incommoda & perſecutiones Iudæorum ſub Oniæ ſucceſſoribus, à cap.4.vſque ad octauum.
- Iudam,ca.8. Et hoc partim tempore.
  - Antiochi Nobilis,cap.8.vſque ad cap.11.
  - Antiochi Eupatoris, à cap.11.vſque ad cap.14.
  - Demetrii Seleuci,d.cap.14.& 15.

DE REBVS IVDÆ MACHABÆI gestis tempore Antiochi Epiphanis.

TABVLA 259.

SVB ANTIOCHO, qui Epiphanes seu Nobilis appellabatur, hæc acciderunt:

- Mala quibus afflicti sunt Iudæi, sunt
  - Tentationes variæ per execrabilem Pontificum ambitionem, d.cap.4.
  - Persecutiones
    - Præuisæ ex signis cœlestibus, cap.5.in princi.
    - Perpessæ, quando
      - Iason persecutus est ciues suos, eod.vers.Sed cùm falsus.
      - Antiochus spoliauit templū, d.cap.5.vers.His itaque gestis.
      - Iudæi legem Dei relinquere compelluntur, & templum multis violatur modis, tot.cap.6.
  - Martyria & supplicia septem fratrum Machabæorum, cap.7.per tot.
- Liberatio ab eisdem periculis miraculosa. Nam industria & pietate Iudæ Machabæi,
  - Bello satis dubio vincitur Nicanor, profligato toto Antiochi exercitu, tot. cap.8.
  - Antiochus ipse Persepolim expoliare conatus, à Domino percutitur, ac tandem moritur, cap.9.per tot.
  - Ciuitate recuperata, templum purgatur ab idolis, ac Deo pristina restaurantur Sacrificia, cap.10.A princip.vsque vers.Nunc autem de Eupatore &c. I[...] etiam apparatus & summa futuri describitur belli contra dictum Eupatorem.

ACTA

ACTA IVDÆ SVB IMPERIO ANTIOCHI Eupatoris. TABVLA 260.

CONTRA Eupatorem iudas quatuor gessit bella, cū

- Ducibus Antiochi tria, videlicet cum
  - Lysia, quem auxilio cœlitus demisso vertit in fugam, cap. 11.
  - Timotheo, qui in bello capitur, & rursus dimittitur illæsus, cap. 12.
  - Gorgia, quem fugere compulit in Maresa. vers. Et post Pentecostem, &c. eod. Vbi iudas oblato pro mortuis sacrificio, spem ostendit resurrectionis futuræ, à d. loco vsque in fin. cap. 12.
- Ipso Eupatore vnum, in quo bello
  - Iudas quatuordecim hominum interficit millia in castris Antiochi, cap. 13. vers. Quibus iudas cognitus.
  - Rhodocus iudæorum proditor comprehenditur. vers. Enunciauit autem mysteria hostibus Rhod. &c. eod.
  - Antiochus cum iudæis redit in gratiam. vers. Iterum rex sermonem habuit, dict. cap. 13.

DE SVCCESSV RERVM IVDÆ SVB Demetrio Seleuco. TABVLA 261.

DEMETRII SELEVCI tempore, iudæ Machabæo duo feliciter acciderūt pro liberatione templi & populi iudaici. Nam &

- Nicanor ad interficiendum iudæos à Demetrio missus, pactum init cum iudæis, quod tamen, rege impellente, iterum soluit, tot. cap. 14.
- Eius perfidiæ Nicanor dignas luit pœnas. Nam exercitu ipsius Nicanoris prostrato, iudas Machabæus caput eius, cum manibus præscindi iubet, & linguam particulatim auibus dari, cap. 15. per totum.

HISTORIÆ SACRÆ EPILOGVS.

Post mortem Simonis Machabæi, & filii eius Ioannis Hyrcani, terminum accipiunt historiæ Machabæorum. Omnes etiam aliæ Canonicæ historiæ finem habent, sola Romana historia remanente. De iudæis autem Iosephus & Egesippus, à tempore Machabæorum seriem scripserunt, & non solum Sacerdotes, sed etiam reges posteà, vsque ad Herodē, sub quo Christus natus est, fuisse demonstrant. Vnde iudæi, qui in transmigratione Babylonis vnctionem regum suorum defecisse asserunt, mentiuntur. Quia post Machabæos regnauit Ioannes Hyrcani filius, nomine Aristobulus, & Alexander frater eiusdem Aristobuli, & vxor Alexandri, nomine Alexandra, & posteà Aristobulus filius Alexandri. Et post Aristobulum regnauit frater eius Hyrcanus, quem Hyrcanum Pompeius Magnus per violentiam fratri suo Aristobulo viuenti subrogauit, ipsumq; Aristobulum captum in Hierusalem, Romam vinctum transmisit. Post quem posteà Herodes alienigena, filius Antipatri Pagani, & matre iudæus, per potentiam Romanorum successit. Ex his omnibus patet, quia nascente Christo, ablatum est sceptrum & regnum de iuda, secundùm Patriarcham dicentem: Non auferetur sceptrum de iuda, & dux Gene. 49 de femore eius, donec veniat qui mittendus est, scilicet Christus. Gotfridus Viterb. Part. 12.

VETERIS TESTAMENTI SVMMA, EX Dionysio Areopagita. TABVLA 262.

QVAE SIT LIBRORVM veteris testamenti summa, breuiter ita describit Dionysius Areopagita cap. 3. De Ecclesiastica Hierarchia. Tota scriptura, inquit, Canonica & Hagiographa describit vel

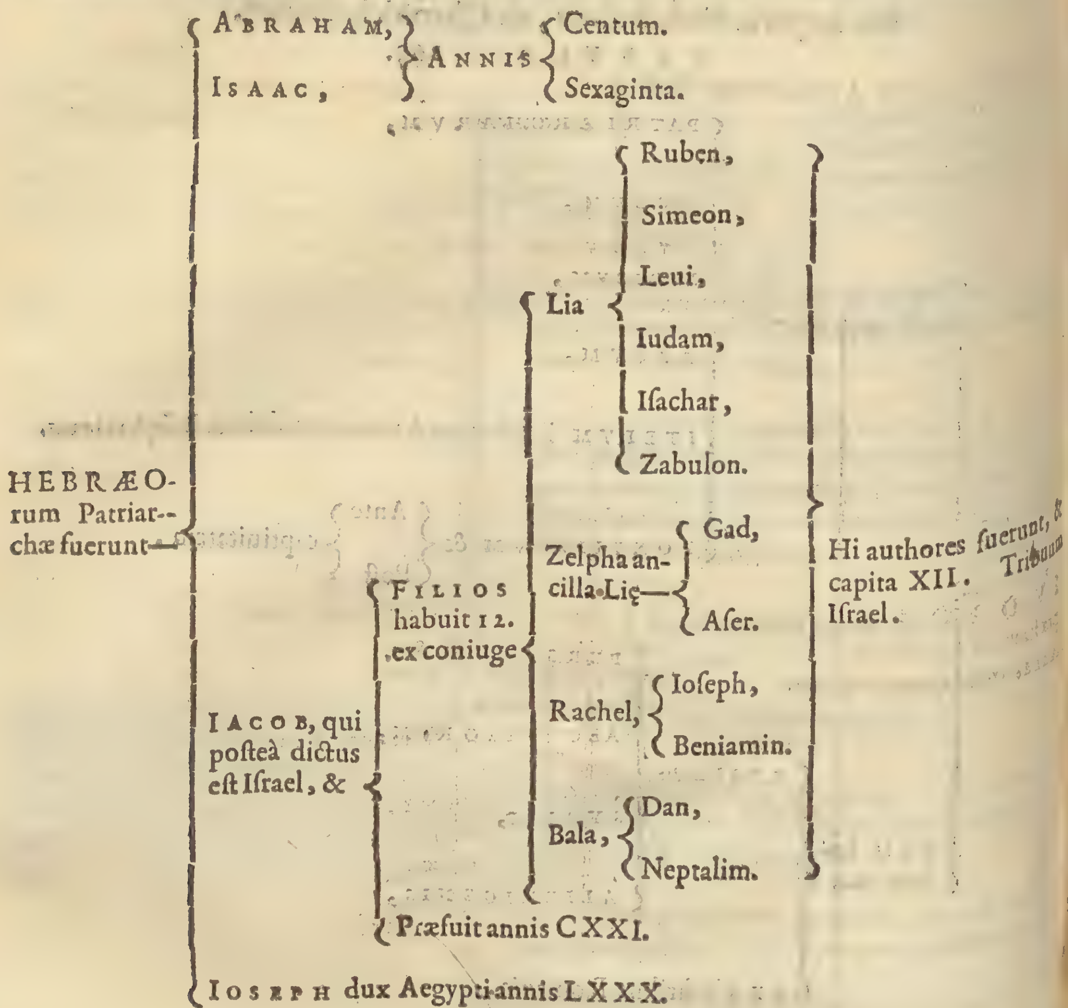
- RERVM à DEO creatarum.
  - Substantiam,
  - Ordinationẽ,
  - Gubernationẽ.
  - Quod fit (inquit Dionys. Carthus.) præsertim in Genesi, Exodo, & aliis libris Moysis.
- Legalem Hierarchiam, id est, Principatum Israeliticæ plebis sub lege: quod specialiter fit in libro Numerorum.
- Diuini populi hæreditatum distributiones, & habitationes: quod fit præcipuè in Iosuæ libro. Vbi describitur, qualiter terra promissionis fuit sorte diuisa, & distributa in hæreditatem duodecim tribuum, quæ tunc deditæ erant cultui veri Dei.
- Gubernationem
  - Iudicum, De quibus in libro agitur Iudicum.
  - Regum sapientum, De quibus in libris Regum & Paralipomenon.
- Intelligentiam Sacerdotũ diuinorum. Vt fuerunt Esdras scriba velox, & Hieremias, & Machabæi. De quibus in libris Esdræ & Machabæorum.
- Gesta antiquorum virorum in multis, & variis anxietatibus, Iob videlicet & Tobiæ, vt patet in libris eorum.
- Immutabilem in patientia philosophiam, qua sancti illi viri in rebus aduersis fuerant vsi.
- Actionum sapientes Synagogas, id est, congregationes fideles in actibus strenuas.
- Diuinorum amorum Cantica, videlicet Cantica Canticorum.
- Diuinas imagines, id est, Personas seu Typos spiritalis sponsi ac sponsæ, sicut in Canticis.
- Futurorum propheticas prædicationes, id est, vaticinia Prophetarum, tam quatuor maiorum, quàm duodecim minorum. Vide Dionysium Carthus. in caput 3. Ecclesi. hierarchi. B. Dionysii Areopagitæ.

ANA-

ANACEPHALÆOSIS DE STATV TOTIVS ORBIS
ſub Imperio Hebræorum, ex Chronicis Euſebij.
TABVLA 263.

POPVLVS Hebræorum Gens Dei electa,
- VIXIT ſub tutela & imperio
  - PATRIARCHARVM,
  - DVCVM,
  - IVDICVM,
  - REGVM,
  - ITERVM Ducum, poſt ciuitatem, ſcilicet Babylonicam.
  - PONTIFICVM & Ante / Poſt captiuitatem.
- REM habuit cum
  - REGIBVS
    - PERSARVM, &c.
    - AEGYPTIORVM,
    - SYRIAE,
    - ALIENIGENIS,
  - ET Cæſaribus Romanis.

DE PATRIARCHIS. TAB. 264.

POST hos Hebræi seruiunt in Aegypto annis 144.

DE HEBRÆORVM DVCIBVS.

TABVLA 265.

DVCES HEBRAEORVM DVO,	MOISES,	ANNIS præfuit	XL.
	IOSVE		XXVII.

DE IVDICIBVS.

TABVLA 266.

IVDICES præfuerunt Hebræis XIII. inter quos —	OTHONIEL	Præfuerũt annis	XL.
	Aioth		LXXX.
	Barach		XL.
	Gedeon		XL.
	Abimelech		III.
	Tholæ		XXIII, vel XXVI.
	Iair		XXII.
	Iepthe		VI, vel VII.
	Abesan		VII.
	Ahialon		X.
	Abdon vel Labdon		VIII.
	Samson		XX.
	Heli sacerdos.		XL.

DE REGIBVS HEBRAEORVM. TAB. 267.

REGNVM Hebræorũ duplex

- Vnitum sub Regibus
  - Saul, cum quo Samuel, — Annis XL. vt habetur (Acto. 13.)
  - Dauide, — Annis XL.
  - Salomone. — Annis XL.
- Diuisum in Regnum
  - Iudæ, seu duarum tribuum, cui præfuerunt — Annis
    - Roboam, XVII.
    - Abias, III.
    - Asa, XLI.
    - Iosaphat, XXV.
    - Ioram, VIII.
    - Ochozias, I.
    - Athalia regina, VII.
    - Ioas, XL.
    - Amazias, XXIX.
    - Ozias, LII.
    - Ioathan, XVI.
    - Achaz, XVI.
    - Ezechias, XXIX.
    - Manasses, LV.
    - Amon, XII.
    - Iosias, XXXI.
    - Ioachaz, Menses III.
    - Ioachim, XI.
    - Iechonias, vel Ioachin, III. Menses.
    - Sedechias, XI.
  - Israel, vel Samariæ, quod erat reliquarum decem tribuũ Israel, ei[9] Reges fuerunt — Annis
    - Hieroboam, XXII.
    - Nadab, II.
    - Baasa, XXIIII.
    - Hela, II.
    - Amri, XII.
    - Achab, XXII.
    - Ochozias, II.
    - Ioram, XII.
    - Iehu, XXVIII.
    - Ioachaz, XVII.
    - Ioas, XVI.
    - Hieroboam, XLI.
    - Zacharias, VI.
    - Sellum, Dies XXX.
    - Manahen, X.
    - Phaceia, II.
    - Phacee, XX.
    - Osee, IX.

Post hæc tempora secuta est transmigratio Babylonica, & captiuitas Iudæorum. Vbi LXX. annis sub Regibus fuerunt gentium.

DE HEBRÆORVM PONTIFICIBVS ET prophetis. TABVLA 268.

SVB HAEC tempora regū videlicet Iuda, & Samariæ, fidei potissimum rerumque sacrarum curam habuerunt

- PROphetæ
  - Ionas
  - Oseas
  - Abdias
  - Amos
  - Esaias
  - Iohel
  - Michæas
  - Nahum
  - Abacuc
  - Hieremias
  - Baruch
  - Sophonias
  - Ezehiel
  - Daniel
  - Aggæus
  - Zacharias
  - Malachias
  - Qui claruerunt sub regibus vtriusque Regni —
    - Tam Iuda,
    - Quàm Israel;
    - Et maximè transmigratione Babylonica imminente.
- PONtifices
  - Sadoch
  - Achimaas
  - Ioram
  - Auxieramus
  - Nideas
  - Sudæas
  - Hilus
  - Ioathan
  - Vrias
  - Nerias
  - Odeas
  - Sellum
  - Helchias
  - Zara
  - Iosedech q̃ captiuus ĩ Babylonē duct⁹ est
  - Qui omnes
    - Pontificatum filijs per manum tradiderunt
    - Deindè ordine sibi mutuo successerunt.
    - Vsq; ad captiuitatem Babylonicam

De reliquis pontificibus qui fuerunt post captiuitatem, videatur Iosephus libr. 20. antiq. ca. vltimo, & Euseb. in Chron.

DE HEBRÆORVM DVCIBVS, QVI POST BAbylonicam captiuitatem in historijs sacræ scripturę commemorantur. TABVLA 269.

DVCES fuerunt

Iudas Machabęus	Annis	III.
Ionathas		XIX.
Simon		VIII.
Hyrcanus		XXVI.

DE ALIARVM GENTIVM REGIBVS, ET PRIMO Persarum. TABVLA 270.

PERSArum reges,

Rex	Annis
Cyrus	XXX.
Cambyses	IX.
Fratres magi	VII. mensibus.
Darius	XXXVI.
Xerxes	XX.
Artabanus	VII.
Artaxerxes	XL.
Xerxes	II. mensibus.
Sodianus	XVIII.
Darius Nothus	XIX.
Artaxerxes, qui & Memnō	XL.
Artaxerxes Ochus	XXVI.
Arses	IIII.
Darius Arsam filius	VI.

SVBVERSO Persarum Regno, regnauit Alexander Magnus annis VI.

DE REGIBVS IVDÆORVM ALIENIGENIS TABVLA, 271.

REGES Iudęorum alienigenę

Rex	Annis
Aristobolus	I.
Iannæus, qui & Alexander	XXVI.
Alexandra	IX.
Hyrcanus Pontifex	XXXIIII.
Herodes rex	XXVII.
Archelaus Dux	IX.
Herodes Tetrarcha	XXIIII.
Agrippa	VIII.
Agrippa rex	XXVI.

HEBRAEORVM regnum à Romanis est finitum.

DE REGIBVS ÆGYPTIORVM. TABVLA. 272.

REGES Aegypti post tempora Alexandri

Rex	Annis
Ptolæmus Lagi filius.	XL.
Ptolemæus Philadelphus	XXXVIII.
Ptolemæus Euergetes	XXVI.
Ptolemæus Philopator	XVII.
Ptolemæus Epiphanes	XXIIII.
Ptolemæus Philometor	XXV.
Ptolemęus Euergetes	XX.
Ptolemæus siue Soter	XVII.
Ptolemæus Alexander	X.
Ptolemæus Cleopatræ filius	VIII.
Ptolemęus Dionysius	XXX.
Cleopatra	XXII.

POSTEA regnarunt ibi Romani

DE RE-

DE REGIBVS SYRIÆ, ET ASIÆ.

TABVLA 273.

REGES Syriæ, & Asiæ fuerunt — Annis

Rex	Anni
Seleucus, qui & Nicanor	LII.
Antiochus Soter	XIX.
Antiochus, qui & Theos	XV.
Seleucus Gallinicus	XX.
Ceraunos	III.
Antiochus Magnus	XXXVI.
Seleucus, qui & Philopator	XII.
Antiochus Epiphanes	XI.
Antiochus Eupator	II.
Demetrius Soter	XII.
Alexander	X
Demetrius	III.
Antiochus Sidetes	IX.
Demetrius	IIII.
Antiochus Gryphus	XII.
Antiochus Cyzicenus	XVIII.
Philippus	II.

DE CÆSARIBVS ROMANIS.

TABVLA 274.

CAESARES, cũ quibus præcipuè rẽ habuerunt Hebræi, fuerunt —

Cæsar	Tempus	
Iulius Cæsar	Annis IIII.	
Octauius Augustus	Annis LVI.	
Tiberius	Annis XXIIII.	
Caligula	Annis III.	
Claudius	Annis XIII.	
Nero	Annis XII.	
Galba	Mensibus VII.	
Otho	Mensibus III.	
Vitellius	Mensibus VIII.	
Vespasianus	Annis IX.	
Titus	Annis II.	

Atque his temporibus absolui tur vniuersa Hebręorũ historia.

Hactenus ex initio Cronicorum Eusebij.

EPILO-

EPILOGVS DE ÆTATIBVS MVNDI

TABVLA 275.

SEX SVNT ætates mundi, inquit Aug. quæst. 49. super Iudicũ:
- Prima ab Adam — Vsq; ad — Diluuium.
- Secunda à diluuio — Vsq; ad — Abraham.
- Tertia ab Abraham — Vsq; ad — Dauid.
- Quarta à Dauid — Vsq; ad — Transmigrationem in Babyloniam.
- Quinta à Transmig. — Vsq; ad — Christum.
- Sexta à Christo — Vsq; ad — Huius seculi finem.

TEMPORVM SVPPVTATIO VSQVE AD CHRIstum

TABVLA 276.

DVRAuit ętas

	iuxta Hebr. annis	iuxta 70. interpr.
Prima	1656.	2242.
Secunda	292.	1072.
Tertia	941.	94.
Quarta	473.	481.
Quinta	600.	584.

Vide Massei Chronica.

SVMMATIM ergo numerantur à Condito mundo Vsque ad Christum anni iuxta supputationem Hebr. 3962. Septuag. 5328.

Euseb. Cæsarecn. in Chron. habet annos 5199. alij plures, pauciores alij.

DE RELIGIONVM VARIETATE ANTE CHRISTI ortum, ex Epiphanio.

TABVLA 277.

ANTE CHRISTI aduentum, teste Epiphan. in pręfation. operis contra Hęreses, viguit ——
- Barbarismus ante diluuium à tempore Adam.i.
- Scythismus post diluuium à diebus Noæ.
- GRAECISMVS ab idololatris cœpit, diuisus postea in sectam
  - Pythagoræorum.
  - Platonicorum.
  - Stoicorum.
  - Epicuræorum.
- IVDAISMVS à tẽpore Abrahæ: diuisus tãdem in
  - Scribas.
  - Phariseos.
  - Saduceos.
  - Hemerobaptistas.
  - Osseos.
  - Nazareos.
  - Herodianos.
- SAMARITISMVS à tempore Nabuchodonosor, dissectus in
  - Gorthenos.
  - Sebuęos.
  - Essenos.
  - Desithęos.

INTER

INTER OMNES PRISCORVM SECVLORVM gentes,ſolos Hebræos veram ſecutos fuiſſe fidem & pietatem, ex Euſebio.

Solum,inquit,Hebræorum genus,inter tot tantosque errores (cùm antea de variarum gentium impiis ſuperſtitionibus eſſet locutus) ab vno voluptatis collo, tanquàm hydra in diuerſa capita profuſos,veram pietatem ſecutum eſt. Hebræi enim ſoli pia ſanctaque conſideratione primùm elementa, & quæ ab elementis compoſita ſunt,ſolem ſimiliter & lunam & cæteras ſtellas, & cœlnm ipſum,non ſolum deos non eſſe,verum etiam animæ penitus expertia iudicarunt.

Deinde, quoniam neque à lapidibus caſu vnquam ſine artifice domus ædificari, nec pannus abſque texẽte fieri,nec nauis ſine gubernatore poteſt: cum animalibus rationalibus atque irrationalibus & ſubſtantiis animatis atque inaminatis plenum hunc mundum viderent,non abſque ſapientia Dei omnia facta putantes,à magnitudine atque pulchritudine creaturarum,puritate mentis,creatorem omnium immortalem cognouerunt.

Cum autem non contemnendam totius partem, hominem eſſe viderent, patrem eius præcipuam, animam videlicet,verum hominem: corpus verò,quaſi hominis indumentum,eſſe affirmarunt. Quare maiorem curam cultui animæ afferre non dubitarunt,creatori hoc Deo placere arbitrantes, qui à genere hominum non corporis robore,ſed animi ratione,omnia quæ in terris ſunt,gubenari conſtituit.

His fundamentis factis,corpus quidem & quæ corpori ſuauia ſunt,non maioris quàm reliqua pecora,fecerunt. Animum autem,qui rationalis atque intellectiuus eſt, quiq; ad ſimilitudinem Dei creatus eſt, ſummo ſtudio excoluerunt, nec quidquam verum bonum, præter bonorum omnium largitorem Deum credentes,extremum finem,ſummamq́ue beatitudinem in cognitione,atque coniunctione Dei poſuerunt,qui ſolus humanæ vitæ rerumq́ue omnium cauſa eſt.

Quare illum ſolum Deum cognoſcere, illi ſe ſoli vitæ puritate coniungere ſtuduerunt ac pietate, veraque in Deum religione,altiſsimi ſacerdotes,genus electum atq; regium,& gens ſancta, aliisque ſimilibus appellationibus digni viſi ſunt. Cur igitur repræhendẽdi nos ſumus,qui hæc Græcorum, Aegyptiorum,Phœnicum,cæterarumq́ue gentium nugis præpoſuimus?

In tantum virtutis multi ex genere ipſorum peruenerunt,vt angelorum viſione diuiniſq́ue oraculis, non ſyllogiſmis neque coniecturis inſtituerentur, vt quæ futura erant, plerunque Dei gratia repleti quaſi præſentia viderent. Hæc antequam Græcorum nomen eſſet,immò vero etiam ante Moiſen à Iuda Iudæi appellati ſunt. Hebræi verò ab Hebero,à quo Abraham originem traxit. Multis ante Moiſen ſeculis,abſque lege aliqua ſcripta pie ſanctéq́ue viuebant,abſque doctrina legum,oraculis veritatem diuinis & mentis acumine,magnitudineq́ue animi conſecuti.

Primus verò apud eos eximius ille Theologus Moiſes ſcripta reliquit,qui diuinitus antequam leges poneret,Maiorum vitas animis hominum impreſsit. Ita bonorum præmiis, & impiorum ſuppliciis,ad amplexandam virtutem,& fugiendam impietatem exhortatus,leges tandem in medium propoſuit. Iudicauit etiam,nè fortè difficillima legis præcepta Iudæi dicerẽt,atque ab illis reſilirent,priſcorum exẽpla eſſe proponenda, vt omnibus pateret,abſque legum mandatis ſola ratione nixus, optimè Maiores Iudæorum vixiſſe, atque ideò non eſſe ſibi difficile, vitas illorum imitari, ſi paria diuinitus conſequi præmia deſiderarent. Euſeb.lib.7.de euangelica præparatione,cap.2.

SVMMA

SVMMA TOTIVS HISTORIÆ BIBLICÆ, quæ in ſeptem diuiditur partis. TABVLA 278.

PRIMA

Continet ea, quæ ab orbe condito ſub patribus & patriarchis acciderunt, De quibus agitur in Geneſi, & in 1. Paralipomenon, item ab initio libri primi antiquitatum Ioſephi vſque ad cap. 6. libri 2. iuxta nouam translationem.

SECVNDA,

Quæ ſub Moiſe & Ioſue ducibus, & poſt hos à iudicibus acta ſunt: eaq́; in Exodo, Leuitico, Numeris, Deuteronomio, Ioſuæ & Iudicum libris habentur, Et in Ioſepho, à ſexto ſecũdi, vſque ad caput ſextum libri ſexti.

TERTIA,

Quæ ſub Saule, Dauide, Saolmone, in regno Hebræorum geſta ſunt. Et hæc explicant Primus, Secundus, Tertius vſque ad cap. xii. libr. 3. Regum, Duo Paralipomenon, Et Ioſephus à cap. 6. libri ſexti vſque ad cap. 4. libri octaui.

QVARTA,

Hebræi regni diuiſionem in regnum Iudæ & regnum Iſrael, & quæ ſub vtriuſque regni Regibus ſunt facta, & huius translationem in Medos & Perſas, illius tranſmigrationẽ in Babyloniam, vt habet tertius & quartus liber Regum, Secundus Paralipomemon, & partim quidam prophetæ, Ioſephus verò à cap. 4. octaui, vſque ad librum vndecimum.

QVINTA,

Reditus Iudæorũ ex Babylone, & quæ illis & ducibus ſuis ſub regibus Perſarum, Aegypti & Syriæ acciderunt. quorum multa à prophetis ſunt vaticinata, & in libris Eſdræ, Nehemia, Machabæorum, Iudith, in Ioſephi item vndecima libro vſque ad caput xviii. libri xiii. habentur.

SEXTA,

Iudæorum ſtatum ſub regibus alienigenis: (tunc enim appropinquante Meſsiæ aduentu, ſceptrum de Iuda fuit ablatum) De illo Ioſephus à cap. xviii. libri 13. deinceps.

SEPTIMA,

Humane ſalutis aſſertorem Ieſum Chriſtũ, Qui finis eſt & cõſummatio legis Moſaicæ, item apoſtolicam primæuam vitam, de quibus Euangeliographi & acta docent Apoſtolorũ. Abbreuiator Ioſephi.

FINIS.

PARTI-

PARTITIONVM THEOLOGICARVM LIBER TERTIVS,

CONTINENS OECONOMIAM PRIORIS PARTIS Noui Testamenti, *EVANGELII SCILICET Iesu Christi.*

D. PAVLVS AD GALATAS III. & IIII. & Tit. II.

At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo. Hoc est, Postquàm venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Apparuit enim gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè & iustè & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei & Saluatoris nostri Iesv Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.

VT HVIVS LIBRI TRACTATIO CVM PRÆCEDENTIBVS cohæreat.

INITIVM Euangelij,finis est legis,D.ait Chrysost.in euangelium Marci, homil.1. Quasi dicat:Vbi lex desinit,ibi euangelium incipit:Ità vt lex vetus sit quædam dispositio ad nouam. Lyranus in præfatione in 4.euangelistas.Atq; hoc est,quod superius ex eodem Augustino adduximus, vetus .i.testamentum rectè intelligentibus prophetiam noui esse testamenti. contra Faust.lib.15. c.2.Quò etiam D. Paulus in 3. ad Galat.c. respexisse videtur, dum legem dicit fuisse pædagogum nostrum in Christo. Cum ergò,quæ legis in veteri testamento fuerit ratio & authoritas,in secundo huius operis libro per singulos temporum atq; locorum ordines fuerit ostensum: consequens porrò est, vt etiam in ordinem redigantur ea, quæ de perfectione ipsius legis in sacris continentur literis.

APPROBATIO EIVSDEM CONTINVATIONIS, ex sententia diui Pauli. ad Gal.4.

DICO autem,inquit,Quãto tempore hæres paruulus est,nihil differt à seruo,cùm sit Dominus omnium,sed sub tutoribus & actoribus est vsq; ad præfinitum tempus à patre:ità & nos cùm essemus paruuli,sub elementis mundi huius eramus seruientes. At vbi venit plenitudo temporis,misit Deus filium suum factum ex muliere,factum sub lege,vt eos qui sub lege erant redimeret,vt adoptionem filiorum reciperemus.Vbi Paulus paruulos vocat, sub legis seueritate degentes: & legem Moisis,atq; adeò omne vetus instrumentum. Hieronymus ad Algasiam, elementa vocauit mundi, quibus quasi elementis & religionis exordijs Deum discimus. Ex quibus sane verbis etiam alia & secunda colligitur hunc librum ad superiora continuandi ratio: videlicet,vt ibi de collapsa,hic de restaurata agendum sit ecclesia.

LEX ET PROPHETAE IN QVIBVS CONSISTANT, & quomodo Christus impleuerit vtrunque,ex authore operis imperfecti in Matthæum.

LEX & prophetæ duo hæc agunt: Et de Christo prophetizant,& legem viuendi constituunt: quæ vtraq; Christus impleuit. De se quidem sic,quandò natus est,& vocatus est Emanuel:quando circuncisus est,quando præsentatus est in templum,& oblatum est pro illo sacrificium,sci. turtures,aut duæ columbæ,quando in Aegyptum fugit,legem adimpleuit: Quando in Nazareth conuersatus est,quando cum asino in templum ingressus est,quando à pueris laudatus est,quando crucifixus est inter iniquos,quando felle & aceto potatus est,quando in manibus patris spiritum commendauit,quando vestimenta sua diuidenda reliquit,quando descendit ad inferos, & visitauit omnes dormientes:quando ascendit in strepitu,quando sedit ad dexteram patris, quando adhuc venturus est,vocans terram à solis ortu vsque ad occasum,quando sederit in valle Iosaphat,& iudicauerit omnes gentes, adimplens prophetias: Quia si hæc facta fuissent, mendaces erant prophetæ: nunc autem omnes impleti sunt,& adhuc implebuntur,cùm stellæ ceciderint, cùm sol tenebratus fuerit,cùm luna sanguineo colore mutata fuerit, cùm cœlum plicatum fuerit sicut liber.

SECVNDVM autem modum viuendi, legem impleuit duobus modis. Primùm exteriores quidem legis figuras soluens, interiores autem veritates eius adimplens: Vtputà, in lege præcepit omne opus seruile in sabbatho quenquam facere non debere, præterquàm quod fit omni animæ, scilicet quod est necessarium vitæ humanæ: hoc figurale est, quia sic Deus in sabbatho cessat ab opere. Spiritualiter secundum Euangelicam veritatem, opus seruile pec-
Ioan.8. catum est. Quoniam omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Omne autem opus bonum non est seruile, sed liberale,& pro animæ fit libertate, licèt videatur ipsum opus in prima specie corporale. Vides ergo quia Christus sabbathis operans, adimpleuit legem, non soluit: manifestauit

nifestauit, non occultauit? Deindè impleuit legem in istis minimis, de quibus Saluator noster CHRISTVS ipse differit Matthæi 5. Mandata enim Moysis in actu facilia sunt, Non occides, non adulterabis: & ideò in remuneratione modica, in peccato aūt magna. Mādata autem CHRISTI, id est, Neq; irascaris, neq; cōcupiscas, ipso actu difficilia sunt: & ideò in remuneratione magna sunt, in peccato autem minima. Author operis imperfecti in Matth. 5. Homilia. 10.

DE EODEM, SENTENTIA Clementis Romani.

Legem enim naturæ non sustulit, sed confirmauit: Nam qui dixit in lege, Dominus Deus tuus, Deut.6.
Dominus vnus est: idem dicit in Euangelio, Vt cognoscant te solum Deum: & qui dixit, Diliges Ioā. 17.
proximum tuum, sicut teipsum: in Euangelio renouato præcepto, Mandatum nouum, inquit, do Leuiti.
vobis, vt diligatis vos inuicem. Qui tunc cædem prohibuit, modò prohibet inconsideratā iram: 19.
qui tunc adulterium, modò illicitam cupiditatem: qui tunc latrocinium, modò magis commen- Ioan.13
dauit eum, qui de proprijs laboribus inopibus præbet: qui tunc odium prohibuit, nunc inimico- Gen.9.
rum dilectionem præcepit: qui vindictam, nunc præcipit patientiam, non ꝙ iniusta sit vindicta, Matt.5.
quæ iustè sumatur, sed ꝙ præstantior sit patientia. Neq; verò naturales affectiones excidi iussit, sed illarum exuperantiam: qui colendos parentes præcepit, ipse ijs subiectus erat: qui sabbatum seruari voluit, vt ille dies consumeretur in legum meditatione, nunc quotidiè iussit nos cogitantes conditæ naturæ prouidentiæq; legem, gratias agere Deo.

Circuncisionem sustulit, cùm eam in se expleset. Ipse enim erat, cui reposita erat expectatio gentium: qui iusiurandum præceperat, & periurium prohibuerat, omninò iurare vetuit. Baptismū, sacrificium, sacerdotium, localem adorationē, alio modo mutauit: pro quotidiano baptismo, vnū solum baptismum instituit, qui in eius mortem perficitur: pro vna tribu, de qualibet natione præcepit optimos deligi: nec corporum integritatem spectari, sed religionem, ac vitam. Pro sacrificio cruento, rationale, & incruentum, ac mysticum sacrificium instituit, quod in mortem Domini per symbola corporis, & sanguinis sui celebratur: pro adoratione locali, ab ortu solis, vsque ad occasum in omni loco imperij sui, nomen suum celebrari statuit.

Quare non sustulit à nobis legem, sed vincula: Nam de lege Moyses inquit: Meditaberis ver- Deut.
bum, quod ego tibi mando, sedens domi, surgens & ambulans in via. Et Dauid ait: In lege Domi- Psal. 1.
ni voluntas eius, & in lege eius meditaberis die, ac nocte: Vbiquè enim nos legibus obsequentes Psal. 118
esse vult, non legum contemptores. Beati enim, inquit, immaculati in via, qui ambulant in lege
Domini: Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Et iterùm: Beati
sumus Israel, quoniam quæ placent Deo, cognita sunt nobis. Et Dominus inquit: Si hæc cogno- Bar.4.
uistis, beati estis si feceritis ea. Clemens Roman. in constitutionibus apostolicis, lib. 6. cap. 23. Ioan.13

DE VARIIS NOVI TESTAMENTI appellationibus.

TABVLA PRIMA.

TESTAmentum nouū dicitur interdum,

- Lex noua, siuè secunda respectu veteris, quæ (vt suprà monuimus) dicitur prima.
- Gratia, quia non quasi debitum iustitiæ redditum est, sed gratuitò datum. Augustinus in expositione epistolæ Pauli ad Rom. inchoata.
- Euangelium, non propter ea bona tantùm, quæ iam extitissent, sed ꝓpter ea, quæ futura essent. Chrysost. in epistolam ad Rom. in principio.

QVIBVS NOMINIBVS PAVLVS VTRVNQVE significauerit testamentum.

2. Cor. 3. D. Paulus testamentum vetus comparauit literæ, nouum autem viuum dixit spiritum: Litera (inquit) occidit, spiritus autem viuificat. Quem locum Augustinus sic vult accipiendum, quod legis litera, quæ docet non esse peccandum, si spiritus viuificans desit, occidat. De spiritu & litera ad Marcellinum cap. 5. Quæ distinctio etiam CHRISTI confirmatur sententia, in 6. Ioan. cap. prolata, vbi ait: Verba, quæ ego loquor vobis, spiritus, & vita sunt.

QVID NOVO CVM VETERI CONVENIAT testamento.

Vnus idemq; est scopus, idemq; author, tam veteris, quàm noui testamenti. Id quod Origenes contra hæreticos, qui dicebant Deum legis non esse bonum, sed iustum: & Moysis legem nó bonitatem continere, sed iustitiam, his declarat verbis.

Videant ergò, qui Deum pariter criminantur, & legem, Quomodo Moyses ipse, & Aaron priores fecerunt hoc, quod postmodum Euāgelium docuit: Ecce diligit Moyses inimicos, & orat pro persecutoribus suis, quod vtiq; fieri CHRISTVS in Euangelijs docet. Audite enim, quomodo cadentes in faciem super terram, orant pro illis, qui ad interficiendum eos insurrexerunt.

Sic ergò inuenitur, & Euangelij virtus in lege, & fundamento legis subnixa intelliguntur Euangelia. Nec vetus testamentum nomino ego legem, si eam spiritaliter intelligam. Illis tantummodo lex vetus efficitur testamentum, qui eam carnalitèr intelligere volunt. Et necessariò illis vetus effecta est, & senuit, quia vires suas non potest obtinere.

Nobis autem, qui eam spiritaliter, & euāgelico sensu intelligimus, & exponimus, semper noua est, & vtrunq; nobis nouum testamentum est, non temporis ætate, sed intelligentiæ nouitate. Origen. in Numeror. cap. 16. & 17. Homil. 9.

DE EODEM, EIVSDEM ORIGENIS sententia etiam alibi repetita.

Debes ergo prius meditari, inquit, legem Dei, vt si forte actus tui intemperati sunt, & mores inconditi, lex Dei te emendet, & corrigat. Vis videre, quia Moyses semper cum IESV est, hic est, lex cum euangelijs? Docet te Euangelium, quia cùm transformatus esset in gloriam IESVS,
Matt. 17. etiam Moyses, & Elias simul cum ipso apparuerunt in gloria. Vt scias, quia lex, & Prophetæ, &
Luc. 9. Euangelia in vnum semper conueniunt, & in vna gloria permanent. Deniq;, & Petrus cùm vellet eis tria facere tabernacula, imperitiæ notatur, tanquàm qui nesciret quid diceret. Legi enim, & Prophetis, & Euangelio non tria, sed vnum est tabernaculum, quę est Ecclesia Dei. Idem Origen. in Leuit. cap. 8. De indumentis Pontificis Homil. 6.

SENTENTIAE PRAEDICTAE RATIO ex Hieronymo.

Rationem istorum assignat Hieron. ad Gerontiam de Monogamia, his verbis: Hæc dicimus, inquit, non separantes legem, & Euangelium, vt Marcion calumniatur: sed vnum, atq; eundem suscipiétes Deum, qui pro varietate temporum, atq; causarum, principium, & finis, serit vt metat: plantat, vt habeat quod succidat: iacit fundamentum, vt ædificationi, consummato seculo, culmen imponat. Et D. August. in Manichæos, & alios hæreticos, qui dicebant, aliū datorem fuisse legis, quæ data est per Moysen, alium autem largitorem Euangelicæ gratiæ, illum quidem Deum malum, illum verò Deum bonum, hoc refutat argumento, q vnus idemq; fuerit vtriusque author Deus. De tempore Dominica quinta post octauas Epiphaniæ, sermone secundo.

DE VETERIS, ET NOVI TESTAMENTI differentijs.

Exod. 9. In hac tam mirabili congruentia illud certè plurimùm distat, quòd ibi populus accedere ad locum,
Act. 2. vbi lex dabatur, horrendo terrore prohibetur: hic autem in eos superuenit spiritus sanctus, qui eum promissum expectantes, in vnum fuerant congregati. Ibi in tabulis lapideis digitus Dei operatus est, hic in cordibus humanis. Ibi ergo lex extrinsecus posita est, qua iniusti terrerentur, hic intrinsecus data est, qua iustificarentur. Augustin. de spiritu & litera, cap. 17.

DE EISDEM SENTENTIA HYERONIMI.

Tu nos Manichæos vocas, cur legi Euangelium præferentes, in illa vmbram, in hac veritatem esse dicamus: & non intelligis stultitiam tuam impudentiæ copulatam. Aliud est, damnare legem, quod Manichæus facit: aliud, legi præferre euangelium, quæ Apostolica doctrina est. In illa enim serui, in hoc præsens Dominus loquitur: Ibi promittitur, hic impletur: ibi inita, hic perfectio est: in illa operum fundamenta iaciuntur, hic fidei & gratiæ culmen imponitur. Hieron. lib. 1. aduers. Pelagian.

VSVS SIVE SCOPVS VTRIVSQVE TESTAMENTI verus quis sit, ex Augustino.

Lex data est, vt gratia quæreretur: gratia autem data est, vt lex impleretur. Augustinus, qui etiã lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum ca. 2. Lege, inquit, dicimus fieri, vt Deus quid fieri velit, audiatur: gratia verò fieri, vt legi obediatur.

ADHVC DE VTRIVSQVE TESTAMENTI differentijs, sententia Isidori.

Inter legem & euangelium hoc interest, quòd in lege litera, in Euangelio gratia: illa habuit vmbram, ista veritatem: Illa data est propter transgressionem, ista propter iustificationem. Illa ignoranti demonstrat peccatum, ista agnitum iuuat, vt vitetur. Illa flagitijs deditos increpat, ista peccantes bonitate propria liberat. Illa talionem decreuit reddere, ista etiam pro inimicis orare iussit. Illa coniugio multas habere, crescere & generare præcipit, ista continentiam suasit. Illic prædicatur circuncisio carnis, hic lauacrum in ablutionem cordis & corporis, Illic chanaan regnũ & promissiones temporalium rerum cõtinentur, hic vita æterna regnumq; cœlorum promittitur. Illic sabbati ocium & requies celebratur, hic sabbati requies in Christo habetur, qui dixit: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos, & inuenietis requiem animabus vestris. Illic à sanctis animalia immunda prohibentur, hic in corpore Christi (idest, in sanctis suis) non admittitur, quidquid per illa immunda animalia in moribus hominum significatur. Illic pecoribus immolatis, carnis & sanguinis hostiæ offerebantur: hic sacrificium carnis & sanguinis offertur Christi, quod per illa animalia figurabatur. Illic ex carne agni pascha celebratur, hic pascha nostrum immolatus est Christus, qui est verus agnus immaculatus. Illic neomeniæ (idest, nouæ lunæ) principia celebrantur, hic noua creatura in Christo accipitur, vt Paulus ait: Si qua noua in Christo creatura, vetera transierunt: ecce facta sunt omnia noua.

Matth. 11.

1. Corin. 5

2. Corint. 5.

Quid plura? In lege quippe res gestæ pro figura in significationem futurorum annunciabantur: in gratia verò euangelicæ veritatis, quæ enunciata fuerunt, explentur. Item in lege mandata scripta sunt & promissa: Sed in lege mandata tenentur, quæ legem implere vel conseruare iubent: promissa verò, in euangelij plenitudine consummantur. Item, lex peccatum monstrauit, non abstulit: sed sub suo terrore redactos homines, seruos effecit, & indè spiritum seruitutis habuisse priorẽ populum Apostolus docuit: Euangelium verò veniens, crudelitatem legis amouit: peccata quæ lex puniebat per spiritum seruitutis, laxauit: per spiritum adoptionis, filios ex seruis reddidit, amore implendæ legis omnibus donauit: & si deinceps punienda cõmiserint, per eundem adoptionis spiritum indulget. Formam benè agendi præbuit, & vt possint agi quæ docuit, adiutorium spiritum infundit. Nam præcepta legalia, comparatione Euangelij etiam non bona dicuntur, quia quod præcipiunt, non perficiunt. Gratia verò Euangelij quod exteriùs imperat, interiùs vt perficiatur, iuuat. Ezechielis enim testimonio dicitur: Dedi eis præcepta non bona. Vtiq; non bona, Euangelio comparata, quia in eis quædam inutilia infirmioribus sensibus agenda permissa sunt, sicut illud, vbi Deus Israelitarum cupiditatem spolijs Aegyptiorum satiari permisit. Nam pro eo quòd carnalis populus modum egrederetur vindictæ, lex permittit carnalibus rependere vicem mali, quod Euangelium firmioribus vetat. Vndè Iunilius in libro ad Primasium episcopum: Veteris testamenti intentio est nouum figuris & ænigmatibus demonstrare: Euangelij autem, ad æternæ beatitudinis gloriam mentes humanas accendere. Isidorus in libro differentiarum.

Ezechi. 20.

Exod. 21.

DE PARTITIONE EORVM, QVAE IN NOVO continentur testamento. TAB. 2.

QVAE IN NOVO TEstamento continentur omnia, ad Ecclesiæ pertinēt institutionē, & constructionē, & in duas diuidūtur partes: Videlicet in

- Euangelium CHRISTI, in quo tùm vita & actiones ipsius describuntur, tùm salutaris doctrina proprio eius ore promulgata, qui totius Ecclesiæ caput est, explicantur.
- Doctrinam Apostolorum, qui Diuino spiritu afflati, ecclesiæ in CHRISTO fundatæ ædificium consummarunt.

DE EVANGELIO.

Inter omnes Diuinas authoritates, quæ sanctis literis continentur, Euangelium meritò excellit. Quod enim lex, & prophetæ futurum prænunciauerunt, hoc redditum atq; completum in Euangelio demonstratur. Augustinus de consensu Euangelistarum, lib. 1. cap. 1.

APPELLATIONES EVANGELII PLVRES. TABVLA 3.

EVANGElium appellatur modò

- Verbum fidei, Rom. 10. Siuè, quod idem est, Prædicatio veritatis, & vitæ, Ioan.
- Virtus Dei, ad salutem omni credenti, Rom. 1.
- Scientia salutis, Lucæ 1.
- Cœlestis quædam epistola D. Michael Medina de recta in Deum fide. lib. 3. cap. 9.
- Doctrina Christiana, Matthæi 4. & 9. Marci 1. Lucæ 4. & 6.

VERA EVANGELII DEFINITIO. TABVLA 4.

EVANGElium definitur duob⁹ modis,

- Largo quodam modo, quodcunque nuncium bonum dici potest Euangelium. Augustinus contra Faustum Manichæum lib. 2. cap. 2. Qua ratione nō dubitat Origenes affirmare, aliquo modo Euangelium esse, quæ scripserunt Apostoli, quod ad Euangelistæ munus attineat, adhortatoria etiam oratione fidē ijs, quæ de Iesu tradita sunt, acquirere. Origen. in præfat. ad Euangelium Ioannis.
- Propriè tamen hoc vocabulum obtinuit annunciatio Saluatoris. Aug. lib. ca. 2. cōtra Faust. Manichæ. Atq; hoc modo narratores originis, dictorū, factorū, passionum Domini nostri IESV CHRISTI, propriè dicti sunt euangelistæ. Idem August. ibid.

DEFINITIONES ORIGENIS.

Origenes in præfatione ad Euangelium Ioannis, ita definit: Euangelium, inquit, est oratio, quæ bonam, & conuenientem rationi rerum annunciationem continet, quæ lætū reddunt auditorem, propter vtilitatem, simulatq; ab ipso admissa fuerint, quæ annunciantur. Nec verò minùs talis oratio est Euangelium, quamuis ex habitu audientis perpendatur. Vel Euangelium oratio est, continens boni præsentiam cuicunque credenti. Vel, oratio affirmans adesse bonum, qđ expectabatur. Omnes autem, quas prædicamus, definitione ijs conueniunt, quæ inscribuntur Euangelia.

ALIA DEFINITIO HIERONYMI.

Euangelium abbreuiatus, atque perfectus est sermo, qui pro cunctis laciniosæ legis cæremonijs dedit præceptum breuissimum dilectionis, & fidei: vt quod nobis fieri noluerimus, nè fecerimus alteri. Hieron. lib. 4. Comment. in Esaiam, cap. 10.

DEFINITIO IOAN. DRIEDONIS DE EODEM.

Euangelium est bonæ rei nuncium, à CHRISTO manifestatum, in scripturis legis, & prophetarum velatum. Vnde dicitur Euangelium pacis, Euangelium Regni cœlorum, Euangelium salutis æternæ, Euangelium gloriæ Dei, Euangelium gratiæ, & misericordiæ, Euāgelium magni gaudij. Dried. lib. 2. cap. 3.

QVÆ ILLA SINT BONA, QVÆ NOBIS Christi promittuntur Euangelio. TABVLA 5.

EVANGELIVM EX sententia Chrysostomi in Euangelium Matthæi in princip. & cap.4. homilia 8. in tenebris sedentibus nunciat—
- Pœnarum sublationem,
- Veniam peccatorum,
- Sanctificationem atque iustitiam,
- Redemptionem, Adoptionem filiorum,
- Cœlorum hæreditatem,
- Cum Dei filio fraternitatem,
- Paternitatem Dei,
- Resurrectionem mortuorum,
- Vitæ immortalitatem,
- Societatem angelorum & communicationem Spiritus,
- Beatitudinem celestem,
- Possessionem gloriæ sempiternæ.

QVOT IN ECCLESIA SINT EVANGELIA, sententia eiusdem Chrysostomi Catholica.

Vnde dilucidum est, quatuor Euangelia vnum esse Euangelium. Quum enim quatuor eadem loquantur, non est aliud atque aliud, ob personarum differentiam, sed vnum ob eorum qui loquũtur, consonantiam. Nam etsi decies mille sint Euangelistæ, qui scribunt euangelia, modo scribant eadem, multa illa vnicum sunt Euangelium: nec; quicquam obstat scribentium multitudo, quo minus vnum sit euangelium. Quemadmodum ex aduerso, si quis vnus scribens commemoret cõtraria, non esset vnum Euangelium quæ scribuntur. Vt enim vnum sit Euangelium, aut nõ vnum, non æstimatur numero scribentium: sed hinc, eadem ne sint, an diuersa quæ scribuntur. Chrysost. in epistolam Pauli ad Galat. cap.1.

QVAE SINT ILLA EVANGELIA SVB ISTO quaternario numero per Ecclesiam Catholicam approbata, ex Athanasio.

Quatuor nobis Euangeliorum libros sacri sanctæ & Catholicæ Ecclesiæ Canones sanxerũt. Primum, secundum Matthæum: Alterum, secundum Marcum: Tertium, secundum Lucam: Quartũ, secundum Ioannem, iuxta Prophetiam visionis, quam Ezechiel Propheta de quatuor Cherubin vidit. Ezech.1 Quatuor enim Cherubim Propheta ille vidit, vnum similem homini, id est, Euangelium secundum Matthæum: Alterum similem vitulo, quo significabatur Euangelium secundum Marcum: Tertium similem leoni, id est, Euangelium secundum Lucam: Quartum similem aquilæ, imaginem habentis Euangelij secundum Ioannem. Præter ista non est vllum aliud Euangelium. Athanas. in Synopsi diuinæ scripturæ circa finem.

VBI, ET QVANDO, QVIBVSQVE LITERIS quatuor ista edita sint Euangelia.

Euangelium secundum Matthæum, ab ipso Matthæo Hebraica dialecto conscriptum est, & editum Hierosolymis, & interpretante Iacobo fratre Domini, secundum carnem, expositum, qui & primus à sanctis Apostolis Hierosolymorum Episcopus constitutus est.

Euangelium secundum Marcum, Romæ quidem ab Apostolo Petro prædicatum est. editum vero à Marco beato Apostolo, & ab ipso Alexandriæ postea, & in Aegypto, & in Pentapoli, & in Libya prædicatum.

Euangelium secundum Lucam, prędicatum quidem est ab Apostolo Paulo, conscriptum verò & editum à Luca beato Apostolo, ac medico. Quemadmodum & Apostolorum Acta prędicauit Apostolus Petrus, idem vero Lucas literis mandauit.

Euangelium verò ſecundum Ioannem, & prædicatum eſt ab Ioanne Apoſtolo & dilecto, cùm exul eſſet in Patmo inſula, & poſtea ab eodem Epheſi editum, per Gaium dilectum Apoſtolorum hoſpitem, de quo & Paulus Romanis ſcribens, dicit: Salutat vos Gaius hoſpes meus, & tota Eccleſia. Idem Athanaſ. ibidem.

QVÆ IN EVANGELIO QVOVIS PRÆcipuè ſint ſpectanda, ex ſententia Hieronymi. TABVLA 6.

QVATVOR ſunt qualitates, De quibus ſancta contexũtur Euangelia:	Precepta, Mandata, Teſtimonia, Exempla	In	Præceptis, Mandatis, Teſtimonijs, Exemplis	Conſiſtit	Iuſtitia, Charitas, Fides, Perfectio.

Ioan.4. Atque hi quatuor ſunt menſes, quos Chriſtus ante menſem prædixit, dicens, Nonne quatuor menſes ſunt vſque ad meſſem? vt & nos per præcepta Dei & mandata, ac teſtimonia atque exempla, maturos poſt iudicium metamus cum gaudio fructus, qui in lachrymis timoris ſemina pœnitentiæ, àctauimus in terra, noſtros portantes charitatis manipulos cum gaudio metamus in cœlo. in præfatione ad Euangel. Marci.

EVANGELII VIRTVS QVIBVS IN REBVS SIT poſita, iudicio Hieronymi.

Hæretici non habent Dei Euangelium, quia non habent Spiritum ſanctum, ſine quo humanũ fit Euangelium quod docetur: Nec putemus in verbis ſcripturarum eſſe Euangelium, ſed in ſenſu. Non in ſuperficie, ſed in medulla. Non in ſermonum folijs, ſed in radice rationis. Alioqui & Diabolus, qui loquitur de ſcripturis, & omnes hereſes, ſecundum Ezechielem inde ſibi conſuunt ceruicalia, que ponant ſub cubito vniuerſe etatis. Hieron. in lib. 1. In epiſtolam ad Galat. Ezec. 13

QVAM OB CAVSAM EDITA SINT Euangelia.

Euangelij ſcribendi cauſa fuit, vt omnes crederent Ieſum Chriſtum eſſe filium Dei. Hilarius li. 6. De Trinitate.

IN QVEM FINEM EVANGELIA REDACTA ſint in ſcripturam.

Sicut neceſsè fuit ad confirmationem fidei euangelium prędicare, ſic & contra hęreticos ſcribi. In Prologo in Matthæum.

QVOD EVANGELII SIT CAPVT.

Eiuſdem Euangelij hoc caput, hoc ſummum eſt, vt Deum hominem factum, Crucifixum, vitę redditum ſciamus. Chryſoſto. in epiſtolam ad Corinth. priorem, cap. 15. homil. 38.

De

DE MINISTERIO,

SIVE DE SCRIPTORIBVS EVANGELII.

De sacro Euangelij ministerio sic scribit D. Paulus in 4. ad Ephesios capite: Et ipse (CHRISTVS scilicet) dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores, & Doctores ad consummationem Sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis CHRISTI: donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis CHRISTI.

DE DIVERSIS EORVNDEM OFFICIIS.

TABVLA 7.

CHRISTVS dedit Ecclesiæ suæ —	APOSTOLOS,	Ad	Regendam Ecclesiam.
	PROPHETAS,		Futura prædicenda, Act.xi.& xiij.
	EVANGELISTAS,		Euangelium scribendum.
	PASTORES, & Doctores		Curam animarum, & morum informationem. Lyranus ad Ephes. 4.

DE EVANGELISTIS.

Euangelistæ propriè dicti sunt narratores originis, factorum, dictorum, & Passionum Domini nostri IESV CHRISTI. August. contra Faustum Manichæ, lib. 2. cap. 2.

ALIA EVANGELISTAE DESCRIPTIO, ex D. Ioan. Driedone.

Euangelista ab euangelizando dictus. Est autem euangelizare, bona hæc annunciare: Regnum videlicet cælorum, Pacem, Salutem æternam, gratiam, & misericordiam. Euāgelista, bonus dicitur bonæ rei nuncius. Driedo De scriptur. Ecclesiast. lib. 2. cap. 3.

QVORVM EVANGELIA SINT AB Ecclesia recepta.

Euangelistæ sunt plures, veri tantùm quatuor: Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes. Hieron. in præfatione ad Euangelium Matthæi. Nam ex alijs plurimis istorum tantùm quatuor electa sunt Euangelia, & tradita ecclesijs. Origenes in præfatione Euangelij Lucæ. Quæ Epiphanius in libro quem inscripsit Ancoratus, summas dicit habere mille centum sexagintaduas.

Hæc tamen quatuor, vnum tantùm sunt Euangelium, quia vnum nobis decantant Deū. Iuncta enim sibi sunt Euangelia, hærentq; mutuò, & in toto orbe volitantia huc illucque discurrunt, nec finem habent volatus, nec aliquando superantur, & recedunt, sed semper ad vlteriora procedunt. Hieron. in Ezechielis, cap. 1.

Atq; hinc est, ꝙ quatuor illa Sacrosancta Euangelia supremum dignitatis apicem summamque authoritatem, à tota Christianorum schola habere dinoscuntur. Ioan. Driedo De Script. Ecclesiast. lib. 1. cap. 3. part. 3.

QVARE

QVARE ALIIS EXCLVSIS, ILLA TANTVM quatuor approbata sint euangelia.

Quòd posthabitis alijs euangelijs, hæc quatuor tantum, quæ diximus, euangelia in Canonem sunt recepta, cùm tamen duo ex euangelistis intermedij, Marcus videlicet, atque Lucas, non vt cæteri ipsius Christi, sed Pauli tantum & Petri fuerint discipuli, eius rei tres ferè assignantur causæ.

PRIMA.

Quod sancti Patres veri iudices rerum, & non dignitatum, non tam personam, aut titulos, quàm sancti spiritus afflatum in scriptura quærebant, &c. Medina lib. 2. cap. 4.

SECVNDA.

Deinde cùm extitissent quidam, qui sine spiritu & gratia Dei conati sunt magis ordinare narrationem, quàm historiæ texere veritatem, teste Hieron. in præfat. in Matthæum, futurum erat, vt multi sub Apostolorum discipulorumque Christi effícto nomine infinitos ecclesiæ possent obtrudere errores, nisi euangelistarum, quorum fides & integritas iam tum, cùm recens adhuc omnium esset memoria, exacto totius Ecclesiæ iudicio cognita fuerat & approbata, certus constitutus fuisset numerus.

TERTIA.

Denique non caret hæc res singulari diuinæ prouidentiæ mysterio. Ecclesia enim quę supra Petram Domini voce fundata est, quatuor flumina paradisi instar eructans, quatuor & angulos & anulos habet, per quos quasi arca testamenti, & custos legis Domini, lignis immobilibus vehitur. Hieron. in Præfat. in Commentarios in Euangelium Matthęi.

DE EODEM MYSTERIO, EX PROLOGO in Matthæum, testimonium.

Cum autem plures, inquit, Euangelium scripserint, quatuor tantùm habent authoritatis testimonium: Quia per 4. mundi partes fidem nunciant Trinitatis, & sunt quasi quatuor rotæ in quadriga Domini, quę vehit eum per prædicationem euangelii, & genus humanum, quadrifida morte peremptum, eorum erat prędicatione viuificandum: Vnde & aliorum euangelia deciderunt, nec recepta sunt: quia nolebant præfinitum numerum cassari propter virtutem Sacramenti.

CVR QVATVOR, ET NON PAVCIORES, aut potiùs omnium loco vnus receptus sit Euangelista.

Sufficiebat vnus Euangelista cuncta memorare, sed cùm quatuor sint, qui euangelia conscribant, nec eisdem certè temporibus, aut in eisdem locis, neque pariter congregati, neque mutuo colloquentes, & tamen quasi vno ore pronunciant, fit hoc sine dubio veritatis grande documentum. Chrysost. in Euangel. Matthęi postprincipium. Atque hinc Irenęus neque plura, neque pauciora Euangelia esse posse ostendit, quàm quatuor. Lib. aduers. hæreses 3. cap. xj.

DE VN

DE VARIIS EVANGELISTARVM TYPIS.

TABVLA 8.

QVAtuor Euãgelistæ
- DICVNtur
  - Quadriga Domini.
  - Cherubim, quod interpretatur scientiæ plenitudo.
  - Corpus plenum oculis.
  - Hieron. ad Paulin. De diui. sacræ scripturæ libris.
- Figurantur per quatuor
  - Illos in lege celebres
    - Moisen
    - Aaronem
    - Nadab
    - Abiud
    - Augusti. Quæst. super Exod. libr. 2. capi. 102.
  - Mensas de quadris lapidibus, ad Sacrificium & holocaustum extructas: De quibus Ezechielis xj. agitur capite.
  - Animalia q̃ apparuerũt
    - Ezechieli, capite prophetiæ suæ I.
    - Ioanni, in Apocalipsi cap. 4.

VISIO EZECHIELIS DE IIII. ANIMALIBVS, EX procemio. D. Hieron. in Comment. in Mattheum.

Prima visio habetur in Ezechiele in hæc verba: Et in medio sicut similitudo quatuor animaliũ, & vultus eorum, facies hominis, & facies leonis, & facies vituli, & facies aquilæ. Et paulopost: Et dorsa eorum plena oculis, & scintillæ ac lampades in medio discurrentes, & rota in rota, & in singulis quatuor facies.

QVID QVATVOR DENOTENT FACIES.

TABVLA 9.

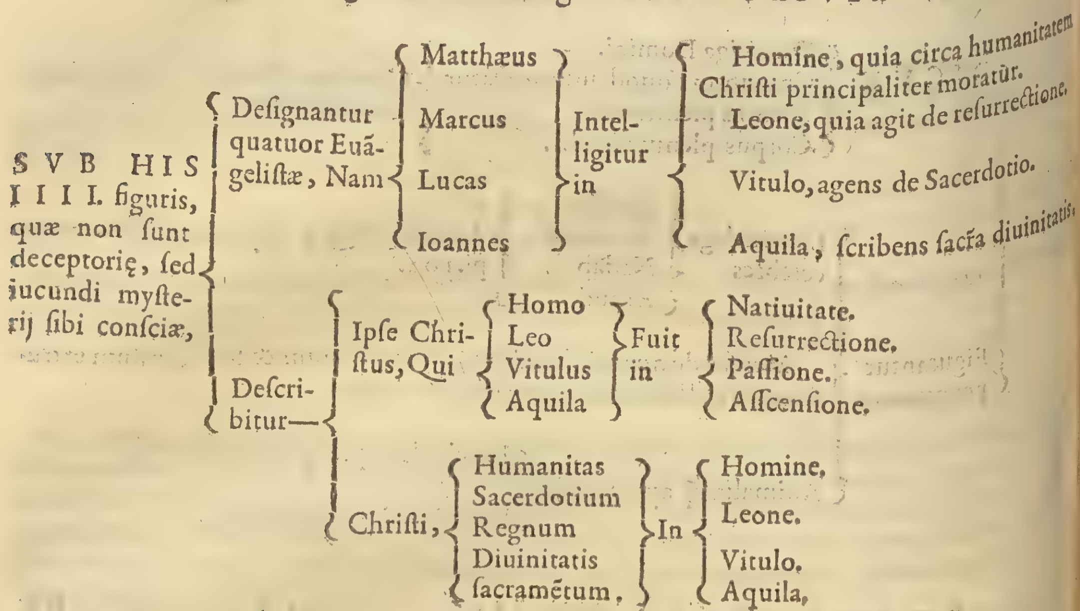
FACIES
- Hominis
- Leonis
- Vituli
- Aquilæ
- Significat Euangelistam
  - Matthæum, qui quasi de homine exorsus est scribere, Liber Generationis Iesu Christi &c.
  - Marcum, in quo vox leonis in eremo rugientis auditur: Vox clamatis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas eius.
  - Lucam, qui à Zacharia sacerdote sumpsit initium.
  - Ioannem, qui assumptis pennis aquilę, & ad altiora festinans, de verbo Dei disputat. Hierony. in eodem procemio Commentar. in Euangelium Matthæi.

DE SECVNDA VISIONE IOANNIS in Apocalypsi.

Apocalypsis Ioannis post expositionem 24. seniorum, qui tenentes citharas & phialas, adorant agnum Dei, introducit fulgura, & tonitrua, & septem spiritus discurrentes, & mare vitreum & quatuor animalia plena oculis, dicens: Animal primum simile leoni, & secundum simile vitulo, & tertium simile homini, & quartum simile aquilę volanti. Et post paululum, plena, inquit, erant oculis, & requiem non habebant, die ac nocte dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat & qui est, & qui venturus est. Apocalyp. 4. Hieron. ibidem.

QVOMO-

QVOMODO ANIMALIA ILLA QVATVOR, Quatuor significent Euangelistas. TABVLA 10.

SENTENTIA D. AVGVSTINI DE PRÆdictis quatuor figuris.

Vnde mihi videntur, inquit, qui ex Apocalypsi illa quatuor animalia ad intelligendos quatuor Euangelistas, interpretati sunt, probabilius aliquid attendisse illi, qui Leonem in Matthæo, hominem in Marco, vitulum in Luca, aquilam in Ioanne intellexerũt: quàm illi, qui hominem Matthæo, aquilam Marco, bouem Lucæ, leonem Ioanni tribuerunt. De principijs enim librorum quidam coniecturam capere voluerunt, non de tota intentione Euangelistarũ, quæ magis fuerat perscrutanda.

Multo enim congruentius ille, qui regiam Christi personam maximè commendauit, per Leonem significatus accipitur. Vnde & in Apocalypsi, cum ipsa tribu regia leo commemoratus est, vbi dictum est, Vicit leo de tribu Iuda. Secundum Matthæum enim & magi narrantur venisse ab Oriente, ad regem quærendum & adorandum, qui eis per stellam natus apparuit: & ipse Rex Herodes regem Christum formidat infantem, atque, vt eum possit occidere, tot paruulos necat.

Quod autem per vitulum Lucas significatus sit, propter maximam victimam Sacerdotis, neutri dubitauerunt. Ibi enim à sacerdote Zacharia incipit sermo narrantis: ibi cognatio Mariç & Elizabeth commemoratur: Ibi Sacramenta primi Sacerdotij in infante Christo impleta narrantur. Et quæcunque alia possunt diligenter aduerti, quibus appareat Lucas intentionem circa Sacerdotis personam habuisse.

Marcus ergo, qui neque stirpem Regiam, neque Sacerdotalem, vel cognationem, vel consecrationem narrare voluit, & tamen in eis versatus ostenditur, quæ homo Christus operatus est, tantum hominis figura in illis 4. animalibus significatus videtur.

Hæc autem animalia tria, siue leo, siue homo, siue vitulus, in terra gradiuntur: vnde isti tres Euãgelistæ in his maxime occupati sunt, quæ Christus in carne operatus, & quæ prçcepta mortalis vitę exercendę carnem portantibus tradidit.

At verò Ioannes super nubila infirmitatis humanæ, velut aquila volat, & lucet incommutabilis veritatis acutissimis atque firmissimis oculis cordis intuetur. Augustinus de consensu Euangelistarum, lib. 1. cap. 6.

DE ORDINE EVANGELISTARVM.

Isti igitur quatuor Euangelistæ, vniuerso terrarum orbe notissimi, & ob hoc fortassè quatuor, quoniam quatuor partes orbis terræ, per cuius vniuersitatem Christi Ecclesiam dilatari, ipso sui numeri sacramento quodammodo declararunt, hoc ordine scripsisse videntur.

Primum Matthæus, deinde Marcus, tertiò Lucas, vltimò Ioannes. Vnde alius eis fuit ordo cognoscendi atque prædicandi, alius autem scribendi. Ad cognoscendum quippe atque prædicandum, primi vtiq; fuerunt, qui secuti Dominum in carne præsentem, dicentem audierunt, facientemque viderunt atque ex eius ore ad euangelizandum missi sunt.

Sed in conscribendo euangelio, quod diuinitus ordinatum esse credendum est, ex numero eorum quos ante passionem Dominus elegit, primum atq; vltimum locum duo tenuerunt, primũ Matthæus, vltimum Ioannes, vt reliqui duo, qui ex illo numero non erant, sed tamen Christum in illis loquentem secuti erant, tanquàm filii amplectnedi, ac per hoc, in loco medio constituti, vtroq; ab eis latere munirentur. Aug. De consensu Euangelistarum lib. 1. cap. 2.

DE CONSENSV EVANGELISTARVM.

Quatuor euangelistæ non omnes omnia conscripserunt, sed alius ista, alius illa, summa tamen cum concordia veritatis, August. De temp. Dominica Paschæ, Sermone 4.

Nonnùnquam sanè alius Euangelista contexit, quod alius diuersis temporibus dictum iudicat. Non enim omnimodo secundum rerum gestarum ordinem, sed secundum suæ quisq; recordationis facultatem, narrationem, quam exorsus est, ordinauit. Augustinus in Quæstion. ex Matthæo cap. 15.

Quod autem alius alium verborum tenet ordinem, non est vtique contrarium. Neque illud contrarium est, si alius dicit quod alius prætermittit: Vt enim quisque meminerat, & vt cuique cordi erat, vel breuius vel prolixius, eandem tamen explicare sententiam, ita eos explicasse, manifestum est. August. d. lib. De consensu Euangelist. 2. cap. 12.

Et quanuis singuli suum quendam narrandi ordinem tenuisse videantur, non tamen vnusquisque eorum, velut alterius præcedentis ignarus voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse, quæ scripsisse alius inuenitur: Sed sicut vnicuique inspiratum est, non superfluuam cooperationem sui laboris adiunxit. August. De consensu Euangelist. lib. 1. cap. 2.

Ex quibus perspicuum euadit, & si in verbis aliquibus non omninò conueniant Euangelistæ, rebus tamen & sententiis omnino non discrepare. Aug. in quæst. super Genes. nu. 64.

DE EODEM. TABVLA II.

EVANgelistæ —
- DISCREpant non nunquàm — { Verbis, Temporibus, Locis, Miraculis recẽsendis, Reb. aliis minutiorib. } Quæ varriè narrantur, nè videantur, vel — { Ad decipiẽdũ cõmuni cõsilio fuisse congregati. Ex humana quadam cõspiratione euangelium cõdidisse. }
- CONVENIVNT circa dogmata fidei Christianæ: Qualia sunt —
  - Quòd Deus homo factus sit.
  - Quòd mirabilia operatus.
  - Quòd crucifixus.
  - Quòd sepultus.
  - Quòd resurrexerit.
  - Quòd ascenderit in cœlum.
  - Quòd udicaturus sit.
  - Quòd salutaria præcepta dederit.
  - Quòd non contrariam legem intulerit priori.
  - Quòd filius Dei sit.
  - Quòd vnigenitus sit.
  - Quòd eiusdẽ cum Patre substantiæ, & quæcũque sunt talia. Chrysost. Homil. 1. in Euangel. Matthæi.

SENTENTIA CYRILLI DE CONCORDIA Euangelistarum.

Nulla in Euangelistis est discrepantia. Nam cùm necessarium ad pietatem non esset, modum quoque rerum omnium minutius conscribere, alius aliter scripsisse videtur. Quia cùm omnia quæ scribunt, facta sunt, non omnia omnes, sed alius aliud conscripsit. Cyrillus in Euangelium Ioannis lib. 12.cap.35.

AVTHOR OPERIS IMPERFECTI IN MATtheum Homil. 28.

Sicut ex diuersis itineribus venientes, ad vnam mansionem contendunt: sic & Euangelistæ ex diuersis occasionibus loquentes, in vnum sensum ingrediuntur.

REGVLA CONCORDANDI EVANGElistas per D.Ioan.Driedonem.

Si apud vnum Euangelistam aliquid factum narratur, quod videtur ab alio Euangelista etiam recitatum, secundum aliquam tamen sui partem alteri repugnans, vt omnino solui nō possit, iam nihil aliud intelligatur, quàm vtrunque in diuersis locis aut temporibus factum esse, & ita vtrunque Euāgelistam verum dixisse. Nihil enim obest veritati euangelicæ, si vnus commemorat, quod alter tacet. Ioan. Driedo De scriptura Ecclesiast.lib.3.tractat.3.cap.4.

ALIA REGVLA EIVSDEM.

Quæ vnus aut alter Euangelista narrat, sine vlla temporis consequentis differentia, ea intelliguntur facta secundum ordinem, quem trahere possumus ex alio Euangelista. Quæ si apud omnes Euangelistas recensentur facta, non intimata temporis consequentis differentia, pro certo credantur facta, quàuis factarum rerum series sit nobis incerta. lib.3.tractat.2.cap.3.

CVR DOMINVS NIHIL SCRIPSERIT, VT alijs de ipso scribentibus necesse sit credere.

Sed nequaquam dicendum est, quòd ipse non scripserit, quandoquidem membra eius id operata sunt, quod dictante capite cognouerunt. Quidquid enim de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis tanquàm suis manibus imperauit. August. De consensu Euangelistarum. lib.1.cap.3.

VNDE QVATVOR EVANGELISTARVM SCRIpta, fidem atque authoritatem Euangelij sortita fuerint: & vnde constet, verum apud nos esse Euangelium.

Verum apud nos Euangelium esse, inquit Augustinus, Catholica nos docet Ecclesia, non hominum eorum solum, qui nunc sunt Christiani, sed ecclesia illa, quæ ab ipsis Matthæi temporibus ad hoc vsque tempus certa successionum serie declaratur. Etiamsi haberemus apud nos verorum Euāgelistarum Codices, descriptos suis ipsorum manibus, illos non alio argumento cognosceremus tales esse, quàm ex ecclesiarum sibi inuicem succedentium testimonio. Quòd sanè est testimonium Spiritus sancti, loquentis in Dei ecclesiis & Prophetis.

EVANGELISTARVM OMNIVM QVÆ PRÆCIPVA intentio, & quis eorum sit scopus. TABVLA 12.

SCOPVS OMNIbus Euangelii scriptoribus fuit, homo ille Iesus de Maria virgine natus: Quem	Matthæus Marcus Lucas Ioannes	Describit vt	Mesiam & Christum a lege promissum. Regem omnium & Dominum. Saluatorem hominum. Filium Dei.

EVAN-

EVANGELIVM MATTHAEI, LIBER BIBLIÆ XLVI, NOVI TESTAMENTI primus,& primæ eius partis primus. De Humanitate Christi.

DE LIBRI HVIVS INSCRIPTIONE SIVE TITVLO.

Liber hic vocatur genealogiæ siue generationis Christi. Quod nominis à primis Euangelistæ sortitus est verbis,quibus Euangelii sui narrationē auspicatus est,Liber generationis Iesu Christi &c. Nam hic mos Hebræis fuit familiaris, vt libros suos à capite plerunque,id est,primis eorum verbis,inscriberent.Sic primus liber Moisis,ab exordio suo dictus est Genesis:quo cum huius libri initium,non nomine tantum, sed re etiam ipsa conuenire videtur. Vt enim ibi de generatione hominis primi, & totius mundi creatione scribitur: ita hic de generatione secundi agitur hominis,ac de mundi ipsius disseritur restauratione.Anselmus hic in princip.

ALIA EIVSDEM TITVLI RATIO, Ex Chrysostomo.

Euangelium suum (Matthæus) vocauit librum generationis Christi, ab ipso omnium fonte & capite bonorum.Chrysost.in caput Matthæi primum,Homil.2.

DE LIBRI HVIVS AVTHORE D. MATthæo,& in qua lingua scripserit Euangelium.

Matthæus,qui & leui,ex publicano apostolus,primus in Iudæa propter eos,qui ex circuncisione crediderant,Euangelium Christi Hebræaicis literis verbisq; composuit.Hiero.in Catal.script Ecclesiast. Idem alibi: Nouum testamentum Græcum esse, dubium non est,excepto apostolo Matthæo,qui primus in Iudæa euangelium Christi Hebraicis literis edidit. Hoc certè cum in nostro sermone discordat, & in diuersos riuulorum tramites ducit,vno de fonte quærendum est.Hieronymus in Præfatione ad Damasum in 4. Euangelia. Quis vero postea idem Euangelium in Græcum transtulerit, non satis certum est,eodem teste Hieronymo in Catalogo script. Ecclesiast. vbi etiam hæc addit: Porro ipsum Hebraicum habetur vsque hodiè in Cæsariensi bibliotheca, quam Pamphilus martyr studiosissime cōfecit.Mihi quoque à Nazaræis, qui in Berrhœa vrbe Syriæ hoc volumine vtuntur, describendi facultas fuit.Hæc ille.

QVO TEMPORE EDITVM SIT A D. MATTHAEO Euangelium.

De tempore autem quo fuit scriptum,diuersæ sunt Patrum Sententiæ. Nam Irenæus antiquissimus rerum diuinarum scriptor,lib.3.aduers. Valent.cap.1. affirmat,Matthæum in Hebræis ipsorum lingua scripturam edidisse euangelii,dum Petrus & Paulus Romæ euangelizarent,& fundarent Ecclesiam. Eusebius verò in Chronicis,& quidam alii tradunt,dū Petrus Antiochenæ prēsideret ecclesiæ,Matthæum in Iudæa scripsisse euangelium,anno 3. Caii Cæsaris Caligulæ, qui longe præcessit secundum Neronis annum, qui fuit 25. à morte Christi,in quo Paulus vinctus Romam mittitur, quemadmodum dicunt Hieron.de viris illustrib.& Eusebius in Chronicis.

Quæ si ita sint,etsi Matthæus suum ediderat euangelium,dum Paulus prædicabat Romæ, porrò Lucas qui post Matthæum probatur conscripsisse euangelium,commendatur à Paulo tanquàm euangelista,cuius laus,inquit,est in euangelio per omnes ecclesias: & id quidem in secunda ad Corinthios,quā constat Paulum scripsisse,antequàm Romam vinctus duceretur:non iniuria quis dubitet,quomodo hæ tam diuersæ sententiæ,sibi constare queant. 2.Co. 8.

PVGNAE ISTIVS CONCILIATIO.

Pro dissolutione huius difficultatis sciendum est,primum,Patres in his,quæ aut facti sunt,aut ex sacris scripturis demonstrari non possunt,aut si possunt, nōdum seculis illorum neque scripturis sacris,

neque experimento,neque authoritate vel ratione certa fuerunt elucidata , crebro inter se discrepan- cum pace tamen Christiana & fide catholica,se inuicem neque iudicantes , neq; à sacra communione separantes. Quemadmodum D. Cyprianus cum suis collegiis quondam in Aphrica dissentiebat à cæteris &c. Deinde non esse contrarietatem vllam, si Matthæus dicatur scripsisse prius euangelium suum in Iudæa,& Posteà Petro & Paulo prædicantibus Romæ, edidisse ipsum in lucem & dedisse legendum omnibus.Donec maneret in Iudæa Matthæus,viuis vocibus prædicabat illis euangelium suum iam scriptum,quod postea inde commigrans,omnibus legendum tradidit.De hoc sic loquitur Eusebius lib.ecclesiast. historiæ 3.cap.24.Matthæus primo Hebræis prædicauit Euangelium.Verum cum pararet transire ad gentes,patria lingua scriptûram composuit,& ea quæ prædicauerat, compræhendens, reliquit his ad memoriam,à quibus proficiscebatur,vt gentibus prædicaret.Iohannes Driedo.De scripturis ecclesiast.lib.1.cap.4.Theophylactus in præfatione ad euangelium Matthæi,dicit Matthæum hoc euangelium Hebraico scripsisse idiomate post octo annos assumpti in cœlos Christi.

QVID AD HOC SCRIBENDVM EVANGELIVM Matthæum impulerit.

Sicut referunt,Matthæum conscribere euangelium causa compulit talis.Cum facta fuisset in Palæstina persecutio grauis,nè periclitarentur dispergi omnes,vt carentes fortè Doctoribus fidei carerent & doctrina,petierunt Matthæum , vt omnium verborum & operum Christi conscriberet eis historiam, vt vbicunque essent futuri,totius secum haberent fidei statum .

Quòd autem ab humana eius cœpit natiuitate , & humanam eius generationem exposuit, compulit impia impudentia Iudæorum,denegantium Iesum Christum de Dauid semine ducere genus.In prologo operis imperfecti in Matthæum,quod Chrysostomi operibus sub incerto authore insertum est.

DISPOSITIO TOTIVS EVANGELII SECVNDVM Matthæum , ex Prologo eodem. TABVLA 13.

CORPVS AVTEM narrationis suæ Matthæus ordinauit hoc modo:
- Primo, natiuitatem .
- Deinde,Baptismum .
- Tertiò,tentationem.
- In quarto,doctrinam.
- In quinto,miracula .
- In sexto,Passionem .
- In septimo,resurrectionem & ascensionem eius.

Non solum historiam de Christo exponere volens per hæc , verum etiam euangelicæ vitæ statum docere. Quoniam nihil est,quòd ex parentibus nascimur , nisi iterum per aquam & Spiritum sancti renati fuerimus ex Deo . Post baptismum autem necesse est contra diabolum stare , quoniam ad quisque vngitur,& reædificatur in baptismo,vt contra tyrannum suscipiat bellum. Post hæc quasi ci- ni superata tentatione , factus idoneus ad docendum . Si quidem Sacerdos est , doceat , & Doctrinam suam bonæ vitæ (quasi miraculis) factis commendet. Si autem laicus est,operibus doceat fidem. Deinde necesse est,exire nos de hoc stadio mundi,& tunc restat,vt tentationum victoriam,resurrectionis merces sequatur & gloria .

EVANGELII HVIVS QVIS SIT SCOPVS.

Matthæus in euangelio suo potissimum versatur in eo,vt ostendat Messiam illum,in tota serie scripturarum veteris testamenti toties promissum,iam tum aduenisse , & hunc esse reuerà hominem illum Iesum,qui dicitur Christus . Petrus Aureol.

ARGVMENTVM, QVO BREVIS EXPRIMITVR historiæ summa.

In quocunque homine veteris testamenti absolutæ , & perfectæ sunt Prophetiæ ad Messiam pertinentes,is verus Messias & solus est Christus . Ast verò in homine Iesu reuerà absolutum & perfectum est,quidquid de venturo Messia vsquam scriptum aut prædictum sacri reliquerunt Prophetæ, Homo itaque Iesus,verus Messias & solus est Christus in scripturis promissus.Idem .

DE

DE PROBATIONE MINORIS, HOC EST, De certis quibuſdam & indubitatis demonſtrationibus, quibus homo Ieſus verus probatur eſſe Meſsias.

TABVLA 14.

PRIMVS EVANGELISTA Matthæus, teſtimonia Prophetarum de venturo Meſsia, quibus non aliter, quàm certiſsimis quibuſdam demonſtrationibus ſeu notis, eius aduētus cognoſci queat atque diiudicari, cōfert cum perſona hominis Ieſu, ex quibus conuincit, eundem verè eſſe Chriſtum illum & Meſsiam, à lege promiſſum. Sunt autem venturi Meſsiæ notæ, quas Matthæus in ſuo demōſtrat Euangelio, 22.

- Dauidica & Regia Proſapia, cap. 1.
- Conceptus & partus virgineus, eod.
- Regum ſtella duce adoratio, cap. 11.
- Nomen Nazaræi, id eſt, floridi, potius quam Bethleemitæ. cap. 2.
- Anteceſsio præconis & præcurſoris, tot. cap. 3.
- Miniſterium angelorum, cap. 4.
- Conuerſatio in patria, & vocatio apoſtolorū, eodē.
- Doctrina iuſtitiæ perfectæ, explicatio & innouatio Decalogi, & expoſitio conſiliorum nouæ legis, cap. 5. 6. & 7.
- Opera & miracula diuina, cap. 8. 9. 10. & 11.
- Mores tranquilli & ſumma in conuerſatione modeſtia, cap. 12.
- Eruditio parabolica, ſiue modus docendi per parabolas, cap. 13. per totum.
- Suſtentatio populi prouida & benigna, cap. 14.
- Hypocriſis & prauarum doctrinarū deteſtatio, cap. 15. & 16.
- Gemina vnius perſonæ natura, diuina ſcilicet & humana, cap. 17.
- Hierarchicha noui eiuſdemque æterni regni conſtitutio, cap. 18. 19. & 20.
- Summa rerum inopia & paupertas, cap. 21.
- Excæcatio Iudæorum, cap. 21. 22. & 23.
- Prophetica futurorum & arcanorum enarratio, cap. 24. & 25.
- Noui ſacrificii & ſacramenti inſtitutio, cap. 26.
- Paſsio acerbiſsima & ſalutaris, cap. 27.
- Reſurrectio magnifica & Triumphalis, cap. 28.
- Gentium ex omni lingua & tribu conuocatio, dicto cap. 28. Petrus Aureol.

DE PRIMA VERI MESSIÆ NOTA.

TABVLA 15.

PRIMA NOTA fuit, Dauidica & Regia propagatio ex semine & radice Iesse, quam

- Futurã prædixerũt Prophetæ
  - Esaias cap.11.vers.Egredietur virga de radice Iesse,&c.
  - Hieremias cap.2.vers.Eccè dies venient, dicit Dominus,& suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex,&c.
  - Ezechiel cap.37. Ecce ego assumam filios Israel de medio nationum, & erunt mihi populus, & seruus meus Dauid erit Rex super eos, & princeps in perpetuum.
  - Amos 9. In die illo suscitabo tabernaculum Dauid &c.
  - Aggeus 2. ad Zorobabel, qui descendit de semine Dauid: Ponam te quale signaculum, quia elegi te.
  - Zacharias 4. de Zorobabel dicit. Quòd educet lapidem primarium, hoc est, Christum.
- In Christo impletam probat Euangelista Matthæus in ipso statim Euangelii sui exordio.cap.1.

DE NOTA SECVNDA.

TABVLA 16.

SECVNDA NOTA est, Natiuitas ex virgine, Quæ fuit

- Prædicta per Esaiam 7. vers. Ecce virgo concipiet & pariet filium.
- Demonstrata in Christo per Euangelistam Matthæum, à cap. vers. Christi autem generatio sic erat.

DE TERTIA NOTA.

TABVLA 17.

TERTIAE notę duę sunt Partes

- Apparitio stellæ, quã prædixit Balaam Num.24. Orietur stella ex Iacob,&c.
- Regum adoratio, de qua Psalmista: Reges Tharsis & insulę munera offerent,&c.

vtranq;
- Præuidit Esaias cap.60. Surge, illuminare Hierusalem, quia venit lumen tuum. Item, Et ambulabunt gentes in lumine tuo, Rursus, Omnes de Saba venient &c.
- Extitisse ostendit Euãgelista Matthæus, In princip. cap. 2.

DE

DE QVARTA NOTA.

TABVLA 18.

QVARTA NOTA est ratio cognominis, quod illi multo ante inditum fuit. Licèt enim
- Prophetæ
  - Prædixissent
    - Nasciturum in Betleem Iudæ, Michæas c. 5. Et tu Bethleem Effrata &c. Ex te enim mihi egredietur &c.
    - Discessurum ex terra Iuda, trucidandosq; paruulos: Hieremias 31. Vox in excelsis audita est lamentationis, luctus & fletus Rachel plorãtis &c.
    - Secessurum in Aegyptum, Osee 11. Ex Aegypto vocaui filium.
  - Iidem tamen affirmarunt, ob id eum nõ Bethleemitam, Effrataeum, aut Aegyptium, sed Nazaraeum nuncupandum esse, à ciuitate quæ vocatur Nazareth sumpto nomine.
- Matthæus verò hæc omnia in Christum cadere testatur, dic. cap. 2. vers. Qui cum recessissent &c.

DE QVINTA NOTA.

TABVLA 19.

QVINTA nota est vaticinium de præcursore Christi, quẽ
- Viam Christo præparaturum prædixerant
  - Esaias 40. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini.
  - Malachias 3. Ecce ego mitto angelum meum, &c.
- Iam venisse, eumq; fuisse Ioannem Baptistam, probat Matthæus capite tertio, & vndecimo.

DE SEXTA NOTA.

TABVLA 20.

SEXTA NOTA EST post reportatam de dæmone victoriam ministeriũ angelorum: quod
- Pollicitus est Psalmographus his verbis: Angelis suis mandauit de te. Item, In manibus portabunt te &c. Præterea, Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Psal. 90. Euseb. lib. 9. de demonstrat. euang. cap. 7.
- Præstiterunt Angeli in deserto, Matth. 4.

DE SEPTIMA NOTA.

TABVLA 21.

SEPTIMA NOTA est conuersatio in Galilæa, & vocatio discipulorum. Quorum vtrunque
- Prædixit Esaias capite
  - Octauo: Liga testimoniũ, Signa legẽ in discipulis meis. Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus &c.
  - Nono primo tempore alleuiata est terra Zabulon & terra Neptalim, via maris trans Iordanem Galileæ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris &c.
- Euenisse scribit Matthæus dict. cap. 4. putà
  - Vocationem
    - Petri,
    - Andreæ,
    - Iacobi,
    - Ioannis.
  - Alleuiationem, i. informationem, seu institutionem primam, quæ facta est à Christo per vniuersam Galilæam d. c. 4.

DE NOTA OCTAVA.

TABVLA 22.

NOTA octaua duo habet membra:
- Vnum, quòd prædixerint prophetæ, eũ qui mittendus esset iustitiam perfectiorem traditurum. Inter hos est
  - Esaias 11. Erit iustitia cingulum lumborum eius.
  - Hieremias 23. Faciet iudicium & iustitiam in terra.
  - Osee 10. Tempus requirendi Dominum, cum venerit qui docebit vos iustitiam.
- Alterum, ꝙ decalogus per eũ deberet renouari, monuit
  - Hieremias 31. Et feriam domui Israel, & domui Iudæ fœdus nouum, non secundum pactum quod pepigi cum eis, putà decem Verborum decalogi.
  - Idem d.c.31. Hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.
- Vtrunque Christum executum esse, demonstrat Matth. c. 5. 6. & 7. vbi continentur
  - Sermo Domini in monte.
  - Explicatio atque innouatio decalogi.
  - Traditio consiliorum nouæ legis, in quibus iustitia consistit perfecta, sub his verbis: Nisi abundauerit iustitia vestra. Et, Erat enim docens eos sicut potestatem habens.

DE NOTA NONA.

TABVLA 23.

NOTA verò nona sunt opera & miracula planè diuina: Quæ
- Præuidit in Messia venturo Esaias cap. 35. Ecce Deus noster ipse veniet, & saluabit nos tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet claudus sicut ceruus, & aperta erit lingua mutorum.
- Demonstrat his omnibus Christum claruisse Euangelista Matthæus per 4. capita. Nam in capite
  - Octauo & nono ostẽdit
    - Curasse infectos lepra febri & paralysi laborantes, immundoq; spiritu siue dæmone vexatos.
    - Potestatem exercuisse in ventos, mare, & mortuos.
    - Fecisse etiam alia miracula penè infinita.
  - Decimo, re testatur ipsa, hanc potestatem suis etiam communicasse Apostolis, vt virtute sua miracula, quæ ipse fecisset, & ipsi facerent.
  - Vndecimo discipulis Ioannis responsum fuit: Euntes renunciate Ioanni, quæ auditis & vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, morti resurgunt, pauperes euangelizantur. Ac ob id non multo post, cœpit Christus ciuitatibus, in quibus virtutes illæ & prodigia diuina facta fuerant, exprobrare incredulitatem suam.

DE NOTA DECIMA.

TABVLA 24.

DECIMA nota est, pacifica & humilima conuersatio. Hæc autem duo—

Prænunciata sunt per Esaiam cap.42. Ecce seruus meus &c. Non clamabit, nec accipiet personam, nec audietur vox eius foris. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet: Non erit tristis, nec turbulentus, donec ponat in terra iudicium.

Extiterunt in Christo vberrima, Matthæi 12. per totum. Vbi allegat prædictam prophetiam, Ecce puer meus, & prosequitur ibi de pacifica, & humilima Christi cum hominibus consuetudine, multa.

DE VNDECIMA NOTA.

TABVLA 25.

VNDECIMA nota continet parabolas, quibus Christum

Vsurum esse prædixerunt: Dauid Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Psal.77. Esaias 6. Auditu audietis, & non intelligetis, iuxta 70.

Vsum fuisse testatur Euangelista Matthæus 13. Exiit qui seminat, seminare &c. vbi etiam ad verbum inducit prophetias.

DE DVODECIMA NOTA.

TABVLA 26.

NOTAM DVOdecimam vnico verbo exponunt summa liberalitas & incomparabilis beneficentiæ hilaritas, à qua virtutem Messiam venturum—

Commendat Ezechiel 34. Suscitabo super gregem pastorem vnum, qui pascat eum, seruum meum Dauid. Ipse pascet, & ipse erit eis in pastorem.

Ostendit eandem in Christo summam & mirabilem fuisse Matthæus 14. Cum enim propter decollationem Ioannis secessisset in desertum, multa millia eorum, qui eum ob sermonis dulcedinem sequebantur, quinque panibus, & duobus tantum pauit piscibus. Vbi etiam multi languentes & malè habentes, ex solo attactu fimbriæ vestimenti eius curati, ac pristinæ sanitati fuerunt restituti.

DE NOTA DECIMATERTIA.

TABVLA 27.

DECIMATERTIA nota Christi venturi fuit, eum ab hypocrisi & falso cultu homines auocaturum, quemadmodum—

Prædixerat Esaias 11. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet, sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. Et c.29. Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me.

Fecisse perhibet Matthæus c.15. & 16. Vbi etiam hanc prophetiam, populus iste &c. inducit ad verbum.

DE NOTA DECIMAQVARTA.

TABVLA 28.

NOTAM VERI Mesſiæ decimamquartam ſtatuunt Prophetæ, duplicem in Chriſto naturam: videlicet,

- Humanam
  - Eſaias 9. Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis.
  - Michæas 5. Et tu Bethleem Effrata, ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſrael.
- Diuinam
  - Idem Michæas 5. Et egreſſus eius ab initio, à diebus æternitatis.
  - Eſaias d.cap.9. Et vocabitur nomen eius, admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi &c.
- Vtranq; in Chriſto fuiſſe, demonſtratur in c.16.& 17. Et
  - Diuinum quidem ex
    - Reſponſione D.Petri: Tu es Chriſtus filius Dei viui.
    - Transfiguratione Domini, Quia ſplenduit facies eius ſicut ſol.
  - Sed humanā per
    - Reuelationem paſsionis ſuper [illegible] futuræ.
    - Solutionem didrachmi in tributum.

DE NOTA DECIMAQVINTA.

TABVLA 29.

DECIMAquinta nota, eſt Eccleſiaſtica Hierarchia, in qua Meſsiā Monarcham futurum eſſe

- Prædixerunt
  - Eſaias 9. Multiplicabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis.
  - Daniel 7. ait, in Chriſto reſuſcitari regnum nouum quod deſtruet alia regna omnia. Non regnum terrenum, ſed regnum cœleſte, & regnum ſanctorum.
- Chriſtū imperium tenuiſſe declarat Euangeliſta Matth.c. 18. 19. & 20. Vbi agit de regno Chriſti, quod eſt Eccleſia, Quomodo ſit
  - Diſpoſitum in
    - Humilitate in prin.c.18. Quis putas maior eſt in regno cœlorum?
    - Fraterna charitate: ſi peccauerit in te frater tuus eodem.
    - Miſericordia & pietate. Ideo aſsimilatum eſt regnum cœlorum. ibidem vſque in finem.
    - Caſtitate matrimoniali, c.19. Si licet homini dimittere.
    - Pudicitia virginali & viduali, Sunt eunuchi &c. ibid.
    - Paupertate: Tunc oblati ſunt ei paruuli. Item, ſi vis perfectus eſſe. Et ibi, Ecce nos reliquimus omnia. eodem.
    - Probitate & virtutum exercitio, ca. 20. Sub parabola de operariis conductis ad vineam excolendam.
    - Concordia, pace & tranquillitate. Et aſcendens Ieſus. Quo loco repræhenditur contentio duorum fratrum de ambitione. eod.
  - Fundatum in precum & orationū aſsiduitate. Quod cæcorum oſtenditur exemplo, qui ad Deum clamantes miſericordiam conſecuti ſunt. d.cap.20. vſque in finem.

DE NOTA DECIMASEXTA.

TABVLA 30.

DECIMASEXTA nota est, cum imperio iuncta humilitas, in qua Christum ad regnum suum —

- Accessurum annunciat Zacharias 9. Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem: Ecce rex tuus venit tibi iustus & Saluator. Ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ. Et loquetur pacem gentibus, & potestas eius à mari vsque ad mare.
- Ingressum Hierosolymam testatur Matthæus à principio cap. 21. vsque ad vers. Manè autem reuertens &c. Vbi hæc prophetia ad verbum penè refertur.

DE NOTA DECIMASEPTIMA.

TABVLA 31.

DECIMA septima Nota fuit Dei permissione Iudæos excæcados, id quod

- Futurum præcinuit Esaias 6. Excæca cor populi huius. Item ca. 29. Claudet oculos vestros: Prophetas & Princeps vestros, qui vident visiones, operiet.
- Factum & vsque ad insaniam corda Iudæorũ excæcata esse probauit Matthæus à prædict. loco. cap. 21. vsq; ad cap. 24. sub —
  - Figura ficulneæ, quæ non protulit fructum, & arefacta est significabat enim Iudæos.
  - Variis Parabolis de
    - Duobus filiis.
    - Agricolis, qui interfecerant hæredem Domini vineæ.
    - Nuptiis & inuitatis qui fuerunt indigni, capite 22.
  - Specie machinationis iniquæ, ibid. Tunc abeuntes pharisæi, mittunt discipulos suos cum Herodianis.
- Punitum, ac ob id Iudæis maledictum esse. patet ex cap. 23. per tot.

DE NOTA DECIMAOCTAVA.

TABVLA 32.

NOTA DEcimaoctaua fuit, christum prophetam seu interpretem arcanorum omnium —

- Fore, vt prædixerat Moyses 18. Deuteron. prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui. Rursus, prophetam de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies, vt petisti à Domino Deo tuo in Horeb.
- Fuisse ꝓbat Matthæus c. 24. & 25. tribus potissimum argumentis: Quòd scilicet —
  - Prophetauerit.
    - Destructionem ciuitatis & templi Hierusalem futuram per Romanos, Titum scilicet, & Vespesianum.
    - Signa, quæ diem iudicii sint præcessura, cap. 24.
  - Determinauerit modum, quo homines venturi sint ad iudicium, sub parabolis quinq; virginum, & talentorum inter seruos in lucrum distributorum, à princip. c. 25. vsque ad vers. Cum autem venerit.
  - Declarauerit formam iudicii celebrandi. à prædicto loco vsque in finem cap. 25.

DE

DE NOTA DECIMANONA.

TABVLA 33.

NOTA XIX. est, institutio noui sacrificii & sacramenti sub specie panis, & vini. Quam —

- Oracvlo suo promiserant —
  - Dauid Psal. 109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, qui obtulit panem & vinum, vt habetur Genesis 14.
  - Zacharias 9. Quid bonum eius est, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?
  - Vide B. Cypr. lib. 2. epist. 3. ad Cæcilium. & B. Irenæum lib. 4. contra hæreses Valentini cap. 32.
- Ad effectum perduxit Christus Matthæi. 26. Vbi agit de cœna Domini vsq; ad vers. Et hymno dicto.

DE VIGESIMA NOTA.

TABVLA 34.

NOTA VIgesima pertinet ad omnis generis opprobria, contumelias & ignominias. Quas Christum —

- Pati debere prædixerunt —
  - Esaias 53. Sicut ouis ad occisionem ducetur. Propter scelus populi mei percussi eum. Et cum sceleratis reputatus est. Et 50. Corpus meum dedi percutientibus &c.
  - Zacharias 9. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo nō est aqua. Et 12. Adspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu quasi super vnigenitum &c.
  - Hieremias 11. Cogitauerunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium &c.
  - Dauid, Foderunt manus meas &c. Et, Diuiserunt sibi vestimenta mea. Psal. 21.
- Passum esse non hæc ipsa tantum omnia, sed alia etiam plura, ac tandem ipsam crudelissimam sustinuisse mortem, testatur Matth. à prædict. loco. cap. 26. vsque in finem cap. 27.

DE NOTA VIGESIMAPRIMA.

TABVLA 35.

VIGESIMAPRIMA nota, est victoria & Triumphus Christi gloriosus. Quo cum à mortuis —

- Resurrecturum præuiderant —
  - Oseæ 6. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Et 13. Ero mors tua, ò mors, morsus tuus ero inferne.
  - Psalmista: Caro mea requiescet in spe: Quoniam non derelinquens animam meam in inferno, nec sanctum tuum dabis videre corruptionem. Psal. 15.
- Tertia die resurrexisse testatus est cum aliis Euangelistis & apostolicis scripturis Matthæus cap. 28.

DE NOTA VIGESIMASECVNDA.

TABVLA 36.

VLTIMA NOTA est, Gentium ad vnitatem fidei conuocatio. Quam, à Christo

Fieri debere prædixerũt prophetæ

Iacob Genesis 40. Ipse erit expectatio gentium.
Esaias 9. Ipsum gentes deprecabuntur. Et 2. Et fluent ad eum omnes gentes. Sic 49. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Et 42. Legem eius insulæ expectabunt.
Zacharias 8. Appræhendent homines ex omnibus linguis gentium, fimbriam viri Iudæi.
Malachias 1. Non est mihi voluntas in vobis. Ab ortu enim solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus.

Factam atq; collectã ex omnibus gentibus Ecclesiam, testis est Euangelista Matthæus.d.c.28. Vbi Christus ipse concludit in hæc verba: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, Euntes ergo, docete omnes gentes. baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritussancti, docentes eos seruare omnia, quæcunque mandaui vobis. Et eccè ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.

EPILOGVS.

Atque sic manifestum euadit, hominem Iesum, de quo omnis euangelistarum instituta est doctrina, verè esse Mesiam & Christum illum, à lege & prophetis promissum.

EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM BIBLIORVM LIBER XLVII.

Noui testamenti & primæ eius partis secundus. De Resurrectione, siue de regno Christi.

CONTINVATIO.

Diuus Marcus, qui interpretatur expolitus, Euangelium suum appositè admodum auspicatur ab eo, quod in fine Matthæi Christus de seipso testatus est, Data est mihi, inquit, omnis potestas in cœlo & in terra, &c. Ex quo rectisimè noster hic infert Euangelista, eoque ferè omnia dirigit, vt ostendat, eundem hominem Iesum, quæ Matthæus demonstrauit esse Christum, à lege promissum, etiam regem ac Dominum esse omnium supremum.

QVIS EVANGELII HVIVS SIT AVTHOR.

Sunt qui putent huius Euangelii authorem esse diuum Petrum, eo quòd Hieron. ad Hedibiam quæstio. 11. dicat, Beatum Petrum habuisse interpretem Marcum, cuius Euangelium, Petro narrante, & illo scribente, sit compositum. Communis verò opinio non negat hoc euangelium ipsius esse Marci, licèt in eo conscribendo Petri, vti præceptoris sui, secutus sit authoritatem, ac quod ipsum referentem audierat, id posteritati post se scriptum reliquerit. Ita Lucam quoque præceptorem suum D. Paulum imitatum fuisse testatur Chrysost. Matth. 1. hom. 4. Euangelistarum duorum, inquit, suum quisque probè secutus est Magistrum, Marcus quidem Petrum, verborum parcitate gaudentem, Lucas vero Paulum, fluminum copiam vbertate loquendi superantem.

DE EODEM SENTENTIA D. HIERONYMI.

Marcus discipulus & interpres Petri iuxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ à fratribus,

tribus, breue ſcripſit Euangelium, quod cum Petrus audiſſet, probauit, & Eccleſiæ legendum ſua authoritate dedit, ſicut ſcribunt Clemens in ſexto hypotypoſeon libro, & Papias Hierapolitanus epiſcopus. Hieron. in catalogo ſcriptorum eccleſiaſticorum.

MARCVS EVANGELISTA QVIS FVERIT.

Meminit huius Marci, vt Hieron. in d. refert loco, & Petrus in epiſtola prima ſub nomine Babylonis, figuraliter Romam ſignificans: Salutat vos Eccleſia, quæ eſt in Babylone collecta, & Marcus filius meus &c. Fuſius in prologo huius Euangelii deſcribitur in hæc omnino verba.

Marcus Euangeliſta Dei electus, & Petri in baptiſmate filius, atque in diuino ſermone diſcipulus, ſacerdotium in Iſrael agens, ſecundum carnem Leuita, conuerſus ad fidem Chriſti, Euangelium in Italia ſcripſit, oſtendens in eo, quid & generi ſuo deberet, & Chriſto &c.

DE VITA EIVS ET MORTE.

Aſſumpto itaque Euangelio, quod ipſe confecerat, perrexit Aegyptum, & primus Alexandriæ Chriſtum annuncians, conſtituit Eccleſiam, tanta doctrina & vitæ continentia, vt omnes ſectatores Chriſti ad exemplum ſui cogeret. Ita Hieron. in catalogo, & Euſebius lib. 2. hiſt. eccleſ. cap. 16. Denique amputaſſe ſibi poſt fidem pollicem dicitur, vt ſacerdotio reprobus haberetur: (cuius rei meminit etiam Iſidorus) ſed tantum conſentiens fidei prædeſtinata potuit electio, vt nec ſic in opere verbi perderet, quod prius meruerat in genere: In dicto prologo. Cõſtitutis autem & confirmatis Eccleſiis per Libyam, Marmaricam, Ammoniacam, Pentapolim, Alexandriam, locaque quæ Bucolicæ dicebantur, vicina Alexandriæ circa mare Aegyptium, plena ferocium barbarorum, atque Aegyptum vniuerſam, ad vltimum tentus eſt à paganis, qui remanſerunt Alexandriæ. Qui videntes eum die ſancto paſchæ Miſſam facientem, miſerunt funem in collum eius, & trahebant eum ad loca Bucolicæ, quæ erant iuxta mare ſub rupibus, vbi erat Eccleſia conſtructa. Et defluebant carnes eius in terram, ac ſaxa inficiebantur ſanguine. Veſpere autem facto miſerunt eum in carcerem, vbi circa mediam noctem, primo angelica viſitatione cõfortatus eſt, deinde ipſo Domino ſibi apparente, ad cœleſtia regna vocatus eſt. At manè dum traheretur ad loca Bucolicæ, gratias agens & dicens, Domine, in manus tuas commendo ſpiritum meum, defunctus eſt, & à viris religioſis ſepultus in loco lapides exciſi cum gloria. Ordinauerat autem pro ſe Epiſcopum Alexandriæ Anianum. Mortuus eſt vero octauo Neronis anno. Aliis quoque eccleſiis longe lateque epiſcopos, præsbyteros, & diaconos dederat. Ado Treuirenſ. in martyrologio 7. Calend. Maii.

QVO CONSILIO MARCVS, ET POST EVM LVCAS, cùm non fuerint Apoſtoli, ad Euangeliſtarum munus ſint vocati, ſententia beati Auguſtini.

At ne putaretur, inquit, quòd attinet ad percipiendum & prædicandum Euangelium, intereſſet aliquid, vtrum illi annuncient, qui eundem Dominum hic in carne apparentem, diſcipulatu famulante ſecuti ſunt, an ii, qui ex illis fideliter comperta crediderunt, diuina prouidentia procuratum eſt per ſpiritum ſanctum, vt quibuſdam etiam ex illis, qui primos apoſtolos ſequebantur, non ſolum annunciandi, verum etiam ſcribendi Euangelium tribueretur authoritas. Hi ſunt Marcus & Lucas. Auguſtinus de conſenſu Euangeliſtarum, lib. 1. cap. 1.

QVO TEMPORE SCRIPSERIT EVANGELIVM ſuum Marcus.

Hunc Theophylactus Euãgelium ſuum ſcripſiſſe dicit Romæ, poſt decem aſſumpti Chriſti annos, argumento hic. Irenæus id poſt mortem Petri & Pauli factum eſſe affirmat, Contra Valent. lib. 3. cap. 1.

QVAESTIO.

Sed quomodo hæc ſibi conſtare poterunt, cum Hieronymus & cæteri (vt dictum eſt) patres tradant Petrum vidiſſe Euangelium Marci, ſuaque authoritate probatum, eccleſiæ legendum tradidiſſe? Ioan. Driedo de ſcriptur. eccleſiaſt. lib. 1. cap. 2.

RESPON-

RESPONSIO.

Nihil repugnant, Marcum, quod ex ore Petri, vel vt à Petro audiuerat, ſcripſiſſe euangelium, & hoc ipſum vbi Petrus approbaſſet, eo demum mortuo, omnibus legendum obtuliſſe. Idem Driedo de ſcriptur. Eccleſiaſt. lib. 1. cap. 4.

DE HVIVS EVANGELII CHARACTERE, ſiue ſcriptionis modo.

Eſt autem character huius euangelii manifeſtus, nihil ferè habens, quo mens hæreat. Et per omnia fermè proceſſum eundem habet, quem Matthæus, niſi quòd Mattheus ſit diffuſior, Theophylact. hic in prologo. Vnde etiam noſter hic Marcus à quibuſdam abbreuiator Matthæi dici conſueuit. Et author Cōmentariorū illorum, qui vulgo aſcribuntur Hieronymo, in hunc Euangeliſtam, eam putat eſſe cauſam, quare tam pauci in hoc ſcripſerint euangeliū, quòd eadem pene narret, quæ diſſerit Matthæus.

EIVSDEM EVANGELII ORDO, ATQVE DISPOSITIO.

Denique cum perfecti euangelii opus intrans, & à Baptiſmo Domini Deum prędicare inchoans, non laborauit natiuitatem carnis, quam in prioribus viderat, dicere. Sed totius exprimens expoſitioné deſerti, ieiunii numerum, tentationem diaboli, congregationem beſtiarum, & miniſterium protulit angelorum: & inſtituens nos ad intelligendum, ſingula in breui compingens, ne auctoritatem ſactæ rei demeret, & perficiendi operis plenitudinem non negaret. Prologus in Marcum.

EVANGELII, QVOD EST SECVNDVM Marcum, ſcopus, & ſumma.

Cuicunque omnes parent poteſtates, is re vera ſummus eſt Imperator: verum Chriſti potentiæ, omnes poteſtates alię ſunt ſubiectæ: Eſt ergo ſummus Imperator, & Dominus omnium Chriſtus.

DE PROBATIONE MINORIS PROPOSITIONIS, ſiue de potentia diuina. TABVLA 37.

HOMINEM IESVM, quem Matthæus demonſtrauit eſſe Chriſtum à lege promiſſum, Marcus oſtēdit etiā Regem, ac Dominum omnium eſſe ſupremum: idque probat ex ſumma eius auctoritate, & poteſtate incōparabili. Cuius ipſe xx. enumerat quaſi ſpecies: niſi officia, & effectus dicere malis, ſeu potius argumenta, vt putà —

- Obſequium ſiue miniſterium ſpirituum, cap. 1.
- Curationem omnis generis morborum, eod.
- Remiſsionem peccatorum, cap. 2.
- Diſpenſationem & arbitrium legis, eod.
- Ius authoritatem ſuam transferendi in alios, cap. 3.
- Imperium ſuper mare & ventos, cap. 4.
- Poteſtatem vitæ & necis, cap. 5.
- Prouiſionem rerum ad vitæ ſuſtentationem neceſſariarum, cap. 6.
- Abrogationem traditionum impiarum, cap. 7.
- Reſtitutionem auditus & loquelæ, eod.
- Illuminationem viſus, cap. 8.
- Mutationem naturæ, d. cap. 8. & in princ. 9.
- Poteſtatem in exteros, cap. 9.
- Interpretationem, ſeu potius perfectionem legis ſcriptæ, cap. 10.
- Imperium Dauidicum, eod. & in cap. 11.
- Iudicium, atque ſcientiam cogitationum cordis alieni, d. cap. 11. & 12.
- Cognitionem euentuum futurorum, cap. 13.
- Fortitudinem & conſtantiam in ferendis aduerſis, cap. 14. & 15.
- Poteſtatem in mortem, cap. 16.
- Imperium ſupra cœlos, eod. 16. cap. & vltimo.

DE OBSEQVIO ET MINISTERIO SPIRITVVM.

TABVLA 38.

PRIMVM DIVINAE in Christo potestatis argumentum est, obsequium, & ministerium, quo omnes ei seruiebant spiritus —
- Prophetici,
  - Esaiæ,
  - Malachiæ,
  - Ioannis Baptistæ.
- Diuinus, qui in specie columbæ dimissus est super eum.
- Angelici, Nam & angeli ministrabant ei.
- Apostatici, id est, dæmones, qui ab hominibus obsessis expulsi clamabant: Scimus quia sanctus Dei es. à princ. cap. 1. vsque ad versicu. Et protinus egredientes.

DE CVRATIONE MORBORVM.

TABVLA 39.

ARGVMENTVM SECVNdum est, virtus curandi omnes lāguores corporis, vt sunt —
- Febris,
- Lepra, &
- Aliæ infirmitates omnes.

Quas Christum solidissimè, & expedamēto curasse perhibet Mar. d. vbi. Et protinus, vsque in fin. cap. 1.

DE REMISSIONE PECCATORVM.

TABVLA 40.

ARG. TERTIVM EST, curatio morborum animi, i. remissio peccatorū. Quam potestatē sibi Christus ab inuidis Iudæis, vendicauit non tantum
- Verbis, dum ait: Vt autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata: sed etiam
- Re ipsa, hoc est, curatione paralytici, tam in
  - Mente à peccato, quàm in
  - Corpore à paralysi.

à princip. cap. 2. vsque ad versicu. Et erant discipuli Ioan.

DE LEGIS DISPENSATIONE

TABVLA 41.

ARG. QVARTVM est, arbitrium, atque potestas legis Mosaicæ —
- Moderandæ,
- Mutandæ:

Qua potestate Christus vsus est —
- Dispensando cum discipulis, nè tam strictè cogerentur ieiunare, qui Ioannis discipuli.
- Immutando sabbathi obseruationem, à prædicto loco cap. 2. vsque in finem eiusdem, & in principio tertii.

DE SVBROGATIONE SIVE DELEGATIONE potestatis diuinæ.

TABVLA 42.

ARG. QVINTVM EST, Ius authoritatem suam transferendi in alios. Quod ius Christo competere, Marcus exēplo probat apostolorum, quibus dedit potestatē
- Curandi infirmitates,
- Eiiciendi dęmonia.

à prædict. loco vsque in fin. cap. 3. vbi eleganti disputatione conuincit, potestatem hanc nulli creaturæ posse attribui, nisi eam habeat à Deo.

DE IMPERIO IN MARE ET VENTOS.

TABVLA 43.

SEXTVM ARG. EST, Potestas imperandi elementis { Aquæ, & Aeri. } Cuius rei occasione Christum sub variis parabolis docuit ex naui, cap. 4. per totum.

DE POTESTATE VITÆ ET NECIS.

TABVLA 44.

SEPTIMVM argu. est, Potestas { Mortis, & Vitæ. } Quam probat euangelista Marcus exemplo { Porcorum, ex spirituum immundorum ingressu ad 2000. suffocatorum. Filiæ Archisynagogi, per Christum à mortuis resuscitatæ, cap. 5. per tot.

DE PROVISIONE ALIMENTORVM.

TABVLA 45.

OCTAVVM ARG. EST, procuratio cibi corporalis. Cuius occasione Euãgelist. ponit { Primùm causas, cur Christus exiuerit in desertum, nimirùm propter { Contemptum prophetæ in patria sua propria. Decollationem Ioannis Baptistæ. Deinde ad propositum redeundo, ostendit Christum quinque tantum panibus, & duobus piscibus ad satietatem vsque pauisse quinque millia hominum, toto cap. 6.

DE ABROGATIONE TRADITIONVM IMPIARVM.

TABVLA 46.

NONVM est argumentum, abrogatio friuolarum traditionum humanarum, & diuinis legibus repugnãtium, quas Christus reprobat à princip. cap. 7. vsque ad versicu. Et inde surgens. Vbi { Primum Christus ipse arguitur à pharisæis, quòd discipuli sui non lotis manibus manducarent. Deinde arguit & ille eos, quòd propter traditiones suas irritum fecerint mandatum Dei.

DE RESTITVTIONE AVDITVS.

TABVLA 47.

ARG. DECIMVM Euangelista Marcus his breuissimis populi verbis complectitur; Benè omnia fecit, & { Surdos audire & Mutos loqui. } d. cap. 7. à vers. Et inde surgens vsque in fi.

DE CVRATIONE VISVS.

TABVLA 48.

PRO ARGVMENTO vndecimo ponitur illuminatio visus. Loquitur autem Euangelista de duplici visu, { Spirituali scilicet, dũ ait: Adhuc cæcatũ habetis cor vestrũ? Oculos habentes, non videtis? & aurẽ habentes, nõ auditis? & Corporali, dùm cæco facultas videndi { Primum imperfectius, Deinde perfecte restituitur. Marc. 8.

DE MVTATIONE NATVRÆ.

TABVLA 49.

DVODECIMVM ARG. EST, mutatio naturæ patibilis in impatibilem. Ad cuius euidentiam Euangelista
- Primum recitat diuersas hominum opiniones de Christo.
- Deinde Christus prædicit mortem, & resurrectionem suã, cap.8.
- Denique se per hanc resurrectionem transfiguratione significatã, omnem mortalitatem exuturum declarat, cap.9.

DE POTESTATE IN EXTEROS.

TABVLA 50.

ARG. XIII. EST, virtutem Christi non alligatam esse loco, sed extendi etiam ad omnes nationes, & populos. Quod Euangelista Marcus. c.9. probat
- Primum fundamento fidei, quæ ad omnia se porrigit. Credenti enim omnia sunt possibilia. Vnde Christus à discipulis interrogatus, cur illi dæmonium illud, cuius hoc loco mentionem facit Marcus, eiicere non potuerint, eorum incredulitatem in causa fuisse respondit.
- Deinde exemplo extranei cuiusdam, qui & si Christum minimè sequeretur, neque ab eo subrogatus esset, dæmonia tamen in Christi nomine eiiciebat.

DE INTERPRETATIONE LEGIS DIVINÆ.

TABVLA 51.

ARG. XIIII. EST, legis interpretatio, atque adeò perfectio: perficit enim Christus legem Mosaicam euangelicis consiliis, dum
- Reprobat libellum repudii,
- Prædicat
  - Virginitatem,
  - Castitatem,
  - Paupertatem,

Marci, cap.10.

DE IMPERIO DAVIDICO.

TABVLA 52.

ARG. XV. EST, Imperium Dauid, quod in Christo perfectũ, post Euangelis. Matthæum cõprobant etiã apud Mar. d.c. 10.& 11.
- Duo filii Zebedæi, dicẽtes: Da nobis vt vnus ad dexteram sedeat, alter ad sinistram in regno tuo.
- Cæcus adclamans: Iesu fili Dauid miserere mei.
- Totus populus occurrens, & clamans: Benedictus qui venit in nomine Domini. Et, Benedictum quod venit regnum patris nostri Dauid, Osanna in excelsis.

DE CORDIS PERSCRVTATIONE.

TABVLA 53.

XVI. ARG. EST, cogitationum humanarum perscrutatio: qua Christus hominum malignorum deprehendit astutias: vt patet dict. cap.11. ex
- Maledictione ficus infructuosæ: Quæ proculdubio figura fuit arefactionis Pharisæorum.
- Disputatione Christi de
  - Potestate diuina,
  - &
  - Baptismo Ioannis.

DE

DE PRÆSCIENTIA EVENTVVM futurorum. TABVLA 54.

DECIMVMSEPTIMVM Argumentum est, cognitio eorum quæ futura sunt, qua Christus præsciuit totum decursum mundanæ fabricæ. Id quod ex diuina illa patet Prophetia Marci 13. Vbi non absque magno terrore prædicit —
- Destructionem Hierusalem, quæ facta est per Titum & Vespasianum.
- Persecutionem fidelium, præsertim per 300. annos sub Imperatorum Romanorum principatu, vsque ad Constantinum duraturam.
- Aduentum Antichristi, &
- Iudicium extremum, ad quod se ipsum venturum prædixit.

DE CHRISTI FORTITVDINE ET constantia in ferendis malis. TABVLA 55.

ARGVMENTVM XVIII. est, aduersorum omnium atq; adeò mortis perpeßio patientißima. Quam —
- Declarauit Christus in omnibus Paßionis suæ articulis ad mortem vsque crucis.
- Testatus est Centurio verbis disertis. Vere hic homo filius Dei erat, cap. 14. & 15.

DE POTESTATE IN MORTEM. TABVLA 56.

DECIMVMOCTAVVM ARGVMENTVM, est potestas in mortem & infernum, quam Christus iuxta euangelicum testimonium D. Marci 16. cap. probauit —
- Sua gloriosa resurrectione.
- Viua corporis sui ostensione, & visibili consuetudine cum Apostolis habita.

DE IMPERIO SVPRA COELOS. TABVLA 57.

DIVINAE MAIESTATIS, ET potentiæ argumentum, quo Euangelista Marcus, circa finem Euangelii sui, Christi regnum & imperium probare nititur, est potestas supra omnes cœlos. Quam ipse —
- Denuo velut acquisiuit suæ lætißimæ ascensionis triumpho.
- Nunc sedens in gloria Dei Patris.
- Venturus tandem iudicare viuos & mortuos, & seculum per ignem.

EPILOGVS.

Patet ergo, hominem Iesum, quem Euangelista Matthæus demonstrauit esse Meßiam à lege promissum etiam Regem esse, & Dominum omnium supremum.

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM LIBER BIBLIÆ XLVIII.

Noui testamenti, & primæ eius partis tertius.

De Sacerdotio Christi.

CONTINVATIO.

Descripta Christi, resurrectione, per quam leo ille de tribu Iuda vniuersum cœli, & terræ subiecit ambitum, & regnum parauit immortale, optimo sanè ordine Pontificatus eius atque Sacerdotii sequitur descriptio, quæ sub vituli, hoc est, immolationis mysterio, paulò ante vberius explicato, continetur.

ARGVMENTVM.

Lucas (vt dictum est) circa Sacerdotalem Domini stirpem atq; personam magis occupatus videtur, vnde per vitulum significatus est, propter maximam victimam Sacerdotis. Augustinus De consensu Euangelistarum, vbi suprà. Et Ambrosius hic, Vitulus enim, inquit, sacerdotalis est victima, Vnde benè congruit vitulo hic euangelii liber, qui à Sacerdotibus inchoauit, & consummauit in vitulo, qui omnium peccata suscipiens, pro totius mundi vita est immolatus. Ambros.

DE HVIVS EVANGELII AVTHORE.

Quod Marco contigisse diximus, vt euangelium eius quidam suo ascriberent Magistro, D. nimirum Petro, id nostro etiam accidit Lucæ. Cum enim & is quæ à Paulo audiuerat, in hoc quod pia Maiorum nostrorum traditione ad nos vsque peruenit, redegisset euangelium, non defuerunt qui id ipsi Paulo, ex cuius ore, vt in ecclesiastica historia testatur Eusebius, fuisset exceptum, rectius attribuendum esse putarent, quàm Lucæ: ac ob id Pauli verba, quotiescunque in epistolis suis dicit, iuxta Euangelium meum &c. de Lucæ Euangelio intelligenda esse crederent. Sed certum est, Diuum Lucam non ea solum scripsisse, quæ à Paulo tantum, sed etiam à cæteris perceperat Apostolis, quod ipse quoque in principio huius voluminis sui testatur, dicens. Sicut tradiderunt nobis, qui à principio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Vnde communis iandiù & à principio vsque nascentis ecclesiæ, constans vbique retinuit vsus, vt hoc, cuius partitionem præ manibus habemus, non Pauli, sed Lucæ dicamus euangelium, non ex D. Pauli tantum sacris concionibus exceptum, sed aliorum quoque Apostolorum doctrina collectum. Quin ipse etiam Paulus in ea epistola quam scripsit ad Corinth. 2. cap. 8. Lucæ hoc euangelium asscribere videtur, cum ait, Misimus cum illo fratrem, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Ita enim hæc verba intelligunt sancti Patres hoc loco ferè omnes. & Hieron. in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum.

LVCAS ISTE QVIS ET QVALIS FVERIT.

Lucas medicus Antiochensis, vt eius scripta indicant, Græci sermonis non ignarus fuit, sectator apostoli Pauli & omnis peregrinationis eius comes: de quo idem Paulus ad Colossenses: Salutat vos Lucas medicus charissimus, & ad Timotheum, Lucas est mecum solus. Euangelium sicut audierat, scripsit, Acta vero Apostolorum sicut viderat, composuit. Hieron. in Catalog. Vir summæ industriæ, discendi studiosus, laboris patientissimus, qui à Paulo auelli non potuit. Chrysost. homil. 10. in poster. episto. ad Timoth. Hunc eundem euangelistam tradunt veteres Ecclesiæ tractatores, medicinæ artis fuisse scientissimum, & magis Græcas literas scisse, quàm Hebræas. Vnde & sermo eius tam in euangelio quàm in Actibus Apostolorum comptior est, & secularem redolet eloquentiam, magisq; testimoniis Græcis vtitur, quàm Hebræis, Matthæus autem & Ioannes, quorum alter Hebræo, alter Græco sermone euangelia texuerunt, testimonia de Hebraico posuerunt. Hieron. in cap. 6. Esaiæ. Sicut autem Apostoli de piscatoribus piscium, piscatores hominum facti sunt, ita Lucas de medico corporum, in medicum versus est animarum, cuius liber quotiescunque legitur in Ecclesiis, toties eius medicina non cessat. Idem Hieron. in epist. ad Philemonem. Fertur is quoque primus, Christi & eius matris, atq; item principum Apostolorum effigiem pingendi arte adumbrasse. Vnde in omnem deinde habitabilem orbem tam venerandum, & preciosum opus est illatum. Nicephorus lib. 1. histor. Eccles. cap. 43.

DE

DE MORTE EIVS.

Vixit octoginta & quatuor annos, vxorem non habens. Sepultus est Constantinopoli, ad quam vrbem vicesimo Constantii anno, ossa eius cum reliquiis Andreæ apostoli translata sunt de Achaia. Hieron. in Catal.

DE SCRIPTIS AB EO RELICTIS, ex Eusebio.

Lucas ergo, genere quidem Antiochenus, arte medicus, hanc medicinam, quam ex Apostolorum vel societate, vel traditione susceperat, duos nobis medicinales libros (Euangelium intelligens & Acta apostolorum) reliquit, quibus non corpora, sed animæ curentur. Euseb. in Ecclesiast. historia, lib. 3.

QVO TEMPORE LVCAS SVVM SCRIPSERIT de Christo Euangelium.

Post Christi ascensionem anno 15. Lucam suum scripsisse euangelium refert Theophylactus in euangelium Matthæi, & hic in principio. Et Augustinus de concordia euangelistarum eo tempore Marcum & Lucam sua dicit scripsisse euangelia, quo non solum ab Ecclesia Christi, verum ab ipsis etiam adhuc in carne manentibus Apostolis probari meruerunt. August.

DE EODEM IOANNES DRIEDO.

Verum hic non videtur prætereundum, Lucam scripsisse euangelium, priusquàm cum Paulo vincto Romam duceretur, quod hinc possumus colligere, quòd in Actuum apostolorum procemio Romæ edito testetur, se scripsisse euangelium, & ꝙ secũda ad Cor. in qua testatur laudem Lucæ in Euangelio esse, iam scripta erat, priusquàm Paulus, & Lucas Romam venissent. Driedo lib. De Ecclesiast. scri. c. 3. par. 3.

QVOMODO SCRIPSERIT.

Prolixiorem hunc Euangelii librum, quàm cæteros esse, nemo dubitauerit. Et ideo non ea quæ falsa sunt, sed quæ vera, sibi vendicat. Non scripsit omnia, sed assecutus est omnia. Quia si scribantur, quæ Christus, vt Ioan. 21. ait cap. fecit omnia, nec ipsum capere mundum arbitror. Aduertis enim, quòd consultè etiam ea, quæ ab aliis sunt scripta, præteriit, vt diuersa in Euangelio gratia refulgeret, & propriis quibusdam singuli libri mysteriorum gestorumque miraculis eminerent. Ambros. in procemium Lucæ. Sermo eius, tam in euangelio quàm in Actibus apostolorum, comptior est & secularem redolet eloquentiam Hieron. in cap. 6. Esaiæ. Historico stylo hunc euangelii librum digessit. Nam velut quendam historicum ordinem tenuit, & plura nobis gestorum Domini miracula reuelauit, ita tamen, vt omnes sapientiæ virtutes euangelii istius complecteretur historia, docet naturalia, docet moralia, docet etiam rationabilia. Ambros. in præfatione Commentariorum in Lucam.

AD QVEM SCRIPSERIT.

Ad Theophilum scripsit, hoc est, ad eum quem Deus diligit. Si Deum diligis, ad te scriptum est. Si ad te scriptum est, suscipe munus Euangelistæ, pignus amici in penetralibus animi diligenter asserua. Bonũ depositum custodi, per Spiritumsanctum qui datus est nobis, frequentius inspice, sæpius discute. Fides pignori debetur, fidem sequitur diligentia, nè commissa tibi pignora, aut tinea consumat, aut ærugo. Idem Ambros. in d. præfatione. Vbi tineam interpretatur hæreticum, & æruginem malas dicit animi esse cupiditates.

CVIVS IMPVLSV EDITVM SIT HOC Euangelium.

Cum essent iam scripta Euangelia, per Matthæum quidem in Iudæa, per Marcum autem in Italia, Lucas sancto instigante spiritu, in Achaiæ partibus hoc scripsit Euangelium, significans etiam ipse in principio, ante suum alia esse descripta. Cui extra ea, quæ ordo Euangelicæ dispositionis exposcit, ea maximè necessitas laboris fuit, vt primum Græcis fidelibus omni prophetatione venturi in carnẽ Dei Christi manifesta esset humanitas, nè Iudaicis fabulis attenti, in solo legis desiderio tenerentur, vel nè hæreticis fabulis & stultis solicitationibus seducti, exciderent à veritate, elaboraret. Prolog. in Lucam.

IN QVEM FINEM FACTA SIT hæc ſcriptio.

Cauſam ſcriptionis ſuæ finalem Lucas in prologo huius Euangelii ponit ipſe: Vt habeas, inquit, eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem, id eſt, vt ſæpè commonitus, certus ſis, ac in certitudine permaneas. Chryſoſt. Matthæi 1. homil. 1.

QVAE HVIVS EVANGELII SIT SVMMA & intentio.

Cuiuſcunque hominis actiones aliis ex ſua virtute adferunt ſalutem, is rectè dicitur Saluator, Sed Chriſti actiones omnes ad totius mundi ſalutem inſtitutæ ſunt, Chriſtus ergo rectiſsimè verus dicitur totius mundi Saluator. Petrus Aureol.

QVAM CHRISTVS HVMANO GENERI attulerit medicinam & ſalutem, ſiue De Partibus Euangelij ſecundum Lucam. TABVLA 58.

CHRISTVM PORRO medicinam & ſalutem huic mundo non attuliſſe tantum, ſed re ipſa etiam præſtitiſſe, id planiſsimum facit D. Euangeliſta Lucas ab ipſius Chriſti ſalutari —

- In hunc mundum ingreſſu,
  - 1. In conceptione, cap. 1.
  - 2. In natiuitate, cap. 2.
  - 3. In baptiſmo, cum hominibus innotuit, cap. 3.
- Conuictu cum hominibus, & conuerſatione, cap. 4. 5. 6. & 7.
- Officio ſtudio, & voluntate, cap. 8. 9. & 10.
- Doctrina, à cap. 11. vſque ad cap. 22.
- Ex hac vita per mortem tranſitu, cap. 22. 23.
- Reditu ad nos per reſurrectionem à mortuis, cap. 24. Petrus Aureol.

D.

DE CHRISTI IN HVNC MVNDVM ingressu salutifero. TABVLA 59.

INGRESSVM Christi describit Euangelista Lucas triplicem

- Primum, quo descendit in vterum virginis Mariæ per conceptionem, vbi saluatorem eum esse ostenditur c. 1. per
  - Annũciationem angelicam, quæ facta est
    - Zachariæ de præcursore Christi Ioanne Baptista, quòd is Dominum præcessurus, eiq; plebem præparaturus sit perfectam.
    - Mariæ, cui dicitur, Vocabis nomen eius, Iesum.
  - Exclamationem Elizabeth, quæ ait: Benedictus fructus ventris tui.
  - Canticum Zachariæ, quo is præ gaudio in hæc prorupit verba, Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit, & fecit redemptionem plebi suæ.
- Secundum, quo venit in lucem humanam, scilicet per natiuitatem. Quæ ipsa etiam humani generis eum saluatorem demonstrat, ca. 2. per Vocem
  - Angelicam ad Pastores: Ecce euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.
  - Propheticam
    - Simeonis gestientis & dicentis: Quia viderunt oculi mei salutare tuum &c.
    - Annæ, quæ superueniens confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israel.
  - Euangelicam, ipsius nimirum Lucæ, qui caput. 2. Euangelii sui ita concludit. Et Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines.
- Tertium, quo hominibus innotuit per Baptismum Ioannis, vbi totius mundi Saluatorem eum esse testantur
  - Vox Dei patris, de cœlo aperto audita, Tu es filius meus dilectus.
  - Spiritussanctus, qui sub specie columbæ visus est sacratissimo eius vertici insidere.
  - Euangelista, recensendo Genealogiam illius à primo homine Adam, vsq; ad Ioseph virum Mariæ, de qua ipse fuit natus. Hæc omnia habentur Luc. 3.

DE SALVTARI CHRISTI CONVICTV atque conuersatione. TABVLA 60.

QVAM VERO CHRISTI cōuersatio generis humani eum saluatorē ostenderit, pulcherrimæ eius & prorsus diuinæ testantur virtutes: quas ille vere excoluit, ac viuo suo exemplo hominum mētibus insinuauit. Hinc Euāgelista Lucas præcipuas Christi actiones breuissimis quidem perstringit verbis. Sed iis tamen depingit coloribus, vt Christū nobis perfectissimum ob oculos sistat exemplar pulcherrimarum virtutum videlicet ——

- Agendæ pœnitētia & abstinentiæ, cap. 4. Vbi ieiunium, quod Christus 40. diebus & noctibus exercuit in deserto, describitur vsque ad vēr. Et regressus est.
- Relictionis & Pietatis in Deum, qua incitante secundum consuetudinem suam venit in Synagogam, ac vt manifestum fieret Iudæis, eum esse saluatorem, non casu incidit in locum Esa. 61. Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, quem ad se pertinere ōstendit, d. ver. Et regressus &c. eodem.
- Patientiæ & tolerantiæ. Nam etsi consilium Pharisæorum quo ēo ex monte præcipitare decreuerant, optimè intelligeret: at nihil commotus, per illorum medium transibat, & lenitate superabat malitiam, eo loco, Et duxerunt illum vsque ad supercilium &c. eodem.
- Liberalitatis & Beneficentiæ, qua languores omnium liberalissimè sanabat, omnibus se medicum & saluatorem exhibens: Vnde ait, Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei, quia ideò missus sum. ver. Et descendit in Capharnaum, vsque in fin. cap. 4.
- Humilitatis, & beneuolentiæ, qua inter peccatores degit per humaniter, discipulos ad se acciuit familiariter, & verum se medicum probans, non se venisse iustos, sed peccatores vocare ad pœnitentiam, ait, Non egent medico, inquit, qui sani sunt, sed qui malè habent. cap. 5. per tot.
- Veritatis & synceritatis. Posteaquàm enim Pharisæorum reprehendit hypocrisin, qui sabbathum superstitiosè colebant, uo dehinc probauit exemplo etiam sabbatho licere benefacere princip. c. 6. vsque ad ver. Factum est autem &c.
- Perfectionis tantæ, quātam nemo ante eum habuit, nec quisquam habiturus est vnquàm. Quod indicat illa sublimis concio De veræ beatitudinis partibus & consiliis euangelicis, Quę prius in seipso expressit, ac deinde alios docere cœpit. à d. ver. Factum est vsque in fin. cap. 6.
- Misericordiæ atq; clemētiæ, qua motus fuit erga ——
  - Seruum Centurionis,
  - Filium vnicum viduæ, qui defunctus efferebatur.
  - Peccatricem, procumbentem ac lachrymantem ad sanctissimos eius pedes toto cap. 7.

DE SVMMO STVDIO ET VOLVNTATE, quibus Christus officium veri executus est Saluatoris.

TABVLA 61.

SI CONATVM spectes atque diligentiam, quam Christus pro conseruatione hominum indefessus adhibuit, nihil depræhendes ab eo prætermissum, quod ad salutem illorum pertinere videtur. Id quod facile euincit Euangelista Lucas à summo studio, quod Christus illis seruandis impendit, partim

- Per se
  - Vocando omnes homines ad salutem, variis & saluberrimis persuasionibus parabolicis ad eam rem adhibitis, quibus animos omnium ad pietatem inducere & sanare conabatur.
  - Peragrando Iudææ regionem, dæmonia eiiciendo, languores curando, atque mortuam puellam excitando, cap. 8. per tot.
- Per alios, dũ ad hoc suos instituit
  - Primum apostolos 12. Quibus dedit vitutem & potestatem super omnia dæmonia &c. toto cap. 10. Nam quæ ibi continentur, omnia pertinent ad Apostolicam viuendi normam.
  - Deinde alios discipulos LXXII, quibus functionis suæ præscripsit formam, iuxta quam in prædicatione salutis versari deberent, a principio cap. 10. vsque ad vers. Et conuersus ad discipulos: Vbi etiam ostēdit fore quosdam, qui ad prædicationem regni Dei maneant duri & obstinati: alios porrò, nēpe humiles & simplices, qui eam libentibus animis sint complexuri.

DE DOCTRINA CHRISTI.

TABVLA 62.

Vt exemplo suo nos ad virtutis, & pietatis studium hactenus excitauit Christus, ita saluberrima eius doctrina eò potissimum est instituta, vt animorum morbos, & vitia depellat. Atq; hinc nos benignissimus Iesus tam sedulò dehortatur.

AB INHVMANITATE ET INCLEMENTIA, AD

Pietatem, & misericordiam, sub paradola sauciati, cuius solus misertus erat Samaritanus. versic. Et conuersus ad discipulos, d. cap. 10.

AB IMMODERATIS CVRIS ET DISTRACTIOnibus animi, ad

Vitam tranquillam, & vni Deo intentam. Vnde dictum est Marthæ solicitæ. Porrò vnum est necessarium: Mariam optimam partem elegit. Ibidem etiam docet discipulos orare, mentemque, exclusis rebus labenribus, orando, & meditando vni Deo coniungere.

A LIVORE ET INVIDENTIA, AD

Mutuam charitatem, beneuolentiam, cap. xi. ver. Et erat eiiciens. Vbi acriter castigat inuidiam iudæorum blasphemantium, & dicentium Christum in potestate Beelzebub dæmonia eiicere: quod erat opera Spiritussancti per summam contumeliam adscribere sathanæ.

AB HYPOCRISI ET SIMVLATIONE AD

Sinceram & minime fucatam viuendi rationem. Nam pie admodum monet Christus, vt videamus, ne lumen quod in nobis est, tenebræ fiant: deinde etiam obiurgat Pharisæos hyprocritas, eosque dicit similes esse monumentis &c. partim xi. & xii. cap.

AB IMMODICA CVRA ET SOLICITVDI-ne, amoreque vitioso temporalium, ad

Studium, atque desiderium beatitudinis æternæ, eod. Sub parabola diuitis, cui dictum fuit: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te &c. Nolite ergo soliciti esse, ait benignissimus Iesus, animæ vestræ quid manducetis, neque corpori quid induamini, &c. cap. 12.

A NIMIA SECVRITATE ET OSCITANTIA, AD

Prouidentiam, atque diligentiam, ne mors subita nos imparatos opprimat, atque iudicio sistat noxios. A quo malo nos pie admodum dehortatur: Sint lumbi vestri, ait, præcincti, Et vos estote parati, quia qua hura non putatis, filius hominis veniet &c. d. c. 12. vers. Sint lumbi vestri, vsque in fi. eiusdem.

A PERTINACIA ET ANIMI OBSTI-natione ad

Pœnitentiam, cap. 13. Nisi pœnitentiam, inquit, habueritis, omnes similiter peribitis. Quod latius ibi prosequitur sub parabola ficus infructuosæ. Ac tandem inhabitatoribus Hierusalem pœnitentiam negligentibus seuerissime comminatur: Ecce, ait, relinquetur vobis domus vestra deserta.

A COMESSATIONIBVS ET POMPA conuiuiorum, ad

Frugalitatem & erga pauperes benignitatem, cap. 14. In quo eam præscribit conuiuiis legem, vt non vocemus potentes, sed pauperes, debiles, claudos & cæcos. Agit etiam de conuiuio paradisi, & ad illud ferenda cruce docet perueniri.

AB ANIMI ELATIONE ET SVPER-bia, ad

Humilitatem & modestiam. Nanque cum peccatoribus ipse manducat & conuersatur familiariter, eaque causa, murmurantibus Pharisæis opponit parabolam 99. ouium & vnius perditæ, itē decem drachmarum, & filii prodigi, cap. 15.

AB AVARITIA ET VITAE MOL-litie, ad

Liberalitatem, ab exemplo diuitis Epulonis, & villici qui de Mammona iniquitatis fecit sibi amicos, cap. 16.

AB APOSTASIA, AD

Fidei constantiam, dum apostolis suis prædicit persecutionem, quæ ante diem iudicii sit futura: Vbi etiam discipuli petunt, vt adaugeat illis fidem. Præmiserat enim in ipso capitis exordio impossibile esse, vt non veniant scandala: sed iis moueri non debemus.

A TORPORE ANIMI ET CORDIS tepore ac acedia, ad

Deuotionem & orationis instantiam ac perseuerantiam, sub parabola viduæ instanter postulantis à Iudice vindictam contra aduersarium suum. Porrò orantes hortatur ad animi summissionem, sub parabola Pharisæi & publicani. Remedium autem efficacissimum contra acediam opponit, admonens de assumenda cruce, & denique adiungit cæcum feruenter orantem vt illuminetur, lumenque ea precandi instantia impetrantem, cap. 18.

AB OCIO ET DESIDIA AD

Operum bonorum studium & sedulitatem. Ad quæ nos hortatur exemplo Zachæi, proponẽdaque parabola De homine nobili, qui peregrè profecturus, distribuit seruis suis pecuniæ summam, vt negociarentur, è quibus seruus nequam mnam suam reposuit in sudario, damnatusque est à domino suo, quòd nihil fecisset lucri, cap. 19.

AB IRA ET ACERBITATE ANIMI, AD

Mansuetudinem: Et hoc suo ipsius exemplo. Nam etsi Iudæorum iniurias sæpe esset expertus, atq; insidias, quas sibi struebant, neutiquàm ignoraret: nihilominus tamen visitat eos mansuetus, insidiens pullo asinæ, fletq; super ciuitatem Hierusalem, vbi erat paulo post occidendus, cap. 19.

A MALITIA ET ASTVTIA, AD

Studium veritatis: ab exemplo versutæ disputationis Pharisæorum, Saducæorum, Scribarũ, & Principum Sacerdotum, qui Christo insidiabantur, multis ab eo parabolis confutati & pudefacti, cap. 20.

A TIMORE ET PVSILLANIMITATE, AD

Virilem perseuerantiam & animi firmitatem, ad quam discipulos suos hortatur. dum illis narrat persecutiones futuras. Iacula enim (quod dici solet) præuisa, minus feriunt, toto cap. 21.

DE SALVTIFERO CHRISTI EX HAC vita discessu. TABVLA 63.

EXITVM CHRISTI morientis fuisse verè salutarem, inter alia quæ recenset Lucas in cap. Euangelii 22. & 23. abunde satis testantur vel hæc paucissima —

- Institutio sacrosanctæ Eucharistiæ, in qua nobis Sacratissimum suum corpus in memoriam sui reliquit, ita dicens, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, &c.
- Sudor eius factus sicut guttæ sanguinis decurrentis in tertam, in signum lauacri salutaris.
- Oratio ipsius Christi clementissima, qua pro persecutoribus suis patrem suum rogauit in cruce: Pater, inquiens, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt.
- Conuersio latronis, cui Christus gratiam promisit. Hodie, inquit, mecum eris in paradiso.
- Testimonium Centurionis: Verè hic homo iustus erat. Si iustus, ergo & Saluator ille, cuius fit mentio Esa. cap. 51.

DE REGRESSV, HOC EST, RESVRrectione Christi. TABVLA 64.

CHRISTI REDITVS ab inferis, qui per resurrectionem suam contingit gloriosam, eiusmodi fuit, qualis decuit verũ mũdi saluatorem. Hanc ipsam autem resurrectionem vberrimè probãt

- Primum frequentissimæ apparitiones, quibus se apostolis non semel ad oculum statuit.
- Deinde Sermo Christi cum discipulis euntibus in Emaus suauissimus, cap. 24. Vbi postquam illis Passionis suæ mysteria ad lõgum explicasset, in hæc tandem saluberrima conclusit verba: Et sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes: quibus verbis ostendit, se verum esse mortalium omnium medicum & seruatorem.

EPILOGVS.

Dubium ergo amplius nemini hinc esse, neque potest, neque debet: Videlicet Christum Iesum non tantum esse Regem, aut Imperatorem ac Dominum cœli & terræ supremum, sed vnicum etiam generis humani saluatorem, & verum medicum, Extra quem nulli vnquàm vlla speranda sit salus.

EVANGELIVM IOANNIS,

LIBER BIBLIORVM XLIX. PARTIS NOVI Testamenti primæ quartus, De diuinitate Christi.

CONTINVATIO.

Cùm legisset D. Ioannes Matthæi, Marci & Lucæ volumina, probauit quidem textum historiæ, & vera eos dixisse firmauit, sed vnius tantùm, anni, in quo & passus est Christus, historiam texuisse. Prætermisso itaque anno, cuius acta à tribus exposita fuerant, superioris temporis, antequàm Ioánes clauderetur in carcerem, gesta narrauit, sicut manifestum esse poterit his, qui diligenter quatuor euangeliorum volumina legerint. Hieron. in Catalogo scriptor. ecclesiasticor.

DE IOANNIS EVANGELISTAE origine.

Ioannes, qui interpretatur gratia Dei, & significatur per Aquilam, filius fuit Zebedæi, frater Iacobi Apostoli, vnus ex discipulis Domini: Qui virgo electus à Deo est, quem de nuptiis volentem nubere vocauit Deus. Hiero. ibidem, & in eo qui illi ascribitur, prologo in Ioan.

DE EADEM, THEOPHYLACTVS.

Hic enim patre quidem piscatore natus, eandem quam pater exercebat artem. Non solùm imperitus erat gentilium disciplinarum Iudaicæ eruditionis, seu planè totus illiteratus erat, quemadmodum
Acto. 4. diuinissimus Lucas in Actis apostolorum de eo tradit. Nam & patria eius vilis & obscura, non ingnibus artibus clara, sed piscaturæ apta, Bethsaida erat. Nihilominus illiteratus ille, ignobilis ille, qui in nullo spectabilis erat, vide quantum sortitus sit spiritum. Etenim quę nullus aliorum euágelistarum nos docuit, ea ipse intonare ausus est.

Fortasis autem non absurdum fuerit, nomina & matris eius & euangelistæ aperire. Etenim mater eius, quæ Salome dicebatur, interpretatur pacifica: Ioannes autem, gratia eius. Sciat igitur omnis anima, quòd Pax, quæ erga homines, & quæ in anima ab affectionibus libera, mater sit diuinæ gratiæ, generat istam in nobis.

Consideremus autem & mirabilius quiddam, quod circa sanctum illum Euangelistam accidit. Vnus enim ille tres matres habere comparet, Deiparam, Salomen, & tonitruum. Nam filius tonitrui est propterea, quod in Euangelio vocalissimus fuerit: Deiparæ, dicit enim, Ecce mater tua. Theophylact. in Prologo huic euangelio præfixo.

DE VITAE EIVS SANCTIMONIA, & suauitate morum.

Dilectus est Ioannes præ discipulis omnibus maximè à Domino, eò quod absolutè initis erat, suauissimisque moribus ac mundo corde, nempe virgo. Theophylact. ibidem, Cui virginitatis in hoc euangelio duplex datur testimonium, & quòd præ cæteris dilectus à Deo dicitur, & huic matrem suam pendens in cruce, commendauit Dominus, vt virginem virgo seruaret. Hieron. in d. Prologo ad hoc euan-
Marc. 4. gelium. Ad hæc de pectore Christi vbi recubuit, euangelii fontem potauit, & quasi vnus de paradisi fluminibus, verbi Dei gratiam in orbem diffudit. Viterb. in Chronicis, Parte 14.
Ioan. 19.

DE OFFICIIS EIVS ET DIGNITATIBVS.

Ioannes & Apostolus est, & Euágelista, & Propheta. Apostolus, quia scripsit ad ecclesias vt Magister. Euangelista, quia librum euangelii condidit, quod, excepto Matthæo, alii ex duodecim apostolis non fecerunt. Propheta, vidit enim in Parmos insula (in quam fuerat à Domitiano principe, ob Domini martyrium relegatus) Apocalypsim, infinita futurorum mysteria continentem. Hieron. lib. 1. aduers. Iouinianum. Vbi de priuilegiis huius Euangelistæ vide pulchra multa.

DE EVANGELISTAE HVIVS MIRACVLIS.

Miracula eius hæc sunt: Virgas siluestres in aurum mutauit: Lapides de littore collectos, in gemmas conuertit: Item alias gemmas confractas & contritas, in propriam formam restituit: Et matronam viduam ad preces populi suscitauit: Iuuenem mortuum reddidit rediuiuum. Venenum absque periculo bibit, & iuuenem eodem veneno mortuum suscitauit. Viterb. d. parte. 14. Tertullianus refert, quòd à Domitiano missus in feruentis olei dolium, purior & vegetior exiuerit, quàm intrauerit. Hieron. d. lib. 1. aduers. Iouinian.

DE EIVS MORTE.

Vixit annis 99. Requieuit autem apud Ephesum sexto Calend. Ianuarii. Quod ita accidit. Nam anno LXVIII. post passionem Domini: tumulum (fratribus valedictis) intrauit, & tanquàm in lecto, facta oratione, quieuit. Vndè quidam eum non mortuum asserunt, sed in sepulchro viuum requiescere & dormire affirmāt: Pro eo, quòd terra ipsius tumuli scaturiens, & se commouens, semper ad superna conscendit, & in superficie sepulturæ se moueat, & puluis quasi flatum intùs quiescentis, sempèr ebulliat. Viterb. in d. part. 14.

DE RELICTIS POST SE SCRIPTIS.

Quartodecimo anno secundam post Neronem persecutionem mouente Domitiano, in Patmon insulam relegatus, scripsit Apocalypsim, quam interpretantur Iustinus Martyr & Irenæus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem à senatu rescissis, sub Nerua Principe redit Ephesum, ibique rogatus ab Asiæ episcopis, suum scripsit Euāgeliū, aduersus Cerinthum, aliosq; hæreticos, & maximè tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Vbi ad Traianū vsque Principē perseuerans D. Ioannes, totas Asiæ fundauit, rexitque ecclesias.
Scripsit autem & vnam epistolam, cuius exordium est, Quod fuit ab initio, &c. quæ ab vniuersis ecclesiasticis & eruditis viris probatur. Reliquæ autem duæ, quarum principium est, Senior electæ dominæ &c. Senior Caio charissimo, quem ego diligo in veritate, Ioannis presbyteri asseruntur, cuius & hodiè alterum sepulcrum apud Ephesum ostenditur. Hieron. in Catalog. scriptor. ecclesiasticorum. Idem autem ipse Hieronymus in Prologo in Epistolas Canonicas, omnes tres epistolas dicit esse Ioānis, & ità sentit Ecclesia.

DE EISDEM, IOAN. DRIEDO.

Cùm autem iam omnes Pauli & cæterorum Apostolorum epistolæ scriptæ forent, & iam per omnem Asiam, Europam & Africam essent semina fidei sparsa, & ecclesiæ constitutæ, & hæreses in Ecclesia inciperent, contra diuinitatem Christi pullulare, Cerintheis & Ebionitis negantibus Christum hominem Deum esse: postremus omnium Ioannes solutus ab exilio, rogatus ab omnibus tunc penè Asię episcopis, & multarum ecclesiarum legationibus, postquàm Apocalypsin iam in Patmo scripserat, vt asserit super Ioannem prologus, à quibusdam Hieronymo ascriptus, in Asia suum edidit euangelium, De diuinitate Christi, cæteris Euangelistis altius scribens contra hæreticos, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Driedo de script. ecclesiast. lib. 1. cap. 3. Par. 3.

DE EVANGELII HVIVS EXCELLENTIA, & sublimitate.

Omnibus scripturæ diuinæ paginis euangelium excellit, quia quod lex & Prophetæ futurum prædixerunt, hoc completum dicit euangelium. Inter ipsos autem euangeliorum scriptores, Ioannes eminet in diuinorum mysteriorum profunditate. Augustin. in Prologo in Commentaria super euangelium Ioannis.

QVID HOC EVANGELIVM A RELIQVIS DIFFERAT Euangelistarum scriptis.

Tres priores Euangelistæ in his rebus maximè diuersati sunt, quas Christus per humanā carnem temporaliter gessit. porrò autem Ioannes ipsum maximè diuinitatem Domini, qua Patri est æqualis, intendit, eamque præcipuè suo euangelio, quantùm inter homines sufficere credidit, commendare curauit. Itaque longè à tribus istis superius fertur, ità vt hos videas quodammodò in terra cùm Christo homine conuersari, illum autem transcendisse nebulam, qua tegitur omnis terra, & peruenisse ad liquidum cælum. Augustinus, De consensu Euangelistarum. lib. 1. cap. 4.

QVAE DIFFERENTIAE ISTIVS ſit ratio.

Ideò autem tres illi Euangeliſtæ, Mattheus ſcilicet, Marcus & Lucas, plura nobis viuendi dederunt præcepta, quia eam maximè ſecuti ſunt Partem. quæ actiua dicitur. Quia verò Ioannes contemplatiuam magis tenuit, ideo cum eius euangelium ſupereminet cæteris, multo pauciora tamen in eo morum præcepta comperimus. Idem Auguſtinus in Speculo, ne euangelio Ioan. ex cap. 4.

QVAE IOANNI DESCRIBENDAE HISTOriæ euangelicæ fuerit cauſa.

Ioannes verò ipſe quidem cauſam ſcriptionis tacet. Vt autem loquitur ſermo ſuperiùs repetitus, & Patrum ad nos traditione delatus, nec ipſe ad ſcribendum abſque certa ratione deſcendit. Sed quia illa iam trium fuerat intentio, vt in ſuſcepti morarentur hominis ſacramento, & de ipſa deitatis dogma periclitabatur taceri, ad ſcribendum, Chriſto inſpirante motus, acceſsit, quod ex ipſa certa hiſtoria, & de euangelii declaratur exordio. Neq; enim ab inferioribus cœpit, vt cæteri: ſed ad ſuperiora continuò, ad quæ vrgebatur, aſcendit, propter quæ librum ipſum profectò compoſuit. Neque enim ſolis inuenitur differre principiis, ſed per totius ferè euangelii textum grandior cæteris ingreditur, & ſublimior. Chyſoſt. in Matthei cap. 1. homil. 1.

QVAE HISTORIAE HVIVS SVMMA ſit & intentio.

Summa huius hiſtoriæ Euangelicæ conſiſtit in eo, quòd author eius D. Ioannes demonſtret, hominem illum Ieſum verè fuiſſe filium Dei. Quod autem is primo narrationis ſuæ capite vel ſolo contriuerit hæreſes, tractat Ambroſius. De fide lib. 1. cap. 5. Theophylactus & ſcriptores alii in prædictum caput quàm plurimi.

DE PARTITIONE ISTIVS QVOD SECVNDVM Ioannem eſt, Euangelij. TABVLA 65.

EVANGELIVM Ioannis eam ſententiam, quòd Chriſtus Ieſus fuit verè filius Dei

- Primò aperit, & proponit, à principio cap. 1. vſque ad medium eiuſdem.
- Deinde confirmat & adſtruit, à prædicto loco vſque ad finem capitis 20.
- Poſtremò infert & concludit, Circa finem 20. & per totum 21. Porrò ibidem etiam Euangeliſta de ſeipſo quædam commemorat, tanquàm eorum quæ ſcripſit, teſte certiſsimo, & ipſi Chriſto præcipuè charo &c.

DE SENTENTIÆ EIVS PROPOSITIONE.

TABVLA 66.

IN HAC PARTE ponit Euangelista Ioannes totius euangelii sui veluti summam hominem, scilicet Iesum verè fuisse filium Dei, eundemque
- Vnigenitum.
- Patri coæternum.
- Non factum, nec creatum, sed genitum.
- Perfectum Deum, perfectum hominem, ex anima rationali, & humana carne subsistentem.
- Deum, / Hominem, — Ex substantia — Patris. / Matris.
- Vnum cum patre, non conuersione diuinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum.
- Per quem omnia facta sunt.
- Lucem, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.
- Saluatorem, plenum gratiæ & veritatis, de cuius plenitudine omnes accepimus gratiam.
- Hæc omnia Athanasius ferè in suo symbolo colligit ex prima parte Ioann. Cap. 1.

DE SENTENTIÆ HVIVS CONFIRMATIONE & probatione.

TABVLA 67.

IN IPSA PORRO sententię huius confirmatione Euangelista Ioannes prolixe docet Iesum, verè esse filium Dei, idq; his argumentis, quòd is idem
- Mediam obtineat in Trinitate personam, d. cap. 1. vers. Et hoc est testimonium.
- Deo sit in omnibus diuinitatis conditionibus, & perfectionib. per omnia æqualis, videlicet
  - Authoritate, cap. 2.
  - Efficacia saluandi, vel salutem conferendi, cap. 3.
  - Penetratione mentium, & immensitate, cap. 4.
  - Operationis similitudine, cap. 5.
  - Animi & cordis plena refectione, cap. 6.
  - Doctrinæ maiestate, cap. 7.
  - Aeternitate, cap. 8.
  - Honore, Latriæ vni Deo debitæ dignitate, cap. 9.
  - Essentiæ identitate, cap. 10.
  - Beneuolentia & misericordia, cap. 11.
  - Imperio, & regno, cap. 12.
  - Charitate, cap. 13.
  - Diuinitate, cap. 14.
  - Collatione gratiæ, & sanctitatis infusione, cap. 15.
  - Sapientia, & scientiæ splendore, cap. 16.
  - Beatitudine, & felicitate, cap. 17.
  - Patientia & longanimitate, cap. 18. & 19.
- Et quòd ab eo sicut à patre procedat Spiritussanctus, capite vigesimo, vsq; ad eum locum, Multa quidem & alia signa &c.

DE PRIMA CONDITIONE.

TABVLA 68.

CHRISTVM IN Trinitate mediam obtinere personam, probatur testimonio —
- D.Ioan. Euang.cap.1. vbi in vna Dei essentia tres ostendit esse personas: ——
  - Vnam patris, sub his verbis: Qui misit me baptizare, ille mihi dixit.
  - Alteram, idest, mediam, filii, dũ ait; Post me veniet vir, qui ante me factus est, quia prior me erat.
  - Tertiam, spiritussancti, his verbis: Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritusancto.
- Nathanaelis, exclamantis: Rabbi, tu es filius Dei, tu es rex Israel.

DE SECVNDA CONDITIONE.

TABVLA 69.

PAREM CHRISTO cum Deo patre fuisse authoritatem, ostenditur cap. 2. Ex ——
- Mutatione naturæ, aquæ scilicet in vinum.
- Stupore, quem hominum mentibus solo interdum adspectu iniecit, ita vt nemo se ei posset opponere. Cuius exemplum est grauissimum, quòd ementes, & vendentes exiguo quasi flagello etiam inuitos eiecit extemplo, eorumque mensas subuertit.
- Signis quæ faciebat, quibus multi compellebantur credere in eum. d.cap.2.

DE TERTIA CONDITIONE.

TABVLA 70.

QVOD VNI DEO est proprium saluare, nimirũ homines, Esaia 45. Id D.Ioannes Christo probat cũ Deo fuisse commune, cap. 3. à
- Prophetia Christi de seipso. Oportet exaltari filium hominis, vt omnis qui credit in ipso, non pereat, sed vitam habeat æternam.
- Testimonio Ioannis; Qui credit in filium, habet vitam æternam; qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.
- Baptismi efficacia: Quo sacramento veluti medio, salus ex Christo in omnes deriuatur fideles.

DE CONDITIONE QVARTA.

TABVLA 71.

SALVATORI NOSTRO IESV Christo etiam mentes hominum, atq; adeò intimos cordium recessus fuisse cognitos, & perspectos, liquet cap. 4. ex ——
- Colloquio cum Samaritana, cui etiam res illius secretissimas, & quæcunque (licet occultè) fecisset, enarrauit.
- Curatione etiam absentium. Curauit enim Reguli filium longo interuallo distantem.

DE CONDITIONE QVINTA.

TABVLA 72.

OPERANDI MODO CHRISTVM Deo fuisse æqualem, satis manifestum reddit curatio paralytici in sabbatho ad piscinam probaticam, Ioan. 5. Vbi ipse iudæis, id ex inuidia culpantibus, respondit se eodem modo, quo pater,
- Operari, ibi; Pater meus vsque modo operatur, & ego operor.
- Viuificare: Sicut enim pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & filius, quos vult, viuificat.
- Iudicare: Pater enim nō iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio.
- In die iudicii homines ex sepulchris resuscitare. Quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei, d. cap. 5.

DE CONDITIONE SEXTA.

TABVLA 73.

IN MENTIBVS REFICiēdis, & cordibus exatiandis vim Christo eandem esse, quā patri, indicatur cap. 6. duobus argumētis:
- Miraculo, quo panes hordeaceos quinque, & pisciculos duos, ita benedixit, & multiplicauit, vt non tantùm quinque millibus hominum sufficerent, sed ex reliquiis etiam duodecim cophini fragmentorum colligerentur.
- Suauissima illa concione, de pane illo vitæ, mentes reficiente, qui caro est Christi, ex quo quisquis manducauerit, viuet in æternum.

DE CONDITIONE SEPTIMA.

TABVLA 74.

DOCTRINA CHRIstum Deo parem fuisse, id in capite septimo testantur,
- Christus ipse, Qui in die festo docens in templo, sui apud iudęos admirationem excitauit: tum etiam dixit; Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me.
- Ministri pontificum, & pharisæorum, qui cum Christum apprehendere non possent, dominis suis, à quibus vt illum caperent, ablegati erant, responderunt; Nunquàm sic locutus est homo, sicut hic homo. d. cap. 7.

DE CONDITIONE OCTAVA.

TABVLA 75.

SE CVM PATRE æternum declarat Christus à iudæis reprehensus, quòd seipsum dixisset lucem mundi, his omnino argumentis;
- Quòd ipse solus nihil dicat, sed quæ à patre acceperit, proferat; Ergo testimonium hoc, quod de se ipso dederit, etiam patris sui esse.
- Quòd non iudicet secundum carnem, sed quemadmodum præceperit illi pater.
- Quòd è supernis sit, & vnum cum patre.
- Quòd sit antequàm Abraham fieret, ergo etiam æternus, & similia.
- Quæ omnia explicantur cap. 8.

DE

DE CONDITIONE NONA.

TABVLA 76.

LATRIAE QVOQVE CVLTVM, Christo eundem deberi, quo Deus colitur pater, id diligenter explicat D. Ioannes cap. 9. vbi
- Primum ostenditur, Christum honore esse dignum, quia opera fecerit patris.
- Deinde Christus ob id passus est se adorari à cæco nato, cui visum restituerat, qui honor soli debetur Deo.

DE CONDITIONE DECIMA.

TABVLA 77.

EANDEM ESSENTIAM esse hominis Iesu, quæ Dei; hoc Christus ipse apud Ioan. 10. tribus innuit in locis. vbi se dicit esse
- Ostium, per quod cunctis pateat ad vitam ingressus. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, saluabitur.
- Pastorem bonum, quem cognoscunt seruandi omnes. Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas. Et potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam.
- Vnum cum patre. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est. Ego & pater vnum sumus. Pater in me est, & ego in patre. eo. cap. 10.

DE CONDITIONE VNDECIMA.

TABVLA 78.

BENEVOLENTIAM, & misericordiam Christi abundè satis declarant.
- Lacrhymæ pro Lazaro.
- Excitatio Lazari à mortuis.
- Commiseratio erga afflictas sorores Lazari Martham, & Mariam.
- Consolatio, qua mestis sororibus viuum restituit Lazarum, cap. 11.

DE CONDITIONE DVODECIMA.

TABVLA 79.

REGNO, ET IMPERIO Christum Deo fuisse æqualem, ostendunt capite decimo.
- Congratulatio celebris, quam iudæi Christum Hierosolymam ingredientem honorificè exceperunt vt regem, & acclamatio publica, Benedictus qui venit in nomine domini, ex Israel.
- Vox quæ venit de cælo dicens, Et clarificaui, & iterum clarificabo: quod pertinet ad eam gloriam, & claritatem imperij, quam habet toto orbe terrarum in Ecclesia sua, super quam à Deo patre constitutus est rex. Psal. 2.

DE CONDITIONE DECIMATERTIA.

TABVLA 80.

VT DEVS CHARITAS est, ita maiorem charitatem erga genus humanum nemo habuit, quàm mitissimus Iesus, quam
- Exhibuit, quando ipse verus dominus, & magister Apostolis lauit pedes, inæstimabili summi amoris dignatione.
- Præcepit, & mandauit, dicens; Exemplum dedi vobis. Item mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. c. 13.

DE CONDITIONE DECIMAQVARTA.

TABVLA 81.

INDIVISA DEI patris, & filii operatio, atque inseparabilis diuinitatis vnio, c. 14. inter cætera declarantur his maximè dictis—

- Creditis in Deum? & in me credite.
- Ego sum via, veritas, & vita.
- Non credis, ait ad Philippum, quia ego in patre, & pater in me est? & Pater in me manens, ipse facit opera.
- Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Vbi ergo pater, ibi & filius: & contrà, d. cap. 14.

DE CONDITIONE DECIMAQVINTA.

TABVLA 82.

COLLATIONE GRATIÆ Deo parem fuisse Christũ, facilè patet ex iis, quæ ipse 15. edisserit capite, De—

- Similitudine vitis, vt enim ea nutrit palmites, ità Christus fidelibus impertit sanctitatem. Ego sum vitis vera, inquit, vos palmites.
- Gratiæ promissione, vers. Elegi vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.
- Et similibus aliis ad cultum sanctitatis pertinentibus, quæ, nisi ipso concedente, haberi non potest.

DE CONDITIONE DECIMASEXTA.

TABVLA 83.

SIC ETIAM SAPIENTIÆ lumine Christũ, Deo non fuisse inferiorem, ostẽditur

- Dicto Christi, quo discipulis suis indicauit, se adhuc habere multa illis dicenda. Verum quando illa necdum capere queant. missurum Spiritum sanctum, qui illos omnem doceat veritatem.
- Confessione discipulorum: Eccè nunc palàm loqueris, & prouerbium nullum dicis. Nunc scimus, quia scis omnia. cap. 16.

DE CONDITIONE DECIMASEPTIMA.

TABVLA 84.

BEATITVDINEM atque felicitatem, quã habuit cum Deo parem, vt alia multa, ità etiàm hæc, quæ Ioannis 17. habentur capite, maximè reddunt testatam: vt sunt—

- Clarificatio patris, de qua Christus ait: Clarifica me tu pater apud temetipsum claritate, quam habui prius quàm mundus fieret, apud te.
- Vitæ æternæ gloria. Hæc est autem, inquit, vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.
- Communicatio huius gloriæ electis omnibus. Pater, quos dedisti mihi, volo vt sint mecum: vt videãt claritatem meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi.

DE CON-

DE CONDITIONE DECIMAOCTAVA.

TABVLA 85.

SVMMAM CHRIstus patientiam & longanimitatem tunc maximè declarauit, quandò passus est se—
- Ligari à cohorte, quam paulò antè vnico tantum verbo prostrauerat.
- Cædi pugnis, virgis, atque flagellis.
- Illudi, conspui, & spinis coronari.
- Cruci, quam ipse portauit, affigi.
- Occidi tandèm adspectante matre mœstissima, & inter latrones reputari, cap. 18.

DE CONDITIONE XIX. ET VLTIMA.

HABVISSE Christum facultatem elargiendi Ecclesiæ suæ Spiritussancti gratiam, atque spiritumsanctum ab eo simul & à patre procedere, id probat celeberrimus ille actus, quem describit Euangelista hic noster D. Ioannes capite Euangelii sui 20. Cùm enim Iesus à mortuis summa totius orbis lætitia resurrexisset, atque ad apostolos congregatos clausis ianuis venisset. datis priùs omnibus signis, quibus ipse verus esset Christus ille crucifixus, ac dato illis pacis symbolo, tandèm insufflauit & dixit eis: Accipite spiritumsanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: quorum retinueritis, retenta sunt. Ioan. 20.

DE SENTENTIAE ILLATIONE, VEL CONclusione. TABVLA. 86.

SENTENTIAE huius illatio, vel cōclusio tria habet membra
- PRIMO enim cōditionibus prædictis omnibus (quarum vnaquæque ad institutam probationem satis sit firma) infert tandèm Euágelista id, quod primo loco proposuerat, illum scilicet hominem Iesum, quem Matthæus demonstrauit Christum, Marcus Imperatorem, & Lucas Saluatorē probauit eis omnium, verum & vnicum esse filium Dei, & ipsum quoquè Deum, Deo patri authoritate, potentia, ac diuinitate per omnia æqualem.
- DEINDE causam explicat huius demonstrationis potissimam, & adeò totius euangelicæ doctrinæ finalem vt scilicet credentes vitam habeant æternam, d. cap. 20. vers. Multa quidem & alia signa.
- IN postremo tandem capite, vigesimo scilicet primo, Fidem huic euangelio habendam esse ostēdit duas ob causas:
  - Vnam, quòd hæc omnia ipse viderit, & tempore cœnæ Dominicæ requieuerit in sinu ipsius Dei, ac Saluatoris nostri Iesu Christi, & ab eo (vt asserit Theophylactus) ad scribendum hoc euangelium sæpè sit admonitus.
  - Alteram, quòd Christus hunc discipulum prædilectum sic manere, id est, viuere vsque ad consummationem seculi voluit, vt tunc cum Enoch & Elia de illo testetur, idem Theophylactus hunc locum quosdā intelligere

QVATVOR

QVATVOR EVANGELIORVM HARMONIA, EX AMMONIO ALEXANdrino collecta, & in hæc, quæ sequuntur, capita nunc primum distributa.

De æterna & temporali Christi generatione. Caput 1.

IN principio erat verbum, per quod condita sunt omnia, in fine tandem temporum caro factum, Ioan. 1. Idq; nouo nascendi modo, ex virgine Maria, Ioseph quidem nuptui tradita, Matth. 1. sed Gabrielis paranymphi cœlestis nuncio è spiritusancto grauida, Luc. 1. Quæ res maritũ Ioseph, sacramenti nescium, traxit in admirationem, vt nisi diuino fuisset edoctus oraculo, consilium de virgine deserenda, ità vt conceperat animo, haud dubiè implesset; Matth. 1.

CANSI capite sunt tum fortè Octauij Augusti edicto, omnes qui Romano parebant imperio, quum Ioseph Bethleem, quæ ciuitas erat Dauid, ad quem genus referebat, simul cum virgine proficiscitur. Vbi illa partu soluta, enixa est Christum. Aderat mox angelus à cælo delapsu præco, agmine cęlestium spirituum longo stipatus, qui pastoribus noctu, eo loci excubias agentibus, natum hominibus seruatorem nunciaret, Luc. 2.

De infantia Christi. Cap. 2.

NEQVE latuit Magos ad solis ortum longis terrarum spatijs etiã dissitos ea natiuitas. Matt. 2. Quippe post circuncisum octauo die infantem Iesumq; vocatum, Luc. 2. Ipsi tertiodecimo Hierosolymam noua quadam stella duce venientes, Regem Iudæorum prædicant natum. Ac communicato cum Herode principe & scribis consilio, in Bethleem inuentum adorant, ac venerantur muneribus, Matth. 2.

Sed & iustus ille Simeon, Annaq; Phanuelis filia, prophetico spiritu afflati, oblatum die XL. in templum agnouerunt Christum, lætis precationibus fausta terris ominantes, Luc. 2.

Iniquo animo hæc tulit Herodes, natumq; recens puellum conatur extinguere. Itaq; Ioseph rediēs Nazaret, Luc. 2. oraculo admonetur, vt fuga in Aegyptum infantis vitæ consulat, idq; in tempore. Nam non multò pòst ira succensus rex, bimulos omnes ac natu minores, gladio sustulit, Matth. 2.

Crescebat intereà puer, & confortabatur spiritu, continuum septennium agens in Aegypto vsque post Herodis interitum. Quem vbi Ioseph cęlitus per quietem didicerat, reducem sese tum patriæ Nazaret protinus exhibuit, Luc. 2.

De pueritia Christi. Cap. 3.

PORRÒ annum agens Iesus duodecimum, parentes Hierosolymam sequutus, quò illi statis quibusdam anni diebus sacrorum gratia confluebant, Patris cœlestis agens negocium, diuinæ legis doctorum cœtui triduo permistus, parentes paululùm declinauit. Deindè inuentus ab eis, diuinãq; voluntatem caussatus, quia se subduxerat, domum redit morigerus in omnibus, Luc. 2.

De præcursore Christi Ioanne Baptista. Cap. 4.

IOANNES aliqnantò pòst Zachariæ filius, Christi anteãbulo, prædicationis munere clarus fuit, Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3. Accessit prędicationi pœnitentię, iuncto baptismo, tanta vitæ sanctimonia, cultusq; austeritas, vt à Iudæorum primoribus dubitatum sit, num esset ille Christus, legatione ad sciscitandum veritatem in id decreta. Verum Ioannes fassus planè quod erat, Esaiæ de se affert vaticinium, quò clarius delegata sibi à Deo prouincia intelligeretur, Ioann. 1.

De perfecta Christi ætate. Cap. 5.

IESVS intereà trigesimum fermè ætatis annum attigerat, quum Galilæam relinquens, Iordanis peteret fluenta, vbi à Ioanne lauacro tinctus, multum primò reluctãte, quasi pręposterum illud esset officium: auditaq; vox patris cœlestis, hunc dilectum sibi filium attestantis, Matth. 3. Marc. 1. Lucæ 1.

Subductus hinc in desertum, post quadraginta dierum inediam, tentatoris sustinuit grassantis insidias, Matth. 4. Mar. 1. Luc. 4. Ioannes deindè viso Iesu, agnum Dei hunc esse apertè indicat, qui totius mūdi auferat delicta. Atq; eo testimonio primùm illecti Bariona cum fratre Andrea, Iesum sequuntur: Philippus mox vocatus, addit se socium, Ioan. 1.

Tertio die vocatus ad nuptias, virtutem diuinam, aqua in vinum mutata, prodidit, simulq; eie-ctis è templo mercatoribus, Ioan. 2. Huic accessit copiosa piscium captura in Iesu verbo, quum vano labore Petrus totam noctem consumpsisset. Vndè stupor ille, verbaq; Exi à me Domine, quia homo peccator ego sum. Luc. 5. Baptizabant intereà passim & Iesu Ioannis discipuli, Ioann. 4. Quæ res materiam ortæ pòst inter illos æmulationis cuiusdam suppeditabat.

De morte Ioannis, cuius ipse sibi fuit propheta. Cap. 6.

VERVM Ioannes de Iesu rebus felicius promouendis, ità loquebatur: Illum oportet crescere, me autem minui. Qui de cœlo venit, super omnes est, Ioann. 3. Atque ità futurum, breui indicauit euentus, Ioannes per Herodem, quòd se admonuisset errati, primùm coniecto in vincula, deindè capitis damnato, Matth. 14. Marc. 6. Quæ crudelitas, Iesu in Galilæam migrandi in fines Zabulon & Neptalim, occasio fuit. Vbi primum pœnitentiam, regniq; cęlestis confinitatem prædicauit, Matthæ. 4.

ANNVS DOMINICAE PRAEDICATIONIS PRIMVS, ET primùm de euangelij prædicatione. Cap. 7.

FIRMATA de se, editis miraculis, diuinitatis opinione, ad doctrinam euāgelicam longè latèq;
Esa. 61. diuulgandam Iesus animum conuertit. Locumq; Esaiæ, quo ait: Spiritus Domini super me, eò quod vnxerit me, euangelizare pauperibus misit me, cum ijs quę sequuntur, palàm suę personæ congruere indicauit, Luc. 4.

De vocatione apostolorum. Cap. 8.

ELEGIT autem discipulos 12. Matth. 10. Marc. 3. Lucæ 6. quibus conscenso monte separatim propostuit beatitudinis quasdam formulas, longè diuersas ab ijs, quas vulgus hominum sectatur. Proindè definiuit arma, quibus velit esse instructos, cœlestis doctrinæ præcones, potestate illis facta, impuros dæmones pellendi, simulque curandi morbos, Matth. 5. Nec minor illi fuit sollicitudo docendi plebem, postquàm relicto monte, in latè patentes campos descenderat, Luc. 6.

De miraculis Christi. Cap. 9.

DOCTRINAM secuta sunt miracula, aut si quis sic malit appellare, varia in miseros collata beneficia. Lepra vitiatum corpus suę puritati restituitur, Matth. 8. Marc. 1. Luc. 5. Centurionis filii paralysis consolidatur, Matth. 8. Luc. 7. Vexatus à cacodæmone in synagoga sibi restituitur, Marc. 1. & Luc. 4. Viduæ natus vnicus, à morte ad vitam reuocatur, ad portam ciuitatis Naim, Luc. 7. Quid multa? omnes corpore affecti, quos fama per vniuersam Syriam dispersa de Iesu concitarat, bonæ valetudini reducuntur, Matth. 4. Marc. 3. Luc. 4. Ioann. 6. Nec contentus his beneficijs corporalibus, mulierem in pharisæi conuiuio, malè actæ vitæ conscientia, ægram absoluit Luc. 7.

De impedimentis vitæ æternæ. Cap. 10.

MVLTOS tum cupidò incesserat illum sequendi: verùm affectus terrenarum rerum obstitit. Alius enim fortunæ strepitum sibi pollicetur, & audit filium hominis ne tantillum quidem habere ditionis, vt caput eò reponat, quum alitibus nidi sint, & vulpidus sui specus. Alius paterni funeris curationem præfert Christi contubernio, cui dicitur: Sine mortuos sepelire mortuos suos, Matth. 8. Luc. 9. Alius proinde domesticorum ac necessariorum curam prætextui, vt non protinùs sequeretur, quem aranti similem facit, vultu in tergum verso, Luc. 9.

De actis Christi in regione Gerasenorum. Cap. 11.

CAETERVM regionem petituro Gerasenorum, traijciendus erat lacus, in quo nauis vectus dormiebat, ac coorta interim tempestate, ventos mareque compescuit, Matth. 8. Marc. 4. Luc. 8.

Luc. 8. Porrò ad portum vbi appulit, spiritibus immundis obnoxios, præter modum ſęuientes liberans, porcorum gregem rapi in præceps permiſit, Matth. 8. Marc. 5. Luc. 8.

De reditu per Capernaum in Iudæam, & vocatione Matthæi ad Apoſtolatum. Cap. 12.

REDIENS indè Capernaum, paralyticum per tegulas demiſſum, alienæ fidei reſpectu ſanat, Matth. 9. Marc. 2. Luc. 5. Et pauculos poſt dies Iudæam repetit, atq; in teloneo conſpectum Matthæum publicanum, vocat ad apoſtolici muneris functionem, Matth. 9. Marc. 2. Luc. 5.

De itinere in Galilæam per Samariam, & colloquio cum muliercula apud puteum. Cap. 13.

RVRSVS in Galilæam profectus per mediam Samariam, in colloquium incidit cum muliercula propè puteum. Vndè illa edocta, Meſſiam veniſſe, qui dicitur Chriſtus, palam fatetur, Ioann. 4.

De geſtis ſub profectione in Canam Galilææ, & quid phariſæi potiſsimum in Chriſto repræhenderint. Cap. 14.

DEINDE in Canam Galilææ ſe contulit, inter eundum regij cuiuſdam viri filium iam moribundum, ea hora qua ille ſalutem petebat, viuere prædicauit, Ioan. 4. Succedit mox conuiuium Leui, quo receptus Ieſus ſimul cum publicanis, à Phariſæis repræhenditur. Verùm ille medicum ſe eſſe teſtatus, morbo laborantes potiſſimum ſua ope indigere indicauit. Proindè miſericordiam qua egentibus ſuccurreret, longè præſtare ſacrificio.

De æmulatione inter diſcipulos Ioannis & apoſtolos Domini. Cap. 15.

VERTERVNT item vitio diſcipulis Ieſu, Ioannis ſectatores, ꝙ ſe non ad phariſæorum morem ieiunijs macerarent. Et audiunt iniquum videri, vt ſe ſponſo præſente lugeant filij, nouumq; viuendi inſtitutum, veterum permiſſione confundatur: perindè ac in communi rerum vſu deſipere dicatur, qui veteri veſtimento particulam noui panni aſſuat, nouumq; vinum vtribus annoſis audeat committere, Matth. 9. Marc. 2. Luc. 5.

De malignitate phariſæorum, qua nouum petunt ſignum. Cap. 16.

NEC contenti phariſæi obtrectatione, qua omnia Chriſti facta calumniabantur: Sed ſignum quoq; nouum expetunt, quaſi verò ille nullum exhibuerit. Et reportant aptum malignitati ſuæ reſponſum, In filios videlicet degeneres & ſceleratos, Ionæ ſignum rectè competere, aluo piſcis triduo olim incluſi, cuius monitis Niniuitæ etiam deploratę improbitatis homines reſipuerint: Atq; ea ratione damnationem manere incredulos.

Subiecit mox Reginę Auſtri exemplum, quam Salomonis ſapientia ab vltimis terrarum oris attraxerat. Et quod omnium aptiſſimè quadrabat, impuri ſpiritus in hominem vndè pauloantè exierat, reditum lōgè infeliciſſimum: Quando, ꝙ ad veritatis attinet prędicationem, Ionas & Salomon in multis partibus ſe eſſent inferiores, Matth. 12. Luc. 11.

Verbi diuini obſeruationem, Parentibus, amicis, & rebus omnibus eſſe anteponendam. Cap. 17.

NECDVM ſermonem inſtitutum finierat, & mulier quędam è medio turbę beatum exclamat ventrem Chriſti genitricis, ac felicia vbera. Sed ille, quod potius eſſet, magisq; è re noſtra, malebat expendi: Beatos videlicet haud dubiè futuros, qui verbum Dei conciperent animo, generarent benefactis, Lucę. 11.

Deniquè in prędicationis Euangelicę negocio, quemadmodum abeſſe debeat cognationis & alterius cuiuſuis neceſſitudinis affectus, matre ac fratribus ſe quęrentibus, diffiniuit, dum illos repudiat, & diuinę voluntati morigeros, parentes & fratres ſuos agnoſcit, Matthęi. 12. Marc. 3. Lucę 8.

Iterum doctrina confirmatur miraculis, quæ phariſæi dæmonis artibus tribuebant. Cap. 18.

SERMO autem Dn̄i cum iam confirmandus eſſet miraculis, cōmodum à Iairo ſynagogę pręfecto inuitatur ad beneficiū defunctę filię pręſtandum. Id quod facilè obtinuit, Matth. 9. Marc. 5. Luc. 8. Cęci item duo Ieſum ſequentes, viſum precibus impetrarunt, Matth. 9. Mutus dęmoniacus, eiecto immundo ſpiritu, loquitur, ità vt turbam non mediocris caperet inſolitę rei admiratio.

Verùm pharisæi dona Dei nō agnoſcentes, Beelzebub Dæmoniorum principi accepta CHRISTI opera referunt, Matth. 9. Luc. 11. Qua in re tam atrox piaculum eſt admiſſum, vt neque hic dilui queat, nec futuro ſeculo, Matth. 12. Mar. 3. Luc. 11. Quanquàm nihil eſt, cur miremur naturà improbos in maledicta prorūpere, quòd vir bonus de bono theſauro bona proferat, malignus perniciosa: Verumq; ſit, quod dicitur, Ex arbore fructum dinoſci. Atqui proſpiciendum erat, nè lingua peccaremus, de quocunque verbo ocioſo coram Deo iudice exactam rationem redditurì, Matth. 12.

CHRISTVS à Martha excipitur hoſpitio. Cap. 19.

Sub hæc ingreſſus IESVS oppidulum quoddam, à Martha hoſpes excipitur, quæ dum ſedulò in apparando conuiuio occupata, ſororem Mariam, ab ore Domini pendentem, incuſaret, mox diſcit ſe negocijs, non quidem negligendis, ſed fluxis tamen incumbere, ſorore interim, quæ ſunt optima, complectente, Lucæ 10.

De electione 72. diſcipulorum, & eorum poteſtate. Cap. 20.

Deſignauit prætereà alios 72. diſcipulos, quos in meſſem euangelici negocij tum impendiò copioſam, anteambulones præmitteret, nihil obmittens præceptorum ſalubrium, quæ ad Apoſtolicam integritatem venandam ijs conducerent: Denique præceptis dotes additæ ſunt curandorum, languorum, ſimulque eijciendorum Dæmonum.

Superbos verum Euangelij ſenum capere non poſſe. Cap. 21.

Cœptis felix non defuit ſucceſſus, atque inde in arrogantiam lapſi diſcipuli, Dominico ſermone, quo ſe vidiſſe, ait, Satanam ceù fulgur è cœlo deciduum, ad modeſtiam reuocantur, Luc. 10. Eadem fermè hora commendatur à CHRISTO lætitia geſtiēte, Patris ſui cœleſtis benignitas, quæ magnates Euāgelij ſacramēta celaſſet, infimæ ſortis hominibus illa aperuiſſet, Matt. 11. Luc. 10. Cæterū fœlicitatis comes inuidia, Phariſæos tū extimulabat, vt CHRISTO, ac ſuis vndiq; obturbarēt.

De Sabbatho. Cap. 22.

Flectebat ille fortè iter Sabbatho perſegetes, & Apoſtoli famem ſpicis manu conuulſis ſolabantur, quod opus à ſuperſtitioſulis iſtis veluti impium carpebatur. At IESVS Dauidis exemplo, ſcripturæq; diuinæ permiſſu, innoxios eſſe diſcipulos oſtendit, ſeq; tanquàm Sabbatho ſuperiorem, eius legibus nequaquàm adſtringi, Matth. 12. Marc. 2. Lucę 6.

Proximo dein Sabbatho arentem hominis dexteram in ſynagoga ad vigorem reduxit, vetitum vtiq; non eſſe Sabbatho conteſtans, vt beneficus exiſtas, quando in puteum collapſam pecudem impunè extraxeris, vt nefas quoq; videri poſſit, tunc hominis ſalutem negligere, Matt. 12. Marc. 3. Luc. 6. Quæ res prima æmulis occaſio fuit, vt de perdendo IESV conſilium ceperint.

CHRISTVS maleuolentiæ Phariſæorum cedens, primùm in montem ſe recepit: deindè è naui docens, auditoribus vtiles aliquot proponit parabolas. Cap. 23.

Parabolæ.

Verùm ille ad tempus cedens improborum maleuolentiæ, montem conſcendit, in quo ſolidam eam noctem precibus vacauit, Matth. 12. Lucæ. 6. Poſtero die verbi cœleſtis eminentiam, ac fructū è naui ad plebem in littore collectam exponit, parabolis in eam rem varijs, atq; adeò aptiſſimis adductis: Nempè ſeminātis, cuius ſeges partim in iter publicum, petram & ſpinas, partim in fertile ſolum inciderat, Matth. 13. Marc. 4. Lucæ 8. Confinis huic parabolæ erat illa, de ſeminante zizaniam in agrum, dormiente eo, qui bonum ſemen in eundem ſparſerat, Matth. 13. Mar. 4. Tum illa de grano ſinapis minimo, in iuſtam arboris magnitudinem ſuccreſcente. Cui ſucceſſit ea de fermēto, quod mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus, Matth. 13. Lucæ 13.

De ſemine. De zizania. De grano ſinapis. De fermento.

Deindè dimiſſa plebe, in ædium penetralibus explicat diſcipulis parabolarum ſuperiorū myſteria, adiectis inſup alijs, putà de theſauro in agro reperto, ac negociatore margaritas pulchras quærente, quæ vtraq; non niſi diuenditis omnibus potuerint acquiri, latentèr indicans verbi cœleſtis ſublimitatem. Ac nè quis hoſtium illius veritus inſidias, defectionem meditetur, aut de tollendis è medio improbis cogitet, eoq; differat ſuum in re Euangelica ſtudium, protinùs verriculo in mare iacto, piſcibusq; extractis, pro eo ꝙ boni fuerint, aut vitioſi, retentis aut abiectis, tolerandum hoc tædium, quandiù viuas, oſtendit, Matt. 13. Id quod fermè ſuperiore quoq; de zizanijs parabola non obſcurè docuit.

De Theſauro in agro reperto. De ſagena miſſa in mare.

ANNVS DOMINICAE PRAEDICATIONIS Secundus, & primùm, Prophetam gloriæ non expertem, nisi in patria. Cap. 24.

Anni autem secundi initium IESVS docendæ patriæ dedicauit. Porrò frequentia, & familiaritas, prorsus cōtemptibilem reddidere, vt diceret id sibi commune esse cum Prophetis, qui in patria duntaxat expertes gloriæ fuissent, Matt.13. Marc.6. Luc.4. Heliæ exemplum, ac Helisęi non absurdè huc trahebatur, quorum neuter in gentem suam impendio beneficus extitisset. Cæterùm hic sermo quantum exagitauerit municipes IESV, euentus planè edocuit. Conati enim sunt illum ex edito vrbis loco præcipitare, erantque dictis parùm creduli, vt nullo illic prodito miraculo, diuina virtute è manibus illorum laberetur, Matth.13. Luc.4.

Fugit CHRISTVS fraudes Herodis. Cap. 25.

Herodes interim Tetrarcha, necato Ioanne, cùm fama de CHRISTI miraculis per omnem finitimam regionem dimanaret, suspicans Ioannem reuixisse, desiderio videndi illius tenebatur, Matth.14. Marc.6. Lucæ.9. At IESVS, agnita fraude, in solitudinē se abdidit, quò secuta ingens turba, commeatu iam deficiente, de quinque panibus, & piscibus duobus pascitur. Quo beneficio IESVS adeò sibi multitudinis animos conciliauit, vt dignum iudicarent principatu. Sed is alienus ab omni ambitione, clanculum fugit in montem, vbi solus perpetuis precibus noctem ad quartam vsque castrensem vigiliam protraxit, Matth.14. Mar.6. Luc.9. Ioan.6.

De discrimine, & periculo discipulorum in tempestate maris. Cap. 26.

Erant tum discipuli in summo marinæ tempestatis discrimine, ventis præter modum sæuientibus, & nauim qua vehebantur, in diuersum agitantibus, quum IESVS in vndis perinde atquè in solida terra deambulans, præsentia mœstos sua solatur. Verùm illi nouitate rei deterriti, spectrum esse inane quod viderant, putabant, Matt.14. Mar.6. IESV autem loquente, Petrus fide in CHRISTVM super mare ambulat, incredulitate mergitur, Matth.14. Conquieuit autem ilicò ventus Domino nauim ingresso, Matth.14. Marc.6.

De actis Christi, dum traijceret in terram Genezareth. Cap. 27.

Et traiecit in terram Genezareth, Matth.14. Vbi varijs languoribus affectos, qui vel fimbriam vestis illius optabant contingere, sanauit, Matth.14. Marc.6. Postero die inuentus ab ijs, quos pauit in solitudine, causam intelligens, qui se longis ambagibus quæsissent, cibum corporalem ad cœlestem alimoniam comparandam longo sermone cohortatus, manna illo cibo longè esse inferius edocuit, Proindè quum de verbo vitæ æternæ loquens iam panem nominaret, modò carnē, & sanguinem, multi horrore rei perperàm intellectæ concepto, à CHRISTO desciuere. At Petrus contrà, quòd verba hæc sint vitæ æternæ, perdurandum suadebat, Ioan.6.

De repræhensa nimis anxia traditionum obseruatione. Cap. 28.

Deindè cùm vocatus ad pharisæi cuiusdam prandium, neglecto lauacro discubuisset, & is plurimùm eo fuisset offensus, stultos vocat, qui nimium anxiè maiorum obseruarent traditiones, iudicio Dei, & charitate interim obmissis, Luc.11. Decimabant illi mentham, rutam, & olus quoduis, in vasis quoquè mundandis, quæ ad victum pertinebant, plus iusto erant curiosi. Ceterùm ambitiosi in affectandis primis in synagoga cathedris, hypocritæ in extrinseco cultu, vereque sepulchra foris dealbata. Impij deniquè in senes valetudinarios, quibus oblationum prætextu subtrahebant alimoniam, circunuentis falsa doctrina liberis. Vnde cæcos vocat illos CHRISTVS, & plantationem, quam Pater cœlestis minimè agnoscat, ideoque breui interituram. Rectè proindè in istos competere Esaiæ vaticinium, quo ait: Populus hic me labijs honorat, cor autem eorum longè est à me: sine causa autem colunt me, docentes doctrinas, & mandata mortalium. Ostendit autem hominem minimè contaminari ab ijs, quæ per os immitterentur: sed magis adulterio, fornicatione, homicidio, furto, auaritia, impostura, dolo, impudicitia, obtrectatione, superbia,

& ſtultitia, quæ omnia in cordis officina clàm concepta, magno malo foràs prodirent in publicũ: eſſeq; ſimplex genus expiandarum impuritatum, ſi eleemoſyna in fratrem beneficus exiſtas, Matt. 15. Marc. 7. Lucæ 11.

CHRISTO, relicta Iudæa, pergenti ad oras finitimas Tyri, & Sidonis, offeruntur claudi, cæci, & languidi. Cap. 29.

Dimiſſa indè Iudæa, IESVS in oras finitimas Tyri perrexit, & Sidonis. Vndè Chananæa quædam mulier egreſſa, fidei magnitudine, iugiq; precũ inſtantia, filiæ à Dæmone vehementèr afflictæ ſalutem impetrauit, Matth. 15. Marc. 7. Et ilicò cæcos, claudos, ac quoſuis imbecilles, ac valetudinarios ad pedes Domini porrectos ille ſanitati reſtituit, magnaq; hinc populum cepit admiratio, Matth. 15. Longè autem maior, muto ſurdoq; audiendi, ac loquendi officijs reddito, dum relictis Tyri finibus, Decapoleos peragrat oras: acclamabant enim, etiã prohibente Domino: Benè omnia fecit, & ſurdos fecit audire, & mutos loqui, Marci. 7.

De profectione CHRISTI verſus Hieroſolymam ad ſolemnia Pentecoſtes. Cap. 30.

Contulit autem ſe eo itinere Hieroſolymam ad ſolemnia Pentecoſtes, vbi ad probaticam piſcinam expoſitum duo dequadraginta annorum languidum, ſabbatho, mirum in modum ſęuiẽtibus Phariſæis, ſanum fecit. Porrò cauſam ſciſcitantibus, dixit ſe Patris cœleſtis Dei opera in omni ſua functione hactenùs fuiſſe adiutum. Scripturas diuinas, in quibus illi vitam æternam conſtituebant, de ſe certum præbere teſtimonium. Deniquè, quòd omnium maius acceperit à Deo: Id quod Ioannes quoquè non obſcurè firmaſſet. Verùm incredulos viciſſim ſibi gloriam tribuere, quæ quàm ſit vana, abundè perſpicuum ex eo videri, ꝙ à ſolo Deo omnis gloria procedat. Incitauit hic ſermo magis, atque magis iſtorum in IESVM animos, vt necis illius non mediocre ſeminarium extiterit, Ioan. 5. Aliquantò pòſt tranſmiſſo mari Galilęæ, ex ſeptem panibus, & pauculis piſcibus quaterna millia hominum cibauit in ſolitudine, Matth. 15. Marci 8.

Inde digreſſus, nauigio venit ad oras Dalmanutha, vbi diſcipulos dehortatur à fermento phariſæorum. Cap. 31.

Vndè digreſſus, nauigio venit in oras Dalmanutha, vbi laceſſitus à Phariſæis, accuratè docuit impoſturas illorum prorſus fugiendas, fermentum appellans, eò quòd multos ſenſim lupũ mentientes, ouilla huiuſmodi corrumperent, Matth. 7. 16. Mar. 8. Lucæ 12.

De rebus geſtis in partibus Cęſareæ Philippi, vbi CHRISTVS Petrum crucem deſſuadentem vocauit Satanam. Cap. 32.

Ac mox in Cæſareæ Philippi partes conceſſit, & confeſſionem Petri de ſe recipiens, eius occaſione, claues regni cœleſtis promiſit, ita ſuam ſtabiliendo eccleſiam, vt portæ Inferorum nihil virium aduerſus illam ſint habituræ. Indicat aũt quanta ſe maneat calamitas, deniq;, & mors ipſa, in quã conſpiraturi ſint Iudæorum ſcribæ, & antiſtites. Sed tertio mox die ſit reuicturus, Matt. 16. Mar. 8. Luc. 9. At Petrus mortem audiens, increpuit occultè Dominum, ceu parùm conſultè acturus ſit, ſi illam ſpontè ſuſcipiat. Quo contrà IESVS à ſe abegit Petrum, Satanam eũ vocans, qui diuinæ voluntati repugnet, & in humanis tantùm rebus ſit oculatus, Matt. 16. Mar. 8. Quin magis domãdos oſtẽdit humanos affectus, ſeſe prorſus abnegato, & cruce ſua ipſius ſuſcepta, quò liberiùs illũ ſequi nobis liceat, Matth. 16. Mar. 8. Luc. 9. Contẽptum aũt ſe in humana ſpecie, aliquando in gloriam Patris inter Angelorũ agmina viſendum ait, quando ius ſit redditurus, & præmia cuiq; pro meritis. Sed quid ego, inquit, vos longiùs moror? quando ex hoc præſenti cœtu quidam ſunt quibus maieſtas mea etiamnùm viuis palàm reddetur conſpicua, Matth. 16. Mar. 9. Lucæ 9.

De transfiguratione Domini. Cap. 33.

Et interiectis ſex fermè diebus, planè contigit hæc promiſſio, præſentibus in monte quodam excelſo, Petro, Ioanne, & Iacobo diſcipulis, qui mirabili luce coruſcum viderunt, cum Moſe, & Helia ſermones miſcentem, Patre cœleſti tum denuò filium hunc eſſe dilectum teſtante. Atque hæc viſio tam grata fuit Apoſtolis, vt cogitarint de ſedibus illic conſtituendis: placuit enim, nunquàm ab immenſo hoc gaudio diuelli, Matthæi 17. Marci 9. Lucæ. 9. Quanquàm quod ad fidem attinet, quæ ijs rebus geſtis debebat accendi, Apoſtoli adhuc mirè frigebant. Id quod obſtitit, quò minùs

à Dæmone

à dæmone arreptum potuerint liberare. Nam Iesus, sanato homine, protinus incredulitatem taxat,& fidem summo præconio extollit, Matth.17. Marc.9. Luc.9.

Venit Christus Capernaum,& soluit tributum. Cap. 34.

VENIT deindè Capernaum, vbi tributum soluit, Petro ad mare piscatũ misso: fore enim ait, vt staterem, id est, quatuor drachmas in ore piscis quem primum præhendisset, inueniret. Etiamsi ostenderet se tanquam terræ Dominum, minimè ad hoc teneri, Matth.17.

Repræhendit Christus in discipulis suis ambitionem, & puerorum ab illis requirit innocentiam. Cap. 35.

INVASERAT autem discipulos ex visis miraculis,& auditis de regno cœlorum sermonibus, partim liuor, quo ægrè ferebat quisq; alterum sibi præferri: partim ambitio, qua honores ijs, qui in terris sunt, similes, animo conceperant. Sed præceptor vtrunq; damnans, accersito puello, regnum cœleste ad illos duntaxat pertinere dixit, qui prorsus in alium hominem mutati, sese ad paruuli modum scirent demittere, Matth.18. Mar.9. Luc.9.

Quomodò Christus affectus fuerit erga pœnitentes,& quoties nos fratribus in nos peccantibus dimittere debeamus. Cap. 36.

DENIQVE qualiter Deus erga huiusmodi esset affectus, parabola ostenditur ouis centesimæ, quam amissam reperiens, humeris lætus imponat, vocatis ad epulandum eius rei gratia amicis. Confinis est huic parabolæ, quam de drachma perdita recensuit, magno cum gaudio inuenta. Et quæ omnium maximè indulgentem in nos Patrem cœlestem piumq;, modò resipiscamus, expressit, de filio prodigo, cui parens obuiam vadens, in illius cupidè ruit amplexus. Stola ad hæc priori simul cum anulo & crepidis afferri iussis, opiparum mox apparando conuiuium, Luc.15.

CAELESTIS autem Parentis erga nos benignitatem, ostendit modis omnibus formulã esse agendi cum lapsis fratribus, quo animas illorum lucremur, dum solicitè primò arguimus soli, deinde adhibitis arbitris, ac mox ecclesia, postremò tantisper abijcimus, dum illos pudeat delicti, ratum deindè ac firmum se in cœlis habiturum, quidquid illi in terris suo nomine collecti statuerent. Cæterum in condonãdo errato noluit Petro normam aut modum præscribere, septuagies septiès absoluendum peccantem docendo, Matth.18. Luc.17.

Quò autem clarius intelligamus, ob inclementiam nostram non solùm à Deo noxam nobis nõ remitti, sed etiam redire eam quæ remissa est semel, parabolam dixit de Rege, qui seruum cui condonata erant debita, ad carcerem & pœnam repetijt, quia parem benignitatem conseruo non impertierat, Matth.18.

Digressus Iesus à Galilæa in Iudæam, respondet Phariseis ad interrogationẽ, Num marito liceat vxorem ex quauis causa abijcere. Cap. 37.

FINITO hoc sermone, digressus à Galilæa Iesus, in Iudæam, quæ sita est trans fluenta Iordanis, profectus est, magna se comitante hominum multitudine, quorum ille primò languidos curat, deinde ad doctrinam animum conuertit. At Pharisæi, quibus mos erat, in deteriorem omnia torquere partem, captiosè sciscitantur: Num liceat marito, ex quauis causa vxorem abiicere? Futurum rati, vt si permitteret, secum pugnare videretur, qui repudium vetuisset: Sin negaret, in legem Moysis delinqueret. Verùm Christus respondit, Moysen ad duritiem Iudæorum respexisse, cùm diuortiis frena laxasset. Cæterùm diligentius expendenda erat vel ex Geneseos libro diuina hac in re voluntas, Matth.19. Marc.10.

Difficultate autẽ attenta, quæ incidit in re vxoria, cœlibatum prætulit, Eunuchos esse nonnullos testatus, qui se castrarent regni cęlestis gratia. Verùm id negocii ad paucissimos, quibus concessum sit, pertinere, Matt.19. Affertur subita occasione idoneum puritati & absolutæ modestiæ exemplum, improbitate matrum adducti infantes, Apostolis impendiò prohibentibus, quos omnes ad se vocans, Dominus complexus est & exosculatus, talium esse comprobans regnum cœlorum, Matth.19. Mar.10. Luc.18.

Relinquens Iudæam, Galilæam repetit: vbi liberata muliere obsessa, eludit seruos Herodis, eum ab his finibus abigentes. Cap. 38.

RVRSVS, deindè relinquens Iudæam, quia in perniciem illius Iudęi conspirauerãt, Galilęam

petit, Ioan. 7. Vbi cùm audiſſet Pilatum præſidem extrema crudelitate in quoſdam Galilæos animaduertiſſe, adeo vt ſanguinem quoq; necatorum cum ſacrificijs miſceret, ad reſipiſcentiam omnes cohortatur, ſi ab interitu velint ſeſe vindicare. Ad pauciores enim plerunq; pœnam pertingere, veluti illis quoq, contigiſſet, quos duoſdeuiginti turris in Siloe olim compreſſerat, quum multo plures culpæ fuiſſent obnoxij. Et vt tenacius memoriæ inſideret, quod maximè omnium vellet, parabolam ſubiecit de arbore fici, cui ſuccisionem comminatur Paterfamilias, quia fructum de ſe non ediderat, atque ſic feciſſet, niſi vinitor ſuaſiſſet dilationem, ſpe quadam de frugibus etiamnum concepta, Luc. 13.

Parabo. De arbore fici.

Docebat fortè tunc in Synagoga Sabbatho, & verba comprobãs miraculis, mulierem decem, & octo annis dęmonio obnoxiam ſanat, quanquàm vitio ſibi verterit illud Princeps ſynagogæ. Chriſtus autem ait legem non ſolui, ſi ſabbatho bouem aut aſinum ligatũ vinculis expedias, & aquatũ ducas. Cæterum multo minus, quia Abrahæ filiam quis ab immundi ſpiritus poteſtate exemerit. Phariſæi huic felici ſucceſſui inuidentes Euangelici negocij, ſummouere loco Dominum conati: Abi hinc, aiunt, quo necem, cui te Herodes deſtinauit, euadas: atq; Ieſus fraude cogita, reſpondit, quod iſtos vehemẽter morderet: Itẽ, inquit, dicite vulpi huic: ecce eijcio dæmonia, & perficio ſanitates hodie & cras, & tertia die conſummor, Luc. 13.

Iterum venit Hieroſolymam ad celebritatem Scenopegiæ, vbi varium vulgi de ſe audit iudicium. Cap. 39

Subiecit mox ſeminarium odij & maleuolentiæ illorum, teſtimonium perhibens operum malignitati: & quandoquidem in propinquo tum erat ſcenopegiæ celebritas, contulit ſe Hieroſolymam, vbi poſt diuerſam vulgi de ſe opinionem, (quidam enim virum bonum eſſe Ieſum prædicabant, alij impoſtorem) ipſe in longum protracto ſermone, non ſuum agere ſe negocium, ſed patris qui ſe miſiſſet, indicat. Mirabantur enim qui illũ audiebant, quomodo probè literas calleret, quas nunquàm didiciſſet: Ac mox ſecreta cordium illorum prodit, quòd pertinaci propoſito eſſent ſupplicium de ſe ſumpturi. Et inieciſſent illi planè manus, niſi remoratus illos fuiſſet Dominus, eo quòd hora ſua nondum adeſſet, Ioan. 7.

Concio Chriſti aduerſus auaritiam, & quid cuiq; ad perfectionem properanti ſit faciundum. Cap. 40.

Neque ita multo poſt acceſſit Ieſum quidam, fratrem ſuum incuſans cupiditatis, quòd hæreditatem ſecum non partiretur. At ille ad ſe minime pertinere ait forenſe iudicium. Admonuit tamen auaritiam modis omnibus eſſe fugiendam, propoſita in hoc diuitis parabola, cuius opes magnis ſudoribus per improbitatem partæ, ad incertum veniſſent hæredem, ſtulti illius anima noctu, dũ minime ita fore cogitaſſet, ablata, Luc. 12. Exorſus mox alium ſermonem deinde in templo, degenerare Iudæos ab auitis moribus probabat, quandoquidem Abraham factis non referentes, diabolum imitarentur, cuius verè eſſent filij. Illi contra Samaritanum appellant & dęmoniacum, lapidũ iactu, niſi abiens ſibi proſpiciat, perniciem allaturi, Ioan. 8.

Præteriens tum fortè quendam, ex eo tempore quo fuerat natus, cæcum, omnibus mendicitate cognitum, cui vidẽdi tribuit facultatem, atq; ea res multum Phariſęos vrebat, Ioan. 9. Quum protinus adoleſcens quidam accedens: Magiſter, inquit, bone, quid boni faciam, vt conſequar vitam æternam? At Ieſus præceptorum Dei obſeruationem commendauit: Ita tamen, vt meritis proprijs diffideremus, quòd non ſit bonus niſi vnus nempè DEus. Verùm iuuene arrogantius ſeſe iactante, quòd diuinis iuſſibus ſedulò paruiſſet, Chriſtus quem nihil latebat, intuitus cor æris aliquanto appetentius, ad vẽdenda omnia, quæ mox eroget in pauperes, ſeq; ſequendũ inuitat. Verùm quum ille in diuerſum ſe torqueret, rectè (ait Dominus) ex ijs moribus conſequitur: Facilius camelum per acus foramen, quàm diuitem regnum cęleſte, ingredi. Proinde Petro res Chriſti amore dimiſſæ, fiduciam ſperandę mercedis fecerant, & protinus audit, in Maieſtate Domini proximas ſedes, ſui ſimiles habituros, deniquè centuplum, ſimul cum gloria cæleſti recepturos, Matthe. 19. Mar. 10. Luc. 18.

vt

Vt Pharisæi hanc concionem deriserint. Cap. 41.

Cæterum opibus & potentia prestantes, hæc quæ de rerum terrenarum contemptu differuerat, ceù proposito suo repugnantia effusè ridebant, quùm Iesus parabolam minimè ridiculam affert de Lazaro, id est, in solum Deum spem omnem collocante, qui ex fame & squalore ereptus, in sinum Abrahæ, cuius verè erat filius, recipitur: Epulone quodam diuite contrà, qui omnes vitæ delicias sectatus, Lazarum prædictum non alimonia, & ne micis quidem panis dignatus fuisset, in tartara deiecto, vbi perpetuò pœnas acerbissimas ac penitus intolerabiles sit daturus, Luc. 16.

Laudatur prouidentia illius, qui sibi ex mammona iniquitatis parauit amicos. Cap. 42.

Proximam parabolam discipulis proposuit de iniquo dispensatore, qui in rem suam Dominica bona cautus profuderat, latenter indicans, nihil hic nostrum esse, sed Domini, qui tamen prudentiam laudet ministri, ex bonis alienis in egentes benefici: vnde illum vicissitudo quædã maneat officij. Luc. 16.

Parabola de conductis in vineam Domini operarijs. Cap. 43.

Aliam item superioribus connexuit parabolam Patrisfamilias, qui varijs diei horis operarios in vineam suam, mercede pacta, cõduxit, imparem laborem pari præmio remunerans, quo significari voluit, iam olim futurum, vt Gentes fide Iudæos anteuerterent, Matth. 20.

Parab. de laborantibus in vinea.

Restituto Paralytico, ambitionem reprehendit eorum, qui primos vbiquè affectant accubitus. Cap. 44.

Conquieuit autem paulisper à Sermone Iesus, & Pharisæi cuiusdã ingressus ædes Sabbatho, vt cibum caperet, hydropicum sanauit, ac mox docuit perperam agere, qui inuitati ad conuiuium, primos accubitus curiosè ambirent. Optimates enim verè esse ac aliorum antesignanos, qui sese scirent animo demittere. Proinde in conuiuijs apparandis, inopum voluit haberi rationem, qui ad reddendum vices essent impotes, tamen illius præmii quod sperandum sit in resurrectione iustorum, certa viderentur occasio, Luc. 14. Et hæ quidem res gestę, finem secundo Dominicę prædicationis anno imposuere.

ANNVS DOMINICAE PRAEDICATIONIS TERTIVS, & primùm, quid egerit Christus in porticu templi Salomonis in Encænijs Iudæorum. Cap. 45.

Extremus annus Dominicæ prædicationis, idem illi planè, qui & vitæ finis fuit. Deambulabat tum fortè Iesus in porticu templi Salomonis in Iudæorum Encęniis, & cingebant illum Iudęi, improbis conatibus fermè vrgentes, vt palam Christum se esse fateretur. Verùm ille ex operibus facilè iudicandum ostendens, quis esset, vnum nihilominus se esse cum Patre ingenuè confitetur. Quo dicto, lapidibus, ni fugiat, obruere Dominum adorti sunt, Ioan. 10.

Fugit Dominus insidias eorum, qui eum lapidibus obruere moliebantur, in vlteriorem ripam Iordanis, & resuscitat Lazarum quatriduo mortuum. Cap. 46.

Fugit igitur in vlteriorem ripam Iordanis, & tristè accipit nuncium de Lazari morbo, dormire hominem significans, qui iam fato concesserat. Prębuit ea mors Iudæę repetendę occasionem, etiã si discipuli, cauendam Domino eam regionem, ob necem, quam ei Iudæi minabantur, apertè prędicarent. Venit igitur Bethaniam quarto die, ex quo Lazarus in monumentum reconditus fuerat, & deploratum iam penitusque desperatum se reuocaturum ad vitam pollicetur. Nec mirum si Lazaro prestaret, quod omnes in illo expectamus. ait enim: Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet: & omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in ęternum. Nec mora, dicto fides certa affuit: prodit è monumento, qui quartum iam diem mortuus fuerat.

Consilium Iudæorum de occidendo Christo, quorum furori iterùm cedens, profectus est in Efræm. Cap. 47.

Quare permoti ex Iudæis complures, fidei Christi colla subdiderunt. Porrò Pharisæi vbi hęc resciuere, coacto cõcilio in foribus esse periculum, nisi vnus IESVS multorum vice pereat, Caiphæ

Pontificis

Pontificis sententia cognoscunt. Itaque mox decernitur, quo celerius fieri possit, quoq; commodiùs è medio tollatur, Ioan. 11. Cessit furori Dominus, Efræm profectus, quę vrbs non longè à vasta solitudine aberat, vbi in tuto mansit cum discipulis suis, Ioan. 11.

Vt Christus ipse, adueniente hora sua, vltrò venerit ad locum passionis, s. in Hierusalem: & quomodo discipulos aduersùs Iudæorum malitiam & conatus improbos ad mansuetudinem hortatus sit & patientiam. Cap. 48.

Postquàm autem ita visum est illi, vt mortem susciperet, declinauit latibula, & iter flexit Hyerosolymam. Eundum autem illi erat per mediam Samariam & Galilæam, qua oppidum quoddam ingressus, decem viros à lepra mundauit, è quibus vnus duntaxat, & ille Samaritanus, rediens à Sacerdotibus, gratias egit, Luc. 17. Præmisit autem nuncios, quos auersati sunt Samaritani, Iacobo & Ioanne vindictam expetentibus, vt flamma cælestis contumaces absorbeat ad eum modũ, quo Helia orante, contigit. Sed increpuit concitatos in iram Dominus, spiritum cælestem & verè apostolicum, esse spiritum lenitatis, mansuetudinis, & patientiæ indicans, seque haud quaquam venisse vt perdat animas, sed vt seruet. Luc. 9.

4. Reg. 1.

Spiritus vere apostolicus.

Prædicit Christus discipulis suis Passionem & resurrectionem suam, & ambitionem repræhendit filiorum zebedæi. Cap. 49.

Ait autem ad illos secretò: Ecce ascendimus hyerosolymam, prodeturq; illic filius hominis primarijs sacerdotibus & scribis, qui illum damnantes capitis, Gentibus tradent, quo illusum ac flagris cæsum cruci affigant. Cæterùm tertia die resurgens à morte reuiuiscet, Matthe. 20. Marc. 10. Luc. 18. discipuli ijs verbis in spem erecti, futuri cuiusdam regni ditionẽ affectabant, ac primi omnium Iacobus & Ioannes, Zebedei filij simul cum matre prima loca dominici regni ambiebãt, (Iesu hanc mentis elationem paucis verbis confutante, quippe facta mentione de calice, id est, poenæ crucis) & dona Dei, quibus vtrisq; via aperitur ad summa contendendi. Deniquè cæteros monet, Principatum non cogitent, cuius inter ethnicos respectus quidem habeatur. Verum suo exemplo qui aliorum necessitatibus inseruiturus aduenerit, rectiùs facturos, qui omnem animi fastum deponant, Matth. 20. Marc. 10. Luc. 22.

In suscepto hoc ad Hierosolymam itinere, diuertit primum ad Zachæum, vbi cæcis visum reddidit. Cap. 50.

Recta autem Hierosolymam petens, delatus est Hiericho, inter eundum nano illo Zachæo, vt se hospitio reciperet, accersito. Qui postquàm res per nefas aliquandò partas, quadruplo reddere, dimidio nihilominùs in pauperes, concepto cælestium amore, dispensato, salutem eo die huic domui contigisse ait Iesus, vereq; Zachæum Abrahę esse filium, quippe quem benefactis refert, Luc. 19. Et mox cæcis, vehementi clamore misericordiam poscentibus, visum reddidit. Sciscitatus tamen priùs, num id gratum haberent, cùm multi cæcutiant, qui tamen lucẽ penitùs execrantur, Matth. 20. Marc. 10. Luc. 18.

Deindè diuertit in ædes Simonis leprosi Bethanię, vbi Maria illi venerandum caput precioso vngit oleo. Cap. 51.

Diuertit proindè eodem itinere in ædes Simonis cuiusdam, cognomento leprosi Bethaniæ, ac inibi conuiuans cum Lazaro, Martham habuit ministram, & Mariam eius sororem plùs solito officiosam. Nam alabastrum vngento refertum precioso fregit, liquore totum caput Dominicum diffuso. Id cùm malè haberet discipulos, qui diuenditum vnguentum maluissent, & inopia laborantibus precio consultum: Fore ait, vt nunquàm desint Pauperes quos foueamus, sed vnctionem hanc in mortis ac sepulturæ suæ gloriam meritò impendi, quòd eius rei gestæ memoriam nulla vnquàm obliteratura esset obliuio, Matth. 26. Marc. 14. Ioan. 12.

Adpropinquans ciuitati Hierusalem, iubet sibi adduci asinam cum pullo, cui insideat, & sic mansuetus ingrediatur ciuitatem. cap. 52.

Vicinus indè Hierusalem Dominus, nouam aduentus sui pompam instruit. Missos enim à Bethphage ad oppidum, quod eregione situm erat, discipulos, iubet asinam simul cum pullo adducere, quibus insideat. Ac sic iumentorum vectus tergis, sterni sibi viam vestibus ac arborum frondibus

bus Passus est, & à pueris promiscuaq; multitudine acclamari lætis gratulationibus: Osanna filio Dauid, Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel, Matthe. 21. Marc. 11. Luc. 19. Ioan. 12.

Fleuit Christus super ciuitatem Hierusalem. Cap. 53.

Cæterum propiùs intuitus ciuitatem, defleuit illius cladem omnium miserrimam, quam à Romanis Principibus Tito & Vespasiano esset acceptura, Luc. 19. Iamque erat intra vrbis mœnia, cũ subitus omnes occupat motus, quò nouarum rerum cupidi, scire gestiebant, quis ouationibus vsque adeò insolytis Hierosolymam ingrederetur, Matth. 21. Ioan. 12.

Ciuitatem ingressus, statim visitat templum, quo ab ementium & vendentium sordibus purgato, mox docere incipit, & primò omnium nimiam de proprijs operibus repræhendit fiduciam. Cap. 54.

Ac protinùs templum inuisens, primum studium domui paternæ scelestis negociatoribus purgandæ adhibuit, flagello ex funibus ad eam rem parato, Matth. 21. Marc. 11. Luc. 19. Proximum, cæcis ac claudis sensuum integritati restituendis. Matth. 21. Quærebant Iudæi signum acerbæ illius castigationis, & audiunt fore vt templum ab ijs diruendum, sua virtute restauretur, Ioan. 2. Sedens autem è regione gazophylacij Dominus, viduam pauperculam duo minuta æris (id est, quadrantem) inijcientem contemplatus, cùm nihil illi esset reliqui, plus omnibus iniecisse eam ostendit, Marc. 12. Luc. 21.

Alij ad primum annũ referunt illud Ioan. 2.

Ac mox docendæ multitudini intentus, elationem pharisaicam damnat, qua nimiùm plerique de suis benefactis præsumerent, omnibus præ se alijs, veluti nihil videantur, contemptis. Seruiebat huic negocio parabola Pharisæi, iactantis bona sua, & Publicani nihil horum agnoscentis, sed totum quod assequi possit boni, diuino beneficio tribuentis: quorum posterior, iustitiæ dotes à Deo acceperit, Luc. 18.

Parab. De Pharisæo & Publicano.

Vespere concessit Bethaniam, vbi eum nocturno tempore visitat Nicodemus. Cap. 55.

Appetebat autem vespera, & redijt Iesus Bethaniam, Matth. 21. Marc. 11. Vbi Nicodemus nocturno congressu arcana cælestis generationis didicit, causamque Dominici aduentus & imminentis iam exitij, vt videlicet omnis qui credit in Christum, non pereat, sed habeat vitam ęternam.

Rectius hoc cum Nicodemo factũ colloquium, ad primum annum refertur.

Execratur ficum. Cap. 56.

Postero die rediens Hierosolymam famelicus, & accedens ficum arborem, cùm nil præter folia in ea reperisset, execratus est illam, quia fructum non edidisset, imprecatus vt perpetuò sterilis permaneret, Matth. 21. Marc. 11.

Ingressus templum, liberat adulteram: vbi aduenientibus ad se ethnicis, petit, à patre suo clarificari: & accedente vespera, iterum concessit Bethaniam. Cap 57.

Ingresso autem templum Domino, Scribæ, & Pharisæi adulteram in opere nephario depręhensam producunt, captiosè quærentes quid fieri statueret. Porrò Iesus ita responsum temperauit, vt neque illam absoluens, Moisis legem abrogare, neque condemnans, in tanta peccantium multitudine vindictam à sola hac paupercula expetere videretur, Ioan. 8.

Ostendit autem mox fore, vt gloria sua ethnicis à Patre cælestis reuelaretur, commodam nactus occasionem ethnicorum quorundam aduenarum, qui Philippi & Andreæ vsi patrocinio, Iesum videre desiderabant. Qua hora Patrem inuocauit, vt se clarum gentibus redderet, id quod facilè impetrauit, voce cælitùs audita, Et clarum reddidi, & posthàc reddam, Ioan. 12. Redijt eodem die, cùm aduesperasceret, Bethaniam, Marc. 11. postridiè Hierosolymam repetiturus.

Redeundo à Bethaneam in Hierusalem, quæ ad orationem efficacem sint necessaria, diserta demonstrat concione. Cap. 58.

Et diluculo vidêtes ficum execratam à Domino, aruisse, trahuntur in admirationem verum. Iesus fidei pertinaci maiora tribuit, Matth. 21. Marc. 11. preces parum efficaces esse prędicans, quę fide ca-

Para. De iniquo iudice.

de careant, Matth. 21. Cui hoc addidit, instantes quoq; esset preces & tenaci proposito fixas oportere, parabolam afferens iniqui iudicis, quem vidua precibus tandem vrgentibus, ad ius reddendum induxerit, alioquì in rebus agendis remissum. Vndè appareat desperati esse hominis, ne tantillum quidem de Deo præsumere, Luc. 18.

Templum ingressus, interrogatur à Pharisæis de suæ prædicationis potestate, quibus propositis quibusdam parabolis, suam illis exprobrat incredulitatem, adeó vt illis publicanos preferat, & meretrices. Cap. 59.

Parab. De duob° filijs.

At quum venisset in templum, à Sacerdotum antesignanis, & plebis senioribus interrogatus, quis illi fecisset potestatem docendi. Iesus autem hanc quæstionem altera repulit de Baptismo Ioannis, num è cœlo esset, an ex hominibus, Matth. 21. Marc. 11. Luc. 20. Puplicanos, ait, & meretrices in cælis præferri incredulis, quòd Ioanni obsequentes resipuerint. Ad quod mirè congruebat parabola de duobus filijs, quorum vterque iussus à parente vineam colere, qui operam esset pollicitus, cessator fuit: qui illam negauit resipiscens tandèm præstitit, Matth. 21.

De Patre familias vineam locante Psal. 117

Proxima huic parabola erat de Patrefamilias, vineam colonis locante, qui ministros simul cum herili filio fructus poscentes trucidassent: quam adduxit, vt sententiam rogati, seipsos damnarent, qui pari scelere cum colonis notarētur. Verùm quo meritas ob id pœnas intelligerent euidentius, lapidem se esse reprobatum ab ędificantibus, testatus est, cuius meminit Propheta. In quem lapidem aut impingenti, aut ab eodem illiso haud dubiè sit pereundum, Matth. 21. Marc. 12. Luc. 20.

Huc pertinebat & illa parabola, quam de rege nuptias filio apparāte, recensuit. Inuitati enim toties Iudæi, obstinati animo, varias causas errori prętexuerunt, Matth. 22. Luc. 14.

Subornantur qui tenent Christum, an ne Cæsari tributum sit persoluendum. Cap. 60.

Subornāt tum Pharisæi discipulos, qui simul cum Herodianis ad Iesum profecti, de tributo Cæsari pendendo interrogarent, vt si licere id affirmaret, Iudæos offenderet, qui prophano principi parere indignum putabant: sin fas non esse, Cęsareanos infensos haberet. Sed Dominus versutiam subodoratus, numismatis inscriptionem ab alijs discere cupit, quasi ipse ignoraret, quæ ad veram pietatem non essent maximoperè conducibilia, quorum vsus quoquè ceu promiscuus videretur, Matth. 22. Marc. 12. Luc. 20.

Victi Pharisæi à Christo, alium subornant legis Doctorem, qui eum de magno interroget mandato. Cap. 61.

Quęst. De magno man dato

Parabo. De eo qui incidit in latrones, & Samaritano.

Verum dum nihil hinc accesserat Pharisæis victoriæ, videntes saducæos quoquè succubuisse, qui resurrectionem non credebant, dum arguuntur inscitiæ scripturarum, quæ crebro Deum appellant Abraham, Isaac & Iacob: Neque consentaneum sit, Deum rectè dici mortuorum, Matthe. 22. Marc. 12. Luc. 20. Rursus alium subornant legis Doctorem, qui quærat de magno mandato, & responsum accipit liuore, odio & maleuolentia istorum non indignum, de proximo videlicet post Deum diligendo, parabola, vnde id perspicuum fieri posset, de vulnerato à latronibus, in medium allata, qui à Sacerdote & leuita prætereuntibus neglectus, Samaritani tandem cuiusdam pietatem sensisset. Hoc aptum esse ait exemplum, quod alieni à Charitate, imitarentur. Luc. 10.

Mittuntur tandem ministri, qui Christum vi adoriantur. & capiant. Cap. 62.

Missi sunt protinus ab æmulis ministri, qui captum afferrent, sed deterruit illos sermo, cuipiam nunquàm audissent: deinde quod dixerat, Quæretis me, & non inuenietis, Ioan. 7.

Exortus indè varius in populo de Christo rumor. Vbi etiam ipsi interrogantur Pharisæi, cuius filium credant Christum. Cap. 63.

Deinde varius in plebe rumor de Iesu subortus est: Quidam Prophetam esse prædicabant, quidam verò Christum, alij, ex Bethleem oppido nasci Christum, non à Galilæa originem trahere, contendebant, Ioan. 7. Porrò Iesus Pharisæos in hac controuersia accessit in vnum collectos, & interrogauit

rogauit: Cuius tandèm filium crederent Christum? Et cùm incunctanter responderent, Dauid, clàm notauit impiam illorum de se opinionem: Quippè qui hominem confitebantur, Deum ignorarent: Nisi enim Deus sit, absurdum videri quòd Dauid in Psalmis Dominum appellet, qui illi sit filius, Matth. 22. Marc. 12.

Docetur populus, Sanę doctrinę non officere Doctorum improbitatem. Cap. 64.

DEINDE plebem intuitus, docebat sanam doctrinam, quam de authore à Moise recepissent, patienter à Scribis & Parisæis in cathedra Moisis considentibus recipiendam. Atqui vitæ exemplum, eò quòd esset turpissimum, haud quaquam vt sequaris, proponēdum. Nam onerant, inquit, sarcinis imperitiores, quas digito ipsi dedignātur attingere. Omnia agunt ad ostentationem, ambiunt loca honorificentiora, Rabbi ab hominibus salutari gestientes, quando vnus est Rabbi & Pater, nempè qui agit in cælis.

Pharisæis comminatur exitium. Cap. 65.

DEINDE ad Pharisæos versus comminatus est illis exitium: Væ, ait, vobis Phrisæi, Scribæ & hypocritæ, qui regnum cælorum alijs clauditis, ipsi perpetuò exorties. Voratis domos viduarū, longùm precamini, vagamini terra marique, vt in superstitionem vestram pertrahatis simpliciores. Væ vobis duces cæci, qui ex Patribus homicidis nati, vt illi prophetas, ità vos apostol os trucidabitis, quò verè reatum contrahatis omnis innoxij sanguinis. Futurum vobis auguror, vt me aliquādò videatis in gloria, quem iam habetis despectui, Matth. 23. Marc. 12. Luc. 11.

Discipulis templi structuram admirantibus prædicitur primum eiusdem templi ruina, deinde totius mundi annunciatur destructio, datis quibusdam veluti signis, quæ vniuersalem rerum humanarum omnium interitum sint præcessura. Cap. 66.

EXEVNTI autem templum Domino, discipuli pęclara & sumptuosa eius phani ædificia, admiratione quadam capti, ostendunt. Sed ille vanitatem mentibus eximit, prædicēs breuì futurum, vt ne vllus quidem lapis alteri cohæreat lapidi; Matth. 24. Mar. 13. Luc. 21. Ac mox abiens, in monte oliuarum urbem intuitus, paulisper consedit. Vbi secretò huic congressi discipuli, initia futuræ huius cladis condiscunt, videlicet Antichristos, bella, seditiones, terræmotus, pestilentiam, famem, terrifica de cælo signa, idolum abominabile, Danielis vaticinio celebre, extremā deniq; calamitatem eorum, qui docebunt Euangelium. Quanquam ne vnus quidem capillus è capite illorum sit periturus: fore enim, vt in patientia sua animas asseruent. *Signa mundi interitū pręcedētia.*

Hierusalem verò, captis habitatoribus, & quaquauersum abductis, à gentibus tantispèr calcatū iri, dum euangelium vniuersos illarum fines occupauerit: tum enim finem instare mundi, quē & ipsum portenta quædam præcedent in sole, luna, stellis, & pelago, Matth. 24. Marc. 13. Luc. 21. Solicitè autē cauendum ait, nè crapula, ebrietate, aut curis huius vitæ detineamur, ità vt improuidos opprimat, ex inopinato dies illa, Luc. 21. vsqueadeò incerta, vt nec angeli cælestes eam possint prædicere, Matth. 24. Venit enim subitò, ceu fulgur coruscans è cœlo, Luc. 21. Fit ad eum fermè modū quo diluuium, quod contigit Noæ temporibus: edentes enim & bibentes, ac nuptijs incumbentes, in expectatum corripuit.

Vigilandum esse, nè imparatos obruat nos dies illa magna & incognita, in qua Dominus ab ignis hœdos, id est, a bonis separabit malos. Cap. 67.

ITAQVE prudenti cuique vigilandum est, boni Patrisfamilias exemplo, qui furibus nocturnis domum suam patere non sinit. Itidem frugi minister non indulget potationibus, rixis aut somno sub id tempus, quo Domini suspectum habet aduentum, Matth. 24. Sic videntur desipere virgines in occursum sponsi venturæ cum incensis lampadibus, si noctù excitatæ è somno, oleum quod in promptu esse illis debuerat, iam primum emptum ierint. Et seruus ille parùm frugi traditur extitisse, qui acceptam à Domino pecuniam, per incuriam domi ociosam iacere passus est, quam ille cum fœnore se recepturum sperauerat. *Parab. de x. virginibus.* *Parab. de talento in sudariolo retento.*

Separati autem tunc à bonis, ait Iesus, eos, qui fuerint noxij homines & scelerati, non alitèr quàm Pastor ab ouibus hœdos segregat: bonorum numero censeri eos, qui suo nomine

miseris charitatis opera impenderint: malorum contrà, qui hæc pertinaciter negauerint. Hos execrabiles, igni & cruciatibus nunquam finiendis tradi; illos benedictos, ad cæleste regnum vocari, Matth. 25.

Sequenti die Dominum in Bethania mansisse, & quid intereà contra eum Sacerdotum moliti sint Antistites & scribæ. Cap. 68.

CAETERVM profectò post hunc sermonem in Bethaniam Domino, vbi consentaneum est illum sequentem egisse diem, intereà Sacerdotum antistites & scribæ, coacto concilio in Caiphæ atrio, capiendum per insidias Iesum morteq; plectendum statuunt. Inuentus est huic negocio idoneus Iudas discipulus, qui pecunia corruptus, triginta argenteos stipulatur à Iudæis, vt prodat Magistrum, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22.

De præparatione vltimæ Cœnæ Domini, & quid in ea gesserit Christus. Cap. 69.

POSTERO die, qui primus erat eorum, quibus à fermento abstinebant Iudæi, præmisit Iesus duos ex discipulis, qui pascha in ciuitate pararent, ipse secutus, vnà cœnans, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. lauit pedes discipulorum, tanta exemplo ad animi demissionem & modestiam illos inuitans. Simul ex eo cœtu, quem tanto ardore dilexerat, quendam esse subindicans, qui se esset Iudæis proditurus, Matt. 26. Ioan. 13. Et mox accepto pane, deindè vini calice, corpus esse suum ac sanguinem restatus, manducare illos iussit & bibere, quòd ea sit futura calamitatis suæ mortisq; memoria. Fore proindè, vt omnibus ea res fieret offendiculo, Petro contrà neque carceres, nec mortem se formidaturum constanter pollicente. Sed Iesus trinam de se illius negationem prædixit, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 13.

Facta cœna, præscribit Christus discipulis suis nouũ mandatum dilectionis, eosq; contra futura instruit pericula, & patrem orat nõ pro apostolis tantùm, sed pro omnibus etiam qui in eum sint credituri. Cap. 70.

COMMENDAT autem protinùs nouum illud de mutua dilectione mandatum, Symbolum id esse significans, quo discipuli sui ab exteris dinoscantur, Ioan. 13. Deindè ad proxima pericula instruens animos, iubet mœrorem ac metum omnem deponere, iturum se præparatum suis locum quo illos ad se recipiat. Et planè se viam esse, veritatem ac vitam: argumentum præterea videri quòd se magistrum ament, si præceptis sint morigeri. Nunquàm se commissurum, vt desertos omni solatio relinquat, quandò spiritum cælestem consolatorem in hoc illis mittendum destinauerit, pacem intereà suam impertiens, Ioan. 14.

Deniquè, vt omnem spem salutis non aliò, sed in se duntaxat collocent, vitem se esse prædicat, à qua semotus palmes, sterilis reddatur, & mox in flammas, postquam aruerit, videatur conijciendus. Non se item electum ab ijs fuisse, sed cum delectu illos factos fuisse apostolos. Magistro proindè hunc mundum tendere insidias, vt Prophetæ oraculo continetur: Odio, inquit habuerunt me gratis. Itaquè non mirum videri, si idem accidat discipulis, qui dignitate censeantur inferiores, Ioan. 15.

Cæterùm spiritum consolatorem, cuius pauloantè meminit, suo aduentum incredulum hunc mundum de peccato condemnaturum, breuem esse tristitiam, & parientis fœminæ similimam. Vt enim hanc ingens finiat gaudium recèns nati infantis, ita discipulorum corda post præsentem mœrorem lætitia perpetua exhilarabit. Postremò pacẽ Iesus discipulis in sese habituros spondet, modò suo exemplo animentur, qui mundum vicerit, Ioan. 16. Fixis deindè in cęlum oculis, Patrem orat, vt se clarum mundo reddat, discipulos & eos quoque qui illorum verbo credituri sint, à malo seruet, vnumque faciat per dilectionem, ad eum modum, inquit, quo ego & tu vnũ sumus, Ioan. 17.

De egressu Iesu trans torrentem Cedron in hortum, montem s. oliueti, & quid ibi fecerit. Cap. 71.

ET euestigiò cùm hymnum absoluisset cum discipulis Iesus, vrbe egressus in prædium Gethsemani, quod est situm vltra torrentem, qui à cedris nomen habet. vndè hortus erat Iudæ proditori non ignotus. Solebat. n. se plerunq; Dñs in semotũ ab vrbano strepito recessum hunc cũ suis accipere. Illic accersito ad se Petro cũ duobus Zebedęi filijs, cæteros iubet quietos paululũ se expectare, qui pcibus velit insistere. Et pgressus indè, mœstũ se esse indicat, taliq; tristitia teneri, q̃ sola morte sit finiẽda, iubẽs itẽ illis, vt cõsideãt & secũ vigilẽt. Ipse solus nõ admodũ lõgo spatio disiũctus, sed quod

quod iactu lapidis possis attingere, humi pronus consternitur, Patrem orãs, si qua fieri possit, immunem se reddat ab imminente ærumnarum calice, nè hunc degustet. Quanquàm si omninò ita visum sit, nihil detrectaturum se, verùm in omnibus morem gesturum.

Et surgens à precibus, quos vigilare iusserat, somno oppressos inuenit. Itaq; rursus admonet, nè dormiant, sed orent magis Deum, nè sinat illos labi in tentationem, ꝙ Spiritus equidem nihil non moliatur, at caro perq̃ est fragilis. Ac mox rediens ad preces, tertiò easdem repetijt, toties somnolentos increpans. Laborabat autem angore tanto Dominus, vt sudore eius sanguinolento tellus etiàm maderet, cùm protinùs è cœlo vox angelica auditur, quæ animum, ac robur addidit.

Qualem se CHRISTVS erga proditorem Iudam, & Pontificum ministros ad capiendum instructos, exhibuerit. Cap. 72.

Iamque aderat Iudas proditor cum cohorte, ac ministris Pharisęorum, & Pontificijs, quibus in occursum veniens Dominus, oscitantibus discipulis, inquit: Dormite iam, & requiescite, quasi verò tempore tam periculoso quies apta videatur. Et compellans multitudinem tertiò, quẽ quærant, sciscitatur. Illis toties respondentibus, IESVM Nazarenum: Dominoq; subijciente, Ego sum, in terram dilabuntur. Ac protinùs, vt discipulos abire pateretur, si se quærerent, iussit. Quo dicto, Iudas exosculatus est Magistrum. Nam id ei symbolum fuit proditionis, quam cum Iudęis pactus fuerat. Et confestim illi hostiles manus inijciunt, vinculis membra stringentes.

At Petrus prolato in medium gladio, ministro Pontificio, cui Malcho nomẽ erat, dexterã abscidit auriculam, quam confestim Dominus loco suo restituit, vetans gladio ferire eum, qui nolit ferro succumbere. Versus indè ad capientes, causam reddidit, cur se veluti latronem caperent, id q͂d prius crebrò docenti in templo nunq̃ contigisset: Nimirum quia iam permissa videretur tenebris potestas quiduis audendi, atq; ita futurum, Prophetarum oracula præcinuerint.

Quomodò CHRISTVS à suis derelictus, in domum Annæ ductus, & quid ibi passus sit. Cap. 73.

Discipuli intereà omnes fuga saluti suæ consuluere: cũ magno impetu in ædes Annæ, qui Caiphæ Pontifici socer erat, IESVS ducitur, interrogatus ibi de discipulis, & doctrina. Verum ille potiùs quærendum duxit ab auditoribus, quorum ingens erat numerus, quidnam illos docuisset. Ad quæ verba Pontificis minister alapam Domino, non aliter, q̃ si fuissent contumeliosa, impegit. Et audiuit: Si perperam locutus sum, de hoc ꝓfer testimoniũ: Sin rectè, cur abs te vapulo?

Quæ CHRISTVS fuerit passus in domo Caiphæ Pontificis. Ca. 74.

Missus deindè Caiphæ, vbi omne Iudęorum concilium testes iniquos aduersus Dominum conquisierat, reiectis quibusdam ceù friuolis, ac prorsus ineptis, quũ sæpè interrogatus, nihil ad obiecta responderet, quærit Pontifex: Num CHRISTVM Dei filium se esse fateretur. At ille. Tu, inquit, ita dixisti, fore significans, vt aliquandò multa luce conspicuum in nubibus cœli Dei filiũ viderent, quẽ modò humilem aspernarentur. Ad quam vocem Pontifex ceù execrabilem concitatus, vestem scidit, & morti obnoxium esse IESVM, toto cœtu adclamante, ꝓnunciat. Illudebant illi intereà ministri, velato capite mẽbra ferientes, ac fœdantes sputo, Prophetam insuper salutabant, sedulò exigentes, vt illũ proderet, qui se verberasset, multis quoq; alijs huiusmodi in hũc collatis conuicijs.

Petrus negat CHRISTVM. Cap. 75.

Intereà Petrus in Annæ atrio semel, atq; iterum ab ancilla alijsq; interrogatus de IESV: Num illius esset discipulus, constantèr, ac deindè sanctè iurans, illum abnegauit. Id quod in Caiphę quoq; ædibus ad eum modum accidit. Et cum vocem edidisset gallus, meminit Petrus verbi Domini: Priusq̃ gallus bis cecinerit, tu me tertiò abnegabis. Atqui IESVS intuitus Petrum, mœstũ reddidit, vt se foràs cum ingenti fletu proriperet, Matt. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 18.

Vt IESVS adueniente diluculo, in die Parasceues, primùm ductus sit in prętorium Pilati, & quantis ibi affectus sit iniurijs. Tum de nephanda Iudæ desperatione, & falsis in CHRISTVM accusationibus. Cap. 76.

Porrò vbi primùm diluxerat dies parasceues, vinctum omnis Iudęorũ multitudo IESVM in prætorium ducit ad Pilatum præsidem, non tamen euntes intrò, nè contaminarentur, sed pascha mãderent. Id cùm viderat Iudas, pœnituit eum proditionis, & coniectis in templum triginta

argenteis. Vndè illi agrum in peregrinorum sepulturam mercati sunt: Peccaui, inquit, sanguiné iustum vobis tradens: ac mox abiens, laqueo vitam finiuit.

Exijt autem foràs ad Iudæos Pilatus, accusationem in IESVM receptum: sed illi opinione seipsos commendabant, quo grauiùs reum præmerent. Si hic, aiunt, immunis esset à scelere, non vtriq; conspectui tuo illum obtulissemus. Verùm accusationem, nè in ea parte te moremur, paucis accipe: Subuertit populum nostrum: Vetuit tributa pendi Cæsari: dixitque se CHRISTVM Regem esse. Præses recepta accusatione, interrogauit secretò IESVM, Rex ne esset, & subodoratus accusationis Iudæorum vanitatem, absoluere Dominum constituit. At illi seditiosum esse hominem prodiderunt, qui à Galilæa exorsus, doctrina sua motus in populo ad Hierosolymas vsque pertingentes suscitauerit.

Quomodò CHRISTVS ad Herodem missus, & ab eodem delusus, Pilato iterùm fuerit traditus. Cap. 77.

Audita autem Galilæa, Præses IESVM Galilæum esse edoctus, ad Herodem tetrarcham, qui tum Hierosolymis fortè agebat, misit. Vbi expectatus vt portenta ederet, conticuit. Itaq; indutus veste alba, ludibrio habetur ab Herode, omniq; exercitu, atq; ad Pilatum præsidem remittitur.

Pilatus CHRISTVM, agnita sua innocentia, liberare studuit: sed propter metum Iudæorum, condemnauit innocentem. Cap. 78.

Qui innocuum liberare pro virili adnitens, consuetudinem Iudæis solemnem, qua in Paschali celebritate vinctum aliquem illis dimittere solebat, fauori suo prætexuit. At illi in diuersum nitentes, Barrabam quendam vinculis eximi homicidam cupiũt, IESVM verò voce increbrescente cruci affigi desiderant. Præses autem lenire illorum sæuitiem volens, nudatum veste, flagris cædi iussit. corona ex spinis mox ceruici impressa, & arundo dextræ tradita, corpus multis, atque adeò horrendis plagis contusum est, salutariq; à militibus, Rex Iudæorum, cœptus per ludibrium.

Vndè Pilatus eum eripiens, iam satis superq; castigatum Iudæis ostẽdit, quò ad commiserationem eos commoueret, Innocentiam viri etiàm, atque etiàm inculcans, quam vxor, quæ in somnis multa ob IESVM passa, de illo palàm prædicabat. Cæterùm obstinati eiusdem tenaces propositi, cruci affigendum clamant. Nisi enim ita faceret præses, Cæsari illum aduersari. Lauit mox manus Pilatus, immunem se esse ab innoxio sanguine contestatus. Verùm illi sibi, & filijs hunc imprecati, ad condemnandum cruci IESVM, pręsidem impulerunt.

CHRISTVS Iudæorum potestati a Pilato traditus, cruci affigitur. Cap. 79.

Itaque lata hac sententia, eductus inter duos latrones Dominus, crucem ipse sibi gestare cogitur. Sed & Simonem quendam Cyrenensem adigunt ad opem in ea re ferendam, Sequebatur ingens multitudo, & inter eam matronæ quædam à Galilæa IESV sermone attractæ. Hę iunctę Hierosolymitanis, miserè Domini vicem deplorabant, sed is Hierosolymitanis iussit, vt se ac suos magis lugerent liberos, qui ceù lignum aridum, pœnis essent dignissimi.

Affixus autem cruci in Caluarię loco, inter duos latrones medius pendebat, omnium iniurijs, & probris expositus. Quum ille ne tunc quidem solitę in omnes beneuolentię, poterat obliuisci. Ac primò Patrem cœlestem precatus, vt errori illorum daret veniam, Latroni mox oranti, vt in Regno cœlesti non grauaretur sui, vel meminisse, Paradisum eo die se præstaturum, quem nõ rogatus pollicetur. Titulus pręterea à Pilato ceruici Dominicę appositus est, Iudęis multum repugnantibus, ad eum, qui sequitur modum: IESVS Nazarenus Rex Iudęorum.

Quæ præterea CHRISTVS in cruce egerit moribundus. Cap. 80.

Vestes, militum voluntati cessere. vt Prophetę oraculo continetur, sorte in ijs partiẽdis iacta. Commendabat IESVS Mariam genitricem cruci vicinam Ioanni discipulo, mulierem appellãs, nè quid affectibus humanis tribuere videretur, qui Patris cœlestis iam ageret negocium. Filium insuper se esse negans, dum illum in vicem suam substituit.

Congruebant mirè hę res gestę cum Dauidis vaticinio, vt videri possit ad illud respexisse Dominus, cùm voce Hebręa clamaret: Deus Deus meus, cur me deseruisti? Huc item pertinebat, quòd siti affici sese clamabat, felle mox, & aceto potatus.

Euenisse tum omnia dixit, quę oraculis olim vates futura de CHRISTO pręcinuissent. Itaq; demisso in pectus capite, Patrem affatus: In manus, inquit, tuas commendo spiritum meum. Quę vox illi vitam linquenti extrema fuit.

Quę

Quæ signa & prodigia Christi mortem fuerint secuta. Cap. 81.

Mortem extemplò secuta sunt prodigia. Sol caligine obducitur, tellus tremit, velum templi dirumpitur, petræ dissiliunt, & monumenta aperiuntur, prodeuntibus indè quibusdam perspectæ sanctitatis hominibus. Quæ res Centurioni, qui tum aderat, alijsq; complurimis fidé de Christo faciebant: pulsis enim pectoribus, domum redeuntes, verè hūc esse Dei filium fatebantur.

Rogabant protinùs Pilatum Iudæi, vt corpora condemnatorum eo die pateretur auferri, obsequens Sabbatham quoq; celeriùs extinguerentur. Latronibus crura comminuta sunt, Christo iam exanimi latus cuspide confossum, cruoris, & aquæ vbertim riuos edidit.

Vesperi Ioseph Decurionis precibus à Pilato concessum corpus Dominicum honorificè sepelitur, obseruato etiàm Iudæorum in vngendo ritu. Qua in re Nicodemus, cuius paulò superiùs facta mentio, allatis myrrhæ & aloes libris plus minus centum, suo non defuit officio. Sed & mulieres è regione monumenti sedentes, ac locum tacitè secum considerantes, ęgrè diuelli indè poterāt, Matth. 27. Marc. 15. Luc. 23. Ioan. 19.

De victoria triumphali, & gloriosa Christi Resurrectione. Ca. 82.

Postero die Iudæi, nè corpus Dominicum clàm à discipulis auferretur, veriti, à præside Pilato excubias sepulcro Dominico adhiberi impetrarunt. Nondùm enim exciderat illorum mētibus, quod de resurrectione sua peracto triduo aliquandò prædixerat Christus. Itaq; in muniendo sepulcro magna lapidis mole, consignandoq; ostio, nihil prætermissum, Matth. 2.

Sed quid sunt ad Deum humana consilia? Tertia die terræ motus ingens ad Domini resurrectionem, adspectusq; angelicus ceù fulgur custodum animos, vsq; adeò exterruit, vt à mortuis nihil viderentur differre. Quod vbi resciuere Iudæi, excogitato commēto subornarunt pecunia, qui dicerent furtim Iesvm è monumento noctu sublatum, Matth. 28.

Christi resurrectio per Angelos nunciatur primùm mulierculis sepulcrum Domini visitantibus. Cap. 83.

Intereà Maria Magdalena, Maria Iacobi, & Salome dum Sabbatho legis præcepto obsequentes quieuissent, diluculo præparatis ad vngendum corpus Dominicum aromatis, ad sepulcrum properant, Luc. 23. Vbi cùm lapidem oppidò ingentem ab ostio motum cernerent, ac corporis Dominici vestigium, id quod referebant fasciæ, iubentur ab Angelis Christi resurrectionem discipulis illius prædicare, metum deponere, eum qui viuat, inter mortuos minimè quærere, denique meminisse quid prædixerit adhuc in Galilæa agens Dominus, iam de proditione, modò de pœnis, ac de morte, à qua tamen tertia die resurrecturus, Matth. 28. Marc. 16. Luc. 24.

Discipuli Domini, huic mulierculárum nuncio credere primùm noluerunt. Cap. 84.

Mulieres dicto audientes, resurrexisse quidem discipulis narrabant Dominum: Sed illi vera esse negabant, quæ dicebantur, ac mulierculas planè aiebant desipere, Luc. 24. Quanquàm Ioannes & Petrus conspecto sepulcro, veraces fuisse mulieres depræhendere poterant, Luc. 24. Ioan. 20.

De prima Christi post resurrectionem apparitione, quæ facta est Mariæ Magdalenæ. Cap. 85.

Mariam autem Magdalenam mœror paulisper circa monumentum, discipulis abeuntibus, retinuerat, quæ mora illi primò conspiciendi Domini occasio fuit, Ioan. 20.

De secunda Christi apparitione facta duobus discipulis euntibus in Emaus. Cap. 86.

Ac mox eodem die in Emaus ab Hierusalem profectis duobus apparuit discipulis, dum in longum de Domino sermonem protraherent, ipse, quàm obtuso essent ingenio, productis à Moyse ac Prophetis de se scripturis ostendit. Quippe omninò videri necessarium, vt Christus pœnis plecteretur, & ita demùm gloriam sibi ęternam pararet, Luc. 24. Mar. 16.

De tertia apparitione, quæ facta est toti discipulorum collegio, solo absente Thoma: quibus precatur pacem, & priores illis de morte, ac resurrectione sua conciones in pristinam reuocat memoriam, data insuper noua Spiritus sancti gratia. Cap. 87.

Neque ita multò post apparuit discipulorum cœtui, dum fores essent clausę vesperi, pacem illis imprecatus. Deindè rei nouitate obstupescentibus, latus, manus, ac pedes prębuit contrectandos, iussitque afferri, si quid haberent quod esset esui: atquè ibi corā m piscis assi partem comedit

ac fauum mellis, id quod spiritus nulla ratione possit efficere.

Aperuit protinus scripturæ arcanæ sensa, fieriq; non potuisse dixit, vt quæ de se in lege Moysis, Prophetis, ac psalmis sint conscripta, irrita prorsus videantur. Commonefecit item eos verborum, quæ super hac re crebrò habuerit, quo pacto videlicet extrema quæq; ferenda fuerint CHRISTO, & tertia die resurgendum à morte. Iamque fore, vt in illius nomine pœnitentia etiam in gentibus prædicetur, iuncta peccatorum condonatione, Luc. 24.

Viso autem Domino, ingens lætitia perfudit discipulos. Et ille denuò pacem comprecatur, suo tum nomine ad Apostolicam cohortatus functionem, ad eum sanè modum, quo ipse Patris legationem obijsset. Nec mora, spiritum cœlestem afflatu suo impertit, in quo errata aut remittant, aut certè diutiùs constringant, Ioannis 20.

De quarta apparitione, qua octaua post resurrectionem die, iterùm congregatis apparuit discipulis, præsente tum D. Thoma, cui suam exprobrat incredulitatem. Cap. 88.

Rursus post dies octo, clauso ostio discipulis visus, solito pacis symbolo consalutat, Thomæ ibi discipuli castigans pertinacem de se dubitationem, quòd condiscipulis ea, quæ superiùs gesta memorauimus se absente, parùm fuisset credulus. Digiti tum in latus cuspide iampridem apertum immissi, ac manus CHRISTI membris clauis nuper perfossis admotæ. Vbi beatitudinis præconio commendantur à Domino, quicunq; non visa pietatis studio crederent, Ioannis. 20.

De quinta apparitione, qua se discipulis in mari Tiberiadis piscantibus manifestum reddidit. Vbi Petro agnos suos concredidit pascendos, atque adeò totius ei eccelesiæ commendauit curam. Cap. 89.

Tertiò in mari Tiberiadis piscantibus discipulis manifestū se reddidit, dum præciperet in dexteram iactari verriculum, vbi pransus vnà post tertiò confessum sui amorem, Petro pascendos concredidit suos agnos, sub quodam verborum inuolucro adijciens, quis illum maneret pro suo nomine vitę exitus, Ioan. 21.

De sexta apparitione, qua se discipulis visendum præbuit in monte, quem locum ad hoc illis constituerat IESVS: ibiq; nonnullorum de sua resurrectione dubitantium repræhendit incredulitatem. Cap. 90.

Postremò in Galilęa visendum se prębuit Dominus, in monte quem ad hoc destinarat, confluentibus eò discipulis, & adorantibus, vbi parùm syncerę fidei homines repręhendit, quia eos, qui se resurrexisse viderant, vanos reputassent.

De conuocatione gentium, siuè collectione Ecclesiæ catholicę, opera & ministerio Apostolorum, quibus ad hoc sacram inspirat doctrinam, & miraculorum confert potestatem. Cap. 91.

Traditam autem sibi mox indicat omnium, quę cœlo terraq; continentur, ditionem, contestatus eam esse verę & salutaris doctrinę formulam, quam se doctore auribus hausissent. Iamq; nihil restare aliud, quàm vt ea gentibus longè lateque innotesceret, id quod vestrarum, inquit, posthac erit partium.

Doctrinę huius comitem voluit esse baptismum, qui in Patris, Filij, & Spiritussancti nomine credituris impęderetur. Ad hęc nō defutura miracula, & valetudinis restituendę varia beneficia. Quanq̃ quid attinet hęc commemorare, quum ipse suo negocio se pręstò affuturū certò definierit. Eccè, inquit, vobiscū sum omnibus diebus vsque ad seculi consummationem, Matth. 28. Marc. 16.

De Magnifica CHRISTI ascensione, & diuisione Apostolorum, quorum sonus in omnem exiuit terram. Cap. 92.

Hęc dicens, receptus est in cœlum, sedetque ad dexteram Dei. At discipuli Dominicis obtemperantes iussibus, cœlestem doctrinam in orbem vniuersum diuulgarunt, & Dominicam opem semper circa se ad eum modum, quo pędixerat ille, præsentem senserunt, Marci. 16.

ALIA QVATVOR EVANGELIORVM CONCORDIA,

siuè totius Euangelicæ historiæ Compendium, ex concordia euangelica Cornelij Iansenij Hulstensis, in partes quinq; distributum.

PRIMA EVANGELICAE HISTORIAE PARS, continens per Compendium, quæ ad CHRISTI infantiam,& pueritiam pertinent.

Verbum Dei æternum, & vita & lux, caro factum. Cap. 1.

Verbum, quod apud Deum erat ab æterno, & ipsum Deus existens, per quod omnia facta sunt, omnium item vita, sed hominum peculiaritèr lux, misso priùs testificandi gratia Ioanne, in mundum tandem venit, carnemq; assumpsit, nobiscum conuersatus, Ioan.1.

Annunciatur Ioannis conceptio Zachariæ,& concipitur ab Elizabeth. Cap. 2.

Quod ad hunc accidit modum: In diebus Herodis Regis Iudęæ, Zachariæ sacerdoti seni per Angelum Gabrielem apud aram prædicitur, filium, qui Ioannes sit nuncupandus, ipsi ex vxore Elizabeth, sterili & anu, nasciturum, ipsumq; vsque ad horum euentum, ob incredulitatem, mutum permansurum, Lucæ 1.

CHRISTI incarnatio Mariæ nunciatur. Cap. 3.

Itaq; cùm post hæc verba mox concepisset Elizabeth, sexto ab eius conceptu mense, idē Gabriel à Deo ad Mariā, desponsatā Iosepho, missus Nazareth, pdicitur, filium, qui IESVS sit appellādus, ex ipsa nasciturum, idq; illæsa eius virginitate, nimirū per spiritussancti superuentionem, Luc.1.

Visitatur à Maria Elizabeth. Cap. 4.

Ex quo nuncio, cùm item conceptum cognatæ suæ Elizabethis virgo intellexisset, atq; ob id illam mox salutandi causa inuiseret, ad eius præsentiam mater fœtusq; spiritu afflantur, lætitiæque signa edunt. vndè & Virgo ad magnificandum Deum celebri commouetur carmine, Luc. 1.

Nascitur Ioannes, & Zacharias recepta loquela benedicit Deum. Cap. 5.

Post tres ergo deinceps menses, quibus apud anum Virgo perseuerauit, peperit Elizabeth filiū, cui cùm octauo die alijs frustrà renitentibus, nomen Ioannis impositum à parentibus esset, recepta Zacharias loquela, Magnificè DEI beneficium humano generi recèns pręstitum, prophetico spiritu cantauit, Luc.1.

Texitur à Matthæo Genealogia CHRISTI. Cap. 6.

Secuta est suo tempore, hoc est, sexto dein mense, CHRISTI generatio, nobile habens ex Abraham per Dauid exordium, per tres tesseradecades: in quarum prima Regnum Abrahæ promissum expectabatur: In secunda, idem in Dauide cœptum floruit: In tertia, idem collapsum, nouo modo per CHRISTVM expectabatur restaurandum, Matth.1.

Angelus Iosepho nunciat sacrum Virginis conceptum. Cap. 7.

Cæterùm priusq̃ Virgo CHRISTVM pareret, Ioseph eius maritus, cùm animo fluctuaret, quòd sese neutiquàm cognitam, grauidam aduerteret, Angeli in somnis monitu confirmatus est, nè desponsatam sibi relinqueret vxorem, edoctus illam è Spiritusancto concepisse, Matth.1.

Natus in Bethleem CHRISTVS, pastoribus nunciatur, & circunciditur. Cap. 8.

Proindè cùm Cæsarei occasione edicti cum illa ascendisset è Nazareth in Bethleem ciuitatem Dauid, accidit vt tum ibidēm Virgo filium pareret, quem pannis inuolutum, ac in Præsepio positum, Angeli monitu, pastores primi inuiserunt, Lucæ 2.

Magi ſtella duce inuentum Chriſtum adorant. Cap. 9.

Ac poſt hos magi ex Oriente nouæ ſtellæ ortu exciti, Hieroſolymis priùs de natiuitatis loco propheticis verbis inſtructi, ac deindè eiuſdem ſtellæ ductu ad eundem locum delati, ex quo poſt ſacra munera puero oblata, nè ad vafrum Herodem redirent, oraculo in ſomnis commonefacti, alia via redierunt ad ſua, Matthei. 2.

Oblatus in templo Chriſtus, à Simeone & Anna agnoſcitur. Cap. 10.

Poſt hæc demùm ipſo purificationis puerperæ die, oblatus tanquàm primogenitus in templo puer, primùm à Simeone iuſto ſene, poſt longam eius expectationem, deindè & ab Anna vidua agnoſcitur ac prędicatur, Lucæ. 2.

Angeli monitu fugit cum puero in Aegyptum, & redit Ioſeph. cap. 11.

Quibus peractis, Ioſeph angeli impulſu, cum puero & matre fugiens in Aepyptum, eundem Herodis iniuriæ ſubtraxit, quam noui regis metu impius ille in Bethleemiticos exercuit infantes. Quo extincto, rursùm angeli monitu, in terram Iſrael regreſſus Ioſeph, relicta metu Archelai Herodis filij Iudæa, oraculo, ceſſit in Nazareth Galileæ: vndè Nazarei nomen puer accepit, Matthæi 2.

Quæſitus à parentibus Ieſus, inuenitur in templo. Cap. 12.

Qui iam duodennis factus, cum ſolenni paſchæ die parentibus pro conſuetudine Hieroſolymá petentibus iunctus & ipſe eò aſcendiſſet, ab ipſis deſideratus, poſt triduum in templo eſt repertus inter doctores: cum quibus reuerſus Nazareth, ſubditus illis, profecit non tantùm ætate, ſed & ſapientia, ac gratia apud Deum, & homines, Lucę 2.

SECVNDA EVANGELICÆ HISTORIÆ PARS, continens acta Chriſti ab eius baptiſmo, vſque ad ſecundum paſcha, hoc eſt, acta vnius anni & aliquot menſium.

Prædicat & baptizat Ioannes. Cap. 13.

Cum autem iam virilem attigiſſet ætatem Ioannes & Chriſtus, tempusq́; eſſet prædicandi per ipſos euangelij, anno quintodecimo imperij Tiberij Cæſaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, prior Ioannes auſteritate loci, veſtitus ac victus populo venerabilis, verbo ac baptiſmo ad pœnitentiam homines inuitare cœpit, ſeuerè inceſſens ac terrens, præſertim phariſæos ac Saducæos, turbis miſericordiæ opera, publicanis iuſtitiæ tenorem, militibus iniuriæ abſtinentiam præſcribens: ſe non, vt putabatur, Chriſtum eſſe conteſtans, ſed alium qui poſt ſe ventutus eſſet fortior ac dignior, Matthæi 3. Marci 1. Lucæ 3.

Baptizatur à Ioanne Chriſtus, eiusq́; à Luca genealogia in Deum reducitur. Cap. 14.

Et eccè promiſſus Chriſtus, mox inter alios, & ipſe Ioannem adijt baptiſmi gratia, quem ab eo, licèt aliquandiù reluctante, ſuſcipiens, paterna voce ac ſpiritusſancti in columbæ ſpecie deſcenſu declaratus eſt eſſe filius Dei, cùm eatenus putaretur eſſe filius Ioſeph, iam triceſimum agens annũ, per quem deinceps humanum genus reduceretur ad Deum, vt qui filius Dei exiſtens, homo factus eſt, homines per ſe Dei filios redderet, Matthęi 3. Marci 1. Lucæ 3.

Ieiunat & tentatur in deſerto Chriſtus. Cap. 15.

Paterno ac ſpiritus teſtimonio declaratus, quis eſſet Ieſus, mox in deſertum ſeceſſit, vbi poſt quadragenarium ieiunium, ſine omni cibo peractum, tandem famis occaſione, variè eſt à ſatana tentatus, ſcire percupidò, num is eſſet, qui cæleſti voce denunciatus erat: quo in omnibus ſuperato, ſancti angeli miniſterium ei debitum obtulerunt, Matthæi 4. Marci 1. Lucæ 4.

Ioannes teſtificatur de Chriſto. Cap. 16.

Succeſſit his Ioannis de ipſo teſtimonium, qui & rogantibus miſſis ad ſe ſacerdotibus reſpondit ſe nequaquàm eum, quem putabant, eſſe: ſed alium iam veniſſe, qui is eſſet ſe dignior ac prior: & poſtera die præſentem Ieſum digito demonſtrans, denunciauit ipſum eſſe, qui à ſe promiſſus erat, & ab omnibus expectabatur, Ioan. 1.

Demonstratum à Ioanne Christum, quinque discipuli agnoscere & sequi incipiunt. Cap. 17.

Ac rursùm altera die eundem discipulis suis demonstrando, agnum Dei prædicauit, qua occasione quinque illum discipuli agnoscere, ac sequi cœperunt, Andrea ipsum fratri Simoni, Philippo eundem Nathanaeli insinuante, Ioan. 1.

Mutatur aqua in vinum in nuptijs. Cap. 18.

Tertia dehinc die, discipulis videntibus, per matris solicitationem, aquam in nuptijs conuertit in vinum, hoc suorum omnium miraculorum primo, Galilææ vicum, cui Cana nomen erat, cohonestans, ac se tandem, quis esset, post aliorum testimonia declarans, Ioan. 2.

In paschate eijcit Dominus vendentes & ementes in templo, mortem & resurrectionem suam Iudæis insinuans. Cap. 19.

Post hæc seipsum magis manifestaturus, è Capharnaum, vbi aliquot diebus cum suis manserat ob instans Pascha Iudæorum, ascendit Hierosolymam, vbi flagello de funiculis facto, è templo abegit vendentes, rogatusque signum vendicatæ authoritatis, mystico sermone templum à Iudæis soluendum, & à se post triduum excitandum, denunciat multisq; eo loci patratis miraculis, plerosq; ad credendum in se pertrahit, Ioan. 2.

Nicodemus docetur mysteria fidei. Cap. 20.

De quorum numero vnus Nicodemus Pharisæus princeps Iudæorum, nocturno cum ipso colloquio docetur regenerationis per aquam & spiritum, mysterium crucis, item ac fidei vim, Ioannis tertio.

Baptizat per discipulos Christus in Iudæa. Cap. 21.

Regenerationis necessitate denunciata, Dominus qui ad hoc vsque tempus in Galilæa commoratus fuerat, cum suis discipulis in Iudæa morari incipiens, cępit & baptizare, cùm adhuc Ioannes baptizaret. Qua occasione cùm discipuli Ioannis quererentur apud ipsum, quòd plures ad Iesum confluerent, Ioannes rursùm illum, se longe superiorem non obscurè testatus est, quem proinde necesse esset crescere, se autem minui, Ioan. 3.

Ioannes ab Herode, ob repræhensum adulterium, recluditur in carcerem. Cap. 22.

Qui sub idem tempus, quasi suo defunctus officio, Christo suam auspicante legationem, ab Herode tetrarcha ob repræhensum adulterium, coniectus est in carcerem, Matthæi. 14. Marci 6. Lucę 3.

Ioanne tradito, Christus rediens in Galilæam per Samariam, mulieri Samaritanæ innotescit. Cap. 23.

Huius captiuitatem, ac simul Phariseorum contra se ob populi ad suum baptismum confluxum, inuidiam intelligens Dominus, relicta Iudæa, suam repetiit Galilæam. In quo itinere, cùm necessariò interiacentem Samariam pertransiret, occasione petitę à se fatigato aquę, mulieri cuidã Samaritanę, post longam vltrò citroque collocutionem, tandem innotescit, ac per eam multis Samaritanorum, apud quos duos dies rogatus mansit, post quos cœptum prosecutus iter, peruenit in Galilęam, ab incolis benignè receptus, ob miracula Hierosolymis conspecta, Matth. 4. Marci 1. Lucę 4. Ioan. 4.

Sanatur à febri filius Reguli. Cap. 24.

Rursùm ergo inuisens vel in transitu Canam Galilęę, à se prius miraculo primo nobilitatam, Reguli filium in Capharnaum ex febri periclitantem, à patre seriò requisitus, absens verbo sanitati restituit, fuitque id secundum iam miraculum, ab ipso in Galilea editum, Ioan. 4.

Prædicat in Galilæa Christus, & fama eius vbiquè spargitur. Cap. 25.

Cęterum iam ingressus Galilęam, relicta ob causam ciuitate Nazareth, in qua enutritus, ad hoc vsque tempus habitauerat, Capharnaum nobile Galileæ emporium, veluti commodam suę prędicationis sedem, sibi pro mansione delegit, in qua & ex qua deinceps post Ioannem, palam ac clarè aduentum regni Dei denunciauit, ad pœnitentiam ac fidem prouocando, quam prędicationem cum per vniuersam Galilęam longe lateque spargeret, morborumque curationibus illustraret per totam Syriam celebre factum est nomen eius, ità vt ad eum vndiquè cum ægris plerique confluerent, Matth. 4. Marci 1. Luc. 4.

Vocati è naui quatuor diſcipuli, ſequuntur Chriſtum. Cap. 26.

Cum autem opus illi eſſet perpetuis quibuſdam ſuorum operum ac doctrinæ teſtibus ac coadiutoribus, mox à prædicationis exordio, cùm forte iuxta mare eſſet Galileę, è mari duo fratrum piſcatorum paria ad ſe ſequendum euocat, miraculo capturę piſcium prius in ſui admirationem raptos: qui & mox omnibus relictis, conſtantes iam illi adhęſerunt. Erant autem Petrus & Andreas fratres, Iacobus item & Ioannes fratres, Zebedæi filij, Matthęi 4. Marci 1. Lucæ 5.

Sanatur in ſynagoga dæmoniacus. Cap. 27.

Cum his Capharnaum ingreſſus, in ſynagoga ſabbatho poſt doctrinam ſpiritum immũdum pellit à dæmoniaco, multis ob hoc ipſius poteſtatem & doctrinam mirantibus, Marci 1. Lucę 4.

Curatur à febri ſocrus Simonis, & ægroti multi. Cap. 28.

Vnde egreſſus, & cum eiſdem diſcipulis in domum Petri ingreſſus, febricitantem eius ſocrum ſuo imperio ſanat. Quarum rerum fama increbreſcente, ad veſperam eius diei domus à multis languidis & dęmoniacis, eo adductis, obſeſſa eſt, quos omnes manibus impoſitis curauit. Poſtridiè verò, ſummo manè egreſſus Dominus, ſolus deſertum petijt orandi cauſa: vbi primum à Simone cum ſuis ipſum requirente, deinde & à turbis repertus eſt, Matthęi 8. Marci 1. Lucę 4.

Repræhenduntur à Chriſto tres ipſum ſequi volentes. Cap. 29.

Itaque cùm ſe à turbarum multitudine, circunſeptum videret, iuſſit diſcipulos transfretare, ibi tum quidam ipſum ſequi volentes reijciuntur, Matthęi. 8. Lucę 9.

Maris tempeſtas iuſſu Chriſti ſedatur. Cap. 30.

Cum autem dimiſſis turbis, nauim aſcendiſſet, ipſo inter nauigandum obdormiente, grauis tempeſtas exorta, metum diſcipulis iniecit, à quibus excitatus, poſt increpatam illorum diffidentiam, ſuo imperio tranquillum mare reddidit, cum omnium qui aderant ſtupore, Matthæi 8. Marci 4. Lucæ 8.

Sanatis in regione Geraſenorum duobus dæmoniacis, dęmones porcos ingreſsi præcipitant in mare. Cap. 31.

Nauigio ergò delatus in regionem Geraſenorum, Galilææ oppoſitam, obuios duos dæmoniacos liberauit à dęmonibus, quibus ipſius permiſſu in porcos ad duo millia ingreſſis, eoſque in mare demergentibus, à perplexis incolis rogatus vt diſcederet, rurſus eo, vnde venerat, transfretauit, Matthęi 8. Marci 5. Lucæ 8.

Sanatur paralyticus per tegulas demiſſus. Cap. 32.

Egreſſus nauim, à turba confluente benignè excipitur, ac Capharnaum rurſus ingreditur, vbi vna dierum in domo exiſtens ac docens, paralyticum per tegulas ob turbam, ad ſe demiſſum, poſt peccatorum remiſſionem ſanat, phariſęorum obmurmurationem confutans, Matthęi 9. Marci 2. Lucę 5.

Vocatur Matthæus, & de ieiunio diſputatur cum diſcipulis Ioãnis & phariſæorum. Cap. 33.

Poſt quę rurſum ad mare egreſſus, in via Matthęum ad teloneum ſedentem, ad ſequelam ſui vocat, à quo deinde conuiuio cum pleriſque publicanis exceptus, ſecutam ob id Phariſęorum murmurationem ſapienter repreſſit, ſicut & eorundem cum diſcipulis Ioannis murmurationem aliam mox ſubſequentem, ob neglectum à diſcipulis ipſis ieiunium, Matthęi 9. Marci 2. Lucę 5.

Suſcitatur filia archiſynagogi, & curatur Hæmorrhoiſſa. Cap. 34.

Cui diſputationi cùm adhuc eſſet intentus, à principe quodam ſynagogę Iairo, rogatur pro ſananda moribunda eius filia duodenni, ad quam dum pergit curandam, Hęmorrhoiſſam duodennem in via ſanat, ac poſtea domum Iairi ingreſſus, eius filiam iam mortuam vitę reddidit, Matthęi 9. Marci 5. Lucę 8.

Duo cæci curantur, & vnus dæmoniacus. Cap. 35.

Vnde digreſſus, duobus cæcis ſe ſequentibus viſum reddidit, ac poſt eos mox dęmoniacum mutum curat, turbis quidem mirantibus, ac phariſęis calumniantibus, Matthęi 9.

TER-

TERTIA PARS CONTINENS ACTA CHRISTI à ſecundo Paſchate vſque ad tertium, hoc eſt, Acta ſecundi anni prædicationis eius.

Sanato in ſabbatho homine, qui laborauerat 38. annos, diſputat cum Iudæis Dominus. Cap. 36.

Poſt hęc, cùm ob paſcha Iudæorum, Dominus rurſum aſcendiſſet è Galilæa Hieroſolymã, apud Probaticam piſcinam ſabbatho eum, qui triginta & octo annos languerat, curat, iuſſum à ſe tollere ſuum grabatum: vnde Iudæorum inſectationi obnoxius, prolixè diſſerit de ſua cum patre operatione, ac poteſtate etiam mortuos ſuſcitandi, & iudicandi omnes, pro quorum confirmatione teſtimonia profert Patris, Ioannis, ſuorum operum, omniumque ſcripturarum, Ioan. 5.

Phariſęos, ob confricatas à diſcipulis ſpicas in ſabbatho offenſos, confutat Dominus. Cap. 37.

Sic confutatis ſemel Iudæis, cùm deinde phariſæi diſcipulos ob ſpicas ſabbatho decerptas, confricatas, ac comeſas calumniarentur; rurſum eorum calumniam confutat, Matthæi 12. Marc. 2. Lucæ 6.

Eoſdem ob ſanatam in ſabbatho manum aridam offenſos, rursùm confutat Dominus. Cap. 38.

Itidem & tertiò faciens, cùm alio quodam ſequenti ſabbatho, in ſynagoga curans quendam habentem manum aridam, ſentiret phariſæos tacitè ſe criminari. Qua tamen ſatisfactione cùm nihilo meliores illi efficerentur, ſed conſultarent de perdendo ipſo, Dominus ſeceſſit ad mare, multa tamen eum ſequente turba, ex omnibus collecta regionibus, cuius ęgros cunctos & demoniacos curauit, Matth. 12. Marc. 3. Lucę 6.

Electis duodecim Apoſtolis, diſſerit Dominus in quibus ſita ſit beatitudo. Cap. 39.

Quo tempore cùm turbis relictis, in montem orandi cauſa aſcendiſſet, poſt noctem orando trãſactam, ex omnibus diſcipulis ad ſe vocatis duodecim legit, quos & Apoſtolos nominauit. Cum quibus è monte deſcendens, coram immenſa hominum multitudine, inſigni ſermone ſummam euangelicæ vitæ, ac perfectionis complexus eſt, primum quidem docens, quibus in rebus verè, contra hominum ſententiam, ſita ſit felicitas ac infelicitas hominum, Matthæi 5. Marci 3. Lucę 6.

Præcipitur abundantior iuſtitia, quàm ſit phariſæorum. Cap. 40.

Deinde veterem legem perfectioribus mandatis adimplens, per quorum obſeruationem phariſæorum iuſtitia ſuperanda ſit Matth. 5. Lucæ 6.

Docet quomodo facienda eleemoſyna, quomodo item orandum & ieiunandum. Cap. 41.

Tum & eleemoſynam, orationem, ac ieiunium, aliter à nobis exhibenda, quàm à Phariſeis, docens, Matthęi 6.

Docet abijciendum curam rerum terrenarum. Cap. 42.

Ab auaritia poſteà, ac ſolicitudine rerum temporalium auocans, Matthęi eod. cap. 6.

Non temerè iudicandum. Cap. 43.

Adijciens his, nec temerè iudicandum, nec temerè docendum, orationi inſtandum, à pſeudoprophetis cauendum, ſuæq; huic doctrine firmiter inhærendum, Matth. 7. Lucę 6.

Curatur leproſus. Cap. 44.

Doctrinam ſecuta leproſi mũdatio, quẽ mundatũ ad ſacerdotem miſit, Matt. 8. Marci 1. Lucæ 5.

Sanatur ſeruus Centurionis. Cap. 45.

Ingreſſus deinde Capharnaum, Centurionis ob raram fidem inſigniter commendati ſeruum abſens paralyſi liberauit, Matth. 8. Luc. 7.

Reſuſcitatur filius viduæ. Cap. 46.

Poſt quod ad ciuitatem Naim profectus, vnigenitum viduę filium ſepulturę proximum, ad vitam reuocat, Lucę 7.

Mittit

Mittit Ioannes ex carcere diſcipulos. Cap. 47.

His autem miraculis ex diſcipulorum ſuorum narratione auditis, Ioannes è carcere ad Christū diſcipulos miſit, per quos rogaret num ipſe eſſet expectatus Meſſias. Quibus cum mandato ad Ioānem remiſſis, cœpit Dominus & Ioānis prędicare dignitatem, & eorum exprobrare duritiam, qui nec per Ioannem, nec per ſe, ad reſipiſcentiam commoti fuiſſent, phariſæos potiſſimum ac ſcribas notans, eisque apud Deum præferens publicanos, atque apud ſeculum abiectos, Matthæi 11. Lucæ.7.

Mulier peccatrici remittuntur peccata. Cap. 48.

Quod ipſum inſigni aliquando exemplo demonſtratum eſt, cùm rogatus à Simone phariſæo ad conuiuium Dominus, Peccatrici ob ſingularem doloris & amoris ſignificationem, multa peccata remiſſa, ac phariſæo frigidè amanti, ac parum humili prȩlatum eſſe teſtatus eſt, Lucæ 7.

Curato dæmoniaco cæco & muto, confutantur phariſæi. Cap. 49.

Cûm autem poſt longum per diuerſa loca circuitum ſeſe aliquando domum recepiſſet, conſeſtim rurſum à turba circundatus, oblatum ſibi dæmoniacum, cæcum & mutum, ab omnibus ſimul liberat malis. Quod factum cum admirantibus turbis, rurſum quidam phariſæorum ac ſcribarum calumniarentur tanquàm dæmoniacum, alij cæleſte potius ſignum requirerent: Dominus primum efficacibus oſtendit rationibus, nequaquàm illud debere videri diabolica factum virtute, ſed potius contraria, diuina ſcilicet, atque ob id phariſæorum calumniam, tanquàm in ſpiritum ſanctum commiſſam inexpiabilem, tum & negat illis dandum, quale volebant ſignum è cælo, ſed potius è terra, quòd eos maximè ſit condemnaturum, Matthe.12. Marc.3. Lucæ 11.

Matri & fratribus carnalibus præferuntur verbi Dei obſeruatores. Cap. 50.

Hac eius rationabili, ac planè diuina diſputatione audita, mulier quædam è turba felicem proclamat tanti magiſtri matrem. At Dominus felices prædicat auditores, & obſeruatores verbi Dei. Quos eoſdem mox matrem ac fratres appellat, cùm à quodam interpellaretur, ſuggerente matris fratrumque aduentum, quærentium illi loqui. Matth. 12. Marc.3. Luc.8. & 11.

Proponitur parabola ſeminantis. Cap. 51.

Eodem die egreſſus domo, rurſum mare adijt, vbi congregata ad eum turba plurima, iterum cœpit docere, ſed in varijs parabolis. Et inprimis parabolam propoſuit ſeminantis, quadriformi ſeminis euentu, variam verbi diuini in hominibus operationem indicans, quemadmodum apoſtolis ſuis ſeorſum aperuit, Matth. 13. Marc.4. Lucæ.8.

Parabolę zizaniorum, ſeminis creſcentis, grani ſinapis, & fermenti. Cap. 52.

Tum & ſubiunxit parabolam de zizaniis, ſemini bono permixtis, quæ ad conſummationem ſeculi paterfamilias creſcere voluit, ſignificans in regno Euangelico malos ſemper bonis permixtos fore, quemadmodum item apoſtolis ſuis ſeorſum aperuit. Adiecit & tres parabolas, ſignificantes modum ac vim incrementi euangelicæ doctrinæ, parabolam, ſcilicet, de ſemine, quod in terram iactum, ſenſim creſcit nocte & die: parabolam de grano ſinapis, quod cum minimum ſit, creſcit in arborem: parabolam de fermento, quod tribus farinæ ſatis commixtum, totum fermentat, Matth. 13. Marc.4.

Parabola theſauri, margaritæ, & ſagenæ. Cap. 53.

Quibus apud populum habitis, ſed domi ſeorſum apud diſcipulos explicatis adiecit apud eoſdem priuatim duas, inſinuantes eiuſdem euangelicę doctrinæ precium de theſauro ſcilicet & margarita inuentis, & omnium bonorum diſtractione emptis, tertiam addens de ſagena, bonos ſimul & malos piſces concludente, ſignificans rurſum malorū ac bonorum in eccleſia permixtionem, Matt.13.

Docens in Nazareth Dominus, incredulitatis eam condemnat. Cap. 54.

Poſt quas parabolas egreſſus in patriam ſuam Nazareth, poſtquàm in ſynagoga die ſabbathi obuium Iſaiæ locum, in ſe expletum expoſuiſſet, ac deinde incredulitatis ſuos ciues condemnaſſet, ab eis ciuitate eiectus, ſubduxit ſe de medio eorum, cùm conarentur è montis ſupercilio præcipitare, Matth. 13, Marc. 6. Lucę 4.

Mittun-

Mittuntur ad prædicandum duodecim Apoſtoli. Cap. 55.

Circumiens deinceps omnes ciuitates,ac vicos, cum Apoſtolis, & aliquot mulieribus ei miniſtrantibus, miſertus turbarum, quòd Paſtoribus bonis deſtitutæ eſſent, mittit cum certis mandatis,ac præſcriptis duodecim Apoſtolos,pridem à ſe electos,prædicens eis mala,quæ ob euangelicam prædicationem eos manebant,ac contra ea ipſos confirmans. Quibus ablegatis, ſuoq; officio fungentibus,per euangelij prædicationem,& morborum curationem,ſecutus eſt ipſos Dominus quoquouerſum,Matth.9.& 10.Mar.6.Lucæ 8.& 9.

Deſcribitur Ioannis decollatio, & fama Ieſu apud Herodem. Cap. 56.

Cùm hæc agerētur,Herodes tetrarcha,fama nominis Ieſu ad ſe delata,dubitare cœpit,num Ioānes à ſe decollatus,à morte reuixiſſet. Pauloantè enim Herodes die ſuo natalitio Ioannem, à ſe nuper incarceratum, ad petitionem ſaltantis filiæ Herodiadis, in carcere decollari iuſſit, capite eius in diſco puellæ tradito,Matth.14.Marc.6.Luc.9.

Quinq; panibus paſcuntur quinq; millia hominum. Cap. 57.

Itaque cùm intelligeret Dominus, quam de ſe ſuſpicionem haberet Herodes, & ſimul,quia ad ipſum reuerſi erant Apoſtoli, peractis mandatis, inuidiæ declinandæ, ac ſimul quietis cauſa, cum ſuis ſeceſſit nauigio trans mare Galilçæ in deſertum locum,vbi cùm item ad ipſum conflueret immenſa hominum multitudo,poſt doctrinam ac morborum curationem, quinque millia virorum, quinque panibus hordaceis ; ac duobus piſcibus pauit, duodecim cophinis fragmentorum poſt refectionem collectis,Matth.14.Marci 6.Lucæ 9. Ioan.6.

Ambulat Ieſus ſuper mare, & Petrus. Cap. 58.

Accidit autem hoc,inſtante iam alio Iudæorum paſchate, ob quod miraculum cùm aduerteret ſe à turba rapiendum in Regem, diſcipulis iuſſis ſe trans mare præcedere, ipſe ſolus in montē fugit,vnde ad ſuos pedeſtri in mari itinere veniens, nocturno tempore cōſternatos ob tempeſtatem, ac phantaſmatis exiſtimationem,confirmat,Petro facultatem faciens ambulandi ſuper aquas,omniq; tempeſtate ſedata, nauem in petitam ripam deferens. In quam reuerſus, vndique collectos ægros contactu fimbriæ ſanauit,Matth.14.Marci 6.Ioan.6.

Diſſerit de manducando pane cœleſti. Cap. 59.

Poſtera die,cùm occaſione miraculi quinq; panum,ad ipſum plerique cōuenirent,à panis corporalis deſiderio abducit ad quærendum panem cœleſtem,diſſerens de eo pane prolixè,quem iam Pater miſiſſet in mundum, quem & ipſe daturus erat pro vita mundi, quem qui ederet, haberet vitam æternam : qui non ederet,viuere non poſſet,Ioan.6.

QVARTA PARS EVANGELICAE HISTORIAE, continens acta tertij anni,vſq; ad Lazari reſuſcitationem.

Repræhenduntur phariſæi diſcipulos calumniantes,quòd illotis manducarent manibus. Cap. 60.

Accidit autem poſt hæc, vt cùm Dominus non in Iudæa ob Iudæorum odium, ſed in Galilça conuerſaretur,quidam phariſęorum, ac ſcribarum ad ipſum ex Hieroſolymis deſcenderēt,quibus cōmiſſis,ac cum Ieſu expoſtulantibus,quòd diſcipuli eius illotis manducarent manibus contra ſeniorum traditionem,Dominus viciſſim obijcit neglectum mandatorum Dei,docens, quę intrant in os,non polluere mentem,ſed quę de ore ex corde prodeunt,Matth.15. Marci 7.

Sanatur filia Chananeæ. Cap. 61.

Hinc egreſſus in partes Tyri, & Sidonis Chananęæ filiam à Dęmonio liberat, improbis matris victus precibus,Matth.15.Marci 7.

Reſtituitur ſurdus,& mutus. Cap. 62.

Vndè reuerſus ad mare Galilęę, ſurdum & mutum,digitis in aures miſſis,ac lingua ſputo contacta,ſanat. Marci 7.

Septem panibus paſcuntur quatuor millia. Cap. 63.

Aſcenſo dinceps monte, multos ad ſe debiles delatos curauit, ac rurſum multitudinis, quæ ipſum triduo ſecuta erat, miſertus, eam in deſerto pauit ſeptem panibus ac paucis piſciculis, ita ſaturans quatuor millia virorum, præter paruulos & mulieres, vt ſupereſſent ſeptem ſportæ fragmentis plenæ. Quo miraculo peracto, ſtatim conſcenſa naui, venit in fines Magedan, Matt. 15. Mar. 8.

Phariſæi ſignum quærentes, reijciuntur: eorumque fermentum cauendum docetur. Cap. 64.

Accedentes autem ad Ieſum Phariſæi & Saducæi, rurſum tentantes, ſignum cæleſte ab eo requiſierunt. Ipſe verò rurſum tale eis dandum negat, ſed potiùs è terra. Eisq; dimiſſis, rurſum aſcenſa naui transfretauit, ibi tum diſcipulos à ſe commonitos cauere fermentum phariſæorum & Saducæorum, cum de panibus ſolicitis eſſent, diffidentiæ coarguit, in memoriam reducens duo ſuperiora multiplicationis panum miracula, Matth. 16. Marci. 8.

Cæcus ſanatur in Bethſaida. Cap. 65.

Cum autem veniſſet Bathiſaidam, cæco ad ſe adducto, viſum reſtituit, prius imperfectè, poſteà perfectè, Marci 8.

Petrus Chriſtum confitens, commendatur. Cap. 66.

Illinc digreſſus in partes Cæſareæ Philippi, poſtquàm rogaſſet hominum de ſe ſententiam, ac Petrus poſt multorum diuerſas opiniones ab alijs indicatas, veram confeſſionem edixiſſet, beatum illum ob id pronunciauit, ac ſingulare illi eccleſiæ ſuæ regimen addixit. Eundem tamen mox ſeuerè redarguit, cùm ſtatim ſubijciens de ſua paſſione Hieroſolymis ſubeunda: Petrum reluctantem audiret, addens crucem omnibus poſt ſe tollendam, qui ſalui eſſe vellent, Matth. 16. Marci 8. Lucæ 9.

Transfiguratur Dominus. Cap. 67.

Poſt quæ cùm gloriæ ſuæ, quæ crucem ſequeretur, ſpecimen aliquod edere promiſiſſet, octauo deindè die, coram tribus apoſtolis in monte, poſt colloquium cum Moiſe & Elia, transfiguratus eſt, paterna voce è cœlis ei teſtimonium rurſus dante Matthæi 17. Marci 9. Lucæ 9.

Eijcitur dæmonium, quod non potuerunt eijcere diſcipuli. Cap. 68.

Quam viſionem cum ſuis ſilentio ad tempus tegendam iuſſiſſet, ac è monte deſcendiſſet, poſtera die eijcit è puero dæmonium, quod ob imperfectionem fidei diſcipuli non potuerunt eijcere, cõteſtans, tale dæmoniorum genus in ieiunio & oratione expellendum Matt. 17. Mar. 9. Lucę 9.

Statere in ore piſcis inuento, ſoluitur didrachma, ac mors prædicitur. Cap. 69.

Indè profectus, cum adhuc in Galilæa diuerſaretur, omnibus admirandus, ſecundò imminentem ſibi prædicit paſſionem, apertis quidem verbis, ſed tamen à diſcipulis necdum intellectis. Poſt longam autem profectionem, rurſum Capharnaum reuerſus, nè quem ſcandalizaret, pro ſe ac Petro didrachma ſolui iuſſit, ſtatere ex ore piſcis recepto, Matth. 17. Marci. 9. Lucę 9.

Contendentibus diſcipulis pro primatu, humilitas docetur. Cap. 70.

Eodem loci, quia intellexerat diſcipulos inter eundem pro primatu inter ſe contendiſſe, eodem puero in medium producto, humilitatem docet, ſaluandis neceſſariam, ac per eam quenque maximum fieri, Matth. 18. Marci. 9. Luc. 9.

Scandalum puſillorum cauendum docetur. Cap. 71.

Mox ſubijcit ſtudioſè cauendum, nè quis ſcandalum aut faciat, (puſillis potiſſimum) aut ipſe alicundè patiatur, Matth. 18. Mar. 9.

Condonandum fratri in nos peccanti, docetur. Cap. 72.

Et quia fieri non poteſt, quin aliquandò ſcandala & offenſiones oriantur, docet deindè quomodo monendus frater peccans, quomodò item eidem condonandum, efficaci ad hoc adhibita ſimilitudine de patrefamilias, qui ſerui ſui, in conſeruum immiſericordis, debitum decem millium talentorum, ſemel remiſſum repetijt, Matth. 18.

Dominus

Dominus, relicta Galilæa, venit in Iudæam, nec recipitur à Samaritanis. Cap. 73.

His dictis profecturus Hierusalem, vbi, quemadmodum prædixit, passurus erat, migrauit in totum a Galilæa. Priusquàm tamen eam relinqueret, cognatis monentibus, vt ob instantem tabernaculorum festiuitatem, in Iudæam transiret, non acquieuit, nec prius eo ascendit, quàm illi precessissent. cùm ergò iam pergeret Hierusalem, & inter eundum à Samaritanis quibusdam ciuitate excluderetur, noluit tamen, petentibus licet discipulis, nonnulli niuriam vindicari, sed patientiam docens, abijt cum eis in alium pagum. Matt. 19. Marci 10. Lucæ 9. Ioan. 7.

In itinere curat decem leprosos. Cap. 74.

Immò, nec benefacere quidem in Samaria ob id destitit. Nam Samariæ quendā vicum ingressus, obuios decem leprosos curauit, collaudato Samaritano, qui solus ad ipsum, gratias acturus, redijt, Lucæ 17.

Docet in templo in festo Scenopegiæ. Cap. 75.

Ingressus autem Hierusalem, in media senopegiæ solennitate, post Longam Iudæorum expectationem, cœpit docere in templo, contra quorundam calumniam, & doctrinæ suæ & operum rationem reddens, adeò efficaciter hęc aliaque differens, vt cùm eum quidam cōpræhendere desiderarent, atque ad id etiam Pharisæi ministros mitterent, nemo illi manus inijcere ausus fuerit, Ioan. 7.

Adulteram mulierem absoluit. Cap. 76.

Post hęc perrexit in montem oliueti, ac vbi diluxisset, rursum regressus in templum docēdi gratia, adulteram mulierem à scribis & pharisæis subdolè adductam, absoluit, scribis ac pharisæis pudore affectis, Ioan. 8.

Rursum docet in templo, & lapidantium se manibus eripit. Cap. 77.

Tum & nouo sermone ostendit quis esset, ac post longam cum Iudæis contentionem, cùm eò tandem deuentum esset, vt tanquàm blasphemum lapidare vellent, abscondit se, egressus è templo, Ioan. 8.

Cæco nato restituitur visus. Cap. 78.

Secuta est mox noua calumnia, ob cæcum à natiuitate, quem in transitu Dominus sabbatho visu donauit, iussum prius lutum à se oculis impositum abluere in Siloe: vnde cùm cæcus ipsum contra pharisæos defendere pergeret, atq; ob id ab eis eijceretur, à Christo receptus est, & in fidē plenius instructus, Ioan. 9.

Differit Dominus de vero pastore & ouibus. Cap. 79.

Differit deinde Dominus de veri pastoris, ac mercenarij conditionibus, sibi veri pastoris conditiones competere adstruens, Iudæorum verò principes mercenarios insinuans, Ioan. 10.

Mittuntur 72. discipuli, & redeunt. Cap. 80.

Post hęc etiam alios septuagintaduos discipulos designauit, qui instar aliorū duodecim, ipsum bini præcederent ad quæuis loca eadem illis mandata præscribēs, quæ nuper ipsis duodecim. Quibus cum gaudio ad se reuersis, etiam ipse felicitatem ipsorum predicans, vicissim in spiritu exultauit, quòd diuina sapientia paruulis esset detecta, sapientibus superbis tecta, Lucæ. 10.

Et quidem, quæ hactenus habita sunt ordinem inter se consequentem habent: quę verò sequūtur, aliquousque sinè certo ordine referentur.

Proponitur parabola de Samaritano. Cap. 81.

Cum ergo aliquando turgidus quidam legisperitus, tentandi gratia Dominum rogaret de commoda ratione consequendæ vitę æternę, ac Domini iussu ipse protulisset duo dilectionis mandata, accepta hinc occasione, parabolam de Samaritano introduxit, qui hominis à latronibus vulnerati, à sacerdote autem, ac Leuita neglecti, solicitam habuit curam, notans contemptos Samaritanos, in dilectionis negocio Iudæos excellere, Luce 10.

Martha Dominum suscipit hospitio. Cap. 82.

Contigit autem, vt dum aliquando Dominus iter faceret in Hierusalem, à Martha reciperetur hospitio in Bethania, quæ cum Marię sororis interpellaret sanctum ocium, cohibita est ab ipso Mariæ parte præ ipsius collaudata, Lucæ 10.

Docet orationis modum, ac vim Cap. 83.

Quodam tempore, cùm ab oratione cessasset, rogatus à discipulis orationis modum, & breuem illis orandi formam præscripsit, & efficacem orationis perseuerantis vim ostendit, parabola introducta de eo, qui importunitate panes ab amico nocte impetrauit, Luc. 11.

Repræhendit præposteram pharisæorum munditiam. Cap. 84.

Alio tempore, cum inter loquendum à quodam pharisæo ad prandium vocatus esset, ac ab eo ob neglectam lotionem repræhenderetur, liberè pharisæorum, ac scribarum taxauit præposteram & munditiam & religionem, superbiam item, hypocrisim, ac homicidalem animum, Lucæ. 11.

Docet non timendam mortem corporis. Cap. 85.

Ab eorundem hypocrisi potissimum aliquando coram multa hominum turba suos cauendum docet, eosdem à timore hominum corpus occidentium auocans & ad nominis sui confessionem confirmans, Lucæ 12.

Docet abijciendam diuitiarum solicitudinem. Cap. 86.

Ab auaritia item, ac solicitudine rerum temporalium, eorum animos abduxit, occasione sumpta ab eo, qui de hæreditate cum fratre diuidenda solicitus erat, similitudinem inducens de homine, qui cum ob fructuum abundantiam, solicitus esset de receptaculis, eadem nocte coactus est, omnibus relictis, hinc migrare, Lucæ 12.

Docet officium fidelis serui erga venturum Dominum. Cap. 87.

Subiecit his officium fidelis serui, erga venturum Dominum, docens ob aduentus sui incertitudinem, semper suos paratos esse debere ad excipiendum ipsum, Lucæ 12.

Docet pœnitentiam agendam ob Dei patientiam. Cap. 88.

Cum autem inter loquendum hæc, quidam nunciarent de Galilæis à Pilato occisis, illinc occasione accepta, ad pœnitentiam agendam inuitat, inducta similitudine de arbore ob sterilitatem amputanda, post longam fructuum expectationem, Luc. 13.

Sanatur mulier contracta. Cap. 89.

Rursum autem cum in synagoga sabbathis aliquãdo doceret, ac mulierem dæmonis malitia contractam sanaret, archisynagogum obmurmurantem reddita ratione repressit, & pudore cum alijs suffudit, populo interim gaudente, vndè & subiecit duas illas à se nuper dictas parabolas, de grano sinapis ac fermento, significans rursum Euangelicam doctrinam ex humilibus initijs in summam amplitudinem processuram, Lucæ 13.

Docet angustam esse viam regni cœlorum. Cap. 90.

Cæterum cùm aliquando per ciuitates ac vicos docens iter faceret in Hierusalem, rogatus num sint pauci saluandi, contendendum docuit ad ingressum per angustam portam, cuius ostium semel clausum, nemo ingredi poterit, quodq; familiaritatẽ prætendentibus plerisq; exclusis, exteros recipiet. Eodem tẽpore monitus à quibusdam pharisæorum, vt sibi ab Herode caueret, in Hierusalem sibi moriendum prædixit, eius ciuitatis obstinatam incredulitatem & secuturam vindictam, deplorans, Lucæ. 13.

Sanatur hydropicus in sabbatho. Cap. 91.

Alio aliquando tempore, ingressus ad sumẽdum sabbatho cibum in domũ cuiusdam inter pharisæos magni, hydropicum studio ante se collocatum sanat, tacitè pharisæorum repræhensioni ratione efficaci satisfaciens. Eodem deindè conuiuio docuit & inuitatos, quam humilitatem in deligendo mensæ loco seruare debeant, & inuitantem, quos maximè inuitare conueniat. Cumque eò sermo processisset, vt à quodam mentio ingereretur, de manducando pane in regno Dei, Dominus assumpta parabola de homine quodam, qui inuitatis ad cœnam paratam sese excusantibus, pauperes vndecunque collectos introduci iussit, significauit superbis Iudæis exclusis, ad cæleste conuiuium humiles, ac gentiles admittendos, Lucæ 14.

Docet omnibus renunciandum. Cap. 92.

Quodam autem tempore, cum multæ cum ipso irent turbæ, docuit eum, qui verus eius esse velet discipulus, debere omnibus terrenis affectibus esse superiorem, crucemque ei baiulandam, proinde quenque apud se expendere debere, num his par sit, instàr edificantium aut militantium, Lucæ 14. Et hæc quidem varijs sic locis, ac temporibus acciderunt.

In festo

In festo encæniorum eripit se lapidantium manibus. Cap. 93.

Porrò cùm post tabernaculorum festiuitatem, quæ septimo quoquo mense celebrabatur, ob encæniorum festum, quod in fine noni mensis obseruabatur, Dominus rursum Hierosolymam ascendisset, atq; in templo ambularet, à Iudęis ipsum circundantibus rogatus, vt palàm ediceret, num ipse esset Christus, opera dixit de se testimonium perhibere, sed per hæc illos ad fidem non adduci, q̀ non essent ex ouibus suis. Eo autem procedente sermone, vt se Patri æquaret, rursum Iudæi lapidare ipsum adgrediuntur, quorum conatum cùm irrationabilem verbis ostendisset, subtraxit se tandem manibus quærentium eum appræhendere, secessitq; in fines Iudęæ trans Iordanem, in locum Ioannis baptismo insignem. Nec ibi tamen latere potuit, quin ad ipsum plurimi conuenirent, quos pro more, & docuit, & curauit, Ioan. 10.

Proponuntur parabolæ de oue, drachma, & filio perditis. Cap. 94.

Cum ergo ad illum publicani, ac peccatores pleriq; accederent audiendi gratia, ac ob id pharisæi, & scribæ murmurarent, tribus parabolis, scilicet de oue, drachma, ac filio perditis, sed posteà inuentis, ostendit quàm grata, ac iucunda sit Deo Angelisq; sanctis peccatorum cõuersio, Luc. 15.

Parabola de villico iniquo. Cap. 95.

Subiecit deindè parabolam de dispensatore iniquo, qui cũ intelligeret se dispensatione priuandũ, prudenter sibi de bonis Domini prospexit, insinuans bonis temporalibus amicos parãdos, per quos posteà bene nobis sit, ac eleemosynis insistendum, auaris pharisæis hæc ridentibus, Lucæ 16.

Differit de matrimonij indissolubilitate. Cap. 96.

Qui cùm tentandi animo rogarent, num licitum esset diuortium, ostendit Dominus matrimonij omnimodam indissolubilitatem, ob quam cùm discipuli colligerẽt coniugij difficultatem, disseruit de cœlibatu, tanquàm qui coniugio sit præferendus, sed quem non omnibus contingit præeligere, Matth. 19. Marc. 10. Lucæ 16.

Parabola de diuite Epulone proponitur. Cap. 97.

Adiecit his, pharisæorum auaritiam, ac luxum notaturus, parabolam de diuite Epulone, qui hic felix, cùm nullam pauperi Lazaro misericordiã exhibuisset, in alio seculo infelix, nullam vicissim à Lazaro felici consecutus est, Lucæ 16.

Docet scandalum vitandum, & fidei virtutem. Cap. 98.

De scandalo vitando deindè, ac fratre monendo, ac in gratiam recipiendo, rursum sermonem infert apud discipulos, de fidei item virtute differit, ac humilitate exhibenda post præstita multa opera bona, Lucæ 17.

Proponitur parabola de Pharisæo, & Publicano. Cap. 99.

Rursum autem quandoq;, quo pharisęorum retunderet superbiam, parabolã proponit de pharisęo, ac publicano, templum simul ingressis, quorum ille per superbiam iustitia excidit, hic per humilitatem iustitiam adeptus est, Lucæ 18.

Paruulis manum imponit, & adolescentem diuitem ad perfectionem inuitat. Cap. 100.

Cum autem inter loquendum, paruuli ad ipsum deferrentur, ac discipuli ob id indignarentur, increpatis discipulis, paruulos suscipiens, ac complexans, rursum docuit paruulorum simplicitatem, & humilitatem imitandam ei, qui saluus esse volet. Cęterùm cùm post hæc indè abijsset Dominus, in viam egressus, adolescentem quendam diuitem, qui de ratione obtinendæ vitæ æternæ solicitè inquirebat, post mandatorum obseruationem, ad perfectionem, omnium bonorum in pauperes distributione, inuitat: quod cùm adolescenti durum videretur, differuit Dominus de difficultate, quam diuitiæ afferunt hominibus ad obtinendum Regnum Dei, & felicitate eorum, qui propter ipsum omnia relinquerent, Matth. 19. Mar. 10. Lucæ 16.

Proponitur parabola de operarijs in vineam conductis. Cap. 101.

Post quę parabolam proponit de patrefamiliàs, varijs diei horis operarios in vineam conducete, quibus in fine diei eandem ille reddi voluit mercedem, concludens sic fore nouissimos primos, & primos nouissimos, Matthæi 20.

QVINTA PARS, CONTINENS ACTA CHRISTI, à Lazari resuscitatione, vsque ad CHRISTI ascensionem.

Lazarus resuscitatur. Cap. 102.

Cum autem Dominus adhuc esset in finibus illis Iudeæ, (in quos, vt diximus, Iudæorum persecutionem fugiens, secesserat, vbi & superiora gesta sunt) ibiq; Lazari infirmitatem, ex nuncio à sororibus misso intellexisset, non priùs in Iudæam pergere voluit, quàm sciret eum mortuum. Tunc enim in Iudæam profectus cum suis, post fiduciam Marthæ, ac Mariæ sororibus ingestam, post turbationem, ac lachrymas in se prouocatas, quatriduo mortuum è sepulcro suscitat, multis Iudæorū, qui spectabant, per hoc ad fidem adductis, Ioan. 11.

Consultant Pharisæi de perdendo Domino. Cap. 103.

Id cùm quorundā narratione intellexissent pontifices, & pharisæi, collecto concilio, ex sententia Caiphæ pontificis, certò definiuerunt ipsum occidendum. Itaq; Dominus publicū fugiens, secessit iuxta desertum in ciuitatem Ephræm: & iam pascha proximum erat, cùm hæc agerentur, Ioan. 11.

Mortem suam prædicit, & Zebedæi filijs primatum petitum denegat. Cap. 104.

Itaq; cùm iam appeteret tempus subeundæ in proximo paschate passionis, Dominus è suo secessu ascendens Hierusalem, in via duodecim discipulis seorsum sumptis apertè iam tertiò prædicit, quæ Hierosolymis passurus erat, nec tamen intellexerunt, quæ dicebantur. Cùm autem suspicarentur adesse tempus Regni ipsius, mater filiorum Zebedæi cum filijs Dominum accedens, filiorum nomine petiuit primas in Regno ipsius sedes. At Dominus, & ostendit imprudentē ipsorum petitionem, & ex ea suborientem aliorum indignationem repressit, docens rursum, primò in Regno Dei humilitatem maximè congruere, Matth. 20. Marci. 10. Lucæ. 19.

Sanatur cæcus ante ingressum Hiericho. Cap. 105.

Post hęc, cùm ciuitati Hiericho, quæ Hierusalem eunti obuiam erat, iam proximus esset, cæcum constantèr, licèt à turba prohiberetur, misericordiam implorantem, visu donat, Luc. 18.

Zachæus publicanus CHRISTVM suscipit. Cap. 106.

Hiericho ingressus, Zachæum se videndi cupidum ex arbore vocat, atq; ab eo susceptus conuertit, salute illi ob conuersionem promissa, Luc. 19.

Parabola proponitur de decem minis. Cap. 107.

Subiecit mox parabolam de homine nobili, qui traditis decem seruis suis decem minis, profectus in regionem longinquam, post reditum rationem init cum eis, collaudatis seruis frugi, inutili autem seruo reprobato, ac hostibus suis interfectis, significans in Regno suo, quod iam instare existimabant, similia euentura. Lucæ 19.

Duo cæci sanantur post egressum Hiericho. Cap. 108.

Quibus dictis cū ex Hiericho pergeret Hierosolymā, duos rursum cęcos, quorū alteri nomē erat Bartimęus, non longè ab Hierico, cæcitate post constantes illorū preces liberauit, Lucæ eod.

Cœna in Bethania facta, Maria Dominum perfundit vnguento. Cap. 109.

Cœptum ergo prosecutus iter, ante sex dies paschæ venit Bethaniam, vbi in domo Simonis leprosi honorifica exceptus est cœna, in qua Lazaro accumbente cum alijs, & Martha ministrante, Maria precioso vnguento perfudit caput Domini recumbentis. Ob quod, cùm indignarentur discipulorum quidam, & præcipuè Iudas, Dominus ab eorum calumnia Mariam vendicauit, contestatus factum bonum fuisse, ac mysticum, Matth. 26. Marci 14. Ioan. 12.

Insidens asino, intrat Dominus gloriosè in Hierusalem. Cap. 110.

Postridie asello insidens, ab Apostolis iussu ipsius adducto, per viam ramis instratam, cum gratulabunda populi acclamatione, intrat gloriosè in Hierusalem, deplorās ante ingressum, futurum ciuitatis excidium, Matth. 21. Mar. 11. Luc. 19. Ioan. 12.

Cæci & claudi curantur à Christo,& Gentiles ipsum videre desiderant.
Cap. 111.

Templum deinde ingressus,cæcos,ac claudos sanauit,cumq; Pontifices, Pharisæi, ac scribæ ob ea,quæ videbant & audiebant,indignarentur ac contabescerent, gentiles quidam contra accedebantur desiderio videndi ipsum, qua occasione ad ipsius petitionem voce cælesti eius claritas declarata est,Matth.21.Ioan.12.

Maledicitur ficulnea,& eijciuntur ementes & vendentes è templo.

Cap. 112.

Post salutares deinde monitiones,vesperi ciuitatem egressus,concessit cum suis in Bethaniam.Vnde cùm manè reuerteretur in ciuitatem,ficulneæ fructibus carenti, in via maledicit,ac maledicendo aridam facit.Ingressus mox templum,zelo commotus, ementes & vendentes eiecit, principibus Sacerdotum, ac scribis ob id grauiter turbatis.Rursum autem vespera facta,ciuitatem egressus est:cumque manè reuerteretur,discipulis mirantibus, ficum aresfactam esse: fidei vim & orationis exposuit,Matth.21.Marc.11.Luc.19.

Proponitur Quæstio de baptismo Ioannis,& parabola de duobus filijs.
Cap. 113.

Templo dehinc docendi gratia repetito, multis a Pharisæis & Sadduceis impetitus, sub dolè Quæstionibus,ipse vicissim varijs eos notauit & quæstionibus, & parabolis. Et inprimis rogatus a pontificibus ac scribis,qua authoritate faceret,quæ faciebat,vicissim de baptismo Ioannis rogat, Ex cælone sit,an ex hominibus:illisq; ignorantiam profitentibus,negat item se illorum responsurum quæstioni,subijciens parabolam de duobus filijs, quorum is Patris voluntatem peregit, qui prius recusauerat:alter neglexit, qui promiserat, inferens, peccatores ipsis fore coram Deo priores,Matth.21.Marc.11.Luc.20.Ioan.20.

Notantur Pharisæi parabola de locata vinea.
Cap. 114.

Adiecit & alteram parabolam de vinea,quæ cultoribus fructum negantibus,insuper & seruos filium Domini occidentibus,alijs sit locanda,significans se ab eis occidendum post prophetas, ac regni Deum ab ipsis ad gentes transferendum,Matth.21.Marc.12.Luc.20.

Parabola proponitur de nuptijs filij. Cap. 115.

Tertiam deinde adiunxit,de nuptiali conuiuio,ad quod inuitatis venire recusantibus,ac etiam vocantes occidentibus, alij prius non inuitati recepti sunt, significans rursum pro Iudæis gentes ad gratiam admittendas euangelicam,Matth.22.Luc.14.

Soluitur Quæstio de tributo Cæsari dando. Cap. 115.

Per hæc Pharisæi se notatos sentiētes,nec tamen vim inferre audentes, inito consilio vt eum caperent in sermone,quæstionem per subornatos proponunt,de censu Cæsari persoluendo,Matthe. 22.Mar.12.Luc.20.

Soluitur Sadducæorum Quæstio contra resurrectionem.
Cap. 117.

Qua sapienter soluta, accesserunt & Sadducæi,quæstionem de resurrectione, quam illi nequaquam credebant,inferentes: sed & hac prudenter discussa,Matth.22.Marc.12.Luc.20.

Soluitur quæstio Pharisæorum de maximo mandato.
Cap. 118.

Ac resurrectionis fide comprobata,successerunt & Pharisæi de primo legis mandato rogantes, Matth.22.Marc.12.Luc.20.

Quæstio proponitur de Christo,cuius filius sit.
Cap. 119.

Ad quam interrogationem cùm Dominus duo dilectionis mandata respondisset, subintulit & ipse vicissim Quæstionem de Christo,cuius filius esset. Ad quam cum non possent respondere,deserunt ipsum vlterius ea die interrogare, Matth. 22.Marc.12.Luc.20.

Docet audiendos & cauendos scribas. Cap. 120.

Illis ergò cessantibus, & confusis, Dominus ad plebem conuersus, docere cœpit audiendam doctrinam, sed vitanda opera scribarum, ac Pharisęorum, eorumque vitia varia, vt & aliàs apertè depingit & insectatur, Matth. 23. Marc. 12, Luc. 20.

Præfertur oblatio viduæ. Cap. 121.

His alijsq; dictis, cùm sederet contra gazophylacium, in quod multi munera mittebant, viduæ duo minuta immittentis oblationem præfert omnibus oblationibus, Marc. 12. Luc. 21.

Prædicitur euersio templi & Hierusalem. Cap. 122.

Post hæc egressus templo, discipulis mirantibus templi magnificam structuram, prædicit eius perfectam destructionem, Matth. 24. Marc. 13. Luc. 21.

Prædicitur aduentus filij hominis. Cap. 123.

Cuius cùm ab ipso in monte Oliueti sedente, tempus simul & aduentus sui tempus requirerét, longe repetito sermone, prædicit ventura post se mala, falsos scilicet Prophetas & Christos, bella, famem, pestes, persecutiones, ac demùm templi, vrbisq; Hierusalem euersionem, atq; post hæc ýdem se in magna maiestate apertè venturum ad iudicium, terrificis signis præcedentibus, quæ impios conturbarent, piis verò spem redemptionis præberent, Matth. 24. Marc. 13. Luc. 17. & 21.

Docet quomodo ad aduentum suum nos parare debeamus. Cap. 124.

Proinde monet suos, vt ad hunc suum aduentum inopinatum sese parent sobrietate, vigilantia, oratione, cuius vim quo magis insinuaret, parabolam adiecit de iudice iniquo, quem cùm Dei hominumque metus non moueret, viduæ constantes preces vicerunt, Matthe. 24. Marc. 12. Luc. 17. 18. & 21.

Parabola de decem virginibus. Cap. 125.

Quodque ad vigilantiam ac diligentiam magis prouocaret, subiungit duas Parabolas, alteram de decem virginibus, quarum solùm quinq; prudentes, in nuptialem thalamum cum sponso ac sponsa receptæ sunt, alijs quinq; fatuis exclusis, quòd oleum non haberent in lampadibus suis, Matth. 25.

Parabola de distributis talentis. Cap. 126.

Alterum de talentis, à Domino in seruos distributis, quorum qui lucrum fecerunt, laudati sunt & honorati: qui inutilis fuit, non tantùm vituperatus est, sed in tenebras etiam eiectus exteriores, Matth. eodem.

Modum aperit iudicandi in nouissimo Iudicio. Cap. 127.

Post hæc, modum prosequitur futuri nouissimi Iudicij, nimirùm quomodo filius hominis in Maiestate magna aduenіens, separatione bonorum à malis facta, illos ob pręstita misericordię opera ad æternam vocabit vitam, hos ob eorundem operum neglectum, in ignem mittet æternum, Matth. 25.

Paciscitur Iudas cum Iudæis. Cap. 128.

Hæc prolocutus, subiecit post biduum se in Paschate crucifigendum. Quod postquàm dixit, vt quod diuinitus prædictum erat, adimpleretur, ecce mox potestate facta diabolo, & Principes Iudæorum collecti, consilium inierunt de capiendo & occidendo Iesu, & ad eos consultantes, ingressus Iudas, triginta argenteis pactus est, se illum eis traditurum, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22.

Paratur agnus Paschalis. Cap. 129.

Post quę, cùm iam adesset dies prima azymorum, misso Petro & Ioanne, Dominus Paschalem agnum vesperi edendum parare iussit in Hierusalem, in domum eis nouo signo demonstratam. Itaquè hora oportuna, cum reliquis apostolis veniens, discubuit, agnumq; paschalem esitauit, Matthe. 26. Marc. 14. Luc. 22.

Lauantur Apostolorum pedes. Cap. 130.

Post cuius esum, suorum discipulorum, Petro licet aliquandiù renitente, lauit, pedes, in exemplum simul & mysterium. Exemplum quidem humilitatis, ac charitatis, mysterium verò puritatis Eucharistiam sumpturis necessariæ, Ioan. 13.

Instituitur Eucharistia. Cap. 131.

Post agni ergo typici esum, ac pedum lotionẽ, suum corpus, ac sanguinem discipulis sumendum tradit, atq; idem eis in posterum faciendum præcipit in sui memoriã, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22.

Prædicitur Iudæ proditio. Cap. 132.

Prædicit deindè se à discipulorum vno tradendum, omnibusq; perplexis, Ioanni, quis esset, intincto pane demõstrat: quo sumpto, Iudas eius iussu egressus est, Matt. 26. Mar. 14. Luc. 22. Ioã. 13.

Contentio discipulorum pro primatu, sedatur, & prædicitur eorum abnegatio. Cap. 133.

Secuta mox rursum contentio inter Apostolos de primatu, quam non solùm, vt olim, sedat humilitatis præcepto, sed & magni honoris promisso. Post de suo discessu sermonem inferens, nouũ dilectionis mandatum suis commendat, eosq; omnes in ipsa nocte scandalum in se passuros, ac Petrum, qui sibi id euenturum fortitèr negauit, ter se ante secundum gallicinium negaturum prædicit, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 13.

Sermo Domini post cœnam. Cap. 134.

Mox ad consolationem mœstorum discipulorum conuersus, prolixo eodemq; longè amantissimo, & mellitissimo sermone varijs modis eorum deiectos animos erigit, Ioan. 14.

Continuatio sermonis. Cap. 135.

Eadem oratione contra imminentia eos præmunit mala, hæc agens partim inter accumbẽdum, partim exiens indè, Ioan. 15. & 16.

Oratio Iesu ad Patrem. Cap. 136.

Quo sermone completo, oratione ad Patrem habita, suos oẽsq; credituros illi comẽdat, Ioã. 17.

Ter orans, deprecatur mortem, & capitur. Cap. 137.

His omnibus gestis, egressus Dominus cum suis in hortum quendam, à se frequentari solitum, orationis gratia, angorem animi sui ob instantem mortem, primùm delectis à se tribus Apostolis familiarioribus, deindè Patri in oratione, qua ter mortẽ deprecatus est, aperuit: post quod ab Angelo confortatus, vltrò se hostibus, Iuda prodente, capiendum tradidit, Petrum à vi inferenda prohibens, Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22. Ioan. 18.

Iudicatur & illuditur in domo Caiphæ. Cap. 138.

Captus, ac vinctus post Annam Caiphæ pontifici præsentatur, apud quem post acceptã in domo Annæ ob liberum responsum crudelem alapam, post auditos falsos testes, sed nihil idoneũ adferentes, tanquàm blasphemus condemnatur, & illuditur, Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22. Ioan. 18.

Ter Petrus negat Dominum. Cap. 139.

Quę dum geruntur, Petrus nocte ipsa ter Dominum negauit: ac Domino ipsum respiciente, ad secundum gallicinium, lapsum suum agnoscens, egressus foràs, fleuit amarè, Matt. 26. Mar. 14. Lucæ 22. Ioan. 18.

Ducitur ad Pilatum Iesus, & Iudas se laqueo suspendit. Cap. 140.

Mane facto, Principes Iudæorum rursum Dominum, à se ob veritatis confessionem condemnatum, vinctum tradiderunt Pilato præsidi. Quibus visis, Iudas pœnitentia ductus, laqueo se suspendit, proiectis priùs in templo argenteis, quibus deindè decreto concilij emptus est ager in sepulturam peregrinorum, Matth. 27.

Accusatur coram Pilato, & ab eo mittitur ad Herodem. Cap. 141.

Pilato præsentatus Dominus, de varijs accusatur à Iudæis, quæ cùm parùm ꝓbabilia iudex existimaret, atq; innocentem ipsum iudicaret, intelligens Galilęum esse, ad Herodem Galilęæ tettarcham ipsum misit, qui ob silentium à se contemptum, indutumq; veste alba, eundem mox remisit ad Pilatum, eidem ob honorem sibi exhibitum per hæc reconciliatus, Luc. 24.

Barraba dimisso, flagellatus & coronatus Christus, traditur crucifigendus. Cap. 142.

Pilatus de innocentia rei satis apud se persuasus, atq; ob id perplexus, varijs illũ absoluere gestit modis. Et primùm quidem tentat, num occasione festi possit dimitti populi fauore: deindè cùm id non succederet, & præ illo Barrabas latro eligeretur dimittẽdus, eundẽ grauitèr flagellatũ, & spinea corona, vesteq; purpurea illusum Iudæis videndum exhibet, si vel sic satiati desisterẽt. At cũ eò magis eius necem poscerent, ac metũ Pilato inijcerent, manibus aqua lotis, post innocentiam frequenter à se testatam, crucifigendum Iudæis tradidit, Matth. 27. Mar. 15. Luc. 23. Ioan. 18. & 19.

Ducitur

Ducitur ad crucem, & crucifigitur. Cap. 143.

Traditus ducitur ad mortem, crucem ſuis geſtãs inprimis humeris, quæ deinde poſt ipſum portanda Simoni cuidam Cyrenenſi impoſita eſt, atq; inter eundum plorantes mulieres, non ſuã mortem, ſed imminens ipſis excidium deplorare iubet. Ad montem dehinc Caluariæ progreſſus, vino myrrhato felle mixto potatur, ac crucifigitur inter duos latrones, cum affixo titulo. Pendens in cruce, orat pro crucifixoribus ſuis, quanquàm coram cerneret milites veſtimenta ſua ſibi diuidẽtes, eoſdemque cum principibus Iudæorum audiret ſibi illudentes, & conuiciantes. Quod cum vnus latronum itidem faceret, alter eo repræhenſo, ad Dominum ſe conuertens, obtinuit paradiſi promiſſionem. Matrem deindè ex cruce diſcipulo commendat. A patre ſe derelictum quæritur, aceto ſitim profeſſus potatur, ac tandem omnibus conſummatis, in manus patris Spiritũ tradens, moritur circa horam nonam, cùm ante ſextam in crucem fixus fuiſſet, varijs interim ſignis oſtenſis, ex quibus & centurio & omnis turba innocentiam eius intelligebant. Matt. 27. Marc. 15. Luc. 23. Ioan. 19.

Aperitur eius latus, & ſepelitur honorificè. Cap. 144.

Mortuo latus lancea aperitur, ſanguine ſimul & aqua inde profluente, honorifica ſepultura eidem à Ioſepho ac Nicodemo impenditur, ſepulcrumq; eius altera die principum ſtudio cuſtodibus munitur, Matth. 27. Marc. 15. Luc. 23. Ioan. 19.

Surgit Chriſtus, & angeli apparent mulieribus. Cap 145.

In cuius diei, quæ Sabbathum erat, veſpera ſanctæ conuenerunt mulieres, emptiſque ac paratis aromatibus, cum ſummo mane ſepulcrum vngendi gratia adijſſent, ab angelo docentur Dominum reſurrexiſſe, quod cùm eiuſdem iuſſu diſcipulis & inprimis Petro renũciaſſent, Petrus & Ioannes ad monumentum excurrũt: ſed illis abeuntibus, cùm Maria Magdalena ad ſepulcrum perſiſteret, poſt angelorum colloquium prima meruit Dominum à morte rediuiuũ videre, ac poſt eam mulieres reliquæ, quibus in via Dominus occurrit. Huius reſurrectionem cùm ſatis ex angelorum verbis cognoſcerent cuſtodes milites, pecunia tamen à Pontificibus corrupti, mentito diſcipulorum furto texerunt. Eandem mulieribus, quæ Dominum viderant, prædicantibus, nec diſcipuli crediderunt, Matth. 28. Marc. 16. Luc. 24. Ioan. 20.

Apparuit Dominus duobus diſcipulis euntibus Emaus. Cap. 146.

Itaque poſt hæc, eadem die, duobus diſcipulis in Emaus euntibus, iunctus in aliena ſpecie, poſt diuturnum cum eis colloquium, agnitus eſt in fractione panis, Marc. 16. Luc. 24.

Bis apparet Dominus congregatis in domo diſcipulis. Cap. 147.

Quibus in Hieruſalem reuerſis, eadem veſpera, dum apud Apoſtolos vndecim ſibi narrãt Dominum viſum, ac viciſſim audiunt Petro viſum, aſſiſtens in medio per ianuas clauſas Dominus, videndum ſe, ac palpandum omnibus præbet, fidemq; edendo cum ipſis confirmat, poteſtate poſt hæc remittendi, retinendiq; peccata eis concredita. Cæterum cum abſens Thomas aliorum teſtificationi non adquieſceret, octauo poſt die rurſus ianuis clauſis ingreſſus Dominus, ipſum videndo ac palpando ad fidem adducit, Marc. 16. Luc. 24. Ioan. 20.

Apparet diſcipulis Dominus ad mare Galilææ. Cap. 148.

Poſt hęc à ſeptem diſcipulis in mari Tiberiadis piſcantibus, cum eius licet incogniti iuſſu immenſam piſcium vimconcluſiſſent, tandem agnitus eſt. Vbi poſt communem cum eis menſam, Petro ſuas oues paſcendas cõmiſit, vtque ſe ſeqretur pręcipit, excuſſa eius de Ioãne cura, Ioã. 21.

Apparet diſcipulis in monte Galilææ. Cap. 149.

Viſus deinde eſt à ſuis in monte Galilęę, quem olim eis conſtituerat. Vbi & negocium eis iniũgit euangelizandi, ac baptizandi, collata etiam poteſtate ſignorum, Matth. 28. Marc. 16.

Promittit Spiritum ſanctum, & aſcendit in cœlum. Cap. 150. & vltimum.

Dehinc poſt ſcripturarum explanationem, poſt promiſſionem ſpiritusſancti, quem in Hieruſalem eos expectare iuſſit, cum eduxiſſet ſuos foras in Bethaniam, è monte Olīueti aſcendit in cœlum, vbi ſedet à dextris Patris cum quo & Spiritu ſancto, eſt benedictus in ſecula. Amen.

PERE

PEREGRINATIO IESV CHRISTI, EX QVATVOR EVANGELIIS COLlecta, ac nobis per Reuerendum D. Ioannem Egenolp. à Knorringen, Augustanæ & Herbipolensis Ecclesiæ Canonicum &c. Virum antiquæ & pietatis & familiæ ampliss. communicata.

CHRISTVS In Nazaret conceptus, in Bethleem nascitur. Octauo die sistitur Domino in Hierusalem. fugit in Aegiptum. Redit habitatq; in Nazareth. Natus duodecim annos, disputat Hierosolymis in templo. Redit cum parentibus in Nazareth. Natus ferè triginta annos, baptizatur in Iordane, littore eius orientali in Bethabara: In deserto ieiunat, & tentatur à Diabolo, à quo tandem ductus in Hierosolymam super pinnaculum templi, Deinde in montem excelsum. Venit Bethabaram trans Iordanem ad Ioannem. Vocat discipulos, Petrum, Andream & Philippum. In Cana Galilææ aquam in vinum mutans, nuptiis adest. Capernai cum matre, & suis paucis diebus manet: Hierosolymis sub pascha vendentes ementesque ex templo eijcit. Hinc abiens, moratur in Iudæa cum discipulis suis: Capto Ioanne abiens in Galilæam, venit Sichar Samariæ ad fontem Iacob, quatuor mensibus ante messem. Samariæ duos dies manet. Pergens in Galilæam, venit Canam. Vbi sanat filium Reguli. In Nazareth synagogam ingreditur. Capernai habitat: incipit prædicare regnum Dei. Galilæam totam perambulat, docens in Synagogis. Iuxta mare Galileę, vocat Simonem & Andream, Iacobum & Ioannem. Hinc Galilæam totam peragraturus, primùm reuersus Capernaum, Domum Simonis & Andreæ ingreditur. Diluculo in desertum egreditur, ac deinceps totam Galileam peragrat. Traijcit mare Galileę tempestuosum, venitque in regionem Gergesenorum, vbi porci à dæmoniis merguntur, Iterum transfretat Capernaum. Egressus ad mare Galileę, vocat Matthæum. Reuersus capernaum, Accumbit in domo Matthei. Adijt ędes Iairi archisynagogi. Ascēdit Hierosolymam, ad festum paschę. Abiit per sata sabbatho secundo, discipulis spicas confricantibus & edentibus. Alio Sabbatho Hierosolymis synagogam intrat. Inde secessit ad mare Galileę. Nauiculam ingreditur propter pressuram multitudinis. Ascendit in montē, duodecim apostolos ex discipulis selegit, de beatitudinibus disserit. In vna ciuitatū Galileę leprosum curat. Vbi cum propter vulgi de se sermonem, non posset manifestè versari, secedit in desertum. Intrat Capernaum. Naim it: A Simone Phariseo inuitatur. Venit in domum suam Capernai. Concionatur è nauicula in littore maris Galileę. Redit Capernaum & domum. Venit Nazareth, vbi à Synagoga expellitur. Et præcipitandus, in supercilium montis, in quo Nazareth sita est, ducitur. Deinde circumit Ciuitates & vicos Galileę, Duodecim apostolos binos mittit annunciatum regnum Dei. Circumeundoq; (quantum videtur) Capernaum, redit seorsum à turba se conuenientium, atque huc iam redeunt Apostoli, perfuncti prædicationis munere. Ducit Apostolos, esurientesque ex itinere, in propinquum desertum, vt liberi à turba quiescant, edantque, Transfretans mare Galileę, secedit in desertum Bethsaidę transmarinum, & confluente illuc quoquè turba, subit in montem cum suis: vnde iterum descendens, Turbas docet, ac pascit quinque panibus & duobus piscibus, Cumque vellent eum Regem creare, iterum in montem secessit. Discipulis abnauigantibus, CHRISTVS super mare Galileę ambulans insequitur: simul appellunt ad litus terrę Genezareth, quæ est Bethsaidę & Capernai, pergunt Capernaum. Versatur in Galileę locis. Secedit in partes Tyri ac Sidonis. Redit ad mare Galileę per medios fines Decapoleos. Ascēdit in montem vltra mare Galileę. Cibat turbam septem panibus & piscibus paucis. Nauigat in fines Magedan & Dalmanutha. Iterum transfetat mare Galileę. Redit Bethsaidam. Exit in partes Cęsareę Philippi. In mōte Thabor transfiguratur. Iter facit per Galileam. Redit Capernaum, & domum. Migrans ex Galilea, transit per mediam Samariam & Galileam: Ex hac pręmittit duodecim discipulos suos Hierosolymam ad festum tabernaculorum, mox occultè subsequens: præmittit nuncios Samariam, qui illi parent: à Samaritanis non recipitur: venit Hierosolymam, docet palam in templo vltimo die festiuitatis,

festiuitatis.Pergit in montem Oliueti.Diluculo redit in templum. Mittit Septuaginta duos discipulos,binos in omnem locum,quò ipse venturus erat.In Bethania à Martha suscipitur hospitio.Per ciuitates ac Castella ambulans ac docens,Hierosolymam venit: Vbi in domo Principis Pharisæorum cibum sumit.in Encæniis ambulat in Templo, in porticu Salomonis idq; hyeme,Abiit in fines Iudææ trans Iordanem: Vbi Ioannes primum baptizabat.In Bethania Lazarum suscitat. Subducit se in Ephræm oppidum iuxta desertum, in quo ieiunauerat,situm. Hierosolymam sub festũ Pascha clam ascendens cum duodecim discipulis , intrat Hiericho & domum Zachæi . Venit Bethaniam ante sex dies Paschæ:cœnat cum Maria,Martha,& Lazaro.Venit Betphage iuxta montem Oliueti.Intrat Hierusalem, asina & pullo eius vectus,ingrediturq; in Templum . Vesperè egreditur Bethaniam.Postridiè manè Hierosolymam regressus, in templo docet,vendentes ementesque eijcit.Vesperè egressus Hierosolymam, rursus Hierosolymam venit, docens quotidiè in templo: Vbi quodam die contra Gazophylacium,sedens,offerentes munera spectat.Ingressus templum,secedit in montem Oliueti,& interdiù in templo docens, vesperè semper in eũdem regreditur.Hierosolimam venit,paschalem agnum comesturus. Post cœnam egreditur trans torrentem Cedron, in hortum Gethzemani,qui erat in mõte Olueti:Vbi iactum lapidis à discipulis recedit,orat,preceque finita ad illos rediens,comprehensus est.Hierosolymis primum ad Annam ducitur,Deindè ad Caipham. Ad Pilatum in prætorium, Ad Herodem, Ad Pilatum iterum in prætorium,à quo in atrio prætorij flagellandus traditur:Foras eductus,populo ostenditur, in Prætorium reducitur.Foras iterum ductus , morti adiudicatur. Extra ciuitatem in Caluariæ loco crucifigitur.In sepulcro conditur.Tertio die resurgens,apparet Mariæ Magdalenæ.Occurrit mulieribus, missis ab angelo Hierosolymam nunciatum apostolis resurrexisse Christum: Hic videtur apparuisse Petro comitatus euntes Emauntem, Apparet apostolis Hierosolymis , primum absente Thoma, deinde iterum præsente Thoma.Postea Petro, Thomæ, Nathanaeli Cananæo, & filijs Zebedei,alijsque duobus discipulis, iuxta mare Tiberiadis siue Galilçæ.Præmissis vndecim discipulis in montem quẽdam Galileę , ibi plusquàm quingentis fratribus simul apparet .Inde discipulos suos Hierosolymam duxit,deinde visus est Iacobo, 1. Corinth.15. Eductis discipulis suis in Bethaniam,ex monte Oliuarũ in cœlum sublatus est, illis videntibus.Post ascensionem in cœlum , primum visus est Stephano, Acto.7.Deinde Paulo,1.Cor.15. Tertio Ioanni Apostolo in Patmo, Apocalyps.1.

FINIS.

SIT LAVS DEO.

PARTITIONVM THEOLOGICARVM LIBER QVARTVS,

CONTINENS OECONOMIAM SECVNDÆ PARTIS Noui Teſtamenti,

DOCTRINÆ SCILICET Apoſtolorum.

D. PAVLVS AD EPHESIOS IIII.

ET IPSE dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores, ad conſummationem Sanctorum, in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti, donec occurramus omnes in vnitatē fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, vt iam non ſimus paruuli fluctuantes, & circunferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in aſtutia ad circunuentionem erroris: veritatem autem faciētes in charitate, creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput, Chriſtus: ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecundum operationem in menſuram vniuſcuiuſque membri, augmentum corporis facit in ædificationem ſui in charitate.

DE DOCTRINA APOSTOLORVM.

QVA RATIONE HAEC PARS DOCTRINAE Christianæ, cum præcedentibus cohæreat libris.

Quadruplicia pauloantè, per quatuor Euangelistas, tanquàm eximios quosdam regni cœlestis Archicancellarios, de Christo tradita sunt mysteria, in quibus consistit totius religionis Christianæ summa, humanitatis scilicet, regni, Sacerdotii, & diuinitatis Christi. Quorum cognitio quidem homini Christiano adeò est necessaria, vt sine hac saluus nemo fieri queat. Verùm quando non est cuiusuis, tanta mysteria per se nosse, aut appræhendere, diuinitùs sanè institutum est Sacrum illud Apostolorum Collegium, quos propterea Ecclesiæ suæ præfecit Christus, vt Sacrorum mysteriorum dispensatores essent, & interpretes, 1. Cor. 4. & 11. Atque sic post euangelij traditionem, rectè Apostolorum sequitur Doctrina, & prædicatio. Vt enim parum est, in Rep. benè constituta Ius esse positum, nisi etiam sint, qui iura reddere possint: ita verbi diuini authoritas in Ecclesia sine ministerio eorum, qui scripturæ rectè interpretandæ, & gratiam habeant, & potestatem, retineri non potest.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO.

In Sacro sancto Iesu Christi euangelio, quod licèt à pluribus, diuersis & locis & temporibus editum, & iuxta mysticum quatuor euangelistarum numerum in quatuor libros sit diuisum, vnú tamen est: nec plura, cum vnus sit Christus, esse possunt: potissimùm agitur de eodem Christo, qui toti populo Christiano, id est, vniuersæ Ecclesiæ suæ, & Dux datus est, & caput. Porrò verò in Apostolicis Epistolis eius Ecclesia, quæ mysticum illius corpus est, vberiùs & accuratiùs de ijs, quæ ad fidem, & mores pertinent, instituitur: vt facilè appareat, ad quatuor sacrosancta Euangelia, quę supremum dignitatis apicem, summamq; authoritatem à tota Christianorum Schola obtinent, aptissimo ordine, nec sine singulari præpotentis Dei prouidentia, apostolorũ epistolas esse adiectas.

BREVIS HVIVS PARTIS SVMMA.

Cathechistica ferè est hæc traditio omnis, & saluberrimas complectitur Apostolorum Institutiones, quæ credendorum agendorumque, hoc est, fidei, ac morum continent præcepta saluberrima, & summariam quandam verę pietatis cognitionem, ac viuos rerum diuinarum omnium veluti fontes. Quæ dubio procul omnia ad hunc vnum tendunt quasi scopum, vt fide, quæ per dilectionem operatur, mens imbuta, quemadmodùm præclarè ab Augustino dictum est in Enchiridio, cap. 5. tendat benè viuendo etiam ad speciem peruenire, vbi est sanctis & perfectis cordibus nota, & ineffabilis pulchritudo, cuius plena visio summa felicitas.

DE TRIBVS HVIVS PARTIS MEMBRIS.

TABVLA I.

APOSTOLOrum scripta versantur circa Ecclesiæ, quam ex præcepto diuino susceperant instituẽdam, vel —
- Initia, quæ explicanda sibi sumpsit Lucas Euãgelista libro, quem dicimus Acta Apostolorum.
- Fidem & mores informãdos, de quo agitur in Epistolis ——
  - Pauli, quas ad certas speciatim scripsit Ecclesias.
  - Item
    - Iacobi,
    - Petri,
    - Ioannis,
    - Iudæ.
    - Quæ
      - Scriptę sunt generatim ad vniuersam Christi Ecclesiã.
      - Communiter dictæ sunt Canonicę, ꝙ in Canonem Ecclesiasticæ scripturæ receptæ sint, vt ait Glossa ordinaria.
- Decursumq; res, futuras, totumq; adeò statum, qui in diuina illa D. Apostoli Ioannis, & Euangelistæ & Prophetæ Apocalypsi, ad viuum depictus, atque descriptus esse depræhenditur.

PARS

PARS LIBRI QVARTI PRIMA, DE ACTIS APOSTOLORVM, Liber Bibliæ L, Partis huius Primus.

DE LIBRI HVIVS AVTHORE.

Author huius libri, in quo describuntur ab Apostolis gesta, D. est Lucas Euangelista. Is enim, vt B. ait Hieron. de medico corporum, in medicum versus animarum, Ecclesijs Euangelium dereliquit, & Actus Apostolorum: qui libri quotiescunque leguntur in Ecclesijs, toties eius medicina non cessat. Hieron. in Epistolam ad Philemonem circa finem.

CONTINVATIO EIVSDEM AD Euangelium Lucæ.

Quomodò cohæreat hæc de Apostolorum Actis D. Lucę descriptio, cum historica Euangelij sui narratione, satis ipse declarat primis huius libri verbis: Vbi se Christi historiam, quam assecutus erat, ad Christi assumptionem vsq; perduxisse testatur: quibus hæc quæ in delegata Euangelij prędicatione, ab ipsa statim ascensione vsq; in biennium Pauli Romæ commorantis, id est, vsq; ad annū Neronis quartum, cōtigisse hoc libro commemorat, aptissimo ordine connectuntur, inde hic sumpto narrationis exordio, in quo Euangeliū desinit, Vide Ioan. Driedonem lib. 1. cap. 3. Part. 3.

ARGVMENTVM.

Hic liber executionem continet mandati illius diuini, quod à Magistro suo Christo, Marci vltimo, acceperant Apostoli: Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Nam vt in ipso Euangelij volumine modus describitur, quo lex noua à Christo lata est, atque edita: in hoc libro ꝓmulgationis ostenditur ratio, qua lex eadem Spiritusancto Authore, ministerio verò Apostolorum, vniuerso mundo publicata fuit, & exhibita. Glossa Lyrani hic in princip.

ARGVMENTI HVIVS PARTES, ex œcumenio.

Capita eorum, quæ hic narrat Lucas, hæc sunt: Angelis excipientibus assumptum esse Dominum, Spiritumsanctum in Quinquagesima in Apostolos, & omnes, qui aderant, effusum fuisse: Matthiam loco Iudæ proditoris fuisse substitutum: Septem Diaconos institutos fuisse, Quo pacto electus Paulus fuerit, & quæ sit passus: Quæcunque item Apostoli ex fide in Christum miracula fecerint. Oecumenius in Acta Apostolorum.

DE APOSTOLORVM VARIIS appellationibus. TAB. 2.

APOSTOLI sunt, qui à Domino adres eius gerēdas missi sunt. Ambros. in Epistolam ad Rom. cap. 1. Et dicuntur interdum

- Sal terræ, & lux mundi, Matt. 5. Sal, inquit, hic Chrysost. spiritale, & lumen intelligibile, ipsoq; sole fulgentius.
- Dispensatores mysteriorum Dei, 1. Cor. 4.
- Christi ministri, ibidem.
- Testes præordinati passionis, & resurrectionis Christi, quam prædicare debebant omnibus gentibus, Luc. 24. Act. 1. & 10.
- Credentium Magistri, Chrysost. super illud Sapientiæ, Iustorum animæ in manu Dei sunt.
- Sacerdotum principes, Chrysost. in Euangel. Marci, Homil. 1.
- Totius mundi Doctores, & ob id prophetis potiores, Chrysosto. in Matth. 5. Homil. 15.
- Beatissimi lucis Angeli. Idem in Act. cap. 2. Homil. 4.

DE QVATVOR APOSTOLORVM GENERIBVS ex Commentar. D. Hieron. in cap. 1. Epiſtolæ ad Galatas.

TABVLA 3.

QVATVOR ſunt Apoſtolorum genera,	Vnum, quod neq; ab hominibus eſt, neq; per hominẽ, ſed per Ieſum Chriſtum, & Deum Patrem:	Cuius generis sũt	Eſaias, cæteriq́ue Prophetæ, & ipſe Apoſtolus Paulus.
	Aliud, quod à Deo quidem eſt, ſed per hominem:		Ieſus filius Naue, qui à Deo quidem eſt Apoſtolus conſtitutus, ſed per hominem Moyſen.
	Tertium, quod ab homine, nõ à Deo:		Cùm hominũ fauore, & ſtudio aliquis ordinatur.
	Quartum, quod neque à Deo, neque ab homine, neque per hominem, ſed à ſemetipſo.		Pſeudoprophetæ, & Pſeudo Apoſtoli.

DVODECIM APOSTOLORVM NOMINA, & quibus in locis Chriſti Euangelium prædicauerint, quoue modo vitam finierint, Ex Oecumenio. TAB. 4.

APOSTOLORVM, VT MATTH. X. numerantur capite, ſunt XII. Quorum.

PRIMVS.

Simon Petrus Apoſtolorum Princeps, (veluti per ſuas Epiſtolas ipſe indicat) in Ponto, Galatia, Cappadocia, & Bithynia, prætereà & in Italia prædicato Euangelio, Romæ tandem, Nerone Imperatore, verſo deorſum capite crucifigitur, ſepelitur autem ibidem tertio Calendas Iulij.

II.

Andreas frater eius, ſicut tradiderunt Maiores noſtri, Scythis & Sogdianis, ac Sacis Domini noſtri Ieſu Chriſti Euangelium prędicauit: in magna quoq; ciuitate, vbi caſtrum eſt Apſorus, & Phaſis fluuius. Sepelitur autem Patris Achaiæ ciuitate, ab Aegea Proconſule crucifixus.

III.

Philippus Apoſtolus in Phrygia Euangeliũ Domini prædicauit. Sepelitur autem in Hierapoli.

IIII.

Bartholomæus Apoſtolus Indis Euangelium Domini prædicauit ijs, qui felices appellantur, ipſisq; Euangelium Matthæi tradidit. Albani conſopitur, quæ magnæ Armeniæ Indicæ vrbs eſt.

V.

Iacobus Zebedæi filius duodecim tribubus, quæ in diſperſione erant, Euãgelium prædicauit, & ab Herode Tetrarcha, qui etiam Agrippa dicebatur, gladio interemptus, in vrbe Marmarica ſepultus eſt.

VI.

Ioannes frater eius in Aſia Chriſti prædicauit Euangelium. Traiano † autem Imperatore, in Patmos inſulam, propter verbum Domini relegatus, ibi conſcripſit Euangelium. Sepelitur autem Epheſi adhuc viuens, Dei voluntate ſic ordinante.

† Aut in librario mendum fuit, aut memoriæ lapſus in Authore. Euſebius Cæſar. & hunc ſecutus Hieron. aliiq; plurimi dicunt, ſub Domitiano id factum eſſe.

VII.

Thomas Apostolus, sicut proditum memoriæ est, Parthis, Medis, Persis, Carmanis, Hyrcanis, & Bactris Christum euangelizauit. In vrbe Calamina Indiæ sepultus est.

VIII.

Matthæus Publicanus Euengelista, Euangeliũ Hebraica lingua conscriptum edidit. In Hierapoli Parthæi obdormiuit, atque ibidem est sepultus.

IX.

Iacobus Alphæi, qui Iustus est cognominatus, primum Hierosolymorum Episcopus, lapidibus à Iudæis in Hierusalem est interfectus, atque ibi sepultus in templo est.

X.

Thadæus, qui & Lebbæus, & Iudas Iacobi appellabatur, Edessenis & toti Mesopotamiæ verbum Christi annunciauit sub Augaro Edessenorum Principe. Beryti est defunctus, ac sepultus.

XI.

Simon Cananæus Cleopæ filius, qui & Iudas, post Iacobum Iustum Episcopus Hierosolymis extitit. cumque annum centesimum ac vigesimum ageret, crucis martyrio sub Traiano Rege è vita discessit.

XII.

Matthias vnus ex LXX. discipulis, loco Iudæ Iscariotis cum vndecim connumeratus, in Aethiopia exteriore moritur, in regione vbi est castrum Apsarus, cum ibi verbum Domini nunciasset. Oecumenius in Acta Apostolorum. Plura de singulorum Apostolorum origine, vita, Martyrio & morte videnda sunt apud Eusebium, Niceporum, Hieronymum & alios illustrium virorum scriptores, quos in vnum veluti corpus redegit Ioachimus Perionius in libello de vitis Apostolorum.

ITEM DE QVIBVSDAM E LXX. DIscipulis Domini, ex eodem. TABVLA 5.

PRAETER HOS DVOdecim Apostolos, Dominus designauit etiã alios septuaginta-duos: & misit illos binos ante faciẽ suam in omnẽ ciuitatẽ & locũ, quò erat ipse venturus. Ex quorũ numero fuerunt & hi:

- Barnabas.
- Sosthenes.
- Cephas cognominis Petri.
- Matthias, qui inter duodecim connumeratus posteà fuit.
- Barsabas.
- Linus, de quo ad Timotheũ scribens meminit Paulus.
- Thaddæus.
- Cleopas, & qui cum ipso erant.

Oecumenius in Acta Apostolorum.

NOMINA SEPTVAGINTA DISCIPVLORVM, ex Hippolyto, & Dorotheo.

1 Iacobus frater Domini, episcopus Hierosolymorum.
2 Cleopas episc. Hierosolymorum.
3 Matthias, qui 12. Apostolorum numerum farciuit.
4 Thaddæus, qui Abgarum à morbo liberauit.
5 Ananias, qui baptizauit Paulum, posteà episcopus Damasci.
6 Stephanus primus Martyrum.
7 Philippus, qui Eunochum baptizauit.
8 Procorus episc. Nicomediæ.
9 Nicanor, qui, cùm Stephanus coronaretur martyrio, obijt.
10 Timon episc. Bostri in Arabia.
11 Parmenas episc. Solorum.
12 Nicolaus episc. Samariæ.
13 Barnabas episc. Mediolan.
14 Marcus euangelista episc. Alexandriæ.
15 Lucas Euangelista.
16 Silas episc. Corinthi.
17 Syluanus episc. Thessaliæ.
18 Crescens episc. Carthaginis in Galatia.
19 Epænetus episc. Paneadensium.
20 Andronicus episc. Paneadensium.
21 Amplias episc. Odyssex.
22 Vrbanus episc. Macedoniæ.
23 Stachus episc. Byzantij.
24 Barzabas episc. Heracleæ.
25 Phygello, episc. Ephesiorum, sed à Paulo discedens, Simoni studuit.
26 Hermogenes Megarensium occidentalium antistes.
27 Demas, qui deindè factus est sacerdos idolorum.
28 Apelles episcop. Smyrnę ante Polycarpum.
29 Aristobulus episc. Britanniæ apud Gallos.
30 Narcissus episc. Athenarum.
31 Herodion episc. Patarensium.
32 Agabus propheta.
33 Rufus episc. Thebarum.
34 Asyncritus episc. Hircaniæ.
35 Phlegon episc. Marathonensium.
36 Hermes episc. Dalmatiæ.
37 Patrobas episc. Potionensium.
38 Hermoes episc. Philippopolis.
39 Linus episc. Romæ.
40 Gaius episc. Ephesi post Timotheum.
41 Philologus episc. Sinopes, alias Sinorum.
42 Olympas, cuius Apostolus meminit.
43 Herodias, cum Petro Romæ sub Nerone cæsus est.
44 Lucius episc. Laodiceæ.
45 Iason episc. Tarsensium.
46 Sosipater episc. Iconij.
47 Erastus episc. Paneadis.
48 Quartus episc. Beryti.
49 Apollo episc. Cæsareæ.
50 Cephas episc. Iconiæ.
51 Sosthenes episc. Colophonij.
52 Epaphroditus episc. Adricensium.
53 Tychicus episc. Colophoniæ.
54 Cęsarus episc. Dyrrhachij.
55 Marcus consobrinus Barnabæ, episc. Apolloniadensium.
56 Iustus episc. Eleutheropolis.
57 Artemas episc. Lystrensium.
58 Clemens episc. Sardicensium.
59 Onesiphorus episc. Coroneæ.
60 Tychicus alter, episc. Chalcedonensium.
61 Carpus episc. Beraiæ Thraciæ.
62 Euodius episc. Antiochiæ.
63 Aristarchus episc. Apameæ Syriæ.
64 Marcus } episc. Bibliapoli.
65 Ioannes }
66 Zenas episc. Diospolis.
67 Philemon episc. Gazæ.
68 Aristarchus alter.
69 Pudens.
70 Trophimus cum paulo martyrio coronatus.
71 Timo.
72 Miges.

QVID SANCTI POTISSIMVM PRAEDICAuerint Apostoli.

Apostoli cæterique Domini discipuli, non inueniuntur vsi vllo alio Euangelio, quàm eo, quod in sæpe nominato quatuor Euangelistarum volumine est comprehensum. Ioan. Driedo lib. 4. cap. 1. Porrò quod maximè agit hic liber (Actuum Apostolicorum,) est Resurrectionis Christi declaratio. Quæ si credita fuerit, cæteris aperta est via. Argumentum igitur, inquit Chrysostomus, & scopus huius libri, si quis rei summam crassiore sermone velit complecti, hic potissimùm est:

DE PSEVDOAPOSTOLIS.

Pseudoapostoli operarij sunt iniquitatis, transfigurantes se in Apostolos Christi, qui dicunt, Hęc dicit Dominus, & Dominus non misit illos, 2. Cor. 11. Vide Hieron. in 1. cap. ad Galatas.

PSEVDOAPOSTOLI CVR ECCLESIAM inuadere permittantur.

Ideò interdum falsa fieri Deus signa concessit, vt abundātius vera monstraret. Propterea & Pseudoprophetas tempore prophetarum, & pseudoapostolos cum Apostolis apparere permisit, vt disceres, quia splendentes eius vbique virtutes nequaquam obscurare possit similitudo & vmbra quædam virtutum: Chrysost. de laudibus D. Pauli homil. 4.

DE LIBRI IPSIVS, QVI DE ACTIS INSCRIBITVR. Apostolicis, præstantia ex D. Hieronymo ad Paulinum.

Actus Apostolorum, nudam quidem videntur sonare historiam, & nascentis Ecclesiæ infantiā texere: Sed si nouerimus, scriptorem eorum Lucam esse Medicum, cuius laus est in Euangelio, animaduertemus pariter omnia verba illius, animæ languentis esse medicinam.

DE VTILITATIBVS EIVSDEM, EX CHRYsostomi Homil. 1. in Act.

Siquidem hinc non minor nobis contingere poterit vtilitas, quàm ex ipsis Euangelijs tanta scatet philosophia, tanta abundat cùm omnium dogmatum rectitudine, tum præcipuè eorum, quæ de spiritusancto prodita sunt.

VTILITAS PRIMA.

Etenim promissa, quæ Christus in Euangelio ante verbis pollicitus erat, ea hìc re præstita & exhibita videre licet, ipsamque veritatem ipsis factis relucentem intueri.

SECVNDA VTILITAS.

Simulque videre est, discipulos mirificè ad meliora transmutatos, nimirum sanctospiritu vim suam in illis exercente.

VTILITAS TERTIA.

Conspicies autem hic & illa, nimirum apostolos ipsos ceu volucres, terram mariaq; percurrentes, ac timidos illos quoddam rudesque subitò in alios homines esse versos, fastuque diuitiarum, gloria, ira, concupiscentia, breuitèr rebus omnibus, superiores esse factos.

QVARTA VTILITAS.

Videbis summam inter ipsos concordiam, nec quicquam omninò prioris illius liuoris aut inuidentiæ residere, nec iam loci principis ambitum inter ipsos feruere, sed omnem virtutem in eis absolutam perspicies, tum summam eximiamque charitatem in illis relucentem.

QVINTA VTILITAS.

Quin & dogmata quædam hic reperire licebit, quæ nisi liber fuisset proditus, haudquaquàm fuissent vlli tam dilucidè cognita, quin potius, quod est caput salutis nostræ, fuisset occultum, & in obscuro latuisset: tam de his loquor, quæ ad benè viuendum, quàm quæ ad fidei nostræ dogmata pertinent. Hæc omnia Chrysost. loco memorato.

NVM HOC IN LIBRO APOSTOLORVM omnium describantur acta.

Porrò eorum quæ hìc tractantur, maior pars sunt acta Pauli, qui plus omnibus laborauit. Eius rei causa est, quòd is qui librum hunc conscripsit, discipulus & cultor Pauli fuit, nimirùm beatus Lucas, cuius virtutem tum ex alijs multis argumentis, tum hoc præcipuè licet perspicere, quòd præceptori suo indiuulsus adhæserit, quòdque per omne tempus illum fuerit assectatus. Idem ibidem.

QVAESTIO CHRYSOSTOMI.

Quòd si quis dixerit, quid tandem fuit in causa, quo minus omnem historiam ad finem vsque persecutus sit, cùm illi semper adfuerit?

RESPONSIO EIVSDEM.

Huic sic respondere poterimus: Primùm, quòd hæc quoque sufficiebant his, qui vellent animũ aduertere: deinde quòd Euangelistæ semper incubuerũt in ea quæ magis vrgebant, nec illis curæ fuit historias conscribere. Siquidem non parùm multa & absque scripto tradiderunt.

QVID POTISSIMVM IN HOC LIBRO sit admirandum.

Itaque cùm omnia sint admiratu digna, quæcunque hoc libro continentur: tamen illud potissimum admirandum in apostolis, quomodo se ad infirmorum ac rudium captum demiserint, atque hoc ipsum eis spiritussanctus suggessit, in hoc illos præparans, vt in dispensando verbo Dei versarentur.

ALIA D. CHRYSOSTOMI QVAESTIO.

Vnde factum sit, vt cum tam multa de Christo disseruerint, pauca dixerint de eius diuina natura, plurima verò de eius natura humana, de morte, de resurrectione, & ascensu?

RESPONSIO EX EODEM.

Etenim quod id temporis quærebatur, illud erat, vt homines audirent eum excitatum à mortuis, ascendisse in cœlum. Quemadmodum igitur ipse Christus illud inprimis agebat, vt persuaderet, quòd venisset à patre: itidē hic præcipuè studet hoc persuadere, quòd reuixit, atque in cœlum receptus est, atque ad eundem reuersus est, à quo profectus fuerat.

Nam nisi hæc prius credita fuissent, præsertim cùm accessisset assertio de resurrectione, deque in cœlum reditu, nimirum vniuersum dogma Iudæis visum fuisset vanum & incredibile. Proinde etiam Apostoli sensim ac paulatim instituunt Iudæos, seseq; miro studio ad captum imbecillium in dispensatione dogmatum demittunt.

QVI SECVTI FVERINT EX HAC MOdestia fructus.

Cæterum, quo magis se demittunt apostoli hoc vberior contingit illis è diuini spiritus liberalitate gratia, dum in eius nomine maiora faciũt, quàm ipse fecerat, nimirum vt vtroque modo proficiat euangelium, dum sese demittentes, auditores humiles & humi iacentes erigunt, & sermonem de resurrectione miraculis probabilem reddunt. Hactenus Chrysost. Homil. 1. in Act.

PARTITIO. TABVLA 6.

ECCLESIÆ ITAQVE & fundamento, & capite, quod est Christus, in euangeliorum libro declarato: Lucas porrò ostendit, vt Ecclesia per Christum instituta, & collecta, suas paulatim adquisiuerit vires, Agit enim hoc libro, De nascentis primum Ecclesiæ Catholicæ

- Corroboratione & confirmatione, cap. 1. vsq; ad vers. His autem auditis.
- Augmentatione in Hierusalem, à d. loco vsque ad cap. 6.
  - Propagatione siue disseminatione per totam Iudæam & Samariam, cap. 6. 7. 8. 9. 10. & 11. vsque ad vers. Et illi quidē qui dispersi fuerant.
- Certa appellatione, quòd ad credentes attinet, qui dicti sunt Christiani, d. c. 11.
  - Translatione à Iudæis ad Gentiles, siue de gentium conuersione. à prædicto loco per sexdecim capitula integra vsque in finem totius libri Actorum.
  - Persecutionibus, & liberatione ab eisdem miraculosa, diuersis sparsim locis.

DE ECCLESIÆ CORROBORATIONE, ET CONfirmatione. TABVLA 7.

ECCLESIA Dei robur ac firmamentum accepit fortissimum ex

Promissione Christi, qua adhuc cũ discipulis conuescens & loquens de regno Dei, præcipit eis, ab Hierosolymis ne discederent, vsque dum acciperent gratiam spiritussancti in ipsos superuenturam. à princip. cap. 1. vsque ad versic. Et cum hæc dixisset.

Adspectu ascendentis Christi cum triumpho & gloria. Nam videntibus Apostolis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. versic. Et cùm hæc dixisset, eod.

Subrogatione Matthiæ in Apostolatum Iudæ, versic. In diebus his exurgens Petrus, d. capi. 1. vsq; in finem eiusdem.

Duorum virorum in vestibus albis, id est, angelorum adstantium testimonio, quòd is idem Christus quem in cœlum assumptum viderunt, sic iterum aliquando sit venturus, vers. Cumq; intuerentur, ibidem.

Spiritussancti missione in corda Apostolorum, quibus in die Pentecostes iuxta præceptum Domini congregatis, & in oratione perseuerantibus, apparuerunt dispertitę linguę tanq̃ ignis, seditq; supra singulos eorũ: & repleti sunt oẽs spiritusancto, & ceperũt loqui variis linguis, ꝓut spiritus dabat eloqui illis, à princip. cap. 2. vsque ad ver. Stupebant aũt oẽs &c.

GRAVISSIMA illa Petri disputatione, qua refutauit calumniã eorum, qui Apostolos magnalia Dei loquentes dicebant musto plenos, per prophetias

Iohelis 2. De spiritussancti missione sub his verbis: Et erit in nouissimis diebus &c. Effundam de spiritu meo super omnem carnem.

Dauid, Psal. 15. De resurrectione Dominica Prouidebã Dominum in cõspectu meo semper &c. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Eiusdem Dauid, Psal. 109. De ascensione Domini: vbi ꝓbat, nõ Dauid, sed Christum Dominũ ascendisse in cœlum Dixit enim Dñs Domino meo, &c. donec ponam inimicos tuos scabellum &c.

DE ECCLESIÆ PRIMITIVÆ AVGMENTIS, ET accessionibus. TABVLA 8.

DESCRIBIT auté D.Lucas tres insignes & memorabiles Ecclesiæ augmẽtationes, quibus deinde credentium numerus ad infinitam ferè creuit multitudiné, videlicet

- VNAM trium millium animarum, d.cap. 2. in ver. His auté auditis &c. circa quam obseruandi sunt hi propagandæ religionis Christianæ veluti gradus:
  - Euangelij prædicatio. Principiò enim D.Petrus ijs q ab eo salutis cõsequẽdæ inqrebant rationem, prędicauit
    - Pœnitentiã,
    - Baptismũ.
    - Quorũ fructus sunt
      - Donum spiritus sancti,
      - Remissio peccatorũ.
  - Resipiscentia. Nam ex hac prima statim concione D. Lucas mox circiter tria millia hominum ad fidem conuersos & baptizatos esse perhibet.
  - Exempla piæ & honestę conuersationis eorum, qui fidem susceptam vitæ & morum custodiebant sanctimonia. Erant enim perseuerantes in doctrina apostolorum, & communicatione, & fractione panis, & orationibus.
  - Augmentatio Ecclesiæ multifaria. Exemplo namque conuersationis tam pię, ad Ecclesiam Christi indies accedebant plures. Dominus enim, vt ait Lucas, augebat qui salui fierent, quotidiè in idipsum, In fi. cap. 2.
- ALTERAM quinque millium, cuius occasione agit de
  - Sanatione claudi per D.Petrum in nomine Christi facta in templo. Quod miraculum causam dedit huic auctioni secundę. à princ. cap. 3. vsq; ad ver. Videns autem petrus &c.
  - Excusatione Petri, & egregia ad populum concione post istud miraculum cum exhortatione secunda ad pœnitentiã, d. ver. Videns autem, vsque in fi. cap. 3.
  - Incarceratione apostolorum Petri & Ioãnis, In princi. c. 4.
  - Liberatione eorum illustri, & gloriosa, ver. Factum est autem &c. eodem.
  - Gaudio credentium ex hac liberatione, & profectu eorũ vberrimo ver. Dimissi autem &c, vsque in fi. cap. 4.
  - Alio miraculo, morte scilicet Ananiæ & vxoris eius subitanea, quo fraus & simulatio punita est. In principio capit. quinti.
- TERTIAM numeri indefiniti, in qua parte D. Lucas facit quatuor
  - Primùm extollit miracula apostolorum, quibus infinitus tandẽ numerus ad fidem Christi permotus fuit, versic. Per manus autem Apostolorum, eod. vbi ostenditur, plurimos ex vmbra tantum D. Petri fuisse curatos.
  - Deindè aliam & nouam persecutionem ortam recitat ex inuidia Saducæorum: ac ibi de secunda ait incarceratione apostolorum: vers. Exurgens autem princeps, eod.
  - Tertiò refert disputationem, quam apostoli, angelorum ministerio liberati, cum principe sacerdotũ habuerunt Deo scilicet magis obediendum esse, quàm hominibus, vers. Et cum adduxissent illos, d. cap. 5.
  - Quartò declarat sententiam Gamalielis de prædicatione verbi diuini. Quoniam, inquit, si ex hominibus est hoc consilium, aut opus, dissoluetur: Si vero ex Deo, nõ poteritis dissoluere, ne forte & Deo repugnare videamini, &c. ibidem.

DE ECCLESIÆ DISSEMINATIONE, SIVE PROpagatione fidei Christianæ TABVLA 9.

CRESCENTE numero discipulorum, doctrina fidei diffusa est in Iudæam & Samariam vniuersam, idq; p

- MINISTErium virorum Apostolicorum, videlicet diuorum
  - Stephani Protomartyris, post cuius necem & martyrium secuta sunt
    - Persecutio magna.
    - Timor.
    - Dispersio.
    - Propagatio, atque disseminatio fidei, cap. 6. & 7.
  - Philippi, vnius ex septem Diaconis, qui descendens in ciuitatem Samariæ, prędicabat illis Christum, ac ibi Simonē Magum cum tota Samaria conuertit ad fidem, versicul. Philippus autem descendens, cap. 8.
  - Ioannis & Petri simul: qui ab apostolis Samariam ablegati, orabāt pro conuersis, ac manus super eos imponebāt, vt acciperēt spiritumsanctū, ver. Cum aūt audissent apostoli, d. c. 8.
  - Angeli instigantis Philippum vt pergat versus Gazam, Qui Eunucho ad fidem traducto & baptizato, pertransiens Azotum, euangelizabat ciuitatibus cunctis, donec veniret Cæsaream, vers. Angelus autem Domini, vsq; in fi. eiusdem.
  - Pauli, Nam & is ex persecutore non sine magno miraculo vas factus electionis, continuò ingressus synagogas, prædicabat Iesum esse filium Dei, in princip. cap. 9.
  - Petri, qui & ipse Euangelium Christi
    - prædicauit inter
      - Iudæos, vers. Factus, eo. vbi duo describuntur ab eo facta miracula:
        - Curatio paralytici Aeneæ,
        - Excitatio Tabitæ mortuæ, vsque in fin. cap. 9.
      - Gentiles & Paganos, toto capit. 10. vbi agit de
        - Visione D. Petri, vbi audiuit neminē à Christi prędicatione excludendum.
        - Annunciatione fidei verę, quæ facta est Cornelio Centurioni.
        - Cōuersione ipsi⁹ Cornelij, & oīm q fuerāt cū eo.
    - Defendit atq; sustinuit contra eos, qui erant ex circuncisione, cap. 10.
- Cuius ministerij fructum D. Lucas explicat cap. 11. in vers. Et illi quidem qui dispersi fuerant &c. Vbi hanc partem ita concludit: Et erat manus Domini cum eis, multusq; numerus credentium conuersus est. Rebus autem ita prospere succedentibus, Discipuli, prout quisque habebat, inquit Lucas, proposuerunt in ministerium mittere habitātibus in Iudæa fratribus: quod & fecerunt, mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Sauli.

DE ECCLESIÆ, QVOD AD CREDENTES ATtinet, appellatione, qua dicti sunt Christiani. TAB. 10.

Principiò fideles proprium nomen non habebant, sed dicebantur simpliciter discipuli in Antiochia. Verùm credentium numero intantùm aucto, propagataq; Euangelij doctrina, ex eo tempore ab authore suo Christo, cuius religionem profitebantur, non absq; singulari Dei consilio Antiochiæ primùm appellati sunt Christiani, idq; tum ob multitudinem, tum ob pietatem, & deuotionem eorum, qui in ea vrbe crediderant.

OFFICIVM AVtem hominis verè Christiani quale sit, per partes quasi explicat D. Lucas toto ca. 12. vbi exemplo Ecclesiæ primitiuæ ostēdit, omnibus Christi nomine insignitis, inprimis consideranda esse quatuor,

- Primum, vt quisq; intelligat vitam hominis Christiani esse militiam, quæ sub cruce Christi mille periculis sit exposita. Sanctam enim fidei professionem, ac nominis tam celebris acquisitionē, mox secuta est persecutio, mors S. Iacobi, & D. Petri incarceratio, cap. 12. in princip.
- Secundum, nè vnquàm ab se crucem impatiēter abijciat, sed in rebus quantumlibet aduersis, semper speret liberationem: Exemplo miraculosæ liberationis D. Petri, vers. Cùm autem producturus, &c. eod.
- Tertium, si quid indignum accidat, nè quærat vltionem, sed vindictā omnem reijciat in Deum. Is enim, vt ex Herodis morte patet infami, nullum malum relinquit impunitum, vers. Statuto autem die Herodes, ibidem.
- Quartum, nihil obesse persecutiones integritati fidei: sed quo grauiora sint pericula, tanto laudabiliorem esse constantiam. Sicut enim lilium crescit inter spinas, & in igne probatur aurum: ita fides pietasq; Christiana rebus aduersis, & probatur, & crescit. versic. Verbum autem Domini crescebat, &c. vsq; in fin. cap. 12.

DE GENTIVM CONVERSIONE. TABVLA. 11.

IVDAEIS EVANgelium respuētibus, Paulus & Barnabas mittuntur ad gētes. In qua missione duo potissimū sunt aduertenda,

- ORDO, qui versatur circa duo
  - Primum est mittētis authoritas, Spiritus scilicet sancti, dicentis: Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos, In princip. cap. 13.
  - Secundum verò est, manuum impositio. Discipuli enim Antiochiæ degentes, Spiritussancti iussu intellecto, mox ieiunātes, & orātes, imponentesq; eis manus dimiserunt illos, eodem.
- Executio. Paulus enim & Barnabas sic à Spiritusancto missi, rectà abierunt. Quanta autem fide, atque diligentia accepti mandati fines expleuerint, id sequentia indicant acta.

DE ACTIS APOSTOLORVM, QVÆ ILLIS IN prædicta executione, hoc est, in gentium conuersione, contigerunt. TABVLA 12.

IN APOSTOLORVM actis singulæ perpendendæ sunt peregrinationes, ob fidei prædicationem susceptæ, quid illis in quouis itinere contigerit memorabile. Itinera autem Pauli præcipua fuerunt ex Antiochia versus——

- Seleuciam, cap. 13
- Cyprum, cap. 13
- Pergen Pamphiliæ, cap. 13
- Antiochiam Pisidiæ, cap. 13
- Iconium, cap. 14
- Derben, & Lystram, cap. 14. & 16
- Antiochiam Sciriæ, cap. 14. & 15
- Mysiam, & Troadem, cap. 16
- Philippos Macedoniæ, cap. 16
- Thessalonicam, cap. 17
- Berrhæam, & Athenas, cap. 17
- Corinthum, Achaiam, & Ephesum, cap. 18. & 19.
- Macedoniam, & Græciam, cap. 20
- Troadem iterum, cap. 20
- Asson, Mitylenen, Miletum, cap. 20
- Tyrum, & inde Cæsaream, cap. 21
- Hierusalem, ibidem, & cap. 22
- Cæsaream Paulus vinctus remittitur, cap. 23. 24. 25. & 26
- Romam ducitur, cap. 27. & 28
- Inde liberatus in Hispaniam abiit, vt est probabilis coniectum, & ex fine huius libri ferè potest colligi.

DE ACTIS IN CYPRO.

TABVLA 13.

MISSI à spiritusancto Paulus & Barnabas, venerunt Seleuciam, & inde nauigarunt Cyprum, vbi autem venissent Salaminam

- Annunciant verbum Dei in synagogis Iudæorum, cap. 13. versicu. Et ipsi quidem missi.
- Dehinc vniuersa insula peragrata, veniunt Paphum vers. Et cum perambulassent.
- Ibi Paulus Elymam magum prædicationi Euangelicæ resistentem, ad tempus excæcauit vers. Resistebat autem illis &c.
- Proconsulem Sergium Paulum eo miraculo conuertit ad fidem. Tunc proconsul &c.
- A Papho veniunt Antiochiam Pisidiæ, vbi cum essent ingressi synagogam, Paulus Iudæis Christum prædicauit grauissima oratione, in qua summatim perstringit, quæ tam in veteri, quàm nouo testamento ab exitu filiorum Israel de Aegypto, vsq; ad Christi asscensionem gesta fuerant, vers. Surgens autem Paulus.
- Iudæis autem contra blasphemantibus, constanter dixerunt in faciem: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes, uers. Sequenti uero sabbato.
- Ex qua re indignatiores, & pertinaciores adeo facti Iudæi, Paulum & Barnabam persequi cœperunt. uersic. Disseminabatur.
- Atque illos tandem de suis finibus eiecerunt, ibidem.
- Illi uero spiritusancto repleti, excusso in eos puluere pedum, abierunt Iconium. Circa finem, cap. 13.

DE ACTIS ICONII.

TABVLA 14.

PAVLVS, ET Barnabas à Iudæis repulſi, conuertuntur ad gentes, & venerunt primum Iconium

- Multoque illic tempore demorati ſunt, fiducialiter agentes in Domino teſtimonium perhibente verbo gratiæ ſuæ, dante ſigna, & prodigia fieri per manus eorum: effeceruntq; vt crederet Iudæorum, & Græcorum copioſa multitudo. cap. 14. in principio.
- Diuiſa autem ciuitatis multitudine, & impetu gentilium, & iudæorum facto, confugerunt ad ciuitates Lycaoniæ Lyſtram, & Derben. verſic. Diuiſa autem, eodem.
- Lyſtræ ſanat Paulus claudum ex vtero matris ſuæ, qui nunquàm ambulauerat, verſic. Et quidam uir Lyſtris &c.
- Turbas, quæ illis propter miracula præſtita ſacrificium immolare cupiebant magna contentione prohibuerunt, dicentes; Et nos mortales ſumus, vobis ſimiles homines. verſi. Turbæ autem.
- Paulus Lyſtræ lapidatur, & ſemiuiuus extra ciuitatem trahitur. verſic. Superuenerunt autem.
- Poſteaquàm verò ad ſe rediiſſet, iterum ingreſſus eſt ciuitatem: & altera die cum Barnaba profectus eſt in Derben. uerſic. Circundantibus autem.
- Tandem eccleſiis confirmatis, & presbyteris inſtitutis, redeũt Antiochiam: Vbi cæteris diſcipulis retulerunt, quanta feciſſet Deus cum illis, & quia aperuiſſet gentibus oſtium fidei. uerſic. Cumque euangelizaſſent, uſque in finem capitis decimiquarti.

DE

DE ACTIS HIEROSOLYMÆ

TABVLA 15.

ORTO ANTIOchiæ schismate de circuncisione, atque sic de lege Mosaica, an ea ad salutem, vt quidam contendebant, esset necessaria, habitum est cōciliū Hierosolymæ, vbi

Conuenerunt apostoli,& seniores videre de verbo hoc,id est,ad conferenda consilia de præfato schismate.à princip.cap.15.vsque ad vers. Cum autem magna conquisitio.

Surgens Petrus,grauissimam habuit orationem de lege, & gratia, d.versicul. Cum autem.

Paulus,& Barnabas narrant per ipsos facta signa,& prodigia in gentibus.

Iacobus deinde Petro subscribens, pronunciat non inquietandos eos, qui ex gentibus conuertuntur ad Deum:Sed scribendum monet ad eos, vt abstineant se à contaminationibus simulacrorum,& fornicatione,& suffocatis, & sanguine.versi.Et postquam tacuerunt &c.

Ablegantur à concilio cum Paulo,& Barnaba, Iudas, & Silas ad Christianos Antiochiæ,Syriæ,& Ciliciæ,cum literis concilii, quibus hoc dissidium dirimitur.versi.Tunc placuit apostolis.

Inter Paulum quoque & Barnabam quædam oritur dissensio, assumendusnè sit ad visitandas ecclesias redituris Marcus, an non. versicu. post aliquot dies &c.

Paulo renuente,Barnabas assumpto Marco, nauigauit Cyprum: Paulus verò electo Sila,perambulabat Syriam & Ciliciam,confirmans ecclesias, præcipiens custodire præcepta apostolorum & seniorum.versi. Facta est autem dissensio, vsque in fin.cap.15.

DE ACTIS IN DERBE, ET LYSTRA.

TABVLA. 16.

VBI PAVLVS peruenit in Derben,& Lystram

Timotheum hominem probæ æstimationis, propter iudæos circuncidit, & secum assumit in opus ministerii,cap.16.in princ.

Deinde vetitus à spiritusancto in Asia euangelizare, visione in Macedoniam vocatur.versi.Cum venisset autem.

Philippis Macedoniæ vrbe, Lydiam mulierem purpurariam in fide Christi instituit,versic.Nauigantes autem Troade.

A puella diuinatrice,quæ dominis suis magnum faciebat quæstum, spiritum Pythonem expellit,versi.Factum est autem euntibus &c.

Ob quod virgis cæsus,in carcerem cum Sila coniicitur,versi.Videntes autem domini eius,quia exiuit spes quæstus &c.

Carceris autem ianuis terræmotu apertis, custos sibi vim illaturus, à Paulo instituitur, & Christi fidem amplectitur,versic. Subitò verò terræmotus factus.

Facta liberatione,Paulus conqueritur se & Silam,vt Romanos, & indemnatos,virgis esse cæsos,cuius timore venientes ad carcerem magistratus, deprecati sunt culpam,& incarceratos educentes, rogabant vt egrederentur de vrbe.versi.Timuerunt,audito quòd essent Romani.

Exeuntes autem de carcere,introierunt ad Lydiam, & uisis fratribus, consolati sunt eos,in fin.cap.16.

DE ACTIS THESSALONICÆ ET Athenis. TABVLA 17.

CVM AVTEM PERambulaſſet Amphipolim & Apolloniam, venerunt Theſalonicam, vbi erat ſynagoga Iudæorum, in quam ſecundum conſuetudinem Paulus

- Introiuit, & per ſabbata tria diſſerebat de ſcripturis, adaperiens & inſinuans. Quia Chriſtum oportuit pati, & reſurgere à mortuis &c. cap. 17. in principio.
- Quibus auditis, Iudæi concitauerunt in Paulum, eique adiunctos verbi miniſtros, plebem & principes ciuitatis. Quorum furori cedere coacti Paulus & Silas, ſeceſſerunt in Berrhœam. verſ. Zelantes autem Iudæi, eod.
- Eo intellecto, Iudæi Apoſtolos inſecuti, multitudinem & illic contra eos permouere conati ſunt: adeo vt Paulus iterum ſibi fuga conſulere coactus ſit. In qua turba venit Athenas. verſ. Cum autem cognouiſſent.
- Ducitur ad Areopagum, vt explicet nouitatem doctrinæ ſuæ Eregione Paulus illos ſuperſtitionis arguitur. verſ. Quidam autem Epicurei.
- Hac diſputatione quidam ad fidem ſunt conuerſi. Inter quos Dionyſius fuit Areopagita, & mulier nomine Damaris, & alii cum eis. verſ. Quidam vero, vſque in fin. cap. 17.

DE ACTIS CORINTHI, IN ACHAIA ET Epheſo. TABVLA 18.

DVM PAVLVS IN COrintho, Achaia & Epheſo Chriſti negocium agit, hæc interim ibi contigere

- Paulus Corinthi apud Aquilam & Priſcillam artem ſcenofactoriam exercens. verbum prædicat Chriſti. In princip. cap. 18.
- Aduerſantibus autem ei Iudæis, iterum ſeſe conuertit ad gentes, verſ. Contradicentibus autem &c.
- Nocte illum admonet Dominus ne timeat. verſi. Dixit autem Dominus &c.
- Cum per annum & menſes ſex ibi ſediſſet Paulus, captus Gallioni ſiſtitur proconſuli, ſed fruſtra. verſ. Sedit autem ibi.
- Soſthenes percutitur. verſ. Appræhendentes autem Soſthenem.
- Hinc nauigans Paulus in Syriam, Epheſum, Cæſaream, Antiochiã, Galaticam regionem & Phrygiam ex ordine perambulans, Eccleſias confirmat, verſ. Paulus vero cum adhuc, &c.
- Apollos natione Alexandrinus, a Priſcilla & Aquila Chriſti viam edoctus, Epheſi primum, deinde Corinthi magno cum fructu annunciat verbum Dei. verſ. Iudæus autem quidam, vſque in fin. cap. 18.

DE ACTIS EPHESI.

TABVLA 19.

FACTVM EST autem cũ Apollos esset Corinthi, vt Paulus superioribus peragratis partibus, veniret Ephesum: vbi—

- Quosdam Ioannis baptismate baptizatos in nomine Iesu baptizat, & eis manus imponit, cap.19. in princip.
- Biennio Christum annunciat, & ingentia miracula edit. versic. Hoc autem factum est, eodem.
- Iudæi exorcistæ, Iesu nomine abusi à diabolo lacerantur. versic. Tentauerunt autem &c.
- Cuius rei timore correpti sunt iudæi, & gentiles: multique credentium veniebant confitentes & annunciantes actus suos. versi. Hoc autem notum factum est.
- Magici libri comburuntur. vers. Multi autem ex iis &c.
- In Paulum discessum parantem, seditionem magnam concitat Demetrius argentarius. vers. His autem expletis.
- Seditionem hanc tandèm componit scriba, & causæ cognitionem, pro diuersa facti qualitate, vel ad forum, vel ad legitimam ecclesiam remittendam esse indicat. Circa fin. dicti cap.19.

DE ACTIS IN MACEDONIA, GRÆCIA, & Mileti.

TABVLA 20.

POSTQVAM AVtem cessauit tumultus, profectus est Paulus in Macedoniam, cuius itineris hic fuerat cursus—

- Cum perambulasset partes Macedoniæ, ibique fideles multo exhortatus esset sermone, venit in Græciam. in princ. cap.20.
- Vbi cum fuisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ à iudæis nauigaturo in Syriam, habuitque consilium, vt reuerteretur per Macedoniam. ibidem.
- In Troade Eutychum, in concione præ somno de fenestra delapsum, excitat à morte. versi. Vna autem sabbathi, eod.
- Mileti ad se vocatis Ecclesiæ Ephesiorum presbyteris, suam in verbi prædicatione testatur integritatem. versi. A Mileto autem.
- Indicat eisdem profectionem suam in Ierusalem, & quæ ibi sit passurus, quorum se nihil vereri dicit, modò cursum suum, & verbi ministerium cõsummet, versi. Et nunc ecce ego alligatus spiritu.
- Admonet eos, vt attendant sibi, & vniuerso gregi, in quo illos spiritussanctus posuerit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam adquisiuit sanguine suo. vers. Et nunc ecce scio, quia amplius non videbitis faciem meam.
- Facta oratione, magno cum luctu Paulum deducunt ad nauẽ, vers. Et cum hæc dixisset &c. vsque in finem cap.20.

DE ACTIS CÆSAREÆ ET HIEROSOLYMÆ.

TABVLA 21.

PAVLVS HIERO-solymam petēs, primò venit Tyrum, & inde Cæsaream. Quo loci

- Philippum Euangelistam (cui erant quatuor filiæ prophetantes) conuenit in princip. cap. 21.
- Eò veniens vir quidam à Iudea, nomine Agabus, Paulo prædicit vincula, si veniat in Herusalem, ibidem.
- Quam ob causam amici illum à suscepto dehortantur itinere. versic. Quod cum audissemus, eod.
- Paulus autem non solum alligari, sed & mori propter nomen Iesu paratus, hoc vaticinio nihil obstante, peruenit in Hierusalem, versi. Tunc respondit Paulus.
- Ibique consilio Iacobi cum quatuor votum super se habentibus, iudæorum more purificatur, versic. Sequenti autem die.
- In templo à iudæis comprehenditur. versi. Tunc Paulus assumptis &c.
- Tota ciuitate commota, & concurrente, Lysias tribunus eripit illum ex tumultu ad necem Pauli instructorum. versic. Quærentibus autem eum occidere. vsque in finem cap. 21.

DE ACTIS ITIDEM IN HIERVSALEM.

TABVLA 22.

ACCEPTA AB Lysia tribuno dicendi venia, Paulus

- Narrat conuersionis suæ modum, ac fidei susceptæ redit rationem. cap. 22. in principio.
- Quam paulisper audiunt iudæi, ibidem.
- Porrò animis commoti, finem expectare noluerunt, sed concitato iterum tumultu è medio tollendum clamitant. versic. Audiebant autem.
- Ad quem clamorem illum tribunus flagellis cædi, & torqueri iubet, vers. Vociferantibus autem eis.
- Sed vt ciuem Romanum esse percepit, timet sibi, & cum virgis cædi vetat. Accedens autem tribunus, vsque in finem cap. 22.

DE ACTIS CÆSAREÆ.

TABVLA 23.

INTELLECTA conſpiratione, qua Iudæi coniurauerant, ſe Paulum Ananiæ iuſſu percuſſum, quando ad concilium foret ducẽdus, in ipſo itinere, antequam audiretur, occiſuros: Claudius Lyſias Tribunus miſit cũ noctu cũ literis in Cæſaream ad Felicem prę ſidem, cap. 23. per totum. Quid autem ibi cum eo fuerit actum, id tribus cõtinetur capitibus proxime ſequẽtibus, Capite ſcilicet

Vigeſimo Quarto —
- Coram Felice præſide Tertullus orator Ananiæ, Paulum accuſat. In princip.
- Contra Paulus ſuam cauſam defendit, Ver. Ex multis annis &c.
- Differt iudicium Felix in aduentum Lyſiæ, Verſ. Diſtulit autem illos.
- Audit Felix cum vxore ſua Paulum ſeorſim. Quibus ille verbũ annunciat Chriſti, Verſ. Poſt aliquot autem dies.
- Prouincia biennio poſt decedens Felix, Paulum in gratiam Iudæorum relinquit ibi vinctum, Verſ. Biẽnio autem expleto, vſque in fin. d. ca. 24.

Vigeſimo quinto —
- Paulus iterum cauſam ſuam agit coram Feſto præſide, Felicis prædicti ſucceſſore. A principio vſque ad verſ. Feſtus autem volens.
- Cum autem ſentiret Paulus Feſtum hoc agere, vt illum remitteret Hieroſolymã, Cæſarem appellat. verſ. Feſtus autem volẽs.
- Idem Feſtus confert cum rege Agrippa de negocio Pauli. verſ. Et cum dies aliquot tranſacti eſſent.
- Nolens Feſtus Paulũ indicta cauſa condemnare, coram Agrippa produci eum & audiri iubet, Verſ. Altera autem die vſque in finem eiuſdem.

Vigeſimo ſexto —
- Apud Agrippam regem Paulus ſuam innocentiam tuetur. A principio vltra medium.
- Præcipue fidei & vocationis ſuæ reddit rationem. Ibidem.
- Tanta hæc omnia agit authoritate, vt animum Agrippæ ad Chriſtum non parum flexiſſe videretur. Verſ. Agrippa autem ad Paulum.
- At re deliberata, Paulus vinctus Romam, quo appellauerat, mittendus cenſetur. Ibidem vſque in finem.

DE ACTIS IN MARI, IN MELITE, & Romæ. TABVLA 24.

PAVLVS AD Cæſarem Romam ductus —
- Traditur Centurioni nomine Iulio cohortis Auguſtæ, cap. 27. In princip.
- Qui ſpreto Pauli futura pericula prædicentis conſilio, aduerſa nauigatione conflictatur. Verſ. Multo autem tempore, eodem.
- Diu vento & fluctibus agitati, naufragium facere coguntur. Verſ. Cum autem dies factus eſſet.
- Homines ſalui in Meliten inſulam enatant. Verſ. Militum autem conſilium, d. cap. 27. & in princip. cap. 28.
- Paulus à vipera morſus, euaſit illæſus. Verſ. Cum congregaſſet autem Paulus.
- Publii Patrem atque alios multos variis morbis laborantes ſanat. Verſ. Contigit autem.
- Hinc conſcenſa naui peruenit Romam. verſ. Poſt menſes autem tres.
- Vbi idem Paulus, Iudæis congregatis, ſuam fidem & nauigationis cauſam exponit. Verſ. Poſt tertium autem diem.
- Chriſtum toto biennio prædicauit vinctus, Ibidem vſque in fin. d. cap. 28. & vltimi.

SVMMA SIGNORVM ET MIRACVLORVM, quæ in Actis narrantur Apostolis, ex Oecumenio. TAB. 27.

PRIMVM.

Petrus & Ioannes per nomen Domini curarũt eum, qui ab vtero matris claudus erat, & sedebat ad portam, quæ Speciosa dicebatur, Acto.3.

II.

Petrus Ananiam ac Saphiram vxorem ipsius, mẽdacii conuicit, quòd suffurarentur ex eo, quod apud Deum promiserant, ac repente mortui sunt. Acto.5.

III.

Petri vmbra ad ægrotos pertingens, curabat eos. Ibidem.

IIII.

Stephanus faciebat signa & prodigia. Actor.6.

V.

Philippus Eunuchum animaduertit legentem Esaiam Prophetam, & baptizauit eum, Acto.8.

VI.

Philippus in Samaria multos spiritus eiecit, pluresque claudi ac paralysi dissoluti, ab eo curati sunt, Ibidem.

VII.

Paulus cum accederet Damascum, vidit visionem, statimque Euangelista factus est. Actor.9.

VIII.

Petrus Lyddæ Aeneam paralyticum ab octo annis in grabbato decumbentem curauit. Ibidem.

IX.

Petrus Ioppæ mortuam Dorcadam, quæ & Tabitha dicebatur, fusa oratione excitauit à mortuis, Ibidem.

X.

Petrus vasè cœlo descendens, plenum omni genere animalium, vidit. Actor.10.

XI.

Petrus seruatur ac vinctus in carcere, ab angelo solutus est, ignorantibus id militibus, Herodesque à vermibus exesus, expirauit, Actor.12.

XII.

Paulus in Cypro Elymam magnum increpauit, & cæcus factus est ipse magus, Acto.13.

XIII.

Paulus Lystris eum, qui à natiuitate claudus erat, per nomen Domini sanauit, Actor.14.

XIIII.

Paulus à visione in Macedoniam vocatus est, Actor.16.

XV.

Paulus mulierem, quæ spiritum habebat diuinatorem, Philippis emundauit. Ibidem.

XVI.

Paulus & Silas in carcerem coniecti sunt, pedesque ligno constrictos habebant, media autem nocte terræmotus factus est, eorumque vincula dissoluta sunt, Ibidem.

XVII.

A corpore Pauli deferebant sudaria super infirmos ac dæmonio vexatos, & curabantur. Actor.19.

XVIII.

Paulus Troade Eutychum, qui à fenestra ceciderat, & mortuus erat, excitauit, dicens; Anima eius in ipso est. Actor.20.

XIX.

Cum Romam versus nauigaret Paulus, tempestatem passi sunt ipse omnesque qui cum ipso in naui erant, 14. dies vna cum noctibus, omnibus autem sese perituros arbitrantibus, adstans Dominus Paulo, dixit ei, Propter te his vitam concedo, & seruati sunt, Actor.27.

XX.

XX.

Egressum è naui Paulum vipera momordit, & omnes quidem arbitrabantur illum moriturum, verum cum illæsus permansisset, existimarunt ipsum esse deum, Actor. 28.

XXI.

Patrem Publii in Insula dysenteria laborantem Paulus manibus impositis sanauit, multosq; alios ægrotantes curauit. Ibidem.

SECVNDA PARS LIBRI QVARTI, DE PROGRESSV ECCLESIÆ, QVI in epistolis continetur Apostolicis, & primum:

QVID HOC DOCTRINÆ GENVS ECCLESIÆ post Sacra profuerit Euangelia.

Cum euangelia supplemētum, siue perfectio sint legis, in quibus nobis bene pieq; viuendi præcepta plenissimè sunt tradita, non ociosè hic D. quærit Hieronymus, cur Apostolus Paulus suas Epistolas ad singulas ferè ecclesias destinare voluerit.

RESPONSIO EIVSDEM.

Hac autem causa factum videtur, vt scilicet initia nascentis ecclesiæ nouis causis existentibus præueniret, & vt præsentia atq; orientia resecaret vitia, & post futuras excluderet quæstiones, exemplo prophetarum, qui post editam legem Moisis, in qua omnia Dei mandata legebantur, nihilominus tamen Doctrina sua rediuiua semper populi compressere peccata, & propter exemplum viuēdi libros ad nostram etiam memoriam transmiserunt. Hier. in præfationes i nomnes S. Pauli epistolas, quæ in Bibliis reperitur.

DE ORDINE EORVM, QVÆ IN HAC Parte dicenda sunt. TABVLA 28.

PRAEFANDVM hoc loco de—
- Pauli Apostoli
  - Nomine.
  - Origine.
  - Præfiguratione.
  - Vocatione.
  - Rebus gestis.
  - Miraculis.
  - Morte & sepultura.
  - Laudibus.
- Scriptis eiusdem.
- Partitione epistolarum Apostolicarum.

DE D. PAVLI APOSTOLI NOMINE

TABVLA 29.

DE PAVLI nomine triplex est Doctorum veterum sententia:

- Vna eorum qui hunc Apostolum initio binominem fuisse iudicāt, eumque nominatum fuisse, apud:
  - Homines quidem suæ gentis, Saulem, vel Saulum.
  - Cæteros verò, & maximè Romanos, Paulum. Origenes in præfat. ad Roman.
- Altera verò eorum qui dicunt eum fuisse nominatū:
  - Ab initio Saulum.
  - Posteà vero Paulum, quod nominis, vt volunt aliqui, vel:
    - Ipse sibi mox à suscepta fide modestiæ, & humilitatis sumpserit gratia, vt Ambrosius, & Hieronymus in eandem epistolam, Augustinus. De spiritu, & litera, cap. 7. & in Psal. 72. & Sermo 25. de tempore.
    - A Deo (nè cæteris Apostolis ac parte videretur inferior) sic fuerit appellatus, vt Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, & alii pleri que existimant.
- Alii demum longè post Sergio Paulo Cypri proconsule ad Christi fidem conuerso, eum hoc nomine ab euentu donatum fuisse arbitrātur. Quemadmodum Romanis Imperatoribus ab hostibus deuictis ac superatis, nomina imponi antiquitus solita erant, vt B. Hieron. in Commentariis epistolæ ad Philemonem. Aug. lib. 8. confessionum, cap. 4. Beda cum Rabano in cap. 13. Actorum.

Ex his tamen omnibus Origenis illam (nempe apud suæ gentis homines Saulem, apud alios Paulum ab initio nominatum fuisse) præ cæteris haberi solidiorem rectè affirmat vir eximius Gerardus Matthisius Geldriensis, apud Colonienses olim in Philosophicis præceptor meus obseruandissimus, in doctissimis suis Commentariis in epistolam ad Romanos, ex quibus hæc ad verbum desumpsimus.

DE TITVLIS PAVLI,

TABVLA 30.

PAVLVS DICTVS est:

- Gentium Doctor, 1. Timoth. 2.
- Magister eorundem, 2. Timoth. 1.
- Apostolus gentium, Rom. 11.
- Minister Christi inter gentes, Rom. 15.
- Angelus Gentium.
- Aduocatus Iudæorum.
- Ex lupo ouis.
- Ex persecutore Vas electionis.
  - (Angelus Gentium … Vas electionis:) Viterbien. in Chronicis par. 14.
- Vocatione inter Apostolos nouissimus, 1. Cor. 15.
- Prædicatione, & labore præcipuus, Ibidem.

DE EISDEM CHRYSOSTOMVS, DE BARNABAE reditu ad Paulum.

Ideò, inquit, venit ad Athletam, ad ducem belli, ad certantem singulari duello, ad leonem: nec habeo, quo nomine dignè vocem illum, venit ad canem venaticum, leones occidentem, ad taurum fortem, ad facem claram, ad os orbi sufficiens. Chrysost. in acta apostolorum Homil. 25. Os Pauli orbi sufficiens.

DE ORIGINE PAVLI.

Palvvs Apostolus, qui antè Saulus, extra numerum 12. Apostolorum, de tribu Beniamin, & oppido Iudææ Giscalis fuit: quo à Romanis capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ commigrauit, à quibus ob studia legis missus Hierosolymam, à Gamaliele viro doctissimo, cuius Lucas meminit, eruditus est. Hieron. in catalog. scriptorum Ecclesiasticorum.

VT PAVLVS SCRIPTVRIS PROPHETICIS FVERIT præfiguratus.

Pavlvm mihi etiàm Genesis olìm repromisit. Inter illas enim figuras, & propheticas super filios suos benedictiones, Iacob cum ad Beniamin direxisset: Beniamin, inquit, lupus rapax, ad matutinum comedit adhuc, & ad vesperam dabit escam. Ex tribu enim Beniamin oriturum Paulum præuidebat, lupum rapacem ad matutinum comedentem, id est, prima ætate vastaturum pecora Domini, vt persecutorem Ecclesiarum: dehinc ad vesperam escam daturum, id est, deuergente iam ætate, oues Christi educaturum, vt doctorem nationum. Nam & Saulis primò asperitas insectationis erga Dauid, dehinc pœnitentia & satisfactio bona pro malis recipientis, non aliud portendebat quàm Paulum in Saule secundùm tribus, & Iesum in Dauide secundum virginis censum. Tertullian. contra Marcionem, libro quinto sub initium.

DE EVOCATIONE PAVLI.

Paulus vas electum, præordinatus à Deo, & segregatus ab vtero matris, vt portaret nomen Domini coram gentibus & regibus & filiis Israel, Actor. 9. & 22. vbi D. Paulus ipse suæ cùm vocationis, tum doctrinæ prolixam ac diligentem reddit rationem.

DE REBVS AB EO PRAECLARAE GESTIS.

Res à D. Paulo tam ante vocationem ad persequendum populum Christianum susceptæ, quàm post conuersionem pro Christi nomine admiranda constantia gestæ, tam copiosè descriptæ sunt per totum Actorum Apostolicorum librum, vt superfluum sit, ea huc iterum repetere. Hoc tantùm præteriri noluit hoc loco Hieronym. Quòd post passionem Domini 25. anno, id est, secundo Neronis, eo tempore quo Festus procurator Iudææ successit Felici, Romam vinctus missus fuerit Paulus, & biennium in libera manens custodia, aduersus Iudæos de aduentu Christi quotidiè disputauerit. Hieron. in Catalogo Script. Ecclesiast.

DE MIRACVLIS EIVSDEM.

TABVLA 31.

Pauli miracula (vt ex Actis Apostolicis colligitur) ista sunt:
- Sudariis & semicinctiis ægrotos curauit, & dæmones profligauit. Acto. 19.
- Spiritum Pythonis obmutescere fecit, Cap. 16.
- Adolescentem mortuum suscitauit, Cap. 20.
- Magum cæcitate percussit, Cap. 13.
- Claudo donauit ingressum, Acto. 14.
- Viperæ in se ipso morsum non timuit, sed viperam in igne combussit, Act. 28.
- Patrem Publij à febribus oratione sanauit. Ibidem.

ALIVD MIRACVLVM, QVOD IN EIVS morte accidit.

De Pauli ceruice cùm eam persecutor gladio percussisset, dicitur fluxisse lactis magis vnda, quàm sanguinis: & mirum in modum sanctum Apostolum baptismi gratia in ipsa nece fecit splendidum potiùs, quàm cruentum. Quæ quidem res in D. Paulo stupenda non est. Quid enim mirum, si abundit lacte nutritor Ecclesiæ? Sicut ipse ad Corinth. ait, Lac vobis potum dedi, non escam. Quæ enim Pauli epistola non melle dulcior? non lacte candidior? Quæ epistolæ tanquàm vbera Ecclesiarum, populos enutriunt ad salutem. Augustin. De sancto Petro & Paulo, sermo. 2. & Ambros. sermon. 68.

1.Cor. 3.

D. PAVLI MORTE ET SEPVLTVRA.

Hic ergò decimoquarto Neronis anno, eodem die quo Petrus, Romæ pro Christo capite truncatus, sepultusque est in via Ostiensi, tertio ab vrbe milliario versùs plagam Occidentalem, anno post passionem Domini 37. tertio Calendas Iulii. Hieronymus in Catalog. Scriptor. Ecclesiasticor. Et Viterbius in Chronicis, Part. 14.

LAVDES D. PAVLI DESCRIPTAE per Chrysostomum.

Cvi te o beate Paule iustorum veteris testamenti vel noui audeam comparare? Omnium quippe virtutem quasi in arca quadam, sed cum multo prorsùs cumulo condidisti. Denique si totum contra te aliquis singulatim iustorum appendat chorum, inueniet trutinam virtutum ponderibus a tua parte depressam. Paulus enim secundus Abel, verùm non semèl, sed per dies singulos immolatus. Paulus alter Noe, sed absque Arca, insurgentes aduersùs se vndas impietatis enauigans. Paulus alter Abraham, non modò à Patria & gente, sed post vocationem suam ab ipsa etiàm vita prorsùs abscissus. Paulus alter Isaac, sponte in hostiam colligatus. Paulus alter Iacob, quasi pro vno quodam totius mundi grege semper inuigilans. Paulus alter Ioseph, spiritali fame tabescente mundo, veritatis alimenta distribuens.

Pavlvs alter Moises, qui omnes gentes à tyrannide diaboli reduxit ad Christum. Paulus alter Aaron, totius mundi populis inunctus sacerdos. Paulus alter Phinees, impietatem Iudæorum atque gentilium quasi fornicationem mentium vno fidei mucrone confodiens. Paulus alter David, qui velut quendam Goliam in certamine diabolum prouocat. Paulus alter Elias, clariùs raptus in cęlos. Paulus alter Helisæus, qui gentes ab interiore lepræ pollutione mundauit. Paulus alter Ezechias, qui ad vnam fidem Christi diuersos populos attraxit. Paulus alter Iosias, qui abominationes gentilium dissipauit & perdidit.

Pavlvs alter Ioannes, pro Christo capite truncatus. Paulus alter Petrus, non de terra, sed de cælo vocatus ad credendum. Paulus alter Gabriel, qui Christi ortum cunctis gentibus nunciauit. Paulus alter Michael, qui Christianorum Dux esse sortitus est. Etiàmsi angelorum, etiamsi iustorum hominum circunuolem choros, non inuenio comparationem, cui non tamen cumulo meritorum Paulus occurrat. Acclamatio populi, & post acclamationem etiàm mortuus Paulus ardentissima nobis Theatra pietatis accendit. Chrysosto. De laudibus D. Apostoli Pauli, Homil. 8.

DE EISDEM HIERONYMVS.

Vbi est electionis vas, tuba euangelii, rugitus Leonis nostri, tonitruus gentium, flumen eloquentiæ Christianæ, qui mysterium retrò generationibus ignoratum, & profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei magis miratur, quàm loquitur? Hierony. ad Pammachium aduers. errores Ioan. Hierosolymit. Paulum quotiescunquè lego, videor mihi (inquit alibi idem Hieron.) non verba audire, sed tonitrua. In apologia ad Pammachium, pro libris aduersus Iouinianum.

DE SCRIPTIS A D. PAVLO EDITIS.

Paulus qui inter omnes Apostolos eruditior, etiam in verbis videtur, & in sensibus præpotens, non amplius quàm paruum epistolarum suarum corpus reliquit, qui vtique immensa contineret intra se, atque innumera sacramenta, vtpote qui etiam ad tertium vsque cælum raptus, quæ gererentur inspexerat, & in ipsum quoque Deo dignum paradisum abductus, audierat ibi ineffabilia verba, & doctrinam (quæcunque illa inibi est) siue corporeus, siue incorporeus, illius interim scholæ discipulus effectus, exceperat. Eusebius de historia ecclesiast. lib. 3. cap. 24.

EPISTOLARVM NOMINE QVID CONTINEATVR.

TABVLA 32.

EPISTOLAE
- Hoc loco dicuntur, literæ post traditum euangelium, à Paulo fidelibus transmissæ, quasi post seu supermissæ, & euangelio superadditæ. Anselm. in præfatione epistolæ ad Rom.
- Interdum Christi fideles ipsi dicuntur epistola, in qua significatione Paulus 2. ad Cor. 3. Manifestati, inquit, quoniam estis epistola Christi ministrata per nos, scripta non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. August. de spiritu & litera. cap. 17.

DE PARTITIONE SACRARVM EPISTOLARVM.

TABVLA 33.

SACRARVM epistolarum opus est duplex
- Paulinarum vnum, quæ ab ipso Paulo sunt editæ.
- Alterum earum, quas vocant Canonicas, vel Catholicas, quæ à cæteris scriptæ sunt Apostolis.

Hæ omnes
- Dicuntur Apostolicæ,
- &
- Parem in ecclesia obtinent authoritatem.

DE EPISTOLIS PAVLINIS.

TABVLA 34.

D. PAVLVS quatuordecim scripsit Epistolas, destinatas partim ad
- Ecclesias decē, nempe ad
  - Romanos. I.
  - Corinthios II.
  - Galatas I.
  - Ephesios I.
  - Philippenses I.
  - Colossenses I.
  - Thessalonicenses II.
  - Cum ea, quæ dicitur ad Hebræos.
- Discipulos quatuor, scilicet ad
  - Timotheum II.
  - Titum I.
  - Philemonem I.

QVARE HÆ EPISTOLÆ DICANTVR Pauli.

Pauli epiſtolæ vocantur propterea, quòd eas ille ſcripſit. Et per has cum eos quos viderat, & docuerat, admonet, & corrigit, tum quos non viderat, inſtruere conatur ac docere, quemadmodum ſcire poſſunt, qui in eas incidunt. Athanaſ. in Synopſi.

QVAESTIO D. HIERONYMI DE NVMERO epiſtolarum.

Quæritur, cur non amplius quam decem epiſtolas ad eccleſias ſcripſerit? Decem ſunt enim cum ea, quæ dicitur ad Hebræos. Et quatuor reliquæ, ad diſcipulos ſpecialiter ſunt porrectæ.

RESPONSIO EIVSDEM.

Vt oſtenderet nouum non diſcrepare à veteri teſtamento, & ſe contra legem non facere Moiſis, ad numerum primorum Decalogi mandatorum, ſuas epiſtolas deſtinauit: & quot ille præceptis à Pharaone inſtituit liberatos, totidem hic epiſtolis à diaboli, & idololatriæ ſeruitute edocet acquiſitos. Nam & duas tabulas lapideas, duorum teſtamentorum figuram habuiſſe, viri eruditiſsimi tradiderunt. Hieron. in præfatione in omnes ſancti Pauli epiſtolas. Per quatuor autem ad diſcipulos ſcriptas, quatuor euangelia, & per conſequens, nouum deſignatur teſtamentum. Anſelm. in præfatione epiſtolæ ad Romanos. Et gloſſa in principio eiuſdem.

ANNE PRAETER HAS ET ALIAS D. PAVLVS SCRIPSErit epiſtolas, ex Michaele de Medina.

Sed neque apoſtoli Pauli vuniuerſas epiſtolas ſuperſtitiſſe credendum, cum, vt par eſt, ſentire de viro ſanctiſsimo, & doctiſsimo ad ſcribendum, propter ingentem euangelicæ doctrinæ zelum procliui, nõ ſolas has quatuordecim tot vrbibus, tot nationibus, quibus euangeliũ prædicauit, ſcripſerit. lib. 6. de recta in Deum fide, cap. 6.

DE ALIA D. PAVLI EPISTOLA AD LAODICENSES, ex eodem.

Inter has enumerari ſolet epiſtola ad Laodicenſes, cuius in ea quæ eſt ad Coloſſenſes, ſub his verbis meminit: Facite vt hæc epiſtola legatur in Laodicenſium eccleſia, & ea quæ Laodicenſium eſt, vt uobis legatur, Coloſſ. 4.

Quamuis hanc epiſtolam Theophylactus doceat non eſſe aliam, quam eam, quæ priori loco ad Timotheum per Tychicum diaconum à Laodicea fuit miſſa. Cui ſententiæ quorundam Bibliorum correctiorum litera ſuffragari videtur, quæ ſic habet: Facite vt hæc epiſtola legatur in Laodicenſium eccleſia, & ea quæ ſcripta eſt ex Laodicea, vt vobis legatur. Porrò nulla alia ex Laodicea fuit miſſa, quam prior illa ad Timotheum.

Sunt & qui per Laodicenſium epiſtolam, non aliquam quæ fuerit ab Apoſtolo miſſa, ſed eam, quam eadem eccleſia ad eundem Apoſtolum, quædam, quæ ad euangelicæ vitæ rationem conducerent, rogans, ſcripſerit, intelligant, cui per epiſtolam ad Coloſſenſes velit ſatisfactum.

Communior tamen doctiorum ſententia, ipſeque Paulinus contextus, quandam aliam, ab his, quas modò habemus diuerſam, quæ fuerit ad Laodicenſes ſcripta, inſinuare videtur. Vnde ſunt etiam noſtra memoria, qui quandam epiſtolam ad Laodicenſes Pauli nomine inſignem, nec multum ab eius dictione abhorrentem circumferant, quam eam eſſe crediderim, quam ſuo ſeculo à quibuſdam legi, lib. De viris illuſtribus Hieronymus refert. Legunt quidam, inquit, & ad Laodicenſes, ſed ab omnibus exploditur. Medina de recta in Deum fide, lib. 6. cap. 6.

DE ARGVMENTO EPISTOLARVM PAVLI in genere. TABVLA 35.

EPISTOLAE PAVLI omnes pertinent, vel ad
- Dogmata fidei,
- Institutionem morum,
- Mistim ad vtrunque, vt epistola ad Rom.

DE POPVLIS, QVOS EPISTOLIS SVIS instituit Paulus.

Ad quos D. Paulus scripserit suas epistolas, ex singulis earum constat titulis, & inscriptionibus: Sed illud tantum meminisse oportet, quod August. lib. 1. contra Cresconium. 9. monet capite: Memento, inquit, Apostolicas epistolas non eis tantū scriptas, qui tempore illo quo scribebantur, audiebant, sed etiam nobis; Non enim ob aliud in ecclesia recitantur.

QVIBVS TEMPORIBVS EDITAE SINT D. Pauli Epistolæ.

Non modicum facit ad tractandas quæstiones cognitum epistolarum tempus. Chrysost. in præfatione epistolæ ad Romanos. Quo nomine diligenter hoc loco obseruari debet, quòd Paulus à Christi passione secundo anno nondum exacto, ad fidem Christi ex iudaismo conuersus, supra 24. annos viua voce diuersas in Asia fundauerit ecclesias, ita vt ab Hierusalem vsque in Illiricum impleuerit euangelium Christi, vt patet ex libro Actuum, & ex ipsius epistolis.

Post multos igitur annos vidēs easdem ecclesias aut à se, aut ab apostolis fundatas, vel deuiare à rectitudine fidei acceptæ, vel à falsis prophetis subuerti, & in rectitudine fidei nō perseuerare, dum se illis præsentem exhibere non poterat, tandem post decimumquartum à sui conuersione annum exactum, diuersas incipit scribere epistolas, quibus aut reuocat, aut arguit errantes, aut laudat, commendat, roborat perseuerantes, aut docet & instruit ignorantes. Ioan. Driedo. De script. ecclesiasticis lib. 1. cap. 3. part. 3.

DE LOCIS VNDE FVERINT PROFECTAE.

Omnes quidem epistolæ Pauli, sanctæ sunt; habent tamen amplius quiddam, quæ ab eo ex vinculis sunt missæ, vtpotè quæ est ad Ephesios, quæ ad Philemonem, quæ ad Timotheum, quæ ad Philippenses, & quæ ad Colossenses. Chrysost. homilia prima in epistolam ad Colossen.

DE VTRIVSQVE, TEMPORIBVS SCILICET ET locis editarum epiſtolarum, ex Driedone.

TABVLA 36.

PAVLVS epiſtolas quaſdam ſcripſit —
- Priuſquàm Romam victus duceretur, vt
  - Epiſtolam ad Romanos, à Corintho in Achaia.
  - Vtrâque ad Corinthios, quarum primam ſcripſit ex Epheſo Aſiæ metropoli: ſecundam verò à Troade.
  - Ad Galatas ex Epheſo. vel (vt Theophylactus) ex Roma.
  - Et primam ad Timotheum, ex Laodicea. Theophilactus.
- Iam vinctus, ad
  - Philippenſes, Epheſios, Coloſſenſes, Philemonem, — Ex vrbe Roma.
- Poſtquàm à primis vinculis fuiſſet ſolutus, ad
  - Hebreos ex Italia.
  - Timotheum ſecundam in fine dierum Romæ, ſecundò coniectus à Nerone in Vincula.
  - Ioan. Driedo. De ſcript. eccleſiaſt. lib. 1. cap. 3. part. 3.

DE ORDINE EPISTOLARVM PAVLINARVM.

TABVLA 37.

ORDINIS epiſtolarum Paulinarum duplex eſt ratio: alio enim ordine —
- Ab ipſo Paulo primũ ſcriptæ ſunt, atque editæ. Nam Theodoreto teſte, ſcripſit —
  - Primo, Ad Theſſalonicenſes priorem.
  - II. Secundam ad eoſdem.
  - III. Priorem ad Corinthios.
  - IIII. Ad eoſdem ſecundam.
  - V. Ad Timotheum primam.
  - VI. Ad Titum.
  - VII. Ad Romanos.
  - VIII. Ad Galatas.
  - IX. Ad Philippenſes.
  - X. Ad Philemonem.
  - XI. Ad Epheſios, } Vtriſque eodem ſcripſit tempore, vno vſus tabellatio.
  - XII. Ad Coloſſenſes. }
  - XIII. Ad Hebræos.
  - XIIII. Ad Timotheum poſteriorem.
  - Theodoretus in præfat. comment. in Paulum.
- A ſanctis patribus Spiritusſancti conſilio in eum ordinem collocatæ ſunt, quo in vulgatis Bibliorum exemplaribus vſque in hodiernum vtimur diem, vt primum locum habeat ea quæ ad Romanos ſcripta eſt, ſecundum, ad Corinth. & ſic de cæteris iam ſupra numeratis, eo loco, & ordine, quo in ipſo Bibliorum corpore ponuntur.

QVAE HVIVS DIVERSITATIS SIT RATIO.

Quòd verò in Bibliis alio locatæ ſunt ordine, non eſt quod mireris, quando & duodecim illi Prophetæ, licet, ſi tempora inſpexeris, ordine ſibi inuicem non ita ſuccedant, ſed plurimum hic alius ab alio diſtet. Chryſoſt. in præfatione epiſtolæ ad Roman.

DE

DE SVMMARIA OMNIVM EPISTOLARVM intentione. TABVLA 38.

INTENTIO D. Paulis in suis epistolis vniuersalis, fuit studiũ illud singulare, vt omnes homines, quantum in se foret, Christo lucrifaceret, quod nonnulli probare nituntur ex duobus scripturæ capitibus

Primum ex quadrimembri confessione Pauli, quæ habetur 1. Corinth. 9. sub hac distinctione

Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem, & factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer.

Et iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, vt eos qui sub lege erant, lucrifacerem.

Et iis qui sine lege erant, tanquàm sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi, vt lucrifacerem eos, qui sine lege erant.

Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem; omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos.

Deinde ex alio loco, 1. Corinth. 2. in hæc verba, Sapientiam loquimur inter perfectos.

IN QVEM FINEM D. PAVLI SCRIPTÆ sint epistolæ.

Finis huius scriptionis est idem, qui & Euangelii, vt omnes Christi doctrinæ obediant, & per hoc vitam consequantur æternam Ioan. 1.

QVAE IN DIVINIS D. PAVLI EPISTOLIS præcipuè sint spectanda, ex Hieronymo.

Sed cum aliud sit, proprios libros componere, verbi gratia, De auaritia, & de fide, de uirginitate, de uiduis, & super unaquaque materia testimoniis scripturarum hincinde quæsitis, eloquentiam iungere secularem, & penè in communibus locis pompaticum iactare sermonem. Aliud, in sensum prophetæ, & Apostoli ingredi, intelligere cur scripserint, qua sententiam suam ratione firmauerint, quid habeant in ueteri lege proprium Idumæi, Moabitæ, Ammonitæ, Tyrii, Philisthiim, Aegyptii, & Assyrii, Quid rursum in nouo testamento Romani, Corinthii, Galatæ, Philippenses, Thessalonicenses, Hebræi, Colossenses, & quam nunc ad Ephesios epistolam habemus in manibus. Necesse est enim, vt iuxta diuersitates locorum, & temporum, & hominum, quibus scriptæ sunt, diuersas & causas, & argumenta, & origenes habeant. Et quomodo B. Ioannes in Apocalypsi sua, ad septem scribens ecclesias, in unaquaque earum specialia, uel uitia reprehẽdit, uel uirtutes probat, ita & sanctus Apostolus Paulus, per singulas ecclesias uulneribus medetur illatis, nec ad instar imperiti medici, uno collyrio omnium oculos uult curare. Hieron. in præfatione epistolæ ad Ephesios.

COMMENDATIO EPISTOLARVM PAVLI, ex Hieronymo.

Paulum Apostolum proferam, quem quotiescunque lego, uideor mihi non uerba audire, sed tonitrua. Legite epistolas eius, & maxime ad Romanos, ad Galatas, ad Ephesios, in quibus totus in certamine positus est, & uidebitis eum in testimoniis, quæ sumit ex ueteri testamento, quàm artifex, quàm prudens, quàm dissimulator sit eius quod agit. Videntur quidem uerba simplicia, & quasi innocentis hominis ac rusticani, & qui ne facere, nec declinare nouerit insidias, sed quocunque respexeris, fulmina sunt. Hæret in causa, capit omne quod tetigerit, tergum uertit ut superet, fugam simulat, ut occidat. Hieron. in Apologia pro libris contra Iouinianum.

EX CHRYSOSTOMO.

Cuius certè scripta instar muri ex adamante constructi, omnes orbis uniuersi ecclesias, quouis loco positas, circunuallant. Idemq; ille, forstisimi ac generosissimi bellatoris exemplo, medius etiam nunc

ſtat, captiuam ducens omnem cogitationem ad obediendum Chriſto : itemque , & conſilia celſitudinemque omnem aduerſus Dei cognitionem ſeſe extollentem demoliens : quæ omnia ille perfecit per illas ipſas, quas nobis reliquit epiſtolas admirabiles, eaſdemque diuina ſapientia refertas. Chryſoſtom. de ſacerdotio libro quarto.

DE VTILITATIBVS EPISTOLARVM PAVLINARVM, atque adeò totius eius doctrinę, quas D. Chryſoſt. in tribus præcipuè complectitur locis.

I.

IN QVARTO DE SACERDOTIO LIB.

Sunt autem Pauli ſcripta nobis accommoda, non ſolum, vt notha atque adulterina à nobis dogmata amoliamur, veriſq; ac germanis nos muniamus, ſed etiam ad bene beateque viuendum maximoperè conducentia.

II.

IN DICTVM APOSTOLI, HABENTES vnum ſpiritum, homil. 3.

Paulinæ enim epiſtolæ, metalla ſunt ſpiritus, & fontes: metalla quidem, quia quouis auro precioſio res nobis præbent diuitias : fontes verò, quia nunquam deficiunt, ſed quantumlibet exhauris, tantundem ac multo amplius rurſus affluit: & hoc euidenter declarare poteſt totum tempus quod præteriit.

Siquidem ex quo Paulus vixit, quingenti iam elapſi ſunt anni, totoq; hoc tempore multi tum commentatores, tum doctores ac interpretes, multa ſæpe inde exhauſerunt, nec tamen repoſitas inibi diuitias exinanire voluerunt : non eſt enim ſenſibilis hic theſaurus , & ideò non conſumitur à multis effodientium manibus, ſed augetur, & multiplicatur.

Et quid dico de illis, qui ante nos fuerunt? quàm multi poſt nos dicturi ſunt, ac rurſus poſt illos alij, nec tamen deficient fontis in modum ſcatentes diuitiæ, neque metallorum hoc genus exhaurietur.

III.

DE LAVDIBVS D. PAVLI, HOMILIA QVARTA.

Homo etenim ignobilis, abiectus, & circunforaneus, qui artem exercebat in pellibus, intantum virtute progreſſus eſt, vt vix triginta annorum ſpatio, & Romanos, & Perſas, & Parthos, & Medos, & Indos, & Scythas, & Aethiophes, & Sauromatas, & Saracenos, & omne prorſus humanum genus ſub iugum mitteret veritatis.

EPILOGVS.

Atque his ita præfatis, nunc ipſas agrediamur epiſtolas, inter quas primum locum habuit ſemper ea, quæ Romanæ ſcripta eſt eccleſiæ.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD ROMANOS, DE LEGIS OPERIBVS, & gratia, Liber Bibliæ L I. partis I I. libri quarti, I.

RATIO ORDINIS EX CHRYSOST.

Epiſtolam autem hanc adgreſſuris, neceſſarium erit, & tempus, quo ſcripta ſit exponere. Neq; enim quemadmodum multi putant, alias omnes antecedit, ſed eas tantum quæ ex Roma ſunt ſcriptæ, reliquis vero poſterior eſt, licet non omnibus. Chryſoſt. in præfatione ad hanc ipſam epiſtolam. Vbi huius aſſertionis pulchram, & euidentem inuenies probationem.

DE EADEM, EX DRIEDONE.

Super ordine epiſtolarum tradunt communiter omnes Doctores ſancti, Hieron. Auguſtinus, & cæteri, eas non eſſe poſitas in canone Bibliorum ſecundum ordinem temporum, quibus ſunt ſcriptæ, aſſerentes epiſtolam ad Corinthios 1. ſcriptam eſſe ante epiſtolam ad Romanos. Nam, & eam, quæ eſt ad Corinthios

Corinthios secunda, scripsit Paulus, quatuordecim iam annis à sui conuersione effluxis, ipso dicente in eadem epistola: Scio hominem ante annos quatuordecim &c. Si ergo vtraque ad Corinthios, scripta est ante eam, quæ est ad Romanos, & hæc scripta est ante cæteras eiusdem epistolas, consequens erit, Paulum primum incepisse scribere epistolas post annum à sui conuersione decimumquartum. Ioan. Dried. de script. ecclesiast. lib. 1. cap. 3. par. vltima.

Quando Paulus cœperit, scribere epistolas

OBIECTIO.

Sed videtur forsitan iste ordo stare non posse, quin potius epistolam illam ad Romanos, scriptam esse ante eam quæ est ad Corinth. Nam Aquila, & Priscilla, quorum meminit in vtriusque epistolæ capitæ vltimo, primum Romæ commorantes, per Claudium Cæsarem, vna cum cæteris Iudæis, pulsi sunt ab vrbe Roma, qui venientes illinc, commorati sunt Corinthi. Tandem Pauli illic prædicanti adhærentes, & cum eodem inde commigrantes Ephesum, vt patet Actor. 18. Cum ergo epistola ad Romanos scripta sit, Aquila & Priscilla adhuc Romæ commorantibus, quemadmodum patet ex vltimo capite eiusdem ad Romanos, vbi Paulus scribit eisdem verba salutatoria, tanquam adhuc degentibus Romæ: Salutate inquit, Priscam & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu, qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt. Epistola verò ad Corinthios scripta sit, eisdem Aquila & Priscilla iam ab vrbe pulsis, vt patet vltimo capite eiusdem ad Corinthios, vbi scribit se hospitari apud illos, cum epistolam illam ad Corinthios scriberet: Salutant vos multum, inquit, Aquila, & Prisca, apud quos & hospitor: Ex necessitate videtur consequens esse, epistolam ad Romanos scriptam esse, priusquàm scriberetur illa, quæ est ad Corinthios.

SOLVTIO.

Sed hanc ratiocinationem non concludere, manifestum est considerantibus Paulum scripsisse epistolam illam ad Romanos, postquàm Priscilla, & Aquila fuissent adiutores Pauli in fide Christi, qui & pro anima eiusdem Pauli, suas iam ceruices periculis mortis supposuerant. Postquàm etiam Paulus ab Hierusalem per circuitum vsque Illyricum repleuerat Christi Euangelium, ita vt non haberet amplius in illis regionibus locum, in quo non esset Euangelium Christi prædicatum. Ex quibus consequens est, eosdem Aquilam, & Priscillam, postquàm Corinthi, & Ephesi ad tempus fuissent commorati, reuersos esse in vrbem Romam, priusquàm Paulus Romam vinctus duceretur. Non ergo scripsit Paulus epistolam illam ad Romanos à Corintho, tempore illo quo apud Priscillam, & Aquilam hospitaretur, sed illis absentibus, & in vrbem reuersis, apud Caium hospitatus. Intelligendum est enim, Paulum frequentius fuisse Corinthi, quemadmodum & Ephesi, atq; Hierusalem, transiens enim erat, & perambulans de prouincia in prouinciam. Ioan. Driedo vbi supra. Vide huc etiam Theodoretum in præfatione ad hanc epistolam.

QVO TEMPORE SIT SCRIPTA.

Vltima ergo omnium, quæ ex Asia, & Macedonia, & Achaia missæ sunt, scripta est ad Romanos epistola, & locum habet septimum. Theodoret. in præfat. ad omnes diui Pauli epistolas.

CVR A MAIORIBVS NOSTRIS PRIMO loco posita sit hæc epistola.

Epistola ad Romanos, prima est: quia cum fides prima uirtus sit, & fundamentum aliarum uirtutum & sine qua impossibile est placere Deo, digna fuit ut ista epistola in capite aliarum locaretur, in qua de prima uirtute agitur, & in qua corriguntur, atque ad fidei perfectionem reuocantur quicunq; Romanis secundum fidei imperfectionem sunt similes. Anselmus in præfatione huius epistolæ.

ALIA RATIO EX COMMENTAR. GERARDI Matthisij in epistolam præsentem.

Missa itaque tum Hieronymi, tum Origenis sententia, non iniuria hanc ad Romanos epistolam, cæteris omnibus antepositam existimamus, non modo ut hac in re Rom. populi (penès quem tum summa imperii totius uersabatur) ratio aliqua præ cæteris populis suo merito habita esse uideatur, (in qua

qua ſententia nonnullos fuiſſe Theodoretus author eſt) ſed multo magis, quia tale argūmentum hæc epiſtola tractatur, quod non ſolum dignitate ac grauitate aliis omnibus facile præponderat, ſed quod ipſa Chriſtianæ inſtitutionis ac pietatis prima quoque rudimenta,& tanquàm incunabula quædam tradit. Quæ enim ſunt alia noſtræ religionis incunabula, rudimenta, principia, quàm quibus omnis religio noſtra innititur, Fides, gratia, ac Chriſti merita, 1. Cor. 3. Gerard. Matthiſius in argumento cōmentariorum in epiſt. ad Roma. cap. 1.

Capita religionis Chriſtianæ.

EX QVO LOCO SCRIPTA SIT.

Sunt qui dicunt epiſtolam hanc ad Romanos, ſcriptam ab Athenis, quemadmodum ſentire videtur Gloſſa interlinearis ad Rom. vltimo, Salutat vos Eraſtus Arcarius ciuitatis. In qua ſententia etiam Haymonem fuiſſe teſtatur gloſſa ordin. hic ad Roma. Verum hoc non eſſe veriſimile, inde patet, quòd hæc epiſtola ſit ſcripta in ea ciuitate vbi habitabat Caius, apud quem Paulus eam ſcribens hoſpitabatur. Caius autem Corinthius erat, quem & Paulus baptizauerat, vt patet 1. Cor. 1. Probabilior ergo eſt opinio communis,& Origenis, hanc epiſtolam ex Corintho Romam eſſe tranſmiſſam, vt etiam in huius epiſtolæ argumento dicitur, Tum ſcilicet, cum eos nondum quidem vidiſſet, audiſſet vero de illorum fide cuperetque videre eos, vt ait Athanaſ. in Synopſi.

QVI SINT ILLI ROMANI, AD QVOS hæc ſcripta eſt epiſtola.

Romanorum nomine continētur hoc loco illi, qui ex Iudeis,& gentibus crediderunt, & partis ſunt Italiæ. Hieron. in prolog.& in argum. ad Rom. Chryſoſt. hic cap. 1. in princip.

QVAE SIT EPISTOLAE HVIVS SVMMA.

Contentionem inter eos qui ex Iudæis, & illos qui ex gentilibus conuerſi fuerant, ortam, qua pars vna potior altera haberi contendebat, vti vanam, ſuperbam,& inutilem, dirimere ſtudet. Ex prologo ſpeciali Bibliorum in epiſt. ad Rom.

QVA DEFENSIONE PRO SE VSI fuerint Hebræi, ex eod.

Hi dicebant, Nos ſumus populus Dei, quos ab initio dilexit,& fouit. Nos circuncisi ex genere Abraham, ſancta deſcendimus ex ſtirpe,& notus retrò apud Iudęam tantum Deus, Pſal. 75. Nos de Aegypto ſignis Dei,& virtutibus liberati, mare ſicco pertranſiuimus pede, cum inimicos noſtros grauiſsimi fluctus inuolucrent, Exod. 14. Nobis pluit manna Dominus in deſerto, & quaſi filiis ſuis cœleſte pabulum miniſtrauit. ibi. 16. Nos die noctuque in columna nubis ignisque præceſsit, vt nobis in inuio iter oſtenderet. Atque vt cætera eius erga nos immenſa beneficia taceamus, nos ſoli digni ſumus Dei legem accipere,& vocem Dei loquentis audire, eiusque cognoſcere voluntatem, Exodi 13. In qua lege nobis promiſſus eſt Chriſtus, ad quos etiam ipſe ſe veniſſe teſtatus eſt, dicens. Non veni, niſi ad oues, quæ perierant, domus Iſrael, cum vos canes potius quàm homines appellauerit Matt. 15. Aequum ne ergo eſt, vt idola hodie deſerentes, quibus ab initio deſeruiſtis, nobis comparemini, & non potius in proſelytorum locum ex legis authoritate, & conſuetudine deputemini? Et hoc ipſum non merebamini, niſi quia larga ſemper Dei clementia voluit vos ad noſtram imitationem admittere.

DEPVLSIO EORVM, QVI EX GENTIBVS conuerſi fuerant.

Gentes etiam econtra reſpondebant: Quanto maiora erga uos Dei beneficia narraueritis, tanto maioris uos criminis reos eſſe demonſtrabitis. Semper enim his omnibus extitiſtis ingrati. Nam ipſis pedibus quibus aridum mare tranſiſtis, ludebatis ante idola, quæ feciſtis,& in ipſo ore quo pauloante ob necem aduerſariorum Domino cantaueritis, ſimulacra uobis fieri popoſciſtis, illis oculis quibus uenerando Deum in nube uel igne conſpicere ſolebatis, ſimulacra intuebamini. Manna quoque uestris faſtidio fuit,& ſemper in deſerto contra Dominum murmuraſtis, ad Aegyptum, vnde uos manu ualida eiecerat, redire cupientes. Quid plura? ita patres ueſtri crebra prouocatione Dominum irritauerunt, ut omnes in eremo morerentur, nec plures ex ſenioribus corū, quàm duo hoīes terram repromiſſionis intrarent. Sed quid antiqua replicamus, cum etiāſi illa minimè feciſſetis, de hoc ſolo nemo uos dignos venia

venia iudicaret, quòd Dominum Christum, prophetarum semper vobis vocibus repromissum, non solum suscipere noluistis, sed etiam morte pessima peremistis: quem nos, vt cognouimus, statim credidimus, cum nobis de eo antea non fuerit prædicatum? Vnde probatur, quòd idolis seruiuimus, non obstinationi mentis, sed ignorantiæ deputandum. Qui enim cognitum illicò sequimur, olim vtique sequeremur, si antea cognouissemus. Sic autem vos de generis nobilitate iactatis, quasi non morum imitatio magis, quàm carnalis natiuitas filios faciat esse sanctorum. Denique Esau, & Ismael cum de stirpe sint Abrahæ, minimè tamen in filiis reputantur.

DECISIO APOSTOLI PAVLI.

His taliter altercantibus, Apostolus se medium interponens, ita partium dirimit quæstiones, vt neutrum eorum sua iustitia salutem meruisse confirmet, ambos verò populos, & scienter, & grauiter deliquisse. Iudæos quidem, ꝙ per præuaricationem legis Deum inhonorauerint: Gentes verò, ꝙ cum cognitum de creatura creatorem, vt Deum debuerant venerari, gloriam eius in manufacta mutauerint simulacra. Vtrosque etiam similiter veniam consecutos, æquales esse verissima ratione demonstrat, præsertim cũ in eadem lege prædictum sit, & Iudæos, & gentes ad Christi fidem vocandos esse. Quamobrem vicissim eos humilians, ad pacem & concordiam cohortatur. In prologo ad Romanos.

QVIS HVIVS SCRIPTIONIS SIT SCOPVS.

Intentio Pauli in hac epistola est, vt de operum meritis nemo glorietur, de quibus audebant Israelitæ gloriari, quòd datæ sibi legi seruissent, & ex hoc euangelicam gratiam tanquàm debitam meritis suis percepissent, quia legi seruiebant, vnde nolebant eam gratiam dari gentibus tanquàm indignis, nisi Iudaica sacramenta susciperent. Augustinus ad Simplicianum lib. 1. quæst. 2.

QVIBVS DE CAVSIS HAC EPISTOLA ALIIS D. Pauli scriptis habeatur difficilior, ex Origene.

TABVLA 39.

Quòd cæteris Apostoli Pauli epistolis difficilior putatur ad intelligendum hæc, quæ ad Romanos scripta est, duabus ex causis mihi fieri videtur:

I.

Vna, quòd elocutionibus interdum confusis, & minus explicitis vtitur.

II.

Alia, quòd quæstiones in ea plurimas mouet, & eas præcipuè, quibus innitentes hæretici, adstruere solent, quòd vniuscuiusq; gestorum causa, non ad propositum debeat, sed ad naturæ diuersitatem referri, & ex paucis huius epistolæ sermonibus, totius scripturæ sensum, qui arbitrii libertatem concessam à Deo homini docet, conantur euertere.

III.

His idem Origene paulò post etiam tertiam addit causam. Illud sanè inquit, non parum cedit ad intelligẽtiæ difficultatem, quòd multa de lege Moysis in hac eadem connectuntur epistola, de vocatione gentium, de Israel secundùm carnem, & de Israel qui non est secundum carnem, de circuncisione carnis, & cordis, de lege spiritali, & lege literæ, de lege carnis, & lege membrorum, de lege mentis, & de lege peccati, de interiore, & exteriore homine, quæ singula prædixisse sufficiat, in his enim continentia haberi videtur epistolæ. Origen. in præfat. Epistolæ ad Roman.

DE PARTITIONE EPISTOLÆ AD ROMANOS.

TABVLA 40.

IN EPISTOLA Pauli ad Romanos, duo potissimum spectanda sunt
- Occasio seu causa, quæ illum ad hoc genus argumenti tractandum permouerit.
- Forma seu ratio docendi, qua in hac epistola vsus est.

DE SCRIPTI HVIVS OCCASIONE.

TABVLA 41.

POSITO iam fidei iuramento, dissensio orta est inter Christianos conuersos ex
- Gentilibus, qui se conuersis ex Iudæorum numero potiores habendos existimabant ratione
  - Philosophiæ, & prudentiæ humanæ, quæ excellentior fuerit Romanis & Græcis, quàm Iudæis.
  - Electionis, seu vocationis, & gratiæ singularis, qua Christus Iudæis verbum suum respuentibus, conuersus sit ad gentiles.
  - Imperii, & potestatis secularis, qua Deus optibus maximus gentes, & in primis populum Rom. præ cæteris illustrauerit.
- Iudæis, qui se cōtra præferebant Romanis ꝓpter
  - Legis diuinæ authoritatem, quę non gentilibus, sed Iudæis primum data fuisset.
  - Signum circuncisionis, & cæremonias in lege Mosaica contentas.
  - Vitæ sanctimoniam, qua gentiles, quos propter idololatriæ cultum, & alias vitæ sordes, peccatores appellare solebant, antecellerent.

DE RATIONE DOCENDI, QVAM HIC obseruare licet.

TABVLA 42.

MODVS PROCEDENDI in hac epistola, continetur
- Principio, cap. 1. vsque ad vers. Non enim erubesco.
- Tractatu, Inde vsque ad cap. 15.
- Epilogo, cap. 15. & 16.

DE PRINCIPIO.

TABVLA 43.

PRINCIPIVM Epistolæ ad Rom. habet partes tres
- Salutationem, in princip. cap. 1.
- Gratiarum actionem, de prospero Christianæ religionis, & prædicationis suæ successu. vers. Primò quidem gratias ago. eod.
- Declarationem suæ erga Ecclesiam Romanam voluntatis, atque desiderii illos coram, & viuendi, & docendi, vers. Testis est mihi Deus, vsque ad d. vers. Non enim erubesco, eod.

DE IPSO TRACTATV.

TABVLA 44.

IN IPSO tractatu diuus Paulus facit duo
- Disputat, & rationibus confutat partium argumenta. à d. vers. Non enim erubesco, vsque ad cap. 12.
- Exhortatur vtrosque & Iudæos, & Græcos ad concordiam, & vnitatem cum omnibus retinendam, a 12. cap. vsque ad cap. 15.

DE

DE REFVTATIONE RATIONVM, ET PRÆDICTÆ dissensionis compositione, prima huius epistolæ parte.

TABVLA 45.

LOCI, EX QVIBVS dissensionis prædictæ argumenta refutantur, sunt nouem: Agit enim Apostolus de —

- Lege naturæ, siue naturali ratione & sapientia, à sæpe dict. versicul. Non enim erubesco. vsque in fin. cap. 1.
- Imperio, & potestate iudiciaria, à princip. cap. 2. vsque ad versi. Non enim est acceptio personarum, eod.
- Scripta lege decalogi, à prædict. versic. vsque in fin. cap. 2.
- Circuncisione & cæremoniis legis Mosaicæ, tot. cap. 3.
- Fide, & eius iustitia, cap. 4. per totum, & in princip. 5.
- Modo & forma iustificationis, cap. 5.
- Lege gratiæ vel spiritus, c. 6. & 7. vsque ad vers. Quid ergo dicemus?
- Lege peccati siue culpa originali, prædictę gratiæ legi contraria, c. 7. & 8. vsque ad vers. Scimus autem quoniam diligentibus Deum.
- Electione Dei gratuita, & prædestinatione æterna, à prædicto loco vsque ad cap. 12.

DE LEGE NATVRÆ.

TABVLA 46.

PRIMAE GENTIVM RATIONI Paulus opponit euangelium, ex quo probat hominem fide, & non scientia philosophica saluari. Non ergo esse quòd glorientur de sapientia sua, sed magis illos iram mereri, quòd ea turpissimè fuerint abusi. Sæpè dict. versic. Non enim erubesco &c. Vbi ostendit —

- Inter gentes quidem non exiguam fuisse Dei cognitionem. versic. Deus enim manifestauit illis.
- Sed euanuisse illos in cogitationibus suis, ita vt nimiũ humanæ innixi prudentiæ, non stulti tantum, sed & reprobi fuerint facti. ver. Quia cũ cognouissent &c.
- Ex qua stultitia in grauissima inciderint peccata, quibus Dei in se prouocarunt iram, & indigationem. versi. Propter quod tradidit illos Deus.
- Atque hanc pœnam iure illis obtigisse declarat, à versi. Et sicut non probauerunt, vsque in fin. cap. 1.

DE EXCELLENTIA IMPERII, ET IVDICIARIA authoritate. TABVLA 47.

NEQVE HAC ratione Hebræis gentibus esse potiores, tribus probat argumentis: —

- Qui aliis imperant, aliosuè pro authoritate iudicant, nõn habent inde se iactandi materiam: in quo enim alterum quis iudicat, in eo se ipsum condemnat, cap. 2. in principio.
- Nec debent esse sine metu, quòd in præsenti uita floreant, nec sentiant ultionem. Neque enim auferri uindictam, quæ ex diuina longanimitate, & patientia differtur ad tempus, uersi. An diuitias bonitatis eius &c.
- Sed Deum in die reuelationis iusti iudicii seueriter uindicaturum, uersic. Secundum autem duritiam. eod.

DE LEGE SCRIPTA DECALOGI.

TABVLA 48.

SIC HEBRAEOS propter legis scriptæ, seu decalogi dignitatem gentilibus nihil præferendos esse, conuincit hac ratione;

- Hebræi legem quam scriptam habebant in tabulis lapideis, transgressi sunt; itaque non gloriæ, sed ignominiæ fuit illis. versic. Non est enim acceptio personarum. eod.
- Gentiles verò plerique cum legem in iis tabulis scriptam non haberent, operibus demonstrarunt se habere legem in cordibus suis, quod eis maiori gloriæ fuit. versi. Cum enim gentes. vsque in fin. cap. 2.

DE CIRCVNCISIONE.

TABVLA 49.

ADVERSVS HEBRAEORVM secundam argumentationem, quā instituerant ex ritu cæremoniarū, maximè circuncisionis, D. Paulus in c. huius Epist. 3. edisserit duo,

- Circuncisionem iudæis datam quidem ad vtilitatem eorum, verum quando adhuc sub peccato manebant, ita vt non esset vsque ad vnum qui faceret bonum, non poterant se eius nomine gentibus anteferre. cap. 3. in principio.
- Iustitiam Dei non per opera legis, aut cæremonias, sed per fidem in mediatorem fuisse. Eam autem fidem habuisse etiam gentiles quosdam.

DE FIDE ET EIVS IVSTITIA.

TABVLA 50.

PRO CONFIRMAtione autem priorum, diuus Paulus exemplo Abrahæ hominem ostendit iustificari

- Non ex lege, vel legalibus operibus. Nam ante legem datam scriptum est, quòd credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. cap. 4. in princip.
- Sed ex fide in mediatorem Iesum Christum, vt secundum gratiam firmæ sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum, sed qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrum. vers. Ideo ex fide. vsque in fin. cap. 4. & in principio quinti.

DE FORMA IVSTIFICATIONIS.

TABVLA 51.

FORMAM, ET rationem, qua fides in mediatorem iustificat declarat ex collatione

- Personarum Adæ & Christi, sicut enim per vnum hominem peccatum in hūc mundum intrauit, & per peccatum mors, atque sic ex inobedientia vnius multi constituti sunt peccatores; ita per unius obedientiam iusti constituuntur multi. cap. 5. versic. Propterea sicut &c.
- Peccati, & gratiæ. Sed non sicut delictum, inquit, ita & donum. Si enim vnius delicto multi mortui sunt; multo magis gratia Dei, & donum, in gratia unius hominis Iesu Christi, in plures abundauit, &c.

PRO

PRO LEGE GRATIÆ CONTRA carnis libertatem. TABVLA 52.

NE AVTEM HOMINES Christiani ex eo quòd in locum legis Mosaicæ per Christum introducta sit lex gratiæ, fiant effrenes, aut in eam prolabantur hæresim, vt libertatem spiritus conuertant in libertatem carnis: ostendit porrò, libertatem Christianam nõ esse ocium aut libertatẽ carnis, sed seruitutem spiritus, cui omnes seruire, & non à peccatis tantum abstinere, sed honestè etiam & piè viuere teneantur. Id quod probat ab

Exemplo Christi & signaculo baptismi. Vt enim Christus propter peccata nostra primùm mortuus est, & deindè in vitam resurrexit nouam & immortalem: ita homo Christianus baptismo immersus, peccato primùm mortuus, deinde ex fonte emergens, ideò nouis induitur vestibus, quòd assumpta vita noua, sanctè ambulare, nec amplius peccatis inseruire debeat. à princip. cap. 6. vsque ad versic. An nescitis.

Contrario, Nam is qui libertatem quærit carnis, in seruitutem incidit peccati, cuius stipendium mors est. Deo autem & iustitiæ qui seruiunt, fructum habebunt in sanctificationem, finem verò vitam æternam. versic. An nescitis. eodem.

Exemplo vxoris & viri. Vt enim vxor nõ aliter sit libera, quàm si maritus sit defunctus: ita nos ei, cui resurgenti coniuncti sumus, Christo videlicet Iesu Domino & liberatori nostro, in vitæ nouitate atque sanctimonia fructum ex nobis producere, & inseruire tenemur. à princip. cap. 7. vsque ad versic. Quid ergò dicemus?

DE PECCATO ORIGINIS, SEV LEGE peccati, Legi gratiæ contraria TABVLA 53.

ABSOLVTIS GEMINIS vtriusque partis rationibus, assumit tertium argumẽtum Iudæorum de iactitata vitæ sanctimonia, quod refutat rebellione carnis, cui sinè gratia Christi resistere nemo queat. d. versi. Quid ergò dicemus? Vbi—

PONIT primò differentiã legis triplicem:

- Primam scriptam, quæ dum prohibet peccatum, excitat in nobis concupiscentiam. Nitimur enim in vetitum semper, &c.
- Secundam spiritus siue mentis, quæ dictat homini facienda &c.
- Tertiam membrorum, quam stimulum dicimus carnis, legi Dei & mentis repugnantem, efficientemque vt non faciat homo, quod mens dictat & imperat.

DEINDE ex his colligit duo

- Miserum & infelicem esse hominem, quippe qui sit legi & mortis & peccati subiectus. versicu. Infelix ego homo, vsque in fin. cap. 7.
- Ab ista lege seu potius seruitute peccati, sola nos liberari gratia Christi, & lege spiritus eius. Itaque non debet Christianus seruire carni & peccato, sed vitam agere iustitiæ & virtutum studiosam. à princip. cap. 8. vsq; ad versiç. Scimus autem, quoniam &c.

DE ELECTIONE DEI GRATVITA, ET PRÆDE-ſtinatione diuina. TABVLA 54.

VLTIMO loco Paulus reſpondet etiàm ad Gentilium rationem tertiam & poſtremam: Non eſſe nimirum, vt glorietur de electione, eo quòd electio, ſiue prędeſtinatio Dei ęterna ex gratia, non ex meritis illorũ fuerit. Ad hæc cum Iudæorum reprobatio gẽtilibus ſit cauſa ſalutis, indignum iudicat Paulus, quòd ſe hac ratione præ illis efferant. Quam diſputationẽ in quinque partitus eſt hypotheſes ſiue propoſitiones: Quarum

- Prima eſt de vi & efficacia prædeſtinationis immobili. Prædeſtinatis ſcilicet omnia cooperari in bonum, nec illis creaturam vllam Chriſti charitatem poſſe eripere. d. verſ. Scimus autem. cap. 8.
- Secunda, de prædeſtinationis veritate. Nihil infirmari certitudinem prædeſtinationis, quòd non omnes filii Iſrael ad fidem ſint vocati. Promiſsio enim quæ facta eſt Abrahæ aut Iacob, nõ de omnibus eorum filiis ſecundùm carnem, ſed de quibuſdã intelligi debet, qui etiàm ſunt vocati. Id quod ex duabus oſtendit ſacræ ſcripturæ authoritatibus. à princip. cap. 9. vſque ad verſ. Nunquid iniquitas.
- Tertia, de prædeſtinationis ac reprobationis æquitate. Neque verò prædeſtinationem vel reprobationem Dei eſſe iniquam, quòd alios elegit, alios reprobauit ex Iudæis & gentibus, d. verſ. Nunquid iniquitas, eodem.
- Quarta, de cauſa ob quam Iudæi fuerint reprobati: Quã ſtatuit duplicem—
  - Vnam Primariam, quæ fuit, Quòd offenderint in lapidem offenſionis & Petram ſcandali, ſcilicet in Chriſtum verſ. Quid ergò dicemus? vſque in finem cap. 9.
  - Et alteram immediatam, Quòd propriã iuſtitiam præ tulerint iuſtitiæ Dei: ſuam iuſtitiam vſqueadeò zelantes, vt Chriſtum recipere noluerint. Id verò illis accidit, quòd æmulationem quidem legis habuerint, ſed non ſecundùm ſcientiam, cap. 10. per tot.
- Quinta, qua in ſpecie reſpondet gentiliũ obiectioni poſtremæ: gentem videlicet Iudaicã propter reprobationẽ eius nõ eſſe contemnendam: tum quòd
  - Multi ex Iudæis fuerint vocati & electi, inter quos Paulus & ſe & alios numerat diſcipulos, cap. 11. in principio.
  - Et ſi maior pars Iudæorum excæcata ſit, reliquiſſe tamen ſibi Dominum complures, qui ſalui fierent. verſ. An neſcitis quia in Elia. eod.
  - Reprobatio Iudæorum, gentium fuerit ſalus, ac ob id metuendum ſit gentibus, nè & ipſi aliquando excidant. verſ. Nunquid ſic offenderunt. eodem, vbi ait, Propter incredulitatem fracti ſunt, tu autem fide ſtas, noli altum ſapere, ſed time.
  - Iudæis cæcitas illa ex parte tantùm, & ad tempus acciderit, in poſterum verò futurũ, vt cùm plenitudo intrauerit gentiũ, ſaluus fiat omnis Iſrael. verſ. Sed & illi ſi non permanſerint.
  - Incomprehenſibilia ſint humano generi iudicia ſapientiæ & ſcientiæ Dei, & inueſtigabiles viæ eius, verſic. O altitudo. vſque in finem. cap. 11.

DE ALTERA HVIVS EPISTOLÆ PARTE, HOC est, Exhortatione ad vnitatem in Ecclesia retinendam. TABVLA 55.

REFVTATIS SIC VT præmittitur, partium argumentis, ac vna eademq; opera dissidii illius fundamento penitus euerso, D. Paulus in eo deinde totus est, vt vnitatem & concordiam in Ecclesia tueatur, ac ob id Romanis persuadere nititur, vt habeant pacem cũ

- Aequalibus, quia singuli sua peculiaria & ab aliis differentia accipiunt dona. cap. 12. per tot.
- Superioribus. Non est enim potestas nisi à Deo. toto ca. 13. vbi etiàm agit de præstandis tributis, & proximis diligendis.
- Infirmis in fide & imperfectis. cap. 14. per totum.
- Omnibus hominibus, sicut Christus, licèt esset Iudæus & minister circuncisionis, tamen etiàm gentiles suscepit. à princip. cap. 15. vsque ad vers. Certus sum &c.

EPILOGVS TAB. 56.

IN EPILOgo D. Apostolus Paulus

- Excusat Romanis audaciam suam, cur eos absentes, necdum visos, & per alios conuersos, tam liberè admonere fuerit ausus, idque ab officio suo, & quòd gentibus maximè destinatus sit Apostolus d. versic. Certus sum. Vbi recitat prædicationis suæ ambitum, & occasionem quærit illos inuisendi. Quod vt fiat in gaudio, implorat illorum ad Deum preces. vsque in fin. cap. 15.
- Salutat plurimos, itemque nonnullos commendat. per totum capit. 16. & vltimum.

EPISTOLA PAVLI AD CORINTHIOS PRIMA, DE VARIIS FIDEI dogmatibus & correctione morum, Liber Bibliæ LII, Partis secundæ libri quarti, secundus.

RATIO ORDINIS.

Illa verò quæ est ad Corinthios, iure postponitur epistolæ ad Rom. quoniam eos qui fidem iam acceperant in bono opere instruit. Primò enim iaciendum est fundamentũ, id est, fides, & indè bona opera sunt superædificanda. Anselmus in præfatione epistolæ ad Ro. & in arg. epistolæ ad Cor. 1. Hæc epistola, inquit, post illam ad Rom. iure locata est, licet ante illam scripta sit. Quia quisquis in fide iam instructus est, de qua cum Romanis agitur, debet consequenter à subrepentibus vitiis corrigi, & in virtutibus plenius informari, sicut nunc corriguntur & instruuntur Corinthii. Ob hoc etiàm posita est hæc post illam, quoniam in materia quandam habet affinitatem cum illa.

QVOMODO CONVENIAT HAEC EPISTOLA cum illa, quæ est ad Romanos.

Hæc epistola, cum doctrina Pauli, quam tradidit Romanis, magnam habet affinitatem, vt enim illi de meritis suorum antecessorum gloriabantur, & suam saluationem non gratiæ deputabant, sed quidam legis obseruationibus, quidam vero facultati ingenii & libertati arbitri, sic & Corinthii de sanctitate suorum baptizatorum gloriantes, & quidquid boni habebant, illis asscribentes, alii aliis præferri volebant. Anselmus in Argum. huius epistolæ.

DE CORINTHIIS.

Corinthus est ciuitas metropolis,caput Achaiæ,decus Græciæ: Anselm.hic cap.1.in princip. Vndè dicti sunt Corinthii, qui inter omnes maximè Pauli erant discipuli. Idcircò ad eos locutus est: Si aliis non sum apostolus,sed tamen vobis sum: Nam signaculum apostolatus mei vos estis in Domino. Chrysost. in præfat.ad hanc epistolam ad Corinth. primam.

QVAE D. PAVLVS IN HAC CIVITATE perpessus sit.

In hac dæmon egressus est, quem cùm Iudæi adiurarent, passi sunt molestissima. In hac coactos magorum libros pœnitentia ducti cremauerunt ad millia quinquaginta. In hac ante tribunal coram Gallione proconsule Paulus virgis cæsus est. Chrysost. ibidem.

DE SCRIPTI HVIVS OCCASIONE, EX eodem Chyrsostomo.

Corinthus vrbs prima Græciæ,multa quondam rerum omnium abundantia,maximè verò pecuniarum florebat. Quamobrem quidam scriptorum illorum,diuitem eam ragionem appellauit. In Isthmo enim Peloponesi sita,negociationibus quàm opportunissima est. Erant prætereà in hac ciuitate plurimi oratores, atque philosophi, quorum vnus ex septem sapientum numero fuit. Rerum abundantia, corruptelam morum: oratorum verò præstantia, & inanis sapientiæ mundanæ persuasio, religionis ac fidei dogmatum peperit contemptum quendam. Hæc autem & alia nonnulla Apostolo Paulo occasionem scribendi præbuerunt non iustam modò, sed etiàm necessariam.

VERBA CHRYSOSTOMI.

Cum igitur diabolus ciuitatem magnam,populosam, veritati inhærentem, diuitiarum & sapientiæ nomine admirabilem,Græciæ caput, (Atheniensium enim & Lacedæmoniorum res, amisso iam principatu,defecerant) maximè autem promptissimo animo verbum Dei suscipientem videret,inter ciues discordiam disseminauit. Norat enim,regna quoquè firmissima inter se diuisa desolari.

Ad has auté insidias,occasioni ei fuere diuitiæ,sapientia,& indè incolarum factiones. Siquidem multitudo sponte sua quosdam principes constituerat: alii alios tanquàm diuites,alios tanquàm sapientes secuti,à quibus persuasi homines,maius quiddam hos,quàm Apostolum, & dicere & docere posse contendebant.Quod Paulus significans: Non potui,inquit,vobis loqui tanquàm spiritualibus. Quibus verbis ostendebat,nõ sua ipsius,sed aliorum imbecillitate eos audire multa non potuisse. Quod etiàm his verbis ostendit: Sinè nobis diuites facti estis. Neq; hoc paruum erat,sed omnium maximè exitiosum, quòd laceraretur Ecclesia &c. Chrysost.in d.præfat.epistolæ huius ad Corinth. primæ.

ALIA HVIVS SCRIPTIONIS CAVSA.

Quin & Christum ipsum Paulo hanc scribendi necessitatem imposuisse sacræ testãtur literæ Actor. 18.Vbi scribitur, Christum Paulo in Corintho apparuisse, & dixisse: Noli tacere, sed loquere: quoniam populus est mihi multus in hac ciuitate. Vndè etiàm factum est, quòd Apostolus duos in hac ciuitate manserit annos. Chrysost. ibidem.

VBI ET QVANDO SCRIPTA FVERIT. hæc epistola.

Post vtranq; ad Thessalonicẽses epistolam, scriptã esse existimo priorem ad Corinthios, postquàm eos iam viderat & docuerat,vt per illã eos admoneret. Athanasius in Synopsi. Eam autem scripsit, cum Ephesi tunc temporis ageret. Et hoc ipse declarauit. Dicit enim circa finem epistolæ: Permanebo autem Ephesi vsq; ad Pentecosten,ostium enim mihi apertum est magnum & efficax, & aduersarii multi. Venit autem Ephesum postquàm prædicasset Macedonibus & Atheniensibus & Corinthiis, vt docet historia actuum Apostolorum. Theodoret. in præfat. in 14.sancti Pauli epistolas.

Ex Epheso itaque Asiæ Metropoli scripta est hæc epistola, vbi triennium Paulus commoratus, cum Aquila & Priscilla hospitatus,nocte & die non cessauit cum lachrymis vnumquenq; admonere, Act.20. Ioan.Driedo de script.ecclesiasticis lib.1.cap.3.part.3.

PER QVOS CORINTHIIS HAEC Epistola sit allata.

Ferendis autem literis ministerium exhibuerunt Stephanas, & Fortunatus, & Achaicus, ad ipsum missi à Corinthiis, vt ipse docet in fine. Beatum enim Timotheum ad ipsos quidem misit, sed non cũ epistola, & hoc ipse ostendit. Ait enim: Si venerit Timotheus, videte, vt sine metu sit apud vos. Theodoret. hic in argumento.

QVIS HVIVS EPISTOLAE SIT SCOPVS.

Corinthii per falsos quosdam Apostolos à veritatis verbo multifariè seducti, atque adeò tandem fuerant subuersi, vt nec resurrectionem crederent mortuorum. Hieron. aduers. Luciferianos. Theophylact. in præfat. epistolarum Paulinarum. Quò alii à Philosophiæ verbosa eloquentia, alii secta legis Iudaicæ inducti sunt. Hos reuocat Apostolus ad veram fidem, & Euangelicam sapientiam. Hieron. hic in Argumen. Vbi contra Theodoreti sententiam, etiam hoc additur, Paulum hanc epistolam misisse ab Ephesо per Timotheum discipulum suum, sed in Græcis codicibus in calce huius epistolæ hæc leguntur verba.

EPISTOLA AD CORINTHIOS PRIOR.

Missa fuit à Philippis per Stephanam, & Fortunatum, & Achaicum, & Timotheum.

PARTITIO EPISTOLÆ AD CORINTHIOS primæ. TABVLA 57.

ANIMADVERTIT D. Paulus, in Ecclesiam, quæ erat Corinthi, grauissimos quosdam irrepsisse errores, adeo vt —

- Baptismi vim, & efficaciam ex ministrorum metirentur sanctitate, quo etiam nomine alios aliis præferebant, cap. 1. vers. Obsecro, ac tot. cap. 3. & 4.
- Fidei simplicitatem ad Philosophiam reducere conarentur. d. c. 1. versic. Verbum enim crucis, vsque in finem, & toto cap. 2.
- Immunditiis, & fornicationibus dediti, & inquinati essent, cap. 5. & 6.
- Virginitatem intantum præferrent, vt damnarent matrimonium, cap. 7
- Cum idololatris non absque aliquo erga illos fauore dæmoniis immolata comederent, cap. 8. 9. & 10.
- Ad eucharistiæ communionem non ritè accederent, cap. 11.
- De donis gratiæ gratis datæ, non rectè sentirent, cap. 12. 13. & 14.
- Mortuorum resurrectionem futuram negarent impiè, cap. 15.
- Ad præstandas, & colligendas eleemosynas in usus Pauperum, qui erant Hierosolymæ, essent tardiores. cap. 16.

CONTRA ERROREM I.

TABVLA 58.

PRIMVS error versatur circa ministerium Apostolorum, & est duplex —

Primum quidem existimabant, Baptismum ex ministri sanctitate fieri excellentiorem: ac ob id alius Pauli, alius Apollò, alius Cæphæ, alius verò Christi discipulus, & vocari, & haberi volebat. Non aliter ac si diuisus esset Christus. Vers. Obsecro autem vos fratres, vt idipsum dicatis omnes.

Deinde hoc sanctimoniæ prætextu alios aliis magna contentione præferebát. Quæ res diuisiones in Ecclesia varias excitabat, & perniciosas. ibid.

Vtrunq; vanum esse, & erroneũ, septem euincitur rationibus —

1. Quòd adhuc sint carnales, nec conueniat inquirere, quæ sint vltra captum suum, cap. 3. in princip.

2. Neque etiam Paulum, Cepham, aut alium ministrum ex se esse aliquid, sed Deum qui dat incrementum.

3. Tum verò ministri vnum debent esse, & ab vno Deo propriam expectare mercedem.

4. Deinde ministri non horum, aut illorum, sed omnium Corinthiorum erant, vt absurdum fuerit propter illos velle in factiones distrahi.

5. Quis autem alio sit melior, id Domini declarabit dies, neque illorum erat inde contendere aut disputare.

6. Ac vt maximè alius alio fuisset excellenrior, non decuit tamen in eo gloriari, cum id non ex se habeat, sed à Deo. vers. Nemo se seducat. vsque in fin. cap. 3.

7. Honor ex ministrorum labore proficiscens, in Corinthios redundabat. Eodem autem loco omnis murmuratio, & inflatio, & contentio, vt res vnitati, & publicæ tranquillitati perniciosa, vehementer improbatur, & repræhenditur.

CONTRA II. ERROREM.

TABVLA 59.

SECVNDVS Corinthiorũ error versabatur in eo, quod ea, quæ sunt fidei, philosophicis rationibus metiri, ac simpliciter credentes, præ se contemnere non vererentur. Cui errori has 4. opponit sententias —

Verbum crucis, pereuntibus quidem uideri stultitiam, sed iis qui salui fiunt, Dei esse uirtutem cap. 1. uers. Verbum enim crucis.

Placuisse Deo, per stultitiam prædicationis, hoc est, per fidem, quæ multa complectitur, quæ humanæ sapientiæ uideantur absurda, saluos facere credentes. uers. Nonne stultam fecit Deus. eod.

Deum, quæ stulta uidentur mundo, elegisse, ut confundat sapientes, infirma, ut confundat fortia, ignobilia item ac contemptibilia, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret, ut non glorietur omnis caro in conspectu eius. Sed qui gloriatur, in Domino glorietur. uersicul. Videte enim uocationem uestram.

Ipsum quoque Paulum, etsi esset sapientissimus, non tamen prædicasse Christum in persuasibilibus humanæ sapientiæ uerbis, sed in ostensione spiritus, & uirtutis. Vs enim ea, quæ sunt hominis, nemo intelligit, nisi spiritus hominis, ita & quæ Dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus Dei, qui perscrutatur omnia, etiam profunda. tot. cap. 2.

CONTRA III. ERROREM.

TABVLA 60.

FORNICATIONEM, tertium Corinthiorum errorem, Paulus

Abominatur, & fornicatorem illum, qui cum vxore patris sui con cubuerat, excommunicat, & tradit satanæ, vt spiritus in die Domini saluus, & incolumis conseruari queat, cap. 5.

Cane & angue peius fugiendam esse monet. Omne enim peccatũ quodcunque fecerit homo, extra corpus est: Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat, cap. 6.

CONTRA ERROREM IIII.

TABVLA 61.

FVERVNT APVD Corinthios, qui matrimonium, vt rem illicitam, non tantum vetare, sed etiam damnare aude rent, Contra quorum errores ostendit Quatuor

Bonum quidem esse homini, mulierem non tangere, quod etiam consulit, si quis cælibatus legem capere posſit. cap. 7. In princip.

Si qui tamen sint, qui sese continere nequeant, illis matrimoniũ, non tantum licitum, sed commodum etiam esse, atque consultum. ibidem.

Et coniugii, & cœlibatus leges diligenter conseruandas, quas ipse hoc capite summa fide præscribit, & seruandas præcipit, per tot.

Vnumquenque debere permanere in ea vocatione, in qua vocatus est. Ibidem. Vsque in finem cap. 7. Eodem autem loco præfert coniu gio virginitatem, suoque exemplo hortatur alios ad amplectendum cœlibatum.

CONTRA V. ERROREM.

TABVLA 62.

QVINTVS ERROR est eorum, quòd in cibis immolatitiis sumendis excedebant. Id verò refutat Apostolus tribus huius Epistolæ capitibus: Nam in

Octauo facit duo

Comprimit arrogãtiam, & animi tumorem, quo sibi scientiam plerique vendicabant, sed ea ipsa abutebantur.

Repræhendit, quòd ista scientia inflati, Idolis immolata comedebant. Ex qua re offendi poterant simpliciores, & colligere, tali comestione Idolis præstari reuerentiam, atquè seipsos ad similem quoque cultum teneri.

Nono à quibusdam alioqui licitis, ad euitationẽ scandali, quod inde sequi posset, abstinendum suo docet exemplo. Nam etsi potestatem habuerit manducandi, & bibendi, mulierem item sororem instar aliorum apostolorum circunducendi, se tamen ab his abstinuisse demonstrat, ne quos offenderet, & vt maiori cum fructu Christum annunciaret.

Decimo

Redit ad ea, quæ de cibis immolatitiis dicere instituerat, ostenditq; filiorum Israel ex Aegypto egredientium exemplo cibum, & potum illis & idololatriam colendi, & fornicandi, & murmurandi, & omnis generis malorum præstitisse occasionem.

Suam de ciborum discretione explicat sententiam, & vt licitum, vtq; illicitum, sit vesci immolatis, aitq; vt siue manducent, siue bibant, vel aliud quid faciant, omnia in gloriã Dei faciant, vbi hanc disputationẽ totam hisce concludit verbis, Sine offensione estote Iudæis, & gentibus, & Ecclesiæ Dei.

CONTRA

CONTRA VI. ERROREM.

TABVLA 63.

SEXTVS ERROR versatur circa Cõmunionem Eucharistiæ: Qua Corinthii abutebãtur tribus modis

Primo, ad hanc communem viri contrà decorum, capite operto, mulieres vero aperto, & nudo accedebant, cap. 11. in princip.

Secundo, ditiores suas collocabant in Ecclesia mensas, vbi sumpta Eucharistia lautè epulabantur, Pauperioribus interim fame, & egestate laborantibus. Ex quare contentiones plerunque nascebantur ac hæreses, sæpè etiam percussiones. Vers. Hoc autem præcipio. eodem.

Tertio, Plerique nec probati, nec præmeditati, sed sine deuotione, sine pietate, sine conscientiæ excussione, & absque omni accedebant reuerentia. Vers. Quid dicam vobis? vsque in finem d. cap. 11.

CONTRA ERROREM VII.

TABVLA 64.

ERROR Corinthiorum vii. is erat, Quòd de donis gratiæ gratis datæ non rectè iudicarent, sed tribus modis à vero discederent

Vno, dum hæc ipsa dona, qualia sunt prophetia, donum linguarum, gratia sanitatum, & id genus similia, non (vt debebant) gratiæ diuinæ, sed suis ascribebant meritis. Sed hoc erroneum esse, patet ex eo, quòd vnus idem autor sit eorum omnium, Spiritus scilicet sanctus, diuidens singulis prout vult. cap. 12.

Altero, quòd ex his alia aliis ita præferrent, vt interim charitatem proximi, quæ inter omnes virtutes locum sustinet primum, neglectui haberent. Cuius quidem charitatis excellentiam egregiè explicat cap. 13.

Tertio, quòd in expetendis gratiæ gratis datæ muneribus præpostero ducerentur studio, dum plerique donum linguarum prophetiæ anteponerent, tametsi in Ecclesia maiorem habet vtilitatem prophetandi, id est, docendi, & scripturas interpretandi munus, quàm donum linguarum, cap. 14.

CONTRA

CONTRA ERROREM VIII.

TABVLA 65.

IS ERROR octauus, & præ cæteris erat grauissimus, quòd aliquos ex Corinthiis resurrectionem mortuorum negare non puderet. Quos confundit quinque rationibus, sumptis à

- Resurrectione Christi. Si enim resurrectio mortuorum non esset, neque Christus resurrexisset: atque sic inanis esset omnis de Christo prædicatio, & vana esset fides nostra, cap. 15. Vsque ad versicul. Ergo hi qui dormierunt in Christo.
- Spe communi omnium fidelium. Alioqui enim miserrimi essent omnium pii homines, præsertim verò Apostoli, & martyres Christi. d. vers. Ergo & qui dormierunt.
- Inconuenienti, & absurdo. Si enim mortui non sint resurrecturi, frustrà fierent pro defunctis baptismus, eleemosynæ, & alia pia opera. vers. Alioqui quid facient &c. eod.
- Similitudine seminis, quod fructum nō producit, nisi prius fuerit mortuum. Ita seminatur corpus animale, vt resurgat spirituale. Qualis enim primus homo terrenus, tales & terreni, & qualis cœlestis, tales & cœlestes. vers. Sed dicet aliquis. Quomodo?
- Spatio, & tempore, quo resurrectio omnium futura sit. Id quod singularis mysterii loco explicat D. Paulus, à versi. Ecce mysterium vobis dico. Vsque in finem cap. 15.

CONTRA ERROREM IX.

TABVLA 66.

NONO TANDEM loco D. Paulus desidiam perstringit Corinthiorū in colligenda pro Pauperum sustentatione Eleemosyna. Et hoc in cap. huius epistolæ vltimo, vbi

- Primùm hortatur, vt eo absente tantum quisque in vsus pauperum seponat, quantum velit, donec ipse Corinthum aduenire, & quid de his collectis fieri oporteat, possit constituere, cap. 16. In princip.
- Deinde huic scripto suo imponit finē seu Epilogū, in quo
  - Aduentum suum nunciat. vers. Veniam autem.
  - Commendat illis Timotheum, vers. Si autem venerit.
  - Hortatur eosdem ad constantiam retinendam, suadetque vt omnia faciant cum charitate. vers. De Apollo.
  - Obsecrat, vt subditi sint pastoribus suis. vers. Obsecro autem vos.
  - Precatur illis salutem, & gratiam diuinam. uersi. Salutant uos.
  - Excommunicat non amantes Dominum nostrum Iesum Christum. In fin. cap. 16. & ultimi.

EPISTO-

EPISTOLA PAVLI AD CORINTHIOS SECVNDA, LIBER BIBLIÆ LIII. Partis secundæ libri Quarti, Tertius.

RATIO ORDINIS, ET ARGVMENTI.

Post actam à Corinthiis pœnitentiam, consolatoriam scribit eis epistolam Apostolus, à Troade per Titum, & collaudans eos hortatur ad meliora, contristatos quidem eos, sed emendatos ostendens, Hieron. hic in Argu.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO, ex Glossa Lyrani.

Postquàm Apostolus scripsit Corinthiis, instruens eos de sacramentis Ecclesiæ in epistola prima, hic consequenter scribit eis de ministris Ecclesiæ in epistola secunda. Cuius ratio fuit, quia post prædicationem Apostoli receperant Pseudo Apostolos, quos aliqui veris Apostolis præferebant. Propter quod Apostolus scribit, commendas veros Apostolos, & eorum doctrinam: & vituperans falsos, & eorum falsitatem. Glossa Lyrani hic in principio.

DE PRAECIPVIS HVIVS EPISTOLAE SCRIBENDAE causis, quarum prima hæc erat.

Cum in quarto prioris epistolæ capite dixisset, Veniam ad vos, & cognoscam non sermonem eorum qui sunt inflati, sed vim. Rursum sub epistolæ finem, hoc ipsum seuerius etiam pollicens: Veniam enim, inquit, ad vos, cum Macedoniam transiero, per Macedoniam enim proficiscar, apud vos autem fortasse permansurus sum, aut etiam hyematurus: dies verò præscriptus iam præteriisset, & tamen etiamnum cunctabatur, spiritu nimirum eum detinente in aliis multis magis necessariis, ob id opus habebat altera epistola. Chrysost. in hanc ipsam epistolam, homil. 1.

SECVNDA CAVSA.

Cæterum non ob hanc tantum causam scripsit iterum, verum etiam eo quòd prior illa epistola reddiderat illos meliores. Par enim erat, vt quemadmodum peccantes increpauerat, ita correctos complecteretur, & collaudaret. Hinc est, quòd neque per totam hanc epistolam admodum inuehitur in eos, sed in paucis illius partibus, nimirum circa finem. Nam erant, & apud illos nonnulli ex Iudæorum gente, qui quemadmodum sese fastu efferebant, ita Paulum traducebant, vt impostorem, nulliusq; precii virum. Idem Chrysost. ibidem.

QVANDO SCRIPTA SIT HAEC EPISTOLA.

Secunda quoque ad Corinthios, post eam, quæ prior ad illos missa est, scriptam esse existimo. Cum enim (vt erat pollicitus) ad eos non veniret, & aliquantum temporis in Macedonia ageret, illinc misit. Et hoc rursus in eadem declarauit epistola. Cum enim quas in Asia, & Troade subiisset, afflictiones narasset, dicit in medio: Etenim cum nos venissemus in Macedoniam, nullam quietem habuit caro nostra. Sed omnem tribulationem passi sumus. Foris pugnæ, intus timores. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos in aduentu Titi. Non solum autem in præsentia ipsius, sed etiam in consolatione, qua consolatus est in vobis. Theodoretus in præfatione ad omnes D. Pauli epistolas.

VNDE ET PER QVOS FVERIT TRANSMISSA.

Misit Paulus hanc epistolam Corinthiis à Troade per Titum. supra in explicatione continuationis, & Argumenti. Vbi primum venienti illi ostensa est visio, vt transiret in Macedoniam. Vbi & secundo um rediret, commoratus septem diebus, suscitauit adolescentem mortuum de cœnaculo lapsum. Actor. 20.

DE PARTITIONE EPISTOLÆ ad Corinthios secundæ. TABVLA 67.

HVIVS Epistolæ dispositio sumi potest ex duobus, videlicet ex —

- Genere, & causa dicendi. Sunt autem causæ, cur Paulus in hac epistola Corinthiis familiarius scribit, quàm in priori, quatuor: Tum quia —
  - Fama, & existimatio Corinthiorum, ex retectione illius fornicarii, qui Patris sui violauerat torũ, nonnihil videretur esse læsa atque diminuta.
  - Acrius aliquantulo errores eorum notasse, & hac ratione aliquos offendisse videri poterat, quos iterum lenire studet.
  - Pseudo aliqui Apostoli, & discipuli quidã falsi, apud Corinthios in maiori, quàm par erat, haberentur precio, & reputatione.
  - Hi ipsi pseudo Apostoli famam eius multis modis denigrare conarentur.
- Summa argumenti: cuius ratio est duplex —
  - Consolatoria: Vt enim in priori epistola quorundam animos errorum explicatione exacerbarat, ità hic pœnitentia secuta laudat eos, & mentes solatur afflictas, has subinde inculcans sententias, ad quas referri posse videntur pleraque in hoc scripto expressa. Quales sunt —
    - Deum suorum esse, & liberatorẽ, & consolatorem, cap. 1.
    - Literam quidem occidere, spiritum autem viuificare, cap. 3.
    - Per vasa humilia, & fictilia Deum sæpè magna efficere, cap. 4.
    - Hic nos exulare, vt in cœlo eternam obtineamus mansionem, cap. 5
    - Tristitiam, quæ est secundũ Deũ, non carere consolatione, cap. 7.
    - Et similia, quæ diligẽs lector per discursum inserta deprehendet.
  - Apologetica, id est, defensoria, qua contra pseudo Apostolorum falsas criminationes defendit, & —
    - Se, suamque Doctrinam.
    - Corinthios, vtpotè in quorum vtilitatem redundarit hoc totum, quidquid dictum factumque fuerat.

DE D. PAVLI DEFENSIONIBVS.

TABVLA 68.

Poterāt Corinthij calumniis illis, quibus Pseudo apostoli D. Pauli authoritatem deprimere frustrà laborabāt, nonnihil moueri, vt eo minus suæ Doctrinæ haberent fidei. Quod ne fiat, hac epistola præcauere studet. In qua plurimis ostendit argumentis, se nihil intermisisse, vnquàm, quod uerum deceat Apostolum Christi, & fidelissimum fidei Doctorem. Verùm quando laus propria plerunque est suspecta, causam suam tanta agit modestia, vt hoc ipsum quod facit, nō nisi coactus, & in honorem Dei potius, quàm propriam laudem, fecisse iudicari vllo modo aut debeat, aut possit. Argumenta autem, quibus Paulus doctrinam suam Corinthiis, aduersus calumniatorum suorum falsas criminationes, purgare nititur, desumpta sunt partim.

A
PATIENTIA.

Qua se aduersa omnia æquo animo tolerasse demonstrat. Est autem patientia virtus præclarissima, quæ in Paulo Apostolo fuit singularis, & eximia, cap. 1. vers. Benedictus Deus.

II.
AB INNOCENTIA SVA.

Quæ fuit in eodem tanta, vt conscientia teste glorietur, se in simplicitate cordis, & syncerirate Dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia Dei, conuersatum esse in hoc mundo. versic. Nam gloria nostra, eodem.

III.
A VERITATIS CONSTANTIA.

Nam quod Pseudo facere solent apostoli, vt nusquàm sibi constent, sed in nouas indies mutentur formas, id se nunquàm fecisse his indicat verbis: Quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo Est, & Non: sed est in illo Est, atque vna eademque semper & constans fidei professio. versic. Cum ergo hoc voluissem.

IIII.
A PIETATE.

Ostendit prioris Epistolæ, præsertim erga fornicarium illum, quem in 5. notauit capite, repræhensionem à beneuolentia manasse, seque non sine lachrymis & saluandi magis studio, quàm contristandi voluntate, repræhendisse. Ac ob id fornicarium illum, quem anteà excommunicauerat, ob manifestā in eo pœnitudinem, iterùm recipiendum & consolandum præcipit. cap. 2. vsque ad uers. Cum uenissem.

V.
A DEXTERITATE ET HABILITATE docendi.

Qua tot gentiles ad Christi religionem traduxerat: Adeò ut Deus odorem notitiæ suæ manifestauerit per eum in omni loco. d. uers. Cum uenissem. usque in finem cap. 2.

VI.
AB EVIDENTIA, ET ERGA CORINTHIOS conuertendos prærogatiua.

Dicit enim se integritatis suæ nullo scripto egere testimonio, cum Corinthii ipsi sua sint epistola, scripta non atramento, sed spiritu Dei uiui: nō in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Quæ scitur & legitur, inquit, ab omnibus hominibus, cap. 3. in princip.

VII.

VII.
A DIGNITATE ET PRAEEMINENTIA MINISTERII & officij sui, præ functione Mosaica.

In veteri testamento Moyses velamen imponebat super faciem suam, vt non intenderent in illam filii Israel, quando ad illos loquebatur. Porrò in nouo testamento gloriam Domini procul remoto velamine, facie reuelata se speculari Apostolus profitetur.

VIII.
A SOLICITVDINE ATQVE DILIGENTIA.

Dum se prouinciam suam semel susceptam, nunquam deseruisse asserit, sed abdicasse procul omnia, quæcunque euangelii veritatem possent impedire. à principio cap. 4. vsque ad vers. Habemus autem.

IX.
AB HVMILITATE.

Vbi se vasi cōparat fictili, exposito multis afflictionibus, & angustiis: Ostenditq; se in omnibus quidem tribulationem pati, sed non angustiari: aporiari, sed non destitui: persecutionem pati, sed non derelinqui: humiliari, sed non confundi: deiici, sed non perire: semper mortificationem Iesu Christi in corpore suo circunferre, vt & vita Iesu manifestetur in illo. d. vers. Habemus autem thesaurum. Id verò maxime contra illos facit, qui ex demandatis ipsis ministeriis, & functionibus animo intumescunt.

X.
A SPE ET FIDVTIA.

Quoniam qui suscitauit Iesum, & nos, inquit, cum Iesu suscitabit. Licet autem is qui foris est homo, corrumpatur: tamen is qui intus est, renouatur de die in diem. Id enim quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. vers. Habentes autem eundem spiritum, vsque in finem cap. 4.

XI.
A CONTEMPTV VITAE HVIVS.

Scimus enim, ait, quoniam si terrestris domus nostra dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis. Nam & in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cœlo est, superinduci cupientes: si tamen vestiti, & non nudi inueniamur, &c.

XII.
AB INTENTIONE RECTA.

Cuius integritate fretus, dicit: Ideo contendimus siue absentes, siue præsentes placere illi: additq; se Corinthiis non tam commendare seipsum, quàm occasionem dare illis pro se gloriandi. Cum voluntas sua non solum Deo, sed ipsorum etiam conscientiis, probè cognita sit atque perspecta. d. vers. Audentes.

XIII.
A CHARITATE ERGA DEVM.

TABVLA 69.

VBI DOCET tria esse, quæ ipsum, vt Christum summè diligat, perurgeant, & extimulent —
- Quia mortuus est pro ipso, & pro omnibus.
- Quia veteri lege abrogata, omnia innouauit virtutibus, & scientia.
- Quia mundum reconciliauit Deo. Itaque hortatur Corinthios, vt ipsi quoque velint Deo reconciliari per Christum. vers. Charitas enim Christi, vsque in fi. cap. 5.

XIIII.
A VITAE ET DOCTRINAE SVAE EXEMPLIS.

Capite.6.multa enumerat,quæ insigniter ornent veros Dei ministros,qualis ipse erat,quemadmodum tota eius à conuersione exacta vita testabatur,& ipse quoque hoc loco satis indicat:vbi etiam hæc habet:Nemini dantes vllam offensionem,vt non vituperetur ministerium nostrum &c.

XV.
A GAVDIO OB FRATERNAM CORRECTIONEM susceptо.

Gaudere se ait,non quia contristati sint, sed quia contristati sint secundum Deum ad pœnitentiam. Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur : seculi autem tristitia mortem operatur,tot.cap.7.Vbi ità concludit:Gaudeo quòd in omnibus confido in vobis.

XVI.
A COMMISERATIONE ERGA PAVPERES.

TABVLA 70.

AD CVIVS DEclarationé Corinthios hortatur ad eleemosynam sanctis, Hierosolymæ degentibus,præstandam, idque ab—

- Exemplo
  - Aliorum fidelium, scilicet Macedonum, capitu. 8. in principio.
  - Christi,qui etsi ditissimus esset omnium,propter nos tamen factus est egenus.ver.Scitis enim,eodem.
- Vtilitate & commodo,quod eleemosynã plerunque sequitur .ver. Hoc enim vobis vtile est,eodem.
- Nunciorum opportunitate, per quos eleemosynas suas transmittere possit: ver.Gratias autem ago.d.cap. 8.& in principio 9.
- Facili.Neque enim plus exigere Deum,quàm præstare possint. In eo autem quod quisque possit,Deum hilarem diligere datorem.ver.Hoc autem dico.d.cap.9.
- Remuneratione diuina multiplici & immensa. ver. Qui autem ministrat, vsque in fin.cap.9.

XVII.
A POTENTIA ARMORVM SPIRITVALIVM.

Ait enim se non secundum carnem militare,& arma militiæ suæ nõ carnalia esse, sed potentia Deo ad destructionem munitionum,consilia destruentem & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei,& in captiuitatem redigentem omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentem vlcisci omnem inobedientiam,cap.10.

XVIII.
A DICTORVM FACTORVMQVE CNSTANTIA.

Quòd tam loquendo,quàm scribendo absens æque vt præsens,magna semper libertate & constantia tum reprænderit, tum execratus sit vitia, iisque deditos, cum tamen obtrectatores eius pseudoapostoli dicerent,epistolas quidem illius graues & fortes esse,porrò præsentiam corporis infirmam,& sermonem contemptibilem,&c.ver.Vt autem non existimer.vsque in fin.cap. 10.

XIX.
A MODESTIA.

Insigne huius virtutis exemplum in D.Paulo hoc fuit:Quòd licèt eo tempore, quo fuit apud Corinthios, sæpè egeret,nihil tamen ab illis,quàmuis iure posset,accipere voluit, nè cuiquam esse onerosus: ità

ita vt Pseudo faciebant Apostoli, qui cum operarii essent subdoli, transfigurabant se in Apostolos Christi, vt hac ratione pecuniam à Corinthiis extorquerent. à princip. cap. vndecimo, vsque ad vers. Iterum dico.

XX.
A LABORVM ET AFFLICTIONVM tolerantia. TABVLA 71.

NECESSITATE coactus D. Paulus, in Dei solum honorem gloriatur se aliis fuisse partim
- Aequalem, vel parem genere. d. vers. Iterum dico: Hebræi sunt, & ego &c.
- Superiorem
  - Laboribus, & rebus aduersis perferendis. ver. Ministri Christi sunt, plus ego. Vbi mox suos tum labores, tum perpeßiones enumerat.
  - In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortis periculis frequenter, &c. ibidem.

XXI.
A REVELATIONIBVS DIVINIS, ijsque eximijs.

Testatur enim se raptum fuisse vsque in tertium cœlum, & in paradisum, vbi audiuerit arcana verba, quæ non liceat homini loqui. Et si verò eo nomine posset gloriari, parcere tamen se, ne quis eum existimet supra id quod in eo videret, vel audiret. cap. 12. à princip. vsque ad ver. Et ne magnitudo reuelationum.

XXII.
A PVGNA ADVERSVS TENTATIONES.

Ait enim datum sibi stimulum carnis, & angelum sathanæ, qui ipsum colaphizet, ne reuelationum magnitudine extollatur. d. ver. Et ne magnitudo.

XXIII.
A VERECVNDIA.

Inuitum nanque prædicare testatur ea, quæ ad suam ipsius laudem pertineant. Cum tamen hæc scire illos referat, maluisse se eorum gratia desipere videri, quàm celare quippiam, quod ad illorum pertineat ædificationem. ver. Factus sum insipiens. vsque in fin. d. cap. 12.

XXIIII.
AB ODIO VITIORVM, ET CRIMINVM.

Minatur D. Paulus, & iis qui ante peccauerunt, & cæteris omnibus, quando iterum eo sit venturus, se nihil illis parciturum. Vt autem intelligant, ex qua authoritate id faciat, mox subdit: Ideo autem hæc absens scribo, &c. Vt non præsens durius agat secundum potestatem, quam Dominus dederit sibi in ædificationem, & non in destructionem. à princip. cap. 13. vsque ad ver. Decætero.

XXV.
A STVDIO ET AMORE PACIS, VNITATIS, & concordiæ.

Id quod inde colligi potest, quòd tam religiosè illis hæc tria inculcauerit: Idipsum sapite, inquit, pacem habete, & Deus pacis, & dilectionis erit vobiscum, d. uer. Decætero. usque in fin. Vbi hanc epistolam concludit, in hæc verba: Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis, Amen.

EPISTOLA PAVLI AD GALATAS, QVAM RES INDIGNA ET periculis plena ſit, religionis ſemel rectè imbutæ mutatio, Liber Bibliæ LIIII. Partis Quartæ libri ſecundi, Quartus.

RATIO ORDINIS.

Rectè poſt epiſtolam ad Rom. & Corinthiorum ſecundam, ſequitur hæc ad Galatas epiſtola. Magnam enim cum vtraque habet cognationem. Quod tùm demum cui vis planum eſſe poterit, ſi prius, quod huius epiſtolæ ſit argumentum, intelligat. Anſelmus hic in præfatione.

ARGVMENTVM.

Galatæ cum benè edocti ab Apoſtolo fuiſſent, ſyncereque in Chriſtum credidiſſent, peregrè profecto Apoſtolo, ſic à nonnullis ſurrepti ſunt, vt circuncider entur. His igitur compertis, Apoſtolus ſcribit ad eos: ac primum quidem teſtimonium eis illius, quam erga Chriſtum habebant, fidei, ſynceríque in Chriſtum affectus perhibet, redarguit porrò illos, vt qui ſtultè egerint, & immutati fuerint. Oecumenius ad eandem.

QVID HABEAT HAEC EPISTOLA CVM EA, QVAE ad Romanos eſt, commune. ex Hieronymo.

Nullus quidem Apoſtoli ſermo eſt, vel per Epiſtolam, vel præſentis, in quo non laboret docere, antiquæ legis onera depoſita, & omnia illa quæ in typis & imaginibus præceſſerunt, id eſt, ocium Sabbathi, circunciſionis iniuriam, kalendarum & trium per annum ſolennitatum recurſus, ſcrupuloſitatem ciborum, & per ſingulos dies lauacra iterum ſordidanda, gratia Euangelii ſubrépente, ceſſaſſe, quam nó ſanguis victimarum, ſed fides animæ credentis impleret. Verum alibi pro parte, & vt ſe aliud ageti hæc quæſtio obtulerat, ex latere diſputatum eſt, & penè perſtrictum. In his autem duabus, (ad Romanos & Galatas) vt dixi, epiſtolis, ſpecialiter antiquæ legis ceſſatio, & nouæ introductio continetur. Hieron. in procœmio huius epiſtolæ ad Paulam & Euſtochium, vbi etiam ait, eandem eſſe materiam & epiſtolæ ad Galatas, & quæ ad Romanos ſcripta eſt.

QVID DIFFERAT AB EADEM.

Sed hoc differt, inquit, inter vtranque, quòd in illa (ad Roma.) altiori ſenſu & profundioribus verſus eſt argumentis, hic quaſi ad eos ſcribens, de quibus in conſequentibus ait, O inſenſati Galatę, &, Sic inſipientes eſtis, tali ſermone moderatus eſt, quòd increparet potius quàm doceret, & quem poſſent ſtulti intelligere, vt communes ſententias communi oratione veſtiret, & quos ratio ſuadere non poterat, reuocaret authoritas. Hierony. ibidem.

ALIA DIFFERENTIA, EX AVGVSTINO.

Differt ab epiſtola ad Romanos, in qua ſimilis quæſtio verti videtur, quòd ibi contentionem ipſam dirimit, litemque componit, quæ inter eos, qui ex Iudæis, & eos, qui ex gentibus crediderant, orta erat, cum illi tanquàm ex meritis operum legis ſibi redditum euangelii præmium arbitrarentur, quod præmium incircunciſis, tanquàm immeritis, nolebant dari. Illi contrà Iudæis ſe præferre geſtirent, tanquā interfectoribus Domini. In hac verò Epiſtola ad eos ſcribit, qui iam commoti erāt authoritate illorū, qui ex Iudæis erant, & ad obſeruationes legis cogebant, cœperant enim eis credere tanquàm Paulus Apoſtolus non vera prædicaſſet, quòd eos circuncidi noluiſſet. Et ideò ſic cœpit, Miror quòd tam citò transferimini ab eo qui uos uocauit in gratiam Chriſti, in aliud Euangelium. Auguſt. in Præfatione expoſitionis in epiſtolam ad Galat.

QVID

QVID CONVENIAT HVIC CVM EPISTOLA ad Corinthios secunda.

Hæ duæ epistolæ non quidem materia, sed tamen in modo conueniunt repræhendendi. In vtraque enim repræhenduntur, qui pseudo apostolos recipiebant, & eorum prædicationi, postposito veritatis apostolo, adquiescebant. Anselm. in præfatione huius epistolæ ad Galatas.

IN QVIBVS DISCREPENT.

Inter hanc, & illam ad Corinthios secundam hoc interest, quia in illa Corinthii non solum ob hoc repræhensi sunt, quòd illos pseudo apostolos audiuerint, sed quòd aliis etiam multis, & variis vitiis erant irretiti. Ansel. ibidem. Hic verò Galatæ nullius alterius arguuntur criminis, nisi de hoc tantum, quòd callidissimis pseudo apostolis crediderunt, vt ait Hieron. in præfatione in omnes Pauli epistolas. Vnde ad Galatas scribens, increpat potius, quàm doceat. increpat inquam, non criminis illos arguēdo, sed ab errore, quo decepti erant, reuocando. Ioan. Driedo, De ecclesiast. script. lib. 1. c. 3. par. 3.

GALATAE QVI DICANTVR.

Galatæ dicuntur aduenæ, qui commorabantur in Galatia, prouincia sic appellata, quòd in eam Galli aliquando venientes, cum Græcis se miscuerunt. vnde primum illa regio Gallogræcia, post Galatia est nominata, propterea quòd Gallos tanquam aduenas susceperit. Quemadmodum, & ipsa Italia à Græcis populis occupata, quondam maior Græcia appellabatur. Ioan. Driedo, de script. ecclesiast. lib. 1. cap. 3. par. 3. vbi etiam hæc addit: Galli, inquit, Lactantius quondam à candore corporis Galatæ nuncupabantur, quos ex Antiochia veniens Paulus, confirmauerat in fide, vt patet Actor. 18.

QVI FVERINT ILLI PSEVDO APOSTOLI, PER quos seducti fuerant Galatæ.

Qui ex Iudæis crediderant, partim occupati persuasione Iudaismi, partim inanis gloriæ siti temulenti, dum sibi doctorum cupiunt parare dignitatem authoritatemque, profecti ad Galatas, docuerunt illis opus esse circuncisione, seruanda sabbata, & nouilunia, nec tolerandum esse Paulum, qui harum rerum tolleret obseruationes. Chrysost. hic ad Galat. cap. 1.

QVIBVS ARGVMENTIS ID GALATIS conati fuerint persuadere.

Pro confirmatione huiscemodi erroris, & falsæ doctrinæ suæ, primum pseudo illi asserebant apostoli, Petrum quoque & Iacobum, & totas Iudææ ecclesias, Euangelium Christi cum lege veteri miscuisse. Hieron. Hic in præfatione. Deinde Pauli authoritatem, præ illis iam nominatis apostolis, huiusmodi sermonibus eleuare studebant. Non est ferendus Paulus. Nam hic heri ac nudiustertius exortus est. At Petrus, & qui cum illo sunt, primi sunt apostolorum. Tum hic quidem discipulus fuit apostolorum, illi verò Iesu Christi. Præterea hic solus est, illi multi, & ecclesiæ columnæ. Denique & simulationis calumniam Paulo intendebant, dicentes. Hic ipse qui tollit circuncisionem, alibi visus est iis vti, quæ damnat, aliter vobis, aliter aliis prædicans. Idem Chrysost. in cap. 1. ad Galat.

ISTARVM CALVMNIARVM CONFVTATIO.

Sed hoc erroneum, & falsum erat. Petrus, & cæteri apostoli, legalium obseruationem non præceperunt, sed ad tempus tantum Iudæis permiserunt. Et hoc solum, vt eorum qui ex Iudæis crediderant, imbecillitati morem gererent, & ne vllum eis facerent scandalum. Nam si primo statim adgressu ritus illorum destruere cœpissent, futurum erat omnino, vt fidem nostram abhorrerent citius, quàm susciperent: sic etiam Paulus, quando versatus est in Iudæa, Iudæis morem gessit. Sed quoties, vt in hac ad Galatas epistola gentibus prædicauit Paulus, nunquàm permisit eis Iudaizare, sed in legis euangelicæ retinuit illos obseruantia. Vide præfationem Hieron. in hanc epistolam, & Chrysost. in cap. 1. eiusdem.

QVA

QVA MODERATIONE PAVLVS IN hac vſus fuerit epiſtola.

Quamobrem cùm Paulus hic non ſcribat ad eos, qui ex Iudæis in Chriſtum crediderant, & paternas putabant obſeruandas cæremonias: ſed ad eos, qui ex gentibus fidem euangelii receperant, & rurſum retro lapſi, quorundam fuerant authoritate deterriti: tanquàm medius inter vtrunque incedens, ita ſermonem temperat, vt nec occaſionem præbeat ex authoritate Maiorum credendi quidquam contra Chriſti gratiam, nec illis maioribus faciat iniuriam, docens Petrum pro diſpenſatione quadam temporum, locorum & perſonarum, ad vtilitatem iudæorum in fide adhuc infirmorum, piè ſimulaſſe, arguens tamen eundem, cui & ſic argui placuit ad inſtructionem gentium. Hieron. in præfat. epiſtolæ ad Galat. & poſt eum Ioan. Driedo in loco ſæpius citato.

VBI ET QVANDO SCRIPTA SIT HAEC epiſtola.

Prima eſt earum, quas Apoſtolus miſit ex Roma, & ſi temporum conſideres ordinem, octaua. Antequàm enim in Macedonia peregrinaretur, peruaſit Phrygiam, & Galatiæ regionem, prædicans euangelium. Deinde çum aliquantum temporis in Macedonia, & Achaia, & etiam in Aſia eſſet verſatus, profectus eſt quidem in iudæam. Illinc autem poſt Epheſum Romam venit. Et cum intellexiſſet, quòd quidam pietatis decreta confunderent, illis ex ſcripturis petitam medicinam adhibuit. Theodoret. in præfat. ad omnes D. Pauli epiſtolas.

QVAE APOSTOLO SCRIBENDAE HVIVS EPISTOLAE fuerit cauſa.

Cauſa propter quam ſcribit Apoſtolus ad Galatas, hæc eſt, vt intelligant gratiam Dei id ſecum agere, vt ſub lege non ſint. Cum enim prædicata eis eſſet euangelii gratia, non defuerunt quidam ex circunciſione, quamuis Chriſtiani nomine, nondum tamen tenentes ipſum gratiæ beneficium, & adhuc volentes eſſe ſub oneribus legis, quæ dominus Deus impoſuerat, non iuſtitiæ ſeruientibus, ſed peccato, iuſtam ſcilicet legem iniuſtis hominibus dando, ad demonſtranda peccata eorum, non auferenda. Non enim aufert peccata, niſi gratia fidei, quæ per dilectionem operatur. Sub hac ergo gratia iam Galatas conſtitutos, illi uolebant conſtituere ſub oneribus legis, &c. Auguſtinus in præfatione in hanc ipſam epiſtolam.

QVO STYLO SIVE DOCENDI GENERE PAVLVS in hac epiſtola fuerit vſus, ex Chryſoſtomo.

Cæterum hanc epiſtolam eſſe plenam vehementiæ, cuiuis perſpicuũ eſt vel ex ipſo ſtatim lectionis ingreſſu. Sed aperiendum eſt, quid Apoſtolum prouocarit in diſcipulos. Neque enim id puſillum fuit, neque parui momenti: alioqui nec ipſe tam acerbè fuiſſet in eos inuectus. Siquidem quibuslibet de cauſis irritari, hominis eſt puſillanimis, moroſi, miſerique, quemadmodum ex aduerſo in grauibus cauſis ſupinum, ac negligentem eſſe, viri eſt inertis ac ſomniculoſi. At huiuſmodi nequaquam erat Paulus. Quod igitur erat peccatum, quo ſic commotus erat. Profecto magnum erat, & ſupra modum graue, quodque illos omnes abalienabat à Chriſto, quemadmodum ipſe in progreſſu ſermonis declarat, dicens; Ecce ego Paulus dico vobis, quòd ſi circundamini, Chriſtus nihil vobis profuturus eſt. Ac rurſum; Quicunque in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis &c. Porro tam placidè, leniterque loqui diſcipulis, cum opus eſt acrimonia, non doctoris, ſed corruptoris potius fuerit, & hoſtis. Chryſoſt. in ca. 1. ad Galat.

DE HVIVS EPISTOLÆ PARTITIONE

TABVLA 72.

SI FORMAM HVIVS EPISTOLæ diligentius quis intueatur, non incommodè in 5. poterit diuidi partes. Oſtenſurus enim D. Paulus circunciſionem, & antiquæ legis cæremonias, non tantum inutiles, ſed pleraſque etiam pernicioſas eſſe, aſſumit in ſe perſonam modò

- Paſtoris, ſeu prælati eccleſiaſtici, cap. 1.
- Eccleſiaſtæ & præconis euangelici, cap. 2.
- Doctoris & magiſtri, cap. 3. & 4.
- Conſultoris & amici bene pieque monentis, cap. 5.
- Zelotypi, & æmulatoris Chriſti, cap. 6.

DE SVÆ FVNCTIONIS AVTHORITATE, prima huius epistolæ parte. TABVLA 73.

IN PRIMA parte, vbi prælati vel pastoris sumit personã, hæc quinq; prosequitur.

Exponit officii sui authoritatem: seque non ab hominibus, neque per homines, sed per Iesum Christum, & Deum patrem, apostolum institutum asserit, c. 1. in prin.

Miratur Galatarum leuitatem, quòd se tam cito per falsos apostolos, à fidei puritate semel acceptæ, transferri atque seduci passi fuerint. vers. Miror. eod.

Detegit malitiam eorum, per quos seducti fuerant: quorum studium hoc erat vnicum, vt Euangelio Christi credentes subuerterent. ibidem.

Errorem illum, quo Galatæ malè persuasi fuerant, vt Christianis circuncisionem necessariam crederent grauiter, & seueriter damnat, & vna cum authoribus anathematizat. vers. Sed licet nos. eod.

Excusat suam hanc seueritatem, aitque sibi non id studio, vt hominibus placeat, vel adplausum captet popularem, sed vt placeat Deo. ver. Modo enim hominibus suadeo. d. c. 1.

DE DOCTRINÆ SVÆ AVTHORITATE. TABVLA 74.

SVB Ecclesiastæ, & præconis Euangelici persona, suã doctrinam, authenticam esse, sex probat rationibus. Quarum

Prima est, quia

- Non ab hominibus sibi data. Nã ipsemet
  - Persecutor erat Ecclesiæ, & æmulator Paternarum traditionum.
  - Triennio ante Euangelium prædicauerat, quàm Hierusalem venisset ad apostolos, vel cum iis vllam habuisset consuetudinem.
- Sed à Deo fuerit inspirata, cuius authoritate, & instinctu Euangelium, & Iudæis annunciabat, & gentibus. vers. Notum enim vobis facio &c. vsque in fin. cap. 1.

Secunda, quia cum iis, qui Euangelicæ doctrinæ exactam habuerunt cognitionem, de ea contulerit ac multo ante disputarit. cap. 2. in prin.

Tertia, & si à falsis fratribus non semel, nec sine multo conatu sit impugnata, nunquàm tamen expugnari potuerit. vers. Sed neque Titus eod.

Quarta, quia à præcipuis, & excellentissimis apostolis, Petro scilicet, Ioanne, & Iacobo, sit approbata. vers. Mihi enim qui videbantur. eod.

Quinta, quia D. Petro Antiochiæ in faciem restiterit, cum is timore Iudæorum se subduxisset. vers. Sed cum vidissem &c. eod.

Sexta, quia opinionem contrariã duo sequantur absurda

- Vnum, quòd hac ratione repræhenderetur factũ Christi, quo cæremonias legis antiquæ abrogauit, & sic minister diceretur peccati. vers. Nunquid Christus peccati minister est?
- Alterum, quòd frustra passus fuisset Christus, si circuncisio conferat hominibus iustificationem. In fin. cap. 2.

DE TERTIA HVIVS EPISTOLÆ PARTE, IN qua personam magistri & doctoris sumit.

TABVLA 75.

CONTRARIAM GALATARVM de circuncisionis præsumpta necessitate opinionẽ, qua illos Christũ nõ tantũ proscripsisse, sed in seipsis vituperasse atq; adeò de nouo crucifixisse affirmat, Quatuor refutat modis:
- Rationibus siue argumentis, cap. 3. in princip.
- Sacræ scripturæ authoritate, à verſ. Qui ergo vobis tribuit spiritum, vsque in finem d. cap. 3.
- Consuetudine, cap. 4. in princip.
- Figura quadam & allegoria veteris testaméti verſ. Sed tunc quidem ignorantes. vsque in fin. eiusdẽ cap. 4.

DE RATIONIBVS.

TABVLA 76.

FIDE GALATAS, & non ex legis operibus esse iustificatos, totidem cõuincit rationibus:
- Iustificationis eadem ratio est, quæ accipiendi spiritussancti. Vt ergo spiritussanctus non ex operibus legis datus est Galatis, ità neque iustificatio, sed ex auditu fidei & gratia Dei. verſ. Hoc solum à vobis. In princip. cap. 3.
- Quod spiritu cœptum est, id carne velle consummare, stultum est. Galatæ ergo cum spiritu iustificari cœpissent, stultè fecerunt admodùm, quòd eius perfectionem quæsierint ex carnis circuncisione. spiritus enim est qui viuificat, caro autem non prodest quidquam. verſ. Sic stulti estis, &c.
- Si fides non iustificat sine circũcisione, frustrà cessisse omnia, quæ Galatæ à Iudæis & ciuibus suis anteà passi fuerant, eò quòd in Christum crederent, nec uellent circuncidi. uerſi. Tanta passi estis.
- Constat apud Galathas nulla edita esse miracula ab illis, qui eos uolebant circuncidi, nec ex legis operibus eos fecisse miracula, sed postquàm crediderant, Deum in illis miraculorum uirtutes esse operatum, itaque non ex operibus legis, sed ex auditu fidei eos esse iustificatos. uersi. Qui ergo tribuit &c. cap. 3.

DE SCRIPTVRÆ AVTHORITATE.

TABVLA 77.

CONFIRMAT eandem sentẽtiam duabus sacræ scripturæ sententiis quæ proponũtur:
- Genesis 15. Abraham credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Adeò vt etiam filiis eius promissa sit benedictio, Geneſ. 22. Filii auté Abrahæ sunt, qui fidem illius imitantur. Fide ergo illi omnes, & non legis operibus, iustificantur. Iustus enim ex fide viuit. Abac. 2. uersic. Sicut scriptum est &c. d. cap. 3.
- Genesis 22. Iuramento promisit Deus Abrahæ hæreditatem, non ergo debetur ex lege, ne uanum reddatur iuramentum, quasi testamento confirmatum. Iam si fas non est, humanum infringere testamentum, multo minus Dei labefactanda est uoluntas. uersic. Fratres, secundum hominem dico. usque in fin. cap. 3. Vbi elegantem subiicit limitationem, quæ legis fuerit utilitas.

DE CONSVETVDINE.

Quemadmodum hæres etsi dominus sit facultatum paternarum, dum tamen infans est, & paruulus, nihil differt à seruo, sed tutorum subiectus est potestati: ita nos quoque, postquàm temporis venit plenitudo, in qua Deus vnigenitum filium suum misit in hunc mundum, à legis eiusq; seruitutis iugo liberati, & in adoptionem filiorum recepti sumus. cap. 4. à prin. vsque ad ver. Sed tunc quidem ignorantes.

DE VETERIS TESTAMENTI FIGVRIS, QVIBVS hæc conuersia non tantum præfigurata, sed etiam decisa est.

TABVLA 78.

STATVS HVIVS controuersiæ designatur per duo testamenta, seu duos filios Abrahæ
- Vnum ex ancilla per carnem, cui comparatur lex quæ Moysi data est in monte Sina.
- Alterum ex libera per repromissionem, qui legis nouæ, hoc est Euangelii figuram exhibet.

Iam
- Vt ancilla vna cum filio olim eiecta est.
- Ita legem antiquam vna cum obseruatione eius abolitam, & antiquatam oportuit. ver. Sed tunc quidem. vsque in fi. cap. 4.

DE D. PAVLI AMICO CONSILIO, parte huius epistolæ quarta.

TABVLA 79.

ETSI PRAEmissa omnia in vtramque partem sint firmissima, cum tamen sint aliqui quos magis vtilitatis commendatione, quàm argumentorum pondere flectere possis, ideo D. Paulus personam amici assumit bene recteque consulentis. Conatur itaq; plebem ecclesiæ Galatiæ à legis obseruatione ad fidei cultum adhuc duabus reuocare rationibus

- Enumeratione
  - Incommodorum circuncisionis, quæ cōtinetur his veluti axiomatibus
    - Christū nihil ipsis circuncisis ꝓ futurū, c. 5. in prin.
    - Circuncisos, debitores fieri vniuersæ legis, ibidem.
    - Excidere à gratia eos, qui in lege iustificantur, ibid.
    - Non habere illos spem iustitiæ, quæ est ex fide, per charitatem operante. ibid.
    - Breuiter, in Christo Iesu, neque circuncisionem aliquid valere, neque præputium, sed fidem, quæ per charitatem operatur, ibidem.
  - Commodorū fidei, quę sunt
    - Libertas spiritus absque omni onere legis Mosaicæ.
    - Impletio totius legis, quæ in vnico consistit verbo, Diliges proximum tuum sicut teipsum.
    - Ambulare non in carne, sed in spiritu, atq; ita non carnis, sed spiritus exercere opera. vers. Vos enim d. c. 5.
- Collatione
  - Operum carnis, quæ sunt
    - Fornicatio, Immunditia, Impudicitia, Luxuria, Idolorum seruitus, Veneficia, Inimicitiæ, Contentiones, Aemulationes, Iræ, Rixæ, Dissensiones, Sectæ, Inuidiæ, Homicidia, Ebrietates, Comessationes, & his similia. vers. Manifesta autem. eod.
    - Quæ excludunt hominem à Regno Dei.
  - Fructuū spiritus xii.
    - Charitas, Gaudium, Pax, Patientia, Longanimitas, Bonitas, Benignitas, Mansuetudo, Fides, Modestia, Continentia, Castitas, versic. Fructus autem. vsque in finem cap. 5. Et à princip. 6. vsque ad versic. Videte qualibus literis.

DE

DE PROBATO D. PAVLI ERGA VERAM pietatem zelo. TABVLA 80.

MOTVS D. Paulus veræ religionis amore, & pietatis, qua vrgebatur, zelo, prorumpit tandem in has ſequentes exclamationes, tum

- Contra
  - Infidelitatem, & ignauiam Pſeudo apoſtolorum, quos ad defenſionem huius ſchiſmatis, putà de obſeruanda circuncisione, nihil mouebat aliud, quàm vt hac ratione effugerent crucis Christi perſecutionem, quam Paulus multiplicem patiebatur, quòd doceret, circuncisionem, & pleraq; alia legis Moſaicæ eſſe abolita, verſ. Videte qualibus literis. cap. 6.
  - Superbiam eorundem, eo quòd ſuam ex Galatarum circuncisione aucuparentur gloriam, vt ſcilicet in carne eorum gloriarentur.
- Ad
  - Seipſum, oſtendens ſuum erga Chriſti crucem ſtudium, & amorem, in qua ipſe longe potius ſibi gloriandum ſtatuiſſet, quàm in carne. Mihi autem abſit gloriari, inquit, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti. eod.
  - Vniuerſum mundum, cuius id maximè intereſſe exiſtimauit, ut ſciret, quid potiſsimum cuique conſectandum ſit, & expetendum. In Chriſto enim Ieſu, ait, neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, ſed noua creatura. eod.
  - Galatarum cœtum, ne hac legis emulatione ſibi amplius ſint moleſti, ſed ſententiam prædictam pro communi obſeruent regula. Vnde dubio procul id ſint conſecuturi, vt pax & miſericordia veniat ſuper illos, & ſuper Iſrael Dei. Circa finem cap. 6. vltimi.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD EPHESIOS, DE LAVDIBVS conſtantiæ in retinenda vera fidei Catholicæ doctrina, Liber Bibliæ L V. Partis ſecundæ libri quarti, Quintus.

ORDINIS RATIO.

Hæc epiſtola rectè poſt illam, quæ ad Galatas inſcribitur collocata eſt. Quia vt ibi Galatæ reuocantur ad fidem, ita hic Epheſii confirmantur in fide. Ibi carnales legis obſeruantiæ ab illis, qui cas ſuſcipere cœperant, remouentur: hic, ne ſuſcipi debeant, prædamnantur. Anſelmus hic in præfatione ad Epheſios.

FALSA ET ERRONEA HAERETICORVM quorundam de hac Epiſtola opinio.

Sciendum ſanè, quòd hanc epiſtolam, quam nos ad Epheſios ſcriptam habemus, hæretici, & Marcioniſtæ ad Laodicenos attitulant. Gloſſa hic in princip.

EPHESII QVI FVERINT.

Epheſii ſunt Aſiani, ab Epheſo ciuitate, quam incolebant, ſic dicti. Epheſus autem metropolis ciuitas eſt Aſiæ, in qua Paulus triennio moratus eſt, prædicans Euangelium ita, vt omnes qui habitabant in Aſia, audirent verbum Domini, & Iudæi, & gentiles. Anſelmus. ibidem.

QVIS

QVIS EPHESIOS PRIMVM DOCVERIT FIDEM Christianam.

Quidam ex iis qui diuinum apostolum antea interpretati sunt, dixerunt diuinum Ioannem Euangelistam, salutarem prædicationem primum tradidisse Ephesiis, aliqui vero aliquos alios hoc fecisse dixerunt; Diuinissimum autem Paulum, cum nondum vidisset Ephesios, hanc ad eos scripsisse epistolam. Theodore. in arg. hic ad Ephesios. In qua sententia diuus etiam fuit Athanasius, dum ait; Misit & istam e Roma, cum nondum eos vidisset, sed audisset de illis.

Sed Apostolicorum Actuum historia nos neutrum eorum docet. Vbi Paulus sic de se testatur ipse; Quapropter vigilate, inquit, recordantes, quia triennio nocte, ac die non cessaui cum lachrymis monere vnumquemque vestrum; & nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ eius, qui potens est ædificare, & dare vobis hæreditatem in sanctificatis. Ex quibus verbis clarum est, eum, cum eis Euangelium antea prædicasset, hanc scripsisse epistolam Actor. 20. Qui enim Ephesiis prædicauerat, secundo in Macedoniam, & Achaiam profectus est, & illinc in Iudæam. Deinde cum Ephesi versatus esset, venit Romam. Theodoretus ibidem.

QVO TEMPORE SIT SCRIPTA HAEC EPISTOLA.

Hæc epistola ordine temporis sequitur eam, quæ ad Philippenses scripta est. Vide Theodoreti præfationem in omnes D. Pauli epistolas. Scribit vero illam per Tychicum ex Roma vinctus in carcere. Quemadmodum & ipse dicit: Orate pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei, vt cum libertate notum faciam mysterium euangelii, cuius gratia legatione fungor in catena. Chrysost. in argum. huius epistolæ.

SCRIBENDI OCCASIO QVAE D. FVERIT PAVLO.

Occasio autem huius scribendæ epistolæ hæc est: Ephesii cum credidissent in Dominum nostrum Iesum Christum, genuinam habebant in ipsum fidem, & in omnes sanctos dilectionem, cupiebantque a Paulo confirmari. Hoc vbi cognouisset, scribit ad eos hanc epistolam, velut instruendi gratia. Athanas. in Synopsi.

ARGVMENTVM.

Et principio ostendit, fidei nostræ mysterium non esse recens, sed ab initio, & ante iacta mundi nostri fundamenta esse istam beneuolentiam Dei, qua Christum pro nobis pati, nosque saluare voluit.

Deinde differit de vocatione gentium, ut ostenderet eos recte credidisse, declaratque nos, non per hominem aliquem, sed per Christum esse vocatos, qui filius Dei est: vt etiam ex eo discerent, hominis se cultores non esse factos, vbi in Christum crediderunt, sed veros cultores Dei. Significans se quoque huius gratia amandatum esse, vt prædicaret Euangelium, & curam eorum haberet singularem.

Post ista, adhortatorios sermones viris ac mulieribus, Patribus & liberis, Dominis ac seruis in hac epistola ponit, & circa finem vniuersos contra diabolum, & dæmones eius instructos reddit, dicens, aduersus illos nobis esse luctam. Et vbi tanquam bonus athletarum præceptor omnes contra diabolicas operationes doctrinæ uerbis inunxit, epistolam claudit. Oecumenius hic in argumento.

IN QVO GENERE ORATIONIS PRAESENS hęc versetur epistola.

Abundat autem, ut dixi, uehementer sublimibus, & excellentibus sensibus. Nam quæ ferè nusquàm locutus est, hic loquitur, utpote cum dicit: Vt nota fiat principatibus, ac potestatibus cælestibus per ecclesiam multiformis sapientia Dei. Et iterum, Excitauit, & simul cum eo sedere fecit inter cælestes. Et, Quod aliis generationibus non est manifestum, nunc reuelatum est sanctis ipsius Apostolis, ac Prophetis in spiritu, nimirum quòd gentes cohæredes sunt, & eiusdem corporis, consortesque hæreditatis ipsius in Christo. Chrysost. in argum. epistolæ ad Ephesios.

SVMMA QVAE INTENTIONEM HVIVS exprimit epistolæ.

Cum non minor uirtus sit, quàm quærere, parta tueri, & adeò lubrica usque hominis sit uita, ut qui nunc stat, facilimè iterum cadere posit, 1. Corin. 10. Paulus in hac epistola Ephesios suos, primum in ea, qua præditi fuerant, constantia fidei confirmare, deinde ad maiora etiam prouocare nititur. In primis uero illud etiam inculcat, ne ipsius deserant traditiones, nec rebus efferantur secundis. Vide Glo. ad hanc epistolam in argumento.

DE IPSIVS EPISTOLÆ PARTIBVS.

TABVLA 81.

TOTA HAEC epistola exhortatoria est, qua Ephesios hortatur ad—

- Gratitudinem Deo pro beneficiis acceptis exhibendam, ut iugi istorum memoria, eo firmius in fidei constantia, & morum integritate retinerentur. capiti 1. 2. & 3.
- Omnis generis uirtutum studia capescenda, ut intelligant non nudam requiri in homine Christiano fidem, sed eam quæ operatur per charitatem. à capit. 3. usque in finem.

DE GRATITVDINE PRIMA HVIVS EPISTOLÆ parte. TABVLA 82.

- GRATIARVM actionem suadet à beneficiorum
  - Enumeratione, quorum sunt alia
    - Generalia,
      - Cœlestis benedictio, cap.1. in principio.
      - Aeterna Dei prælectio, qua elegit nos ante constitutionem mundi, vt essemus sancti & immaculati in conspectu Dei in charitate. vers. Sicut elegit nos. eod.
      - Adoptatio in filios & cohæredes regni cœlorum per Iesum Christum, ibid. uers. Qui prædestinauit nos. eod.
      - Redemptio per sanguinem eius, & remissio peccatorum. uers. In qua glorificauit nos.
    - Specialia duo
      - Internum, plenitudo sapientiæ, quâm præ aliis fidelibus suis contulit apostolis. eodem cap.1. uers. Quæ superabundauit in nobis &c.
      - Externum, restauratio omniū per ministerium apostolorū. Cum enim infideles per apostolos sunt conuersi cęli instaurati sunt, angelorum reparata ruina, & terra moribus & doctrina innouata est. uers. Vt notū faceret nobis. eod.
    - Vnum peculiare, quo vocati sunt ad fidem, & quidem
      - Primo Iudæi. versi. In quo & nos sorte. eod.
      - Deinde vero Ephesii. ver. In quo & vos.
  - Magnitudine, quam ostēdit ex
    - Collatione
      - Dignitatis beneficiorum adeptorum, quam etiam difficile sit uel intelligere ità ut oportet, dignasq; pro illis gratias agere.
      - Potentiæ authoris istorum beneficiorum, ipsius scilicet Christi qua resurrexit à mortuis, & nunc sedet à dextris patris sui celestis, atque tum triumphanti illi præsidet, tum huic militanti ecclesiæ sua dona impertit. uersi. Propterea & ego audiens. usque in fin.
    - Duplici status fidei, & paganismi differentia
      - Primo
        - Dum in paganismo versarentur Ephesii, erant mortui.
        - Per fidem autem, vitæ iterum sunt restituti.
      - Secundo, qui prius erant à populo Dei alieni, hospites, & aduenæ, ciues iam sanctorum, & domestici Dei sunt facti. cap. 2. per tot.
    - Suo studio, & ardore quo ipse apud Deum pro Ephesiis intercedit, vt det eis virtutem
      - Fidei, per quam Christus inhabitet, & corroboretur in cordibus eorum;
      - Charitatis, & dilectionis,
      - Sapientiæ, & scientiæ, cæterorumque donorū spiritussancti plenitudinē.

DE VIRTVTIBVS HOMINIS CHRISTIANI, secundo huius epistolæ capite. TABVLA 83.

SECVNDA PARS MODVM describit, quo gratitudinem suam quisq; declarare queat, uirtutum scilicet studia. De quibus hic D. Paulus sub triplici agit discrimine,
- Primum de diuersis uirtutibus in genere, cap. 4. & partim in 5.
- Secundo, de officiis hominum singulorum, cap. 5. & ex parte in 6.
- Tertio, de armis spiritualibus, quibus homo Christianus cótra dæmones, & uitia pugnare & posit & debeat.

DE VIRTVTIBVS IN GENERE. TABVLA 84.

ITAQVE D. PAVlus primo generatim hortatur Ephesios ad uirtutes, putà
- Humilitatem & mansuetudinem, cap. 4. in princip.
- Charitatem, pacem, & concordiam, atque spiritus unitatem, uersi. Soliciti seruare unitatem, eod.
- Pudicitiam, castitatem, & honestatem. uersi. Hoc igitur dico. eod.
- Veritatem sermonis, uers. Propter quod. eod.
- Patientiam, & lenitatem, vers. Irascimini, & nolite peccare. eod.
- Laboris strenuitatem, uers. Qui furabatur, iam non furetur.
- Modestiam, & benignitatem
  - Oris, uersi. Omnis sermo malus.
  - Cordis, uers. Omnis amaritudo, usque in fin. cap. 4.
- Imitationem Christi, & uitationem gentilis conuersationis. cap. 5. in princi. Estote imitatores Dei &c.
- Prudentiam & circunspectionem, uersi. Videte itaque fratres. eod.
- Sobrietatem, orationem, contemplationem, & laudem diuinam in psalmis, hymnis, & canticis, uersi. Nolite inebriari. eod.

DE OFFICIIS SINGVLORVM. TABVLA 85.

OFFICIA DEINDE D. Paulus describit particulatim hominum singulorum nempe
- Vxorum, vt maritis suis exhibeant obedientiam, & subiectionem. Nam vt Christus caput est Ecclesiæ, ita vir vxoris caput est, & dominus. vers. subiecti inuicem estote. d. cap. 5.
- Maritorum, vt vxores suas diligant, sicut Christus dilexit ecclesiam. vers. Viri, diligite vxores vestras, eod.
- Filiorum, vt reuereantur parentes, cap. 6. in princip. versic. Filii, obedite parentibus.
- Parentum, ut educent filios in disciplina, & correptione Domini. uersi. Et uos patres. eod.
- Seruorum, ut obediant dominis cum timore, & tremore, sicut Christo, non ad oculum seruientes. uers. Serui, obedite. eod.
- Dominorum, ut seruis clementes sint, & benigni, nec durius eos tractent. uersi. Et uos domini.

DE ARMIS CHRISTIANORUM SPIRITUALIBUS.

TABULA 86.

QVANDO militia est vita hominis super terram, & perpetuò nobis luctandum est aduersus mūdum, carnem & diaboli, iam postremò D. Paulus instruit Ephesios ad hanc pugnam armis spiritalibus: Qualia sunt	Cingulum continentiæ, quo carnis libido coercetur. versic. State ergo succincti lumbos vestros in veritate. d. cap. 6. Lorica iustitiæ, quo vndiquè protegantur. Ibidem, In verbo, Loricam. Ornamenta pedum, vt sint expediti tum ad annũciandum, tum ad exequendum euangelium pacis. In verbis, & calceati. ibid. Scutum fidei, vt nihil noceant tela nequissimi satanæ ignea. In verb. In omnibus sumentes scutum. Galea salutis æternæ, cuius spes mentem confirmat, nè in persecutionibus deficiat. In verb. Galeam, ibidem. Gladius spiritus, id est, verbum Dei à spiritusancto promulgatum. in verb. Et gladium spiritus. d. versic. State ergò succincti, vsque in fin. cap. 6. & vltimi.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD PHILIPPENSES, DE FUGIENDA PRIMAtus ambitione, & studio humilitatis amplectendo, Liber Bibliæ LVI. Partis Secundæ, quarti libri, Sextus.

ORDINIS RATIO.

Post editam ad Galatas epistolam, Paulus ex Roma proximè misit hanc, quam scripsit ad Philippenses, cùm illos semel vidisset & docuisset. Sic enim id finis huius declarat epistolæ: Salutant vos, inquit, qui sũt de domo Cæsaris. Theodoret. in præfat. ad omnes D. Pauli epistolas, & Athanas. hic in Synopsi.

PHILIPPENSES QVI FVERINT.

Philippenses quos hoc loco coronam suam vocat Apostolus, dicti sunt à Philippis ciuitate Macedoniæ, quæ est ciuitas Colonia, quemadmodùm Lucas refert. Chrysost. in suo ad hanc epistolam argumento. Quæ ciuitas hoc nominis à conditore suo Philippo sortita fuit, sub Thessalonica metropoli constituta. Theophylact. hic in prologo.

QVAE HVIC CIVITATI IN PAVLI prædicatione contigerint præclara.

Hic purpurarum venditrix mulier vehementer pia, rebusque diuinis attenta, ad Dominum conuersa est. Hic archisynagogus Domino credidit: Hic Paulus ac Silas virgis cæsi sunt: Hic Magistratus, vt abirent, precati sunt eos, idque non sine timore. Habuit & hic splendidum Euangelii prædicatio initiũ. Chrysost. hic in arg. & Actor. 16.

DE SCRIPTIONIS HVIVS OCCASIONE, ex Theophylact.

Transmiserant Philippẽses Paulo per Epaphroditum, quæ illi ad vitam essent necessaria, ac simul etiã rescire cupiebant, vt tunc cum eo ageretur. Et quoniam par erat, illos, cùm præceptorem vinctum intellexissent, animo haud mediocriter angi, ad eos scribens commone facit, nihil propterea hos vel mœrore affici, vel offundi perturbatione debere, quin potius lætari magnopere & gaudere, quandoquidem pro Christo hæc patiatur Theophylactus hic in argumento.

ALIA SCRIBENDI CAVSA.

Tantum iam ex prædicatione Pauli tam in fide, quàm in moribus profecerant, vt illorum vita per omnia ferè eius responderet doctrinæ: de primatu tantum inter eos erat contentio, quoniam alij se volebant aliis præferre, quasi gloriando de meritis. Qua de causa Apostolus præcipuè scribens illis à Roma, intendit illos ad humilitatem reuocare, licèt vt de meritis non glorientur, neque alter alteri se præferat: sed quidquid boni habet, siue remissionem peccatorũ, siue dona virtutum, gratiæ Dei ascribat, à quo totum habet, & nihil à se. Anselm. ibidem.

Atque hinc colligunt, Paulum in hac epistola officii sui nomen & authoritatis, quod est Apostolus, ideo non posuisse, quoniam illos inuitet ad humilitatem, ibidem Ambrosius tamen id ideo factum putat, quia ad illos scribat, qui rectè de eo sentiebant. Ambros. cap. 1. ad Philippen. in principio.

QVID PRAE CAETERIS MAXIME PAVLVS in Philippensibus commendauerit.

Philippenses verò multo magis collaudantur, quàm Ephesii, vt qui nec audire quidem falsos apostolos voluerint, non solum iam credentes in Christum, sed & patientes ac certamen habentes pro illo. Vobis, inquit, donatum est, vt non solùm in eum credatis, sed vt etiam patiamini pro illo. ad Philippen. 1.

IN QVO GENERE DICENDI VERSETVR hæc epistola.

Videtur autem, illis potissimum cum magna honorificentia & nihil omninò obiurgatorium scribere, id quod & virtutis illorum indicium est, nimirum quod nullam præceptori dederint occasionem, quo uel per modum reprehensionis, sed duntaxat adhortando omnia ad eos scriberet. Hoc autem ipsum est, quod initio dixi, nempe quod hæc ciuitas tantum commoditatis ad fidem Christi exhibuerit. Chrysost. hic in explicatione argumenti.

DE PARTITIONE EPISTOLÆ AD PHILIPPENSES.

TABVLA 87.

IN HAC EPISTOLA APOstolus Philippenses ad afflictiones, & persecutiones Christi causa præferendas hortatur, quippe qui —
- In fidei retinenda veritate constantes se præbuerant.
- Pseudo apostolos fidem subuertere nitentes respuerant.
- Pro Christi nomine passi fuerant.

DE HVIVS EPISTOLÆ PRINCIPIO.

TABVLA 88.

PRINCIPIO autem vtitur —
- Salutatione, cap. 1. in princip.
- Congratulatione, quod
  - Fidem Christianam non receperint tantum.
  - Sed eum iam fecerint profectũ, vt sint ipsius Pauli socii
    - Defensionis, & cõfirmationis euãgelii.
    - Persecutionis gaudii.
  - Nihil aliud illis deesse uideatur ad salutem amplius, quam vt ita perseuerent, crescantque & abũdent in charitate ad Dei laudem, & gloriam, versi, Gratias ago Deo. eod.
- Communicatione animi & propositi sui admodum familiari, in qua illis explicat —
  - Vincula sua, quibus Romæ ligatus fuerat, plus suæ doctrinæ cõmodi attulisse, quàm incommodi, eo quod tum non pauci exemplo suo animati, liberius multo, quàm anteà euangeliũ prædicare videbantur. vers. Scire autem vos volo cap. 1.
  - Spem ex vinculis conceptam, quod per ea speret accessum ad salutem & gloriam. uers. Dum omni modo eod.
  - Expectationem atq; desiderium ad martyrium & mortem pro Christi nomine sustinendam. vers. Mihi enim uiuere Christus est, & mori lucrum. eod.
  - Dubitationem, an mortem potius, an uitam sibi precari & eligere debeat. uers. Coarctor autem. eod.

DE EXPLICATIONE EORVM, QVÆ D. PAVlus Philippenses ex hac epistola scire & intelligere voluit.

TABVLA 89.

DEINdè verò luculenter & egregiè —
- Instruit eos in —
  - Genere ad constantiam æquo animo perferendi & martyrium, & alia aduersa omnia. vers. Et in nullo terreamini. in fin. cap. 1. Vbi ait: Quia vobis datum est pro Christo, non solùm vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale & vidistis in me, & audistis de me.
  - SPECIE ad —
    - Vnitatem fidei, cap. 2. In princip. Vt idem sapiatis.
    - Humilitatem ueram, Ibidem in uerb. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam.
    - Timorem Dei, uer. Itaque charissimi. eod.
    - Animi tranquillitatem & suauitatem, uers. Omnia autem facite sine murmurationibus & hæsitationibus &c. eodem.
- PREAMONET eos, ut sibi caueant —
  - A Pseudo apostolis, quos uocat
    - Malos operarios.
    - Non circuncisionem, sed concisionē irridicule, cap. 3.
  - Vt imitentur —
    - Ipsum Paulum, & circuncisionem spiritus quærant potius quam carnis. Vbi ostendit uerè circuncisos, qui spiritu seruiunt Deo.
    - Non autem inimicos crucis Christi, quales erant, qui Euangelii gratiam, circuncisionis obseruatione obfuscare conabantur. uers. Imitatores mei estote. Vsque in fin. d. cap. 3.
- Solatur afflictos, Ab
  - Auxilio perfectorum, atque sanctorum hominum, cap. 4. in princip.
  - Aduentu Christi, quem in auxilium illorum prædicit esse propinquum, uer. Dominus propè est, eodem.
  - Virtutum studio, ut quæcunque sunt uera, quæcunque pudica, quæcunque iusta, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitent. vers. Decætero. eodē.
  - Sic Deum pacis futurum cum illis. ibidem.

DE ACCEPTIS A PHILIPPENSIBVS BENEFICIIS.

TABVLA 90.

POTREMO GRATAM ostendit memoriam eorum, quæ ipsi in vinculis detento Philippenses suppeditauerant. Quorum nomine testatur se in Domino vehementer gauisum —
- Non propter suam, quam patiebatur, penuriam, vt qui in omnem euentum institutus esset, omnia æquo ferre animo, & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati.
- Sed quòd sui tàm piam habuissent rationem, atque sic ipsius meriti tribulationum suarum effecti essent participes. versic. Gauisus sum autem. vsque in fin. cap. 4. & huius epistolæ vltimi.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD COLOSSENSES, DE RECTA AD DEVM Patrem via, nempè per Christum, Liber Bibliæ LVII. Secundæ Partis Quarti libri, Septimus.

ORDINIS RATIO, EX CHRYSOSTOMO.

Videtur autem ista epistola post eam quæ ad Romanos est, data esse. Nam illam quidem Romanis scripsit, cùm eos nondùm vidisset: istam verò, cùm iam vidisset, & prope finem esset prædicationis suæ, id quod & ex eo liquet, quòd in epistola ad Philemonem inquit: Cùm talis sim, nempè Paulus senex, & rogem pro Onesimo: in ista verò ipsum mittit Onesimum, quemadmodùm dicit: Quem misi vnà cũ Onesimo fido & dilecto fratre, & dilectum & fratrem eum vocans.

Arbitror autem hac vetustiorem esse eam, quæ est ad Timotheum, & circa mortem eius quoquè scriptam. dicit enim illic: Nam ego nũc immolor, 2. Timot. 4. Vetustior sanè est ista, quàm ea sit, quàm ad Philippenses scripsit. Chrysosto. ad Colos. cap. 1. in principio.

DE COLOSSENSIBVS.

Colossæ ciuitas erat Phrygiæ, quod ex eo liquet, quòd vicinam habuit Laodiceam. Chrysost. ibidem. & ad Philemon. homil. 2. Vnde dicti sunt Colossenses, quos Paulus hac epistola suscepit instituendos. Hos epistolæ huius argumentum dicit Asianos, sicut & Laodicenses. Nam etiam Phrygia ipsa, pars est Asiæ minoris.

VNDE ET QVANDO COLOSSENSIBVS scripserit Paulus.

Et hanc vinctus misit Roma, quemadmodum scribens dixit: Propter quod & vinctus sum, vt manifestem illud, sicut oportet me loqui. Chrysost. vbi supra. In argumento huic epistolæ præfixo scribitur, eam ab Epheso per Tychicum Diaconem, & Onesimum Acolytum fuisse transmissam. Sed Theodoretus eodem tempore dicit Apostolum scripsisse, & Ephesiis, & Colossensibus, admirabili Tychico vsum tabellario. Romæ autem scripsisse, cum iam prius euasisset periculum, idque hoc ipsum ostendere epistolæ huius proœmium. Theodoret. hic in explicatione argumenti.

NVM APOSTOLVS COLOSSENSES PRIVS VIDERIT, quàm hæc ad illos scriberet, sententia Chrysostomi, Anselmi, & Glossæ.

Nondum viderat autem Apostolus, neque istos, neque Romanos, neque Hebræos, cum ad eos scriberet. Et de illis quidem multis ex locis clarum est, de istis vero audi, quid ipse dicat, Et quotquot faciem meam in carne non viderunt. Et iterum, Licet carne absens sim, tamen spiritu vobiscum sum. Chrysost. ibidem. Athanas. in Synopsi. Anselmus, & Glossa hic in principio.

DE EODEM SENTENTIA THEODORETI.

Atqui nonnulli quidem dicunt, diuinum Apostolum cum nondum vidisset Colossenses, scripsisse ad eos epistolam, idque conantur confirmare ex illis verbis. Volo enim vos scire, qualem solicitudinem habeam pro vobis, & pro iis, qui sunt Laodiceæ, & quicunque non uiderunt faciem meam in carne. Col. 2.

Oportebat autem eos considerare uerborum sententiam, vult enim dicere. Non solum vestrum sed eorum etiam, qui me non uiderunt, maximam curam gero. Si enim de iis solum qui eum non uiderant, curam gerebat, eorum qui illum viderant, & ab eo doctrinam acceperant, nullam omnino curam gerit. Iam

Iam verò nos etiam docuit beatiſsimus Lucas in Actis, quòd eodem tempore perua ſit Phrygiam & Galatiam, Act. 18. Coloſſæ autem ſunt Phrygiæ, cuius Metropolis & vicinia eſt Laodicea. Quomodò ergo fieri potuit, vt qui in Phrygiam venerit, non eis diuinum tradiderit euangelium?

Nec verò dixerit quiſpiam, cum fuiſſe à diuina prohibitum gratia hoc facere. De Aſia enim & Bithynia dixit B. Lucas, eos prohibuiſſe ſanctum ſpiritum. De Phrygia autem nihil dixit tale. Sed de hac re quidem ſentiat quis quod velit. Neque enim vllam dogmatum inducit differētiam, an hoc vel illo modo dicatur. Theodoretus in Argumento huius epiſtolæ.

ARGVMENTVM.

Coloſſenſium aliqui per angelos ſe credebant conciliatos, acceſſum habere ad Deum: & multas habebant obſeruationes tam Iudaicas quàm Gentiles. Iſtas itaque corrigit. Vnde & initio ſtatim dicit: Per voluntatem Dei, &c. Chryſoſt. hic cap. 1. in principio.

DE PRIMA SCRIBENDI OCCASIONE.

Ex his verbis duæ colliguntur ſcribēdæ huius epiſtolæ occaſiones. Quarum prima, dogma illud prauum illorum, qui (vt dictum eſt) putabant, nequaquàm per filium, ſed per Angelos ad Deum & Patrem ſe adduci abſurdum putantes credere, quod filius Dei in extremis temporibus apparuerit, cum in veteri teſtamento per angelos omnia fierent. Theophylact. hic in Argument.

ALIA HVIVS SCRIPTIONIS OCCASIO, ex ſententia Anſelmi.

Coloſſenſibus non ipſe Apoſtolus prædicauit, ſed eius diſcipuli Epaphras & Archippus, quandò ex his originem ducebant. Epaphras enim quæ à Paulo didicerat, prædicans eis, conuertit illos, & factus eſt Apoſtolus eorum, Archippus verò epiſcopatum ſuper eos accepit. Superuenientibus autem Pſeudoapoſtolis, carnales obſeruantias prædicantibus, dubium fuit quibus potius credendum eſſet.

Vndè Paulus, cuius authoritas celebris erat, quaſi medius iudicat, quæ pars ſit potius tenēda. Deſcribit autem Chriſtum & eius beneficia, quomodò eſt ſufficiens ad omnia: carnalia verò omninò improbat. Vndè fit, vt hæc epiſtola magnam affinitatem & ſimilitudinem habeat cum illa, quæ eſt ad Epheſios. In illa quippe & in iſta ſimili modo commendatur eminentia diuinorum beneficiorum, & carnalium obſeruatio legis deſtruitur, & mores Dei inſtruuntur. Anſelm. in præfat. ad hanc præſentem epiſtolam.

SCOPVS.

Intentio D. Pauli eſt, hæc vt Coloſſenſes hac epiſtola in eadem confirmet fide, & doctrina, quàm à diſcipulis eius acceperant: doceatq́; non in alio quàm in Chriſto ſpem ponendam eſſe ſalutis. Gloſſa hic in explicatione argumenti.

PAR-

PARTITIO.

TABVLA 91.

VT PLERAEQVE aliæ D.Pauli epiſtolæ,ita & hæc diuidi poterit in partes principaliores tres
- Principium,cap.1.vſque ad verſ.Cum gaudio gratias agentes.
- Statum cauſæ,ſiue argumenti ſuſcepti tractationem,d.cap.1.2.3.& 4.vſq; ad uer.Orationi inſtantes.
- Concluſionem,ſeu epilogum,a loco præfat.vſque in fi.cap.4.& vltimi.

DE PRINCIPIO.

TABVLA 92.

PRINCIPIO ſibi illorũ animos preparat per
- Salutationem familiarem,& amicabilem,cap.1.in principio.
- Laudem
  - Fidei,
  - Spei,
  - Dilectionis in Deum & ſanctos,
  - Omniuariæ perfectionis.
- Precationẽ piam vt
  - Impleantur agnitione uoluntatis eius in omni ſapientia,& intellectu ſpirituali.
  - Digne ambulent Deo per omnia.
  - In omni opere bono fructificent,& creſcant in ſcientia Dei.
  - In omni uirtute confortentur,ſecundum potentiã claritatis eius.
  - In omni quoque patientia, & longanimitate.uer.Gratias agimus Deo &c.eod.cap.1.

DE STATV CAVSÆ.

TABVLA 93.

ARGVMENTI tractatio duabus abſoluitur partibus,
- Incitatione ad amorem Chriſti, eiusque doctrinam, ſeu fidem Euangelicam magis,magnisque ſectandam.
- Exhortatione ad uaria uirtutum genera, & honeſta hominis Chriſtiani officia.

DE AMORE CHRISTI ET FIDEI CHRIstianæ. TABVLA 94.

SVMMA huius epistolæ hæc est, qđ D. Paulus Colossenses allicere studet in amorem Christi. Argumenta autem quibus id efficere conatur, suműtur partim à

- Persona
  - Christi, cuius beneficia rursus mentienda sunt ex persona
    - Nostra
      - Quòd sorti nos sanctorum & collegio adiunxerit fidelium.
      - Quòd nos de potestate eripuerit tenebrarum, Diaboli & inferni.
      - Quòd nos transtulerit, & inseruerit in regnum filii dilectionis suæ.
      - Quòd nobis redemptionem acquisiuerit & remissionem peccatorum.
    - Dei patris
      - Quia imago sit ipsius Patris.
      - Quia à Patre genitus, ac omnis generationis ad salutem sit principium: vnde primogenitus dicatur omnis creaturæ.
    - Omniũ rerum
      - Quòd per ipsum omnia sint condita.
      - Quòd omnia existant per ipsum, & in ipso, & sub ipso tanquàm protectore & conseruatore.
    - Totius corporis Ecclesiæ
      - Quia solus sit caput ecclesiæ suæ viuificans.
      - Quia sit primogenitus inter resurgentes, resurrectionem annuncians.
      - Quia ipse Deitatis fons sit vbertimus, ecclesiam Deo reconcilians. à vers. Gratias agentes. vsq; ad ver. Cuius factus sum ego. d. cap. 1.
  - PAVLI in qua considerantur tria
    - Exemplum patientiæ & constātiæ, quam testatur his verbis: Nunc gaudeo in passionibus, & adimpleo ea, quæ desunt, passionum Christi in carne mea pro corpore eius quod est ecclesia.
    - Authoritas, quam osten dit se habere à Deo. Cuius, inquit, factus sum ego Paulus minister, secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi. à d. ver. Cuius factus. vsq; in fi. c. 1.
    - Amor, quo ipse cõplexus est Colossenses. Nam etsi eos oculis humanis nunquàm viderit, se tamen eorum causa admodum solicitum esse affirmat, nè per aliquorũ verba sublimia & fallacia decipiantur. ca. 2. In princip. vsque ad ver. Videte nè quis vos decipiat per Philosophiam.
- MVNERE sapiētiæ diuinæ, cuius pſidio Pseudo apostolorum technas, ex spinosa philosophia, humanis traditionibus, & elementis mundi cōstructas possint &
  - Intelligere ex
    - Praua doctrina, qua carnis tribuunt concisioni, quod tribuendum erat baptismo, quo spiritus mundatur à præputio peccatorum. d. ver. Videte ne quis.
    - Moribus improbis: Foris enim præ se ferunt humilitatē & religionem angelorum, interius frustra inflantur sensu carnis suæ. ver. Nemo vos seducat.
  - Auertere & diluere rationibus duabus
    - Prima, Quia carnis cōcisio nō ꝓdest quidquã. Baptismus aũt q̃ in eius successit locũ, tinctos & à mortuis suscitauit, & Christi corpori inseruit. d. v. Videte.
    - Secunda, Quia Christi morte circuncisio, vt alia id generis legalia sublata & extincta sunt pleraq; omnia. d. ver. Nemo vos seducat. vsque in fin. cap. 2.
- Potentia Dei gloriosa, qua vicit mortem, & nunc triumphat ad dexteram sui Patris. Quo ministerio monemur, vt quæ sursum sunt, sapiamus, & spem nostram non ponamus in his, quæ sunt in terra, sed conuersatio nostra cum Christo sit in cœlis. cap. 3. In principio.

DE NECESSARIIS QVIBVSDAM HOmini Christiano virtutibus: TABVLA 95.

- HAEC PARS parænetica est. Hortatur enim Colossenses ad
  - Virtutes Sex
    - Mortificationem membrorum, quæ sunt super terram, Fornicationis scilicet, immunditiæ, libidinis, concupiscentiæ malæ, & auaritiæ, quæ est seruitus simulacrorum. vers. Mortificate ergo. d. cap. 3.
    - Renouationem, seu depositionem affectuum, vt iræ, indignationis, malitiæ, blasphemiæ, & turpis sermonis. vers. Nunc autem deponite.
    - Emendationem totius vitæ. Ibidem in verb. Nolite mentiri. Vbi exuto veteri, nouum hominem induendum esse monet.
    - Ornamenta noui hominis induenda, qualia sunt, Misericordia, benignitas, humilitas, modestia, patientia, clementia, pax & similia virtutum Christianarum genera. vers. Induite vos. eod.
    - Charitatem, quæ uinculū est perfectionis. Vers. Super omnia autem hæc. eodem.
    - Animi gaudium excitādum Psalmis, hymnis & canticis spiritualibus. ver. Verbum Christi habitet in uobis. eodem.
  - Officia sex
    - Mulierum, Virorum, Filiorum, Parentum, Seruorum, Dominorum
    - Erga Viros. Vxores. Parentes. Filios. Dominos Seruos.
    - Ca. 3. & principio 4.

DE EPILOGO. TABVLA 96.

- In epilogo facit duo
  - Requirit illorum intercesſionem, ut Deus apperiat apostolis suis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi, vt manifestent illud ita, vti oportet eos loqui. d. c. 4. uers. Orationi instate &c.
  - Salutem illis nunciat diuersorum Christi ministrorum nomine, ut mutuam inter illos retineat beneuolentiam. uers. Salutat uos Epaphras. usque in fin. cap. 4. & ultimi.

EPI-

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES PRIMA,

De patientia in aduersis propter spem futuræ resurrectionis retinenda. Liber Bibliæ LVIII. Secundæ Partis libri Quarti, Octauus.

ORDINIS RATIO.

De fide hactenus præcipuè disputatum est, hic nunc de opere agitur fidei. Sed quid Paulus vocat opus fidei? Quòd nemo, inquit, instantiam vestram infregit. Hoc enim opus est fidei. Si credis, omnia patere: Si non pateris, non credis. Etenim an talia non sunt, quæ nobis promissa sunt, vt credentem etiam mille mortes pati malle oporteat, quam ipsis excidere? Propositum est regnum cælorum, & immortalitas, & vita æterna. Itaq; qui credit, omnia patitur. Proinde fides per opera probatur. Chrysost. in epistola Pauli ad Thessal. 1. homil. 1.

THESSALONICENSES QVI, ET VNDE fuerint dicti.

Thessalonica est vrbs nobilis in Macedonia, & eius regionis Metropolis, à qua Thessalonicenses sunt dicti. Ansel. in præfatione huius epistolæ, & Theophylact. ibidem. Hi, vt præ cæteris maiori laude digni, duabus ab Apostolo commendantur epistolis, & quòd non solum fidem inconcussam veritatis seruauerint, sed & in persecutione fuerint constantes, perferentes etiam alacriter persecutiones à ciuibus suis. Ioan. Driedo, De scriptu. ecclesiast. lib. 1. cap. 3. part. 3.

DE HVIVS EPISTOLAE TITVLO, CVR NIHIL IN EO de se ipso ponat, nec apostolum se, nec seruum Christi vocans, ex Chrysostomo.

Mihi videtur, ob id authoritatem suam non posuisse, quòd isti recens in fide essent instructi, suique nondum experientiam cepissent, essetque adhuc initium prædicationis ad eos factæ. Chrysos. hic cap. 1. in principio. uel, vt ibidem Anselmus, quia ipsi ad obediendum proni erant, ideò non ponit nomen authoritatis suæ, vel officii, sed vt pares admonet.

CVR SYLVANI ET TIMOTHEI NOMEN HVIC epistolæ in titulo præfixerit.

Syluanum autem (id est Silam) & Timotheum ideo secum posuit, quia in conuersione Thessalonicensium fuerant cum illo participes laboris, vel quia nunc erant cum ipso Athenis. Ansel. ibid.

QVANDO, VNDE, ET PER QVOS MISERIT hanc epistolam Paulus.

Prima epistolarum omnium, quas D. scripsit Paulus, est illa prior ad Thessalonicenses. Eã enim misit Athenis, vt ad eos scribens docuit. In medio enim epistolæ sic dicit: Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis Athenis remanere solis, & misimus Timotheum fratrem nostrum, & fidelem ministrum Dei, & cooperatorem nostrum in Euangelio Christi, ad confirmandos vos, & exhortandos pro fide vestra. 1. Thess. 3. Theodoretus in præfat. ad omnes D. Pauli epistolas, & B. Anselmus in præfatione ad Thessalonicen. Misit autem postquàm eos & vidisset, & in fidei rudimentis instituisset; per Tychicum quoque diaconem, & Onesimum. Theodoret. & in vulgato huius epistolæ argumento. Licet Athanas. in Synopsi, & Theophylac. in præfatione ad omnes B. Pauli epistolas, scribant, cum hac epistola Timotheum ad Thessalonicenses missum fuisse. Sed perpenso eo quòd Timotheus in titulo, & in salutationis formula numeratur, tanquàm vnà cum Paulo scribens, verisimilius est, per eum non fuisse transmissam, sed quòd tunc Athenis cum D. permanserit Paulo.

DE OCCASIONE SCRIBENDI THESSA-lonicensibus.

Quoniam multa cum in Berrhœa, tum Macedoniæ ciuitate Philippis, tum Corinthi, & Thessalonicæ Paulus fuerat perpessus, veritus est, ne vel suis pressuris illi offensi, haud satis stabiles forēt, vel mœrore nimio ob suorum è vita discessum conficerentur, quo patrio more alioqui plurimum angebantur hanc misit illis epistolam, vt in fide sic confirmarentur, ne quoquo pacto ab ea descíscerent, siue ipsi afflictarentur, siue alios cernerent afflictari, adeo vt nec morientium ægrius ferrent casus, sed eam sectarentur vitam, quam ab eo accepissent, vt hac de re D. sentit Athanas. hic in Synopsi.

DE EADEM, EX THEODORETO.

Cum autem eorum qui crediderant, perpetuò curam gereret, beatissimum Timotheum Athenis misit Thessalonicam, vt eos fulciret, & confirmaret, & omnibus aduersariorum machinationibus eos potentiores efficeret. Is reuersus laudauit quidem eorum fidem inexpugnabilem, dixit autem eos opus habere aliqua exhortationis doctrina, de quibusdam quæstionibus, quæ apud eos mouebantur. Quibus intellectis Paulus, pro suo in omnes Christianos amore, permotus fuit de his rebus aliquid ad eos scribere. Theodoret. hic in argum.

QVID IN SVMMA SCRIPSERIT.

Primum quidem laudat eorum singularem in fide constantiam; Deinde hortatur eosdem, vt mortuorum certam expectent resurrectionem; tum illud etiam monet, ne in Domini aduentu inuestigando nimis sint curiosi, aut soliciti. Idem Theodoret. ibidem.

QVIS TOTIVS EPISTOLAE SCOPVS.

Eum autem hæc scribit in finem, vt leniter corrigat errantes: perfectiores verò commonefaciat, ne rebus cedant aduersis, neve apostolis falsis aliquid præstent fidei, quin & ipsi potius alios corrigant errantes.

PARTITIO.

TABVLA 97.

GRATVLATORIA est hæc epistola, & in duas distribuitur partes; Quarum
- Prior ad communem pertinet totius Ecclesiæ Thessalonicensis laudem cap. 1. 2. & 3.
- Altera priuatorū quorundam notat errores, & imperfectiones, quibus D. Paulus commoda adhibet remedia.

DE LAVDIBVS THESSALONICENSIVM in communi. TABVLA 98.

PARS PRIMA, quæ circa laudẽ versatur Thessalonicensium, tria continet capita:

- Gratiarum actionem, qua gratulatur
  - Sibi, quòd euangelium suum ad Thessalonicenses non fuerit in sermone tantum, sed & in virtute, & in spiritusancto, & in plenitudine multa.
  - Ipsis Thessalonicensibus propter assecutam perfectionem in
    - Operibus fidei,
    - Sustinentia spei,
    - Plenitudine charitatis,
    - Et omni virtutum genere.
    - Quare effecerunt, vt
      - Fides illorum toti innotesceret orbi.
      - Forma essent omnibus credentibus.
      - Imitatores fierēt D. Pauli, capit. 1. per totum.
- Cõsolationem, qua in mediis laborum, & molestiarũ fluctibus solatur
  - Seipsum
    - Quòd suo ad eos aduentu non inanem luserit operam, cap. 2. in princip.
    - Quòd nullos induxerit errores, nec ad fauorem popularem, sed ad Dei prædicauerit gloriam ea, quæ vera sunt, & sancta. versicu. Exhortatio enim nostra, eodem.
    - Quòd ab omni adulatione, auaritia, & vanæ gloriæ cupiditate, quæ re vera pestes sunt religionis pestilentissimæ, semper alienus fuerit, & immunis. versic. Neque enim aliquando fuimus.
    - Quòd nemini fuerit oneri, nec vllis pepercerit laboribus. ver. Cum possemus vobis oneri esse. eod.
    - Quòd animam suam posuerit pro euangelio. ibid.
  - Thessalonicenses
    - Quòd euangelium non vt hominum, sed Dei verbum acceperint. ver. Ideo & nos gratias agimus. eod.
    - Quòd sicut eadem passi sunt à suis persecutoribus, quæ Apostoli à Iudæis: ita cum illis habituri sint eandem spem, idem gaudium, & æqualem gloriæ coronam. versic. Quia eadem passi estis & vos. vsque in finem. cap. 2.
- Amorem D. Pauli erga Thessalonicenses singularem. Quem testatum illis facit tribus præcipuè argumentis
  - Quòd miserit illis Timotheum, vt eos per fidem suam cõfirmaret, & exhortaretur. cap. 3. in principio.
  - A gaudio singulari, quod ex felici illorum in fide progressu concipiat: versic. Quoniam nunc viuimus, si statis, eod.
  - Intercessione sua pia, & fideli, qua obsecrat, vt dominus multiplicet eos, & abundare faciat charitatem, tam inter se, quàm erga alios, & corda eorum in aduentum vsque Christi corroboret, atque confirmet. ver. Quam enim gratiarum actionem. vsque in fin. cap. 3.

DE ERRORIBVS ET IMPERFECTIONE quorundam priuata. TABVLA 99.

IMBECILLItati, & erroribus humanis, q. Christi fideles in suscepto salutis itinere ĩpedire plerunq; & remorari solent, duo D. Paulus adhibet remedia

- Correctionē, qua reprehēdit errantes, & præsertim
  - Fornicarios, ver. Hęc est enim voluntas Dei. eod. cap. 4.
  - Deceptores, ver. Et ne quis supergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem suum. eodem.
  - Ociosos, versicu. Rogamus autem vos fratres, vt abundetis &c. eodem.
  - Solicitos nimium de
    - Morte amicorum, versi. Nolumus autem vos ignorare fratres. vsque in fin. d. cap. 4.
    - Die iudicii, qui
      - Infidelibus quidem terribilis,
      - Fidelibus autem nihil formidandus.
- Exhortationem, vt
  - Agnoscant eos qui in ecclesia laborant, & præsunt in Domino, eosq; propter opus Euangelii, & diligant, & pacem habeant cum eis.
  - Corripiant inquietos.
  - Consolentur pusillanimes,
  - Suscipiant infirmos.
  - Patientes sint ad omnes.
  - Ne quis malum pro malo alicui reddat, sed quod bonum est, exerceat in omnes.
  - Semper gaudeant.
  - Sine intermissione orent.
  - In omnibus gratias agant.
  - Spiritum ne extinguant.
  - Prophetias ne spernant.
  - Omnia probent, quod bonum est retineant.
  - Ab omni specie mala abstineant.
  - Alius pro alio oret.
  - Sic futurum, vt
    - Sanctificētur à Deo pacis per omnia.
    - Integer eorum spiritus, & anima, & corpus, sine querela in aduentu Domini cōseruetur. vers. Rogamus autem vos fratres. vsque in fin. capit. 5. & vltimi.

EPI-

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES SECVNDA,

De nouissimis temporibus,& de aduersarij,hoc est, Antichristi deiectione, Liber Bibliæ LIX. Secundæ Partis Quarti libri, Nonus.

ORDINIS RATIO, EX AMBROSIO.

Quoniam in prima epistola ad Thessalonicenses data,inter cætera etiam de aduentu Domini quædam scripsit,& de resurrectione sanctorum, nunc aliam scribit ad eos,in qua significat,licet obscurè, neque enim posset apertè scribere,de abolitione regni Romani,& de Antichristi apparentia, & damnatione,& de quorundam fratrum inquietudine. Ambrosius hic in præfatione.

VBI ET QVANDO SIT SCRIPTA.

Non multo post primam scripta est hæc ad Thessalonicenses epistola. Theodoret.in præfatione ad omnes D. Pauli epistolas. Ab Athenis,vt idem Theodoretus in fin.huius docet epistolæ, per Titum Diaconem,& Onesimum Acolytum. Hic in argum.vulgato.

ARGVMENTVM.

Huius epistolæ summa eadem ferè est,quæ prioris. Nam vt ibi,ita hic etiam Thessalonicenses ad patientiam,qua potest maxima hortatur diligentia,ostendens iustum Dei iudicium,ut boni gloriam consequantur,mali vero pœnam. Glossa hic in principio.

CVR BIS SCRIPSERIT AD EOSDEM.

Cum resciuisset diuinus Apostolus vtilitatem quam receperant Thessalonicenses ex prioribus literis,& quòd grauiter pro fide oppugnati,forti, & generoso animo ferrent aduersariorum impetus, ad eos quoque scripsit secundam epistolam,ad virtutem, & animi magnitudinem excitans, & spe futurorum consolans. Theodoretus hic in argumen.

Vel (vt Origenes ait) ob eam causam, quòd quidam sub nomine Pauli Apostoli falsam epistolam scripsissent,vt conturbarent Thessalonicenses,quasi instaret dies Domini,& seducerent eos. Nam propter hanc epistolam dixit: Rogamus vos fratres &c. neque per epistolam tanquàm per nos missam. cap.2. Ruffin.in apolog.pro Origene hæc citat.

ALIA HVIVS SCRIPTIONIS OCCASIO.

In Thessalonica quidam ociosi,& inordinatè viuentes circuibant, ac fratres seducebant, quasi iam tum dies Domini præ foribus esset. Seducebant autem audientes eo prætextu, quasi hoc ab Apostolo id manifestante,& ab ipso Spirituſancto audiuissent. Athanas.in Synopsi.

Hanc suspicionem aliquibus non parum augere videbatur id, quod ipse in priori epistola scripserat Paulus: Mortui in aduentu eius resurgent primi,deinde nos qui viuimus, qui residui sumus,simul rapiemur cum illis. Quæ verba ita contristauerunt eos, vt putarent iam vicinum esse diem Domini, timebantque ne damnarentur, eo quòd tardè ad fidem venientes, imperfecti essent. Glossa hic in principio.

Atque hunc metum illis diabolus procul dubio ob hanc iniecerat causam, vt spem illis futuræ adimeret resurrectionis,& Christi ipsius de aduentu suo prædictionem,quæ Matth.24. habetur capite,in illorum mentibus irritam faceret, & inanem, atque sic, quod crudelius est,Spiritumsanctum ipsum, quantum in se est,redderet mendacem. Theophylactus hic in argumento id insinuat.

Has ob causas Apostolus Paulus etiam hanc scripsit epistolam. In qua eos inter cætera, de prædicto saluatoris nostri aduentu, his instruxit verbis: Rogamus autem vos fratres, inquit, per aduentum Domini nostri Iesu Christi, & nostræ congregationis in ipsum, vt non moueamini cito à sensu vestro, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam, tanquàm per nos missam, quasi instet dies Domini. Nemo vos seducat vllo modo. 2. Thess. 2.

QVAE SIGNA D. PAVLVS ANTE DIEM EXTREMI iudicij prædixerit euentura.

Mat. 24. Primum Christus ipse multam huic rei diligentiam, & curam impendit: & sedens in monte, de omnibus quæ ad consummationem sæculi pertinent, exactè ad discipulos disputat. Quamobrem? ne locus esset illis, qui Antichristos, & Pseudochristos inducunt. Ponit autem & ipse multa signa, vnum quidem maximum, dicens: Quando prædicabitur Euangelium apud omnes gentes. Et aliud quoque, ne quòd ad eius pertinet aduentum, errarent: Sicut fulgur, inquit, veniet. Quod non in angulo quodam occulitur, sed vbique resplendet. Non opus habebit indicatore, ita erit illustris, quemadmodum, neq; fulgur necesse habet iudicari. Chrysost. 2. Thessalonic. homil. 1.

Signa iudicii extremi.

Dedit etiam Paulus aliud quoddam extremi iudicii signum, dicens: Quoniam nisi venerit discessio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquàm sit Deus. Defectionem autem, ipsum vocauit Antichristum, à re ipsa ei nomine imposito: conatur enim homines à veritate abducere, & efficere, vt deficiant. Theodoret. 2. Thess. 2.

SCOPVS.

Triplicem Apostolus videtur in hac epistola scopum sibi habuisse præfixum. Vnum, vt bonos & quietos ad patientiam moneret. Alterum, vt inquietos corrigeret. Tertium, ut quæ in præcedenti epistola paulò dixerat obscurius, hic aliquo modo apertius ostenderet.
Glo. hic in prin.

DE

DE PARTITIONE EPISTOLÆ AD THESSALOnicenses secundæ. TABVLA 100.

ADHVC THESSALONICÊSES in fide quidem constantes, sed de temporibus & momẽtis magis, quàm par erat, anxios

- Commendat à
  - Fidei constantia, cap. 1, in princip. vers. Gratias agere debemus &c. Quoniam supercrescit fides vestra.
  - Mutua charitate, ibid. vers. Et abundat charitas vniuscuiusque.
  - Patientia in tribulationibus, vers. Ita vt & nos ipsi. ibidem.
  - Merito vitæ æternæ. versic. Vt digni habeamini. eod. vbi etiam de bonis disserit malorum, & pro martyrii orat honore atq; dignitate. vsque in fin. cap. 1.
- Leniter repræhendit, magis tamẽ solatur, & præmunit aduersus timorem de die iudicii extremi
  - Quòd tam citò non sit ventura, quàm illi credere ac nimiũ formidare videbantur, cap. 2. In principio. versic. Vt non citò moueamini, neque terreamini.
  - Quòd eam præcessura sint hæc signa
    - Discessio primum ab imperio, scilicet Romano, & obedientia ecclesiæ Romanæ.
    - Deinde homo peccati, & filius perditionis, id est, Antichristus. versic. Ne quis vos seducat. eod.
  - Etsi eius speciem habere poterat, qui tum sæuiebat in Christianos Nero, non tamen illum verum esse Antichristum. vers. Et nunc quid detineat scitis. eod.
  - Deum prius Antichristi fraudem & dolum reuelaturum. vers. Et tunc reuelabitur ille iniquus. d. cap. 2.
- Monet duo maxime necessaria
  - Primum, vt caueant sibi à societate & conuersatione Pseudoapostolorum, inordinatè & non secundum traditionem verè apostolicam viuentium, & ipsum potius imitentur Paulum, cap. 3. à princip. vsque uers. Vos autem fratres: Vbi iterum inuehitur in homines occisos, publicam ecclesiæ tranquillitatem perturbantes.
  - Secundum, ne deficiant in bono: Et, si quis non obediat Euangelio, ut eum notent per epistolam, nec consuetudinem habeant cum eo. Ita tamen, ut magis uitia fugiant quàm hominem, nec oderint vt inimicum, sed corripiant ut fratrem. à d. uers. Vos autem fratres, nolite deficere benefacientes. usque in fin. cap. 3. & ultimi.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM PRIMA, DE OFFICIO Episcopi, siue de Ecclesiastica disciplina, Liber Bibliæ LX. Partis secundæ libri quarti, decimus.

ORDINIS RATIO.

Hucusque de moribus Christianorum actum est in genere: Epistolæ uerò ad Timotheum duæ, & ad Titum una, de Ecclesiastico statu scriptæ sunt, Tertulliano teste aduersus Marcion. lib. 5. in fine. uel hactenus discipulos instituit Paulus, hic magistros instruit Ecclesiæ. Chrysost. hic in præfatione.

TIMOTHEVS QVIS FVERIT.

2. Ti. 1. Timotheus Ephesiorum episcopus, de ciuitate Lystrensium, patre Græco, id est, Atheniensi, matre autem Iudæa, ut refert Apostolus, dicens, Recordationem accipiens eius fidei, quæ est in te non ficta, quæ & habitauit primum in auia tua Loide, & matre tua Eunice, certus sum autem quòd & in te. Hic autem fuit discipulus Pauli, eiusq; spiritualis filius. Quem puerum propriè idem Paulus secum assumpsit: qui pudicus & virgo parmansit, quique apud Ephesum in monte, qui vocatur Pyon, cum magno honore sepultus est. Isidorus de patribus noui testamenti. Constantinus autem Imperator sanctas reliquias Andreæ, Lucæ & Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas dæmones rugiunt. Hieronymus aduersus Vigilantium.

QVAE IS IN SACRIS LITERIS HABVERIT testimonia.

Attestatur autem & Lucas in Actis apostolorum, admirabilis eum fuisse indolis iuuenem, cui à fratribus qui Lystris, atque Iconii morarentur, testimonium perhibebatur probitatis atque virtutis, qui vna & discipulus fuit, & magister euasit: atque adeò prudentia sapientiaque præclarus, vt ei Paulus omne ministerium concrederet. Actor. 16. Et Chrysost. hic in argumento.

CVR A PAVLO TIMOTHEVS FVERIT circuncisus, cùm ipse contra circuncisionem vbique gratiam prædicaret Euangelij.

Non propterea Timotheum circuncidit Paulus, quòd putaret aliquid iustificationis illi iam ex circuncisione prouenire, sed propter Iudæos qui erant in illis locis. Cum enim scirent illi omnes, quòd pater eius fuisset gentilis, timebat Apostolus ne Iudæi doctrinam fidei protinus respuerent, si esset incircuncisus. Anselmus in præfatione ad hanc epistolam ad Timoth. 1.

VNDE FIAT, QVOD CVM PAVLVS PLVRES haberet discipulos, duobus tantum, Timotheo & Tito, sacras scripserit epistolas, ex Chrys.

Verum enim si quis curiose perquirat, quid sit cur Tito ac Timotheo tantum ex omni discipulorum numero scribat, cum Silas & Lucas probati quoque ac mirabili virtute præditi fuerint: Ait nanque ipse cum scriberet: Lucas solus est mecum. Sed & Clemens vnus ex comitibus eius fuisse colligitur, cum de ipso scribat, Cum Clemente & cæteris coadiutoribus meis, non id quidem ab re, aut incongrue faciet. Cuius ergò rei gratia Tito ac Timotheo tantummodo scribit?

Quòd his iam ecclesiæ gubernacula curamq; tradiderat, illos uerò adhuc secum circũducebat. Adeò uerò erat uirtutis excellens insigne, ut neque adolescentia ipsa impedimento esset. Idcircò etiam scribens ait inter cætera, Nemo adolescentiam tuam contemnat. Vbi enim uirtutis certa argumenta præluxerint, omnia quadrant, nihilque impedimento esse poterit. Chrysostomus hic in argumento.

QVAM

QVAM OB REM HOS DISCIPVLOS PAVLVS TVM demum, cum eis Ecclesiæ gubernacula commiserat, & non potius antea, reddiderit instructos.

Sic enim dicto in loco vlterius quærit Chrysostomus. Cur autem discipulo, inquit, qui iam in magistri transierat ordinem, hanc epistolam scribit? Nonne antea perficiendus erat, quàm præficiendus ecclesiæ? Quòd si iam perfectus erat, superfluo illi hanc epistolam scribit. Sed enim doctrina illi opus erat, non eadem, qua discipuli instruebantur, verum quæ magistro, præceptorique congrueret. Videas namque illum per totam epistolam doctori congruam inferre doctrinam, statimque ex ipsis initiis nō ait, Ne intendas his qui aliter te docent: sed quid? Vt eos admoneas, non docere aliter. Chrysost. ibid.

VBI ET QVANDO EDITA SIT HAEC epistola.

Clarum est, quòd quando secundo ex Epheso venit B. Paulus in Macedoniam, tunc illic optimum Timotheum reliquit, vt eorum curam gereret, qui salutarem prædicationem susceperant. Theodoretus in omnes D. Pauli epistolas.

ARGVMENTVM EX ATHANASIO in Synopsi.

In hac epistola Paulus, inter cætera de quibus instruit Timotheum suum per Asiam episcopùm, Canones illi præscribit ecclesiasticos: De constituendis episcopis, presbyteris, & diaconis. Quomodo hi sese gerere, quales esse, & quid præcipuè in ecclesia pro statu, & conditione omnis generis hominum docere debeant. Ex quibus etiam, quis huius epistolæ sit scopus, & intentio, facile quiuis intelligere, & cognoscere poterit.

DE PARTIBVS PRIMÆ AD TIMOTHEVM epistolæ. TABVLA 101.

EPISCOPI officium cōsistit in
- Defensione doctrinæ sanæ, cap. 1. per tot.
- Oratione, tot. cap. 2.
- Impositione manuum, seu ordinum collatione, integro cap. 3.
- Honestate vitæ. cap. 4.
- Liberalitate erga pauperes. à princ. cap. 5. vsque ad vers. Aduersus presbyterum:
- Iurisdictione ecclesiastica. à d. vers. vsque in finem cap. 5.
- Prædicatione euangelii. cap. 6.

DE VERBI DEFENSIONE.

TABVLA 102.

SANAM DOctrinam D.Paulus eam esse affirmat, quæ est secūdum Euangelium gloriæ beati Dei,quod ipsi erat creditum.cap. 1.versi. Scimus autem. Cuius
- Summa cō sistit
  - Non in tra ctatione
    - Fabularum & Disputationum de genealogiis interminatis, ca. 1,in princip.
  - Sed in prædicatione ad ædificationem Dei,quæ est in
    - Fide & Charitate, quæ finis est præcepti,vers. Quæ quæstiones.eo.
  - Et in discrimine legis & Euangelii. Nam
    - Lex impio, non autem iusto, hoc est,iā per fidem Christi & gratiam Dei iustificato posita est,quòd ea velut pædadogo indigeat, vt legis terrore iustus incitetur ad bene agendū,sed spōte & ex charitate Dei præcepta seruat.
    - Euangelium autem datum est,omni credenti,in tanta abundantia, vt qui illud seruauerit,vna etiam adimpleuerit totū,quid quid habet lex boni.d.vers.Scimus.eod.
- Effectus sunt
  - Gratia Domini nostri cū fide & dilectione,quæ est in Christo Iesu.vers.Superabundauit autem gratia.eod.
  - Remissio peccatorum.vers.Fidelis sermo.eod.
- Modus docendi ac veræ illius doctrinæ non tantum conseruandæ, sed etiā propagādæ ratio duplex:Quarum
  - Prima,exemplis eorum qui conuertuntur ad fidem, quod D.Paulus ex sua declarat vocatione. Nam ob id maxime se ex blasphemo & persecutore conuersum esse asserit, vt in se primo Christus ostenderet omnem patiētiam ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam.vers.Gratias ago ei &c.eod.
  - Secūda, Prædicatio ex
    - Corde puro,
    - Conscientia bona,
    - Fide non ficta,
    - in princ. & in fine cap. 1.

DE ORATIONE.

TABVLA 103.

ALTERVM pastoris officiū est: orationi vacare, qua de re D.Paulus monet tria
- Quales esse debeāt præces Christianorum, q̄ diuidūtur in
  - Obsecrationes pro iis rebus, quæ ad salutem sunt necessariæ, cap. 2.In princip.
  - Gratiarum actiones pro beneficiis acceptis.Ibidem.
- Pro quibus faciēdæ sint peccationes. Orādum est autem pro
  - Regibus, & omnibus qui in sublimitate constituti sunt,vt quietam sub illis & tranquillam agamus vitam in omni pietate & castitate.ibidem.
  - Omnibus hominibus, vt ad agnitionem veritatis perueniant. Nam & Deus ipse omnes vult saluos fieri.Eodem loci.
- Quo ritu sit orādū, Nam
  - Viros vult orare in omni loco, leuantes puras manus, sine ira & disceptatione.vers.Volo ergo viros.d.cap.2.
  - Mulieres verò in habitu ornato,cū verecūdia & sobrietate, nō ī tortis crinibus aut auro vel veste preciosa.ver.Sīr & mulieres. eod.
  - Docere autem mulieri,aut dominari in virum,permittit nunquam. vers.Mulier in silentio discat cum omni subiectione.eod.
  - Nec tamen ob id deterior mulierum conditio censeri debet, Saluabuntur enim & ipsæ per filiorum generationem, si permanserit in fide,& dilectione,& sanctificatione cum sobrietate.uers. Saluabitur autem.vsque in fin.cap. 2.

DE MINISTRIS ECCLESIÆ ORDINANDIS.

TABVLA 104.

QVANTVM AD Ecclesiæ ministros attinet, diuus Paulus hoc loco
- Primum describit qualitates
  - Episcopi, in quo requiruntur tria
    - Vt sit irreprehensibilis, vnius vxoris vir, sobrius, prudens, ornatus, pudicus, hospitalis, doctor: nõ vinolentus, non percussor, sed modestus: non litigiosus, non cupidus, cap. 3. in princip.
    - Qui bene posit domui suæ præesse. ibidem.
    - Et testimonium habeat ab iis, qui foris sunt, vt non in opprobrium incidat, & in laqueum diaboli. vers. Oportet. eod.
  - Diaconis, qui & ipse vnius vxoris vir sit, & benè præsit, & filiis, & domibus suis. versic. Diaconos similiter. eod.
  - Pollicetur iis, qui benè administrauerint,
    - Bonum gradum.
    - Fiduciam in fide multam, quæ est in Christo Iesu. versic. Qui enim bene. eodem.
- Deinde
  - Rationem reddit Timotheo, cur hæc ad eum perscripserit, vt si vlterius non conueniat, sciat nihilominus, quomodo oporteat eum versari in domo Dei, quæ est ecclesia Dei, columna, & firmamentum veritatis. versic. Hæc tibi scribo. vsque in fin. cap. 3.

DE VITA, ET HONESTATE CLERICORVM.

TABVLA 105.

REQVIRIT D. Paulus non tantum in episcopo, sed in quouis sacerdote, & clerico, vt bonus sit minister cap. 4. versic. Hæc proponens fratribus. Quod futurum ait
- Si caueant sibi ab imposturis eorum qui discedunt à fide. d. c. 4. ĩ prin. vbi mores describit hæreticorum: Quòd sint
  - Attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium.
  - Cauteriatam habentes conscientiam.
  - Prohibentes licita, & permissa, vt nubere, & abstinere à cibis. ibid.
- Si ineptas, & aniles deuitent fabulas, & se ad pietatem potius exerceant. Quæ ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. vers. Ineptas autem &c.
- Si bonum exhibeant fidelibus exemplum in
  - Verbo,
  - Conuersatione,
  - Charitate,
  - Fide,
  - Castitate. versi. Nemo adolescentiam tuam.
- Si attendant
  - Lectioni,
  - Hortationi,
  - Doctrinæ. versi. Dum venio ad te. eod.
- Si obseruent gratiã, q̃ data est illis
  - Per Prophetiam,
  - Cum impositione manuum presbyteri. versi. Noli negligere gratiam. eod.
- Hæc facientes, saluos facient, &
  - Seipsos,
  - &
  - Alios omnes, qui eos audiunt. versicu. Hoc enim, in fine d. cap. 4.

DE

DE BONIS ECCLESIÆ IN VSVS PAVPERVM distribuendis. TABVLA 106.

- IN HAC PARTE D. Paulus
  - Præmissa prius admonitione de moribus erga
    - Seniores non increpandos, sed vt parentes obsecrandos:
    - Iuuenes, vt fratres:
    - Auus, vt Matres:
    - Iuuenculas, vt sorores in omni castitate, capit. 5. In principio:
  - Agit de liberalitate episcoporũ, vbi præcipit, ex bonis ecclesiæ ali debere
    - Viduas (quibus hodie succedunt potissimum pauperes religiosi) non quidem sine discrimine omnes, sed eas
      - Quæ verè sint viduæ & desolatæ.
      - Quæ instant obsecrationibus & orationibus nocte & die.
      - Non quæ in deliciis viuunt.
      - Sed quæ sunt irrepræhensibiles, & probatæ in regimine domus suæ.
      - Non minus 60. annorum, quæ vnius viri fuerit vxor, in bonis operibus testimonium habens.
      - Non fornicariæ, nec verbosæ, curiosæ aut vagæ, ver. Viduas honora, hoc est, vt D. interpretatur Augustinus, iuua & subleua. d. cap. 5.
    - Presbyteros & prædicatores eos, qui bene præsunt. Nam hi duplici digni sunt honore, maxime qui laborant in verbo & doctrina. uers. Qui bene præsunt. eod.

DE IVRISDICTIONE ECCLESIASTICA. TABVLA 107.

- IVRISDICTIO Ecclesiastica uersatur circa
  - Authoritatem coercẽdi delicta, in qua hæ seruãdæ sunt regulæ:
    - Non quamlibet accusationem contra presbyteros admittendum, nisi sub duobus aut rribus testibus. uers. Aduersus presbyterum, d. cap. 5.
    - Publicè peccantes, publicè arguendos. uers. Peccantes coram omnibus. eod.
    - Ne in alteram partem declinet iudex. uers. Testor coram Deo. eod.
    - Iudicem debere esse irrepræhensibilẽ, ne, dũ alios iudicat, seipsum cõdẽnet. uer. Teipsum castũ custodi. eod.
  - Manuum impositionẽ, Vbi cauendum præcipit
    - Ne citò alicui manus im ponat. uers. Manus citò. eod.
    - Nec peccatis communicet alienis. ibidem.

DE

DE RATIONE CONCIONANDI.

TABVLA 108.

- PRAEDICAtoris partes, de quibus hic quidem fit mentio, sunt duæ.
  - Retinere populum in officio. Et quia hominum alii aliis, aut
    - Subsunt, admonet eorum officium esse, obedire, & reuerentiã exhibere dominis, non tantum
      - Fidelibus,
      - sed etiam
      - Infidelibus. capit. 6. in principio.
    - Præsunt, & qa plerũq; sunt diuites monet eos
      - Primum, diuitias non affectare. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, quæ mergunt homines in interitum. vers. Habentes autem. eod.
      - Deinde, si honesto modo contingant, quomodo eis sic vtendum, Ne scilicet sperent in incerto diuitiarum, sed studeãt diuites fieri in bonis operibus. versic. Diuitibus huius seculi præcipe.
    - Vtriusque verò generis homines variis distiuguũtur cõditionibus & qualitatibus. Quibus triplicẽ scribit regulã
      - Fugere cupiditatem, quæ radix omnium est malorum. versi. Radix. eod.
      - Sectari
        - Iustitiam.
        - Pietatem,
        - Fidem,
        - Charitatem,
        - Patientiam,
        - Mansuetudinem.
      - Persistere in vocatione ad quam quisque vocatus est. ver. Certa bonum certamen fidei.
  - Sanam tueri doctrinã, cuius rei sũma quatuor cõstat præceptis
    - Inanes fugiant quæstiones, & pugnas verborum, ex quibus oriuntur
      - Inuidiæ,
      - Contentiones,
      - Blasphemiæ,
      - Suspiciones malæ,
      - Cõflictationes hominum seditiosorum. vers. Hæc doce, & exhortare. ibid.
    - Mandatum Dei seruent sine macula irreprehensibile, vsque in aduentum Domini nostri Iesu Christi. d. versic. Certa bonum certamen.
    - Depositum, hoc est, doctrinam ab apostolis traditam custodiant. versic. O Timothee, eod.
    - Prophanas deuitent vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Eodem versi. O Timothee. d. cap. 6. & ultimi.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM SECVNDA, QVOMODO pastoribus ecclesiæ pro animarum salute sit certandum, siue de martyrio pro vera fidei catholicæ doctrina libenter suscipiendo, Liber Bibliæ LXI. Secundæ partis quarti libri, vndecimus.

ORDINIS RATIO.

Etsi inter hanc posteriorem, & illam ad Timotheum priorem epistolam, editæ sunt epistolæ ad Titum, ad Romanos, ad Galatas, ad Philippenses, ad Ephesios, ad Colossenses, ad Philemonem, & Hebræos, quæ omnes hanc secundam ad Timotheum epistolam temporis ordine præcedũt, adeò vt prior illa ordine quinta, hæc verò omnium sit postrema, tamen optima ratione hæc post illam à maioribus nostris collocata est.

Quantalibet enim quisque, vt piè scribit hoc loco Chrysostomus, animi virtute polleat, cum tamen clauum, & ecclesiæ gubernacula suscipit, insperatis fluctibus quatitur, & variis vndique negociis actus penè submergitur. Quòd cum semper aliàs ferè contingit, tum in ipso prædicationis initio necessariò fiebat, cum omnia essent plena periculis, cum maria vndique, & vndique cælum, cum persecutionibus & inimicitiis cuncta feruerent, cum omnia simul obsisterent, cum præterea ex iudaicis obseruationibus hæreses inchoarent, quas & in priore signauit epistola.

Cum ergo de officio episcopi, atque adeo cuiusuis verbi diuini prædicatoris dignitate in prima ad Timotheum actum sit epistola, rectè nunc sequitur secunda, in qua de persecutionibus, inuidia, exilio, damnis, & mille aliis agitur veri pastoris periculis, ad quorum aculeos leniter, patienterque perferendos, Paulus episcopum suum Timotheum, atque bonos ecclesiæ doctores omnes admonere voluit.

VBI, ET QVO TEMPORE SIT EDITA.

Hanc epistolam omnium quas scripsit Paulus, esse postremam, & ab eo iam ex hoc mundo transituro Roma ex vinculis ad Timotheum fuisse transmissam, constans omnium ferè sanctorum est hoc loco patrum sententia: videtur enim tunc eam scripsisse, cum esset proximus fini. Ego enim, inquit, iam delibor, & tempus meæ resolutionis instat. Et iterum: In priore mea defensione nullus mihi adstitit. Chrysost. hic in d. princip. Ambrosius item, Theodoretus, Theophylactus, & Anselmus ibidem.

QVA OCCASIONE HANC SCRIPSERIT epistolam.

Quid sibi vult, quòd secundam quoque ad Timotheum epistolam scribit? Dixerat, spero celerius venire ad te. Frustratus ille spe, & expectatione sua, consolatur cum literis, corporalis præsentiæ vice fortasis ob hoc ipsum merentem, & quòd iam gubernationis onus subiisset. Chrysost. homil. 1. super hanc epistolam.

SCOPVS.

Hoc agit in hac epistola Paulus, vt Timotheum roboret contra falsos prædicatores, & eum de omni primum regula veritatis, deinde etiam de his, quæ vltimis futura sunt temporibus, ac postremò de sua instruat passione. Breuiter, suo ipsius exemplo hortatur illum ad martyrium, pro fide fortiter subeundum. Anselmus in præfatione huius 2. ad Timotheum epistolæ.

ARGVMENTVM.

In vinculis existens Paulus, fecerat iam secundam coram Nerone confessionem. Ex qua re facilè colligere poterat, nihil sibi superesse aliud, quàm martyrium, atque ipsam adeò mortem. Quamobrem Timotheo fidei negotium hac epistola commendat, ac veluti testamento relinquit, vt si ei, quod timebat, accideret, idem Timotheus sibi in apostolatum succederet. Petrus Aureolus.

DE

DE PARTITIONE EPISTOLÆ AD TIMOTHEVM, Secundæ. TABVLA 109.

IN HAC ERGO epistola Paulus in apostolatu suo substituit Timotheum. Quã substitutionem, vt in se recipiat, conatur ei persuadere à —

- Sua in Timotheum fiducia, quam conceperat erga illum iamdudum propter fidem non tantum suam, sed etiam matris eius, & auiæ non fictam. cap.1 post princip.
- Gratia diuina, quam ipse Timotheus a D. Paulo per manuum impositionem vberiorem aliis acceperat, spiritum scilicet non timoris, sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis. versi. Propter quam causam. eod.
- Necessitate: Quia non Phygellus tantum, & Hermogenes, sed omnes, quotquot in Asia erant discipuli, ab ipso auersi fuerant. versic. Bonum depositum custodi. vsque in finem d. cap. 1.
- Comparatione ad —
  - Militem, qui debet esse strenuus.
  - Athletam, in quo legitimum requiritur certamen.
  - Agricolam, qui debet esse in laborando solicitus, vt in fructibus percipiendis sit primus, cap. 2. versi. Labora &c.
- Spe futuræ gloriæ, ad quam, vt congregentur, quantum fieri possit, omnes, bono pastori omnia sustinenda sunt. Si enim commortui sumus, & conuiuemus: Si sustinebimus, & conregnabimus. ver. Memor esto. eod.
- Petulantia, & procacitate hæreticorum, quæ veritatis studio refrenanda est, & compescenda. versi. Noli contendere verbis, ad nihil enim utile est. vsq; in fin. cap. 2.
- Multitudine improborum hominum, qui sint in diebus nouissimis grassaturi. Contra quos ita se armare debet Timotheus, & pastor quilibet bonus, & fidelis: Primum, vt eos deuitet. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus. Deinde, vt permaneat in eis quæ didicit, & credita sunt ei. Denique, vt sacræ scripturæ se muniat authoritate. cap. 3. per tot.
- Periculis imminentibus
  - In genere omnibus. Futurum enim esse ait, vt hæretici quidam sanam doctrinam deserant, & à veritate ad vanas cõuertantur fabulas. Quos arguere, obsecrare, & increpare debent episcopi. cap. 4. in princip.
  - Sibi martyrii scilicet & mortis: Ego enim iam delibor, ait, & tempus resolutionis meæ instat. Eodem cap. 4. & vltimo. Quæ verò inde in finem vsque huius sequuntur epistolæ, familiaria quædam sunt, quæ ideò D. Paulus Timotheo communicat, vt suum ad se aduentum maturet.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TITVM, DE VITA, ET HONESTATE clericorum, Liber Bibliæ LXII. Partis secundæ Libri quarti, duodecimus.

ORDINIS RATIO.

Vt in præcedentibus episcopos instituit Paulus, ità in hac epistola, quales non ipsi tantùm episcopi, sed eorum etiam in spiritualibus ministri, sacerdotes, diacones, & clerici omnes esse debeant, edisserit. Ex sententia Petri Aureoli.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO.

Non solùm iis qui in continenti, sed etiam qui in insulis habitabant, diuinus apostolus doctrinam impartitus est salutarem. Theodoret. hic in argum. Nam ea intẽtione Titum apud Cretenses episcopũ reliquerat, vt vniuersam insulam Cretam regeret & doceret. Eius verò gubernationis modũ illi in hac breui præscribit epistola. Anselmus in præfatione ad Titum.

DE TITO.

Vnus ex Pauli sociis hic vir fuit probatus: neque enim profectò illi integram insulam permisisset, neque ea quæ deerant, præcepisset implenda (ait enim: vt quæ desunt, corrigas) & tam multorum episcoporum iudicium commisisset, nisi multùm illi confideret. Chrysost. hic in princip. cap. 1.

CVIAS TITVS FVERIT, ET QVALIS.

Aiunt autem quidam hunc iuuenem fuisse, idcircò quòd ad eum scribens Paulus, eum filium vocet, sed hoc sanè non satis manifestum est. Arbitror autem ipsius etiam in actibus apostolorum fieri mentionem. Erat autem fortassè Corinthius, nisi alius aliquis apud eos fuerit eodem nomine. & Zenam quidem ad se aduocat, atque Apollon mitti cupit, hunc autem non, nanque coram Cæsare plus illis fortitudinis atque virtutis fore testatur. Idem Chrysost. ibidem.

DE EODEM, EX ISIDORO.

Titus Pauli discipulus, & in baptismo spiritualis filius, natione Græcus, ex gentibus solus à Paulo circuncisus post Euangelium, quem ad instruẽdas Ecclesias reliquit Apostolus Cretæ, ibique in pace defunctus est atque sepultus. Isidorus de patribus noui testamenti.

CRETENSES QVI ET VNDE DICTI FVERINT.

Cretenses dicti fuerunt à Creta, quæ maxima erat insula, quàm Apostolus cognitionis luce illuminauerat. Theodoretus hic in argumento.

CVR BREVIVS TITO QVAM ALIIS scripserit Paulus.

Breuem scribit epistolam meritò, quod uirtutis testimonium fuit ipsius Titi, neq; enim is ille erat, cui uerbis plurimis opus esset, sufficiebatque illum tantum breuiter admoneri. Chrysost. ad Tit. cap. 1.

VBI ET QVANDO SIT SCRIPTA.

Ex Nicopoli data fuit hæc epistola, statim post illam ad Timotheum priorem, sic vt numero sit sexta. Cùm enim in Macedoniæ locis Paulus ageret, iussit Tito vt ad se veniret. Sic autem dicit: Cùm misero ad te Arteman vel Tychicum, festina ad me venire Nicopolim, Ibi enim statui hyemare. ad Tit. 3. Dicunt autem Nicopolim esse vrbem Thraciæ, & esse Macedoniæ propinquam. Theodoretus in præfatione ad omnes D. Pauli epistolas. Sita est autem in actiaco littore. Anselmus ibid.

DE

DE EODEM EX CHRYSOSTOMO.

Videntur autem mihi, inquit, tempora quædam media intercesſiſſe, Paulumque dum iſta ſcriberet, in libertate fuiſſe. Nihil enim de tentationibus loquitur, cæterum aſsiduè Deo gratias uerſat, quæ crs dentibus erat ſufficiens conſolatio ad incitamentum uirtutis, namque cum diſcerent, quæ ſuis meritie deberentur, & ad quæ per gratiam uocati eſſent, non minimum ex hoc ſolatium capiebant.

Videtur autem mihi eam præcedere, quam ad Timotheum (ſecundo) ſcripſit; illam etenim inſtan te morte ſcripſit, hic autem liber, & abſolutus eſſe deprehenditur. Nam quod ait, decreui hyemare Nicopoli, ad Tit. 3. certum argumentum eſt, quòd needum in uincula fuerit coniectus: illic autem uinctum ſe aſsiduè uocat. Chryſoſt. cap. 1. hic in princip.

CVR HIC PAVLVS INCREPARIT IVDAEOS.

Inuehitur etiam aduerſus Iudæos: quòd ſi in totam gentem inuehitur, nihil eſt quod mireris, & hoc enim ipſum, ſcribens ad Galatas, facit; O inſenſati, inquiens, Galatæ. Porrò hoc non cõtumelioſi erat affectus, ſed amoris propenſioris. Nam ſi ſui gratia iſtud feciſſet, meritò quis illi crimen inureret. Sin uerò ignitus, & zelo fidei feruens, & gratiã prædicationis inſinuans, ita loquitur, non iniurioſè id facit. Namque & Chriſtus multa, & ſæpenumero Phariſæis, ac ſcribis criminatur. Verum non ſui ipſius gratia, ſed ideo, quòd alios omnes perderent. Chryſoſt. ibidem.

ARGVMENTVM EX THEODORETO.

Primum quidem docet, quales eſſe oporteat eos, quibus creditum eſt diuini ſacrificii munus. Deinde etiam accuſat aliquos, qui ex Iudæis crediderant, qui ſalutarem prædicationem conabantur corrumpere. Ac diuinæ tandem meminit Oeconomiæ, eius etiam oſtendens cauſas. Theodoretus in argumento ad hanc, quæ Tito inſcripta eſt, epiſtolam.

DE PARTIBVS EPISTOLÆ AD TITVM.

TABVLA 110.

DVO sunt, quæ D. Paulus pertractat in hac epistola

- Primò causam explicat Tito, cuius rei gratia reliquerit eum Cretæ, vt scilicet ea quæ desunt corrigat, & per ciuitates presbyteros constituat, ita vt idem sibi disposuerat Paulus. versic. Huius rei gratia. cap. 1.
- Deinde instruit eũdẽ
  - Quales debeat ordinare episcopos, & presbyteros, in quibus requiritur, vt sint
    - Sine crimine. d. versi. Oportet &c. Hospitales, benignos. &c. ibidem.
    - Potentes exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. versic. Vt potens.
  - Quæ vera sit Christianæ religionis doctrina de
    - Moribus, & officijs
      - Presbyterorum, & episcoporũ, vt
        - Loquantur quæ decent sanam doctrinam, cap. 2. in principio.
        - In omnibus præbeãt se exemplum bonorum operum &c. vt qui ex aduerso est, vereatur, nihil habẽs malum dicere de illis. ver. In omnibus. d. c. 2. Item. ver. Fidelis sermo. & ver. pıſcãt. circa fi. c. 3.
      - Senum, vt sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. ver. Senes. d. c. 2.
      - Anuum, in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino seruientes. ver. Anus. eod.
      - Adolescentularum, vt viros suos ament, sint prudentes, castæ, subditæ uiris, ut non blasphemetur uerbum Dei. uers. Adolescentulas. eod.
      - Iuuenum, ut sobrii sint. uer. Iuuenes. eod.
      - Seruorũ, ut dñis suis sint subditi in omnibus, non contradicentes, non fraudãtes, sed in oĩbus fidem bonam ostendentes. uer. Seruos dñis. eodem.
      - Omnium Christianorum, ut principibus, & potestatibus sint subditi, ad omne opus bonum parati, non blasphemi, non litigiosi, sed modesti, omnem ostendentes mansuetudinem erga omnes homines. cap. 3. in principio.
    - Fide, Cuius summa sub his breuissimis uerbis cõprehẽditur: Apparuit enim gratia, inquit, Dei, & saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatẽ, & secularia desideria, sobriè, & iustè, & piè uiuamus in hoc seculo: Expectantes beatam spem, & aduẽtum gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit se metipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. uer. Apparuit enim. vsque in fi. cap. 2.
  - Quomodo tractandi sunt
    - Falsi Christiani, qui uniuersas subuertunt domos, turpis lucri gratia docentes quæ non oportet, sunt redarguendi.
    - Extranei, seu à fide Christiana alieni, mansuetè, & leniter monendi. d. princ. cap. 3.
    - Hæretici post unam, atque alteram correptionem deuitandi. uers. Hæreticum hominem. d. cap. 3. & ultimo.

EPISTOLA

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD PHILEMONEM DE POENITENTIBVS iterum in gratiam recipiendis, Liber Bibliæ LXIII, Partis secundæ libri quarti, decimustertius.

ORDINIS RATIO.

Ne quis putet apud Deum vllum esse respectum personarum, non absque singulari factum est spiritus sancti consilio, quòd à Maioribns nostris etiam hæc epistola in hunc ordinem sit collocata: vt dum videmus Apostolum, hominis etiam serui, & fugitiui, & furis, tam diligentem habere curam, certissimũ inde capiamus argumentum, nemini viam neque ad doctrinam fidei, neque ad gratiam salutis æternæ cõsequendam, vllo unquàm tempore fuisse præclusam, juxta mentem Theodoreti hic in argumento.

ARGVMENTVM.

Commendatitia est hæc epistola tota. Aufugerat enim à Philemone seruus Onesimus, rebus quibusdam furto secum ablatis. Is cùm Romam forte venisset ad D. Paulum, & ab eo dum erat in vinculis, fuisset baptizatus, tantum profecit, vt dignus haberetur cui prædicationis postea committeretur officium. Quamobrem Paulus eum Philemoni cum hisce remittit literis, ac ità commendat, vt cum in gratiam prius receptum, non tantum afferat liberum, sed etiam complectatur vt fratrem. Eam enim esse huius epistolæ summam testantur omnes, quotquot eam iustis illustrarunt commentariis.

PHILEMON QVIS FVERIT.

Philemon & si Phryx fuerit genere, moribus tamen fuit fidelis. Theophylact. hic in prolog. de quo circa principium huius epistolæ sic scribit Chrysost. Philemon quidam vir fidelia ac nobilis. Quòd enim fuerit virtute mirabilis, ex eo imprimis constat, quòd domus quoque eius omnis fidelis erat, atque adeò fidelis, vt ecclesia etiam appellaretur. Quocirca scribit ad eum Apostolus, Saluta & ecclesiam quæ est in domo tua. attestatur autem & illi singularis obedientiæ meritum, & qnòd in eo viscera sanctorum quieuerunt, ipse quoque in hac epistola admonet, vt sibi hospitium paret, ideò mihi videtur illius domus, sanctorum fuisse diuersorum. Chrysost. in argumento in epistolam ad Philemonem.

DE ONESIMO.

Onesimus seruus fuit Philemonis, qui fugerat dominum, quibusdam rei dostemicæ cõpilatis. Nam quòd furatus quædam sit, audias Apostolum sic dicentem, Si quid autem te læsit, aut debet, ego persoluam. Chrysost. in arg. Eundem autem Onesimum B. Paulus episcopum ordinans, prædicationisque verbum ei committens, apud Ephesiorum ciuitatem reliquit, cui episcopus post beatum Timotheum & ipse resedit. De quo & beatus Ignatius Ephesiis scribens epistolam, ità dicit, Quoniam ego suscepi multitudinem vestram in nomine Domini, in Onesimo dilecto præceptore nostro, vestro autem episcopo. Obsecro eum secundum Christum Iesum diligere vos, & vos omnes in concordia eius in ipso esse. Benedictus enim Deus, qui vobis talibus talem episcopum donauit habere in Christo. Hic Romam perductus, atque ibi pro fide Christi lapidatus, sepultus est Christi martyr primum ibi, deinde ad loca vbi fuerat ordinatus episcopus, corpus eius delatum. Ado Treuirens. in martyrologio. 14. Cal. Martij.

VBI ET QVANDO SCRIPTA SIT hæc epistola.

Romæ scripsit Paulus hanc epistolam, dum ibi in Neronis detineretur vinculis. Edita autem est ante epistolam ad Philippenses, mox post eam, quæ ad Galatas scripta est. Theodoretus in præfatione ad omnes D. Pauli epistolas. Missa verò per Onesimum, ut ex his ipsis patet literis.

CENSVRA D. HIERON. DE EPISTOLA PAVLI ad Philemonen.

De hac epiſtola ſic loquitur Hieron. Volunt aliqui hanc epiſtolam quæ ſcribitur ad Philemonem aut non eſſe Pauli:aut etiamſi Pauli ſit nihil habere quod ædificare nos poſsit,& ob id à pleriſque veteribus repudiatam,dum commendandi tantum ſcribatur officio,non docendi.

At è contrario,qui germanæ authoritatis eam eſſe defendunt, dicunt nunquam in toto orbe à cunctis eccleſiis fuiſſe ſuſceptam,niſi Pauli Apoſtoli crederetur.Hieron.in præfat.ad Philemonem.

DE EIVSDEM EPIST. SIMPLICITATE AC breuitate ex eodem.

Sed mihi videntur,dum epiſtolam ſimplicitatis arguunt,ſuam imperitiam prodere,non intelligentes quid in ſingulis ſermonibus virtutis ac ſapientiæ lateat.

Si autem breuitas habetur contemptui,contemnatur Abdias,Nahum , Sophonias, & alii duodecim Prophetæ , in quibus tam mira & grandia ſunt quæ feruntur , vt neſcias vtrum breuitatem ſermonum in illis admirari debeas,an magnitudinem ſenſuum.

Quod ſi intelligerent hi,qui epiſtolam ad Philemonem repudiant, nunquàm breuitatem deſpicerent: quæ pro laciniosis legis oneribus , euangelico decore conſcripta eſt,dum breuiatum cõſummatumque ſermonem facit Dominus ſuper terram.Hieron.in procemio Commentariorum in hac epiſtolam.

QVAE HVIVS EPISTOLAE SINT VTILItates,ex Chryſoſtomo.

Spiritualis vitæ actus omnes proſunt omnibus.

Cæterum quòd hæc epiſtola nimium neceſſariò conſcripta ſit,hac præterea ratione diſcetis. Cũ quis enim ſpiritualiter viuit,huius habitus ipſe,& inceſſus , & verba , & actus,& omnia prorſus audientibus proſunt,nihilque id impedit aut prohibet fieri.Verum quòd neceſſario hæc epiſtola miſſa ſit , hinc iam animaduerte,quantumque habeat in ſe vtilitatis.

PRIMA VTILITAS.

Primum quidem nihil negligere monemur hoc exemplo. Si enim Paulus pro fugitiuo fure , pro ſeruo tantum prouidentiæ oſtendit, nec dubitat illum cumulatum tot laudibus mittere,nihilque veretur: quanto magis nos conuenit,in huiuſmodi quoque non eſſe negligentes?

VTILITAS SECVNDA.

Deinde ſeruilem conditionem deſperandam non eſſe,etiamſi vitiis omnibus dederit manus, quandoquidem fur iſte atque fugitiuus adeò virtutibus claruit , vt illum voluerit & Paulus habere ſocium, ſcribensq; ad dominum,dixerit? Vt pro te mihi miniſtret:quanto magis liberos non eſſe deſperandos?

TERTIA VTILITAS.

Tertiò,ſeruos à dominis non oportere abſtrahi.Nam ſi Paulus,qui ita Philemoni confidebat, Oneſimum ſibi adeò vtilem & neceſſarium ad miniſterium tenere noluit præter ſententiam domini, multò ſanè magis id nobis quoque ſeruãdum eſt. Si enim ſeruus virtute clarus eſt,ideò in primis oportet illum in ſeruitute durare , dominatumq; recognoſcere , vt omnibus qui ſunt in domo, commodo & vtilitati eſſe poſsit.

VTILITAS QVARTA.

Addam & aliam huius epiſtolæ vtilitatem,docet nos ſeruos non erubeſcere,ſi probi ſint. Nam ſi Paulus excelſior atque excellentior omnibus tanta de ſeruulo loquitur, multò ſanè magis nos de uoſtris id facere conuenit.

Cum ergò tam multa nobis commoda largiatur epiſtola,& certè nedum omnia diximus,audet quis adhuc ſuperfluam dicere? Quantæ iſtud,quæſo,temeritatis eſt? Chrſyſoſt.in huius epiſt.argumento.

DE

DE PARTIBVS EPISTOLÆ AD PHILEMONEM.

TABVLA III.

COMMENDATITIA ergo est hæc epistola, qua Onesimum Philemoni recōciliare studet tribus modis. nam

- Primo, beneuolentiam captat à
  - Laudibus Philemonis, propter eius charitatem, & fidem, quam habebat in Domino. cap. vnico. ver. Gratias ago Deo meo.
  - Sua in Philemonem fiducia singulari. versi. Propter quod multam fiduciam &c.
- Dehinc precatur eidem veniam
  - Per viscera sua. Onesimum enim, vt suam propriam diligebat animam.
  - Propter commune societatis vinculum.
  - Et mutuum inter illos amorem. ver. Obsecro te pro meo filio.
- Tandem
  - Factum summa excusat modestia. Forsan enim, ait, discessit ad horam à te, vt æternum illum reciperes.
  - Pollicetur
    - Vtilitatem, vt si Philemoni aliquando Onesimus fuerit inutilis, iam vtrique, & Paulo, & Philemoni, futurus sit vtilissimus.
    - Indemnitatem, dum sibi rogat imputari, si quod ei damnum ab Onesimo fuerit illatum.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI

AD HEBRÆOS PRO EVANGELIO ET FIDE

Christianà, contra legis antiquæ cultum, & obseruantiam, Liber Bibliæ LXIIII. Secundæ Partis Quarti libri, Decimus quartus.

ORDINIS RATIO.

Quamuis hæc epistola ratione temporis quo scripta est, sit ferè vltima, est tamen doctrinæ ordine facilè prima, tum quòd lingua Hebraica, in qua scripta est, aliis omnibus sit antiquior; tum quia hic de veritate legis agitur euangelicæ, in reliquis verò de euangelii obseruantia potissimum fuit dictum. Sed certum est, Euangelii veritatem in promissionibus veteris testamenti de venturo Messia etiam tunc multis seculis ante extitisse, quàm de eius obseruantia vllum scriptum haberetur verbum.

VBI

VBI ET QVANDO SCRIPTA, CVIVSQVE MINIsterio hæc epiſtola fuerit tranſmiſſa.

Ordine temporis eſt hæc epiſtola penultima, ſcripta eſt enim proximè ante ſecundam ad Timotheũ editã, quæ (vt diximus) omnium fuit poſtrema. Theodoret. in Præfat. ad omnes D. Pauli epiſtolas. Miſſa autem fuit ex Italia. Theophylact. ibid. & D. Athanaſ. in Synopſi, per Timotheum filii Apoſtoli Pauli ſpiritualem. cap. vltimo hic ad Hebræos, & Lyranus in prolixo huius epiſtolæ procœmio.

AD QVOS SCRIPTA SIT.

Hebræi, ad quos hoc loco ſcripſit Apoſtolus, dicuntur illi, qui ex Iudæis ad Chriſtum ſunt conuerſi. Interpretantur autem Hebræi, tranſitores vel tranſeuntes, quique radicem cordis in amore præſentis mundi non plantauere, ſed aſsiduis deſideriis ad ſuperna tranſeunt, qui peregrinationem terræ non diligunt pro habitatione Patriæ, ſed veram Patriam inquirunt, ipſi ſunt verè Hebræi, & ad ſe ſcriptam eſſe credant hanc epiſtolam. Anſelmus hic in præfatione epiſtolæ ad Hebræos.

Hebrei qui ſint.

QVONAM HAEC EADEM SCRIPTA ſit epiſtola, & quomodo, ex Chryſoſt.

Sed quonam ad eos epiſtolam mittit? Mea opinione, Hieroſolymam, & in Palæſtinam. Sed quomodo ſcribit? Quemadmodum & baptizabat, non habens mandatum vt baptizaret. ait enim ſe nõ miſſum ad baptizandum. Nec tamen vetitus erat, ſed operæ auctarium hoc fecit. Et qui poterat his non ſcribere, pro quibus vel deuoueri volebat? Chryſoſt. hic in præfat.

IN QVA LINGVA EDITA SIT hæc epiſtola.

Hanc epiſtolam fertur Apoſtolus ad Hebræos conſcriptam, Hebraica lingua miſiſſe, cuius ſenſum & ordinem retinens Lucas Euangeliſta, poſt exceſſum B. Apoſtoli Pauli Græco ſermone compoſuit. Author argumenti, huic epiſtolæ in ſacris Bibliis præfixi.

DE EPISTOLAE HVIVS AVTHORE dubitatio.

Hanc epiſtolam multi Pauli eſſe aiunt, quidam verò negant. Auguſt. De ciuitate Dei. lib. 16. cap. 22. Nam creditur vel Barnabæ eſſe, iuxta Tertullianum, vel Lucæ Euangeliſtæ, iuxta quoſdam, vel Clementis Romanæ poſtea Eccleſiæ epiſcopi, quem aiunt ſententias Pauli proprio ordinaſſe & ornaſſe ſermone, vel certè quia Paulus ſcribebat ad Hebræos, & propter inuidiam ſui apud eos nominis, titulum in principio ſalutationis amputauerit. Hieron. in Catal.

RATIO DVBITANDI DE PAVLO PRIMA, ex Hieronymo.

Epiſtolam quæ ad Hebræos ſcribitur, quidam Pauli non eſſe contendunt, eò quòd non ſit eius nomine intitulata. Hieron. in dicta præfatione ad epiſtolas Pauli.

SECVNDA DVBITANDI RATIO.

Ob ſermonis ſtyliq; diſtantiam, quòd hæc dictione non nihil politiori concepta videatur, quàm reliquæ D. Pauli epiſtolæ. Hieron. ibidem. & in Catal.

OPINIO HAC DE RE COMMVNIS.

Sed vſus eccleſiæ Catholicæ communis, & temporis longi præſcriptio manifeſta, contrarium iam diu non ſemel obtinuit, eſtque hac de re conſtans Patrum ferè omnium ſententia, huius epiſtolæ non alium eſſe authorem, quàm Diuum Paulum, vt quæ & ſemper, & vbique, & ab omnibus ferè, aut maiori ſaltem parte habita & credita ſit ipſius Pauli.

RESPONSIO HIERONYMI AD PRIMAM dubitandi rationem.

Si propterea, inquit, non eſt Pauli, quia eius non habet nomen, ergo nec alicuius erit, quia nullius nomine intitulatur. Quod ſi abſurdum eſt, eius magis cenſenda eſt, quæ tanto ſuæ doctrinæ fulget eloquio. In præfat. in omnes epiſtolas Pauli, quæ Hieronymo aſcribitur.

CVR HIC NOMEN SVVM TACVERIT Paulus, ex eodem.

Sed quia apud Hebræorum ecclesias quasi destructor legis falsa suspicione habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis & veritate Christi reddere rationem, ne odium nominis in fronte prætitulati, vtilitatem lectionis excluderet. Hieronymus ibidem, & in Catal.

DE EODEM, SENTENTIA AVGVSTINI.

Paulus in hac epistola, inquit Augustin. principium & salutationem propterea dicitur obmisisse, ne Iudæi qui aduersus eum pugnaciter oblatrabant, nomine eius offensi, vel inimico animo legerent, vel omnino legere non curarent, quod ad eorum scripserat salutem. August. in epist. ad Roman. inchoatæ expos. ex sententia Clementis Alex. apud Nicephorum. lib. 4. hist. eccles. cap. 33. & Euseb. lib. 6. hist.

RESPONSIO AD SECVNDAM DVBItandi rationem.

Nec sanè mirum, si eloquentior videatur in proprio, id est in Hebræo, quàm in peregrino sermone, id est, in Græco, quo cæteræ epistolæ scriptæ sunt. Hieron. in d. præfat. & in Catal.

ALIA RESPONSIO EX HVIVS EPIstolæ argumento.

Aptissima demum illa ratio videtur, quæ in huius epistolæ continetur argumento. In primis, ait, videndum est, cur Apostolus Paulus in hac epistola scribenda, non seruauerit morem suum, vt vel vocabulum nominis sui, vel ordinis describeret dignitatem. Hæc causa est, quòd ad eos scribens, qui ex circuncisione crediderant, quasi Gentium Apostolus, & non Hebræorum, sciens quoque eorum superbiam, suamq; humilitatem ipse demonstrans, meritum officii sui noluit anteferre. Nam simili modo etiam Ioannes Apostolus propter humilitatem in epistola sua nomen suum eadem ratione non protulit. Author argument. epistolæ ad Hebræos.

PRO EADEM RESPONSIONE SENTENTIA Michaelis à Medina.

De sermonis autem distantia, quanuis ea ratio quam affert Hieron. multum arrideat, sunt tamen qui putent, hanc epistolam non tantum leporis ab authore contraxisse, quantum nunc habet. Sed insuper multum illi ex traductione in Græcum sermonem à Luca, vel Clemente accessisse, cum non tam verbis, quàm sententiæ in traducendo inhærerent: quod, vt erant apostolici sensus cõsultissimi, & eiusdem Apostoli comites indiuisi, & discipuli, absque vlla infidelitatis nota facere potuerunt. Qua sententia & veterum opiniones, quas Hieron. refert, quæ Lucæ, Barnabæ, aut Clementi eam epistolam tribuebant, in concordiam adducuntur, dum compositio quidem Apostolo Paulo, elegantia verò & dicendi lepor, vni istorum tribuitur. Mich. à Medina. De recta in Deum fide, lib. 6. cap. 25.

ALIA DE RE EADEM CENSVRA eiusdem Medinæ.

Est & magnoperè cum ratione conueniens illa sententia, quæ credit, inuentionem quidem eorum, quæ in hoc scripto tractantur, esse Apostoli Pauli, dispositionem verò, amanuensis scribæ, ita vt, quod frequentissimè solet accidere, immò, quod est in quotidiano vsu iis, qui non tantum laboris pondus sustinent, locos tractandos, docto & eleganti amanuensi tribuerint, amanuensis verò dictionem poliuerit. Neque enim hac ratione desinit esse Pauli, quemadmodum neque Regis aut Pontificis literæ, quarum ipsi locos suggerunt, si scribantur à Notario, non erunt Regis aut Pontificis.

Porrò Paulum in scribendis epistolis amanuensi ministro, quem modo secretarium aut notarium vocamus, fuisse vsum, ex fine eius epistolæ, quam ad Roman. scribit, apertè cognoscitur. Saluto, inquit, vos ego Tertius, qui scripsi epistolam. Fuit enim is Tertius D. Pauli notarius, cuius permissu nomen suum epistolæ inseruit. Medina. ibid.

DE

DE HVIVS EPISTOLÆ AVTHORITATE Ex D. Melchiore Cano. TABVLA 112.

Hæreticum esse, epistolam ad Hebræos ex canonicarum scripturarum numero reiicere.

ARGVMENTVM I.

Primo, quoniam aduersatur definitioni omnium Pontificum, & Conciliorum sacros libros enumerantium: vt Innocentii primi, atque Gelasii, Concilii 3. Carthag. cap. 47. Florentini insuper, ac Tridentini, denique Laodicensis Can. 59. Quod vtique concilium manifestè confirmatum est à Synodo Trullana.

II.

Deinde probatur hæc conclusio, quoniam epistola ad Hebræos recepta est in Concilio Niceno, vt author est D. Thomas in Commentariis super eandem. Rem vero adeo grauem vir S. non adstrueret, nisi compertam habuisset.

III.

Præterea manifestè id ostenditur ex Concilio Ephesino, cuius verba sunt cap. 10. Pontificem, & apostolum confessionis nostræ factum esse Christum, diuina scriptura commemorat. Si quis ergo Pontificem, & Apostolum nostrum negat esse factum ipsum Dei verbum, anathema sit. Hactenus Concilium. Id autem non alio loco nisi in epistola ad Hebræos Apostolus dixit. Diuina igitur scriptura est, ex cuius etiam solius authoritate efficax argumentum trahitur ad hæresim reuincendam.

IIII.

Quòd si post tam præclara, & summorum Pontificum, & Conciliorum testimonia sanctos authores in huius sententiæ confirmationem citare voluero, vereor mihi illud obiiciatur, quòd afferam in re non dubia testes minimè necessarios. Atqui non est leue argumentum, quod ex communi omniũ sanctorum consensione ducitur.

Atq; vt Græcos scriptores prætercam, quorũ omnium (vt Hieronymus ad Dardanum ait) manet ad vnum firma consensio; vtq; Latinos omittam reliquos, D. Augustinus constantissimè vbique tenet hãc epistolam esse canonicam. Nam & lib. 2. de doct. Christ. cap. 8. in canonem sanctarum scripturarum refert. & lib. 3. de Trinit. cap. 11. ita solidam credit huius epistolæ authoritatem, vt ab ea (sicut ne ab aliis quidem diuinis scripturis) aberrare non liceat. Vide eundem lib. 1. de baptis. par. siue de pecca. meritis, cap. 27.

V.

Cumque post Augustini tempora omnes Sancti, omnes Theologi, omnes Catholici, pro canonica eam epistolam habuerint, quid est quod iuniores isti in meridianam lucem tenebras inferre conantur? nisi volunt vniuersam Ecclesiam abhinc mille annos in summo errore, inque magna huius quæstionis ignoratione versatam, cuius videlicet vsu cunctis gentibus nomine Apostoli hæc epistola legitur. Canus lib. 2. de locis Theologicis, cap. 9.

PAVLO HANC EPISTOLAM adscribendam esse, ex eodem.

Cum hæreticum sit, hanc epistolam à sacris scripturis excludere, certè temerarium est (ne quid amplius dicam) de huius epistolæ authore dubitare. Quem Paulum fuisse certissimis testimoniis confirmatur.

Origenes

Origenes in primis lib.1. Commentariorum super Matthæum, & refertur ab Eusebio lib.6. ecclesiast.hist.cap.18. Ego dico, ait, quòd ipsa manifestissimè est Pauli Apostoli, & semper omnes antiqui maiores nostri eam vt Pauli Apostoli susceperunt. & opinio vsque ad nos peruenit, quòd sermo eius est Græco sermone compositus, vel per Clementem Romanæ vrbis Episcopum, vel per Lucam.

Clemens item Alexandrinus apud Eusebium 6. Eccles.hist.lib.cap.11. Manifestè (inquit) est Pauli, scripta quidem Hebræo sermone tanquàm Hebræis, sed à Luca in Græcum interpretata.

Eusebius quoque in eandem sententiam iuit 3.lib. hist. eccles. cap.38. vbi cum dixisset Clementem Romanum episcopum in epistola ad Corinthios nomine Pauli testimoniis huius epistolæ vsum, continuò subiicit: Vnde constat, quòd Apostolus hanc epistolam tanquàm Hebræis mittendam patrio eam sermone conscripserit: & vt quidam tradunt, Lucam Euangelistam, alii autem Clementem interpretatum esse, quod & magis verum est, quia & stylus ipse epistolæ Clementis cum hac concordat, & sensus nimirum vtriusque scripturæ plurimam similitudinem ferunt. Hactenus Eusebius. Et cap.3. eiusdē libri, Pauli manifestè 14. sunt epistolæ.

Dies me deficiet, si velim enumerare authores Græcos, qui hanc epistolam Paulo tribuerunt. Nec minus si commemorem etiam Latinos. Quid enim referam Athanasium in epistola ad episcopos Africanos, & lib.11. de fide Trinitatis? Quid Cyrillum 12. libro thesaurorum, cap.9. Quid Chrysostomum infinitis propè locis? Quid Ignatium? Quid Irenæum? Quid Damascenum? Quid Anacletum in epistola 2. de ordinatione Episcoporum? Quid Higinum in epistola 1. ad omnes Christi fideles? Quid Concilium Laodicenum? Quid tandem Cōciliū Ephesinum? Cum omnes Græci scriptores (vt author est Hieron. ad Dardanum) hanc epistolam Apostoli Pauli esse vna voce fateantur. Theophylactus certè miratur eorum impudentiam, qui hanc epistolam Pauli esse inficiantur, affirmatque eos non secus peccare, quàm si à Paulo abesse Christum negarent.

Quid Latini? Nempè fatentur etiam. Fatetur Ambrosius super psalmum, Beati immaculati. serm.8. & libro de his, qui mysteriis initiantur, cap.8. Augustinus insuper 2.lib. de doctrina Christiana cap. 8. & sæpe aliàs. Item Gregor.5.lib. Moralium, cap.3. Gelasius cum concilio 70. Episcoporum, Innocentius Papa, Concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum.

Quid moror? Mille quingentos abhinc annos Ecclesia legit hanc nomine Pauli apostoli, & audemus nos in dubium vertere, quod omnes Catholici tot retro seculis sine ambiguitate tenuerunt?

Omitto quòd Petrus, nisi me valde opinio fallit, testatur Paulum Hebræis epistolam scripsisse. Nam primam Petri Hebræis scriptam esse, salutatio ipsa apertè docet. At secunda Petri eisdem quoque scripta est. Ait enim: Ecce iam vobis hanc secundam scribo epistolam. In huius verò fine sic Petrus inquit, Sicut & charissimus frater noster Paulus scripsit vobis, sicut & in omnibus epistolis, &c. vobis scilicet Hebræis, ad quos scribebat Petrus. Vnde facta distinctione, subiungit: Sicut & in omnibus epistolis: vt non obscurè intelligeres, quòd Paulus Hebræis de longanimitate, & salute Christi idem, & in aliis epistolis scripserit. Non est ergo cur de authore huius epistolæ quisquam dubitet. Melchior Canus lib. 2. de locis Theologicis, cap.11.

HIERONYMVS AN DVBITAVERIT.

Negamus Hieronymum ancipitem hoc loco (quod illi falsissimè impingitur) habere sententiam. Nam vt innumera loca silentio prætereamus, quibus refert Hieronymus ex hac epistola nomine Pauli testimonia, vt illud etiam dissimulemus, quòd de viris illustribus in Paulo cum quorundam contrariū sensum expressisset, eorum argumēta refellit; ille profectò locus Hieronymianæ sententiæ clarissimus testis est, qui habetur in epistola ad Dardanum de terra promissionis, in hæc verba: Vas electionis loquitur ad Hebræos: Fide qui vocatur Abraham &c. Nec me fugit, quòd perfidia Iudæorum hæc testimonia non suscepit. Illud nostris dicendum est, hanc epistolam, quæ inscribitur ad Hebræos, non solū ab ecclesiis Orientis, sed ab omnibus retro ecclesiis, & Græci sermonis scriptoribus, quasi Pauli apostoli suscipi. Licet plerique eam, vel Barnabæ, vel Clementis arbitrentur, & nihil interesse cuius sit, cum ecclesiastici sit viri, & quotidie ecclesiarum lectione celebretur. Quòd si eam Latinorum consuetudo inter scripturas Canonicas non recipit, nec Græcorum quidē

Ecclesiæ Apocalypsim Ioannis eadem libertate suscipiunt,& tamen nos vtraque suscipimus, nequaquã huius temporis consuetudinem,sed veterum scriptorum authoritatem sequẽtes, qui plerunq; vtriusq; abutuntur testimoniis,non vt interdum de apocryphis facere solent,quippe qui & gentilium literarum raró vtantur exemplis,sed quasi canonicis,& ecclesiasticis. Et in epistolam ad Titũ cap.2. Lege(inquit) ad Hebræos epistolam Pauli Apostoli,siue cuiuscunque alterius eam esse putas, quia iam inter Ecclesiasticas est recepta.

Argumenta quæ contra huius epistolæ ad Hebræos authoritatem adferuntur, doctisimè confutata sunt ab eodem R.Melchiore Cano in eodem vndecimo capite,& à D.Michaele à Medina, lib.6.de recta in Deum fide, cap.25.

Hic idem Medina magnum habet sanctorum patrum catalogum qui in scriptis suis pro confirmatione ecclesiasticorum dogmatum multa testimonia ex hac epistola desumpserunt: inter quos sunt Clemens Romanus,Cyrillus Alexãdrinus,Gregorius Nissenus,Basilius,Hilarius,Augustinus,Ambrosius, Chrysostomus,& Damascenus. Quærantur ipsa testimonia cap.9.eiusdem lib.6.

QVA OCCASIONE PAVLVS PERMOTVS, HANC scripserit epistolam, ex Ambrosio.

Qua ratione,quoue consilio scripserit B.Paulus genti suæ populo Hebræorum, ex ipsius verbis deprehenditur. Timuit eis,ne superati tentationibus,ad infidelitatem relaberentur. Nulla enim gens obstinatioribus animis repugnabat Euangelio Christi,quàm Iudæorũ,qui Paulo erant infensissimi, quòd se gentium apostolum profiteretur,quas Iudæi,vt prophanas,& impias abominabantur:quodq; legem Mosaicam,quam illi sacrosanctam habebant,& euangelii vice per vniuersum orbem spargi cupiebant, antiquare videretur,adeò vt essent inter hos quoque qui Christi doctrinam receperant,qui putarent legis obseruationem cum euangelio miscendam.

Hierosolymis igitur,qui crediderant variis calamitatibus afficiebantur ab iis qui resistebant euangelio. Nam penes hos erat publica authoritas:coniiciebantur in vincula, cæ debantur,diripiebantur illorum bona. Hos itaque consolatur Paulus partim exemplo veterum sanctorum, quorum plerique similibus,aut grauioribus calamitatibus exerciti sunt, quo virtus illorum esset exploratior, spectatiorque ac præcipuè exemplo Christi,partim spe præmii cælestis.

Deinde declarat coruscante iam Euangelio Christi cessasse vmbras legis Mosaicæ,multa repetens ex veteri testamento,& ad Christum adcommodans. Docet non ex obseruatione legis,ad tempus datæ,& imperfectæ,sperandam esse salutem,sed ex fide,qua veteres,etiam illi probatæ sanctimoniæ viri, quorum memoria Iudæis erat sacrosancta,Deo potissimum placuissent. Tandem tradit præcepta quædam ad patientiam,& mores Christianos facientia &c. Ambrosius in præfat. epistolæ ad Hebræos.

ARGVMENTVM EX ATHANASIO.

Quoniam Iudæi legi,& vmbris illius incumbebant,ob eam causam Paulus Apostolus, Doctor gentium factus,& ad gentes amandus, vt euangelium illis prædicaret,cum omnibus gentibus scripsisset, iam deinceps omnibus etiam Hebræis qui ex circuncisione crediderant, epistolam hanc declarationibus,& probationibus instructam,de Christi aduentu,& de legis vmbra,quòd illa desierit,scribit. Et principio declarat,prophetas ob id esse missos,vt de seruatore prænunciarent, & vt post illos seruator ipse veniret. Seruos esse prophetas,& nuncios aduentus ipsius. Ipsum vero Christum filium esse Dei, per quem omnia facta sint. Et quòd hunc filium incarnari, hominemque fieri oportuerit, ut per corporis ipsius oblationem mortem aboleret. Neque enim per sanguinem uituli, aut hirci, sed per sanguinem Christi constare mortalibus salutem.

Ostendit etiam,quòd lex neminem reddiderit perfectũ,sed umbram habuerit futurorum bonorum, & quòd populus requiem per illam non inuenerit,sed cõmunis nobis omnibus relicta sit quietis dies. Item quòd sacerdotale illud summi sacerdotis munus ab Aarone ad Christum translatum sit, cuius typus fuerit Melchisedec, non è Leui ortus. Et quòd patres fide sint, non ex operibus legis, iustificati. Tandem ubi & istos ad morum institutionem adhortatus est, ac tolerãtiam eorum propter Christum laudauit,suasitque ut seniores honore afficiant,absoluit epistolam. Athanas. hic in Synopsi.

EX

EX CHRYSOSTOMO.

Ne se putarent Hebræi in aduersitatibus derelictos, inter cætera Paulus duobus eos in hac epistola instruit modis: primò, quæcunque acciderint, iubens ferre fortiter: deinde sperare certum præmium. Deum enim non neglecturum inhonoratum Abelem, & reliquam deinceps iustorum seriem. Et triplicem illis consolationem adhibet. Vnam exemplo paßionis Christi, dicentis non esse potiorem seruum, quam sit ipsius Dominus. Alteram, ostentato credentium præmio. Tertiam, dum docet, qualisnam hæc sit aduersitas: nec per futura solum eos confirmat, quibus minus moueri poterant, verum etiam per præterita, quæ acciderunt ipsorum patribus. Chrisosto. in præfatione epistolæ ad Hæbræos.

QVIS HVIVS EPISTOLAE SIT scopus.

Intendit Apostolus principaliter Hebræos in puritate fidei Christianæ confirmare, & à legalibus obseruantiis, quibus adhuc detinebantur, prorsus auellere. Anselmus hic in præfatione.

DE PARTITIONE EPISTOLÆ AD HEBRÆOS.

TABVLA 113.

STATVS HVIVS EPISTOLAE generis est iudicialis. Tota enim in contentione versatur. Artificium autem dispositionis tum demum rectè intelligemus, si obseruemus hæc tria —

- Argumenta Hebræorum, quorum gratia plus illi legum cæremoniis, quàm fidei mysteriis tribuere videbantur.
- Refutationem, seu potius retorsionem eorundem pro confimatione fidei.
- Sententiam, qua D. Paulus prædictam dirimit controuersiam.

DE ARGVMENTIS HEBRÆORVM.

TABVLA 114.

ARGVMENTA, quibus Iudæi conuersi adhuc iudaizare, & plus æquo ad legis obseruationem inclinari, atque sic fidei Christianæ puritatem obscurare videbantur, sunt 14.

- Ministerium angelorum, per quos legem ordinatam esse ipse testatur Paulus, 3. ad Galat. capite.
- Moysis authoritas, quem eodem loci mediatorem datæ legis idem vocat Paulus: iuxta quod ipse dicit Deut. 5. Ego sequester & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, vt annunciarem vobis verba eius.
- Pontificiatus Aaronis, cuius Maiestas Eccles. 45. his exprimitur verbis excelsum fecit Aaron fratrem eius, & dedit illi sacerdotium gentis, & beatificauit illum in gloria.
- Successio sacerdotii legalis perpetua, quæ promissa fuit non ipsi tantum Aaron, sed semini eius in secula. d. cap. 45. Eccles.
- Tabernaculi per Moysen ad ipsius Dei præscriptum fabrefacti celebritas. Exodi 25.
- Legis ipsius per se consideratæ dignitas, atque prestãtia. De qua Moyses Deuter. 4. Quæ enim alia gens, inquit, sic inclyta, vt habeat cæremonias, iustaque iudicia, & vniuersam legem?
- Sanctimonia eorum, quæ in præfato continebantur tabernaculo: quæ sancta dicebantur sanctorum. De quibus per tot, agitur Exod.
- Sacrificiorum efficacia, quorum virtute, vt ex toto patet Leuitico, credebant populo omnis generis remitti peccata.
- Promissiones veteris testamenti, sanguinis effusione firmatæ. Exodi enim 24 lecto Domini mandato, hæc verba protulit Moyses. Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus uobiscum super cunctis his sermonibus.
- Frequentatio hostiarum, siue continuus sacrificiorum usus. Vnde propheta Daniel cessationem sacrificii, abominationem uocat desolationis, Dan. 9.
- Vestigia maiorum, & eorum circa legis obseruationem religio; Vt sancti fuerunt Patriarchæ, & Prophetæ, quorum D. Ioan. in 8. euangelii sui meminit capite. Vbi Iudæi de istorum gloriantur sanctitate: Nunquid tu maior es patre nostro &c.
- Signa, & miracula, quibus in ueteri testamento Deus legis authoritatem confirmauit. Nam ubi lex data esset Moysi, ibi cœperunt audiri tonitrua, & micare fulgura, totusque mons Sinai fumigabat. Exod. 19.

DE

DE CONFVTATIONE, SEV POTIVS retorsione prædictorum argumentorum.

TABVLA 115.

IN HAC PARTE, PRIVSQVAM ad confutationem singulorum peruenia tur argumentorum, illud in primis nota tu dignum est: Quòd D. Paulus argumenta illa pro legis defensione adducta, vno modo infirmat penè omnia, scilicet ex collatione, seu comparatione
- Christi ad
  - Angelos,
  - Moisen,
  - Aaron,
  - Reliquos patriarchas, & prophetas,
  - Quos illi legis suæ iactabant authores.
- Euangelicæ veritatis, & fidei efficaciæ ad vmbram, tam
  - Legis, quàm
  - Cæremoniarum.

DE MINISTERIO LEGIS:

TABVLA 116.

CONTRA PRImum Hebræorum fundamētum in hunc modum Procedit Paulus
- Ostendit nobilius esse ministerium Christi, quàm Angelorum
  - Christus enim tāto melior effectus est angelis quanto differentius habet nomen. Filius enim agnitus est Dei, per quem facta sunt secula. Hæres vniuersorum, splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portans omnia uerbo uirtutis suæ &c.
  - Angeli autem spiritus quidem sunt, sed ministri tantum, missi propter eos, qui hæreditatem capient salutis. cap. 1. per tot.
- Infert conclusionem euangelicam. Si ergo tam efficax fuit, quod ab angelis olim prolatum fuerat, ut puniretur quisquis dicto illorum non fuisset obtemperans: maiori pœna digni sunt illi, qui Euangelii authoritatem negligere non verentur. à prin. cap. 2. vsque ad vers. Non enim angelis.
- Occurrit obiectioni. Nam etsi de Christo scriptum sit; Minuisti eum paulo minus ab angelis &c. non tamen ob id inferior factus est angelis, sed ideo humiliatus, & nobis in passionibus factus est frater, vt nos essemus illius cohæredes. dicto uers. Non enim angelis subiecit.

DE AVTHORITATE MOYSIS.

TABVLA 117.

LONGE CHRISTVM Moise excellentiorem esse, ac ob id fidei potius quàm legi inhærendũ esse asserit Paulus in princ. cap. 3. & probat hoc ipsum tribus rationibus

- Primo
  - Moyses quidem scripturæ testimonio. Num. 12. fidelis erat seruus in domo Dei, Quæ ciuitas est Dei, & sanctissima omnium electorum congregatio.
  - Christus autem eo plus præstitit, quòd hanc domum ipse ædificauit, & in ea non vt seruus, sed vt filius est versatus. cap. 3. in princip.
- Secũdo
  - Lex Mosaica transgressoribus æternam minabatur mortem.
  - Christus pœnitentibus æternam largitur requiem. versicul. Quapropter dicit Spiritussanctus. Vbi eleganter admodum D. Paulus explicat verba Dauidis Psalm. 94. Hodie si vocem eius audieritis. vsque in fin. d. cap. 3. & 4. vsque ad ver. Viuus est enim sermo Dei.
- Tertio
  - Tota legis cæremoniarum vis, mortuæ, ac lætiferæ inhærebat literæ.
  - Dei autem sermo, viuus est, & efficax, ac omni penetrabilior gladio, ad diuisionem vsque pertingens animæ. d. versic. Viuus est enim.

DE PONTIFICIA DIGNITATE AARONIS.

TABVLA 118.

OSTENSVRVS lõge nos tutius à Christo auxilium petere, quàm ab Aarone olim petebant Iudæi, duo facit hoc loco Paulus

- Describit qualitates veri Põtificis
  - Cuius virtus penetret cælos.
  - Qui possit compati infirmitatibus nostris.
  - Qui ipse per omnia tentatus sit, pro similitudine absque peccato tamen. versic. Habentes ergo Pontificem &c.
- Ostendit has qualitates in Christo omnes multo fuisse perfectiores, quàm in Aarone; Quia
  - Non ex humanis tantum assumptus erat, sed filius etiam Dei, sacerdos in æternum constitutus secundum ordinem Melchisedech. capi. 5. in princip.
  - Nec clarificauit semetipsum, sed à patre, vt pontifex fieret, missus fuerat.
  - Didicit ex iis, quæ passus erat, compati infirmitatibus nostris: cuius preces, quas in cruce ad patrem obtulit, pro sua reuerẽtia sunt exauditæ.

DE SVCCESSIONE SACERDOTII LEGALIS.

TABVLA 119.

SVCCESSIONI, quam peculiarem esse sacerdotio Aaronis gloriabantur Hebræi, D. Paulus nonæ legis opponit sacerdotium, quod est secūdum ordinem Melchisedech. De cuius mysterio hoc loco tangit tantum quatuor ——

- Excusando se cur non plura nunc ea de re disserat, non obscurè repræhendit eorum in rebus fidei negligentiam & incuriam. Nam etsi Hebræi tum ætate quidem poterant ac debebant esse magistri, eos tamen adhuc vix dum discipulos esse elementarios cōqueritur. Quā ob rem illi nō solido, sed lacteo indigeāt cibo, qui grauiores de fidei doctrina disputationes nō admittant. vers. De quo nobis grādis sermo.
- Indicat se nō velle modo fidei initia pertractare, vt pote de ——
  - Fide & pœnitentia ante baptismum necessaria.
  - Sacramentis primis, scilicet
    - Baptismo,
    - Manū impositione siue Cōfirmatione.
  - Articulis fidei,
    - Resurrectione mortuorum.
    - Aeterni iudicii pœnis, capit. 6. in principio.
- Ratio, cur velit ea prætermittere, est ista ——
  - Quia impossibile est, semel baptizatos, si relabātur, renouari per lauacrum regenerationis, sicut enim terra culta, si denuò spinas profert, nō colitur, sed comburitur: sic homo peccans post baptismum, secundò non abluitur. vers. Impossibile est enim &c.
- Christi sacerdotium legali excellentius esse, duplici probat ratione ——
  - Quod institutum sit, secundū ordinem Melchisedech Psal. 109. cuius sacerdotium, Leuiticum ordinem superabat in tribus ——
    - Dignitate. Melchisedech enim (qui typum Christi gerebat) interpretatur Rex iustitiæ. Idem etiam rex Salem dicitur, qđ est rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia: neq; initiū dierū, neque finē vitæ habens. Assimilatus aūt filio Dei, manet sacerdos in perpetuū c. 7. in princip.
    - Authoritate: quippe qui benedixit Abrahæ, cui & decimas dedit idem patriarcha: & per consequens etiam Leui & Aaron, qui adhuc in lumbis patris erant. ver. Intuemini autem. eod.
    - Perfectione: Si enim consummatio per sacerdotium Leuiticum erat, quid adhuc necessarium fuit, secūdum ordinem Melchisedech, alium surgere sacerdotē? Huius itaq; aduētu sacerdotium Leui & Aaron fuit translatū ad tribum Iuda & stirpem Dauid. Translato autem sic sacerdotio, eadē opera, ipsa quoque lex, cuius illud erat sacerdotium, in totum translata sit necessa est. vers. Si ergo cōsummatio.
  - Quòd sacerdotiū Christi, quædā habuerit singularia. Qđ scilicet ——
    - Iureiurando traditum, ver. Et quātum est.
    - Perpetuum sit futurum. In quo sacerdotio vnicus est sacerdos perpetuus, atque is impollutus, innocens, segregatus à peccatoribus, &c. versic. Et alii quidem. vsque ad finem cap. 7.

APPENDIX EX OECVMENIO.

Quia etiam Christus sine sanguine hostiam obtulit, deinde postmodum suum ipsius etiam corpus: propterea ergò apte dictum est, Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech. In æternum verò, eo quòd ii qui ab ipso fungentur sacerdotio, quorum Deus pontifex esse dignatus est, sine sanguine offerrent. Nam hoc significat, In æternum. Neque enim de ea, quæ semel à Deo facta est oblatio & hostia, dixisset, In æternum: sed respiciens ad præsentes sacrificos, per quos medios Christus sacrificat & sacrificatur, qui etiam in mystica cœna modum illis tradidit huiusmodi sacrificii.

DE COLLATIONE VTRIVSQVE TABERNACVLI.

TABVLA 120.

VETVS TESTAMENtum ipsum antiquatum esse ostendit ex collatione tabernaculi veteris & noui. Quæ differunt partim

- Loco: veteris enim tabernaculi ministerium, locum tantum habuit in terra, Noui autem tabernaculi, hoc est, ecclesiæ Christianæ pontifex, Officium suum exercet etiam in cœlis, vbi sedet in gloria Dei patris.
- Materia & efficiente causa, quia tabernaculum illud terrenum manu fuit factum, hoc autem ipse fixit Deus.
- Vsu, maiora nanque offeruntur in nouo, quàm in veteri testamento.
- Fine, quia antiquum illud legis Mosaicæ tabernaculum, figura tantum fuit noui. à princip. cap. 8. vsque ad versic. Nunc autem melius.

DE ANTIQVÆ LEGIS PER SE CONSIDERATÆ PRÆSTANTIA.

TABVLA 121.

FALLI HEBRAEOS, QVOD maiorem putent antiquæ legis dignitatem, quàm Euangelii, declarat ex discrimine vtriusque Testamenti

- Veteris, quod
  - Promittit tantum terrena, Esaiæ 1. versi. Si audieritis me.
  - Imperfectum fuit, vt patet ex promissione noui, Ieremiæ 31.
  - In membranis solum fuerat scriptum.
- Noui quod
  - Promittit spiritualia, Mathæi 5.
  - Perfectum est, quia subrogatum in locũ imperfecti.
  - Non atramento, sed spiritu in mente & cordibus scriptum est Christianorum. à d. vers. Nunc autem melius.

DE PARTIBVS TABERNACVLI, ET SANCTIMOnia eorum, quæ in eis retineri solebant. TABVLA 122.

QVAM INfirma fuerit Hebræorum ex his petita argumentatio, patet ex diuisione Tabernaculi
- Veteris testamenti in
  - Sãcta, priorẽ, scilicet templi partem, in
    - Qua erant
      - Candelabra,
      - Mensa,
      - Propositio panum.
    - Quã ingrediebantur
      - Omnes sacerdotes
      - Quotiescunque perficienda essent sacra.
  - Sancta sanctorũ, posteriorem tabernaculi partẽ, à priori velamine quodã separatã, atq; distĩctã, atq;
    - Seruabantur ibi
      - Thuribulum aureum.
      - Arca testamẽti, & ĩ ea
        - Vrna aurea habens manna.
        - Virga Aaronis, quæ fronduerat.
        - Tabulæ testamenti.
    - Sacri peragendi causa eo ingrediebatur
      - Non nisi summus pontifex semel tantum in anno.
      - Nec sine sanguine, quem & pro sua, & populi offerret ignorantia.
- Noui testamenti, in ecclesiam
  - Militantem, seu peregrinantem idest, huius seculi congregationem, quam ingredi poterant
    - Sancti patres etiam veteris testamenti, qui & ipsi de ecclesia, & ciuitate erant Dei.
    - Omni tempore.
  - Triumphantem, ad quam ante Christi ascensionem, nulli vnquàm patuit accessus. Quanto itaque cœlestis conuersatio, huic terrenæ societati est præstantior, tanto etiam quæ in ecclesia geruntur Christiana, præstant iis, quæ in veteri continebantur tabernaculo. à princip. cap. 9. vsque ad versicu. Quæ parabola est temporis instantis.

DE SACRIFICIORVM EFFICACIA.

TABVLA 123.

SACRIFICIA VETERIS legis eam efficaciam non habere, quã habet oblatio Christi, hoc loco non amplius quidem vna, sed euidentissima demonstrat ratione
- Hircorum sanguine, aut vitulorum cinere, corporum tantum conferebatur sanctificatio, quæ significatio fuit sanguinis Christi.
- Sanguis autem Christi ipsam confert gratiam, quam sacrificia illa denotabant, & emundat hominum conscientias ab operibus mortuis, ad seruiendum Deo viuenti. d. versi. Quæ parabola est. vsque ad versic. Et ideò noui testamenti mediator. eod. cap. 9.

DE CONFIRMATIONE PROMISSIONVM vtriusque testamenti. TABVLA 124.

QVOD HEBRAEI iactabant veteris legis promissiones sanguinis effusione fuisse firmatas, id infringit Paulus ratione —
- Ferè pari, quali in priori vsus est parte, quæ ad efficaciam pertinet sacrificiorum, quòd scilicet lex noui testamenti, longè preciosiori sanguine roborata sit, quàm antiquæ legis pacta.
- Alia etiam non minus firma: cum enim voluntas testatoris nō nisi mortis eius interuentu rata habeatur, atque ea in veteri testamento non intercesserit, sed in nouo: consequens est vt firmior sit noui, quàm veteris testamenti sponsio.

DE IVGI SACRIFICIORVM VSV. TABVLA 125.

Frustra gloriari Iudæos de iugi & continuo veteris legis sacrificio. Nam quòd oblationes testamenti —
- Veteris frequentius repetebantur, id imperfectionis erat indicium. vers. Non enim. vsque ad finem. cap. 9.
- Noui autem testamenti oblatio mortis interuentu semel tantum facta, non solū perfecta, sed omnibus omnium peccatis abluendis sufficiens fuit & idonea: partim
  - Quia Christus fuit vnus & solus, qui voluntatem diuinam, verissimum Dei sacrificium, in omnibus adimpleuerit.
  - Quòd iam sedeat ad dexteram Dei patris, cui se exhibet tanquàm pontificem pariter & hostiam pro totius mundi peccatis oblatam, toto cap. 10.

APPENDIX EX B. CHRYSOSTOMO.

Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius. Et vna est hostia, non multæ. Quomodo vna est, & non multæ? Quia semel oblata est, oblata est in sancta sanctorum, hoc autem sacrificium exemplar est illius, idipsum semper offerimus. Nec nunc quidem alium agnum, crastina alium, sed semper eundem ipsum. Proinde vnum est hoc sacrificium hac ratione. Alioquin quoniam in multis locis offertur, multi Christi sunt? Nequaquam, sed vnus vbique est Christus, & hic plenus existens, & illic plenus, vnum corpus. Sicut enim qui vbique offertur, vnum corpus est, & non multa corpora, ita etiam & vnum sacrificium. Pōtifex autem noster ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit, ipsam offerimus & nunc, quæ tunc oblatata quidem, consumi non potest. Hoc autem quod facimus, in commemorationem quidem fit eius quod factum est. Hoc enim facite (inquit) in meam commemorationem. Homil. 17. in epistola ad Hebræos.

DE PATRVM VETERIS TESTAMENTI RELIGIOne in cæremoniarum legis obseruatione. TABVLA 126.

PATRES veteris testamenti Deo nō legis obseruatione, sed fide potius placuisse —

- Probat primum à —
  - Fidei definitione, quæ est sperandarum substantia rerum, argumentum nō apparentium, cap. 11. in princip.
  - Exēplo patrum, qui fuerunt —
    - Ante legē, nempe —
      - Abelis, qui fide meliorem obtulit hostiam, quam Cain. vers. Fide plurimam. eod.
      - Enoch fide translati, ne videret mortem. versi. Fide Enoch. eod.
      - Noe, qui fide aptauit arcam in salutem domus suæ, vers. Fide Noe. eod.
      - Abrahæ, qui fide exiens de terra sua, & nesciens quo iret, terram promissam incognitam est ingressus. vers. Fide, qui vocatur Abraham. eod.
      - Isaac, qui de futuris benedixit Iacob & Esau. ver. Fide & de futuris. eod.
      - Iacob, qui moriens singulos benedixit filiorum Ioseph, & adorauit fastigium virgæ eius. vers. Fide Iacob.
      - Ioseph, qui moriens, de profectione filiorū Israel vaticinatus est. vers. Fide Ioseph. eod.
    - Eorū quæ acciderunt tēpore datæ legis sub Moise, & Iosue, Fide enim —
      - Moises
        - Natus, occultatus est mēsibus tribus à parētibus suis. ver. Fide Moises. eo.
        - Grandis factus, negauit se filium esse Pharaonis. ibid.
        - Reliquit Aegyptum, ibid.
        - Celebrauit Pascha, ibid.
      - Filii Israel transierunt mare rubrum, tāquàm per aridam terram. vers. Fide transierunt. eod.
      - Muri Ierichо corruerunt. vers. Fide muri. eod.
      - Raab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores. vers. Fide Raab.
    - Post iam datam legem, tempore scilicet Iudicum & Prophetarum, qui & ipsi per fidem —
      - Vicerunt regna,
      - Operati sunt iustitiam,
      - Adepti sunt repromissiones,
      - Obturauerunt ora leonum,
      - Extinxerunt impetum ignis,
      - Effugerunt aciem gladii,
      - Conualuerunt de infirmitate,
      - Fortes facti sunt in bello,
      - Castra verterunt exterorum,
      - Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. ver. Et q̄d adhuc dicā? d. c. 11.
- Deinde ex hac probatione concludit, in fide Christiana perseuerandum, ac eius nomine pio cuique quiduis perferendum esse. cap. 12. in princip.
- Ad hæc Hebræorum hac in re negligentiam repræhendit, & incuriam. vers. Nondum enim vsque ad sanguinem restitistis. &c. eod.
- Denique modum præscribit, quo hanc virtutem, quam tantopere desiderauit in Hebræis, fidei scilicet constantiam, adquirere quis ac tueri queat, id quod efficitur —
  - Vitæ honestate.
  - Morum sanctimonia. versicul. Propter quod remissas. eod.

DE

DE SVAVISSIMO, ET SANCTISSIMO CHRISTI IESV nomine, quoties eius in Paulinis tantum epistolis, & salutaris, & celebris fiat mentio, authore Bartholomæo Laurente Neomagensi.

NOMINE IESV CHRISTI, seu CHRISTI IESV coniunctim aut seorsim christi, seorsimq; Iesu, vsus est Apostol. Paulus in suis 14. epistolis quadringenties, ac sexagies, id est, vicibus quadringentis, & sexaginta: Vt puta in epistola ad

	Videlicet in capite
Romanos, bis, ac septuagies, id est, vicibus septuagintaduabus.	Primo quinquies, secundo semel, tertio ter, quarto semel, quĩto septies, sexto septies, septimo bis, octauo nouies, nono ter, decimo quinquies (vndecimũ vacat) duodecimo semel, decimotertio semel, decimoquarto quinquies, 15. duodecies, decimosexto octies.
Corinthios — Priore, ter & septuagies, id est, vicibus LXXIII.	Primo septies ac decies, secundo ter, tertio quater, quarto septies, quinto quater, sexto ter, septimo semel, octauo bis, nono ter, decimo ter, vndecimo quater, duodecimo quater, (decimumtertium, & 14. vacant) decimo quinto quindecies, decimo sexto ter.
Corinthios — Altera, octies & quinquagies, id est, vicibus 58.	Primo octies, secundo quinquies, tertio ter, quarto decies, quinto nouies, sexto semel (septimũ vacat) octauo bis, nono semel, decimo quinquies, 11. septies, 12. quater, 13. ter.
Galatas, semel & quadragies, id est, vicibus 41.	Primo septies, secundo nouies, tertio vndecies, quarto ter, quĩto quĩquies, sexto sexies.
Ephesios, nouies & quadragies, id est, vicib⁹ 49.	Primo vndecies, secũdo octies, tertio nouies, quarto septies, quinto decies, sexto quater.
Philippẽses, quadragies, id est, vicibus 40.	Primo decies ac nouies, secundo octies, tertio nouies, quarto quater.
Colossenses, octies & vicies, id est, vicibus 28.	Primo octies, 2. septies, 3. nouies, 4. quater. Quanq̃ inter hæc Iesus pro alicuius discipuli noĩe, cognomento Iusti, semel vsurpatur.
Thessalonicenses — Priore, vicies, i. vicibus 20.	Primo ter, secundo quater, tertio ter, quarto sexies, quinto quater.
Thessalonicenses — Altera, quater ac decies, id est vicibus 14.	Primo sexies, secundo quater, tertio quater.
Timotheum — Priore, quindecies, i. vicib. 15.	Primo septies, secundo semel, tertio semel, quarto semel, quinto bis, sexto ter.
Timotheum — Altera, quater ac decies, id est vicibus 14.	Primo sexies, secũdo quater, tertio bis, quarto bis.
Titũ, quater, i. vicibus 4.	Primo bis, secundo semel, tertio semel.
Philemonem, nouies, id est, vicibus nouem.	
Hebræos, ter & vigesies, id est, vicibus 23.	Secundo (nã primũ vacat) semel, tertio ter, quarto bis, quinto semel, sexto bis, septimo semel (octauum vacat) nono quater, decimo bis, 11. semel, 12. bis, 13. quater. Quanuis & inter hac Iesus semel pro Iosue vsurpetur.

Hoc vno est tantum nomine certa salus.

DE

DE EPISTOLIS CANONICIS.

CONTINVATIO.

Distributis per suas partes illis epistolis, quæ ab apostolo Paulo nominatim, vel ad certos populos, vel ad personas scriptæ sunt certas: superest. vt earum nunc epistolarum, quas alij apostoli non vni populo, aut ciuitati, sed vniuersæ scripserunt ecclesiæ Christianæ, ac ob id vel canonicæ, vel catholicæ appellari consueuerunt, fiat distributio.

QVÆ ET QVOT EPISTOLÆ SVNT CANONICÆ.

TABVLA 129.

VT SEPTEM SVNT spiritussancti dona, ita septé sunt epistolæ canonicæ	Iacobi I. Petri II. Ioãnis III. Iudæ I.	Quæ pertinent vel ad	Omnium ecclesiarum membra, Diuersos hominum ordines, & status. Virtutes Theologicas, Confirmationem doctrinæ apostolicæ.

QVARE DICANTVR CANONICAE.

Canonicæ hæ dicuntur epistolæ, vel à sacro scripturarum Canone, id est, authenticæ, quòd hæ ad differentiam earum, quas alij sub falso apostolorum ediderant nomine, solæ in catalogum sacrarum scripturarum receptę sint, & authoritatem diuinę habeant scripturę, vel à regula, quòd saluberrima, atque certissima credendorum, agendorumque, hoc est, cum fidei, tum morum, contineant præcepta. Glossa, & Dionys. hic in prooemio.

QVAM OB REM NON ET PAVLI EPISTOLAE dicantur Canonicæ.

Et quamuis propter has rationes etiam apostoli Pauli epistolæ possent dici Canonicę, magis tamen hoc nomen his impositum est epistolis, quòd à diuersis authoribus sint conscriptæ, & ita ab vno eorum peculiare aliquod nomen sortiri nequirent, sed commune eis aliquod tribuendum erat nomen, Nomen utique condignum, & venerabile. Dionys. ibidem.

VNDE APPELLATAE SVNT CATHOLICAE.

Catholicę dicuntur, quòd eam contineant fidei doctrinam, quę vniuersalis est, & à communi apostolorum consensu nihil discrepat. Gloss. in d. proęm. Augustinus easdem vocauit apostolicas, in lib. de fide, & operibus, cap. 14.

ALIA RATIO EX OECVMENIO.

Catholicę, id est, vniuersales dicuntur hæ, siue orbiculares, quòd non distinctim vni genti, aut ciuitati (quemadmodum D. Paulus Romanis, aut Corinthiis) has dedicat epistolas, huiusmodi discipulorum Domini cętus, sed vniuersaliter fidelibus, siue Iudæis qui dispersi erant, sicut etiam Petrus, aut etiam omnibus Christianis sub eadem fide degentibus. Oecumenius ante Commentar. in epist. Iacobi.

DE DVPLICI EPISTOLARVM CANONICARVM ordine. TABVLA 130.

DVPLEX EST, VT habent hoc loco præfatio vulgata, & Gloss. harum epistolarum ordo	Dignitatis, de quo hic in prologo vulgato legitur: Nõ ita ordo est apud Græcos, inquit, qui integrè sapiunt, & fidem rectam sectantur, epistolarum septem, quæ Canonicæ nuncupantur, sicut in Latinis codicibus inuenitur: vt quia Petrus est primus in ordine apostolorum, primæ sint etiam eius epistolæ in ordine cæterarum &c. Temporis, quo ab authoribus suis sunt editæ. Scripserunt enim hi apostoli eo ferè ordine, quo eorum scripta in sacris Bibliis communiter collocata sunt.

DE HARVM EPISTOLARVM MATERIA, SIVE argumento, ex præfatione D. Thomæ ad easdem.

TABVLA 131.

MATERIA, INquit, huius libri est, contemptus mūdanę prosperitatis. Nā in Canonica	Iacobi Petri Ioannis Iudæ	Describitur	Sustinentia aduersitatis. Amor supernæ, & diuinæ charitatis. Fuga carnalis voluptatis. Deletio veterum literarum, hoc est, peccatorum: & superscriptio nouarum, id est, —		Gratiarum, Virtutum, Donorum, Bonorum operum.

DE HVIVS VOLVMINIS PARTIBVS.

TABVLA 132.

LIBER EPISTOLARVM CAnonicarum diuiditur secundum numerum	Authorum Epistolarum.	In partes	Quatuor. Septem.

VTRIVSQVE PARTIS PROBATIO, ex Hieronymo.

Iacobus, Petrus, Ioannes, & Iudas septem ediderunt epistolas, tam mysticas, quàm succinctas, & breues pariter ac longas: Breues in verbis, longas in sententijs, vt rarus sit, qui non in earum lectione cæcutiat. Hieron. ad Paulin.

EPISTOLA CATHOLICA

IACOBI APOSTOLI, DE FIDEI FRVCTIBVS, hominis Christiani operibus, Liber Bibliorum LXV. Partis secundæ libri quarti, decimus quintus.

RATIO ORDINIS.

Cùm D. Iacobus inter reliquos huius ordinis apostolos omnium scripserit primus, merito eius epistola primum inter Catholicas obtinuit locum, prout explicatius in proxima dicetur epistola Petri prima. Lyran. in prolog. canon. epist.

DE HVIVS EPISTOLAE AVTHORE.

Et si ex nouatoribus aliqui affirmare ausint, cùm plures huius nominis fuerint, (vnus enim Zebedæi, alter Alphæi dicebatur filius, quibus aliqui etiam addunt tertium, qui, vt Paulus, extra numerum duodecim ad apostolatum sit vocatus) incertum esse, vter ex his, præsentem scripserit epistolam D. Hieron. tamen in libro de viris illustribus ita eum graphicè descripsit, vt dubium esse nemini queat, huius epistolæ eum esse authorem, qui dictus est Alphæi, siue Iacobus minor: Minor, inquam, vocatione ad apostolatum, non virtutum sanctitate & perfectione. Dionys. Carthusian. hic cap. 1. in princip.

VERBA D. HIERONYMI.

Iacobus qui appellatur frater Domini, cognomento Iustus, vt nonnulli existimant, Iosephi ex
Ioan. 19. alia vxore, vt autem mihi videtur, Mariæ sororis matris Domini, cuius Ioannes in libro suo meminit, filius, post passionem Domini, statim ab apostolis Hierosolymorum episcopus ordinatus, vnã tantum scripsit epistolam, quæ de septem Catholicis est. Hieron. de viris illust. vbi etiam alia de hoc ipso Iacobo ex patribus adducit testimonia, vt sunt hæc quæ sequuntur:

EX EGESIPPO.

Egesippus,inquit,vicinus apostolorum temporum, in quinto Commentariorum libro de Iaco cobo narrans,ait: Suscepit ecclesiam Hierosolymæ post apostolos frater Domini Iacobus cognomẽto Iustus. Hic de vtero matris sanctus fuit: Vinum,& siceram non bibit, carnem nullam comedit, nunquàm attonsus est,nec vnctus vnguento,nec vsus balneo. Huic soli licitum erat ingredi sancta sanctorum. Vestibus laneis non vtebatur,sed lineis,solusque ingrediebatur templum, & flexis genibus pro populo deprecabatur,vt camelorum duritiem traxisse eius genua crederentur. Dicit & alia multa,quæ enumerare longum esset.

EX IOSEPHO, ET CLEMENTE.

Sed & Iosephus in xx.libro antiquitatum,& Clemens in septimo hypotyposeon,id est, informationum,dicunt: Mortuo Festo,qui Iudæam procurabat, Albinum successorem eius missum à Nerone,qui cum necdum ad prouinciam peruenisset, Ananus,inquit, Pontifex adolescens, Anani filius,de genere sacerdotali,accepta occasione ἀναρχίας, Concilium congregauit, & compellens publicè Iacobum,vt Christum Dei filium denegaret, contradicentem lapidari iussit. Qui cum præcipitatus de pinna templi,confractis cruribus,semiuiuus tollens ad cælum manus,diceret: Domine, ignosce eis,quod enim faciunt,nesciunt: fullonis fuste in cerebro percussus,interiit.

TESTANTVR ETIAM ACTA APOSTOLORVM.

Triginta annos Hierosolymis rexit ecclesiam, vsque ad septimum Neronis annum. Iuxta templum vbi & præcipitatus fuerat,sepultus est. Titulum vsque ad obsidionem Titi, & vltimã Adriani,notissimum habuit. Quidam è nostris putauerunt eum in monte Oliueti conditum: sed falsa eorum est opinio. Hieron.ibidem.

SENTENTIA VENERABILIS BEDAE.

Dixit de hoc Iacobo Paulus ad Galat. 2. Iacobus,& Cephas,& Ioannes,qui videbantur columnæ esse,dextras dederunt mihi,& Barnabæ societatis, vt nos in gentibus, illi autem in circuncisione prædicarent. Beda hic cap. 1. in princip.

AN HAEC EPISTOLA SIT AVTHENTICA.

Seditionis illius,qua etiamnum catholica præmitur ecclesia,author, eò adductus est aliquando blasphemiæ,vt hanc epistolam,quam suo de fide,& operibus falso dogmati constanter obsistere videbat,à sacro scripturarum Canone,authoritate,seu libidine potius priuata, penitus excludere nõ sit veritus. Quam blasphemiam aliqui,quos habuit ille dogmatis sui sectarios, hoc prætextu colorare nitebantur, quòd de illius epistolæ authoritate D. etiam Hieron. & Eusebius Cæsareens. iam olim addubitasse viderentur.

QVAE D. HIERONYMI HAC DE RE fuerit sententia.

D.Hieron.sententiam de authoritate huius epistolæ,iam supra recitauimus in hæc verba: Iacobus qui appellatur frater Domini &c.vnam tantum scripsit epistolam, quæ de septẽ catholicis est, Quæ & ipsa ab alio quodam,nomine eius edita asseritur,licet paulatim procedente tempore obtinuerit authoritatem. Hieron. de viris illustr.

SENTENTIA EVSEBII.

Hactenus de Iacobo,inquit,cuius illa habetur epistola,quæ prima scribitur inter eas,quæ catholicæ appellantur. Sciendum tamen est,quòd à nonnullis non recipiatur, nec facilè quis antiquorũ meminerit eius: sicut ne illius quidem quæ dicitur Iudæ,quæ & ipsa est vna de septem. Nos tamen scimus etiam istas cum cæteris,ab omnibus penè ecclesiis recipi. Euseb.lib.eccles.hist. 2. cap. 23.

RESPONSIO AD VTRANQVE AVTHORITATEM.

Illud hoc loco monendum est, neque Hieronymum, vt isti falsò illi imponunt, neque quemquam eorum, quos probatæ fidei tulit antiquitas, de hac epistola dubitasse, sed tantùm aliquorum dubitationem,cui tamen ipsi non subscriberent, retulisse. Quod verum esse, non obscurè ex vtriusque patet verbis. Nam etsi ab alio edita assereretur, inquit Hieron. paulatim tamen obtinuit authoritatem. Et Eusebius: Nos tamen scimus,ait, etiam istas (Iacobi scilicet & Iudæ) cum cæteris,ab omnibus penè ecclesijs recipi.

Demum, si fuerunt aliqui, qui de hac epistola dubitarint, cum illos, qui fuerint, nesciamus, neq; veterum rerum scriptores eorum nomina posteritati mandarint: quis nisi rerum nouarum molitor, eosdem sanctissimis, & doctissimis viris, tum Græcis, tum Latinis, qui ex eadem epistola testimonia citant, aut in eam scripserunt commentaria, præponat? Certè si dignæ illorum fuissent dubitandi rationes, nec Hieron. nec Eusebius eas tacuissent. Immò aut illis darent victas manus, aut easdē diluerent, vt in minoribus controuersiis agere solent. Medina de recta in Deū fide. li. 6. c. 23.

HAERETICVM ESSE, EPISTOLAM IACOBI IN canonicas non referre, ex D. Melchiore Cano.

Primò, quoniam Hieronymus in lib. de viris illustr. asserit hanc (licet aliquando fuerit dubitatum) paulatim tamen procedente tempore meruisse authoritatem. Iam ergo vel D. Hierony. ætate epistolam hanc ecclesia receperat.

Item, quoniam Innocentius, & Gelasius cum concilio 70. episcoporum, Conciliaque omnia, Carthaginense, Laodicense, Florentinum, Tridentinum eam inter sacras reposuerunt.

His adde sanctos antiquos, Vrbanum Papam in epistola de communi vita, Alexandrum 5. à Petro, in epistola ad omnes episcopos, Anacletum in epistola de oppressione episcoporum, Marcellum Papam in epistola ad episcopos Antiochenæ prouinciæ, Concilium Mileuitanū canon. 7. Omnes denique iuniores cum veteribus Theologis scholasticis, breuiter omnes Catholicos. vsu quippe Ecclesiæ legitur vbique gentium pro sacra, & apostolica, & quos dixi, hanc epistolam Iacobi apostoli, Iacobi inquam apostoli esse affirmarunt, idque Ecclesiæ vniuersalis vsu confirmante. Temerarium est itaque, ne dicam erroneum, huius epistolæ certitudinem velle aut ex incerto authore, aut ex stylo salutationis (vt alij quidam faciunt) infirmare, idque argumento leuiori, quàm cui respondere debeamus. Canus lib. 2. de locis Theologicis cap. 9. & 11.

QVI AVTHORES HVIVS EPISTOLÆ VSI fuerunt testimoniis. TABVLA 130.

DIONYSIVS AREOPAGITA.

Iacobi epistola vtitur Dionysius Areopagita, in lib. de cęlesti Hierarchia, illo loco: Omne datum optimum, Iacobi 1.

IOANNES DAMASCENVS.

In historia Barlaam vsurpat illud, Fides sine operibus mortua est, Iacob. 2.

CYRILLVS ALEXANDRINVS.

Libro de recta fide ad reginas, vsurpat illud, Vnus est enim legislator, & Iudex &c. Iacobi 4. & dialog. 1. de Trinit. illud: Si quis indiget sapientia, Iacob. 1. Idem lib. de fide ad Reginas, vsurpat illud: Omne datum optimum, Iacob. 1. & illud: Subditi estote Domino, Iacob. 4.

AVGVSTINVS.

In libro de vanitate seculi, cap. 1. vsurpat illud, Amicitia huius mundi inimica est Deo. Iac. 4. Idē in Euangelium Ioan. tractat. 6. & de verbis Apostoli serm. 16. illud, Dæmones credunt, & contremiscunt, Iacob. 2. Idem lib. de sancta virginitate, cap. 42. illud, Si quis indiget sapientia, Iac. 1. Idem libro de rectitudine catholicæ conuers. illud, Beatus vir qui suffert tentationem, Iacob. 1. Lib. de fide & operib. c. 14. 15. & 16. tractat illud, Fides sine operibus mortua est, Iac. 2. Lib. de 4. virtutib. charitatis illud, Credidit Abrahā Deo, & reputatum est illi &c. Iac. 2. Lib. de natura, & gratia cōtra Pelag. c. 58. illud, Resistite diabolo, & fugiet à vobis. Iac. 4. De visitatione infirmorū, c. 4. illud, Infirmatur quis in vobis? Iac. 5. & ibidem illud, Confitemini alterutrum peccata vestra, Iac. 5. Lib. de natura, & gratia cōtra Pelag. & de verbo Dñi serm. 4. illud: Linguam nullus hominum &c. epist. 29. ad Hieron. exponit illud, Offendēs in vno, factus est oīum reus. Cū similib. aliis penè infinitis, Med. d. li. 6. c. 9.

Etiā demones credunt.

TESTIMONIVM ADVERSARIORVM.

Quin ipsi quoque aduersarij, blasphemiam præceptoris sui agnoscentes, rei ipsius veritate permoti, hanc epistolam admittere coacti sunt. Sic enim ad eam scripsit tãdem illorum antesignanus quidam, Etsi de hac epistola nonnihil apud quosdam addubitatum est, tamen quia nulla est causa, ob quam repudianda sit, libenter eam sine controuersia amplectimur, tum propter antiquitatem, tum propter salubria quæ illic continẽtur præcepta. Et alius in hæc verba: Quare nobis ad recipiendam hanc epistolam satis est: quòd nihil continet Christi apostolo indignum, multiplici verò doctrina scatet: cuius vtilitas ad omnes Christianæ vitæ partes late patet.

AD QVOS SCRIPSERIT APOSTOLVS Iacobus.

Duodecim scribit tribubus, quæ sunt in dispersione. Legimus enim: occiso à Iudæis B. Stephano: quia facta est, in illo die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ præter Apostolos. His ergò dispersis, qui persecutionẽ passi sunt propter iustitiam, mittit epistolam. Nec solum his, verum etiam illis, qui percepta fide Christi, necdum operibus perfecti esse curabant, sicut sequentia epistolæ testantur. Necnon & eis, qui etiam fidei exortes durabant, quin & ipsam in credentibus, quantum valuere, persequi ac perturbare studebant. Beda hic cap. 1. in principio.

ARGVMENTVM EX OECVMENIO.

Scribit autem aptam ad docendum epistolam, docens de tentationum varietate, quænam à Deo sit, & quæ à proprio corde hominum, quodque non verbo tantum, sed & opere fidem oporteat ostendere, neque auditores legis, sed effectores iustificari. De diuitibus quoque præcipit, ne in cœtu ecclesiæ præponantur pauperibus, sed potius increpentur, tanquàm fastuosi ac superbi. Et tandem consolatur illos, qui iniuria afficiuntur, eosque hortatur vt longanimes sint vsque ad iudicis aduentum: Vbi etiam de Patientiæ commodo, exemplo Iob docuit, præcipit aduocari presbyteros super infirmos, vtque studeant ad veritatem conuertere eos, qui seducti sunt, aut qui errant, ait enim, huius mercedem esse à Domino peccatorum remissionem, & ita concludit epistolã.

ALIVD BREVIVS ARGVMENTVM, QVOD in Biblijs huic præfixum est epistolæ.

Iacobus Apostolus sanctum instituit clerum de cultura cœlestium præceptorum, & regula Catholicæ obseruantiæ, & de inuictæ patientiæ Maiestate, & de reuelatione plurimorum, & de mendacio Magistrorum. Author argumenti ad hanc epistolam.

DE PARTIBVS EPISTOLÆ D. IACOBI Apostoli. TABVLA 134.

QVANDO AD virtutem pertineat, vitium fugere, D. hic Iacobus eos, qui ex 12. tribubus dispersi fuerant, contra omnis generis vitia quæ tum in Ecclesiam irrepsisse videbantur, munire studet armis

- Fortitudinis & constantiæ, à princip. cap. 1. vsque ad vers. Si quis autem.
- Spei & fiduciæ, d. ver. Si quis. eod.
- Aequanimitatis, ver. Glorietur. eod.
- Pudicitiæ, ver. Beatus vir qui suffert tentationem. eod.
- Verbi Dei, ver. Scitis autem fratres mei. vsque in fin. d. cap. 1.
- Iustitiæ, à principio cap. 2. vsque ad ver. Sic loquimini &c.
- Operum misericordiæ & pietatis, d. ver. Sic loquim.
- Assiduitatis & vigilantiæ. ver. Sed dicet aliquis, vsque in fin. cap. 2.
- Linguæ temperatæ, In princip. cap. 3.
- Sapientiæ, ver. Quis sapiens? vsque in finem eiusdem cap. 3.
- Humilitatis & obedientiæ, cap. 4. in princip.
- Pœnitentiæ, ver. Appropiate. eod.
- Benignitatis & beneuolentiæ, ver. Nolite detrahere. eod.
- Integritatis conscientiæ, ver. Ecce nunc qui dicitis. vsque in fin. cap. 4.
- Mediocritatis, cap. 5. In principio.
- Sobrietatis & temperantiæ, ver. Epulati estis. eod.
- Longanimitatis, ver. Patientes estote. eod.
- Religionis, ver. Ante omnia fratres, eod.
- Charitatis proximi, ver. Confitemini ergo. & orate.
- Correptionis mutuę, vers. Si quis autem ex vobis. vsque in fin. cap. quinti & vltimi.

DE FORTITVDINE, ET CONSTANTIA.

TABVLA 135.

CHRISTIANO HOMINI in aduersis gaudendum esse, ferè tali probat gradatione. Nam
- Tentatio
- Patientia
- Perfectio

Operatur
- Patientiam,
- Perfectionem,
- Vitam ęternam. cap. 1. versicu. Omne gaudium existimate.

DE SPE, ATQVE FIDVCIA.

TABVLA 136.

NECESSITATIS TEMPORE ad Deum recurrendum, eique fidendum esse, quinque docet argumentis: Quia dat
- Libenter, modo nihil hesitet, qui in fide postulat.
- Omnibus, nemine excluso.
- Liberaliter.
- Absq; omni exprobratiõe.
- Certò.

Patet ex versi. Si quis aũt ponderãdo dictiones,
- Postulet,
- Qui dat omnibus,
- Affluenter,
- Et non improperat,
- Et dabitur ei. d. versic. Si quis autem.

DE ÆQVANIMITATE:

TABVLA 137.

HVIVS VIRTVTIS proprium est, animum in
- Prosperis
- Aduersis

Non
- Efferre.
- Deiicere, versic. Glorietur. d. cap. 2.

DE PVDICITIA, ET CASTITATE.

TABVLA 138.

DESCRIBENS castitatis pugnam cũ libidine, docet duo
- Deum nõ esse, qui nos tentet lascinia, sed carnem propriam. Non enim genuit nos Deus, vt simus mali, sed boni, cũ potestatẽ dederit omnibus filios fieri Dei. itaq;
  - Caro
  - Concupiscentia
  - Peccatum

  Parit
  - Concupiscẽtiam.
  - Peccatũ.
  - Mortem.
- Contra eam tamen carnis malitiam siue stimulum, esse hoc quasi remediũ, & singulare donum Dei continentiam, cuius præsidio resistetur tentationi, eaque superatur. vers. Beatus vir qui suffert tentationem &c.

DE VERBO DEI.

TABVLA 139.

VERBVM DEI, de quo Apostolus agit in vers. Scitis, fratres. d. cap. 1. consistit
- Non in
  - Linguæ petulantia,
  - Ira aut contentione verborum,
  - Neque nudo auditu. Non enim qui auditores sunt verbi, iustificabuntur, sed factores.
- Sed in
  - Mansuetudine cordis,
  - Bonis operibus,
  - Religione munda & immaculata, cuius actiones sunt,
    - Visitare pupillos, & viduas in tribulationem eorum:
    - Immaculatum se custodire ab hoc seculo. d. v. vsque in fin. cap. 1.

DE IVSTITIA.

TABVLA 140.

RESPECTVM personarũ esse perniciosum, tribus ostenditur argumẽtis, tum
- Quia respectus eiusmodi per se est iniquus:
- Quia deus elegit pauperes in hoc mundo,
  - Diuites in fide,
  - &
  - Hæredes regni.
- Quia diuites plerunquè sunt
  - Crudeles
  - &
  - Blasphemi & infideles, cap. 2. à princip. vsque ad vers. Sic loquimini.

DE OPERIBVS MISERICORDIÆ ET Pietatis.

TABVLA 141.

OPERA PIETATIS & misericordiæ homini Christiano esse necessaria, propter hæc tria
- Legem libertatis Christianæ, hoc est, charitatis fraternæ, qua proximum iubemur diligere sicut nosipsos. ver. Sic loquimini, & sic facite. cap. 2. in verb. sicut per legem.
- Iudicium diuinum. Non enim alij misericordiam consequentur, quàm qui ipsi fuerint misericordes. ibidem in verbo, Iudicium enim &c.
- Fidei veritatem. Nihil enim proderit cuiquam, si dicat se habere fidem, opera autem non habeat. d. vers. Sic loquimini. in ver. Quid proderit?

DE ASSIDVITATE ET PERSEVERANTIA operibus fidei. TABVLA 142.

TRIA SVNT, QVAE hominē Christianum ad perseuerantiam in operum exercitio mouere debent. opera enim

- Quam quisque fidem habeat, declarant. vers. Sed dicet quis. eod. cap. 2. in verbo, Ostende mihi fidem sine operibus.
- Ex fide profecta, hominem iustificant. Ibid. in verb. Abraham nonne ex operibus iustificatus est?
- Fidem non auget tantum aut ornant, sed perficiunt etiam, eamq; aliàs per se mortuam reddunt viuam. Sicut enim corpus sine spiritu mortuũ est, ita & fides sine operibus mortua est. in fi. ca. 2.

DE LINGVÆ TEMPERANTIA. TABVLA 143.

CVM NVSQVAM MAGIS linguæ noceat procacitas, quàm in rebus sacris & Verbi Diuini prædicatione: hinc Apostolus ad docendi munus non protinus omnes, nec quosuis admittendos: admissis verò, ab hoc garrulitatis vitio vel inprimis cauendum esse monet. Idque ob varia & penè innumera eius incõmoda, quorum aliqua hoc loco videas enumerata. Loquacitas enim

- Parit præsumptionem: volunt enim plures esse Magistri, cap. 3. in princip.
- In multis offendit, ibid. in verb. In multis.
- Impedit perfectionem, versic. Si autem equis frena.
- Magna exaltat, vers. Ita & lingua modicum quidem membrum.
- Ignis est lingua mala, & vniuersitas iniquitatis, vers. Et lingua. eod.
- Maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis, hoc est, cursum vitæ nostræ. vers. Lingua constituitur. eod.
- Domari non potest, vers. Omnis enim bestiarum.
- Inquietum malum est lingua, plena veneno mortifero. vers. Linguam autem nullus hominum domare potest.

DE LOQVACITATIS REMEDIO Sapientia. TABVLA 144.

SAPIENTIA, DE qua in vers. Quis sapiens, hic cap. 3. agit Apostolus, est duplex

- Vera, quæ de sursum venit, &
  - Primum quidem pudica est:
  - Deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia & fructibus bonis.
- Falsa, quæ vt contentiones alit, ità terrena est, animalis & diabolica.

DE HVMILITATE, ET OBEDIENTIA.

TABVLA 145.

QVÆ LAVS SIT HVMILitatis, superbiæ declarat vituperio. Superbia enim mala est, atque detestanda, tum quo ad

- Proximum: Nam oriuntur ex ea bella, lites, inuidia, cædes, capit. 4. in princ. versic. Vnde bella, & lites in vobis?
- Seipsum: Gignit enim in corde hominis præsumptionem, vt quæ à Deo sunt petenda, aut prorsus non petat, aut malè petat. ibidem.
- Deum: Quia amicitia huius mundi, inimicitia est Dei. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam à d. princ. vsque ad vers. Appropriate Deo. eod. cap. 4.

DE POENITENTIA.

TABVLA 146.

POENITENTIÆ PARtes, quas describit in dicto versicul. Appropiate, sunt tres

- Contritio, quam describit in verbo, Miseri estote, lugete, & plorate.
- Confessio, quæ non obscurè in his comprehenditur verbis
  - Emundate manus peccatores.
  - Purificate corda duplices aio i
- Satisfactio, de qua ita scribit Apostolus: Humiliamini in conspectu Domini. eod.

DE MVTVA INTER CHRISTIANOS BENEVOlentia retinenda.

TABVLA 147.

HVIVS OFFICIVM PRÆCIPVVM ferè est, alienæ non detrahere famæ, aut honori. A quo vitio vnusquisq; tribus de causis alienissimus esse debet. Qui enim obloquitur proximo

- Primum, detrahit legi.
- Deinde, quod iniustius est, iudicis sibi sumit partes, atque eas, quæ solius Dei sunt.
- Postremo seipsum condemnat, à versicul. Nolite detrahere. vsque ad versic. Ecce nunc qui dicitis.

DE INTEGRITATE CONSCIENTIÆ.

TABVLA 147.

CONSCIENTIÆ. Integritatem duobus seruamimus modis
- Si temerè nihil suscipiamus, sed tantum quæ bona scimus faciamus.
- Si in Dei nomine omnia aggrediamur. d. ver. Ecce nunc qui dicitis. vsque in fin. cap. 4.

DE MEDIOCRITATE AVREA.

TABVLA 148.

MEDIOCRITATEM, CVIVS ea vis est propria, vt suo quisque contentus viuat, probaturus, vitium detestatur ei contrarium, scilicet auaritiam. Cuius mala, & incommoda sunt hæc
- Eo adducit hominem, vt suæ conditionis obliuisci videatur, cap. 5. In princip.
- Excæcat omnem animi prudentiam, vt auarus fortunæ sectetur inconstantiam. ibid.
- Tranquillitatem adimit humanis mentibus, & grauissimis eas, & superfluis implicat curis. ibidem.
- Excluduntur auari à regno cælorũ. Thesaurizant enim sibi iram in nouissimis diebus, tristissimam audituri sententiam, Esuriui, & non dedisti mihi.
- Nec fere vnquàm ei studetur sine pauperum oppressione, quorum clamor ad aures vsque pertingit Domini Sabaoth. à d. princip. cap. 5. vsque ad vers. Epulati estis. eod.

DE SOBRIETATE, ET TEMPERANTIA.

TABVLA 149.

REPREHENDIT DVO, huic virtuti contraria vitia — Gulam, & Luxuriam. — Quorũ effectus — Ignauia, & Crapula — d. ver. Epulati estis. eod. cap. 5.

DE PATIENTIA.

TABVLA 150.

VT MINATVS EST APOstolus paulòante pauperũ oppressoribus, ita nunc oppressos solatur, à
- Spe futuræ liberationis, vers. Patientes igitur estote, d. capit. 5.
- Promissione aduentus Domini, ibidem.
- Exemplo sanctorum patrum, qui patientia omnes mundi huius vicerunt persecutiones.

DE RELIGIONE, ET VERO DEI CVLTV.

TABVLA 151.

VERO Dei cultui
- Repugnat iurandi leuitas, ver. Ante omnia autem fratres mei, nolite iurare neq; per cęlum, neque per terram, d. cap. 5.
- Conueniunt
  - Simplex veritas, ver. Sit autem sermo vester, Est est &c. eod.
  - Sacrificiũ laudis, & oratio, ver. Tristatur aũt aliquis vestrum? oret. eo.
  - Extrema vnctio. ver. Infirmatur quis in vobis? eod.

DE CHARITATE PROXIMI.

TABVLA 152.

HÆC CONSIstit in cura salutis
- Propriæ, per confessionem peccatorum, ver. Confitemini ergo. d. cap. 5.
- Proximorum, per orationem mutuam. Quæ quantum apud Deum valeat, ostendit exemplo Eliæ. ibid.

DE ADMONITIONE FRATERNA.

TABVLA 153.

QVI CORRIPIT fratrem peccãtem, duo facit commoda ——
- Saluat animam eius à morte, versic. Fratres mei, eodem cap. 5.
- Operit multitudinem peccatorum, ibidem. vsque in finem dicti capit. 5. & vltimi.

EPISTOLA PETRI APOSTOLI PRIMA, DE NOVO INDVCENDO HOMINE, siue de reformandis in ecclesia moribus, Liber Bibliorum LXVI. Secundæ Partis quarti libri, decimussextus.

RATIO ORDINIS.

Petri epistolas, post illam de qua hactenus dictum est, D. Iacobi epistolam, scriptas fuisse sic declarat Nicolaus Lyranus: Iacobus, inquit, triginta annis rexit ecclesiam Hierosolymitanam post passionem Domini, scilicet vsque ad sextum annum Neronis, & tunc fuit martyrizatus. Petrus vero trigintaocto, id est, vltimo Neronis anno.

Et certò constat, quòd in vltimo tempore vitæ suæ scripserit. Nam de se ipso testatur 2. Pet. 1. Certum est, quòd velox est depositio tabernaculi mei. Atque sic patet, post diuum scripsisse Iacobum. Lyranus in prolog. ad 7. epistolas Catholicas.

DE HVIVS EPISTOLAE AVTHORE D. PETRO, & primum de variis eius nominibus.

Simon obediens interpretatur, eo quòd obediens fuit Domino dicenti: Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Petrus autem interpretatur agnoscens, eo quòd agnouit, dicens: Tu es Christus filius Dei viui: vel Petra, id est, firmamentum ecclesiæ. Vnde vicissim audire meruit: Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo ecclesiam meam. Cephas etiam, id est, caput dictus est ecclesiæ. Viterb. in Chronicis, Parte 14. & Isidorus de patribus noui test.

DE EIVS ORIGINE.

Petrus filius Ioannis, frater Andreæ Apostoli, ortus in vico Bethsaida, prouinciæ verò Galilææ, quæ est iuxta stagnum Genezareth, qui primò vocatus est Bariona. Hiero. De viris illustribus, & Viterbien. & Isidorus vbi supra.

DE VITA, ET OFFICIO eiusdem.

Petrus Apostolorum Princeps est, primus confessor Dei, atque discipulus, Pastor humani generis, clauiger æthereus, Christi amator, Christi & negator: qui cum Antiochensi Ecclesiæ 7. præfuisset annis, euangelium prædicauit in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, & Bithynia. Secundo vero anno Claudij, ad expugnandum Simonem Magum peruenit Romam. Vbi annis 25. eiusdem vrbis tenuit Pontificatum, vsque ad vltimum Neronis annum, id est, quartumdecimum. ibid.

DE MORTE, ET SEPVLTVRA eiusdem.

Anno XXXVI. tertio Calendas Iulias, post passionem Christi, à Nerone cruci affixus, martyrio coronatus est, capite ad terram verso, & in sublime pedibus eleuatis, asserens se indignum, quòd sic, vt Dominus, crucifigeretur. Sepultus est Romæ in Vaticano iuxta viam triumphalem, tertio lapide ab vrbe ad Orientem plagam, vbi totius orbis veneratione celebratur. Hieron. Viterbien. & Isidorus vbi supra.

DE B. PETRI APOSTOLI MIRACVLIS.

Mare pedibus gradiendo calcauit, præteriens languidos vmbra sua sanauit. Claudis gressum restituit paralyticis membra reparauit. Viduam defunctam Dorcadem, id est, Tabitham mortuam suscitauit. Ananiam & Saphiram reos perfidię, mortis etiam animaduersione damnauit. Simonem magum cœlum ascendentem, ad terram collisit. Viterbiens. & Isidorus ibidem.

DE EDITIS AB EO SCRIPTIS.

Scripsit duas epistolas, quæ Canonicæ nominantur quarum, secunda à plerisque eius esse negatur, propter styli cum priore dissonantiam. Sed & euangelium iuxta Marcum, qui auditor eius & interpres fuit, huius dicitur. Libri autem eius, è quibus vnus actorum eius, scribitur, alius euangelij, tertius prædicationis, quartus Apocalypsis, quintus iudicij, inter apocryphas scripturas reputantur. Hieron. de viris illustribus.

AD QVOS SCRIPSERIT HANC EPISTOLAM Petrus.

Sicut Paulus Apostolus principaliter ad Gentes, ità Iacobus & Petrus ad Iudæos missi fuerunt. Sub hoc tamen discrimine, vt Iacobus cuius Paulus meminit in secundo ad Galatas capite, prædicaret eis, qui ex circuncisione conuersi fuerunt: Petrus verò illis, qui ex gentibus circuncidebantur primum, & fiebant Iudæi: deindè verò ad Christianam conuertebantur fidem. Atque hi sunt, quos idem Petrus in principio huius epistolæ vocauit aduenas, Græcè proselyti dicuntur. Dionys. Carthus. hic cap. 1. in princip.

Hebræi Proselyti.

Quo proselytorum nomine appellabant Iudæi eos, qui de gentibus nati, in Deum credere, & circuncisione accepta, Iudaico more, iuxta Dei legem, vitam ducere maluerunt. De quorum numero fuere quidam eorum, qui in die sancto Pentecostes, quo apostoli spiritum sanctum in ignis visione perceperunt, ad prædicationem eorum Christo crediderunt, dicēte scriptura, quòd Iudæi quoquè & proselyti adessent. Electos ergò aduenas dicit, qui de Gentilitate ad agnitionem ac susceptionem diuinæ legis, ac perceptis Sacramentis legalibus ad acceptationem gratiæ fidei peruenire meruerunt. Beda hic cap. 1. in princip.

DE EODEM DIONYSIVS.

Veruntamen verius reor, quòd non eis duntaxat, scilicet Proselytis, id est, ex Gentibus qui Iudæorum religionem amplexi erant: sed Iudæis vniuersis ad Christum conuersis scripsit, quemadmodum Iacobus, siue ante susceptionem Iudaismi fuerunt Gentiles, siue non. Omnium nanque generaliter habuit curam. Omnes etenim Christiani, viatores & aduenæ vocantur, quia ad veram & cœlestem atque perpetuam Patriam tendunt, & in seculo isto, tanquàm in exilio, in terra aliena, in via lachrymarumque valle degunt. Dionys. Carthus. ibidem.

Omnes Christiani viatores, & aduenæ.

VBI ET QVANDO SCRIPSERIT HANC epistolam.

Scribit autem eis à Roma, tempore Claudij Cæsaris. Thomas Aquinas hic cap. 1. in princip. & Glossa. in Prolog. eiusdem.

QVID IN EA PERSCRIBERE VOLVERIT.

Primum quidem enarrat & ostendit, quòd fides in Christum à Prophetis annunciata sit, & per ipsos significata redemptio, quæ per ipsius sanguinem fieret: quodque ipsis ac gentibus annunciata sint omnia, ad quæ desiderant angeli prospicere.

Deinde, vbi suasit, vt digne ad eum qui ipsos vocauit, conuersentur: exhortatur, vt etiam Regibus honorem deferant, & mulieribus ac viris concordiam præcipit.

Et pauca circa mores exhortatus, significat, quòd etiam in infernum facta sit à Domino prædicatio salutis, ac resurrectionis: vt qui prius mortui sunt, resurgant quidem & iudicentur in corpore, sed per gratiam resurrectionis perseuerent.

Etiam in inferno facta est prædicatio salutis.

Et quòd finis omnium deinceps immineat, debentque omnes parati esse, tanquàm iudici rationem reddituri: & ita concludit epistolam. Oecumenius hic in præfatione, ex Synopsi Athanasij.

ARGVMENTVM.

Discipulos Saluatoris inuicti toto orbe diffusos, & peregrinos in hoc sæculo monstrat, & præteritæ vitæ pœnitere suadet, & in nouam vitam proficere tota cum solicitudine exhortatur. Author argumenti vulgaris in hanc epistolam.

IN QVO GENERE ORATIONIS HAEC ipsa versetur epistola.

Hortatoria simul & expositoria est hæc epistola. Hortatur ad vitam nouam, & constantem in eius perseuerantia patientiam. Explicat vim, veritatéque fidei Christianæ, & charitatis officia cum dignitate patientiæ. Claudius Guilliaudus hic in argumen.

CVR NONNIHIL VIDEATVR obscurior.

Obscura est hæc epistola tum propter reconditas sententias, tum propter confusum, & perturbatum sermonis ordinem. Multam quoque præ se fert authoritatem, & maiestatem apostolicam, atque ideo verè digna apostolorum Principe, paucis quidem contenta verbis, sed sententiis, & reconditissimis grauida mysteriis. Ibidem.

SCOPVS.

Eos qui ex Iudæis crediderant, in fide & vitæ integritate confirmat. Oecumenius hic in argument.

PARTITIO.

TABVLA 154.

HVIVS EPISTOLÆ summa in duas scinditur partes, in quibus agitur in { Specie / Genere } De { Gratiarum actione, tot. cap. 1. & 2. vsque ad ver. Charissimi, obsecro vos &c. / Aliis Christiani hominis virtutibus. à prædicto loco vsque in fin. totius epistolæ primæ. }

DE GRATIARVM ACTIONE, PRIMA HVIVS epiſtolæ parte. TABVLA 155.

PRIMAM hanc prioris epiſtolæ partem, ſi doctrinæ ſpectes rationem, atq; Methodū, tribus abſoluit quaſi mēbris

- Primo ſex tangit beneficia, Quorum nomine pro ſe quiſque perpetuas agere debet gratias
  - Primum eſt baptiſmus, quo regenerati ſumus in ſpem viuam, in hæreditatem incorruptibilem, c. 1. poſt prin. ver. Benedictus.
  - Secundum, virtus Dei, qua cuſtodimur per fidem in ſalutem. ibidem in verbo, Qui in virtute Dei.
  - Tertium, facultas reſiſtendi omnis generis perſecutionibus, quibus fides noſtra multo rectius, quàm aurum probatur in igne. d. ver. Benedictus. in verbo, Modicum nunc.
  - Quartum, ſalus animarum, quæ efficit, vt Chriſtum diligamus etiam non viſum, & in eum credamus non videntes. ver. Quem cum non videritis, eod.
  - Quintum, Donum prophetiæ, quo nobis non paſſiones tantum Chriſti prænūciatæ, ſed futura etiam poſthac gloria reuelata eſt. Ibidem in verbo, De qua ſalute exquiſierunt.
  - Sextum, Spiritusſancti miſſio, cuius beneficio ea, quæ per prophetas promiſſa fuerant, perfecta ſunt omnia, & abſoluta. Sæpius allegat. ver. Benedictus. in verb, Quibus reuelatum eſt. vſq; ad ver. Propter quod. d. c. 1.
- Secundo modum præſcribit, quo rectiſſimè Deo nos gratos exhibere poſſimus. Quod apoſtolus futurum aſſerit, Si
  - Omne fugiamus genus vitiorum,
  - Et morum ſectemur ſanctimoniam.
- Tertio, ſeptē eſſe docet, q̄ nos ad vtrūq; tam ad gratiarum actionē, quàm ad vitæ ſanctimoniā impellere debeant. Videlicet
  - Gratiam, quæ nobis vltrò fuit oblata, & qua in tam ſanctam Chriſti conuerſationem vocati, & adoptati ſumus, vt ſancti ſimus, quia & ipſe ſanctus eſt, d. ver. Propter quod. eod. cap. 1.
  - Obligationem, qua ad antidora excitamur, & vocationi tam dignæ & honeſtæ parere tenemur, quicunque filiorum priuilegio gaudere cupimus. Ibidem in verbo, Quaſi filij obedientiæ.
  - Mutuam inter Deum Patrem, & nos eius filios coniunctionem, quæ conſiſtit in eo, vt eum, quem nos vt filios diligere ſcimus, reuereamur viciſſim vt Patrem. ver. Et ſi patrem. eod.
  - Precij, quo nos redempti ſumus, magnitudinem. Non enim auro, aut alia re quauis corruptibili, ſed precioſo agni immaculati redempti ſumus ſanguine. verſic. Scientes, quòd non corruptibilibus. eod.
  - Regenerationis noſtræ dignitatem. Non enim ex corruptibili renati ſumus ſemine, ſed per verbum Dei, cuius virtus manet in æternum. ver. Animas veſtras. vſque in fin. ſæpe d. cap. 1.
  - Guſtum Domini dulciſſimum, quo reficiuntur ij, qui deponunt omnem malitiam, & omnem dolum, æmulationes, inuidias, & omnes detractiones, ſicut modò geniti infantes.
  - Certitudinem fidei noſtræ, quæ ædificata eſt ſuper lapidem viuū, ab hominibus quidem reprobatū, à Deo autem electum, & honorificatum, cui nos tanquàm lapides viui ſuperædificati, facti ſumus
    - Domus ſpiritualis,
    - Sacerdotium ſanctum,
    - Offerentes hoſtias
      - Spirituales,
      - Acceptabilesq;
      - Ieſum Chriſtum. verſi. Ad quem accedentes. d. cap. 2.

DE MORIBVS CHRISTIANORVM Reformandis. TABVLA 156.

IN MORVM REFORMATIONE duplex hominũ considerandus est ordo
- Ciuilis vnus, de quo in secundo agitur capite, à vers. Charissimi, obsecro. vsque in fin. cap. 4.
- Alter ecclesiasticus, cuius ratio in quinto explicatur capite.

DE STATV HOMINVM CIVILI. TABVLA 157.

CIVILIS HOMINVM conditio triplex est
- Seruilis, à d. vers. Charissimi. vsque in fin. cap. 2.
- Coniugalis, à principio capitis 3. vsque ad versic. In fide autem vnanimes.
- Politica. Inde vsque in finem capitis quarti.

DE OFFICIIS ET MORIBVS EORVM, QVI IN seruili sunt conditione. TABVLA 158.

SERVI debent
- Sibi ipsis abstinentiam à carnalibus desideriis. d. vers. Charissimi, cap. 2.
- Proximo bonum præbere exemplum, ibidem in verb. Conuersationem vestrum inter gentes habentes bonam. eod.
- Magistratui obedientiam. vers. Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum. eod.
- Deo religionem, reuerentiam & timorem. Ibid. in verb. Quasi liberi.
- Dominis etiam iniquis & dyscolis morem gerere, ac eorum importunitatem patienti ferre animo. vers. Serui, subditi estote.
- Christo imitationem. Fuit enim Christus in sua passione exẽplar omnis
  - Sanctitatis & innocẽtiæ,
  - Veritatis & iustitiæ.
  - Mansuetudinis, & patientiæ,
  - Humilitatis, & clementiæ,
  - Magnanimitatis, & fortitudinis,
  - Longanimitatis & misericordiæ,
  - Charitatis & amacitiæ,
  - Desiderij pro salutę humana.
  - Quia
    - Peccatum nõ fecit. ver. In hoc enim vocati estis.
    - Dolus in ore eius nõ inuẽtus.
    - Cum malediceretur, non maledicebat:
    - Cum pateretur, non comminabatur.
    - Tradebat seipsum iniustę iudicanti,
    - Iniurias sibi illatas non vindicauit,
    - Peccata nostra ipse pertulit.
    - Suo liuore nos sanauit, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus. à d. vers. In hoc enim vocati. vsque in fin. c. 2.

DE OFFICIIS CONIVGVM.

TABVLA 159.

SVNT ET CONiugum, inter se mutua quædam officia, quibus alterutrum deuincti sunt. Hinc apostolus hortatur—

- Vxores ad—
  - Humilitatem & obedientiam, cap. 3. in principio.
  - Honestam conuersationem, vt morum comitate maritos lucrifaciant. Ibidem.
  - Cultum & ornatum potius animi, quã corporis, quærendum. Ibidẽ in verbo, Quorum non sit extrinsecus.
- Viros vt
  - Cohabitent vxoribus secundum scientiam. vers. Viri similiter. d. cap. 3.
  - Cedant interim aliquid illorum moribus propter sexus imbecillitatem. Ibid. in verbo, Quasi infirmiori vasculo, eod.
  - Exhibeant eis honorem vt cohæredibus gratiæ vitæ.
  - Abstineant interdum etiam à legitimo earum vsu, vt orationi vacare queant, d. versic. Viri. in verbo, Et non impediantur orationes vestræ. eod.

DE

DE POLITICA HOMINVM CONVERSATIONE.

TABVLA 160.

OFFICIA hominis cuiusuis in Christiana Republica versantis, Apostolus metitur ex variis rerum circunstantiis, præcipuè vero ex duabus —

- Collatione hominis ad
  - Hominē, id est, proximum suū cuiuscunque sit ordinis: Quo cum tūc rectè conuersari poterimus, si has amplectamur virtutes —
    - Concordiam, versic. In fide autem omnes vnanimes, d. cap. 3.
    - Humanitatem, vt simus compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles &c. ibid.
    - Pietatem, non reddentes malum pro malo. ibi.
    - Iustitiam, quæ consistit in eo, vt declinemus à malo, & faciamus bonum. versi. Declinet à malo.
    - Innocentiam, vt si quis spei nostræ rationem à nobis postulet, semper ad respondendum parati esse possimus. versi. Dominum autem Christum sanctificate. vsque in fi. cap. 3.
  - Seipsum, & corpus siue carnem suam propriam, cuius concupiscentiis resistendum, adeoque ipsam mortificandam esse docet apostolus, vt sic animæ salutem integram, & illæsam retinere queamus. à prin. c. 4. vsq; ad ver. Omnium autem finis appropinquauit. eod.
- Cōtemplatiōe
  - Finis, ad quē omnia sunt dirigēda. d. vers. Omnium aūt finis. In quo iterum cōsiderāda sunt duo
    - Media, quib^9 ad eum finē perueniatur —
      - Prudentia. versicu. Estote itaque prudentes. eod.
      - Vigiliæ, Ibidem in verb. Vigilate.
      - Oratio, ibidem in verb. In orationibus.
      - Charitas, vers. Ante omnia autem. eod.
      - Hospitalitas, vers. Hospitales inuicem.
      - Donorum Dei liberalis dispensatio, siue communicatio, versic. Vnusquisque sicut accepit. eod.
    - Summa, vt in omnibus actionibus nostris honorificetur Deus per Iesum Christum, cui est gloria, & imperium in sæcula seculorum: Amen. versicu. Si quis loquitur, tanquàm sermones Dei &c. eod.
  - Nominis Christiani. In homine enim Christiano, qui hoc nomen iure sustinere cupiat, requiruntur —
    - Constantia in fide, ne nouitatis studio huc, aut illuc discurrat, neve in minimo vacillet. ver. Charissimi, nolite peregrinari in feruore &c. eod.
    - Fortitudo in persecutionibus, pro Christi nomine & fide catholica perferendis. vers. Si exprobramini in nomine Christi, eod.
    - Cautio diligens, ne vel in peccatum incidat, aut præsumptuosus fiat. Nam si vix iustus saluabitur, impius, & peccator vbi parebunt? ibid.

DE STATV ECCLESIASTICO.

TABVLA. 161.

IN ECclesia alij

- PRAESVNT vt pastores, quorum est edocere
  - Cum fide & diligentia, cap. 5. in princip. in verbo, Pascite.
  - Non coacte, se sponte, ibidem.
  - Nec turpis lucri gratia, ibidem.
  - Absque superbia, eod. loco. In verb. Neque vt dominãtes in cleris.
  - Bono exemplo honestæ conuersationis, d. princip. in verb. Sed forma facti gregis ex animo.
- SVBSVNT vt oues, quas decent
  - Obedientia, vers. Similiter adolescentes, d. cap. 5.
  - Humilitas, ac mutua inter eas reuerentia & obsequium, ibid. in verb. Omnes enim inuicem humilitatem &c. Quia deus superbis resistit, &c.
  - Timor Dei, vers. Humiliamini igitur. eod.
  - Spes firma, ibidem in verb. Omnem solicitudinem vestram proijcientes in Deum, quoniam ipsi cura est de vobis. eod.
  - Sobrietas & vigilantia, vers. Sobrij estote & vigilate, quia aduersarius vester &c. eod.
  - Fortitudo & constantia, versic. Cui resistite fortes in fide. eod.
- Vtrisque gloria promittitur vitæ æternæ circa fin. sępe d. cap. 5. & vltimi. Deus inquit, omnis gratiæ, qui vocauit vos in æternam suam gloriam in Christo Iesu, modicum passos ipse perficiet, confirmabit, consolidabitq;. Ipsi gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

EPISTO-

EPISTOLA PETRI APOSTOLI SECVNDA, DE FIDEI PRÆSTANTIA, & futura rerum omnium viciſſitudine, Liber Bibliæ LXVII, Partis ſecundæ libri quarti, decimusſeptimus.

RATIO ORDINIS.

Primitiuam eccleſiam impugnabant primum Tyranni gladio materiali, perſecutionibusq; diuerſis, hæretici autem doctrinis peſtiferis. Quemadmodum ergo in prima epiſtola excellẽtiſſimus apoſtolici chori vextex, hortatus eſt ad patientiam in aduerſis, ne perſecutionibus cederent: ita in hac eos hortatur epiſtola, ne hæreticorum decipiantur figmentis. Dionyſius Carthuſianus hic cap. 1. in princip.

ALIA CONTINVANDI RATIO.

In prima Petri epiſtola principaliter fit (inquit B. Thomas) inſtructio in moribus, in ſecũda principaliter in fide. vel, Secunda inducitur ad confirmationem primæ: vel, Prima ſecundum Bedã ſcribitur inferioribus ſiue imperfectis, ſecunda autem maioribus ſiue perfectioribus.

AD QVOS PETRVS HANC SCRIPSERIT epiſtolam.

Hanc epiſtolam ſcribit eiſdem quibus & præcedentem, ſcilicet electis proſelytis, diſperſionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Aſiæ, Bithyniæ. Quos mox in ipſa huius epiſtolæ fronte ſibi cognoſcit coæquales, non quia circuncifionem ex lege acceperant, quam ipſe vt natura Iudæus habebat, ſed quia eandem, quam ipſe Chriſti illuſtrante gratia acceperat, ſortiti ſunt fidẽ, eamq; per opera exercent iuſtitiæ euangelicæ, de qua Chriſtus dicit: Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm ſcribarũ & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Beda hic cap. 1. in princip.

DE HVIVS EPISTOLAE AVTHORITATE.

Aliqui hanc epiſtolam à ſacræ ſcripturæ Canone duabus de cauſis excludere conati ſunt, ſed friuolis plane & ineptis.

PRIMA DVBITANDI RATIO.

Primum eodem vtuntur argumento, quo Iacobi epiſtolam oppugnare nitebantur, quòd ſcilicet patrum aliqui de epiſtolæ huius authore ipſis dubitaſſe videantur, vtputà Euſebius in eccleſiaſt. hiſtoria lib. 3. ca. 25. & Hieron. de viris illuſtribus, & in epiſtola ad Cyprian.

SECVNDA DVBITANDI RATIO.

Secundo hanc epiſtolam ob id ſuſpectam reddere moliuntur, quòd phraſi & dictione cum priore diui Petri epiſtola, non per omnia conueniat.

REFVTATIO PRIMAE RATIONIS.

Contra primum argumentum illud hic obſeruare conuenit, quod pauloante de D. Iacobi dictũ eſt epiſtola, Hieronymum & Euſebium de harum epiſtolarum authoribus non propria dubitaſſe ſententia, aut quod ita ſibi videretur, ſed quòd tale aliorum fuiſſet iudicium. Quod profecto nunquàm tale fuiſſet, niſi prius vel illi, qui primitus originalem epiſtolã acceperunt, ante mortem Petri nõ prodidiſſent, (vt fieri ſolet) aut alia ratione de eius epiſtolæ authore dubitari cœptum fuiſſet. Vnde cœptæ ſubinde quoque ſunt à curioſulis exequiri rationes, quibus eandem epiſtolam apoſtolica authoritate nudatam, è numero ſanctarum ſcripturarum expungerent, ità vt non dictionis iudicium dubitationem, ſed dubitatio dictionis iudicium multò ante præcederet.

Quod in aliarum ſcripturarum cenſura quotidie contingit: prius enim doctrina accuſatur, deinde, ſi res indigna tali authore videatur, diuerſitas ſtyli & dictionis exquiritur, quæ, cum nunquàm authores etiam in eiſdem libris ſibi reſpondeant, facile inuenitur. Medina de recta in Deum fide. lib. 6. cap. 13.

REFV-

REFVTATIO SECVNDAE RATIONIS.

Negant ſcriptores eccleſiaſtici aut vllam, aut tantam ſtyli in his duabus epiſtolis eſſe diuerſitatem, quæ, cùm nulla alia in contrarium extet probatio, authorem meritò ſuſpectum reddere poſſit. Ad hæc, ſi aliqua ſit inter eas diſcrepantia, eam D. Hieron. ex diuerſitate interpretum potius, quàm authorum differentia, enatam fuiſſe putat. Hieronym. ad Hedib. quæſt. 11.

QVIBVS RATIONIBVS HAEC EPISTOLA probetur eſſe Petri.

Petri eſſe probatur hæc epiſtola, primùm ex eo, quòd in cap. eius tertio ipſe dicit. Ecce vobis chariſſimi ſecundam ſcribo epiſtolam. Deindè, quòd hic quoque trãſfigurationis illius, cui is Matth. 17. interfuit, manifeſtam facit mentionem, 2. Petr. 1. ſicut bene animaduertit B. Gregor. homil. 18. in Ezechielem. Tertio, quòd diuini illius apoſtoli, atque adeo Chriſti ipſius vbique ſapit ſpiritum, atque virtutem. Loco verò omnium ſacroſancta eſt Catholicæ eccleſiæ authoritas, & patrum antiquorum penè omnium immobilis conſenſus, qui huius epiſtolæ tanquàm Canonicæ, & apoſtolicæ ſententiis pro aſſertione doctrinæ Catholicæ frequentiſſimè vti conſueuerunt.

TESTIMONIA PATRVM EX SECVNDA PETRI epiſtola. TABVLA 162.

ET PRIMVM ANACLETI, B. CLEMENTIS ſucceſſoris.

In epiſtola quam ſcripſit omnibus epiſcopis, & cunctis fidelibus, vtitur ſententia iſta ex vlt. cap. epiſtolæ 2. Petri, Sicut chariſſimus frater noſter Paulus, ſecundum datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis, & in omnibus epiſtolis, loquens in eis de his, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti deprauant.

AMBROSII.

Qui ſcribens in cap. 2. epiſtolæ ad Timotheum, Petri nomine citat ex hac epiſtola illud, Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, 2. Pet. 1. Et in epiſt. ad Philippenſ. cap. 1. adducit illud, Vt ſitis conſortes diuinæ naturæ, 2. Pet. 1. Medina lib. 6.

AVGVSTINI.

Libro de verbis Apoſtoli, nomine item Petri Apoſtoli adducit illud, Audiuimus vocem delatã de cælo, 2. Petr. 1. Idem lib. de fide, & operibus illud, Hi ſunt fontes ſine aqua, 2. Pet. 1. Idem ibidẽ cap. 25. illud: Si enim refugientes, 2. Pet. 2. Libr. de natura boni aduerſ. Manichæ. cap. 33. illud, Deus angelis peccantibus, 2. Pet. 2.

ALIORVM COMPLVRIVM.

Sed & alij grauiſſimi religionis noſtræ profeſſores, Origenes, Hieronymus, Chryſoſtomus, & Didymus, authoritate huius vſi fuerunt epiſtolæ tanquàm Apoſtolicæ, & canonicę. Claudius Guilian. hic in argum.

DE EADEM EPISTOLA, EX D. MELCHIORE Cano.

Erroneum eſt, ne dicam hæreticum, ſecundam illam epiſtolam, Petri apoſtoli eſſe negare. Aduerſatur enim in primis omnibus ſanctis. Deinde Innocentio, & Gelaſio. Præterea Conciliis Laodiceno, Carthaginenſi, Florentino, Tridentino. Denique vſui Catholicæ Eccleſiæ, quæ legit eam in Feſto Transfigurationis nomine Petri apoſtoli.

Contineret enim aliquid falſi, ſi Petrus apoſtolus eius author non fuiſſet. Nam licet argumentũ ex ſalutatione ipſius epiſtolæ forſitan eluderetur, quòd à falſario quopiam eſſet adiecta: at quod capite 1. illius epiſtolæ legitur, eludi nulla ratione poteſt. Hanc vocem (ait) nos audiuimus de cælo allatam, cum eſſemus in monte ſancto cum ipſo. Quòd ſi Petrus non ſcripſit epiſtolam, Ioanni autẽ Iacobove tribuere ſtultitiæ manifeſtariæ eſt, falſum epiſtola continet. Quod eſt hæreticum.

TESTIMONIVM ADVERSARIORVM.

Quin illi etiam, quorum sectæ tantopere epistolarum Canonicarum certitudinem labefactare conati fuerunt, ipsi tandem fateri coacti sunt, maiorem esse huius quoque epistolæ authoritatem, quàm quæ vlla ratione expugnari queat. etsi enim (inquit illorum quidam) dubitatum est de huius epistolæ authoritate, (quemadmodùm refert Eusebius) nihil tamen est, quod ab eius lectione nos auertere debeat. Et alius Interim omnium consensu adeò nihil habet Petro indignum, vt vim spiritus apostolici & gratiam vbique exprimat.

QVALE SIT IPSIVS DICTIONIS GENVS.

Exhortatoria est hæc epistola, singulis propemodum verbis maxima adducens mysteria. Dum spiritu admonitus diem suæ mortis instare cognosceret, paterno quodam ductus amore, munus saluberrimæ eruditionis ipsis Asianis, adeoque toti ecclesiæ relinquere voluit. Claud. Guillaudus hic in argumento.

QVOD EPISTOLAE HVIVS SIT ARGVMENTVM.

Docet religionem, quam acceperant, sanctam & veram esse. Deinde hortatur, vt puritati vitæ & innocentiæ studeant: in qua vt firmius perstent, & pseudo prophetas venturos facilius vitent, testimonia veræ religionis adducit, quibus illorum versutias & exitium prænuncians, omnes illius magnæ diei, certissimæ quidem, sed nemini tamen cognitæ, admonet. Idem ibidem.

ALIVD ARGVMENTVM.

Simon Petrus per fidem huic mundo sapientes mortuos esse declarat, eisdemque pietatis quanti sit magnitudo, luce ipsa clarius manifestat. Author argumenti quod huic præfixum habetur epistolæ.

SCOPVS.

Apostoli scopus in hac epistola is est, vt qui persecutoribus non cesserunt, nec hæreticis vllo pacto cedant. Glossa hic in principio.

PARTITIO.

TABVLA 163.

SECVNDA epistola duas habet partes: { Commendationem fidei, cap. 1. / Doctrinam de moribus, cap. 2. & 3.

DE COMMENDATIONE FIDEI.

TABVLA 164.

Fides commẽdatur à
- Præmiis, quorũ alia sunt in
  - Re, vt diuina virtutis dona omnia, quæ pertinent vel ad
    - Vitam
    - Pietatem, ca. 1. in princip.
  - Spe, Nam præter ista nobis alia etiam maxima, & preciosa promissa donata sunt, ibid.
- Sanctitate, quæ manifestatur per
  - Adquisitionem naturæ diuinæ,
  - Liberationem à corruptione eius, quæ in mundo est, concupiscentiæ. vers. Vt per hoc efficiamini.
- Vi, & efficacia, quam ne putemus ociosam esse aut mortuam, ponit hic fidei effectus per quosdam veluti gradus. Qui sunt in
  - Fide, Virtute, Scientia, Abstinẽtia, Patientia, Pietate, Fraterno amore — Ministrare
    - Virtutem.
    - Scientiam.
    - Abstinentiam.
    - Patientiam.
    - Pietatem.
    - Fraternum amorem.
    - Charitatem. versic. Vos autem curam omnem.
- Certitudine, quę probatur
  - Viuæ ipsius Dei vocis oraculo cęlitus dimisso: Hic est filius meus dilectus. vers. Accipiens enim à Deo patre. eod.
  - Prophetico testimonio, versicu. Et habemus. vsque in fin. d. cap. 1. Vbi hanc tractationem ita concludit Apostolus: Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritusancto inspirati, locuti sunt sancti dei homines.

DE MORVM DOCTRINA, SECVNDA HVIVS epistolæ parte.

TABVLA 165.

HÆC PARS DVO habet capita, in quibus agitur de
- Fugienda hæreticorum conuersatione, cap. 2.
- Præparatione ad futurum iudicium, cap. 3.

DE

DE HÆRETICORVM DISSIDIIS.

TABVLA 166.

CAPVT primũ continet tria mẽbra, videlicet

- Causas hæresis, quæ sunt
  - Vana præsumptio, cap. 2. in princip. in verb. Qui introducent sectas perditionis.
  - Carnis libertas, & luxuria. vers. Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur. eod.
  - Auaritia, ibidem. in verbo, Et in auaritia fictis verbis de vobis negociabuntur.
- Pęnas non hæreticorum tantum, sed luxuriantium animorum oĩum: Quarũ seueritatem ostendit exemplo
  - Angelorum, quibus ob semel commissum peccatum vsqueadeò non pepercit Deus, vt eos in tartarum inferni detruserit perpetuo cruciandos. ver. Si enim Deus angelis. eod.
  - Totius mundi originalis, qui propter impietatem populi, diluuio iam olim extinctus fuit. ibidem. in verb. Et originali mundo.
  - Sodomorum, & Gomorrhæorum, quorum ciuitates in cinerem redactæ, exemplum sunt eorũ, qui impiè acturi sunt, ibidem, in verb. Et ciuitates Sodomorum. eod.
- Mores, & vitam hæreticorum, quorum gratia illorum conuersatio optimo cuique sit fugienda, vt sunt
  - Ignorantia, vnde Apostolus vocat eos irrationabilia pecora. vers. Hi verò. d. cap. 2.
  - Impietas, ibid. in verbo, blasphemantes in corruptione sua peribunt. eod.
  - Immunditia, ibid. in verb. Voluptatem existimantes. eod.
  - Gastrimargia, ibid. in verb. Deliciis affluentes, eod.
  - Impudicitia, ibid. in verb. Oculos habentes plenos adulterij.
  - Auaritia, ibid. in verb. Cor excæcatum auaritia. eod.
  - Hypocrisis, & inanis gloria, vers. Hi sunt fontes sine aqua.
  - Studium malignum, & voluptas peruersa. ver. Superba enim vanitatis loquentes.
  - Dolus & mendacium. In errore enim versantibus libertatem promittunt, quam ipsi vt serui corruptionis non habent. ibid. in verb. Libertatem illis promittentes. eod.
  - Ingratitudo, qua post agnitionem, retrorsum conuertuntur ab eo, quod illis traditum est sancto mandato, vt canis ad vomitum, & sus ad lutum, quo prius hærebat. vers. Melius. vsque in fin. cap. 2.

DE EXTREMO IVDICIO, ET FINE MVNDI.

TABVLA 167.

SEPTEM FERE sunt, Quæ de hoc negotio diuus hic tractat apostolus Petrus

- Proponit suam de extremis temporibus sententiam: Venturos nimirum in nouissimis illis diebus aliquos, qui vt eo liberius, & licentius omnes carnis concupiscentias possint explere, non vereantur negare vllum omnino, aut bonorum, aut malorum futurum esse iudicium. cap. 3. post principium.
- Confirmat hanc sententiam per
  - Testimonium Prophetarum,
  - Traditionem Apostolorum,
  - Præceptum Domini saluatoris.
  - à quibus hęc omnia multo ante prædicta fuerant, ibid. in verb. Vbi est promissio?
- Causam repetit dubitationis eorum, quos tantam impietatem tam impudenter asserere non puduit. Ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseueratura putabant, vt ab initio erant creata. ver. Ex quo enim. eod.
- Refutat errorem ab ignorantia authorum istius impietatis. versicu. Latet enim eos, cælum & terram igni reseruatos esse in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum. eod.
- Respondet obiectioni: Et si longanimis, & misericors sit Dominus, non eum tamen promissionis suæ vnquàm obliuisciturum. Vnus enim dies apud Dominum sicut mille anni, & mille anni sicut dies vnus. Hic dies vt fur veniet, in quo cęli magno impetu transient, elementa calore soluentur, terra autem & quæ in ipsa sunt opera, exurentur. versic. Vnum vero hoc.
- Excitat, & instruit fideles omnes, quo animo hæc quisque expectare debeat. Satagite, inquit, immaculati, & inuiolati ei inueniri in pace: & Domini nostri Iesu Christi longanimitatem, salutem arbitramini. ver. Propter quod charissimi, eod.
- Suam doctrinam cum diui Pauli doctrina conuenire, eiusque Pauli scripta à quibusdam malè deprauari asserit. Addens denique hanc piam admodum exhortationem; Vos igitur fratres præscientes, custodite ne insipientium errore traducti, excidatis à propria firmitate: crescite vero in gratia, & in agnitione Domini nostri, & saluatoris Iesu Christi, vsque in finem capitis 3. & vltimi.

EPISTOLA IOANNIS APOSTOLI PRIMA, DE TRIBVS VIRTVTIBVS THEOLOgicis, Fide, Spe, & Charitate, Liber Bibliæ LXVIII. Secundæ partis Quarti libri, Decimusoctauus.

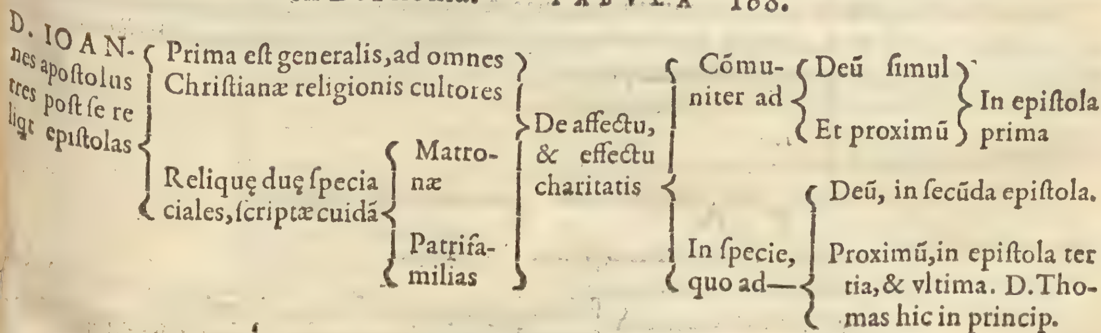
RATIO ORDINIS.

Ioannes non multo post euangelium & epistolas scripsit, scilicet post mortem Domitiani, quia reuersus de exilio, inuenit ecclesiam per hæreticos perturbatam, & tunc scripsit euangelium, & epistolas contra ipsos. Sic ferè Glo. in prolog. ad 7. Canonicas epistolas.

DE SCRIPTVRAE HVIVS AVTHORE.

Author huius epistolæ est diuus Ioannes apostolus, & euangelista, de cuius vita supra ad euangelium suum satis dictum est, tum etiam quantum ad differentiam attinet aliorum, qui hoc appellantur nomine.

QVOT D. IOANNES SCRIPSERIT EPISTOLAS, ex D. Thoma. TABVLA 168.

AD QVOS D. IOANNES HANC SCRIPSERIT epistolam.

Scribit ad omnem ætatem: ad pueros, ad adolescentes, ad senes: Quòd Deus quidem cognitus sit, diabolica vero energia posthac deuicta sit, abolita morte. Oecumen. hic in argumen.

QVA OCCASIONE SIT SCRIPTA HAEC epistola.

Quibus causis D. Ioannes sanctum scripsit Iesu Christi Euangelium, iisdem penè rationibus ad hoc scriptionis genus permotus esse videtur, videlicet propter impias hæreses Cerinthi, Marcionis, & Ebionitarum, qui Christum ante Mariam non fuisse contendebant. Beda hic cap. 1. in prin.

QVIBVS DE REBVS HAEC SCRIPTIO sit instituta, ex Oecumenio.

Et primum quidem sicut in euangelio, ita & in hac epistola Theologicè tractat de verbo, ostendens ipsum in Deo semper esse, docensq; patrem esse lucem, vt hoc etiam modo cognoscamus verbum tanquàm splendorem ex ipso esse. Nec tamen recens hoc apud nos esse mysterium, sed ipsum quidem ab initio, semperque fuisse, nunc autem per Dominum fuisse manifestatũ, qui est vita ęterna, & Deus verus. Vbi etiam causam ponit aduentus, & manifestationis ipsius, hanc esse dicens, vt dissoluat opera diaboli, nosque à morte liberaremur, & cognosceremus patrem, ac ipsum filium Dominum nostrum Iesum Christum.

Deinde tota poſtmodum epiſtola de dilectione, & charitate docet, volens vt nolens inuicem diligamus: & oſtendens quòd nos oporteat mutuò diligere, quandoquidem, & Chriſtus dilexit nos: Cuius rei occaſione diſcrimen oſtendit inter timorem, ac dilectionem, & filios Dei, ac filios diaboli. Atque etiam agit de peccato ad mortem, & de eo quod non eſt ad mortem, & de diuerſitate ſpirituum: vbi diſtinguit, quis ſpiritus ex Deo ſit, & quis ſpiritus erroris: Quo pacto cognoſcamus filios Dei, ac filios diaboli, de quo item peccato precari debeamus pro his qui peccant, & de quo non oporteat precari; quòdque is qui proximum non diligit, non ſit dignus vocatione, nec poſſit dici Chriſti.

Denique vnitatem filij oſtendit ad patrem: & quòd is qui filium negat, neque patrem habeat. In qua parte diſceptat hoc eſſe proprium Antichriſti, dicere non eſſe filium ipſum Ieſum Chriſtum, vt videlicet, cum ille non ſit, mendax ipſe ſe eſſe dicat. Et in fine epiſtolæ, rurſum ad memoriam reducit, quòd filius Dei vita æterna ſit, Deuſque verus, & vt ipſi ſeruiamus, ac nobis caueamus à ſimulacris. Oecumen. hic in argumento.

SVMMARIVM EX EODEM.

Exhortatur autem tota epiſtola credentes in Dominum, ne contriſtentur, ſi odio habeantur in mundo, ſed gaudeant potius, quòd odium mundi oſtendat, credentes migraſſe ab hoc mundo, ac deinceps cæleſtem habere conuerſationem. ibidem ex Athanaſio in Synopſi.

EPISTOLAE EIVSDEM SCOPVS.

Scopus huius epiſtolæ is eſt, vt illorum coarguat impietatem, qui eccleſiæ pacem veſano dogmate turbabant, Cerinthi maximè & Marcionis, qui (vt dictum eſt) Chriſtum ante Mariam non fuiſſe contendebant. Beda hic cap. 1. in princip.

PARTITIO.

TABVLA 169.

VIRTVTES QVAS VOCANT Theologicas, D. Ioan. tanto inculcat ſtudio, vt eũ in hac prima epiſtola ad vnam, eandemq; materiã tertio redire nõ piguerit. Quã ob id, iuxta eũ doctrinæ ſuæ modũ, in tres diuidemus tractatus, de

- Fide
  - Primo, cap. 1. per tot. & cap. 2. in princ.
  - Secundo, cap. 4. à princ. vſq; ad verſ. Chariſſimi, diligamus nos &c.
  - Tertio, cap. 5. verſ. Quoniam omne quod natũ eſt, vſq; ad verſ. Et hoc eſt teſtimonium. eod.
- Spe
  - Primo, cap. 3. per totum.
  - Secundo, cap. 4. verſ. In hoc perfecta eſt charitas.
  - Tertio, cap. 5. verſ. Et hoc eſt teſtimonium. vſque in fin.
- Charitate
  - Primo, tot. cap. 2.
  - Secundo, cap. 4. à verſ. Chariſſimi, vſque ad verſic. Timor non eſt in charitate.
  - Tertio, cap. 4. verſic. Nos ergo diligamus. vſque in finem.

DE

DE FIDE PRIMO.

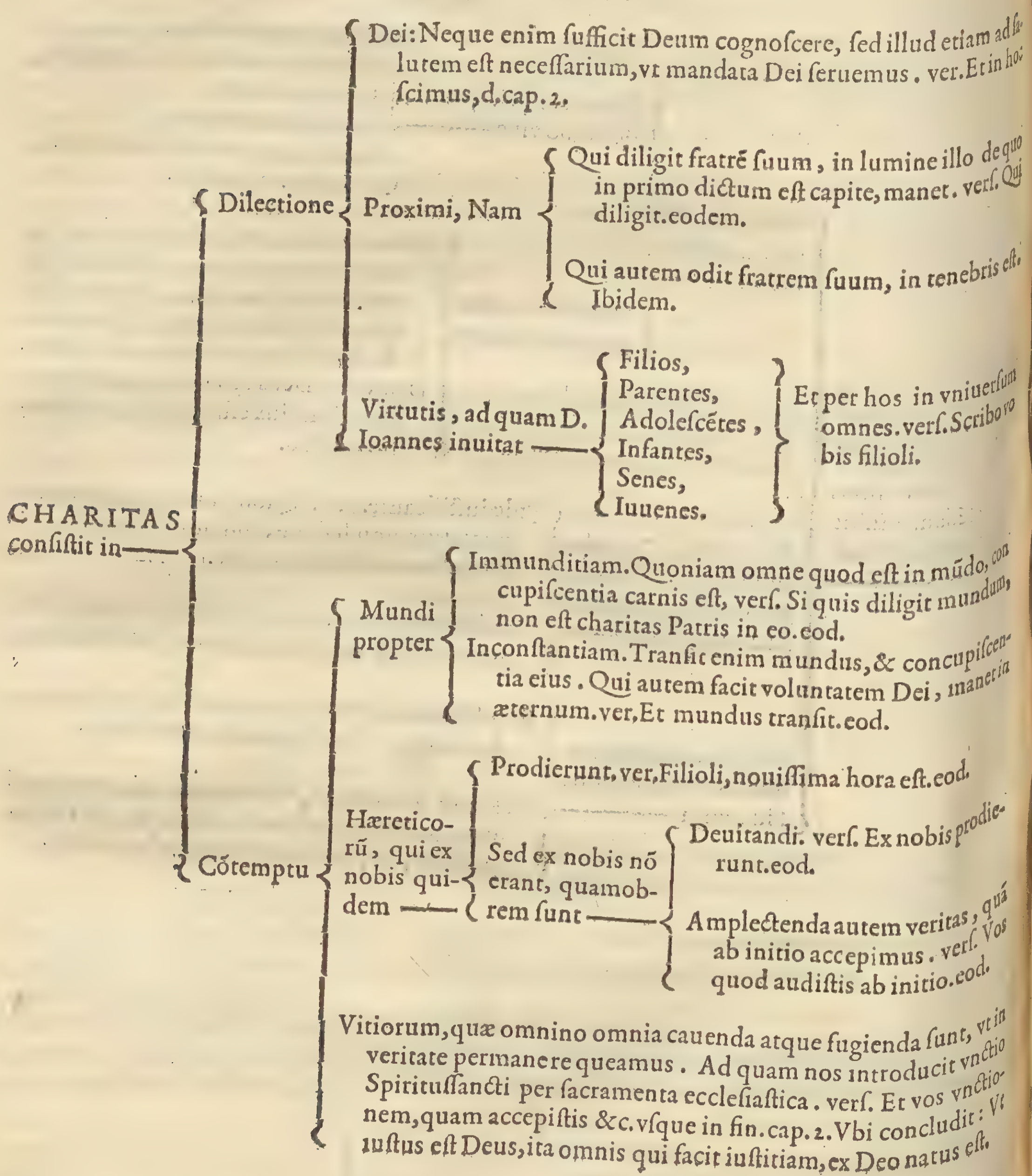
TABVLA 170.

FIDEM CHRIstianam ab omnibus amplectẽdam multis probat rationibꝰ, collectis ab

- Honesto, qđ ipsum ostẽditur à
  - Veritate fidei, quæ est de verbo vitæ
    - Quod fuit ab initio,
    - Quod ipsi audiuerunt Apostoli,
    - Quod viderunt,
    - Quod perspexerunt,
    - Et qđ manibus contrectauerunt, cap. 1. in princip.
  - Dignitate, quæ patet ex duobus
    - Primò, per fidem contrahitur societas, non cum omnibus tantũ sanctis, sed etiam cum Deo Patre, & cum Filio eius Iesu Christo. vers. Qđ vidimus & audiuimus, annũciamus. eodem.
    - Deinde, vt Deus ipse, ita etiam fides in Christum, lux est. ver. Quoniã Deus lux est. eod.
- Necessario. Quando enim omnes sumus, peccatores, omnes etiam indigemus
  - Fide iustificante. vers. Quoniam si dixerimus nos peccatum non habere, ipsi nos seducimus, & non est in nobis veritas. eod.
  - Confessione peccatorum, vt emundemur ab omni iniquitate. vers. Si cõfiteamur peccata nostra.
- Vtili, quod duplici æstimatur argumento. Fide enim
  - Et iustificamur. ver. Si autem in luce ambulamus &c. sanguis Christi emundat nos. d. ca. 1.
  - Et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum iustum: & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. c. 2. In princip.

DE CHARITATE PRIMO.

TABVLA 171.

CHARITAS consistit in
- Dilectione
  - Dei: Neque enim sufficit Deum cognoscere, sed illud etiam ad salutem est necessarium, vt mandata Dei seruemus. ver. Et in hoc scimus, d. cap. 2.
  - Proximi, Nam
    - Qui diligit fratrē suum, in lumine illo de quo in primo dictum est capite, manet. vers. Qui diligit. eodem.
    - Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est. Ibidem.
  - Virtutis, ad quam D. Ioannes inuitat
    - Filios,
    - Parentes,
    - Adolescētes,
    - Infantes,
    - Senes,
    - Iuuenes.
    - Et per hos in vniuersum omnes. vers. Scribo vobis filioli.
- Cōtemptu
  - Mundi propter
    - Immunditiam. Quoniam omne quod est in mūdo, concupiscentia carnis est, vers. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. eod.
    - Inconstantiam. Transit enim mundus, & concupiscentia eius. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum. ver. Et mundus transit. eod.
  - Hæreticorū, qui ex nobis quidem
    - Prodierunt. ver. Filioli, nouissima hora est. eod.
    - Sed ex nobis nō erant, quamobrem sunt
      - Deuitandi. vers. Ex nobis prodierunt. eod.
      - Amplectenda autem veritas, quā ab initio accepimus. vers. Vos quod audistis ab initio. eod.
  - Vitiorum, quæ omnino omnia cauenda atque fugienda sunt, vt in veritate permanere queamus. Ad quam nos introducit vnctio Spiritussancti per sacramenta ecclesiastica. vers. Et vos vnctionem, quam accepistis &c. vsque in fin. cap. 2. Vbi concludit: Vt iustus est Deus, ita omnis qui facit iustitiam, ex Deo natus est.

DE

DE SPE PRIMO.

TABVLA 172.

IN HVIVS VIRTVtis discussione D.Ioannes perpendit quinq;

- Cur ſperandum ſit, prima ſtatim verba, quibus tertium auſpicatur capitulum, aperiunt: Propter immenſam videlicet charitatem quàm dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & ſimus. d. princip. cap. 3.
- Quid ſperare debeamus, quòd ſpem noſtram perficiat. Id verò vnicum eſt æterna Dei fruitio. Quæ ſanctificat omnes in Deum credentes, ſicut & ille ſanctus eſt, in quem credimus, ver. Chariſsimi, nũc filij Dei ſumus. eodem.
- Quomodò ſit ſperandum. Eſt enim veræ ac viuæ ſpei hæc veluti forma, vt eum, cui credimus, & in quem ſperamus, imitari ſtudeamus, in { Doctrina, Vita, & Moribus, } ver. Et omnis qui habet hanc ſpem in eo, ſanctificat ſe. eodem.
- Quæ res ſpem in nobis —
  - Erigere debeat. Ea autem eſt in meritum Paſſionis Chriſti, vt notatur in ver. In hoc apparuit filius Dei, vt diſſoluat opera Diaboli. eod.
  - Tueri & promouere poſsit. Id quod mutua inter homines pręſtat dilectio. Qui enim proximum ſuum non diligit, ex Deo non eſt, ac ob id quomodo in eum ſperare poteſt? Vt probat D.Ioannes exemplo Cain. ver. Omnis qui non eſt iuſtus, non eſt ex Deo.
- Quæ ſint ſigna veræ ſpei —
  - Conſcientiæ puritas. ver. In hoc cognoſcimus, inquit, quòd ex veritate ſumus, & in conſpectu eius ſuadebimus corda noſtra. Quoniam ſi repræhenderit nos cor noſtrum, maior eſt Deus corde noſtro, & nouit omnia.
  - Dei ad nos inclinatio, qua preces noſtras clementer exaudit. ver. Chariſſimi, ſi cor noſtrum non repræhenderit nos, fiduciam habemus ad Deum: & quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius cuſtodimus. vſque in fin. cap. 3.

DE FIDE SECVNDO.

TABVLA 173.

FIDEI donum

- Oritur à Spirituſancto. Nõ ergo debemus credere —
  - Omni ſpiritui,
  - Sed probare ſpiritus, ſi ex Deo ſunt. cap. 4. in princip.
- Verſatur circa deitatem Chriſti, cum humanitate coniunctam. Nam qui ſoluunt Chriſtum, non veram habent fidem. ver. In hoc cognoſcitur ſpiritus Dei.
- Diſcernit { Veritatem, Fideles } Ab { Errore, Hæreticis, qui fidem veram non habent. verſic. Vos ex Deo eſtis filioli. eod. }

DE

DE CHARITATE SECVNDO.

TABVLA 174.

FRVCTVS CHAritatis enumerantur quatuor
- Filios nos facit Dei. Quia charitas ex Deo est. Et omnis qui diligit, ex Deo natus est, ver. Charissimi, diligamus nos. eodem.
- Parit in nobis cognitionem Dei. Ibid. in ver. Et cognoscit Deum.
- Recitus Christum imitari nequimus, quàm per charitatem, vt cum is prior nos dilexerit, & nos mutuo diligendos esse intelligamus. vers. In hoc apparuit charitas Dei. eodem.
- Coniungit ac vnit nos cum Christo, Deus enim charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, ver. Si diligamus, eodē.

DE SPE SECVNDO.

TABVLA 175.

SPEI VIRTVS
- Proficiscitur ex charitate. Nam ea quæ sine charitate est fiducia, præsumptio potius dicenda est, quàm spes, vers. In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, vt fiduciam habeamus in die iudicij.
- Excludit timorem. ver. Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem.

DE CHARITATE TERTIO.

TABVLA 176.

HORTATVR Christianos in fide cō firmatos, ad amorem
- Dei. vers. Nos ergo diligamus Deum; quoniam Deus prior dilexit nos. d. cap. 4.
- Proximi, quem amandum esse tripli ci ostendit ratione, scilicet à
  - Maiori & incommodo. ver. Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt: Deum quem non videt, quomodo potest diligere?
  - Authoritate. Nam hoc mandatum habemus à Deo vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. In fin. cap. 4.
  - Effectu. Charitas enim leuia facit mandata Dei, ca. 5. post principiū, ver. Hæc est enim charitas Dei &c.
- Vtriusque. Vt enim ex proximi dilectione amor sequitur Dei, ita ex amore Dei dilectio demonstratur proximi. d. princip. cap. 5.

DE FIDE TERTIO.

TABVLA 177.

ITERVM DE fidei agit

- Præstantia cum vtilitate coniuncta, verſ. Quoniam omne quod natum eſt ex Deo, vincit mundum: & hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra. ver. Quoniam omne quod natum eſt. d. cap. 5.
- CERTITVDINE & veritate tam quo ad diuinã, quàm humanam Christi naturam, quæ probatur
  - Rerum, quas credimus, firmitate. Chriſtus enim in quem credimus, is eſt, qui non venit in aqua ſolũ, ſed in aqua & ſanguine nos redemit: & in ſumma ea fecit opera, quæ nulla vnquã potuit natura. ver. Hic eſt qui venit per aquam & ſanguinem. eod.
  - Teſtimonio diuino, Quoniam tres ſunt qui teſtimonium dant in
    - Cęlo,
      - Pater,
      - Verbum, &
      - Spiritusſanctus.
    - Terra,
      - Spiritus,
      - Aqua, &
      - Sanguis. verſ. Et ſpiritus eſt qui teſtificatur. eod.
  - Propria cuiuſlibet hominis cõſcientia. Quoties enim mens humana rerum à Christo geſtarum & miraculorum perpendit magnitudinem, velit nolit, re ipſa quiuis aſſentire, & experientia conuictus, veritati teſtimonium perhiberet cogitur. Et hoc eſt, quod dicit hoc loco D. Ioan. Qui credit in filium Dei, habet teſtimonium Dei in ſe. Qui autem non credit filio, mendacem facit eum: quia non credit in teſtimonium, quod teſtificatus eſt Deus de filio ſuo. ver. Si teſtimoniũ hominũ accipimus. eo. c. 5.

DE SPE TERTIO.

TABVLA 178.

QVAE VNVSquiſque ſperare debeat ant poſſit, ea omnia ad hos ſeptẽ poſſunt reduci quaſi fontes, ſeu regulas generales

- Dediſſe nobis Chriſtum vitam æternam. ver. Et hoc eſt teſtimonium. d. c. 5.
- Deum præces noſtras exaudire. ver. Et hæc eſt fiducia, quam habemus ad Deum: Quia quodcunque petierimus, ſecundũm voluntatẽ eius, audit nos, eo.
- Obſecrationes noſtras etiam pro aliis efficaces eſſe. verſ. Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum nõ ad mortem, petat: & dabitur ei vita &c. eo.
- Credentes qui ex Deo ſunt nati, cuſtodiri à peccato, & ab omni maligno conſeruari ſpiritu. verſ. Scimus quia omnis qui natus eſt ex Deo, non peccat. eod.
- In omnibus periculis, Deum ſuis etiam in hoc mundo adeſſe, ver. Scimus quoniam ex Deo ſumus. eod.
- Deum iam olim veniſſe, & non ſui tantum, ſed etiam filij ſui dediſſe cognitionem. ver. Et ſcimus quoniam filius Dei venit.
- Datam & confirmatam eſſe nobis religionem veram & immaculatã, quæ nihil habeat cum idololatria aut ſuperſtitione commune. verſ. Hic eſt verus Deus & vitæ æternæ.

EPISTO-

EPISTOLA IOANNIS APOSTOLI SECVNDA, DE PERFECTIONE FIDEI, quæ in vera consistit charitate, Liber Bibliorum LXIX. Partis secundæ libri quarti, decimusnonus.

RATIO ORDINIS EX D. THOMA.

In præcedenti epistola actum est de affectu, & effectu dilectionis ad Deum, & proximũ communiter: Hic autem de ea potissimum, quæ ad Deum est, agitur charitate. Thomas hic cap. 1. in princ.

DE HVIVS, ET SEQVENTIS EPISTOLAE authore.

Negant aliqui hanc, & sequentem epistolam, esse huius euangelistæ, quam sententiam pertinacissimè tueri videtur Caietanus. Melch. Canus, de locis Theolog. lib. 2. cap. 10.

RATIO DVBITANDI PRIMA AB authoritate.

Rationes quibus se moueri asserunt, ab authoritate primum petunt Eusebii, & Hieron. Eusebius enim Cæsareens. dum Ioannis apostoli scripta commemorat, postquàm euangelium, & vnam Canonicam, de quibus nulla vnquàm fuit controuersia, recensuit: De reliquis autem duabus, ait, epistolis, & reuelatione, & nunc anceps sententia est. lib. eccles. histor. 3. cap. 24.

Et Hieronymus de viris illustr. Reliquæ, inquit, duæ, quarum principium est, Senior Electæ Dominæ, & natis eius: & sequens, Senior Caio charissimo &c. Ioannis presbyteri asseruntur.

DE ARGVMENTIS PRO SECVNDA DVBITANDI ratione.

Deinde huius rei argumenta esse volunt, quòd presbyteratus in iis epistolis mentio fiat, apostolatus verbum nullum ponatur. Quodque vterque Ioannes Ephesi, & vixerit, & obierit.

CATHOLICA DE HIS DVABVS EPISTOLIS sententia Bedæ.

Quidam putant hanc & sequentem, inquit, epistolam, non esse Ioannis Apostoli, sed cuiusdam presbyteri Ioannis: cuius sepulchrum vsque hodie demonstratur in Epheso. Cuius etiam Papias auditor apostolorum, & in Hierapoli episcopus, in opusculis suis sæpe meminit.

Sed nunc generalis Ecclesiæ consensus habet, quòd has quoque epistolas Ioannes apostolus scripserit, quæ re vera multam verborum, & fidei similitudinem cum prima eius epistola ostendunt, & simili zelo detestantur hæreticos. Beda hic in princ. 2. Ioannis epistolæ.

EADEM SENTENTIA, PATRVM CONFIRMATA testimoniis.

Sæpe dictas duas epistolas, non esse alterius Ioannis, quàm Euangelistæ, ac ob id in numero sacrarum habendas esse scripturarum, testantur Origen. in Psal. 1. apud Euseb. 6. lib. ecclesiast. histo. cap. 18. Clemens lib. 2. Stromat. Damascenus lib. 4. cap. 18. Isidorus Etymolog. 6. cap. 1. August. de doctri. Christ. lib. 2. cap. 8. Hieron. ad Euagrium. Innocentius primus, Gelasius 93. dist. ca. Legimus. Concilium item Laodicenum, Carthaginense, Florentinum, ac ipsum denique Tridentinum.

Sed & tempore Paschali vniuersalis ecclesia duas has epistolas nomine Ioannis Apostoli populo legit. Quis autem non ecclesiæ, conciliis, & sanctis antiquis tutius se committat, quàm nouitiis istis authoribus? Certè vel hoc solo, quòd semper dictæ sunt Canonicæ, illius esse credendum est, sub

sub cuius nomine sacro semper ascriptæ sunt Canoni. Si Ioannis cognométo senioris afferuntur, non sunt profecto canonicæ. Nec enim quisquam Ioannem presbyterum authorem sacrum existimauit, Sunt ergo Ioannis euangelistæ. Idem Melchior Canus, de loc.s Theolog. lib. 2. cap. 11.

RESPONSIO AD PRIMAM DVBITANDI rationem.

Etsi Eusebius, & Hieronymus, quibusdam harum epistolarum authoritatem dubiam fuisse scribant (quod hæreticis quibusdam hominibus, nouandi, & contradicendi studio tam fuit procliue, vt horum aliquos non puduerit, de tota interim dubitare scriptura) nec tamen vel ipsi, vel alius ex sanctis patribus quisquam, de earum vel authore, vel authoritate, dubitasse vnquàm, sed semper, vt Catholica, & apostolica coluisse scripta, abundè testantur ab illis edita de rebus diuinis opera. Medina de recta in Deum fide, lib. 6. cap. 22.

ALIA RESPONSIO AD SECVNDAM DVBITANDI rationem, cur Ioan. apostolus dictus sit Senior.

Seniorem autem se dicit Ioannes, vel quia iam prouectus erat ætate, quando has scripsit epistolas, vel quia nomen senioris, id est, presbyteri, etiam Pontifici, propter maturitatem sapientiæ, & grauitatis, congruit. Beda vbi supra.

Etsi verò in his duabus epistolis, apostolatus memoria non fiat, quòd ad fœminam, & viros sibi notissimos, & pro singulari causa, & vbi non erat tam authoritate, quàm amore certandum, scribantur, ipsa tamen doctrina apostolicum odorem, & non alium, quàm Ioannis, clarissimè insinuat. Sic licet alius discipulus Ioannes presbyter, Apostoli Ioannis fuerit contéporaneus, non tamen nisi leuissimis rationibus persuaderi potest, illum has duas scripsisse epistolas: præsertim cum & stylus, & materia, cum stylo, & materia prioris epistolæ per omnia conueniat. Quæ ratio etiam obstinatos hæreticos, & qui sua libidine, & iudicio priuato scripturas diuina authoritate euacuare sunt soliti, vel sola conuincere potest, Nihil enim in his duabus postremis epistolis, quàm amor, & dilectionis mandatum, quæ duo Ioãnis euangelium, & epistola prior, per singulas periodos spirat, frequentius scribitur. Medina vbi supra.

ADVERSARIORVM TESTIMONIVM.

Posteaquam vnitatis Catholicæ aduersarius quidam varias diuersorum de his epistolis enumerasset opiniones, tandem in hanc nolens volens prolabitur sententiam. Reliqui, inquit, non hanc modò (scilicet secundam) sed & sequentem, quæ Ioannis tertia inscribitur, ab ipso Ioanne Euangelista, dilecto Christi discipulo, & Apostolo scriptam, non sine probabili coniectura affirmarunt. Similes enim videntur primæ, quæ est Ioannis Apostoli, in verbis, & assertione fidei, & charitatis, aduersus hæreticos.

DE ELECTA ILLA, CVI HAEC scribitur epistola.

Persona illa, cui D. Ioannes hanc scripsit epistolam, quædam matrona erat Babylonia, quæ Electa proprio nomine vocabatur: per quam vniuersalis designatur ecclesia, & per filios eius, minores ab ecclesia geniti in fide. Glo. 2. Ioan. 1. Vsque adeò autem ad sanctam scribit fœminam, vt eandem in his literis non dubitet appellare Dominam. Author argu. quod in Bibliis huic præfixum est epistolæ.

QVA OCCASIONE SCRIPTA SIT HAEC SECVNda Ioan. epistola, ex Oecumenio.

Occasio verò epistolæ fuit hæc: Cum videret filios Electæ illius rectè in fide conuersari, multosq; seductores circumire, ac dicere, non esse aduentum Christi in carnem, contra eos hanc illi scripsit epistolam. Oecumenius hic in argumen. & Athanas. in Synopsi.

DE QVIBVS SCRIPSERIT REBVS.

Primum quidem commendat ipsius Electæ filios, quòd rectè ambulent. Deinde docens non esse recens mysterium, quod apud nos est, rursum de dilectione exhortatur, & vt maneant in doctrina sibi tradita. Et consequenter docet, eum esse Antichristum, qui ait Christum in carne non venisse. Præcipit autem nè quis suscipiat huiusmodi in domum, neque dicat ipsis, Aue. Idem Oecume. ibid. & Athanas.

DE EPISTOLAE HVIVS BREVITATE.

Causam breuitatis epistolæ & in hac & in sequenti Ioan. docet hanc esse, quòd speraret se ad eos venturum, suaque præsentia & aspecta additurum quæ deessent. Oecumen. in fin. huius epistolæ.

SCOPVS.

Huius epistolæ scopus is est, vt detestatis hæreticorum qui Christum diuidunt opinionibus, vniuersæ persuadeat ecclesiæ, extra charitatem non esse fidei perfectionem. Glossa hic in principio.

DE PARTIBVS EPISTOLÆ D. IOANNIS secundæ. TABVLA 179.

VNICO ABSOLuitur hæc epistola cōtextu, qui etsi per se planus sit, & breuis; ipsius tamen argumēti tractatio tria videtur continere capita:

- Congratulationem, in qua gloriatur de profectu, quem honesta matrona Electa vnà cum liberis, & subditis suis in fide cōsecuta fuerat. cap. vnic. post princ. ver. Gauisus sum valde.
- Exhortationem
  - Pro retinenda fide Catholica, ac semel, & ab initio suscepta doctrina de
    - Fide,
    - Spe, &
    - Charitate.
    - Versi. Et nunc rogo te Domina. eod.
  - Contra hæreticorum imposturas, & impias nouationes. versic. Quoniam multi seductores exierunt in mundum.
- Designationem
  - Præmiorum, quæ pollicetur D. Ioannes iis, qui in doctrina apostolorum permanserint. versic. Qui permanet in doctrina, hic patrem, & filium habet.
  - Pœnæ, quam minatur non ipsis tantum hæreticis, sed iis etiam qui cum illis colludunt. Quos omnes ferit excommunicationis fulmine. ver. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert: nolite eum recipere in domum, nec Aue ei dixeritis. circa fin. secundæ huius epistolæ.

EPISTOLA IOANNIS APOSTOLI TERTIA, DE VERIS DEI FILIIS, QVALES soli sunt illi, qui bene operantur, siue de hospitalitate, Liber Bibliæ LXX. Secundæ partis quarti libri, vigesimus.

CONTINVATIO.

Sicut in præcedenti epistola, de ea agit charitate, quę est erga Deum, ita in hac scripta de dilectione agit proximi. Thomas hic in principio.

DE AVTHORE.

Idem huius epistolæ author est, qui & Priorum, Ioannes scilicet Euangelista, & non (vt quidam putarunt) alter ille, qui cognominatus est Presbyter. Quod facilè quiuis tam ex affectionis, quàm orationis similitudine, intelligere potest. Idem Thomas ibid.

DE CAIO, AD QVEM SCRIPTA EST hæc epistola.

Caius iste cui scribit hoc loco apostolus Ioannes, creditur vir ille fuisse Corinthis, de quo ad Roman. 16. loquitur Paulus: Salutat vos Caius hospes meus. Et 1. Cor. 1. Neminem vestrum baptizaui, nisi Crispum, & Caium. Dionysius Carthusian. hic in princip. Erat autem is idem Caius vniuersæ tum hospes ecclesię. Omnes enim qui ad se veniebant, & prædicatores, videlicet & auditores verbi, benignè suscipiebat, sicut hæc præsens indicat epistola. Beda ibidem.

ARGVMENTVM.

Caium pietatis causa extollit, atque vt in ipsa pietate maneat, exhortatur: Diotrephen impietatis, & superbiæ causa obiurgat: Demetrio autem bonum testimonium perhibet cum fratribus vniuersis. Author argumenti, quod huic epistolæ præfixi.

PARTES.

TABVLA 180.

ET HÆC EPISTOLA breuior est, quàm vt in multas scindi queat partes. Simpliciter D. Ioannes Caium suum

- Extollit ab
  - Aliorum Christianorum testimonio. Post principium epistolæ, ver. Gauisus sum valde.
  - Honesta conuersatione, ibidem in verbo. Sicut tu in veritate ambulas.
  - Hospitalitate. versic. Charissimè, fideliter facis &c. Vbi ostenditur, adiuuandos esse eos, qui nomen Dei gratis annunciant.
- Cómonefacit, vt
  - Caueat sibi à Diotrephe, & eius ambitione, qua tyrannidem suam in ecclesia exercere conabatur. vers. Sed is qui amat primatum &c.
  - Studeat verò imitari Demetrium, cui ab omnibus horum reddebatur testimonium. ver. Demetrio testimonium redditur. vsque in fin. tertiæ huius epistolæ.

EPISTOLA IVDAE CATHOLICA, DE FIDE CVM CHARITATE CONIVNCTA,

Liber Bibliæ LXXI. Partis secundæ libri quarti, vigesimusprimus.

RATIO ORDINIS.

Vltimo loco ponitur Iudæ epistola, vel quia postremo edita, vel quia minoris famæ, & dignitatis erat. Thomas hic in principio.

DE HVIVS EPISTOLAE AVTHORE.

Author huius epistolæ est Iudas ille, quem in euãgelio Matth. 10. cap. & Marc. 3. vocant Thaddæum, Lucas verò in 1. Actuum Apostolorum capite Iudam Iacobi vocauit: qui, vt in lib. de viris illustr. refert Hieronymus, etiam Corculus, id est, proprij cordis custos, appellatus est. Et quamuis etiam frater esset Simonis illius zelotis Apostoli, hic tamen se Iacobi tantum, hoc est, Alphæi, qui minor dici consueuit, vocauit fratrem, eo quòd is vti primus Hierosolymitarum Antistes, inter eos præcipuus haberetur. Dionysius Carthusian. hic in principio, & Thomas ibidem.

AD QVOS SCRIPSERIT HANC epistolam Iudas.

Scribit D. Iudas apostolus hoc loco eis, qui ex omnibus populis, & nationibus ad fidem conuersi fuerant Christianam. Athanas. hic in Synopsi, & Oecumenius in huius epistolæ argumento.

CONTRA QVOS EDITA SIT HAEC EPISTOLA.

Intendit styli sui aciem contra eosdem vnitatis ecclesiasticæ, fideique Christianæ corruptores, quos & Petrus, & Ioannes in suis damnant epistolis. Beda hic in princip.

QVA OCCASIONE AD HOC SCRIPTVM permotus fuerit Iudas.

Adiaphoron. Quam subingressi essent quidam, qui non id tantum docerẽt, Peccatum asse adiaphoron quiddam & vulgare, sed etiam Dominum ipsum negare non vererentur, eorum procacitati, & impietati hac epistola occurrere, ac fratres, immò Christianos omnes, hac epistola in vera religione confirmare voluit. Ex sententia Athanasij, & Oecumenij in ipso huius epistolæ argumento.

DE QVIBVS SCRIPSERIT REBVS.

Argumentum Iudas tractat penè idem, quod sibi præcedentes duo sumpserunt Apostoli, Ioannes scilicet & Petrus. De fide enim, vt illi, agit & charitate. Glossa, & Thomas hic in principio.

QVO ORDINE SCRIPSERIT.

Primum quidem exhortatur Christi fideles, vt certent, & permaneant in fide sibi tradita. Deinde detegit huiusmodi seductores, ac præcipit vt cum talibus nullam habeant communionem. Neque enim satis est, vocatum esse, nisi digne quisque in vocatione sua ambulet. Tandem exhortatur ad mores, & precatus illis in fide constantiam, concludit epistolam. Athanas. & Oecumen. in argum.

Nõ satis est vocatum esse.

DE EPISTOLAE HVIVS AVTHORITATE.

Iudas frater Iacobi, paruam quidem, quæ de septem Catholicis est, epistolam reliquit. Et quia de libro

de libro Enoch, qui Apocryphus est, in ea assumit testimoniū, à plerisque reijcitur, tamen authoritatem vetustate iam & vsu meruit, & inter sanctas scripturas computatur. Hieron. in Catalog. Scriptorum Ecclesiastico.

QVIS EX ANTIQVIORIBVS EIVS AVthoritate fuerit vsus.

Ex hac epistola Anacletus beati Clementis successor sumit sententiam, qua dicitur: Vos autem charissimi, memores estote verborum quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini, qui dicebant vobis: Quoniam in nouissimo tempore venient illusores, secundum desideria sua ambulantes in impietate: Hi sunt qui segregant semetipsos.

DE LIBRO ENOCH, AVGVSTINVS.

Quid Enoch se septimus ab Adam? Nonne etiam in canonica epistola Apostoli Iudę prophetasse prędicatur? Cuius scripta vt apud Iudęos & apud nos in authoritate non essent, nimia fecit antiquitas, propter quam videbantur habenda esse suspecta, ne proferrentur falsa pro veris. Nam & proferuntur quędam, quę ipsorum esse dicuntur, ab eis qui pro suo sensu passim quod volunt, credunt. Sed ea castitas canonis non recipit: non quòd eorum hominum qui Deo placuerunt, reprobetur authoritas, sed quod ista esse non credantur ipsorum. August. lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 38.

D. MELCHIOR CANVS DE EODEM, SIMVL obiectionibus respondens.

Citat (aiunt) Iudas librum apocryphum. Forsan apud Hebręos apocryphus non erat, Quòd si esset, vt & Hieronymo & plerisque alijs placet, nihil mirum, si ab apostolo Iuda referatur, cùm testimonia referat Paulus ex Arato, Menandro, Epimenide, ethnicis prophanisque poetis, vide Hieronimum in epistolam ad Ephes. cap. 5. & ad Tit. 1.

Atque aliud est, totum librum apocryphum esse quod Hieronymus ait, quia scilicet quædam in eo libro continerentur quæ essent ambigua: aliud, particulam illam quam Iudas citauit, apocrypham esse: quod nec Hieronymus, nec alius ex Catholicis dixit. Nam licèt ex alio loco non habere mus eam esse prophetiam: at authoritas Iudę satis, est vt illam verissimè à Spiritusancto extitisse sentiamus, sicut credimus illa verba, Beatius est magis dare, quàm accipere, Iesu Christi esse, quia Paulus dixit. Canus lib. 2. cap. 11. de locis Theologicis.

TESTIMONIVM ADVERSARIORVM.

Aduersariorum quidam de hac epistola, contra eos, qui temerè de eius dubitant authoritate, talem protulit sententiam: Tametsi autem de hac quoque epistola diuersis sententijs inter veteres certatum fuit, quia tamen vtilis est lectu, nec quidquàm ab Apostolicę doctrinę puritate alienum continet, iamque olim apud optimos quosque authoritatem obtinuit, quam libenter alijs adnumeramus.

S C O P V S.

Ea denique Apostolus Iudas scribit intentione, vt eosdem admoneat fideles, nè consentiant hęreticis, à fide eos & charitate retrahentibus. Thomas hic in princip.

PARTITIO EPISTOLÆ IVDÆ.

TABVLA 181.

VTCVNQVE breuis, vtilissima tamē hæc est epistola: Et partes habet tres, videlicet

- Exhortationē ad omnes omnium ecclesiarum fideles, quos instruit ad
  - Constantiam perseuerandi in doctrina ab Apostolis semel tradita.
  - Certamen fidei suscipiendum.
  - Defensionem propriæ salutis. statim à principio huius epistolæ.
- Inuectiuā, qua inuehitur contra ipios quosdam hęreticos, qui ab initio statim ecclesiæ vnitatē scīdere studebant, & gratiā Dei in luxuriā transferre conabātur; quos
  - Primū indicat, ac manifestos facit 4. quasi notis
    - Quòd homines sint impij,
    - Ad hoc iudicium ex diuina præscientia olim præuisi.
    - Gratiam Domini nostri trāsferentes in luxuriam.
    - Dominum nostrum Iesum Christum solum dominatorem turpiter negantes. versic. Subintroierūt enim quidam.
  - Secūdo refutat, atq; confundit exemplis tribus
    - Præuaricantis populi ducti ex Ægypto. Qui postquā à fide semel accepta temerè defecissent, omnes simul perditi, & extincti fuerunt. ver. Commonere autem vos volo.
    - Degenerantium Angelorum, qui propter superbiæ crimen de cęlo detrusi, vinculis reseruantur æternis. ibid. in verb. Angelos verò.
    - Fornicantium ciuitatū Sodomæ, & Gomorrhæ, quæ quòd carnis sequerentur libidinem, non solum igne, & sulphure sunt extinctæ, sed etiam æterni ignis sustinent pœnam. ver. Sicut Sodoma, & Gomorrha, & finitimæ ciuitates.
  - Tertio describit, ac mores corū suis depingit coloribus, dū hæreticos cōfert modo cum
    - Brutis animalibus, vers. Hi autem, quæcunque quidem ignorant, blasphemant.
    - Impietate
      - Cain,
      - Balaā,
      - Core.
      - Versic. Væ illis qui in via Cain abierunt.
    - Rebus inanimatis
      - Nubibus sine aqua, quæ à vento circūferuntur.
      - Arboribus autumnalibus infructuosis & bis mortuis.
      - Fluctibus maris, despumantibus suas confusiones.
      - Sideribus errantibus. versic. Hi sunt in epulis suis maculæ, conuiuantes sine timore.
  - Cōdemnat deniq; iudicio doctrinæ
    - Propheticæ. versicu. Prophetauit autem de his septimus ab Adam, Enoch &c. Veniet Dominus arguere impios.
    - Apostolicę. ver. Vos autem charissimi, memores estote verborum, quæ prædicta sunt ab Apostolis &c. quoniam in nouissimis tēporib. veniēt illusores.
- Cautionē, quomodo hæretici sint tractandi: Sunt enim
  - Si spes sit resipiscentiæ, misericordia digni, ac ob id consolandi magis, quàm contemnendi, & hortandi vt resipiscere velint.
  - Si ita à satana sint capti, vt frontem perfricuerint, ac omnem deposuerint pudorem, redarguendi, & fugiendi. Ver. Et hos quidem arguite iudicantes, vsque in fin.

PARS

PARS QVARTI LIBRI TERTIA, DE NOVI TESTAMENTI Prophetia.

CONTINVATIO.

Quemadmodum veteris testamenti libri in scripta diuiduntur legalia, historialia, sapientialia, vt vocant, & prophetica: ita noui quoque testamenti librorum alij legales sunt, vt Euangelia, alij historiales, vt acta apostolorum: alij sapientiales, quales apostolicæ sunt epistolæ: alij vero prophetici dicuntur, vt diuina est beati Ioannis reuelatio. Cum ergo absoluta sint, quæ ad tres priores noui testamenti pertinent pars omnia, recte tandem sequitur hæc de totius ecclesiæ decursu prophetia.

ALIA ORDINIS RATIO.

Deus & Dominus pater præuidens tribulationes, quas passura erat sancta ecclesia, postquàm ab apostolis fuit fundata, disposuit cũ filio & spiritusancto eas tribulationes, earumque præmia reuelare. Iacula enim quæ præuidentur, minus lædunt. Anselmus in Apocalypsin in principio.

DE PROPHETIAE HVIVS PRAE CAETERIS excellentia.

Est hæc prophetia alijs omnibus excellentior, vel quia de Christo & ecclesia magna ex parte iam adimpleta sacramenta denunciat. Vel etiam ideo, quia cum aliis vnifaria, isti trifaria data est prophetia simul, scilicet de præterito, & præsenti, & futuro. Gilbertus Pictauiens. hic in præfatione. Et hæc prophetia continetur in postremo Bibliæ lib. qui inscribitur Apocalypsis B. Ioannis apostoli.

APOCALYPSIS B. IOANNIS APOSTOLI, DE TOTO VNIVERSALIS Ecclesiæ statu, Liber Bibliæ LXXII, & vltimus, partis tertiæ libri Quarti, vnicus.

DE HOMINIS RATIONE.

Verbum Apocalypsis, id est, reuelationis, proprie scripturarum est, & à nullo sapientium seculi apud Græcos vsurpatum. Hieron. in epist. ad Galat. lib. 1. cap. 1. Liber autem iste Apocalypsis dicitur, id est, reuelatio, quia hic continentur, quæ Deus reuelauit Ioanni, & Ioannes ecclesiæ, quanta scilicet ecclesia passa sit in tempore primitiuo, & nũc patiatur, & nouissimis temporibus Antichristi passura sit, quando tanta erit tribulatio, vt si fieri potest, moueantur etiam electi, & quæ pro his & nunc & in futuro præmia sit susceptura, vt quos denunciata supplicia terrent, promissa præmia lætificent. Idem Pictauiensis in citato prius loco.

VNDE ET QVIBVS FACTA SIT HAEC reuelatio.

Videns Deus pater tribulationes, quas pastura erat ecclesia ab apostolis fundata super Petram Christum, vt minus timeantur, disposuit vna cum filio & spiritusancto eas reuelare. Reuelauit autem tota Trinitas Christo secundum humanitatem, Christus vero Ioanni per angelum, Ioannes ecclesiæ. ibidem.

DE EODEM SENTENTIA DIONYSII Carthusiani.

Pater reuelauit filio, filius angelo, angelus Ioanni, Ioannes dein Christi fidelibus. Dionys. hic cap. 1. in princip.

QVOMODO IOANNI ISTA CONTIGERIT reuelatio.

In visione, quæ in hoc libro continentur. D. Ioanni fuerunt reuelata. Pictauiens. vbi suprà. & Anselmus ibidem.

QVOT SINT VISIONVM GENERA.

TABVLA 182.

TRIA SVNT visionem genera. Est enim visio alia —
- Corporalis, quando videlicet corporalibus oculis aliquid videmus, vt cœlum & terram, & cætera corpora.
- Spiritualis seu imaginaria, cum videlicet dormientes, vel vigilantes, imagines rerum cernimus, quibus aliquid significatur, sicut vidit Pharao spicas, & Moises rubum ardere, ille dormiens, iste vigilans.
- Intellectualis, quando videlicet spiritusancto reuelante, intellectu mentis veritatem mysteriorum, sicut est, capimus. Pictauius & Anselmus in d. præfatione.

SVB QVO VISIONVM GENERE ISTA B. IOANnis contineatur visio.

Ioannes, quæ in hoc libro referuntur, tertio vidit visionum genere. Non enim figuras tantum vidit spiritu, sed & earum significata mente intellexit. Pictauius ibid.

SED ANSELMVS.

Nam non realiter, inquit, ista vidit, sed diuino sufflamine intimante, conuenientia signa passionum designatiua, in intellectu suo configurauit.

DE CAVSA HVIVS REVELATIONIS MATERIALI.

Materia huius prophetiæ sunt septem signa tribulationum designatiua. Anselm. in d. præfat. vel (vt is idem) conditio ipsius ecclesiæ, secundum statum & præsentem & futurum. Secundum præsentem, quòd multas persecutiones oporteat hic pati ecclesiam, & contra in præsenti vel in futuro multas dignitates, vt remissionem peccatorum, illuminationem animarum, & cætera talia. In futuro autem obtinere vitam & interminabilem lætitiam. Anselm.

DE CAVSA EFFICIENTE, SIVE DE LIBRI HVIVS authore, testimonium Tertulliani.

Habemus & Ioannis, inquit, alumnas ecclesias, Nam & si Apocalypsin eius Marcion respuit, ordo tamen episcoporum ad originem recensus, in Ioannem stabit authorem. Tertullian. lib. 4. aduersus Marcionem.

DE EODEM TESTIMONIVM D. AVGVSTINI.

Apocalypsin scripsit Ioannes Euangelista, Augustin. contra secundam Gaudentii epistolam, lib. 2. cap. 19.

ALIVD D. HIERONYMI TESTIMONIVM.

D. Hieron. hūc librum absolute & sine vlla opinione Ioannis apostoli & Euangelistæ fuisse opus pronunciat. In Patmon, inquit, insulam relegatus, scribit Apocalypsim, quam interpretatur Iustinus martyr & Irenæus. Hieron. libro de viris illustribus.

QVIBVS D. IOANNES HANC EDIDERIT reuelationem, TABVLA 183.

SCRIBIT Diuus Ioãnes hunc librum
- Principaliter VII. Ecclesiis, quæ sunt in Asia, puta—
  - Epheso,
  - Smyrnæ,
  - Pergamo,
  - Thiatyræ,
  - Sardis,
  - Philadelphię,
  - Laodiceæ.
  - Et eorum episcopis.
- Per consequens, ecclesiæ vniuersæ. Numero enim septenario vniuersitas designari solet, quandoquidem septem diebus tempus omne euoluitur.

VBI, ET QVANDO D. IOANNES HVNC CONscripserit librum.

Vidit autem Ioannes, & scripsit hanc reuelationem in Patmo Insula, in quam à Domitiano Imperatore fuerat relegatus: Pictauius in d. præfat. & Areta hic in principio. Hinc D. Thomas dicit, Ioannem hoc opus in exilio, Euangelium vero post reuocationem scripsisse ab exilio.

QVAE ILLI HVIVS SCRIPTIONIS FVERIT occasio.

Dum exul D. Ioannes teneretur à Domitiano in Patmo insula, in ecclesiis quibus præerat, multa pullulauerunt, atque inoleuerunt vitia, atque diuersæ hæreses. Erant enim quidam hæretici ibi, dicentes, Christum non fuisse ante Mariam, quia temporaliter de ea natus erat. Quos Ioannes in principio Euangelij sui redarguit, dicens: In principio erat verbum. Et in hoc libro, cum dicit: Alpha, & ω, id est, principium, & finis.

Dicebant etiam quidam, ecclesiam pondere tribulationum ante finem seculi desituram, & pro labore non præmium æternum suscepturam. Horum ergo errores volens destruere Ioannes, ostẽdit Christum principium esse & finem. Vnde Esaias: Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Et ecclesiam per exercitium tribulationum non desinere, sed proficere, & pro his brauiũ æternum recipere. Pictau. in prædicta præfatione.

QVA SCRIPSERIT INTENTIONE.

Intentio huius libri est, inuitare nos ad patientiam, vt per patientiam veniamus ad contemplationem, per contemplationem ad reuelationem, inde ad beatitudinem Anselmus eod. in loco.

EADEM DE RE SENTENTIA PICTAVII.

Intentio verò eius est, monere ad patientiam, quæ seruanda est, tum quia breuis labor, tum quia præmium magnum. Vel, vt Cęlius hic scribit Pannonius, Data est Apocalypsis hæc, vt ex ea regni Christi administrationem, Dei excelsi consilia, Christi gloriam, victoriam ecclesię, & insignem triũphum perpendamus, ac inde consolemur.

QVARE MAGIS AD PATIENTIAM HOC SCRIPTO Ioannes, quam ad alias inuitet virtutes.

Ad quod dicitur, quia sicut fides est fundamentum omnium virtutum, sic patientia quodammodo est sustentaculum. Anselmus ibidem.

DE CAVSA FORMALI.

Forma huius libri consistit in modo tractandi, quem hoc loco sic describit Pictauiensis: Primo præmittit prologum, & salutationem, vbi reddit auditores benignos, & attentos: quo præmisso, accedit ad narrationem. Ante narrationem vero ostendit Christum esse ab ęterno, sine principio, & sine

sine fine, inducens ipsum loquentem, Ego sum α & ω, id est, principium & finis. Postea accedens ad narrationem, distinguit septem visiones, quibus terminatis, iste liber consummatur. Pictauiensis in præfat. ad Apocalypsin.

ALIA FORMA.

TABVLA 184.

HOC ITAQVE HABITO, quòd scripta sit in Patmo Apocalypsis, quadrifariam ipsa secari potest, ita vt complectatur ab——

- Exordio ad sextum vsque caput, instructiones ecclesiarum Asiæ, intermiscens & prophetica de varijs hæresibus, de quibus & Epiphanius in suo Panariωn libro.
- Sexto capite vsque ad duodecimum, cõtineatur synagogæ abrogatio.
- Duodecimo vsque ad decimumnonum, excidium Gentilismi sub typo potissimum Babylonis & Romæ, quæ habebat septem colles, qui hic dicuntur esse cornua bestiæ, super quam meretrix, siue idololatria, aut Gentilismus sedet. In his enim vrbibus præcipuè vigebat gentilismus.
- Decimonono capite vsque in finem, agatur de regno Christi in præsenti ecclesia, addita cap. 20. vltima, de ipsius inimicis victoria. Hentenius ante Aretam in Apocalypsim. Plura de libri huius forma, vide infra in partitionibus per totum.

DE CAVSA FINALI.

Finalis causa est, vt sibi subditos, quibus principaliter scribit, & deinde cæteros animet ad sustinendas tribulationes cum patientia, nõ diffidentes de remuneratione. Ansel. hic in fine præfationis.

DE GENERE ORATIONIS, QVO IN HAC APOcalypsi vsus est Ioannes, sententia Augustini.

Et in hoc quidem libro, cuius nomen est Apocalypsis, obscure multa dicuntur, vt mentem legẽtis exerceant, & pauca in eo sunt, ex quorum manifestatione indigentur cætera cum labore, maxime quia sic eadem multis modis repetit, vt alia atque alia dicere videatur, cum aliter atque aliter hæc ipsa dicere inuestigetur. Verum in his verbis, vbi ait: Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors iam non erit, neque luctus, neque clamor, sed nec vllus dolor: tanta luce dicta sunt de seculo futuro, & immortalitate atque æternitatem sanctorum: tunc enim solum, atque ibi solum ista non erant: vt nulla debeamus in literis sacris quærere vel legere manifesta, si hæc putauerimus obscura. Augustinus de ciuitate Dei lib. 20. cap. 17.

AN AVTHENTICVS SIT HIC LIBER.

Canonicum esse hunc librum, probant D. Hieron. in d. lib. de viris illustribus in epistola ad Dardanum, & in epistola ad Paulin. & aliis quoque locis. Augustinus in 2. de doctrina Christiana cap. 6. & cap. 16. de vnitate ecclesiæ. Epiphan. hæresi 51. Clemens Alexand. lib. 2. pædadog. cap. 12. Dionys. lib. eccles. Hierarchiæ ca. 3. Origen. apud Euseb. 6. lib. ecclesiast. historiæ ca. 18. Ipse quoque Eusebius in chronicis. Dionysius Alexand. teste Eusebio lib. 7. Ecclesiast. historiæ cap. 23. Iustinus martyr apud eundem Eusebium lib. 4. ecclesiasticæ historiæ cap. 18. Irenæus libro 4. aduersus hæreses, Chrysost. referente Suida, Damascenus libro 4. cap. 18. Et recentiores, Beda, Cassiodorus, Rabanus, Rupertus, Richardus à sancto Victore, qui hunc etiam librum suis illustrarunt commentarijs. Canus in locis Theologicis, lib. 2. cap. 9.

DE EODEM TESTIMONIVM PERCELEBRIS & antiqui scriptoris Aretæ.

Quidam veterum librum hunc alienum esse dicunt à dictione & lingua Ioannis dilecti, ipsum ad alium referentes. Sed non ita est. Siquidem Gregorius eiusdem cum hoc cognominis (id est, Theologus cognominatus) hunc inter germanos ac legitimos libros connumerauit. Sicut medocet, ni-

cet, inquit, Ioannis Apocalypsis, Itemque: De hoc autem, ait, libro à Deo inspirato, S. Basilius, diuinoq; sermone Gregorius, ac Cyrillus, Papias, Irenæus ac Hippolytus ecclesiastici patres fide digni sunt, quibus sine vlla hæsitatione credatur, Areta hic in principio.

QVIBVS CONCILIIS HIC LIBER SIT approbatus.

Præterea Innocentius, Gelasius, Concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, inter libros Canonicos habendam esse Apocalypsin definierunt. Vide distinct. 15. cap. Sancta Romana.

DE EODEM, DECRETVM CONCILII Toletani quarti.

Apocalypsin, inquit, librum multorum Conciliorum authoritas, & synodica sanctorum præsulum Romanorum decreta, Ioannis Euangelistæ esse præscribunt, & inter diuinos libros recipiendum constituerunt. Et quia plurimi sunt, qui eius authoritatem non recipiunt: si quis eum deinceps nō receperit, aut à pascha vsque ad Pentecosten Missarum tempore in ecclesia non prædicauerit, excommunicationis sententiam habebit.

ARGVMENTVM.

Describitur hic status non eius tantum, quæ Asiæ fuerat, sed vniuersalis etiam Ecclesiæ, qualis fuerit olim, qualis nunc sit, & qualis demum sit futurus.

ILLVD IPSVM, FVSIVS EXPLICATVM ab Athanasio.

Hoc nomine vocatur hic liber propterea, quod hanc reuelationem ipse Ioannes Euangelista & Theologus, in insula Patmo dicta, Dominico die vidit, iussusque conscripsit, vt ad septem ecclesias mitteret, videlicet istas, Ephesum, Smyrnam, Pergamon, Thiatyram, Sardensem, Philadelphiam, & Laodiceam.

Quæ vero in hac visione vidit, multa sunt ac differentia, circa finem perditionem etiam Antichristi cum diabolo vidit. Iubetur autem primum scribere singulis prædictarum ecclesiarum angelis secundum cuiusque actiones.

DE VARIIS D. IOANNIS VISIONIBVS.

TABVLA 185.

Multas itaque & admirabiles visiones vidit, vtpotè

I.

Septem candelabra aurea, & in medio illorum similem filio hominis, & interpretationem accepit, candelabra illa esse septem ecclesias, & eum qui in medio erat, esse Dominum.

II.

Deinde ianuam vidit apertam in cœlo, & Dominum in throno sedentem, & 24. seniores, sedentes super thronos & adorantes Dominum.

III.

Vidit etiam septem sigilla aperiri, & vnoquoque aperto, visio quædam apparebat.

IIII.

Vidit item septem angelos habentes septem tubas, & vnoquoque illorum clangente, fiebat signum. septimo vero clangente, audiuit dicentes: Regnum mundi, Domini factum est.

V.

Et Arcan testamenti vidit in cœlo.

VI.

Deinde mulierem parturientem vidit, ꝙ draconem ignitum, qui illā persequebatur. Mulier quidem seruata est in solitudine, draco vero abiectus in ignem.

VII.

Post ista bestiam vidit habentem cornua decem, & capita septē, & diadema eius blasphemia plenum erat. Nomen vero eius nō patefecit, sed numerum nominis eius, nempe sexcenti sexagintasex. Et virgines audiuit canentes, & agnum sequentes.

VIII.

VIII.

Vidit etiam angelum per medium cęli volátem, & post hunc alterum, post alterum tertiū quoque: deinde & nubem candidam vidit, & insidentem illi similem filio hominis, in capite coronam auream habentem, & in manu sua falcem acutam.

IX.

Denique septem angelos vidit, habentes plagas septem nouissimas, & phialas aureas plenas de ira Dei.

X.

Post hæc ablatus est spiritu in solitudinem, & vidit mulierem sedentem super bestiam coccinā, habentem capita septem, & indicatum est ei, ex hac futurum esse Antichristum.

XI.

Vidit etiam cęlum apertum, & equum album, ac insidentem illi, & nomen eius verbum Dei.

XII.

Deinde vidit bestiam, ac reges terræ bella facere volentes cum eo qui sedebat super equum album. Et apprehensa est bestia, & cum ipso pseudopropheta, qui est Antichristus, & vidit eos abiici in stagnum ignis.

XIII.

Post ista vidit angelum descendentem de cęlo, & abiicientem satanam cum his qui characterem ipsius habebant, in abyssum, & claudentem supernè, ne posthac amplius seducant gentes, donec consumpti sint mille anni.

XIIII.

Martyres deinde vidit, in gloria cum Christo regnantes, & quòd satanas post mille annos soluendus sit, & abiiciendus in stagnum ignis cum Antichristo in secula seculorum.

XV.

Post hæc vidit cælum nouum, terram nouam, ac Hierusalem nouam, & fluuium aquæ viuæ, ac seruos Dei contemplantes faciem eius, & habentes nomen eius in frontibus suis.

XVI.

Cum hæc vidisset Ioannes, procidit volens adorare angelum, qui sibi hæc omnia ostenderat: at angelus prohibuit illius conatum, dicens: Non me, sed Deū adora: ego enim conseruus tuus sum.

XVII.

Postquàm autem ista vidit, audiuit ab ipso Domino nostro Iesu, quòd existens sit, & idem ipse sit verbum Dei, quod posterioribus temporibus propter nos caro factum est. Homo, inquam, perfectus factus est, & filius hominis vocatus est. Athanas. in Synopsi.

DE PARTIBVS APOCALYPSIS IN GENERE, ex Beda. TABVLA 186.

Apocalypsis S. Ioannis, in qua bella, & incendia intestina ecclesiæ suæ Deus verbis, figurisq; reuelare dignatus est, Septem mihi (frater Eusebi) videtur diuisa periochis. In quarum

PRIMA

Post præfationem copiosam, ad roborandam fidem fragilium, ac Domini passiones, & posteriores glorias numeratas, similem filio hominis ecclesia cernit indutum: qui commemoratis his, quæ specialiter in septem Asiæ, gesta, vel gerenda sunt ecclesiis, generales totius ecclesiæ luctus describit, & palmas. Vbi sexto loco consultò subiiciendos ecclesiæ Iudæos, & tentationem orbis vniuersi futuram, seq; promisit citò esse venturum. Septimo autem, tepidam ponit Laodiceam. Filius enim hominis veniens, putas inueniet fidem in terra?

II.

In secunda Periocha descriptis in sede Dei 4. animalibus, & 24. senioribus, agnum videt apertis septem

septem libri signati sigillis conflictus & triumphos ecclesiæ reserare futuros. vbi iuxta consuetudinem libri istius vsque ad sextum numerum ordinem concludit: & prætermisso septimo recapitulat, ac duas narrationes, quasi ordinem secutus, septimo concludit. Sed & ipsa recapitulatio, pro locis intelligenda est. Aliquando enim ab origine passionis, aliquando à medio tempore, aliquando de sola ipsa nouissima pressura, aut non multo ante dicturus recapitulat. Illud tamen fixum seruat, vt à sexto recapituler.

III.

Tertia verò periocha, sub specie septem angelorum tuba canentium, varios ecclesiæ describit euentus.

IIII.

Quarta sub figura mulieris parturientis, & draconis eam persequentis, eiusdem ecclesiæ labores & victorias aperit: & vtrique militiæ præmia digna rependit. Vbi septem quoque angelorum dicta commemorantur & facta: & ipsi non pariter, vt supra. Hunc enim mystica solertia numerum penè vbique seruat, cum & moris sit eiusdem Ioannis, in euangelijs quoque & epistolis, nihil tepide & breuiter dicere.

V.

Quinta autem periocha, per septem angelos septem plagis nouissimis terram perfudit.

VI.

Sexta damnationem meretricis magnæ, id est, impiæ ciuitatis.

VII.

Septima ornatum vxoris agni, secundæ videlicet Hierusalem de cœlo à Deo descendentem ostēdit. Beda in prologo in Apocalypsin.

PARTIS CVIVSQVE SVMMA, EX CÆLIO pannonio. TABVLA. 187.

TOTVS HIC liber Apocalypsis, constat ex —

- Procemio ab initio vsque ad vers. Ego Ioannes frater vester. cap. 1.
- Narratione, in qua septē principales cōtinentur visiones —
  - Prima, quæ septem habet epistolas, in quibus plenissimè traditur, quidquid ad verissimum pertinet Christianismum. à cap. 1. vsq; ad quartum.
  - Secunda, in qua sunt sigillorum mysteria, à cap. 4. vsque ad 8.
  - Tertia, quæ habet septem angelos tuba canentes, à cap. 8. vsque ad duodecimum.
  - Quarta, de muliere amicta sole, draconeque mulierem insequēte, ac de ore flumen aquarum post fugientem in locum desertum mittente. Item de bestijs è mari, terraque ascendentibus, à cap. 12. vsque ad 15.
  - Quinta, de effusione septem phialarum iracundiæ Dei viuentis, & de mari vitreo igni mixto, deque his qui vicerunt bestiam, & eorum lætitia cantantium carmen lætitiæ agni, à cap. 15. vsque ad cap. 17.
  - Sexta, in qua describitur Babylō, & agitur de illius ac bestiarum, draconisq; condemnatione. Terrore eorum, qui pereunt: consolatione, qui salui fiunt. à cap. 17. vsque ad cap. 21.
  - Septima, quæ est de sabbato, & gloria quàm electi habituri sunt sub illud tempus, & in seculo futuro. à cap. 21. vsque in fin.

Aaa DE PAR-

DE PARTITIONE PROOEMII.

TABVLA 188.

IN PROOEMIO quod I. continetur huius libri capite, D. Ioannes Apocalypſ. huius oſtēdit

- Authoritatem ex perſona — Ieſu Chriſti, Dei patris, Angeli, & Ioannis, — Cap. 1. in principio.
- Neceſſitatem, ibidem in verbo, Quæ oportet fieri citò.
- Efficaciam, & vtilitatem, verſ. Beatus qui legit, & qui audit verba prophetiæ huius. eod.
- Amplitudinem, & ſufficientiam, vt quæ non vni, ſed ſeptem Aſiæ facta ſit eccleſiis, & per hoc vniuerſæ ſufficiant eccleſiæ. ibid. In verbo, Septem eccleſiis, quæ ſunt in Aſia.
- Materiam, id eſt, —
  - Tribulationem, quam paſſura eſt eccleſia, quæ figuratur per ſeptem candelabra aurea, verſi. Et conuerſus, vidi ſeptem candelabra aurea.
  - Et conſolationem, quam eadem eccleſia receptura eſt à Chriſto, quæ deſignatur per hoc, quòd filius hominis apparuit in medio candelabrorum, id eſt, in medio eccleſiarum. ibidem. in verbo, Et in medio ſeptem candelabrorum.
- Reuerentiam, in cuius ſignum Ioannes ad Chriſti, veluti ſupremi omnium Magiſtri pedes cecidit. verſic. Hæc cum vidiſſem, cecidi ad pedes eius.
- Modum, atque formam, dum oſtendit, quòd obſcuritatem habeat cum euidentia aliquali commixtam. Atque hoc eſt, quod præcipitur Ioanni, vt diuina illa ſcribat ſeptem ſtellarum, ſeptemque candelabrorum myſteria: ſeptem enim ſtellæ, angeli ſunt ſeptem eccleſiarum: & ſeptem candelabra, ſeptem ſunt eccleſiæ. verſicu. Scribe ergo vſque in fin. cap. 1.

DE PAR-

DE PARTIBVS NARRATIONIS.

TABVLA 189.

QVÆ IN IPSA NARRATIONE, siue toto potius libri huius continentur tractatu, pertinent partim ad
- Morum informationem, qualia sunt illa, quæ secundo, & tertio habentur capite.
- Reuelationem secretorum futurorum, à tertio capite vsq; in finem.

DE MORVM REFORMATIONE, PRIMA NARRATIONIS PARTE. TABVLA 190.

PARS narrationis prima, septem absoluitur epistolis, quas D. Ioannes iubetur scribere vel ad
- Septem Asiæ ecclesias,
  - Ephesinam,
  - Smyrnensem,
  - Pergamensem,
  - Thiatyrensem,
  - Sardensem,
  - Philadelphiensem,
  - Laodicensem.
  - In quibus continẽtur totidem admonitiones ad
    - Charitatem, cap. 2. in princ.
    - Spem, versic. Et angelo Smyrnæ. eod.
    - Fidem, versic. Et angelo Pergami. eod.
    - Prudentiam, versic. Et angelo Thiatyræ. eodem.
    - Temperantiam, cap. 3. in principio.
    - Fortitudinem, versic. Et angelo Philadelphiæ. eod.
    - Iustitiam, versic. Et angelo Laodiceæ. d. capit. 3.
- Episcopos earundem quos hortatur ad
  - Charitatem, in prima epistola,
  - Magnanimitatem, in secunda.
  - Seueritatem ad extirpandos malè
    - Credentes, in 3.
    - Docentes, in 4.
  - Humilitatem, in quinta.
  - Stabilitatem, in sexta.
  - Strenuitatem, in septima epistola.
  - Quę in bono pastore requirũtur
    - Omnia
    - &
    - Singula D. Thomas cap. 2. Apocalyps.

DE SECRETORVM REVELATIONE, SECVNDA NARRATIONIS PARTE. TABVLA 191.

TRACTATVS HIC QVI ARCANORUM diuinorum considerat reserationem, respicit aut
- Literam,
- Mysterium,
- Historiam.

DE LITERA.

TABVLA 192.

QVO AD LITERAM attinet, in secunda narrationis parte sex traduntur visiones: Quarum—

- Prima est, quæ septem nobis sigillorum exhibet imaginem. cap. 4. vsque ad principium cap. 8.
- Secunda, in qua totidem tuba canentes apparent angeli. à cap. 8. vsque ad cap. 12.
- Tertia commixtionem diuersorum habet signorum,—
  - Mulieris & draconis.
  - Pugnantium item angelorum.
  - Agni & bestiarum.
  - Cetûm quadraginta quatuor milium signatorum.
  - Necnon & septem angelorum.
  - à cap. 12. vsq; ad cap. 15.
- Quarta continet—
  - Septem phialas,
  - Et nouissimas plagas.
  - à cap. 15 vsque ad cap. 17.
- Quinta continetur sub figura
  - Mulieris & bestiæ,
  - Et damnationis earũ.
  - à cap. 17. vsque ad cap. 21.
- Sexta, quæ procedit sub metaphora nouæ ciuitatis, & omnium ornamentorum eius, tam quo ad—
  - Fundamentum,
  - Muros,
  - Fluuios,
  - Et vitæ lignum.
  - Per duo capita suprema 21. & 22.

NOTA.

His aliqui addunt septimam visionem, eamque omnium ponũt primam, quæ secundo & tertio habetur capite de septem candelabris totidemque stellis: quam nos grauissimorum authorum exemplo, sub ea cóplexi sumus parte, quæ morum præscribit reformationem, d. cap. 2. & 3. suprà in prima huius tractatus parte, Tab. 190.

DE PAR-

DE PARTIVM ISTARVM MYSTICO SENSV.

TABVLA 193.

MYSTICA EXPOSITIONE sex visiones prædictæ referuntur ad
- Reuelationem veteris testamenti mysteriorum de Christo, Quæ
  - Ante eius aduentum latuerunt.
  - Per aduentum vero eiusdem salu berrimũ, manifesta sunt facta.
- Prædicationem tam
  - Ipsorum mysteriorum, quàm
  - Factæ tandem reuelationis.
- Commixtionem & pugnam hominum in hac militanti ecclesia degentium, cum
  - Bonorum, tum
  - Malorum.
- Punitionem malorum in præsenti.
- Vindictam eorundem in futuro, nõ tantum
  - Hominum malorum,
  - Sed etiã angelorum.
  - Tam quoad
    - Culpam, quàm cau
    - sam
- Præmium & retributionem iustorum

DE HISTORIA EARVNDEM.

TABVLA 194.

PRO FACILIORI huius Partitionis declaratione, notandi sunt septem ecclesiæ status
- Fundationis,
- Persecutionis,
- Prosperitatis,
- Discessionis,
- Pacis & auctionis,
- Nouissimę persecutionis,
- Iudicii, i. retributionis
  - Præmiorum, &
  - Pœnarum,

Sub tempore
- Apostolorum & discipulorum,
- Imperatorum & martyrum,
- Constantini,
- Hæreticorum,
- Caro. Magni & aliquot Imp. successorum.
- Antichristi & suorum discipulorum,
- Aduentus Christi postremi.

His correspõdẽt septem
- Sigilla,
- Angeli,
- Phialæ.

Quorum singula totidem significant status: ita ut primum correspondeat primo statui: secundum, secundo: & sic de cæteris.

STATVM ECCLESIÆ IN SEX TEMPORA distributio, TABVLA 195.

STATVS ECclesiæ secundum descriptionem historiarum, in sex diuiditur tempora: Quorum—

- Primum est, ab apostolorum ætate vsque ad Iulianum apostatam, quo tempore ecclesia clausa & quasi sigillata fuit sub persecutione Imperatorũ. Quod tempus prædicitur in prima visione de septem sigillis.

- Secundum à Iuliano, Iouiniano & Valentiniano Imperatoribus, vsque ad Mauricium. Quo tempore Gregorius Magnus summum tenuit pontificatum, & ecclesia fuit quasi sub angelis tuba canentibus, id est, sub persecutionibus hæreticorum, vt in secunda præfiguratur visione.

- Tertium à Phoca Imperatore, qui successit Mauricio, vsque ad Constantinum, quem excæcauit Irene mater sua: cuius tempore Græcorum imperium translatum est in Germanos, & primum in Carolum Magnum. Sub quo & ecclesia passa est persecutionem Draconis, scilicet Coldroæ, & bestiæ, scilicet Mahumeti, & persecutiones Saracenorùm. Cui tertia correspondet visio.

- Quartum à Carolo Magno primo Germanorũ Imperatore, vsque ad Heinricum quartum Imperatorem, in quo tẽpore ecclesia fuit sub quibusdam plagis & phialis iracundiæ Dei plenis, ratione multiplicis schismatis & quorundam aduersariorum. Siue ad restaurationem vsque ciuitatis Hierusalem. De quo tempore in quarta agitur visione.

- Quintum à prædicto Heinrico, siue restauratione Hierusalem, vsque ad tempore Antichristi, in qbus ecclesia de Babylone muliere meretrice quandoque—
  - Habuit victoriam.
  - Succubuit.

  Quod tẽpus visio representat quinta.

- Sextum ab Antichristo vsque ad diem iudicij, post quem erit consummatio mysteriorum Dei, vt ex sexta apparebit visione.

- Atque hæc partitio ideo dicitur Chronica, quia quæcunque in historijs gesta commemorantur, ea hic propheticè prædicũtur: vt paulo post ex singulis visionum generibus exactus cognoscere licebit.

VISIO PRIMA,

HOC EST,

PROPHETIA DE STATV ECCLESIÆ PRIMItiuæ à Gaio & Claudio Imperatoribus, ad Iulianum vſque apoſtatam incluſiuè.

ADMONITIO DE RATIONE ORDINIS & conſilij, quo ſequentes explicantur viſiones.

Vniuerſam Apocalypſin ad antiquiſſimorum interpretum imitationem, in Viſiones primum, deinde ipſas Viſiones in diuerſas partiti ſumus Prophetias, de futuris in Eccleſia mutationibus inſtitutas, ita vt ſingulæ tabellæ, ſingulas exhibeant Prophetias, verbis non alijs, quam ipſius Prophetæ & apoſtoli Ioannis, deſcriptas: niſi quòd alicubi ſub hoc ſigno[ ]aut gloſſæ, aut Patrũ breuis aliqua adiecta eſt interpretatiuncula.

Cum autem communi ſanctorum Patrum fere omnium calculo iamdudum omnia pene ſint impleta, quæ tum Diuo reuelata ſunt Ioanni, ſingulis cum Prophetijs ſimilem aliquam contulimus rei alicuius in rep. Chriſtiana geſtæ ſpeciem, ad quam vel Apoſtolus ipſe reſpexiſſe videri, vel quæ ipſius Prophetiæ euentum appoſitiſſime declarare & illuſtrare queat. Atque in ea quidem adplicatione, vt in alijs plerisque harum Partitionum capitibus, diuini illius interpretis D. Petri Aureoli vbique fere ſecutus ſum ſententiam.

Quod ideo hic admonuiſſe oportuit, ne quis ſuſpicetur, me in adplicandis ad diuinas apoſtoli Ioannis reuelationes hiſtorijs eccleſiaſticis, proprio vſum fuiſſe ingenio. Ipſos vero piæ huius coniecturæ aſſertores, non alio iſta animo ſcripſiſſe iudico, quàm vt ea de re ſaluum ſemper atque liberum eſſet Eccleſiæ Catholicæ iudicium.

ARGVMENTVM VISIONIS Primæ.

Hoc loco totum illud exprimitur tempus, quo fundata eſt eccleſia Catholica, quibus nimirum initijs Chriſti cœperit regnum, quas & quantas perſecutiones eius eccleſia in ipſo ſtatim exordio, ab imperatoribus ethnicis paſſa, & quibus præſidiis ab eiſdem iterum fuerit reſtituta.

DE PRÆCIPVIS HVIVS VISIONIS PARTIBVS.

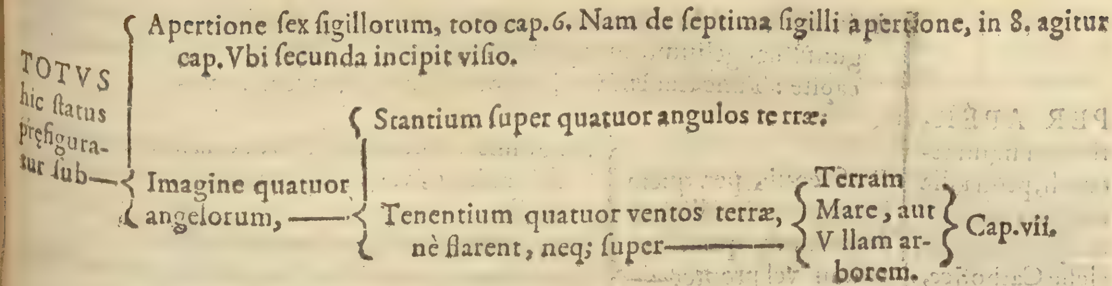
TABVLA 196.

VISIONIS primæ Partes sunt quinq;. In quarum —

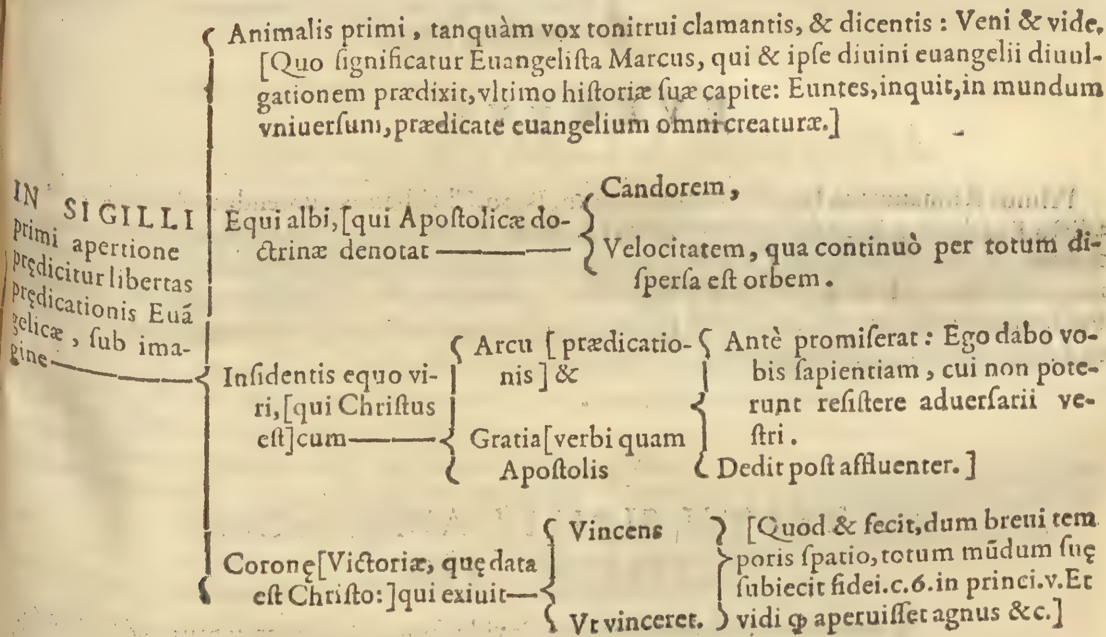
- Prima, Christi ostenditur magnificentia, quo ad —
  - Locum, cum dicitur: Post hæc vidi, & ecce ostium apertum in cęlo. Hoc autem loco cęlum etiam militantem, & Catholicam significat ecclesiam, in qua sola residet Deus, sectis aliis omnibus exclusis, cap. 4. in princip.
  - Thronum Ecce enim
    - Sedes posita erat in cęlo.
    - Et qui sedebat, similis erat adspectui lapidis Iaspidis, & Sardinis.
    - Et iris erat in circuitu sedis. versi. Et ecce sedes. eod. cap. 4.
    - Quæ significāt
      - Sedem Rom. cuius caput est Christus.
      - Stabilitatem fidei. Nam capite illo eam protegente, errare non potest Ecclesia.
      - Promissionem Christi: ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, Luc. 22.
  - Cętū cōcomitātium. mox enim vidit Ioan.
    - Sedilia xxiiij.
    - Et super thronos xxiiij. Seniores sedentes &c.
    - Quæ designabāt
      - Vniuersos totius orbis episcopatus.
      - Omnes omnium Ecclesiarum episcopos. Nam & tempore Dauid vigintiquatuor erant Pontifices, & per vices diuina peragebant Sacra.
  - Thesaurū donorum cœlestium
    - Doctrinæ, & miraculorum. De throno enim procedebant fulgura, & voces, & tonitrua, quæ multitudinem indicant Doctorum, & sanctorum, qui miraculis, & doctrina sanctam repleuerunt Ecclesiam. vers. de throno eodem.
    - Gratiæ, quæ est in sacramento Confirmationis, in quo septiformis confertur gratia: Quæ per septem intelligitur lampades, qui septem sunt spiritus Dei. vers. Et septem lampades ardentes.
    - Munditiæ ab omni peccato per Sacramentum baptismatis. versic. Et in conspectu sedis tanquàm mare vitreum.
  - Testimonium quatuor animalium. vers. Et in medio sedis, & in circuitu quatuor animalia. Quæ repræsentant, vel
    - Quatuor Euāgelistas —
      - Matthæum,
      - Marcum,
      - Lucam,
      - Ioannem.
    - Prædicatores omnes.
  - Iubilum, & laudes Christo exhibitas. ver. Et requiem non habebant.
  - Gratiarū actiones, quas eisdem exhibent
    - Quatuor animalia,
    - Vigintiquatuor seniores, idest, vniuersæ totius orbis ecclesiæ cathedrales. d. c. 4. circa fin.
    - Per
      - Preces ecclesiasticas, siue Horarias.
      - Diuinum, quod iugiter celebratur officium.
- Secunda, libri illius, in quo diuina cōtinetur de rebus futuris præscientia, notat obscuritatē, dum dicitur fuisse
  - Scriptus —
    - Intus, &
    - Foris
  - Signatus sigillis septē.
  - Ca. 5. i prin. Et vidi i dextera sedētis.
- Tertia, summa Christi demōstratur dignitas, vt qui solus habitus sit dignus aperire librum illum mysteriorum diuinorum, ratione
  - Nobilitatis, quia vicit Leo de tribu Iuda.
  - Passionis, quòd tanquàm agnus fuerit occisus.
  - Plenitudinis gratiæ, & sanctitatis, quia habebat —
    - Cornua [.i. septē dona spūssancti.] septem.
    - Oculos [id est, cognitionis plenitudinem.]
- Quarta exhibetur applausus, & congratulatio cum gratiarum actione coniuncta, videlicet
  - Hominum & Angelorū.
  - Adclamantiū Christo
    - Benedictionem,
    - Gloriam,
    - Honorem, &
    - Potestatem. versi. Et cum aperuisset. vsque in finem cap. 5.
- Quinta verò in parte D. Ioannes ipsam tandem adgreditur Prophetiam de statu ecclesiæ primitiuæ, qualis futur us sit sub Imperatoribus Gaio, & Claudio vsque ad Iulianum apostatam.

PRO-

PROPHETIA DE PRIMO ECCLESIAE Statu. TABVLA 197.

DE PRIMI SIGILLI APERTIONE. TABVLA 198.

PROPHETIAE HVIVS EVENTVS.

Contigit hæc Prophetia tempore Tiberii, Gaii, & Claudii, qui Christi Euangeliū ab Apostolis per totum orbem prędicari permiserunt. Nam vt Eusebius in secundo historię ecclesiasticæ libro, capite verò scribit quarto, diuina prouidentia sensibus Cęsaris ingessit, vt comminaretur periculum omnibus Christianorum accusatoribus, quo liberius Euangelicę prędicationi possent incumbere, vt compleretur illa Prophetia, In omnem terram exiuit sonus eorum. Psal. 18.

DE APERTIONE SECVNDI SIGILLI.

TABVLA 199.

PER APERtionem sigilli secundi, prima illa magna prænotatur persecutio ecclesię Catholicę, sub visione —
- Animalis secundi, dicentis: Veni & vide, [cuius nomine D. Matthæi intelligunt Euangelium, qui expresse de hac persecutione agit in 24. Euangelii sui capite: Tunc tradent vos in tribulationem. & occidens vos.]
- Rufi equi, per quem Romanum intelligitur Imperium, quod fuit rufum vel propter —
  - Sanguinis effusionem à Nerone factam, cuius tam fuit auidus, vt nec à parricidio manus abstinere posset.
  - Impurissima eiusdem Neronis scelera.
  - Incendium, quo is idem Romam flagrantem videre cupiebat.
- Viri sedétis super equo rufo, [i. Neronis,] cui data sunt —
  - Potestas vt
    - Sumeret pacem de terra,
    - Et vt inuicem se interficiant.
  - Gladius magnus. ver. Et cùm aperuisset sigillum secundum, d. cap. 6.

EVENTVS.

Primus Romanorum Imperatorum omnium Nero, Christianos puniendos esse publico statuit edicto, Euseb. lib. 2. Ecclesiast. historiæ, cap. 26. Vnde Doctores quidam Catholici rationibus non minus vero similibus, quàm Catholicis, concludere solent, hunc Neronem esse eum, cui ex diuina permissione datus sit gladius atque potestas, vt summos illos Apostolos, Petrum scilicet & Paulum, cum aliis per diuersas orbis partes pluribus interficeret, atque primam illam & magnam in fideles excitaret persecutionem.

DE TERTII SIGILLI APERTIONE.

TABVLA 200.

TERTII SIgilli apertio vaticinium exprimit de obsidione & destructione Hierusalem, sub mysterio —
- Animalis tertii, dicentis: Veni & vide. [quod D. interpretantur esse Lucam, qui 19. capite disertis verbis agit, cum de ipsa destructione Hierusalem, tum de fletu Domini super eandem.]
- Equi nigri [quo significatur, Iudęorum gentem nigram futurã & luctuosam.]
- Equitantis [per quem nonnulli Titum intelligunt & Vespasianum,] qui stateram habebat in manu sua, [hoc est, diuinam iustitiam, & æquitatẽ, qua appendebat à parte —
  - Vnam culpam Iudęorum in —
    - Christi morte,
    - Apostolorum persecutione.
  - Altera pœnam, ipsis Iudęis pro hisce delictis infligendam.]
- Vocis in medio 4. animalium, dicentis: —
  - Bilibris tritici [id est, decem Iudęi nobiliores] denario vno.
  - Et tres bilibres hordei [id est, triginta Iudęi ignobiliores] denario vno.
  - Et vinum & oleum [hoc est, Christianos plenos vino charitatis & oleo pietatis] nè lęseris. vers. Et cum aperuisset sigillum tertium. d. cap. 6.

EVEN-

EVENTVS.

Nota est historia, quæ refert Neronem contra rebelles olim Iudæos misisse Titum & Vespasianum, qui effrenem eorum libidinem gladio compescerent. Cum autem Nerone interim mortuo, in imperio successissent ei Galba, Otho, & Vitellius, qui & ipsi modico regnauerant tempore, à militibus tum in Iudęa morantibus electus in Imperatorem fuit Vespasianus. Is Romam petens, Titum filium suum ad procurationem obsidionis reliquit Hierosolymorum: qui ipsam ciuitatem Hierusalem cepit anno imperii Patris sui secundo. Ex qua captiuitate in tantam seruitutem redacta fuit gens Iudaica, vt quemadmodum ipsi Iudæi Christum triginta vendiderant nummis, ita factũ sit, vt duæ libræ, id est, decem Iudæi præstantiores, denario vno: & sex libræ, id est, triginta Iudæi sortis inferioris, vno item venderentur denario. Ideo autem Iudęi sub vna numerantur libra, quòd Christum & discipulos eius contra legis suæ quinarium nefariè occiderint. Christianos autem tunc illæsos euasisse in oppidum quoddam, Pellam nomine, situm trans Iordanem, testis est Eusebius lib. 3. Ecclesiast. hist. cap. 5.

Quidam, vt Albertus Magnus, per equum nigrum intelligunt hæreticos: illi insidentem, pręsidentem hęreticis, vel hęresiarcham: per stateram, scripturam sacram, quam hęretici ad sua impia dogmata stabilienda detorquent: per bilibrem tritici, maiores in Ecclesia: per bilibrem hordei, minores: per denarium, Christi sanguinem: per vinum & oleum, electos, quos lædere non potest hęreticus.

DE SIGILLI QVARTI APERTIONE.

TABVLA 201.

APERTIO sigilli quarti, secundam pręfigurauit persecutionem sub figura —

- Animalis quarti, dicentis: Veni & Vide, [quod ipsum fuisse dicunt Apostolum Ioannem, prędicentem maximam in mundo futurum esse pressuram, cap. 16.]
- Equi pallidi, [quo is notatur ecclesiæ status, qui tempore Imperatoris fuit Domitiani, qui propter inuidiam dictus est pallidus.]
- Mortis equo insidentis, cui data est potestas super quatuor partes terrę, interficere — Gladio, Fame, Morte, Bestiis terrę. — [Quibus tormentorum generibus, sancti afficiebantur martyres.]
- Inferni, qui ipsam insequebatur mortem. ver. Et cum aperuisset sigillum quartum. eod. cap. 6.

EVENTVS.

Tito frater eius successit Domitianus, qui in superbiam summam erectus, iactauit se, quòd Hierusalem nec Patris, nec fratris, sed sua potius capta esset industria. Is vt turpissimæ & sceleratissimæ aliàs fuit vitæ, ita postquàm D. Ioannem Apostolum in feruentis olei dolium immersum, in Pathmon insulam relegasset, secundam hanc & cruentissimam in Christianos per totum orbem excitauit persecutionem. Pro qua tandem hanc luit pœnam, vt in ipso occideretur palatio.

DE SI-

DE SIGILLI QVINTI APERTIONE.

TABVLA 202.

CIRCA SIGILLI quinti apertionem, persecutionum posteriorum prædicitur diuturnitas, cui tamen vaticinio efficax adiicitur cõsolatio, de futura ab omnibus ęrumnis liberatione sub imagine——

- Animarum, quas vidit Ioannes subtus altare, interfectorum scilicet propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebant, & clamantium voce magna atque dicentium: Vsquequo Domine, sanctus & verus, non iudicas & non vindicas sanguinem nostrum de his, qui habitant in terra?
- Stolarum albarum, quæ datę sunt illis singulæ, & dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum qui interficiendi sunt, sicut & illi. ver. Et cum aperuisset sigillum quintum &c. eod. cap. 6.

EVENTVS. TABVLA 203.

PRO DECLARATIONE huius prophetiæ notandum est, circa primum Ecclesiæ statum decem Christianorum factas fuisse præcipuas persecutiones, quas in Ecclesiam Dei, & pios homines exercuerũt Imperatores decem,—

- Nero, de qua in secundi sigilli dictum est apertione.
- Domitianus, quę in apertione quarti explicatur sigilli.
- Traianus,
- Antoninus,
- Seuerus,
- Maximinus,
- Decius,
- Valerianus,
- Aurelianus,
- Diocletianus, cuius mysterium mox sequenti, quod de apertione sexti est sigilli, exprimitur schemate.

Propter diuturnitatem ergo istarum persecutionum intermediarum animi fideles de diuina mirabantur iustitia, quam pro iusta inuocabant vltione atque vindicta. Et hoc est, quod hic Ioannes vidit subtus altare animas interfectorum. Et si quæratur, quomodo animæ dicantur esse subtus altare? Potest intelligi hoc ratione corporum sanctorum martyrum, qui sepeliebantur in cryptis: in quibus etiam erigebatur altare, & Missę, vt catholici testantur historiographi, in ipsis martyrum celebrabantur cryptis.

DE APERTIONE SIGILLI SEXTI.

TABVLA 204.

CVM SIGILLI SEXTI APERtione decima illa, quæ omnium acerbissima fuit & longissima, ecclesię apetitur persecutio, sub mysterijs

- Terræmotus magni, [qui commotionem significat gentiũ ab Oriente vsque ad Occidentem.]
- Solis, [id est, Christi] qui [hominum opinione] factus est tã quàm saccus cilicinus.
- Lunæ, [id est, ecclesiæ, quæ tota, propter martyrum scilicet neces] facta est sicut sanguis.
- Stellarum, [id est, sanctorum] quæ de cœlo [perfectionis putà] ceciderunt super terram.
- Cœli, [id est, euangelicæ prædicationis] quod recessit sicut liber inuolutus.
- Montium & insularum, [id est, omnium hincinde templorum] quæ de locis suis remotæ [id est, deuastatæ] sunt.
- Regum, Principum, Tribunorum, diuitum, fortium, seruorum, & liberorum, qui se omnes in speluncis & in petris montium absconderunt. versic. Et vidi cum aperuisset sigillum sextum. dict. cap. 6.

EVENTVS.

Decimam persecutionem, sicut ecclesiastica perhibet historia, in ecclesiam Dei Imperator exercuit Diocletianus cum collega suo Maximiano, quam continuauit & adcumulauit Maximinus. Maximianus enim in Oriente, Diocletianus vero in Occidente ita Christianorum deuastarunt ecclesias, vt nullus locus esset in illorum ditione reliquus, qui non grauissima affligeretur persecutione. Templa Deo consecrata & sanctis incensa, sacræ scripturæ codices combusti, & intra dies tãtum triginta, multa millia hominum crudelissimè sunt occisa. Atque hæc persecutio aliquot annos durauit, quo tempore Romanus orbis incendijs, proscriptionibus, & crudelissimis innocentissimorum hominum cœdibus conflagrare visus est. Porrò non pauci patres locum hunc ad Antichristi persecutionem referunt, quæ erit omnium immanissima. Videat Lector Aretam, Haymonẽ, Albertum Magnum, Dionysium Carthusianum, &c.

SECVNDA PARS VISIONIS PRIMÆ, DE quatuor angelis ſtantibus ſuper quatuor angulos terræ.

TABVLA 205.

IN HAC ſecunda primæ viſionis parte, explicatur myſterium prophetiæ de futuro perſecutionum fine, & tranquillitate quam eccleſia, illis Imperatorũ perſecutionibus finitis habitura ſit, ſub figuris

- Quatuor angelorum ſtantium ſuper quatuor angulos terræ, tenẽtium quatuor ventos terræ, ne flarent ſuper terram, neque ſuper mare, neque in vllam arborem. Cap. 7. in princip.
- Alterius angeli aſcendentis ab ortu ſolis, habentis ſignum Dei viui, & clamantis voce magna quatuor angelis, quibus datum eſt nocere terræ, & mari, ne noceant neque terræ, neque mari, neque vllis arboribus, donec ſignentur ſerui Dei in frontibus ſuis. verſ. Et vidi alterum angelum. eod.
- Numeri ſignatorum [id eſt, omniũ electorũ] ex
  - Tribubus Iſrael.
  - Omnibus gentibus.
  - Qui
    - Stabant ante thronum, & in conſpectu agni, amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum.
    - Clamabant, & dicebant, Salus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & agno. verſicu. Et audiui numerum ſignatorum &c.
- Item
  - Angelorum qui ſtabant in circuitu throni.
  - Seniorum, &
  - Quatuor animalium.
  - Qui
    - Ceciderunt in facies ſuas,
    - Et adorauerunt Deum, dicentes: Amen.
    - Benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo noſtro in ſecula ſeculorum. Amen. verſicu. Et omnes angeli, eod.
- Vnus de Senioribus, qui huius viſionis explicauit myſterium. verſ. Et reſpondit vnus de Senioribus. vſque in fin. cap. 7.

EVENTVS.

Huius Prophetiæ euentus colligi poteſt ex eo, quod Euſebius libro eccleſiaſticæ hiſtoriæ 8. ſcriptum reliquit. Nam vbi Diocletianus & Maximianus faſces Romani depoſuiſſent imperij, Galerius & Conſtantius facti ſunt Imperatores. In vrbe porrò Romana Maxentius filius Maximiani tyrannidem exercuit. Conſtantius autem ex Helena Conſtantinum genuit Magnum qui mortuo Patre factus eſt Imperator, & accepit in conſortium Imperij Licinium, qui licet primum benignus fuerit Chriſtianis, poſtea tamen reprobum verſus in ſenſum eorundem factus eſt perſecutor.

Atque hi quatuor Satanæ fuerunt angeli, & perſecutionum miniſtri, Maximinus ſcilicet in Oriente, Seuerus in Italia, Maxentius Romę, Licinius in Aegypto & Alexandria, qui tenebant ventos, [id eſt, ſanctos eccleſiæ Doctores] ne flarent [id eſt, prædicarent] neque in terra, neque in mari, neque in vllas arbores. [id eſt, apud vllos omnino fideles] Quorum conatibus forti animo Imperator obſtitit, angelus ille bonus, qui ab ortu ſolis aſcendere viſus eſt, Conſtantinus, qui in eo bello, quod contra Maxentium ſuſceperat, in ſigno crucis ſibi de cœlo oſtenſo victor euaſit, & ob id publicũ edidit edictũ, vt in toto orbe Romano omnis homo libere baptizari, & ſigno crucis Sacroſancto tuto poſſit cõſignari. Tẽpla itẽ vbique reædificari, & in his crucis imaginẽ depingi, cuiq; liberum

berum esse permisit. Alij hæc quoque de Antichristi tempestate exponunt, idque magis apposite & accommodate ad ea quæ sequuntur. videat Lector scholia Ioannis Gagnæij in hunc locum.

APPENDIX DE ALIA PERSECVTIONE, EX apertione sigilli septimi.

In principio capitis Apocalypseos octaui, adhuc alia innuitur persecutio, quæ ecclesiæ sit obuentura, his verbis: [Et cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cœlo quasi media hora &c.] Quæ prophetia respexisse videtur ad id, quod in decimo ecclesiasticæ historiæ libro scriptum legitur, quòd Constantino illi Imperatori Christianissimo successerunt Constantius, Constātinus, & Constans filij. Quorum Constantius fauit Arrianis, & Iulianum Apostatam creauit Cæsarem. qui de Christiano factus apostata, persecutus est ecclesiam, & fecit in ea silentium à cultu diuino. Verum quia non nisi annis duobus & dimidio fuit in imperio à morte Constantij, aut, vt alijs placet, anno vno & menses octo, vt qui circa id tempus Persarum interfectus sit bello, idcirco persecutio sua dimidiæ solum comparatur horæ. Alij hoc silentium rectius interpretantur pacem in Ecclesia exiguo tempore futuram post Antichristi interitum.

VISIO SECVNDA DE PERSECVTIONIBVS HÆRETICORVM, siue PROPHETIÆ B. IOANNIS APOSTOLI,

De secundo ecclesiæ statu, qualis fuit à tempore Iuliani Apostatæ vsque ad Phocam Imperatorem.

PARTITIO.

TABVLA 206.

VISIO SECVNDA, qua D. Ioannes septem vidit angelos stantes in conspectu Dei, quibus 7. datæ sunt tubæ. versic. Et vidi septē angelos, cap. 8. &c. octo continet Prophetias, De—
- Cultus diuini dilatatione, ver. Et vidi septem angelos. cap. 8
- Hæresi Arriana. ver. Et primus angelus. eod.
- Macedonij errore, ver. Et secundus angelus. eod.
- Perturbatione hæresis Pelagianæ, ver. Et tertius angelus.
- Malis Eutychianæ hæresis, ver. Et quartus angelus. d. cap. 8.
- Persecutione Vandalorum & Hunnorum, In princip. ca. 9. versic. Et quintus angelus &c.
- Schismate Laurentij Antipapæ, vers. Et sextus angelus. d. cap. 9. vsq; in fin. cap. item 10. per tot. & cap. 11. vsque ad versic. Et septimus angelus.
- Restituta ecclesiæ libertate. d. vers. Et septimus angelus tuba cecinit. d. cap. 11. vsque in fin.

DE CVLTVS DIVINI PROROGATIONE, Prophetia Prima. TABVLA. 207.

HÆC PROPHETIA describit post principiũ capitis octaui, sub imagine —

- Alteri⁹ ab istis 7. angeli —
  - Qui stetit ante altare, [vt officium perageret sacerdotale.]
  - Habẽs thuribulũ aureum, [id est, cor deuotione & charitate plenũ,]
  - Et data sunt illi incensa multa, vt daret [id est, per totum orbẽ Christianum ordinaret.] —
    - De orationibus [sanctorum omnium.]
    - Super altare aureum quod est ante thronũ [Maiestatis diuinæ,]
- Fumi incensorum De
  - Orationibus sanctorum
  - Manu angeli
  - Coram Deo.
- Thuribuli, qđ
  - Accepit angel⁹,
  - Et impleuit illud de igne altaris,
  - Et misit in terrã.
  - Et facta sunt
    - Tonitrua, [comminationum pœnarum,]
    - Et voces, [cęlestium promissionum]
    - Et fulgura, [miraculorum.]
    - Et terræmotus magnus, [cõmotio quædam in bonũ, quæ tum in tota facta est ecclesia.]
    - Et angeli q
      - Habebant 7. tubas.
      - Præparauerunt se, vt tuba canerent. versicu. Et alius angelus. eod. cap. 8.

EVENTVS.

Referunt quidam hanc Prophetiam ad tempora Valentis & Damasi Papæ. Is enim legitur ad instigationem D. Hieronymi tum instituisse, vt in fine cuiuslibet Psalmi cantaretur, Gloria patri &c.

Quod autem septem angeli, qui septem habent tubas, interim præparauerũt se, vt tuba canerẽt, ad sequentes pertinet hæreticorum persecutiones, quarum angelus quisq; suum peculiarem præferre videtur quasi typum. Non sunt autem hi boni angeli, sed satanæ nuncij: qui tuba canentes, turbas in ecclesia Dei excitant periculosas, & grauissimas conflant persecutiones.

Alij sentiunt per angelum stantem ante altare, vel Christum, vel Michaelem posse accipi. Primo igitur modo angelus iste Christus est, altare crux, in quo se patri obtulit: thuribulum aureum, corpus ipsius diuinitatis fulgore vere aureum & suaue olens: stetit ante altare, cum promptum se obtulit ad immolandum: habuit thuribulum in manu. oblatus est enim, quia ipse voluit. data sunt illi incensa multa, q̃ preces sanctorum vim suam ex illo habeant: impleuit thuribulum de igni altaris, id est, ardore & afflictione passionis &c. Plura hinc, vtque de Michaele possint exponi, videat lector in Scholijs Gagnæij & Dionysij Carthusiani &c. Porrò per 7. angelos tuba canentes, prædicatores omnes intelliguntur.

DE

DE PRIMO ANGELO TVBICINE, SIVE DE peste hæresis Arrianæ, Prophetia secunda.

TABVLA 208.

PRIMVS angelus cecinit, & facta est —
- Grando [i. superbia hæreticorum.] & Ignis [æmulatio & zelus inter malos.]
- Quæ sunt
  - Mista sanguine, [id est, martyrio sanctorum.]
  - In terram missa, [id est, per vniuersam ecclesiam.]
- Et cõbusta est —
  - Tertia pars terræ. [id est, inferiorum.]
  - Pars tertia arborũ [i. maiorũ.]
  - Et omne viride [i. homines ætate florentes, vel gens Gothorum Arriana hæresi deprauata] cõbustam est. vers. Et primus angelus. cap. 8.

EVVENTVS.

Videtur D. Ioannes hic eam præcinuisse ecclesię persecutionem, quã in ea hęresiarcha ille excitauit Arrius, & fautor eius Valens Imperator. Arrius enim cum esset laudis vanęque glorię cupidus in Alexandrinam insurrexit Ecclesiam, ac vt nouum sibi compararet nomen, in Deitate quosdam finxit gradus, asserens Patrem filio maiorem, nec eiusdem vtrunque substantiæ, neque filium naturæ diuinæ. Hunc repræhendebat Alexander eius episcopus, sed cùm nollet acquiescere, sub Constãtino Magno generalis trecentorum decem & octo episcoporum in Nicea Bithyniæ vrbe facta est Synodus, in qua hæresis illa peruersa, & conuicta fuit, & condemnata.

Nec tamen id malum tam cito potuit sedari, quin illi qui Arrianis fauerent partibus. Constantinum Magnum in suam sententiam pertrahere conarentur. Verùm quando id apud eum efficere non possent, eius postea adgressi sunt filium Constantinum, quem & vicerunt. Successit inde Valens qui ab vxore Arriana seductus, in eandem prolapsus est hæresin, & Catholicos atrociter persecutus est. Gothis quoque petentibus sibi aliquos dari episcopos, Arrianæ sectæ misit sectatores, à quibus non fidei sacramenta, sed perfidiæ perciperent execramenta.

Breuiter tam late sparsa est hæc pestis, vt maior pars totius orbis Christiani esset Arriana.

DE SECVNDO ANGELO TVBICINE, SIVE DE Macedoniana hæresi Prophetia tertia.

TABVLA 209.

SECVNDVS Angelus tuba cecinit, & —
- Tanquam mons magnus igne ardens, [id est, heresis tumens & flagrans] missus est in mare, [id est, in Ecclesiam.]
- Et pars tertia
  - Maris [id est, tertia persona in Trinitate] facta est sanguis, [id est lacera & deturpata, dum asseritur tantum esse creatura.]
  - Creaturæ eorum, qui habebant animas in mari, mortua est. [id est, nouiter baptizati in illo errore perierunt.]
  - Nauium, [id est, eorum, qui alios debebant gubernare] interijt. [id est in eundem prolapsi sunt errorem.] ver. Et secũdus angelus cecinit, eod. cap. 8.

DE PRÆDICTO SCHISMATE INTER DVOS PONtifices Laurentium, & Symmachum, prima huius prophetiæ parte.

TABVLA 214.

ET SEXtus angel⁹ tuba cecinit, & D. Ioannes —
- Audiuit —
  - Vocem vnam [id est, consonam doctrinam] ex quatuor cornibus [id est quatuor euãgeliis] altaris aurei [id est, Christi] quod est ante oculos Dei, dicentẽ sexto angelo qui habebat tubã: Solue 4. angelos qui alligati sunt ĩ flumine magno Euphrate. Et soluti sunt 4. angeli, qui parati erant in
    - Horam,
    - Diem,
    - Mensem,
    - Annum,
    - Vt occiderent tertiam partem hominum.
  - Numerum equestris exercitus, qui erant vicies millies dena millia.
- Vidit in visione
  - Equos [hæreticos]
  - Et qui sedebãt super eos, [id est dęmones]
    - Habebant loricas
      - Igneas,
      - Hyacinthinas,
      - Sulphureas.
    - Capita equorum erant tanquàm capita leonum.
    - Et de ore equorũ procedebant
      - Ignis [inuidiæ]
      - Fumus [excæcationis]
      - Et sulphur [luxuriæ.]
      - Et ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominũ. versic. Et sextus angelus. cap. 9.

EVENTVS.

Possunt hæc referri ad eam ecclesiæ diuisionem, quæ facta est anno 498. tum scilicet, quãdo duo electi sunt papæ, Laurentius & Symmachus. Cum autem Symmachus habito Rauennæ concilio, alteri antelatus esset, antipapæ Laurentio cardinalis adhæsit Paschasius: itaque graue excitatum in ecclesia Romana dissidium est. Tenebat autem tunc Imperium Anastasius, Eutychiana infectus hæresi, qui catholicos persecutus fuit, & multos in exilium relegauit episcopos, eodem nimirum tempore, quo per Italiam regnabat Theodoricus rex & hæreticus Arrianus, qui morte affecit Ioannẽ Pontificem, Symmachum Patricium, Boethium, & alios quosdam. Plerique alij hæc malunt ad ea tempora accommodare, quibus grassabitur persecutio Antichristi. Itaque sextus angelus prædicatores significat, qui Antichristi imminente sæuitia, fideles confirmabunt. Ij soluent, id est, solutos aut breui soluendos nunciabunt 4. angelos in magno flumine Euphrate alligatos, id est, dæmones vniuersos vi baptismatis interim coercitos & refrenatos, sed veniente Antichristo, permissa illis maiori potestate, acrius sæuituros. Parati enim erunt in horam, & diem, & mensem, & annum, id est, omni tempore & occasione, vt occidant tertiam partem hominum, id est, vere Christianos prauis doctrinis & vitijs in anima, minis & supplicijs in corpore. Porrò numerus equestris, vicies millies dena millia, ita accipiendus est, vt per equites dæmones, per equos hæretici, tyranni & impij intelligantur. Cætera videat lector in patrum commentarijs.

DE PACE ECCLESIAE RESTITVTA, SECVNDA propheti æ ſeptimæ parte. TABVLA 215.

POST hęc Apoſtolus Ioãnes

- Vidit
  - Fortem de cœlo deſcendentem, [non cadentem,] ſed de gremio eccleſiæ prodeuntem:]
  - Amictum nube, [id eſt, gratia]
  - Et iris in facie eius, [quæ eſt ſignum pacis.]
  - Cuius facies vt ſol, [ſplendor fidei]
  - Pedes eius tanquàm columna ignis, [qui æquitatem ſignant iuſtitiæ ſeruatam]
  - In manu ſua habuit librum apertum.
  - Poſuit pedẽ ſuum
    - Dextrũ, Super Mare
    - & Siniſtrũ, Super Terrã.
    - Et clamauit Voce magna, quẽadmodũ cum leo rugit.
    - Et
      - Cũm clamaſſet,
      - Locuta ſunt 7. tonitrua, id eſt vniuerſi Doctores catholici voces ſuas, id eſt, Deo retulerunt gratias.
- Audiuit vocem de cœlo dicentem ſibi:
  - Signa quæ locuta ſunt ſeptem tonitrua,
  - Noli ea ſcribere.
- Vidit & audiuit dictum angelum leuare manum ſuam ad cœlum, & iurare per viuentem in ſecula ſeculorũ, qui creauit
  - Cœlum, & ea quæ in eo ſunt:
  - Terram, & ea quæ in ea ſunt:
  - Mare, & ea quæ in eo ſunt.
  - Quia tempus nõ erit amplius, ſed in diebus vocis ſeptimi angeli, cum cęperit tuba canere, conſummabitur myſterium Dei, ſicut euangelizauit per ſeruos ſuos prophetas. verſ. Et vidi alium angelum. cap. 10. in principio.

EVENTVS.

Liberatio illa, quam hoc loco eccleſiæ catholicæ prædicit B. Ioannes, contigit eidem per fortem illum ángelum Iuſtinum Imperatorem catholicum. Is enim poſtquàm Anaſtaſio Imperatori hæretico in Romano ſucceſſit Imperio, publicum emiſit edictum, quod rectè poteſt dici liber ille, quem angelus in manu ſua tenebat apertum, quo non Arrianam modo, ſed hęreſes omnes extirpãdas eſſe præcepit. Sed quia tum adhuc viuebat Theodoricus rex ille hęreticus, ideo prohibetur D. Ioãnes ea ſcribere, quæ ſeptem locuta fuerant tonitrua. Neque enim eo ſæuiente tutò poterant Chriſtianam profiteri fidem, nedum publicas Deo decantare laudes: eo quòd multi qui à Iuſtino redierant, ab eo fuerint interfecti. Cuius tamen regnum & hęreſin interituram, & eius in locum fidem catholicam per vniuerſam Italiam ſucceſſuram eſſe, ex prophetarum dictis affirmauit cum iuramento angelus, quem manum ſuam ad cœlum leuare vidit apoſtolus Ioannes.

DE CON-

DE CONTINVATIONE PACIS IN RELIGIONE sub typo deuorati à D. Ioanne libri, tertia septimæ prophetiæ parte.

TABVLA. 216.

IDEM Ioannes iterum—
- Audiuit vocem de cœlo loquentem secum, & dicentem, Vade, & accipe librum apertum de manu angeli, stantis super mare & super terram.
- Abijt ad angelum, dicens ei, vt sibi daret librum: Qui respondit: Accipe librum, & deuora illum, &
  - Faciet amaricari ventrem tuum:
  - Sed in ore tuo erit dulce tãquàm mel.
- Et accepit librũ de manu angeli, & deuorauit illum; & erat in ore suo
  - Tanquàm mel dulce.
  - Sed cum deuorasset eum, amaricatus est venter eius. vers. Et audiui vocem de cœlo iterum d. cap. 10.

EVENTVS.

Pacem quam feliciter cœpit in ecclesia Catholica Iustinus, eam summo primùm studio promouit eius ex sorore nepos Iustinianus editis de fide catholica & rebus Ecclesiasticis sanctionibus quamplurimis, quibus tranquillitatem altero pede mari, & altero terra præ cæteris egregiè tutatus est. Quas hoc loco librum dicere possumus apertum, quem eadẽ ecclesia catholica, cuius typum hic diuus gerit Ioannes, summo desiderio deuorauit, ac primùm magnam eius sensit dulcedinem, quæ tamen per hęresim Aphthardocitarum, corpus Christi etiam ante passionem immortale dicentium, in quam circa finem vitæ suæ prolapsus est Iustinianus, versa est ei in amaritudinem. Nam ecclesiam conatus est etiam vi adhibita in suam sententiam pertrahere, & persecutus est catholicos aliquot episcopos: sed frustra eius conatus fuere. Nam cum Anastasium episcopum Antiochenũ, eiusq; sacerdotes in exilium mittere decreuisset, diuinitus percussus ex hac vita excessit, princeps alioqui in multis laudatissimus. Plura hinc scire qui volet, legat Nicephori historiam ecclesiasticam lib. 17. cap. 31. & aliquot præcedentibus.

DE TEMPLORVM SOLENNITATE, quarta prophetiæ septimæ parte.

TAB. 217.

ATQVE tunc Ioanni ——
- Dixit angelus: Oportet te iterum prophetare--
  - Gentibus,
  - Populis,
  - Linguis, &
  - Regibus
  - } Multis.
- Datus est calamus similis virgę, & dictũ est ei: Surge, & metire
  - Templum Dei,
  - Et altare,
  - Et adorantes in eo.
  - } Atrium aũt quod est extra templũ, [i. hęreticos & Iudęos]
    - Eiice forâs,
    - Et nè metiaris illud.
    - } Quoniam datum est gentibus. ver. Et dixit mihi, & vsque in fin. cap. 10. & in princip. 11. cap.

EVEN-

EVENTVS.

Huic prophetiæ correspondere videtur ritus consecrandi templa, qui ritus hic ad verbum ferè describitur, dum Ioannes dicit sibi datum fuisse calamum virgæ, quo metiretur templum & altare. Sic episcopi nostri, quando aliquam consecrant ecclesiam, exterius primum circueunt ipsam, deinde vero interius ab angulo ad angulum, græcum scribunt alphabetum. Vt ergo angelus hic præcepit Ioanni, ne atrium metiretur, sed foras eiectum relinqueret gentibus; ita pius papa Felix eius nominis primus, statuit, vt diuinum sacrificium supra memorias ac sepulcra martyrum offeratur, tanquàm locis sacratis.

DE PERSECVTIONE ECCLESIÆ FACTA PER Anthimum, quinta prophetiæ septimæ parte.

TABVLA 218.

HANC persecutionē D. Ioannes prædicit partim

- Verbis expressis: & ciuitatem sanctam [ecclesiam] calcabunt [gentes videlicet, vel potius Eutychiani] mensibus quadraginta duobus [id est, annos tres cũ dimidio]
- In figuris
  - Saccis amictorum, quos duas oliuas & duo vocat candelabra, in Dei conspectu stantia, & dedit eis
    - Donum prophetandi diebus 1260. [id est, annis tribus cum dimidio]
    - Defensionem, vt si quis voluerit
      - Eis nocere, ignis exeat de ore eorum, & deuoret inimicos eorum.
      - Eos lædere, sic oporteat eum occidi.
    - Potestatem
      - Claudendi cœlum, id est, excommunicandi.
      - Super aquas, conuertendi eas in sanguinem.
      - Et percutere terram omni plaga, quotiescũque voluerint.
  - Bestiæ, quæ ascendens de abysso,
    - Faciet aduersus eos [prædictos testes] bellum.
    - Vincet illos.
    - Occidet eos.
      - Sed post tres dies & dimidiũ spiritus vitæ à Deo intrauit in eos [id est, resuscitati vel alij testes excitati sunt.] versicu. Et ciuitatem sanctam calcabunt. cap. 11.

EVENTVS.

Sunt qui putent hanc quintam prophetiæ septimæ partem non abs re ei persecutioni posse accommodari, quæ illata est ecclesiæ per patriarcham Anthimum hæreticum Eutychianum, quem Agapetus papa in conspectu Iustiniani Imperatoris excommunicatum prius deposuit, ac in locum eius substituit Menam. Posteaquàm autem Agapeto in pontificatu successisset Syluerius, Theodora Iustiniani coniunx Augusta petijt ab eo, vt dictum Anthimum restitueret: Quod vbi facere negasset, eiusdem Tehodoræ iussu, in insulam Pontiam relegatus est, eiusque in locum Vigilius subrogatus. Seruus autem Dei Mena, propter fidei veritatem multas & graues pertulit persecutiones. Atque in hos duos viros, putà Syluerium & Menam tanquàm Christianæ fidei perspicuos testes, recte omnia conuenire existimant, quæ hoc loco de Apocalypticis illis dicuntur testibus. Verum quando hæc prophetia etiam alia & longe plura habet mystica, poterit eorum explicatio ex sanctorum patrum in hunc locum editis peti commentarijs.

DE PERSECVTIONE ALIA, QVÆ PER GOTHOrum Regem Totilam facta est ecclesiæ, Parte septimę Prophetiæ sexta. TABVLA 219.

QVÆ D. IOANNES de hac persecutione præuidit, hæc sunt,
- Factus est terræmotus magnus [id est, Catholicorum persecutio grauis & acerba]
- Decima pars ciuitatis [ecclesiæ] cecidit, [fuit enim Italia deuastata.]
- Occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia;
- Reliqui in timorem missi, [id est, fuga conseruati] dederunt gloriā Deo cœli. vers. Et in illa hora. cap. 11.

EVENTVS.

Postquàm eorum temporum, de quibus in præcedenti persecutione dictum est, iniuria quidā è clero Romano in exilium relegati, & ad metalla damnati fuissent, diuino tandem factum est iudicio, vt Totila rex Gothorum, per Italiam grassaretur, & infinitam trucidaret Christianorum multitudinem. Quæ maxima & grauissima fuit persecutio, in qua & sanctus Herculanus episcopus Perusinus cæsus est, & tota ciuitas Perusium destructa est, Post etiam obsessa est Roma, in qua tanta fuit fames, vt quidam etiam ab humana carne non abstinuerint. Denique vero Tyrannus ille vrbē per Ostiensem portam ingressus, tuba præcinente proclamari fecit, vt populus ad ecclesias confugeret. Atque illi tum liberati & conseruati sunt, qui in sacris ecclesijs sunt reperti. Atque hi sunt, qui in timorem missi & liberati, tandem gloriam Deo dederunt cœli.

EPILOGVS VAE SECVNDI, CVM PARASCEVE ad Væ tertium.

Væ secundum abiit, & ecce væ tertium veniet cito. d. vers. Et in illa hora, cap. 11.

DE SEPTIMO ANGELO TVBICINE, VÆ præcinente tertium, siue de liberatione ecclesiæ facta per Narsen Patricium Rom. TABVLA 220.

ET SEPTIMVS angelus tuba cecinit, & factę sunt voces magnæ in cęlo, dicentes;
- Factum est regnum huius mundi Domini nostri, & Christi eius, & regnabit in secula seculorum, Amen.
- Et vigintiquatuor seniores, qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, & adorauerunt Deum, dicentes; Gratias agimus tibi Domine &c.
- Et iratæ sunt gentes &c.
- Et apertum est templum Dei in cœlo, & visa est arca testamenti eius &c.
- Et facta sunt
  - Fulgura,
  - Voces,
  - Terræmotus, &
  - Grando magna.

  vers. Et septimus angelus tuba cecinit, vsque in finem cap. 11.

EVENTVS.

Argeli huius typum gerere dicunt Narsen ducem olim Romanorum, quem Iustinianus Imperator misit ad depellendum ab Italiæ finibus Totilam regem Gothorum: qui Narses vocatis in auxilium Longobardis, (quos hic iratas possumus intelligere gentes) totum Ostrogotthorum deleuit regnum, atque sic Italiam ab illa obsidione omnino liberam reddidit atque securam. Qua liberatione facta, Romana ecclesia, & eius episcopi, quorum figuram 24. exprimunt seniores, omnes Deo dederunt gloriam, & libere diuinum peregerunt officium. Longobardos, qui & ipsi aliquandiu Romanam perturbauerunt ecclesiam, exterminauit tandem Carolus Magnus. Sub cuius imperio qualis fuerit ecclesiæ status, sequenti continetur visione.

VISIO TERTIA DE TERTIO ECCLESIÆ STATV.

PARTITIO.

TABVLA 221.

HIC STATVS continet tempora
- Gregorij Papæ,
- Heraclij, / Philippici. } Imperatorum,
- Pippini regis Gallorum.

} à cap. 12. vsque ad cap. 15.

PRIMI TEMPORIS SVBDIVISIO.

TABVLA 222.

DE HVIVS TEMPORIS statu D. Ioannes circa finem capitis vndecimi versic. Et apertum est &c. vbi aliqui capitis duodecimi statuunt initiũ, quatuor cõplectitur prædictiones,
- Apertum est templum, inquit, Dei in cœlo, & visa est arca testamenti eius in templo eius.
- Et facta sunt
  - Fulgura [miraculorum,]
  - Voces [prædicantium.]
- Terræ item motus.
- Et grando magna.

EVENTVS PRÆDICTIONIS PRIMÆ.

Sub templo hic ecclesiam intelligunt Dei, siue quandam festiuitatem, quæ de templo manifesta est, arca verò ipsum significat Christum, qui in templo fuit præsentatus, cuius memoria singulis annis in catholica celebratur ecclesia. Cum enim, Iustiniano imperante, Constantinopoli grauissima sæuiret pestis, institutum est publico patrum consilio solenne illud festum Purificationis beatissimæ genitricis Dei virginis Mariæ, siue quod idem est, presentationis Christi celebritas. Festũ Purificationis Mariæ.

SECVNDAE PRAEDICTIONIS EVENTVS.

Cõstat, Papam Gregorium Magnum, Augustinum olim cum alijs viris religiosis pluribus ablegasse ad Angelos, vt eos ad Christianam cõuerterẽt fidem. Vbi Augustino tanta miraculorũ cõcessa est po-

Augustinus fecit miracula

est potentia, vt & cæcis visum, & surdis auditum, & claudis gressum, & mutis loquendo restitueret officium. Atque hæc fulgura miraculorum, & concionatorum tam potentes fuerunt voces, quanquàm scio ab alijs aliter & hæc & pleraque alia exponi.

EVENTVS PRAEDICATIONIS TERTIAE.

Institutio monasteriorũ.

Terræmotu, cuius hic D. meminit Ioannes, cordium interpretantur commotionem, & ad Dei laudes erectionem. Quæ se tum exercere visa, est quod idem Gregorius septem, & alij subinde plura instituerent passim monasteria, eo potissimum consilio, vt viri sancti à mundo segregati, tanto commodius Dei laudibus & orationibus incumbere possent, quanto à secularibus curis essent abstractiores.

QVARTAE PRAEDICATIONIS EVENTVS.

Grando illa magna, potest intelligi persecutio, qua Imperator Mauricius B. affecit Gregorium, quem tanto prosecutus est odio, vt ei crudelem minaretur mortem. Sed excitauit Deus contra illum alium persecutorem Phocam, qui dictum Mauricium cum vxore & liberis iussit cædi, ipso Mauricio in cuiusque cæde dicente, Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.

DE STATV ECCLESIÆ SVB HERACLIO.

TABVLA 223.

AD HVNC STATum referuntur octo B. Ioannis prophetiæ, De

- Fuga Cosdroæ. In principio cap. 12. vers. Et signum, vsque ad ver. Væ terræ.
- Pugna Heraclij & Cosdroæ. d. vers. Væ terræ. eod.
- Filij Cosdroę debellatione. in princip. ca. 13. ver. Et vidi de mari signũ &c. vsque ad vers. Si quis habet aurem.
- Belli huius inter Heraclium & Cosdroam fine. d. vers. Si quis habet aurẽ.
- Lapsu Heraclij in hæresim. vers. Et vidi aliam bestiam. eod.
- Multorum martyrum coronatione. cap. 14. In princip. vers. Et vidi, & ecce. vsque ad vers. Et vidi alterum angelum volantem.
- Notabili quadã gentium cõuersione. vers. Et alius angelus secutus est. eod.
- Græcorum deprauatione. vers. Et alius angelus secutus est eod.

DE CO-

DE COSDROÆ FVGA, SVB IMAGINE MVLIERIS prægnantis, & draconis præliantis, prophetia prima.

TABVLA 224.

ET SIgnum magnum apparuit in cœlo. Diuus Ioannes enim —

- Vidit
  - Mulierem ecclesiam
    - Amictam sole [Christo.]
    - Lunam [rerũ terrenarũ mutabilitatẽ] sub pedib. eius.
    - In capite eius coronam 12. stellarum [doctrinam apostolorum.]
    - Et in vtero [mente] habentem.
    - Quæ
      - Parturiens, clamat, & cruciatur, vt pariat.
      - Fugit in solitudinẽ, vbi habebat locũ paratũ à Deo, vt eã pascat ibi diebus 1260.
      - Peperit filium, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea. cap. 12. in princ.
  - Draconem
    - Magnum rufum, habentem
      - Capita septem, & Cornua decem.
    - In capite eius diademata septem.
    - Cuius cauda [mendax propheta] trahebat tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terram.
    - Qui stetit ante mulierem, quæ erat paritura.
  - Pręliũ magnum in cęlo inter
    - Michaelem eiusque angelos, &
    - Draconẽ, & suos quoque angelos.
    - Ex quo prælio
      - Victoriam reportauerunt angeli boni.
      - Proiectus est draco ille magnꝰ serpens antiquus &c. in terram, & angeli eius cum illo missi sunt.
- Audiuit vocẽ magnam in cœlo dicentem: Nunc facta est
  - Salus, & Virtus, & Regnũ Dei nostri, & Potestas Christi eius.
  - Quia
    - Proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat ilos ante conspectum Dei nostri die, ac nocte.
    - Et ipsi
      - Vicerũt eũ propter
        - Sanguinẽ agni, &
        - Verbũ testimonij sui.
      - Non dilexerunt animas suas vsque ad mortem.
      - Propterea lætamini
        - Cœli, & qui habitatis in eis. capit. 12. vsque ad versiculum, Væ terræ. &c.

ADPLICATIO PRIMAE IMAGINIS, DE MVLIERE amicta sole.

Mulierem hanc multi beatam dicunt esse virginem Mariam, attamen pro catholica etiam accipitur ecclesia. Hæc cum sub Phoca Imperatore varios experiretur cruciatus, clamabat parturiens & cruciabatur, vsque dum Heraclium peperisset Imperatorem: qui remp. admodum inuenit afflictã & dissolutam. Nam & Europam Barbari, & Asiam Persæ deuastauerant.

APPLICATIO SECVNDAE IMAGINIS, DE DRAcone serpente antiquo.

Regnante vero Heraclio, fuit in Perside rex Cosdroæ nomine, qui bello oppressit Palęstinam, & ciuitatem sanctam cepit Hierusalem. Quo in bello multos occidit, & Patriarcham captiuum perduxit Zachariam, ablata etiam cruce Dominica. Neque his Cosdroas fuerat contentus, sed & Aphricam

Cosdroæ persecutio.

Ccc 3 Aphricam

Aphricam [alias & Carthaginem] occupauit. Ex quibus victorijs adeo factus est insolens, vt argenteam ædificaret turrim, in eaque aureum statueret thronum. Vt autem simplici imponeret plebeculæ, & solis ibi quadrigam, & lunæ, & stellarum posuit imagines, ac per meatus quosdam occultos, aquam adspergi curabat, vt sic pluuiam de cœlo quasi demittere videretur. Quo nomine se ab incolis & vicinis gentibus suo imperio subiugatis, & regem regum, & dominum dominantium vocari, immò vt Deum coli voluit. Hic nimirum draco ille fuit rufus & callidus, Lucifero in hoc, quod se Deo æqualem statuere niteretur, per quam similimus: Qui septem diademata, hoc est, multa regna, & decem cornua, id est, instructissimos habebat exercitus, quibus stellarum, totius puta orbis terrarum, partem tertiam ad se trahere videbatur: qui sanguinis Christianorum sitientissimus, ante mulierem illam, Catholicam scilicet stetit ecclesiam, cuius filium Heraclium Imperatorem cupiebat deuorare. Ipsa vero mulier siue Ecclesia, quæ tum erat in Asia, præ timore Constantinopolim fugiebat, & in Græciam, vbi locum à Deo habebat paratum, vt pasceretur.

APPLICATIO TERTIAE IMAGINIS, DE PVGNA archangeli Michaelis cum dracone.

Hic tandem fuga tangitur Cosdroæ. Heraclius enim anno imperij sui 12. contra Persas armata manu, in qua D. virginis Mariæ gerebat imaginem, proficiscitur, quos etiam debellauit. Quo bello draconem illum Cosdroam mox à principio coegit in fugam, ac temporis successu ciuitates, & regiones, quas ille deseruerat, omnes pene deuastabat. Quibus peractis, tum demum in ecclesia vox illa est audita: Nunc facta est salus & virtus, & regnum Dei nostri &c. Nam hoc prælium totum, non de angelis tantum qui spiritus sunt, sed rectius etiam de hominibus intelligendum esse, ex illis maxime patet verbis quæ hic habentur in textu: Et non dilexerunt animas suas vsque ad mortẽ.

DE PVGNA HERACLII ET COSDROÆ, Prophetia secunda. TABVLA. 225.

POST hæc —
- Draco, cùm videret se proiectum esse in terram, tũ
  - Persecutus est mulierem, quæ peperit masculum.
  - Misit serpens ex ore suo post mulierem aquam, tanquã flumen [id est impetum persecutionis] vt eam faceret trahi à flumine.
- Mulier duas diuinitus accepit alas [duo testamenta] aquilæ magnæ, vt volaret in desertum, in locum suum, [vt mũdanæ abrenũciaret voluptati.] vbi alit.
  - Per tempus,
  - Et tempora,
  - Et dimidium temporis
  - } à facie serpentis.
- Terra [id est, potentia ecclesiæ terrena] adiuuit mulierem. Nam & —
  - Aperuit os suum,
  - Et absorbuit flumẽ quod misit draco de ore suo.
  - } Quã ob rem, iratus draco ĩ mulierem,
    - Abijt facere prælium cum reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Iesu Christi.
    - Et stetit super arenam maris. vers. Væ terræ & mari, quia descendit diabolus ad vos sciens quòd modicum tempus habet, vsque in fin. cap. 12.

EVEN-

EVENTVS.

Fugam ſupradictam adeò Coſdroas tulit indignè, vt temporis ſucceſſu alios aduerſus Heraclium mitteret exercitus: ſed bello Heraclius victor euaſit, atque ſic flumen illud, quod iratus draco, qui propter vafriciem ſuam, & ſerpens dictus eſt, euomuerat, totum abſorbuit, & extinxit.

DE FILII COSDROÆ DEBELLATIONE, SVB imagine beſtiæ. TABVLA 226.

EXPVGNAtionis huius qua ſi vmbram exprimere videt prophetia B. Ioãnis de beſtia illa, quã hic deſcribit à

- Forma, dũ dicit ſe vidiſſe beſtiã
  - Aſcendentem de mari.
  - Habentem
    - Capita ſeptem,
    - Cornua decem.
    - Et ſuper
      - Cornua
      - Capita
      - Habebat
        - Diademata decem,
        - Nomina blaſphemiæ.
  - Similem pardo, cuius
    - Pedes
    - Os
    - Erant ſicut
      - Pedes vrſi,
      - Os leonis.
  - Caput vnum de capitibus ſuis, quaſi occiſum in mortem, & plaga mortis eius curata eſt.
- Exiſtimatione falsò cõcepta
  - Terra vniuerſa admirata eſt poſt beſtiam.
  - Et adorauerũt
    - Draconem, qui dedit poteſtatem beſtiæ?
    - Beſtiã, dicẽtes
      - Quis ſimilis beſtiæ?
      - Et qs poterit pugnare cũ ea?
- Virtute, & poteſtate draconis, q dedit huic beſtiæ
  - Os loqués
    - Magna,
    - Et blaſphemias in
      - Deum,
      - Eiuſque
        - Nomen,
        - Tabernaculum,
        - Et in eos, qui in cęlo habitant.
  - Poteſtaté
    - Facere
      - Bellum cum ſanctis,
      - Et vincere eos.
    - In omne
      - Tribum, & Populum, & Linguam, & Gentem.
      - Et adorauerunt eam omnes, qui inhabitabant terram, quorum nõ ſunt ſcripta nomina in libro vitæ agni, qui occiſus eſt, ab origine mundi. ver. 1. in prin. 13. vſque ad verſi. Si quis habet aurem.

EVENTVS.

De Antichristo potissimùm hanc Prophetiam intelligi & posse & debere, communiter hic tradunt Doctores Ecclesiastici penè omnes. Si quis tamen preteritum aliquod exemplum videre cupiat, quod similitudine quadam possit cum ea conferri, non absimile erit, quod de expugnatione Syroæ filij Cosdroæ scriptum reliquerunt historici. Cùm enim ab Heraclio victus esset Cosdroas, filium cum Principibus Persarum & exercitu prægrandi aduersus Heraclium misit vsque ad Danubium. Vbi postquàm ab vtraque parte diu multumq; pugnatum esset, in id tandem conuentú fuit, vt ipsi belli duces, Heraclius nimirùm, & Cosdroæ filius, singulare inirent certamen: quod & factum, & filius Cosdroæ victus, non tamen occisus est. Hunc ergo Syroen sub bestiā illa comprehendi posse putant aliqui, cui Draco ille suam dederit potestatem, & cui non absque summa populi admiratione reuiuiscenti datum est bellum facere sanctis, & vincere eos. Multos enim martyrio affecit sanctos, vt Anastasium monachum, cumq; eo monachos 70. & alios Christianos per multos.

DE BELLI HVIVS INTER HERACLIVM, ET Cosdroam fine, Prophetia Quarta.

TABVLA 227.

FINEM illius belli prædicit D. Ioãnes his verbis: Si qs habet aurē, audiat: Qui in—	Captiuitatē duxerit,	Oportet eum--	In captiuitatem duci,	Hic est	Patientia	Sanctorum. d. versic. Si quis habet aurem. eod. cap. 13.
	Gladio occiderit,		Gladio occidi.		Et fides	

EVENTVS.

Scribunt quidam hoc bellum per septennium ferè durasse integrum. Quo illud pertinere videtur, quod suprà dictum fuit, mulierem fugisse ad locum, vbi aleretur à Deo per mille ducentos sexaginta dies, qui annos faciunt tres cum dimidio. Item per tempus, & tempora, & dimidium temporis. Vt tempus sit annus, tempora biennium, cum anno dimidio, qui totidem faciunt annos, tres scilicet & dimidium, & sic in summa annos septem. Finis autem belli eius hic fuit: Postquàm Heraclius cum filio Cosdroæ sibi subiugato, in Persiden ad ipsum venisset Cosdroam, dicitur eum his allocutus esse verbis: Si credere volueris Domino Iesu Christo, & illius te seruum esse confessus fueris, regnum Persarum totum, & vitam tibi dabo illæsam. Quod cum recusaret, gladio extracto, caput ei proprijs amputauit manibus. Nam quod alii dicunt, id Cosdroæ fecisse filium, ita intelligendum sentiunt, quòd is tum Heraclio coniunctus fuerit. Atque sic vt Persæ antea multos in captiuitatem duxerant, ita multi vicissim ex eis, ducti sunt captiui. Heraclius enim multos tum secum reduxit captos antea à Persis, ac crucem Saluatoris sanctam in ciuitatem reportauit Hierusalem. Et quia Cosdroas multos occiderat gladio, & ipse gladio fuit occisus, tumque probata est fides & patientia Zachariæ patriarchæ, quem Heraclius de Perside in Hierusalem reduxerat.

DE LAPSV HERACLII IN HAERESIN Monothelitarum, & instauratione Mahumetici Alcorani, sub figura alterius bestiæ, Prophetia quinta. TAB. 228.

ET vidit [Ioãnes] aliã bestiam ascẽdentem de terra, Quæ—

- Habebat cornua duo similia agni.
- Loquebatur sicut draco.
- Faciebat
  - Potestatem prioris bestię omnem in conspectu eius.
  - Terram & omnes habitantes in ea, adorare bestiam, cuius curata est plaga mortis.
  - Signa magna, vt etiam ignem faceret de cœlo descendere in terram in conspectu hominum.
- Seduxit habitantes in terra, vt faciant imaginem bestiæ, quæ habet plagam gladii, & vixit.
- Accepit potestatem, vt ———
  - Daret spiritum imagini bestię.
  - Loquatur imago bestiæ.
  - Et faciet, vt quicunque non adorauerint imaginem bestiæ, occidantur.
- Et faciet omnes-
  - Pusillos, &
  - Magnos, &
  - Diuites, &
  - Pauperes, &
  - Liberos, &
  - Seruos,
  - Habere characterem, aut in-
    - Dextera manu sua,
    - Frontibus suis.
  - Et nè quis possit, aut-
    - Emere,
    - Vẽdere,
  - Nisi qui habeat vel-
    - Characterem,
    - Nomen bestiæ,
    - Numerum nominis eius.

HIC sapientia est: Qui habet intellectum, computet numerum bestię. Numerus enim hominis est, & numerus eius sexcenti sexagintasex. ver. Et vidi aliam bestiam, vsque in fin. cap. 13.

EVENTVS.

Ecclesiastica testatur historia, Heraclium Imperatorem in Monothelitarum tandem prolapsum esse hæresin, vt cum Sergio Patriarcha Constantinopolitano assereret, vnam tantùm in Christo esse operationem. Vt autem dum in Catholica persisteret fide, multis victoriis celebris erat Heraclius, ita post factam religionis mutationem, vires sibi mox labefactatæ sunt atq; diminutæ.

Heraclio post mutatã religionem diminutæ sunt vires.

Insurrexit autem sub Heraclio Princeps quidam Arabum siue Saracenorum, nomine Mahumetes, nouę cuiusdam & perfidę sectę author & inuentor, qui cum gente sua barbara ita exagitauit Persas, vt tandem regnum Persarum, cui antea subditus fuerat, suo subiiceret dominio.

Mahumetes nouę sectæ inuẽtor.

Iste

Iste igitur Mahumetes per hanc designatur bestiam, quæ duo habebat cornua agno similia, eo quod erroris sui asseclæ fingerent eum gratiam habere miraculorum: adeò vt ei & angelum & agnum, & bouem locutos esse: quin & arborem fici, ad eius vocem se humiliter inclinasse, asserere non vererentur.

Loquebatur autem sicut Draco, id est, sicut Cosdroas. Nam vt ille sibi diuinum adrogabat honorem, ita hic etiam vt Deus à suis adorari, aut saltem maximus inter nuncios Dei haberi voluit. Vnde gloriantur Saraceni, nomen Mahumetis fuisse ante creationem mundi in conspectu Dei, & nisi fuisset, nequaquàm mundum condidisset.

Potestatem etiam prioris faciebat bestiæ: Quia regnum Persarum siue (quod idem est) Saracenorum, & continuauit, & erexit.

Mahumethes fraudulēter vsus est verbis diuinæ scripturæ.

Seduxit habitantes in terra, vt impiæ, quam confixerat, subscriberent sectæ. Id quod eo potuit facilius, quòd ea ignis aliquid videretur habere cælestis. Vtebatur enim pro colorandis suis fraudibus & dolis, verbis quibusdam tam ex nouo, quàm veteri testamento petitis, vt sic eo facilius & simpliciores Christianos, & stupidos deciperet Iudęos.

Instituit imaginem bestiæ, hoc est, summum sectæ suæ post se reliquit Pontificem, quem Saraceni vocant Caliphan, vt ipsum decepti homines adorarent, tanquàm habentem spiritum vitę & potestatem spiritualem. Vnde vt Catholici Christiani Papæ, ita Saraceni in hodiernum vsque diem suo illi obediunt Pontifici.

Fecit homines habere characterem, dum circuncisionem, dum alia quædam execranda, dumque falsas instituit cæremonias.

Præcepit ne quis possit emere vel vendere, nisi habeat characterem bestiæ. Quoniam statuit, vt non solum cum nemine, qui leges suas blasphemaret, nec communicare, nec disputare præsumerent, sed statim eos, alio non expectato iudicio, interficerent.

Cum autem vix vlla vnquàm fuerit secta, quæ tantopere Christianæ nocuerit fidei, vt quæ non solum Persiden, Arabiam & Syriam, sed Aegyptum etiam & Aphricam, & partem Hispaniæ infecit non exiguam: ob id procul dubio D. Ioannes tam diligenter tempus illius inculcat sectæ, dicens: Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ &c.

DE NVMERO BESTIAE.

Per numerum bestiæ, quem D. Ioannes dicit esse D.C.LXVI. secundum expositionem Innocentij tertij, intelliguntur anni sexcentis sexaginta sex, quibus duratura sit secta Saracenorum. Quod tempus si à Mahumete, cuius Tyrannis incepit Anno plus minus D.C.XXVII. numerare incipiamus, iam ante multos præterijt annos. Vnde & ipsos Mahumetanos fateri aiunt, quòd ab annis permultis secta illorum, quæ secundum Prophetas suos proprios diu debuerit cessasse, ex mera tantum duret gratia.

Mahumetis successores. Tum scilicet cū Aurelius noster suum scriberet cōpēdium.

Aliqui vero aliam ineunt computandi rationem, & dicunt: quòd post Mahumetis mortem vnusquisque ad suam redierit sectam, atque sic secta eius fuerit dissecta. Quam postea quidam successor eius, & post multa tempora alius de nouo quasi restaurari, ipsumque Alcoranum & corrigi, & abbreuiari, & exponi curauerunt. Vnde putant, Saracenorum legem tum demum proprie dici posse inchoatam. Quod si ita, sit nondum præterijt tempus illud à Ioanne prædictum & expressum. Sed quia de futuris humanæ rationi vix certi aliquid statuere concessum est, numeri huius mysterium Spiritussancti relinqui debet arbitrio.

NOTA.

Sergius.

Mahumetem iuuit tum pseudo monachus quidam, nomine Sergius Nestorianus, quem quidā volunt Arrianum fuisse. Idem vero monachus, bestiæ huius imago dici posse videtur. Vsus est verò etiam Iudæi Talmudistæ opera Mahumetes, & cuiusdam Ioannis Nestoriani, vt ait Ludouicus Viues.

DE MARTYRVM CORONATIONE, SVB imagine agni stantis supra montem Sion, Prophetia sexta.

TABVLA 229.

- Et Ioãnes
  - Vidit
    - Agnum stantem supra montem Sion, [id est, ecclesiam sanctam.]
    - Et cũ eo CXLIIII. millia, habentes nomen—
      - Eius, & nomen
      - Patris eius—
      - Scriptum in frontibus suis.
  - Audiuit vocẽ de cęlo, tanq̃ vocẽ—
    - Aquarũ
    - Tonitrui magni,
    - Sicut citharœdorũ citharizátium in citharis suis.
    - Et
      - Cantabãt quasi canticũ nouũ ante—
        - Sedem,
        - Quatuor animalia,
        - Seniores.
      - Nemo poterat discere canticum, nisi illa CXLIIII. millia, qui empti sunt de terra.
      - Hi sunt qui
        - Cum mulieribus non sunt coinquinati.
        - Sequuntur agnũ quocunq; ierit.
        - Empti sunt ex hominibus, primitiæ Deo, & agno.
        - Et in ore eorum non est inuẽtum mendacium.
        - Sine macula enim sunt ante thronum DEI. à principio, cap. 14. vsque ad vers. Et vidi alterũ angelum eod.

EVENTVS.

Prædicit Ioannes plurimorum sexus vtriusq; martyrum coronationem, quæ contigit circa annum Domini DC.XXXVI.&c. quando Saraceni infestabant Syriam, & captis Damasco, Phœnice & Aegypto, ipsam post biennii obsidionem expugnant Hierusalem: cœnobitas illorum regno rum, quotquot suæ impietati subscribere nollent, crudelissimè trucidarunt partim anno DC. XXXVIII. iidemq; Saraceni anno 648. totam etiam Aphricam, Christiano cultui deditam, vi sua tyrannica occuparunt, & numerum piorum hominum ferè infinitum, persecutionibus diuexarunt, plagis item & cædibus cruentissimis. De quorum numero, præmiis & cantico Diuus hic loquitur Ioannes, cùm dicit, se vidisse agnum supra montem Sion, id est, in ecclesia triumphante, & cum eo CXLIIII. millia, qui cum mulieribus [id est, hæreticorum prauitatibus] non sunt coinquinati: quanquàm non ignoro isthuc de virginibus solere patres catholicos aptius & accommodatius interpretari.

DE ME-

DE MEMORABILI QVADAM GENTIVM CONuersione, sub figura angeli volantis per medium cœli, Prophetia septima. TABVLA 230.

ET vidit Ioannes alterum Angelum—
- Volantem per mediũ cœli,
- Habẽtem Euangeliũ æternum,
  - Vt euãgelizaret sedentibus super—
    - Terram, & super
    - Omnẽ gentẽ, &
    - Tribum, &
    - Linguam, &
    - Populum,
      - Dicẽs magna voce:
        - Timete Dominum:
        - Date illi honorem, quia venit hora iudicii eius, &c.
        - Adorate eum, qui fecit
          - Cœlum,
          - Terram,
          - Fontes,
          - aquarum.
            - ver. Et vidi alterũ Angelum. eodem. cap. 14.

EVENTVS.

Angelum hunc dicunt fuisse Bonifacium Archiepiscopum Moguntinum, qui ablegatus à Gregorio Papa tertio, euangelium æternum prædicauit in Bauaria, Thuringia, Phrisia, aliisq; Germaniæ locis, passimq; multos ad fidem conuertit Christianam, & docuit eos timere Dominum, & adorare eum, &c.

DE GRAECORVM DEFECTIONE, SVB imagine secundi Angeli, Babylonis casum annunciantis, Prophetia octaua. TABVLA 231.

ET ALIVS ANGElus secutus est, dicens:—
- Cecidit cecidit Babylon illa magna,
- Quæ à vino irę fornicationis suæ potauit omnes gentes.
  - ver. Et alius Angelus. dict. cap. 14.

EVENTVS.

Hic angelus putatur fuisse Martinus Papa dictus Tudertinus. Ipsa autem Babylon imperium denotat Constantinopolitanum, quod apud Græcos in varios cecidit errores. Id quod partim hoc accidit modo. Nam à Constantio filio Magni Constantini qui imperii sedẽ Roma transtulit Constantinopolim, ad defectionem, vsque regni Græcorum, non pauci Imperatores Constantinopolitani hæretici fuerunt. Qualis etiam imperator fuit nepos Heraclii, qui dictus est Constans, vel etiã Constantinus. Cuius hæresim condemnauit Martinus ille Pontifex in Synodo quam Romæ cum 105. celebrauit episcopis contra Cyrum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, & Paulum Constantinopolitanos Patriarchas, atque sic Græcorum detestatus est perfidiam. Quæ anteà vino fornicationis suę, hoc est, diuersarum hęresum temulentia & prauitate, multos inebriauit.

DE STATV ECCLESIÆ SVB PHILIPPICO Imperatore. TABVLA 232.

SVB ID TEMPVS eccleſiæ res duæ accide- runt memoria dignæ,—
- Repudiatio Græcorum,
- Vitæ monaſticæ profe- ctus.

De quibus agitur ver.
- Et tertius angelus,
- Hic patientia ſan- ctorum eſt.

cap. 14.

DE REPVDIATIONE GRÆCORVM, SVB IMAGI- ne angeli tertij, Prophetia huius partis prima. TABVLA 233.

ET TERTIVS angelus ſecu- tus eſt illos, di- cens voce ma- gna: Si quis—
- Adorauerit
  - Beſtiam, &
  - Imaginem eius.
- Et accceperit characterem aut in—
  - Frõte ſua,
  - Manu ſua,

Hic
- Bibet de vino irę Dei, quod miſtũ eſt mero in calice iræ ipſius.
- Cruciabitur
  - Igne, &
  - Sulphure
  - In cõſpectu
    - Angelorum ſanctorũ, &
    - Agni.
- Fumus tormẽtorũ eorũ aſcendet in ſecula ſeculorũ. ver. Et tertius angelus. dict. c. 14.

EVENTVS.

Philippicum Imperatorem, qui præfuit imperio circa annum Domini DCCXII. in eam impietatem incidiſſe ferunt, vt omnes Chriſti Diuorumque imagines auferri præceperit, datis interim ad Conſtantinum Papam literis, quibus impia ſua dogmata profitebatur. *[Cõfessio Phllippici.]* Pontifex autem Conſtantinus, ea totius populi Romani conſilio refutauit, præcepitque, ne hæretici Imperatoris nomen vel in chartis poneretur, vel in monetis, nec eius effigies ſtatueretur in eccleſia, nec vlla eius in ſacrificio Miſſę fieret mentio. *[Confutatio eiusdem.]* Hunc ergo Papam Conſtantinum, tertium putant dici poſſe angelum, qui clamauit, vt qui turpiſſimam adoraret beſtiam aut imaginem eius, de vino iræ biberet diuinæ. Vt autem Philippicus antea Iuſtinianum interfecerat Auguſtum prædeceſſorem ſuum: ità diuino accidit iudicio, vt eundem Philippicum poſt Arthemius, qui dictus eſt & Anaſtaſius, oculis priuauerit, eoque ab Imperio deiecto, ſibi eius vendicauerit authoritatem. *[Vltio diuina.]*

DE VITÆ MONASTICÆ INSIGNI PROFECTV, Prophetia huius temporis secunda. TABVLA 234.

HIC EST PAtientia sanctorum, qui custodiunt —
- Mādata Dei,
- Et fidem Iesu.

Et audiuit Ioannes vocem de cęlo dicentem sibi: Scribe, —
- Beati mortui qui in Domino moriuntur.
- Amodo dicit Spiritus, vt requiescant à laboribus suis: opera enim illorum sequuntur illos. ver. Hic est patientia. eod. cap. 14.

EVENTVS.

Si hæc de ciuili etiam, quod fieri posse autumant, morte intelligas, insignem hic D. Ioannes prę uidit vitæ monasticę profectum. Nam circa annum 715. cęnobium S. Benedicti apud castrum Casinum, quod ante annos 110. à Longobardis fuerat deuastatum, concurrentibus in eum locum multis vndiqne monachis & religiosis, Gregorij secundi Papæ & Pertinacis ciuis Brixiani auxilio iterum restitutum fuit. Circa hæc tempora religionem ingressi sunt Choeret & Ophra reges Anglorum, Carolomanus quoque frater Pipini, Hildericus Rex Francorum, Rachis Longobardorū rex cum vxore & filijs, itemque alij multi monasticam elegerunt vitam, qui quidem mundo, quē tam forti anno contemnere didicerunt, fuerunt mortui, Deo autem nequaquàm ignoti. Opera enim eorum sequuntur illos, & amodo requiescunt à laboribus suis.

DE STATV ECCLESIÆ TEMPORE PIPINIS Regis Gallorum. TABVLA 235.

AD HOC TEMPVS pertinere videntur Prophetiæ Ioannis de —
- Translatione regni Francorum in ipsum Pipinum.
- Aduentu Stephani Papæ in Franciam.
- Caroli Magni institutione in Regno Galliæ.
- Fine imperij Longobardorum.

DE TRANSLATIONE REGNI FRANCORVM IN Personam Pipini, sub imagine nubis candidæ, Prophetia huius Partis prima. TABVLA 236.

ET VIDIT Ioannes —
- Nubem candidam.
- Et super nubem —
  - Sedentem similem filio hominis, [id est, Christum qui apparuit in nube carnis.]
  - Habentem in —
    - Capite suo coronam auream, [Quia fuit & Rex, & Sacerdos.]
    - Manu sua falcem acutam, [id est, verbum Domini.] ver. Et vidi, & eccè nubem. eod. cap. 14.

EVEN-

EVENTVS.

Applicant quidam hanc Prophetiam ad regnum Franciæ, quod ſub appellatione intelligũt nubis. Virum autem huic nubi cum aurea corona, & falce inſidentem acuta, præfatum interpretantur eſſe Pipinum. Tradunt enim hunc Pipinum Caroli Martelli Principis victorioſiſſimi filium, cùm Hildericus Franciç rex ocio deditus & inertiæ, nomine tantùm & titulo Regis eſſet contentus, adminiſtrationis verò onera ipſi relinqueret Pipino, eundem Pipinum Romam ſcripſiſſe ad Zachariam Papam, atq; inde reſponſum petiiſſe, vter ex his Regis nomine dignior videretur, ille ne qui pondus ſuſtineret diei, an qui ocio deliteſceret, & ſolo regnaret nomine? Cui cùm Põtifex reſpondiſſet, illum potiùs appellandum eſſe Regem, qui bene Remp. gubernaret: Franci hac reſpõſione animati, Hilderico Rege in monaſterium detruſo, Pipinum ſibi ſtatuerunt Regem, qui ſtrenuiſſimus Rex, latè paſſim Gallicas protendit vires.

DE ADVENTV STEPHANI PAPÆ IN GALLIAM, ſub imagine Angeli de templo clamantis, Prophetia huius temporis ſecunda. TABVLA 237.

ET ALIVS Angelus exiuit	De templo, clamãs voce magna	Mitte falcem tuã, &	Venit hora vt metatur.	Et	Miſit qui ſedebat ſuper nubẽ, falcem ſuam in terram, &	
	Ad ſedentem ſuper nubem:	mete, quia	Et aruit meſſis.		Demeſſuit eam. ver. Et alius angelus. eod. cap. 14.	

EVENTVS.

Volunt quidam hunc Angelum fuiſſe Stephanum Papam, qui cùm vexaretur ab Aiſtulpho Longobardorum Rege, in Galliam venit, petiturus aduerſus eum auxilium à Pipino, quod facilè impetrauit, & eius ope mox ita defatigauit hoſtem, vt pacem cum Romanis inire cogeretur. Quam vbi paulò poſt fregiſſet, atq; ſecundò Italiam eſſet adgreſſus, per Pipinum Papiæ tamdiu fuit detentus, vſq; dum ſecuram redderet Remp. Romanam, & Pontifici reſtitueret, quæ vtroque bello fuerant ablata. Alii quidam hanc Prophetiam de Ioanne intelligunt Baptiſta, nato ex Zacharia, qui gerebat curam templi.

DE SVBSTITVTIONE IN REGNO GALLIAE Caroli Magni, ſub imagine ſecundi Angeli exeuntis de cœlo, Prophetia tertia. TABVLA 238.

ET ALIVS Angelus—	Exiuit de templo, quod eſt in cœlo, [id eſt, de eccleſia Romana.] Habens ipſe falcem acutam, [ad præcidendas nimirum hçreſes.]	Et alius Angelus, eod. cap. 14.

EVENTVS.

Iste angelus fuit Carolus secundus Pipini filius, qui propter rerum præclare gestarum magnitudinem cognominatus est Magnus. Habuit enim duos filios Pipinus: vnum Carolomãnum, & alterum Carolum Magnum, qui fratri suo Carolomãno successit in regno, habẽs & ipse falcem, id est, insignem potentiam, probitatem & authoritatem, quam in profligandis à rep. sua hostibus habuerat Pater.

DE FINE IMPERII LONGOBARDORVM sub imagine tertii angeli exeuntis de altari, Prophetia huius temporis Quarta. TABVLA 239.

ET ALIVS angelus exiuit de altari, qui--
- Habebat potestatem supra ignem.
- Et clamauit voce magna ad eũ qui habebat falcem acutam:
  - Mitte falcẽ tuam acutã, [id est, iudicium Dei, Ioan. 5.]
  - Et vindemia botros vineę terrę:
  - Quoniam maturę sunt vuę eius: Et
    - Misit Angelus falcem suam acutam in terram, & Vindemiauit vineam terræ, &
    - Misit in lacũ irę Dei magnũ: & lacus—
      - Calcatus est extra Ciuitatem, &
      - Exiuit sanguis de lacu, vsque ad frenos equorum per stadia mille sexcenta ver. & alius angelus. vsque in fin. cap. 14.

EVENTVS.

Misit Deus Ecclesię suę angelum tertium Adrianum Pontificem, qui cùm à Desiderio Longobardorum Rege Aistulphi filio, in magnas redactus esset angustias, auxilium implorauit à Carolo Magno. Is pro sua pietate pręfato Adriano in Italiam occurrens, Desiderium primùm intra Papiam includit, deinde Papia capta, eum in Gallias perpetuum deportauit in exilium. A quo tempore Longobardorum regnum in totum fuit extinctum. Atque sic irę Dei lacus, extra ciuitatem, id est, ecclesię gremium calcatus, & fama Regis Caroli per mille sexcenra exiuit stadia, hoc est, per vniuersam ferè sparsa est terram. Alii hanc Prophetiam de Elia intelligendam esse asserunt. Vt enim primum Domini aduentum pręcessit Ioannes Baptista: sic secundum, quem intelligunt per hanc visionem angeli exeuntis de altari, pręcessurus est Elias. Is enim exiuit de altari, & potestatem habuit supra ignem, 3. Reg. 18.

VISIO

VISIO QVARTA DE STATV ECCLESIÆ SVB CAROLO MAGNO, PRIMO Germanorum Imperatore, siue De vltionibus diuinis.

TABVLA 240.

HVIVS visiõis tres sunt Partes, in quibus agitur De

- Angelis siue ministris, quorum opera Maiestas diuina, ad summendam ab improbis vltionẽ, vsa est. cap. 15. à principio vsque ad ver. Et post hæc vidi.
- Quibusdam quæ ad dispositionẽ septẽ pertinent plagarum, hoc est, quæ antequàm plagæ illę fuissent illatæ, in ecclesia contigerunt. d. ver. Et post hæc vsque in finem cap. 15.
- Ipsis plagis. Quarum
  - Septem malis & impiis inflictæ sunt persecutoribus tot. c. 16.
  - Vnam Saraceni siue Turci in Christianum exercuerunt populum. ver. Et vidi de ore Draconis. cod.

Atq; sic decem continet hæc Visio Prophetias.

- Primam scilicet de ministris.
- Alteram de dispositione vltionum.
- Septẽ de ipsis plagis.
- Et de Saracenorũ persecutione vnam.
- Ex quibus prima & secunda translationẽ imperii à Græcis ad Gallos respicere videntur.

DE SEPTEM ANGELIS, QVI PLAGAS DEI iudicio decretas exequi debeant.

TABVLA. 241.

Et vidi (dicit Ioannes)

- Aliud signum in cœlo magnum & mirabile,
  - Angelos septem, [id est, victores bestiæ, siue vniuersitatem prædicatorum.]
  - Habẽtes plagas septem nouissimas, [id est, vltiones ex Decreto diuino aduersus impios intentatas.]
  - Quoniam in illis consummata est ira Dei.
- Tanquàm mare vitreum [id est, baptismi gurgitem] mistum igne, hoc est zelo fidei Christianæ.
- Et eos qui vicerunt
  - Bestiam,
  - Imaginem eius,
  - Et numerũ nominis eius,
  - Eosque
    - Stantes super mare vitreum.
    - Habentes citharas Dei [id est, consolationes sanctorum.]
    - Et cãtãtes
      - Canticũ Moisis serui Dei,
      - Et cãticũ agni, [id est, Christi]
      - Dicẽtes:
        - Magna & mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens: iustæ & veræ sunt viæ tuæ, Rex seculorum.
        - Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomẽ tuũ, quia solus pius es? Quoniã omnes gentes venient, & adorabunt in cõspectu tuo:
        - Quoniam iudicia tua manifesta sunt. cap. 15. à princip. vsque ad vers. Et post hæc vidi &c.

APPLICATIO.

Quidam intelligunt hãc prophetiam de Carolo Magno & populo Gallico, vt ipſe Carolus cum exercitu ſuo, angelorum referat perſonas, & populus Galliæ, ſub maris vitrei contineatur appellatione. Galli enim ad fidem conuerſi, ex ſacro fonte cuius figuram exhibet mare, baptizati ſunt, & ignem habuerunt miſtum, zelum ſcilicet erga fidem Chriſtianam. Vitreos etiam poſſumus intelligere Ethnicos, vt Saracenos ac Hunnos, quos Carolus debellauit, & tum temporis Saxones, quos armis ad fidem Chriſti conuertiſſe legitur. Hinc Carolus Canticum Moiſis & agni, id eſt, Eccleſiæ Romanæ, per vniuerſas ſparſit eccleſias, & Lutetiæ inſignem inſtituit Academiam. Ad hanc eccleſiam venturos prædicit, qui adoraturi ſint Chriſtum in conſpectu Dei: & hoc propter conſtantiã Gallorum in fide Chriſti ſemel ſuſcepta. Nam id huic Genti præ cęteris datum eſſe aiunt quidam ſingulare, vt à primo eius Rege Chriſtiano ad hæc noſtra vſque tempora, nullus Gallorum Rex à fide Catholica defeciſſe depræhendatur: Vnde Chriſtianiſſimi hi Reges dici vel ſoli meruerint.

Carolus Magnus Saxones ad fidem adduxit.

DE PRÆPARATIONE AD EFFVSIOnem Plagarum, Prophetia ſecunda.

TABVLA 242.

ET POST hæc vidi, & ecce
- Apertum tabernaculum teſtimonij in cœlo:
- Exierunt de templo ſeptẽ angeli,
  - Habentes ſeptem plagas,
  - Veſtiti Lapide
    - Mundo, &
    - Candido.
  - Et præcincti circa pectora zonis aureis.
- Vnum de quatuor animalibus, dedit ſeptem angelis ſeptem phialas, plenas iracundiæ Dei viuentis in ſecula ſeculorum.
- Et impletum eſt templum Dei—
  - Fumo à Maieſtate Dei, &
  - De virtute eius.
  - Et
    - Nemo poterat introire templum,
    - Donec conſummarentur 7. plagæ ſeptem angelorum. verſic. Et poſt hæc vidi, vſque in fin. cap. 15.

APPLICATIO.

Per hoc, quòd angeli dicuntur mundo lapide veſtiti, intelligitur quòd diuinæ potentiæ & paratæ in malos vindictæ fuerint nuncij. Et quia quatuor animalium appellatione, totidem Euangeliſtas intelligendos eſſe, iam ſepius dictum fuit, hic vnius tantum animalis expreſſione, non abs re Lucam ſignificari conijcere poſſumus, quòd is xxj. Euangelii ſui capite præ cæteris, plagas mũdo obuenturas prædixerit: Erunt ſigna, inquit, in ſole & luna, & ſtellis &c. Fumus autem, quo templum fuit impletum, orationes ſunt piorum hominum, quæ ex cœnobiis & templis, per Carolũ variis multisque in locis, extructis, Deo quotidie ſunt oblatæ. Denique, vt in hoc tẽplũ nemo introire potuit, donec ſeptem complerentur plagæ: ita Chriſtiani ciuitatem Hieruſalem, & templum Domini non recuperauerunt vſque ad tempus Vrbani pontificis, quo illæ ſeptem plagæ fuerunt conſummatæ. De quibus plagis ſeptem ſequuntur tabulæ, ſub imaginibus ſeptem angelorum totidem effundentium phialas.

DE

DE CONDEMNATIONE DVARVM HAERESVM, sub imagine primæ phialæ, Prophetia tertia.

TABVLA 243.

ET AVDIVI vocem magnam de cœlo, dicentē septem angelis:	Ite, & Effundite septem phialas iræ Dei in terram.	Et	Abiit primus Angelus, Effudit phialam suam in terram:	Et factū est vulnº sæuū & pessimum in eos, qui	Habebant characterem bestiæ, Adorauerunt bestiam, & imaginem eius. in princip. cap. 16. vsque ad vers. Et secundus Angelus.

EVENTVS.

Primæ huic effusioni comparatur factum Adriani Papæ, qui contra pseudosynodum Constantinopoli congregatam de abolendis imaginibus, condemnauit hæresin Imperatoris Constantini, qui imagines sanctorum eiecit è templis: itemq; alteram Felicianam, quæ asserebat filium Dei in diuina natura verum esse Deum, in humana verò nuncupatiuum. Et in diuina natura eum esse verum filium Dei, in humana verò adoptiuum: ita vt personam Dei & hominis in duas diuiderent personas, filii veri vnam, & alteram adoptiui. Et hoc fuit vulnus, quod primus angelus Adrianus inflixit habentibus characterem bestiæ, id est, similitudinem quandam perfidiæ Mahumetanę.

DE INIVRIIS QVIBVS A' POPVLO ROM. AFFEctus fuit Leo Papa III. sub figura secundę Phialæ, Prophetia quarta.

TABVLA 244.

ET SECVNdus Angelus —	Effudit phialam suā in mare. Et factus est sanguis tanquàm mortui.	Et omnis anima viuens, mortua est in mari. vers. Et secundus angelus. cap. 16.

EVENTVS.

Leo Papa eius nominis tertius, Carolo Magno misit clauem confessionis sancti Petri, cum vexillo vrbis Romanæ. Porrò Romani eum in publica quadam litania, vel supplicatione capiunt, & in carcerem coniiciunt.

DE VINDICTA, QVAM CAROLVS MAGNVS sumpsit de Romanis sub imagine tertiæ phialæ, Prophetia quinta. TABVLA 245.

ET
- Tertius [angelus] effudit phialam suam super
  - Flumina &
  - Fontes aquarum.
  - Et factus est sanguis.
- Audiuit [Ioannes]
  - Angelum aquarum, dicentem: Iustus es Domine, qui es, & qui eras sanctus, qui hoc iudicasti: Quia sanguinem sanctorum & prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere; digni enim sunt.
  - Alterum, dicentem: Etiam Domine Deus omnipotens, vera & iusta iudicia tua. vers. Et tertius. eod. cap. 16.

EVENTVS.

Tertius hic angelus, fuit aliquo modo Carolus Magnus, qui papam Leonem pro auxilio ad se fugientem restituit, illiusq; seditionis authores pœna mulctauit. Sic ergo is phialam & indignationem suam super flumina, & super fontes effudit aquarum, id est, malignos illos, qui flumen malitiæ suæ effuderunt in Leonem. Alius autem angelus Carolo datus in auxilium, dux fuit: Spoletanus: tertius verò, populus Romanus: qui dixerunt, Iustus es Domine, vera & iusta iudicia tua: quorum Romanorum scito ac precibus ad imperium euectus est Romanum, & à Leone coronatus est Romanorum Imperator, salutatusq; Augustus anno Domini DCCCI.

DE REBELLIONE CRESCENTII, SVB FIGVRA quartæ phialæ, Prophetia sexta. TAB. 246.

ET QVARTVS angelus effudit phialam suam in solem, & datum est illi affligere homines
- Aestu, & Igni.
- Et
  - Aestuauerũt homines æstu magno.
  - Blasphemauerunt nomen Dei, habẽtis potestatẽ super has plagas.
- Neq;
  - Egerunt pœnitentiam,
  - Vt darent illi gloriã. vers. Et quartus Angelus. eod. cap. 16.

EVENTVS.

Mortuo Othone Imperatore secundo, & tertio Othone regnante, Crescentius quidam Patricius Romanus rebellauit, atque in eam incidit temeritatem, vt Gregorium Papam 5. de põtificatu deiiceret, eique antipapam substitueret nomine Ioannem. Multi quoq; Romani impiè tunc blasphemauerunt nomen Dei, vtrunque contemnentes solem, id est, vtranque potestatem, tam ecclesiasticam, quàm secularem.

DE PRAE-

DE PRÆFATÆ REBELLIONIS VLTIONE, seu vindicta per Imperatorem Othonem tertium sub imagine quintæ phialæ, Prophetia. 7. TAB. 247.

ET QVINTVS angelus effudit phialam suã super sedẽ bestiæ: & { Factum est regnum eius tenebrosum. Manducauerunt linguas suas præ dolore. Blasphemauerunt Deum cœli præ { Doloribus & Vulneribus. } Et non egerunt pœnitentiam ex operibus suis.

EVENTVS.

Prædictam Crescentii impietatem Otho tertius, velut angelus quartus vindicans, phialam effudit super sedem bestiæ, id est, consulatum Crescentii tyrannicum, quem ex fuga retractum, paulatim membris truncatis, auersè imposuit asino, & spectaculi loco per vrbem Romam circumuectũ, ante vrbem suspendi mandauit. Vnde dominium eius factum est tenebrosum, & linguam suam comedit præ dolore.

Crescentius impietatis suæ luit pœnas.

DE LIBERATIONE ECCLESIASTICORVM À IVrisdictione laicorum, sub figura phialæ sextæ, Prophetia octaua. TABVLA 248.

ET SEXtus angelus { Effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphraten. Et siccauit aquam eius. } Vt præparetur via regibus ab ortu solis. vers. Et sextus angelus. eod. cap. 16.

EVENTVS.

Exemplum huius prophetiæ illustrissimũ potest esse Gregorius pontifex septimus, prius dictus Hildebrandus, vir eximiæ sanctitatis & spiritu prophetiæ præditus. Nam is phialam suam effudit super flumen illud magnum, id est, quosdam ecclesiasticos, qui cùm incontinentia, simonia, & aliis vitiis essent corrupti, concilio celebrato illis ex sacrorum canonum præscripto & vxoribus interdixit, & concubinis. Ad hæc cùm seculares antea principes sibi iurisdictionem in clerum vsurpare non vererentur, in eodem concilio id quoque salubriter statuit, nè vllus episcopus, aut prælatus inuestituram à laico acciperet cuiuscunque conditionis principe.

Sacerdotibus, & vxores ꝓhibitę & concubinę.

DE SINGVLARI SARACENORVM PERSEcutione in ecclesiam Christianam, sub figura trium immundorum spirituum in modum ranarum, prophetia nona. TAB. 249.

ET vidi de ore { Draconis, Bestiæ, Pseudo Prophetæ } Exire tres immundos spiritus in modum ranarum. Sũt enim spiritus dęmoniorum { Faciẽtes signa & Procedunt ad reges totius terrę, congregare illos in prælium ad diem magnũ omnipotentis Dei. } Ecce { Venio sicut fur. Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua, nè nudus ambulet, & videant turpitudinem eius. Et congregabit illos in locum, qui vocatur Hebraicè Armageddon. vers. Et vidi de ore draconis, eod. cap. 16.

EVEN-

EVENTVS.

Præuidit hoc loco D. Ioannes, paulò post angelum sextum exire de ore draconis, regis scilicet Persarum & Turcarum: de ore item bestiæ, id est, Sulthani Babyloniæ, & de ore pseudoprophetæ, collegii Mahumetani, tres immundos spiritus in modum ranarum, instigatores puta & adiutores Saracenorum contra populum Christianum. Quæ prophetia tum impleta est, quando bello & tyrannide extendit imperium suum in Antiochiam, vsque & Asiam minorem. Beati autem erũt Christiani illi, qui tum in constantia fidei perseuerauerũt. vt enim in terra sancta cum Christo compassi fuerunt, ita in loco Armageddum, id est, conresurrectionis, cum eodem colllætabuntur.

DE RESTITVTA ECCLESIÆ PACE, PER Vrbanum Papam, sub imagine phialæ septimæ, Prophetia decima. TABVLA 250.

ET SEptimus angelus —
- Effudit phialam in aerem, &
- Exiuit vox magna de Templo à throno, dicens: Factũ est. Et facta sunt
  - Fulgura, &
  - Voces, &
  - Tonitrua, &
  - Terræmotus magnus, qualis nunquàm fuit ex quo homines fuerunt super terram, talis terræmotus sic magnus.
  - Ciuitas magna in tres facta est partes.
  - Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ eius.
  - Omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti.
  - Grando magna sicut talentum descendit de cœlo in homines.
  - Et blasphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis, quoniam magna facta est vehementer. versic. Et septimus angelus. vsque in finem cap. 16.

EVENTVS.

Septimi huius angeli imaginem refert Alexius Imperator Orientalis, qui effudit phialam suam in aerem, dum Vrbano pontifici secundo angustias, quas Christiani ab infidelibus patiebantur Saracenis, per crebras exposuit literas. Qua fama permotus Vrbanus, populus occidentalibus persuasit, vt hominum aliquot centena millia signo sanctæ crucis muniti proficiscerentur contra Christiani nominis hostes, videlicet Saracenos, tanta concordia, vt vix vllo tempore vnquàm tot homines in vnam coierint sententiam. Tunc etiam terræ factus est motus, & fulgura apparuerunt atque tonitrua. Quin & Cometæ & alia signa multa sunt visa. Ciuitas autem magna, siue multitudo illa Christianorum militum, in tres diuisa est partes. Alii per Hungariam, alii per Sclauoniam, alii verò per Apuliam profecti sunt Constantinopolim. Babylon denique ipsa, hoc est, Saracenismus, ita fuit labefactatus, vt vix vnquàm antea maiorem senserit confusionem, ita vt compulsi fuerint Saraceni Christum blasphemare Dominum.

VISIO QVINTA, DE QVINTO ECCLESIAE STATV A' RESTAVRATIONE ciuitatis sanctæ Hierusalem, vsque ad tempus Antichristi & diem iudicij extremi.

PARTITIO VISIONIS QVINTÆ.

TABVLA 251.

HAEC VISIO viginti cõtinet prophetias, siue prædictiones de—

- Impietate sectæ Mahumetanę, cap. 17. per tot.
- Diuina eius impietatis vindicta, à princip. cap. 18. vsque ad vers. Et audiui aliam vocem.
- Causis præfatæ illius vindictæ, d. vers. Et audiui aliam vocem.
- Tristitia malorum, vers. Et flebunt. eodem.
- Gaudijs bonorum, vers. Exulta, eodem.
- Conflictu Babyloniæ cum Sulthano, vers. Et sustulit vnus angelus. eodem.
- Victoria & triumpho Christianorum, à principio cap. 19. vsque ad versic. Et audiui quasi vocem tubæ.
- Congratulatione eorum Christianorum, qui tum remanserant in Syria, d. vers. Et audiui quasi vocem.
- Ipsius Ioannis apostoli congratulatione. vers. Et dixit mihi. eod. cap. 19.
- Secundi regis Hierosolymitani successu. versicul. Et vidi cœlum apertum, eodem.
- Prophetia patriarchæ Hierosolymitani contra dæmoniacum Saracenorum vaticinium, vers. Vidi vnum angelum stantem in sole.
- Balduini regis victoria contra Sulthanum, vers. Et vidi bestiam & reges terræ sæpè d. cap. 19. vsque in fin. eiusdem.
- Concordia inter Calixtum Papam & Heinricum Imperatorem Quintum, à princip. cap. 20. vsque ad vers. Et vidi sedes.
- Pace imperij & sacerdotij firmata, d. vers. Et vidi sedes. eodem. cap. 20.
- Grauissima persecutione Sulthani contra Christianis, versicu. Et animas decollatorum. eodem.
- Damni ex ea persecutione illati recuperatione. vers. Et qui non adorauerunt. eodem.
- Quodam alio inter pontificem & Imperatorem dissidio. versic. Cæteri mortuorum.
- Resurrectione prima, vers. Hæc est resurrectio prima. eodem.
- Antichristi persecutione, versicul. Et cùm consummati fuerint mille anni, eodem.
- Die iudicij extremi, versicul. Et vidi thronum magnum, vsque in finem d. cap. 20.

DE IM-

DE IMPIETATE SECTAE SARACENICAE;

Prophetia huius visionis prima. TABVLA 252.

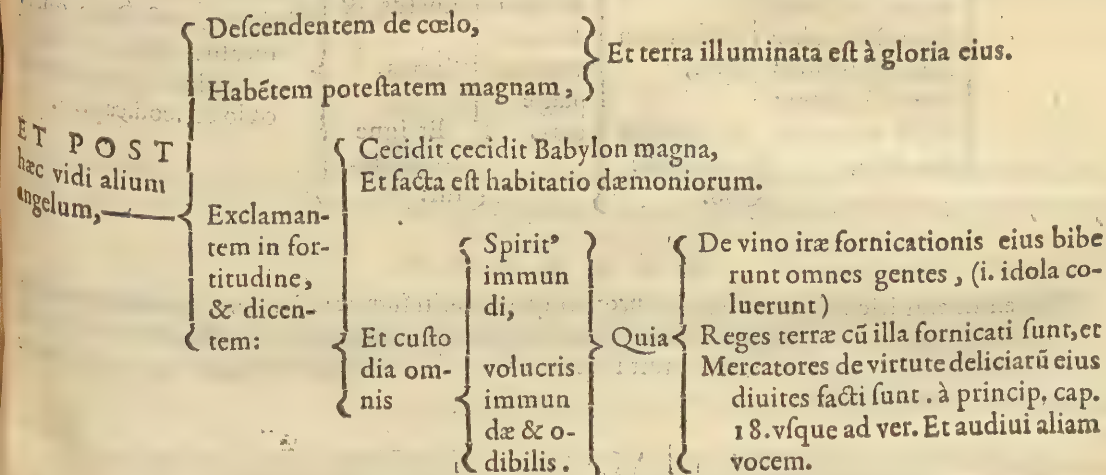
ET VEnit vnus de 7. Angelis, qui habebāt 7. phialas, & locutus est cū Ioanne, &——

- Ostendit ei damnationem meretricis magnæ, [qua est corpus omnium perditorum, siue reproborum collectio]
  - Quæ sedet super aquas multas, [id est, super multos regnat populos]
  - Cum qua fornicati sunt reges terræ, [homines terreni.]
  - Et inebriati sunt, qui inhabitabant terram, de vino prostitutionis eius.
- Abstulit eum in spiritu in desertum. Et vidit Ioannes mulierē, [videlicet præfatam meretricem]
  - Sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiæ [id est, Diabolum cui insident omnes reprobi.]
    - Habentem
      - Capita septem, [per quæ intelliguntur omnes reges impij, ab initio Ecclesiæ, vsque in finem existentes.]
      - Cornua decē [.i. septē regna] quæ cōtra diuinam dimicarunt Ecclesiam, vt
        - Aegyptiorum,
        - Israelitarū carnaliū,
        - Babyloniorum,
        - Persarū ac Medorū,
        - Macedonum,
        - Romanorum,
        - Antichristi.
        - Sed quia Macedonū regnum post interitum Alexandri Magni diuisum est in 4. regna [ideò 10. dicūtur cornua]
  - Circundatam
    - Purpura & Coccino
    - Hoc est [cruētam siue plenā sanguine.]
  - Inauratam
    - Auro &
    - Lapide precioso, &
    - Margaritis,
    - [id est, fucatam ornamentis veræ ecclesiæ.]
  - Tenentem in——
    - Manu sua poculū aureū plenū
      - Abominatione, &
      - Immunditia fornicationis suæ.
      - Qui sunt fructus reproborum.
    - Fronte nomen eius scriptum
      - Mysterium, Babylon magna.
      - Mater
        - Fornicationum, &
        - Abominationum terræ.
  - Ebriam de sanguine
    - Sanctorum
    - Martyrū Iesu,
    - Et miratus est Ioānes, cùm videret illam, admiratione magna à princip. cap. 17. vsq; ad vers. Et dixit mihi angelus.
- Et aperuit ei sacramentum
  - Mulieris, &
  - Bestiæ, quæ portat eam.
  - à d. ver. Et dixit mihi. vsque in fin. cap. 17.

EVENTVS.

Hæc de impia Saracenorum ſecta creduntur eſſe prædicta, quæ (vt Eccleſiaſtica teſtatur hiſtoria) in duas diſſecta eſt partes. Saracenorum enim alios Perſidem, alios vero Aegyptum inhabitaſſe legimus. vtrique ſuum habuerũt Sulthanum. Damnata ergo meretrix, ſecta eſt Mahumetica, in qua fornicati ſunt reges terræ, & inebriati ſunt vino proſtitutionis eius, dum relicto vero Dei cultu, prophanos ſectantur cultus. Per mulierem autem, Perſarum, & per beſtiam, Aegytiorum intelligitur Sulthanus, tum quòd hic illo ignobilior, tum quòd ille hunc per multos annos ex ſuis eiecerit ſedibus. Cætera huius viſionis myſteria partim ab ipſo notãtur Ioanne, partim hic à ſacris ediſſeruntur ſcriptoribus.

DE DIVINA EIVS IMPIETATIS VINDICTA, QVINTæ viſionis prophetia ſecunda. TABVLA 253.

ET POST hæc vidi alium angelum,

- Deſcendentem de cœlo,
- Habẽtem poteſtatem magnam,
  - } Et terra illuminata eſt à gloria eius.
- Exclamantem in fortitudine, & dicentem:
  - Cecidit cecidit Babylon magna,
  - Et facta eſt habitatio dæmoniorum.
  - Et cuſtodia omnis
    - Spirit⁹ immundi,
    - volucris immundæ & odibilis.
      - Quia
        - De vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes, (i. idola coluerunt)
        - Reges terræ cũ illa fornicati ſunt, et
        - Mercatores de virtute deliciarũ eius diuites facti ſunt. à princip. cap. 18. vſque ad ver. Et audiui aliam vocem.

EVENTVS.

Anno Domini M.XCVI. à ſummo pontifice contra Saracenos cum ingenti Chriſtianorum exercitu miſſus fuit in Hieruſalem Adamarus epiſcopus Podienſ. cuius opera & conſilio crebo debellati fuerunt. Ex quo bello & Hieruſalem & Antiochia, atque adeo pleraque in Syria Chriſtianorũ poteſtati ſubiecta ſunt, atque ſic Babylon magna, hoc eſt, prophana illic cecidit ſecta Mahumetica.

DE VINDICTÆ ILLIVS CAVSIS, PROPHETIA quintæ visionis tertia. TABVLA 254.

ET AVdiui aliam vocem de cœlo, dicétem —
- Exire de illa populus meus,
  - Ne participes sitis delictorum eius,
  - Et de plagis eius non accipiatis:
    - Quoniam
      - Peruenerunt peccata eius vsque ad cœlum.
      - Et recordatus est Dominus iniquitatum eius.
- Reddite illi sicut
  - Et ipsa reddidit vobis.
  - Et duplicate duplicia, (id est, pœnas tam de anima, quàm de corpore sumite) secundum opera eius.
- In poculo quo miscuit vobis, miscete illi duplum.
- Quantum glorificauit se et in delicijs fuit, tantũ dare illi tormentum & luctum: Quia in corde suo dicit,
  - Sedeo Regina, &
  - Vidua non sum,
  - Et luctum non videbo.
    - Et ideo vna die venient plagæ eius,
      - Mors, &
      - Luctus, &
      - Famos.
      - Et igne comburetur:
        - Quia fortis est Deus qui iudicabit illam. d. versic. Et audiui aliam vocẽ de cœlo &c. eod. cap. 18.

EVENTVS.

Tres enumerat hic D. Ioannes causas, propter quas puniti fuerunt Saraceni, ac etiamnum omnes plerunque puniuntur impij, videlicet Homicidium & malitiam, in verb. Reddite illi sicut & ipsæ Luxuriam, ibi: Quantum glorificauit se & in delicijs fuit, &c. Et superbiam, dum ait: Sedeo regina, & vidua non sum &c.

DE TRISTITIA MALORVM SIVE DE POENIS damnatorum, prophetia quintæ visionis quarta. TABVLA 255.

ET FLEbunt & plangent super illam
- Reges terræ, qui cum illa
  - Fornicati sunt, &
  - In delicijs vixerunt,
    - Dicentes:
      - Væ væ ciuitas illa magna Babylon,
      - Quoniam vna hora venit iudiciũ tuum.
- Negociatores terræ, quoniam merces eorum nemo emet amplius, merces
  - Auri,
  - Argenti,
  - Lapidis p̃ciosi,
  - Margaritę,
  - Byssi,
  - Purpuræ,
  - Serici,
  - Cocci &c.
    - Mercatores horum à lõge stabunt,
      - Flentes, &
      - Dicentes: Væ væ ciuitas illa magna.
- Et omnis gubernator, & omnes qui in lacum nauigant, & nautæ, & qui in mari operantur, longe steterunt & clamauerunt, dicentes:
  - Quæ similis ciuitati huic magnæ?
  - Væ væ ciuitas illa magna.
    - vers. Et flebũt & plangent.

EVEN-

EVENTVS.

Ista Calamitas à regibus, mercatoribus & omnibus nauigantibus, tum maxime visa est, quando Christiani super muros Hierusalem ardentem proiecerunt picem, ac tandem totam occuparunt ciuitatem. Nam vbi ex communi decreto præfatam ciuitatem nudis circumiuissent pedibus, octauo de hinc die, Idibus scilicet Iulij, quæ feria fuit sexta, leguntur eandem in suam redegisse potestatē. Atque hinc etiam mystica interpretatione recte colligitur, omnium ætatum mala vltionē in extremo pati iudicio.

DE GAVDIIS BONORVM, SIVE DE PRÆMIIS beatorum & consolatione sanctorum, prophetia quintæ visionis quinta. TABVLA 256.

EXVLta super eā { Cœlum, & / Sancti Apostoli, / Et prophetæ. } Quoniam iudicauit Deus iudicium vestrum de illa. vers. Exulta super eam, cap. 18.

EVENTVS.

Lætitiam hanc ex antedicta victoria cœperunt cœlum, id est, totus piorum Christianorum cœtus, S. apostoli, id est, episcopi apostolis succedentes, & prophetæ, catholici videlicet cōcionatores.

DE CONFLICTV BABYLONIÆ CVM SVLTHAno, prophetia quintæ visionis sexta. TABVLA 257.

ET SVSTVlit vnᵘˢ angelus fortis lapidem quasi molarem magnū, & misit in mare, dicens ——

{ Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltra iā non inuenietur.

Et vox { Citharædorum, / Musicorum, / Tibia canētium & tuba, } Non audietur ī te amplius: &

Omnis artifex omnis artis non inuenietur in te amplius: &

Molæ vox non audietur in te amplius: &

Lux lucernæ non lucebit in te amplius:

Et vox sponsi & sponsæ nō audietur adhuc in te. }

Quia { Mercatores tui erant principes terræ:

In veneficijs tuis errauerunt omnes gentes

Et in ea inuentᵘˢ est sanguis { Prophetarum, / Sanctorum, & omnium qui interfecti sunt in terra, } vers. Et sustulit. vsque in finem capitis 18.

EVENTVS.

Huic prophetiæ aptari potest factum Godefridi regis Hierosolymitanorum primi, qui bellica virtute Sulthanum Aegyptium cum ingenti exercitu suo eo adegit, vt se plurimi in mare præcipites mitterent, atque sic perirent. Quo facto, Saraceni non musico tantum concentu destituti, sed omni commercio humano, atque ipsa adeo vitæ huius luce priuati sunt.

DE TRIVMPHO CHRISTIANORVM, SIVE DE pace Ecclesiæ vniuersali, Prophetia quintæ visionis septima.

TABVLA 258.

POST HAEC audiui quasi vocem
- Turbarum multarum in cœlo, dicẽtium. Alleluia, Quia vera & iusta sunt iudicia eius &c.
- Seniorum 24. & quatuor animalium, quæ adorauerunt Deum sedentem super thronum, & dixerunt: Amen, Alleluia.
- De throno exeuntem & dicentem: Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius, & qui timetis eum pusilli & magni. à princip. cap. 19. vsque ad versic. Et audiui quasi vocem tubæ magnæ.

EVENTVS.

Simili gaudio perfusi sunt ex victoria supradicta 24. seniores, id est, vniuersi Christiani orbis episcopi, & 4. animalia, sanctissimi puta quatuor patriarchæ, atque adeo vniuersa Christi ecclesia, cõmuni congratulatione Deo nostro Alleluia, hoc est, laudẽ dixit & gloriam, & gratiarum actionem.

DE CONGRATVLATIONE EORVM CHRISTIAnorum, qui tum remanserant in Syria, Prophetia quintæ visionis octaua.

TABVLA 259.

ET AVdiui quasi vocem
- Tubæ magnę, &
- Sicut vocẽ aquarum multarum,
- Et sicut vocẽ tonitruorum magnorum,

Dicentiũ;
- Alleluia: Quoniam regnauit Dominus Deus noster omnipotens.
- Gaudeamꝰ & exultemus, & demus gloriam ei;

Quia
- Venerũt nuptię agni, & vxor eius præparauit se.
- Et datũ est illi, vt cooperiat se byssino splendẽti & cõdido. Bissinum enim sunt iustificationes sanctorũ, ver. et audiui quasi. eo. c. 19

EVENTVS.

Catholicorum sacræ scripturæ interpretum aliqui, hæc ad eam referunt lætitiam, quam ex supradictis triumphis etiam reliqui conceperant Christiani, qui tum in Syria optatum expectabant belli Turcici euentum, qui & ipsi adclamabant, Gaudeamus, quia venerunt nuptiæ agni, Domini scilicet Iesu Christi; & vxor eius, id est. Christianorum exercitus ibi existens, præparauit se. Occurrunt autem in hac prophetia duo, quæ memoria videntur admodum digna: vnũ, quòd exercitus ille nõ potuerit saluari absque propria operũ iustificatione, vel sine proprijs viuæ fidei operibus: Alterum, in sacris scripturis verba non in propria semper significatione accipienda, sed licere etiam mysticam ex eis colligere significationem, ita vt Ioannem hoc loco byssinum, & alibi cœlum, tubã, tonitruum, equum, bestiam & similia, accepisse videmus.

Ad salutem etiã propria fidei opera eẽ necessaria.

DE IPSIVS IOANNIS APOSTOLI CONGRATVLAtione, Prophetia quintæ visionis nona. TABVLA 260.

ET
Ioanni (angelus) dixit:
Scribe, Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt.
Hæc verba Dei vera sunt.
Cecidit Ioannes ante pedes eius, vt adoraret eum.
Iterum dixit angelus ei: Vide ne feceris. conseruus tuus sum & fratrum tuorum habētium testimonium Iesu. Testimonium enim Iesu, est spiritus prophetiæ. vers. Et dixit mihi, scribe &c. eod. cap. 19.

EVENTVS.

Præuidens D. Ioannes eam liberationem, quæ populo Christiano contigit circa annum Domini M.XC. præ nimia exultatione & reuerentia, voluit angelum, veluti nuncij huius tam læti authorem, adorare. Quem honorem recusauit angelus.

DE SECVNDI REGIS HIEROSOLYMITANI SVCcessu, prophetia quintæ visionis decima. TAB. 261.

ET vidi
Cœlum apertum.
Equum album: & qui sedebat super eum,
Vocabatur fidelis & verax, & cum iustitia iudicat & pugnat.
Oculi autem eius sicut flamma ignis, & in capite eius diademata multa, habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse. Et
Vestitus erat veste adspersa sanguine: & vocabatur nomen eius, Verbum Dei. Et
Exercitus qui sunt in cœlo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo & mundo. Et
De ore eius procedit gladius ex vtraque parte acutus, vt in ipso percutiat gentes, & ipse
Reget eas in virga ferrea.
Calcat torcular vini furoris irę Dei omnipotētis.
Et habet in vestimento & in femore suo scriptum, Rex regum & Dominus dominantium. ver. Et vidi cœlum apertum. cap. 19.

EVENTVS.

De Christo tam hanc prophetiam, quàm plerasque superiores, intelligi & posse & debere, nemini dubium est. Magnam tamen similitudinem cum hac videntur habere ea, quæ in imperio suo contigerunt Balduino secundo Hierosolymitanorum regi. Nam & in fide erga Deum constans, & in promissis præstandis verus, in iudicādo autem pariter & pugnando iustus erat. Oculi eius, pietatis zelo videbantur ignei, & in capite diademata, id est, victorias habuit multas. Vestis eius Saracenorum sanguine adspersa, & nomen eius, propter prædicationem euangelij, quam promouere solebat, cuiusq; amore patrium reliquerat solum, non iniuria verbum vocabatur Dei. Quem exercitus cœli, hoc est Hospitalariorum, Templariorum, & Teutonicorum militum sequebantur ordines in equis albis, id est, in iustitia & sanctitate, & propter regni Hierosolymitani sua ætate florem, Rex poterat dici regum.

DE VATICINIO PATRIARCHÆ HIEROSOLYMItani, prophetia quintæ visionis vndecima.

TABVLA 262.

ET VIDI angelum
- Stantem in sole, &
- Clamauit voce magna, dicẽs omnibus auibus, quæ volant per medium cœli: Venite & congregamini ad cœnam magnam Dei, vt manducetis carnes
  - Regum,
  - Tribunorum,
  - Fortium,
  - Equorum & sedentium in ipsis,
  - Omnium liberorum, &
  - Seruorum, &
  - Pusillorum,
  - Et magnorum. versicul. Et vidi angelum stantem in sole. cap. 19.

EVENTVS.

Saracenos perhibent à dæmone tale accepisse responsum, fore vt breui caperent ciuitatem Hierusalem, ibiq; sepulcrum destruerent Domini, & quod dictu horrendum, crucem Christi in proximo demergerent mari. Contra hoc patriarcha Hierosolymitanus, Christianos tali animauit oraculo, ipsos futuros victores, atque tantam facturos Saracenorum stragem, vt aues cœli de carnibus & sanguine Regum, Tribunorum, equorum, &c. facile queant saturari. Et hoc est quod Ioannes dicit se vidisse angelum, scilicet patriarcham, stantem in sole intelligentiæ ac authoritatis ecclesiasticæ, & clamantem auibus.

DE ALIA REGIS BALDVINI VICTORIA CONTRA Turcam, Prophetia quintæ visionis duodecima.

TABVLA 263.

ET
- Vidi
  - Bestiam,
  - Reges terræ, &
  - Exercitus eorum congregatos
  - Ad faciendũ prælium cum illo qui
    - Sedebat in equo,
    - Et cũ exercitu eius.
- Et apprǽhensa est bestia, & cũ ea pseudopropheta: qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos, Qui
  - Acceperunt charactarem bestiæ,
  - Et qui adorauerunt imaginem eius.
- Atq;
  - Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure:
  - Et cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius, & omnes aues saturatæ sũt carnibus eorum. vers. Et vidi bestiam, vsq; in fin. cap. 19.

EVENTVS.

Posteaquam rex Baldinus victoria potitus fuisset in signi, cæsis multis hostium millibus, fortuna tandem inuersa, à Saracenis præuentus capitur, ex qua hostes nominis Christiani insolentiores facti, exercitum ad LX. milia augent militum, quo Christianos omnes à suis profligarent finibus. Ipsi vero Christiani, quorum vix tria erant millia, in summa angustia constituti, publicum omnibus indicunt ieiunium, adeo vt Niniuitarum exemplo etiam iumentis negata sint pabula, vt Christi eo facilius pro se impetrent auxilium, quo facto, alijs signum crucis, alijs lanceam Domini, alij alia Christi arma præferentibus, hostibus à quibus circundati fuerãt, progrediuntur in faciem, pro vita & religione dimicaturi. Vbi hostes, fulgore super eos cælitus coruscante, mox in fugam sunt cõuersi, & nõ solum à viris, sed fœminis etiam pueris cæsi sunt atque profligati, ita vt eo bello septem millia Saracenorum perirent gladio, quinque vero millia in aquis fuerint submersi. At Christiani non solum euaserunt incolumes, sed etiam nõ diu post Tyrum vrbem celeberrimam reliquis adiecerunt prædis. Et hoc est quòd præuidit Ioannes bestiam, id est, Regem barbarorum hominum, & ei subiectos, congregatos ad faciendum prælium cum eo, qui sedebat in equo albo, cum Rege scilicet Hierosolymitano, sic vt dictum est, capto atque circundato. Comprænhensa etiam bestia illa cum Propheta, qui ex diaboli suggestione prædixerat ciuitatem Hierusalem à Saracenis subuertendam, missi sunt in stagnum ignis ardentis, ita vt anima & corpore simul fuerint occisi.

DE CONCORDIA INTER REGNVM ET SAcerdotium, sub Calixto Pontifice & Heinrico V. Imperatore, Prophetia quintæ visionis decimatertia.

TABVLA 264.

ET VIDI ANgelum —
- Descendentem de cœlo.
- Habentem clauem abyssi, &
- Catenam magnam in manu sua.
- Et appræhendit Draconem serpẽtem antiquum, qui est diabolus, & Satanas, &
  - Ligauit eum per annos mille.
  - Misit eũ in abyssum,
  - Clausit & signauit super illum,

Vt
- Nõ seducat amplius gẽtes,
- Donec consummentur mille annis.

Et post hoc oportet illũ solui modico tempore à princip. c. 20. vsq; ad ver. Et vidi sedes.

EVENTVS.

Fuit olim controuersia inter summos Pontifices, Gregorium scilicet, qui dictus est Hildebrandus, eiusq; successores aliquot, Victorem, Vrbanum atque Paschalem &c. & Imperatores aliquos per id temporis Romanos, de iure & modo conferendi dignitates Ecclesiasticas: Quas imperatores pro consuetudine sua, per virgam & annulum, summi verò Pontifices per liberam electionem conferri debere volebant. Tandem circa annum Domini M.C.XXII. Heinricus Romanorum Imperator Quintus, vltro venit Romam, ibiq; huic controuersiæ his renunciat verbis: Ego Heinricus Dei gratia Roman. Imperator August. pro amore Dei & S. Rom. Ecclesiæ & D. Papæ Calixti, & pro remedio animæ meæ, Deo & sanctis eius apostolis Petro & Paulo, & Domino Papæ Calixto, sanctæq; Romanæ ecclesiæ dimitto omnem inuestituram per annulum & baculum, & concedo in omnibus ecclesijs fieri liberam electionem & consecrationem. Hanc concordiam præuidit hic Ioannes sub imagine Angeli, Calixti scilicet Papæ, qui habuit clauem abyssi, id est, potestatem absoluendi & catenam magnam, siue multitudinem prælatorum & episcoporum, appræhenditq;, ligauit, & clausit per censuram ecclesiasticam antiquum aduersarium, nimirùm persecutores ecclesiæ Catholicæ, nè amplius in Catholicum grassarentur clerum, donec compleatur tempus pacis longioris.

Renũciatio Imperatoris Heinrici Quinti.

DE PACE ILLA IMPERII ET SACERDOTII firmata, Prophetia Quintæ visionis.xiiij. TAB. 265.

ET VIDI sedes, & — { Sederunt super eas, & / Iudicium datum est illis. } ver. Et vidi sedes &c. eodem. cap. 20.

EVENTVS.

Pax illa inter Regnum & Sacerdotium facta, tempore Lotharij, qui præfato successit Heinrico, & Innocentij Papæ, anno scilicet M. C. XXXIII. publicè firmata est, pulso ab Imperatore Petro Leonis Antipapa, & à Pontifice Innocentio coronato Imperatore, cuius ope fuit restitutus.

DE ALIA GRAVISSIMA PERSECVTIONE Saladini contra Christianos, Prophetia Quintæ visionis.xv. TAB. 266.

ET ANIMAS [vidit Ioannes] decollatorũ propter { Testimonium IESV, & Verbum DEI. } ver. Et animas, d. cap. 20.

EVENTVS.

Animas decollatorum intelligunt quidam hoc loco corpora Christianorum, ex eo bello, quod Terræ sanctæ circa annum Domini. M. C. LXXXVI. intulit Saladinus, trucidatorum. Quo & Hierusalem cum plerisque alijs ciuitatibus Saladino subiecta, & Christiani capti omnes, cæsi sunt cum tanta Christiani sanguinis effusione, quanta illis in locis vix antea vnq̃ fuerat comperta.

DE SINGVLARI PRÆDICTÆ DESOLAtionis restitutione, Prophetia Quintæ visionis decimasexta. TAB. 267.

ET [EOrũ vidit animas] Qui { Non adorauerunt bestiam, neque imaginem eius: / Nec acceperunt characterem eius in frontibus, aut in manibus suis. } Et { Vixerunt, & / Regnauerunt cum Christo mille annis. } d. vers. Et vidi sedes, cap. 20.

EVEN-

EVENTVS.

Circa annum Domini M.CCXVII. in auxilium Christianorum confluunt tum temporis aliquot Reges, & non pauci Principes, Comites, & Barones, qui omnes cruce signati sunt, & Deo fauente recuperant bona Christianis ablata. Quo bello multa millia Saracenorum partim fame, partim gladio perijsse dicuntur. Atque hoc est, quòd Ioannes dicit se vidisse eos, qui non adorauerunt bestiam, Regem scilicet Aegypti, nec imaginem eius, videlicet Mahumetum: nec acceperunt characterem eius, circuncisionem aut cętera Saracenorum execramenta, & Regnum Christianum ad tempus vsq; tenent Antichristi, quod temporis spatium per mille designatur annos.

DE ALIO QVODAM INTER PONTIFICEM & Imperatorem Romanum dissidio, Prophetia quintæ visionis decimaseptima. TAB. 268.

CAETERI mortuorum— { Non vixerunt, / Donec consummentur mille anni } vers. Cæteri mortuorum &c. cap.20.

EVENTVS.

Illam innuere videtur imperij vacationem, quæ sub Friderico Imperatore facta est secundo per ecclesiæ censuram atq; sententiam. Anno enim M.CC.XXXIX. ortum est inter summum Pontificem & Imperatorem dissidium: quo durante, à Friderico secundo Imperatore duo Cardinales cum multis aliis prælatis ad Concilium à Pontifice indictum proficiscentes, Pisis capti fuerunt. Tandem Fridericus cum emendare se nollet, in Lugdunensi Concilio per Innocentium Papam ab Imperio depositus est. Intra quod tempus multi spiritualiter mortui, id est, schismatici facti sunt, nec vixerunt donec consummarentur mille anni, numero definito pro indefinito posito.

DE RESVRRECTIONE PRIMA, Prophetiæ quintæ visionis.xviii. TAB. 269.

HAEC EST RESVRRECTIO prima. Beatus & sanctus, qui habet partem in resurrectione prima: in his { Secunda mors non habet potestatem. / Sed { Erunt Sacerdotes { Dei & / Christi. } / Et regnabunt cum illo mille annis. } } vers. Hæc est resurrectio prima. cap.20.

EVEN-

EVENTVS.

Reſurrectio prima, hoc loco dicitur ſpiritualis illa, quæ fit, cùm quis à morte animæ, quam illi peccata adferunt, redit ad vitam gratiæ: & qui prius erat vitiis deditus, deinde virtutibus nauat operam: Sicuti ſecunda carnis, ad gloriam dicitur excitatio. Hæc prima reſurrectio tempore Diuorum Franciſci & Dominici mundo inſigniter contigiſſe videtur, quando tum per illos, tum per vtriuſque ſectatores quaſi totus mundus innouatus eſt & illuſtratus.

DE ANTICHRISTI PERSECVTIONE, PROphetia quintæ viſionis. xix. TABVLA 270.

ET
- Cum conſummati fuerint mille anni,
  - Soluetur Satanas de carcere ſuo, & exibit: &
  - Seducet gentes, quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ,
    - Gog
    - &
    - Magog.
  - Et congregabit eos in prælium, quorum numerus eſt, ſicut arena maris.
- Aſcenderunt ſuper latitudinem terræ, & circumierunt
  - Caſtra Sanctorum, &
  - Ciuitatem dilectam.
- Deſcendit ignis de cœlo, &
  - Deuorauit eos.
  - Et Diabolus qui ſeducebat eos, miſſus eſt in
    - Stagnũ
      - Ignis &
      - Sulphuris.
    - Vbi
      - Beſtia, & Pſeudopropheta. cruciabũtur Die ac Nocte verſic. Et cùm cõſummati fuerint. cap. 20.

EVENTVS.

Gog & Magog. Per Gog & Magog, gentem intelligunt aliqui Tartarorum, quos vltra montes Caſpios incluſit Alexander. Hi enim finibus ſuis egreſſi, vaſtauerunt Georgiam, Armeniam maiorem, Turquiam, & potentiſſimam ciuitatem Baldac. Poſt Iconium, Alapiam & Damaſcum inuaſerunt. Irruerunt etiam in Hungariam, Poloniam, Ruſſiam, ac tandem ad fines vſq; peruenerunt Germaniæ. Nec deſunt, qui ex huius gentis inſatiabili Monarchiæ obtinẽdæ cupiditate colligant per eam Antichriſtum fore introducendum: Quò etiam D. Ioannem hoc loco reſpexiſſe putant. Auguſtinus verò dicit, Gentes Gog & Magog non vnum ſignificare populum, ſed totum Diaboli & hominum impiorum corpus. Vnde Apoſtolus Ioannes dicit eos eſſe ſuper quatuor angulos terræ, eorumque numerum eſſe ſicut arenam maris. Et hi omnes Antichriſti tempore circumibunt caſtra ſanctorum, & dilectam perſequentur ciuitatem, Eccleſiam ſcilicet ſanctam toto orbe diffuſam: Sed tandem cum capite ſuo Antichriſto in ſtagnum mittentur ignis & ſulphuris, vbi cruciabuntur die ac nocte.

DE

DE DIE IVDICII EXTREMI, PROphetia quintæ visionis. XX. & vltima. TAB. 271.

ET vidi
- Thronum magnum candidum: &
- Sedentem super eum, à cuius conspectu fugit
  - Terra, &
  - Cœlum.
    - Et locus non est inuentus eis.
- Mortuos
  - Magnos
  - &
  - Pusillos,
    - Stantes in cóspectu throni, &
      - Libri aperti sunt,
      - Et alius liber apertus est, qui est vitæ.
        - Et
          - Iudicati sunt mortui, ex his, quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorum.
          - Dederűt mortuos suos, q́ in eis erant,
            - Mare,
            - Mors,
            - Infernus.
              - Et iudicatű est de singulis secű dum opera ipsorum.
- Et
  - Infernus &
  - Mors
    - Missi sunt in stagnű ignis: &
      - Hæc est mors secunda.
      - Qui non inuentus est in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis. vers. Et vidi thronum magnum. vsq; in fin. cap. 20.

EVENTVS.

HAEC EST forma iudicii extremi: cuius D. Ioannes hoc loco describit
- Iudicem, sententiam ferentem in verbo, Sedentem super eum.
- Cœtum populi, iudicium siue sententiam expectantem. In verbo, Et vidi mortuus.
- Accusatorem, propriam scilicet cuiusque conscientiam. In verbo, Et libri aperti sunt.
- Testes, Sacram videlicet scripturam. ibi, Et alius liber apertus est.
- Sententiam definitiuam concludentem & confirmatam ex libro
  - Conscientiæ cuiuslibet priuatæ
  - &
  - Præscientiæ diuinæ.

VISIO

VISIO SEXTA, DE SEXTO ET VLTIMO ECCLESIAE STAtu post iudicium futuro, siue de Sabbatho & gloria electorum. TAB. 272.

HACTEnus D. Ioannes de militante, hic nūc de triūphāte agit ecclesia: in—
- Genere describit,
  - Innouatione, & consummatione
    - Elementorum, cap. 21. In princip. Et vidi cœlum nouum &c.
    - Hominum electorum, versic. Et audiui vocem magnam de thro. eodem.
    - Vniuersorum, versicul. Et dixit qui sedebat in throno. eodem.
  - Distributionem præmiorum, pro cuiusq; merito. vers. Ego sitienti dabo &c. eodem.
- Specie cō mendat eam à—
  - Situ, ver. Et sustulit me in spiritu &c. eodem.
  - Ornatu & pulchritudine, in verb. Habentem claritatem Dei. eodem.
  - Aditu & ingressu, ver. Et habebat murum &c. eodem.
  - Fundamenti robore, ver. Et murus ciuitatis. eodem.
  - Ambitu, ver. Et qui loquebatur mecum, &c. eod.
  - Materiæ nobilitate & præstantia, ver. Ipsa verò ciuitas aurum. eod.
  - Aedificiorum forma, in verb. Et plateæ ciuitatis aurum &c. eod.
  - Directore, qui claritas est Dei, ver. Et ciuitas non eget sole &c. eod.
  - Legibus & moribus, versic. Et portæ eius non claudentur, &c. vsq; in fin. cap. 22.
  - Victus ratione, quæ consistit in—
    - Potu spirituali, cap. 22. In princip.
    - Cibo cœlesti, ver. In medio plateæ &c. eod.
  - Actione & exercitio eam inhabitantium, ver. Sed sedes Dei & agni. dict. cap. 22.

EPILOGVS.

TABVLA 273.

IN EPILOGO D. Ioannes ostendit libri huius—
- Authoritatem] ver. Hæc verba fidelissima sunt, dict. cap. 22.
- Perspicuitatem quibusdam in eo contentis. ver. Et dixit mihi &c. eodem.
- Dignitatem, ver. Ego sum Alpha & ω, &c. eodem.
- Vtilitatem, ver. Beati qui lauant stolas suas &c. eodem.
- Amabilitatem, vtpote missi ab amantissimo IESV. versic. Ego IESVS misi angelum meum. &c. eodem.
- Summam, quippe qui sit totius scripturæ diuinæ coronis quædam & complementum totius. vers. Contestor enim omni audienti &c. vsq; in finem libri Apocalypseos.

GRATIA DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI CVM OMNIBVS VOBIS, AMEN.

PARTITIONVM THEOLOGICARVM

LIBER QVINTVS,

Continens

SVMMAM DOCTRINAE CHRISTIANÆ DE PRÆCIPVIS

Catholicæ Religionis articulis.

ESAIÆ X. ET ROM. IX.

Verbum autem consummans, & abbreuians, quia verbum breuiatum faciet Dominus.

B. HIERON. SVPER ESAIAM lib. 4. cap. 10.

Abbreuiatus autem, atque perfectus sermo Euangelicus est, qui pro cunctis laciniosæ legis cæremoniis, dedit præceptum breuissimum dilectionis, & fidei: vt quod nobis fieri noluerimus, ne fecerimus alteri. Vnde & Dominus in Euangelio: In his inquit, duobus mandatis pendet omnis lex & Prophetæ.

AVGVSTINVS.

Summa Religionis est, imitari quod colimus.

PARTITIO LIBRI QVINTI.

TABVLA I.

SACRÆ scripturæ largius acceptæ summa alia est

- Librorũ
  - Singulorum, quã
    - Nos Anacephalæosin, siue recapitulationem quandam totius Oeconomiæ Bibliorum appellare possumus.
    - D. Athanasius Synopsin diuinæ nuncupauit scripturæ.
  - Vniuersi omniũ, quę pars varias continet sentẽtias
    - Cũ scripturæ ipsius diuinę,
    - Tum patrum sanctorum.
    - Quibus ostenditur, Bibliorũ,
      - Quęvis sit atq; summa, quã verbum dicimus abbreuiatum.
      - Quis finis, siue Scopus, ad quẽ illa quæ in sacris continentur Bibliis, omnia sunt referẽda.
- Argumẽti, siue materiæ, ac rerũ in libris Biblicis cõprehensarum: Quarũ tractatio est Partim
  - Ecclesiastica. De vsu & applicatione scripturarum ad
    - Singulas totius anni partes,
    - Vel potius vniuersum vitæ humanæ statum.
  - Scholastica, quæ complectitur
    - Rectam Christiani hominis institutionem,
    - Veræ Ecclesiæ Catholicæ dogmata de præcipuis religionis Christianæ articulis.

ANACEPHALÆOSIS TOTIVS OECONOMIÆ Biblicæ, continens

SYNOPSIN LIBRORVM VTRIVSQVE Testamenti.

TABVLA 2.

VNIuersa Sacrorũ Bibliorũ scriptura distinguitur ĩ duo Testamẽta,

- Vetus siue primum (quod Hiero. vocauit elementa mundi, quibus Deum discimus) nihil ferè est aliud, quàm Prophetia noui testamenti, Augustin. contra Faustum Manich. lib. 15. cap. 2. Ideò sic dictum, vel
  - Quod tẽporalium rerũ promissiones cõtineat. Idem contra Faustum Manich. lib. 4. cap. 2.
  - Quia per nouum aboleatur. Idem in Psal. 104.
- Nouum, siue secundum, iuxta Augustini lib. 18. de Ciuitate Dei, cap. 54. quod est perfectio veteris testamenti, sic dictum, quòd æternæ vitæ contineat promissionem. August. dicto loco contra Faustum Manich. lib. 4. cap. 2.
  - In q. b⁹ agit de
    - Lege veteri siue de statu populi Dei.
    - Legis perfectione, siue de Ecclesia Christiana.
- Vtrunq; inducit homines ad obseruantiam legis, & quidem
  - Prius veteris,
  - Posterius nouæ,
  - Per
    - Timorem Pœnarum,
    - Amorem.

DE PAR-

DE PARTIBVS LIBRORVM VETERIS Testamenti. TABVLA 3.

IN LIBRIS veteris Testamenti populus Dei, siue Respub. Iudæorum instruitur —

- Legibus & iudiciis, ex ore Dei prolatis, qualia sunt in Pentateucho, hoc est, in quinque libris Moysis.
- Exemplis virtutum & vitiorum, in libris historiæ sacræ compræhensis.
- Forma seu ritu quodam, Deum rectè laudandi, de quo in Dauidicis agitur Psalmis.
- Doctrina, hoc est, Præceptis Philosophiæ cælestis, siue recta in Ecclesia Dei conuersandi scientia, in quem vsum quinque illi sapientiales scripti sunt libri.
- Reuelationibus diuinis de venturo Messia, quibus populus peccator ad salutarem admonetur pœnitentiam, partim comminatione pœnarum, partim verò promissione beneficiorum, vt fit in libris Prophetarum.
- Consolationibus afflictorum, atq; sic præparatione quadam ad crucem, quæ in duobus exprimitur libris Machabæorum.

DE LEGIBVS ET IVDICIIS DIVINIS, quæ in quinque libris continentur Moysis.

TABVLA 4.

SVMma Pentateuchi expenditur bifariam —

- Generatim in quinque libris Moysis agitur de cõditione seu qualitate —
  - Domini, Ministri, Corporis, Populi, Epilogi,
    - Legẽ
      - Statuentis, Proponẽtis, Continẽtis, Recipiẽtis, Explicãtis,
        - Vt in
          - Genesi, Exodo, Leuitico, Numeris, Deuteronom.
- Speciatim complectitur —
  - Seriem rerum in veteri Ecclesia Dei gestarum tempore Patriarcharum; Hoc est, directionẽ populi per ministerium
    - Adæ, Noæ, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph.
      - Vt in Genesi.
  - Acta populi Israelitici, ab egressu ex Aegypto in desertum, vsq; ad ingressum terræ promissæ, & hoc in reliquis quatuor lib.
    - Exodo.
    - Leuitico,
    - Numeris,
    - Deuteronomio.

GENESIS, SEV DE CREATIONE CÆLI ET terræ. TABVLA 5.

GENESIS, vt ait Chrysostomus, est liber cæli & terræ: in quo agitur de —
- Mundi, ac generis humani, rerumque creatarum omnium exordio, cap. 1. 2. 3. 4. & 5.
- Diluuio & Arca Noæ, cap. 6. 7. 8. & 9.
- Diuisione terræ, cap. 10. & 11.
- Confusione linguarum, cap. 11.
- Descriptione gentium, siue electione populi Dei, & descensu eiusdem populi in Aegyptum, à cap. 12. vsque in finem Genesis. Hieron. in epistola ad Paulinum.

Et habet capit. 50.

EXODVS, ID EST, DE EXITV FILIORVM ISRAEL de Aegypto. TABVLA. 6.

HIC LIBER ideò sic dictus est, quòd earum præcipuè rerum contineat historiã, quæ in exitu contigerunt filiorũ Israel de Aegypto, estq; inter reliquos Pentateuchi libros ferè præcipuus, in quo agitur de —
- Vocatione Moisis, & præseruatione eius miraculosa, à cap. 1. vsque ad cap. 7.
- Decem plagis, cap. 7. vsque ad cap. 12.
- Corporali exitu filiorum Israel de terra Aegypti, cap. 12.
- Liberatione populi Dei ab Aegyptiaca seruitute Per
  - Transitum maris rubri,
  - Submersionẽ Pharaonis cum omni suo exercitu, à cap. 13. vsque ad cap. 17.
- Pugna Israelitarum cum Amalech, cap. 17. & 18.
- Lege data in monte Sinai, hoc est, decem præceptis ac iudicijs & instructione populi Dei, cap. 19. & 20.
- Mysticis diuinisque præceptis, id est, de Arca fœderis Domini, & constructione tabernaculi, ac altaris, deque Sacerdotum
  - Vestibus, &
  - Vnctione, à cap. 20. vsque in finem Exodi.

Et habet cap. 40.

LEVITICVS, SIVE DE IIS, QVAE AD EXTERNVM Dei cultum pertinent. TABVLA 7.

LEVITICVS QVI TOtius Pentateuchi est quasi vmbilicus, & in quo vt Paulino D. scripsit Hieron. singula Sacrificia, immò singulæ penè Syllabæ, & vestes Aaron, & totus ordo Leuiticus spirãt cælestia Sacramenta, agit —
- Potissimùm de cæremoniis & legibus
  - Sacrificii & offerendorum, à principio Leuitici ad cap. 8.
  - Sacerdotii & consecrandorum, à cap. 8. vsque ad cap. 12.
  - Edulii & cibariorum, quæ animalia sint munda, & quæ immunda, cap. 12.
  - Purificationis immundorum, à cap. 12. vsq; ad cap. 23.
  - Iubilei, Phasæ, & solenniorum, à cap. 23. vsque ad cap. 27.
  - Votorũ ac promissionũ, à cap. 27. vsq; in fi.
- Incidentèr etiã de —
  - Præceptis —
    - Moralibus, à cap. 19. vsque ad cap. 21.
    - Iudicialibus, à cap. 21. vsque ad cap. 24.
  - Obsequiis præstandis, & ibi de legibus —
    - Tabernaculi,
    - Vtensilium,
    - Indumentorum, à cap. 24 vsq; in finẽ huius libr.

Et habet cap. 27.

NVME-

NVMERI, SEV DE ORDINIBVS FILIORVM Israel. TABVLA 8.

ORDINES siue Numeri, in quos Deus opt. max. populum Israel primum distribui præcepit, sunt octo, videlicet —

- Pugnantium, siue bellatorum, à princ. vsque ad cap. 7.
- Oblatorum, ipso cap. 7.
- Ministrorum
  - Leuitarum
  - Sacerdotum
  - Eorumq; officia, à cap. 8. vsque ad cap. 13.
- Exploratorum, à cap: 13. vsque ad cap. 16.
- Peccatorum
  - Core,
  - Dathan, &
  - Abiron.
  - a cap. 16. vsque ad cap. 26.
- Genitorum in deserto, à cap. 26. vsque ad cap. 33.
- Mansionum in eremo, cap. 33.
- Præsidiorum, cap. 34. & inde vsque in fin.

Et habet ca. 36.

DEVTERONOMIVM, HOC EST, EPITOME legis Mosaicæ. TABVLA 9.

CONTINET hic liber repetitionẽ, siue summã, & epitomen

- Itineris, & laborum ab Israelitis perpessorum, à principio vsque ad cap. 4.
- Fœderis, & præceptorum
  - Iudicialium,
  - Ceremonialiũ,
  - Moralium.
  - a capit. 4. vsq; ad cap. 27.
- Officiorum ecclesiasticorum, qualia in Deuteronomio per discursum hincinde repetuntur plurima.
- Benedictionum, siue promissionum diuinarum, quæ filiis mandatis Dei obtemperantibus paratæ sunt.
- Maledictionum, siue pœnarum, quæ in Legum transgressores constitutæ sunt.
  - à cap. 27. vsq; ad cap. 33. & Leuit. 25.
- Prædictionum, in qua parte Moises iam moriturus, benedicendo filiis Israel, quæ cuilibet Tribui euentura erant, breuiter exposuit, atque prophetauit, cap. 33. Quibus peractis ipse tandem Moises —
  - Moritur,
  - Detestetur ab Israelitis,
  - Sepelitur à Deo,
  - Substituitur ei Iosue.

Et habet ca. 34.

DE EXEMPLIS VIRTVTVM ET VITIORVM, secunda veteris Testamenti Parte,

SIVE

DE HISTORIA SACRA ET EIVS PARTIBVS.

TABVLA 10.

HISTORIAM Sacram. D. Augustinus in lib. 2. De Doctrina Christiana, cap. 8. facit duplicem:

- Continuã, id est perpetua temporum serie cohærentem, vt sunt
  - Quinque libri Moysis, de quibus hucusque dictum est.
  - Iesus Naue,
  - Iudicum,
  - Ruth, qui tamen magis ad regnorum principia videtur pertinere.
  - Regnorum quatuor.
  - Paralipomenon duo.
- Discretam, seu promiscuã, tanquàm ex diuerso ordine, quę inter se non ita connectitur, quales sunt libri
  - Esdræ duo, qui tamen magis subsequi videtur, ordinatam illam historiam vsque ad Regnorum, vel Paralipomenon terminatam.
  - Tobias,
  - Iudith,
  - Hester,
  - Iob,
  - Machabæorum duo.

DE HISTORIÆ CONTINVÆ SVBDIVISIONE.

TABVLA 11.

IN HAC parte describitur quadruplex Iudaicæ Reip. administratæ ratio. Deus enim populũ Israel quatuor gubernauit modis, videlicet

- Per Duces
  - Moysen, de cuius ducatu in secundo Pentateuchi actũ est lib. videlicet in Exod. &c.
  - Iosue, cuius Ducatus in eo depingitur libro, qui inscribitur Iesus Naue.
- Per
  - Iudices, vsque ad Saulem Regem,
  - Reges à Saule vsque ad transmigrationem Babylonis.
  - Pontifices, à reditu captiuitatis Babylonicæ, ad tempus prope Christi, quando Ioãnes Hyrcanus, qui descendit de Machabæis, primus imposuit sibi diadema regiũ. Lyranus in lib. Iudicum, in prin. Porro iam ante lib. 2. Iudicum, Regũ, & Pontificũ meminimus, quibus hoc loco Duces adduntur; vnde fit, vt ibi triplex, hic quadruplex eius veteris populi gubernãdi ratio tradatur: quod tamẽ parũ refert.

Qui tamen, Iudices scilicet —
- Non regebãt p modum
  - Imperij aut
  - Alicuius dominij; quod sibi Deus ipse retinuerat:
- Sed per modum
  - Ministerii,
  - Exhortationis, &
  - Cõsilii.

DE PRIMA REIP. IVDAICÆ ADMINI-strandæ ratione. TABVLA 12.

DE HAC Reipu. Iudaicę ratione, partim
- Actum est in Exodo, de ducatu Moysis.
- Dicendum erit in libro Iosuæ, in quo agitur de
  - Transitu Iordanis, à princip. vsque ad cap. 6.
  - Subuersione regnorum hostilium & impiorum, dict. cap. 6.
  - Introductione populi Dei in terram promissionis, à cap. 7. vsque ad cap. 13.
  - Diuisione Terræ sanctæ, cap. 13. 14. &c.
  - Ducis Ordinatione, & Obitu, cap. 23. & 24.
  - Et habet c. 24

DE SECVNDA REIP. IVDAICÆ FORMA, hoc est, de ministerio Iudicum. TAB. 13.

HABETVR hæc forma in libro
- Iudicum, in quo agitur de
  - Principibus & Iudicibus ac defensione populi Israel,
  - Victorijs & triumphis habitis contra hostes.
  - Et habet cap. 21.
- Cui adiungitur liber Ruth, in quo agitur de huius fœminę
  - Conuersione ad Iudaismum, cap. 1.
  - Vita & moribus, cap. 2.
  - Occasione futurarum nuptiarum, cap. 3.
  - Matrimonio contracto per cessionẽ propinquioris, inter Booz & Ruth, ex quibus postea descendit Christus.
  - Et habet cap. 4.

DE REGVM IMPERIO, TERTIA REIPVB. Iudaicæ administratione. TAB. 14.

HVIVS Imperij capita p̄cipua—
- Describuntur in Libris Regum, qui communiter distinguūtur in duo volumina—
  - Samuelis de regno Israel vnito, ī quo duo continentur libri,—
    - Regum primus,
    - Regum secūdus.
    - In quib⁹ agitur de regno Israel, per—
      - Electionem, & ibide—
        - Occasionib. gubernatione Iudicum trāsferendi in arbitrium Regum, à princip. vsq; ad cap. 9.
        - Regno
          - Saulis labili, à ca. 9. vsq; ad ca. 16.
          - Dauidis stabili, à c. 16. vsq; ī fi. li. 1.
        - Et habet ca. 31.
      - Successioné, ibiq; de successoribus
        - Saulis, scilicet
          - Dauide, ca. 1.
          - Isboseth, c. 2. 3. & 4.
        - Dauidis, à ca. 5. vsq; in finem libri secundi.
        - Et habet ca. 24.
  - Malachim de Regno Israel diuiso: quod diuiditur in duos libros,—
    - Regum tertiū,
    - Regum quartū,
    - In quibus agitur de statu regni Dauidici
      - Florentis, sub Imperio Salomonis: Et habet cap. 22.
      - Declinantis & cadentis, sub Imperio Regum Iuda, & Israel. Et habet cap. 25.
- Repetuntur in duobus libris Paralipomenon, id est, prætermissorum, qui sunt supplemētum historiæ sacræ, seu potius veteris instrumenti totius Epitome, in quorū
  - Primo repetuntur Dauidis—
    - Genealogia, à principio vsq; ad ca. 10.
    - Electio, vnctio, & gubernatio, à ca. 10. vsque ad cap. 14.
    - Virtutes & res gestæ, à ca. 14. vsque in finem libri Paralipom. primi.
    - Et habet ca. 29
  - Secundo fit recapitulatio de Regno Salomonis—
    - Integro & vnico, à principio vsq; ad cap. 10.
    - Diuiso, à cap. 10. vsq; in finem secundi.
    - Et habet cap. 36.

DE PON-

DE PONTIFICVM POTESTATE, QVARTA REIP. Iudaicæ forma, siue de gubernatione populi Israelitici ministerio Pontificum. TABVLA 15.

CONTInetur hæc forma in quatuor libris Esdræ. Quorum sunt alij—

- Certi & Authentici duo, & ab Hebræis in vnum volumẽ cõtracti:
  - Primus, qui propriè dicitur Esdræ, in quo agitur de——
    - Reductione populi Israel ex captiuitate Babylonica, sub Iesu filio Iosedech, qui fuit sacerdos magnus, à principio vsq; ad cap. 7.
    - Instructione populi reducti per Esdram legis doctorem, d. ca. 7. & inde vsque in finem.
    - Et habet ca. 10.
  - Secundus Nehemiæ, in quo agitur de——
    - Instauratione muri ciuitatis Hierusalem, à princip. vsq; ad cap. 13.
    - Correctione malorum interea subortorum, d. cap. 13.
    - Et habet cap. 13.
- Incerti et Apocryphi totidem,
  - Tertius, in quo—
    - Repetuntur quædam alibi scripta circa captiuitatem Babylonicam tempore Iosiæ:
    - Quædam etiam, quæ contigerunt sub Zorobabel & Esdra.
    - Interseritur quoq; solutio cuiusdam quæstionis.
    - Et habet ca. 9.
  - Quartus, in quo—
    - Ponuntur quædam visiones & solennia super populi Iudæorum liberatione à captiuitate.
    - Et de restauratione tẽpli in Hierusalẽ. De his duobus postremis libris vide suprà lib. 2. pagina. 161.
    - Et habet ca. 16.

DE HISTORIA BIBLIORVM DISCRETA & promiscua. TAB. 16.

QVAE sparsim, & sine ordine certo in sacris literis tradita est historia, ea continetur in Libris—

- Tobiæ, in quo ꝓponitur exemplum crucis in matrimonio, & agitur de——
  - Ipsiꝰ Tobię ꝓbatione, & variis virtutũ ornamẽtis.
  - Ministerio archangeli Raphaelis.
  - Instituendis liberis.
  - Honestate matrimonii.
  - Et habet ca. 14.
- Iudith, qui continet historiam de liberatione Israel à persecutione Holofernis: vbi agitur de——
  - Obsidione
    - Hierusalem,
    - Bethuliæ, &
    - Populi Israel.
  - Honestate & probitate Iudith,
  - Interfectione Holofernis.
  - Et habet cap. 16.
- Hester exemplũ de cruce Ecclesiæ, & miranda eius liberatione: in quo agitur de—
  - Conuiuio Assueri,
  - Crudelitate Aman, & eius interfectione, ꝓcurata per ꝓuidentiã & humilitatẽ Hester.
  - Exaltatione Mardochæi.
  - Liberatione Iudęorum.
  - Et habet ca. 16
- Iob de afflictionibus, & consolationibus iustorũ in quo agitur de——
  - Patientia & perfectione Iob, ac disputatione, quam habuit cum amicis.
  - Prouidentia diuina, & corporis humani resurrectione.
  - Et habet cap. 42.
- Machabæorum, de quibus infrà suo dicetur loco.

DE AN-

DE ANTIQVA DEVM LAVDANDI FORMA, Parte veteris testamenti quarta. TAB. 17.

LAVDES DIVINAE continētur in Psalterio Dauidis, siue in lib. Psalmorū, in quo agitur de—
- Christi
  - Diuinitate,
  - Humanitate,
  - Passione,
  - Resurrectione,
  - Ascensione,
  - Aduentu ad iudicium.
- Pœnis peccatorum,
- Beneficijs diuinis, & laudibus Dei.

Et habet Psalmos 150.

DE STVDIO SAPIENTIAE, QVARTA VETERIS Testamenti parte. TAB. 18.

BENE BEATEQ; viuēdi prę cepta, quę in illis quinq; cōtinentur Libris, quos Maiores nostri appellarunt sapiētiales, pertinent vel ad—
- Philosophiā
  - Moralem,
  - Naturalem,
  - Theoricam, siue cōtēplatiuam.
- Iudicia instruenda,
- Populi vniuersi institutionem—

Quibus respōdent Libri
- Prouerbiorū de dictis sapientū, vbi agitur de—
  - Instructione & disciplina incipientium seruire Deo.
  - Correctione morum, & virtutū informatione.
  - Et habet c. 31.
- Ecclesiastes, id est, cōcionator, ī quo agitur de—
  - Vanitate mundi,
  - Contemptu vitiorum,
  - Profectu ambulantiū in via Dei.
  - Et habet c. 12.
- Cantica Cāticorum, i. Epithalamiorum, in quo libro agitur de—
  - Viri iusti perfectione,
  - Contemplatione animæ sanctæ,
  - Coniūctione Christi & Ecclesię.
  - Et habet c. 8.
- Sapiētia, in quo libro agitur de—
  - Regimine plātorū & ꝯseruatiōe iustitię,
  - Contemptum idolorum,
  - Aduentu & passione Christi, qui est vera sapientia.
  - Et habet c. 19.
- Ecclesiasticus. i. congregator, in quo agitur de—
  - Obedientia subditorum,
  - Institutione morum,
  - Nobilitate sapientiæ,
  - Laude sanctorum.
  - Et habet c. 51.

DE REVELATIONIBVS DIVINIS, SIVE DE ORAculis Prophetarum, quinta veteris testamenti parte. TAB. 19.

PROPHETArum numero continentur alii—
- Impropriè, & sub quadam similitudine, vt—
  - Liber Psalmorum,
  - Prouerbia,
  - Cantica canticorū,
  - Ecclesiastes,
  - Sapientia,
  - Ecclesiasticus.
  - De quibus iam suprà lib. 2. in quarta & quinta dictum est parte. De libro Psalmorum vide pag. 219.
- Propriè—
  - Maiores siue principales 4.
    - Esaias,
    - Hieremias,
    - Daniel,
    - Ezechiel.
  - Minores, idest, minus principales.
    - Oseæ,
    - Iohel,
    - Amos,
    - Abdias,
    - Ionas,
    - Michæas,
    - Nahum.
    - Abacuc,
    - Sophonias,
    - Aggæus,
    - Zacharias,
    - Malachias.

DE MA-

DE MAIORIBVS PROPHETIS.

TABVLA 20.

PRINCIpaliores inter prophetas numerantur quatuor,—

- Esaias, qui prophetauit—
  - Sub Ozia, Ioathan, Achaz, Ezechia, Regibus Iuda, Esai. 1. in princip.
  - Contra—
    - Iudæam & Hierusalem.
    - Deinde etiã contra gentes, videlicet
      - Babylonem,
      - Philistæos,
      - Damascũ, &c.
  - De
    - Aduentu Christi,
    - Vocatione gentium,
    - Regno Iuda & Hierusalem. Hieron. hic in prologo.
  - Et habet cap. 66.
- Hieremias, qui prophetiam suam cõtexuit—
  - In diebus Iosiæ, Ioachim filii Iosiæ, & Sedechię eiusdem Iosię filii, vsque ad quintum mensem captiuitatis Hierusalem. Orig. hic Homil. 1.
  - In Iuda & Beniam. Hieronym.
  - De
    - Futura siccitate, & aduentu regis Babylonii. Athanas.
    - Captiuitate Iudęorum & destructione ciuitatis Hierusalem.
  - Et habet cap. 52.
- QVIBVS interserun-tur—
  - Threni & oratio Hieremię de planctu & Lamentatione propter istam destructionem. Et habet capitula. 5.
  - Baruch, in quo continetur—
    - Prophetia eiusdẽ quę facta est—
      - Post destructum Hierusalẽ per Chaldęos.
      - Ad captiuos in Babylonia.
      - De p̃nũciatione reditus populi Israel, & eorum quę ventura erant temporibus vltimis.
    - Et oratio Hieremiæ, in qua
      - Prohibetur Idololatria.
      - Narratur captiuitatis huius causa.
      - Detegit idolorũ falsitas & ĩpietas.
  - Et habet c. 6.
- Ezechiel, qui se testatur prophetasse—
  - Tempore captiuitatis, in qua simul cum Daniele fuit. August. in Psal. 64.
  - Eis qui cum eo captiui fuerant. Athanasius.
  - De
    - Sceleribus Iudęorum,
    - Ruina Hierusalem,
    - Et de eius reparatione.
    - Et in summa eundem habuit scopum, quem Hieremias.
  - Et habet c. 48.
- Daniel, qui prędicauit
  - Eodem scilicet captiuitatis tempore in Babylone. Augustin. de mirabilibus sacrę scripturę.
  - Populo Iudaico, cui etiam contemporaneus suus prophetauit Ezechiel.
  - De
    - Mundi Monarchia, & de mutationibus temporum.
    - Potestate ac ęternitate regni Christi.
    - Historia Susannę.
    - Destructione Belis, & interfectione Draconis.
  - Et habet c. 14.

DE MI-

DE MINORIBVS PROPHETIS. TAB. 21.

E Orũ prophetarũ, qui à Maiorib⁹ noſtris dicti sũt Minores, fuerũt 12.

1. Oſee qui prophetauit
- Sub Ozia &c. & Ieroboam. Vide Gloſſ. ordinariam Oſee. in principio.
- Contra Samariam, id eſt, decem tribus Iſrael, ibidem.
- De
  - Idololatria populi Iſrael, ſignata per mulierem meretricem.
  - Inũdatione pctõrum, cũ admonitiõe, vt filij Iſrael ad Dñm cõuertãtur.
- Et habet ca. 14.

2. Iohel, cuius prophetia facta eſt
- Eiſdem temporibus, quibus Oſee, Vide Auguſt. de ciuitat. lib. 18. cap. 27.
- Tribui Iuda & Hieruſalem. Hieron. hic in prolog.
- De
  - Conſumptione terræ Iudæorũ, per ęrucã, bruchũ, locuſtã & rubiginẽ.
  - Iudicio futuro, & ſpiritusſancti effuſione.
- Et habet ca. 3.

3. Amos, qui prædicauit
- Qñ & Eſaias ꝓphetiæ ſuæ habuit exordiũ, nẽpe ſub Ozia. Hier. et Aug. ibid.
- Contra gentes finitimas, Damaſcũ, Gazam, Aſcalon, Azotũ, Accaron, Tyrũ, Idumęam, Theman, filios Ammon & Moab. Hieron. & Athanaſ.
- De
  - Sceleribus Iudæorum & gentium.
  - Ira Dei & vindicta ſuper eos ventura.
  - Pœnitentia, ad quam prædicit finalem reparationem.
- Et habet ca. 9.

4. Abdias, quẽ ꝓphetaſſe dicũt
- Tempore regis Ioſaphat.
- Contra Idumæos, & perſecutores filiorum Iſrael Athanaſius.
- De venturis ſuper Edom ſiue Eſau calamitatibus.
- Et habet cap. 1.

5. Ionas, qui ꝓphetauit
- Sub Rege Ozia, & Ieroboam.
- Niniuitis, ſub quo nomine ſalutem gentium præfigurat.
- De ſubuerſione futura, niſi egerint pœnitentiam.
- Et habet cap. 4.

6. Michæas, à quo edita eſt, ꝓphetia
- Regnante Ioathan.
- Contra Hieruſalem & Samariã, contra Achab, & contra ꝓphetas ſeductores Athan. in Synop.
- De
  - Vaſtatione & captiuitate Samariæ.
  - Interitum principum Iſrael & pſeudoprophetarum.
  - Ingratitudine & malitia eorundem.
- Et habet ca. 7.

7. Nahum, qui texuit vaticiniũ ſuum
- Eodem tempore, quo & Michæas,
- Aſſyriis, & præcipuè Niniuitis iterum relapſis
- De iudicio & interitu illis obuenturo.
- Et habet cap. 3.

8. Abacuc, cuius prophetia emicuit
- Tempore captiuitatis duarum tribuum ſub Manaſſe.
- Aduerſus Babylonem & Nabuchodonoſor, Hieron. ad Chromatium.
- De
  - Diſputatione, quam propheta habuit cum Deo, cur in hoc mundo iuſti conculcentur, & proſpere cedat impiis.
  - Paſſione Chriſti.
  - Aduentu Domini, & ſubmerſione Regni Babylonici.
- Et habet ca. 3.

9. Sophonias, qui ſcripſit prophetiam
- In dieb. Ioſię filii Amon regis Iudæ. Auguſt. de ciuit. Dei lib. 18. ca. 33.
- In Hieruſalem, & vniuerſa Iudęa, ac deinde etiam contra gentes. Athanaſ.
- De
  - Seruatore & reſurrectione eius.
  - Iudicio Dei contra falſos deos & gentes extraneas.
  - Conſolatione populi Iſrael.
- Et habet ca. 3.

10. Aggæus in numerũ prophetarũ cooptatus, ſcripſit
- Secũdum
  - Auguſtinum lib. 18. de ciuit. Dei. ca. 35.
  - Gloſſam hic, Poſt reditum à captiuitate.
  - Sub
    - Zorobabel &
    - Dario.
- Zorobabeli, Ieſu filio Ioſedek, & toti populo, qui erat in Iuda, & Hieruſalẽ.
- De
  - Reuerſione populi Iudæorum,
  - Reędificatione templi,
  - Renouatione ciuitatis,
  - Aduentu Chriſti.
- Et habet ca. 2.

11. Zacharias, qui ꝓphetauit
- Duobus menſibus poſt Aggæum. Hieron. hic in prologo.
- Eiſdem, quibus & Aggęus.
- De
  - Liberatione Iudæorum, & vindicta contra inimicus eorum.
  - Humilitate aduentus Chriſti & paſſionis eiuſdem.
- Et habet ca. 14.

12. Malachias, qui ꝓphetico ſpiritu illuſtratus vaticinatus eſt.
- Eiſdem temporibus, quibus Aggęus & Zacharia. Hieron. hic in prolog. ſcilicet poſt reditum è Babylone.
- Ad Iſrael ſiue ſuper Iſrael, & non contra eam. Hieron. hic.
- De
  - Abiectione populi Iudæorum & ſacrificiorum eius.
  - Aduentu Chriſti, & vocatione gentium.
- Et habet cap. 4.

DE RATIONE CONSOLANDI AFFLICTOS, vltima veteris testamenti parte. TABVLA 22.

QVOMODO NOS ad crucem, & tribulationes perferẽdas oporteat esse animatos, exemplo demõstratur Machabęorum in duobus libris —

- Primo, in quo agitur de —
  - Præliis inter Hebræorum duces, & gentem Persarum.
  - Liberatione populi sub
    - Matathia,
    - Iuda,
    - Ionatha,
    - Simone.
  - Et habet cap. 16.
- Secundo, in quo —
  - Repetuntur quædam in primo libro dicta.
  - De nouo superaddũtur nõ pauca de
    - Tribulatione populi.
    - Constantia septem fratrum, & matris eorum in tormentis perpessis ab Antiocho.
    - Liberatione populi per Iudam Machabæum.
  - Et habet cap. 15.

DE SVMMA LIBRORVM NOVI TESTAMENTI.

TABVLA 23.

IN LIBRIS NOui testamenti agitur de ecclesiæ Christianę

- Capite, & fundamento, quod est Christus. Continet autem hæc pars, dictorum, factorumq́ue Christi narrationem historicam.
- Corpore, & membris eius, hoc est, de vniuerso Christianitatis statu, in qua parte populus Christianus variis tam fidei præceptis instruitur, quàm regulis morum.

DE DICTIS, ET FACTIS CHRISTI, PRIMA noui testamenti parte. TABVLA 24.

FVNDAMENTVM religionis Christianæ, siue recta, & vera in Iesum Christum fides, in quatuor continetur Euãgeliis, secundum —

- Matthęum, in quo principaliter de Christi agitur humanitate. & habet capita 28.
- Marcum, in quo præcipuè de Christi agitur fortitudine, & resurrectione. & habet capita. 16.
- Lucam, in quo agitur specialiter de sacerdotio Christi. & habet c. 24.
- Ioannem, in quo diuinitatis Christi aperiũtur sacramẽta. & habet c. 21.

ORIGENES DE RECTA IN DEVM FIDE, Dialogo I.

Hæc tamen quatuor vnum tantum sunt Euangelium: quia vnum nobis decantarunt Deum.

DE VNIVERSO ECCLESIÆ CATHOLICÆ STATV, secunda noui Testamenti parte. TABVLA 25.

IN SECVNDA NOVI testamenti parte, quæ vniuersalis ecclesiæ cõtinet statum, describũtur ipsius sanctæ, & catholicæ Ecclesiæ
- Initia, vt in Actis Apostolorum.
- Progressus, vt in epistolis
  - Pauli, quas ad diuersas scripsit Ecclesias.
  - Canonicis, in genere ad omnes ecclesias perscriptis ab aliis Apostolis, videlicet
    - Iacobo,
    - Petro,
    - Ioanne,
    - Iuda,
- Finis, vt in Apocalypsi B. Ioannis, & Apostoli & Euangelistæ.

DE NASCENTIS ECCLESIÆ CATHOLICÆ infantia & initiis. TABVLA 26.

INITIA NAscentis Ecclesiæ explicant in Actis Apostolorum, vbi agitur de
- Prædicatione Euangelii per vniuersum totius orbis ambitum, & prædicationis huius fructibus, à princip. vsque cap. 11.
- Priuilegio & officio hominis Christiani, cap. 11. & 12.
- Conuersione gentium, à cap. 12. vsque in finem.
- Ecclesiæ catholicæ
  - Persecutionibus
  - Et triumphis

  Per discursum.

Et habet capita 28.

DE DOCTRINÆ ET FIDEI CHRISTIANÆ progressu. TABVLA 27.

PROGRESSVS Ecclesiæ & fidei Catholicæ non parũ promotus est Epistolis Apostolorum
- Pauli ad
  - Ecclesias decem,
    - Romanos 1.
    - Corinthios 2.
    - Galatas 1.
    - Ephesios 1.
    - Philippenses 1.
    - Colossenses 1.
    - Thessalonicences 2.
    - Cum ea quę dicitur ad Hebræos.
  - Discipulos quatuor
    - Timotheum 2.
    - Titum 1.
    - Philemonem 1.
- Iacobi 1., Petri 2., Ioannis 3., Iudæ 1. — Quæ pertinent ad
  - Omnia omnium ecclesiarum membra,
  - Diuersas hominum ordines & status,
  - Virtutes & Theologicas,
  - Confirmationem doctrinæ apostolicæ, & falsorum dogmatum euersionem.

EPISTO-

EPISTOLA PAVLI AD ROMANOS DE LEGE, operibus,& gratia. TABVLA 28.

IN EPISTOLA ad Romanos, per quam diuus Paulus eos reuocat ab erroribus gentiliũ & cæremotijs legis, ad veram, & catholicam fidem, agitur de —

- Lege naturæ, cap. 1.
- Imperio & poteſtate iudiciaria, cap. 2.
- Scripta lege Decolagi, eod.
- Circuncisione & cæremonijs legis Moſaicæ, cap. 3.
- Fide & eius iuſtitia, cap. 4.
- Modo, & forma iuſtificationis, cap. 5.
- Noua lege ſpiritus, ſiue gratiæ, cap. 6. & 7.
- Lege peccati, ſiue culpa originali prædictæ gratiæ legi contraria, cap. 7. & 8.
- Electione Dei gratuita, & prædeſtinatione æterna. capit. 11. & inde vſque in finem.

Et habet cap. 16.

EPISTOLÆ PAVLI AD CORINTHIOS. TABVLA 29.

AD Corinthios diuus Paulus duas ſcripſit epiſtolas —

Primam de variis fidei dogmatibus, & correctione morũ, in qua reprehẽdit errores eorum, qui —

- Baptiſmi vim ex miniſtrorum æſtimabant ſanctitate, verſ. Obſecro, & toto cap. 3. & 4.
- Fidei ſimplicitatem ad philoſophiam reducere conabãtur, eo. c. 1. ver. Verbum crucis, vſq; in fi. & toto c. 2.
- Immunditiis, & fornicationibus coinquinati erant, cap. 5. & 6.
- Matrimonia damnabant.
- Cum idololatris colludebant, dæmoniis oblata comedentes, cap. 8. 9. & 10.
- Euchariſtiæ cõmunione pernicioſe abutebantur, c. 11.
- De donis gratiæ gratis datæ non rectè ſentiebant, capit. 12. 13. & 14.
- De mortuorum reſurrectione malè credebant, cap. 15.
- Ad colligendas contributiones in vſus pauperum, tardiores erant.

Et habet cap. 16.

Secũdam de fructibus pœnitentiæ, in qua emẽdatos cõſolatur, & hos tractat locos quaſi cões —

- Deum ſuorum eſſe liberatorem, cap. 1.
- Literam occidere, ſpiritum autem viuificare, cap. 3.
- Per vaſa humilia Deum ſæpe efficere magna, cap. 4.
- Hic nos exulare, vt in cœlo æternam habeamus manſionem, cap. 5.
- Triſtitiam quæ eſt ſecundum Deum, non carere conſolatione, cap. 7.
- Tandem de variis agit ſuæ doctrinæ defenſionibus, vſque in finem epiſtolæ.

Et habet capit. 13.

EPISTOLA PAVLI AD GALATAS DE RETECTIONE falsæ doctrinæ, in quam Galathæ per pseudoapostolos abducti fuerant. TABVLA 30.

IN HAC epistola agitur de —
- Fide semel suscepta non temerè mutanda, cap. 1.
- Fidei catholicæ veritate, atque certitudine, d. cap. 1. & 2.
- Circuncisionis necessitate falsò præsumpta, cap. 3. & 4.
- Iustificatione, ibiq; de operibus carnis, & fructibus spiritus. cap. 5, & 6.

Et habet cap. 6.

EPISTOLA PAVLI AD EPHESIOS DE LAVDIBVS constantiæ in retinenda veræ fidei catholicæ doctrina. TABVLA 31.

IN QVA EPHEsios hortatur ad —
- Gratitudinem Deo pro beneficiis acceptis exhibendam, cap. 1. 2. & 3.
- Omnis generis virtutum studia capessenda, à c. 3. vsque in finem.

Et habet cap. 6.

AD PHILIPPENSES DE FVGIENDA PRIMATVS ambitione, & studio humilitatis amplectendo. TABVLA 32.

IN QVA diuus Paulus Philippenses
- Instruit simpliciores ad
  - Constantiam in perferendis persecutionibus, cap. 1.
  - Vnitatem fidei, Humilitatem veram, Timorem Dei, Patientiam. — cap. 2.
- Præmonet vt sibi caueant à
  - Pseudoapostolis, quos vocat Malos operarios, & Concisionem. — capit. 3.
- Solatur à vera voluptate, quæ ex solidis paratur virtutibus, cap. 4.

Et habet capita 4.

EPISTOLA AD COLOSSENSES DE RECTA AD Deum via. TABVLA 33.

CONTINET exhortationem ad
- Amorem Christi, eiusque doctrinam, seu fidem catholicam, cap. 1. & 2.
- Honesta hominis Christiani officia, cap. 3. & 4.

Et habet cap. 4.

EPISTOLA PAVLI AD THESSALONICENSES. TABVLA 34.

AD QVOS duas scripsit epistolas
- Vnam de patientia ī aduersis, habentem
  - Gratiarum actionem pro fructibus fidei; cap. 1.
  - Consolationem
    - Tam sui ipsius,
    - Quàm Thessalonicensium. } cap. 2.
  - Amorem diui Pauli erga Thessalonicen. cap. 3.
  - Correctionem errantium, cap. 4.
  - Regulas virtutum. } Et habet cap. 5.
- Alteram de nouissimis temporibus, in qua
  - Commendat Thessalonicenses,
  - Præmuit à timore iudicii, cap. 2.
  - Monet
    - Vt caueant à conuersatione hæreticorum.
    - Ne deficiant in bono, cap. 3. } Et habet c. 3.

EPISTOLÆ PAVLI AD TIMOTHEVM. TABVLA 35.

AD HVNC quoque duas scripsit Epistolas, quarum
- Prima est de officio episcop, siue de ecclesiastica disciplina, in qua agitur de
  - Defensionem doctrinæ sanctę, cap. 1.
  - Oratione, cap. 2.
  - Impositione manuum, cap. 3.
  - Honestate vitæ, cap. 4.
  - Liberalitate erga pauperes, cap. 5.
  - Iuri sdictione ecclesiastica, eod.
  - Prædicatione Euangelij, cap. 6. } Et habet cap. 6.
- Secunda in qua substituit Timotheum, eumque instruit
  - Martyrio pro vera fidei catholicæ doctrina libenter suscipiendo.
  - Regula Catholicæ veritatis,
  - Nouissimorum temporum malitia. } Et habet.c. 4.

EPISTOLA D. PAVLI AD TITVM, DE VITA, ET honestate clericorum. TABVLA. 36.

IN QVA instruit eundem,
- Quales debeat ordinare
  - Episcopos,
  - Presbyteros,
  - Diaconos. } cap. 1.
- Quæ vera sit Christianæ religionis doctrina de
  - Fide,
  - &
  - Moribus. } cap. 2.
- Quomodo tractandi sint
  - Falsi Christiani,
  - A fide alieni,
  - Hæretici. } cap. 3.

} Et habet cap. 3.

AD PHILEMONEM, DE POENITENTIBVS ITERVM in gratiam recipiendis, TABVLA 37.

ROGAT Philemonem, vt ignoscat Onesimo per
- Viscera sua,
- Commune societatis vinculum,
- Mutuum inter illos amorem.

Et habet cap. vnicum.

AD HEBRÆOS, DE EVANGELIO, ET FIDE Christiana, contra legis antiquæ cultum, & obseruantiam. TABVLA 38.

IN QVA APOstolus ostendit
- Defectum, & euacuationẽ legis Mosaicæ,
- Perfectionem legis euangelicæ,
- Et quòd Christus verus Deus sit, & verus homo, Dei, & hominum mediator.

Et habet cap. 13.

DE EPISTOLIS CANONICIS. TABVLA 39.

IN EPIstolis
- Iacobi
- Petri
- Ioannis
- Iudæ,

Describuntur
- Sustinentia aduersitatis,
- Fuga carnalis voluptatis,
- Amor supernæ, & diuinæ charitatis.
- Deletio veterum literarũ, hoc est, peccatorũ, & superscriptio nouarum, id est,
  - Gratiarum,
  - Virtutum,
  - Donorum,
  - Bonorum operum.

EPISTOLA D. IACOBI, DE FIDEI FRVCTIBVS, & hominis Christiani operibus. TABVLA 40.

D. IACOBVS in sua epistola agit de
- cap. 1.
  - Fortitudine, & constantia,
  - Spe, & fiducia,
  - Aequanimitate.
- cap. 2.
  - Pudicitia,
  - Iustitia,
  - Operibus misericordiæ,
  - Assiduitate, & vigilantia,
- cap. 3.
  - Linguæ temperantia,
  - Sapientia.
- cap. 4.
  - Humilitate, & obedientia,
  - Pœnitentia,
  - Benignitate, & beneuolentia,
  - Integritate conscientiæ.
- cap. 5.
  - Mediocritate,
  - Sobrietate, & temperantia,
  - Longanimitate,
  - Religione,
  - Charitate,
  - Correptione mutua,

Et habet cap. 5.

EPISTO-

EPISTOLÆ D. PETRI.

TABVLA 41.

D. PETRI duæ extant Canonicæ Epiſtolæ,—
- Prima de nouo induendo homine, ſiue de reformãdis in Eccleſia moribus. Agitur enim in————
  - Specie de gratiarum actione, cap. 1.
  - Genere de officijs ——
    - Seruorum, cap. 2.
    - Coniugum, cap. 3.
    - Hominis politici, cap. 4.
    - Eccleſiaſticarum perſonarum, cap. 5.
  - Et habet capita. 5.
- Secunda partim de futura rerum immutatione, In qua agitur de ————
  - Laudibus fidei, cap. 1.
  - Fugienda hæreticorum conſuetudine, cap. 2.
  - Præparatione ad futurum iudicium, cap. 3.
  - Et habet capit. 3.

EPISTOLÆ B. IOANNIS.

TABVLA 42.

B. IOANNES ſcripſit Epiſtolas tres: ——
- Primã, de virtutibus Theologicis,
  - Fide,
  - Spe, &
  - Charitate.
  - Et habet capita. 5.
- Secundam, De perfectione fidei, quæ conſiſtit in charitate. vnde————
  - Electam & filios eius commendat.
  - Hortatur ad fraternam charitatem:
  - Monet vt hæreticos deuitent.
  - Et habet cap. vnicum.
- Tertiam de veris Dei filiis, quales ſoli ſunt illi, qui bene operantur, ſiue de hoſpitalitate. In hac————
  - Extollit pietatem Gaii, quam exercebat in peregrinos.
  - Exhortatur eundem, vt in ipſa pietate perſeueret.
  - Et habet cap. vnicum.

EPISTOLA IVDÆ CATHOLICA, DE fide cum Charitate coniuncta.

TAB. 43.

IN QVA D. Iudas Hæreticorũ
- Impietatem detegit,
- Errores refutat,
- Mores deſcribit.
- Doctrinam cõmendat.

His in fine ſubiicit—
- Regulam, quomodo tractandi ſint hæretici.
- Et capitulum habet vnicum.

DE MILITANTIS ECCLESIÆ FINE, & futuro triumphantis Ecclesiæ statu: siue de Prophetia Noui Testamenti, quæ habetur in Apocalypsi B. Ioannis Apostoli. TABVLA 44.

IN APOcalypsi Beat. Ioannis Apostoli continentur visiones septem,

- Prima, quæ septem habet Epistolas, in quibus plenissime traditur, quidquid ad verissimum pertinet Christianismum, à principio huius libri vsque ad cap. 4.
- Secunda, in qua sunt sigillorum mysteria, à cap. 4. vsq; ad octauũ.
- Tertia, quæ habet septem angelos tuba canentes, à cap. octauo vsq; ad duodecimum.
- Quarta, de
  - Muliere amicta sole, Draconeque mulierem insequente, ac de ore flumen aquarum post fugientem in desertum locum mittente.
  - Bestijs è mari terraque ascendentibus, à cap. 12. vsque ad cap. 15.
- Quinta, de
  - Effusione septem phialarum iracundiæ Dei viuentis.
  - Mari vitreo igni mixto.
  - His qui vicerunt bestiam, & eorum lætitia cantantium carmen lætitiæ agni, à cap. 15. vsq; ad cap. 17.
- Sexta, in qua describitur Babylon, & agitur cùm de illius, tum de bestiarum draconisque condemnatione, ac de terrore eorum qui pereunt, & consolatione eorum, qui salui fiunt.
- Septima, quæ est de Sabbatho & gloria, quam electi habituri sunt sub illud tempus, & in seculo futuro, à cap. 21. vsque in finem Apocalypseos.

Et habet c. 22

VERSVS F. PETRI A. ROSENHEIM, MONACHI BENEdictini, quibus librorum vtriusq; testamenti, & ordinem complectitur, & argumentum, adiecto vbiq; & libri & capitis cuiusq; Numero Claruit is Petrus, Anno.1420.

LIBROrum veteris testamenti, iuxta cōmunem diuisionem, alii dicuntur

		Libri	Catalogus librorum veteris Testamenti.	Capitula
Legales	Genesis.	1	Astra, polum, iuncta terra, Genesisq; Patres dat.	50
	Exodus.	2	Bis quinis verbis, simul & plagis patet Exod.	40
	Leuiticus,	3	Cūcta patent genera sub Leuitico, quibus offers.	27
	Numeri.	4	Da populo q̄ sint loca, per tribus Numeris hinc.	36
	Deuteron.	5	Ecce patens ordo, sequitur legem modò Deuter.	34
Historiales	Iosue.	6	Funiculo Iosue diuidit sorte quoq; terram.	24
	Iudicum.	7	Grandes Iudicibus addūt sacra scripta triumphos.	21
	Ruth.	8	Humanus Booz dignam Ruth copulat ad se.	4
	Regum 1.	9	Interitum primo lege Saulis, Heli quoq; Regum.	31
	Regum 2.	10	Iam Regum Deuter scribit Regis Dauid acta.	24
	Regum 3.	11	Lecta placet bonitas Salomonis Regia terno.	22
	Regum 4.	12	Mors patet & status in quarto Regum Helisæi.	25
	Paralipomen. 1.	13	Nobile fert iterum sceptrum Dauid Para primo.	29
	Paralipomen. 2.	14	Ordo patet, quæ sint Paralipom. regna secundi.	36
	Esdrę 2.	15	Plebs Cyri iussu redit, ædificat, iuuat Esdras.	10
	Esdrę 1.	16	Quàm grauiter Nehemias ædificet, docet ipse.	13
	Tobias.	17	Sacris doctrinis ornat natum bene Tobi.	14
	Iudith.	18	Trux dux, quid possit Deus Israel, arte Iudith scit.	16
	Hester.	19	Vindictā populi, qua pendet Aman, docet Hester.	16
	Iob.	20	Ardua sic bella tua Iob patientia vincit.	42
Sapientiales	Psalterium.	21	LIBER PSALMORVM.	150
	Prouerbia.	22	Blāditur, sua lux, Salomon, Prouerbia quòd sint.	31
	Ecclesiast.	23	Cunctam spem mundi vanam docet Ecclesiastes.	12
	Cant. Cant.	24	Dulcia sponsus habet cum sponsa cantica cordis.	8
	Sapientia.	25	Ecce sic Sapiens tractando multa reuelat.	19
	Ecclesiastic⁹.	26	Florida scripta liber tenet Ecclesiasticus in se.	51
Prophetales	Esaias.	27	Gentes saluatas ait, & Christum aduocat Isai.	66
	Hieremias.	28	Hinc stolidam monuit Hierusalem Hieremias.	52
	Threni.		Ingemuit stylus euersam flens Ierusalem Thren.	5
	Baruch.	29	Iusta suos fratres Baruch docet & pia facta.	6
	Ezechiel.	30	Legem, & structuras hinc templi scribit Ezechiel.	48
	Daniel.	31	Mira suis offert Daniel lectoribus Acta.	15
	Oseæ.	32	Nos satis Oseæ populi dat crimina nosse.	14
	Iohel.	33	Ore sacro clamat Iohel, vt pœniteamus.	3
	Amos.	34	Plus scelus Israel hinc, quàm inde, cōcutit Amos.	9
	Abdias.	35	Quæ studet Abdias describere, sunt super Esau.	1
	Ionas.	36	Regem solicitum reddit Ionas populumq;.	4
	Micheas.	37	Stultam Samariam nescis reuocare Michæa.	7
	Nahum.	38	Te sceleris causa Nahum, Niniue, reprehendit.	3
	Abacuc.	39	Vir se custodit Abacuc, sed disputat audax.	3
	Sophonias.	40	Alta timent corda, quæ Sopho die premit iræ.	3
	Aggæus.	41	Blanditur templum bonus Aggeus ædificari.	2
	Zacharias.	42	Confixum tradit obijsse Iesum Zacharias.	14
	Malachias.	43	Disce tenere Dei legem Malachiq; Sacerdos.	4
Et hi duo ad historicos pertinent.	Machabæorū 1.	44	Et tractant patria pro lege mori Machabæi.	16
	Machabæorū 2.	45	Frangis tu Princeps Machabæe malosq; secundo.	15
		SVMMA 45		SVMMA 1074

CATA-

CATALOGVS LIBRORVM NOVI Testamenti.

Noui etiã testamenti librorũ pertinent alij ad

Pertinent ad	Liber	LIBRI		CAPITA
Legẽ, scilicet gratiæ, vt 4. Euãgelia,	Matthæi,	1	Glorificat titulus hominem ſcribendo Matthæus.	28
	Marci,	2	Hoc teneat quoniam Marci ſcripto Leo ſurgit.	16
	Lucæ,	3	Ipſis tu Dominum ſcriptis Lucas vitulum das.	24
	Ioannis.	4	Iure tuis, Aquila, ſcriptis Deitas reſeratur.	21
Historiam, vt Acta Apoſtolorum.		5	ELECTVM vas his ſcriptis Actus bene pãdunt.	28
Sapiẽtiam diuinam, vt Epiſtolæ — Pauli —	Roman.	6	LEGE tua, quam Paule doces, das MYſtica Roman.	16
	Corinthios 1	7	Multos tu quæris doctrinis Paule Corinthis.	16
	Corinthios 2	8	Hos tibi nunc Paule ſubiectos altera Cor. dat.	13
	Galatas.	9	Obiurgat tangens falſos pſeudo Galatas Paul.	6
	Ephesios.	10	Paule tuis facis Epheſios ſcriptis bene firmos,	6
	Philippen.	11	Quos tua doctrina conuertit Paule, Philipp. ſtant.	4
	Coloſſenſ.	12	Robora tuta dedit Paulus reparans Coloſſenſes.	4
	Theſſalonicẽ. 1	13	Scripta tenent etiam Pauli Theſſalonicenſes.	5
	Theſſalonicẽ. 2	14	Te tua confortet Pauli nunc altera Theſſal.	3
	Timotheum. 1	15	Vndiq; te fortem Paulus firmat Timothæe.	6
	Timotheum. 2	16	Alterius vitam doctrina dedit Timo. ſcripti.	4
	Titum.	17	Blandas vt caueas hæreſes, te flagito Tite.	3
	Philemonẽ.	18	Confidens vult te à Philemone Oneſime ſumi.	1
	Hebræos.	19	Dat validã normam Paulus ſcribẽs ad Hebræos.	13
	Iacobi.	20	Faſtum, verboſos, æris cupidos reprobat Iac.	5
		21	Gaudet, vt euadat Domini grex, Paſtor ouilis.	5
	Petri 1.	22	Nunc vitæ curſum fluidum docet altera Petri.	3
	Petri 2.	23	Inſtat, vt eſſet amor perfectus, prima Ioannis.	5
	Ioannis 1.	24	Iuſſit, vt alteruter amor aſſit deutra Ioannis.	1
	Ioannis 2.	25	Laudat vt ad melius harum trahat vltima Iohã.	1
	Ioannis 3.	26	Multis verba bona Iudæ dant gaudia vitæ.	1
	Iudæ.			
Prophetiam, vt Apocalypſis B. Ioannis.		27	Nos voluit bene ſic Apocalypſis fore cautos.	22
			SVMMA	260
	SVMMA	27		

Summa vtriuſque teſtamenti — Librorum 72. Capitum 1334.

ALII VERSUS, QUI LIBRORUM UTRIUSQUE TEstamenti non nisi simplicem complectuntur ordinem, & nomenclaturam.

Genesis, Exo. Leui. Numerorum, Deuteronomi.
Post Iosue, Iudicum, Ruth, Regum, Paralip. Esdræ.
Tobias, Iudith, Ester, Iob, Dauidicusque.
Verba dat Eccle. Cantat, Sapit, Ecclesiastic.
Esai. Hieremi. Baruch, Ezech. Danielque.
Ose. Iohel, Amos, Abdi. Ionas, Michæ. Nahum, Abac.
Sophon. Aggeus. Zacha. Malachias, Machabæus.

Mathæus, Marcus, Lucas, postremò Ioannes.
Roma. Corinth. Galat. Eph. Philippen. Colosenses.
Thessal. & Timothæus, Titus, Philemon, Hebræus.
Et Actus, Iacob, Petrus, Ioan. & Iudas, Apoc.

SEQUUNTUR NUNC

SENTENTIÆ ALIQUOT IPSIUS SCRIPTURæ diuinæ, quæ vniuersam complectuntur totius doctrinæ Christianæ summam.

ESAIAE I.

Quiescite agere peruersè, discite bene facere, quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam.

TOBIAE IIII.

Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.

PSAL. XXXVI.

Spera in domino, & fac bonitatem.

IBIDEM.

Declina à malo, & fac bonum.

ECCLE. ULT.

Time Deum, & mandata eius obserua: hoc est omnis homo.

ECCLESIASTICI II.

Fili, concupiscens sapientiam, conserua iustitiam.

MATTH. VII.

Omnia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex, & prophetæ.

ET XIX.

Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

ITEM XXII.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua, Deuter. 6. Hoc est maximum, & primum mandatum.
Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut te ipsum, Leuitic. 19. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & prophetæ.

MARCI XII.

Maius horum aliud mandatum non est. Et paulò post: Vt diligatur Deus ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine, & diligere proximum tanquàm se ipsum, maius est omnibus holocaustomatibus, & sacrificiis.

LUCÆ

LVCAE X.

CHRISTVS his addit, *Hoc fac, & viues.*

IOAN. XIII. & XV.

Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos.

AD ROMAN. XII.

DILECTIO sine simulatione. Odientes malum, adhærentes bono.

ROM. XIII.

NEMINI quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Nam, Non adulterabis, Non occides, Non furabens, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.

IBIDEM.

ABIICIAMVS ergo opera tenebrarum, & induamus arma lucis.

AD GALAT. V.

OMNIS enim Lex in vno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum.

IBIDEM.

DICO autem in Christo: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem.

DE OPERIBVS CARNIS, IBIDEM.

TABVLA 45.

MANIFESTA sunt autē opera carnis, quę sunt, —
- Fornicatio,
- Immunditia,
- Impudicitia,
- Luxuria,
- Idolorum seruitus,
- Veneficia,
- Inimicitiæ,
- Conten tiones,
- Aemulationes,
- Iræ,
- Rixæ,
- Dissensiones,
- Sectæ, Inuidiæ,
- Homicidia,
- Ebrietates,
- Comessationes,

Et his similia: qualia qui agunt, regnum Dei non consequentur.

DE FRVCTIBVS SPIRITVS IBIDEM.

TABVLA 46.

FRVCTVS AVtem spiritus sunt— { Charitas, Gaudium, Pax, Patientia, Benignitas, Bonitas, Longanimitas, Mansuetudo, Fides, Modestia, Continentia, Castitas. } Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis.

SVMMA BIBLIORVM EX SENTENTIA PATRVM

SIVE

DE VERBO BREVIATO.

AVGVSTINVS.

Præcepta multa sunt in lege, quibus ipsa bona vita continetur, imperatur, & discitur. Multa omnino præcepta sunt, & innumerabilia: Præceptorum ipsorum paginas vix quisquam enumerat, quanto magis ipsa, quæ voluit? tamen Deus propter eos, qui se possent excusare, vel quia eis non vacat legere, vel quia non norunt legere, vel quia non possunt facilè intelligere, vt excusationem nemo habeat in die iudicij, voluit, sicut scriptum est, consummare, & breuiare verbum super terram. Hoc ipsum verbum consummatum, & breuiatum, nec obscurum Deus esse voluit. Ideo breue, ne non vacaret legere: ideò apertum, ne quis dicat, non mihi licuit intelligere. Est autem hoc verbum consummans, & breuians: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. Et proximum tuum sicut te ipsum. In his duobus præceptis tota lex pendet, & prophetæ, Matth. 22. August. lib. de disciplina Christiana, cap. 1.

ORIGENES IN CAP. IX. AD ROM. LIB. VII.

Sic Origenes interpretans illud Pauli ad Rom. 9. ex Isai. cap. 10. Quia verbum breuiatum faciet dominus: Possumus autem, inquit, & totius doctrinæ verbum dicere breuiatum: vt quod prius lex, & prophetæ continebant in latitudine præceptorum, veniens dominus pronunciaret, & diceret: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex totis viribus tuis, & ex tota anima tua; & proximum tuum sicut te ipsum. In his duobus mandatis pendet omnis lex, & prophetæ. In quo prophetas, & legem duobus his sermonibus breuiauit.

QVIBVS IN REBVS CVLTVS CONSISTAT diuinus. TABVLA 47.

DEVS (vt habetur in glo. Ecclesiast. 2.) verè colitur { Fide, Spe, & Charitate. } Nam Deo nos { Fides excitat, Spes erigit, Charitas iungit. } Aug. in soliloquio

IDEM AVGVSTINVS DE EODEM.

TABVLA 48.

TRIA SVNT, QVIBVS ET ſcientia omnis, & prophetia militat	Fides, Spes, Charitas.	Aug. lib. 1. de Doctrina Christiana, cap. 37.

CONFIRMATIO EIVSDEM, EX SENTENTIA D. Pauli. TABVLA 49.

NVNC autem manent tria hæc	Fides, Spes, Charitas,	Maior horum eſt charitas. 1. Cor. 13.

CVR PAVLVS HOC LOCO CHARITATI PRIMAS tribuat partes.

Non obſcurè his verbis D. Paulus innuit, Charitatem inter cæteras virtutes, quas vocant Theologicas, principem tenere locum, cuius rationem reddere videtur D. Auguſtinus ſuper Ioan. ſermone 83. his verbis: Vbi charitas eſt, quid eſt quod poſſit deeſſe? Vbi autem nō eſt, quid eſt quod poſſit prodeſſe? Dæmon credit, nec diligit: nemo diligit, qui non credit. Fruſtra quidem, ſed tamen poteſt ſperare veniam, qui non diligit: Nemo autem poteſt deſperare qui diligit. Itaq; vbi dilectio eſt, ibi neceſſario fides, & ſpes: & vbi dilectio proximi, ibi neceſſario, & dilectio Dei. Qui enim nó diligit Deum, quomodo diligit proximum tanquàm ſe ipſum, quandoquidem non diligit & ſeipſum? Eſt quippe impius, & iniquus. Qui autem diligit iniquitatem, non planè diligit, ſed odit animam ſuam. Hoc ergo præceptum Domini teneamus, vt nos inuicem diligamus, & quidquid aliud præcipit, faciemus, quoniam quidquid eſt aliud, hic habemus. Auguſtinus.

DE VIRTVTVM THEOLOGICARVM, FIDEI, SPEI, ET charitatis, vinculo. Auguſtinus.

Pia fides ſine ſpe, & ſine charitate eſſe non vult. Sic igitur homo fidelis debet credere, quod nondum videt, vt viſionem & ſperet & amet. Et viſibilium quidem rerum præteritarum, quæ temporaliter tranſierunt, ſola fides eſt, quoniam non adhuc videnda ſperantur, ſed facta & tranſacta creduntur, ſicut eſt illud, quòd Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, & reſurrexit, nec iam moritur, & mors ei vltra non dominabitur. Ea verò quæ nondum ſunt, ſed futura ſunt; ſicut noſtrorú ſpiritualium corporum reſurrectio, ita creduntur, vt etiam videnda ſperentur, ſed oſtendi modo nullo poſſunt modo. Quę verò ita ſunt, vt neque pretereant, neque futura ſint, ſed æterna permaneant, partim ſunt inuiſibilia, ſicut iuſtitia, ſicut ſapientia: partim inuiſibilia, ſicut Chriſti immortale iam corpus, ſed inuiſibilia intellecta conſpiciuntur, ac per hoc & ipſa modo quodam ſibi congruo videntur: & cum videntur, multo certiora ſunt, quàm ea, quæ corporis ſenſus attingit: ſed ideo dicuntur inuiſibilia, quia oculis iſtis mortalibus videri omnino non poſſunt. At illa quæ viſibilia ſunt permanentia, poſſunt, ſi oſtendantur, etiam his mortalibus oculis conſpici, ſicut ſe diſcipulis poſt reſurrectionem Dominus oſtendit, ſicut etiam poſt aſſenſionem Apoſtolo Paulo, & Stephano Diacono. Proinde iſta viſibilia permanentia credimus, vt etiam ſi non demonſtrétur, ſperemus ea nos quandoque viſuros. Nec ea tenemur ratione, intellectuque comprehendere, niſi vt ea, quia viſibilia ſunt, ab inuiſibilibus diſtinctius cogitemus, & cum cogitatione, qualia ſint, imaginamur, ſatis vtique nouimus, eo nobis nota non eſſe & cętera. Aug. ad Conſentiū, Epiſt. 85.

Rom. 6.
Io. 20. 21
Act. 7. 9.

NVM ISTARVM VIRTVTVM ALIA SINE ALIA exiſtere, aut prodeſſe queat. Idem.

Sine charitate quippe fides poteſt quidem eſſe, ſed non & prodeſſe. Propter quod & Apoſtolus Paulus: In Chriſto, inquit, Ieſu neque circuncìſio, neque præputium aliquid valet, ſed fides, quæ per dilectionem operatur. Sic eam diſcernens ab ea fidę, qua & dęmones credunt, & contremiſcunt. Auguſt. lib. 15. de Trinitate, cap. 18.

Galat. 3.
Iacob. 2.

DE

DE FIDE, PRIMA VERBI ABBREVIATI PARTE.

CONTINVATIO.

A fide ſcripturarum incipiant,qui cupiunt ad diuinæ magnificentiæ notitiam peruenire, Aug. ſuper Pſal.8.& Ambr.ſuper Pſal.quoque 118.Primum oportet,inquit, vt credamus vera eſſe Dei ſummi,quæ in diuinis legimus,oracula.

ALIA ORDINIS RATIO.

Fides ianua eſt,per quam introitur ad intelligendum, & amandum Deum: & ſignum eſt, per quod idem agnoſcitur Deus: Niſi enim credideritis,ait ſancta ſcriptura,nō intelligetis.Ecce enim quomodo non poteſt Deus agnoſci,antequàm credatur in eum. inde dicit Apoſtolus: Quomodò inuocabunt,in quem non crediderunt? Auguſt.in lib.De expoſitione Dominicæ orationis,& Symboli ad catechumenos,ſerm.2. Eſai.7. ad Rom. 10.

DE FIDEI NECESSITATE, PAVL. ad Heb.xj.

Sine fide, ait, impoſſibile eſt placere Deo: credere enim oportet accedentem ad Deum, quia eſt,& inquirentibus ſe remunerator ſit. Et Roman. 14. Omne quod non eſt ex fide, inquit, peccatum eſt.

DE NOMINIS NOTIONE.

Fides appellata eſt ab eo,quod fit. duæ ſyllabæ ſonant,cum dicitur, fides. Prima ſyllaba eſt à facto,ſecunda à dicto.Interrogo ergo te,vtrum credas:dicis credo.fac quod dicis, & fides eſt. Aug. ſerm.27.de tempore.

QVOTVPLEX FIDEI SIT SIGNIFICATIO, ex F.Dominico Soto.

Duplex tantum ſignificatus eſt in hoc nomine,Fides. Significat enim & virtutem moralem,quę eſt in voluntate,& intellectualem,quæ eſt in intellectu.Quæ quidem explicatio, ex ipſa ſtatim nominis etymologia perlucet. Etenim & Cicero prius lib. 1. de officiis, & poſtmodum Auguſtinus epiſtola 19.ad Hieron.in duabus ſyllabis,quarum prima eſt a fio,ſecunda verò à dico,adnotarunt, fidem eo dici,quia fit quod dicitur.

Vnde fides primum omnium ſignificat conſtantiam,& veritatem,quæ in dictis quidpiam aſſerentis,aut promittentis in eſſe debet: quæ nimirum moralis virtus,fidelitas etiā nuncupatur &c.

Secundo modo accipitur fides,vt eſt intellectualis virtus: nēpe aſſenſus quem præbemus enuncianti,aut promittenti nobis aliquid.Quæ quidem notio ex priori naſcitur. Cum enim ille, quem fidem primo modo habere ſcio,(id eſt,dictorum conſtantiā,& veritatem) mihi aſſerit quicquàm, aut promittit,perſuadet quidem mihi,quod dicit,& (quod idem pollet) facit mihi fidem; hoc eſt, generat in me aſſenſum quo illi credo.Qui quidem proinde aſſenſus,dicitur fides. Dominicus Soto de natura & gratia lib.2.cap.6.

ET PAVLO POST HANC SENTENTIAM EX verbis declarat D.Auguſtini.

Duos ergo ſi demus huic nomini, Fides, ſignificatus,ſatis eſt: Nempe,vt ſit fides,quam mihi quiſpiam dat,dum quidquam aſſerit,aut promittit,& quam ego viciſſim do illi dum credo. Has duntaxat notiones edocet Auguſt.de ſpiritu & litera cap.31.his verbis: De hac enim fide nunc loquimur,quam adhibemus,cum aliquid credimus: non quam damus, cum aliquid pollicemur: nam & ipſa dicitur fides.Sed aliter dicimus: Non mihi habuit fidem: aliter autem, Non mihi ſeruauit fidem.Nam iſtud eſt,Non credidit quod dixi: illud; Non fecit quod dixit. Secundum hanc fidem,qua credimus,fideles ſumus Deo: ſecundum illam verò,qua fit quod promittitur, etiā Deus ipſe fidelis eſt nobis.Hoc enim dicit Apoſtolus; Fidelis Deus, qui non vos permittit tentari ſupra id,quod poteſtis. Tantum Auguſtinus. 1.Cor.10

DE FIDVCIA.

Ex his colligitur, non esse necessarium, vt alio modo accipiatur fides pro fiducia: vt tam nostri quidam, quàm aduersarij omnes pro comperto habent. Nam fiducia res est alia à fide, & proles eius. Nec per se propriè est virtus, sed virtutis modus. Est enim, vt sciēter ait S. Thomas 2.2.q.129. roborata spes ex aliqua firma opinione, seu robur spei, pertinens ad magnanimitatem. Inde enim quòd fidem habeo dictis asserentis, aut promittentis, spero & fido ita fore. Quinimmò quanuis ex fide nascitur, à charitate postmodum augetur, & perficitur. Et ideo fiducia à fide nomen trahit, sicuti effectus à causa. Quamobrem firma, certaq; fides exprimitur nomine fiduciæ, veluti causa nomine effectus. Idem Soto cap. 6. lib. 2. de natura, & gratia.

DESCRIPTIO FIDEI, EX EODEM DOMINICO.

Fides catholica, Christianæ familiæ necessaria, vt potè qua Christiani censemur, non est specialis illa, qua indubitato credit quisque, ac constituit sibi remitti peccata propter Christum, & esse in gratia Dei, sed illa potius persuasio diuina, atque assensus, quem debemus, præstamusque Deo, omnium in genere, quæ ab ipso sunt, ecclesiæ reuelata per Christum, perque eius prophetas, euangelistas, & apostolos: inter quæ & promissiones ipsæ diuinæ cōnumerantur. Duo hic enunciamus:

PRIMVM EST,

Quòd nullatenus duæ, sed vna penitus fides est, qua credimus vniuersa reuelata, siue historiæ sint, siue promissiones, siue præceptiones, aut consilia. Eiusdem enim habitus virtus est, credere, quòd Abraham genuit Isaac, & quòd in illo promissus est nobis redemptor, quòd Christus carnem suscepit, & quòd credentibus, & baptizatis promiserit salutem. Atque eiusdem fidei est actus, credere promissiones illas, & quascunque alias, quæ sunt in sacra pagina, factas esse à Deo, quod ad historiam pertinet: & certò credere verissimas esse, & firmissimas, quod propriè pertinet ad fidem promissionum, vnde spes nobis erigitur.

SECVNDVM EST,

Quòd promissionum assensus, ad fidem catholicam pertinens, non est specialis ille, quo quisq; de se credit, seu recipere modò, seu habere iam gratiam: sed ille in genere, quo firmiter credimus, Iesum Christum vniuersalem esse redemptorem, vnum mediatorem Dei, & hominum, & ideò nisi eius merito, nemini vllam condonari noxam: sed quidquid peccatorum à lapsu vsque Adam remissum est, & remittetur, virtute sanguinis sui remitti: atque adeo nemini, nisi per ipsum, ad æternam hæreditatem accessum patere. Idem Soto cap. 7. d. lib. 2.

DE FIDEI HVIVS FVNDAMENTO.

Certum, propriumque fidei catholicæ fundamentum, Christus est. Fundamentum enim aliud
1. Cor. 3. ait Apostolus, nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. August. in Enchirid. ad Laurent. cap. 4.

QVOMODO D. PAVLVS DEFINIAT FIDEM.

Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. ad Hebræ. 11. Quam qui habent, fideles vocantur: & qui non habent, infideles. Aug. lib. 13. de Trinit. cap. 2. Veraciter autem fideles sumus, si quod verbis promittimus, operibus complemus. Greg. Homil. 29.

EXPLICATIO EIVSDEM, D. IOAN. GROPPERI.

Substantia, inquam, rerum sperandarum, id est, certitudo, & quasi certa possessio quædam earū rerum, quas speramus, eo ꝙ eas mentis nostræ oculis sic repræsentet, ac sistat, vt iam illis quodammodo frui videamur. Et argumentum non apparentium, id est, perspicua ostensio, & certa demonstratio rerum non venientium in conspectum, vt de iis persuasi simus, ac si oculo corporali perciperentur. Gropper. in institutionibus suis de doctrinæ noui testamenti summa.

ALIA

ALIA DECLARATIO D. SOTO.

Id est, habitus, seu vis, virtusque mentis, qua, licet obscurè, certò tamen & firmiter assentimur his, quæ speramus apertè videre. lib. 2. de natura, & gratia cap. 7. vel, Fides Catholica, vt est inter omnes Christianos constitutissimum, est assensus certus, & firmus, obscurus quidem, tamen cui non potest subesse falsum. In qua definitione designantur duo:

PRIMO.

Firmitas assensus, cuius causa dicitur substantia, id est, inchoatio rerum sperandarum, quæ robur habet & firmamentum ex obedientia libertatis. Nam rerum, quæ nec videntur, nec ratiocinatione demonstrantur, nunquàm haberemur tam firmum assensum, nisi in captiuitatem redigétes intellectum in obsequium Christi.

SECVNDO.

Subiectum fidei esse intellectiuam potentiam: obiecti autem rationem, ad omnia patere, vniuersaque ambire quæcunque à Deo cęlitus sunt reuelata, siue res gestæ sint, siue mandata, vel monita, siue sua promissa. Hæc enim omnia in spem nos futurorum mittunt. Quocirca in eodem Symbolo vtrique copulantur articuli: scilicet, & qui historiales sunt, vt quòd Christus natus est, & crucifixus: & præterea qui de sanctorum communione, & remissione peccatorum constituuntur, tanquàm sub eodem obiecto fidei comprehensi, eodem cap. 7.

ILLATIO CONTRA FIDEM SPECIALEM.

Est ergo persuasu facilimum, fidem illam commentitiam, quam vocant specialem, ad fidem catholicam minimè pertinere. Fides enim Catholica ex sola diuina assertione, vel promissione pendet: quòd autem quisque aptus sit & idoneus promissio beneficio suscipiendo, ex humano assensu & cooperatione etiam pendet, ergo huius fides non est catholica. ibidem.

ALIA ILLATIO ADVERSVS DEFINITIONEM Caluini.

Incongrua ergo est definitio Caluini, quam libro de Institut. relig. Christ. tribuit fidei, nempè quòd sit diuinæ erga nos beneuolentiæ firma, certaque cognitio, quæ gratuitę in Christo promissionis veritate reuelatur mentibus nostris, & cordibus obsignatur. Nam si ad promissiones in genere referatur, non est nisi pusilla portio Catholicæ fidei: si verò ad illam suam specialem certitudinem, quam de se quisque habet extra limites est eiusdem orthodoxę fidei. Soto ibidem.

QVID FIDES CHRISTIANA CONVENIAT cum fide antiqua.

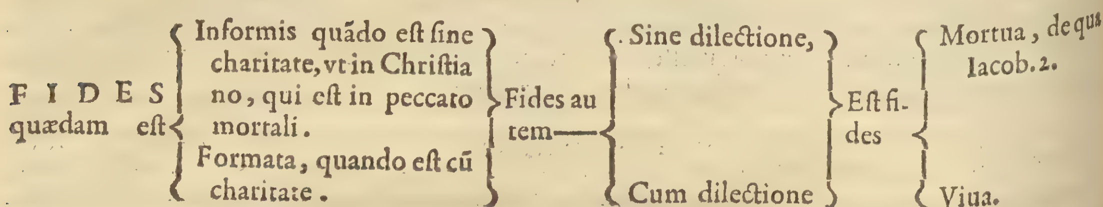
Eadem est fides nostra, quę & antiquorum: Augustinus lib. de Patientia cap. 21. Antiqui iusti ante incarnationem verbi in hac fide Christi, & in hac vera iustitia, quod est nobis Christus, iustificati sunt: hoc credentes futurum, quod nos credimus factum: gratia salui facti per fidem, non ex seipsis, sed Dei dono: non ex operibus, ne fortè extollerentur. Bona quippe opera eorum non præuenerunt misericordiam Dei, sed secuta sunt.

IDEM SVPER IOAN. TRACTAT. 45.

Tempora variata sunt, non fides: quia eadem fides vtrosque coniungit, & eos qui crediderunt venturum, & eos qui venisse iam crediderunt. Diuersis quidem temporibus, sed vtrosque per vnū fidei ostium, id est, Christum, videmus ingressos. Et alibi: Eundem spiritum habuerunt, qui venturum in carnem Christum prętnunciarunt, quem etiam illi, qui eum venisse nunciauerunt.

DE PARTITIONE FIDEI.

TABVLA 50.

DE FIDE INFORMI, SENTENTIA D. PAVLI.

Si linguis hominum loquar, & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meũ ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. 1. Cor. 13.

DE EADEM SENTENTIA D. IACOBI.

Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? nunquid poterit fides saluare eum?

ET PAVLOPOST.

Vis scire, ò homo inanis, quoniam fides sine operibus ociosa est? Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est: offerens Isaac filium suum super altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est? Et suppleta est scriptura, dicens: Cre-
Gen. 15. batur operibus illius, & ex operibus fides consummata est? Et suppleta est scriptura, dicens: Cre-
Rom. 4. didit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est. Videtis quo-
Galat. 3. niam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm? Similiter & Raab meretrix, nonne ex operibus iustificata est, suscipiens nuncios, & alia via eijciens? sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est. Iacob. 2.

SENTENTIAE HVIVS LIMITATIO D. SOTO.

Ex his verbis quidam elicere conantur, quòd fides mortua non sit fides, tum quòd eiusmodi fides nihil differat à fide dæmonum. Vno enim contextu ait Iacobus, quòd fides, si non habeat opera, mortua est in semetipsa: & quod ille, qui hoc modo credit, nihil magis egregium facit quàm dæmones, qui credunt & contremiscunt. Hęc tamen ambo citra negocium dissoluet, qui verba Iacobi æstimate fuerit meditatus.

Non enim refert fidem ad Charitatem, sicuti hominem ad animam, sed sicuti corpus ad animã. Non, inquam, ait sicut homo, sed sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est. Viuit enim per animam, & homo, & corpus: sed homo tãquàm per formam, quæ pars sui est: corpus autem tanquàm per eam, quę extrinsecus sibi accidit. Et ideo quia Deus, qui est no-
1. Ioã. 4. bis ceu anima vitę spiritualis, habitat in nobis per charitatem (Deus enim charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo) expuncta charitate, & homo manet spiritualiter mortuus, & fides sua mortua. Attamen, vt corpus absque anima suam retinet integram essentiam corporis, ita et fides absque charitate, suam habet rationem, substantiam, & proprietatem fidei, quę est assentire dictis Dei.

Neque continuò consequens est, fidem illam mortuam nihil ab illa dęmonum distare. Ratio enim fidei non solum consistit in certitudine, quam forsan habere possunt dęmones maiorem, imo clariorem nobis: sed in eo quòd per obedientiam, & voluntatis obsequium (vt in ipsa eius definitione innuebamus) suscipitur. Dęmones autem non vltrò, sed inuitè credunt, & inde fit, vt nostra fides suapte natura illiciat nos ad amorem Dei, illa verò sua nihil aliud, quàm timorem illis incutiat, & tremorem. D. Soto cap. 7. lib. 2. de Natura, & Gratia.

DE

DE FIDE FORMATA, D. PAVLI sententia ad Galat.5.

Nam in Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium: sed fides, quæ per charitatem operatur.

ET I. TIMOT. I.

Finis autem præcepti est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Quæ verba sic interpretatur Diuus Augustinus: Cùm enim diceret, charitas: addidit, de corde puro: vt nihil aliud, q̃ id, quod diligendum est, diligatur. Cõscientia verò bona, subiunxit propter spem. Ille enim se ad id, quod credit & diligit, peruenturum esse desperat, cui malæ conscientiæ scrupulus inest. Tertiò, & fide, inquit, non ficta. Si enim fides nostra mendacio caruerit, tunc & non diligimus quod non est diligendum, & rectè viuendo id speramus, vt nullo modo spes nostra fallatur. Augustinus libro.1.de doctrina Christiana, cap.40.

DE FIDEI EFFECTIBVS, QVOS D. PAVLVS ad Hebræos per exempla sanctorum patrum veteris enumerat testamenti. TABVLA 51.

NAM FIDE

I.

Intelligimus aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent.

II.

Fide plurimam hostiam Abel, quàm Cain, obtulit Deo: per quam testimonium consecutus est, esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo: & per illam defunctus adhuc loquitur.

III.

Fide Enoch translatus est, nè videret mortem: & non inueniebatur, quia transtulit illum Deus: ante translationem enim testimonium habuit, placuisse Deo.

IIII.

Fide, Noè responso de accepto de ijs, quæ adhuc non videbantur, metuens, aptauit arcã in salutem domus suæ, per quam damnauit mundum: & iustitiæ, quæ per fidem est, hæres est institutus.

V.

Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem: & exijt, nesciens quò iret.

VI.

Fide demoratus est in terra promissionis, tanquàm in aliena, in casulis habitando cum Isaac & Iacob, cohæredibus repromissionis eiusdem.

VII.

Fide & ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione seminis accepit, etiam præter tempus ætatis: quoniam fidelem credidit esse eum, qui repromiserat.

VIII.

Fide obtulit Abraham Isaac, cùm tentaretur: & vnigenitum offerebat, in quo susceperat repromissiones, arbitrans quia, & à mortuis suscitare potens est Deus.

IX.

Fide & de futuris benedixit Isaac Iacob & Esau.

X.

Fide, Iacob moriens, singulos filiorum Ioseph benedixit, & adorauit fastigium virgæ eius.

XI.

Fide, Ioseph moriens, de profectione filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.

XII.

Fide, Moyses natus, occultatus est mensibus tribus à parentibus suis, eò quòd vidissent elegantem infantem, & non timuerunt Regis edictum.

XIII.

Fide, Moyses grandis factus, negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimans thesauro Aegyptiorum, improperium Christi. Adspiciebat enim in remunerationem.

XIIII.

Fide reliquit Aegyptum, non veritus animositatem Regis: inuisibilē enim tanquam videns sustinuit.

XV.

Fide celebrauit Pascha, & sanguinis effusionem, nè qui vastabat primitiua, tangeret eos.

XVI.

Fide transierunt mare rubrum, tanquàm per aridum terram: quod experti Aegyptij, deuorati sunt.

XVII.

Fide muri Hiericho corruerunt circuitu dierum septem.

XVIII.

Fide Raab meretrix non perijt cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.

XIX.

Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem di Gedeon, Barac, Samson, Iephte, Dauid, Samuel, & prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunr ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum: acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos.

Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunl repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, nè sine nobis consumarentur. Ad Hebr. cap. 11. per totum.

DE DVOBVS ERRORIBVS, QVIBVS HOC seculo doctrina veræ & catholicæ fidei plurimùm obscuratur.

Plures qnidem & graues sanè, ijdemq; perniciosi sunt errores hac tēpestate, qua sæpè multumq; controuertitur de virtute siue efficacia fidei, qua fideles sumus: quorum tamen duo præcipui, ex quibus cæteri ferè omnes pendere videntur, & connexi sunt & quasi inseparabiles.

PRIMVS.

Quòd iustificatio nostra ex sola diuina pollicitatione, absq; operibus nostris, dependeat.

SECVNDVS.

Quòd certus fieri quisque possit per fidem, se esse in gratia.

CONTRA PRIMVM DISPVTATIO NON MINVS ELEGANS ET diserta, quàm grauis, & erudita D. Augustini in lib. de vita Christiana, cap. 13.

PROPOSITIO.

Alios noui, inquit, quos ita insipientiæ & imprudētiæ tenebrosa caligo & ignorantia fallit ac decipit, vt fidem quam habere se simulant, sine iustitiæ operibus apud Deum sibi censeant profuturam: & hoc erroris genere decepti, sine metu crimina nefanda committunt, dum credunt Deum non criminum, sed perfidiæ tantum vltorem. Et huiusmodi non solum seipsos perisse contenti sunt, sed etiam alios, in quibus nullum diuinæ scientiæ lumen est, suis nituntur laqueis implicare,
Matt. 15 & impletur in illis Saluatoris nostri sententia, dicentis: Cęcus si cæco ducatum prętet, ambo in foueam cadunt. Nam si nullum crimen, sed sola perfidia condemnatur, ergo securi peccamus & liberi, & sine causa Deus dedit mandata iustitiæ, si sola sine iustitiæ operibus fides prodest.

CAVSA HVIVS ERRORIS, QVAE SIT.

Vnde hic tam impius, tam scelestus, tam perfidus ignorantiæ error obrepserit, scire non possumus, nisi fortè ex illis, qui hoc exemplo in lege veteri populum seducebant, & secum simul æter-
Hier. 23 næ morti, & perpetuo tradebant interitui, de quibus scriptum est: Nolite audire sermones prophetarum, qui prophetant vobis, quoniam vani sunt ipsi, & visiones à corde suo loquuntur, &

tur, & non ab ore Domini. Dicunt enim ijs qui repulerunt verbum Domini, Pax erit vobis, & omnibus qui vadunt in voluntatibus suis. Omni qui vadit in errore cordis sui, dicunt, Non venient super te mala.

ERRORIS HVIVS CONFVTATIO.

Multa quidem nobis, immò totius legis testimonia aderant, quibus tam perniciosum destruere errorem ac sepelire poteramus: sed nè legentem diutius fatigemus, sufficiant pauca de plurimis. Respondeat ille mihi, cuius talis est sensus: Adam à DEO factus homo primus statim in principio mundi, perfidiæ, an peccati causa damnatus est? In quo nihil fuisse incredulitatis inuenio, præter solam inobedientiam, cuius causa ille damnatus est, & omnes suo damnantur exemplo. Cain quoq; non perfidiæ causa, sed quia fratrem interemerat, condemnatus est. Quid plura? Vniuersus hic mundus vt diluuio interiret, non perfidiæ causa lego factum fuisse, sed criminum. Sodoma & Gomorrha, vt repentino cremarentur incendio, nullam causam incredulitatis inuenio, nisi peccatorum & scelerum: quod scriptura euidenter demonstrat, & dicit: Homines Sodomitæ, mali & Genes. peccatores erant in conspectu Dei valde. Populus ille Iudaicus vt tam frequenter interire videre- 13. tur, & corripi, nonne peccatorum causa præstabat?

SOLVTIONES OBIECTIONVM, QVIBVS CONCILIANTUR sententiæ Pauli & Iacobi de fide, & operibus.

Sed dicit aliquis: Veteris legis testimonia tantum non accipio, nisi mihi & noui Testamenti exempla protuleris: Accipe Saphiram & Ananiam, quos Apostolica sententia, non perfidiæ crimine, sed furti & mendacij causa damnauit.

Forsitan dicturus es mihi: Vt quid ergo Apostolus dicit, Arbitramur iustificari hominẽ per fidem sine operibus legis? Ipsum qui hoc dicit, lego hominem absentem etiam condemnasse, quia vxorem patris acceperat. Intelligenda est ergo scriptura, quæ scientibus conuenire videtur in omnibus, & non nisi solis, à quibus minimè intelligitur, discrepare. Iustificari hominem, inquit Apostolus, per fidem: sine legis operibus, dicit, sed non sine illis operibus, de quibus alterum Apostolũ audio dicentem: Fides sine operibus mortua est. Paulus enim Apostolus de legis operibus locutus est, hoc est, de circuncisione carnali, & neomenia, & sabbatho, & huiusmodi cæteris, quæ lex fieri ante præceperat, & iam Christi tempore non erant necessaria. Iste verò Iacobus de operibus iustitiæ loquitur, quæ qui non fecerit, verè mortuus est, quanuis se simulet esse fidelem. 1. Cor. 5.

Sed dicet aliquis illud Apostoli, dicentis: Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem: Stulte, hoc baptismi impletur in tempore, quo vt baptizetur quis, sola confessio desideratur, & fides. Nam quid tibi ipsius baptismi lauacrum prodest, si sola sine iustitia fides quæritur? Baptismo enim peccata ablui, fides omnium tenet. Si deinceps peccandum est, abluisse quid prodest?

SENTENTIAE CATHOLICAE CONFIRMATIO ex collatione scripturarum.

Audi quid dicat Dominus homini semel sanato: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius eueniat. Hoc & beatus Petrus Apostolus manifestissimè docet, ei deterius aliquid, qui post agnitam iustitiæ viam peccauerit, euenire, cùm dicit: Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri Saluatoris Iesu Christi, his rursum impliciti superãtur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim esset illis viam nõ cognoscere iustitiæ, quàm 2. Pet. 2. post cognitam retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. Contingit enim eis illud veri Prouerbii: Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro luti. Prouer. 26.

Hoc & beatus Paulus Apostolus testatur, & loquitur, hominem post baptismi sanctificationem pristino errore peccantem, non sine ingenti pœnitentia conseruari, dicens: Impossibile est enim, Hebr. 6. eos qui postq̃ semel illuminati sunt, gustauerunt etiã donũ cœleste, & participes sunt facti spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesq; seculi venturi, & prolapsi sunt, renouari rursus ad pœnitentiam, rursus crucifigentes sibimetipsis filiũ Dei, & ostentui habentes.

VIA

VIA SALVTIS.

Matt. 19 Quendam etiam ad Saluatorem accessisse, & quid faciendo vitam æternam perciperet, interrogasse Euangelista testatur: cui ita à Domino responsum est: Si vis vitam habere, serua mandata. Non dixit, Serua tantum fidem. Nam si sola fides quæritur, superfluè iubentur mandata seruari. Sed absit vt ego Deum meum aliquid dicam præcepisse superfluum. Sed dicant hoc illi, qui peccando iam filij perditionis effecti sunt, & in hoc tantum solatium se habere credunt, si alios secum potuerint morti perpetuæ mancipare.

PECCATIS HOMINES DAMNARI etiam fideles.

Prou. 11. iuxta. 70 Nam si Deus peccatorem non punit, vbi est illud propheticum, Si iustus vix saluus erit, pecca-
1. Pet. 4. tor & impius vbi parebunt? Et alibi: Quia peccatores peribunt. Et iterum: Deficient peccatores
Psal. 38. à terra, & iniqui ita vt non sint. Et iterum: Sicut deficit fumus, ita deficiant: sicut fluit cera à fa-
103. 67. cie ignis sic pereant peccatores à facie Dei. Nullum hic tantum incredulum, & infidelem, sed peccatores audio condemnari.

NEC SOLAM SVFFICERE FIDEM.

Matth. 7 Et Saluatorem nostrum quodam loco dixisse lego: Non omnes qui dicunt mihi, Domine Domine, intrabunt in Regnum Cœlorum, sed qui faciunt voluntatem Patris mei, qui in Cœlis est.
Tit. 1. Vtique isti Christum credebant, qui eum etiam Dominum nuncupabant. Nec idcircò illis Cœ-
Matth. 7 lestis Regni ianua panditur, quia illum ore, quem factis abnegant, confitentur. Negari autem Deum factis, non minus quàm verbis, Apostolus dixit: Deum confitentur se nosse, factis autem negant. Et Dominus in Euangelio: Multi mihi dicent in illa die; Nonne in nomine tuo Dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et dicam illis: Nunquàm vos cognoui. Discedite à me oēs, qui operamini iniquitatem. Vsqueadeò isti credidisse dicuntur, vt in nomine Domini virtutes etiam operarentur. Nec tamen eis proderit fides, quia iustitiæ opera nō fecerunt.

SED NECESSARIA ETIAM ad salutem sunt opera.

Itaq; si sola fides prodest, cur illi cum angelis Satanæ in perpetuum gehennæ ignibus mancipantur, qui non perfidiæ causa, sed quia boni nihil fecerunt, iudicantur? sicut scriptum est: Et dicet
Matt. 25 eis rex qui ad sinistram sunt: Discedite à me maligni in gehennam æternam, quam parauit Pater meus Diabolo, & angelis eius. Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &c. Non dixit vtique, quia non credidistis mihi. Vnde intelligi datur, non eos incredulitatis causa, sed propter bonorum operum sterilitatem esse damnandos.

DISPVTATIONIS HVIVS EPILOGVS.

Nemo ergo alterum decipiat, nemo seducat. nisi quis iustus fuerit, vitam non habebit: nisi quis in omnibus Christi mandata seruauerit, partem non potest habere cum Christo: nisi quis terrena despexerit, diuina non accipiet: nisi humana contempserit, non potest habere cœlestia. Nec quisq; Christianum se iudicet, nisi qui Christi & doctrinam sequitur, & imitatur exemplum. Hactenus Augustin.

CATHOLICA CONTRA HVNC errorem assertio.

Salus itaque non offertur per Christum, nisi certo modo qualificatis, sicut demonstrant hæ scripturæ: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto, non potest introire in Regnū Dei, Ioā. 3. Pœnitentiam agite, appropinquauit regnum Dei, Matth. 4. Nisi pœnitentiam habueritis, similiter omnes peribitis, Luc. 13. Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis, Ad Hebr. 5. Ecce qualitates fidei, baptismi, pœnitentiæ, & spontaneæ voluntatis, ad obtemperandum Christo prærequiruntur. Sonnius lib. 1. Demonstrationum de fide, cap. 6.

DETE-

DETECTIO SECVNDI ERRORIS DE certitudine gratiæ. TAB. 52.

CERtitudo ex duobus æstimari potest, vel ex parte —

- Obiecti, cuius assensus non potest esse falsus.
- Subiecti est firmitas assensus illius rei, quã quis sibi persuadet, omni depulsa dubietate, propter sibi apparentem veritatem.

Quęstio autẽ pręsẽs ita explicatur,

- Non litigatur de certitudine ex parte subiecti. Nemo enim dubitat quin possit quis ex leuitate tam firmum habere assensum, & iudicio suo tam certum de re falsa, quàm Christianus habet de fide catholica, vt hæretici de suis dogmatibus plerique omnes.
- Sed dubitatio est de certitudine, ex parte obiecti, vtrum eam quis possit habere, se esse in gratia, vt talis assensus esse nequeat falsus, magis quàm si esset Catholicæ fidei. D. Soto de nat. & gratia, lib. 3. cap. 10.

SVBDIVISIO DE DVPLICI HVIVS quæstionis sensu. TAB. 53.

AT VERO QVAESTIO POtest præterea habere duos sensus: —

- Primum, secundum pręsentem statum, An nunc scilicet sit quis in gratia.
- Alterum, an possit habere certitudinem perseuerantiæ vsq; ad finem vitæ & assecutionis gloriæ.

CONFVTATIO PRIMI MEMBRI EX LIBELLO Ioannis Hesselij Contra Nouitiam fidem, quam vocant specialem, vndecim argumentis. Quorum PRIMVM est,

Quòd hæc fides, qua quisq; certò statuit sibi remissa peccata propter Christum: siue ea doctrina, qua docetur is habere peccati veniam, qui eam se per Christum habere firmiter statuit, non sit expressa in symbolo Apostolico, aut Niceno, vel Constantinopolitano, aut Athanasij. Et cùm Augustinus libro de fide & symbolo, & in Enchiridio cap. 64. exponat Apostolicum symbolum, atq; expresse illam eius partem [Remissionem peccatorum] huius fidei non meminit: Quinimmò docet, Deum in ignoscendis criminibus respicere mensuram doloris & cordis contriti. Item Fulgentius & Ruffinus, aut alij dum ea, quæ fidei sunt exponunt, ne verbum quidem de hac fide faciunt, &c. proinde nouitia est, & veteri Ecclesiæ ignota.

SECVNDVM ARGVMENTVM.

Secundò hęc persuasio est in ijs etiam qui integram fidem non habent, sed hęretici sunt: vt in Eunomio, de quo scribit Augustinus lib. de hæresibus ad Quoduultdeum: Fertur, inquiens, vsque adeò fuisse bonis moribus inimicus, vt asseueraret, quòd nihil cuiquam obesset quorumlibet perpetratio ac perseuerantia peccatorum, si huius, quæ ab illo docebatur, fidei particeps esset.

TERTIVM.

Tertiò, hęc persuasio tollit timorem diuinæ seueritatis atque iudicij, dum iubet hominem esse securum.

QVARTVM.

Quartò, reijcitur hæc doctrina sic: Quisquis carni mente seruit atque peccato, Deo placere nõ potest, iuxta Apostolum [Rom. 8.] dicentem, Qui in carne sunt, & secundum eam ambulant, Deo placere non possunt: Sed nemo certus est an dominetur sibi peccatum, & ambulet secundũ carnem. Igitur nemo certus est se placere Deo.

QVIN-

QVINTVM.

Quintò reijcitur hæc doctrina, quia tollit orationem Dominicam, qua oramus vt d mittantur nobis debita.

SEXTVM.

Sextò, doctrina huius specialis fidei aduersatur doctrinæ scripturæ de baptismo. Nam si fide hac certus sit homo se esset Dei filium, Deumq; sibi iam propitium; consequens est, baptismum non adhibendum, vt peccata remittantur, vel vt homo renascatur.

SEPTIMVM.

Septimò, hæc persuasio aduersatur Apostoli doctrinæ de recto vsu Eucharistiæ. In qua requirit probationem suiipsius, nè quis indignè manducet aut bibat. Doctrina autem hæc hominem certũ esse iubet, atque ita ab omni periculo securum fore pollicetur.

OCTAVVM.

Octauò, hac vana doctrina euertitur veræ pœnitentiæ, siue conuersionis ad Deum prædicatio. Cùm enim sacra scriptura doceat, veram pœnitentiam conuersionemque præcedere remissionem peccatorum, hæc doctrina contrà asserit, remissionem peccati obtineri ante omnia per hanc fidem: & tum demum sequi veram pœnitentiam, & conuersationem secundùm Deum. Hinc est Luteri dictum: Qui credit se absolutum, est absolutus, quidquid sit de contritione.

NONVM.

Nonò, aduersatur hæc vana fides potestati soluendi & ligandi, remittendi & retinendi peccata, quam dedit Dominus Petro & Apostolis. Habet enim hæc fides, q̀ peccata sint remissa sola fide, etiam si nemo solutor vel remissor accedat, vt ridiculum iam sit, quod Apostolis suis Dominus dixit: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Ioan. 20.

DECIMVM.

Decimò, hæc fides adeo noua est & falsa, vt cùm sibiipsi contraria sit, seipsam destruat. Nam nemo cuiquam assentitur, nisi quod verum esse iudicarit, etiam priusq̃ assentiatur. Cùm itaq; hac vana persuasione credat homo sibi remitti peccata per eam ipsam fidem, qua credit hoc, necesse est id verum esse etiam priusq̃ credat, atq; ideo ipsa fides remissionis, posterior est remissione.

VNDECIMVM.

Postremò, hæc vana persuasio procedit ex exili intellectu Euangelii & verbi Dei, siue potius per ipsam verbum Dei peruertitur. Fides enim in nihil aliud collimare debet, q̃ in Dei verbum: Nullũ aũt est verbum Dei, dicens cuilibet hominum, est ei remissa peccata. Sed Euangelium vnũ, & idem est apud omnes Christianos. Vnde Euangelium generalibus enunciatis in scriptura ꝓponitur. At particularia pro personarũ varietate mutantur. Ioan. Hesselius, apud quem fusius tractantur.

CONCLVSIO PRIMI HVIVS MEMbri catholica.

Nemo potest adeo esse certus suæ propriæ iustificationis, quàm est Christianus de articulis fidei. Ratio est, quia certitudo huiusmodi, q̀ quisque sit in gratia Dei, ex duobus pendet: Vtpote ex firmitate diuinæ promissionis, quæ est fides catholica: & ex nostra dispositione, nempè si fecerimus illa, quæ à nobis ipse requirit. Huius autem secundi membri fidem habere non possumus, quanta est fides catholica: ergo neq; tantam vllus de cõmuni lege habere potest, quòd sit in gratia. D. Soto cap. 10. lib. 3. de natura & gratia.

CONFVTATIO SECVNDI MEMBRI, DE PERSEuerantia fidei, ex eodem Hesselio per argumenta octo.

Multo porrò vanior est ea fides, qua quisque statuit firmiter, se peruenturum ad vitam æternam, quàm qua sibi statuit peccata remissa. Hæc enim etiam de futuris pronunciat, quæ soli Deo nota sunt, iuxta illud Sapientis: Homo futura nullo scire potest nuncio. Et, Nè glorieris in crastinum, ignorans quid superuentura pariat dies. Illa autem tantum de præsenti iustitia. Igitur & eius, licet iam satis sit reiecta, paucis ostendamus vanitatem.

Eccle. 8.
Prou. 27

ARGV-

ARGVMENTVM PRIMVM.

Primo igitur, nullum symbolorum, neque Apostolicum, neque Nicenum, neque Constantinopolitanum, neque Athanasij habet, quòd quilibet debeat credere, se habiturum vitam æternam. Licet enim credamus vitam æternam, non tamen idcirco credimus nos eam possessuros. Credimus enim similiter, & mortem impiorum æternam: & tamen nemo debet, etiam si hactenus impiè vixerit, credere se intraturum ignem æternum.

SECVNDVM.

Secundò, hæc persuasio, qua quis statuit se peruenturum ad vitam æternam, est in hæreticis qui certò non eo peruenient. Falsa est itaque hæc persuasio, & non innitens veraci verbo Dei.

TERTIVM.

Tertiò, si fides iustificans reddit hominem certum de æterna vita, igitur certum eum facit, quòd in fide perseuerabit, quòd sibi certò polliceri potest nemo. Nam sicut Apostolus docet, multi repulsa bona conscientia, naufragium fecerunt circa fidem: & alios præ auaritia à fide excidisse dicit, 1. Timoth. 6.

QVARTVM.

Quartò, hæc persuasio pronunciat de occulta, & inscrutabili Dei prædestinatione. Nam per eam firmiter statuit homo se prædestinatum, securiorque est de æterna sua salute, quàm fuit homo, & angeli ante lapsum. At secus Augustinus: Licet, inquit, sancti de suæ perseuerantiæ præmio certi sint, de ipsa tamen perseuerantia sua reperiuntur incerti. Item Hieronymus: Scriptum est, inquit: Ne beatum dixeris quempiam ante mortem, Eccl. 11. Quandiu enim viuimus, in certamine sumus: quandiu in certamine, nulla est certa victoria, quæ etiam Apostolo fortissime prælianti, in futuro seculo reseruabatur.

QVINTVM.

Quinto, hac persuasione tollitur solicitudo rectè agendi, & ille timor, quem iubet Apostolus: Tu autem fide stas. noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte, nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem & seueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate: alioquin & tu excideris. Ad Roman. 11.

SEXTVM.

Sextò, hac persuasione iudicat homo se ipsum, non solum pro præsenti, sed etiam pro futuro tempore, omnibus modis sic inuadens Christi iudicis officium, & peccans in illud præceptum sapientis: Ante mortem ne laudes hominem quenquam. Eccle. 11.

SEPTIMVM.

Septimò, nullum est Dei verbum, quod testetur cuilibet fideli eum esse perseueraturum in fide, & charitate, & habiturum vitam æternam. quinimmò iam ostensum est, scripturam docere multos à charitate excidere, atque damnari in æternum, vt Saul. Vana itaq; hæc persuasio non versatur circa Dei verbum, & proinde non est fides.

VLTIMVM.

Postremò, si statuant, prout statuunt, quòd conciliatam habeant erga se Dei beneuolentiam, ità vt hoc anno, mense, vel die, non sint casuri à fide, aut à iustitia, sed protegendi à Deo: manifestè iam patet, non hanc esse fidem qua iustificati fuerunt prophetæ, aut apostoli: vel si ea, iustificati essent, falsa certè, seu quæ falsum credidisset pro Dei verbo, iustificati essent. Hæc omnia vberius pertractat R. D. Ioannes Hesselius in dicta sua confutatione, cap. 10. Et Dominicus Soto. lib. de natura, & gratia.

REGVLA, SIVE DECISIO HVIVS CONTROVERSIÆ communis.

Aliter ergo consideratur promissio de venturo Christo, & remissione peccatorum in genere, quæ ex nullo prorsus opere legis pendebat, vt arbitrabantur Iudæi: Aliter verò, vt singulis promissum beneficium applicatur: & secundum hanc considerationem propter paruulos, qui iustificantur ante vsum rationis, promissio pendet ex operibus cuiusque. Quandoquidem hoc modo non est facta promissio cuiuis absolutè, sed sub conditione, si pœnitentiam egerimus, si vocem eius audierimus. Nam qui audit & didicit, venit ad me, Ioan. 6. Idem Soto lib. 3. cap. 10. de natura, & gratia.

DEFENSIO FIDEI CATHOLICAE ADVERSVS ALIAM calumniam, qua criminantur Catholicos docere, vt de salute sua dubitent homines.

Catholici docent, vt fidant quidem homines se vitam, & veniam accepisse, vel accepturos esse, non tamen hoc tanquàm Dei verbum credant, sed timeant ne fortè excidant à pietate & vita. Absit autem, vt sic dubitet catholicus de assecutione vitæ æternæ, vel veniæ, vt ea, quæ ad horum assecutionem sunt agenda, aggredi cesset. Hæc enim dubitatio spei est contraria, & in desperationem degenerat: sicut & timor non obtinendæ veniæ, vel vitæ, qui tantus est, vt torporem ad orandum pro venia, & viriliter certandum pro vita, inducat. At timor, qui ex propriæ fragilitatis, atque malitiæ, & diuinæ securitatis consideratione oritur, & tamen spei veniæ, & vitæ coniungitur, humilitatem, & solicitudinem bene agendi generat, atq; custodit. Hunc timorem docemus: atque ex consequenti illud, in quo fundatur, nempè nos certos non esse de pœnitentia, & perseuerantia nostra. Ioannes Hesselius in confutat. fidei specialis, cap. 24.

DE SIGNIS GRATIÆ DIVINÆ.

TABVLA 54.

Quanuis autem communi lege, hoc est, fidei certitudine, de salute sua nisi ex singulari quodam diuinæ reuelationis priuilegio, omninò certus nemo esse queat: sunt tamen signa, siue coniecturæ quædā, ex quibus homo Christianus apud Deū se in gratia esse spe bona colligere possit, quorū in libello quodā antiquo, & pio, qui fundamentū æternę inscribitur fęlicitatis: numerantur sedecim:

SIGNVM PRIMVM.

Detestatio peccatorum: de quo sic diuus inquit Hieronymus: Tunc peccatorum salus incipit, cum quis veraciter pro delictis ingemiscit.

II.

Amor verbi diuini, de quo Io. 8. Qui ex Deo est, verba Dei audit. Nam verbum Dei est cibus animæ. Non enim in solo pane viuit homo &c. Matth. 4. Vnde D. Augustinus: Nullum, inquit, maius est signum æternæ prædestinationis, quam libenter audire verbum Dei.

III.

Patientia in rebus aduersis, eo quòd dicit Apostolus: Flagellat omnē filium quem recipit, Hebr. 12. Et, Ego quos amo, arguo & castigo. Apocal. 3.

IIII.

Correctionem libenter admittere, atque ex ea in melius vitam commutare, vt cum Psalmista dicere possit: Tribulationem, & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui. Psal. 114.

V.

Timentes Deum honore afficere: & præsertim eos, quos describit Dauid in Psalmo 23. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? &c. Custodire autem illa præcepta, quæ ibi numerantur ex ordine, manifestum est bonæ gratiæ signum.

VI.

Humilitas: Nam D. Gregorio teste, euidentissimum signum electionis est humilitas.

VII.

Dubia in meliorem interpretari partem, nec libenter audire obtrectationes. Vnde Saluator noster apud Io. 13. cap. In hoc cognoscent homines, inquit, quòd mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem.

VIII.

Commiseratio in necessitatibus proximorum. Aliter enim, vt D. scribit Gregorius, membra nostri redemptoris non efficimur, quam si proximo compatiamur. Hinc Psalmista cecinit: Iocundus homo qui miseretur, & commodat.

IX.

Iniuriarum remissio, quam sic commendat August. Vnusquisque talem indulgentiam accipiet, qualem facit proximo.

X. Stu-

X.

Studium probitatis,quando quis frequenter mouetur ab interiori animi sensu, vt bonus fieri, & in melius proficere queat.

XI.

Frequens Passionis Christi meditatio, quæ cum gratiarum actione coniuncta sit. Quo pertinet illud Ezechielis: Signa Thau in frontibus eorum, idest, signum cruci. Ezech. 9.

XII.

Bona, & deuota ad mandata Dei inclinatio. Quòd signum ab ipso probatum est Saluatore, ac domino nostro, his verbis: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Matth. 19.

XIII.

Vehemens ad Dei visionem anhelatio, iuxta illud Iob: Tędet animam meam vitæ meæ, Iob. 10. Super quo B. Gregorius: Præsens, inquit, vita tædere incipit, cum vita cęlestis dulcescit.

XIIII.

In omnibus præmissis bona intentio. Sicut enim oculus corporalis est ipsius humani corporis lucerna, sic per radium intentionis illustrantur actionis nostræ merita. Gregor.

XV.

In præfatis virtutibus ad finem vsque perseuerantia. De qua Matth. 10. dicitur capite: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Et secundum Gregor. Incassum bonum agitur, si ante terminum vitæ deseratur.

XVI.

Syncera, & perfecta Dei charitas. Nihil enim cætera prosunt omnia sine dilectione diuina. Hinc D. Augustinus: Sola, inquit, charitas distinguit inter filios Dei, & filios diaboli.

QVAE FIDEI RATIO POTISSIMVM SEQVENDA, atq; præ cæteris tenenda sit: ex Ambros.

Seruemus præcepta Maiorum, nec hæreditaria signacula ausi rudis temeritate violemus. Librũ signatum illum propheticum non seniores, non potestates, non angeli, non archangeli aperire ausi sunt: soli Christo explanandi eius prærogatiua est seruata. Librum sacerdotalem quis nostrum resignare audeat, signatum à confessoribus, & multorum iam martyrio consecratum? Quem qui resignare coacti sunt, postea tamen damnata fraude signarunt. Qui violare non ausi sunt, confessores, & martyres extiterunt. Quomodo fidem eorum possumus denegare, quorum victoriam prædicamus? Nemo metuat, nemo formidet: plus confert fidelibus, qui minatur. Venenatæ sunt blanditiæ perfidorum, tunc cauendæ, cum id quod negant, prædicare se simulant. Sic decepti sunt, & ante, qui facile crediderunt, vt ibi perfidiæ laqueos inciderent, vbi fidem esse credebant. Qui dicit, inquiunt, Christum creaturam secundum cæteras creaturas, anathema sit, &c. Ambros. lib. 5. de fide sanctæ Trinitatis. cap. 7. tom. 2.

DE FIDEI CATHOLICAE LAVDIBVS, ex August.

Nullæ maiores diuitiæ, nulli thesauri, nulli honores, nulla huius mundi maior est substantia, quàm est fides catholica, quæ peccatores homines saluat, cæcos illuminat, infirmos curat, catechumenos baptizat, fideles iustificat, pœnitentes reparat, iustos augmentat, martyres coronat, virgines & viduas & coniugales casto pudore conseruat, clericos ordinat, sacerdotes consecrat, in æterna hæreditate cum sanctis angelis collocat. August. serm. 1. de verbis Apostoli.

DE SPE, SECVNDA VERBI ABBREVIATI PARTE.

CONTINVATIO.

Sed de fide hactenus, deinceps de ſpe dicamus, quæ ſic affinis videtur fidei, vt & ea propemodum naſci credatur ex fide: Fides enim eſt, qua Dei verbo creditur: Spes, qua expectatur, quod per verbum Dei promiſſum eſt: Vt enim expectemus, potiſſimum fides verbi Dei facit, iuxta prophetam dicentem: Sperent in te omnes qui nouerunt nomen tuum. Pſalm. 9.

DE NECESSITATE SPEI.

Spem neceſſariam Chriſtiano, inter cætera ſacræ ſcripturæ teſtimonia, D. Paulus 6. ad Hebræos capite abundè teſtatur, cum ſpem appellat animæ noſtræ ancoram tutam, ac firmam, & incedentē vſque ad interiora velaminis, hoc eſt; tabernaculum æternæ beatitudinis, vbi præcurſor pro nobis introiit Ieſus. Quemadmodum enim ancora, fluctuante mari, firmat naues, ne euertantur, aut in ſaxa impellantur, & confringantur: ita ſpes in his mundi tempeſtatibus, de promiſſis diuinis nos confirmat, vt quæ nobis non in rebus fluxis, ſed in cęlo fixa eſt, vbi multæ rerum vices, ſed æterna, ſtabiliaque omnia. Albert. Nouicampian. in Scopo Biblico de fide, ſpe, & charitate.

SPEI DEFINITIO.

Spes autem, quam D. Paulus modo confidentiam appellat, Heb. 10. modo fidutiam, Hebræ. 4. eſt ſummi boni, Deo miſerante, potiundi expectatio. Marul. in Euangeliſtario ſuo lib. 2. cap. 1. Hoc eſt, certa rerum bonarum futurarum, quas à Deo promiſſas fide indubitata credimus, cum patientia expectatio. Nouicampian. ibid.

DEFINITIONIS HVIVS CONFIRMATIO, EX VERBIS D. Pauli ad Rom. 5.

Iuſtificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: per quem habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam, in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei &c.

SPERARE QVIS DICATVR.

Ille ſperat, qui bonam conſcientiam gerit. Quem verò pungit mala conſcientia, retrahit ſe à ſpe, & non ſibi ſperat niſi damnationem. Vt ergo ſperet regnum, habeat bonam conſcientiam: & vt habeat bonam conſcientiam, credat & operetur: quia quòd credit, fidei eſt quòd operatur, charitatis. Auguſtinus in præfatione in Pſal. 31.

SPES QVID DIFFERAT A FIDE, EX AVGVST.

Quid autem ſperari poteſt, quod non creditur? Porrò etiam aliquid quod non ſperatur, credi poteſt. Quis namque fidelium, pœnas non credit impiorum, nec ſperat tamen? Et quiſquis eas imminere ſibi credit, ac fugaci motu animi exhorret, rectius timere dicitur, quàm ſperare. Quæ duo Lucanus diſtinguens, ita complexus ait: Liceat ſperare timenti. Non autem ab alio Poeta, quamuis meliore, propriè dictum eſt: Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem. Eſt itaq; fides, & malarum rerum, & bonarum: quia & bona creduntur, & mala, & hoc fide bona, non mala. Eſt etiam fides & præteritarum rerum, & præſentium, & futurarum.

Spes autem non niſi bonarum rerũ eſt, nec niſi futurarum, & ad eum pertinentiũ, qui earũ ſpem gerere perhibetur. De qua Apoſt. ait: Spes quæ videtur, non eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus. Cum ergo bona nobis futura eſſe creduntur, nihil aliud quàm ſperantur. Auguſt. in Enchirid. ad Lauren. cap. 8.

QVOTVPLEX SIT CHRISTIANA PATIENTIA.

Paulus in eo loco, vbi dicit: Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus: non vnius simplicis generis patientiam insinuat, sed duplicem: Illam videlicet primum, quæ est longanimitas æquanimiter expectandi bonū illud excelsum, quod cū anxiè percupimus, diutissimè nobis protrahitur, iuxta illud: Patientes estote vsq; ad aduentum Domini, Iacobi 5. Nam cum spes quę differtur, affligit animam, dilatio illa in genere malorum est, circa quæ patientia versatur. Rom. 8.

Sed præterea cum gloria hæc filiorum Dei non nisi plurimis superatis pugnis, subactisque hostibus obtineatur, quæ spe illius perpetimur, per huiusmodi etiam malorum patientiam, hoc est, tolerantiam, eandem gloriam expectamus. D. Soto in epistolam Pauli ad Rom. cap. 8.

QVID IN SPE CHRISTIANA TENENDVM, sequendumque sit.

Omnium Christianorum spes in futurum tempus extenditur, vt quod hic seruimus Deo, alibi nos seruisse lætemur: Hic enim nobis posita sunt certamina, sed in futuro seculo certaminū præmia reseruata. Iustè siquidem, & prouidè diuina sapientia separauit tempus laboris, & præmij. Hic ergo laboramus, hic seruimus Deo, & mandata eius seruamus, vt in futuro seculo, id est, in cælorū regno, æterna præmia capiamus. August. serm. 19. de verbis Apostoli: vel iuxta alios, serm. 34.

QVIDVE IN EADEM MAXIME CAVENDVM, fugiendumque sit.

Nihil tam inimicū est spei, quàm retro respicere, id est, in eis rebus, quæ retro labuntur, & transeunt, spem ponere, & in iis quæ nondum datæ sunt, sed dandæ quandoque, nunquàm transibunt, non sperare. Quando autem scatet tentationibus mundus, veluti pluuia Sodomæ sulphurea, metuendum est exemplum vxoris Loth. Retro enim respexit, & vbi respexit, ibi remansit. In salem conuersa est, vt imprudens prudentes condiret exemplo. August. de verbis Domini serm. 29. Idem super Psalm. 95. Debet Christianus, inquit, vti mundo, non seruire mundo, vt habentes, sint tànquàm non habentes.

QVIS VERAE SPEI SIT SCOPVS.

Tota spes nostra in Deo sit, nihilque de nobis, tanquàm de nostris viribus præsumamus, ne nostrum facientes, quod ab illo est, & quod habemus, amittamus. August. super Psalm. 70. sermon. 1. Factus est enim Christus spes nostra. In illo vides & laborem tuum, & mercedem tuam: laborem in passione, mercedem in resurrectione. Sic ergo factus est spes nostra. Habemus enim duas vitas, sed vnam in qua sumus, alteram quam speramus: In qua sumus, nota nobis est: quam speramus, ignota nobis est. Tolera in qua es, & habebis, quam nondum habes. Quomodo toleras? vt nō vincaris à tentatore. Laboribus suis, tentationibus, passionibus, morte sua demonstrauit tibi vitam in qua es: resurrectione sua demonstrauit tibi vitam, in qua eris. Nos enim non noueramus, nisi nasci hominem, & mori: resurgere hominem, & viuere in æternum, non noueramus. Suscepit quod noueras, & demonstrauit quod non noueras. Ideò ergo factus est spes nostra in tribulationibus, in tentationibus. Idem in Psal. 60.

DE EODEM.

Noli aliquid à domino tuo sperare, sed ipse dominus tuus sit spes tua. Namque multi de Deo sperant pecuniam, multi de Deo sperant caducos honores, & perituros, vel aliud quodlibet à Deo præter ipsum Deum: sed tu ipsum Deum pete. Immò contemptis aliis, perge ad illum, obliuiscens alia, memento illius: relinquens retro alia, extendere in illum. Ipse certè auersum correxit, ipse ducit rectum. Ergo sit ipse spes tua, qui ducit, & producit. Et paulòpost: Sit spes nostra Deus noster. Qui fecit hæc omnia, melior est omnibus: qui fortia, fortior: qui magna, maior: quidquid amaueris, ille tibi erit. Disce amare in creatura creatorem: & in factura factorem: ne teneat te quod ab illo factum est, & amittas eum à quo & ipse factus es. August.

DE GRADIBVS SPEI SENTENTIA D. PAVLI ad Rom. 5.

Sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, Spes autem non confundit: Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Rom. 5.

DE EFFECTIBVS SPEI CHRISTIANÆ PER exempla: NAM SPE

I.

Moises stetit intrepidus ante Pharaonis conspectum, & tandem populum de Ægypto eduxit, Exo. cap. 5. & 6. &c.

II.

Spe in Deum nixi filij Israel, contra Beniamin tribum præliantes, tandem præualuerunt. Iudic. 20.

III.

Spe confisus in Deum Dauid, dixit ad Goliath: Tu venis ad me cum gladio, & hasta, & clypeo: ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum. 1. Reg. cap. 17.

IIII.

Spe, & confidentia in Deum, Nathan propheta audacter corripuit Dauid post adulterium, 2. Regum 12.

V.

Spe confidens Elias, dixit Achab: Non ego turbaui Israel, sed tu & domus patris tui, qui dereliquistis mandata Domini. 3. Reg. 18.

VI.

Spe fretus Helisæus, dixit ad Ioram regem Israel: Quid mihi, & tibi est? Vade ad prophetas patris tui. 4. Reg. 3.

VII.

Spe bona confisus Tobias, dixit increpantibus eum: Nolite ita loqui, quoniam filij sanctorum sumus: & vitam illam expectamus, quam Deus daturus est illis, qui fidem suam nunquàm mutant ab eo. Tobiæ 2.

VIII.

Spe inuicta fultus Iob, amicis suis respódit: Etiam si Deus occiderit me in ipso sperabo. Iob. 13.

IX.

Susanna, cum iniustè condemnaretur, erat in angustiis cor eius. sperans autem in domino, liberata est. Erat enim cor eius fidutiam habens in domino. Daniel. 13.

X.

Diuina spe armati Matathias, & filij eius, restiterunt nunciis Antiochi Regis, & dixit Matathias: Etsi omnes gentes Regi Antiocho obediant, vt discedant vnusquisque a seruitute legis Patrum suorum, & consentiant mandatis eius: ego & filij mei, & fratres mei obediemus legi Patrum nostrorum. Propitius sit nobis Deus: non est nobis vtile relinquere legem, & iustitias Dei. Non audiemus verba Regis Antiochi, nec sacrificabimus, transgredientes legis nostræ mandata, vt eamus altera via. 1. Machab. 2.

XI.

Inuictæ spei fuit mater cum septem filiis: è quibus cum tertius tormentis diris occideretur à Rege tyranno, inquit: E cælo ista possideo, sed propter Dei leges nunc hæc ipsa despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spero. 2. Machab. 7.

XII.

Abraham, vt dicit Paulus ad Rom. 4. contra spem in spem credidit, vt fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: Erit semen tuum sicut stellæ cęli, & arena maris. Gen. 13.

XIII.

In Christi aũt fidelibus spes diuina, atq; Christiana quantę virtutis fuerit, testantur gloriosi martyres, qui illi innitentes, mundum & mundi tyrannos deuicerunt. Ideo Seruator noster Io. 14. cap. ad

ad eam adhortatus est Apostolos, dicens: Confidite, quia ego vici mundum, quasi dicat: Sicut ego mundum vici, ita & vos, si veram spem ac confidentiam in me habueritis, mundum vincetis.

Ex quibus omnibus facile constat, quantę virtutis, & quàm mirabilium operum causa extiterit spes diuina atq; Christiana.

DE HIS SIGNIS CONCLVSIO D. Bernardi.

Quis potest dicere, Ego de electis sum, ego de prædestinatis ad vitam, ego de numero filiorum? Quis hæc, inquam, dicere potest? reclamante nimirum scriptura, Nescit homo, si sit dignus amore, an odio. Certitudinem vtique non habemus, sed spei fiducia consolatur nos, nè dubitationis huius anxietate penitus cruciemur. Bernard. in Sermo. 1. De Septuagesima.

EXHORTATIO D. PAVLI AD RETINENdam in spe Christiana constantiam.

Nolite ergo amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Heb. 10. Sed adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno, Heb. 4.

ALIA D. AVGVSTINI EXHORTATIO.

Spem tuam omni hora in Deo pone: & quidquid tibi accesserit, siue bonum, siue malum, ex toto corde, & cum pura mente semper dic: Deus, in adiutorium meum intende: Domine, ad adiuuandum me festina. Si vis saluus esse, versiculus iste de corde tuo non recedat: cum ipso dormi, cum ipso vigila: August. Sermo. 1. De Ieiunio Quadragesimæ.

EIVSDEM.

Deum gratis diligamus, in illo semper speremus, nec hominem, nec Diabolum timeamus. Nec ille, nec iste facit aliquid, nisi quantum permittitur. Permitti ad nihilum potest, nisi quod nobis prodest. Toleremus malos, simus boni: quia & nos fuimus mali. Pro nihilo saluos faciet Deus omnes, de quibus desperare non debemus. Ergo de nemine desperemus: pro omnibus quos patimur, oremus: à Deo nunquàm recedamus. Patrimonium nostrum ipse sit, spes nostra ipse sit, salus nostra ipse sit. Ipse hic consolator, ibi remunerator, vbique viuificator, & vitæ dator: non alterius vitæ, sed illius de qua dictum est: Ego sum via, & veritas, & vita, vt & hic in lumine fidei, & ibi in lumine speciei tanquàm in lumine viuentium in conspectu Domini placeamus. Idem super Psal. 55.

VERAE CHRISTIANAE SPEI, DVO POtissimum vitia maximè officere.

Duo sunt vitia generis humani, quibus homines pereunt. Alii sperando, alii desperãdo. Desperãdo perit, qui dicit. Ego scio facinora mea, ego noui scelera mea: quomodo fieri potest, vt illa quæ feci, dimittat mihi Deus? Sperando perit, qui dicit: Quid prodest quod dicis, Iam faciã quidquid possum? Hoc perdo, quod non facio: sic me damnaturus est pro vno peccato, sicut pro multis. Et ideo si illam vitam habiturus sum, vel istam perdere nolo, quare ergo non facio voluntatẽ meam? Quare non explebo libidines meas? Alius vero timens periculum desperationis, incipit sperando perire, quando dicit: Quandocunq; fuero conuersus, ꝓmittit Deus dimittere mihi; Spero in ipsius misericordia, quia totum mihi dimittit. Sed desperanti dicit Deus, Nolo mortem peccatoris, &c. Speranti vero, Nè tardes conuerti ad Dominum, &c. August. Sermo. 5. in sermonibus communibus, vt citatur in Milleloquio. Interim vide similia Sermone 48. & 39. de verb. Domini. Item tractatu 33. in euangel. Ioannis, & Homilia. 1. ex lib. 50. Homiliarum.

EPILOGVS.

Confidimus autem, quia conscientiam habemus bonam, in omnibus bene volentes conuersari. Heb. 13.

DE CHARITATE, PARTE ABBREVIATI VERBI Tertia:

CONTINVATIO.

Charitatem fidei & spei adiungi debere, inde liquet, quòd fides sine charitate, vt dictum est, poterit quidem esse, sed non prodesse. Fides enim in Christo valet, ait Paulus, quæ per dilectionem operatur. Ad Galat. 5.

DOCTRINA HVIVS, QVAE DE CHARITATE suscipitur, Summa.

Totam magnitudinem diuinorum eloquiorum & latitudinem secura possidet charitas, qua Deum proximumq; diligimus. si ergo non vacat omnes paginas sanctas perscrutari, omnia inuolucra sermonum euoluere, omnia scripturarum secreta penetrare, tenet charitatem: ibi pendent omnia: ita tenebis quod ibi didicisti, tenebis etiam quod nondum didicisti. Augustin. in tractatu de laudibus Charitatis, tomo. 9.

DE EODEM, ALIA D. AVGVSTINI sententia.

Quæcunq; in ministerio tabernaculi siue templi, multis modis de sacrificijs leguntur diuinitus esse præcepta, ad dilectionem Dei & proximi significandam referuntur. In his enim duobus præceptis, vt scriptum est, tota lex pendet & Prophetæ. August. lib. 10. de ciuitate Dei, cap. 5.

DEFINITIO CHARITATIS, EX EODEM.

Charitatem B. Augustinus vocat, motum animi ad fruendum Deo propter ipsum, & se atque proximo propter Deum, lib. 3. De Doctrina Christiana, cap. 10.

DE CHARITATIS FORMA.

Qualem faciem habet dilectio? Qualem formam habet? Qualem staturam habet? Quales pedes habet? Quales manus habet? Nemo potest dicere. Habet tamen pedes, qui ducunt ad Ecclesiam: habet manus, nam ipsæ pauperi porrigunt: habet oculos, nam inde intelligitur ille qui eget.
Psal. 40. Beatus, inquit, qui intelligit super egenum & pauperem. Habet aures, de quibus dicit Dominus:
Luc. 8. Qui habet aures audiendi, audiat. Non sunt membra distincta per loca, sed intellectum. Totum simul habet, qui habet charitatem. Habita, & inhabitaberis: mane, & manebitur in te. August. in primam Canonicam Ioannis, Tractat. 7.

DE CHARITATIS EXCELLENTIA.

Charitas in omnibus Dei donis ita excellit, vt etiam Deus dicta sit. August. ad Iulian. epistola 143. Et super primam Canonicam Ioannis Tractatu. 9. Nescio vtrum magnificentius, inquit, nobis charitas commendari possit, quàm vt diceretur, Deus charitas est. Breuis laus, & magna laus: Breuis in sermone, & magna in intellectu. Quàm citò dicitur, Deus dilectio est? Et hoc breue est. Si numeres, vnum est: si appendas, quantum est? Deus dilectio est: & qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deus in illo manet. Sit tibi domus Deus, esto domus Dei. Mane in Deo, & maneat in te Deus. Manet in te Deus, vt te contineat: maneas in Deo, nè cadas. Quia sic de ipsa charitate dicit Apostolus, Charitas nunquàm cadit.

ADHVC DE PRAESTANTIA CHARITATIS, ex eodem.

Charitas est via Dei ad homines, & via hominum ad Deum. Per charitatem enim venit Deus ad homines, venit in homines, factus est homo. Per charitatem homines diligunt Deum, eligunt Deum, ad Deum currunt, ad Deum perueniunt. Sic etiam familiaris est Deo charitas, vt ipse mansionem habere nolit, vbi charitas non fuerit. Si ergo charitatem habemus, Deum habemus: quia Deus charitas est. Augustinus libro de spiritu & anima, cap. 16.

CHARITAS CVR FIDEI SIMVL ET spei præferatur.

Charitas, quæ tertia nobis adiungitur ad fidem & ad spem, maior est supra fidem & spem: quia fides est rerum, quæ non videntur: erunt autem species, cum visæ fuerint; & spes rei est, quæ non tenetur: adueniente ipsa re, non erit iam spes, quia tenebimus, non sperabimus. Charitas autem non nouit nisi crescere magis magisque. Si enim amamus, quem non videmus quomodo amaturi sumus, cùm viderimus? Desiderium ergo nostrum crescat. Christiani non sumus, nisi propter futurum seculum. August. in Psal. 91.

DE ORDINE CHARITATIS, SIVE DE duplici dilectionis mandato.

Ordinem esse in charitate, constat ex eo quod habetur Cantic. secũdo; Introduxit me Rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem. Vnde etiam Saluator noster Christus in cap. Matth. 22. duplex nobis præscripsit dilectionis mandatum: Vnum, quòd amore Deum complecti debeamus: alterum, quomodo proximus sit diligendus.

DE CONDITIONIBVS AMORIS DIVINI, primo dilectionis præcepto.

Diliges, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: hoc est maximum & primum mandatum. Matth. 22.

DE CATHOLICA ISTARVM CONDITIONVM explicatione, ex Euangelistario Maruli.

(EX TOTO CORDE)

Deum ex toto corde tunc diligimus, cùm nihil eius dilectioni æquamus, sed quæcunque nobis chara sunt, secundo loco habemus, quod nisi præstabimus, Deo frui non poterimus. Ait enim, Qui amat Patrem aut matrem plusquàm me, non est me dignus: & qui amat filium aut filiã plus quàm me, non est me dignus. Matth. 10.

(EX TOTA ANIMA)

Ex tota autem anima Deum diligimus, cùm ne vitæ quidem nostræ parcimus, dum ei obsequimur, nihil timendo eos qui corpus occidunt: sed illum potius, qui & corpus & animam potest mittere in gehennam, cùm ipse dicat: Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Hoc quidem sancti præstiterunt martyres, qui temporalem vitam pro Christo offerentes, accipere meruerunt æternam.

(EX TOTA MENTE)

Ex tota verò mente Deum diligimus, quando fide certissima, quidquid de Deo sancta sentit Ecclesia, complectimur. & cuncta quæ vel animo voluimus, vel opere implemus, ad ipsius cultum atq; honorem dirigimus: nec quidquam omittimus, quantum in nobis est, quod ad eius dilectionem referri possit.

REGVLA.

Diligamus ergo Dominum Deum nostrum toto corde, nè quid illo charius habeamus, tota anima, nè pro illius nomine corporis tormẽta, mortemq; ipsam, si casus inciderit, aut quidq̃ formidemus: tota mente, vt omnis nostra cogitatio, omnisq; actio ad vnum finem tẽdant, placẽdi videlicet Deo, eiusq; conspectu perpetuo perenniterq; perfruendi. Marul. in Euangelistario suo lib. 4. cap. 1.

DE DILECTIONE PROXIMI, SECVNDO Christianæ Charitatis præcepto.

Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & Prophetæ. Matth. d. cap. 22.

QVANTVM CHARITATIS FRATRI debeamus impendere.

Nec illa iam quæstio moueat, quantum Charitatis fratri debeamus impendere, quantum Deo. Incomparabiliter plus quàm nobis, Deo: Fratri autem, quantum nobisipsis. Nos autem ipsos tanto magis diligimus, quanto magis diligimus Deum. Ex vna igitur eademq; charitate Deum proximumq; diligimus: Sed Deum propter Deum, nos autem & proximum propter Deum. August. lib. 8. De Trinitate, cap. 8.

REGVLA.

Rom. 13 Matt. 15 Ea autem est fraternę dilectionis regula, vt quę sibi quisque vult bona prouenire, & proximo velit: & quę accidere sibi mala non vult, & illi nolit. Hanc voluntatem erga omnes homines seruat. Nam erga neminem operandum est malum. Et dilectio proximi malum non operatur. Diligamus ergo, vt pręceptum est, etiam inimicos nostros, si verè inuicti esse volumus. August. de vera religione cap. 46.

ALIA REGVLA DE VTROQVE PRAECEPTO SIMVL, ex Augustino.

Semper omnino cogitate diligendum esse Deum & proximum: Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente, & proximum tanquàm teipsum. Hęc semper cogitanda, hęc meditanda, hęc retinenda, hęc agenda, hęc implenda sunt. Dei dilectio prior est ordine pręcipiendi: Proximi autem dilectio, prior est ordine faciendi. Neque enim qui pręciperet tibi dilectionem istam in duobus pręceptis, prius tibi commendaret proximum, & postea Deum: sed prius Deum, & postea proximum. Tu autem quia Deum nondum vides, diligendo proximum promereris quem videas, di-
1. Ioan. 4 ligendo proximum purgas oculum ad videndum Deum, euidenter Ioanne dicente: Si fratrem, quem vides, non diligis: Deum quem non vides, quomodo diligere poteris? August. in Euangelium Ioan. tractat. 17.

IDEM IN LIBRO DE FIDE, ET OPERIBVS, cap. 10.

Nolo pluribus immorari: nam si diligenter consideratur, ista duo pręcepta ex alterutro connexa reperiuntur, vt nec dilectio Dei possit esse in homine, si non diligit proximum, nec dilectio proximi, si non diligit Deum.

QVIBVS MODIS AVGEATVR CHARITAS, SIVE DE gradibus, & profectu charitatis.

Si quis habuit tantam charitatem, vt paratus sit pro fratribus etiam mori, perfecta in illo est charitas. Sed nunquid mox vt nascitur, iam prorsus perfecta est? vt perficiatur, nascitur: cum fuerit nata, nutritur: cum fuerit nutrita, roboratur: cum fuerit roborata, perficitur: & cum ad perfectionem venerit, quid dicit? Mihi viuere Christus est, & mori lucrum. August. super primam B. Ioan. Canonicam. tractatu 5.

DE EISDEM GRADIBVS, EX D. BERNARDO.

TABVLA 55.

CHARITAS autem quæ Deus est:

- Nascitur, si cibaueris inimicum, si potum dederis ei: quia hæc faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Carbones ignis sunt opera charitatis, quæ congeruntur super diabolum, qui est caput omniũ iniquorum, vt ablato eo, nascatur eis caput Deus, qui est charitas.
- Crescit, si necessitatem patienti subueneris: si volenti mutuare præstiteris, si amico animum tuum aperueris.
- Seruatur,
  - Si loquendo, vel exhibendo etiã quæ non videtur necessaria, amicorum voluntati satisfeceris.
  - Item bono vultu, dulci sermone, hilari operatione: vt charitatem quam vultus, & sermo indicant, pia, & hilaris operatio confirmet. Bernard. in quibusd. dictis.

CHARITAS QVID CAETERIS PRAESTET NON tantum virtutibus, sed diuinis etiam donis, ex August. super illud Ioan. 13.

In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem: tanquàm diceret: Alia mea munera habent vobiscum etiam non mei, nõ solum naturam, vitã, sensus, rationem,

rationem, & eam salutem, quæ hominibus pecoribusq; cōmunis est: verùm etiam linguas, sacramenta, Prophetiam, scientiam, fidem, distributionem rerum suarum pauperibus, & traditionem corporis sui, vt ardeant: sed quoniam charitatem non habent, vt cymbala concrepant, nihil sunt, nihil eis prodest. Non ergo in illis, quanuis bonis muneribus meis, quæ habere possunt etiā non discipuli mei: sed in hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem. August. in Euangelium Ioannis, Tractat. 65. 1. Cor. 13

QVAE CHARITATIS VIS SIT.

Quapropter fratres sectamini charitatem, dulce ac salubre vinculum mentium, sine qua Diues pauper est, & cum qua pauper diues est. Hæc in aduersitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, in hospitalitate latissima, inter veros fratres lætissima, inter falsos patientissima. Augustinus in Sermone 39. De tempore.

QVI EFFECTVS.

Charitas in Abel sacrificio grata, in Noe per diluuium secura, in Abrahæ peregrinationibus mā suetissima, in tribus pueris iugulandis ignes innocenter expectat, in Machabæis sæuos ignes fortiter tolerat. Casta in Susanna erga virum, in Anna post virum, in MARIA præter virum. Libera in Paulo ad arguendum, humilis in Petro ad obediendum, humana in Christianis ad confitēdum, diuina in CHRISTO ad ignoscendum. Quanta est ista animorum salus, scientiæ solidamentum, fidei fructus, diuitiæ Pauperum, vita morientium? Ibidem.

DE CHARITATIS FRVCTIBVS.
Paulus 1. Cor. 13.

Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, nō gaudet super iniquitate, congaudet aūt veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunq̄ excidit, siue Prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur.

DE LAVDIBVS CHARITATIS.

Charitas causa est, & mater omnium virtutum, quæ si desit, frustrà habentur cætera: si aūt adsit, habentur omnia. Omnia fiunt facilia charitate. Mandatum Dei non habet graue. Quomodo enim est graue, cùm sit dilectionis mandatum? aut enim quis non diligit, & iam graue est: aut diligit, & graue esse non potest. August. in tractatu de laudibus Charitatis.

DE EISDEM, EX D. BERNARDO.

O' bona mater Charitas, quæ siue foueat infirmos, siue exerceat prouectos, siue arguat inquietos, diuersis diuersa exhibens, sicut filios diligit vniuersos, cùm te arguit, mitis est: cum blanditur, simplex est: piè solet sæuire, sine dolo mulcere: patienter nouit irasci, humiliter indignari. Ipsa est quæ hominum mater & Angelorum, non solū quæ in terris, sed etiam quę in cœlo sunt, pacificauit. Ipsa est, quæ Deum homini placans, hominem Deo reconciliauit. Bernar. in Epistola. 2.

EXHORTATIO, AD MVTVAM FOVENDAM charitatem, D. Augustini.

O' Charitas, quàm magnas vires habes? De cœlo Deum posuisti. O' chara sanitas, O' sancta & vera charitas, quæ tanta es in terris, quanta eris sanctitas in cœlis? Quę tantū potes in hac pugna mortalitatis adhuc solicita, quantū poteris in illa perfecta pace secura? Euigila itaq; omnis anima Christiana, & si in te eminet virtus Charitatis, quæ omnia sustinet, Domini tui imitare vestigia. CHRISTVS enim, ait Petrus Apostolus, pro nobis passus est, relinquens vobis exemplum, vt sequamini vestigia eius. Et si ille propter te de cœlesti sede ad terrena descendit, tu propter te fuge terrena, appete cœlestia. Si dulcis est mundus, dulcior est CHRISTVS. si amarus est mundus, omnia pro te sustinuit CHRISTVS. Via tibi factus est ipse Saluator: surge, ambula. August. in tractat. de 4. Virtutibus charitatis.

ALIA EXHORTATIO D. PAVLI.

Itaque consideremus inuicem in prouocatione charitatis & bonorum operum, non deserentes collectionem nostram, sicut est consuetudinis quibusdam, sed consolantes, & tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. Ad Heb. 10.

A' DIVINA CHARITATE NOS DIVELLI non debere, ex eodem.

Psal. 43. Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, ijs qui secundum propositum vocati sunt sancti, &c. Quis ergo nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neq; mors, neq; vita, neque angeli, neq; principatus, neq; virtutes, neq; instantia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profunditas, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Ad Rom. 8.

EPILOGVS DE TRIBVS HIS VIRTVTIBVS Theologicis, Fide scilicet, spe & charitate.

CVR HAEC TRIA IN CHRISTIANISMO ante omnia sint necessaria.

Cur autem prædictæ tres virtutes ad religionem Christianam in primis requirantur, inde inter cętera colligere poteris. Cũ Deus is sit, vt quid substantiæ sit, neutiq̃ intelligi possit: tum iudicia exuberantissimæ sapientiæ diuinæ talia sint, vt nullis mentibus humanis percipiantur? consilia sic instituta, vt eorum rationes nullus creatus intellectus peruestiget. De quibus quidem cùm Paulus Apostolus, cui tertii cœli mysteria videre contigerat, dissereret, stupore contemplanti oborto, exclamauit: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientię Dei: quàm incompræhensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles vię eius? quis enim cognouit sensum Domini? (Rom. 11.)

Cum [inquam] hęc talia sint, quędam etiam, si sapientiam spectes mundanam, scandalo: necessario erit hic fides, qua credat vnusquisque vera esse, ad quę vocatur: & spes, qua speret se illa passe consequi: & charitas, qua illa omnia diligat. Cum enim intellectus & voluntas pręcipuę vires animę protoplasti, illi in hoc diuinitus inditę, vt Deum conditorem omnium cognosceret, agnitũ [quoad fieri posset] complecteretur: per peccatum vitiatę fuere in illo, & in nobis ceu stirpe. Intellectus quidem, quo iudicaret, quid eligendum, errore: voluntas verò, qua expeteret quod ratio dictaret, carnali concupiscentia. (Rom. 5.)

Igitur his remediis opus est fide, [sine qua spes esse non potest] quę purificaret cor, hoc est, mentem & rationem, ceu fontem animi: & charitate, quę submoueret prauas cupiditates, vt ad ea tantum feramur, quę pręscripsit Deus. Nouicampian. in Scopo Biblico.

DE FIDE ET SPE IVSTIFICANte, sententia Catholica.

Fides illa, Catholicorum iudicio, ad iustitiam ducit, qua Deus creditur paratus omnibus pœnitentibus & inuocantibus se per Christum, in sacramento baptismi vel recõciliationis ignoscere.

ITEM.

Qua creditur quotidiana iustorum peccata condonare inuocantibus se per eundem Christum crucifixum, dum ea derelinquunt, & dimittunt peccantibus in se, atq; eleemosynis insistunt.

ITEM

ITEM.

Qua creditur daturus bona opera inuocantibus se per Christum, & perseuerantes in illis per eundem Christum resuscitaturus: eisq; merit ipsorum bonorum operum vitam æternam redditurus. Spes autem in Dei potentia, & misericordia cuiq; nascitur, cum primum fuerit bonæ voluntatis, cum primum cęperit esse bonæ conscientiæ, cum primum desiderium pœnitentiæ, & bonæ vitæ conceperit: Spes, inquam, tali oritur de venia percipienda, & vita bona, atq; æterna.

Huic spei timor connexus est ex consideratione diuinæ iustitiæ, & humanæ malitiæ, crebro nimis, & occultè in corde latentis.

ITEM.

Ex consideratione humanæ impotentiæ ad benè agendum, & perseuerandum, si vnquàm Dei desit auxilium, quod ille, cui voluerit, donat. D. Io. Hesselius contra fidem specialem in principio.

SVMMA SVMMARVM D. AVGVSTINI DE Trinitate lib. 13. in fine.

Nunc librum istum ita claudimus, vt admoneamus, quòd iustus ex fide viuit, quæ fides per dilectionem operatur, ita vt virtutes quoque ipsæ, quibus prudenter, fortiter, temperanter, iusteq; viuitur, omnes ad eandem referantur fidem. Non enim aliter poterunt esse veræ virtutes, quæ tamen in hac vita non valent tantum, vt aliquando non sit hic necessaria qualiumcunque remissio peccatorum, quæ non fit nisi per eum, qui sanguine suo vicit Principem peccatorum. Ex hac fide & tali vita quæcunque notiones sunt in animo fidelis hominis, cum memoria continentur, & recordatione inspiciuntur, & voluntati placent, reddunt quandam sui generis Trinitatem. Abac. 2.

SCOPVS BIBLICVS ALBERTI NOVICAMPIANI.

DE CREATIONE HOMINIS.

Deus, vnus in essentia, trinus in Personis, qui in semetipso beatissimè ab æterno mansit, pro cursu temporis, verbo ex nihilo vniuersa propter semetipsum operatus est, vt Salomon ait, non quòd iis indigeret, sed ad ostendendam gloriam suam, abundantesque diuitias gratiæ suæ in bonitate rationali creaturæ. Ea re igitur hominem ad imaginem, & similitudinem sui creauit, hoc est, naturam compotem rationis, & cogitationis ei impertiuit, vt esset, qui opera eius intelligeret, qui illius immensam potestatem, sapientiam, bonitatem admiraretur, prædicaret, vtq; cum cæteræ animantes ventri, pabuloq; seruirent, ille in diuina Maiestate suspicienda, ac prędicanda, omnem operam, mentem deniq; omnem collocaret, Deumq; piè colendo, & assiduè contemplando, summum bonum consequeretur. Psal. 32. Prou. 16. Ephe. 2. Genes. 1. Eccl. 17.

DE LAPSV HOMINIS ET MORTE.

Primum autem hominem Deus ita condiderat, vt perfunctum obedientiæ munere, sine interuentu mortis, angelica immortalitas, & beata æternitas sequeretur. At ille non considerans sibi tantum honorem à Deo exhiberi, præcepto diuino non obediens, fructum, quo illi in paradiso constituto Deus interdixerat, ex arbore decerptum comedit, atque ea ratione transgresso præcepto diuino, primus hominum peccauit, peccatumque inobedientia sua ex inuidia diaboli, qui illum seduxerat, profecta, in mundum inuexit tale, tantumque, vt omnes qui ab eo secundum carnem gignerentur, subiicerentur in peccato, morti, damnationique æternę, redacti sub iugum, & tyrannidem diaboli. Gene. 3. Sap. 2. Rom. 5.

DE CHRISTO PROMISSO.

Ephe. 1. Porrò Deus qui diues est in misericordia, propter nimiam Charitatem suam, qua dilexit nos
Ge. 3. 12 lium suum seruatoremse missurum pollicitus est ipsi Adamo, Abrahamo, Isaaco, & reliquis, q
26.28. peccato & tyrannide diaboli liberaret eos, qui viua fide huic promissioni fiderent, liberation
hanc ab ipso & per ipsum sperantes.

DE LEGE.

Interim verò dum expectabatur promissus Christus, (quoniam apud omnes ferè homines
Rom. 3. naturæ ita erat obscurata, vt etiam manifesta scelera, perinde acsi scelera non essent, dissimular
5.7. tur) data fuit lex à Deo, quæ ostenderet peccatum, & terreret conturbaretque conscientiam,
vt per incussos hominibus timores, perimat: sed vt humanas animas, quasi de innocentia se
ras, ipsa demonstratione peccati reas faciat: quo tandem illæ intelligentes peccatum sine gratia
ci non posse, reatus solicitudine ad percipiendam gratiam promissi mediatoris conuerterent
Galat. 3. vtque lege quasi pædagogo, à sceleribus coercerentur, illisque lex esset norma rectè viuendi. Qu
quidem mediator, constituto apud se tempore venire voluerat, quo abundabat omnis iniquit
cùm diabolus omnem mensuram malitiæ à Christo delendæ impleuerat.

DE ADVENTV CHRISTI.

Vbi autem aduenit plenitudo illa temporis, natus est ille Christus Iesus, & ante legem & tem
Esai. 53. pore legis multis patribus promissus & prædictus, pœnasque peccato hominis debitas, ceu ve
Ioan. 1. agnus, vera hostia in cruce persoluit, (id quod futurum hostijs illis in veteri lege à Deo præscri
1. Ioã. 2. adumbratum erat) eoque modo homines natura filios iræ existentes, Deo Patri reconciliauit,
Hebr. 9. tyrannide diaboli, cui propter peccatum erant subiecti, liberauit, vt sine timore de manu inim
10. rum suorum liberati, illi seruirent in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus suis, Zach
Ephe. 2. ria parente præcursoris Domini, Spiritusancto repleto, ita vaticinante.
Heb. 1.
Luc. 1.

DE FIDE IVSTIFICANTE, QVAE OPERATVR per charitatem, in spe firma fundatam.

Rom. 3. Vt quod, iustitia illa prima amissa, assequi non poterant, nunc adipiscantur iustificati, ucl
Galat. 5. Apostolus ait, gratis per gratiam Dei, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem propo
2. Cor. 5 Deus mediatorem per fidem in sanguine ipsius. Quæ quidem fides in Christo ualet, quæ per cha
Ephe. 1. tatem operatur. Hac autem fide suscepta, dat Deus spiritum suum sanctum, quo signat omnes cre
Rom. 8. dentes, qui est pignus & arrabo nos certò vitam æternam possessuros, testimoniumque reddit sp
Rom. 5. ritui nostro, quòd sumus filij Dei, simulque diffundit charitatem in viscera nostra, quæ Christ
Heb. 9. norum est quoddam peculiare insigne, & spem, quam (vt Paulus ait) sicut ancoram habemus an
mæ tutam ac firmam, & incedentem vsq; ad interiora velaminis, vbi præcursor pro nobis intro
Iesus secundùm ordinem Melchisedech Pontifex factus in æternum.

DE IVDICIO FVTVRO.

Act. 1. & 2. Hic autem Christus Iesus, qui à mortuis tertio die resurgens, per quadragintaq; dies appare
suis, & loquens illis de regno Dei, in conspectu discipulorum in cœlum ascendit, spiritumque sa
2. The. 2 ctum illis promissum misit: post interfectum spiritu oris sui hominem peccati, quando mortui
2. Cor. 3. surgent, sedebit in Maiestate sua omnes iudicaturus, & redditurus vnicuique propria corpo
prout gessit, siue bonum, siue malum, dicturusque his qui à dextris erunt, Venite benedicti pa
Mat. 25. mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Iis autem qui à sinistris: Discedi
me omnes maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Tunc finis erit, R
1. Cor. 15 gnumque Deo Patri tradet.

D

DE VSV SACRAE SCRIPTVRAE ECCLESIASTICO EX PETRO DE Natalibus. TABVLA 56.

REGNVM illud cęlorum, de quo in tota agitur scriptura per saluatorem ipsum humanis assimilatur nuptiis. Vt autem in nuptiis sex diuersi plerunque actus intercedere, atque concurrere solent: videlicet——

Paranymphorum, id est, internunciorum mediatorum, quales fuerunt	Prophetæ, Patriarchæ.
Stipulatio, siue mutui consensus declaratio.	
Subarratio per oblationem annuli.	
Nuptiarum solennitas, hoc est, spōsæ in domum sponsi traductio.	
Matrimonij copula, siue consummatio.	
Liberorum procreatio.	

Sic tot⁹ vitæ humanæ cursus, à mundi exordio vsq; in finē eiusdem, in sex diuiditur tēpora, in quibus agit' de

Tractatione spōsaliorum.
Mutui consensus datione.
Subarratione, quę per annuli fit dationem.
Nuptiarum solenniis.
Consummatione matrimonij per copulam carnalem.
Procreatione itidem liberorū.

Atque hic cursus in ecclesia singulis absoluitur annis.

DE PRIMO TEMPORE, QVOD IN SPONSALIORVM occupatur præparatione, fuitque ab Adam, vsque ad Christum, & hodie repreſentatur in Eccleſia à principio Aduentus Domini, vſque ad feſtum Natiuitatis Chriſti.

TABVLA 57.

PARAnymphi harũ nuptiarum cũ Eccleſia fuerunt—
- Patriarchę,
  - Legẽ
    - Naturæ,
    - circũciſionis,
    - Moiſis.
  - Quorum colloquia de nuptiis futuris verſant̃ circa
- Prophetæ.
  - Prophetias de Meſſia vẽturo.

Vnde hoc tẽpus aduentus Domini ci, ĩ quatuor diuiditur hebdomadas, in quarum —
- Prima,
- Secũda
- Tertia
- quarta

Agit̃ de
- Lege naturę, cuius duo ſunt pręcepta:
  - Honeſtè viuere,
  - Neminẽ lædere.

  Vtrũq; tangit Paul. in Epiſtola Dominicæ primæ his verbis:
  - Induamus arma lucis; Sic vt in die honeſtè ambulemus: non comeſſationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis, Non in contentione, & emulatione.
- Circunciſione, ad quam reſpiciens Paulus, in epiſtola Dominicæ ſecũdæ exclamat, dicẽs: Dico enim Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circunciſionis, ad euacuandas promiſſiones Patrum.
- Scripta lege, cuius reſpectu Paulus in epiſtola Dominicę ſecundæ, ſub perſona legislatoris, & miniſtri, air: Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei.
- Teſtimoniis prophetarum. Vnde Apoſtolus Paulus induens perſonam prophetę, Chriſtum venturum, & propinquum eſſe aſſeuerat, dicens; Gaudete in domino ſemper: iterum dico, gaudete. Dominus enim prope eſt. In epiſtola Dominicæ quartæ.

DE SECVNDO TEMPORE, IN QVO FACTA EST Verbi,& hominis mutui consensus obligatio,& stipulatio. Quod fuit à Christi incarnatione, vsq; ad eius baptismum, representatur autem à Christi natiuitate vsque ad Septuagesimam.

TABVLA 58.

HOC TEMpore de ipso agitur matrimonio Christi cum Ecclesia catholica contracto, hoc est, cum populo

- Iudaico, à festo Natiuitatis, in quo ipse mundo editus, per angelos primò omnium pastoribus reuelatur Iudæis, à quibus vti notissimis visitatus est. vsque ad Epiphaniam.
- Gentili, à festo Epiphaniæ, in quo Christus primitiis gentium stella duce nunciatur, à quibus oblatis muneribus adoratur. vsque ad octauas Epiphaniæ.
- Vtroque, per hoc ipsum matrimonium in ouile vnum coacto. Ab octaua Epiphaniæ vsque ad Septuagesimam.

Circa hoc enim tempus illę potissimum D. Pauli leguntur epistolæ, quibus Christũ non tantum Iudęorum, sed & gentium Deum esse probat, eumq; pro vtriusq; salute venisse affirmat: inter quas illa quæ ad Romanam scribitur Ecclesiam, est præcipua.

DE TEMPORE SVBARRATIONIS, QVOD FVIT A Christi baptismate, vsque ad Resurrectionem: Representatur in Ecclesia à Septuagesima vsque ad festum Paschæ.

TABVLA 59.

CHRIstus spõsam suã Ecclesiã Catholicã vti reginam illustrissimam triplici deuinxit sibi annulo trium gẽmarũ,

- Saphiri coloris cœlestis, fidei videlicet supernæ per prædicationem quam Christ' ipse
  - Incepit, in ipsa Septuagesima
    - Conducendo operarios in vineam, idest Ecclesiã suam.
    - Mittendo scilicet septuagintaduos Apostolos prædicatores ante faciem suam.
  - Per seipsum perfecit Dominica sexagesima, sub parabola de—
    - Seminatore, id est Christo.
    - Semine, idest verbo prædicationis euãgelicæ.
  - Confirmauit miraculis in Quinquagesima. Quale est illud, quo iuxta eiusdem diei euangelium cæco restituitur visus. Quo exemplo significatur genus humanum, à culpæ cæcitate, per verbi diuini prædicationem esse liberatum.
- Smaragdi, hoc est, virentis spei, quam parauit nobis Christus operibus pœnitentiæ: qualia sunt,
  - Ieiunium, Oratio, Eleemosyna, Peregrinatio. De q̃busagitur sequẽtibus quatuor dominicis
    - Prima, Quadragesimæ: quo tempore Christi prædicatur ieiunium, quod ipse quadraginta diebus, & totidem pertulit noctibus.
    - Secunda, vbi Christus ideò in montẽ Tabor ascendit excelsum, vt oraret, solusque orans transfiguratus est, quod licet Matthæus prætereat, Marcus tamen & Lucas non reticent.
    - Tertia, quando eleemosynam spiritualis distribuit gratiæ, sanando ægrotos, vt dæmoniacum surdum, & mutum.
    - Quarta, in qua Iesus abiit trans mare Galilęæ &c. Ioan. 6.
- Carbunculi, ignitæ, videlicet charitatis per amaram Christi passionem,
  - Tam animi, quàm pertulit à Iudęis—
    - Blasphematus,
    - Expulsus.
    - In Dominica passionis.
  - Quã corporis, quã sustinuit in carne
    - Passus,
    - Cruci affixus,
    - Mortuus.
    - Dominica Palmarum, & per totam hebdomadam sanctam.

DE QVARTO TEMPORE, ET GLORIOSA SPONSÆ deductione. Quod tempus fuit a Resurrectione Domini, vſque ad miſſionem Spiritusſancti : & exhibetur in Eccleſia a feriis Paſchatis, vſque ad feſtum Pentecoſtes.

TABVLA 60.

SVB ID tẽpus pronuba Chriſti, quæ catholica dicit̃ eccleſia

- Deducitur de dolo tyranni diaboli, qui fraude pater eius effectus fuerat, per integram octauam Paſchatis, vbi dicitur ei: Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui.
- Myſticè induitur, colitur, & dotatur: Ab octauo Paſchæ vſque ad Aſcenſionem. Nam in —
  - Prima Dominica poſt Paſcha, glorificatur in corpore Chriſti, per clauſas ianuas intrantis, & incomparabili donatur immortalitate. Atque hinc iſta Dominica dicitur in Albis, quòd ſtolis candidis Neophyti veſtiantur.
  - In reliquis quatuor Dominicis ſequentibus pia glorificatur in anima, cuius dotes ſecundũ Auguſtinum ſunt
    - Viſio beata,
    - Dilectio chriſtiana,
    - De quibus agitur ĩ dominica poſt Paſcha —
      - Secunda, & tertia. Nã tunc leguntur quædam ex lib. Apocal. vbi fit mentio de 24. ſenioribus, & de angelis, ac tuba magna ſanctorum, ſtantium ante thronum, diuina fruẽtium viſione.
      - Quarta, & quinta, in quibus epiſtolæ leguntur Canonicæ, quæ præ cæteris mirè Chriſtianam commendant dilectionem.
- In domum ſponſi ſolẽni ter introducitur: & hoc in perſona —
  - Chriſti,
  - Et Patrũ glorificatione,
  - Vnde tunc in eccleſia cantatur, Aſcendit Deus in iubilatione: Et, aſcendit Deus in altum, captiuam duxit captiuitatem.

DE CONSVMMATIONE HVIVS MATRIMONII, quinto humanæ vitæ temporæ. Quod in Eccleſia celebratur à feſto Pentecoſtes, vſq; ad octauas Corporis Chriſti.

TABVLA 61.

CONSVMMATIO matrimonij, inter Chriſtum, & Eccleſiam contracti, fit per copulam —

- Spiritualem, per integram octauam Pentecoſtes, vſq; ad feſtum Corporis Chriſti. Quo tempore Chriſtiani homines omnes Chriſto haud aliter, quàm membra capiti, Spiritusſancti connectuntur vinculo.
- Corporalem, à feſto Corporis Chriſti, vſq; ad eius octauam, in quo memoria venerandæ illius celebratur Euchariſtiæ, per cuius ſumptionem fideles Chriſto etiam corporaliter coniungi dicuntur.

DE

DE SEXTO TEMPORE, SIVE DE PROCREATIONE filiorum Ecclesiæ: Quorum vita & res gestæ considerantur, ab octaua corporis Christi, usq; ad tempus aduentus Domini. TAB. 62.

ECCLESIÆ filii, dicūtur eiusdem Ecclesiæ — { Fundatores, Constructores, Conseruatores, Defensores, Augmentatores, } Vt { Apostoli. Doctores. Confessores. Martyres. Sanctæ virgines. } Sub typo { Regū { Israel & Iuda, } Salomonis, Sanctorū { Iob, Tobię, Esdrę, Iudith, Hester, } Machabęorum, Prophetarum, } Nam istorum tunc legūtur libri: videlicet, { à Festo corporis Christi, usq; ad calē. Aug. à calēdis Augusti, usque ad calen. Septē. Per totum mensem Septembrem. In mense Octobri. Toto mense Nouembri, usq; ad Domini cā aduētus Domini. }

APPENDIX.

TABVLA 63.

SED ET ALIQVA sanctorū festa, etiam in supradicta quinq; incidunt tempora. Quorum alia celebrantur tempore — { Tractationis siue consultationis, Stipulationis, Subarrationis, Deductionis, Consummationis. } De quibus vide { Petrum de Natalibus, Aloysium Lipomanum de Vitis sanctorum. Breuiarium Romanum, & alia. Martyrologia { Bedæ, Vsuardi, Adonis, & cæterorū. } }

ALIA TEMPORVM PARTITIO, ex Vuilhelmo Durando. TAB. 64.

VT ANnus solaris in quatuor diuiditur partes, videlicet, in { Hyemem, in qua semina iaciuntur: Ver, in quo seminata pdeūt, & in spicas acuūtur: Aestatem, in qua Messes albescunt, & falce subciduntur: Autumnū, in quo p ventilationē grana à paleis separata, ī horreis reponuntur. } Sic & magnꝰ vitę pſentis annus, ab initio seculi usque ad finem mūdi, 4. temporū distinguitur varietate. { Primū fuit deuiationis à Dei cultu, ab Adam usq; ad Moysen. Quod tēpus dicitur ignorantiæ & cæcitatis. Secundum, Reuocationis, à Moyse usq; ad natiuitatem Christi. Quod tempus dicitur promissionis. Tertium, reconciliationis siue liberationis, à natiuitate Christi usq; ad ascensionem eiusdem. Quod tempus dicitur salutis, & tempus acceptabile. Quartum, peregrinationis, ab Ascensione Domini, usq; ad diem iudicii, vbi erit consummatio seculi. } Quod tēpus cōcordat cū { Hyeme, ī qua regnat obscuritas. Vere, qdꝰ aliquid habet quidē luminis, sed etiam multū obscuritatis. Aestate, ī qua regnat claritas. Autūno, q & si multū habeat luminis, hēt tn̄ aliqd etiā obscuritatis. }

PARTITIONIS HVIVS APPLICATIO AD VSVM Ecclesiæ Catholicæ, quid in ea per totum agatur annum. TAB. 65.

HAEC Quatuor tempora —

- Considerantur secundū 4. principales diei partes, videlicet —
  - Noctis, — Quæ pertinet ad tēpus — Deuiationis. — Quod dicitur — Desperationis. — Et ideo ecclesia in principio — Hyemis — Cātat — Circūdederūt me gemitus mortis.
  - Auroræ, — Reuocationis. — Respirationis. — Veris — Ad te leuaui animā meā.
  - Meridiei, — Reconciliationis. — Liberationis. — Aestatis — Quasi modò geniti.
  - Vesperæ. — Peregrinationis. — Exercitationis. — Autūni — Dñe, in tua misericordia speraui.
- Designantur p quatuor principales Christi actiones:
  - Natiuitatis, vt sunt — Circuncisio, Apparitio, Baptismus, Purificatio.
  - Passionis, cuius partes sunt — Ieiunium, Tentatio,
  - Resurrectionis, ad quam pertinent — Ascēsio in cęlum, & Spiritussācti missio.
  - Aduentus ad iudicium, ad quē locum referūtur — Transfiguratio. Miraculorū operatio.
  - Ex his — Passio, Natiuitas, Resurrectio, Aduentus — Comparatur — Hyemi. Veri. Aestati. Autūno.
- Repręsentātur: Tempus quidem —
  - Lapsus, à Septuagesima vsque ad Pascha, recolendo casum & pœnam primorum parentum, propter eorum culpam.
  - Promissionis, ab aduentu Domini, vsque ad Festum natiuitatis Christi.
  - Reparationis, ab octauis Paschæ, vsque ad octauas Pentecostes.
  - Peregrinationis, ab octauis Pentecostes, vsq; ad Domini aduentum. Cuius temporis ratio in sequentibus explicatur tabulis.

Hactenus ex Rationali diuinorum officiorum sub initium libri sexti.

DE TEMPORE PEREGRINATIONIS, QVID ILLO potissimum Catholica respiciat Ecclesia. Ex eodem in fine libri sexti.

TABVLA 66.

TOTVM HOC tempus peregrinationis non incõmo de referri potest ad lectiones sacras illius tẽporis, cuius series fuit, à Dauid vsque ad Domini aduentum, & quæ à primitiua cœpit Ecclesia. Nam——

- Primum
  - Sicut Sauli successit Dauid, 1. Reg. 8. 3. Reg. 5.
  - Sic dæmonum cultui verus superuenit vnius Dei cultus.
- Deindè
  - Quemadmodum Regnum Dauid per Roboam & Ieroboam in scissuras diuiditur,
  -Ità Ecclesiam hæreticorum scindit insania.
- His subijciuntur præterea libri Salomonis: quia post pugnas hæreticorum, claruerunt in Ecclesia ingenia sanctorum doctorum.
- Sequitur tandem liber Iob, vbi agitur de persecutionibus & cõsolationibus eius. Quia quantunuis in pace floreat Ecclesia, tentationes tamen non desunt spiritualium aduersariorum. Quorum quanto occultior est pugna, tãto est difficilior: sed eo gloriosior erit adquisita tandem victoria.

QVÆ VETERIS PRÆCIPVE TESTAMENTI SCRIpturæ, singulis anni temporibus in Ecclesia Dei & legi & cantari consueuerint. Ac primum de hyeme, siue primo illo dispensationis tempore.

TABVLA 67.

EARVM RERVM summa, quas hoc tempore catholica contemplatur Ecclesia, continetur in libris præcipue Moisis. Cum autẽ tempus dispensationis à Ianuario, vsq; ad Iunium duret exclusiue, singuli eius menses singulis tẽporibus præteritis rectè possunt adplicari. Nam per mensem

Nam per mensem		Illud temp⁹ innuitur,
Ianuarium, in quo nouus annus inchoatur:	Illud temp⁹ innuitur,	In quo mundus à diluuio iterum renouatus est.
Februarium, in quo Alleluia deponitur:		In quo vniuersitas linguarum confunditur.
Martium, in quo plerũque celebrat̃ quadragesima:		Sub quo Dei populus in Aegypto affligitur.
Aprilem, in quo Paschatis peraguntur solennia:		Quando idem populus à Pharaonis tyrannide liberatur.
Maium, in quem Festum incidit Pentecostes:		Vbi adhuc idẽ ille Dei popul⁹ ĩ ꝑmissionis terra gratulabat̃.

QVÆ VETERIS TESTAMENTI SCRIPTVræ, peregrinationis tempore in Ecclesia recitari soleant.

TABVLA 68.

HVIVS TEMporis lectiones, pręsertim nocturnales, sua varietate suoque ordine seriem desig nāt temporum, vel profectuum sanctæ Ecclesiæ. Nam

- Iunius & Iulius, quibus historia Regum legitur, Regnum Saul & Dauid commemorant.
- Augustus, in quo liber Sapientiæ recitatur, Regnum sapientis Salomonis insinuat.
- Reliqui quatuor menses prīcipalia denotant regna, videlicet Regnum
  - Babylonicum, quod est in Oriente.
  - Persarum, qđ est in Meridie.
  - Græcorū, qđ est in Aquilone.
  - Romanorum, quod est in Occidente.

  Atque hinc legūtur in Ecclesia, Mense quidē
  - Septēbri per
    - Duas Hebdomadas priores, historia Iob: Quia Regnum illud durauit per duas annuales Hebdomadas, id est, per bis septingentos annos. Tot enim anni numerantur à tempore Nini, à quo regnum Babyloniæ incepit, vsque ad Cyrum Regem Persarum, in quo defecit.
    - In reliqua parte Septembris innuitur Regnum Persarum, & duæ leguntur historiæ: eo quod nunc de Persis, nunc de Medis reges assumebantur.
  - Octobri Historia legitur Machabæorum, & Grecorum significat Regnum, sub quibus Machabæi fuerunt afflicti.
  - Nouembri & Decembri leguntur Prophetæ, in quibus Regnum repræsentatur Romanorum, in quo Christi viget Religio. Prophetiæ enim maximè loquuntur de CHRISTO. Cuius natiuitas est in fine anni, sicut Romanorum regnum est in fine mundi. Ex Guilhelmo Durand. de officijs diuinis, lib. 6. in fine.

DE RECTA HOMINIS CHRISTIANI INSTITVTIONE.

PERFECTA hominis Christiani Institutio consistit in verbis illis quinque, quibus D. Paulus fidelem Dei populum in Ecclesia instruendum esse suo docet exemplo: Sed in Ecclesia, inquit, volo quinque verba sensu meo loqui, vt & alios instruam, quàm decem millia verborum in lingua, 1. Cor. 14. Hoc est, malo pauca verba loqui, cùm à me, tum ab aliis rectè intellecta, quàm multa sine vero eorum sensu & intellectu. Gloss. ibidem.

QVAENAM QVINQVE ILLA SINT verba. TABVLA 69.

SVMMA PAVlinæ huius sententiæ ea est, inter Christianos loquendum esse cum intellectu, vt alii doceãtur. B. Tho. d. c. 14. Epistolæ ad Co. 1. Quinque autem illa, quæ in Ecclesia sunt docenda, hęc sunt,

- Credenda, ad Tit. 3. Hæc loquere, & exhortare, &c.
- Agenda, Matth. vlt. Eũtes in mundum, &c. docentes eos ser.
- Vitanda, scilicet peccata. Eccles. 21. Quasi à facie colubri fuge, &c. Esai. 58. Annuncia populo meo scelera, &c.
- Sperãda, scilicet merces æterna. 1. Petr. 1. De qua salute exq̃sierũt, &c.
- Timenda, pœnæ videlicet æternæ. Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum.

Horum alia pertinẽt ad

- Fidem, vt credenda.
- Mores, reliqua quatuor videlicet
  - Virtutes,
  - Vitia,
  - Gloria,
  - Pœna Glos. ibidem.

DE CREDENDIS, SIVE DE REGVLA fidei Catholicæ. TABVLA 70.

CREDENDA sunt, quæcunque ad fidem pertinent Catholicam. In eorum verò cognitionem ducit pręcipuè notitia

- Verbi Dei,
- Symboli Apostolorum,
- Orationis Dominicæ,
- Sacramentorum,
- Sacrificiorum.

DE VERBO DEI, EX FRANCISCO SONNIO.

TABVLA 71.

VERBUM DEI

- Est, quod Deus loquitur spiritu suo diuino siue per
  - Semetipsum, vt in principio orbis conditi ante legem fecit ad Adam, ad Noe, ad Abraham, ad Moisen, ad Heliam, aliosq; sanctos Dei homines, nonunquàm
    - Forinsecus quasi ore ad os.
    - Aliquando intrinsecus, reuelans intus mysteria.
  - Interpositas personas vt solet maiestas regũ dãs rñsa per interpretes. Quo quidẽ modo patefecit nobis Deus
    - Pleraque per Prophetas sub tempore legis.
    - Præcipua autem per
      - Filium suum vnigenitum Christum,
      - Illiusq; Apostolos, vt Paulus docet ad Heb. cap. 1. in princip.
    - Multa etiam per Angelos suos diuerso tẽpore, Ante / Sub / Post Legem.
- Diuiditur in verbum
  - Scriptum, cuius partes sunt
    - Litera, quæ occidit,
    - Spiritus qui viuificat. 2. Corinth. 3.
  - Non scriptum, quod constat
    - Traditione, idest, viuæ vocis ministerio. Est enim traditio doctrina quadã verbi diuini, per Apostolicos viros annunciata, & deinde iuxta seriem temporum ex animo in animum transfusa, medio intercurrente verbo, recepta populi consensu, atq; communi vsu fidelium comprobata, citra scriptum, viua tantummodo voce, & eadem vbiq; consuetudine nota.
    - Consuetudine, quæ, & ipsa est duplex:
      - Vniuersalis omniũ Ecclesiarũ. Quam scriptæ legis vim habere, demonstratur
        - Authoritate
          - D. Pauli. 1. Corin. 11. Si quis autem videtur contentiosus esse, inquit, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.
          - Augustini epistola 118. Quædam, inquit, rota per orbem frequentat Ecclesia, quæ similiter, atque illa, quæ sacræ scripturæ præscribit authoritas, obseruanda sunt.
        - Ratione. vis enim legis ex consensu resultat: consensus autem non minor inest consuetudini, quàm legi scriptæ. Nam consuetudinem longus, & approbatus vsus inducit, quæ nullius impedimenti clamore, diuino magis, quàm humano videtur recepta consilio. Pius Papa,
      - Particularis, quam non tota obseruat Ecclesia, sed per loca terrarum regionesque ad ædificationem fidei & morum, secundum singularum Ecclesiarum speciales conditiones introducta & recepta variantur. De quibus censet ipse Augustinus ità dicens: Totum hoc genus rerum liberas habet obseruantias. Nec disciplina vlla est in his melior graui prudentique Christiano, quàm vt eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quamcunque forte deuenerit, ne ipse cuiquam sit offendiculo, aut alius quispiam sibi. Francisc. Sonnius lib. Demonstrat. 1. cap. 2. 9. & 10.

DE

DE SYMBOLO APOSTOLORVM, SIVE DE duodecim fidei Catholicæ articulis, qui regulam & summam continent fidei Christianæ, ex Institu. D. Ioan. Viguerii. TAB. 72.

TESTE CLEmente, cùm apostoli ad diuersas prouincias iuxta præceptum Domini discessuri essēt, in vnum cōuenerunt: & symbolū, hoc est, Regulam fidei ediderunt. Articulorum autem, quibus hæc Regula fidei continetur, iuxta —

- Communē & receptā in Ecclesia Partitionē, sunt 12. pertinent autē partim ad —
  - Diuinitatem, De cui⁹
    - Vnitate
    - Trinitate
    - Operibus
      - Creationis,
      - Iustificationis,
      - Resurrectiōis,
      - Glorificatiōis,
    - Sub his verbis agitur:
      - Credo in Deum
      - Patrem omnipotentem. Et in Iesum Christū filiū eius vnicum &c. Et, in spiritum San.
      - Creatorem cœli & terræ.
      - Dum post mentionē de spiritu sancto, (cui attribuitur sanctificatio) additur:
      - Ecclesiam Catholicam, sanctorum communionem,
      - Remissionem peccatorum,
      - Carnis resurrectionem,
      - Et vitam æternam.
  - Humanitatē. Agitur de —
    - Incarnatione, quæ per
      - Conceptionē facta est,
      - Natiuitatem innotuit.
    - Passione, Morte & sepultura.
    - Descensu ad inferos.
    - Resurrectione.
    - Ascensione ad cœlos, & sessione ad dexteram.
    - Aduentu eius ad iudiciū.
    - In hæc verba:
      - Qui conceptus est de spiritusancto,
      - Natus ex MARIA virgine.
      - Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus.
      - Descendit ad inferos.
      - Tertia die resurrexit à mortuis.
      - Ascendit ad Cœlos, sedet ad dexterā Dei Patris.
      - Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.
- Secundū aliquos autem sunt quatuordecim —
  - Septem ex parte diuinitatis,
    - Diuidentes Articulum Trinitatis in sex,
    - Coniungentes Articulum resurrectionis & glorificationis.
  - Et septem ex parte humanitatis, diuidentes articulum conceptionis & natiuitatis.

REGVLA.

Quanuis autem non sit nisi vna fides, tamen ponuntur duodecim Articuli: qui omnes ad vnum reducuntur, qui est credere diuinæ reuelationi. Sic etiam, quanuis non sit nisi vna fidei confessio, tamen propter exortas hæreses ponuntur diuersa symbola, hoc est, Regulæ, (habemus enim Apostolorum, Nicenum, Constantinopolitanum, & Athanasij symbolum) quæ ad vnum reducuntur, videlicet, vt rectè cognoscamus solum verum Deum, & quem is misit Iesum Christum, Ioann. 17. Ioannes Viguer. Instit. cap. 10. §. 1. vers. 2.

ALIA SYMBOLI APOSTOLICI PARTITIO ex Traditione Ecclesiastica. TABVLA 73.

SYMBOLum apostolorum i tres diuidit partes, quæ continent Regulam, & sententias, siue locos communes rectę fidei de —
- DEO Patre,
- Filio Dei,
- Spiritu sancto.

Quibus attribuũtur diuina illa officia seu partes & opa
- Creationis, quod continetur sub articulo primo de DEO Patre. Creatore Cæli & Terræ.
- Redemptionis, q̃ proponuntur in Articulo
  - Secũdo de filij Dei
    - Nomine proprio, — In verb. Iesum,
    - Sacerdotio, — Christum
    - Primogenitura, — Et in Filium eius vnicum,
    - Imperio. — Dominum nostrum.
  - Tertio, de incarnatione per Conceptionem, Natiuitatem.
  - Quarto, de Passione, Morte, & Sepultura.
  - Quinto, de Descensu ad inferos, Resurrectione à mortuis.
  - Sexto, de Ascensione ad cœlos, Sessione ad dexteram Dei Patris.
  - Septimo, de Aduentu Christi secundo, Iudicio extremo.
- Sanctificationis, seu iustificationis, cuius partes explicãtur in quinque sequentibus symboli Articulis,
  - Octauo de Spiritus sancti appellatione.
  - Nono, de Ecclesia, & Communione sanctorũ.
  - Decimo, de remissione peccatorum.
  - Vndecimo, de mortuorũ resurrectione.
  - Duodecimo, de immortalitate & vita beatorum æterna.

RABANVS DE INSTITVT. CLERICORVM.

Symbolum græce & indicium dicitur, & collatio. Est enim signum, per quod agnoscitur Deus, quodque proinde credentes accipiunt, vt nouerint qualiter contra diabolum fidei certamina præparent. In quo quidem pauca sunt verba, sed omnia continentur sacramenta. De totis enim scripturis hæc breuiatim collata sunt ab Apostolis, vt quoniam plures credentium literas nesciunt, vel qui sciunt, præ occupatione seculi scripturas legere non possunt, hæc corde retinentes habeãt sufficientem sibi scientiam salutarem. Est enim breue fidei verbum, & olim a Propheta prędictum: Quoniam verbum breuiatum faciet Dominus super terram, Lib. 2. cap. 56.

DE

DE PARTIBVS ORATIONIS DOMINICÆ, EX Catechismo Catholico & Insti. Viguerij. TABVLA 74.

ORATIO Dominica nō solùm cōtinet quę desiderare possumus, & vel sola optare licet, sed etiam quo ordine desiderare debeamus. Sunt āt huius precationis veluti partes, septem postulationes: Quibus, vel —

- Appetim⁹ bona
  - Aeterna & spiritualia, quæ DEI gloriæ sunt ꝓpria. quò pertinent petitio —
    - Prima, pro sanctificatione nominis diuini, vt per vitam nostram Deus Opt. Max. glorificetur.
    - Secunda pro Regno Dei, qua petimus
      - Gratiam Dei, quæ dicitur Regnū. Luc. 17.
      - Christum & meritum eius. Luc. 11. Si in digito Dei.
      - Gloriam & vitam æternam, quæ consistit in clara visione Dei. Ioan. 17.
    - Tertia, pro obedientia & gratia implendi omnia mandata & præcepta Dei, vt suæ in omnia & per omnia pareamus voluntati.
  - Temporalia & caduca, quæ nobis aut proximo cuiq;, tā ad corporis subsidia, quàm ad animæ salutem sunt necessaria, vt in petitione Quarta pro pane quotidiano
    - Corporali, id est,
      - Victu
      - &
      - Amictu.
    - Spirituali, i. animæ cibo, q̃ in sacra ꝯtinet Eucharist.
- Depcamur mala, hoc est, triplicia declinam⁹ impedimenta,
  - Peccati,
  - Tentationis,
  - Pœnæ.
  - In petitiōe
    - Quinta, pro remissione peccatorum obtinēda.
    - Sexta, pro victoria tentationū, nè illis aut victi succumbamus, aut consentiamus decepti.
    - Septima, pro liberatione à malo
      - Corporali,
      - Spirituali,
      - videlicet
        - Diabolo, &
        - Omni impedimēto beatitudinis.

ALIA EIVSDEM PRECATIONIS Dominicæ Partitio. TABVLA 75.

ORATIO Dominica petitiones cōtinet septem —

- Prima spectat ad Deum. Huic impendi petimus laudem, honorem & reuerentiam in toto orbe, cùm dicimus: Sanctificetur nomen tuum.
- Sex aliæ spectāt ad nos, quibus aut —
  - Precamur bona —
    - Summa,
    - Media,
    - Infima,
    - Vt
      - Vitam æternā.
      - Gratiā qua seruem⁹ mādata.
      - Corporis, vt victum.
    - Dicēdo
      - Adueniat regnū tuū.
      - Fiat voluntas tua, sicut ī cęlo & in terra.
      - Panē nostrū quotidianū da nobis hodie.
  - Deprecamur mala —
    - Summa, Peccata.
    - Media, Peccādi occasiones, vt tentationes triū hostium.
    - Infima, Afflictiōes tum animi, tum corporis.
    - His verbis,
      - Et dimitte nobis debita.
      - Et ne nos īducas &c.
      - Sed libera nos à malo.

APPENDIX AVTHORIS, DE ALIA Partitione orationis Dominicæ. TAB. 76

ORATIO Dominica diuiditur ĩ duas Partes:

1. Confessionem fidei simplicem, qua Dei vnitatẽ quodãmodo profitemur, in trinitate personarũ Patris, Filij, Spiritussancti. Quæ Comprehenditur sub hoc exordio, Pater Noster qui es in cœlis. Et primum ad salutem continet gradum, Cognitionem scilicet Dei.

2. Rerum ad salutẽ necessariarũ Petitiones septem: Sub quibus septẽ cõpræhenduntur virtutes: Theologicę tres: Fides, Spes, Charitas. Cardinales quatuor: Prudentia, Iustitia, Tẽperantia, Fortitudo. Item septẽ Spũs sãcti dona. Quæ certissima sunt arma cõtra septẽ pctã mortalia: Quibus tãquam remedia totidem opponunt virtutes Morales:

Petitiones septem	Virtutes	Spũs sãcti dona	Pctã mortalia	Virtutes Morales
Sanctificetur nomen tuum.	Fides,	Sapientiæ.	Superbiã.	Humilitas & obediẽtia.
Adueniat Regnum tuum.	Spes,	Intellectus.	Auaritiã.	Cõtẽptus. diuitiarũ & eleemosyna.
Fiat volũtas tua, sicut in cœlo & in terra.	Charitas.	Consilij.	Inuidiam.	Charitas proximi.
Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.	Prudentia,	Fortitudinis.	Gulam.	Sobrietas, Abstinẽtia & Ieiuniũ.
Et dimitte nobis debita nr̃a, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.	Iustitia,	Scientiæ.	Iram.	Patientia, & mansuetudo animi.
Et ne nos inducas in tentationem.	Tẽperantia,	Pietatis.	Acediam.	Oratio, Lectio, studiũ, Bona opera.
Sed libera nos à malo.	Fortitudo,	Timoris Domini.	Luxuriam.	Castitas & ꝯtinentia.

DE SACRAMENTIS. ET PRIMVM DE IIS, QVÆ legis antiquæ sunt Sacramenta, ex summa D. Thom.

TABVLA 77.

SACRAMENTA IN antiqua lege propriè dicebãtur, quæ adhibebantur Dei cultoribus ad quandam consecrationem, per quam scilicet quodãmodò deputabantur ad cultum Dei. Qui cultus vt generaliter quidẽ ad vniuersum populum, specialiter tamẽ ad sacerdotes pertinebat & Leuitas: ità Sacramenta partim pertinebãt ad populum, partim verò ad sacerdotes: & circa vtrosq; tria erant necessaria. Quorum

- Primum erat, institutio in statu colendi Deũ: & hęc, quo ad
  - Masculos oẽs, Fiebat per Circuncisionem,
  - Sacerdotes, Fiebat per Consecrationem.
- Secundò requirebatur vsus eorum, quæ pertinebant ad diuinum cultum, & sic
  - Quantum ad oẽs, erat esus Agni Paschalis cum certis solemnitatibus, ad quod nullus admittebatur incircuncisus. Exod. 12.
  - Quo ad sacerdotes, erat oblatio victimarum & esus Panum propositionis, & aliorum quæ sacerdotũ vsibus erant deputata.
- Tertiò requirebatur remotio immunditiarum. Atque hinc
  - Populi respectu erãt institutæ quædam
    - Purificationes & Expiationes à quibusdam immũditijs.
  - Respectu verò sacerdotum & Leuitarum, instituta erat
    - Ablutio
      - Manuũ
      - Pedum.
    - Rasio capillorum.
    - Horũ rationes vide apud Thom. 1.2.q. 101.

QVAE NVNC ISTORVM sacramentorum vis sit.

PROINDE prima sacramenta, quæ obseruabantur & celebrabantur ex lege, prænunciatiua erãt Christi venturi. Quæ cùm suo aduentu Christus impleuisset, ablata sunt, & ideò ablata, quia impleta. Non enim venit soluere legem, sed adimplere. Et alia sunt instituta virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, tanquam iustitia fidei reuelata. Augustin. contra Faustum lib. 19. cap. 13.

QVID HAEC DIFFERANT A SACRAmentis nouæ legis.

PRAECEPTA eadem (in nouo & veteri testamento,) Sacramenta non eadem: quia alia sunt sacramenta dantia salutem, alia promittentia Saluatorem Sacramenta noui testamenti dant salutẽ, Sacramenta veteris testamenti promiserunt Saluatorem. In Psal. 73.

DE SACRAMENTIS NOVÆ LEGIS.

TABVLA 78.

SACRAMENTVM, VT à B. definitur Augustino, est inuisibilis gratiæ visibilis forma, (hoc est, res sensibilis) ad cultũ Dei ordinata, eiusdem (.s. gratiæ) imaginem gerens, & causa ipsius existens. Sacramenta porrò, vt ecclesiæ & conciliorũ constat authoritate, neq; plura sunt, neq; pauciora, quàm septem: videlicet,

- Baptismus,
- Confirmatio,
- Eucharistia,
- Pœnitentia,
- Extrema vnctio,
- Ordo,
- Matrimonium.

Ex his

- Tria ad salutem sunt necessaria
  - Baptismus absolutè,
  - Pœnitentia post lapsum à baptismi gratia.
  - Ordo Ecclesiæ: Quia vbi non est gubernator, populus corruit.
- Sed alia Sacramenta necessaria sunt tantum, vt ea, sine quibus nõ ità conuenienter habetur finis. D. Thom. in summ. q. 65. par. 3.

DE BAPTISMO.

TABVLA 79.

BAPTISMVS est ablutio corporis exterior, facta sub forma præscripta verborum. Et est triplex: —— Fluminis, Flaminis, Sanguinis. Qui fit p Ablutionẽ aquæ, Spiritus S. gratiam, Effusionẽ sanguinis. Differunt. Nam Primus à tota pœna liberat & culpa, & gratiam in habitu infundit, & characterem imprimit.
Secundus delet culpam nõ semel tantum, sed pluriès: & habet gratiã in vsu, in quo consistit meritum.
Tertius liberat ab omni tentatione, & confert statim præmiũ, quia proprium est martyrum statim auolare. Compend. Theolog. Verita.

DE CONFIRMATIONE.

TABVLA 80.

CONFIRMATIO est sacramentum, quod baptizatis confertur cum impositione manuum Episcopaliũ, & sacri Chrismatis inunctione. Canis. in sum. doctri. Christia. Cuius effectus sunt tres: ——
- Primus est Character.
- Secundus robur & firmitas ad pugnandum contra inimicos.
- Tertius est deletio alicuius partis reatus peccatorum post baptismum commissorum. Viguer.

DE EVCHARISTIA.

TABVLA 81.

EVCHARISTIA est cibus & potus spiritualis, veri corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi, sub speciebus panis & vini consecratis ad bonam & optimam consequendam gratiam. Viguer. in Institut. In quo eorum, quæ credenda proponuntur homini Christiano, potissimũ ꝯsiderãda sunt quinq;:
- Primum, de veritate Eucharistiæ.
- Alterum, de panis & vini transsubstantiatione.
- Tertium, de adoratione eius.
- Quartum, de oblatione & sacrificio.
- Postremũ, de sumptione ipsius sub altera vel vtraq; specie.

De quibus vide summam doctrinæ Christianę de sacramento Eucharistiæ.

DE POENITENTIA.

TABVLA 82.

POENITENTIA, quæ secunda post naufragium dicitur tabula, est signum sensibile, siue imago sacræ rei, scilicet remissionis peccatorum, per contritionem, confessionem, & satisfactionem sensibilem, ac etiam per absolutionem, eius causa existens. Partes Pœnitentię sunt tres: ——
- Contritio, quæ est dolor de peccatis proprijs, voluntariè assumptus propter Deum summè dilectum, cum proposito à talibus & alijs omnibus cauendi, & Dei mandata implendi, cum spe veniæ consequendæ.
- Confessio, est actus virtutis pœnitentiæ, quo specialis, distincta, & particularis, ac voluntaria peccatorum, quæ memoriæ occurrunt, fit manifestatio, cum submissione sacerdoti potestatem clauium habenti facta, cum spe veniæ ad remissionem consequendam, & cum proposito in futurum cauendi, & iniunctam pœnitentiam implendi.
- Satisfactio est solutio vel expiatio temporalis pœnæ debitæ pro peccato præterito.

DE EX-

DE EXTREMA VNCTIONE.

Extremę Vnctionis sacramentum, est vnctio sacra infirmorum cum olei liquore, ex olearum baccis expresso, & ab Episcopo consecrato, cum orationibus in nomine Domini, ad depellendam vel alleuiandam ęgritudinem, & remissionem peccatorum maximè venialium. Iaco. 5. & ibi Beda.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

TABVLA 83.

ORDO EST POTEstas spiritualis, & gratia singularis, quæ certis quibusdã datur personis, per manuum impositionem, vt ex professo munus aliquod in Dei gerant Ecclesia. Sum. doctr. Ordinum autẽ Ecclesiasticorum dicuntur alii—

- Maiores,
  - Presbyterorum, quorũ 4. sunt gradus:
    - Sacerdotes,
    - Episcopi,
    - Archiepiscopi,
    - Patriarchę.
  - Diaconorum,
  - Subdiaconorum.
- Minores,
  - Acolytorum,
  - Lectorum,
  - Exorcistarum,
  - Ostiariorum.

Horũ omnium
- Caput & pater ac moderator vniuersalis Ecclesiæ est summus Pontifex.
- Officia singulorũ vide in Catechismo Catholico De Sacerdotio & ei[9] gradibus.

DE MATRIMONIO.

TABVLA 84.

MATRIMONIVM dupliciter cõsiderari potest,—
- Vno modo, vt est officium quoddam naturę, quod Philosophi & Iureconsulti definiunt legitimam viri & mulieris coniunctionem, quæ indiuiduam continet vitę consuetudinem.
- Alio modo, vt est sacramentum, quo primùm ista naturę officia includit omnia, & pręterea addit, quòd fuerit contractum in fide filii Dei incarnati, & ecclesię tanquàm sponsę. Viguer.

QVAM RATIONEM HABEAT HIC NVmerus & ordo Sacramentorum. TAB. 85.

PRIMA huius numeri & ordinis ratio ſumitur à diuerſis hominũ conditionib⁹. Hominum enim alii ĩ Eccleſiam

Hominum conditiones	Quibus parta ſunt remedia,	Tanquã	Ad cõſequẽ dã gratiã, hoc eſt, virtutes, ſcilicet	cõtra
Ingrediuntur primùm.	Baptiſmus	Ianua	Fidẽ	Peccatũ originale
Deinde pugnã ſuſcipiunt.	Confirmatio	Robur	Spẽ	Impotentiam.
In pugna fame tentantur ſpirituali.	Euchariſtia	Cibus & refectio	charitatẽ	Malitiam.
Sępè etiã ſuccũbunt, & naufragiũ patiuntur.	Pœnitentia	Secunda tabula	Iuſtitiam	Peccatũ mortale.
Miniſterio rerum indigent ſacrarum.	Ordo	Cõmunicatio rerũ ſpiritualium,	Prudentiam	Ignorantiam.
Liberis ꝓcreãdis dant operã.	Matrimoniũ	Adiutorium, & ſocius laborum	Temperãtiam	Cõcupiſcẽtiam.
Mox etiam nõ opinantes, iterũ ex hoc euocantur ſeculo.	Extrema vnctio	Viaticum itineris	Fortitudinem	Veniale peccatũ.

ALIA RATIO, SVMPTA A' MEDICINA. TABVLA 86.

VT Medicina corporalis eſt quadruplex,
- Curatiua,
- Conſeruatiua,
- Prȩſeruatiua,
- Augmẽtatiua, ſeu, vt dicũt, melioratiua:

Simili modo & ſacramẽta, quȩ ſpiritalẽ prȩbẽt medicinã, aut —
- Curant, vt —
  - Baptiſmus
  - Pœnitentia
  - Extrema vnctio
  - Quidem
    - Simul & totaliter.
    - Quantũ ad culpã primùm, ac deinde pœnam, quouſq; nullius pœna homo debitor ſit.
    - A morbis leuioribus, ſcilicet venialibus, ſicut baptiſmus, & pœnitentia curãt à lœtalibus.
- Conſeruant ſanitatem ſpiritualem, vt Confirmatio, in qua datur ſpiritus ſanctus ad robur & conſeruationem gratiæ datæ in baptiſmo.
- Præſeruant, vt Matrimonium.
- In melius reſtituunt, vt Ordo.
- Hæc autem ſimul omnia facit Euchariſtia. Nam —
  - Curat venialia, quæ ſunt occaſio ruinæ maioris.
  - Conſeruat gratiam inuentam in homine.
  - Auget hæc eadem.
  - Et nihilominus à peccato præſeruat. Compend. Theolo. veritat.

DE SACRIFICIIS LEGIS ANTIQVAE.

TABVLA 87.

SACRIFICIUM dicitur omnis oblatio, quæ offertur Deo in recognitionem supremi Dominij, vt solutio decimarum & primitiarum. Erat autem sacrificium in lege antiqua triplex:

Holocaustum erat sacrificium, quod offerebatur Deo, specialiter ad reuerentiam Maiestatis ipsius, & ad amorem bonitatis eius, & totum comburebatur. Et significabat sacrificium Christi: qui totum se obtulit Deo Patri pro nobis. Huic sacrificio succedit in noua lege professio religionis approbatæ, quæ potest dici holocaustum, quia totus homo offerat seipsum Deo, nihil sibi reseruans.

Hostia pro peccato, erat sacrificium quod offerebatur Deo, vt remitteret peccata: & vocabatur sacrificium remissionis, & hostia pro peccato. Occidebatur enim animal, & effundebatur sanguis illius coram arca Domini, & vna pars comburebatur, & alia erat sacerdotis. Per huiusmodi sanguinis effusionem protestabantur offerentes, quod erant digni effundere proprium sanguinem, & occidi, sicut animal illud occidebatur, sic se recognoscentes peccatores, veniam præcabantur. Queadmodum illis qui cum chorda in collo, veniam petunt a Rege. Comburebatur vna pars, quia fiebat in honorem Dei: Seruabatur alia sacerdotibus, ad significandum, quòd expiatio peccatorum fit à Deo per ministerium sacerdotum. Hoc sacrificium alio nomine vocabatur victima, quæ etiam aliquando dicitur de holocausto, cum determinatione: & significat etiam sacrificium Christi, qui se obtulit pro nobis hostiam Deo patri, & effudit sanguinem pro peccatis nostris. Vnde Ephe. 2. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo patri in odorem suauitatis. Loco huius sacrificij succedit in noua lege sacramentum pœnitentiæ, in quo quis effundit sanguinem peccatorum suorum confitendo. & occiditur, & quasi in partes multas diuiditur per contritionem.

Hostia Pacifica, erat sacrificium quod offerebatur Deo pro gratiarum actione, vel pro salutæ & prosperitate offerentium, ex debito beneficij accepti, vel accipiendi. Et erat communiter de rebus aridis & odoriferi, & vna pars incendebatur, quia fiebat in honorem Dei: alia cedebat in vsum sacerdotum, & tertia pars in vsum offerentium, ad significandum, quòd salus hominis procedit a Deo, mediantibus ministris, & cooperantibus hominibus qui saluantur. Huiusmodi sacrificium figurabat sacrificium Christi, qui reddidit Deo gratias pro nobis, & se obtulit in odorem suauitatis. In cuius locum succedũt in noua lege orationes, & gratiarum actiones, & omnia quæ ad huiusmodi ordinantur. Horum sacrificiorum rationes vide apud D. Thom. 1. 2. q. 102. & Viguer.

DE NO-

DE NOVAE LEGIS SACROSANCTO ALTARIS, hoc est, Eucharistiæ seu Missæ, sacrificio. TABVLA 88.

ECCLESIA Catholica ex nouæ legis præscripto duplex habet sacrificium:

- Quoddã est, propiciatoriũ, quod oblatũ pro remissione peccatorũ, iram Dei placat, & nos Deo reconciliat, vt est ter sanctum Catholicæ Missæ officium, videlicet Euãgelij sacrificiũ, per veteris testamenti sacramenta præfiguratũ. Quod
  - Dicitur
    - Hæbraicè Missah, Græcè Liturgia, Latinè sacrũ ministerium,
    - S. Patres p hac dictionem intelligi voluerunt
      - Totam illam actionem, Quã Christus in extrema cęna executus est,
      - Et exequendam demandauit.
  - Est sacrosanctæ Passionis Christi commemoratio, in qua panis, & vinum ex Christi institutione consecratur, atq; corpus & sanguis Christi sub panis viniq; specie cęlesti offertur Patri, eademque in animæ alimoniam accipitur.
  - Cõtinet duo
    - Rem oblatam, quæ rursus est duplex, videlicet
      - Corpus Christi verum,
      - Et corpus Christi mysticũ, quod vna cũ capite suo quodammodo offertur.
    - Oblationem, idest, opus sacrificantium, vbi iterum ad duo respicere oportet, nempè ad
      - Cęremoniam seu actionem exteriorem, quam sacramentale dicimus ablationem:
      - Et id, quod intus agitur p[illegible] spiritualem oblationẽ, ibidẽ.
  - Differt ab hostia crucis duob⁹ modis
    - Primo
      - Christus in cœna sub tectis alienisque [illegible] bus, nempe panis & vini, sese obtulit.
      - At in cruce, in propria corporis & sanguinis fuit forma.
    - Secũdo
      - In cruce sese litauit, quo sua morte & sanguinis fusione gratiam, iustitiam, sanctitatem & æternum salutem nobis conciliaret.
      - Verum in cœna non eo se obtulit, vt illa ablatione peccata expiaret, neq; ita nobis sacrificare mandauit, tanq̃ hoc sit noua quædam satisfactio & redẽptio, sed vt ea cœnæ oblatione nouum institueret sacrificium, cuius vsu, redẽptionis in cruce obtentę participes esse queamus. Ioã. Fab. De Missa Euãgelica.
  - Offert Deo patri ĩ hoc sacrificio ipsum corpus Christi
    - Non cruento modo ĩ ppria carnis forma. nam ita semel Christus oblatus, est in cruce, Ad Heb. 9. & 10. Sed gloriosum sub specie aliena,
    - Pro salute
      - Cum viuẽtiũ, vt vel ĩ via seruent ĩcolumes, vel reducãtur lapsi.
      - Tum mortuorũ, vt à pęnis purgatorij liberentur.
    - Qđ constat
      - Tam ex Apostolorum traditione,
      - Quam Ecclesię consuetudine.
- Alterum vero sacrificium laudis, gratiarum actionis, & obedientiæ, quo Deo veluti honorem, & seruitutem & propriè debitam reddimus. Enchirid. institut. Concil. Colon. Atq; hæc quidem sunt communia sacrificia, omni legi, & omni populo credenti, omniq; loco a tẽpore peragi possunt, illud autem Missæ sacrificium peculiare est Euangelio, datum Ecclesię ad reconciliandum populum Christianum Deo, nec peragitur nisi in loco sacro. Sonnius in institution. Christiana.

DE PARTIBVS MISSAE CATHOLICAE.

TABVLA 89.

- Constat Missa Catholica duab⁹ partibus —
  - Altera ad substantiã pertinet, quæ colligit ex verbis Domini, quibus hoc sacramentum instituit Matt. 26. Luc. 22. vbi —
    - Primum benedixit, ac fregit panem:
    - De quo deinde sic testatus est: Hoc est corpus meũ, quod pro vobis datur.
    - Tãdem distribuens, dixit: Accipite, & manducate &c.
    - Ex quibus colliguntur tria
      - Consecratio,
      - oblatio,
      - Communio.
      - Addito præcepto: Hoc facite in meã cõmemorationẽ. Quod ergo Christ⁹ ipse, &
        - Fecit,
        - Præcepit,
        - Hoc ẽt Ecclesia facere &
          - Potuit
          - Ac debuit.
  - Altera ab Apostolis, sanctisq; Patribus in celsissimi huius sacramenti honorem ac reuerentiam, deuotionis ac pietatis excitandæ gratia, adiecta, condita atque constituta est. Ad quam partem pertinent —
    - Ceremoniæ,
    - Cantus,
    - Vestes,
    - Vasa.
    - Quæ nihil aliud continet, quã
      - Laudes
      - Confessiones
      - Obsecrationes
      - Vel Petitiones
      - Pro
        - Populo,
        - Antistitibus,
        - Regibus. Enchirid. instet. Concil. Colon.

AVGVSTINVS.

Quatuor considerantur in omni sacrificio: Cui offeratur, à quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur, ipse vnus, verusque mediator, per sacrificium pacis reconcilians nos Deo, vnum cum illo manet cui offerebat, vnum in se fecit pro quibus offerebat, vnus ipse est qui offerebat, & quod offerebat. Hæc ex sententia Diui Augustini, De Trinitate lib. 4. c. 14.

CYPRIANVS.

Nam si Iesus Christus Dominus & Deus noster, ipse est summus sacerdos Dei Patris, & sacrificium Deo Patri ipse primus obtulit, & hoc fieri in sui commemorationem præcepit, vtique ille sacerdos vice Christi vere fungitur, qui id quod Christus fecit, imitatur. Et sacrificium verum & plenum tunc offert in Ecclesia Deo Patri, si sic incipiat offerre, secundum quod ipsum Christum videat obtulisse. Cyprian. epist. 3. lib. 2.

AMBROSIVS.

Vmbra in lege, imago in Euangelio, veritas in cælestibus. Ante agnus offerebatur, offerebatur vitulus, nunc Christus offertur, sed offertur quasi homo, quasi recipiens passionem, & offert se ipse quasi sacerdos, vt peccata nostra dimittat. Hic in imagine, ibi in veritate, vbi apud patrem pro nobis quasi aduocatus interuenit. Ambros. lib. officiorum. 1. cap. 48.

DE CÆREMONIARVM, QVÆ IN MISSÆ SACRIficio adhiberi solent, interpretatione morali, ex compend. Theolog.

TABVLA 90.

CAEREmoniæ, quibus hoc sacrosanctũ pagitur officiũ Missę, summã ꝓpemodũ totius continet Euãgelij, nec ociosæ sunt aut superfluæ, sed ꝓpter mysticũ, qui sub his latet, sensum, ẽt moralẽ habent significationẽ. Nam — Introitus, Kyrie eleysõ, Collectæ, Epl̄a et Euãgelium, Graduale, & Alleluia, Offertoriũ, Secreta, Præfatio, Hymnus trisagius, Canon, Pater noster, Agnus Dei, Cõmunio seu cõplenda, Significat:

- **Introitus** — Boni operis inchoationem, & duplicatur, vt discamus
  - Declinare à malo,
  - &
  - Facere bonum.
- **Kyrie eleysõ** — Inuocationẽ misericordiæ Dei, qua nouẽ modis indigemus.
  - Primis tribus.
  - Secũdis tribus
  - Tertiis tribus.
  - Modis ad
    - Peccatorũ remissionẽ, q̃ committimus
      - Corde,
      - Ore,
      - Opere,
      - Quãtum ad
        - Cõtritionem,
        - Cõfessionem,
        - Satisfactionem.
    - Gratię collationẽ, scilicet
      - Fidei,
      - Spei,
      - Charitatis.
    - Glorificationẽ, qua gaudebimus in Deo —
      - Supra nos,
      - De nobis ipsis,
      - Iuxta nos de ꝓximo.
- **Collectæ** — Orationem.
- **Epl̄a et Euãgelium** — Nouæ & veteris legis obseruationem.
- **Graduale, & Alleluia** — Vitæ actiuæ & contemplatiuæ perfectionem.
- **Offertoriũ** — Contribulati spiritus sacrificium.
- **Secreta** — Statum vitæ.
- **Præfatio** — Statum Patriæ.
- **Hymnus trisagius** — Exultationem angelorum præsentium.
- **Canon** — Transitum membrorum in corpus Christi mysticum.
- **Pater noster** — Filiationem per gratiam.
- **Agnus Dei** — Liberationem per misericordiam, & triplicatur, vt liberemur à malis ——
  - Prætcritis,
  - Presentibus,
  - Futuris.
- **Cõmunio seu cõplenda** — Boni operis consummationem.

DE ALIIS MISSAE RITIBVS.

TABVLA 91.

SVNT etiã alia, quę in sacrosãcto Missæ officio adhiberi solent: veluti —
- Indumẽta, quorũ alia —
  - Presbyteris & Episcopis sũt communia, vt —
    - Amictus siue superhumerale,
    - Poderis siue alba,
    - Cingulum,
    - Manipulus,
    - Orariũ siue stola,
    - Planeta.
    - Quorum omnium mysteria & significationes, tum allegoricas tum morales si quis plenius nosse velit, videat apud D. Abbatem Tuitiensem de diuin. officiis, Innocen. III. de sacro altaris mysterio, D. Vuilhel. Durand, in rationali diuinor. atque alios Liturgiæ elucidatores.
  - Episcopi præter hæc habent propria
- Vasa & ornamẽta, vt —
  - Altare,
  - Calix,
  - Patena,
  - Corporale.
  - Per quę, iuxta significationem allegoricam, intelligim⁹
    - Crucem,
    - Sepulcrum,
    - Lapidem superpositum,
    - Sindonem, in qua corpus Domini fuit inuolutum.
    - Compẽd. Theolog. veritat. li. 6. cap. 18.

DE AGENDIS, HOC EST, BENE BEATEQVE VIVENDI

formula, de angusta illa via, quæ ad vitam ducit immortalem.

TAB. 92.

AGENdorum numero continentur —
- Virtutes,
- Pręcepta —
  - Dei,
  - Ecclesiæ,
  - Consilia,
  - Euãgelica,
- Bona opera, & eorum fructus,
- Dona Spiritus sancti,
- Gradus beatitudinis.
- Quæ differunt, quia
  - Virtutes potentias disponunt.
  - Præcepta & consilia opera respiciunt.
  - Dona operibus perfectionem addunt.
  - Fructus facultatem spiritui apponunt.
  - Beatitudines ipsis virtutibus pręmium siue vitæ, siue patriæ coniungunt.
  - Vel quia
    - Virtutibus bene operamur,
    - Donis expeditè,
    - Beatitudinibus perfectè,
    - Sed fructibus fruimur Deo. Cõpend. Theolog.

DE VIRTVTVM PARTITIONE IN GENERE, ex Viguer. TABVLA 93.

VIRTVS est animi habit⁹, naturæ, modo atq; rõni consentaneus. August. lib. 4. cõtra Iulia. Quã idem Aug. à veteribus artẽ benè recteque viuẽdi definitã esse testatur, li. 4. De ciuita. Dei. c. 21. Virtutum porrò triplex ferè est partiendi ratio:

- Primò,
  - Vt habitus diuiditur in habitus
    - Intellectuales, &
    - Appetitiuos seu morales.
  - Sic etiã virtutum quędã sũt
    - Intellect⁹, q̃ sũt vel in intellectu
      - Speculatiuo
        - Intellectus, Sapientia, Sciẽtia. Ex quibus
          - Vna insita & indelebilis est.
          - Reliquæ acquisitæ, & delebiles p oppositos Actus, & Habit⁹ videlicet errores.
      - Practico, ordinantes cognitionẽ ad operationẽ immanentẽ, vt
        - Synderesis, i. habitus inclinans hominẽ ad benè agendum.
        - Prudentia.
        - Quarum
          - Prima est naturalis & indelebilis, & principium omnium virtutũ moralium primum.
          - Altera acquisita est, & deleri potest per vitia opposita.
    - Morales. virtus autem appetitiua seu moralis est habitus electiuus in medietate consistẽs, prout sapiens determinabit. Et quia tres appetitus sunt in homine, videlicet
      - Voluntas, Appetit⁹ cõcupiscibilis, & Irascibilis, Ideò virtutes morales ad tria genera reducũtur. Nam
        - Iustitia, cũ partib⁹ suis, Perficit voluntatẽ,
        - Fortitudo, Perficit Appetitũ irascibilẽ,
        - Temperantia, Perficit Concupiscibilem.
- Secũdo, diuiditur ẽt virt⁹ generaliter sumpta, In
  - Virtutem perfectam, quæ secundum philosophum, bonum facit habentem, & opus eius reddit bonum, 2. Ethi. sunt autem quatuor solum propriè & perfectè virtutes acquisitæ, videlicet, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia.
  - Imperfectam, quæ inclinat ad actum bonum, sed non facit, nec reddit bonum habentem, saltem simpliciter: licet bene secundũ quid. Et tales sunt virtutes intellectuales speculatiuæ, & omnes artes mechanicæ.
- Tertiò virtutũ aliæ vocantur
  - Infusæ, quæ virtute naturali acquiri non possunt excedunt enim capacitatem naturalem, sed à Deo infunduntur, & ordinãt hominem in finem supernaturalem. Cuiusmodi sunt eæ quæ virtutes appellantur Theologicæ, hoc est, quæ habent Deũ pro obiecto, & sunt tres, videlicet
    - Fides, Spes, Charitas.
    - Quarum
      - Prima est in intellectu,
      - Reliquę duę in volũtate.
    - Maior autẽ harũ est charitas
  - Acquisitæ, Morales nimirum, quas D. Ambrosius & alij patres vocant Cardinales, hoc est, principales, nõ quidem inter infusas, quia illæ excellunt ratione causæ & finis, sed inter morales & adquisitas. Sunt aũt virtutes Cardinales quatuor;
    - Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Tẽperãtia,
    - Quæ & ipsæ, si finem, ad quem tendunt, respiciamus supernaturalem, infusæ dici solent. Viguer. in fine capitis tertij.

DE VIRTVTIBVS ACQVISITIS, SEV MORALIBVS, quas vocant Cardinales, ex Vig. & Compend. Theolog. Veritat.

TABVLA 94.

VIRTVTES CARdinales dicũtur, quia ſicut oſtiũ vertitur in cardine, ſic in his vertitur & regitur vita hominis. His enim virtutibus vel in primis homo Chriſtianus

- Inſtruitur
  - Quo ad ſe,
  - Quo ad ꝓximum,
- Armatur
  - In proſperis,
  - Aduerſis

Per

- Prudẽtiã,
- Iuſtitiã,
- Tempérantiam,
- Fortitudinem.

Quarũ vis cernitur ĩ rebus

- Eligendis,
- Diſtribuendis,
- Vtendis,
- Tolerandis.

DE PRVDENTIA,

TABVLA 95.

PRVDENTIA eſt recta ratio agibilium, ſiue vt ait Macrobius, prudẽtiæ eſt ad rationis normam, quæ cogitat quæq; agit, vniuerſa dirigere, ac nihil præter rectũ velle vel facere. Porrò prudentia, vt eſt virtus Politica,

- Eſt triplex
  - Pima eſt cordis, & hæc verſatur in
    - Diſpoſitione præſentium,
    - Recognitione præteritorũ,
    - Præuiſione futurorum.
    - Deut. 32. vtinam ſaperẽt, & intelligerent, ac nouiſſ. prouiderent.
  - Secunda eſt oris, quæ verſatur in moderatione ſermonum. Nam qui moderatur labia, prudentiſſimus eſt. Prouer. 10.
  - Tertia eſt operis, & hæc conſiſtit in fuga mali, & electione boni. Vnde Pſalmographus: Declina à malo, inquit, & fac bonũ. Pſal. 36.
- Partes habet 8.
  - Memoriam, Intelligentiam, Docilitatem,
  - Ευστοχίαν Solertiam, Rationem,
  - Circunſpectionem, Cautionem.
- Opponuntur ei vitia imprudentiæ, quæ ipſius pendentiæ carentia eſt, ſiue defectus, videlicet
  - Præcipitatio, Inconſideratio,
  - Negligentia, Prudentia carnis,
  - Adulatio, Dolus, Solicitudo.

DE IVSTITIA.

TABVLA 96.

IVSTITIA eſt conſtans & perpetua voluntas ius ſuũ cuique tribuendi, vel vt Macrobius, eſt ſeruare vnicuique quod ſuum eſt.

- Diuiditur in iuſtitiã
  - Generalem, quæ ad bonũ pertinet publicum, & diuiditur in Iuſtitiam
    - Legalem & Epijkeiã. Hoc eſt, in
      - Rigorem iuris, & Aequitatem.
  - Particularem, quæ priuatum reſpicit cõmodum, & ſecatur in Iuſtitiam
    - Diſtributiuam, quæ verſatur circa
      - Præmia virtutum,
      - Pœnas vitiorum,
    - Cõmutatiuam, cuius actus sũt
      - Emptio, Venditio
      - Et omnes penè contractus.
- Partes eius ſunt
  - Religio,
  - Pietas,
  - Obſeruantia,
  - Obedientia,
  - Gratitudo,
  - Vindicatio,
  - Veritas,
  - Amicitia,
  - Liberalitas,

Vitia oppoſita ſunt

- Superſtitio & ſacrilegium,
- Impietas,
- Neglectus,
- Inobedientia,
- Ingratitudo,
- Impunitas,
- Mendacium,
- Adulatio,
- Auaritia.

DE FORTITVDINE.

TABVLA 97.

FORTITVDO, vt iterum inquit Macrobius est, animum supra periculi metum agere, nihilq; nisi turpia timere, tolerare fortiter aduersa vel prospera. Et

- Versatur inter { Timores, & Audacias, } Quasi { Timorum cohibitiua, & Audaciarum moderatiua.
- Cuius actus sunt { Adgredi & Sustinere } Vt sustinere martyrium.
- Partes habet quatuor: { Magnanimitatē, Magnificētiam, Patientiam, Constantiam & Perseuerantiam. } Quibus opponūtur { Pusillanimitas, Paruificentia, vt vocatur à Philosopho, & consumptio. Impatientia, Mollities & pertinacia.
- Consistit in { Adgressione arduorum, Psalm. 30. Viriliter agite, & confortetur cor vestrum. Contemptū terrenorum, Heb. 11. Moises negauit se esse filium Pharaonis. Sustinentia tribulationum, Cant. 8. Fortis est vt mors dilectio. Resistentia tentationum, 2. Tim. 2. Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit. Impugnatione vitiorum, Iob 7. Militia est vita hominis super terram.
- Officium eius est, firmare & conseruare bonum rationis in his, in quibus maximè difficile est firmitatem habere, scilicet in periculis arduis & grauibus. Compend. Theol. verit. & Vig.

DE TEMPERANTIA.

TABVLA 98.

TEMPERANTIA, secundum eundem Macrobium, est nihil appetere pœnitendū in nullo legem moderatiōis excedere, sub iugo rationis cupiditatem domare. Eius sunt

- Species 4. { Abstinentia, Sobrietas, Castitas, Pudicitia. } Quibus opponuntur { Gula, Ebrietas: Fornicatio, Impudicitia.
- Partes 5. { Continentia, Clementia & mansuetudo, Modestia, & humilitas, Studiositas, Moderatio. } Quibꝰ opponūtur { Incontinentia, Ira, siue iracundia & crudelitas, Superbia, Curiositas, Immoderatio.

DE VIRTVTIBVS THEOLOGICIS.

TABVLA 99.

TRES omnino ſunt virtutes Theologicæ, quę hominum mētib⁹ à Deo cælitus ſunt infuſæ: Nimirū

- Fides, quę hic accipitur pro habitu fidei, quo firmiter aſſentimur reuelatis à Deo, & eſt ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum nō apparentiū. Heb. 11. Eius
  - Partes ſunt duæ
    - Fides informis, quæ eſt ſine charitate, & in Chriſtiano, qui eſt in peccato mortali.
    - Fides formata, quę cum charitate eſt coniūcta. Charitas enim omnium virtutum forma eſt,
      - Non quidem intrinſeca,
      - Sed extrinſeca.
  - Act⁹ itidē duo,
    - Interior, & Exterior. Nam
      - Corde creditur ad iuſtitiā, Ore autem fit confeſſio ad ſalutem. Paul. ad Rom. 10
  - Vitia oppoſita,
    - Infidelitas, cuius ſpecies ſiue gradus ſunt
      - Titubatio,
      - Simplex diſcredentia,
      - Hæreſis perfecta,
      - Apoſtaſia.
    - Blaſphemia,
      - Tribuendo Deo, quod non conueniat:
      - Negando, quod ei conueniat:
      - Tribuendo creaturæ, quod ſoli cōueniat Deo, & iniuriando ſanctis.
- Spes conſequitur fidē, quæ eſt certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia, & (ſi reſpiciamus rem creditam) ex meritis proueniens. Ea
  - Eſt triplex:
    - Veniæ, Pſal. 30. In te Domine ſperaui, n confundar in æternum.
    - Gratię, Pſal. 31. Sperantes autem in Domino miſericordia circundabit.
    - Gloriæ, Prouerb. 28. Qui ſperat in Deo, ſaluabitur.
  - Vitia habet
    - Deſperationem & Præſumptionem.
- Charitas eſt finis præcepti, de corde puro, & cōſcientia bona, & fide non ficta. In ea conſideramus
  - Ordinem, qui ſecundum Auguſtinū eſt diligere,
    - Primò, quod ſupra nos eſt, id eſt, Deum.
    - Deinde, quod nos ſumus.
    - Poſt hoc, quod iuxta nos eſt, id eſt, proximum.
    - Vltimò, quod infra nos eſt, id eſt, Corpus
      - Noſtrum & Proximi.
  - Effectus quales ſunt
    - Interiores.
      - Gaudium ſpirituale,
      - Pax,
      - Miſericordia,
    - Exteriores.
      - Beneficentia,
      - Eleemoſyna,
      - Correctio fraterna,
  - Vitia contraria,
    - Odium, Acedia, Inuidia,
    - Diſcordia, Contentio, Schiſma,
    - Bellum, Duellum, Rixæ,
    - Seditio, Scandalum.

ORIGENES.

Puto, quòd prima ſalutis initia, & ipſa fundamenta, fides eſt. Profectus verò, & augmenta ædificii, ſpes eſt. Perfectio autem, & culmen totius operis, charitas. Origen. in cap. Ro. 4.

DE PRÆCIPVIS VIRTVTVM DIFFERENTIIS.

TABVLA 100.

VIRTVtes Theologicæ differunt:

- Primũ inter se quinque modis:
  - I. Secundum actus ꝓprios. Nam
    - Fides, Spes, Charitas. Facit: Deo assentire, Confidere in Deo, Deum amare.
  - II. Ratione subiecti: quia
    - Fides, Spes, Charitas. Est in: Rationali, Irascibili, Concupiscibili.
  - III. Ratione obiecti,
    - Fides, Spes, Charitas. Est circa: Verum, Arduum, Bonum,
  - IIII. Ratione affectus,
    - Fides in præsenti sequitur Deum.
    - Spes comitatur in cœlum.
    - Charitas perenniter amplexatur.
  - V. Ratione cognitionis, quia per
    - Fidẽ cognoscitur Deus, & veritas.
    - Spem habetur, vt æternitas.
    - Charitatem diligitur, vt bonitas.
- Deinde à Cardinalibus differunt virtutibus:
  - I.
    - Theologicæ mouent ad finem,
    - Sed Cardinales ad ea, quæ mouent ad finem.
  - II.
    - Theologicarum virtutum finis & obiectum, est ipse Deus:
    - Ad Cardinalium finis est quidem Deus, non tamen obiectum propriè.
  - III.
    - Virtutes Theologicæ mouent ad opera, ex rationibus sumptis à iure diuino:
    - Sed Cardinales, à iure naturali.
  - IIII.
    - Virtutes Theologicæ attenduntur, quantum ad actus interiores.
    - Cardinales verò, ad opera exteriora.
  - V.
    - Virtutes Theologicæ non habentur sine donis,
    - Cardinales verò sine donis haberi possunt.
  - VI.
    - Virtutes Theologicæ sunt discretiuæ actuum in Deum,
    - Cardinales verò in proximum.
  - VII.
    - In Theologicis habitus generat actus:
    - Sed in Cardinalibus, Actus generat habitus.
    - Compend. Theolog. veritat. lib. 5. cap. 17. & 18.

DE PRAECEPTIS DECALOGI.

AVGVSTINVS.

Decalogus decem præcepta legis habet. Quæ decem præcepta sic sunt distributa, vt tria pertineant ad Deum, & septem ad homines. Hæc decem præcepta, sunt decem chordæ psalterij, quas tãgendo, feras peccatorum occidis. Tangis primam chordam, qua vnus colitur Deus, & cecidit bestia superstitionis. Tangis secundam, qua non accipitur nomen Dei in vanum, & cecidit bestia erroris nefandarum hæresum. Tangis tertiam, vbi pro spe futuræ quietis spirituale sabbathum custodis, & interficitur amor seculi. Tangis quartam, vt honorem parentibus deferas, & cecidit bestia impietatis. Non mœchaberis: tangis quintam chordam, & occidis bestiam libidinis. Non occides: tangis sextam, & cecidit bestia crudelitatis. Non falsum testimonium dices, tangis octauam, & cecidit bestia falsitatis. Non concupisces: tangis nonam, & cecidit bestia adulterinæ cogitationis. Non concupisces rem proximi tui, tangis decimam, & cecidit bestia cupiditatis. Et ita cadentibus omnibus bestijs, securus & innocens in dilectione & humana societate versaris. Augustinus de decem chordis, cap. 9.

DE LEGIBVS TABVLAE PRIMAE.

TABVLA. 101.

DVAE FVERunt legis antiquæ tabulę, quarũ prior illa potissimũ continebat præcepta, quibus instruitur homo Christianꝰ, qualẽ se erga Deũ exhibere debeat. Sunt autẽ tria primæ tabulę p̄cepta:

- Primum de vero vnius Dei cultu, in quo
  - Præcipiuntur — Fides, Spes, Charitas — De quibus cum antea duobus in locis dictum sit satis nihil attinet ea hic repetere.
  - Prohibentur his contraria.
- Secundum, de iurisiurandi religione, siue de illicitis iurationibus. In quo
  - Iubemur Deo honorem tribuere.
  - Vetantur —
    - Periurium,
    - Blasphemia,
    - Votum illicitum,
    - Votorum fractio,
    - Inconsiderata diuini nominis assumptio.
- Tertium, de Sabbatho, in quo —
  - Mandatur Sanctificatio — Sabbathi & Festorũ, — Secundum legis — Verba & Mentem
  - Prohibentur
    - Opus seruile,
    - Obmissio cultus diuini,
    - Irreuerentia Sacrorum,
    - Ludi, & similia.

DE

DE PRAECEPTIS TABVLAE Secundæ. TABVLA 102.

- ALTERA Tabula, in qua continētur officia hominis Christiani erga proximū, septem habet præcepta ——
  - Quartum de Parētibus, & superioribus honorādis. In quo
    - Præcipitur nobis parentum
      - Reuerentia,
      - Obedientia,
      - Subuentio,
        - Eos
          - Amando,
          - Morem gerendo,
          - Consolando, & iuuando.
    - Promittitur vitæ
      - Longitudo & Gloria
        - In
          - Hæc terra & Futuro seculo.
    - Vetantur
      - Irreuerentia,
      - Inobedientia,
      - Ingratitudo.
  - Quintū de homicidijs, in quo
    - Prohibētur
      - Nominatim homicidium
      - Implicite omne nocumētum, quo animæ aut corpori proximi nocere possumus: vt sunt
        - Percussio,
        - Mutilatio,
        - Maleuolentia,
        - Obmissio subuentionis,
        - Obmissio recōciliationis fraternæ
      - Hunc reduci possunt homicidia spiritualia
        - Vltroneum peccandi periculum,
        - Seductio,
        - Scandalum,
        - Obmissio correctionis.
    - Iubentur
      - Concordia,
      - Amicitia,
      - Pax,
      - Patientia.
  - Sextum de illicito concubitu. In quo
    - Vetantur
      - Adulterium & Omne impuritatis genus.
    - Pręcipitur vt
      - Animæ & Corporis
        - Castitatem seruemus.
          - Plura de hoc præcepto, vide infra de Luxuria
  - Septimū de iniusta possessione, & contrectatione rei alienæ. In quo ——
    - Prohibentur
      - Furtum, Peculatus, Plagiatus, Sacrilegium, Rapinæ, Vsura, Damnum, Inuenti retentio, Contractus dolosus.
    - Iubentur
      - Restitutio, Satisfactio & Eleemosyna.
  - Octauum de falsis testimonijs. In quo ——
    - Vetantur
      - Nominatim omne mendacium perniciosum.
      - Implicitè etiam omnia peccata ad locutionem pertinētia, quibus saltem infertur damnum proximo, vt sunt ——
        - Calumnia, Derisio Detractio, Maledictio, Temerarium iudicium, susuratio, Adulatio, Simulatio.
    - Præcipiuntur
      - Simplicitas & Veritas.
  - Nonum de vxore aliena non concupiscenda. In quo ——
    - Prohibentur
      - Nominatim alienæ vxoris appetitio,
      - Implicitè omnia desideria carnalia.
    - Iubetur, vt
      - Animum, & Omnes omnino sensus
        - Habeamus puros.
  - Decimum de habendi cupiditate. In quo ——
    - Vetantur
      - Nominatim, interior illa voluntatis concupiscentia: Implicitè, omnis illicita habendi cupiditas.
    - Pręcipitur, vt
      - Non tantum manus habeamus liberas,
      - Sed etiam animum innocentem. Method. Confit.

DE

DE PRAECEPTIS ECCLESIAE.
Augustin. Epistola. 118. cap. 5.

Si quid diuinæ scripturæ præscribit authoritas, non est dubitandum quin ita facere debeamus, vt legimus: Similiter etiam si quid per orbem frequenter Ecclesia. Nam hoc, quin ita faciendum sit, disputare, insolentissimæ insaniæ est.

IDEM AD CASVLANVM.

In his rebus de quibus nihil certi statuit scriptura diuina, mos populi Dei, vel instituta Maiorum pro lege tenenda sunt.

QVAE ET QVOT SINT ECCLESIAE præcepta. TABVLA 103.

PRAECIPVA quinq; numerantur, cuique Christiano & scitu, & obseruatu necessaria. Quæ hisce continentur edictis:
- Statutos Ecclesiæ Festos dies celebrato.
- Sacrum Missæ officium diebus Festis reuerenter audito.
- Ieiunia certis diebus, temporibusq; indicta obseruato.
- Peccata tua sacerdoti proprio annis singulis confitetor.
- Sacrosanctam Eucharistiam ad minimum semel in anno, idque circa Festum Paschæ sumito. Canisius in Summa doct.

DE CONSILIIS EVANGELICIS.
TABVLA 104.

OMNIA enumerare hoc loco nõ attinet: Principalia verò tria sunt, De
- Paupertate voluntaria,
- Castitate perpetua,
- Obedientia religiosa.

Porrò
- Paupertas ad eos pertinet, qui semel omnia derelinquũt, vt Christũ exemplo Petri & Apostolorũ perfectè sequantur.
- Castitas eorum est, qui seipsos castrauerunt propter regnum cęlorum, & vti Tertullian. dixit, se voluntarios probant spadones.
- Obedientiam verò præstant, qui, vt seipsos plenè abnegent, non solùm à cupiditatibus, verùm etiam volũtate sua, quod scriptura admonet, prorsus auertuntur, dum eius quem sibi superiorem Christi loco elegerunt, voluntati sese totos abjciunt.

REGVLA DE MANDATORVM OBSERVATIONE communis, ex Hieronymi.

Non ideo putes aliqua contemnenda esse mandata, quia leuiora sunt. Tam enim maxima illa, quàm minima imperata sunt: & contemptus cuiuscunq; præcepti, præcipientis iniuria est. In quouis proposito, in quouis gradu æquale peccatum est, vel prohibita admittere, vel iussa non facere. Hieron. ad Celantiam. Nam iussa, inquit D. Bernardus, sine culpa non negliguntur, & sine crimine non contemnuntur. Bernard. de præcepto, & dispensat.

DE TRIPLICI GENERE BONORVM Operum, ex summa doctrinæ Christianæ.

TABVLA. 105.

IVSTITIA Christiana tam latè patet, vt omnia bona, quæ honestè, iustè ac piè fiunt, in se contineat, nobisq; expetenda & cõsectanda proponat. Porro, & si sint benefacta permulta, quæ ex fide viua proficiscũtur, & iustitiam Christianam commendãt, augent atq; consummant: tria tamẽ sunt, ad quę cætera ferè omnia veluti ad fontes referri poterunt, videlicet

- Ieiunium, quod est triplex
  - Magnum & generale ieiunium Augustinus vocat, abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus.
  - Deinde, Philosophicum, vt quidam vocãt, ieiuniũ est, parsimonia cibi & potus, moralisque sobrietas, qua temperate etiam ab Ethnicis secundum rectam rationem viuitur.
  - Tertio Ecclesiasticum est ieiunium, vt potè cùm iuxta certum Ecclesiæ morem atq; præscriptum, certis diebus & carnium esum subtrahimus, & vna duntaxat refectione contenti sumus.
- Oratio, quæ est pius nostræ mentis in Deum affectus, quo petũtur fideliter, quæcunque sunt nobis aut alijs salutaria, quo diuinam quoque gratiam, & virtutem celebramus, aut qualicunq; ratione corã summa, & æterna illa maiestate nos deuotos testamur, vt huc spectet non solum precatio, sed etiam adoratio, oblatio seu sacrificium, inuocatio, laudatio, gratiarum actio, de quibus Paulo ante suo dictũ est loco, videlicet in ordine credendorum.
- Eleemosyna, est beneficium seu munus, quo alterius miseriæ ex nostro commiserationis affectu subuenitur. Hæc in sacris literis persæpè accipitur pro misericordia, quæ (sicut Augustinus affirmat) est alienæ miseriæ quædã in nostro corde compassio, qua vtique, si possimus, subuenire compellimur. Opera porro quæ vulgo dicuntur misericordiæ, duplicis generis esse inueniũtur, cum alia sint
  - Corporalia septem
    - Esurientes pascere,
    - Potum dare sitientibus,
    - Operire nudos,
    - Captiuos redimere,
    - Aegrotos inuisere,
    - Hospitio Peregrinos suscipere,
    - Mortuos sepelire.
  - Spiritualia totidẽ:
    - Peccatores corrigere,
    - Ignorantes docere,
    - Dubitantibus rectè consulere,
    - Pro salute proximi Deum orare,
    - Consolari mœstos,
    - Ferre patienter iniurias,
    - Offensam remittere.

CHRYSOSTOMVS.

Misericordia est salutis præsidium, fidei ornamentum, propiciatio peccatorum: hæc est quæ iustos probat, sanctos roborat, Dei cultores ostendit. Chrysost. in homil. de misericordia & duab. viduis. Quin etiam si Ambrosio credimus, Omnis summa disciplinæ Christianæ, in misericordia, & pietate est. In 1. ad Timoth. cap. 5.

DE FRV-

DE FRVCTIBVS SPIRITVALIBVS bonorum operum. TABVLA 106.

PRAECLARVM sanè fructum pariunt opera iustitię Christianæ, atq; multiplicem cùm in hac, tum in futura vita. Pietas enim ad omnia vtilis est, 1. Timo. 4. &, Bonorum laborum gloriosus est fructus, Sap. 3.

Primùm enim hæc opera ex viua fide, id est, per charitatem operantem perfecta, non modo signa sunt Christianæ vocationis, sed eandem quoq; nobis confirmant, certamq; faciunt. Quamobrem Petrus Apostolus, qui ad opera bona nunquàm non cohortatur, hoc etiam adiecit: Fratres, magis satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis. Hoc enim faciẽtes, non peccabitis aliquãdo. 2. Pet. 1.

Secundò gratiam credentibus augent, atq; sanctificationem perficiũt, Apostolo teste, 2. Cor. 7. vt hinc etiam Iacobus affirmet, quòd fides, quæ operibus cooperatur, ex ijsdem quoq; consummetur. Iacob. 2.

Tertiò fiduciam bonæ conscientiæ pariunt, magisque ad orandum & quidlibet à Deo impetrandum animant. scriptum est enim: Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna omnibus facientibus eam.

Demum id efficiunt, vt laborantes in vinea Christi, denarium diurnũ accipiamus, hoc est, promissam æternę vitę mercedem, iustitięq; coronã, quam in Ecclesia Dei mandata seruantes, in Christo promeremur. Ait enim Dominus: Voca operarios, & redde illis mercedem, Matt. 20. Quin etiam id pronunciat: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, Matth. 19. Et alibi: Qui facit voluntatem Patris mei qui in Cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum, Matth. 7. Canis. in Summa.

CHRYSOSTOMVS.

Quemadmodum vitam vestram esca continet, atq; istam vita vicissim dispensat. ita si bona opera habuerimus, Spiritumsanctum habebimus. Et, si spiritumsanctum habuerimus, bona etiam opera habebimus. Chrysost. Homil. 28. in ca. Rom. 15.

CAELESTINVS.

Tanta erga omnes homines est bonitas Dei, vt nostra velit esse merita, quę sunt ipsius dona: & pro his, quę largitus est, æterna pręmia sit donaturus: agit quippe in nobis, vt, quod vult, & velimus, & agamus: nec otiosa in nobis esse patitur, quę exercenda, non negligenda, donauit, vt & nos cooperatores simus gratię Dei: ac si quid in nobis ex nostra viderimus remissione languescere, ad illum solicitè recurramus, qui sanat omnes languores nostros, & redimit de interitu vitam nostram, & cui quotidie dicimus: Nè inducas nos in tentationem, &c. Cęlestin. Papa in decretis suis, Canon. 12. epist. 1. ad episcopos Galliæ.

DE DO-

DE DONIS SPIRITVS SANCTI.

TABVLA 107.

VLTRA virtutes Theologicas & morales infusas, fluunt à gratia 7. dona spiritus sancti, de quibus Esai.11. Requiescet super eum spiritus Domini: Spiritus, inquam —
- Sapientię,
- Intellectus,
- Consilij,
- Fortitudinis,
- Scientiæ,
- Pietatis,
- Timoris —

Quorum alij pertinent ad —
- Intellectū
  - Speculatiuū, scilicet
    - Intellectus & sapiētia.—
  - Practicū, scilicet
    - Cōsilium & Sciētia.—
- Vim appetendi, scilicet ad —
  - Voluntatem pietas,
  - Appetitū irascibilē fortitudo,
  - Cōcupiscibilem timor.

Per hos sumus
- Prouidi,
- Maturi,
- Cauti,
- Discreti,
- Misericordes,
- Animosi,
- Humiles,

vt
- Timor
- Pietas
- Scientia
- Fortitudo
- Consilium
- Intellectus
- Sapiētia

Expellat
- Superbiam,
- Inuidiam,
- Iram,
- Acediam,
- Auaritiam,
- Gulā,
- Luxuriā. Viguer.

DE FRVCTIBVS SPIRITVS.

TABVLA. 108.

AB Apostolo Paulo, vt suprà quoque de verbo dictum est breuiato, duodecim fructus spiritus numerantur.
- Primus est charitas, fructus quidem generosissimus, ac radix etiam bonorum omniū, sine qua nō possunt prodesse cæterea bona, & quæ ipsa non potest haberi sine cæteris bonis, quibus homo efficitur bonus, vt inquit Augustinus.
- Alter fructus est gaudiū, hoc præstans, vt homo spiritualis alacriter lateq; seruiat Deo.
- Tertius, Pax: quæ eo spectat, vt in huius mundi procellis, animi seruetur tranquillitas.
- Quartus, Patientia: quæ in duris ferendis est sita.
- Quintus, Longanimitas: quę magnitudinē animi in futuris bonis expectandis declarat.
- Sextus, Bonitas: quæ nulli nocet, sed bene vult omnibus.
- Septimus, Benignitas: inuitans ad familiaritatem, dulcis alloquio, moribus temperata.
- Octauus, Mansuetudo: quæ omnes iræ motus sedat & mitigat.
- Nonus, Fides in proximum: vt fideles, pactorumque ac promissorū obseruatores simus.
- Decimus, Modestia: quæ omnem fastus, & arrogantiæ suspicionem excludit.
- Vndecimus, Continentia, qua non solū ab escis, sed etiam ab omni nequitia abstinemus.
- Duodecimus, Castitas: quæ mentem castam in corpore casto conseruat. Canis. in summa.

QVÆNAM SINT EVANGELICÆ legis beatitudines. TABVLA 109.

ILLAE sunt, quas & dominicas beatitudines, & benedictiones Ambrosius vocat, quæ apud Matthęum Euangelistam octonario numero recensentur in hunc modum: Beati —
- Pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.
- Mites, quoniam ipsi possidebunt terram.
- Qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.
- Qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.
- Misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.
- Mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.
- Pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.
- Qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Matth. 7.

DE HARVM BEATITVDINVM ordine & gradibus distinctis. TABVLA 110.

BEATITVDInum, quamuis secundũ substantiam sint octo, tamẽ iuxta distinctionẽ graduum sunt septẽ. Quæ inter sese hoc ordine cohærere videntur. Ad integritatem perfectionis requirũtur tria, videlicet —
- Recessus à malo. Nam malũ omne ꝓcedit, vel ex —
  - Tumore superbiæ,
  - Rancore malitiæ,
  - Lãguore cõcupiscẽtiæ
  - Cõtra hæc 3. sunt 3. beatitudines, —
    - Pauptas spirit⁹,
    - Mansuetudo,
    - Luctus.
- Processus in bono, attenditur secundũ diuinã imitationẽ, quæ est secundũ duas vias Domini, scilicet —
  - Misericordiam & Veritatẽ. Psal. 24.
  - Secundũ has duas vias sumuntur duæ beatitudines, videlicet —
    - Esuries iustitiæ,
    - &
    - Affectus misericordiæ.
- Perfectus status in optimo, attenditur in duobus, scilicet in —
  - Lympida cognitiõe,
  - Tranquilla affectione.
  - Et secundũ hoc sumũtur duæ vltimæ beatitudines, scilicet —
    - Mũditia cordis ad Deũ videndum:
    - Et pax mẽtis ad perfectè fruendũ. Comp. Theol.

DE EARVNDEM BEATITVDInum vsu. TABVLA 111.

PER HAS septẽ beatitudines excludũtur septem vitia capitalia. Nam —
- Paupertas spiritualis
- Mansuetudo
- Luctus
- Esuries iustitiæ
- Misericordia
- Munditia cordis
- Pax

Excludit
- Superbiã.
- Iram.
- Inuidiam.
- Acediam.
- Auaritiã.
- Gulam.
- Luxuriam.

Et
- Sicut in enumeratiõe donorum est ordo artificialis, quo primo ponuntur digniora:
- Ita in Beatitudinibus est ordo naturalis, quia digniores ponuntur vltimò.

DE FVGIENDIS, HOC EST DE VITIORVM CAVTIONE,

siue de spatiosa via quæ ducit ad perditionem.

TABVLA 112.

AVGVSTINO TESTE, PECcatum voluntas est retinendi vel consequendi quod iustitia vetat, & vnde liberum est abstinere. lib. de duabus animabus c.11.Et alibi docet, peccatum esse dictum vel factum, vel concupitum contra legem Dei, lib. 22.cōtra Faust.c.27.Ambrosius verò, Quid est peccatum, inquit, nisi legis diuinæ præuaricatio, & cœlestium inobedientia præceptorũ? lib. De Paradiso c. 8. Est autem peccatum triplex:

- Originale vacamus, quod à primo humani generis parente. Adam transfusum, nobisq; in ipsa conceptione contractum, per baptismum in Christo tollitur. De quo Paulus in hunc modum: Per hominem, inquit, peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt.
- Mortale, quod vitam spiritualem eripit, ac mortem adfert animæ peccantis: quæ mors & à Deo, Deiq; Regno separat, & supplicio æterno dignum facit. Vnde scriptum est: Stipendia peccati mors, Rom. 6. Et iniustitia, mortis est adquisitio: impij autem manibus & verbis accersierunt illam Sap. 1.
- Veniale, quod est actuale quidem, sed quod Dei inimicum hominem non efficit, cuiusq; à Deo venia fidelibus facilè impetratur. Vnde D. Ioannes dixit: Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est, 1.Ioan.1. vt mentis euagatio, verbum ociosum, risus immoderatus, & consimilia, quę quotidiana dicuntur, & sine quibus hæc vita non ducitur.

AVGVSTINVS.

Alia sunt peccata infirmitatis, alia imperitiæ, alia malitiæ. Infirmitas enim & imperitia, contraria sunt virtuti & sapientiæ: malitia verò contraria est bonitati. Quisquis igitur nouit quid sit virtus & sapientia Dei, potest existimare, quæ sint peccata venialia. Et quisquis nouit quid bonitas Dei, potest existimare, quibus peccatis certa pœna debeatur & hic & in futuro seculo. Quibus benè tractatis, probabiliter iudicari potest, qui non sint cogendi ad pœnitentiam luctuosam & lamentabilem, quanuis peccata fateantur: & quibus nulla omninò salus speranda sit, nisi sacrificium obtulerint Deo, spiritum contribulatum per pœnitentiam. Augustin.lib.83. quæstionum, quæstione 26.

ALIA PECCATORVM PARTITIO.

TABVLA 113.

INTER omnia peccata præcipuè sunt animaduertenda ea, quæ dicũtur Capitalia, ꝙ sint veluti fontes, vel capita reliquorũ. Eiusmodi verò peccata sunt septem, quæ sic numerari solent:

Superbia est inordinatus appetitus excellentiæ, & vitiorum omnium mater, princeps ac regina. Eius filiæ sunt	Præsumptio, Pertinacia, Hypocrisis, Iactantia, Ingratitudo, Contemptus aliorum, Inobedientia, Ambitio, Curiositas.	Quę vitia curãtur	Obediẽtia & Humilitate.
Auaritia est habendi appetitus inordinatꝰ. Cuius soboles sunt.	Proditio, Fraus, Fallacia, Periuriũ, Inqetudo, Corruptela, Sacrilegiũ, Furtum, Vsura, Simonia, Rapina, Violentia, Immisericordia, seu inhumanitas, & durities cordis.	vitantur	Liberalitate & Eleemosyna.
Luxuria est appetitus inordinatus impuræ & libidinosæ voluptatis. Gignit autem ex se	Mentis cęcitatem, Inconsiderationem, Inconstantiam, Præcipitationem, Amorem sui, Odium Dei, Desiderium huius vitæ nimiũ, Mortis futuriq; iudicij horrorem, ac Felicitatis æternæ desperationem.	His opponuntur virtutes	Castitas. & Continẽtia.
Inuidia est tristitia de bono alterius, & odiũ alienę felicitatis. Filias vero procreat	Odium, Susurrationem, Detractionẽ, In aduersis aliorũ rebus exultationem, In prosperis afflictionem, Discordiam, Murmurationem, Damnum.	Horũ remediũ est Charitas	Non tm̃ amicorũ, Sed etiã inimicorum.
Gula est cibi ac potus appetitus inordinatus. Habet filias,	Ineptam lætitiam, Multiloquium, Scurrilitatem, Spurcitiem, Sensuũ & intellectus hebetudinem, Somnolentiam & Nauseam.	Sanantur hęc mala	Sobrietate, Abstinẽtia, Ieiunio.
Ira est immoderata cupiditas puniendi eint, à quo læsum se quis arbitratur. Eius filiæ sunt	Rixæ, Tumor mentis, Contumeliæ, Clamor, indignatio, Minæ, Probrum, Vltio, Blasphemia.	Iram cõpescunt	Patientia & Mansuetudo.
Acedia est remissi animi languor ad benè operandum, præsertim verò est tristitia de re spirituali. Gignit	Malitiam, Rancorem, Pusillanimitatem, Torporem circa præcepta necessaria, Mẽtis euagationem, Ociũ, Incontinentiam, Desperationem, & Obmissionem.	Quæ pellũtur	Deuotione & Pijs exercitiis.

III. PECCATORVM PARTITIO.

TABVLA 114.

SVNT prætereà peccata quædã, quæ dicuntur —

- Aliena, de quibus præcipitur, Nè cõmunicaueris peccatis alienis, 1.Ti.5. Quod nouem fit modis:
  - Consilio, vt Caiphas, Ioan. 2.
  - Iussione, sicut Dauid innocentem occidit Vriam, 2.Reg. 11.
  - Consensu, ita peccauit Saulus, in Stephani protomartyris necem consentiens, Actor. 7.
  - Irritatione, vt vxor Iob, patientissimo viro petulanter, insultans, quantum in se quidem erat, suasit etiàm Deum blasphemare, Iob 2.
  - Laudatione seu adulatione, vt Ecclesiastici malè vulgò blandientes, dũ eius licentiæ palàm fauent & applaudunt.
  - Reticentia culpæ alienæ. vult enim Deus Euangelizantes clamare, & annunciare populo suo scelera eorum. Esai. 58.
  - Conniuentia vel indulgentia. Ita peccant magistratus cùm gladium frustra portant, vt Saul dum parceret Amalechitis. 1.Reg. 15.
  - Participatione criminis. Sic Esaias obijcit populo Iudaico: Principes tui infideles, socij furum. Esa. 1. cap.
  - Praua defensione. Aduersus hoc peccatum, diuinum intonat oraculũ: Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum. Esai. 5.
- In Spiritum sanctũ, quibus gratia diuinitus oblata, contēptim abijcitur. Eiusmodi 6. recensentur:
  - Præsumptio de misericordia Dei, vel Diuina misericordia confidenter abuti.
  - Desperatio. De gratia Dei vel salute sua prorsus desperare.
  - Agnitæ veritatis impugnatio. Veritatem religionis aduersus suam ipsius conscientiam hostiliter oppugnare.
  - Fraternæ charitatis inuidentia. Pertinaci inuidia concitari grauiter ob alienæ salutis & virtutum fraternarum successum.
  - Obstinatio. Obfirmato animo in crimine scienter persistere.
  - Impœnitentia. Absque pœnitentiæ proposito peruersæ vitæ finem nullum facere.
- Clamantia in cœlum, quæ præ cęteris manifestum habent improbitatem. Eiuscemodi quatuor è scriptura numerantur:
  - Homicidium voluntarium,
  - Peccatum Sodomiticum,
  - Oppressio pauperum,
  - Merces operariorum defraudata.
  - De quorũ atrocitate & pœnis agitur:
    - Gen. 4. 9. Psalm. 5[?].
    - Genes. 13. 18. 19. Ezech. 16.
    - Exod. 3. 7. 14. Esai. 1. 1. 3. 10.
    - Iacob. 5. Eccles. 34. Deut. 24.

DE TI-

DE TIMENDIS, SIVE DE POENIS MALORVM.

TABVLA 115.

TRIA sunt, quæ vnumquēque maxime a peccato abstrahere, & possunt, & debent: videlicet

Mors, qua nihil est miserabilius. hęc

Dicitur ab emerita iam vita, hoc est acta & absoluta: Vnde etiam mortui, quasi emeriti appellantur.

Definitur ab Augustino, priuatio vitę, nomen tantū habens, non essentiā. Augustinus contra Pelagianos.

Est quadruplex,
- Corporis, quæ fit cum ab eo tollitur anima.
- Animæ, cum ab ea aufertur gratia Dei. Hanc mortē, quæ prima vocatur, sequitur mors gehennæ & æternę damnationis, quā Ioan. in Apocalypsi 20. vocat secundam.
- Est & alia mors propria Christianis & pijs omnibus, quæ spiritualis dicitur siue transformatoria, qua homo moritur peccato, & viuit Deo, & ob id dicitur spiritualis.

Eius Causa / Origo Est Peccatum / Diabolus. Ioan. Carten. de 4. nouissimis.

Iudicium, quo nihil est terribilius, præsertim filijs huius seculi obstinatè peccantibus. Est autem secundum Richardum, Iudicium triplex

Primum est vniforme, hoc est, iudicium præsentis Ecclesię, quæ non iudicat nisi de sola qualitate retributionis, & in genere tantum, secundum quod bona bonis, & malis mala reddentur: sed numerum, & quantitatem retributionum nescit.

Secundum dicitur multiforme, quod quilibet experitur in morte, accipiēdo sententiam de omnibus bonis & malis, quæ gessit: sed non omnia bona vel mala, statim recipit, quia recipit in anima tantum, & non in corpore.

Tertium dicitur omniforme, id est, vltimum iudiciū, quando recipit vnusquisque secundum numerum & quātitatem, siue bona, siue mala, in corpore & in anima. Compen. Theo.

Infernus, cuius pęna nihil intolerabilius ac infelicius potest excogitari. Vbi scriptura teste, Flet⁹ est & stridor dentium, Matth. 8. 13. 22. 24. 25. Lu. 13. Porro infernus

Est lacus sine mensura, profundus sine profundo, plenus ardore incomparabili, plenus fœtore intolerabili, plenus dolore innumerabili. Ibi miseria, ibi tenebræ, ibi ordo nullus, ibi horror æternus, ibi nulla spes boni, nulla desperatio mali. Hug. libr. 4. De anima cap. 15.

In quo
- Iuxta modum culpæ pœna distinguitur, & secundum modum criminis, vnusquisque damnatus in inferni igne cruciabitur.
- Erit frigus intolerabile, ignis inextinguibilis, vermis immortalis, fœtor intolerabilis, tenebræ palpabiles, flagella cedentium, horrida visio dæmonum, cōfusio peccatorum, desperatio omnium bonorum. Erit enim miseris mors sine morte, defectus sine defectu: quia mors ibi semper incipit, & deficere nescit. Gregorius.

DE SPERANDIS, HOC EST, DE RERVM SPERANDARVM conditionibus, siue de præmijs bonorum. TAB. 116.

PRAEMIVM Christiani certaminis, est æternæ gloriæ corona duodecim stellarum, quarum—

- Prima est, Memoria sine obliuione.
- Secunda, Ratio sine errore.
- Tertia, Voluntas sine omni perturbatione.
- Quarta, Impassibilitas, in quam corpus nostrum surget sine corruptione.
- Quinta, Claritas, qua configurabitur claritati corporis Christi.
- Sexta, Agilitas, vt secundùm mobilitatem cogitationum nostrarum sit agile.
- Septima, subtilitas, qua, quãtumlibet spissum, vel solidum erit impenetrabile.
- Octaua, Diligere proximum in omni veritate tanquàm seipsum.
- Nona, Videre proximum suum in puritate diligentem se, sicut diligit semetipsum.
- Decima, Deum perfectè diligere, sed plus quàm seipsum.
- Vndecima, Diligere seipsum tantummodo propter Deum.
- Duodecima, Videre Deum diligentem se supra quàm diligat seipsum. Bernar.

PAVLVS 1. Corint. 2.

Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus his qui diligunt illum.

APOCALYP. 21.

Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit in eis: & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus, & absterget omnem lachrymam ab oculis eorum: & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, quæ primu abierunt.

AVGVSTINVS.

Ecce venale est regnum Dei, eme, si vis: nec multum existimes de re magna propter precij magnitudinem. tantum valet, quantum habes. noli quærere quid habeas, sed qualis sis. Res ista valet tantum, quantum es. tu te da, & habebis illam. Sed malus sum, inquies, & fortè me non accipit. dando te illi, bonus eris.

DOGMA-

DOGMATA VERA ECCLESIAE CATHOLICAE DE PRAECIpuis Christianæ Religionis Articulis, sanctorum Patrum testimonijs confirmata, ex Tabulis Lindani.

I. DE REGVLA FIDEI.

Quicunque fide verè Christiana & Euangelica Deo placere studet, non solum recipit symbolum quod Apostolorum & est & dicitur, sed scripturam etiam vniuersam Canonicam, insuper & quæcunque per traditionem Apostolorum initio accepit Catholica Christi ecclesia.

DE PECCATO ORIGINALI.

Infantes oẽs nasci peccato originali infectos. Orig. Peri Archon. & ad Rom. 6. Aug. Epistola 28.

DE SACRAMENTIS.

I.

Sacramenta esse septem, hoc est, sacra & efficacia diuinæ gratiæ, & beneficij signa, quibus Christus Dominus nos sibi sacrat, sanctificat & sanat, ex Concil. vniuersalis 8. Florent. An. 1438. toto ex orbe Christiano congregato.

II.

Eadem esse efficacia signa, per quoscunque ministros, etiam malos publicè, adeoque Doctores impios. Augustin. contra Epistolam Parme. cap. 2.

DE BAPTISMO.

I.

Baptismum Christi esse alium à baptismo Ioannis baptistæ. Patres in Concil. Niceno ex actis Græcis. Consentiunt Basilius, Chrysost. Nazian. Hieron. Augustinus. Act. 19.

II.

Infantes esse Baptizandos. Orig. ad Rom. 6. August. Epistola 28. Ioan. 3.

III.

Infantes sine baptismo non saluari. Augustin. ibid.

IIII.

Paruulos Christianorum renasci, non nasci Dei filios Augustin. ibid. Ioan. 3.

V.

Exorcismum baptismo præmittendum. August. serm. 10. de verbis Apostol. Exorcismus

VI.

Abrenunciationem præmittendam. Dionys. Areopagit. De Ecclesiast. Hierar. Abrenũciatio.

VII.

Aquam fontis consecrandam. Basil. cap. 27. De spiritu sancto. Aug. lib. 6. contra Iuli. ca. 8. Cõsecratio aquæ

VIII.

Baptismum requirere aquam elementum. Chrysost. Homil. 24. in Ioan. August. Epist. 28. Ioan. 3.

IX.

Baptizatos, esse oleo vngendos. Basil. d. c. 27. De spiritu sancto. Dionys. Areopagita, Michael. Syngelus. Ephe. 5. Vnctio.

X.

Baptismum plene tollere peccata semel omnia, ita vt non sint. 1. Cor. 6. Ephes. 5. Qui semel lotus est non eget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Ioan. 13. Concupiscentiam igitur reliquam, non esse peccatum propriè, sed eius effectum, & causam, ad peccatum inuitãtem. Rom. cap. 8. August. De nup. & concu. lib. 1. cap. 23. & 26. Vide 2. cont. Iulia. lib. 6. cap. 5. 6. & 8.

DE CONFIRMATIONE.

I.

Confirmationem esse sacramentum. Acto. 18. Concil. Florent. Cyprian. sermo. de ablutione pedum, & epist. 12. lib. 1. August. lib. 5. contra Donatist. cap. 20.

I I.

Chrisma. Confirmationem habere chrismatis illinitionem. Cyprian. vbi antea. Flauianus cum Synodo. Michael Syngelus.

I I I.

Episcopum huius esse administrum. Fabian. Martyr cum Synod. Hieron. contra Lucife.

DE EVCHARISTIA.

I.

Eucharistiam esse Sacramentum, quo vegetati, in Christo manemus, fouemur, alimur, & excrescimus in virum adultum. Ioan. 6. Concil. Florent.

I I.

Luc. 22. 1. Co. 11. Eucharistiam continere verum ac præsens Christi Domini corpus, de Virgine natum, & in cruce passum. Iustin. Apol. 2. Irenæus lib. 4. cap. 32. Euseb. lib. 1. Euangelic. demonstrat.

I I I.

Eucharistiam fieri ex vino aqua permisto. Cyprian. Epistola. 3. lib. 2. Concil. 6. Constan. & aliis.

I I I I.

Eucharistiam fieri verbis Sacerdotis, non fide suscipientis. Iustin. Apolo. 2. Basil. de spiritusancto. cap. 27.

V.

Luce. 22. 1. Co. 11. Eucharistiam non habere panem & vinum, sed meras eorum species ac qualitates tantum, non item substantias. Iustin. Apol. 2. Irenæ. lib. 4. cap. 34.

V I.

Sacrificium. Cypri. li. 2. epist. 3. Malac. 1. Eucharistiam esse non solum alimentum, sed & holocaustum, hoc est, Sacrificium, non commemoratiuum tantum, aut Eucharisticum etiam, sed & propitiatorium, quod tam defunctis prodest, quàm viuis. Sic Apostoli, testibus Chrysostomo Homil. 69. ad populum Antiochenum, & ad Philip. cap. 1. Damasce. Oratione in defunctos. Augus. sermone 32. de verb. Apostoli: & tota Africana Ecclesia ante Cypriani ętatem, teste ipso epist. 9. lib. 1.

V I I.

August. Enchir. c. 110. Cōio subvtraq; specie. Vide Augus. epist. 118. vnde ca. 6. validū petat argumētū; & ad hanc rem tuēdā atque cōstituēdā mirificè idoneum. Cōseruatio Eucharistiæ. Adoratio Gestatio.

Eucharistiam sub vtraque sui specie verum ac totum Christum habere, Concil. Florent. Qui alterutram igitur accipit, totum etiam accipere Christum: Vnde nō est necessarium Laicis, vtriusq; speciei communionem accipere, Concil. vniuers. Constantien. Cum olim apud Priscos liberum fuerit, vel vnam, vel vtranq; accipere. Clemens Alexandrin. 1. Strom. & cùm vigerent Manichęi Romæ, Item Hieronymi ætate contra Iouinianum, & alias. Vide Ambrosium de fratre Satyro, Orat. Funeb. Et Bedam lib. 2. cap. 5. & lib. 4. cap. 24. De historia Ecclesię Anglicanæ. Non enim est omnibus à Christo pręceptum, vtranque speciem sumere, alioqui & infantibus esset sic communicandum, quod & aduersarii negant. Vide Palladium in Machario.

V I I I.

Eucharistiam rectè seruari, quia patres prisci Apostolici seruabant. Irenęus apud Euseb. lib. 5. cap. 23. Concilium Nicenum cap. 14. Hieronymus ad Iouinianum, & de Exuperio Epistola ad Rust.

I X.

Adorandam esse ipsa postulat religio, quæ Deum vbique agnoscit Deum, siue cum Magis in domuncula, siue in Eucharistia cum Augustino, epistol. 120. cap. 17. & in Psal. 21. ac D. Eusebio Emisseno. 4. Homil. in Pascha.

X.

Gestationem verò probet ipse pij operis finis & vsus, in quem circunfertur: siquidem non ad Theatricum gestatur spectaculum, sed ad excitandam fidelium & piorum spectatorum fidem & pietatem, vt pro ea necessitate, cuius aut depellendæ, aut impetrandę gratię circunfertur, orent ardentius, ac comprecentur confidentius, maximum sibi à Deo optimo Patre per filium intercessorem hic præsentem, & illic pro nobis interpellantem polliciti patrocinium, & impetrandi auxilium. Vide Irenęum apud Eusebium libro. 5. cap. 23. Solenniter transmittebatur Romæ Eucharistia Episc. Catholicis.

XI. Euchar

XI.

Eucharistiæ mysteria ritè celebrari, si vel vnus de sacrificio edat, fit enim quod Dominus fieri iussit, Hoc facite tam enim fit per vnum, quàm per multos: quos nullus excludit, sed sua ipsi culpa suam animarum famem non communicando sæpius augent. Sic olim infirmi soli. Sic & Chrysostomus conquerebatur, quòd solus altari assisteret. Missa priuata.

DE MISSA.

Missam, id est, sacram illam Apostolicam actionem, cuius in fine populo dicitur: Item, Missa est: id est, dimissio, ritè pro quolibet fieri Christianorum vsu ac necessitate. Aug. de ciuitate Dei lib. 22. cap. 8. pro fuganda Cacodæmonum vexatione. Sic & Missa Basil. & Chrysost. pro pace, fructibus, nauigantibus &c.

DE POENITENTIA.

Quia homo dum in hac vita degit, per liberum suæ voluntatis arbitrium, tam in actionibus salutis, quam ciuilibus, potest ex bono fieri malus, (sicuti & contra gratia adiutus) ideo & pœnitentiæ sacramentum est à Christo Domino omnibus à baptismi gratia lapsis necessarium, Acto. 8. Fides autem, huius sacramenti fons est, immo quasi basis, non pars, sicuti nec baptismi. Porro illa fides, qua quis firmiter credit, & certo statuit propter Christum sibi remissa esse peccata, seseque possessurum vitam æternam non fides est, sed temeritas, non spiritus sancti persuasio, sed humanæ audaciæ præsumptio scripturis aduersaria, & Patribus Orthodoxis ignota, qui illa spe certa docēt adultis expectanda per sacramenta & pietatis opera. Sed illa fides ad pœnitentiam agenda est idonea in adultis qua verbo Dei credimus tam comminanti quàm promittenti, potissimum vero Christum Iesum, nobis propitiatorem, propositum in sanguine suo. Acto. 8. Rom. 3. Quanquam hæc fides, symbolo Apostolico delineata, vti ad salutem non sufficit, ita nec ad impij Iustificationem. Desiderat enim veram animi conuersionem seu contritionem, Confessionem & Satisfactionem, tres Euangelicæ pœnitentiæ partes. Concil. Florent. Acto. 8. Ioan. 20.

Liberū Arbitrium. Fides Iustificans adultos impios. Fides specialis.

DE CONTRITIONE.

Contritio est dolor de peccatis propter Dei offensam susceptus, cum proposito confitendi ac satisfaciendi.

1. Cor. 7. August. homil. 50. de Pœnitentia.

DE CONFESSIONE.

Confessio est diserta peccatorum (post legitimam & seriam conscientię inquisitionem) occurrentium, etiam occultorum, enumeratio, sacerdoti rite ordinato facta, vt ab eis per illum absoluatur, Ioan. 20. Quorum remiseritis peccata. Leo epist. 90.

Ioan. 20. Augusti. vbi supra.

DE SATISFACTIONE.

Satisfactio est persolutio pœnæ plerunque adhuc debitæ post remissam culpam, quam permanere interdum, docet suo exemplo Dauid. 2. Reg. 12. Huc faciunt Canones pœnitentiales Concil. Nice, & ætate Cypriani. Perficitur hæc per præces, ieiunia, & similia pia opera, quæ Deo Opt. Max. ita sunt grata, vt eius iram placare possint, eumque reddere propitium. 3. Reg. 21. Cyprian. libr. 1. epist. 3. & 8. sermo de eleemosyn. 1. August. Enchirid. 71. & in Matth. 12. de Niniuitis. Hieron. 2. contra Iouinianum.

Tertullian. de pœnité. Cypria. ser. de lapsis.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

I.

Porro quia religio Christiana sua quoque habet mysteria, & sacra coram Deo peragenda, non ea per quemlibet fieri voluit Christus noui testamenti Archipresbyter, sed eos quos ad illa ordinauit. Vnde & ordo sacramentum, quo vna cum spiritus sancti communione, consecratis potestas confertur sacra illa mysteria peragendi. Hic porro varios habet gradus, sed Clericorum præcipui sunt sacerdotes, quibus solis secundum Ecclesiæ ritum ordinatis data est a Christo potestas consecrandi verum eius corpus & sanguinem, eadem offerendi peccataque dimittendi August. libr. 2. contra Epistolam Parme. cap. 13. lib. 1. De Baptis. contra Donat. cap. 1.

Heb. 5. 1. Timo. 3. vide quæst. vete. & noui testament. quæst. 9.

II. In-

I I.

Inter hos quidẽ sunt Episcopi illis maiores & dignitate & potestate, sicuti inter eos præstãt alijs Patriarchæ, & ijs omnibus, totiq; adeo Christiano gregi Ecclesiæ Rom. Episco. D. Petri Apostolorũ principis successor. Vnde omnes ei obedire tenentur tanquã familiæ Christi seruo præposito, atq; Christi Vicario. Epiphan. Aerio. Ambros. in 1. ad Timot. 3. Hierony. epistola ad Damas. August. lib. 2. cap. 51. contra lit. Petil. Cyprian. lib. 1. epist. 3.

Acto. 15. Matt. 19. 1. Cor. 5.

Hunc sacerdotum ordinem Christus Dominus duplici armauit authoritate, præter Apostolicũ docendi ministerium, puta leges ferendi, & excõicandi, qua suam gubernari voluit Ecclesiam.

DE ECCLESIA.

Augus. c. 4. cõt. epistolã Fundamenti. Hierony. cõtra Lucifer.

Est autem Ecclesia visibilis hominum cœtus, à Christo Domino & Apostolis collectus, in hunc vsque diem perpetua successione continuatus, in vna fide Apostolica sub Christo capite & eius in terris Vicario, Pastore, ac summo Pontifice agens. His enim notis ab omnibus Diaboli conuenticulis secernitur. Extra hanc vnam veram Catholicam & Apostolicam Ecclesiam nulli speranda est salus. Hieron. ad Damas.

DE HAERETICIS.

Augusti. epist. 75. Origen. de hierarch.

Sunt autem extra eam, non modo qui excommunicãtur, (qua pœna mortifera nihil est atrocius aut formidabilius in omni terrarum orbe) sed etiam Hæretici omnes, id est, quotquot aliquẽ fidei Articulum pertinaciter aut non credunt, aut aliter credunt, quàm illa vna Christi Ecclesia, siue hic in scripturam relatus sit, siue non. Fidei enim Christianæ Regula est verbum Dei, siue per Apostolos euangelizatum, Matth. 26. 1. Pet. 1. siue à spiritusancto alias Ecclesiæ reuelatum, Ioan. 14.

REGVLA.

Vnde certa fide tenenda sunt, non solum quæ scripturis expresè sunt prodita, sed etiam quę per traditionem Ecclesię Catholicę credenda accepimus, & quę definita sunt super fidei & morum negociis per Cathedram Petri, vel per Concilia generalia legitimè congregata. Augustin. de Ciuitate Dei, lib. 19, cap, 18.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

I.

Acto. 15.

Cęterum quòd ad legislatiuam attinet potestatem, Ecclesiæ Pastoribus à Christo datam, obseruandum est, quidquid de festis, ieiuniis, Litaniis, & aliis salutem promouentibus pręcipiũt, quod neglectum, aut non obseruatum, conscientiam hominis facit ream, etiam extra casum scãdali. Augustin. de heres. Aerij.

I I.

Quadragesimam igitur & quatuor tempora, vigilias vsitatas & alia ieiunia, carnium abstinentiam, & aliorum pro regionum varietate seruare debet Christianus, cum opinione necessitatis, sicut & sexta feria, & Sabbatho, & diebus Rogationum à carnibus abstinere, ac publicis Christianorum consuetudinibus se accommodare. Augustin. epist. 118. cap. 5. lib. 19. contra Faust. cap. 20.

DE LIBERTATE EVANGELICA.

Hæc atque id genus cætera libertatem Euangelicam adeo non impediũt, nedum tollunt, vt eam magis promoueant, atque eius finem facilius nobis concilient, sicuti nec obedientia ciuilis Magistratus, aut voti & iuramenti obligatio. Est enim à peccatis libertas, & iis omnibus, quæ animum quoquo modo impediunt, quo minus Deo totus seruiat. Epipha. Aerio.

DE MATRIMONIO.

Verùm quia post Baptismum nobis manet carnis stimulus, & Ecclesia est propaganda, nè quis igitur illo victus, à gratia excidat, institutum est à CHRISTO Matrimonium, quo sacramento CHRISTI cum Ecclesia coniunctionem significante couiugibus gratia datur, qua adiuti,

adiuti, iura matrimonij castè peragant, liberosque Christo Domino educent atque instituant: quod propterea tam est indissolubile, vt nullo casu post consumationem dissolui queat, altero superstite, qualiscunque tandem fuerit, & si ob fornicationem liceat dimittere, nunquam tamen alteram licet ducere. Concil. Mile. cap. 17. August. de nupt. lib. 1. cap. 10. & de bon. coniug. cap. 7. Marc. 10. 1. Cor. 7.

DE VOTO CASTITATIS.

Sed quia hoc vitæ genere virginitas, & continentia Deo optimo gratior est, ideo rectè voto formata, sicut & alia Deo optimo offertur, cuius tanta est obligatio, vt si quis post contrahat, non modo sit irritum, sed in cestum etiam connubium, quod & de clericis maiori Ordine initiatis est sentiendum. Vide Epiphan. in Apostolicis. Hieron. contra Iouinian. August. in Iouinia. In Psal. 75. de ciuitate Dei lib. 17. cap. 4. 1. Cor. 7.

DE EXTREMA VNCTIONE.

Quo denique fortiores mortis acerbissimæ agonem depugnemus, ac peccatorum reliquijs expiati, sponso nostro Christo Iesu hoc exilio liberati præsentemur, appositum est a Christo Domino sacramentum, quod Vnctione, quam dicimus extremam, confertur. De hac locutum esse D. Iacobum, testatur Chrysost. lib. de sacerdot. Innocent. epistola ad Eugubinum. Iacob. 5. Concil. Florent.

DE SECVRITATE SALVTIS.

Quanquàm interim nemo nostrum sine peccatis viuit, sed quæ Dei iram, vt non merentur, aut à regno non excludunt, ita oratione Dominica, eleemosyna, ieiunio, &c. purgantur assiduè. Cæterum quàm diu inter hostes infestissimos diabolos versamur, nullam nobis esse securitatem, sed cum timore ac tremore incolatus nostri tempore salutem esse operandam, vt per bona opera vocationem nostram certam ac firmam faciamus, semper soliciti, ne qui stamus, concidamus, peccati fallacia decepti. Porro dum cadimus, ac scelere nos polluimus, peccatoue mortali offendimus, non fidem semper, nisi infidelitate, amittimus: semper vero spiritum sanctum à nobis expellimus, iramque Dei sempiternam commerentur. 1. Ioã. 1. August. Enchirid. c. 70. 71. & 76. 2. Pet. 1. 1. Co. 10. Heb. 3. Sap. 1.

DE BONIS OPERIBVS, ET eorum meritis.

Hisce septem Catholicæ Christi Ecclesiæ Sacramentis adiuti, & instructi, vitam viuimus Christianam, quæ cum actuosa sit, fieri non potest, vt bonorum operum sit sterilis. Hæc autem opera bona Deo non modo grata sunt, eique per se (quia ex Christi spiritu, immo in Deo sunt facta) placita, verique cultus, Luc. 2. sed materiam etiam tam præmiorum hac in vita, quàm postea vitæ adeo ipsius æternæ. Sunt enim ita iusta & perfecta, vt eis legem Dei pij impleant, Rom. 12. Immo vt seuerum Dei iudicium sustinere queant. 1. Timoth. 4. 1. Ioan. 4. August. Epist. 106. Philip. 1. 1. Cor. 15. Ioan. 3. Legis impletio.

II.

Ad hæc non suis modo prosunt authoribus, dum iram Dei placant, ne nos iudicet ac puniat, sed & alijs quoque, pro quibus ea pij aut suspiciunt, aut Deo offerunt, ad peccatorum adeo expiationem tam mortuorum quam viuorum: vt Deus videlicet misericordius cum eis agat, quàm alioquin erat acturus. Hæc August. verba vide serm. 32. de verb. Apost. Enchir. cap. 61. & 110. vide de ciuitat. Dei lib. 21. cap. 27. 1. cor. 11.

DE INDVLGENTIIS.

Quin etiam prisca illa Apostolica Ecclesia, propter aliorum piorum opera, pœnitentibus olim ex more mitigabat pœnam alioqui luendam, teste Cypria. lib. 3. epistol. 15. 16. & 18. Tertullian. de pœniten. Immo illi Corinthio incesto aliquid pœnitentiæ agendæ remisit & donauit Paulus, ait Theodoretus & Oecumenius & Theophylactus 2. Cor. 2. propter Timothei preces, & aliorum colligentium tristitiam. Quare indulgentiæ, quæ pœnarum sunt remissio, & imminutio, salutares sunt, ac verè, quod sonant, efficiunt. Concil. Lateranen. & Viennen. 2. Cor. 2.

DE

DE PVRGATORIO.

Quia vero Christianorum, hac vita exuli defunctorum, tria sunt genera. I. Beatorum cum Christo regnantium: II. Damnatorum, infinitate tormentorum miserum: III. Purgandorum à peccatorum reliquijs, sicut primum nullo nostro eget auxilio, & secundum nullo iuuari potest patrocinio, ita tertium varijs modis iuuari, & à pœnis, quas pendit, potest liberari, non viuorum tantum precibus, eleemosynis ac ieiunijs &c. sed salutari etiam Dominici corporis sacrificio, ait August. sermo. 32. de verb. Apostol. de ciuitate Dei 21. cap. 13. Enchirid. 110. Immo ipsi apostoli pro mortuis offerendum docuere, ergo & purgatorium agnouerunt, teste Chrysost. Homil. 69. ad Antioch. August. loco iam commemorato, Gregorio Nysse. & tota totius Africanæ Ecclesiæ synodo, Cyprian. lib. 1. Epistola. 9. Tertul. de exhortatione castitat.

2. Mach. 12.

DE VENERANDIS IMAGINIBVS & reliquijs sanctorum.

Beatos aũt homines recte veneramur, ac imaginibus colimus atq; festis, ex traditionibus Apostolorũ. Eorũ reliquias honoramus, quas & peregrinationibus cohonestamus. August. epistola 103. quum apud eas Deus per sanctos miracula operetur, quos rite ad auxilium ferendum aut mala deprecanda inuocamus: Vt eorum meritis & intercessione adiuuemur. Augustinus de Ciuitat. Dei lib. 22. ca. 8. & contra Faust. lib. 20. c. 21. Vide & D. Hieron. in Threnos, & plura apud eundem Lindanum. Tab. 1. numero 32. & seq. & Tab. 5. numero 4.

DE FVTVRO IVDICIO.

Porro illæ purgandorum animæ, à pœna peccatis debita suo absolutæ tempore, non dormiunt vsque ad iudicium, sed cum Christo suo Domino regnant in cęlis beatę: quo vt & omnes pios transferat Dei filios suos fratres, venturus est ad iudicium. Sed quo demum anno aut mense, omnibus est incognitum, vt credentibus & viuentibus in eo reddat vitam æternam, qui vero non crediderunt, aut credentes malè egerunt, ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Ambros. in Lucam 22. cap. August. in Psal. 119. August. De ciuitate Dei lib. 18. cap. 53.

Philip. 1. Acto. 1. Marc. 13. Ioan. 11.

August. Hæc mea fides est, quia fides Catholica est. Hilar. Veritatis autem ministros vera decet profiteri. Ambros. Christum enim negat, qui non omnia, quæ Christi sunt, confitetur.

CONFESSIO CATHOLICA ACADEMIAE LOVANIENSIS, de Articulis controuersis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Sacramenta.

Credendum est, septem esse Ecclesię Sacramenta, à Christo instituta: Quę sunt, Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema Vnctio, Ordo, & Matrimonium. Per quæ, quamuis externa, & corporalia signa Deus inuisibiliter, siue per bonos, siue per malos ministros, nostram salutem operatur.

II.

Baptismus.

Baptismus ad salutem omnibus est necessarius, etiam infantibus, per quem peccata plane tolluntur, & fiunt filij Dei ac hæredes vitæ æternæ: nec vnquàm est iternandus.

III.

Pœnitentiæ ſacramentum(quod poſt Babtiſmum omnibus relapſis eſt ad ſalutem neceſſariũ) complectitur Contritionem, Confeſſionem & Satisfactionem. Pœnitẽtia.

IIII.

Contritio eſt dolor de peccatis propter Dei offenſam ſuſceptus, cum propoſitio confitendi & ſatisfaciendi. non autem (vt quidam hoc ſeculo perniciosè docent) terror conſcientiæ: propter ap præhenſum gehennæ ſupplicium peccatis debitum. Pręparat tamen hic terror & gehennæ metus, ad verám animi contritionem. Contritio.

V.

Confeſſurus, diligentiam legitimã adhibere debet, qua ſacerdoti iudici ſuo, manifeſtet omnia peccata ſua mortalia, etiàm occulta cordis, vt ab eis per illum obſoluatur: cuius abſolutionis miniſter eſt ſolus ſacerdos ſecundum Eccleſiæ ritum conſecratus. Confeſſio.

VI.

Satisfactio, eſt perſolutio pœnæ plerunque adhuc debitæ, remiſſa iam culpa. Nam omnem pœnam peccato debitam ſemper cõdonari, culpa remiſſa, erroneum eſt, & ſcripturis ſacris aduerſatur. Satisfactio.

VII.

Certa fide tenendum eſt, hominem habere liberum arbitrium, quo poteſt malè, & cum gratia Dei benè agere, & poſt mortale peccatum admiſſum, Deo adiuuante pœnitere, & peccatorum remiſſionem conſequi. Liberum. Arbitrium.

VIII.

Ad iuſtificationem ante omnia neceſſaria eſt in adultis fides, qua certò credimus, Chriſtum Ieſum Dei filium, nobis propiciatorem à patre propoſitum eſſe pro peccatis noſtris in ſanguine ipſius, ſine qua nullis noſtris operibus, nullaque pœnitentia iuſtificatio obtineri poteſt: ſicut nec fide ſola ſine pœnitentia & propoſito viuendi ſecundum mandata Dei. Iuſtificatio.

IX.

Fides qua quis firmiter credit, & certò ſtatuit propter Chriſtum ſibi remiſſa eſſe peccata, ſeque poſſeſſurum vitam æternam, nullum habet in ſcripturis teſtimonium, immò eiſdem aduerſatur: etiamſi firma & certa ſpe expectare debemus in hac quidem vita per ſacramentum baptiſmi & pœnitentię peccatorum remiſſionem, in ſeculo autem futuro vitam æternam. Fides Specialis.

X.

Itaque quandiù inter hoſtes noſtros & aduerſarias poteſtates hic viuimus, nulla nobis eſt ſecuritas: ſed cum timore & tremore iuxta ſententiam Apoſtoli, noſtram ſalutem operari debemus. Et ſecundum varias animorum noſtrorum affectiones, nunc magis ſperare, nunc magis timere, ſimpliciter tamen magis, & frequentius de miſericordia Domini ſperandum eſt, quàm formidandum de ſeueritate.

XI.

Opera bona omnibus adultis ſunt ad ſalutem neceſſaria, & cùm ex fidei & charitatis ſpiritu proficiſcuntur, ita grata ſunt Deo, vt eis tanquam iuſtam mercedem vitam retribuat æternam. Opera.

XII.

Confirmatio & Extrema Vnctio, ſacramenta ſunt à Chriſto inſtituta: ſed non, vt duo pręcedentia, ad ſalutem neceſſaria: ex contemptu tamen illa omittere, mortale peccatum eſt. Confirmatio. Extrema Vnctio.

XIII.

In Euchariſtiæ Sacramento eſt re ipſa verum corpus Domini noſtri Ieſu Chriſti, illud ipſum quod de virgine natum, & in cruce paſſum eſt. Euchariſtia.

XIIII.

In Euchariſtia non manent panis & vinum, ſed hæc in corpus & ſanguinem Chriſti, admirabili Potentia verbi ipſius, ſunt conuerſa, manentibus tantum panis viniq́ue ſpeciebus Vnde certa Tranſſubſtantiatio.

fide tenendum est, sacram Eucharistiã sanctè à nobis adorari siue in Missa, siue extra Missam vbicunquè reposita fuerit, aut quoties in supplicationibus publicis a sacerdote circunfertur.

XV.

Comm, sub vtraque specie. Non est Laicis necessaria ad salutem communio sub vtraque specie: iustisq; de causis ab Ecclesia sancitum est, vt illis sub vna tantum panis specie Sacramentum communicetur, in quo carnem & sanguinem, atque ita totum Christum sub vna specie sumunt.

XVI.

Sacrificiũ viuis & defunctis. Sacrificium Missæ ex institutione Christi tam viuis prodest, quàm defunctis.

XVII.

Potestas consecrãdi. Solis sacerdotibus secundum Ecclesiæ ritum ordinatis, data est à Christo potestas consecrandi verum corpus Christi & sanguinem.

XVIII.

Matrimoniũ. Matrimonium contractum & consummatum inter Christianos, est indissolubile: qualiscunque fiat alter coniugum, siue adulter, siue sterilis, siue hereticus.

XIX.

Nunquàm licet Christiano post diuortium contrahere matrimonium, viuente eo cum quo prius legitimè contraxerat.

XX.

Matrimonia contracta, contra Canones ipsa dirimentes, simpliciter sunt irrita & nulla.

XXI.

Ecclesia. Firma fide tenendum est, vnam esse in terris veram atq; Catholicam Christi Ecclesiam, eamq; visibilem, quæ ab apostolis fundata, in hanc vsque nostram ætatem perdurans, retinet & suscepit quicquid de fide & religione tradidit, tradit, & traditura est cathedra Petri, super quam ita à Christo suo sponso est ædificata, vt in his quæ fidei sunt, & religionis, errare non possit.

XXII.

Extra hanc nulli speranda est salus: suntq; extra eam heretici, schismatici & excommunicati: vnde vehementer formidanda est excommunicatio: nec humana, sed diuina est excommunicandi potestas.

XXIII.

Summ' Põtifex. Vnus est Ecclesiæ summus pastor, cui omnes obedire tenentur, ad cuius iudicium controuersiæ, quæ super fide & religione existunt, sunt referendæ.

XXIIII.

Summam hanc præposituram primus omnium gessit sanctus Petrus verus Christi in terris vicarius, & totius familiæ eius pastor: Post Petrum verò ex Christi institutione omnes deinceps Pontifices, Petri in Cathedra successores.

XXV.

Traditio Certa fide tenenda sunt, non solùm quæ scripturis expressè sunt prodita, sed etiam quę per traditionem Ecclesiæ Catholicæ credenda accepimus, & quæ definita sunt super fidei & morum negocijs per Cathedram Petri, vel per Concilia generalia legitimè congregata:

XXVI.

Constitutiones. Constitutiones Ecclesiasticæ de ieiunijs, festis, & abstinentia ciborum, alijsque multis, obligan in conscientia, etiam extra casum scandali.

XXVII.

Sanctorum veneratio. Rectè fit in Ecclesia, quòd sanctos in cœlis cum Christo agentes veneramur & inuocamus, vt pro nobis orent, quorum etiam meritis & intercessione Christus nobis hic multa largitur, alàis non largiturus: per quos etiam miracula multa in terris operatur.

XXVIII.

Peregrinationes Qua propter sanctè & religiosè faciunt, qui loca eis dicata, vna cum ipsorum reliquijs religiosa pietate visitant, & hoc modo ab ipsis opitulationem quærunt.

XXIX. Gra-

XXIX.

Gratus est etiam Dei imaginum vsus: recteq; coram eis procumbimus, inuocaturi sanctos quos repræsentant. Imagines.

XXX.

Firmitèr credendum est, post hanc vitam Purgatorium esse animarum, in quo soluitur pœna peccatis adhuc debita. Eisdem tamen subuenitur sacrificio altaris, oratione, ieiunio, eleemosyna, alijsq; bonis operibus viuorum, sicut & indulgentiis, quo citiùs ab ea liberentur. Purgatorium.

XXXI.

Animæ defunctorum purgatæ, mox regnant cum Christo in cœlis, & animæ impiorum hinc migrantes, sempiternis inferni traduntur suppliciis.

XXXII.

Rectè vota Deo facimus, tam monastica, quàm alia: & facta, obligant apud Deum, nec aduersantur libertati Euangelicæ: quæ à peccatis libertas est & iis, quę spiritum nostrum quoquo modo impediunt, quo minùs totus Deo seruiat: non autem, à voti vel iuramenti obligatione, nec ab obedientia magistratus Ecclesiastici, vel secularis. Vota.

Anno à Natiuitate Domini M. D. XLIII I. mensis Decembris, die sexta, Facultas Theologiæ congregata per iuramentum in collegio Theologorum super Articulis præcedentibus, probauit hos articulos sub forma qua scripti sunt.

DECLARATIO FIDEI ET RELIGIONIS CHRISTIANÆ Academiæ Parisiensis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Certa & firma fide credendum est, baptisma omnibus etiàm paruulis, ad salutem necessarium esse, ac per ipsum dari gratiam spiritussancti. Baptism.

II.

Eadem fidei constantia est tenendum, homini inesse liberum arbitrium, quo potest benè vel malè agere, & per quod, si etiam in peccato mortali fuerit, Deo adiuuante, ad gratiam resurgere valet. Liberum arbitrium.

III.

Nec minùs certum est, adultis & ratione vtentibus, post peccatum mortale admissum, necessariam esse pœnitentiam, quæ in contritione, & confessione sacramentali vocaliter sacerdoti faciēda, similiter & in satisfactione consistit. Pœnitētia.

IIII.

Ad hæc peccatorem non sola fide, sed & bonis operibus iustificari, quæ adeò necessaria sunt, vt sine illis nemo adultus vitam consequatur æternam. Iustificari.

V.

Quilibet Christianus tenetur firmiter credere, in consecratione Eucharistiæ panem & vinum conuerti in verum Christi corpus & sanguinem, remanentibus tm̄ panis & vini speciebus, sub quibus realitèr verum Christi corpus continetur, quod ex virgine natum est, & in cruce passum. Eucharist.

VI.

Sacrificium missæ est ex Christi institutione valens pro viuis & defunctis. Missa.

VII.

Non est Laicis ad salutem necessaria communio sub vtraq; specie, recteq; certis ac iustis de causis olim ab Ecclesia sancitum est, vt illis sub vna tantùm panis specie communicetur. Cōm. sub vtraq; specie.

VIII.

Poteſtas cōſecrandi, & abſoluēdi. Porrò ſolis ſacerdotibus ſecundum Eccleſiæ ritum ordinatis data eſt à Chriſto poteſtas conſecrandi verum Chriſti corpus, & in foro pœnitentiæ à peccatis abſoluendi.

IX.

Sacerdotes mali. Quos certum eſt (etiàm ſi mali & in peccato mortali fuerint) conſecrare verum Chriſti corpus, ſi quidem illud conſecrare intendant.

X.

Cōfirmatio Vnctio extrema. Cæterùm Confirmatio, & Vnctio extrema, ſunt duo ſacramenta à Chriſto inſtituta, per quæ datur gratia Spiritus ſancti.

XI.

Miracula ſanctorum. Nec dubitandum eſt, ſanctos & in hac mortali vita, & in Paradiſo agentes, miracula operari.

XII.

Inuocatio Sanctorum. Sanctum eſt, & Deo maximè gratum, orare beatam Dei genitricem Mariam, & ſanctos, qui in cœlo ſunt, vt ſint pro nobis aduocati & interceſſores apud Deum.

XIII.

Ij itaque ſancti beatam cum Chriſto vitam degentes, non ſolùm ſunt imitandi, ſed & venerandi, & orandi.

XIIII.

Peregrinat. Ob idq; religioſè faciunt, qui loca eis dedicata ex deuotione viſitant.

XV.

Si quis in templo, aut extra templum, priùs ſua oratione ad Beatam Virginem, aut Sanctorum aliquem recurrat, quàm ad Deum, non peccat.

XVI.

Imagines. Nec vllo modo addubitandum eſt, quin genu flectere coràm imagine Crucifixi, & Beatæ Mariæ, & Sanctorum, ad rogandum Chriſtum & ſanctos, opus ſit bonum, ac pium.

XVII.

Purgatoriū. Ad hæc firmitèr credendum eſt, & nullatenus dubitandum. Purgatorium eſſe, in quo animæ detentæ, oratione, ieiunio, eleemoſyna, alijsq; bonis operibus iuuantur, vt citius liberētur à pœnis.

XVIII.

Eccleſia. Tenetur, & quilibet Chriſtianus firmitèr credere, vnam eſſe in terris vniuerſalem Eccleſiam viſibilem, in fide, & moribus errare non valentem, cui omnes fideles in his, quæ ſunt fidei, & morū, obedire adſtringuntur.

XIX.

Quòd ſi quid in ſcripturis ſacris controuerſiæ, aut dubij oriatur, ad præfatam Eccleſiam definire ſpectat, & determinare.

XX.

Traditio. Eſt, & certum, multa eſſe credenda, quæ non ſunt expreſsè, ac ſpecialitèr tradita in ſcripturis ſacris, quæ tamen per traditionem Eccleſiæ ſunt neceſſariò recipienda.

XXI.

Excommunicatio. Eodem veritatis firmamento recipiendum, poteſtatem Excommunicandi, eſſe de iure diuino immediatè à CHRISTO Eccleſiæ conceſſam, & ob id magnoperè timendas eſſe cenſuras Eccleſiaſticas.

XXII.

Concilium Oecumenicum. Certum eſt, Concilium generale legitimè congregatum, vniuerſalem repræſentans Eccleſiam, in fidei, & morum determinationibus errare non poſſe.

XXIII.

Sūmus Pontifex. Nec minùs certum, vnum eſſe iure diuino ſummum in Eccleſia CHRISTI militante Pontificem, cui omnes Chriſtiani parere tenentur: Qui quidem poteſtatem habet, & indulgentias conferendi.

XXIIII. Con-

XXIIII.

Constitutiones Ecclesiasticæ, vt de Ieiunio, delectu ciborum, de abstinentia à carnibus, alijsque multis, verè obligant in foro conscientiæ, etiàm omni secluso scandalo. Constitutiones Ecclesiæ.

XXV.

In eodem conscientiæ foro vota obligant, etiamsi monastica sint, perpetuæ scilicet continentiæ, paupertatis, & obedientiæ.

Anno Domini M. D. XLII. Die decima mensis Martij, Facultas Theologiæ congregata per iuramentum in collegio Sorbonæ, super articulis præcedentibus, probauit hos articulos sub forma, qua scripti sunt.

EPILOGVS EX VINCENTIO LIRINENSI.

I.

Quę propriæ sint veræ & Catholicæ religionis Notæ.

In ipsa Catholica Ecclesia magnoperè curandum est, vt id teneamus, quod vbiquè, quod semp, quod ab omnibus creditum est: hoc est enim verè proprieq; Catholicum, qđ ipsa vis nominis ratioq; declarat, quæ omnia verè vniuersalitèr comptæhendit. Sed hoc ità demùm fit, si sequamur Vniuersitatem, Antiquitatem, Consensionem. Sequemur autem Vniuersitatem hoc modo: Si hãc vnam fidem veram esse fateamur, quam tota per orbem terrarum confitetur Ecclesia: Antiquitatẽ verò ita, si ab his sensibus nullatenùs recedamus, quos sanctos Maiores, ac Patres nostros, celebrare manifestum est: Consensionem quoquè itidèm, si in ipsa vetustate omnium, vel certè penè omnium sacerdotum paritèr, & Magistrorum definitiones, sententiasq; sectemur.

II.

Quis verus & germanus sit Catholicus.

Ille est verus & germanus Catholicus: qui veritatem Dei, qui Ecclesiam, qui CHRISTI corpus diligit: qui diuinæ religioni, qui Catholicæ fidei nihil præponit, non hominis cuiuspiã authoritatem, non amorem, non ingenium, non eloquentiam, non philosophiam: sed hæc cuncta despiciens, & in fide fixus, stabilis permanens; quidquid vniuersalitèr antiquitùs Ecclesiam Catholicã tenuisse cognouerit, id solùm sibi tenendum credendumque decernit. Quidquid verò ab aliquo deinceps vno, præter omnes, vel contra omnes sanctos nouum, & inauditum, subinduci senserit, id non ad religionem, sed ad tentationem potiùs intelligat pertinere.

Quę optima hęresum extirpandarum sit ratio, & primùm de inueteratis vitandis hæresibus.

REGVLA.

Antiquas & inueteratas hæreses quascunq;, vel Schismatum, vel Hæreseon prophanitates, nullo modo nos oportet, nisi aut sola, si opus est, scripturarũ authoritate conuincere, aut certè iam antiquitùs vniuersalibus sacerdotum Catholicorum Concilijs conuictas, condemnatasq; vitare.

Vt recentibus occurrendum sit hæresibus, & prophanis nouitatibus.

REGVLA I.

Quum primùm mali cuiusque erroris putredo, erumpere cœperit, & ad defensionem sui quædam Sacræ legis verba furari, eaque fallacitèr, & fraudulenter exponere, statìm interpretando Canoni Maiorum sententiæ congregandæ sunt, quibus illud quodcunque exurget nouitium, ideoq;

ideoque prophanum, & absque vlla ambage prodatur, & sine vlla retractatione damnetur.

REGVLA II.

Sed eorum duntaxat patrum sententiæ conferendæ sunt, qui in fide & communione catholica sanctè, sapienter, constanter viuentes, docentes & permanentes, vel mori in Christo fideliter, vel occidi pro Christo feliciter meruerunt.

REGVLA III.

Quibus tamen hac lege credendum est, vt quidquid, vel omnes vel plures vno eodemq; sensu manifestè, frequentèr, perseueranter, velut quodam consentiente sibi Magistrorum Concilio, accipiendo, tenendo, tradendo firmauerint, id pro indubitato, certo, ratoque habeatur.

REGVLA IIII.

Quidquid verò, vnus, quanuis ille sanctus & doctus, quanuis episcopus, quanùis confessor, & martyr, præter omnes, aut etiam contra omnes senserit, id inter proprias, & occultas, & priuatas opiniunculas, à communis & publicæ, generalis sententiæ authoritate secretum sit, nec cum summo æternæ salutis periculo, iuxta sacrilegam hęreticorum, & schismaticorum cõsuetudinem, vniuersalis dogmatis antiqua veritatę dimissa, vnius hominis nouitium sectemur errorem.

IIII.

AXIOMATA EX EODEM, DE ISTARVM Regularum vsu & praxi.

AXIOMA PRIMVM.

Quid igitur faciet Christianus Catholicus, si se aliqua particula, ab vniuersalis fidei communione præciderit? Quid itaque, nisi vt pestifero corruptoque membro sanitatem vniuersi corporis anteponat?

AXIOMA II.

Quid si nouella aliqua contagio non iam portiunculam tantùm, sed totam pariter ecclesiã cõmaculare conetur? Tunc item prouidebit, vt antiquitati inhæreat, quæ prorsus iam non potest ab vlla nouitatis fraude seduci.

AXIO. III.

Quid si in ipsa vetustate duorum aut trium hominum, vel certè ciuitatis vnius, aut etiam prouintiæ alicuius error deprætendatur? Tunc omninò curabit, vt paucorum temeritati vel inscitię, si qua sunt vniuersaliter antiquitus vniuersalis concilij decreta, præponat.

AXIO. IIII.

Quid si tale aliquid emergat, vbi nihil eiusmodi reperiatur? Tunc operam dabit, vt collatas inter se Maiorum consulat interrogetq; sententias, eorum duntaxat, qui diuersis licèt temporibus & locis, in vnius tamen Ecclesiæ Catholicæ communione & fide permanentes, Magistri probabiles extiterunt: & quidquid non vnus, aut duo tantùm, sed omnes pariter vno eodemque consensu apertè, frequenter, perseueranter tenuisse, scripsisse, docuisse cognouerit, id sibi quoquè intelligat absque vlla dubitatione credendum,

IN SVMMA.

Quòd si neque Apostolica definita, nequæ Eccclesiastica decreta temeranda sunt, quibus secundum sacrosanctam Vniuersitatis & Antiquitatis consensionem cuncti semper heretici iure meritoque damnati sunt, necesse est profectò omnibus deinceps Catholicis, qui sese Ecclesiæ matris legitimos filios probare student, vt sanctę sanctorum Patrum fidei inhæreant, adglutinent, immoriantur: Prophanas verò prophanorum nouitates detestentur, horrescant, insectentur, persequantur.

LAVS DEO, PAX VIVIS, ET REQVIES DEFVNCTIS.

VENETIIS,
Apud Dominicum Nicolinum.
MDLXXII.

589

colorchecker CLASSIC

calibrite